

**BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.**

0460824

0460824

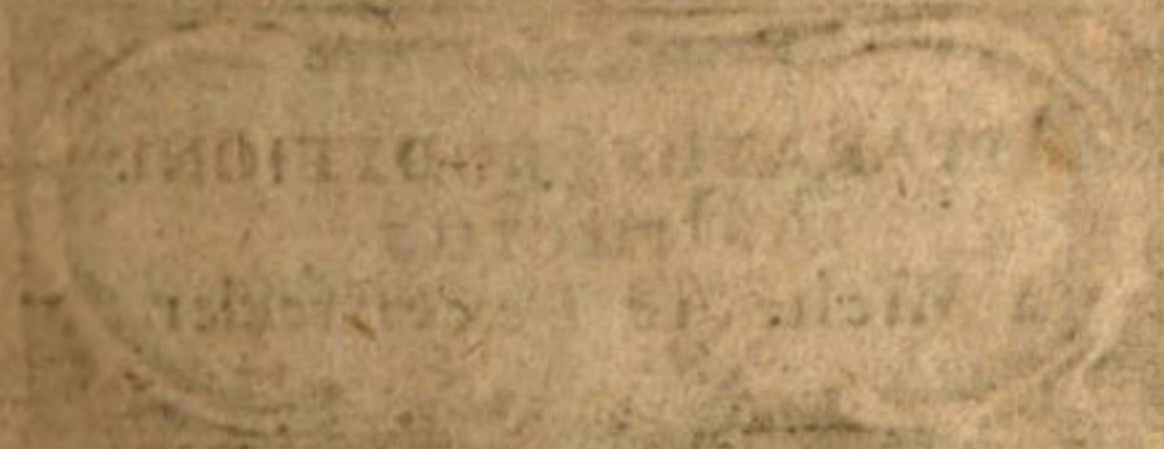
Bayr. Sta

KV

<36608248180011

<36608248180011

Bayer. Staatsbibliothek

QUAM VERBORUM,

**OMNES ARTES
ET SCIENTIAS.**

Instructus

OPERA & STUDIO

HAELIS PEXENFELDER,
Societatis Jesu Sacerdotis.

quarta longè auctior & emendatior.

Cum Indicibus

m.

potiorum.

um difficiliorum Latino-Germanicorum.

lorum Germanico-Latinorum.

lieth.

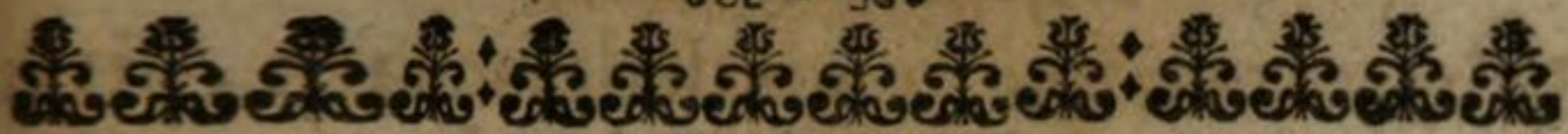
Obesaltai.

ernus Index locupletissimus
novis Vocabulis tam Latinis quam
Germanicis instructissimi Lexici in-
star esse possit.

SULTZBACH,
libus MARTINI ENDTERI,
Anno M DCCIV.

Emc. 173

Præfatio ad Lectorem.

Eruditionis amanti Lectori.

Liquam multi lapsi sunt anni, ex quo, industriâ quorundam è Societate nostra, Hibernorum natione, tum temporis in Hispania, in Collegio Salmanticensi degentium, ratio est edita compendiarie Linguae addiscendae Latinae; cujus usitatoria vocabula, sententiarum centuriis omnino duodecim comprehensa, eò sunt disposita modò, nullum ut ex iis (exceptis vulgaribus ne- cessariis particulis) iterum recurreret.

Origo li-
bri, qui
vocatur
Janua
Linguae
Latinae.

Quæ inventio primò ab Angelis arre-
pta avidè, sermonis est vernaculi addita-
mentò aucta, typisque mandata circa an-
num Chr. 1615. Mox ad eam Lingua ac-
cessit Gallica; & ad hanc versio Germanica,
eà ubi vis commendatione, annò ut deci-
mò nonò supra millesimum, sexcentesi-
mum, diversis octo Linguarum idiomatis
instructa prodierit in lucem: factumque
sit, ut, quæ initio nuncupata fuerat Janua
Linguae Latinae, jam Janua diceretur Lin-
guarum.

Ejusdem
propaga-
tio.

Annò dehinc hujus seculi trigesimò pri-
mò, Joannes quidam Amos Comenius a-
nimum & manum adjecit ad Januam hanc

ha
psu
had

Præfatio ad Lectorem.

Hibernicam sive magis dedolendam, sive novis adornandam parergis. Intra quam ne profanus quispiam & Musarum Sacris haud dum initiatus pedem inferret, vestibulum præstruxit, quod, pro sua elegantia, *Lexicalem Verborum Contexturam* appellavit; deinde id egit, ut per *Janualem* (ita loquitur) *textûs interpretationem* viam aperiret in Latinitatis Atrium.

Quem in modum sive ornata sive aucta Janua cùm varias fatigâisset operas typographicas, neque tamen desiderantium cupiditati fieret satis, eadem, annô salutis reparatæ millesimô, sexcentestimô, quinquagesimô sextô, Schaffhusi in Helvetia, typo & luci est reddita; iterûmque anno sequenti Francofurti & Hamburgi recusa, studiô & operâ cujusdam Joaënis Docemii, novum auctarium addentis. Nec defuerunt annô 1660. typi Norimbergensis, quibus prædicta Janua denuô procusa, vel, ut rectius loquar, asciaë subjecta, mutata inscriptione, dicta est: *Orbis Sensualium Pictus*, hoc est, (sunt verba tituli) *omnium fundamentalium in mundo rerum, & in vita actionum Pictura & Nomenclatura*.

*Janua
Docemii.*

In reformanda Janua præ ceteris operam suam dilaudat, quem dixi, Docemius, quippe quam præ Hibernica longè elaboratorem reddiderit & absolutiorem; imprimis desiderari in Janua illa Hibernorû

ma-

magnam optimarum vocum partem; Vocabula multa inesse Synonyma, plus caliginis quàm lucis, Linguae Latinae tironibus offundentia; non paucas inibi sententias memoriæ mandandas referri, Tropice tantum & obscure intelligendas: ignoscere se tamen Patribus illis id Linguae Latinae compendium primò tentantibus: errataque condonare benignè; cæterum se inventis & plura adjecisse & meliora: Denique optare, ut quispiam, uberiore ingenio doctrinâque instructus, accepto suis è laboribus stimulo, prodeat ad amplius aliquid in his coeptis audendum. Et quia nec inscriptio *Janua Jesuitica*, ut ait, satis in rem convenit, maluit eam *Seminarium Linguarum & Scientiarum omnium appellare*.

Denique cum jam typis committendum *Apparatum* hunc nostrum absolvivissimus, exurgit Joannes Jonstonus, qui in Præfatione Polymathiae suae Philologicae (quæ Francofurti & Lipsiae annò seculi hujus sexagesimo septimo in lucem data) gloriatur, Januam Linguae Latinae (nempe Jesuiticam) ex Germania advectam, annò 1617. magnis nævis laborantem: esse suo monitu à Comenio reconcinnatam, & eleganti methodo donatam: neque tamen hunc ipsum fecisse satis, quippè vulgatiора tantum & pueris legenda afferentem; se verò, laboribus Comenii & Urfini usum, operam

Praefatio ad Lectorem.

dare conatum, ut in gratiam Juvenum, Academias meditantium, totum *Rerum*, si non *Vocum*, exhauriret Oceanum. Enim verò grandi Promissor hiatu; qui tam *Rerum* quàm *Verborum* partim Græcanicorū, & in Latio nunquam auditorum, nedum receptorum: partim Græco- & Latino-barbarorum farraginem tam densam corrasit, ut non modò à limine Januæ Latinæ, sed ab ipsis etiam Linguæ Latialis finibus, sit proscribendus. Id quod cordatus Lector facile deprehendet; qui meliora, quæ invenerit, ea ex Janua Comeniana translata, & hanc, ex prima illa PP. nostrorum Hibernorum Janua, concinnatam digestamque meminerit. In quorum Labores (usque adeò multos Penelope hæc Procos, aut, rectiùs loquendò, Janua hæc fabros habuit) etiam Caspar Scioppius, seu Schoppius, famosus, & à multis vapulans Grammaticus, manum iniecit, dum ex Janua illa Hibernica Mercurium efformavit, primò Bilinguem, in Italia impressum, sub nomine inverso, Pascasii Gosippi; postea Quadrilinguem, seculi hujus anno trigesimo quarto Basileæ editum; unde tantos concepit spiritus, ut in Pædia sua, impressa Patavii, quam Divinarum & Humanarum Literarum nominat, Latinitatis se Mystagogum profiteatur tam felicem, ut quem nactus sit discipulum, etsi rudissimum, & qui

qui nullum omninò verbum Latinum intelligat, unò doceat annò, quamcunque Ciceronis epistolam Marte suò interpretari; omninòque rationes certiùs & expeditiùs reddere, quàm alius queat triginta annis in Linguae Latinae studio & exercitio versatus. Cujus hominis impudentem jactantiam cùm Laurentius noster Forerus in Grammatico Proteo, tum ficto quidam nomine Eugenius Lavanda, in suis ad Pædiam illam Scholiis & Annotationibus, acri lixiviò perfricuit.

Cæterùm, ut redeamus ad orbitam, fama *Januæ illius Comenianæ & Seminarii Do-* *Janua
Amosii
Comenii.*
cemiani, ad meas etiam pervenit aures; deinde liber ad manus. Vidi, pervolvi, consideravi, laudavi multa; nec pauca tamen erant, quæ reprehenderem. Industria visa est multùm commendabilis & labor; non item promiscua vocum, phrasium & rerum turba, quam admissam intra suam Januam, & velut animantia in Arcam Noë congregatam, ac introductam gloriatur Amosius: quas quidem inter animantes haud paucæ apparebant cornutæ, & Prisciani ferulâ mactandæ.

Accessit, quòd complura cùm Latinitati Castæ tum Religioni officiebant, & Publico nostræ Juventutis bono. Etenim quod Acatholici in aliis suis, ut vocant, Dictionariis, Vocabulariis, Nomenclato-

ribus, Lexicis, Thesauris, Farraginibus, Silvis, Phraeologis, Cornucopiis, Polyantheis, Anthologis, Florilegiis, Repertoriis, &c. facere solent; id in hac quoque haud omiserunt; cui, pro opere vermiculato, erronea sua dogmata sparsim inferuerunt. Lectorem vel imperitum, vel incautum haud sentientem in transversum acturi.

*Consili-
um hu-
jus Ap-
paratus
confici-
end.*

Quibus ita praemissis, propius nos admoveamus ad Januam, & susceptae hujus consilium lucubrationis explicemus, quod aliud non fuit (sanctè affirmo) quam religiosa parendi voluntas; cui accessit studium ardens juvandi numerosissimam Juventutem, quae totò Orbe Catholicò in nostris Scholis non minùs ad veram Christianamque virtutem, quam ad bonas litteras à nostris hominibus labore magnò fructuq; non poenitendò educatur; quam videbam non iis subsidiis abundare, quae sunt discantibus necessaria, ut sincere haustus doctrinae puris è fontibus hauriant.

Aliquamdiu mens ea infederat, manumque movebat & calamus; cum, ecce, tanta quà demendi, quà addendi objecit sese mihi copia, animum ut abjicerem prosequendi laboris; praesertim cum amicorum quidam occinerent, quid actum agerem: oleum & operam perderem in Janua tot dolabris & dolabellis vexata, quae nisi de integro exasciaretur, nihil in ea profectum

stum iri, præter inanem vocabulorum,
eodem in cardine stridorem; aliam orna-
rem Spartam: relinquerem hanc Suffarci-
natis Ravisiis, Juniis, Frischlinis, Decima-
toribus, Frisiis, eorúmque contribulibus,
qui in morem veterum Gabaonitarum
damnati essent ab Apolline ad ligna securi
Grammatica cædenda, & aquas in Musarum
templum comportandas: varios scilicet
Lexicorum & Nomenclatorum codices
congerendos & condensandos; adhæc rem
esse aleæ non minùs periculosæ quàm
plenam fastidii, velle in tanta vocularum
multitudine, spurix sint, an legitimæ: ci-
ves Romanæ, an barbaræ. in dimicatio-
nem cum Sciolis, quos vocant, & Criticis
descendere, aliis eas jure Latiali donanti-
bus, aliis in ultimam Thulen proscriben-
tibus; quibusdam amplissimos Linguae
Latinæ fines ad solas Nizolii Observatio-
nes metientibus: non paucis pro Delphi-
co Oraculo Calepinum suum adoranti-
bus: multis scopas intentantibus ad ever-
tendum, quidquid Tullianam ad coticu-
lam, tanquam ad Lydium lapidem, mi-
nùs elimatum sit, perpolitum & proba-
tum; præterea, esse hoc Grammaticorum
senticeta ingredi, quorum ariditas cùm
nullâ ferè liberaliore doctrinâ irrigari
queat, idem me facturum in iis fœcun-
dandis, quod elicientes aquam è pumice.

*Difficul-
tas susce-
pti labo-
ris.*

Quid facerem? inter cultrum hærebam
& Saxum: inter calamum & chartam: hinc
absterrebat impositæ difficultas provin-
ciæ, inde urgebat demandantium aucto-
ritas, & privatum quoque meum in rem
literariam studium. Hærentem in hoc bi-
vio, magis etiam in partem omittendæ o-
peræ trahebat prima frons Januæ, quæ La-
tina inscribitur; nam quomodo nomen
hoc tuebitur, cum pleræque artium & sci-
entiarum appellationes ex Græcia sint ori-
undæ? quas si quis evitare velit, necesse est,
ut vel exprimat barbarè; vel non nisi *περι-
φραστικῶς* & cum circumscriptione. Quin a-
liud quoque obstaculum ad ipsum Januæ
limen objicitur. Quid enim? Plurima re-
bus necessariis significandis idonea voca-
bula in promissionem non obtinent, quia
capite censa jus suffragii apud Quirites
non habent. Etenim si Plinius Major,
quorundam iudicio, parum Latinus est,
quis non videt, ipsum ab his postibus ex-
clusum iri? Id si fiat, non jam Janua, sed
ostiolum Latinitatis aperietur. Non mea,
sed virorum doctissimorum vox est, Plinii
Opus meritò posse Thesaurum Linguae
Latinæ appellari. Nisi enim (Vir eruditus
profatur) tot rerum appellationes nobis
reliquisset, de multis necessariis vitæ com-
munis partibus Latine loqui non posse-
mus. Testis gravissimus Cælius Rhodigi-
nus :

Præfatio ad Lectorem.

nus: *Absque Plinio*, inquit, *Majore si esset, jejunam haberemus Latinitatem.* De eodem Hermolaus Barbarus: *Nisi extaret, ait, Plinius, actum esset: Tonderemus aquam omnes; profligata spes esset omnis Linguae Latinae constituendæ.* Is igitur talis & tantus, nisi hinc excluditur, quid agemus? Et verò, præter Plinium, quàm multi stabunt foris? prensabunt aditum Suetonii, Taciti, Quintiliani, Vitruvii, Martiales, Apuleji, multiq; alii. Quid hîc atriensis à Nizolio constitutus? ne audiet quidem, aut unico certè offensus verbulò, jubebit ab ostio faceffere.

Præterea, cùm nomina sine rebus sint cortices sine nucleo; quâ, quæso, ratione per has fores ingredientur, qui in tanta artium & sententiarum varietate, & quidam quasi Encyclopædia, non plus intelligunt, quàm anseres in capitolio strepentes? Equis ille Myrmecides, qui navim tam multiplici eruditione refertam apiculæ pinulis abscondat? Quis fabricator Enipeus Philologiam latissimè diffusam huic Januæ velut Equi Trojani ligneis textis includat? Et quid respondendum quibûsque, artem suam profitentibus, in eaque sibi credendum unicè postulantibus? Quid, aliis alia carpentibus, & multa negligenter omissa, multa imperitè allata arguentibus? Quis causam omnibus reddet; apologiam & dicam scribet? Adde, quòd La-

tina-

tinorum vocum longè plurimæ à communi usu valdè remotæ aliis indigeant vocabulis, iisque à vernacula petitis, quibus explicentur. Sic nodus duplicabitur nodô, & unus Nomenclator pariet alterum; qui ut intelligantur, iterum erit opus vel digitô in rem intentô: vel penicillô in ejus adumbrationem ductô.

*Elevatio
difficul-
tatis.*

In his angustiis constituto, & exitum quærenti, nescio, quis Apollo vellicavit aurem, & hæc advoluta Januæ Latinæ impedimenta facilè dimovenda putavit. Nam quid? Ad Januam toties circumdolatam, & jure primô nostram, cur manum dubitare admoveere, qui aliquot stipendia inter musas Humaniores meruisssem? Nomenclatoribus non terrerer, & Grammaticorum sentibus, qui longè meditarer amœniora: & si quid spinarum esset, didicisssem eas calcare; & docuisssem alios. Neque Aristarchos morarer, quibus tantundem possem habere fidei, quantum ipsi adhiberent mihi, pariter auctoritatibus instructos. De Plinio Majore, securum me probæ Latinitatis esse, jubere Viros mihiore literaturâ excultissimos; inter quos Schönsleder noster in Præfatione Apparatus sui: *Plinius*, inquit, *pomœria Linguae Latinæ extendit, & ex angusto in spatia liberiora eduxit: Imbram timent, qui eum suspectæ Latinitatis arbitrantur; illô enim ævô nemo voluit.*

Præfatio ad Lectorem.

voluit, nec ausus est, barbarè scribere. Suetonium Lipsius defendit, & Juventuti commendat, quippe pura, tersa, propria verba adferenti. De apulejo (ut de pluribus taceam) Turnebus & Pontanus noster afferunt, Auctorem esse non malum, præsertim cum lasciviæ ingenii non indulget, nec ludum sibi permittit. Et quis Columellam, Varronem, Catonem in argumento rustico non audiat, aut ex rure in forum non admittat? Quis in re architectonica Vitruvium doceat? in Medica Celsum? in coquinaria Apicium? in militari Vegetium? in Grammatica Festum, Nonium, Aufconium? At quædam vetustate rancida, incerta & obscura proferunt. Idèò habendus delectus, cum auctores sæpè suâ sint meliores ætate. Perinde peccant, qui ex Auctoribus Classicis rariora venantur vocabula & corradunt; quàm qui obsoletis utuntur & antiquitatis; qui ex arcula tantùm Tulliana & Liviana depro-mendum censent, quàm qui ex trivio colligunt. Medium tenuere beati; quod quale sit, necdum Dictatorem agnoscimus.

Atque, ut exempla agam; an idèò non licet uti voce: *ambages*; quia Cicero *circuitum* dixit? an profliganda sunt, *unanimis*, *pauperies*, *adagium*, *rebellio*, *refocillare*, *resuscitare*, *figillare*, *decollare*, quia Tullius dicere maluit: *concors*, *paupertas*, *proverbium*, *secessio*

Praefatio ad Lectorem.

seu defectio, reficere, suscitare, obsignare, capite plectere? Quàm multa prolaturus fuisset, si occasio tulisset? quàm protulit multa, quæ interciderunt? In uno Scipionis somnio legimus, *extimum globum, stelliferum cœlum, immobilem terram, lunarem cursum*, nunquam reperturi, nisi hoc fragmentum superesset ex sexto illius libro de Republ.

Monebant insuper, de vocabulis Græcis ne laborarem, aut religiosius ab his foribus excluderem, cùm ipse Romani eloquii parens Soritem maluerit, quàm acervalem argumentationem appellare. Latinis porrò meritò accenseri Græcanica, quæ (ut Archias, quondam Poëta Græcus) in Latio seu Latinis Scriptoribus domicilium aliquando habuissent. Quod si qui vel in Astronomicis, vel Medicis, Juridicis, Architectonicis, Historicis, vel in alio quoquam ordine offensum quid esse putarent, scirent ipsi, meum scopum non esse, de rebus ut præcipuè & per se agerem; sed ut docerem loqui latinè. Quare si quid in his peccatum foret, id juxta Aristotelem haberetur tale, quale in Poëtis est κατὰ συνβεβηκός, in altera scilicet facultate, non in propria commissum, atque adeò ignoscendum promptius. Posse autem illos quoq; ipsos falli, qui suo tantum pede metirentur artem, duam didicissent plures. Neque esse, quòd rerum me copia haberet sollicitum

rum, denas Stagiréi Philosophi *Categorias* considerantem, suo sinu, quidquid in disputationem cadere posset, complectentes. Neque necesse esse, minutiae ut omnes velut in censu equestri sub oculos traducerentur; pictores potius imitandos, qui imaginum quasdam soleant expingere totas: aliquarum tantum dimidios ostendere vultus, aut artus pectore tenus expressos: aliquas etiam penitus in umbram recondere; non omnia, quæ objecta visui, subjicienda obtutui; Latinitatis campos esse carpendo, non tondendo obeundos.

Jam quod attinet ad eos, qui per hanc Eruditionis Januam pedem inferre, artesq; & scientias lustrare vellent, non ut figlinam simii: in ea re similitudinem tabernæ institoriae attendendam, in qua aliæ aliis arrideant merces; quarum qui usum & pretiū non intelligant, velut ἐν παρόδῳ mandare oculis, & transire inemptas; vidisse quibus sit satis; aliis ex visu admirationem oriri, & ex hac æstimationem amorēque habendi: redire, consistere, contemplari, licitari, emere, aut certè empturire. Multa non desiderari, quia nesciantur: multa non æstimari, quia luci non exponantur. Athenis olim pueros circa omnis generis officinas circumductos, ubi gradum stitissent, ibi argumentum præbuisse, ejus se artis cupiditate teneri, idem omnino in Lingua

Latinae lustratione contingere: ex qua qui minus possent res, saltem referrent nomina: quæque non satis perciperent ipsi, consulerent alios: pulchrumque ducerent rebus affici pulchris, & quæ per ætatem non capiant, cupere tamen; quod si scientiæ comparentur fontibus, unde riganda ingenia, quibusdam datum esse iis aspergi, aliis tingi, aliis penitus imbui. Neque de sensu & significatione rariorum vocum tantoperè curandum, cum non solitariae, & quasi per desertum, vagentur, sed certis limitibus septæ & classibus distributæ circumscribantur; nec Lexica deesse, in quibus inquiri possint: nec indiculos defuturos, qui interprete sermone patrio notitiam faciant ignotiorum; oculis autem velle subijcere, quæ vel in conspectum non cadant: vel suis abstrusa receptaculis, aut inclusa officinis, in omnium sensus protrahi non queant, id quidem esse hominum nimis oscitanter Musas colentium: nam, feram ut capias, agitando canes: & ut res earumque nomenclationes percipias, cogitatione & scitatione indagandum. Ita Apollo, vel Apollines illi.

*Susceptio
operis
hujus.*

Mihi interea mentem in diversa versanti denique sententia stetit, scalprum & asciam applicare Januæ, ressecandò & rescindendò, quidquid in ea minus esset factum affabrè: vel addendò, quæ ad ejus ornatum

Prefatio ad Lectorem.

tum pertinerent, multiplici coagmentatione, conjunctione, insertione, commissurâ, concinnatione. Quæ dum ago, (ut dicam paucis) ex Janua propè est facta Porta. Et quia sedulâ tum optimorum Auctorum pervolutione; tum operosô variæ doctrinæ studiô plurima conquisi & comparavi, quæ ad universalem ingenuæ Cognitionis eruditionem facere videbantur, placuit, abolitô Januæ nimis jam protritæ titulô, libro huic nomen *Apparatus* indere; five hanc vocem quis ad solum gustum, five ad ceteros sensus; mentem quoque & intelligentiam referat; in quorum gratiam exquisitum undique, collectum, arcessitum, comportatum est, quidquid mundi hujus ambitu continetur; multùm ad eam rem adjumenti conferente tam PP. nostrorum, quos dixi, Hibernorum, quàm Ambrosii Comenii operâ; id quod lubentes gratique profitemur.

Quem quidem laborem meum Bono Juventutis Litterariæ, cujus institutioni ætatem jam antè consecravi, ut publicum facerem, visum est iis, quorum ex judicio voluntatéque religiosè pendeo. Quòd si eruditiori cuiquam palato ista degustare placuerit, jam nunc ut hospitem benevolum humaniter invito, Januam pando, occuro, excipio, introduco, & quod appa-
vi, oppono, rogôq; , ut siquid minùs faciat

ad

Præfatio ad Lectorem.

ad stomochum, ei pro condimento benevolentiam aspergat suam. Sin' putârit, hîc non nisi nuces inferri & recoctam cramben, jubeo eum valere benè & abire. Ego verò destitutus hospite, omîssis Januæ angustîis, exspatiabor liberius, apparationis eruditionis causâ; comitem viæ accipiam, cujuscujus infederit animo cupiditas:

*Tendendi in Latium per tot discrimina Vocum,
Et Rerum; unde venit Linguae culturâq; Menti.*

Ipsûm interea nominabo Desideriûm, eîque, quæ præfari longum esset, per intervalla in aurem dicere, inq; oculosingere studebo; nova spectabit & vetera, nosseque discet, & appellare; quæq; Viri exquisitâ eruditione celebres, longiore visenda circuitu dederunt; ipse multûm contractô perlustrabit spatiô. Sermone utemur simplici, familiari, clarô: ut per nota explicemus ignotiora; si quæ unô videbimur præteriisse locô, aliô comodiùs lustrabimus, ut amplum denique *Eruditionis Latinæ Apparatum* absolvamus. Hæc habui, quæ præloquerer; plura cum Desiderio meo in hac *Via Latina* collaturus, & quæ objici possent, *Crises* præoccupaturus; Itineris levandi causâ, *Proverbia* inspergemus aliâque, quæ antiquitate & eruditione commendentur. Cæterûm ita procedemus, ut, dum peregrinamur per *Latium*, non tamen peregrini in *Latia* fuisse videamur.

ne tibi est animus, teque tangit vo-
luptas lustrandi varium Eruditionis Ap-
paratum, capeffe spiritus, & *Viam* in-
grederi *Latinam*; neque enim conspe-
objiciet locus omnia; cum Ulyffe po-
res, viedebis & urbes; faciendum iter
aclatum, profundum, altum; quo-
rexerimus, memineris, nec declinan-
xtram, nec deflectendum ad sinistram;
& mediô eundum calle; sic tutissimi
. Accinctus es profectiioni?

. Sum verò, & hòc clariùs, quod tuus
is futurus sit pro vehiculo; meum
derium pro viatico; & fidelis memo-
lo viatorio.

. Sic te viaticum volo. Tu si ducem
s, præcedam; si comitem; ad latus

. Ducatum si præstiteris mihi, facies
l, qui facem præfert per obscura gra-

. Et hoc, & alia, tuâ cupio causâ.
nô sis præfenti; non ducéris per lon-
orum præcepta, viâ asperâ, con-
xosâ, & multis altercantium strepi-
tâ. Procedemus confidenter, nec
, nec *timide*.

Exemplô didici meô, quantum di-
, ac ducere, ire, & pervenire. Id

nunc te velim; Quid demùm sit illud, quod viri Literati *Eruditionem* nominant, & ad quam tu me perducturum polliceris?

Mercurialis. Etiam in hac re non omnium capitum idem est sensus; receptior illorum, qui *Eruditionem* appellant, quam Græci vocant *πολυμαθίαν*, (disciplinam multijugam, seu multorum notitiam) aut *φιλολογίαν*, (eloquentiæ studium) quâ qui præditus haberi velit, ei necesse sit, nosse rerum naturas, facultates: discrimina, conjunctiones, ornatus, &c. & suâ quidque appellatione signare posse; rem enim verba non invita sequuntur; quæ nisi simul conjuncta sunt, ne tu eloquentiam dixeris, sed puerilem & inanem loquendi profluentiam, *Tullio* teste.

Desiderius. Quando Ciceronis meministi, quid est, quid ille ad Quint. Frat. scribens, *ita*, inquit, *Philologi sumus, ut vel cum fabris habitare possimus?*

Mercurialis. Adeò vir ille magnus, & Gentis Togatæ decus, in artium etiam fabrilium cognitionem sibi penetrandum putavit, ut & de illis peritè sentire, & scitè posset loqui, suâ quidlibet nomenclatione insigniendô: secùs quàm Alexander Macedo fecerat, quem in Apellis officina, nescio quid de re pictoria inscitè fabulantem, artifex ille nobilissimus, & pictorum coryphæus, tacitè monuit, ori parceret & famæ, ne mediastrinis colorum tritoribus risui esset, & fabulæ.

Desiderius. Tanti est, *Philologum*, vel *Eruditum* esse?

Mercurialis. Omninò tanti. Quem quidem vocare licebit eum, qui ut Deorum ille nuntius ac interpres, (Musarum ego dixerim) talaribus indutus, per omnes circumvolat artes, & , instar apis, ubique mella colligit, ut voce formet linguam, & rerum intelligentiâ mentem.

Desiderius. Hic enim verò est, quod timeam mihi, ne citiùs fiam Icarus, quàm alipes Mercurius.

Mercurialis. Mactè animò, studiosa voluntas, alarum erit pro remigio; Quòd si mortalibus nobis volare non est concessum, ibimus certè, & quidem per compendia; sic tamen, ut circumducendus sis per cœli, terræque vias, pelagosque profundos, & imos manes: ubi, quidque est, ostendam tibi, suoque conabor appellare nomine: Primò describam rem totam, ut scias, quid sit; tum ejus partes, ut intelligas, quid contineat; demum differentias, ut innotescat tibi, quot modis aliquid sit, faciat, deficiat.

Desiderius. Eja, ineamus *Viam* hanc *Latinam*, & perlustremus, quidquid vel oculis erit aspectabile, vel animo.

Mercurialis. Ambulabimus jucundè, dum nova identidem spectacula se objicient nobis. Musæ fortunent iter, & casta Latinitas, ut ne impingamus ad illam; nec enim deerunt, qui vestigia fervent euntium.

Desiderius. Moveo tecum pedes, oculos, mentem.

Mercurialis. In ipso hujus profectionis cœptu, observatum abs te velim, quod facundissimus è superiore seculo Scriptor, Sigonius lib. 1. de Imp. Occid. profatur: *Neque res omnes novas verbis posse veteribus explicari: Et si id fiat, multas Et quidem gravissimas, cum maximo disciplinæ publicæ detrimento non solum non ornari, sed plerumque etiam turpissime deformari.*

CAPUT II.

Prima Forma Mundi, Elementa.

M*ercurialis.* In exordio viæ sumus, *Desideri;* circumspice, quidquid vides, sursum, deorsum,

sum, prorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum, *Mundus* est, (compages è cœlo terrâque coagmentata, atque ex iis naturis, quæ intra eam continentur) non ab æterno existens, sed in tempore à Deo Ter. Opt. Max. conditus propter hominem, homo propter Conditorem suum, ipsum ut agnoscat, ei serviat, eumq; amandô, finem præstitutum consequatur, beatitudinem sempiternam.

Cælum.

Fornix ille spatiosus, expansus supra nos rotundè, *Cælum* vocatur seu Firmamentum, siderum lucens orbis; quod tametsi capacissimô flexu circumdet omnia, ipsum tamē ab alio longè vastiore complexu continetur; quod ab igne (seu splendore igneo, prout nos mortales loquimur) *Empyrium* (vulgò Empyreum) dicitur; Felicitatis futuræ beata sedes, Divinitatis augustissima regia.

*Terra,
Aqua.*

Pavimentum hoc suppositum pedibus nostris, & circumfluum hinc inde *Aquis*, *Terra* est: cuius utriusq; globus est unus, paribúsq; libratus ponderibus, pendet in medio Universi, stabilis & immobilis; comparatus ad cœlestem illam molem punctum æstimatur, quod inter mortales ferrô flammâque dividitur; puncti hujus centrum seu meditullium, *tartarus*, inferorum carcer est.

Aër.

At spatium istud pellucidum, quod ambit nos undique, & interjacet æqualiter fornici ac Pavimento, *Aër* dicitur, tertium corpus primogenium seu genitale, sine quo nec motus, nec respiratio est. Supremam oram occupat *Ignis*, qui cum lunari globo, cui subest, in orbem contorquetur.

Ignis.

Hæc Elementa (quatuor rerum primordia) principiô creationis producta, ex informi, tenebroso, & indigesto Chao certas in regiones sunt discreta, ut res cæteræ creatæ (vulgò creaturæ) habitare possent in illis, & cùm intereunt, in ea resolvi.

Omnia

Omnia loca plena sunt Elementis, cohærentia non interruptâ, cum perpetuo inter se tritu, ac in diversa nisu & miytione; quorum ex dispari copulatione, ea, quæ vocantur *Mixta*, prodeunt; unde rerum Corruptio, & nova aliarum Generatio. Inde etiam Sympathia & Antipathia; illa est amica affectio, coordinatio & habitudo quarundam rerum inter se in agendo & patiando, qualis est magnetis & ferri, heliotropii & solis; dixeris convenientiam consensumque naturæ: Oppositio se modò, habet Antipathia, qualis est inter brassicam & vitem, gallum gallinaceum & leonem, aquilam & cervum, camelum & equum, elephantem & murem, rutam & serpentem, &c.

Capis hæc? *Desiderius*. Quippeni? *Mercurialis*. Benè habent se principia; hinc conjecturam facio de progressu; quem ita instituemus, ut ad nova quæque capita restitaturi simus, plusculum auribus & oculis indulturi; tum procedentes, statarium illum sermonem mutabimus cum ambulatorio; sic, continuatò colloctionis filò, priora nectentur sequentibus, & tela pertexetur ad finem; quæ ne simpliciore peccet stamine, hinc inde parrerga interponemus. *Desiderius*. Hac ratione Phrygium evadet opus, *Mercurialis*. Hunc laborem subtiliori relinquamus Minervæ; noster ut sit virilior, multum neglectus habebit. Hunc ad rem; *Chaos* non idem nobis Christianâ religione imbutis significat, quod Gentibus falsa Numina colentibus, qui per illud intellexerunt materiam quandam præexistentem, seu Hylen, è qua hoc Universum sit fabricatum; hinc Ovidius:

*Ante mare, & terras, & quod tegit omnia cælum.
Unus erat toto nature vultus in orbe,
Quem dixere Chaos.*

Nos edocti sacris paginis scimus Mundum, Græcis *κόσμος*, è nihilo (Philosophis Magnum Inane & Vacuum) creatum esse; illud Poëtæ non invitet de prima ejus inchoatione permittentes:

*Frigida pugnabant calidis, bumentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus;
Hanc Deus, & melior litem Natura diremit.
Nam cælo terras, & terris abscidit undas,
Et liquidum spisso secrevit ab aëre cælum,
Quæ postquam evoluit, cæcòque exemit acervo,
Dissociata locis, concordi pace ligavit.*

Desiderius. Miror, homini gentili in Cimmeriâ nocte tantum veritatis radium obortum fuisse. *Mercurialis.* Et ipse & alii illis tenebris obscurati plurima de origine, fabricatione, & ornatu Mundi, cæterisque fidei nostræ mysteriis descripserunt è libris Mosaicis, aut descripta legerunt. *Desiderius.* Hoc mihi gratum est intelligere.

Virgilius Mercurialis. Nunc mecum perge ad Campos illos liquentes,

Lucentemq; globum Lunæ, Titaniâq; astra.

Desiderius. Cur Titania? *Mercurialis,* placet ingenua interrogatio; hanc tu fidenter interfere, quoties dubitatio tuum incertabit † animum. *Quærenti* respondeo, Poëtis Titanem pro Sole accipi, à quo cùm cætera sidera lumen capiant mutuatitium, † quidni sint Titania? *Desiderius.* Ergo & Poëtæ philosophantur? *Mercurialis.* Vel maximè. Scientiæ namque inter se connexæ sunt, ut annuli in torque, quam ut Sapientia collo appendat tuo, omnes tibi perlustrandæ sunt artes atque pernoscendæ. *Desiderius.* Tuo me ductui credidi; Tu ad notitiam hanc comparandam viam præi. *Mercurialis.* Præibo, inter adagia est: *Chao antiquiora.*

CAPUT III.

Æther cum Astris.

SUspice æthera! ecce tibi sidera, radiis suis tenebras illum inantia, aut rectius pellentia; calore calefacientia & colliquantia, perennique suo statoque cursu dimetientia nobis tempora.

Sol est fulgentissimus inter illa, lucis origo nostræ, facit enim præsentiam suam diem, absentiam noctem. Ante ejus exortum præcedit aurora, & tum dicitur sumum manè, crepusculum matutinum, tempus antelucanum vel sublucanum, moxque diescit. Cum lucefcit, vocamus diluculum; deinde tempus antemeridianum usque ad meridiem; post hunc, tempus de meridie, seu pomeridianum; inde dies inclinatur, fit vesper vel vespera seu vespereus, hoc est, vesperascit. Post occasum Solis lux est dubia, crepera seu crepusculum vespertinum, sera & suprema seu extrema dies aut tempestas. Postea noctescit ac contenebrat, & fax est prima; deinde concubium, & hinc mox adulta, in tempesta, multa, silens; exinde media; post quam gallicinium; *quando galli gallinacei canere incipiunt*, & conticinium, *quando interum tacent*; sequitur tempus, quod suprà antelucanum diximus.

Sol mensuræ temporum. Partes diei & noctis.

Idem Sol suam conversione ad nos accedendo, & à nobis recedendo constituit quadrinas tempora vices, facitque Ver, annali ad nos appropinquatione: Autumnum verò recessione; cum fertur summus, solstitium efficit, & Æstatem atque Æstum: Brumam verò, cum imus est, orditurque hyemem & gelu.

Quatuor partes anni. Plinius.

A Sole igitur exoritur primario temporum dimensionio: quia circuitus ejus, *quem conficit ab oriente ad occidentem circumgirando*, facit diem naturalem,

Minutior temporis partitio.

qui dividitur in viginti quatuor horas: *hora* in quatuor quadrantes seu sexaginta minuta: septem dies dant *hebdomadem* (hebdomadam vel septimanam) harum quatuor faciunt *mensem*: duodecim menses constituunt *annum*: annus habet hebdomadas quinquaginta duas, dies trecentos sexaginta quinque, cum sex ferè horis: horas autem octies mille septingentas, sexaginta sex: horæ quadrantes sexaginta quatuor supra trigefies & quinquies mille: minuta quingenties mille, vicies quinquies mille: nongenta, sexaginta; Centum anni efficiunt *seculum*; *momentum* est punctum temporis, quale in brevissimo oculi se se claudentis vel aperiens motu cernitur.

*Luna
mutatio-
nes.*

Luna, vicaria absentis Solis, splendet non suo, sed illius transmissò Lumine: à quo irradiata semper mediâ sui parte, non semper obvertit illuminatam illam faciem nobis habitatoribus terræ: adeò dum ab illo divagatur, paret nobis jam crescens, jam decrescens, jam plena, jam gibbosa; jam dividua seu dimidiata. jam falcata seu corniculata, jam nulla; facitque noctem jam illustrem, jam sublustrem, jam illunem seu lunari splendore vividuatam.

*Planete
seu Stellæ
Erraticæ*

Præter hæc duo luminaria, vise nocte serena (seu stellante cœlo) triplices Stellæ. Primum *Erraticas* seu *Errantes*, aut *Errones* quinque (*Planetas* vociant ἀπὸ τῆς πλανᾶσθαι seu errare, à vario cum inter se, tum inter Fixas congressu, digressuque: non, quòd vagò incertòque motu oberrent, qui etiam, *Tullio* teste, lib. I. de Divin. certò lapsu spatioque feruntur) variantes motum & distantiam tam à se invicem, quam à nobis Saturnum pallidum, Jovem splendidum, Martem rutilantem, Mercurium multum radiantem, Veneremque

venu-

le) sparsas per totam ætheream sphaera. *Fixæ.*
as internosces à planetis, scintillatione;
que scintillant, isti non item; præter-
quòd etiam a Venere & Mercurio tremu-
r emicat.

& exiles stellulæ, sine conspicillis haud
æ, quæ circa se spargunt splendorem
, ut videre est in albido illo circo (seu
) porrecto per medium stellati cœli,
cant *Viam Lacteam*, seu *Galaxiam* Poëtæ *Via La-*
r, esse viam lacte Junonis candidatam, *Æta.*
Jovem.

tertii generis sunt extraordinariæ, rarif-
rentes, cirnitæ aut barbatae vel cauda-
ipamus *Cometas*, qui num recenter cre- *Cometa.*
è materia educantur; an è fumosis &
lationibus; an plurium Stellarum con-
iantur; an in aëria aut potiùs cœlesti
notûve propriò an alienò circumferan-
idem incertum est, Satis hoc certum
quid luculentum per illos significari,
um per signa naturalia, sive ex institu-
a. Nos de Astris plura suò loco. Nunc
hoc mihi, velim, ænigma explices,
s enim & Utile Dulci, & Dulce Utili.
genitor, cujus sunt pignora bis sex,
te triginta nata, sed dispare formâ,
nc niveæ, nigris sunt vultibus inde,
ortales omnes, moriuntur & omnes.

†DeStel-
lis. plura
cap. 66.

Auctor quæstionis est Cleobúle, Cleobúli Lindii, unius è septem Sapientibus, filia. *Desiderius*. Non opus hîc est natatore Deliô Pater est, Annus; Pignora, XII. Menses; horum Filiæ XXX. Candidæ, Dies: atræ, Noctes. Sunt immortales, nunquam cessante earum successione, etsi quotidie moriantur occidendô. *Mercurialis* Doctè. Hinc digredientes accedamus ad Ignem. *Desiderius*. Nunquid & Astra sunt ignea? *Mercurialis* Philosophi certant: & adhuc sub Iudice lis est; negante *Aristotele*.

CAPUT IV.

Ignis cum igneis impressionibus.

*Meteo-
rum.*

M*Eteórum* Latine significat sublime ac suspensum, scilicet in aëre, Græcis phasma, id est, apparens, cum id, quod videtur esse, magnam partem, non sit: est mixtum imperfectum ex elementis: ortum & conflatum è vapore aut halitu, magis minúsve crasso, calido, &c. Et quia contuiti sumus Sidereos illos (ut Poeticè loquar) ignes; esset jam, quod dicerem de Ætherio illo igne, qui Lunæ globo subjectus, purus, inextinguibilis, nulli alteri composito comixtus est, semper vicens, nec pabulô indigens, nec urens, ac luce carens. Sed quia ad alia properamus, nostrum jam consideremus ignem, quem Elementarem appellant Philosophi; nos igneum Elementum vocemus, qui alitur pinguitudine rerum, quâ absumptâ, extinguitur: fovet calore suô propinqua, urit ardore proxima.

*Ignea &
ignita.*

Quidquid aret, id perfacile ardescit, & mox gliscit, tum flammatur, ac, si perflatur, flagrat; crematúmque redigitur in favillas & cineres, (cinescit.) Quod autem humet, (multò autem magis quod madet) id in uestione fumat, fumigat, crepitat,

tat, scintillas dejectat & igniculos; sed hi etiam percussu chalybis è filice eliduntur, & à fomite excipiuntur in suscitabulo, unde accenditur sulphuratum, & per hoc candela vel lignum. Per exigua quippe scintillula facile corripit, si in stramentitium aut stupeum quid, aut alias flamme-scere idoneum incidit. Sed tu incendium ut restinguas, comprime flammam confestim, vel affunde aquam, vel disjice fomitem; secùs, latè grassabitur. Atque ut pastu fovetur aridò, ita penuriâ alimenti deficit; aut oppressus suffocatur ac sopitur. Gignitur variè, nempe motu, corporum attritu, solarium radiorum reflexu, &c.

Flamma est fumus ardens: qui adhærens fumario, spissatúsque, dicitur fulígo, abradenda sæpius, ne ignescat.

Ignitum lignum, vocabis *torrem*; extinctum, *tionem*; hujus autem particulam, *carbonem*; qui, si etjamnum candet, *pruna* est.

Res torræfactæ æstu emittunt exhalationes, & evaporationes siccas, quæ in aërem sublatae (sublimatae *Ennio*,) ibique per antipristasin (cùm calor & frigus se mutuò circumfistunt, séque obfistendò comprimunt) accensæ excitant meteóra ignea, seu spectra subitò disparentia, ut sunt *stellæ Meteóra cadentes, dracones volantes, capræ saltantes, lanceæ, ignea. ignes fatui* & lambentes; item *salgétæ* coruscationes, *chasmata* aut cavmata seu hiatus, cùm densæ, viscosæ, & glutinosæ exspirationes partim inflammantur, partim in obscuritatem cavo similem dehiscunt, variè mobiles. Quidam his etiam Cometas adnumerant, sed nos de iis supra meminimus; alii quædam ex his inter aëria ponunt.

Cùm verò halitus isti post incensionem colliduntur intra nubes, ciéntque *fulgura & tonitrua* cum

I= =IIII= =

I= =IIII= =

cum terribili fragore, tum fulgurat, tonat, fulminat, ut attoniti expavescamus.

Evibrata inde flamma dicitur *fulmen*, quod, violenter erumpens è nubibus, se momentò dissipat, & quidquid eò icitur, de subitò penetratur, discutitur, concidit, quandoque & amburitur, vel penitus comburitur.

Fulguratio seu coruscatio ostendit ignem, fulminatio emittit? illa est cōminatio, seu conamen sine ictu; ista jaculatio feriens, nubemq; cum fonitu, strepitu, crepita perfringens & dirumpens.

Fulminum genera.

Fulminum tria sunt genera; unum res terebrat & perforat; alterum disjicit & dissipat: tertium urit & ignium notas ictis à se rebus inherentes relinquit. Brutum dicitur, quod innoxium, vanum, & irritum est. Locus, fulmine tactus, *Festo* dicitur fulguritus.

Cæterum, juxta Philosophos, *potest aliquid uri, non tamen ardere*, quod sic explicandum est: Potest aliquid fulmine afflari, & unctionis notam recipere, non ideò tamen flamma in eo excitari. *Aut compustum esse, quod non sit accensum*, intellige, posse esse aliquid in cineres redactum, quod non sit inflammatum, seu non eruperit in ignem, ut in rebus fulminatis accidit. *Ardere tamen nihil potest, quod non uratur*. Puta, lege naturæ; nam flamma producit calorem, calor urit. *At si accensum aliquid esse nequeat, quod non est combustum*; quod enim accensum est, ignitum est, quod ignitum, vim habet comburendi. *Desiderius*. Solvisti ænigma. *Mercurialis*. Proposui hoc erotéma Physiologicum, ut ingenio tuo pastum objicerem. Inter cætera, quibus eruditio ex igne illustratur, non nescis, à Promotheo, applicatâ ad Solis rotam ferulâ, ignem subductum, hominique à se ficto pro-

ani-

animo additum: inde Pandoræ pyxidem, inde malorum omnium cohortem terris incumbentem. Nec ignóras Salmonei pœnas, Olympi sonitus, & non imitabile fulmen æmulantis. *Desiderius.* Ex fabulis hæc memini. *Mercurialis.* In adagium transferunt hæc: *Ferunt summos fulmina montes, de fumo in flammam, vendere fumos, patriæ fumus alienô igne luculentior, fumum fugiens in ignem incidit, titio ad flammam, ignem gladio ne fodias.* Symbolum est Pythagoræ: *ignem igni ne addas*, hoc est, iratum ne stimules. Et quæ sunt horum similia, longè plurima. Nunc lustremus Æoliam.

CAPUT V.

Ær cum ventis, & apparitionibus æreis.

Natura spirabilis, quam etiam æthram dicimus, nos ad se vocat, quæ est regnum ventorum, in quo latè vires suas effundunt.

Meteorologici dividunt *ærem* in tres tractus, *Æris regiones.* (regiones, interstitia, collimitia) quorum infimus nos ambit, porrigiturque, qua radiorum Solis percussu non incalescit; in quo vagatur & victitat, quidquid auram ducit.

Supremus initium capit, ubi montes altissimi finiuntur, quô nulli assurgunt venti, contiguus sphaeræ igneæ. Medius & inter utrûmque interfusus, propter utriûsque Extremi (frigidi & calidi) Contrarium (Græcè antiperistasin, ut paulò ante memini) obtinetur à frigore, nivium & grandinum patria.

Ær agitur perpetim ob tenuitatem, mobilitatémque insitam, idq; valdè utiliter ob vegetationem rerum, pellucidus, radios solares temperans, ubiq; se ingerens. Ejus status & flatus sunt diversi

Æris natura.

diversi : si calefcit, tum rarefcit, & dilatat fe extra fe : quum frigefcit, tum fpiffefcit, & contorquet fe intra fe : nefcit etiam quietus ftare, etfi videatur; commotior flat, nunc leniùs, nunc vehementiùs; flabellô ventilatur : difflatus oris anguft motu, refrigerat: emiffus diductô, calefacit: concludus, craffefcit, & putrefcit, idem ob periculum (metum) vacui facit, ut afcendant gravia.

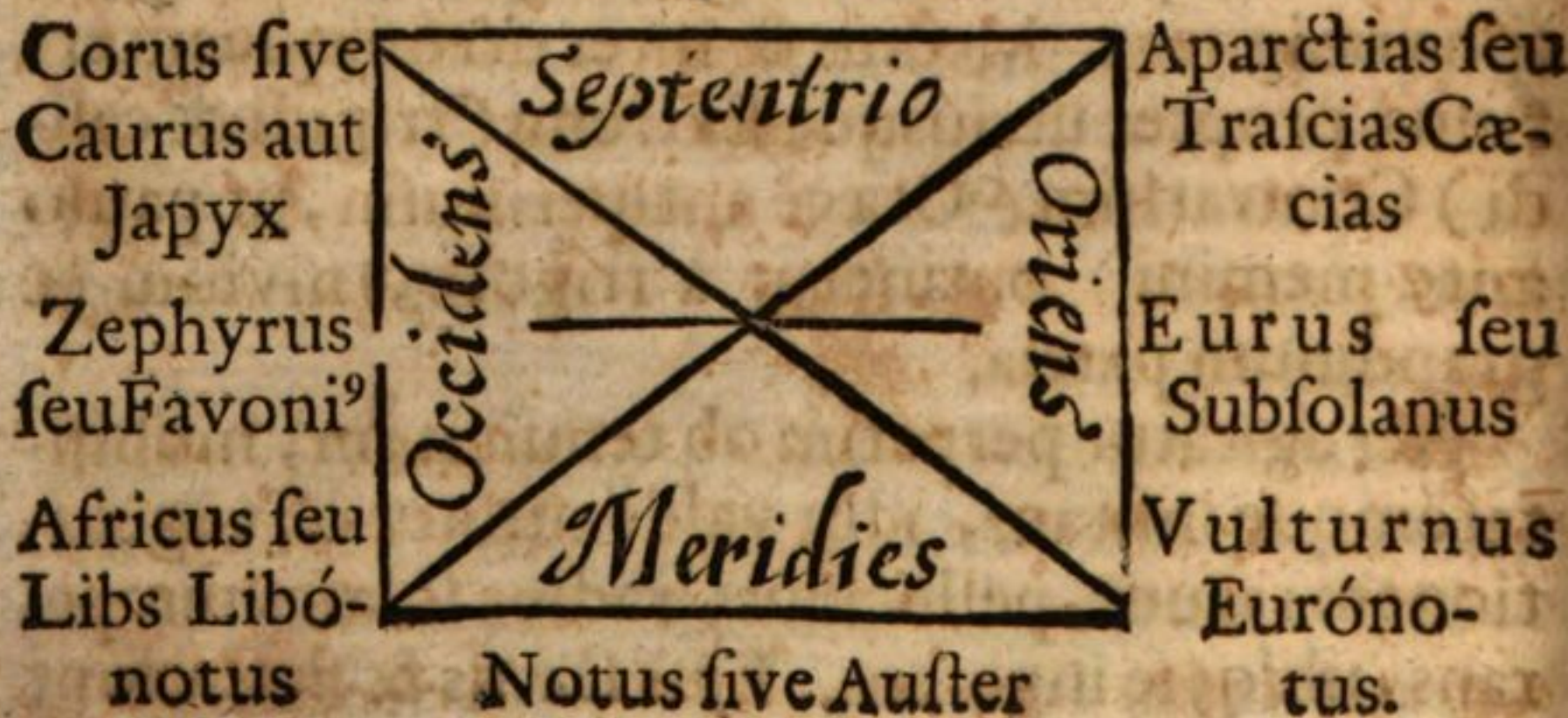
& ven-
rorum.

Lenis aura (ventulus) fpirans refocilat nos : impetuofa & rapida porcella res quatit, percellit, profternit. *Turbo* (typhon, vortex) circumagens fe in gyrum turbat omnia, donec mitefcant & quiefcant. Non minùs *Ecnephias* & *Præfter* vaftô impetu omnia proruunt, fecum involventes & rotantes leviùs obftantia.

A nautis venti numerantur duo fupra triginta, cùm *Finitorem* (Horizontem) in totidem diftribuant partes; nobis fatis, præcipuos fcire. A diverfis mundi cardinibus flantes (cardinales dicuntur) quatuor celebrantur principes, quorum quilibet duos ftipatores feu adminiftratos habet, (Vitruvio *medianos*; vulgò collaterales vocant) ut in fubjecto fchemate vides.

Ventorum fedes atque oppositio.

Circius. Aquilo five Boreas

Boreas

Boreas & Eurus asperant, adstringunt, gelant : *Auster & Favonius* remolliunt, resolvunt, régelant : *Etesiae* flant statis temporibus anni ; sic dicti, quòd eodem anni tempore redeant flatu salutari, & idoneò ad celerandos cursus maritimos, atque dirigendos.

Aër explet etiam subterraneas cavernas, cujus flamina tibi concitata, dum erumpere quærunt, tremefaciunt terram, perrumpunt conquassant, subvertunt, scindunt, perforant, impellunt, deprimunt, elevant. Unde *Terræ motus*, quam cùm *Terræ motus.* desiderare cogunt & discedere, fiunt labes, hiatus, vorago, ruina. Est autem triplex motuum forma. *Succussio*, cùm tellus quassata sursum ac deorsum movetur. *Inclinatio*, quâ ceu navigium in latera nutat, unde ruunt ædificia & montes ; amnes in alium contorquentur cursum ; lacus, stagna, urbes absorbentur, ignes eructantur, &c. *Tremor* est, quò terra in se ipsa vibratur. Motum *Terræ* sæpe comitatur sonus, isque varius pro varietate allisionis halituum. Nam si ex amplis meatibus prorumpunt, fiunt sonitus magni : si ex angustis, tenues ; si ex recurvis & variò flexu impeditis, terribiles & varii ; si ex lævibus, clari ; si ex humidis, rauci, &c. Cadunt etiam flamina, remittunt, franguntur, increbescunt, reflant, ponunt seu quiescunt. Atque ut prænoscas tempestatem, primò fremunt ventosa flabra, ac murmura volunt cæca, tum paulatim surgunt violentiùs, & stridore increbescunt, sed fractò tamen ; mox apertiùs tumultuantur, & inter se confligunt ; jamque horrendùm mugiunt, remugiunt, reboant, turbine terras perflant, sæviunt, perfurunt, debacchantur, sternunt, evertunt, & obvia secum *Per auras* verrunt. *Desiderius.* Terra concussio in men-

mentem mihi revocat terribilem illum gigante
 Enceladum, qui, in oppugnatione cœli, dejectu
 fulmine, & sub Ætnam detrusus, quoties muta
 latus, insulam fundô vertit, ut dubiæ nutent cum
 mœnibus urbes. *Mercurialis*. Idem de Typhon
 seu Tyghóeo fabulantur poëtæ. Ad ventos quoque
 attinet, incerta est de illis philosophatio: Psalte
 regius, eos è Dci thesauris produci, canit, hoc est
 locis clausis & occultis, ubi imperiò premuntur
 divinò, vinculisque & carcere frænantur. *Deside*
rius. Hic mihi se Neptunus objicit, qui Æolio
 fratres magnò miscentes murmure pontum, mi
 naciter increpitans, ait:

*Quos ego; sed motos præstat componere fluctus,
 Post mihi non simili pœnâ commissâ luetis.*

Mercurialis. Opportunè. Visamus arva Neptunia
 & inter proverbia annotemus: *perculit Austrum*
Floribus Austrum immittere. i. e. rem noxiam.

CAPUT VI.

Aqua cum aqueis metebris.

*Aquarum
 diversa
 nomina.*

Aqua scaturit è latice, salit è fonte, mana
 per rimas, fluit in plano: cujus minima
 pars *gutta*; maxima *mare* dicitur: sed tota
 illius vastitas, universam circumiens terram
Oceanus appellatur.

Fons est aqua è terra scaturiens: fontes falsi di
 cuntur *salinae*; acidi *acidulae*; calidi *thermae*; illæ as
 ferviunt decoquendo sali; istæ potioni medica
 bili; hæ lavationi morbidorum.

Rivi emanant è scatebris, decurrentes per longi
 tudinem depressam confluunt in fluvios; tum in
 flumina; pleraque ex mari ortum habentia, intraque
 suas ripas & alveos decurrentia perenniter; quo
 rum origo *caput* dicitur, *ostia* verò & *saues*, ubi
 undas

undas in mare emittunt; errant & deflectunt per diverticula; diffluunt & diffundunt se per diverticua; aliquando conduntur cuniculis, iterumque emergunt; præcipitantur ex alto.

Amnis verò & fluvius huc illuc circumfluus: *Torens*, fluvius collectus & corivatus ex aquis pluvialibus, aut relegatis & resolutis nivibus, rapidè defluentibus, ideoque non perpetuus, sed æstate ficcatur: *Eluvies*, fluvius exundans è suis alveis, & devastans agros. *Confluentes*, sunt fluminum commissio.

Fluentum nuncupabis, ubi aqua fluit: *vorticem* & gurgitem, ubi giratur: *voraginem*, ubi seipsam absorbet, ut charybdis in mari Siculo: *abyssum* ubi expers fundi est: *syrtis*, ubi inæquale, ob nimiam hinc profunditatem, inde brevitatem: *Brevia*, ubi loca vadosa, ob arenarum cumulos: Aqua sicubi destituitur profluviò ac decursu, ibi tumet ac se diffundit in *stagna* & *lacus* perpetuos; *Paludes*, sunt scaturigines languidæ, residues, sine fluxu, quasi mortuæ; *lacuna*, confluvium limi; *colluviarium* purgamentorum & colluviei receptaculum; *lixivium*, aqua cineribus percolata: *Alluvio* vel *alluvies*, quod fundo accessionem à fluvio præbet. *Piscina*, fossa aquæ fovendis piscibus opportuna.

Mare (cujus profundum propriè pelagus dicitur) falsum est instar muræ, ob exhalationum adustarum multitudinem, unde *Salum* dicitur. Cujus undæ intumescunt bis de die, naturali æstuatione, (affluxu & refluxu, accessu & recessu) affluuntque ad litora, & diffundunt se in æstuaria refluentque se reciprocè cum sonitu horribili, maximè inter freta, ubi mare unum in alterum se exonerat: agit fluctus decumanos & inferos, (è

fundo excitatos) præsertim allisum ad scopulos & saxa, qualis est Scylla Sicania.

Idem mare, ubi inæqualiter tellurem terminat, efficit sinum aut *promontorium*, seu montem in mare prominentem. *Sinus* est pars maris curvò littore intercepta, Italis *golfo*, ex Græco κόλπος; ubi circumluit undique terram, *Insulam*; ubi majori parte, *Peninsulam* facit: quam *isthmus* (arctata terra inter duo maria) jungit *continenti*, (quæ dicitur Terra firma, Græcis Epirus) arctatus inter angustias terræ. *Portus* est parvus sinus, tantum aquæ, brachiis quasi complectens & recipiens, quantum satis est pro statione navium. *Littus* pars terræ, quæ undis tangitur.

Varia a-
qua e-
missio.

Atque ut varia est aquæ fluxio, ita diversa emissio receptioque. Et puteo (angusto & profundè effosso alveo) sursum trahitur tollenone aut ductariâ per rechamum (trochleam) catenâ; putei operculum est puteal: os verò, crepido, labrum, margo. Salitlympha ex siphonibus in cratèrem; funditur per canales, fistulas, tubos, tubulos: labitur per alveum: colligitur in cisternis: emittitur sistiturque per obturamenta, emissaria, cataraclas, nilos: erivatur & derivatur per elices, fulcos, colliquias, deliquias: ex castellis, ad varios anfractus & euripos per uncias, digitos, modulos, diversis epistomiis dividitur: hauritur urnis & situlis: deducitur per aquagia: (aquæductus) restagnat eluviis, diluviis cataclysmis: piscinis & fossis clauditur: aqualibus & hydriis portatur: tympanis, antliis, & machinis haustoriis attrahitur, redditurque: continetur crepidine, ripa, &c.

Est autem aqua *pluvialis* seu pluviatilis ac *pluvia*, collecta in cisternis. Est *viva*, jugis perennis, nun-

nunquam deficiens. Est *stagnans* & reses in stagnis. *Puteana* (putealis) in puteis. *Fontana*, falliens, caduca in fontibus. *Palustris*, *lacustris*, *nivalis*, *glacialis*, *fluvialis*, *roralis*.

Vapores aquosi sursum feruntur: quibus cum *Meteora*
aër crassescit, dicitur nubilare. Nubilum verò seu *aquea*.
caligo spissata prope terram, *nebula* est unde rotat; sublevata altius, *nubes*; (nubes est vapor in media aëris regione spissatus & addensatus) quæ cum resolvitur & decidit, pluit, ningit, grandinat: nullibi conspicua, sudum facit.

Evapuratio excitata interdiu, conspissatæque frigidine nocturnâ, & adhærescens herbis dat *rorem*: quem mellitum, vocant *manna*: gelascentem, *pruinam*: elevatior autem vaporatio, & concreta majori frigore in spumescentes guttulas seu floccos, dat *nivem*.

Destillatio nubis resolutæ in aquam si fit minutatim, dicitur *roratio*: si lentè, *pluvia*: si densè, *imber*: si impetuosè, *nimbus*: si guttæ inter delabendum congelantur, *grando*; si incalescunt, *aredo*, adurens plantas rubigine.

Gutta stillans è pluvia, *stillæ* est; quæ decidens in aquam facit *bullam*: conglobatio bullarum minutissimarum, *spumam*: sed cum stillatio rigescit, fiunt *stiræ*: cum aqua congelascit & induratur, (stando vel fluendo) *glacies*. *Substillum* est, quando stillis raris jam jam ventura pluvia significatur; *stillicidium*, cum stillatim guttæ cadunt de tecto.

Circulus in roscida nube albicans, vocatur *halo*, (fulgor scilicet rotundus, circumnectens sidus aliquod, ob irradiationem ipsius per nubes transmissam;) Solare simulacrum seu imago, quam nubes ad latus Solis repræsentat, *parelius* vel *parelium* dicitur: Lunare, *paraselène*: *Iris* est versicolor

color arcus in nube rorida & cava ex reflexu radiorum Solis oppositi? cujus pallor index est venientis pluviae: claritudo & serenitas abeuntis. *Desiderius*. Unde sapor, odor, color aquarum trahitur? *Mercurialis*. Ex terris, per quas labuntur; quæ per glareosam, dulces fiunt: per aluminosam, aluminosæ: per bituminosam & sulphuratam, bituminosæ, sulphuratæ, calidæ; quæ per lapidosam, frigidæ. Mira naturæ prodigia sunt in fontibus: Poti boves è Clitumno candorem ducunt, oves è Penio nigrorem: è Xantho ruborem & purpuram. Crathis capillos electro, Sybaris auro assimilat. Clitorius vini tædium affert, & pravas cupidines extinguit; Asphaltites, Judææ lacus, nihil demergi finit: In quodam Epiri fonte faces extinguuntur accensæ, accenduntur extinctæ; Hypanis initio dulcis, postea amarus fluit. Salmacis bibentes effœminat. In Troglodytis fons Solis circa meridiem friget, vesperi tepescit, mediâ nocte ferverescit. In Bœotia duorum fontium alter memoriam adfert, alter oblivionem. *Desiderius*. Incredibilia sunt, quæ narras. *Mercurialis*. Ex Historicis attuli. A liquidis ad solidiora procedamus. In adagiis sunt: *hæret aqua; aspersisti aquam; aquam in mortario tundis; tam in proclivi, quàm imber; stilla cavat lapidem; à fonte arcessere, &c.* Notum è veteri historia, Sinetam, hominem paganum, Regi Artaxerxi aquam è Cyro flumine manibus cavis obtulisse, eamque pro magno munere phialâ aureâ exceptam fuisse. *Ælian*.

CAPUT VII.

Terra cum Fossilibus, vulgò Mineralibus.

RElpice nunc Terram; quàm habet hîc quidem vastas *Planities*, (spatiosa æquora campi)

pi (ibi tumulos & eminentes *colles* : alibi *fragosa* loca, imò & altos *montes*, profundasque *valles* : arduas & abruptas *rupes* & petras, præcipitèsque hiatus : hîc herbidos *cespites*, ibi arida *glabreta* : alibi udas *uligines*, humorem perpetuo eliquantes, & quàm sit hîc argillofa & cretofa ; alibi arenosa ; alibi saxofa, falebrofa ; calculofa, fistulofa, fitu fenta. Quòd si tellus excavata fit altiùs, *fossa* dicitur : si brevius, *scrobs* : si oppidò profunda, *vorago*, barathrum, abyffus. Angustias viarum inter montes (mons est tumor terræ altiffimus, ab eminendo sic dictus) *fauces*, *pylas*, *claustra* appella. *Montis* verò partes funt *jugum* seu *cacumen*, *vertex*, *supercilium* ; *latus* ejus, *dorsum*, seu *clivus* aut *collis* : *radix* *pes* ; *grumus* est terræ cutis & *tuber* : *Vena* tractus est subterraneus, qui metalla continet : *Intervenium* spatium inter venas medium, quibus transversè incumbunt fibræ. *Planities*, montibus inclusa ; *vallem* facit, (unde *vallecula*, sicut *monticulus*) si circum circa collibus vallata, *convallem*. Montem ascensu facilem *acclivitas* facit, descensu *declivitas*, (unde *acclivis*, *us*, *declivis*, *devexus*) *præceps*, si in utroque difficilis, ibiq; *præcipitium*. *Campus* est terræ planities ampla. *Silva* locus arboribus sponte nascentibus frequens ; *lucus* servat arbores sacras ; *nemus* voluptati servit ; *saltus* incultus & pascendis pecoribus opportunus ; *arbustum* paucis stirpibus confitum ; *virgulta* virgis ; *dumetum* dumis ; & hæc naturalia sunt Terræ ; *Artesacta* verò : *Regio*, pars terræ regi subiecta : *Regnum*, quod regitur à Rege vel Domino : *Territorium*, spatium certi Domini ; *Provincia*, regio bellò acquisita ; *Urbs* pars territorii locus muris cinctus : *Civitas* multitudo civium ; minores urbes, *oppida* dicuntur. *Castellum* parvus vicus,

Diversa
nomina
terræ, &
distribu-
tiones.

mirus circumdatus; *arx*, munitio, dicta ab arcendo; *emporium*, urbs seu oppidum nundinarium; *vicus* est complexus unius & alterius villæ, si sit extra urbem; intra oppidum est via, domorum seriem comprehendens. *Pagus* aggregatio domorum rusticanarum, nullis mœnibus clausarum. *Villa* domus extra urbem. *Tugurium* rustica habitatio, tectum ulvâ palustri.

Interiora si daretur intueri, videres plenam meatuum & specuum, ubi lustra, cryptæ, cuniculi, antra, foveæ, hypogæa, cavernæ; & harum spiramenta, (spiracula) quæ *crateres* dicuntur, quos vaporations perflant, & fluores perfluunt; è quibus diversimodè concrefcentibus generantur fossilia, (vulgò mineræ.)

Glebam si terris aut frias, *pulvis* erit: si diluis, *lutum*: sed turbida aqua deponit *limum*: pedibus calcata *cœnum*.

Locus, ubi lapides exciduntur, *latomia*, (latumia, lapicidina) ubi aliquid effoditur, *fodina*; unde aurifodina, argentifodina, æraria, nitraria, sulphuraria; cotoria, ubi cotes, &c.

Argilla est terra tenax, figlinis apta, quemadmodum terra Samia, coloris albi. Pigmentis conveniunt creta candida: ochra, flava seu lutea; ad quam accedunt terra Armena, vulgò bolus Armenus, & terra Alána. Ex ochra exusta fit rubrica diversi coloris. Terra Cimolia fullonum est, pro sapone serviens. Terra Lemnia vulgò sidillata, in usu medicinæ valet. Quæ omnes fossilium (vulgò mineralium) inceptio sunt, quorum tria genera: succus, metallum, lapis. Imò & vitrum, fissili de lapide.

Intellextin' hæc? *Desiderius*. Omnino. *Mercurialis*. Eamus hinc ad varios Telluris partus inspicien-

ciendos. In itu quid memoras, dubitas? *Desiderius*. Antæus mihi in mentem venit, terræ filius, (quo nomine vilissimi quique homunciones appellari solent) qui, cum Hercule luctatus, quoties prostratus terram contigit, novas vires & robur è terra (& sua, & omnium matre) accepit, donec, ab Alcide sublimis è humo sustentus, brachiorum complexu elisus est. *Mercurialis*. Hieroglyphicum hoc est luctæ, rationem inter & appetitionem sensuum. Mihi occurrit Brutus ille Junius, qui Imperium Romæ obtinuit, quod ex Oraculi responso primus juvenum tum præsentium osculum matri, hoc est, Telluri tulerit. Proverbiis adnumera: *Aureos montes polliceri. Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.*

CAPUT VIII.

Succi fossiles.

HI succi generantur variæ formæ & usûs, cùm liquor ille coalescit per levi immutatione, aut alteratione. †

† *Ovidius*

Alii sunt liquabiles aquâ: nempe omnis falsugo *Succi li-*
dissiliens in igne, & crepitans, ut *sal* communis, *quabiles.*
ubique notus, sive fossitius, sive decoctus: *Alu-*
men, dulcore adstrictiori: *calcanthum*, (vulgò vi-
triolum) acore adstringente: *nitrum* subacidum,
aliàs *sal nitri*, & quando concrevit, *sal petre* seu
halonitrum, unde pulvis tormentarius; *chryso-*
colla, gluten auri.

Alii sunt inflammabiles igne: scilicet quælibet *Succi in-*
pinguedo Terræ, tam concreta, quàm liquida: *flamma-*
ut est *sulphur* (vel sulfur) concipiens ignem celer- *biles.*
rimè: & *naphtha* (quibusdam petroleum, quod è
saxis effluat) etiam ex remoto flammam corri-
piens: & *succinum* (*electrum*) tralucidum, trahens

ad se paleas, pilos, festucas; quod non est lacrima vel resina arborum, ut veteres credebant, sed bituminosum maris purgamentum, in littoribus Borussiae maximè collectum, aut è mari extractum. Id cum durefcit, ut poliri queat, gagates dicitur, Plinio gemma Samothracia: Ambra est fragrantissima: & alia bituminis genera.

Succi

friabiles.

Alii friabiles in pulverem, adhibendi in pigmenta: *arsenicum* albens, *auripigmentum* luteum: *sandyx*, *sandárracha* (vel *sandárraca*) & *cinnabaris* rubicunda, *stibiúmque* (vulgò antimonium) plumbeo colore nitidum.

Pleraque horum non tantum à genio Terræ sunt nativa, sed & ab ingenio hominum factitia; De succino bellè ludit Epigrammatarius, quando apem Phaëtonide guttâ clausam, & viperam, concreto de flentium Heliadum ramis rore tumultatam cecinit. *Desiderius*. Cujus sunt arboris rami illi? *Mercurialis*. Populi, nam in hanc mutatae fuerunt Phaëtonis sorores, in acerbo illo casu, de lacrimantes pellucidum & tenacem succum, quem diximus appellari succinum.. *Desiderius*. Pretiosæ lacrimæ. *Mercurialis*. Descendamus eò, ubi effodiuntur opes, irritamenta malorum. Nota: *luciatu electrò*.

CAPUT IX.

Metalla.

QUando fossitius humor, seu halitus humidus lapidibus potissimum conclusus & percolatus multifariam, conduratur à Sole in tantam soliditatem, ut non liquecat, nisi acerrimo igne, mox tamen rursus consistat; confit inde *metallum*, flexile ac ductile.

Plum-

o depurgatur, magisque etiam eduratur,
lybs, nucleus & acies ferri.

orium æs, seu *Cuprum* obducitur ærugine: *Cuprum*
ex fossili, (nam alia est, quæ adhæret forna-
unde fornacaria; *pomphylix* autem æris fa-
commixtum fit *orichalcum* seu æs corona-
fundum, quàm tundi aptius, ob suam friabi-
tatem, aurichalcum Latinè non dicitur.

Caldarium seu fusile, tantum est malleis fra- *Æs Ca-*
ductile verò, etiam in laminas attenuatur. *daurum*
um Campanum, & Corinthium. *Æris flos*,
etiam æruginem dicunt, spontè excidit ab
lana marculorum ictibus excutitur.

Argentum est purius istis: habet nihilominus *Argen-*
tas, fæces, detrimenta, retrimenta, Græcè *tum.*
ta.

Aurum est purissimum, idcirco ponderosissi- *Aurum*
ræsertim obryzum: quod immissum ca-
centies, nihil dependit substantiæ, * nec **Quin-*
lam rubiginem. *lianum*

Aurum & argentum aliud est factum, signa-
tum rude, infectum, pastillatum: item
m, purum, pusulatum.

Mica (idis) seu *Mica*, metallaris est naturæ, *Maga-*
similis, ex crustis constans tenuissimis, *tis Je-*
alcum appellat, nec liquari se patitur, nec *Mica*
ob indomabilem duritatem: cum ex ad-
argentum vivum (*hydrargyram*, Mercu- *Hydr-*
nquam dure scat: liquet enim semper; *gyrum*

quamvis nullam rem humectet, aut madefaciat.

Electrum.

Electrum est mistura argenti & auri, aliud *electrum* idem est, quod succinum, de quo superiore cap. *Bractea* metalli est tenuis, & præ exilitate crepitans lamella. *Scobs*, seu scobina, quod deraditur. Metallum miniarium est fodina, ex qua effoditur à metallariis seu metallicis minium; plumbarium, unde plumbum; argentarium, aurarium.

Et hæc est illa gleba, calore exhalationis sicca coagulata, frigore vaporis aquei condensata, propter quam nec hospes ab hospite tutus, nec socer à genero, &c. De qua patheticè Cassiodorus: Intrans homines caligines profundas, vivunt sine Superis, exulant à Sole: & dum sub terris compendia quærunt, nonnunquam lucis gaudia derelinquunt. *Desiderius*. Hinc nata, opinor, quatuor ætatum, seculorumve discrimina, quibus Poëtæ à metallis nomina fecerunt: Aureum seu Saturnium, optimum: tum Argenteum, inde Æreum: Denique Ferreum, pessimum & durissimum. *Mercurialis*. Figmentum hoc ex historia Danielis manavit de statua, Nabuchodonosori per quietem oblata, ubi, metallicâ comparatione, præcipuæ quatuor Monarchiæ expressæ. *Desiderius*. Eum, nisi fallor, Colossus, cadens de monte lapidis comminuit. *Mercurialis*. Haud falleris. Lapidem igitur, quoniam mentionem fecisti, & lapillos, quibus pretium luxus fecit, contemplemur. Adagiis adde: *Plumbeum caput; ferreum petus. Quod cos auro, aurum homini*; inde probantur. *Plumbeo jugulare gladio; aureos montes polliceri; argenteis hastis pugnare; argentanginam patitur; Advocatus pecuniâ corruptus*, quod de Oratore Demosthene dictum.

CAPUT X.

Lapides vulgares, & Pretiosi.

Lapis est indurata terra; qui comminutus dicitur arena: hæc autem crassior, sabulum, & glarea.

Tophus est arenaceus, & scaber: pumex multicausus, spongiosus, bibulus, aptus frictioni & politioni: Lapis scissilis, lævis, & atricolor invenit scriptoriis tabellis, & sternendis tectis: phenigites fissilis est in pellucidas tabellas: uti & specularis, vulgò glacies Mariæ calcarius, ustulandus in calcem & gypsum: bituminosus, inflammabilis, & exustibilis: antracites, lapis ignitus, extra ignem aquis perfusus inardescit: igne extinguitur.*

*Lapides
varii.*

Silice elicimus ignem, pavimus solum: cote acuumus ferramenta retusa: coticulâ, seu Lapide Lydiô, aut Heracliô probamus metalla: magnate, qui & sideritis dicitur, attrahimus ferrum; (siderites gemma est ex genere adamantum, sed ictibus fragilis) hæmatite sistimus sanguinem: smiride scindimus vitrum: ex alabastrite fiunt vasa unguentaria: ex amiantho elychnia extincta, & mantilia igne lavanda. Asbestos semel accensus nequit extinguere. Brontia seu ceraunius cum tonitruis cadit: pyrites est ærarius, & igniparus: chelonites, Indicæ testudinis oculus, appenditur inter bullas infantia: & pro amuleto molochites, coloris malvæ: Ætites in nidis aquilarum reperitur: Asterites & solenites ab astris fulgorem habent, & vires: galactites à lacte nominatur ob candorem: crySTALLUS vel crySTALLUM juxta *Plin.* ex aquis tenuissimis, lucidissimisque, vel ex nivibus frigore aquilonari cogente, & meri-

**Isidorus:*

8 8 8
H
8 8 8

meridianô Sole excoquente concrefcit, & fenfim in lapidem obdurefcit, unde Græcis *νεύσαλλος* feu glacies dicitur.

Saxum eft major lapis, jacens humi, five extet, five lateat: fcopulus & cautes prominens; prædurus autem & lævigabilis, marmor appellatur: quod candens, dicitur Parium: rubens, porphyreticum feu porphyrites: maculoſum, ophites. Adulterinum & factitium conficitur ex variegato alabaſtri gypſo. Calculus feu ſcrupulus, illapſus calceo, moleſtus eft eunti: Lithárnthraceſ, carbones ſunt foſſitii, affulati, facilè igniendi, & ignem alentes.

Lapis manalis, unde fons emanat: molaris, qui frumentum atterit: redivivus feu veteranus, cujus olim uſus in muris: faxum eft rude, quod impolitum: vivum, quod naturale: operarium, quod ſervit operi. Lapidum fragmenta vocantur affulæ, micæ, ſegmina, ſegmenta, ramenta. Saxulum eft diminutivum.

Lapillus, lucens & micans, gemma vel gemmula dicitur: ſi habet ſcabritiem, aut maculas, vitioſa eft.

Gemmae.

Eximiæ gemmæ ſunt: carbunculus feu pyrôpus, aut carchedonius, flammeus: adamas prænitidus, duritie indomabilis: hyacinthus, & thyites feu éranus, vulgò turcôis, cæruleus: amethyſtus, qui creditur ebrietate reſiſtere, violaceus: ſmaragdus, beryllus, & jaſpis viridis vel virens: ſaphirus aërei vel cærulei coloris, aureis punctis collucens: chryſólithus, quem hodierni mangoſes hyacinthum nominant, luteus feu flavus eft: topazius, aureus: rubinus & granatus, ſanguineus: ſardius, ex rubro nigricans: ſarda, rubens onyx & ſárdonyx, ex fuſco ſubalbus, cum venis igneis,

tricolor: Pantarba, cæteros ad se lapillos tra-
si fides *Philostrato*: heliocus, albicans est
s, repræsentans oculum, ex nigra pupilla au-
n colorem emittentem. †

veniuntur in animalibus: chelidonium lapis
chelidonia gemma, in ventriculo pullorum
ndinis: alectorius in capo: bufonites in capi-
fonis: draconides in cerebro draconis, pel-
lô colore, nec nisi recens, ad formandum
s; lyncurius, subflavi coloris, electo similis,
ina lyncis concrefcere creditur á *Plinio*.

argaritæ, seu uniones, in ventribus concha-
sed cryftallus, ut diximus, in lapidosis an-
formâ hexagonæ stiriæ, nascitur: corallium
(corallium) est marina arbutula, petræ sub
adnascens, in aurâsque protracta lapide-
ac rubescens; reliquos superat Bezoar tam
alis quàm occidentalis in capris Indiæ sil-
ous reperiendus.

gemmarum cùm coloribus, tum virtutibus
criptores variant; nos tritiore incessimus
Habésne, quod lapideis hisce terræ foetibus
γινώσκεις, velut in acervum, adjicias? *Deside-*
i moveri possunt Alpium scopuli, ab Han-
acetô rupti. *Mercurialis*. Nihil per auditio-
ctionémve occurrit de acháte Regis Epiro-
Pyrrhi, in quo natura expressit Musas suis
tas insignibus cum Apolline tenente citha-
ram?

ram? Nihil de Domitiani phengite, ea, quæ à tergo erant, spatianti sub porticibus meticuloso tyranno, referente? nihil de geminis Cleopatrarum immanis pretii unionibus, quorum alterum acetum maceratum M. Antonio propinavit? *Desiderius*. Perge, quæso, ne scienti loqueris. *Mercurialis*. Hæc viæ fallendæ sunt inspergenda parcius; secus, impediunt magis, quam promovebunt euntes. Quid, quod in Sole ambulamus; ecce viridantes non procul arborum scenas; sub eas non recipimus, per minores prius stirpes posituri pedem. Inter proverbia nota: *Nigrum vel album calculum addere. Lapidem decoquis. Lapidem loqueris. Adamantinum pectus, &c.*

CAPUT XI.

Vegetabilia tantum, seu Germinantia.

S Tirbs sive planta protuberat è terra, cui inhærens radice, germinat reliquo corpore in ætherem, imbibensque humorem fibris, eumque convertens in succum, & digerens, alescit, vigescit, verescit: destituit succo, languescit, flaccescit, marcescit, arecit; caulescit, cum caulem vel frondes acquirit; decaulescit, cum eas amittit.

Planta. Partes *plantæ* sunt radix, bulbus, stipes seu truncus, (qui in fruticibus caudex; in aliis caulis dicitur) furculi, rami, folia, flores, fructus, semen, cortex, lignum, medulla, nucleus, putamen: quæ tamen aliter atque aliter reperiuntur in Germinantibus, quorum tria sunt genera, Herba, Frutex, Arbor.

Fungus. *Fungus* est rudimentum plantæ, radicescit deorsum debiliter, caulescit quidem sursum, non tamen frondescit, sed contrahitur (concorporatur*) in orbicularem massam, infernè striatam.

Tuber

Tuber (infimum fungini generis) continet se sub terra, nec extuberat foras, nec radicat infra se, obtegens se tantum corticulâ: unde dicitur callus terræ.

Fungorum alii sunt edúles, quorum aliquos à clusili rotunditate vocant capreolos, rufulos, spinulos, spineolos, pruneolos; vel à latiore margine spongiolas, (quanquam horum vocabulorum alia quoque est significatio;) præstantissimi sunt boleti; quidam virulenti & noxii, ut muscarii, pulverulenti, & plerique alii.

Vera *stirbs* habet radicem fibratam, stipitem *Stirbs.* cordicosum, ramusculos foliosos, plerumque brachiatos, † quorum minores (quotannis emorientes & renascentes) nominantur *herbæ*: grandiores (& perennantes) *arbores*: mediæ proceritatis & durationis, *frutices*. † *Colu- mella.*

Martialis Cæciliano cuidam fatalem cœnam imprecans, dixit:

Boletum, qualem Claudius edit, edas.

Illum enim Agrippina, Claudii Imp. conjunx, venenô tinxit. Inde Nero boletos per jocum cibum Deorum appellavit, quòd Deos faceret, id est, necaret Imperatores, qui post mortem volebant Dii haberi. *Fungus est* (id est stupidus.) *Funginô genere est* (totum se tegit pileô.)

CAPUT XII.

Herbæ, herbaceiq; fructus, ac flores.

Innititur herba cauli suo, simplici vel multiplici; unde unicaulis vel multicaulis herbariis; à foliis, augustifolia, latifolia, acutifolia, trifolia, quinquefolia, centifolia; *Græcis* τριφύλλον, πεντάφυλλον, ἑκατοντάφυλλον, &c. Item verticillata, umbellifera, corymbifera, * capitata, &c. * *Ovidius*
Eit-

Estque vel *Alimentaria*, seu *Edulis*, vel *Coronaria*,
vel *Medicamentaria*.

*Partes
herbæ.*

Partes herbæ sunt: scapus seu *caulis* aut *thyrsus*, quo sustentatur; *folia*, quibus ambitur: *geniculum* seu *articulus* (nodus in caule;) *internodium* est intervallum inter duo genicula; *coliculi* vel *cauliculi*, *cymæ*, *cymatia* sunt *scaporum* novelli & tenuiores *partus*: *ale*, ex quibus illæ prodeunt; *apex* seu *stamen*, *pars suprema*, quod è *calice* instar *fili* profilit; *calyx* est *folliculus* primò *floris*, tum *feminis* *pappus*, lanugo ab herbis & floribus decidua & volatica, unde *languinosus*. *Panicula* vel *paniculus*, lanosa *coma*, qualis *arundinum*; *fibræ* seu *capillamentum*, minutissimæ sunt & *extremæ radiculæ*, *bulbus*, *radix* *rotunda* & *tunicata*: *pericarpium*, (*siliqua*, *theca*, *tegumentum*, *involúcrum*, quò vel *grana leguminum*, vel *herbarum semina* concluduntur) variis aliquando *cellulis* & *ventriculis* distinctum, *intercurfantibus* *membranis* *nervus*, *prælongum filamentum* in *foliis*, unde *ramulosa* dicuntur; *crenæ* sunt *incisuræ*, in *extrema ora folii*; unde *crenatum*, *seratum*, *laciniatum*, *umbella* seu *muscarium* (*fastigium floris* in *orbem circumactum*;) *sinus* *alarum*, est *cavus anfractus* *caulis*.

*Varietas
herbarū.*

Sunt autem *herbarum* aliæ *hortenses*, aliæ *silvestres*, aliæ *campestres*, aliæ *montanæ*, &c. iterumq; quædam *gramineæ*, quædam *floridæ*, &c.

Gramineæ sunt *muscis* utilis *oppilandis rimis*, *carex* *molesta fœnifecis acie suâ*; *ulva* *accrescens paludibus*: *polygonum*, (*officinis centinodia*) *organum*, *serpyllum* *vesserpillum* *serpunt humi*: *thymbra* (*fetureja*, seu *cunila*) *thymus*, *apiastrum*, *melissophyllon* *grata apibus*: *dictamnnum* vel *dictamnus* *salutaris cervis*: *mandragoræ* vel *circeji*

radix

radix, masculi figuram repræsentat: Lappa leviter hamata adhæret vestibus: equisetum vel equisetalis servit defricando stanno: ambubeja in pappos & floccos tabescit: acanthus (officinis *branca ursina*) columnarum epistyliis insculpitur: verbena vel verbenaca olim in gentilium sacris usurpabatur: radix helenii (officinis *enula* vel *inula*) condiendo vino adhibetur: hemerocallis seu ephemeron unô die florem suum tuetur: buphthalmus ab oculi bovini figura dicitur: à gruvis collo geranium, seu pes columbinus; à pede gruvis, coronopus; à lepore lagopus; ab hirco tragopogon; à gallina *morsus gallinæ*, (officinis) aliàs alsine; ab anseribus anserina, &c. adianti (officinis *capilli Veneris*) folia aquâ perfusa non madescunt: polypodium seu filicula, polyporum more, cirros obtinet, trifolium pratense passim provenit; quadrifolium rariùs. Tithymali lacte si charta inscribatur, postquam siccata sunt litteræ, asperso cinere leguntur; filicis folia cimices enecant; locus filicum dicitur filictum.

Et tamen si nulla sit herbula, quæ in usum medicinae venire non possit, & quidem multiplicem, medicamentarias tamen seu *medicamentosas* appellent eas, quæ virtutem in morbis ac doloribus leniendis & pellendis præsentius exerunt; unde Medicis dicuntur Cephalicæ, Ophthalmicæ, Cardiacæ, Stomachicæ, Heparicæ, Spleneticæ, Nephriticæ, Vesicariæ, &c. Nos magis præcipuas & notiores perstringemus, parùm solliciti de diverso in hac materia sensu Plinii, Dioscoridis, Theophrasti, Galeni, &c.

Atque ut à capite ordiamur, *cerebrum* roborant salicunca, (*lavendula*) betonica aut vetonica, pæonia, pulegium, amaracus, lillium convallium, rho-

dia radix, ocymum seu basilica, violaria, pruncella mentastrum, sisymbrium domesticum, seu menta crispa, (balsamita) sisymbrium aquaticum, nasturtium aquaticum, melissophyllum seu melitæna orminum seu horminum, aut horminium. Capiti dolores sedat corona ex adianto, seu callitricho.

Oculis prodest fœniculum, euphrasia, chelidonia, (officinis *hirundinaria*) &c. *Thoraci* seu pectoris pulmonaria, hyssopus, adiantum, stichas vel stachas. *Cordi* melilotus, flores buglossi, chamædris, &c. *Stomacho* absynthium (præcipuè Ponticum) piperitis, anisum, cyminum, &c. *Hepati* lithen seu hepatica: eupatorium seu hepatorium. *Spleni* chamæpitys, seu hypericum, (officinis *perforata*) anagallis, fumaria, asplénium: *Renibus* anónis, (officinis *resta bovis*, vel *remora aratri*) cenanthe, seu saxifraga rubea, (officinis *filipendula*) phyllitis seu lingua cervina (officinis *scolopendria*.)

Alvum laxant, purgant, & bilem detrahunt aloë, helleborum aut helleborus sive veratrum folia sinapis, (manna, est ros Syriacus) Mercurialis, polypodium, grana latyridis, scamonium (officinis *diagridium*) centaurium, absynthium elula siccata & pota.

Stomachum movent asarum, daphnoides seu laureola, (officinis *vinca-pervinca*) bulbus narcissi, *Plinio* vomitorius.

Adstringunt thlaspi, (officinis *bursa pastoris*) leontopodium, (officinis *alchimella*) sanguinaria, cynoglossum, artemisia, à Regina, Mauiō uxore, dicta.

Emolliunt althæa seu hibiscus, anéthum, malva violaria, &c.

Vesicam levant pepones, halicacabus, acanthus solanum. *Lumbricos* exterminant vel interimunt

lata, ac cum humo reducta.
Tussilágo (officinis *sarsara seu ungula caballina*)
latuissim; ossyridis seu linariæ radix juvat ar-
atos seu ictericos, uti & chelidonia pedum so-
supposita & semen thalictri. Folia helenii in
decocta succurrunt ischiadicis; dracontion
dracunculus (officinis *serpentinaria*) ruptis &
vulsis; absumitque polypus & carcinomata,
at serpentes. Radix oxyos seu trifolii (offici-
acetosella vel *alleluja*) efficax est asthmaticis,
ysentericis; cujus si flores sunt copiosi, cre-
portendunt pluvias: si pauci, siccitatem. Pru-
a inflammationi linguæ auxiliatur: Sedum
icinis *sempervivum*) tuberibus, & igni sacro,
& parthenium, (officinis *matricaria*) limo-
(*tintinabulum, pyrola.*) Origanum medetur
osis, sugillatis, dentium doloribus, tonsillis
æ palati. Cyperus vel Cyprius (officinis *ga-*
) ulceribus: clementis seu daphnoides, &
gium venenatis morsibus; pentaphyllon seu
uefolium panos sanat, lichénas emendat,
ocelicis, id est, intestinorum ramice labo-
us opitulatur, nec non febribus; uti & al-
& nymphæa: hæc cum bellide seu bellio he-
quoque prodest. Fragraria gingivas firmat,
im putredini medicatur: podagræ verò ri-
seu palma Christi. Scabiem sanat scabiosa,
ymalus. Omnis generis ulcera, arum (of-
serpentinaria minor.)

Vulneraria.

Vulneraria (*consolida officinis*) sunt fanicula, telephium, lysimachia, heptaphyllum, aristolochia, (*officinis tormentilla*) centaurium, verbena, millefolium, bellis, symphitum, (*Latinis petræum*), polygónatum, (*sigillum Salomonis officinis*) virga aurea, perfoliata balsamine, smyrnium, sedum, ophioglossum (*lingua serpentum*) &c.

Somnum conciliant opium, quod destillat ex inciso nigri papaveris capitulo; & hyoscyamus & mandragora, &c.

Variè salutare, *Ovid.* operosæ, potenter, & contra venenum *antidota* sunt abrótonum, asclepias, (*vincetoxium*) angelica, (*Græcis σπονδυλίον juxta quosdam, seu Panaces Herculeum*) attractylis (*carduus benedictus*) plantágo, l. ser & laserpitium, chamæmélum, &c. moly Homericum, est generale alexipharmacum, modò ne sit Poëticum.

Venenata herbæ sunt aconítum, cicúta, napellus, filix invisa agricolis. Jfatis (*idis*) & rubia tinctoria sunt.

Coronaria herbæ & florida.

Coronaria herbæ (quæ coronamentis serviunt aut odoratæ sunt, ut amaracus, menta, anéthum, &c. è quibus vient ferta; corollas futes & pactiles; item servias, *Plinio*, pro olfactoriis; aut sunt floridæ seu flores. E floribus quidem ac flosculis sunt aliqui purpurei, aut rubicundi coloris narcissus, githágo, papáver agreste, vaccinium, betonica, lychnis seu rosa Græca, anemóne (*Dioscor. pen. brevis est*) seu flos Adónis, pæonia, amellus, (quibusdam aster Atticus seu stellaria; nocturnæ flores ejus flavi, stellæ modò criniti mirè fulgent folia, velut salviæ) bellis, chamædris, (*quercula v. ferratula*) viola, amaranthus, ab immortalitate nomen trahens, quippe non marcescens.

Cerulei: jasminus, (qui & flavus) iris, smilax, lavis

lævis, seu campanula, hyacinthus: flos equestris seu stellula aut astéris, cyanus, gladiolus frumentarius, aquilegia, clematis, (idis) gentiana, periclymenon, vel periclymenos, flammula Jovis, quæ est alba etiam.

Flavi, seu luteoli, vel aurei: heliotropium, seu solsequium: aspódelus etiam candescit: caltha (officinis *calendula*) & ipse flos solisequus; chrysénthemum; viola flammea, (officinis *herba* vel *flos Trinitatis*) melilótus (*corona regia*) chamæpitys, chrysócoma, linaria, auricula ursi: Liliū rubrum five miniatum, seu chalcedonicum, five miniatum, seu chalcedonicum, five liliū flavum campi, blattaria, &c.

Candidi & gilvi: Liliū, (locus, ubi crescunt lilia, dicitur lilietum: oleum lyrinum:) liliū convallium, saponaria flore rubrô & albô: convolvulus, leucoium; (*triphyllon & hexaphyllum*) viola Martia, flore cæruleô & albô: Ranunculus luteus & niveus. Cyclamínus (officinis *cyclámen*) albo-rufus. Campanula Hispanica, candida & cærulea. Rosulæ Marianæ, **rubræ** & **albæ**: phalangium specie lilii, enódi scapô: testiculus subalbus & odórus; colchicum orientale niveum & rufum, sicut althææ flores, & parthenium.

Multi-colores sunt, hyacinthi, aquilegiæ, violæ, malvæ, leucoia, antirrhina, verbascula, seu primulæ veris, lilia, gerania, caryophylla, irides, gladioli, narcissi, papavera, cyani, pæonia, alii-que flores naturam arte variante, & ex silvis in hortos transferente.

Jam *tulipæ* (quibus nomen à similitudine pilei Slavonici, quem Turcæ vocant tuli-pant) annuatim colores vel mutant, vel corrigunt. Quantus in iis colorum concursus & concertatio? dum

aliæ simplices, aliæ mixtæ, variegatæ: punctis maculis, tæniolis, striis interspersæ, ruffæ, rufæ, miniatæ, sanguineæ, spiceæ, dilutæ, saturæ, odoratæ & inodoræ sunt: rubro-albæ, flavo-rubræ, viridi-rubræ, flavo-albæ, &c. Quid, quod virides & nigræ inveniantur. Pandunt se ad radios solares quos ubi nubes interceperit, illicò clauduntur, & se contrahentes languescunt.

Sed florum regina, flos est Indicus, *Granadilla* sub Paulo V. Romam allatus. Is rosa major, & odore melior, Christi patientis instrumenta & signa, in se mirificè exprimit. Variè à variis calamitatibus depingitur: incisus æri meliùs objicitur oculis. *Nieremb. Natal. Hist. lib. 14. c. 10.* ita eum describit: *Granadilla* supra foliorum ambitum quinque corallia, tanquam vulnera, ostentat; surgit in medio columna cum basi, & capitello: ex eâ quinque virgulæ spinosæ velut in coronam coeunt. Eminent clavorum instar, tria ferrei coloris germina. Gracilis, instar hederæ, vicinæ arbori crescendò inserpit, foliis mucronem lanceæ præferentibus incumbens. Fructus ovi anserini, coloris aurei, rufulis aliquot maculis inspersus est. Semina nigra & rotunda; succus melleus ventriculo roborando prodest. Simul in eadem planta flores fructusque totò annò videas; flos ad Solem orientem apertus, occidente clauditur.

Atque hæc de herbis medicis, & floridis strindendò magis, quàm carpendò pleniore manu. Sunt, qui ex instituto istis immorantur; in quibus mirabilis naturæ scrutator *Plinius*. De floribus recurret locus *cap. 32.*

Herbæ edules.

Ex herbis *edulibus* (nec enim esitamus omnes primò spontè nascens est gramen, (*Plinio* herbæ voluntaria) viridans solùm, non sementans: de

hin

orum prandium.

Folia præbent lactuca, (sessilis seu Laconica, spa, Cappadox) & atriplex hortensis ; inprimis o brassica : quæ priùs lata , postea transplanta- fit capitata ; succrescens verò in caulem altio- n & extenta folia , dicitur crambe (pauperibus octa :) Brassica Apiana seu Sabellica, est crispa: mpejana seu Cypria, capitulò racemosò, & nosò ; sed asparagus , (cujus radix sponsia di- ur) dat thyrsos , (thyrsulos seu torulos turbi- os) uti & lupus salictarius, vulgò lupulus, lymus (strobilus, carduus altilis aut fativus, cinara) profert capitella spicis squamatim gmentata , seu aculeata aut echinata.

longiusculas radices suppeditant rapum vel ra- andida vel rubra ; rapulum est silvestre (vul- apunculus) seu napus ; raphanis, idis, (rapha- minor , vulgò radícula) albent : pastinaca pal- iser vel fifarum flavet, beta rubet.

bulbosas radices seu bulbos esculos dat cepe, a, cepa) allium (*alliatus adject.*) & porrum, l sectile vel sectivum inspergitur iusculis, ca- um acetariis : Caulis edulis est de genere icæ , quem aliqui calirápum vocant , nos ca- um dicimus : Habent autem bulbacea, locò rum , thallos , resolvitúrque bulbus cepæ in as : bulbus alii & porri in nucleos. Locum , rapis, cepis confitum vocant nápinam , ra-

pinam, cepinam. Rapicia, vel rapacia, orum, herba raporum. Scilla vel squilla est cepa marina, cujus oleum & acetum celebratur squilliticum.

*Fructus
oleracei.*

Fructus oleracei sunt cucumeres, (locus eorum sativus, cucumerarium) pepones, melopepones (vulgò melónes) cylindriacæ figuræ, quorum maximum genus est cucurbita, cucurbitula, (cucurbitarium, locus, ubi crescunt) & silvestris colocynthis; fragraria profert fraga. Fruges adferunt grana; spicatæ in spicis; paniculatæ in paniculis; filiquatæ in filiquis; quarum priores frumenta dicuntur; posteriores legumina.

*Frumen-
ta.*

Frumenta pubescunt in herbam, (folliculum seu vaginam) erigunt se in culmum (calamum, stipulam) interstinctum geniculis: cacuminant se in spicam, cui adhæret inferiùs uruncus, foventem grana glumis, præmunientemque aristis, (quam sint & mutule seu mutilæ, quæ carent aristis) ut triticum, robus vel robum, filigo, (flos tritici) far, ador seu far adorem, Zea (*Italis spel-ta*) secále seu farrágo, hordeum: Aut in paniculam complectentem grana fasciatim, ut avena, oryza, paniculum, milium, fagopyrum, seu triticum, aut milium Turcicum, sive Saracenicum.

*Legumi-
na.*

Legumina (*Legumenta Varroni*) habent scapum debiliorem, (stipulam, fabalem fabalia pl.) eúmque geniculatum, prospicis autem filiquas, includentes grana valvulis, (operculamentis, utriculis, tunicis,) ut videre est in faba, ervo, phaseolis seu dolichis, lupino, (qui sui circumactu horas agricolis etiam nubilò die ostendit) vicia, lente, cicere, (circula) ervilia, foeno Græco seu filicula. Hilum est oculus seu macula nigra fabæ. Adjectiva sunt fabarius, farrarius, seminarius. Fabula dim. parva faba, fabágo, fabáginum acus, seu furfur.

Additamenta frugum sunt linum, cannabis vel cannabum, & urtica, stamine commendabilia.

Ad Escarias pertinent *Condimentariae*, quæ conditioni dant aut *folia* miscellaneis acetariis servientia, ut piperitis, gustu acris; intubium (intubus, intybum fativum, vulgò endivia) latifolium, inde acetarium intybaceum; & angustifolium seu erraticum, nempe cichorium; Britannica seu cochlearia, fisymbrium, (Hispanicum flores habet cucullatos) malva, lapathum, (*oxalis* seu *rumex*, vulgò *acetosa*) anthriscum seu chærephyllum, apium) officinis *petroselinum*,) Aut dant *granula*, ut sinápi vel sinápis, cumí aut cymínium, fœniculum, coriandrum. Aut *flores*, ut crocus. Aut *radices*, ut raphanus major, (*Prompt. armoracia*) orobanche, acorum, (*acorus*, seu *calamus aromaticus*) zadúra vel zedoraria, casia, (vulgò *cassia*) cissamum aut cinnamómum, zingiber, aut gingiber.

Condi-
menta-
riae her-
bae.

Postremò quædam herbæ *innascuntur aquis*, & supernatant: ut alga marina, lens palustris, tribulus aquaticus; sed fistulosa spongia, è saxis sub aquis nascitur, bibula, naturæ scilicet retinens.

Desiderius. Heu quantus Botanologiæ campus! vel numerādô me fatigâsti, ne dicam ambulandô.

Mercurialis. Et tamen carptim hac omnia, ac stringendô. Plura si voles anthologica, nomenclatores Botanicos & officinas herbarias consule, vastis evolvendas tomis, sed circumspectè; neque enim satis vel Latinè, vel Græcè loquentes audies.

Velim, & hoc scias, ipsos inter se Scriptores Herbarios dissentire, synonymarum, & polyonymarum plantarum appellatione ambiguâ deceptos, præsertim cùm veteres à posterius natis explicantur, sæpius divinandô quàm decernendô. Illud ridiculum, quod Matthioli, nobilis interpret

Contro-
versia in
re herba-
ria.

Dioscoridis lib. I. c. 55. in Botanicis suis refert quendam herbariæ artis, ut sibi quidem videbatur, haud modicè gnarum, cùm legisset in Dioscoride, plantam, quam vocant officinæ *Agnum castum*, Latini viticem, mederi intertrigini; scripsisse eum, qui secum germen illud gestaverit, securum à *lupis* fore; fœdè errandò in *lupo*, ambiguâ vernaculi sermonis voculâ, *Wolff vom Reiten*.

Desiderius. Ohe' lupum in lepida fabella! *Mercurialis*. Quid quòd rei rusticæ principes, Columella & Plinius, ita in diversum abeant, ut ille *siliginem* dicat esse vitium tritici, hic ejus delicias nominet. Et ut sexcenta taceam alia, *Amómum* nemo rosam Hierosolymitanam seu Hierichuntinam indigitat, quod alii piper hortense vocant. Deinde tot nova germina multis necessitatibus imposuerunt fingendi nomina, ut, si uspiam alibi hîc opus onomatopœis sit. Accedit, quòd ex silvestribus multa imigrârint in hortos, & ex rusticis floreant inter cives. An verò, quia *ranunculum* ego inter agrestes herbas lego, tu negabis eum inter Adonidis hortulos virere? Et quantum distans *libanótis* seu fœniculum porcinum, à libanotide quæ est rosmarinus? *Erúca*, species sinápis, ab ea quæ nomen habet vermis? Quidquid autem sit de his; nos, elatò ex campis herbiferis pede, progrediemur ad frutices, expeditiùs eos transaturi. Præibo strenuè; sequere. *Desiderius*. Sequar, si hoc priùs abs te impetrâro, ut, quoniàm vinum me delectat herbile, percurras illas herbulas, quæ immittuntur. *Mercurialis*. Transiliam celerrimè, sepe per notiores tantùm, & nostris familiares hortis, quales sunt pampinula (officinis *pimpinella*) oxalis, melissophyllum, buglossum, anthriscum, fœniculum; phyllitis, (seu *asplenium*, & *scolopendrium*)

*Herbæ
vinariæ.*

ama-

e; victum se fateri. *Spes in herba. Multum di-*
era lupinis; discrimen rerum vilium & pretio-
n. Quid sui cum amaracino? quid unguentum
? Est verò amaracinum, oleum ex amaraco.
le alliis loquor, tu respondes de cepis. Bibe vel ede
orum; ut sapias. Plus aloës, quàm mellis habet.
oricum est, quòd Conon Agricola Ludovico
legi Galliarum, rapam insigniorem obtulit;
repenfam. Non quid, sed quomodo. Cochl.
pophteg.

CAPUT XIII.

Frutices, eorumque fructus.

Virps lignescens, & multiplici caule fruticans
seu frutescens, appellatur frutex, quorum
præcipuos tibi referam.

Cylus fert nuces avellanas, seu Ponticas aut *Fr*
estinas: prunus silvestris, pruna & pruneola, *van*
ula silvestria: *sambucus* baccas sambuceas; *pa-*
baccas paliuri: rosa rosas: *canirubus* agrestes
, & postea baccas cynosbati, seu frangulas.
um dicitur Milesia, quæ rubet, Alabandica
sto albicat: pentaphyllis, quinq; habet folia:
folia, centum: *marones*, sunt rosæ albo in-
e: Partes rosæ: calyx, seu globus nondum ex- *Ro*
us: nympha, cùm dehiscit, & se aperit: *caput*, *pa*
obus inferior, lanugine refertus: *unguis*, pars
a rosæ albidæ: *capillamentum*, sunt tenuia sta-
stami-

mina in rosæ medio: *flos*, croceum, quod ei infidet
Rhododaphne sive rhododendron, frutex perpe-
tui viroris, rosæ similitudine caulibus succrescens
venenum bestiis, homini remedium.

Vitis
partes.

Vinifera vitis profert vinaceas uvas, quandoque
labruscas: cujus partes sunt: *Palmes*, seu *sarmentum*
longior luxuriantis vitis virga: *palmes* focaneus
qui in bifurco medius profilit: fructuarius seu ra-
cemarius, qui parit: *orbis*, qui sine fructu: *pam-*
pinarius, seu *colis* aut *coliculus*, tantum funden-
frondem: *refex*, seu *præsidarius* aut *subsidiarius*
colis, qui putatur ad fructificandum: *malleolus*
seu *maleolaris* virga, est *palmes* novellus planta-
tioni idoneus, *flagellum*, summa palmitis pars, &
cyma: *capreolus* seu *clavicula*, *crinis*, *anulus*, *coli-*
culus viteus, est in modum *cincinni* contortus
duramen sive *duramentum*, est vitis brachium
pampinus, est folium, seu foliosus ramus. In uv-
partes. sunt: *Scapus* seu *racemus* aut *botrus*, unde *acini* de-
pendent: *folliculus*, est ejus corium: *vinaceus* seu
vinaceum, est granum acinorum. Racemosum est
quod plenum racemis.

Spinife-
ra vites.

Spinifera vitis fert uvas spineas, nempe *crispi-*
nus *crispinas*: *oxyachantha* *berberes*: *ribes* *bac-*
culas S. Joannis uvas *ursinas* *Galeno*. *Rubus* *mora*
rubi: *rubus Idæus*, *mora rubi Idæi*: *capparis* *da-*
cappares.

At *rhamnus* tegit aculeos: *myrica* seu *tamarix*
seu *tamariscus*, bacillos præbet secundum medul-
lam cavandos: *tragacantha*, succus est, seu gum-
mi fruticis spinosi & candidi, *ferula geniculati-*
scapis *nodosa*, *levis*, ideoque *senum* *baculis* *ido-*
nea, *calidis locis* nata.

Ceraton *Galen.* fert *ceratia* seu *filiquas* *dulces*
cornibus *similes*; quales fert etiam *foenum* *Græ-*

cum

cum, quod inter legumina numeratur, diciturq; *Plinio* filicia: at *Varroni* filicula. Græcis ægoceras, à similitudine cornuum caprinorum: cinnamomum dat cinnamum: glycyrrhiza mellitam radiculam. Sed hederæ, & smilax aspera, arbores scandens exedit; illius racemus vacatur corymbus.

Balsamum odoratissima arbuscula, si inciditur vitreis ossisve cultellis; nam ferrô incisa moritur: eliquat opobalsamum, succum pretiosiore aurô, hinc oleum balsaminum, xylobalsamum est lignum balsami. Costus, frutex aromaticus, *Dioscoridi*.

Gossipium fert quiddam non absimile nuci, quæ dehiscens, detegit circa nucleos glomum lanæ inculcatum: quem redordiri, & inde conficere lina gossipina, muliebris est labor.

Isti *palustres* etiam sunt fruticosi: juncus palmipedalis, (est mensura unius pedis, & palmi:) scirpus seu canna, aut arundo, tricurbitalis, gerens in summitate typhas, qui cū sit enôdis & mollicellus, texunt ex illo scirpicula, canistra, mattas seu tegetes. Arundo marina lignosa & nodosa, vicem est baculi; at calamus, & syringa vicem fistulæ. Ubi crescunt, cannetum, juncetum, arundinetum dicitur. Mariscus vel mariscum *Plinio* est genus junci majoris. Cyperus est junci genus angulosum, & herbis accensetur.

*Frutices
palustres*

Quæcunque paullò minora sunt fruticibus, appellantur *suffrutices* officinis. Latine voces frutices herbaceos & oleraceos, vel herbas fruticantes. Quidam ajunt, suffrutices esse, qui compluribus ramulis, fuculisque lignosis scatent, sed minutis constant foliis, ut ruscus, & reliqui cardui; itēque ebulus, erica, nardus, & spica nardi, seu nardus Indica, sed baccharis est nardus rustica:

Suffrutices.

itali-

faliunca, lavendula, ruta, salvia, rosmarinus seu libanotis coronaria: absynthium, & myrtillus ferrens nigra & rubra myrtylla, seu vaccinia: quidam malunt scribere vacinia, & inter flores numerant; nos etiam inter mora reputamus. Idem his illud Maronianum tibi occentum putes:

*O formose puer; nimium ne cerde colori,
Alba ligustra cadunt, vacinia nigra (id est, violacea) leguntur.*

Anacreonte Judice:

*Rosa honor, decusque florum,
Rosa cura, amorque Veneris,
Rosa cœlitum voluptas.*

Tu sed ai, quæ animantes efficiunt uvam? *Desiderius*. Apes oblongum in orbem conglobatim de pendulæ. *Mercurialis*. Promptè, à frutetis ad arboreta nos transferamus. Proverbiò dicitur: *Ab stulis nucleum, pignori reliquit putamina*. *Scipio* arundineo inniti. *Nodum in scirpo querit*. *Esquilla* (est herba ex bulborum genere, quod suprà dixi, tunicatis cepis; in vase acerrimi aceti soli exposita miram virtutem medicam habens) *non nascitur rosa*. *De Ajace sua* (nam est nomen Tragœdiæ) *dixit Augustus Cæs.* quod in spongiam incubuerit, hoc est, deleta sit.

CAPUT XIV.

Arbores, arboreique fructus.

S Tirps altum excrescens, & è stipite expandens robustos ramos, obtegènsque se frondibus, arbor est, circumtectâ cortice: sub qua reperies librum, & alburnum: mox ligni pulpam & in penitissima pulpa medullam.

Partes

Fastigium arboris dicitur *vertex* seu *cacumen* quod, si tenellum est, appellatur in omni stirpe *turio*

urio : defectis ramis, *truncus* & caudex est: *termes* est ramusculus cum fructibus decerptus seu reculsus: *ramale*, si recisus & rejectus: *flagella*, sunt partes summæ, quæ ad cuiusque venti flatum moventur: *torus*, seu torulus est callus ligni in se convolutus: *ossa*, pars arboris durissima, sicut mollissima *albumen*, obnoxium teredini: *pecten* annos indicat: *liber*, interior est tunica, qui dividi potest in philyras, &, dum viret, glubi seu delibrari: *panô* seu tumore fungos ô tumescit: gradatis *pollicibus* seu nodis scanditur. Florescit, frondet, fit prægnans, fert fructus, si felix est; secus, si infelix: pullulat, cum stolones furculos, germen emittit, & tunc matricem vocant, unde furculosa seu germinalis; sed quæ plantata, *conferminalis* dicitur rei rusticæ Scriptoribus. Surculorum alii sunt vitales & utiles: spadones alii & inutiles. Ipsa arbor vel arbuscula est novella, vetula, bifera, trifera, senescit, moritur, &c. vide infra c. 32.

Quædam arbores habent lignum interveniis distinctum, ideoque fissile: aliæ lentum, & flexile: aliæ rigidum, & fragile, pro vario usu.

Folia sunt omnibus venosa: multis lanuginosa: plerisque per ambitum crenata; nec rarò ex morfu insectorum laciniosa: decidunt sub hiemem; vere regerminant; exceptis gummosis. buxô, taxô, & aliis, quæ semper virent, ut laurô, myrtô, &c. his enim non sunt decidua. Folia latissima sunt fico, viti, platano: angusta myrto, & oleæ: aculeata ilicum generi: capillata pino: mucronata malo: carnosâ cupresso, & tamarici seu myricæ: crassissima alno: longa salici: duplicia palmæ: cincinnata pyro: pinnata abieti: insecta, pectinum modô, piceæ: angulosa hederæ: sinuosa robori, spinosâ cute, rubro: mordacia urticis: pungentia larici, cedro, pino;

*Varia
arborum
folia*

pino; pediculô brevi, oleæ, longô vitibus, tremulô populis; disposita myrto: concava buxo: inordinata, & plura eodem exeuntia petiolô, pomis.

Arbores umbriferæ.

Arborum quædam sunt *umbriferæ*, & exuberante viridantium copiâ foliorum opacantes vireta, ut tilia, platanus, acer, fraxinus, ulmus amica vitibus, & cæteræ latifoliæ.

Steriles.

Steriles ministrant vel pabulum foco, ut alnus, betula, ornus, populus alba & nigra; caprificus, ficus silvestris, cujus nunquam maturescunt ficus bdellium magnitudine oleæ, fructu, naturaque caprifici. Vel materiam ædificiis, ut quercus, æsculus vel esculus, pinus, larix, cedrus, non ardens nec carbonem faciens. Vel vimina, & flexiles virgas, circulis doliorum, & contextioni corbium & cratium, ut betula, salix, cui pro fructu est lanugo, (quam vocant araneam) ligustrum, &c. Tilia & buxus apta sunt scalp: ebenus, ponderosô enodique lignô, quod aquis non mergitur polituræ: fraxinus sarillis, & glutinando vulnere moluscum, & acer, crispantis est ligni ad tessellâ infititias faciendas pro mensis acernis, & pantherinis. Cupressus seu cypressus, aut cyparissus valet odore: alnus durefcit in aqua: abietis pars summa dicitur fisterna, infima & enodis, sapinus. Taxus dat toxica: cedrus non sentit cariem & putredinem: palma non cedit ponderi, sed contra illud assurgit. Inter palmas, Græcis dicuntur *ἐλαται*, odoratam lacrimam stillantes.

Pomiferæ.

Pomiferæ, sunt notissimæ fructiferarum, habentes fructum exterius, intectum molli corticulâ intus granatum, vel officulatum.

Malorum genera.

Granata poma sunt; ficus, seu carica: pirum vel pyrum: malum vel vulgare; vel aureum seu aurantium: citreum, seu medicum, Hesperium, Assyrium

pyrium, citromálum: Punicum seu Granatum, à loco sic dictum; cujus putamen dicitur malicorium: flos ejus cytinus seu ampullagium; membrana, seu cellularum in illo discrimen, cicus vel ticum; at balauſtium eſt flos, ſilveſtris mali Punica. Cydonium, ſeu cotoneum: chryſomélum; meſpilum, non ſapit, niſi putredine emollitum. Officulata ſunt, ceraſum vulgare, Actium ſeu nigrum: Apronianum, ſeu Macedonium, majus & maximè rubens: duracium, durioris corii, & fativum; prunum cerinum vel cereum ſeu flavium, aſininum, hordeaceum, Damascenum; oliva: cornum: malum Perſicum. Poma exoffata, quibus officulum demptum.

Arbores ipſæ vocantur: ficus, pyrus, malus (pomus eſt genus) citria, medica, Aſſyria, ſeu citrus: malus Punica, ſeu Granata: malus cydonia ſeu cotonea: malus Perſica, meſpilus, ſorbus, ceraſus, prunus, olea, cornus. Oleaſter & pinaſter ſilveſtres ſunt.

Pyrorum multa ſunt genera quemadmodum Pyrorum genera. malorum, habentque nomen vel à magnitudine, ut libræ, volènum, (quòd volam manûs impleat) nanum, decumanum, &c. Vel à figura, ampullaceum, cucurbítinum, mammoſum, pulmonum, rotundum, orbiculatum, turbinatum, &c. Vel à ſapore, muſteum ſeu muſtaceum, melimélum, acidulum, &c. Vel à tempore maturitatis, poſtautumnale, hordearium vel hordeaceum, ſementium. Vel à loco, cruſtumium aut cruſtumínum. Vel ab inſitore, Pomponianum, Dolabelianum, Claudianum. Vel à colore, ſigninum, quod eſt teſtacei coloris, rubellum ſeu rubellianum *Plin.* Arbutus fert arbuta ſeu unedones.

Proximæ pomiferis ſunt *nuciſera*, quæ ſub cortice

tice duro occultant nucleum, inclusum putamine
ut juglans, ferens nuces basilicas, regias, juglande
quæ habent nuclei tunicam, bifidas putaminis se
testæ carinas, & inter has dissepimentum seu nau
ci, indeclin. Suntque, sicut & avellanæ, sanæ, int
græ, vitiosæ, cariosæ, rancidæ, cassæ; & franguntur
seu aperiuntur nucifrangibulô, *Plaut.* Averfatu
hæc arbor consortium quercuum; extremô corti
ce infuscantur lanæ, umbra ejus gravis human
capiti. Amygdala, seu nux Græca aut Thasia, gigni
amygdalas seu amygdala: castanea castaneas, seu
glandes Sardianas, clausas echniatô calyce seu co
riô, quod operitur castaneô operculô, seu echino
Sed è palma accipies dactylos: ex abiete conos, &
strobilos: è quercu gallas: è subere & ilice glandes
è fago glandes faginas triangulari cute: è pino
nuculas pineas. Pistacia seu pistaces ex taberna pe
te medicamentaria; nam Germanica multum a
Italicis differunt. Includuntur Folliculo grandi
ore, ciceris effigie. *V. Plin. lib. 5 c. 16.*

*Arbores
baccife-
ræ.*

Baccifera sunt, quæ racematim ferunt bacca
molliores, ut morus, tardissimè florens, citò frugi
fera; laurus victorum insigne, arcens fulmina
Syncomórus, media inter ficum & morum: ali
nomine marisca, seu ficus fatua, acerbos feren
fructus: sorbus silvestris; myrtus, ex qua ovanti
bus corona texi solita. In conviviis ramô myrt
per manus ordine, acceptô, singuli carmen ali
quod jucundum modulari solebant. Duratio hu
jus arbusculæ brevis est, & ideò corona illius in
funeribus quoque adhibita. Veneri etiam ob gra
tiam frondium consecrata. Sed hæc ἐν παρρησίᾳ
Desiderius. Aptè, & ad stomachum meum, & dif
ficilè concocturum tot arborum fructus, nisi tui
condimentis inspergantur.

Mercurialis Aromatiferæ sunt nobis innomina- *Arbores*
 e: quæ progignunt piper, caryophylla, nuces my- *aromati-*
 sticas, (unguentarias seu odoratas aut musca- *feræ.*
 as, quarum cortex seu involucrium macer &
 natis dicitur; cui affinis glans est bálanus seu
 myrobalanus, aut myrobalanum) aliósque odo-
 iferos fructus, quibus condituras paramus. Ma-
 lobathros, arbor est Syriæ, similem nardo odorem
 referens, & pressa, salubre præbens unguentum,
 quod malobathrum vel malabathrum dicitur.

Resinosæ sunt pinus & pinea: è quibus resina ex- *Arbores*
 stillat; ex hac autem eliquatur pix & axungia; *resinosa*
 teda seu teda pinguiori succo abundat. Et len- *Gum-*
 tiscus, ex qua colligitur mastiche; & terebinthus, *mate.*
 ex qua fluit resina terebinthina. Et quæ exudant
 myrrham, stacten, pinguitudinem myrrhæ, &
 styracem, (vulgò storacem) thus, caphúram offi-
 cinis *camphoram*) ambaram (officinis *ambaram*) quæ
 inficiuntur chirothecæ (incertum, an sit spongia
 marina, an excrementum piscis) cæteráque gummi
 genera. Viscum seu viscus est glutinum impli-
 candis avibus. Habet & juniperus suas non tan-
 tum bacculas, sed & viscum seu gummi junipé-
 rinum, (vulgò vernicem) gummitioni aptum.

Vis jam scire, quomodo *fructificent*? Antè o- *Arborum*
 mnia furculus gemmat; tum gemma hians pro- *fructifi-*
 trudit florem. In ficu prorumpit grossus vel gros- *catio.*
 sulus sine flore; in corylo julus (nucamentum,
 panicula) ante gemmationem; tandem fructus
 (petiolò pensilis) crescit, donec maturescat.

Arboretum frequens, est sylva aut silvula; quam *Arbore-*
 amoenè viridicatam, dicemus nemus: densam & *ta.*
 inviam, saltum: disraratam seu intercisam, recre-
 centemque, silvam cæduam; opacam & incæ-
 duam, lucum. Speciatim autem queretum,

æsculetum, ilicetum, pinetum, betuletum, ulmarium, myrtetum, cerasetum, castanetum, salicetum, (salictum) frutetum, coryletum, palmetum, olivetum, pometum, moretum, &c. Virgultum est, ubi crescunt virgæ, genistæ, spartum. vime. Arbuscula est arbor pumila. A silvis dicitur silvofus, nemorosus, nemoralis, saltuosus, &c. & montes silvigeri, mel nemorense, *Columell.* Silvatica laurus. Silvifragus, est Poëticum.

Adagia.

Jam analecta hinc referendo, Lotos est arbuscula Africæ, pyro similis foliis quercinis, fructu ferens instar fabæ sapore singulari, quæ gustat dicitur patriæ oblivionem inducere, quod contigit Ulyssis sociis apud Lotophagos. Nota sunt *picem tangere, piceas habet manus. Stipcs ethiops Ciceroni*, pro bardo. *Folius mobilior, oleum tranquillior oleum & operam perdidit, oleum camino addidit, ficus vel ficulneus est gladius*, argumentum habes. *Vino vendibili non opus est suspensâ hederâ, ficus dividit homo præparcus, cedro digna*, id est, immortalitate. *Post folia cadunt arbores, arbore dejectâ, qui vis colligit ligna, aliam quercum excute. Malo esse tarda quercus quam præcox cucurbita. Quercus non uno dejicitu ictu. Relinque nuces. Frangit nucem, qui vult esse nucleum. Ficum vocat ficum, scapham scapham, ligonem ligonem. Annosam transplantare arborem.* Lauri symbolum est victorum; hedera Poëtarum; cupressus mortis; palma victoriæ & fortitudinis cum lemmate: *pressa resurgo*. Unde palmarium facinus. *Lascivior hederâ, obvia amplectente. Platanus umbra*, pro loco amœno. *Umbra tantum*; quod pulchrum, sed sine fructu. Olim platani vino rigati vectigal pro umbra pensum. Platanus à Xerxe armillis aureis circumdata. Secundum Philosophos homo est arbor inversa. Tu quid hiæce addis: *Desiderius*

derius. Nos poma natamus. *Mercurialis.* Nosti, quæ Poëtæ de Hippomene, aureis pomis Atlantam retardante. *Desiderius.* Novi. *Mercurialis.* Et de pomo aureo, cui inscriptum: *detur pulcherrima:* deque Paridis iudicio? *Desiderius.* Novi. *Mercurialis.* Laudo; gressum promoveamus ad animantia.

CAPUT XV.

Animalia in genere; & in specie rudiora: Palpitantia, Repentia, Serpentia.

QUOD est præditum vitâ, sensu, & liberô motu, est animal. Vitam accipiunt nascendô, continuant nutriendô, propagant sui simile generandô: ideôque sexu discreta sunt.

Animantium aliæ coriis tectæ sunt, aliæ villis vestitæ, aliæ spinis hirsutæ; pluma alias, squamma obducit alias. Quædam perpetuò cicures & mansuetæ, aliæ perpetuò feræ, quædam mediæ naturæ, aliæ carnibus, aliæ frugibus vescuntur: quædam solivagæ, quædam gregales. In voce magna differentia: aliæ imitatrices hominum. Ad cibum capiendum hæ gradiendô, illæ serpendô, aliæ volandô quædam natandô accedunt: quem partim ore hiantes & dentibus capiunt; partim unguium tenacitate corripiunt: partim aduncitate rostrum: aliæ fugunt, aliæ carpunt, aliæ vorant, aliæ mandunt.

*Divisio
animan-
tium.*

Sensum exercent (potissimùm alimenti causâ) tangendô, olfaciendô, gustandô, audiendô, videndô,

Motum adhibent (ad prosequendum bonum & fugiendum malum) alata volandô, pinnata natandô pedata gradiendô.

Quando animal se non movet, tum aut cubat, prostratis membris; aut sedet, substratis inferi-

oribus, arctisque superioribus: aut stat erectum super pedes suos se æquilibrans, aut fulcimentum alicui connitens.

Quædam tamen animalcula promovent se *palpitando* duntaxat: quædam *repunt* aut *serpunt* cum sint veluti rudimenta animalis generis: ut conchæ, vermiculi, serpentes.

Concha, inclusa conchis testaceis, (quibus caro exsanguis & viscosa arctissimè adhæret) dimovere se paulatim sub aquis, levi palpitatione, quarum præcipuæ (*Gell* apprimæ) sunt: ostrea succulenta concha margaritifera: purpura, murex, conchylium, conchyle, (cujus operculum dicitur ostracium) purpureum succum seu ostrum evomens.

Tardigrada *cochleæ* circumfert secum testaceam suam domunculam; putatur carere oculis, sicut & limax, (qui, propriè loquendo, testâ caret: sed habent cornicula, quibus prætentant iter.

Vermes.

Vermes repunt convolutione & evolutione corpusculi: è quibus rebus gignuntur, ex iisdem quærentes nutrimentum, erodunt eas: acari ceram: termites (termi) carnem: tineæ vestes, blattæ libros: terédines (coffi) ligna: lumbrici uvidam terram & viscera: volvóces (convolvuli & ipedes) vitem: curculiones (*turgulienes*) frumenta: erúcae (campæ) plantas: bombyces folia mori: galbæ esculos: midæ fabas: mylacles farinam: fullones aures, &c. hermerobii sunt vermiculi unius diei.

Insecta pedata.

Sed *insecta* (dicta ab incisuris, quas nunc cervicum locô, nunc pectorum habent,) sunt expetitiore, quibus dati pediculi. Pediculus (pedunculus) lendium progenitor: pulex saltator (unde pulicosus, eorúmque caprator pulici lega, sicut culicilega, *Prompt.*) ricinus, canibus infestus: cimex parietum & cubilium, præsertim abiegnorum, grave-

olens

n habens pedes.

Serpentes, oblongum corpus adepti, serpunt ar- *Serp*
corporis sinuatione, & se conspirant. Ut, an- *tes.*
communis: coluber silvaticus: natrix (seu
us aut chelydrus) aquatica, aspis venenosissi-
pera dicta, quod vi pariat, pulli namque ero-
patris lateribus cum interitū ejus erumpunt.
lia cæca: jaculus, vibrans se ex arboribus in
os: amphibæna, duo habens capita, porrò ac-
gradiens; basiliscus (regulus serpens) tam
us est, ut solò necet visu; dipsas, quem mor-
fati interimit: cerasfas cornua in capite præ-
scytale colorum varietate in perniciem tra-
antes & stupentes. Putatur dæmon, hujus
â serpentis indutus, Evæ imposuisse. Hydra
æa (excetra, echidna) septem esse capitum
ur, unòque amputatō aliud succrescere.
o deniq; alatus est serpens, & dracunculus.
pentibus accensentur, tametsi careant gres-
seu non sint gradientes, (barbarè gressiles)
a seu lacertus, habens lacertosos pedes
pe ad humani brachii similitudinem;) seps,
consimilis, sed minor; stellio maculis pictu-
aureolis; salamandra tam frigida, ut vel in
vivere, vel eum extinguere dicatur; scorpio
orpius, flexuosâ caudâ lethiferos infligens
chamæleon ad omnes varians colores, quos
præterquam ad rubrum & album, lacertæ

Eruditio
hinc col-
lectanea.

magnitudine, hiantes semper ore aërem captans.
Hinc parœmia in versipellem & inconstantem:
chamaleonte mutabilior, Phalangium, aliô nomi-
ne, tarantula, *Solinô* teste, seu afflatu noxiô, seu
æstu torrentis accensa Solis, quos icit, vel irre-
quitos reddit, ut canant, saliant, lacrimant, deli-
rent; vel ita stupefacit, ut tabe putrescant. Cujus
medela est cantus tibiæ, sono quodam certô at-
temperatus; Quid hîc symbolici? *Desiderius*. Vis
Musica. *Mercurialis*. Autoratio viri prudentis &
diserti. Item mors improborum lethali risu pere-
untium. Cochlea est domiporta *Tullio*, omnia sua
secum cum Biante Philosobho portans, suôque
succô victitans: *Vitam vivit cochleæ*, qui semotus à
negotiis est forensibus. *Stolidus labor est*, qui se e-
viscerat cum aranea telam texendo. *Pumilis corpo-
ribus, ut formicis, sua bilis inest*; & aliquando vel
maximè. Divitiis indignus, *pulex est in aurea cate-
nula*. Propter pediculos piscatorum, dicentium:
Quod capimus, perdimus; quod non capimus,
retinemus, *Homerus* contabuit, quia capere non
potuit. Sic *Aristoteles* dicitur ob Euripi fluxus
difficiles se submersisse. Ut basiliscus ad speculum
objectum suô se halitu repercutit & interficit; ita
invidus, & calumniator. *Maledicus in lingua, cau-
dam scorpionis gerit. Voluptati ne fide; sub omni lapide
scorpius dormit, & latet anguis in herba. Vipera partus.*
(ingrati parentibus liberi.) *In sinu vipera*. (fœmi-
na perniciosè amata;) *Vipera in electro*. (Improbi
hominis splendidum sepulchrum,)

Inter naturalia observatu digna occurrit ich-
nevmon (mus Indicus; magnitudine felis, pilis
lupinis, rostrô suillô, animal amphibium, nullum
hostem formidans,) qui, pugnaturus cum aspide,
in luto se circumvolutans, inde sibi loricam in-
ducit.

ducit. imago animi demissi. Sicut ignavi thrafonis est myrmicoleon de formicino genere nomen habens, compositum ex formica & leone. Vitæ in melius reformatio exprimitur serpente, senectutem in angusta rima exuente. Quid tu adhuc? *Desiderius*. Draconis memini aurea Hesperidum poma custodientis, quæ Hercules, eò perdomitò, decerpfit. *Mercurialis*. Quæ apódosis seu explicatio? *Desiderius*. Per labores itur ad præmia. *Mercurialis*. Rectè, stolidum est illud Heliogabali, qui ex decem millibus pondo aranearum congestis magnitudinem Romæ æstimavit. Ingeniosum & Mysticum Christi à morte resurgentis symbolum, bombyx è cellula sua alatus exiens. Satis est horum; contemplemur alituum genus omne.

CAPUT XVI.

Aves, aliæque volatilia.

Aves sunt animantes aëriæ, seu pecus alatum, quæ vibratu alarum & caudæ volant, quò volunt: omnes plumatæ, pennatæ, rostratæ, *Volucrum distributio generalis.* que, exceptò vespertilione, qui pilosus, & dentatus est, alásque habet membranaceas. Volucrum aliæ instructæ sunt unguibus & digitis; aliæ sunt Palmipedes; (planis ex membrana pedibus, nandi causâ) aliæ Fissipedes; aliæ Feræ; aliæ Cicones ac Domesticae: Altiles aliquæ, seu Fertiles; quædam Oscines & Præpetes, sive Augurales, superiorem aëris regionem tenentes; quædam Inferæ, inferiora petentes; quædam terræ propinquæ, nimirum Pulveratrices, se pulverantes, seu in pulvere versantes.

Omnes autem bipedes sunt, etiam gryps seu gryphus, majorum de genere aquilarum. Gryphes quadrupedes, & parte ultimâ leones, auri ef-

ne pedes, pures negant, & merito. Vide *Al-*
d. l. 12. Ornith. c. 21. & Gesnerum. Avium gran-
ambulant solummodò; minores saltitant
nmodò; mediocres utuntur & saltatu, &
1.

trô petunt cibaria, referciuntque ingluvi-
quamvis pitissent, nulla tamen mingit, quia
litas in plumas vapore plenas diffluit. Pars
na podici imminens, uropigium dicitur.
s nec calcar deest in pedibus.

lificant communiter in locis inaccessis, (Al-
feu Alcêdo dicitur nidulari in ipso pelago,
in quillo) tum ponunt ova, quorum sub te-
putamine, albumen & vitellus; quibus in-
dô excludunt implumes pullos; qui, dum
nt, sunt pipiones. Ovum, quod irritum & in-
est ex incubatione, dicitur subventaneum,
rinum. Sed hæc cortibus relinquamus, de
is *cap. 34.*

uthio, seu struthiocamelus, est alitum maxi-
b vastitatem corporis haud subvolans: pro
sq; cristas ferens; ova lapideâ crustâ obmu-
erviunt pro poculis. Regulus, seu trochilus
oglôdytes, minima omnium, sepes circum-
ns, ingenti ausu aquilam impetere dicitur.
ix, seu Solis avis rarissimus est, & longævif-
, auri circa collum fulgore, cætera purpure-
ruleâ caudâ, roseis pennis discriminatâ. Se-
um aliquos in nido ex aromatibus congesto
se

se comburit: ex cujus cineribus subnascitur alter: quem aliqui * ex sanguine pectoris rostrô aperti * *Picris* oriri putant; quod Poëtis & pictoribus relinquendum. Aquila generosissima, regina volucrum, absq; nictatione Solem intuens, pennis excussis, resumptisq; ad juventutem renovatur, pullos ad Solem explorat: Ex aquilis Haliæti vocantur, seu marinæ, quod maximè piscibus insidientur. Aquila leporaria, fulvia, valeria, lepores prædatur. Upupa despiciatissima, cristata quidem, fœda tamen, qui pestercoribus victitans. *Porphicio* venustus, sed pariter immundus, colore cæruleo, rostrô & pedibus purpureis. Pavo, seu pavus (formosissima avium) Junoni sacer, rotans subinde caudam speciosam & conchatam. Deformissima Noctua, cæcutiens de die, videns de nocte, cum reliquis Nocturnis, ut Bubone ominoso, Afione seu Oto aurito, Ulula flebili & ferali: ac Nycticorace, & Pyrthocorace. Spinturnix, *Plin.* avis inauspicata; quæ & incendiaria dicta, quod carbones ex altaribus auferat.

Ceteræ volucres vel sunt Vernaculæ, vel Advenæ; Campestræ, vel Silvestres, vel Aquaticæ.

Nostræ *Vernaculæ* ruspantur (rostrô aduncô scrupantur) fimeta. E. g. gallus gallinaceus, certis horis cantitans, unde grygallus quibusdam, & suo in sterquilinio cristam, jubas, caudam falcata erigens, dependente paleari; secundum pedes calcaribus est armatus, cum gracillantibus & glocientibus gallinis, notaque gallinacea pullitie. Gallus spado, seu fectus dicitur Capo: aut Capus. Tum Gallopavus, (Gallopavo, Pavogallus, Gallus Indicus, Africanus, Africus, Numidicus, guttatus) gerens in capite carnosam vittam, & sub rostro longiorem paleam, irato valdè rubentem: cum sua meleagride. Et columbus cum columba pul-

Aves Vernaculæ seu Domestice.

pulchelli, si plumipedes columbuli, & torquati.

Domesticis annumera, quæ gaudent habitare circum ædes, ut hirundines, veris nuntiæ seu nuntiatrices; ac riparias, quia ripis delectantur. Passeres (passerculos) falaces: item monedulas, segraculos, cornices, picas, tinnunculos in turribus nidificantes; Ex aquaticis anseres & anserculos anates, & anaticulos, quæ sunt etiam feræ seu silvestres, colloque torquata.

*Aves
Campe-
stres.*

Campestres sunt: Alauda, in aëre se vibrans, & cantillans. Et huic similis cassita cirrata, seu galéríta, à capite galéri instar plumato. Et Coturnix caudâ curtâ. Ideò parum volitans, & cum vociferatione. Volitant autem gregatim, duce ortygométrâ, quæ palustris, & cæteris firmior. Perdix palato gratissima. Et Grues (aves Palamedææ) admodum congruè abvolantes, nempe cuneatim seu in formam trianguli; unâ prævolante, cætera omnes in tergo antevolantium colla reponunt & capita: quod & cervi faciunt in transmissione fluminum. Grues lapillò pedibus prehensò ventos transeunt: unòque stantes pede excubias agunt.

*Aves
Silve-
stres.*

Silvestrium volucrum majores sunt: Tetraones (*tetrâces vel tetrîces, urogalli, urâces*) surdi; Phasiani, à Phaside, Colchorum flumine, transportati nunc domestici facti. Et Tarda seu Otis (idis) tardivolans: & Attagenes seu Attagénæ coryletis gaudentes; & Lagópus, columbæ magnitudine, pedibus instar leporini pili hirsutis, quibusdam perdix alba. Et Columbi feri, videlicet Palumbes, aut Palumbæ; & Livia rubidò pede: & Cuculus cuculandò se prodens, & alienos nidos infidens; pullos ejus Curruca avicula fovet, & excludit; castusque Turtur: longoque rostrò Scolopax seu Gallinágo, aut rusticula Perdix, vel absolute *Rusticula*.

Mi-

blas extrahendô : Turdus pascitur baccis ju-
inis, diciturque cacare sibi suam perniciem,
viscus pullulascit è ramo, quæ conspurcat ;
r alias Baccivoras.

animæ sunt *Cantatrices* seu cantrices: ut Lusci-
Ædon, acredula, philoméla) suavissima: Pa-
major seu Fringillago, & minor, parum minu-
: Fringilla seu Frigilla frigore fritrinniens ;
propinquæ sunt Aurivittis, Chloris seu Vi-
albula five Galgulus luteolus seu flavescens.
Linaria victitans semine lini, & cannabis ac-
veris : uti & Acanthis seu spinus, spinulus, li-
us: cui congener Citrinula à citrino colore,
similis aviculæ, quam Canariam vocamus,
patriam, insulam Canariam : vel ob escam
ari Canarii; ita Carduelem à carduo dicimus.
taci five Papagalli, (capite tam durô, ut sint
ferreô verberandi; rostrô tam validô, ut
is ferratis coercendi.) Sturni, Merulæ, Picæ
nam fuecunt vocem imitari. Vanellus seu
la cristatus est & clamofus: Glareana circum
a & jumenta versatur. Torquilla seu turbo
idem torquet & rotat collum.

aces sunt Carnivoræ, & Solivagæ, quæ præ-
uncis seu aduncis unguibus, rostrisque di-
nt alias, ut Accipiter, qui resupinatus evolat
cœlum versus: eique cognati Nifus seu Per-
t Accipiter Fringillarins: Falco benè oculus
& un-

*Avic
canta
ces.*

*Volu
rapa*

& unguibus falcatus: Buteo ignavus: Milvus seu Milvius pullastrorum raptor: Vultur seu Vulturius *Plant.* odoratu præstans, solis vescens morticinis: sicut & Corvus, eoque minor Cornix, Cornicula vivax & annosa.

*Volucres
Aquatice
Palmipedes.*

Aquaticæ sunt Palmipedes, ut Olor seu Cygnus candidissimus, cantator funeris ipse sui: Onocrotalus infaturabilis, asini ruditum imitans. Pelicanus seu Platea rostrô latissimô. Longè alius ab hoc Pellicanus seu Pelicanus est, (si tamen est) pullos perfossi pectoris sanguine aut sanans, aut ut *Apulejus* loquitur, vivificans. Buteo bovis instar mugiens: Querquedula, & Boscas, semper natant: Mergus vel Mergulus cerebro urinans, uti & Fulica seu Fulix, sive Caprimulgus: Cataractes, seu carbo aquaticus, aut mergus major. Et Urinatrices aliæ, natandô in aquam se demergentes, & rursus emergentes.

Non palmipedes.

Cæteræ Piscivoræ, non tamen Palmipedes, ideoque circumvolitantes duntaxat aquas, sunt, Ardea tortili collô: Ciconia longô, construens spineos nidos in pinnaculis tectorum: cui non multum absimilis Ibis (idis,) sed rostrô oblongô, quô adstrictam alvum laxat, unde clisteris usus. Phœnicopterus coloris punicei, cujus lingua in patina Apiciana celebratur: Larus est piscator: Gavia piscatrix: Moticilla, indefessè caudam motitans: Arquata ab arcuato rostro noscitur: Charadrius, avis est maritima, nobisque ignota, & plurimæ aliæ. De quibus Aldrovandus, Caullin. in Symbol. Gesnerus, Majolus, nostrerque Nierenbergius in Hist. Natural. & Casp. Schottus in Phys. Cur.

*Insecta
volantia.*

Insecta volantia sunt, tum aculeata, ut Apes, Vespe, Crabrones; Fuci carent aculeo, sed & labore. Tum rostellô fodicantia, ut Muscæ, ferulæ mu-

his: Cicindeiæ seu Noctiluæ, Bruchi, Sca-
, & qui ex his sunt Cornuti seu Lucanici,
Cervi volantes & Cantharides, aureolæ,
s, rubæ, integunt alas vaginis.

Siderius. In recensitione gentis pennigeræ,
est, ut alas optem mihi, quibus inter aves
sales volitem.

Mercurialis. Somniandô hoc poteris. Id scias, ve-
nos variantes inter Ornithologorum no-
lationes, etiam hîc conculcationem carpisse

Accuratiùs ista disputata invenies apud
qui Ornithologias conscripserunt; nobis non
esse tam disertis, & tam longis. Nec est, quôd
tas in aliô orbe volucres aucupemur, quibus
latinum nomen non sit, quomodo iis Roma-
næ Apparatum augebimus? Vide de his a-
polyhistorum Symbolicû P. Nicolai Cauffini.
Siderius. Amicus, quid diffitear? sum volu-
quas nomine posse compellare suô, id mihi
m est optabile: quàm quod maximè.

Mercurialis. Qui volatilium naturam persecuti
ræter appellationes eorum, membratim il-
lingunt, dissecant, explicant incubatum, par-
ducationem, victum, vocem, volatum, gres-
siones, ingenium, sympathiam, antipathiam,
ominata, denominata, præfagia, usum in sa-
profanis, ut in cibo medicina: icones, nu-
ta iis insignit, apologos, fabulas, historias.

Desi-

Desiderius. Hem, quanta rerum moles in plume materia; mihi si copia daretur hic feligendi, ea se cernerem, quæ magis ad amœniorem facerem eruditionem, ut sunt moralia ex natura deducta per symbola, apologos, proverbia, historias, & *Mercurialis.* Meum ad palatum loqueris. Ne vero orexin tuam omni defraudem altitium gustu, cape, quæ raptim appono, & primò quidem in *patina Symbolorum* confusè.

*Symboli-
ca ex A-
vibus.*

Aquila biceps, signum est imperii Orientis & Occidentis. Cum gladio & lauro in unguibus fert Bellum & Pacem; Justitiam & Clementiam Pullos ad Solis obtutum probans, denotat generosam propaginem. Pullos ad volandum provocans, illustria Majorum exempla. Pennis nudata juvenutem renovans, innovationem vitæ. Pavore circumspiciens signat superbum: syrma demittens & aspiciens, cognitionem sui. Cornicula alieni plumis superbiens, ostentatorem inanem. Gallus sub pedibus tubam tenens, vigilantiam temporis Pacis, Bellique. Anser in propugnaculo, vigilia seu excubias militares. Pelicanus, (seu Pelecanus, sanguinem pullis è fauciato pectore propinans, amorem sobolis; vel boni publici, cum epigraphe *pro lege & grege.* Grus cum lapillo in pede, vigilias Acanthis in spinis canens, studia in paupertate Caprimulgus, oppressorem pauperum. Merops volans, oculis ad caudam reflexis, ordinem præposterum. Scarabæus, in rosa moriens, perniciem improborum in rebus optimis. Picus, arborem rostrò perforans, constantiam. Pyrausta, ad fulgorem advolans, seque comburens, ambitionem. Monocodiata seu Avis Paradisæa, contemplationem cœli. Psittacus in cavea, cum lemate: *loquor ut didici;* institutionem juventutis. Phoenix in flam-

flammis reviviscens, & periens, ne pereat, marty-
res Christi. Rex Apum Monarchiam, quia rex
omnibus unus. Cuculus, alienum nidum occu-
pans, vagam libidinem vel adulterum. Alcedo,
mari tranquillò nidificans, tranquillitatem à turbis
& litibus, unde Alcedonia, sunt feriæ à scholis.
Charadrius inter vorandum, alvi proluviem ex-
cernens, gulonem. Noctua sacra Palladi, nox
amica studiis. Pluribus supersedeo: tu ipse poteris
esse Symbolorum artifex, alitum naturas & actio-
nes considerandò. V. g. Columba felle caret. Gal-
lus socium in sterquilinio non fert. Struthio fer-
rum concoquit. Luscinia totam ferè noctem ca-
nit. Hirundo cæcutientes pullos chelidoniâ sanat.
Apes sunt virgines & architectricæ; forma poli-
tiæ civilis & militaris, quarum rex caret aculeo.
Ibis rostrò sibi, alvum purgans, clysteris usum do-
cuit; milvus artem gubernandi naves, caudæ fle-
xibus monstravit. Alauda, septies cantillans, volat
in altum, antequam granum carpat. Fucus est præ-
do mellis, ab alvearibus arcendus. Cicada rore suo
vivit. Ciconia senes parentes obsequiò fovet, &c.

In catino *Adagiorum* non minor est congeries. *Prover-*
V. g. *Dat veniam corvis, vexat censura columbas.* *Ad* *bia ex a-*
corvos abi. *Corvus albus, niger cygnus.* *Cygnæa cantio.* *vibus.*
Una hirundo non facit ver. *Bubo vel graculus luscinia*
(scilicet certat.) *Luscinia deest cantus.* *Canent cygni, si*
tacuerint graculi. *Cicadâ vocalior.* *Corvus hians.* *Mali*
corvi, malum ovum. *Cornix cornici configit oculos.* *Cor-*
nice vivacior. *Ævi sui Phœnix, vel Theologorum.* *E. g.*
Senex psittacus negligit ferulam. *Culicem colat, came-*
lum deglutit. *Si vultur es; cadaver expecta.* *Irritare*
crabrones. *Pennas nidò majores extendit.* *Scarabeus*
citius faciet mel. *Pyrausta gaudium (breve)* *Pyrausta*
interitus (ultrò accersitus.) *Noctuam Athenas porta-*

Historica
ex avi-
bus.

re. Oestrô percitus. Bonis, malis avibus. Et plurima ali-
Ex *historicis* tertiam paropsidem infero. In ha-
columbæ unguentatæ, alias in odorem trahentes
Literarum bajulæ. *Plin. lib. 10. c. 37.* Aquila Vir-
ginis Sestiadis, cum altrice sua in rogo perien-
Ciconia Heracleidi Tarentinæ, referens pro sostræ
gemmam. Luscinia in ore Poëtæ Stesichori infan-
tis canens. Cicada Eunomii citharæ insidens, ru-
ptæque chordæ sonum explens. Passerculus in si-
num Areopagitæ confugiens, ab eoque occisus
quare motus ille Senatu. Corvus Romæ Octavi-
um Augustum à victoria Actiaca revertentem sa-
lutans: *Ave Caesar Victor, Imperator.* Alius à futor
instructus, garrivit: *Opera & impensa periit. Des-*
derius. Desine, quæso, plura apponere; non sunt
concoquendô. *Mercurialis.* Hoc volui. Satur es
abeamus hinc, ne rumparis.

CAPUT XVII.

Pisces, aliâque Natatilia.

Partes
piscium.

P*isces* habent locô pedum pinnas, quarum re-
migiô natitant; locô colli, branchias, quibus
limpham ori inmissam emittunt, & sic veluti respi-
rant: intus vesicam turgidam ad facilius fluitan-
dû; quæ si rumpitur, perit ad natandum habilitas.

Distri-
butio A-
quatili-
um.

Animalium Aquatiliū alia sunt Sanguinea
(sanguine prædita,) ut pisces: alia Exanguia, &
hæc vel Mollia, quæ scilicet nec squameam, nec
asperam, nec testaceam cutem habent: vel Dura
quorum quædam crustata (crustacea) fragili cru-
stâ tecta, ut cancri: quædam testacea, firmior
tegmine seu cortice munita, ut sunt omnes con-
chæ & conchylia, seu ostracea aut ostracia: qua-
dam coriô & pilis, ut hippopotami & phocæ
quædam solô coriô, ut balænæ & delphines.

De conchyliis audi *Plinium* insigni verborum *Conchy-*
 elegantia & copia differentem. Concharum, in- *lia.*
 quit, multa sunt genera, in quibus mira ludentis
 naturæ varietas, tot colorum differentia, tot fi-
 guræ in planis, concavis, longis, lunatis, in orbem
 circumactis, dimidiò orbe cæsis, in dorsum elatis,
 levibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice mu-
 ricatim intortò, margine in mucronem emissò,
 foris effusò, intus replicatò; jam distinctione vir-
 gulatâ (virgatâ,) crinitâ, crispâ, cuniculatim, pe-
 ctinatim, imbricatim undatâ: cancellatim reticu-
 latâ: in obliquum, in rectum expansâ, prædensatâ,
 porrectâ, sinuatâ, brevi nodò ligatâ, totò latere
 connexâ, ad plausum apertâ, ad buccinum incur-
 vâ (turbinatâ.) Rursum aliæ sunt bivalves: aliæ
 univalves, tortuosæ, umbilicatæ, &c.

Piscium plerique sunt spinosi & squamosi; at-
 que in his foemellæ continent semen & ova, ma-
 sculi lactes; alii glabri, lubrici, oblongi, ut anguilla,
 conger seu congrus, muræna, murænula, lampe-
 tra, mustéla fluviatilis; & reliqui de anguino ge-
 nere; alii plani, ut passeris marini, rhombi, &c.

Inter *fluviaticos* (fluviales) maximi sunt, silurus *Pisces*
 bucculentus; acipenser vel accipenser (vulgò stu- *fluvia-*
 rio) mucronatus; huso, (exos, quia sine omibus) *tici.*
 cartilagineus, grandescens usque ad longitudi-
 nem viginti quatuor pedum. Minimi verò, apua,
 (seu aphyra, pisciculus vilissimus, ex pluvia nasci-
 tur) cobitis aculeata, (vel gobitis) cobitis barbatu-
 ra, seu fundulus; quo nomine afficiuntur etiam pi-
 sciculi cobites teneriores & recens nati; gobus
 quoque seu gobio; dehinc alburnus, perca fluvia-
 tilis, trutta, aurata seu orata, piscinaria seu magna,
 nasus; thymallus, ab odore thymi, quem ispirat.
 Barbatulus, barbus, seu mullus, mugil, capito seu

Lacustris & piscinales.

squalus, scomber vel scrombrus, insipida bdella
Lacustres ac piscinales sunt: lucius seu lupus, carpio seu cyprinus; ac cyprinus latus, tinca, & plures alii, è quibus dicuntur saxatiles, qui saxa incolunt. Torpèdo pisces supra se natantes torpescere facit, manus quoque piscatorum, torpore per virgam hamatam infusò.

Pelagici.

Pelagici seu marini sunt; haléces, quæ salitæ (conditaneæ, muriaticæ, infumatæ) in orca afferuntur, & passerres, qui arefacti differuntur; & asellus seu salpa, qui esui non est, nisi contusus; & salmo seu esox in flumina exspacians, minor dicitur salar, & thynnus seu thunnus, qui non rarò præ pinguedine rumpitur, ideòque porcus marinus dicitur: aliq; in cadis falsamentariis asservari, & à Cetariis vendi soliti. Thynnorum, qui nondum excesserunt annum, vocantur Pelamides, eò, quod in luto morentur. E quibus sunt sardæ (Italis sardellæ) instar halécum, circa Siciliam se glomerantes. Sunt & pisces volatici, in quibus loligo, instar sagittæ, celer, de qua mox infra. Hunc etiam referuntur scarus seu scaurus, herbis vescens, & cibum ruminans; & rhombus, à figura quadrilatera dictus; ælúrus, cujus oculi cum luna crescunt, decrescuntque; melanúrus turbatis aquis prodiens; squatina (quibusdam squalus marinus) est de Planorum, hoc est, planam, non rotundam superficiem habentium genere, tam asperæ cutis, ut eâ lignum ebúrque poliatur; unde & *serra dictus*, aliique Pelagii.

Cetaceum genus

Omnes isti sunt ovipari; ceti seu cete vivipari. De genere *cetaceo* sunt phoca, (vitulus marinus) delphinus seu delphin, celerrimus & hominum amantissimus: pistris seu pistris longissimus: Orca, physéter seu flator; & balæna tam grandis, ut ad

qua-

con marina, sicut plures aliæ.

tur Sunt & *aranea marina*, nec sanguinem habentes,
seu nec spinas, (mollia aquatilia vocant) ut, polypus,
seu adhærens petris & earum colorem imitans, octo
lar prælongis brachiis metuendus; sepia seu luligo
nigrum succum sive attramentum emittens, ne
piscic videatur & capiatur. Nautilus seu pompylus de
Co polyporum genere, duobus brachiis in utrumq;
ex latus remigat, Urtica adhæret saxi, manu admo-
ta se contrahit, & colorem, ut polypus mutat.

Car *Cancr* sunt natatilia *crustata*, denis pedibus, bi-
an nisque chelis (*seu forcipibus, flagellis, acetabulis, for-*
cipatis brachiis, *dentatis forcipibus*) instructa. Cam-
mar mari (astaci) sunt cancri prægrandes (tricubita-
les;) quibus majores sunt mænæ, & paguri, cara-
bi que rotundi. Squilla habet caudam, caret for-
cipe, cujus individuus comes & ductor est piscu-
lus, quem pinnothérem aut pinnophylacem vo-
cant, qui cæcæ conchæ providet escam. Cancelli
minutuli sunt plurimi; ab omnium capite promi-
nent circi ad modum corniculorum; nautilus est
navigiorum archetypus. Echino spinæ sunt pro
pedibus; ingredi, est in orbem volvi.

Testacea sunt, Ostrea vel Ostrea seu conchæ aut
Conchylia, (quæ & piscem, & testam significant)
caréntque capite, tamen ova pariunt, ac senescen-
te Lunâ macrescunt, crescente pinguescunt. Cu-
jus generis sunt, quos vocant musculos, mytilos
pecti

pectines, murices, &c. è purpura, seu conchyli
aut murice exprimitur succus, liquor, ros, sanie
fucus, qui ostrum, murex, purpura appellatur.
E testis fiunt vasa, quæ dicuntur Porcellana, &
Encaustica. Pecten est conchyle margaritifera
quod gravidatur rore cœlesti, & in partu emittit
margaritas seu margarita aut uniones.

*Insecta
aquati-
lia.*

Insecta elementi hujus sunt: hirúdo affigens
cuti nudipedis, exugensque linguâ bisculâ san-
guinem; tipula tantâ levitate supra aquas cursum
vel stans, ut non desidat; seta aquatica equinum
crinem referens: spongia petris adhærescens.

*Prover-
bialia pi-
scium &
Symbo-
lica.*

Hæc de piscibus, quorum innumera cum sit
genera, nobis sufficiat hos appellatione notiore
recensuisse. *Desiderius*. Ad pleniorum eorum co-
gnitionem induxit me pecoris hæc Neptunii, i
classes distributio. *Mercurialis*. Tu cum mag-
eruditionem captes, quàm pisces: habes hinc,
gratiam exempli, Adagia; qualia sunt: *magis ma-
tus pisce*; unde *Pythagoras*: piscem ne edito, tan-
quam disciplinæ suæ domesticum, & silentii cu-
stodem. *Anguillâ lubricior*, in vasum & astutum
item *anguillam caudâ tenes*; in hominem fidei lu-
bricæ; *delphinum natâre doces*, hoc est, doctum v-
instruere; *cancrum doces rectè ingredi*; indocili do-
ctrinam impertis. *Polypi mentem obtine*; servi tem-
pori. *Polypus est*, idem quod assentator seu adul-
tor. *Piscis à capite putere incipit*; in principem ma-
exempli. *Piscis nequam nisi recens*; in hospitem in-
gratum ob moram temporis. *Hirudo nisi plena, no-
mittit cutem*; in avaros Exactores convenit. *De-
phinus felle carens*, symbolum clementiæ. *Delphinus
implicatus anchorâ*, symbolum Augusti Cæs. signifi-
cans lentam festinationem: *Asellus marinus in ven-
triculo cor habens*, imago heilunum; *Sepia doloso*

præ, & ideò infidias piscatoris, caprinâ pelle & cornibus vestiti, intrantis; quas Uranoscopus piscis unò oculò dexterrimè cavet. Sunt testudines in mari Indico, quarum singulæ superficie suâ, habitabiles casas integant; & similia sexcenta. Consule de his aliquando Gesnerum, Aldrovandum de testaceis: Rondeletium de piscibus: & quem laudavi, Nierenbergium; Schottumque; præ omnibus Plinium & Ælium. *Desiderius*. Perge, quæso, perge enarrare plura. *Mercurialis*. Faciam; sed de terrestribus animantibus, ad quas itineris ratio nos dirigit.

CAPUT XVIII.

Quadrupedia; primum mansueta, pecora, & jumenta.

Quadrupedia progenerant foetum vivum, aluntque lacte uberum; grandiora unicum, & rariùs; minutiora plures, & frequentius.

Pro integumento habent vel pilos, vel villos, vel lanam, vel fetas, vel squamas. Pedes autem vel *digitatos*, & armatos unguibus; vel *ungulatos*, & quidem *ungulâ* vel solidâ, ut equus; vel bifidâ seu bisulcâ, ut bos, unde dicuntur *fissipedes*. Commisfuram ungulæ vocant *coronam*, & quod in ea cavum, *chelidônem* seu hirundinem; *impetigo* dicitur squama, quæ in pedibus; *juba*, crinis à collo pendulus;

dulus; quod in prioribus pedum est, *genu*, in posterioribus, *suffrago* vocatur; Caruncula in frontu pulli equini *hippomanes*. Tergus, corium, pellis exuviae sunt partes à carne separatae; *armus* est in brutis, quod humerus in homine.

Cornuta.

Quaedam sunt *Cornuta*, caréntque superioribus dentibus, (quia materia horum transit in cornua,) quocirca ruminant cibum, habéntque quatuor ventriculos contiguos: rumen seu ruman reticulum, echinum, omasum, demúmque intestina. Adeps, arvina, sebum seu sebum, pinguedo succutanea sunt.

Mansueta.

Quaedam sunt *mansueta*, sub hominum cura ventia pecora & jumenta, alia ferocia sunt ferrefugientes hominem, quaritantésque sibi ipsa pastum, & se abdentes per loca tenebrosa.

Pecorum maximus est *taurus*, paleari pendulus notabilis; *vacca* prægnans dicitur forda seu horda: lactaria, lacteum habens succum; nondum facta, *juvenca*, vitulus grandescens, *buculus* vel *bucula*.

Minorum pecudum sunt: *Oves* lanosæ curaginis súbrumis & abrumis, *arietibusque* petulcis qui vexati coniscunt & arietant, etsi cornibus mutili, quales sunt *sectarii vervéces*.

Armentum genus est pecoris ad opus armorum idonei; *grex*, minorum animalium congregatio.

Hirsutus *hircus* castratione fit *caper*; & hic, & ille, aruncô spectabilis; petulantes *bædi* seu capellæ circumtursitant capram, & carpunt virgulta præsertim cytisum.

Setosi sunt *porci*; qui necdum castrati, vocantur *verres*, exsecti, majales; *porcelli*, fuculae, (lactentes fugentes *scrofae* fumen, & colostram, dicuntur *mafiendes*; depulsi à mammis, *delici*; *porcétra* est sus quæ semel peperit; *scrofa* (sus fructuaria) quæ

frequenter, & maximè cùm pro numero mammarum parit porculos.

Jumentum est pecus operarium seu veterinum; inter quæ maximus *camelus* gibbosus, quo vehiculi vice utuntur: ex iis graciliores, vocantur *dromedarii*, ob cursûs celeritatem. Huic proximus *equus*, jubâ insignis & capronis, licet ferox, recalcitrans, effrenis, indomitus; domatur tamen, ut seffori obtemperet; præsertim canterius (spado, castratus) factus, ubi & hinnire desinit; cui opponitur admissarius. Equus calce feriens, dicitur calcitro vel calcitrosus: si duri est oris, refractarius: si ructantis, ructator si sefforem excutit, sternax: si pedibus offendit, cespitator; si succutit, succussator (succussorius, succussor, cruciator, tortor;) si vitiata suffragiens, (flexuræ posteriorum crurium) suffragiosus: aut enervatus equitandô; si capite ad humum impingit, cernuus; si ægrè ducit anhelitum, suspiriosus; si facile exterretur, pavidus, contumax, formidolosus, restitator: si malè habitus, strigosus: si arrodit præsepe, morficator; si molliter glomerat gressus, seu tolutim incedit, tolutarius, (tolutaris) gradarius, asturco: si cursu tractim & subsultim incitato, tripedarius (barbati vocant gallopâre:) si sine ephippio, desultorius: si cum eo, ephippiatus: si nunquam ephippium (selam equestrem) passus, intractatus & novus: si cum ferreis soleis, calceatus: si conductus mercede, meritorius & conductitius, si ad cursum publicè dispositus, verédus; si candicat, leucophæatum vel glaucum appella; si præfert albam in fronte maculam, (vulgò stellam) balium dicas; si coloris mixti ax albo cum spadiceo aut nigro, bicolorum. *Vid. Ind. Equus.*

Diminutiva sunt equulus, equuleus, mannus

mannulus; sed pandus asellus servit oneri bajulando, rudique, cum ab agasone vapulat; *mulus & mula*, ex equo & asino generantur, celeritate vincunt asinos, imponit tamen eis clitellas (quippe chitellariis) mulio; quorum pulli dicuntur *hinni*; at *hinnuli*, (hinnulei) sunt cervorum, caprearum, damarum, &c.

Canes & feles (*eluri*) sunt nobis custodes; illi pecoris contra fures: hi penoris contra mures.

Canis.

Canis enim prodit advenam latratu; improvidéq; appropinquantem mordet, (præsertim catenarius) vel certè latrat (baubatur;) si irrites, diducit, et o rictu ringitur; si percutias, quiritatur; sed rabidus, morfu reddit hydrophobos seu limphaticos; latratum edentes more canicularum vel catellorum.

Pumili catelli & catellæ dicuntur Melitenses (Melitæi;) magni, *Molossi*, *Britannici*, *Laconici*, *Albani*, apti venatui, venatici; auribus flaccidis & pendulis, *Gallici*, & sagaces; more turbinis cursu prævalentes, dicuntur *tigrides*. *dromades*, *lælapes*; sponte prædatum excurrentes, vertagi; proni in aquas, aquatici, plerumq; villosi; custodes domorum, domestici, *villatici*, *catenarii*; qui si millum in collo habent vel muricatum, vel sine muricibus *millati*; si pecora tuentur, *pecuarii*, *pastorales*; si ex venatico & gregario nati, *hybrides* vel *hybride*.

Catus (vet. Lex. murilegus) perreptans angulos domus odoratur ex muscerda mures, (quos muscipula non capit) tum insidiosè captat, discerpit, devorat. Minus audet contra forices, & mures majores (vulgò rattos.) Etiam noctu videt.

Adagia.

Desiderius. Quid addis hisce ex Philologia? *Mercurialis*. Ex ingenti acervo tantum, quantum primis digitis carpi potest, eaque magis vulgaria; qua-

currere doces. asinus in pelle leonis; de jactatore inani. asinus mysteria portans; de indigno ad munus. asinus inter simias; stolidus inter nasutos. Protrusus in rupem asellus; temerarium coeptum. asinus stramentum mavult quam aurum, quippe sectans utilius; asino das ossa, cani paleas; præposterè. Fœnum in cornu habet; scil. bos cornipeta; de iracundo homine. Bus mutus, de stupido. Bove venari leporem, stultè. Bos lassus fortiùs figit pedem; in sene plus judicii, experientiæ, &c. Melitæa catella, puer deliciis innutritus. Canis à corio non absterrebitur unctio; prava consuetudo. Cane pejus & angue odissè. Circulus seu anulus aureus in naribus suis; forma in impudico. Camelus saltat; de affectata elegantia; item, feli crocoton, vestem delicatam. Canis è Nilo; obiter & leviter. Canis timidus vehementiùs latrat. Caninum prandium; quod absq; vino. Canis in lapidem seviens seu lapidem mordens; de formidoloso; canis vivens melior leone mortuò; sus tubam; de audiente, non intelligente. Dux gregis ipse caper; variè. Cum mula pepererit; hoc est, ad Græcas Calendas: Græci enim non habent Calendas, more Latinorum, sed neomenias seu novilunia) ab equo ad asinum, ab honestiore conditione ad deteriorem. Desiderius. Quàm hæc jucunda scitu. Mercurialis. Quàm multa alia jucundiora in hoc argumento. Dic enim: cur Lares olim caninis exuviis vestiti? Cur Ale-

xan-

xandri equus, Bucephalus dictus? quod pretium
ejus? quis spiritus alienum infessorem præter Re-
gem non admittentis? quid de incitato equo Ca-
ligulæ, cui Consulatum destinavit. Quid de equis
Plutonis, Solis, &c. Quid de Pegalo, de equo
Trojano, de equo Sejani, qui possessores fecit ca-
lamitosos? Quid de variis horum animalium sym-
bolicis significationibus? Quis nescit bove, de-
signari laborem; equo solutio libertatem; infra-
toto armatoque; signum belli denotari? Quam inge-
niosum illud recentioris Poëtæ emblemata! Canis
labens ulcera, cum lemmate: *fert lingua medelam*;
quod exomologesis piacularis exprimitur! *Deside-
rius*. Quid amœnitas hac viâ, viæque duce? Te se-
quar ego, si per Syrtes iter æstuosas, si factu-
rus per inhospitalem Caucasum, vel quæ loca fa-
bulosus lambit Hydaspes. *Mercurialis*. Parcius in-
dulge votis. In feras & belluas jam incidemus.

CAPUT XIX.

Quadrupedes feræ, & amphibia animantia.

Feræ majores dicuntur *belluæ*; crudeliores *be-
stie*. *Elephas seu Elephantus* belluarum maxima
& prudentissima; dicitur terreri aspectu mu-
sculi, grunituque; porcinus; habet duos dentes qua-
tuor cubitorum, qui dant candidissimum ebur;
pabulum verò attrahit *proboscide seu promuscide*.

Rhinoceros est corpulentiâ (*Plin.*) ferè æquali,
indutus squamis osseis, & in naso acutum gerens
cornu, quod solet transfodere ventrem barri, cum
præliatur cum illo; alterum cornu minus in dorso
eminet. Utrumque in pretio, quod venena enervan-
tur. *Ælian. lib. 17. c. 40. Plin. l. 8. c. 20. Major. colloq. 7.*

Unicornis seu Monoceros, spectandus cornu bicu-
bitali, quod unicum in fronte habet acutissimum,
fin-

Dehinc feri boves, bicornes: *bubalus*, *urus*, *bifons*, *bonasus*; sed hic habet cornua ad oculos reflexa, & ad pugnandum inutilia.

Ex gestantibus ramosa cornua, *Alces* seu alce est maxima, habens tergum infecabile præ duritie, media inter equum & cervum; cujus ungula, instar bovis, bifida, valet adversus epilepsiam; velocitate tantâ, ut cursu diurno supra octingenta decurrat stadia per nivem & glaciem. Animal Norvegis & Finlandis notum, quibus ranger, vel rangifer dicitur: Germanis Elend. Vide *Aldrovand.*

Cervus præagilis, gestans cornua ramosa, quotannis decidua (regignuntur enim;) sed cervæ non sunt cornutæ; solus è brutis lacrimatur cervus moriturus; differt ab eo barbâ hircinâ *tragelaphus* (hircocervus, animal Bohemiæ notum:) *Sus* *scrofa* est, cui prima erumpunt cornua seu subulæ, seu profubulæ.

Dama (cui non multum absimilis *pygargus*, quanquam hoc nomine etiam appelletur aquilatum species,) cornua latefcunt, id est, latiusculant. *Ibici* in dorsum reflectuntur: *rupicapra* sunt bubunca, ut auxiliò horum infiliat rupes, defiliatque indemnis. *Capreolus* cum sua *caprea*, & hirculis, est minimus corniferorum seu cornigerorum; *oryx* habet pilos capiti obversos, unicornis, & bifulcus ungulis.

Bestiæ non sunt cornutæ, sed armatæ unguibus

ac dentibus, quia non sunt herbaticæ, sed carnivoræ. Ut *Leo* robustissimus earum, armis hirtis, præfertim caudâ; apertis oculis somnum capit; *Leæna* vel *lea* primò partu quinque fert catulos, perque annos singulos deficit singulis, dum post unum omninò sterilefcit. Aristot. Plin. Terrentur leones strepitu rotarum, gallorum cantu, & igne.

Pardus dimittit prædam, cùm ternò non affequitur saltu; habet bellem distinctam maculis *pardalis* seu panthéra paululum diversam, interalbicantibus punctulis. *Panthera* minor *Oppiano* vulgò *Genetta* catus, est nigricantibus. *Leopardus* ex parto & *lea* natus. *Camelopardalis* ex cameo & *panthera*. Earum oculi in tenebris fulgent, in Sole obscurantur.

Tigris omnium sævissima, (& ipsa maculosa) pulsu tympanorum adeò efferatur, ut dilaceret seipsam; capiendam eludunt falsa sub imagine vitri. *Lynx* aliquantò minor, haud dispar ferocitate, visûs præacuti, tergoréque coloratò. *Hyæna* corpora sepulta eruit, magnitudine lupum æquans; ejus umbræ contactu obmutescunt canes. *Crocuta* ex *hyæna* & *leæna* gignitur, voces & ipsa humanas imitans. *Mantichora* humanò propè vultu, leonis magnitudine, caudâ aculeatâ, sævitia reliquas omnes superat, humanarum appetentissima carniûm.

Ursus villosus continet se per hiemem in spelæis sine victu; ursa refringit catulos circumlambendò, quia semiformes nascuntur.

Lupus, voracissima bestiarum, famelicus ululat, fugatur lapidum concussione. Deficiente prædâ, in orbem acti lupi, debiliorem devorant. *Vulpes* gulosa & dolosa nunquam cicuratur, vere glabrescit, & fit depilis.

pers est caudæ, ridicula imitatrix operum huma-
norum; uti & *cercophytécus*; nec non *cynocephalus*,
hominis corpore, caninâ facie, & quæ *Genetha* di-
tatur felis. Inter simiarum genera Sphinx est, ani-
mal superiore parte hominem referens, glabrô &
mammis candidis tumeſcente, pectore, & dorsô
hispidô, caudâ nigri coloris oblongâ. *Pier. in Hie-
rogl. lib. 6. cap. 11.*

Lepus (quô nihil timidius) dormit oculis paten-
tibus, ac, si quid strepit, mox arrigit aures, vel
proripit se, & confugit ad dumeta. Si non potest
effugere, & capitur, vagit. *Cuniculô* nihil fœcun-
dus, ut qui non tantùm crebrô fœtat, sed & su-
perfœtat; cuniculos fodiens sub terra. Utrique
vocantur *dasypi* vel *dasypodes*, à pedibus villosis
& hirsutis.

Erinaceus (echinus, hericius, herinaceus) visô
hericulô convolvit se in globum, erigitq; acule-
s, ne prehendi queat. In autumno volutat cor-
pus super per poma recentia, aut uvas eâsq; spinis
figit. *Hystrix*, cùm intendit cutem, habet acu-
os missiles, eôsq; jaculatur velut spicula, vulne-
ratq; insequentes canes. *Melis* seu mellis (taxus,
mus, taxo, tasso) dicta est, quôd mellis sit avidis-
sima; sufflatâ & ipsa cute morsus canum, ictûsq;
hominum arcet. Adeps illius medicinis est utilis.

Gazela exsudat fragrantissimum moschum.
Nec dissimilem huic catus seu felis Zibethica aut
Zi-

Zibellina, gestans odoratum excrementum in loculo inter femora; cuius major tunc copia provenit, quando virgis exagitatur.

Catti silvestres ac martes, inter quas sunt ictides, vel omninò eadem, ut vult *Plin. l. 29. c.* Præcipuè martes Scythicæ; mustelæ silvestres seu Alpinæ, & domesticæ; & viverræ; & mures: Ponticus, Noricus, Alpinus, Araneus, Sarmaticus Armenius, odoratus peregrinus. S. Hieronymus valent ad pellicea.

Sciurus facit sibi umbellam umbrosâ suâ caudâ & alæ locò utitur, dum transvolat de arbore in arborem; in tranandis, dum cortici insistit, aquilæ eadem pro velo est. Mele & glire nihil est somnolentius.

Sorex, cricetus, universusque grex murinus (segetibus inimicus) cavant sibi foramina, in quibus hibernant, cæca talpa, suffodiens campos, facit grumos. Nitedula, mus agrestis, aliàs idem, quo cicindéla.

Quadrupedia
amphibia.

Sunt deniq; *quadrupedes Amphibia*, terram pariter incolentia & aquam. *Fiber* (seu castor aut caponticus) ac *lutra* seu lutris, pilosæ, caninæque formæ; jejuna adversò flumine fertur, saturâ secundò. Sed prior habet caudam squameam, pedesque posteriores anserinos. *Crocodilus* movet superiorem mandibulam inter mandendum; fugit insequentem, & fugientem sequitur; perpetuum bellum cum ichneumone (de quo superius) confectò homine emittit lacrimas: appropinquat tem devorat. *Testudo* est clypeata, ranaq; coaxans cum *busone* venenato & *rabeta* ac *calamita* innoxia.

Qui de animalibus, præsertim peregrinis, riora scèctatur, adeat *Ælianum*, *Plinium*, & recentiorem *Gesnerum*. Item legat nostri *Joannis Nic*

De quo Athanasius Kircher. lib. 1. Musurgiae c. 14.
refert, ejus vocem ha ha ha gradatim musico can-
tui respondere, la, sol, fa, mi, re, & archopithecum
nominari. Aliud animal, Gulonem appellant, Li-
vonibus notum, capite felinô, caudâ vulpinâ,
quod cadaveribus pascitur, & obsaturatum, mox
evacuatur, iterumq; repletur. Aliudq; apud *Maff.*
Hist. Ind. l. 5. Cabim nuncupatur, cujus ossa ge-
stata nullum è vulneribus sanguinem dimittunt.
Nobis hisce non licet immorari.

Huc revocantur *Zoophyta*, (sive terrestria, sive
aquatilia) quæ sunt animalia imperfecta, planta-
rum instar immobilia, certoque adhærentia loco,
contrahunt se tamen, & ad contactum quasi refu-
giunt, ut sunt spongiæ, & urticæ marinæ. Mirabi-
lis est radix illa Palæstinæ Baaris, quæ, teste *Jose-*
pho lib. 7. belli Judaici, vesperi, similis flammæ,
instar jubaris fulgurat, refugitq; accedentem &
evellere tentantem, nec capi potest prius, quàm
aliquô succo conspergatur. *Desiderius.* O quàm
magnus & mirus in parvis Deus! *Mercurialis.* Al-
tius exclamares, si altius arcana naturæ pernoisses.
Nos inter ambulandum quasdam ex hac animan-
tium feritate (quas qui cicurant, mansuetarii di-
cuntur) in mansuetioris literaturæ censum trans-
feramus. Elephas caduco trunco innixus capitur;
divitiarum & humanarum rerum inconstantium
notat. Ellephantis partus, de re magnæ & longæ
F exspe-

expectationis: parturit enim decem annis. *Ex musca elephantum*, de nimia rei exaggeratione. *Rhinocerotis nasus*; de sagace. Cervus longævus & fugax; in Gallia captus cum torque, cui inscriptum: *Hoc me Cæsar donavit. Ubi cervi cornua abjiciunt*, de loco abdito & abstruso. Leo symbolum vigilantis Principis. *Ex ungue leo. Leonem larva terret. Leoni mortuo insultant lepores. Furit ut tigris raptis catulis. Tigridis ubera suxit. Lupus in fabula*: superveniens amputat loquendi facultatem; nam lupi visi adimunt vocem. *Homo homini lupus. Ovem lupo commisisti. Lupus non curat numerum. Lupus pilum mutat, non mentem. Lupum tenere auribus*; de re plena periculi. *Lupus circa puteum agit chorum*, videlicet circumiens, & frustra inhians aquæ; de vana spe. *Ale luporum catulos*; ingratos & malum pro bono reddentes. *Lepores duos insequens, neutrum capit. Leporem non edit*; in informem: *Ex ore lupi*; de re præter spem recepta. *Ubi si fumantem nasum tentaveris, nec instar onagri te putes esse liberum* quòd si disputandum, instar erinacei in formam pilæ te convolve, ne prehendi possit quidquam præter aculeos, seu acuta responsa. *Murem imitare uni non fudit antro*. Mus Armenius, limò ante ostium cavernæ illitò, capi se potius à venatoribus quàm eò fædari patitur. Typus castitatis. *Vulpe esse noli, quia fraudulenta bestia*; quanquam non defuit, qui putabat leoninæ pelli caudam affuendam vulpinam; quod in usu etiam hodiè Pseudopoliticis. Id probo in vulpecula, quòd, semel elapsa, difficulter iterum capiatur laqueò; si quid est factu facile, vulpem cogita, quæ pyrum comest; quis versutus; cum vulpe vulpinandum est. Ostentatorem in vestibus, simiam in purpura nominat. Et simiam matrem illam appella, quæ complexu

mus gressum ad.

Sanctius his animal, mentis que capacius alta;
Deus

Os illi sublime dedit, cælumque tueri

Jussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

de quo eleganter *Lactantius*: Solus ex omnibus
cœlestē ac divinum animal homo, cujus corpus
ex humo (nomen quoq;) excitatum, vultus su-
limis, status erectus originem suam quærit, &
quasi contemptâ humilitatē terræ, ad altum nit-
tur, quia sentit Summum Bonum in Summo si-
quærendum memórq; conditionis suæ, quâ Deus
illum fecit eximium, ad artificem suum spectat.

CAPUT XX.

Homo.

HActenus collustravimus classes rerum con-
ditarum, quibus quia Creator dedit domi-
natorem conformatum ad imaginem suam
hunc, agedum, speculemur, sed intentē; ne ali-
cognitioni tuæ subjectis, ipsum te ignores, cor-
pore brutis similem, mente ad Angelicam excel-
tatem factum. Es autem, secundum Philosopho
Microcosmus, cujus cœlum sit anima; in qua S-
Ratio, lumen voluntas; ejusdem actiones & actus
reliqua sidera, errantia quidem, si à recta mentis
semita devias: Fixa, si constantem servant, & in-
perturbatum virtutis ordinem.

Microcosmi mundus inferior est corpus, in quo caro terra; sanguis aqua; spiritus vitalis aër; bilis ignis; cor aurum; cerebrum argentum; sensus gemmæ; meteóra affectiones; fulmina ira; pluvia tristitia.

*Ætatis
humana
incre-
menta.*

Homo conceptus in utero matris dicitur *embryo*; editus in lucem *infans*; tum *puellus* ac *pupio*; *puerulus*, *pupulus*; *impubis*, *puer*; *pubescens*, *adolescens* (*puber*, *ephebus*;) *afsecutus* terminum *staturæ*, *juvenis*; tum *vir*; mox *proveciore* ætate *senex*, denique in decrepita *senectâ*, *senecio*, *silicernium*, *capularis*, *de pontanus*. Sic è *pupa* fit *puella*, tum *adolescentula*, inde *juvencula*; dehinc *mulier*; tandem *annosa* *vetula* (*anicula*) *edentula*.

Ita humanæ vitæ curriculum nihil est, nisi nasci, puerascere, adolescere seu pubescere, virescere, senescere, mori.

*Occupationes
singula-
rium æ-
tatum.*

Si attendas ætatis occupationes; infantia se ipsam ignorat; pueritia ludicris transigitur; adolescentia curiosis afficitur; juvenus vanis oblectatur; virilis ætas laboribus fatigatur; senectus relabitur ad puerilem infirmitatem (*repuerafcit*, fitque bis *puer*;) donec *senilis* *marcor* consumat & consummet vitam, nimis quàm fugacem.

Interea tamen in hac vitæ ufura demandantur nobis magna peragenda, ut præparemur beatæ æternitati, in quam ex rebus cum virtute gestis intromittendi sumus. Disce igitur, te ipsum nosse, tuique notitiâ in salutem uti, memor illius: *γνώθι σεαυτὸν*, quod *Satyricus* monet figendum, & memori tractandum pectore.

*Septem
gradus
ætatis*

Hippocrates ætatis humanæ septem gradus constituit. Infantia vult esse finem annum septimum, pueritiæ decimum quartum; adolescentiæ quodetricesimum; juventutis tricesimum quintum;

tum; virilis ætatis quadragesimum secundum: senectutis quinquagesimum sextum; senii novissimum annum vitæ humanæ; senectæ vitia sunt tenacitas & avaritia; effusio juvenum; de his Poëta Venusinus:

Imberbis juvenis tandem custode relictô

Gaudet equis, canibûsq; & aprici gramine campi:

Cereus in vitium flecti: monitoribus asper:

Utilium tardus provisor, prodigus aris,

Sublimis, cupidûsq; & amata relinquere pernix.

De his ætatibus Dicta mihi occurrunt: *Nuces pueriles relinquere; excessit è pueris, à puero assuevit, vel à pueris, à teneris unguiculis ad hoc instituti fuerunt.*

Puer Juvenali dicitur bullatus heres; quia olim *Philolæa* bulla (nobilioribus aurea) in cordis figuram for- *gica.*

mata infantibus suspensa. Infans & infantia de eo dicitur, qui rem, quam novit, verbis explicari non

potest: *Senectus leonis præstantior hinnulorum juven- ta;* de senectæ cruda viridique, aut viri fortis ac

strenui. *Optimum obsonium senectûti labor* (præteritus.) *Senectus non sola venit;* multi cum ipsa morbi

ac molestiæ. De effæto: *alterum pedem in cymba Charontis habet. Ætas senectæ, corpus senectum. Vi-*

vax senectus, cujus symbolum serpens, tempore vernô pellem exuens. Consilium in senibus &

maturitas judicii per mespilum arborem, cum lemmate: *non matura prius, quàm putrida.* Adole-

scientiæ seu juventutis imago adolescens, velatis oculis equo feroci infidens cum lemmate: *quò ten-*

dis? & responso muti digiti, in equum intenti: *quò hûic libet.* Vitæ verò humanæ brevitæ & fra-

gilitas per puerum inflantem aqueas bullas, cum epigraphe: *homo bulla.* De fœmina hæc tria: *mu-*

tabile semper fœmina; alterum: *ad lacrimas oculos erudiere suos;* tertium: *urîtq; videndô.* Addo fabu-

Iam Promethei fingentis è luto hominem, & particulam leonis addentis stomacho; hinc stomachosi; hinc etiam, meliore de luto ficti, qui sagacioris & perspicacioris indolis. *Desiderius*. Ut m. delectant hæc parerga. *Mercurialis*. Protogenes Satyrum pinxit cum perdice; hujus contemplationi cum inhiarent omnes, delevit Satyrum, a grè ferens, additamentum præferri operis capit. *Desiderius*. Video, quid velis; ad alia. *Mercurialis*. Equidem ad eadem; nam de homine agemus pluribus. Hoc obiter: hominum frustra, dici parvos pessimos verò, bipedum nequissimos.

CAPUT XXI.

Corporis humani externa membra.

Corporis nostri compagem, rationalis *Quintus* animæ habitaculum organicum, tanquam illustre sapientissimi specimen architecti nemo satis mirari queat, si articulatim spectetur. Quæ membra bina data sunt, ex adverso locantur ad latera; quæ singula, per medium; præstabiliora supremò locò vel intimò; sequiora infimò vel extremò.

Capilli.

Capilli (crines, capillitium) contegunt potissimum partem capitis, suntq; cirri, cincinni, comæ, cæsaries. *Antie* vel *capronæ* demittuntur in frontem, anteventuli vel propenduli, *Crobylus* est virorum, *scorpius* puerorum, *corymbi* foeminarum. Sunt autem capilli tonsi, intonsi, pexi, impexi, sperii, rigidi, crispi, hirsuti, culti, inculti, simplices, neglecti, incompofiti, concinnati, compti, sparsi, in humeros effusi seu diffusi, per scapulas immixti, nodati, vibrati, calamistrati, crispati, obliquati, vittati, intricati, explicati. Inde comati, cæsariati, capillati, criniti, crispuli, hircipili, horripili, c. ni, &c.

ni, &c. Capillamentum futile est coma adoptiva seu adscititia, galericulum. Apulejo, relícina coma dicitur, quæ versûs occiput est refuga.

Facies.

Anteriorem partem decorat *facies*, quæ naturalis est à matre; ut vultus ab affectu ducitur & dicitur: ex illa dignoscimus personas; ex hoc motus animi. Unde vultus suspensus, incertus, obscurus, ambiguus, gravis, minax; hinc vultuosus, & dimin. vulticulus.

In facie *frons* eminet, figura propè semicirculari, desinens utrinq; in tempora, plerisq; glabra, paucis hispida, senescentibus rugosa, lætis erugata, explicata, porrecta, serena, iracundis contracta, caperata, striata, severa; tristibus obducta. Aliquibus lata, aliis angusta, quibusdã tuberosa; in verecundis attrita, perfricta; verecundis liberalis.

Frons.

Oculi (lumina) subjacent fronti, fenestræ animi, animi, mentis interpretes, figurarum judices mobiles, lubrici, & quoquo versum emissitii, acres, acuti, lyncei, hebetes, clari, nitidi, truces, torvi, flagrant, transversi seu limi, obliqui, eminentes, in cavitatem reducti, noctuini seu clauci, herbei, nigelli, aquilini, milvini; prodentes iratum, propitium, lætantem, dolentem, fortem, ignavum, audacem, timidum, amantem, odiô affectum. Facti sunt ex *tunicis* tribus, (juxta alios è quinq; v. c. 25.) scilicet Cornea, Uvea, & quæ dicitur Aranea seu Reticulata, quam eandem asserunt esse cum nervo optico; & transparentibus humoribus tribus, Aqueo, CrySTALLINO, Vitreo. Prominuli cernunt obscuriùs, profundiores clariùs. Sed *hirqui* seu anguli sudant sæpè lacrimas, quotidie *gramias*.

Oculi.

Pupilla seu *pupula* (circumfusa albô, seu albumine aut albumine) est speculum, in quo imaginacula rerum objectarum resplendent in forma pupula-

pularum. *Iris* est circulus ambiens pupillam; orbis seu *sinus* aut *pelvis*, est oculi cavum. Pupillam humectant *palpebrae* niſtandô; *cilia* verò (è crepidine palpebrarum enata) unà cum *superciliis* prohibent, nequid incidat.

Aures. *Auriculae* sunt adaptatae auribus; patulae ad re-percutiendos sonos, & cavatae, atque anfractibus flexuosa. Infima pars, *ansa* auriculae; summa dicitur *pinnula*; *capreolus* exterior ambitus; corneolus est introitus, ut, si qua minima bestiola conaretur irrumperere, in fordibus illarum, tanquam in visco, inhæresceret, sonusq; multis flexibus relatus amplificaretur. Pars interior dicitur *scapha* (cavitas concha;) pars latior cartilaginea, *pinna*; *testudo* est quâ foramen & meatus patet. Stapes quid sint, & incus, & malleolus, vide infra de auditu, *cap. 27.*

Nasus. *Nasus* incipit ad *intercilium* (medium inter supercilia spatium,) datus respirationis & olfactû causâ. Demittit se inter duas genas, discrimina-turq; in duo *spiracula* seu respiramina, id est, na-res, ideo contractiores, ne quid nocens possit pervadere habentes humorem ad pulverem, & multa alia repellenda utilem; per quas demanans *mucus*, detinetur à *vibrissis* seu pilis, ne defluat ante munctionem, quâ se mucrosi emungunt. Orbiculus protuberans nasi, *pirula* vocantur; pulpæ, seu carnosæ partes utrinq; sepientes, vocantur *alæ* vel *pinnulae*. Cartilago discriminas nares dicitur *interseptum* (isthmus & imbrex:) pars recta nasi, *columna* quæ si in medio assurgit, nasum facit aquilinum.

Labra,
Os, Mala-
le. Infra hunc sunt rubicunda *labra* (inferiora propriè dicuntur *labia*,) *os* apertile; tum *mentum* & *mala*, ephebis lanugine, viris barbâ inteſta *Bucca*, mala inferior est, depressiorq;. Labri superioris cavum dicitur *lacuna* vel *philtrum*;) inferior

ris scrobiculus, nomen habet *nympha*; quâ appellatione afficitur etiam cavernula utriusq; malæ recedens. Labrum, quod ori supernè imminet, tegitur *myſtace* bipartitô: utrumq; ſæpe barbitiô aut *aruncô*, qui eſt barba promiſſa ac proluxa, ad pubem aliquando porrecta. Sed quidam ſunt imberbes & iſteſtes; alii à barba barbatuli: alii barbati & multibarbi, barbitium ſuum paſcentes, alentes, permulcentes. Quidam barbeſcunt (*Gellio* veſticipes.) Barba raditur, raſitur, demitur, ponitur, deponitur, ſæpiùſque depectitur, ſæpiſſimèque mutatur.

Barba.

Jugulum pars eſt colli anterior, (quæ nonnunquam *gula* dicitur,) in qua *guttur* (animæ canalis, ſeu canna pulmonis, vel aſpera arteria.) *Cervix*, pars colli poſterior eſt. *Gula* (œſophagus, ſeu canalis, per quem deſcendit cibus, *Lactantio*, fiſtula cibalis,) cujus pars ſumma, fauces: poſtrema, ſtomachus.

Pectus turget papillis, quod hirtum maribus calidioribus; in foeminis ſunt *mammæ*, mammillæ, ubera. Pars pectoris anterior, quâ concurrunt coſtæ, dicitur *ſternon*, pertingitq; ad os *enſiforme*. Inſta *thoracem* eſt *venter* ſeu alvus; cujus anterior pars continet *hypochoſondria*, & *ſcrobulam* cordis; media *umbilicum*; infima *abdomen*, (ſumen, aqualiculum) cum adjacentibus *verendis*, (genitalibus, pudendis, velandis) quæ ut nudare, ita nominare pudor vetat.

Pectus
& infe-
riora.

Tergum habet *humeros*, *dorſum*, *lumbos* & *nates* (*podicem*, *anum*) obvolutas *clunibus*; ſeſſionis gratiâ. Ad *latera* ſunt *axillæ* & *hypochoſondria* (partes ſubjectæ coſtis *nothiſ*. Latine præcordia; quam hæc vox ſignificat etiam partes interiores, cordi vicinas;) ſub axillis ſunt pili ſubalares, & *virgæ*, alarum virus.

Tergum
& ad-
juncta.
Latera.

*Humeri,
brachia,
manus.*

Ab *humeris* pendent torosa *brachia*; hinc flexile cubiti, quibus inniti solemus; & *lacerti*, qui summa pars brachii; sicut infima, *manus*, perquam versatiles, ut quidvis pro lubitu versare ac informari possint, quarum sinistra tenet, dextra operatur, quamvis hoc se habeat apud scævolas contrariè apud ambidextros indiscriminatim.

Digiti.

Manus cava, dicitur *vola* (in qua sunt variæ incisuræ ac lineæ;) diducta, *palma*: contracta, *pugnus*; ab hoc colaphus: ab illa provenit alapa. Habétq; *digitos* quinos, & quisq; digitus, præter pollicem, *articulos* tres seu internodia, totidémque *condylos* seu nodos, quorum postremi exeunt in *ungues*: horum albida puncta dicuntur *nubeculae*, quibus scabimus, scalpimus, lancinamus, laceramus. *Pollice* premimus; *Indice* monstramus; *Medio* (verpò, infami) ludificamus; *Annulari* seu *Medio* gestamus annulos; *Auricularis* servit pro auriscalpio. Pars prima manûs dicitur *carpus*, seu brachiale, unde exoriuntur *digiti*; *metacarpium* seu torum appellatur, quod inter pollicem & medium digitum interest, Græcis *henar*. *Talitrum*, est percussio convolutis inflicta digitis.

*Femora
& pedes.*

Infra coxas sunt *femora* seu femina; sub genibus *crura*: sub poplite *surae*; à *suffragine*, seu flexura eminus pes, continens talos & *calcaneum*, seu calcem, plantamq; convexam, ejûsq; partem anteriorem, nempe *tarsum*; & callosum concavumq; *solum*, (vulgò soleam) seu *volam* pedis: & *hallux* seu *ballucem* scil. pollicem cum digitis, quibus subnixi, eminentiùs protollimur.

*Adagio-
res.*

Atque hæc standô; nunc ista procedendô: *Fronte capillata, post est occasio calva. Ne scalpendis quidem auribus est otium. Aduncâ nare suspenditur, qui subfannatur. Naris emunctæ, est homo sagax. Na-*

sum

sum alicui fingere ; est ludere quempiam. *Ater*, an albus, sit, ignoro; de ignoto. *Inter os & ossam multa cadunt*, vel: *inter calicem, supremâque labra*. *Manum de tabula*; *interquiesce*. *Manum non verterim*, *digitum non porrexerim*; etiam vernaculæ nostræ familiaria sunt. *Prærosos aut præmorsos sapit unguis*; *dictio aut scriptio docta*. *A capite ad calcem*. *Pulchrum est monstrari digitum, & dici: hic est*. *Desiderius*. Hoc Demostheni in votis erat. *Mercurialis*. Atque hæc fatis; Prius enim componat vesper olympum, quam ut nos hujus generis loquendi formulas in has viæ & temporis angustias componamus. *Desiderius*. Sic viam mirè mihi fallis & tempus. *Mercurialis*. Plenum gero his crepundiis marsupium, sed jam non promendis. *Desiderius*. Memini, me aliquando audire, miram esse partium corporis humani inter se in longum, latumque proportionem, quæso, ne sine me hoc nescire. *Mercurialis*. Peram hanc meam, *cornu*, credo, putas esse *copia*, adeò aliud super aliud ibi condi, indèque depro-miposse tibi persuades. Præbe aurem, implebo illam. Statura hominis recta proportionem constans, quatuor est cubitorum, seu pedum sex, vel viginti quatuor palmorum, vel septuaginta duorum pollicum; si manus jungantur in medio pectore, ita ut extremitas unius medii digiti tangat extremitatem alterius, tunc latitudo à cubito ad cubitum est dimidia; longitudo capitis à mento ad verticem est octava pars totius longitudinis: extensorum brachiorum latitudo fit æqualis toti longitudini; medius digitus æquat longitudinem frontis, mediûs digitûs pes triplo, manus duplo longior est: pedis longitudo æquat pectoris latitudinem. Si homo extensis manibus & pedibus ambitum circuli contingat, ejus circuli cen-

trum

trum umbilicus erit. Hæc Anatomici; Tu si plura requiris, eos confule. *Desiderius*. Quod fieri potest paucioribus, non debet fieri pluribus. Mihi tua sufficiunt; Tu mihi ductor es, & via; alios non adeo. *Mercurialis*. Ut lubet; sponte enim tua, itineris te hujus comitem esse volo. Sed hinc eamus, ne serò venientibus *ossa*.

CAPUT XXII.

Partes corporis osseæ.

Libétne introspicere interanea? videbis mirabiliorem corporis humani structuram, cujus fulcra osseæ circiter trecenta sunt; divisa in ossa capitis, trunci, artuum.

Capitis
partes
osseæ.

Capitis *calvaria* (calva) est pectinatim velut confuta ex pluribus ossibus. Suturae seu commissurae sunt tres, & totidem cranii partes; ex quibus antica (anterior) dicitur *sinciput*, media *vertex*, postica (posterior) *occiput*; quæ omnes pericranio teguntur. Utrinque sunt tempora, sic dicta à cognoscendis annis. Ossa transversa in temporibus, aures complectentia, vocantur Anatomicis *forcipes*. Duæ sunt *maxillæ*, (mandibulæ) quarum superior immobilis; inferior rotunda in hominibus, oblonga in brutis; continent triginta duos dentes, in totidem alveolis; Anteriores seu Primores infra supràque quaterni, vocantur *Incisores*; utrinque illis proximi, *Canini*; priores omnes *Gelasma*; dehinc quinque *Maxillares* seu *Molares*. Primum cibum incidunt, secundi frangunt, tertii confractum atterunt & atenuant; postremò *Genuini* bini in extrema gingiva. Ossa, quibus continentur, vocantur *præsepia*, *præsepiola*, *mortariola*, *cavernula*, *loculamenta*; comittuntur *sepe* (septò seu maceriâ;) hæc vestitur *gingivâ*: purgantur denti-

ris flexuræ, ac erectioni, dissecta est in *vertebra*.
(vertriculos, spondylos) triginta quatuor; qua-
rum septem insunt *cervici* (quæ incipit à forami-
ne occipitis, & desinit in initium pectoris:) duo
decim tergo: quinque lumbis: quatuor ossi sacro
residua sex, ossi *coccygis*, (cartilagineo) cui nomen
à similitudine, quam habet cum rostro cuculi, qu
Græcè dicitur *coccyx*.

Offa pectori muniendo sunt data; antrorsum
sternon, (quæ concurrunt costæ:) à tergo *scapula*
duæ, quas cum sterno copulant *clavicula* seu *jugu*
la (in avibus furculæ dictæ: utrinq; à latere costæ
duodenæ, omnes exeuntes è vertebris spinæ, qua-
rum septenæ superiores (longiores & firmiores
quas *Veras* vocant) articulatae sunt cum sterno
quinas breviores appellant *Nothas*. *Os Sacrum* sub
lumbis nominatur os ilium; in opposito (sub ven-
tre) os pubis: ad latera, quæ femoribus insistit, o
coxæ vel coxendicis, Græcè *ἰσχία*, unde ischiadicu
morbus, cum suis *acetabulis*, circa quæ versatur.

Artus, sunt manuum & pedum ossa; illa impa-
cta *scapulis*, hæc *coxendicibus*. Offa manus unius to
sunt, quod vertebræ spinæ dorsi: os brachii unum
cubiti duo (ulna & radius:) *carpi* ossicula octo: *me*
ta carpii quatuor; *pollicis* tria: reliquorum digito-
rum singulorum quaterna; conjunctim sedecim

Sed in pede tricena sunt. *Os femoris* unum: *crur*
is duo (*tibia* & *fibula*:) *tarfi* septem: *metacarp*
quin

quinque: digitorum quatuordecim; & insuper *patella gennalis, seu mola.*

Major ossa, sunt cava intrinsecus, continen-
que medullam; minora tantum succosa sunt; om-
nia contacta extrinsecus membranulis.

*Junctu-
ra ossi-
um.*

Junctura ossium simplici *commissurâ* glutinantur
ubi sine flexu sunt: sed ubi debent flecti, cohæren-
articulatim, per insertum caput alterius, *cotyla* (si-
nui, concavitati, acetabulo) alterius: interposita
tamen cartilagine, (velut culcitula) ne ossa mu-
tuo contactu & attritu dolorem sentiant; ac ne
etiam violento motu divellantur, aut luxentur.
Quilibet articulus circumligatur ligamenti si-
milissimis; est autem *ligamentum* filum durius, ossi-
inter se colligans, & reliquas partes ossibus con-
nectens; *tenontes* (vulgo tendines, vel tendones)
sunt pars ligamenti, servientes arbitrario motui
artuum. Cartilago est osse mollior, & ex parte
flexilis. Anatomici officulatim scrutantur ossa.

*Dicta, ex
istis.*

Hinc dicta sumuntur. *Dente Theoninô rodere*, i-
est, maledicô. *Dentam dente todit*; *mordax mordax*
cem. *Dentes pruriunt*, avidè quid cupienti. *Lentus*
scum arrodit edax, nam ex eo ligno dentiscalpia
dentifrangibulô dentes franguntur; ossifragus fractu-
râ ossium quempiam debilitat. *Quidam macilentus*
vix ossibus hærent; *metuentibus concutit ossa tremula*.
Calvum vellis; idem, quod aquam è pumice; lana
ab asino; æthiopem lavas; littori loqueris; a-
strum percellis, &c. Nunc ab ossibus ad pulpam.

CAPUT XXIII.

Carneæ partes corporis, & internæ.

Sceletos, est corporis compages ossæ, sine ca-
ne; *carô* autem pars è sanguinis coagulo co-
cocta, quæ sceleton circumvestit, non inst-

fecta, in omne corpus ducuntur. *Fibræ* sunt tenuia fila in extremitate viscerum, idonea attractioni, retentioni, expulsioni, &c. muscutorum sunt quadringenti quinque: nervorum triginta paria.

Cerebrum officina actionum animalium, (cujus posterior pars dicitur Medicis *cerebellum*, ubi sedes memoriæ;) sicuti in sinu cerebri anteriori *sensus Communis*; in medio sensus Phantasiæ; convelatum geminâ *meninge* seu membranâ, quarum crassa & superior (cranio alligata) dicitur *dura mater*; tenuior & inferior cerebro proxima, *pia mater*. Hinc exit *sacra fistula*, (medulla spinæ; & ab hac rami nervorum dividunt se per totum corpus.

Cava trunci, sunt divisa in duas concamerationes, disseptas ab invicem; cavitatem succingit membrana, quæ *Pleura* dicitur carneâ septâ transversâ, seu *diaphragmate*, supra quod est thorax.

Thorax continet præcordia, nempe cor, inclusum pericardio (involúcro, à quo humectatur ne incandescat æstu,) figurâ pyramidali, unde prodit aôrta magna, stipes, seu truncus artèriarum, (quæ sunt spirituum vitalium, & subtilissimi sanguinis vehicula) dividendarum per omnem corpus; & pulmones circumdatos cordi, raritatem quadam assimilati spongiæ, contrahentes aspirandô, & dilatantes exspirandô.

Viscera Abdominis (Aqualiculi) sunt septem. *Ventriculus*, cibi, potûsque receptaculum, cujus

or

orificia duo; quorum superius dicitur Stomachus excipiens alimentum: inferius Janitor, per quem Chylus cum Excrementis transit in *Intestina* multos anfractus habentia, quorum communis vinculum, mesenterium. 2. Ventriculus est cum tectus omentô, (membranâ pingui, ad cuius dextram jacet *Jecur*. 3. (hepar, officina sanguinis) cum oblonga *vesicula Fellis*. 4. (flava bilem concipiente.) Ad sinistram verò *Lien*. 5. *Splen*. Et in lumbis duo *Renes*. 6. (qui seorsum e hepate humorem exceptum & percolatum transmittunt per *Uretères*.) Tandemque *Urinaria Vesica*. 7. Omnia hæc sunt circumtensa Peritone (membranâ tenuissimâ sed firmissimâ.) Totum verò corporis compages cute continetur; cujus exterior pars *Cuticula*, Græcis *epidermis*.

Desiderius Deum bonum! qualis hæc structura: qualis fabrica! *Mercurialis*. Tacitus ausculta; crescet admiratio. Sed prius in viam, & ad nostrum *Diverbia*. Sceletos apud Ægyptios inter pocula circumferebatur cum carmine:

Diverbia.

Eheu nos miseros, quam totus homuncio nil est!

Sic erimus cuncti, postquam nos auferet orcus,

Ergo vivamus, dum licet esse bene.

Ambigui sensus clausula. Fibræ sunt corneæ & ferreæ homini immisericordi, & dura præcordia sed mollia misericordi. Quidam petulanti splen cachinnant; aliis difficili bile tumet jecur (à quo jecusculum.) Ciceronis sunt: *epistola plena stomachi, erupit is stomachum in aliquem: malum intra viscera; seditio intestina*. Vilceratim dixit Ennius. Eleganter Plautus, de viscerum doloribus; lien necat, renes dolent, pulmones distrahuntur, cruciatur jecur, radices cordis pereunt. Quid tibi occurrat? *Desiderius*. Olim in extis victimarum pluri-

mum in utramq; superstitionis partem valebant
fibræ, unde minaces, tristes, lætæ. *Mercurialis*. Eru-
ditè. Quid aliud? *Desiderius*. Gulosus, est homo ab-
domini suo natus. *Mercurialis*. Et tu ad ingenuas
artes factus & natus es, qui tam liberaliter re-
spondes. Videamus porrò, quid in corpore hu-
mano lateat ampliùs.

CAPUT XXIV.

Humores corporis cum spiritibus.

Quemadmodum ossa explentur carne; ita ca-
ro undatur humoribus; hos autem perme-
ant spiritus, effectores omnium, quæ fiunt
in corpore.

Humor primarius, est *Sanguis*, rubens & dulcis, *Humores*
tum *Pituíta* (phlegma) subalbicans, & insipida; *corporis*.
dehinc *Cholera* (bilis flava, & amara;) tandem
Melancholia (bilis atra, & acida.)

Pro præpollentia humorum inducitur diversi- *Tempe-*
tas Temperamenti; ut alii dicantur *Sanguinei*, ca- *ramenta*
lido-humidi, & alacres. Alii *Cholerici*, calido-sicci, *diversa*.
& feroces. Alii *Phlegmatici*, frigido-humidi, &
segnes. Alii *Melancholici*, frigido-sicci, & tristes.

Spiritus autem fiunt è depuratissimo sanguine; *Spiritus*
& diffundunt se per corpus totum, ad illud vege- *tres*.
tandum, & excitandum, ut vivifcat. *Naturalis* spiri-
tus diffluit ex hepate per venas, canales sanguinis.
Vitalis diffultat ex corde per arterias (venas pulsa-
tiles.) *Animalis* dimanat è cerebro per nervos.

Quisque illorum fungitur munere suo peculi- *Eorum*
ari. *Naturalis* distribuit membris nutrimentum. *Vi-* *functio-*
talis communicat iisdem vividum calorem. *Ani-* *nes*.
malis dirigit sensum & motum; quæ singula, quâ
ratione fiant, discite. Priùs tamen aliquid pro Hu-
maniore Eruditione præcerpendum ex dictis. *Erud*

Quam

pependisse? Vulgò notum est, quid sanguis
pauperum. Non perinde; quomodo inter se
stent homo sanguinarius, & herba sanguina
Desiderius. Quomodo? *Mercurialis*. Ille exprimit
ista supprimit sanguinem. Constitutionem cor-
poris tui si vis nosse, cogita, quid somnies
brius. Nam Sanguineus læta, jucunda, hila-
Phantasia volvit; Melancholicus tristitia, lu-
bria, funebria, horrida; Cholericus jurgia
xas, ignes, gladios, prælia, cædes; Phlegmaticus
fluvios, puteos, pluvias, pisces, ranas. *De-
sius*. Ohe, jam novi me. Lapsus, ruinæ, fove-
funera, sepulchra, mortuales larvæ me territa
Mercurialis. Gaude hinc. Nam teste Philosopho
Omnis ingeniosus est melancholicus: & vice versa
Nunc ad id, unde nutrimur, & crescimus.

CAPUT XXV.

Functio naturalis.

OMnia membra nutriuntur sanguine; sang-
uinem autem fit ex concoctis alimentis, hoc modo
Alimentum (incisum Prioribus dentibus, atque
confractum Caninis, si quid durum fuit) man-
tur molaribus: mansumque demittitur è bu-
per *gulam* in stomachum, qui ex utraque *pa-
tonsillas* attingens, palatò extremò atque int-
terminatur; hic cum agitatione & motibus
guæ cibum depulsum ac detrusum accepit, fit
coctio prima, hoc est, conversio congesti cibi &

inter intestina obtinet, (Ciceroni intestinum medium) ibiq; eliquatur purius, protusis fæcibus crassioribus per intestina crassiora, egestisque & ejectis foras, quæ dicuntur oleta & merdæ.

Quod autem nutrimentis inest chylo, exugunt venæ *mesaraicæ*, (Græcis *mesarææ*) immittuntque hepati per venam *portam*, ubi peragitur *concoctio secunda*, hoc est, chymus, qui est massa sanguinea; amotis inde per tres vias ternis excrementis, ferosis, turbidis, perustis; nam, quod seorsum est, id meat ex hepate per venas emulgentes ad renes; ulteriusque per venas albas (uretères seu meatus oblongos) ad vesicam, cui urina instillatur, & exinde lotium mejendō ejicitur.

Quod turbidum est in sanguinis confectione, id trahit ad se lien, (receptaculum atræbilis) imittitque rursus intestino crasso per venulas certas. Tandem vesicula fellis receptat inflammatiores portiunculas sanguinis, transmittit itidem in intestina multiplicia, & tortuosa ad stringendum & relaxandum, *Cæcum*, *Colum*, *Rectum*, quæ inde stimulantur ad egerenda ciborum recrementa, onera; seu reliquias, ut Cicero loquitur; Celsus vocat alvi dejectiones; vulgò fordes & stercora, Intestinum *Jejunum* dicitur, quod perpetuò inane reperiat, dum continuò expellit, quidquid receperit, affluentis in se bilis acrimoniâ laceffitum. Antiqui *hiram* & *hillam* dixerunt.

Conco-
ctio ter-
tia.

Sanguis sic purificatus digeritur per venam
vam (quæ in parte gibba jecinoris) dimittente
ramusculos quoquo versus, ubi fit *concoctio tert*
dum quodvis membrum bibit illum sanguine
exstillantē, & assimilat sibi lentā agglutinationem
atque fit in corpus vertit. *Excrementa* hujus tert
concoctionis sunt impuritates membratim co
lectæ, expellendæ per poros cutis, & alia emu
ctoria, puta per sudorem, sputum, mucum, ste
nutationem, ut ne faciant putrescentes morbo

Trium
concocti-
onum de-
claratio
major.

Hanc mirabilem naturæ operationem clari
fic accipe. *Prima cibi concoctio* (vulgò digestio)
conversio in chylum, fit in stomacho; ubi part
crassæ, & ineptæ nutritioni egeruntur per fæc
in secessum. *Secunda concoctio* fit in hepate; u
chylus vertitur in sanguinem; partium verò in
tilium secretio & egestio fit per urinam. *Ter*
concoctio fit in membris singulis, quæ sanguine
ex hepate per venas acceptum sibi assimilan
convertuntque in carnem; ubi egestio partiu
inutilium fit per poros, per quos partes sangui
nis ad carnem nihil addentes expelluntur per
diores, vapores, exhalationes, &c.

Ergò quodcunque membrum indignum a
menti sollicitat suas venulas: istæ venas: hæ jec
jecur venas mesaraicas: hæ ventriculum; vent
culus verò corrúgat se, si non habet, quod det,
hoc est, quod vocamus *esuriem*; *sitim* autem, cū
opus est alimentō humidō, faucésque arefiunt.

Nunc in itu quæ parerga? *Desiderius*. *Fames*
optimum cibi condimentum. Plura ne require, je
nus sum. *Mercurialis*. *Fames & mora bilem in nasi*
conciunt. *Multa docet fames*. *Venter non habet aur*
Bibit ut Asra serpens; de valdè siticuloso. *Oppidō*
melicus est esuritor, & pater esuritionum. *Fames a*

Vitalia sunt *Cor, Pulmo, Cerebrum, Jecur*; vitæ instrumenta. *Cor* fons vitæ, caloris nativi focus & fomes, arteriarum radix & pulsum author, excoquit è purissima portione sanguinis flammulam (quæ spiritualis & vitalis dicitur) distribuendam per arterias in omnia membra.

Palpitat autem præ calore continenter: ut experiri potes contrectatu pectoris, arteriarumque pulsu; præsertim ad carpos, & ad tempora.

Pulmo ergo illi adjacens attrahit, distendendò se instar follium, frigidiusculum aërem, eumque afflandò cordi, refrigerat illud, rursùmque se comprimendò, & tepefactum aërem reflandò egurgitat fuliginosus halitus: quod spirare & respirare vocamus, per *systolen* & *diastolen*.

Quæ res cùm deserviat vitæ sospitandæ, factus est canalis ille (à faucibus oris in pulmonem descendens) ex cartilagineis annulis, ut posset patere semper, claudi nunquam; ne respiratio intercipiatur; diciturque *arteria aspera*.

Atque hæc arteria est simul vocis instrumentum; quippe cujus summitas, *guttur*, habet rimulam fistulæ similem, quæ animam seu spiritum à pulmonibus exceptam respirat, & reddit. Cicero vocat ostium, adjunctum linguæ radicibus, quò stomachus adnectitur; in quam aër impulsus sonat; acutius vel gravius; prout annulus *trachéæ*

(fistulæ, quâ spiritus ab ore fertur ad pulmonem se progerens, superior aut inferior, à *larynge* (quæ est summa pars arteriæ) distantiam facit. Articulationem vocem efficit varius soni allisus ad linguam, palatum, dentes, ubi quædam est cartilago pronuntiationem adjuvans, (Anatom. *uvula* seu *plectrum*) variâque configuratio oris.

*Multi-
sonæ vo-
lucrum
voces,*

Inde est, quod brutorum voces multisonæ, & tamen unisonæ sint. Accipiter enim pipat, vultur pulpat, anser gingrit, gratitat, glacitat; anas trinnit, apis bombilat, aquila clangit; ciconia crepitat, glocerat, cygnus drenfat: cicada frinnit, cornix corniculatur: (melius, cum *Persio*, cornicatur) corvus crocit, crocitatur; unde crocitatio cuculus cuculat: gallus cucurrit, canit; gallinæ gracillat, glocitat, glocit, singultit; graculus (medulla) frigulat, fringultat: grus gruit: hirundo trinsat: luscinia (aëdon, acredula) mitilat: milvus lipit, jugit: noctua cucubat: palumbes plausitat: passer pipit: perdix cacabat: pica garrit: regulus & merops zizinulant: strunus pifitat: turdus gemit: tinnunculus tinnit: ulula ululat: upupa (pipiones) pipilant: grillus grillat, pavo pupilat, psittacus garrit, vespertilio stridet, &c.

*Et alio-
rum ani-
mantiū,*

Anguis sibilat: aries blaëterat: aper frendet: asinus rudit: bos boat: canis latrat, baubatur, catuli catulus glaucitat: cervus & onager rancent: equus hinnit: elephas (barrus) barrit, unde barratus; hircus mutit: leo & cervus rugit: lepus vigit: lupus ululat: lynx orcandô fremit: mustela dintrit: ovis balat: panthera caurit: sus grunniat: forex desticat: rana coaxat: verres quiritat: vulpes gannit. *Pisces* carent voce, quia carent pulmone, ac tracheâ. At *homo* potest aliter sonare, dum tristis suspirat, flens singultit, agrotus gemit, in-

*Hominis
voces &
soni.*

additum ibi operculum (*epiglottis*, *gurgulio*, *sublinguum*) obturat laryngem, cum alimentum *æso*
phago ingeritur, ne quid effluat.

Tonsillæ sunt, duæ fungosæ glandulæ, (vulgò *amygdalæ*) ibidem ad uvulam sitæ; veluti fonte salivæ (salivi) ad linguam salivandam.

Desiderius. Unde hæc in animantibus vocum discordia? *Mercurialis*. Pro varietate pulmonum musculorum thoraci & costis interjectorum, a speræ arteriæ, laryngis, gurgulionis. Distinguit autem lingua sermonem, seu format articulatam vocem, dum aërem concavitate arteriæ pulsum & in amplitudinem palati incidentem, variè frangit; quòd si ea sit humectior, aut mollior, balbuties inducitur, aut turbida vel impedita locutio. Ad vocis distinctionem faciunt dentes, excipientes ictum linguæ; & labra, suâ compressionem adductione.

Desiderius. Quid philologix? *Mercurialis*. Idem ab te quæro. *Desiderius*. Ex fabellis didici, *Æsopum* in forum missum obsonatum, ut optimum emeret & pessimum, linguam domum retulisse.

Mercurialis argutè. De corde ego paucula, cum nomen *Isidorus* à cura facit, qua custodiendum sit. Primò membrum est animalis nobilissimum sedes vitæ; quæ juxta *Salomonem Sap. 2.* vivax est in corde nostro igniculus, & scintillas à se emit

tens & jaculans (verba scil. quæ loquimur,) & fumum (nempe spirationem; qui, quemadmodum deficientibus scintillis redigitur in cinerem; ita, ubi in nobis definit & sermo, & motus cordis corpus in pulverem abit. Exinde significat locum in quemvis medium, ut cor maris (ejus profunditatem;) cor terræ (ejus centrum.) Tertiò denotat viscera. Quartò animam. Quintò mentem, judicium, intelligentiam, prudentiam. Sic *Lucretius*

Consilium, quod nos animum mentemque vocamus,

Idque situm media regione in pectoris hæret.

Juxta *Tullium*, qui prudentiâ aut sapientiâ caret, cor non habet; hinc sapiens omnis, cordatus. Sextò voluntatem. Ita *David*: paratum cor meum, Deus. Ita Latinis res cordi est, quæ placet, & amatur. Ita corculum vocant, cui blandiri volunt.

In Symbolicis: cor ardens indicat amorem. In igne aut crate tostum, iram. Colligatum cum altero; concordiam. In thuribulo fumans, preces ferventes; muribus ambesum, curis afflictum. Triangulare est; non nisi trigonô, quô Deus trinus, & unus designatur, explendum. Unicâ pyramidis cuspidem, seu punctô ad terram vergit; cætera cælo; in cujus similitudinem continuo motu cietur. Ut nihil dicam de aliis sensibus mysticis, quos *Cardiogogis* relinquamus. Tu ai, quid hoc ænigma?

Dimidium sphæræ, sphæram, cum principe *Romæ*. *Desiderius*. Quia de corde sermo est; facile divino tres literas, COR. *Mercurialis*. Cordatè. Convertamur ad sensus nostros, & quomodo sentiant, perscrutemur.

CAPUT XXVII.

Functio animalis, cum sensu, motu & quiete.

Sedes spirituum animalium est in cerebro: unde illi

*Functio-
nes spiri-
tus ani-
malis.*

15 a
16 (ic 35)
17 18 19 20 21

rum an læve, attrectandô; grave an leve, attol-
lendô; ubi sit in tenebris, palpandô.

Primus est sensus, *Tactus*, (totô corpore æqua-
liter fusus, ut omnes ictus, omnésque nimios &
frigoris & caloris appulsus sentire possimus, præ-
sertim in nervis, carne, & cute, quô si afficimur
blandè, voluptas est; si molestà, dolor; si blandu-
lis prensationibus, titillatio; si minutilis compun-
ctiunculis, (*Seneca*) pruritus.

Idem spiritus examinat *sapores* linguâ, porosô
& nervosô membrô: deprehenditq; , mel esse dul-
ce, fel amarum, acetum acidum, piper acre, fru-
ctum maturum, sapidum, (*Apicio*) immaturum,
austerum; labruscum, acerbum, multaq; prorsus
insipida (*Gell.*) hoc est, corrupti, ingrati, infirmi,
fatuiq; saporis, & insulsa. Quædam sunt acidula,
subacida: quædam dulcicula, subdulcia: in qui-
busdam pinguis sapor, dulcedo. (*Gail.*) Fici pin-
gues, languidè dulces palmæ. (*Plin.*) Alia mustea:
quædam amara, amarulenta, fellea; alia cacescunt,
amarescunt, exacescunt, imarcescunt, dulcescunt,
edulcantur: quædam vellicant linguam cum ad-
strictione, &c. Estque secundus sensus *Gustus* seu
gustatus, qui secundùm *Ciceronem* habitat in ea
parte oris, quâ esculantis & poculentis iter na-
tura patefecit.

Tertius est *Olfactus*, (odoratus) internoscens
odores, hoc est subtilissimas exhalationes rerum;
G 5 quæ

quæ, permanendô ad nares, spiritum afficiunt
vel gratè, ut sunt suaveolentia, fragrantia; ve
molestè, ut graveolentia. Sic adusta caro exhala
nidorem; putida putorem; rancida rancorem
(quale solet esse lardum & arvina) morticina fo
torem: omnia enim mucida, & situ corrupta
putent, sordent, foetent, rancent: sunt olida, gra
veola, subrancida; alia obolent alium; alia redo
lent rosam. Est odor gravis, ingratus, injucun
dus, insuavis, malus, ignavus, inimicus; evane
scit, aboletur, defluit, evaporat, exspirat.

Vis jam scire, quomodo fiat *Olfactio*? ausculta
Exterior nasus circa pirulam est corneus seu po
tius cartilagineus; à medio incipit esse osseus; &
illud variis est foraminibus instar cribri, aut spon
giæ pertusum (unde Anatom. *Colatorium* & *cribrum*
forme dicitur.) Ex his foraminibus, duo sunt ma
jora, ex quibus gemini ducuntur meatus, quo
rum alter ad interiorem nasum pertingit, unde
tanquam per canalem deferuntur excrementa
cerebri ad nares, & pituita percolatur; alter ver
sus palatum tendit, vocatusque Anatom. *proce
ssus mammillares*, quia os illud cribri non multum
abfimile est extremitati mammillæ; quibus adha
rentes carunculæ dilatantur, cum attrahimus aë
rem & transmittimus odorem; constringuntur
cum exspiramus. Ita olfacimus & odoramur.

Visus.

Visus est quartus & præstantissimus omnium
sensus, quo discriminamus colores in oculo, quod
est figuræ rotundæ. Ut si omnem in partem mo
bilis ad excipiendas species, & rerum imagines
Partes oculi. Componitur ex septem *Musculis* motoribus; quin
que *Tunicis*; tribus *Humoribus*; unô *Nervô*, qui vo
catur *Opticus*. Ex Tunicis prima dicitur *Adnata*
seu Alba, ducens originem è pericranio, & maxi
mam

circulo suspensi. Quinta *Aranea*, quia tenuissim
& levissima. Ex humoribus, intimus dicitur *crystallinus*, seu κρυσταλλοειδής, sive glacialis, quod glaciem suam pellucidate imitetur, etsi molior sit illi.
Proximus ei *Vitreus* seu *Albugineus*, quia vitro vel albugini ovi simillimus. Tertius *Aqueus*, ab aqueae similitudine, situs in anteriore oculi parte, ut species in eo adumbratae evidentius pingantur.
crystalloide, in qua secundum *Aristotelem* fit visus. alii dicunt eam effici in fundo *Tunicæ Reticularis*. Residet autem in medio centri oculi *crystallinus*, quem ambit *Aranea*; vitreum amplectitur *Tunica Reticularis*; inter *Uveam* & *Corneam* interjacet *Aqueus*. Per *uveæ* foramen, pupilla cernitur. Ex colore hujus *Tunicæ* dicuntur *oscillitæ*, *glauco*, &c. *Adnata* cohibet oculum in sede, continetque. Nervus opticus, bifurcus (*Plin.*) ex cerebro proficiscens, oculis insertus defertque spiritus opticos; subtiles & purissimas speciesque ab oculo ad sensum communem transmittit, & à multis sedes visionis dicitur.

Inter colores albus & niger sunt *extremi*; luteus seu flavus, caeruleus, viridis, ruber, *intermedii*. A similitudinis & nigritudinis (albedinis & nigredinis) alboris & nigroris) gradus ita dignosce. Creta cerussa est candida; fons argenteus, capillus candidus: ebur lacteum: palea pallida: asinus cinereus cineraceus seu murinus: caro rufa seu rufescentia

gò incarnatus:) unguis albicans: pix est atra: æthiops fuscus, aut etiam furvus: passer pullus: & anser aquilus (subniger:) castanea spadicea (badia, ferruginea, Phœnicia,) oculi quidam bæ-tici: carbo anthracinus, fuligineus, piceus; coral-lium, & corvorum pennæ coracinæ.

Discri-
men in-
ter cæru-
la & lu-
tea.

Inter *cærulea* (cærulea) & *lutea* discernes, si di-ces, caryophylla hyacinthina, violas janthinas (a-methystinas) suggillationem (vibices) lividam seu plumbeam: cyanum lapidem, vel cyaneum, subcæruleum (quidam & hyacinthinum dicunt:) felinos oculos, cæsius (glaucos, glaucinos:) au-rum verò est flavum, cadaver luridum, lupa rava, (ravilia, qui ramos oculos habet. Prompt.) lapis semicoctus, gilvus, cereus, cerinus, helvus: buxei vetularum dentes: ovi vitellum, luteum, cro-ceum, crocinum.

Discri-
men in-
ter viri-
dia &
rubra.

Inter *viridia* & *rubra* sic discrimina; quercetum est herbeum (herbidum:) pinetum prasinum, (porraceum:) pontus vitreus, hyalinus, thalassius, marinus; cum undat, venetus: E rubris sunt: coccus vel coccum; (unde coccinus, coccineus) granum tinctorium seu infectorium; unde color ille, quem vulgò *carmesinum* vocant; inferioris splendoris est, purpureus, conchyliatus, ostrinus è conchis collemus: Idem ab urbibus dicitur Ty-rius & Melibæus, vulgò *scarlatinum* nominant. Labia sunt rubicunda, rosea; minium (cinnabaris, sandaraca factitia) est puniceum: lacca subpurpu-rea; flamma rutila; vulpecula rufa: leo fulvus. Quibus adde cervinus, mustelinus, &c. Lignum Brasilum vel Brasilicum dilutioris est purpuræ. Burrus dicitur, qui ex cibo & potione rubet.

Desiderius. Ita colores illustrasti, ut me, ad illos non parùm cæcutientem, oppido illuminâris.

Mer-

Mercurialis. Ne multum moreris, si quando de coloratis alia atque alia judicia legeris; neque enim ignoro, quantas contentiones purpura & coccus (ut de aliis taceam) excitent. Nos cum pluribus sentiamus, & loquamur. Neque illud valde laborandum, quomodo novitia colorum discrimina exprimas; simpliciora habes; cum pictoribus misce & finge composita.

Ita in viridibus quædam nomen accipiunt à *Colorum* *denomi-*
psittaco? quædam à pomo citrio; alia à malo, ma- *nationes*
lina. Aut in luteis, à sulphure, pomo aurantio, *à rebus*
aurora, iride, &c. aut in cærulis, à flore malorum *variis.*
Persicorum; aut in rubris vel purpureis: ut à sanguine sanguineus; à cerasis cerasinus; à violis violaceus: à malva seu maloche aut móloche, malochintus seu molochinus.

Herum colorum alii sunt pleni & saturi, abundantes, largi, suaves, floridi, liquidi, vividi, vegeti, pertinaces, &c. Alii remissi, diluti, surdi, fusci, lenti, austeri, subobscuri, fugaces, obsoleti, evanidi.

Unde illæ distinctiones; subviridis, subrutilus, subalbidus, subruber, subrubicundus, subrufus, subaquilus, subniger, subpallidus. Item rubicundulus, candidulus, nigellus, nigricans, &c. Et verba: albescit, rubescit, canescit, candicat, inalbescit, exalbescit, flavet, flavescit, rufescit ad satietatem, &c. Item unicolor, multicolor, versicolor, maculosus, aspersus, tinctus, guttatus, guttis intertinctus, &c.

In auribus est officina *Auditus*, qui est quintus *Auditus*
Sensus, ubi spiritus discriminat, sonus, (sonores, sonitus) id est, coagitationes concussi circa se aëris, quas percipiunt audiendi organa, quæ intelliguntur ex fabrica auris interna, nimirum primò est

est *anfractus* (seu cochlea) giratus, seu giris flexus
ejusque foramen seu *exitus*; tum membranula
(*tympanum*) illi foramini obtensa; suprâ hanc, ca-
vitas, in qua tria ossicula, quæ *Anatomicis* vocan-
tur, *malleolus*, *incus*, *stapes*, sibi mutuò incumber-
tia; inde *feneſtella* duæ, quemadmodum in noli
perforatis; tum *canaliculus* ad ostiolum canna-
pulmonis, seu asperæ arteriæ, ut aër, qui est in au-
re, possit per respirationem agitari. Fit verò audi-
tio in tympano; ubi aliud vibramen perciet cla-
mor, aliud sibilus &c. hinc varietas sonorum in
tibiæ nervorumque cantibus; intervalla, di-
scrimina, & vocis genera permulta? canorum
fuscum, lene, asperum, grave, acutum, flexile
durum, &c.

*Diversi
sonitus.*

Sonitus cum geminatione percussus, & reso-
nans, ac reboans, *echo* dicitur; modulatus, *cantio*
è fractura veniens, *fragor*; ex elisis, *crepitus*; &
vehementior sit, *fremitus*; valdè tenuis, *tinnitus*,
qui propriè metallorum est, &c.

*Sensus
tres in-
terni.*

Ut autem sentias, te sentire, dati sunt *Sensus In-
terni tres*. *Sensus Communis* sub sincipite; ubi etiam
est appetitus geminus, vel potius unus, quem
Philosophi vocant *Concupiscentem* & *Irascentem*. 2.
Phantasia seu vis imaginandi, sub vertice; ubi spi-
ritus tanquam in specula stans arripit simula-
crum cujuslibet rei visæ, auditæ, olfactæ, gustatæ
tactæ. Sed ibi, ubi Sensus habitat Communis
hæc eadem idola speculans, dijudicat. 3. *Memoria*
sub occipitio, illas icones in futurum recondit
& pro occasione depromit.

*Motus
localis.*

Officium igitur *Sensus Communis* est, attende-
re; *Phantasiæ*, imaginari; *Memoriæ*, meminisse
aut si quid oblita fuerit, reminisci. Idem anima-
lis spiritus efficit motum, quem Philosophi vo-

can-

de relabentibus, inducitur *sopor* (quies) *Somnus.*
fibus, & ab operatione externa requie-
; quod est dormire, dum spiritus defessi
ac disperditi sese intra se recolligunt.

is enim spiritus maximè tunc vacat di-
vitalis reparat nativum calorem; *anima-*
m in cerebro vegetans, & suas cellulas
ans, in quæ phantasmata incidit, illa re-
erspeculanda quod *somnium* vocamus.

Somniū.

stivus sopor recreat nos, quia vires au-
a vigilia fatigat, quia exhaurit; nec tam
lebitati inedia, quàm insomnia.

ermitur, is oscitat, & pandiculatur (to-
e extenditur:) qui dormitat, is niçtat
utat capite; qui dormit, somniat, & ali-
stertit: qui edormivit, expergiscitur,
ilat) experrectusque expergefacit (seu
alios.

*Varietas
dormiti-
onis.*

ius. Vigilans ego hætenus dormitave-
sentire me sensi, & quomodo sentirem,
m expergiscor.

ialis. Etiamnum gramias in oculis cir-
quas secuturis narationibus abstergam;
er eundum hos versiculos volve:

*aper auditu, præcellit aranea tactu
ur odoratu, lynx visu, simia gustu.*

er adverte, innummeras translationes à
duci. V. g. *Odorari* pro resciscere & saga-
citer

*Meta-
phoræ à
sensibus
ductæ.*

citer deprehendere; odor pro suspitione & rumore; olfacere pro deprehendere; subolere pro inspectum, obolere pro molestum esse, aut in suspitione; nasus pro iudicio. Unde olet mendacium lucernam, redolet Atticismum. *A Gustu* dicimus nos hominem degustasse, regustasse: esse ad gustum, ad palatum nostrum; devorasse molestiam, tedium, viam; concoxisse injuriam. Et hæc: respicit arrogantiam: resipit juvenile quidpiam; nasus audit: evomit dolorem animi; expuit misericordiam; consputavit alios maledictis; despuit se contempsit. *A Visu* oriuntur hæ phrasæ; obsecrari oculis pro recordari: prospicere pro consulere: despiciere pro fastidire: suspicere pro aestimare: connivere pro dissimulare: cæcutire & hallucinari pro falli iudicio; Vide, id est, attende, cura, intellige, cognosce, perfice; viderit ipse, id est, eius rei cura sit ipsi. Videre licet; vide sis, id est, si vis, &c. *Ab Auditu*. Non est audiendus, id est, non est ei credendum. Audi me. Benè audit, qui laudatur; malè, qui vituperatur; ægrè, qui se se Auditûs laborat. Audiens dicto, idem, quod obediens iussui. *A Tactu*: Rem acu tetigit; scopum tetigit; putat sidera tangere vertice; tetigit insensum, seu dicto perstrinxit; commovit; tangit amorem memoria; amor laudis. Vota tetigere Deo frigidè dixit; mollis seu effœminatus est: durus & asper. De coloribus vulgatum illud: cæcus colores; & de oscitatione: oscitante unô oscitans & alter. De somno Poëtæ fingunt geminas ipsi portas; per alteram corneam vera somnia, per æburneam falsa exeunt. Juxta *Macrobiûm* insomnium est, quod cum somno avolat & evanescit. Phantasma seu Vitium quælibet species per quod tem objecta; Somnium, quod figuris velatur,

pectore sopitò reddit amica quies.

Nobis excussò somnò & somniò vigi-
t, & quid ratio sit, quid intellectio, per-
de quibus axioma Philosophicum; nihil
electu, quod non priùs fuerit in sensu.
intellectus seu mens aut intelligentia,
nimi nobilissima, quâ res etiâ incorpo-
omni materia sejugatas, notiones, atq;
prehendimus, eoque cæteris animanti-
ellimus. *Desiderius.* Cupio pluribus intel-
id sit intelligere. *Mercurialis.* Intelliges.
gia. Non omnibus dormio. *Tuum tibi narro*
Amantes sibi somnia fingunt. Aliud stans, a-
Naturam expellas furcâ, tamen usq; redibit.

CAPUT XXVIII.

is cum affectibus, & Conscientia.

Sensus percipiunt præsentia tantum ob-
ta, & quidem *superficiarè*, data est mens,
c est, vis ab absentia quoq; penetrandi,
ndagandi, futura præfagiendi: cum ar-
etendi bona agnita, vocantq; *Appetitum* *Appeti-*
ntem (vulgò Concupiscibilem:) & fa- *tus Con-*
audenter prosequendi concupita: appel- *cupi-*
Appetitionem Irascentem (vulgò Irascibi- *scens.*
or appetitus fertur in bonum ut absolu- *Appeti-*
abile, ejusque sex affectiones sunt. *tus Ira-*
scens.

or, amo, cupio, delector, abominor, odi.

H

Poste-

Posterior tendit in illud, ut est arduum, & in sua persecutione difficultatem conjunctam habet, cujus motiones sunt quinque:

Despero, irascor, timeo multum, audeo, spero.

Appetitus Inferior & Superior.

Uterque est iterum duplex; alter *rationis experientiae* (quem vulgò nominant *Inferiorem & Sensitivum*, quia fertur in bonum Sensibile (*Gellio*) seu corporis; Græcis *ὀρεῖται*, hominem huc atque illuc rapiens; alter *Rationalis* (sive *superior*) quia rationem ducitur, & ad animum ac voluntatem pertinet.

Ratio.

Vocamus autem *Rationem*, Vim illam penetrantem causas, consequentia, progressus & antecessiones; que rerum intellectum quærit; quod est intelligere; producendū per intellectionem verbum mentis seu locutionis internæ. Vim boni appetentem, dicimus *Voluntatem*, quæ rerum electionem exposcit. Utramque includit *Animus*, seu *Vis* consuetudinis desiderata, aliquando mentis significans, aliquando affectum. *Anima* est id in homine, quod vivit, sentit, & movetur, pro quo non rarò sumitur *Animus*.

Voluntas. Animus.

Virtus & vitium intellectus.

Hæc tria faciunt differre hominem à brutis, imò homines ab hominibus, dum alii plùs alii & meliùs intelligunt, volunt, fatagunt. Nam qui inquit multa, *industrius* est: qui arripit facilius, *ingeniosus*: qui excogitat, *solers*: qui noscitur, *gnarus*: qui notitiam firmavit usu, *expertus*: qui rebus novit uti, *prudens*: qui utitur, *sapiens*: qui abutitur, *astutus*, & *fallax*.

Actus intellectus.

Contrà, qui nihil curat, est *socors*: qui nihil percipit, *stupidus*: qui tardè perspicit, hebet: qui nihil perpendit, *improvidus*.

Quòd quis sensu tenet, id *scit*; quod ratione, *intelligit*, quod fide, id *credit*. Sed hîc ratio verisimilis, facit *persuasionem*, probata & demonstrata

ta assensum; admissa sine probatione, credulitatem.

Quorum causam non intelligimus, miramur; quæ per noscere volupe est, rimamur; sed vera rei perceptio dat scientiam; falsa errorem; debilis opinionem; ex conjecturis veniens suspicionem; nutans dubitationem: impedita hallucinationem: nulla ignorantiam.

Porro in rebus perpendendis eò fertur assensus, ubi vel necessitas, vel evidentia, vel certitudo aut saltem probabilitas major apparet. Ad veritatem indagandam, primò interserviunt sensus externi, qui se deniq; colligunt (uti indicatum suprà) ad interiorem illam vim ac facultatem, quæ vocatur *Sensus Communis*. Quibus est addita *Phantasia*, (Imaginatio) in qua phantasmata (simulacra, species, imagines,) excitantur eorum, quæ Sensu comprehendimus. Hinc rerum intelligendarum formatur *conceptio*. Phantasiâ sequitur *æstimatio*, quæ iudicium inferius dicitur. Ad hanc accedit *cogitatio*; seu *dianæa*, perceptas imagines ad examen & iudicium superius revocat; unde *opinionēs* oriuntur. Post hanc est *Ratio* seu *consultatio*, quâ plura ad deliberandum de una re hinc illinc conferuntur; Rationem sequitur *intellectus*, dum vera terminatio fit post Ratiocinationem; idcirco in eo quies mentis & scientia.

Indagatio veritatis.

Voluntatis verò est, liberè, & sine coactione bona amare ac velle, qui sunt actus *prosecutionis*; mala odisse ac nolle, qui dicuntur actus *Fugæ*. Rursus sunt alii *Eliciti*, seu in ipsa producti; alii *Imperati* membris. Si quando fit, ut hæc placeant, & illa displiceant, est ex accidenti; tunc enim externa species decipit eam, ut deteriora eligat, & spernat potiora; idque ex libidine; quæ est voluntas, rationis expers, seu cupiditas effrænata, juxta il-

Actus voluntatis.

ta illud: *Video meliora probóque, deteriora sequor.*

Nam ex aberrationibus intellectiōis veniunt errata voluntatis, & dehinc animi conatus enormes, molimináque irrita, quia ignorantia boni, affert ejus *neglectum*: *fatietas fastidium*; *præfervidus amor zelum*.

*Affectio-
nes ani-
mi.*

Unde & reliquæ *animi affectiones*, (affectus) concitationes (Græcis *πάθη*, vulgò *passiones*) veniunt; nam si bona absunt, desiderat illa, optat, sperat, pro adipiscendis nihil non tentat; metuit tamen frustrationem, atque, si videt differri, sentit tædium; si adsunt, lætatur, plaudit, oblectátque sese perfruendô iis; saturatus tamen, illa fastidit. Si eripiuntur, tristatur, dolet, queritur, pœnitudine affligitur, desperat.

At mala magis inquietant eam, quam dixi, Voluntatem; nam ventura abominatur, formídat, tremiscit; advenientia horret, trepidat aut stupefcit; postquã obvenerunt, irascitur, mœret, luget.

In alienis bonis & malis non semper eodem modô affectus est. Animus ibi enim gratulatur aut invidet, hîc commiserescit, aut si perversus est, exultat, insultat.

Risus.

Ex delectatione, quæ conjuncta cum aliqua admiratione, provenit risus (unde pueri & fatui multa admirantes, facilè rident; secùs verò gaudentes;) est autem *risus* vibratio quædam seu titillatio diaphragmatis cum musculorum, pectoris ac oris dilatatione seu diductione, ex affluxu spirituum vitalium, ad conceptum intus gaudium explicandum. Contrarium fit in fletu, ubi contracti oculorum anguli exprimunt lachrimas. Et quia lien fœculentum crassúmque humorem (materiam tristitiæ) ad se trahens, reliquum sanguinem puriorem atq; agiliorem facit, ideò optimo

, Græcis συντήρησις (*synterêsis*) vocatur,
rævidet se intellecta & electa bona secu-
robata verò mala averfatam esse, gaudet;
stimonium Conscientiæ vocatur, fin',
& fit contra se ipsam, index, actor, testis,
& tortor, quem *Remorsum* Conscientiæ
Adagium, *Conscientia, mille testes.*

rius. O quantum est

il conscire sibi, nullâ pallefcere culpâ!

rialis. Homerus, nescio quam herbam,
es esse finxit, quæ vino injecta tristitiam
et, animique hilaritatem induceret; il-
herbam, credam, esse timorem Domini,
tiæ custodem. Sed hæc ad mores; nos
naturam indagemus.

CAPUT XXIX.

*entia præter naturam, morbi; primò
externi.*

dum exteriorem aspectum, quidam sunt
pulenti & obesi: alii graciles, macilenti, &
quidam formosi: alii deformes, ac tur-
bus enim, struma, & quodvis tuber aut
um deformat, secundum interiorem ha-
m, alii sunt firmi: alii invalidi, ac teneri.
æ functiones dant sanitatem, læsæ mor-
ve læsio fiat à mala *conformatione membro-*
cùm majora aut minora sunt iustò;) aut

*Triples
causa
morborū
seu læsio
num.*

malè figurata; aut perperam situata, *Floro*; sive à *solutione continui* (ut in vulnere, ulcere, luxatione, fractura, ruptione;) sive à *vitiata crasi*, se temperie humorum, ut in morbis.

Prima
malè fi-
gurati.

Malè figurati sunt, obstipi, cernui, captiones, frontones, buccones, milones, seu labeones, dentones, nasones; & qui habent nasum aduncum vel reduncum, nempe grypi; simum vel resimum unde *silones*, quibus nasus sursum versus reparatus: *simones*, quibus nares superius depresso; recalvastrum, sincipite calvi; *brochi* vel *bronchi*, vel bronci, qui dentes habent eminulos, & os productum; Scabrones, *Ulp.* qui dentes aut gingivæ illuvie scabras aut spurcas habent; mentones mento longiore; gibbosi, strumosi, verrucosi, varicosi, pectorosi, pustulosi, ventricosi, cerebrosi, lagochili, à labro leporino, gutturosi, à magna gutture; pectorosi, à tumido pectore.

Cui sunt parvi ocelli, *ocella Junio*, vel *luciniæ* dicitur; unoculus, vel cernens oculis contortis *cocles* (defioculus;) distortis *strabo* (strabus:) obliquatis ac limis, ac alterutrò minore, *pætus*; semiclausis, & tantum admota videns, *myops*; non videns ad lucernam, & caligans, *luscus* (luscitiosus;) cui de lacrimantur oculi, *lippus*; cui sunt prominentiores, *exophthalmus*; cui reductiones, *cataphthalmus*. *Nyctalops*, qui occaso sole, oculis ehebetioribus.

Mutus est impotens fari (à congenita surditate;) *traulus*, non pronuntiat literam R. *blepharicus* malè sibilat; *balbus* hæsitat; *nasutus* putatur odorari acriter; *flaccus* esse bardus; *bucculentus* est ingluviosus; crispus & subcrispus non calvescere rufus tardè canescere.

Mancus caret manu; *manutius* nimis habet magnam

gnam; *aneus* contractam; *sedigitus* redundat digito, *scæva*, *scævola*, utitur sinistrâ pro dextrâ. *Pedo* habet pedes longiores debito; *pansa* (*planus*, *Plautus*) latiores; *loripes* incurvos; *scaurus* talos nimis exstantes; *Varus* crura divaricata; *vatius* (*vatia*) in medio extorta; *valgus* præcrassas furas; *compernis* sibi atterit genua; *myscelus* est pedibus brevioribus (*brevipes*;) *atta* humum terentibus; *agrippa*, natus pedibus prius editis.

Vulnus fit aut cæsim, aut punctim, aut morficatim (*mordicus*;) *plaga* percussione aut contusione; *vibex* verberere; *pustula* unctione; *pernio* gelatione; *callus* induratione; sed *liver* est signum plagæ; *cicatrix* superest à curato vulnere: cui *crusta* inducitur: exasperatur, resilit, impletur, ad maturitatem pervenit.

Causa
secunda
à dissolu-
tione
continui
Vulnus.

Ulcus est subcutanea putredo, malignum aliquando, tetrum, verminosum, *Chironium*, *Thelephium*; cuius suppurationem vocabis *abscessum* (*apostema*;) centrum verò *vomicam*, exstillantem pus, tabum, sanum; è pure convoluto & concreto fit *glandula*. At, quod de loco in locum serpit, est *herpes* (*gen. herpis*;) quod circa se carnem exedit, *cancer* (*carcinoma*, *phagedæna*;) quod eandem mortuam facit, *gangræna*. Callosa in pedibus tubercula, *clavi* vocantur.

Ulcus.

Ozana est suppuratio in naribus; *polypus* in iisdem *excrecentia Medic.* (*excrescens caro*;) *redivia* (*reduvia*) in unguibus, cum cutis se volvit; *paronychia* (*paronychium*;) cum eadem intumescit. *Oscédo* (*aphthæ*, *stomacace*, vulgò *scorbútus*;) serpentia oris vulnera; *scelotyrbe*, ulcus infestans crura; *glaucoma* (*æ & atis*) est suffusio oculorum, vitium humoris crystallini, seu infestans oculos pellicula, circa pupillam concretò humore suffu-

fos, acu detrahenda & deducenda; *argema* (æ & atis) albúgo, inficiens iridem oculi; *agilops* est eorundem fistula; *vari* & *ecthymata* sunt pituita eruptiones, (vulgò *varioli* aut *morbilli*) ubivis spargentes, neutiquam exulcerandæ.

Luxatio,
Fractura
Ruptio.

Luxatio fit, cùm ossa emoveantur suis acetabulis; *fractura*, cùm diffringuntur; *ruptio* (vulgò *ruptura*) accidit membranis, quæ visceribus & intestinis circumtenduntur, facitque in peritonæo *herniam*, *ramicem*, aut etiam *enterocelam*, hoc est procidentiam *Plin.* intestinorum in scrotum, unde *ramicosi*, *herniosi*, *enterocelici*.

Huc quadrat illud Horatianum:

Loripedem rectus derideat, æthiopem albus.

Et illud:

Cùm tua pervideas oculis mala lippus inunctis,

Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum?

Nempe non videmus, manticæ quod in tergo est. Nemo sine vitiis nascitur; felix, qui minimis urgetur.

De cæco, ferente claudum humeris, *Alciatus.*

Quò caret alteruter, concors sic præstat uterq;

Mutuat hic oculos, mutuatur ille pedes.

Si juxta claudum habitas, subclaudicare disces *Plutarch.* Apud Ciceronem quidam vocatur Bambalio, ob hæsitantiam linguæ. Nos, si penitus perlustremus corpus humanum, in eo nosocomium offendemus. Quid tibi occurrit? *Desiderius.* Quod nuperrimè legere memini. *Mercurialis.* Quid illud? *Desiderius.* Homo est fortunæ lusus, inconstantia imago, corruptionis speculum, temporis spoliolum, mortis mancipium fragile simulacrum, tenuis umbra, umbræ somnium, spirans cadaver, viva mors, pila, qua ludit Deus. *Mercurialis.* Doctè. Pergamus.

z; si assumpta coquit imbecilliùs fiunt, es humo-
 nes, erumpentes sursum per singultus, rum.
 ctus; deorsum autem per flatum, aut e- Morbz
 itus; si coquit pravè, vermes; si omni- ex ven-
 quit, & rejicit per superiora, nausea & triculo.
 per inferiora verò, *lienteria*, intestino-
 as, quæ recepta alimenta mox incocta
ardialgia, seu *plethóra*, torquet ac rodit
 m, unde & rosio seu torsio stomachi di-
osóμαχ®, laborans solutione stomachi.
 tina non ejiciunt, (dejiciunt, exinani- Ex inte-
 nerant ventrem, non faciunt oletum, si stinis.
 il excernit, est adstricta, seu consistit)
nstipatio; si cum torminibus (unde tormi-
 i patitur, torminalis, qui infert) in ilibus,
 ileus (vulgò iliaca passio seu volvolus,
 excrementis permixtus rejicitur ore;)
 tino crasso seu colo, *colica* (colicus mor-
 verò dejectio nimis est crebra, *diarrhæa*,
 vi, cita alvus; *foriolus* eò malò laborans)
 am, & resolutio ventris; si sanguinolent-
eria, unde dysentericus; si pauca, & cum
 ate, aut inani conatu egerendi, *tenasmus*
 esmus;) si sursum & deorsum, *cholera*.
 aicarum venarum obstructio dat infla-
 melancholicam, hypochondriacam, &
 bres.

Ex hepate,

Ex *hepate* proveniunt hepatici morbi; quod generat sanguinem aquosum, intercutem, fit *drops* (hydropisis, tympanites, aqua intercus; semicrudum, *nanoxypia*, *cachexia*, *atrophia*, malus corporis habitus, & consumens macies & praeter concoctione, & pallor; si nimis acrem, *scabies*, *psora*, *pupulae*, *boae*, *furunculi*; si occulta se malignitas admiscet, *lues Venerea*, *inguinaria*, *morbis Gallicus*, *lepra*, *elephantiasis*.

& aliis partibus corporis.

Fel inficiens sanguinem, efficit *auriginem* (flavum scilicet, aut nigrum icterum, morbum nigricans, arcuatum) gracilitatem, tabem. *Lien* verum multas faeces colligens inducit sinistro lateri tumorem, & *scirrhum* (duritiem;) easdem autem derivans ad ani exitum, *haemorrhoides*, (sunt fluxus venarum cruentus) aliquando cum praecidentia natium, aut *fico*.

Serum detentum diutius in *ureteribus* (canalibus vesicae) facit *lumbaginem* (debilitatem in lumbis;) in renibus & vesica, *calculum* & *nephritidem* unde nephriticus; suppressa verò urina excitat *ischuriam* (lotii retentionem, suppressionem;) difficilis, *dysuriam*, (cum magno cruciatu;) guttati exiens, *stranguriam* (urinæ stillicidium, substillum sanguinea, cruentam *miotionem*; immoderata, *diabétis*, cum statim redditur, quod bibitur.

Ex vitiositate sanguinis.

Assimilatio sanguinis delati ad membra aut nulla aut paucula inducit *macrorem*; nimia, inflationes & inflammationes; quas vocant in tonsillis *anginam* (quando inflammatur epiglottis;) sub lingua *ranulam*; in venis *varicem*; in cute ubivis *erysipelata* (vulgò, & barbarè erysipelas) seu igne sacrum, *Celso*; prava, *impetigines* (infectionem pruritum cutis;) in facie *lichènes*; in mento *meleagra*; alibi *vitiligines*, (lentigines) maculas fulvas

rufas

defluentes in partes subjectas, faciunt
nem, *catarrhum* rheumatismum; quæ si
ad oculos, facit *lippitudinem*; si ad fau-
dinem; unde *gravedinosus*. Si ad traché-
ulam pulmonum) *raucedinem*; si exulce-
onem, purulentâq; excreatio adest, *phthi-*
em, quæ totum corpus extenuat,) unde
, sanguinem exspuentes. *Peripneumonia*
inflammatio febrilis pulmonum, cum difficul-
andi; unde pulmonarius, phthificus, ta-
deniq; falsa illuvies detruditur ad arti-
thriditem (articularem morbum,) quam
in manu *chiragram*; in pede *podagram*, (un-
gricus, podagriofus, podager;) in genu
; in coxendice *sciaticam*, (ischiadem,
n, vel ischiadicum dolorem; morbum
n) quibusdam etiam lumbago vocatur.
cordis intensus, dicitur *palpitatio* cordis;
nisi *defectio*; (deliquium) respiratio dif-
nhelatio nimis frequens, vocatur *asthma*
thmaticus & suspiriosus;) thorax ejectu-
uid molestum, excitat vehementi com-
e *tussim*: cerebrum *sternutationem*; at qui
nt supini, vel proni recubantes, facilè in-
r *anbelitu*.

lesi sunt cæci & cæcutientes; surdi & sur-
& quibus est obtusus odoratus vel gustus;
& qui

moribus
super-
fluis.

Sensu
lesi.

& qui stupent, ut attacta non dignoscant; inter autem sensu nihil imaginari posse, est *stupor*; difficulter, *hebetudo*; absurda, *delirium*; delirium vero cum adjuncta febre, *phrenesis* est, seu phrenitis rabies (epilepsiæ species; *Medicis analepsis*, & *convulsio*, vulgò *convulsiones*;) cum tristitia, est *melancholia*; cum furore, *mania*; nihil reminisci posse, aut ægrè, *obliviositas* est.

*Morbi
ex ob-
structione ner-
vorum.*

Involuntarius motus unius membri, est *convulsio*: minutus & creber, *tremor*; cutem tantum stringens, *horror*; corpus rabidè jactans, *epilepsia* (morbus comitialis caducus, sacer, fonticus, *Heculeus*;) obrigescens in membro, *spasmus*, (nervorum distentio & rigor;) *tétanus* (tetanicus morbus) rigor est colli: *torpédo* omnium membrorum seu ademptus toti corpori sensus, *apoplexia* (sideratio, apoplexis;) uni lateri, hemiplexia; uni membro, paralyxis, quæ omnia proveniunt ab obstructione nervorum, & prohibito affluis spiritûs animalis; qui, si in cerebro ipso circumvagatur, est *vertigo*; hinc vertiginosus, apoplecticus, epilepticus, paralyticus, &c.

Somnus nullus, aut pauxillus, est *insomnia*; remissus, *somnolentia*; continuus, *veterus*; (lethargus, catalepsis, inexpugnabilis dormiendi necessitas) cum respiratione intercepta, & turbulenta somnatione compressoris alicujus, *incubus*; (*ephialtes*, suppressio nocturna) surgens per insomnia & obambulans, *noctambulus* appellatur; vigilans introversis sensibus, & oculis inconnivis, in animi raptu, *exstaticus* dicitur.

*Diversi
morborum
effectus.*

Alii ergo morbi faciunt dolorem, ut calculus; alii pruritum, ut scabies; & alii stuporem insensibilem, ut paralyxis; alii sunt acuti, citissimè peremptores, ut pestis; alii lenti, diuturnitate affligentes.

is, ardens; & hæc rursus vel quotidiana;
na; vel quartana; periodica, stata: errans,
vel denique pestilens, *bubones*, & *carbun-*
thraces) produciens; aut tandem latenter
nè ossa depascens *hectica*, haud curabilis.
um *febris* (febricula, febrilis ardor, calor)
et circuitus; venit, corripit, supervenit
eri, incurfat, oritur, accedit, consistit, per-
et febricitantem; desinit, recedit, inter-
onquiescit, levatur, recurrit, redit & exa-
minuitur, mitigatur, veterascit, evane-
gitur, depellitur, sistitur, tollitur, deduci-
edit, est in decessione, sub decessu, &c.
uendi modi aliis quoque morbis accom-
possunt.

Alterationes febriles.

algia (cephalæa) infestat, totum caput; *he-*
alteram partem capitis; *odontalgia*, den-
ngivas; acutissimè, cum infantes denti-
ia gingivæ scinduntur. *Symptomata* verò,
, effectus, accidentia morborum (*Celsus*
cessiones, quod ad morbos accedant, eos-
tar umbræ comitentur) sunt, v. g. *veternus*
: membra in frigidata: procidentia oculo-
xcrementorum & retentorum vitia: sup-
excretio, retentio, immodica; appetitus
is: memoriæ & sensuum læsio; difficilis re-
o, locutio, & pulsuum debilitas, syncope
feu

feu concisio, spirituum viriūmq; crebræ defecti-
nes animi; nasus acutus, oculi concavi, collap-
tempora, aures contractæ, crura disjecta, &c.

Enumerant, & lamentantur miseras vitæ hu-
manæ *Plinius proæmio lib. 7. & ejusdem lib. c.*
*Plutarchus in consolatione ad Apollonium. Augusti-
nus de civit. lib. 21. cap. 14. & c. 22. ac. 23. Item lib.*
13. cap. 10. quærit, an vita mortalium mors po-
tius, quàm vita dicenda sit.

Desiderius. Satis est morborum illætabilium:
alia, quæso, pedem convertamus. *Mercurialis.* Pa-
cos in censum vocavi, pro eo, ut agmen e' t innu-
merabile, quod ex infelici Pandoræ pyxide evol-
vit. Sed tu, ne contagium vel per aures traha-
cum Pythagora τῇ ὑγείᾳ (bonæ valetudini) li-

Desiderius. Hic enim verò Pythagoræum n-
profiteor; & sanus ex morbidis abire cupio *Me-
curialis.* Averruncet Superi, ut te hinc abduca-
infanum; si quid sapimus; Id modò sapiamus; na-
in monstra delabemur. *Desiderius.* Ubi Parcemi
Mercurialis. Ibi, unde tu abire properas. *Desiderius.*
Pando finum, eundò colligam, quidquid spars-
ris. *Mercurialis.* A morbis corporis, verba transf-
ad morbos animi, & optima habebis *Dicta* dice-
da. Nos res expectant, & quidem portensæ.

CAPUT XXXI.

Vitia naturæ, & monstra.

*Mon-
strum
quid?*

Monstrum à monstrando dictum est, quod
aliquid significandò demonstret; unde
ostenta, portenta, prodigia dicuntur. E-
verò monstrum seu res monstrosa universim a-
quid præter naturam, deficiens, aut excedes, a-
à natura deerrante editum, & procreatum. Ve-
ut in scholis loquuntur, est effectus naturæ, qui
devia-

mentis *portentosa meteora* sunt, cum pluit
, sulfure, lapidibus, ranis & aliis insolitis;
ti globi decidunt; ut ardentes clypei per
anscurrunt; cum acies armatae visuntur
as; cum amnes retrò fluunt, nullò terræ
pulsi. In metallis quoque & lapidibus in-
ar ostenta; itémque in vegetabilius, ut
icum degenerat in secale; imò in lulium;
n in ægilopem, (festucam *Plin.* quæ ene-
em;) avena in avenam fatuam, &c.

ra in animantium genere variè accidunt,
nte naturâ ab ordine suo, & lege. Quod
us intelligas, ex physiologia præmitten-
, in generatione animalium quinq; potif-
oncurrere. *Primum* est, virtus formatrix
nhærens, moréq; opificis corpus membra-
neans & effingens; quæ si aberrat; nascun-
aphroditi, seu *androgyni*, ambigui sexûs.
Secundum est, materia ipsa, ex qua foetus coale-
m ex feminis confusione & mixtione ori-
aria monstra, in mari præsertim, semihom-
t semibestiæ; item bigeneres, ut muli ex
equa: leopardi ex pardo & leæna; hybrido
sue & domestico, &c. ejusdem penus
defectu progignuntur monoculi, unipe-
sque membris defecti; item nani, pumi-
& breves homunculi; Pygmæi, quorum

tota

*Mon-
stra in
Elemen-
tis.*

*In ani-
manti-
bus.*

*Causa
monstrorum.*

tota cohors pede non est altior unô; ex ejus quoque redundantia procreantur vastâ mole gigantes, Goliathi, Polyphemi, &c.

Tertium est, foetus receptaculum, quô continetur in utero. Ita quædam animantia sortiuntur plura membra, quàm naturæ cursus postulat, unde sunt partus bicipites, &c.

Quartum est, primarum qualitatum (scilicet caloris, frigoris, siccitatis & humoris) complexio ex quarum temperatura, animantium salus, integritasq; dependet; quarumq; asymetria, seu excessu, defectûve, aut intemperie contigit, ut quibusdam infantibus accresceret barba, pueris car-

Quintum est, regionis, aëris, aquæ constitutio diversusque siderum influxus & afflatus; unde Africa dicitur monstrorum parens, & in Alpibus magna est strumosorum copia. Et populi quidam Scythiæ dicuntur tam insigniter auriti esse, auribus se totos contegant. In India quidam Scopodes vocantur seu umbripedes, qui unô instructi pede, sed tam latô sunt, ut ejus se umbra contra Solis æstum defendant. Arimaspi & Cyclopes unum in fronte oculum gerunt; alii sunt cervicibus oculos in humeris habent.

Præter allatas monstrorum causas, est parentum *vis imaginandi*, seu facultas imaginatrix, quæ quas absurdas ac peregrinas formas concipit, fetusque imprimi; sic gallina ovis incubans, milvispectu perterrita, pullos excludit milvinô capite. Sed quia peccata seu vitia, à naturæ lege aberrantia, infinitis modis contingere possunt, quis est qui percenseat omnes monstrorum causas?

Cæterùm monstrosa plurima & portentosa non tam naturæ erroribus, quàm Divinæ voluntatis aut Dæmonis artibus imputanda; Dei est, prod-

penite occisos; & de *boa*, serpente ad 120
xrescente, integrósque devorante cer-
de *hydra* septicipite; & de gryphe volucre
pede; & de *harpiis* obscœnis avibus; de *sa-*
a ignem extinguente; & de *centauro* se-
ine & semiequo; de *Geryone* tricorpore; &
ais cum gruibus belligerantibus, &c. vi-
magna ex parte fabulosa,
i verò & *Satyri*, homines silvani & hirsuti,
i & semi feri; *Tritónes* item, & *Sirenes*; ac
, si figmenta non fuerant, dæmonia fue-
t monstra, de pecudum marinarum gene-
& monstrum Sphinx, volucris pennis, pe-
ra, fronte puella. Curiosa de monstribus ha-
ar *Schottus* in *sua Physiologia curiosa*. Mira-
Gallia monstrum natum est anno 1639.
tu masculum, formâ venustâ: cui à pectore
e umbilicum duo corpuscula annexa, sibi
cohærebant. Amare se invicem videban-
de creberrima oscula. In somno capiendo
utabant; vigilabat alter, alterô dormiente.
s hilaritatem unus prodebat risu, tristiti-
r præ se ferebat ejulatu. In baptismo, uni
Ludovici, alteri Philippi datum. Hinc con-
m vaticinia de futura inter Reges Hispa-
Galliæ, cognomines, concordia. Cæterum
ophagi, aliique mortales, bestiis propiores
ominibus, vita & moribus sūt monstrosi.

Desiderius. Quos ego quidem variis figmentis
& metamorphosis à Poëtis expressos arbitro
dum crudelem Lycaonem, in lupum: curiosum
Actæonem, in cervum: procacem Jovem, in tau-
rum: duram Nioben, in lapidem: maledictos Læ-
ciæ rusticos, in ranas: superbas Pierides, in pica-
loquacem Prognen, in hirundinem; impurum
Tereum, in upupam: vetulam Hecubam, in ca-
nem: voluptarios Ulyssis focios, in porcos: pro-
tervum quendam puerum, Cereri illudentem, in
stellionem: alios, in alias bestias, quibus moribus
affines erant, mutatos finxerunt. *Mercurialis.* I-
nucleasti hunc corticem. Nos eam, quam dixisti
Deam frugum reverentiùs tractabimus, à qua
prima agrorum cultura profluxit. Quare tran-
eamus ad artes rusticanas.

CAPUT XXXII.

Rusticane artes, primumq; Horticultura.

Diversi
rei rusti-
cae.

Res rustica seu Georgica variè distribuitur
Maro divisit in cultum agrorum: curam
hortorum sive arborum: tractationem pec-
coris: procurationem apum. Secundùm *Varronem*
ratione terræ, discriminatur quadrifariam; ar-
enim ager est arvus, id est, sationalis: aut sativus
seu confitus (aptus arboribus:) aut pascuus seu
compascuus, herbis tantùm & animalibus vacans
aut floreus, serviens hortis & floribus. *Columella*
sex partes constituit rei agrestis: agriculturam
vineaticam (curam vinearum:) pecuariam: pes-
tionem villaticam: rem hortensem: rem arbori-
ariam. Nos cum aliis tripartitam faciemus, seu
curam hortorum, & vinearum: agriculturam
seu cultum agrorum: & tractationem pecorum
quam vocant Bucolicam, seu Pecuariam, & I-

sti-

lam & evellendam glebam duriores, ex-
das arbores & frutices; irpex (ρίζοτομος)
as ruri conquirendas; bacillus ligneus fer-
ictus ad foramina facienda pro plantatio-
naliô plura unô ictu terræ imprimuntur;
as, (lignum teres instar cylindri) quô so-
uatur; vehiculum (curriculum) trusatile
endam terram ejectitiam; vimen ad alli-
frutices; ferculum stercorearium ad por-
res omnes hortenses; furca tricornis, vel
spargendo fimo; culter aptando ramulo
; cannabis linumve impexum, obligandis
um stolonum fissuris, & ceratum iis inun-
s; marra abradendo musco ab arboribus,
ndendis herbis inutilibus; falcula ad pu-
n; forfex ad tondendum, & abscindendos
rucarum ac papilionum; uncus ambidex-
uncô rostrô, ad ramos partim trahendos,
rescindendos; harpagium ad rigandum;
l amputandos altiores ramos, & poma le-
pileus stramineus, vel testaceus, ad defen-
plantas à gelu; lignæ tegetes, aut crates
ad novella germina adversus nocturnum
utanda; ferra tenuis, & acuta, non nimis
dè dentata, ad præcidendum arboris cau-
aptandum insitionibus; (lupus est ferrula
riata) nec non securicula in usus varios;
e terriculamentum fugandis avibus.

Horticultura exercetur ab hortulanis, vel eduliorum causâ in olitorio & pomario; vel deliciarum ergò in viridario & topario.

Sepimentum hortorum.

Hortos sepimus *sepimentis*, sive humilioribus ut sunt agger, præstructâ fossâ ex congestitia humo factus; maceria è congerie lapidum acervata vacerra ex una & altera pertica, constructa; areolas (ut in cépinis fieri solet) canteriolis munimus. Sive altioribus, ut est sepes è sudibus & vitilibus & palis latioribus perforatis, trajectisque per eolonguriis; seu implicatis virgultis plexa; vel ex arborum truncis humi defossis, & vivis è frutetis; vel planæ è ligneis tabulis coagmentatæ; vel denique murus è cæmento & calce structus.

Olitor.

Olitor, satûrus olera, elapidat terram, stercoreatque; tum fodit, ligone, aut bipaliò (bidente, addageratque pulvinos palâ, & spargit semina per areolas, confarritque & resarrit (unde farritio farritura) rastellis; tum rigat, post exherbat, hoc est, runcat, & eruncat, vellit, elidit, necat, manibus aut farculis, adnatas vitiosè herbulas, (pravas & inutiles herbas, cum teneræ sunt) nam factæ aridæ rixantur, ac celerius rumpuntur, quam sequantur. Tandem colligit matura oluscula subsecandò, aut evellendò, aut effodiendò; quædam exolescere & in semen maturescere, seu olefiscendò summum cacumen tangere finit.

Arborator.

Arborator (pomarius) plantat seu arbuſtat plantarium, (frondator frondat) dum conserit seminarium semine fructuum; aut depangit (pangit in terram taleas) furculos è ramis præcisos, (præcidaneos *Varron.*) aut ferit vivas radices, (plantæ cum radice inferendas, insititias, plantarias, novellas arbusculas,) decorâ serie (unde insitio, consitio, confitura, insitus, ûs, insitor, confitor, plantator

ancuntur autem & *propagantur* plantæ hunc
dum: quædam proveniunt sponte; aliqua
men; aliqua per infitos stolones, malleo-
leas, ramulos idque infitione, delibratione,
latione, seu implastratione, cum scilicet re-
& fissa arbor vel resectos furculos accipit;
ter librum & materiam semina admittit;
mmas cum exiguo cordice in partem sui
atam recipit.

urgat etiam & emuscat muscosas, formico-
rmicosas arbores à musco, erúcis, araneis;
tas verò, (carbunculatas, unde carbuncu-
cariosas, steriles, effœtas; vel ablaqueat
rcumfodit) aut summatis, aut profundius;
nque circumaggerat; vel stirpitus eradi-
cisa siquidem, aut etiam excisa, repellulant,
nque in materiam frondemque se effun-
excurrunt germinationes, supernascuntur
, & circumnascuntur; evulsa non refruti-
t, nec furculos emittunt, nec iterum excre-
egerminant, progerminant, repullulascunt.
rò morbus plantarum, *articulatio*, cum te-
termina seu germinum nodi læduntur; *ver-*
tio, cum vermibus roduntur; *sideratio*, cum
em siccitate moriuntur.

m collucat succisis arboribus locum, lucem
tendô; sublucat, ramos earum supputan-
terlucat easdem per intervalla, deputandô,

& duméta excindendô ac sequendô runcína siv
vangâ (aut runcone, *Palladio*) seu falce silvatica
Varro falculam ruscariam vocat; pondus grav
dum ramorum, scipionibus suffulcit.

*Fruetus
arborû.*

Maturi (maturati) *fructus*, aut decidunt ultrô
aut carpuntur manu strictoris; aut decutiuntur
peticâ, si quo manus non pertingat: aut excut
untur quassatione arboris, & colliguntur à legu
lis; sed durabiliores sunt stricti cadivis aut cadu
cis; ferotini præcocibus (præcoquis, præmaturis;
vegeti viétis; & conditivi, crudis ac immaturis.

Eduntur aut recentes (aliquando cum termit
devulsi:) aut fracidi: aut torridi, aut ficus arida
& uvæ Solem passæ, majores & minores, &c. qui
dam verò naturâ suâ duracini sunt,

Olivitas.

Postquam est olivatum in oliveto (olivæ lect
ex olea tempore olivitatis,) oleum inde exprimi
tur in *trapéto*, aut molâ olivariâ; aut etiam deca
pulatur, (de vase in vas transferendô) in olearia
ampullas seu lecythos; *amurca* (crassamentum
sedamentum) subtus subsidens unâ cum *fracibus*
(fæcibus) abjicitur. Laudatur viride; vituperatu
candidum, crudum, omphacinum. *Drupe* sunt o
livæ nondum edúles; *colymbades* conditanæ; *samsa*
sa vel *samsa*, æ, osficulum. Liquor oleaceus elic
tur ex variis seminibus,)ut lini) herbis ac nucleis
magma, atis, est olei recrementum, & crassamen.

*Topia-
rius.*

*Flores
selectio-
res.*

Topiarius apparat viridarium (violarium, rosa
rium) è selectioribus floribus, rarioribusque plan
tis: quales sunt florum: lychnis Chalcedonica
trachélum Americanum: (vulgò flos Cardinalis
flos passionis, (alius à granadilla:) flos Mexica
nus, seu Peruanus: flos Africanus: iris Sufian
nigri coloris: campanula Hispanica: plantágo
rosea: leucoium: onobrychis: millefolium, &c.

Her

seu iadanthum: anagyris, live laburnum:
anica, Medicæ, laurocerasi, lauri, cypressi,
olutea vesicaria, Canna & ficus Indica, ro-
nascenæ, seu moschata, centifoliæ; poma
: stramonium vel stramonia; balsamina,
viticella vel momordica) ruscus, myrti-
lina vel savina immortali comâ virens: rho-
ne seu nerium, *officinis* oleander.

in *areas* digerit in pulvillos & toros, quo- *Areæ*
extremities (margines, ripæ) vestricibus *harte*
& plantis inuestiuntur (ut spicâ nardi, la- *ses.*
lâ, rutâ, salviâ, thymô, buxô, bellide, ser-
porrô, amaracô) quæ tondentur, ut tonsa
succrescant.

itas seu vias ambulatorias arenâ consper-
rarò corticibus quernis molitis, postquam
alutariorum jam fatis inservierunt, quæ
s herbas suâ interimunt acrimoniâ; con-
ntur & semitæ lapillis variegatis; item gla-
it ruderantur.

s arborum in quincuncem aut quaternio- *Dispo*
sponitur, inter quas ab utroque ambulati- *tio a*
struuntur; aliquando pulvilli anfractibus *rum.*
ngredientes fallunt, dicunturq; labyrinthi.
lacia, uti & pulvinos exornant variæ effi-
c herbis aut fruticibus efformatæ, repræ-
tes insignia, & arma gentilitia, horologia,
nalia. Huc serviunt ligustrum, spina seu

uva crispa:ribes seu baccæ S. Joannis:genistæ,prunus silvestris, oxyacantha, seu spina acuta. Sum autem aræ ita formandæ, ut runcantium manu ad dimidiam latitudinis partem facile perveniat.

Desiderius. Ita me Volupia, & alma florum Dea amet Flora, ut tu, hac dissertatione tuâ hortensius sensus rapuisti meos, & alterum penè Hortensium reddidisti. *Mercurialis.* Aliud est aures pascere aliud oculos; quibus ut plusculum demus, et chartam typicâ picturâ subjicientem aspectui quidquid de cultura rei hortensis differuimus.

Desiderius. Respiremus hîc parumper, & viret utroque perambulemus lumine. *Mercurialis.* Tantillam moram non abnuet Pales, agrorum Diva quam mox invisemus. Vides hîc, quanta herbarum, florum, fruticum, arbuscularum hortensium multitudo, quanta varietas, de quorum multis antiqui Latini, imò Græci quoque, quanquam addictiores rei hortensi; ne per somnium quidem. Unde igitur nomenclaturas nobis suppeditarent? *Desiderius.* O amœnam Veris faciem, floridam Zephyri familiam, vel in papyro spectandam? quàm multarum plantarum nondum meminimus. *Mercurialis.* In transitu quod sapius monebo, sumus; in oculos quæ magis incidunt obvia, in sermonem quoque cadunt.

Quid referimus ex hortis? *Desiderius.* Fragrantiam in naribus. *Mercurialis.* Pomum ego unum in manu, oculis, animo fero. *Desiderius.* Nihil conspicio. *Mercurialis.* En malum Punicum seggranatum; in medio apertum; lege literas cortice inscriptas. *Desiderius.* Lego: Tot Zopytos. Quis tibi hæc verba? *Mercurialis.* Darius, Persarum Rex, tot sibi fideles optabat ministros, & Zopyrus (qui vulneribus sibi inflictis Babylonem cepit) miles

instrumenta & nomina. Dicuntur enim
agricolæ, agricultores, ruricolæ, aratores,
villici, pastores, olitores, messores, colli-
tores, fossiores, vinitores, vitificatores, vinde-
tores, fœnificæ, frondatores, arboratores,
sæ à farriendo, occatores, operarii, procu-
ratores, prædiatores, pecuarii, proculatores, por-
cellarii, columbarii, oviarii, caprimul-
gi, bumulgi, gallinarii, pullarii, juga-
tarii, bubulci, subulci, opiliones, capra-
mentarii, anserarii, agitatores jumentarii,
equarii, camelarii, &c.

Instrumenta rustica, præter superius enumerata,
arpatiora: flagellum, fudes, palus, vallus,
aqualiculus, vectabulum, carruca, farrá-
ustrum, traha, mulctra, (mulctrale, mul-
ctum) finum, haustrum, urna, pedum, cribrum,
m, dolia seu vasa olearia, amurcaria, vi-
frumentaria, crates scirpæ, sacci, labra,
bula, fitulæ, trullæ, matelliones, alvi,
rufatiles, quarum manubrium dicitur mo-
sinaria; pila fabacea & fararia: subjugia,
instrata, ac ornamenta, equis, bubus,
&c. Nec non torcularia, cuppæ, paviculæ,
æ, corbes & corbulæ, occæ, ligones, præla,
(simplex & auritum) furcæ tricuspidēs ac-
es, aut bidentes, tricornes & tricuspidēs
ntes; cauteria, seu castratoria ferramenta,

& tonforia: mallei; falces messoriae, stramentariae, foenifecae, putatoriae, arborariae ac silvaticae, pectus, stinum, merga, dolabra, sparta, modii, semodolae, secures, fiscinae, fiscellae, quali, cola, testes. Praeparantur instrumenta aratoria Jcti intelligunt, equos, boves, asinos, aratra, currus, &c.

Agricola colit agrum panis causa, campestre, collinum, montanum, macrum, pinguem, medium utriusque; (limosus in utilis est ad tractandum) hoc est, praeparat arvom sementi, & obicit semine, frugesque demetit, ac exerit.

Officia
coloni.

Jam *coloni officia* sunt. Colit agrum vel fundum, imperat arvis; exercet incultum & rude, desertum; quandoque derelictum, desolatum; aut jam antea cultissimum. Praeparat arvom, dum solo inarato extirpat vepres, aratúmque stercoribus quem in usum, sterquilinia seu fimeta ex vario, bovino, caballino, gallinaceo, suillo (quae seu quod, succerdam vocant) aggerantur; commendatur stercus seu fimum anniculum, requiescit, tum, maxime triennale, ut fiat ager *restibilis* (quod quotannis restituitur) idoneus conferri farram spicem, biennii tempore. Sed *Vervactum* (quod alioquin annis relinquitur, & perferitur: aut paullo vioribus sationibus feritur, quae minus exugit terram; & *Novale*, (quod primum exercetur, praescinditur) quia requieta & feracia sunt, & exucta, haut indigent stercoreatione. Successum autem sationi ferenitas, & temporis clementia enim citissime prorumpent semina. Fundorum septa, dicuntur *Turelae*, quarum quatuor genera, *Naturale*, obsitum virgultis ac spinis; *agreste*, ex palis & virgultis implicatis; *militare*, ex foveis & aggere terreo; *fabrile*, videlicet maceria, lapide, vel laterculo coctili aut crudo. De qua nullò supra.

n, donec *jugerum* (cujus minima pars di-
rupulum, decem in longum & latum pedes
ens) sit absolutum, fimusque subaratus;
im rursus *abjugat*, seu abjungit.

dum sic peraratum (inversum, subactum,)
atò post *offringit*, seu arandò *iterat* ac *terti-*
s, si glebosus est, inæquat, (glebas frangen-
e *cylindris* supervolutatis, sive *occis* (crate,
e) tractim raptatis. In uliginosa huma fa-
s seu *colliquias*, ad derivandam uliginem,
nq; habet arvum, agrúm; paratum. Laf-
verò & defatigatum, denuò stercoreat, (ut
rcorosus) aut urit crematis stipulis.

c *sator* feminat jugeratum per areas fru- Satio.
m sementicum; (quod non sit plùs, quàm
lum, ut comprehendat citiùs, è terra exeat,
egetem prodeat) peractáq; seminatione
a, *inoccat*; tum *sarrit* fata, dum fruticescunt,
zaniis (qualia sunt tribuli, vicia lolium, lap-
ffocentur. Frumentum sementicum, Vere
dicitur *alicastrum*; miscellaneum *farrago*.

ando segetes flavescent, *messis* adest; ubi Messi.
es demetunt frumenta falcibus messoriiis;
láq; disponunt manipulatim, & manipulos
unt in mergites; colligántq; tomicibus, aut
lis stramineis; & congerunt acervatim per
, quindenos, &c. injiciuntq; prehensos
mergâ

mergâ plaustris, constringuntq; *malô cereali* convehunt in horrea; aut saltem congestant *nubilarium*, spicilegiô relictô egentibus, stipu verò pascuis. Ita semen respondet, & redeunt fructus. Et ut nihil horum ignores; scias, quod aliter quoq; monui, *segetem* dici id, quod aratum & satum est; *arvum*, quod aratum, necdum satum. In segetibus, quod culmus extulit, vocatur spicula quæ, si mutila non est, habet *glumam*, seu folliculum sive thecam grani; & *aristam*, seu apicem glumæ instar acûs eminentem. In frumento primum est herba; quæ deinde fastigiatur in *stipulam*.

Tritura.

Tum *tritores* (cudentes) tritûrant frumentum flagellis in area, (olim tribulabant, hoc est, tribulâ vel tribulô exterebant seu exulcabant) excussaq; grana subactandô ventilabris emundant paleis; & pennatô verriculô expurgant ab aceribus; (panis enim acerosus quem delectet? & cernunt incerniculô à recementis; denique post trituram insipant (immittunt) faccis frumentariis, & inferunt opulentiores granariis, pauperiores cameris; hostem metuentes cryptis; stramenta & stramina religantur in fasces.

Diversum jus in fundis.

Hereditarius possessor fundi elocat quando colono prædium (*locator conductori*) pro annua pensione; aut usumfructum *mancipi*, seu *mancipii* ad aliquot annos: (ubi prædes postulari & accipi solent) aut *partiario* ad dividendos proventus aut *villico* ad villicandum pro condicta mercede unde ager *scripturarius*, *fructuarius*, *usufructuarius*, *decumanus*, *vectigalis*, immunis. Prædium clientelare vel beneficiarium, vulgò *feudum* dicitur. *Emphyteuta*, qui locat; *emphyteusis*, est jus emphyteuticum; cliens ipse fiduciarius, perpetuarius, *Ciceroni*, dicitur, accepisse fiduciam; pecora ipsius dicantur.

ignominiaque rudes erigi possunt. *Villicus* ^{officia.} uxor *villicæ* dicitur; *Cæsaria* est mulier
is cusam) auctoritatem imperandi ha-
nni potiusque inebriantis parcum esse,
gere, familiam & disciplinam agrariam
e: villicationis & rusticationis peritiam
callere, ut intelligat, quidquid ad rem ru-
rtinet; qualia sunt: nosse tempora fativa,
e, faces incidere, candelas sebare, fossas
stercoratam cortis colluviem erivare,
cas munire, privatas & secretas circum-
sque clathris seu obicibus clathratis, aut
is ligneis, aut cratibus, aut gerris vimi-
dere, lignatum ire, ligna cedere; cæsa,
ut etiam secta, in struem seu congeriem
ere; unde lignatores, xilorómi, sectores
runcare segetes, aut eas nimium luxuri-
primis herbis depascere; angarias item,
usmodi onerum vehendorum aut baju-
n necessitas villæ est imposita, fideliter
ac exhibere. Veteres ajebant, nequam
olam, quisquis emeret, quod ei fundus
estare; malum patrem familias, quisquis
faceret, quod noctu posset, nisi intempe-
i coactus. Pejorem, qui profestis diebus
quod feriatis deberet; pessimum, qui fere-
b tecto potius operaretur, quam in agro.
. Oracula omnibus rusticis inculcanda;
sed

sed audi; quem balátum, mugítum, grunnítum, rudítum, hinnítum, latrátum percipere mihi videor? *Desiderius.* Hic chorus, & hi cantores, nunc symphoniâ suâ nos vocant. Interea de melioribus dictis hinc auferas tecum. *Ille quisq; serit, ita metitur. In alienam messem mittis falcem. Fertior seges in alieno aut vicino in arvo. Mihi nec seritur, nec metitur. In saxis seminas. Littus aras. Sterilem fundum ne colas.*

CAPUT XXXIV.

Bucolica, seu Pastoritia.

Diximus suprâ, Pastoritiam dividi in *Pecuariam*, & *Pastionem*, præcipuè Villaticam; nam Pastio duplex est, *Villatica*, & *Agrestis*; per illam educantur animalia in villis; per hanc in silvis. Pecoris nomine intelliguntur greges, amenta; sylvestres, domesticæ animantes, aves, pisces. *Pecuariæ*, sunt partes tres. *Prima* est, de minore pecore; ut sunt ovis, agnus, capra, hircus, hædus, sus, verres. *Secunda*, de majore; quales boves, vaccæ, asini, asinæ, equi & equæ. *Tertia*, de illis, propter quæ fructus capitur, tametsi ex eis non capitur; ut muli, hinni, canes.

Pecorarius.

Pecorarius est, qui pecorum curâ victum quærit in villa pecuaria, puta lactariis, (vulgò lactationibus) lanicio, & carnibus. Providet ergò, per pecuarios fervos, pecoris foeturam, stabulationem, pabulationem. Pecudes foetant feliciter, si matricæ feminis sunt boni.

Stabula.

Stabula sunt, ovile, caprile, agnile, suile, fœhara, equile, bubile; & caulæ seu mandræ tralatitæ, quibus solet includi noctua ovinus grex, ad gros, ejus stercore saturandos seu lætificandos. *Illicubi pastoritia turba, mapalia sua carrucis cumvehit.*

Pabulum

dicantur foeno : quæ si fuerint siccanæ , Prata,
fenum.
ur corrivatis rivulis. Ubi gramen dese-
seculis , aggregatur per *strigas* aut *strias* ;
e parte ficcatum versatur , & corraditur
cumulos , & acervatur ; alicubi tridenti-
etas seu pyramides, exacutos scilicet ver-
nique vectatur *vehibus* ad foenilia. E rena-
ramine, fit *chordum* , (ferotinum , secun-
seu autumnale gramen) quod autumnô
Siciliunt prata , qui , quod relictum in
o , subsecant , unde *sicilimentum Catoni*.
cus seu *bubsequa* exhibet pabulum suis bu- Diversi
pastoru
nomine
& offi-
cia.
bulo pecori) dum in præstegis , aut qui-
q; septis stabulantur , idq; in præsepi vel
. *Equiso*, seu equarius, agaso, camelarius,
uo equino, afinino, mulionióq; armento;
verò suibus suis in aqualiculo ; *caprarius*
apellas virgulis frondium ; Pecora luxu-
& luxuriant in campis, vituli vitulantur;
i obsoletum & antiquatum est.
o instructus pedô & flagrô , ac moloſſis ,
ntra lupos comunit millô, educit pastum
n suam , (gregem ovium) insignitam
ere peculiari, & numeratam, non sine pe-
Tempore tonsuræ (unde vellera & vellu-
nglobata) oviculæ lavantur (aliàs quo-
luuntur) ut à scabie integræ præstentur ;
& à

& à tonstribus tondentur, seu lanantur, vellus
que detonsum lanariis venditur.

*Lac, &
butyrū.*

Vaccæ præbent *lac*, quod villica mulgendō e-
cipit mulctrâ seu mulctrō; è mulctrali infun-
dis (sinibus, sitellis, camelis) per colum; post
die demit pinguedinem, seu florem, sive crem-
orem, lacti innatantem, indeque conficit succus-
tione seu jactatu aut agitatione butyrum, in
butyratum, & ebutyratum (*Pont.*) remanente pri-
mum lacte fetosō seu agitatō: item oxygalâ
oxygalate. Coagulum est lac gelatum & concre-
tum: Colostrum, quod post fœtum mulgetur,
ab eo fugitur: Dicunt ex liquidis omnibus, quæ
bali causâ usurpantur, nullum esse lacte alibiliu.

E secundario lacte, densatō ope coaguli, fo-
mantur in caseariis formis, aut *casei*, vaccini, o-
prini, ovilli, aut præssæ manu solâ *metæ*, iterum
defluente serō; tandem desiccantur casei in case-
li; qui laudantur, dum vel recentes, molles & m-
stei; vel acres & inveterati: maximè si cæci, & soli-
di; non item, si oculati, pumicosi fistulosi; spongi-
si, sapore fatui; conficiuntur etiam casei ollare

*Pecu-
dum sa-
ginatio.*

Pecudes destinatæ maculationi, segregantur
aliis, obefantur opimanturq; saginâ, in saginariis
pastore obsipante escam; utque facilius pingue-
scant, genitalia illis inciduntur; unde arietes *m-*
jales, porci castrati, capones aliæq; aves altile
quas pinguefaciunt fartores fartilibus offis
turundis. *Serarii* porci appellantur à sero lacti
colluviæ à volluvie *pistrinenses* à sagina pistrin-

*Pecudū
morbi.*

Quia verò pecudes quandōque fiunt *morbi*
(nam oves sunt pulmonariæ, laborant mentigin-
scabie, hirudinibus in jecinore, fues grandinosa
grandine, cum sub lingua venulæ variosæ nigr-
icunt, & totum corpus inficiunt. Boves coriag-

nos, seu coriagine laborantes, ob vitium pellis, tergo adhærentis, equos hippomane infestat, &c.) Veterinaria medicina non est ignoranda illi, qui rem curat pecuariam. Pecudum rejiculæ sunt, quæ propter ætatem aut morbum rejiciuntur.

Pecoribus accensentur *aves cohortales*, quæ in *Aves cohortales.* cohortibus, gallinariis, columbariis, aviariis, ornithonibus, & ornithotrophiis aluntur, & è quibus plumæ velluntur, pro lectulis & culcitris explendis. Deinde pisces, qui asservantur in piscinis, seminariis, vivariis, secluforiis. Gallina facit ova, cum parit: pullos, cum excludit; pullastri sunt in genere gallinaceo, quod nani in hominibus.

Quodlibet pecus rectè parabitur, & habebitur, *Procuratio, & bona constitutio pecoris.* si ætas in eo, si forma seu qualitas, si seminium consideretur, quæ omnia ad emptionem referuntur. Post emptionem, si scienter alatur, si foetura, nutritionis, sanitatis sedula fuerit adhibita procuratio. *Oves* (pecus ovillum) probantur ab *Ovium* ætate, si neque vetulæ sint, neque meræ agnæ. In forma exquiri solet corpus amplum, lana non modica, eadèmq; mollis, villi alti atque densi, circum cervicem & collum præcipuè: venter lanosus, crura humilia. Genere præstantes olim ducebantur Milesiæ, Calabræ, Appulæ, & potissimum Tarentinæ. In ariete laudatur altum proterumque corpus, frons ampla: intorta cornua & ad rostrum prona: ravi oculi lanâ operti: aures latæ, pectus, scapulæ, clunes lati: venter prominissus, testes ampli, cauda densi velleris, & proxima. In ovilibus pavimentum sit eruderatum, & proclivum, nam uligo scabritiem ovibus importat, & lanam ipsarum ungulasque corrumpit: ætate diluculô conducantur pastum, ut tondeant *orulenta* gramina; sub æstum diei medium, com-

pellantur in umbram; defectis frumentis, cadu-
spicâ saturandâ; sic reddent, in annum venturum
opimam segetem, obtritis stramentis, & fimô su-
Arietes (sicut aliæ pecudes) admissarii dicuntur
qui ad sobolem procreandam, seu progenerandam
ad agnam admittuntur; castrati, quibus testiculi
sunt adempti, vocantur verveces; & ex his sectus
rius est, qui, gregem agnorum præcedens, ducit
oves fœminæ maritantur post bimatam. Agni
matre seu lacte depulsi tenerius sunt nutricandi
agnelli, ferotinâ fœturâ nati, dicuntur chordi.

**Capra-
rum.**

Caprae sint firmæ, magnæ, corpore lævi, crebra
pilô, uberis maximi, lactis abundantissimi, simi-
limæ hircô, & sub rostra duas habentes mammas
las seu papillas, ex ipsarum faucibus dependente
Hircus sit amplissimô corpore, cruribus crassissimis
plenâ & brevi cervice gurgulione largiore, fla-
cidis & prægravantibus auribus, exiguo capite
nigrô, densô, nitidô, molli & longissimô pilo
Nomen habent caprae à carpendo virgulta, frutices,
arbusculas, rubos; gaudent saltibus, dum-
tis, collibus.

**Porco-
rum.**

Suibus volutabrum pro cubili, & anima pro-
le est, quæ carnem servet, ne putrescat. Scro-
fe seu porcae sint longissimi statûs, unicolores por-
tius, quàm variæ, & multiplici partu fœcundæ
Verris venter sit promissus, clunes vasti, nec crura
procera, nec ungulae; ampla & glandulosa ce-
vix; rostrum breve, & resupinum. Porculi po-
bimestrem nutricatum, seu porculationem, ma-
mamis removentur, & *delici* nominantur. Por-
culatoris est curare, ut, quamvis porcus sit in-
mundum & spurcum animal, ejus tamen stratum
præstetur mundum, crebriore purgatione.

**Generis
bubuli.**

In *genere bubulo* quatuor sunt gradus vitulorum

m substrictoriè. Jugatorius est, qui jugo
r. In emptione attenditur, ut sint boves
tis lateribus, proceris & robustis cornibus,
crispis frontibus, oculis magnis, hirtis au-
compressis malis, dorso recto & plano, vel
subsidente; non gibbero; patulis & resimis
; cervicibus torosis ac longis; palearibus
ad genu dependentibus; corpore bene
; bonis rotundisque clunibus; caudâ pro-
que ad calces; inferiore parte frequenti-
lis subcrispâ; compactis cruribus & bre-
is, genibus eminulis; pedibus non latis,
non aspero, aut duro.

asinis olim commendabantur Arcadici; sil-
dicuntur onagri; animal plagarum, pe-
laboris & famis tolerantissimum, morbis
cile subjectum, esuriens tamen negligit
; à quo stulti petunt lanam; notum est
bium, *asinus ad lyram*.

os (quorum ætas à dentibus amissis depre- *Equo*
ur) commendat modica magnitudo; va- *rum*
et parvitas dedecorat; fœminæ clunibus ac
ous latæ sint; admissarius corpore amplo,
sus, partibus inter se ubique proportionē
dentibus. Admissuræ præfectus *Peroríga* di-
Equus castratus appellatur *spado* seu *cante-*
Equi futuri species ab indole, & corpore e-
K 2 quuli

quuli seu pulli pendent. Optimus erit, si hilari, & intrepidus appareat: si interritus ad conspectum rei novæ auditumque: si, in pastu & cursu, cur lasciva alacritate gregales ad pugnam laceffit, nititurque palmam præripere: si fossas sine cunctatione transilit: si pontes & flumina sociis haud expectatis transgreditur. Adde caput exiguum, membra non confusa, oculos nigros, nares apertas, auriculas breves & arrectas, cervicem amplam nec longam, jubam crebram, subcrispam, in anteriorem partem inclinantem: pectus latum musculorumque toris numerosum, humores seu amplexus grandes, ventrem substrictum, lumbos lato ac deorsum versum pressos, spinam duplicem, caudam (seu *muscarium*) densam & setosam, acrispantem; (curti dicuntur, quibus cauda præcisa) crura recta, alta, æqualia: genua parva, & quemadmodum clunes, rotunda: ungulas duras, altiores, concavas, coronis mediocribus suppositis; totum denique corpus non nimis grande; sublime tamen & erectum. Cum sint autem multa equorum genera, videndum, quâ stirpe veniant. Nobiliore à regionibus nuncupantur Neapolitani, Ungarici, Turcici, &c. Equorum alii ad cursuram; alii avellaturam, seu vecturam sunt accommodati, quosdam oportet fuscis capistrare.

Mulorum.

Muli sunt bigeneri, & insititii, equæ & asini facti creati; hinni ex equo & asina progignuntur; hi minores sunt illis; auribus equinis, cætera similes asinis. Laudantur muli, qui per amplum corpore validâ cervice, robustis ac latis costis, pectoribus musculosis, & vastis, feminibus lacertosis, cruribus compactis, coloris nigri vel maculosi.

Canum.

Canum agrestium genus est triplex: *Venaticum* quod adhibetur ad venatum exercendum, & pa-

rum

es, amplum villolumque pectus. Tem-
missuræ catulire dicuntur. Nomina ca-
multum sint polysyllaba.

ad villaticam pastionem pertinent etiam
piscis, hoc est ὄρνιθῶνες, ὄρνιθοβοσκεία, ὄρνι-
α, stabula, seu receptacula avium cohor-
& earum, quæ conclavibus septæ, ad pin-
em nutriuntur; & ἰχθυοτροφεία, seu piscina.

(& hodiè ditiores) habebant etiam λαγω-
seu leporaria, aut vivaria pro lepisculis,
damis, cervis, apris, & aliis hujusmodi
ad rupedibus, quarum venatione oblecta-
ulos, & inde lautiorum epularum appara-
nquam ex cella; depromebant. *Alituum*, *Avium*
â sunt contenti, aut intra, aut juxta villam *cohorta-*
ur, sunt pavones, columbæ, turtures, tur- *lium,*
næ; amphibia verò, id est, partim aqua- *sunt P-*
artim terrestria, sunt anseres & anates. *vones.*

maris, non foemina, honor est cauda, pi- *Pavo-*
s & gemmantes pennas in orbem circum *nes.*
tantis, cum plures speculatum accersisse
vertit; si nemo adsit, indignabundus eam

En superbæ hieroglyphicum. In tur-
pudicitia & casta viduitas celebratur: *Co-*
elle caret, neque morticinio, neque prædâ *Colum-*
conjugium semel initum studiosè servat; *bæ.*
ferè mensibus foetificat: perpetuò gemit
solicitudinem de foetu, & ovis, quæ quot

mensibus parit; propter timiditatem in summis
 tectis habitat. Turdis altilibus inclinatae figuntur
 perticae, perforatis in parietibus, aliaeque in e
 transversae gradatim aptantur, quò se recipia
 sessum. Nestsotrophium pro anatibus & anaticis
Anseres. lis ponitur loco palustri, *Anseres* adipandi, calidi
 & tenebrosi loco clauduntur; carpunt, quidquid
 est tenerum; hinc abstinendi à locis confitis; cla
 gore produnt insidiantem, ut olim Gallos in Ca
 pitolio; stabulum eorum *χρνοβοσκειον*. Prae his lo
Gallinae. gè major cura & pastus debetur *gallinis*; Plumae
 iis commendantur rubicundae aut fuscae, pennae
 nigrae; sint robusti corporis, quadratae, pectorosa
 capitibus magnis, rectis, rutilisq; cristis: probati
 simae numerantur, quae quinos habent digitos
 ita, ut ne cruribus emineant transversa calcaria
 nam hoc virile insigne effert eas in contumacia
Gallina- am. *Gallinacei* mares eminent rubentibus ac sub
cei, limibus cristis, rostro brevi & aduncò, oculis ra
 vis & nigris, palea ex rutilo subalbicante: jubis e
 auro flavis per colla cervicisque; in humeros diffu
 sis, pectore musculatò, feminibus hirtis, cruribus
 brevibus, unguibus longis, caudà magnà, & pro
 minentibus utrinque; pennis inflexa. Sint elati, al
 cres, vigilaces, intrepidi, saepe vociferantes, in pe
 gna pertinaciter resistentes, conjugalem gregem
Matrice- animosè defendentes. *Matrices gallinae*, si foecun
ces Gal- dae sunt, dicuntur *Adrianae*; alias effetae; quaedam
linae. pumiliones; laudantur *Medicae*, seu *Decumanae*
Cibaria improbantur albae, tanquam molles. *Cibaria* gall
Scors. narum, pinsitum hordeum, & vicia, cicercula, m
 lium, panicum, excreta tritici, lolium decoctum
 furfures; morbus illarum *pipita*. In *caveis* crebre
 perticae trajiciantur, quas insideant & transiliant
 Adsit pulvis, quò se superfundant, & pennas e
 mun

c stipant melligine, (mellificantes) faciunt.
os. E quibus tempore mellationis, seu mel-
lemix, mel effluit sincerum; crates verò li-
r in ceram. Nascitur pullities, cum ver-
exundant novis foetibus: procedunt ad
insident floribus, quos aggerunt & com-
t in sua cubilia, seu apiaria, non sine bom-
e subvectant aquam & roris guttas, lanugi-
us corporis. Meliturgus seu mellearius ex
cio seu confectura mellis, facit quæstum.
fugientem apiariam juventutem crepita-
neis revocat ad *melitrónem*, & alveos. *Sac-*
(ut hujus hîc obiter meminerimus) succus *Sac-*
dulcis, isque duplex. Vel enim est friabile, *rum*
utas formatum, (*Plinio* sal Indicus) aliàs
rum album, rude, infectum, vulgò culina-
vel est mel factitium, è medulla cannarum
rum expressum, & excoctum igne, donec
titudinem & duritiem quandam concre-
desiderius. De mellilegis volucris, nisi gra-
tibi dicere, pluscula audire cuperem, de qua-
atura, moribus, ingenerata sollertia non
vit Poëtarum princeps postremum Geor-
um librum mirabili eloquentiâ contexere.
rialis. Obsequar petitioni. Ex apibus aliæ *Api-*
usticæ, & silvestres, aspectu horridæ, & ira- *natu*
ores, operis tamen studiosæ; aliæ urbanæ,

æque vel breves, & in rotunditate compactile
vel longæ, & vespas referentes, minùs probat
ex his pilosæ, maximè vituperabiles. Quò a
tem pactò nascantur, magna est inter erudito
quæstio; multorum est opinio, eas floribus pr
gigni, & omnis concubitûs ignaras esse: alii sent
unt, partim eas ex avibus, partim ex bubulo co
pore putrefacto aut fimo progenerari; repræsen
tant monarchiam; habent enim regem, cui dedit
sunt, & obtemperant; huic forma eximia & co
pus duplò, quam reliquis, majus, pennæ brevior
res crura recta, ingressus celsior, in fronte macul
quodam diademante candicans; majestate arm
tus, non aculeò; foràs prodeuntem univer
plebs comitatur, circumdat, ac protegit; fessum
sublevat, & succolat; ubi ille confederit, castra lo
cantur. Dum populus labore occupatur, ipse in
tus opera lustrat; assiduum habet satellitium, qu
auctoritatem suam apud cives subiectasq; con
servat. Compræhensò duce, totum examen ten
tur: amissò, dilabitur, & aliò commigrat. Diligunt
apes mirum in modum munditiem; excrement
operantium, unum in locum congesta, turbid
diebus per otium exportant. Nulli loco inquin
to aut malè olenti assident. Interdiu ad port
more castrorum statio est; nocte quiescunt usq;
ad matutinum; tum una velut buccinâ, gemitu
aut triplici bombò reliquos de somno excitat.
Dies videatur mitis futurus, se ex alveari pro
munt; secùs, remanent domi. Quæ flores conge
runt, prioribus pedibus semina onerant, totæqu
onustæ remeant sarcinâ pandatæ. Excipiunt ea
ternæ aut quaternæ, atq; exonerant; aliæ dom
struunt & poliunt favos; aliæ materiam sugge
runt; aliæ cibum præparant ex eo, quod allatur
el

eria seditionum. Deterior, latamq; trabens
is alvum, neci dedatur. Gratum apibus
n thymus, serpyllum, lens, pisum, ocy-
cyperus, rosa, viola, liliū, cytīsus, faba,
n, cunila, papaver, conyza, casia, melilótus,
phyllus, cerinthe, eriganum, rosmarinus,
thus, pyri, pomi, &c. item frutices amelli,
canthi, scapus aspodeli, gladioli, narcissi,
& generis flores. Hæc ex Plinio, aliisque.
id exfatiavi te auditione?

Merius. Novum auscultationis appetitum *Pisciu*
ti. Quid de piscibus? *Mercurialis.* Varia est *cura.*
atio piscinæ; nam hoc nomine vocantur
in quibus lavant & natant homines; in qui-
aquantur jumenta; in quibus anseres &
vivunt; in quibus lupinum & cannabis,
ad usum macerantur; nos de iis agimus,
ximus Græcè ichnotrophía nominari. Pro
is fundus sit pinguior, humidior, rarior;
enta præstantia *cyprini*, vulgò carpionis, *Cypri*
put exiguum, oculi emissitii, venter capa-
distentior, pinnae & squamæ non luteæ,
idæ, sed nitidæ, & subcandidæ, totum de-
rpus latius, quàm longius; de cætero non
batur locus glareosus, calculosus, sabulosus.
t piscinæ, propter intumescens undæ in-
aggerem, vallum, loriculam, canales, septa,

& emissarium, per quod aqua tempore piscationis emittenda. Piscinarius curabit, ne humor necessarius aliquando pisces relinquat; explorabimus quippiam, furore ventorum tempestaturumque, aut ab ipsis aquis læsum & violatum, farturâ, emendatione, instauratione indigeat; studiet, ne quid ibi ab avibus, à bestiis, hominibus detrimenti accipiatur; providebit certa ciborum genera, cuiq; piscium naturæ idonea; eximia cyprinorum in foetando luxuriam inductis lucibus depascet; aliâq; , quæ commemorare longum esset, facientibus iter. Istud addo, ex piscinis, planities, ac doliis ad vivaria & secluseria squamigerum pecus avehendum; vel ad ichnopolium, (forum piscarium;) ubi incerniculis, ex foliis vasibus depromuntur. In ipsa piscatione adhibentur vericula bina, unum majus, maculis grandioribus per quas juvenis elabatur: alterum minus, maculis angustioribus, ad minutiores illos aquarum incolas capiendos. *Desiderius.* Non credo equidem, Orpheum in silvis inter suspensas cantu animantes, aut inter delphinas Arionem plus lætitiæ sensisse, ac dispertiisse, quàm ego te harum enumerante pecudum greges perceperim. Nunc quid tendemus porrò? *Mercurialis.* Mactè animò; qua nobis per viam obrepfit fames, eam cerealibus, quæ se nobis offerunt, donis propitiabimur. Ubi, prius mori nostro servientes, paucula Dictæ dixerimus. Ut sunt: *Ovis una scabiosa totum inficit gregem. Duo galli gallinacei in eodem fimeto. Canis a vomitum. Sus ad volutabrum. Bos ad pristina præsepia. Mulus mulum scabit. Cùm mula pepererit. Alba gallinæ filius. Ex ovo prodiit (formosus.) Ovo pregnatum eodem. Lac lacti; ovum ovo simile. Lis de lana caprina de tribus capellis; de umbra asini. Boni pastoris est, ton-*

comparandis variis vitæ commoditatibus.
li operationes fuerunt primæ, circa vi-
limonium *Varron*. alimoniam *Macrobio*)
aceum, ut molitoria, pistoria, &c.
uitus tundeant frumenta pistillis in *Antiq*
o, conficientes inde ptisanam (pultem ex *rum*
ordeacea;) deinde in pila pinsebant pilô, *strinum*
qui, in sublime evectus, mox decidens
is, subiecta contrivit) unde prodibat ali-
nfectio quædam ex frugum quarundam
diversimodè præparata, ut *Plinius* docet;
nùm tamen ex zea deglúbita) quorum of-
uit pistrinum.
ta sunt excogitata *mola farinaria*; ubi cir-
tatus velociter lapis molaris, (*catillus* su-
meta inferior) mobilis super immobilem,
nuit frumenta molis suggesta, (per *in-*
lum seu *tympanum farinarium* transmissa)
am; cribrum verò excussorium seu polli-
ejectat, per cistam pollinariam seu mola-
primò crimum, crassiusculam farinam in-
nula, unde vernaculum nomen habet, ef-
usu ciborum. Tum pollinem, florem fa-
iticeæ *Celso*. (Aliis pollen est volatica fari-
olendini parietes dealbans) seu filiginem,
ginem, aut similam; tum utriculum seu
am (tenuius farinæ recrementum; inde fur-
purgamentum crassius. Secalis quoque
molitura est. Mo-

*Molæ
farina-
riæ.*

Molæ istiusmodi erant primùm manuariæ, n^{ubri}o seu molili trusatiles; succedebant *asinariæ* (*jumentariæ*) versandæ per jumenta molaria (molendinaria aut pistrinensia.) Utimur hodie *alatis* (pneumaticis) ventô versatilibus sed magis *aquariis* (*hydromylis*) ad quas aqua derivatur positô objectaculô in flumine; quæ per *tympana* (*rotam haustoriam*) à *modiolis* hauritur, & erogatur per columbaria (foramina) *pinnis* seu assamentis undæ impetu illud impellentibus. In *mala ferrata* arborum trunci dentatâ machinâ undis agitantur rotisque, dissecantur in asseres.

Ad majores aquas fiunt moletrinae binæ, trinæ, quadrinae; unde molitoribus pro molitura tantum plus emolumenti accedit. Cribraria alicubi *semita* amyllum est farina sine mola, factâ solâ tritici maceratione & exulceratione.

Pistor.

Pistor, (panifex, pistrix foemina) præcinctus micinctiô, *ceñit* (cribrat) iterum farinam farinam cribrô (incerniculô;) affusâque aquâ & fermentum (*fermentat*) addit salem, & *subigit* ac *depsit* manibus *massulas*, decerptas de subacta massa: aut abrahetas de *macetra*; quas impositas *pala* seu *insurnibulo* infert, immittit, ingerit *furno* per *præfurnium*; sed interdum prius ignem proruit *rutabulô*; quia non coquuntur panes subcinericios, ut olim, qui inter prunas affabantur; sed percoquit eas calore clibani, moderate calefacti. Nam si fumus sit justô vel calidior, vel frigidior: si vaporaria, seu tubi clusiles non tempestivè laxentur: si non satis fermentata farina aut fermentum sit inefficax; si massa minùs tumefcit; aut malè sit subacta; tumefactus discedit panis, atque rimas agit, seu fit rimosus, aut nimis crustosus, cortice vel crustâ adustâ, aut fit crudus, rudis, densus, incoctus, parùm excoctus; spongiosus

c. Albus, pilularius, fuliginosus, limbagi-
collinaceus, niveus, candidus, dominicus,
s coctus, (ne muceat) seu nauticus, five
atus. Coliphium est athletarum panis va-
nus: collyra puerorum tenuior & levior,
rmentatus, alius azymus sine fermento.
t recens, spongiosus, durus, aridus, exuc-
durus, induratus. Quoad figuram, est cu-
orbiculatus, in spiram flexus, &c. Orbes
s totius familiae in victum diurnum suffici-
rompt. Massa vel pasta panis. Interior pars
& porosa, dicitur *medulla*; exterior infra,
a, *crusta*. Pistor dulciarius liba coquit.
panificium (pisturam, opus pistorium) re- *Tritic*
r materia bona, & proba, ut est *tritium*,
contumax, densum, grave, colore aureo,
n, laeve, mundum, pinguique terrâ ortum;
ne ducat situm, aut excrecens fugiat, ver-
n est crebrius, agitandum & ventilandum
neis. *Artophylax* custodit & vendit panes
molitor, seu *panario* publico.
affabulationem, ut loquuntur, subjunge-
molitor a molendini aquis mersa, quibusdam men-
nificat, inter fluctus immotam. *Ejusdem*
dicuntur esse focii, minus boni. *In frigidum*
immittit panes, qui indocilem docet. *Serò*
Superum mola, sed deniq; *malis frangunt cor-*
Molam qui vitat, vitat & farinam; fructus
molestia, Hinc

Hinc ad carnes vescas, neq; enim omnes fu-
esui, nisi piscium forsan. Quid tibi hîc? Emcler
non multis abhinc diebus vidi, in hanc figura
Rota erat aquaria, haustris in orbem cincta, nu-
vacuis, nunc plenis: nunc depressis, nunc elat
cum subscriptione: *rerum vicissitudo. Mercuria*
Amo te de hac elegantia. Carnes degustemus.

CAPUT XXXVI.

Artes carnei alimenti.

Observa porrò artes, procurantes carnea
alimoniam, ex animalibus vescis; piscat
riam, aucupatoriam, venatoriam, lani
niam, coquinariam.

Piscator. *Piscator* obsidiatur (insidiatur) piscibus variè,
locis piscosis seu pisculentis: majores supernata
tes confodit *fuscinâ* seu tridente; minores obn
tantes illicit *scirpiculis* (vel sirpiculis) aut demer
nassis: in nassam ingresso non datur exitus; pr
fundiores agitât *contô*, & extrahit ex amne ex
pulô contatô, *sagenâ*, aut *fundâ* (seu reti, qu
vocant *jaculum*.) E lacu, *tragula*, & *verriculo*, (se
everriculo) quæ infernè merfantur ab appen
massulis, supernè allevantur subereis; laxitate
& raritatem macularum habent diversam p
granditate piscium.

Dein partem piscium divendit: partem concl
dit in *secluforiis*, ut, cùm opus est, depromat ex
pulo: partim condit muriâ pro falsamentis, qu
venduntur à falsamentariis; *hamiota* piscatur h
mô, cui inditam escam quisquis admorderit, h
matus & captus est, suspendit autem calamu
uncum ex seta vel linea pendentem, ne fundu
petat; piscatus hic dicitur *hamatilis*. *Cetarii* fun
qui pisces majores capiunt, aut vendunt, qu
ru

dicis; (laxis setarum equinarum nodis, in
antibus) item *tendiculis* (seu nebulosô reti,
& gallinaginum genti in aëre, tenso) & de-
illaqueátque laqueorum *transennis*; aut iis
it prædatrices aves, (ut sunt accipitres, fal-
&c. quarum aliæ prædam involant; aliæ
solitantes circumscribunt, & expulsam la-
ellicant, deprimunt, terræque allisam ene-
nonnullæ longiùs per æthera feruntur, in
ardearum; quocirca tintinnabula appen-
, quibus agnoscantur, & revocentur. So-
b *accipitrarius* accipitrem, dextræ chirothe-
itæ infidentem, circumferre, eúmque è
ascere, ut discat magistrum ejúsque vocem

Quas videt incolumes quocunque aucu-
tas, includit cavæ vel aviario, ibique pa-
n præbet in *canaliculo*, potionem in *potistre-*
ces & *coturnices* canis excitat, dum ante au-
huc illuc discurrit, inventáque prædâ confi-
otus, sæpius respectans, & caudam agitans;
ticulum panditur, & cani avibúsque injici-
turnix, fistulâ mulieris imitante vocem, in-
; in via media, plaga disponitur, in quam
rendô induit: *sturni* & *monedula*, &c. capi-
emissô in gregem unô alteróque, cum filo
, & secum plures attactu, ad terram trahen-
t quid non sæpe effecit, *noctuam* adhibuisse
fcemi-

foeminam, aut *bubonem*; ad quem infestandum aviculæ advolant, in insidias & perniciem incidunt. Longè verò plurimis unà vel pluribus minutis è plumbo glandibus rumpuntur illa.

Venator. *Venator* venaturus, luce dubiâ, dum signa per
dum roscida tellus servat, feras vestigat odoratus
sagacium canum, qui, cum prædam sentiunt, se
sagunt, *parent*, & rostrò tacitò pererrant locum
ac demum *nictendò* & *hittiendò* monstrant cubili
lustra, latibula ferarum; quò factò cinguntur si
væ aut campi, indagine, seu expandendò retia
seu carbacea septa tendendò, & erigendò pertice
(amitibus, tibicinibus, furculis plagariis.) Exin
clamore & *formidine* (lineis è variis plumis
pennis, in terrorem extensis) excitantur bestiae
suis lustris. Postea, demptis *numellis* seu *copulis*
imittuntur & incitantur venatoriò cornu, canes
pernicitate valentes, qui insequuntur, agitant
urgent, premunt feras, percellunt in casses; quibus
implicatæ vel *sicâ* transverberantur, vel
transadactò *venabulò* porriguntur. Tum venator
curvò ferrò (cultrò venatoriò) solvit viscera
(quod *exenteratio* seu *visceratio* dicitur) certis a
hibitis ritibus; intestina gestientibus canibus o
jiciuntur; panis etiam offæ cum ferino sanguine
præbentur. Qui in recepta venantium vocabu
ritúsque peccaverit, mulctâ aut ludibriò venator
plectitur; clunes cæduntur parazoniò. Quod vi
vum capitur, transfertur in vivarium.

In *venandis apris* observantur volutabra, in quibus
sæpe extra plagas, à molossis circumventi
collocantur hastâ. *Damæ* (silvestres capræ) montium
jugis decutiuntur. Cervi & lepores ex ad
latebris transmittunt cursu campos, subsistunt
fugiant. Et illi quidem lacus etiam & flumines

orsum jactantur; *ursi* & *lupi* non rarò in
& foveas pelliciuntur.

ator, præter cultrum & sicam venatoriã,
venabulum aut scloptum seu fistulam fer-
olim arcum & sagittas) ducitq; canes cir-
lutis brachio, aut ad baltheum suspensis *co-*
uibus eos vel colliget & retineat, vel sol-
limitat; quos ille novit suis nominibus
llare, sonumque nominis cujusque multi-
variare. Ex latere pendet pera & cornu
cina, qua, pro indiciorum varietate, mittit
sive bellua se moverit, sive inventa, sive e-
sive intercepta sit; sive exhortetur, sive re-
, sive receptum imperet. Sunt ei nota ve-
erarum, unde, & quã regione vagentur,
n & ætatem inde conjicit.

r *canes venaticos* commendantur indagato-
vestigatores, auribus pendulis, caudis lon-
lis, capitibus magnis, pectoribus latis, cer-
s longis, oculis fulgentes, rostris nigris, iis-
evibus ac validis, cruribus robustis, ac prio-
liquantò brevioribus, clunibus latiusculis,
inani, naturã agiles, & alacres. *Emissarii*
ices, dromades) sunt longi, agiles, expediti,
us prioribus longioribus, capite etiam lon-
lô, nec eô carnosô, sed gracili, oculis mi-
us, pectore torosi, caudã longã, nec hirsu-

tâ : & hi ac illi sunt *duripedes*. Vide Indicem, v
venatoria vocabula.

Lanius (carnarius *Martial.* lanio) maētatur
altilia, id est, boves & alias pecudes ad cultrum
emptas) non *vescula*, gracilia, vel morbida, de
ducit in lanienam (lanarium, laneam, *Liv*) ibi
prosternit clavâ vel securi inversâ; mox jugula
clunaculô, (culturô lanariô) & nudat pelle, exteca
corium (excoriat) seu deglûbit conciditq; frustra
tim, nec abjicit intestina, trunculos, ungulas (u
nec acrocolia anseris) cum pulticula mensis infe
renda; capita item vitulina, & capitula hœdina
fues tamen saginatos, prius perfundit candent
aquâ, glabrâtque *radula*; mox dissecat in pernas
petafones, petafunculos, succidias, &c. concisisq;
visceribus minutim, effarcit suinô (suillô) cruo
re farcimina; tum crassiora: *apexabônes*, *longabo*
nes, *tomacula*, seu *isicia*; & *saliscum* ventrem; hoc
est, ventriculum fartum conficit; tum graciliora
videlicet *botulos seu lucanicas*; & *hillas*, seu *botello*.
Hinc botularii, fartores, porcinarii, popinarii
seu coqui nundinales, thermatopole, quæ ven
dunt cibos calidos in popina seu thermatopolio.

Veneunt igitur in *carnario* (nam macellum &
macellarii latiùs patent) comunitè bubula, vitu
lina, vervecina, hœdina, agnina, (ovilla) suilla; r
reter bubalina, aprugna, cervina, vel alia ferina
in *macello* verò, etiam gallinacea, anserina, &c. Ca
prina, & hircina in cibis damnata est multis locis

Coquus.

Res coquinaria in 7. distributa partes secundum
Apicium est, vel enim coquenda sunt jura; ve
condimenta, cum cibis absumenda, ut varia em
bammata & ecligmata; vel carnes; vel pisces; ve
ova; vel fructus & herbæ; vel pemmata, crustula
placentæ.

auratos, (alium scilicet marinum) con-
uditibus; salitas macerat aquâ; quædam
ut pro conditu; quædam decoquit aquâ;
ô; quædam acetô, quibusdam varia con-
a incoquit. *Tucétum* vel *Tuceta* est caro
condimentis quibusdam crassis oblita, &
rabilis annô.

nda elixat ollis, cacabis, tripodibus; (*oper-*
s, *operculatis* seu operculô tectis) elixata
sale, & aromatibus, comminutis in pulve-
tillô in mortario, vel mortariolo: aut tri-
r radulam, vel *tyrocnestem*, ac discobinatis;
ô denticulatô instrumentô minutatim
; *assaturas* trajectat lardô; (utens *lardario*,
quâ lardum transmittitur) & assat veru-
c veruculis in *assario organo* rotatili, super
erio, ansis ferreis, versabundis, suppositâ
ne, ne pingue eliquatum (*liquamen*) pereat.
etiam torret super craticulam, aut cratem
n, (ut est panis *escharites*, piscis prunarius,
porcinæ, &c.) aut frigit in sartagine, seu
o. Quædam vapórat seu vaporatione ex-
in operculatis cacabulis. E minutatim
s carnibus (utens cultris incisoriis) facit
l, *pastillos*, *intritum*. Idem conficit pulmen-
tes, pulmentaria, cibos pulmentarios, fili-
n, polentarium, ptisanarium, & avena-
apponitque iuper *climacterem* in pulcario,

ne maculetur mensa; ipse quoque munditiæ causa mantile in culina suspendit.

Vasa vel sunt Samia (testacea:) vel ænea: a cuprea; & hæc incoctilia stannō, ad oblitterandum saporem æris. Quædam ex his adstituit igni, quædam collocat supra *chytropum* (sustentaculum) *Authepsa* spontè coquit, substratis prunis.

Si quid in coctione (coctura) effervesceat, bullit; refuta (coërcet) tegulō seu coorperculo ne ebulliat supra labrum, & circumfundat se lebeti; si spumat, tum despumat (spumam deducit) cochleari spumariō. Sed ne amburatur vel crassescat, movet & agitat *spathulā*, (seu ligulā, rudiculā, rudiculā;) fuscinulā verō (*creagra*) extrahit fervida: *fiscellā* colat jurulenta. Accurat etiam, gustatō prius, (nam nihil ingustatum mensæ inferendum) ne quid in cibis sit fatuum, insulsum, aperfulsum; aut plus justō conditum; ne quid semiaustum; semicoctum, semicrudum: aut non satis elutum, vel à rejectamentis minùs puratum ac rejiculum; ne quid perfrixerit; ne caro sit morticina, vieta fracescens; ne vaccina vetula. Olera sunt insipida, nisi piperata & uncta. Si quid in juramento coactum, seu spissatum, resolvit *ignit abulō mensariō*. In ovis attendit, ut sint recentia, non requiritur; forbilia, non dura; quædam sunt frixa; quædam autem elixa; quædam pani jurulento seu jusculo offusa; alia in lacte dissoluta. Condit butyro, à dipe, arvinā, eliquamine, pulvere aromatico. Bubulæ incoquit radices apii & pastinacæ, superfundit scobinam majoris raphani; aut jusculum ex ovis dissolutis: addit nasturtium, &c. alia satuream, salviæ foliis saporat, &c. Plura de cibis reperies in Syllabo Onomastico, verbo: Intritum, Jusculum, Offa, Ovum, &c.

lipæ, coliphia, collyræ, itria, (facile fragilia,) è sesamo, aut granis papaveris, ac melle; ambuci, &c. *Lagani* quoque, (lagana) & *ni, spiræ, scriblitæ*; item *popana, morétæ, liba, arinacei*, &c. fabaciæ, sunt liba è faba. Idem arat juscula: quædam ferventi liquamine lit, quibusdam addit minutatim cepas as, aut concisos cepularum cauliculos. ut crocata & croceata; in alia tesselatim panem; assulatim in alia; aut infriat mitque è pane friatili pulticulam. m res alit magis jurulenta, quàm assa; ma- quàm frixa: tosta verò, infumata (infu- durata) ac muriatica, difficilis est conco- & digestionis, (concoctu pertinax) nisi aut alicujus intinctûs, aut juris piperati. *jus est*, scilicet nigrum, flavum, spissum, m, gelatum, seu coactum, vel etiam casea- coctum, gallinarum, decoctarum. Ve- ocreas (atis) aut panis *testuaceus* (*artopti- clibanites*) fiunt in *clibano, furnulo, artopta*, subjecto illis impositoque igne) & farci- vis passis, &c. Fit quandoque panis dul- piris & juglandibus fartim ingestis. Non tantum & piscium, sed aliarum quoq; pe- carnes, includuntur *panificiô à cupedinario*. *lo*, (cocus fuliginosus) ut accendat &

Cinislo
 seu coc-
 lus.

construat ignem, parat sibi *cocula* ligna; habet *mia*, (materiam aridam, ut schidias, assulas,amenta, ramenta) igniarium cum fomite, & sulphuratis, filice, ac chalybe; tum sufflat buccam aut flabellô, vel folle; cinerem & prunas pro *bama* (harpagône;) collectat, & transfert *bac* seu *rutellô* ferreô; curat, ne intermoriatur focus; supra quem suspendit ahenum, (caldarium in quo calefacit aquam. Si multa coquinant sunt, luculentio rem focum excitat, & cavet, ne quod assandum, ustuletur, & in cremium (duru illud, quod in *frixorio* adhærescens remanet) convertatur: aut, quod oporteret subassatum esse torrefiat; néve rotulæ automatis assarii quiescant.

Focaria.

Focaria verrit culinam, & everrit scopis quiquilias, purgâtq; vasa coquinaria, & linteô vpeniculô extergit mensas, abstergit sordes. Verononnunquam arenâ perfricat, ut nitecant; inbetibus si quid tenaciùs adhæsit, loriculâ hamat abradit; cùm colluuntur vasa, fit eluvies, prolvies, lavatrina, eluenda per fusorium, seu aquarium, ut effluat. Vide cap. 87.

Nunc quædam pro nostro gustu. *Inutiliter laborat, qui piscatur in aëre. Piscator ictus sapit, manusuô. Nihil agit, nec capit, qui invitis venatur canibus. Ambitiosus aucupatur honores. Avidus gulo cibum veru rapit. Stolidus elixat lapidem. Dignum pateloperculum; similis simili. Canes venatici, parasiti. Quod tibi intrivisti, exede. Quod cepisti aut suasisti perfice. Quod alius condidit, ego aliter condiam. Cuius quàm asparagi cuquuntur. Flamma fumo proxima, periculum indicat. Rete vel funis nihil attrahit vanè speranti. Aureô piscatur hamo, cùm major impensa, quàm pretium opere. Semper tibi pendeat hamus, cum lucrum speras. Et illud: mens est, vorare.*

vit bamum. Quid tu? Desiderius. Minor piscis majoris prada est. Mercurialis. Symbolicè. Nunc ad potum.

CAPUT XXXVII.

Artes potulentorum.

Naturalis potio est aqua; tum lac ferúmve lactis; dehinc didicerunt parare potum inebriantem, quem vocabant *temetum*, quod tentet caput, unde *temulentia*; fuitque primitus mustum, mustúmve pomis; tandem invaluerunt vinum, cerevisia, hydromeli, & vina igne liquata, quæ quomodo fiant, videamus.

Vinétor (vitifator) plantat vineam, dum obserit *Vinétor.* collem apricum (vinalem, vinarium, vitiferum) novellis viticulis (quas alit in *vituario*;) aut propagat vites veteranas *traducibus*; aut earum cacumina mergit terrâ, ut undique radicatae, post discissæ duæ fiant, quod est *pangere*.

Tum *deputat* (circumcidit, amputat) vinaticâ *Cultura vineæ.* scirpiculâ, seu falculâ vitem luxuriantem quotannis, (ne sterile scat ubertate) ut è resece pullulent novi palmites; qui, cum rarò per se surrecti sint, (licet *capreolis* quidquid possunt, apprehendant) arrigit eos, & alligat, adjugat, palat *statuminibus*, seu *pedamentis* & *adminiculis* (nempe palis, perticis, ridicis;) aut transversis canteriolis ac jugis; quin & arboribus; unde vitis arbutiva; quæ illis jugata & maritata est; secus, vidua. *Compluviata* vitis, quæ in tecti modum est fornicata; *pergulana* ornat pergulam (*canteriata*, *pedata*;) *calvata* est vinea, ubi paucae vites.

Pastinat idem vineam bidente seu *pastinô* (instrumento bifurcô,) & *tepastinat*, fodiendô ac refodiendô, herbas & gramina extirpandô, (ne reviviscant, & vitium semina perurant;) *ablaqucat*,

Vinde-
miatio,

circa vitis radicem terram aperiendô, & lacus aut
lacusculos efficiendô. Mox *pampinat* pampinato
coles ex farmento defringendô, decerpendô, &
refecandô; vitiginea ligna dat Vulcano. Sed ante
quam *vindemiet*, expectat maturitatis tempus
nam vitis primò lacrimatur, tum gemascit (gem-
mat seu gemas emittit; deinde coquit præcoqua
uvas (unde vinum præliganeum:) exinde passim
edúles; denique vindemiator instituit vindemi-
am: (vindemiat) racematione pauperculis relictâ

Botros, scapis abscissos *leguli* (collectores) *com-
portant* pitinis, & cupis dorsuariis in torcularium
(torculum) conjiciuntque in *forum*, *Columell.* seu
lacum vinarium; tum in labris & alveis *calcan-*
pedibus, aut contundunt ligneo pilô, & effun-
dunt in lacum: unde mustum defluit per qualos
in orcas; reliquus uvor ex acinis exurgetur torcu-
lari, per cujus cochleas prælum attolitur à torcu-
lariis, demittiturque, aut rotæ, aut fuculæ ver-
satione; sed vinum *lixivium* (*protropium*, quod
in lacum prius fluxit) est suavius *tortivô*: *musteum*
dulcius *liquatô*; *meracum* fortius dilutô; rubellum
seu rubeum magis calorificum albô, aut helvolô.

Abditur in cellis, cadis & doliis elevatis super
canterios. Olim, cum erat promendum, relin-
batur nunc aperitur dolium per aperturam, & *si-
phunculi* seu *epistomii* laxationem, benè conveni-
entis in *cupam*; & inserti in foramen doliare, post
remotum *axiculum*. Dicitur etiam siphon, siphun-
culus, tubulus ille vel fistula, quæ dolio immissa
(pollice supremum ejus os claudente & aperien-
te) liquorem reddit; aut suctu spiritûve extrahit.

Diversa
vini fra-
gura,

Vinum *stillatitium* excipitur suppositô excipulô;
vinum quoque *elutriatur* (unde elutriale) cum
de vase in vas transfertur per infundibulum, aut

utrem.

inum, (anniculum) defæcatum, quia defer-
frutum vocant *sapam*; exolétum *vappam*;
& vinaceis factum, *loram*, vinum acina-
ex aqua & aceto mixtum, *poscam*. Dolia
dis vinaceis, acinatia vocantur *Varroni*.

antiora vina sunt Apianum, seu Falernum, *Præst*
m, seu Creticum aut Chium, vulgò *Mal-* *tiora*
seu Marvisium aut Malvaticum, Calénium, *na.*
m, Hispaniense, & alia peregrina, seu ex-
na. Nobis usitatiora sunt Rhenanum,
inum, Rheticum, Alfaticum, Austriacum,
cum, Neccarium, Tubarinum, Athesi-
acronicum, Vernaciolum, Indigena idem
od patrium.

tia sunt absinthites, helenites, nectarites, *Fæst*
ites, cerasites, saccharatum, rosatum, seu *vina.*
m, & varia *defruta*, aliáq; medicata & her-
dita & concinnata; quædam etiam herbi-
ntur ab herbis injectis. *Hippocras* omnium
icorum est delicatissimum; *nivatum*, ab
latione nivis nominatur.

ude vini ponitur, si sit purum, putum, cla-
nerum, meracum, consistens seu ferens æ-
annosum, vetustum, generosum, nobile,
rium, fragrans, odoratum, molle, suave,
e nectar & flos Liberi; unô verbô *cos* à
odore, sapore.

In vituperio, villum, dilutum, limphatum, quatum, ignobile, fugiens, exolescens, edentulum, marcidum, acescens, asperum, pendulum, dubium, secundarium seu operarium, mucidum quod scilicet à mucore mucet & mucescit, aurum, mordax, quamquam sit quædam grata modacitas; denique fæx, (recrementum) quæ partim cum turbido vino bibitur, partim lapidescit & *crusta vinaria* ac lapidosa doliis inhærens.

Varii potus mustulenti.

Sunt insuper varii *potus mustulenti*, qui vel conficiuntur ex favis & aqua (immixtis aromatis;) ut est *Aqua mulsa*, ad usus condita; *Melicerum* autem recens, est mistura aquæ, cum mellis saccharo, repentinò usu parata; (officinæ *Juapum* vocant) *Hydromeli*, mulsum ex aqua & melle temperatâ vetustate, vini saporem referens. *Melitites* est ex melle & musto austero; sed *promulsum* ex dulciore vino ac melle; *sicera* est è pomis musteis factitia, uti *piratium* è piris; conduntur hæc in vasis *desfrutariis*, (vel *promulsidariis*) bibuntur ex *mustariis*, venduntur à *promulsidariis*, seu aquamulsæ coctoribus,

Vinum adustum.

Destillator, (vel distillator) in clibano seu furnaceo Campanico, prolicit igne, è fæcibus cerevisiæ aut vini: veletiam fermentato farre, aut pomis exstillatam, exsudatam, delacrimatam (per compressam vesicam, superpositumq; turbinem, vulgè *alembicum*; Plinio utrumque dicitur *diploma*) ad dentem aquam, dictam, vinum adustum, seu sublimatum; aut aquam vitæ.

Lupularius.

Lupularius inservit cocturæ zythi, dum induriones (tenella cacumina) lupuli terræ liratinæ ad singulos cauliculos depangit palos, ut, se hæc circumplicandò, serpant sursum; quorum flores abstringit, cum permaturuerunt.

aces, taginant pecora.
visiarius, (zytepsa, zythopæus,) permiscens Cere-
um polentæ, (cremori, seu succo polenta-
uam inferventem aquam injectam, spathis
bulis ligneis, diligentissimè versat, coquit
no cerevisiam (unò factu, seu coctione qua-
ta & amplius nostrates urnas;) post aliquot
ctiones & transfusiones ex caldario in al-
(orcas, tinas) detractasque percolatione
ati hordei quæsquillas, seu polentaceas fæ-
cocti hordei, in saginationem boum; deni-
coquit *zythum*. Istud post refrigerationem
tatur in cellam, per servos & bajulos cere-
os, usitatis scaphis, trajectô per earum fora-
vecte; ubi in candis seu doliis (veteres vo-
t serias & orcas, vasa oblonga; nostratia sunt
iora; & veteri nomine, *culearia*;) ebulliendô
rvescendô defæcatur, rejectis foràs crassa-
is, (recrementis) per superius os vasis, al-
exceptis; quarum fæcium aliquæ (ut &
meminerimus) serviunt pileatoribus ad in-
ndos pileos: ad panificium aliquæ, &c. Si
acorem contrahat, & paulatim acescat, aut
escat, infunditur cupis & doliolis acetariis;
acetum. Est autem cerevisia dilutior, quæ se-
aria; primaria verò potentior, vetusta me-
tenacioris spumæ, subrúfa; non crassa,
mara: & gratâ quadam acrimoniâ (acritu-
dine,

dine, acredine) vellicans linguam; ex cerevisia f
juscum cerevisiarum aut zythinum. *Desiderius*
Ego aliud quid sitio. *Mercurialis*. Scio; infundam
& quidem acetum. *Desiderius*. Num sapiet? *Mercurialis*.
Imò tu sapies inde; habes enim acetum
pectore; seu Venusinam juxta phrasin, Italô e
perfusus acetô, falsa enim ut juvant, acuunt, irri
tant stomachum; ita ingenium. *Desiderius*. Hæ
tibi loqueris. *Mercurialis* Ex eodem: Sua quisqu
cædat vineta, (non carpendô aliena.) Et vide, cu
fidas Sodalium; nam uva livorem ducit ab uva
Quid hoc? multi thyrsigeri, pauci Bacchi? *Desiderius*.
Opinor idem, quod multi stimulatōres bou
pauci aratores. *Mercurialis*. Nempe non omne
qui habent citharam, sunt citharœdi. Sed dic, in
vite (quæ est symbolum fœcunditatis libero
rum) quot sunt uvæ? *Desiderius*. Aliàs plures, aliàs
pauciores. *Mercurialis*. Secundùm Philos. Anachar
sem sunt tres: prima *voluptatis*; altera *ebrietatis*; ter
tia *molestiæ*: alii quinque numerant, addentes *necessi
tatis & furoris*. Quid amplius? *Desiderius*. In vino ve
ritas. *Vinum lac Senum*. *Mercurialis*. Inter uvas & ra
cemos quod discrimen? *Desiderius*. Hîc piscis sum.
Mercurialis. Illæ majores sunt, & crassioribus aci
nis: hi minores, & minoribus granis, unde race
mare, (ferè enim uvæ minores sub pampinis la
tentes fallentésq; à vindemiatore relinquuntur)
& racemosissima vitis, *Plinio*. Uva miscella dicitur
saporis misti inter dulcem & austerum: uva præ
cox seu præcoqua ante alias maturescens. Ollaris
in fictilibus ollis condita. *Apiana*, vulgò, *muscatel
la*, *uva passa*, quæ in siccando passa est Solem. Et
acini passi, quos nos bacculas vinaceas appellamus.
Veteribus, *uvæ Corinthiæ* dictæ. *Uva durâcina*,
quæ acinos duriore crassioréq; coriô fert aliàs ea
dem

utiquis, de cendentibus (velantibus) a sole
ucullô; corpus ab algore, *braccâ*; pedes à
aut scruposa viâ *sculponeis* vel *carbarinis*
iore bubulô;) nostrô ævô, omnia alius-
usque ad luxuriam nitidè, & habitu mul-
segmentato, acupictô, confiunt.

gestant alicubi in capite (ut Turcæ) *tiaras*;
ntegunt illud pileô (altô, depresso, brevis,
arginis; cum auricula aliquando reducta
exa ac fibulata, affutô torulô,) ornatô spi-
ndice; aut *petasô* vel *galérô*, umbellæ caus-
galericulô, seu pileolô domesticô; vel ad-
frigus pileô pellitô, seu *rudone*. Fœminæ
& tegunt capillos variè pexos, & plexos,
nata concinnatos, aut *capillari* collectos,
verniculô (acu crinali) discriminatos; vel
ontem vibratos; tæniis, redimiculis, reti-
dimitos; aut caput obvolvunt capitais, ca-
vittis, calanticis, ricis & riculis, plagis &
s, faciémque prætegunt peplis & flammis.
unt etiam sibi galeros & laneos, (nec non
neos:) *galericula* aruminata è pellicula mu-
tici, aut in orbem depressiora, mustelâ Scy-
aut aliâ peregrinâ pelle, vel serico villosa,
ta; aut multis spirulis circumtexta.

menta corporis sunt ad induendum & ex- *Indum*
m; intimè: indusium, interula, subucula, *ta cor*
el lanea;) tum thorax cingulô tenuis pe- *ris.*
ctori.

pectori aptatus & laciniis (patagiis, lumbaribus, loriculâ) subornatus; aut tunica demissa vel crurum tenuis, (qualis est lacerna, amiculum, tunica, togula;) vel talaris toga, eâque vel manicata (manuleata): vel sine manicis, succingenda fuerit sinuosa, laciniata, undans; & pallium (palliolum, mantelum vel mantellum, penula) seu epitogium. Infra cingulum, sunt laxiores seu sollicantes braccæ; vel adstrictiores caligæ (Suevorum ab imis pedibus ad axillas usque pertinent quibus arctiora sunt & strictiora femoralia seu feminalia, subligaria, subligacula, perizomata. Tibialia inferius cuneatâ segmine intercepta, tegunt tibias; ornantur & substringuntur fasciis cruralibus seu genualibus (periscelidibus.) Fœminas ab humeris amicit amictorium; circa pectus mamillare; ante papillas, pectorale strophium (vel pectorale tantum;) à cingulo (zona;) deorsum cyclas, theristrum, palla, stola, tunica quæque & toga; quandoque cum firmate. *Ricinio* vel ricinio utuntur in funere alicubi; præcinguntur *castulâ* seu præcinctoriâ, aut succinctoriâ supparâ, ventrali; plerumque rugatâ.

Rusticum contegit amictus rusticus: viatores viatorius: nautam nauticus: ut sunt abollæ, rhonones, bardocuculli, penulæ (gaufapinæ, gaufapinæ, gaufape, gaufapa) villosæ, & cannabinæ; levidinæ; impexæ, & pingues lacernæ; militem, sagum, sagulum, læna, chlamys, colobium coriaceum seu scorteum, &c. Senem diplois cum gossypio aut panno subditio: mastruca (vestis est longior pellibus suffulta:) vel etiam penula aut lacerna pellicea, &c. Nobilem varia synthesis multitia (orum;) Belli ducem paludamentum Imperatorem toga prætexta, palmata, trabea

m, striatum, inflexum, segmentatum, den-
um, cuspidatum, &c.

& *manibus* sua patagia, scilicet manuaria,
dextrariola) in spiras, rotulas, fimbrias
mata; easdem muniunt chirothecæ, & ma-
hæ etiam brachia tegunt;) sæpe à pectore
ent indufiarii, collarisve funiculi, cum
ous & globulis lineô filô contortis. Nares
untur strophiolis, & mucciniis; sudor ab-
ur sudariô. Vestium partes connectuntur
alis, adstringendô nodos; ant fibulis seu
lis, infibulandô illis uncinulos, seu hamu-
t nodulis vel globulís, innectandô hos oræ
s; quamquam hæc etiam ornatûs causâ
liciter assuuntur.

bus calceandis parantur focci è lino: vel
s cilicini; seu impilia, è lana coacta; vel cre-
beræ (subere mollitæ & suffultæ;) vel
calcei: qui, si fuerint angustiores, indu-
pedibus, ope inductorii; si nimis arcti, pre-
& urunt; sunt aliquando ligno, aliàs densa-
iô suppackti, amentati, fenestrati cæci obtusi,
li, præposterè inducti: quorum partes: so-
stragulum, (corrigia vel adstrigmentum)
alæ. His adde ocreas longiores; ac bre-
, furas, & semicrurales perones. Calapo-
rrata seu calones serviunt mendiculis, &
per

is, ocreatus, &c.

iliter à cæteris vestimentis, penulatus, cuculatus, gaufapatus, clamydatus, sagatus, matatus, cycladatus, Punicatus, togatus, palliacer-natus, patagiatus, armillatus, caligatus, cuculatus, petasatus, paludatus. Est etiam pro di-
tate loci & rei: vestis forensis, balnearis, cu-
cinatoria, famularis. Apud veteres *suffi-*
erat genus vestimenti, quod sub mento fi-
comprehendebatur. *Mulioniam* penulam *Cice-*
t. Restat, ut quædam per digressionem in-
amus. *Tunica palliô propior*; alii amicus alius
vinctor. *Penulam scindere* dicitur, qui ho-
impenfius detinet. *In toga & sago clarus* est,
mi militiæque celebratur. *Discincti nepotes*
omines ignaviâ & luxuriâ diffuentes; *præ-*
erò, seu *cinctuti*, fortes, strenui, ad militiam
ti. Unde cingulum militare, insigne honôr-
litum. Cincticulus, genus amiculi, quod
b umbilico præcingitur. Cinctus Gabinus
ga sic in tergum rejecta, ut una ejus lacinia
o revocata hominem cingeret; quo habitu
ratus sacris operari solitabant. Pileus Ro-
non erat in usu, nisi certis temporibus &
is, *Vide Lipsium de Amphit. Ad pileum vocare,*
rtatem offerre. *Laticlavii* appellati Senato-
tiore clavo tægæ intexto; unde *toga clava-*
iclavia; equestrem dignitatem *clavus an-*
gustus

ibus; nam tunica servorum & rusticorum
cultus. Mantele (mantelum & mantellum,
isdam etiam mantelium,) aliàs idem, quod
ile; aliàs pallium seu palliolum, metaphori-
quitia. *Lunula* in calceis erant insigne nobi-
unde lunati calcei, lunata pellis. De calceo
ius: Si pede major erit, subvertet; si minor uret,
non permittit tempus. Ad vestium artifi-
visamus; nisi sit, quod superaddas. *Desiderius.*
as levidense, est vile & infimi pretii. Superbi
hurnis ambulare dicuntur. *Mercurialis.* Æ-
penulam deteris; patrimonium in juventu-
ergimus. Formam paludamenti descriptam
in Ruina Reip. Rom. de quo libro alibi. De
variè disputatur, an significantur iis ocreæ
ceæ; an tibialia; an femoralia promissiora.
um pluribus locuti sumus.

CAPUT XXXIX.

Artes vestiariæ.

Via vestes sunt lineæ, lanæ, gossypinæ,
(xylinæ) sericæ, subsericæ, pellicæ, coria-
ceæ; videamus, quomodo parentur, &
ciantur.

um & cannabis ruri feruntur, matura evel- *Conf*
r, calyces destringuntur, residuïs scapis; in *lini.*
is macerantur, rursúmque torrentur seu
antur; stupariis malleis contunduntur, fran-

gibulô conteruntur, ferreóque pectine vel ha
carminantur; ubi, quod inter frangendum decid
sunt *cortices*; quod in carminatione secernitu
floci & stupa, Vid. Ind. Linum.

Netrices. *Netrices* distribuunt sibi linum factum, hoc
ab acubus, seu purgamentis, repurgatum: &
per illigandô pensa colo, manipulos lini, aut lana
carpunt & trahunt finistrâ filatim; dextrâ to
quent sive fufum, (cui appensus verticillus, ver
cillum, verticulus & verticulum) additô pond
sculô ad faciliùs se versandum: sive colum rota
giran pedibus, unde manu utraque fila ducunt
in *barpedónem*, seu *totam glomeratorem*, vulgò *al*
brum; hinc convolvuntur & devolvuntur *gurg*
lô seu *rhombô*; ex quo glomi conglomerantur,
fiunt fasciculi, servandi in calathis, (calatisco) qu
lo, quasi fillo; deniq; ex his confit tela, hoc modô:

Textores. *Textor* (linteo, linifex) ubi ex glomis orbicula
in globum, vel oblongè circa fistulas arundine
aut ligneas convolutis, & in capsula per disti
ctos loculos repositis, fila traduxit per multifo
ram tabellam, circumvolvitur stamen *jugô* (*liciat*
rio S. Hieron.) insidensque officinæ, (textrina, cu
jus fulcra telam sustinentia *tibicines* vocantur) d
culcat alternatim in filia (ligna pedibus subjecta
quô factô, licia se diducunt contrahuntque; t
nens trajectat radium, cui panus inest; & intex
stamini tramam seu subtegmen aut subtémer
densâtque adactô pectine (vel scapô) linteum;
perlinat uncturâ farinariâ; sicque pertexit textu
seu texturam pro longitudine & latitudine st
minum; videlicet carbasum, sindonem, byssu
nebulam (*Petron. Arb.*) lineam, seu textilem, se
telam vitream; vel etiam cannabinam, stupean
fabanum, trilicem telam, & alia genera linte

dec

decidente hinc inde titivillitiô. Textores sericam
textunt sericum.

Insolator, seu etiam *fullo*, (nam anceps est vocis *Insolato-*
huius significatio) exercens fulloniam cum operis ^{res seu}
fulloniis, (*Blaich/ Walch/ Mang*) insolat detex- ^{fullones.}
tum linteum (crudum scil. & nondum Sole cura-
tum,) usque dum candefiat apricatione & irriga-
tione, utiturque terrâ cimoliâ ad maculas abster-
gendas.

Sartrix verò (netrix) instructa qualô, forficula, *Sartri-*
digitali, ulnâ, pulvillô, aciariô, ex quo varias acus ^{ces.}
pro futuræ conditione seligit; lineô filô aut seri-
cô facit acias rectâ, obliquè, decussatim, cuspidat-
tim, stellatim, reticulatim, &c. varia consuens &
exornans linteamina; quæ lotrix primò lavat la-
vatione lixivâ (cinere lixivô;) sordes inde aquâ
eluit: extundit malleis lotoriis: emaculat sme-
gmate, (sapône) contorquendô exprimit humo-
rem: lota suspendit tendiculis, desiccanda vel ad
Solem, vel ad ventum, aut fornacem; tum com-
plicat, & in arca lintearia reponit; quædem fir-
mat amylo, & pumicat.

Postquam *lanarius* (*lanifex, lanificus*) lanam im- ^{Lanifi-}
pexam, rudem, infectam, illotam & succidam la- ^{ces.}
vit, & per chordam discussit, lanamq; fecit; asper-
samque oleô carminavit, (carmine) non neglectis
illis inde defluentibus; tum in globos (vellera,
vellumina, glomeramina) per lanipendiam dat
fœminis lanificis, quæ pollice ductam tradunt
pannifici; hic contexit, super machina textorio,
pannos, indigenas, peregrinos, Hispanicos, Angli-
cos, Hollandicos; (fabanarii dicuntur à textu fa-
bani, cralli è lana solóce) qui mittuntur in fullo-
nicam: (fullonicum) ubi injecti à fullone in pilam,
& perfusi aquâ, stipantur pilô; hinc exempti, ex-

tenduntur pannitendô; inde in aheno seu cortin
 tinctoria, arte baphices, à tinctorè (infectore) tin
 guntur, inficiuntur, fucantur variis coloribus
 qui sunt temperati calce, alumine, lignô Brasiliô
 rubiâ, gallis, chalcanthô, urinâ, aceto, lixivio; r
 etiam tinctio floribus, & variô cortice, præsertim
 juglandium; unde *flammearii* à tinctura rubente
molochinarii à spadicea. Bis tinctam lanam Græci
 vocant διβαφον, seu dibapham.

Tonfores
panno-
rum.

Hinc committuntur *tonfori* in tonstrinam: qui
 super mensam expansos, tondet forfice tonso
 riâ, (tomentum est lana concisa & brevis, qua
 tondendô detrahitur) &, additâ per pressum po
 liturâ, complicat in volumina; quæ venduntur
 à negotiatore.

Textores
sericarii.

Similiter texuntur à *sericario* panni serici, (bom
 bycini) subserici, vel trama serici, holoserici, hete
 romalli, (serici villosi) heteromalli lanei, Dama
 sceni, (scutulati, undulati, florulenti) purpurei, (o
 strîni, Tyrii, conchyliati, Sarrani, ardentes muri
 ce) coccini vel coccinei. Unde sericatus, coccinatus,
 purpuratus, amethystinatus, leucophæatus, prasi
 natus, rufatus, candidatus, atratus, pullatus, &c.

Phrygio-
nes.

Phrygiones (polimitarii, acupictores, plumarii)
 pingunt & laborant acu Babylonicâ, filis versico
 loribus, vestes polymitas, (multicolores, variega
 tas) Babylonicas, Phrygias, Phrygianas, Attalicas,
 acupictas, aurô argentôque picturatas, crispant
 opere, floribus, &c. stragula (stragulas) peristro
 mata, tapètes, psilas (tapetes glabros, non villo
 sos) amphitapas, (utrinque villosos) tapetia bel
 luata, aulæa, &c. quandoque ex unionibus, gem
 mis, plumis, varias figuras intexunt.

Segmen-

Segmentarius verò seu limbolarius contextit, ex
 varia materia & colore, institas, limbos, furos,

regu-

nectit, & in formam accommodat; inde
 nit strictius, ope acûs, quam digitali impel-
 lô simplici, duplici, ceratô; quod, antequam
 oramen acûs trajiciat, illius extremitatem
 lô stringit; suturas & plicas complanat fer-
 ntô pressoriô; marginibus vestium circum-
 imbum, ne filamenta diffluant; aut præfuit
 iscos, & segmina; passimque obsuit institas,
 rtim in fimbriis; fibulas & orbiculos æneos
 reos inserit perforaculô seu subulâ. *Interpo-* *Interpo-*
 veteres & obsoletas vestes, detritas, defloc- *lat*
 invertit, intérpolat & refuit; unde profæ
 rectæ: averfæ five inverfæ, aut interpoles.
 ras, discedentes & ruptas reconcinnat, sarcit,
 cit, redcit, reparat, reseggminibus aliunde re-
Mangones, (sagarii *Ulpiano*) exercent *saga-*
 venundandô vestes promercales. Custodes
 um (vestispici *Plaut.*) fervant eas, & pro-
 t ex arca, mundant, everrûntque scopulis.
patagiarii conficiunt patagia seu collaria linea. *Pat-*
ularii reticulatis filis nexant tegumenta cor- *rii.*
 s. *Nodarii* globos, globulos, nodos, nodulos, *Ret-*
 os (ad connodandas & ornandas vestes) te- *lari*
 ex seta, lino, auro neto. *Pileones* pileos (pi- *No-*
 & alia coactilia, nequeuntia permadere, fa- *Pile-*
 t è lana, baculis densata & coacta.
oriarius exuvias animalium macerat lixiviô *Cor-*

ex corticibus pineis, (scobs corticis pinei; *sedet*
loh) & depilat *psilóthro* seu scalprô rasoriô; præ-
Alutarii. parátque duriora coria, præsertim soleas, suppi-
 gendas calceis; *Alutarius* alutam conficit molli-
 rem & crispatam; subsecivas particulas gluti-
Subacto- conficiendo adhibens. Fit etiam manu *subactor*
res. aluta seu pellis magis elaborata, elaboratior, sub-
 actior, concinnatior, quam vulgò corium *Cordi-*
Pellio- *bense* vocant. *Pellio* è villosis ac lanatis pellibus præ-
nes. rat vel pellicea: vel pellita (pellibus subducta:
 hinc pelliti, qui sic vestiti. Preciosiores pelles sunt
 mustelæ domesticæ & Scythicæ, muris Ponticæ
 Albini seu Norici, Armenii, Moscovitici vel Sa-
 matici, martis, cuniculorum, lustrarum, feli-
 ferinarum, &c. quæ, ne situ corrumpantur, au-
 fiant depiles, excutiantur bacillis.

Inaura- Sunt etiam, qui *corium inaurant*, utentes pell-
tores co- bus tenuioribus bene lævigatis, & glutinô men-
rii. branaceô oblitis, cui superinducuntur bractea
 argenti folia: & poliuntur; tum formis ligneis
 guræ imprimuntur; quibusdam partibus aptis
 quadam gumitione perlitis, splendorem auri acci-
 pientibus, cæteris nitorem argenti retinentibus.

Sutores. Jam verò *sutor* (calceolarius, crepidarius, solea-
 rius) in *futrína* (futrino) conficit calceamentum.
 Primò regulâ calceariâ metitur pedis modum, &
 calceum conformet; tum ad formam chartaceam
 corium in suas partes super assulam concidit sca-
 prô futoriô (orbiculatô instrumentô:) inde, a
 scamnum instrumentarium, juxta quod atramen-
 tum & spongia, confidens, sumit digitale seu an-
 nulum pollicarem, tegumen manuale, fundam
 genualem; deinde alutam prius in planca acu-
 toria æquatam & tentipelliô tensam, pennicu-
 loque fetosô extersam, enséque rasoriô rasam a-

destr

eriores & exteriores soleas affuit subulâ
eleumate, (filô cannabinô, per fascem che-
aticum picatô, setâq; cuspidatô) utens in-
clavicolis ad eas firmandas, quas ligulâ fer-
u forcipe rursus extrahit; aliâ radulâ creans
solearum, quas chalybeâ ligulâ explicat;
io (sicillô, sipillô, falculâ) mages præcidit;
deniq; calceum absolvit. *Cerdo* verò & *Vete-*
ntarius refarcit rupta & lacera calceamenta,
æsegminibus. De cerdone *Martialis*:

— *te mihi, credo, memento*

Intra pelliculam, credo, tenere tuam,
idam futuri Apelles pictor: *sutor ne ultra cre-*
n. A sartoribus Proverbium: *rem acu tetigit;*
i à lusoribus ducunt. *Mendaces linum nectunt*
Sutela est astutia dolosa. *Pertexe telam, quam*
es. *Dii laneos habent pedes;* tardè, sed inspera-
eniunt nocentibus. Sed nunc ad Gnomonem
egulam, de quibus haud paullô dignior da-
cognitio. *Desiderius.* Ejus me tenet desiderium.
curialis. Quid tu hîc in symbolam? *Desiderius.*
mbolum habeo quid: subula acuitur, cum
mate: *deficiendô subtilior;* refertur ad castiga-
em corporis. Inter Adagia legi, *facilius in ali-*
udicorio, quàm suo. *Eundem calceum non omni*
cendum pedc. *Ne calceus supra pedem.* *Herculis co-*
nos aptare infanti. *Servum malum, consutum do-*

lis, apud Comic. *Mercurialis*. καλῶς. Progredimur

CAPUT XL.

Artes ædificatoriæ.

PRimitus habitabatur in specubus & tabernaculis frondeis; postea construebantur tuguria cespititia, casæ arundineæ, mapalia straminea, (unde à culmo culmen tecti) attegix, gurgustia cratitia lutô circumlita. Demum fabricæperunt ædificare ad stabilitatem; videlicet necessitatem, utilitatem, magnificentiam, & decorem quorum fabricas perlustremus.

Sunt autem aliæ Publicæ, aliæ Privatæ. In illis mœnia, turres, propugnacula, portæ, templa, portus, fora, porticus, balneæ, theatra, curia, cæcer, ærarium, armamentarium, xysti, ambulationes, aquæductus, nosocomia, &c. In istis atria, triclinia, exedræ, œci, primi in domum aditus, pinacothecæ, cubicula. Ædificationes rusticæ sunt chortes seu cortes, stabula, torcularia, granaria, horrea, fœnilia, apothecæ &c.

Ligna, ædificiis apta, συνεχδοχικῶς vocantur materia, vel materies, & materiaria, *orum*. Unde verbum materiari; cæduntur tempore hiberno decresciente lunâ, ne fient cariosa aut teredini obnoxia; ubi lignator arborem securi caudicali sternit, ramos decacuminat seu truncat, dissectit ramalibus, & compositis instrues: farmenis vero collectis in fasces, & servatis in usum foci,

Faber lignarius.

Faber lignarius, (tignarius, materiarius, peritum materiariæ) instructus armariolô gestatoriô, in qua varia instrumenta fabrilia, secures simplices duplices, ascix; norma, terebræ, &c. operans in fabrica (nam hæc vox & artem & officinam significat) affigit, & firmat lignum ferreis ansis (re-

tina

amissurarum fibulas, seu confibula. Dissē-
 ò ferrâ majore, scobe decidente; demúmque
 entat, *Vitruv.* & compaginat trabes. Inde
 arietes, configens tigna muscô. Terebrâ te-
 rebrâ; clavos adigit & impingit; distortè impa-
 nolitur forcipe, aut perforatâ ascia, aut bi-
 nalleô; qui, alterâ parte cuspidatus, vicem
 terebræ. Tum *Parietarius* délutat casam lutô
 vel aceratô; quandoque etiam sine mace- *Par*
 re lutamenta effingens in parietibus forna- *rius*
 Suspenduntur item vel suffiguntur pro ta-
 & fornicibus crates, lutatæ stramine, ope-
 tectoriô inductæ.
 In cæmentitia ædificatione proceditur ali-
 bi *lapidarius* eruit ligone lapides: aut effrin- *Lap*
 ctibus: aut dirumbit pulvere nitrato in lapi- *rius*
 s, (latumiis, latomiis, lapidariis fabricis)
 lapicida seu *latomus* conquadrat ad normam *Lat*
 & tudite, ut quadrent structuræ bene. Sicubi *Lat*
 est copia faxorum, coquuntur à *laterariis* la- *Lat*
 & laterculi, ducti è luto vel limo; exiccan- *rius*
 tius in lateraria, vocanturque lapides coctiles
 & muri inde structi) hoc est, cocti cum in-
 seu arenatô; quod calce & arena mixtum,
 subigitur, ac temperatur in lacu (mortario
 alcatorio.) Alii laterum sunt erudi sine intri-
 vel intrito) ut in maceriis. Est autem *arena* *Are*

quadruplex, fossitia (quæ in arenario foditur
 fluviatica: marina: vel ex veteri rudere, per cra
 & gerras trajecta, & secreta; inter quas are
Calx. craffior fabulum nuncupatur. *Calx* ipsa de albo
 xo (calcario) aut silice, in fornace calcaria, per
 carios coquitur; dicitur viva, quæ nondum aq
Gypsum. restincta. *Gypsum* vel gypfus ex albicante lap
 mediociter usto paratur; quod pulveratô, per c
 brum secernitur, & humectatur, in usum fabri
Faber *Faber cæmentarius* (vulgò *murarius*) positô, (jac
cæmen- apertô) fundamentô seu fundamine, (fundatio
tarius. factâ quod aliquando ex pilis seu palis alneis,
 stucâ adactis, in humido solo substruitur; (sup
 quos ædificium inædificatur, & suspenditur) c
 struit parietes *primarios*, *medianos*, *intergerin*
 (communes utrique domui) qui aliquando ex
 lido lapide, aliquando concreatitii, insertis scilicet
 cratibus, aut tignis; aliàs ædibus contigui; al
 intermurali spatiô, & angustô transitu disjuncti
 firméque collocat, & ordine perpetuò ducit *cu*
lia seu coagmenta, aut juncturas (*Vitruv.* cori
 lapidum; accuratque, ut omnes coriorum ordin
 æquali crassitudine constuantur; quod est op
isodorum; secus, *pseudisodorum*; è quibus *Front*
 dicuntur, qui utrinque lævigati, parietis crassit
 dinem exæquant; *diplintbii* verò & *triplintbii* m
 sunt, qui duorum triumve laterum crassitiem h
 bent. Conclavia concamerat testudine (fornic
 concameratione, fornicatione, parietibus fornic
 tis, aut columnatis *Varroni*: quæ *tector* (*crustarii*
 trullissat, incrustat; seu trullâ tectorium, lorica
 corium, crustam, incrustationem, obductionem
 loricationem inducit, (*loricatio* propriè est ex ar
 nato, seu calce subacta, quæ in alveo ad manu
 præfens, *incrustatio* è sectis marmoreis crustis) su

sternit tessellis seu tessellis & emblematis
utulisve aut favis (oblongis tegulis aut he-
is:) aut lateres ponit in latus stantes, quod
is *reticulatum*; unde solum pavitum, pavi-
tum; idque varium, tessellatum, segmenta-
calpturatum, musivum seu vermiculatum,
rótum, asarótum, (*intestinum* fit ex asseri-
icatum, testaceum, signinum, lateritium,
um, delapidatum, fistucatum seu fistucato
um; denique marmoreum, quod ex solido
ore; sed *marmoratum*, ex calce & contuso
ore.

Architectus (architecton, éctonis, gnarus archi- *Architectus.*
ices nec imperitus *diagraphices* seu deline-
) est director ædificii, curatórque maximo-
perum: qui videlicet dirigit structionem &
uctionem secundum exemplar præconcep-
aut etiam delineatum; quod *Ichnographia*
ur: jacens nimirum areæ efformatio & su-
iaria descriptio. Erecta si frontis est imago,
m cum parietibus repræsentans, *scenographi-*
pellant, ligneis asserculis chartæve denfiore
natam; utrumq; dixeris *Idéam* (hoc est, su-
operis simulacrum & formam) contractam
dulum (vulgò *parvum pedem & modellum*)
tor è cera fingit *prototypum*; *Plastres* è creta
asma; *Pictor graphicen* seu graphiden format.

Rem

Rei ar-
chitecto-
nicæ par-
titio.

Rem architectonicam seu ædificatoriam distri-
unt in partes sex. 1. regionem. 2. aream. 3. a-
partitionem. 4. parietes. 5. tectum. 6. apertionem.
quæ rebus & hominibus datur initus & exitus.
Præcipuum architecturæ est *Erythmia* seu con-
nientia singularum partium, & commodus ar-
ctus; *Symmetria*, venusta totius operis congru-
tia, & proportio; Et *Decor*, seu pulchra distri-
bitio. Unde omnia examinanda vel ad *normam* con-
templantem angulos; vel ad *libellam* seu *perpendi-
culum*, (unde pendet filum, è filo glans plumbea
quæ indicatur recta structuræ altitudo sine in-
clinatione surgens; vel ad *regulam* (*canonem*) dirige-
ntem latitudinem. *Amussis* pro istis omnibus po-
tetur; unde ad amussim, adamussim, examussim &
mussim, & amussitata opera. Ejusdem est pro in-
clinatione futuri operis, construere tabulata
assamenta temporanea, *pontones pensiles* ex ar-
ctariis trabibus, cum transversariis longuriis
sublicis, ad sustinendos asseres, ac sustentando
operas fabriles; nosse item, & adhibere varias ma-
chinas, ad movendum & trahendum, de quibus
cap. 47.

Ædifici-
um.

Domus profundè fundata, & bene materia
firmèque trabibus compactilibus (quæ non pa-
dant, seu pandantur, aut cedunt oneri, subscudib
etiam ferreis vinctæ) & muris (in quibus varii
pides, quadrati, operarii, cusi, cæsi, ansis ferreis in-
plumbati & suffrænati) stabilita; intusque col-
umnata, ne laqueare ruat: extra verò pilis fulta
ne parietes vacillent; perstat diu columis; aut, si
bat ruinosa, vitium faciens, aut ventre extra pe-
pendiculū turgens, suffulcitur denuò *tubicinibus*
anteridibus, *erismatis* seu erismatibus; collapsa ve-
rò aut destructa reficiuntur, restaurantur, aut de-

capitellum perfectiore, & carationis simplicitate *Jonica*, quæ novies longior quàm crassitas basi decimam octavam longitudinis paruludens; simpliciore capitellò, extantibus e cornibus arietinis, in anfractum con-

Quarta & gracillima *Corinthia*, novem partibus (*Vitruvio* modulis) altitudine summa ambitum, basis ejus vigesima constat paratione epistyliò, & imitante crispata aut heliciis in seipsam redeuntis folia, (quæ capreoli dicuntur) quæ, in medio sursum margine circulatim seu turbinatim sunt, (*volutas* appellant,) quibus & sua labia Quintam ex harum ornamentis formatam aut *Compositam* seu *Italicam*; & sextam *Gothicam* ex aliarum erroribus natam.

Columnarum partes sunt tres: *Fastigium*, *Columna*, *Stylobata*; tres itidem partes, in quas earum dividuntur. Partes Fastigii sunt *Corona*, *Epistylum*, *Scapus*, *Basis*. Columnæ verò partes *Capitulum*, *Stylobata*, *Pes*. Stylobatæ quoque membra *Supercilium*, *Stela*, *Pes*. In hac triplici partium ne *Epistylia* & *Capitula* singularibus conornamentis. Sunt in illis *corona*, *projectura*, *torus*, *echini*, *cingula*, *supercilia*, *eminentia*, *capitula* teretes, quadratæ; *coronices*: lapidum bium aut tigillorum obnitentia capita; *Vimutuli* vocantur. Item *abacus*, *sima*, *regula*, *cyma*-

Columnarum partes

Suprema.

eymatium. In *zophoro* seu latiore *baltheo* inferuntur *triglyphi* (sculpturæ triplici sulcō canaliculatae & *denticuli* (segmenta, formam dentium referentia :) *guttae* (inversi turbinis speciem præbentes *metopæ* sunt inter trigmenta seu *zophori* intervalla ; in quibus variæ figuræ impinguntur , & insculpuntur, ut *fasciæ*, *lemnisci*, *vittata taurorum capita*, *encarpæ*, (florum, frondiumque implexi *orymbi* :) *astragali*, in rotundas aut oblongas baccas distincti, folia, volutæ, quarum labia, ut diximus, sunt flexuræ foliorum supinatae.

Media.

In *Scapo* seu Columnæ corpore pars superior dicitur *Collum* seu *Hypotrachelium* ; quæ quâ gravelescit, seu crassitie decrescit, *apophygis* id appellatur. *Scapus* vel est teres, vel quadrangulus ; si teres ; aut est lævis ; aut *striis* & *strigibus*, id est, canaliculis, vel rectis, vel obliquis striatus & sulcatus. *Stria* est eminula ; *strix* cava. *Vitruv.* Vel est intus *Scapus*, & vite circumscansili, aut aliis foliis & frondibus, flexuosus. Hic basi insistit suæ (quæ *Spiram* vocant ;) cingunt eam *toruli* seu *anuli*, sicut torques ; inter quos interjectæ cavitates vocantur *Scotiae* ; quibus omnibus subjectus est *Plinth* quadrati laterculi formam exhibens.

Infima.

Styrobate (Latini fulcimentum aut sustentaculum dicunt) pars superior est *Supercilium* ; medium *Stela* seu *Pila*, oblongè quadrata, non rarò cæmenturâ aut variis impagibus scalpta & ornata ; in ima *Pes*, cum substrato *Acaro*, seu *Plintho* ; in quibus, sicut in aliis partibus, varii intercurrunt cinguntque cinctus, projecta, coronices, extantia, abscissiones, &c. Vide in syllabo Onomastico seu indice, verb. Columna.

Columna
Structilis,
Soli-

Dicitur *Columna Structilis*, quæ ex pluribus lapideis operibus cæmentitiō, lateritiō vel lapideis

propylæum) constitutus, ad *Anticam* habes in *ediu-*
rontem (vulgò frontispicium;) accedenti
am seu portam, (quæ solet esse biforis & *Prim-*
) objiciunt se utrinque *postes* seu *anta*, *aditu-*
n ornamenta sunt *antepagmenta*. *prothyri-*
ancónes; in altero postium sunt *cardines*, à
pendent *fores* & *valva*; & super quos ape-
& clauduntur; in altero verò sunt *clau-*
npe aut simplicissimè claudens *pessulus*, in-
foramini postis; aut obex seu *vestis remis-*
repages, *repagulum*) obdendus uncinato
ui postis infixus est; aut denique sera obse-
re Laconica, & intus abdita; sive *appendula*,
filis extrà; pulsata priùs *cornice*, seu mar-
ut annulò ferreò. Sed quid est *diathyrum*?
la, sive septa ad arcendos equos & currus.
ries oppellulatam januam, pulsa; si janitor
sis, ostiarius) per *transennam* aut cla-
rospectat, roga aperiri aut referari: dùm-
rois, attolle pedem, ne impingas ad infe-
nen (*hypothyrum*;) caput verò submitte, ne
ad *superliminare*, (liminis supercilium, *by-*
um;) atque, ne *cardines* strideant, aut fo-
pent, move leniter.

ostium pertransieris, venies in primas æ- *Inter-*
ilet in *cavedium*, mox in artium, seu *hypæ-* *domi-*
ubi pavimentum *subdiale* & *impluvium*. Un-
de

de ingressio patet in penetrale, & conclavia ; si domus fuerit *distega*, *tristega*, *tetragaga*, (di- ternas, aut quaternas contignationes habens) ascensio fit in superiora ambulacra, per scalas, rectas, (quandoque post aliquot gradus are interceptas) vel *cochlidia* (cochleas, cochlide gyrum ascensiles circa scapum, unde librantur per *posticum* (posticam, posticulum, pseudotum in adversa & averfa domus parte) exitu liò; nec desunt varia ostiola & foriculæ.

**Laquea-
ria.**

Dum sumus in loco subtegulano, (sub tecti inambulamus pavimento, de quo suprâ; imp- det nobis *laquear*,) laqueare, laquearium, la- nar) siue fuerit tabulatum vel planâ coassatio vel variis areolis & lacunis in prominentias & vitates lacunatum & discretum, opere vel co- nariô, vel variè angulatô; siue testudinaturn, du- bus arcubus se decussantibus, aut in crucis n- dum se dissecantibus; aut fornicatum, seu arcu- tim concameratum: aut sphaericum, quod ad fir- litudinem sphaeræ orbiculatum est; (*Italici*, cu- pola) tholus est umbilicus testudinis.

Fenestrae.

Fenestrae admittunt lumen obliquum, rectum supernè immissum, (vicini quandoque obstruunt & officiunt luminibus) sunt vel arcuatae, vel quadrangulae, pro jecturis ornatae, cum vitreis alis reductilibus valvulis quas subscûdes (regulae) gneae, ferreis munitae laminis & virgulis includunt, obices affixi firmant, sunt arrectariis an- seu jugamentis decussatim interseptae; non raro clathratae aut cancellis reticulatae seu cancellatae columellisque distinctae, inter quas intercolumna cum pluteo. *Telamones* & *Atlantes* virili specie sustinent mutulos; *cariatides* muliebri.

Tectum.

Tectum (cujus apertiones vocantur *impluvia* supe

inde icanduiare, & icandularius, qui facit;
ector, qui farcit;) siue *imbricibus* (tegulis
tribus, in formam canalis cavatis, seu semi-
isa, ut sibi mutuò superimpositis; aut calce
ramine junctis) unde imbricatum; siue
hamatis; per utrasque aqua pluvia dejici-
deliquias, (delicias) colliquias, collicias
as vel cupreas, sparsimque per incilia: sed
tim per compluvium emittitur.

gutæ imponuntur tigillis: (transtillis *Vi-*
) tigilla *canteris*, oblongis lignis à columine
um tectum pertingentibus in formam lit-
A, qui firmantur subscudibus, confibulatio-
, præsertim *capreolis* contrà nitentibus; can-
um divaricata crura (quæ aliquando super-
s cuneis latiùs extenduntur) innituntur in
o *transtris* (lignis transversis, per quæ mea-
ranfitus;) supernè in acumen coëunt; infer-
ceribus trabium insistent; hæ sunt immissæ
in longum *porrectis*, muróq; incubantibus.
um intervalla coassantur seu contabulan-
Quòd si canterii justò longiores sunt, faciunt
andia, (vel suggrundam, seu *imbricamentum*,
stillicidium arcet, ne parieti noceat) ali-
do ampla, præsertim in circumcolumniis, seu
liis; & *xystis* seu inambulationibus, vel am-
ris; (locis ad ambulandum destinatis) aut
ant *podium* pensile, seu *pergulam*, aut *solarium*.

Menianum est prominentia & projectura ædiur
 Contra imbres & Solem serviunt quoq; *proje*
feu interpersiva, orum, (tecta aut tigilla pensili
 declives asseres ferentia.) In tectorum *acrocer*
feu pinnis, aut pinnaculis, id est, summis fastig
 figuntur bractæ sive *pétala, tritónes,* ventoru
 indices; item *metæ* & pyramides; corona seu *lor*
ca tectorum, prohibet præcipitium. Gula fo
 feu camini longiùs absit à tignis, ne calefaction
 flammam arripiant.

Quàm multa hîc non tam in ædificatione
 quàm eruditionis ornatum se offerunt! Pau
 quædam levi colligemus brachiô. Domiciliu
 longè tutissimum habebis & commodissimum
tecum habites. Quia non ex quovis ligno vel lapide
Mercurius, ideò multi deasciandi & dedolan
 sunt, modò ne frustrà. *Clavis trabalis* necessit
 tem indicat; &, cùm malum malo, vis vi vinc
 tur, *clavus clavô pellitur.* *Ad amussim fieri,* est e
 actè fieri. Hinc Virgilius de viro bono, anir
 curam habente, canit, quòd accuret.

Ne quid biet, ne quis protuberet angulus, æquis

Partibus ut coëant, ne quid deliret amussis.

Herculis in mari Gaditano fixis columnis inscri
 ptum erat: *non plus ultra.* Carolus V. longiùs
 tendens imperia, addidit: *plus ultra.* Officit al
 rius luminibus, qui ejus honori obstat. *Quib*
dam & fenestra ad nequitiam aperta est; alii per p
 dothyrum voluptates intromittunt. Qui sur
 mam alicui rei imponit manum, dicitur *coloph*
nem vel coronidem addere. Quid tu adhæc? *Desi*
rius. In extrema dicitur *stare tegula,* qui casui pr
 ximus. *Garrulus obdat ori pessillum.* Constantia
 arduis exprimitur per columnam, cui domus i
 nititur, cum lemmate: *pondere firmior.* *Mercurial*

tes utensilium, & primò argillaceorum
& vitreorum.

Eniamus ad opificia, quæ domus implent
utensilibus, quibus humana vita carere non
potest, & parantur è materia vel fossili, vel
abili, vel animali.

ulus (figularius faber) in figulina (figlina, *Figul*
na crustaria,) ex argilla, in argilieto effossa,
que ferreâ subacta, circumactione rotæ figu-
ollas fingit & ollulas, aliâque fictilia, (testa-
errena, ac Samia vasa) qualia sunt urceus,
lus, fidelia, sitella, Samiolum, poterium,
ris, bombylius, aqualis, hydria seu bauca-
(siphunculata lagena suctui idonea) ampul-
nde ipse ampullarius) cullulus, capêdo, pa-
scutella, catini, seriæ, &c.

ædam ex his sunt amphóta, seu utrinque
; quæ excoquit in clibano, postquam prius
exsiccavit, incrustâtque lithargyrô (vitreô
tiô, & duplici quandoque *tunicâ*,) aliquan-
nicocta eximit è furno, & pro incrustatio-
mperamento, versicoloria pingit, iterûmq;
igni percoquenda. *Porcellana* vocat, quæ
plendore candent; antiquis murrhina. Bibu-
nalè cocta rejiciuntur, nam tinnitu sonant
n, dum malignè respondent. Idem ædificat

Fornax. *fornaces* (seu turriculas testaceas) ad calefaciendū hypocausta; quarum partes sunt corona, gula, fauces, crepido, arca foci, & pes; os autem dicitur præfurnium seu propignéum, per quod ligna (scuneata, fissa, scissa, secta) immittuntur furcâ fœnicariâ, & rutabulô stimulantur. Sunt autem fornacæ testæ ac testulæ (quæ commissurâ lutantur multiplicis figuræ, ut umbilicatæ, scutellatæ, convexæ, concavæ, sigillatæ, &c. figulus etiam præstiterit, dum argillacea simulacra effingit.

Vitriarius fusor. *Vitriarius fusor* ex arena, cinere, sale, liquatis in tenuissimô igne, format & figurat in vitriario seu vitriaria officina, per flatu ferrei tubi, diversa vitreamina, seu vasa hyalina, in plurimos habitus

Vitriarius faber. ac cælaturas. Inde *vitriarius faber* (vitriarius) facit fenestras, coordinandô vitra specularia intra iugamenta crenata, & applumbandô ferrum in stanneo, ne excidant, quorum alia sunt orbiculata seu rotulæ, interjectis cuneolis conjunctæ, alia hexagona, quædam densiora & subviridia: alia per lucida seu diaphana, nitore crystallinô, aut, ut loquuntur, *Venetô*, scinditque adamante vel smiride

Encaustes. At *encaustes* (peritus encaustices) eadem pingunt encaustô. Sed *faber ocularius* (oculariarius) machinatur vel tornô illa in concavo vel convexo modum seu scutella metallica, terit super arenam: & politu terræ, seu pulveris Tripolitani, conspiciuntur conspiciilla, seu specilla ocularia, tubos & tubulos opticos; microscopia, quibus obtuemur pusilla ut grandia; & telescopia, quibus videmus distantia ut propinqua.

Specularius faber. Ad eandem tribum spectant *specularii*, qui conficiunt omnis generis specula ex vitro lævi, perpolitô, & à tergo, bracteolâ stanneâ opacata (metallica aliò referuntur) plana, sphærica, cavæ cylindrica

ectæ. Quid quod & uniones ac gemmæ ad-
næ fiant ex vitrea materia, non sine specioso
rum ludibrio. Sunt artifices, qui cryſtallum
figurant, & inde pocula cryſtallina, cande-
aliâque tornant.

itum eſt Proverbium : *figulus figulum* ; de
ibulum invidentia. *Horatianum* eſt :

— — — *Amphora cepit*

Inſtitui ; currente rota, cur urceus exit ?

ala dictorum cohærentia. Eſt illud :

Quo ſemel eſt imbuta rccens, ſervabit odorem

Teſta diu : de prima educatione.

n, niſi tunditur, non fit urceus ; nihil abſque la-

& moleſtia. *Teſta collifa teſtæ* ; cùm duo con-

tur, utriuſque malô. *Lutum lutô purgat*, qui,

it ipſe ſordidus, alienas ſordes extergit. *Me-*

le luto ficti dicuntur ingenioſi. *Væ tibi, vœ ni-*

icebat cacabus ollæ ; ſimilis ſimili. *Ex tripode* ;

am ex Oraculo veritatis. Jam tu perge. *De-*

s. Aliud vitrum, aliud margaritum. *Mercur-*

Perge. *Deſiderius*. Stans ſto. *Mercurialis*. A-

enſium teſtulis te movebo. *Deſiderius*. Quid

nigmatis ? *Mercurialis*. Apud illos genus erat

ationis, quod oſtraciſmum vocabant ; da-

uri quippe aliquem exiliô, ſuffragium fere-

teſtulis, Græcè, *ὄσρανίσις*. *Deſiderius*. Quid do-

e ſymbolicæ ? *Mercurialis*. Plurimùm fanè ;

gis diverticula ſectari vellemus, quàm viam.

Ex solo speculo quid non symbolorum? *Cu*
 inscribo: *Omibus omnia*. Quid volo? *Desider*
Zelum viri Apostolici. *Mercurialis*. Si addo: *Z*
fallit. *Desiderius*, Virum exprimit, nemini adula
 tem: vel conscientiam cujuslibet. *Mercurialis*
 lemna: *Alter ego*. *Desiderius*. Amicum refert
 cerissimum. *Mercurialis*. Perspicaciam tuam
 speculo ostendis. Tempus est, pedes hinc & m
 nus ad duriora transferendi.

CAPUT XLII.

Artes metallicorum utensilium.

Metal-
larii.

M*Etallarius* scrutatur venas subterraneas m
 talli, (canales venarum, earumque capit
 ope *Virgula* cujusdam indicis, quam *Di*
nam vocant; tum parat aditionem ad illas, o
 fossorum, qui ingrediuntur fodinas, (sectura
 aurariam, argentariam, ærariam, ferrariam (in
 cti bardocucullô, & perizomate, cum succenia l
 cerna aut laterna: repertaque metallicæ ven
 (*crudaria* dicitur, quæ in summo deprehensa) in
 pingunt cuneos, decutiuntque frustra, & extr
 hunt foras.

Hic *discretor* secernit impuritates faxeas; *lot*
 secreta elevat in *chrysophysis* (officina lotoria;) a
 deferunt in ustrinas, & ita colliquefaciunt,
 metallum à scoriis liberatum profluat; &, qu
 plerumque argentum est intermixtum auro, s
 parantur illa ab invicem, & abstrahuntur *chrysu*
câ, seu aquâ secretoriâ, (*vulgò aquâ forti*) demum
 que conflatur unumquodque purum, putum
 orum in tabellas, vel bacillos.

Faber
ferra-
rius.

Hic jam *fabri* antelucani ad opus fabrile se con
 ferunt, in fabricam seu officinam ferrariam, in
 fundunt ustrinæ carbones à carbonario subve
 cto

ibrant, (dum interim stricturne quaquaver-
liffiliunt;) cusa denique lentant in laminas,
que formant ac figurant, ferrumque indu-
thalybe seu stomomate, & ubi opus, ferru-
ndô conficiunt utensilia.

per ferrarius fabricat ferramenta varia, de
is sparsim in hoc libro; falcarius dicitur à fal-
procusione; faber equarius peritus est ve-
ariæ; habet & ipse diversa instrumenta, qui-
titur in calceandis & curandis equis, nempe
ferreas, forcipes, novaculas, ferramenta
ria ad ungulas equinas (quarum cavitatem
lônem suprâ vocavimus) excavandas; qui,
induit soleas jumentis, cavet, ne clavô fini-
mpactô ulcerentur, præsertim si subtrive-
ungulas. Impatientes calcitriones seu recal-
ntes arctat in repagulo. Idem munit rotas
es laminis, & has clavis rotariis, flectitque
as ex catenatis orbibus.

ber *serarius* (claustrarius) fabricat claustra ac
, quarum interanea seu interiora, ductilibus
nfer tam clavem lamellis, prorsum vorsum
ntur. Clavium & clavicularum pars ante-
dicitur *projectum* seu *labium* sulcatim pertu-
& per oppositos intra seram denticulos ac
las versabile; ejus circumactu obex seu pessu-
bducitur, reduciturque. *Catoni* vectis remis-

*Faber
serar*

farius vocatur, qui manu extra feram trahitur retrahiturque. Pars clavis posterior, est ansa media, tubulus seu canaliculus, qui infigitur (inponitur, impingitur) spinæ ferreæ: detrahitur eximitur. Clavis generalis seu communis plures portas aperit. At *Laconica* est adultera, seu adulterina, quia ubiq; referat. Valvæ & januæ vincuntur subscudibus & vinculis ferreis, quorum extremitates cavæque partes immittuntur uncinis seu cardinibus, quibus fabri nomen à *coni* figu dederunt; retortos illos vinculorum flexus & obices, seu subscudum extremitates orbiculatas à *flexendo* & *versando* nominant. Habent suos fenestras quoq; obices. Appendulis feris additur fibula uncino inferenda. Janua movetur ansâ; pessulo manubrio exteriùs tollitur, deprimiturq; cornice, ut suprà diximus, pulsatur ostium. Præcipua instrumenta, incudes, mallei, limæ, retinacula adstrictoria, &c. Vide in Ind. voc. Sera, & Clavis.

**Faber
cultrarius.**

Cultrarius (machæropœus, gladiarius) fabricat cultros (mensarios, coquinaros, incisorios, seminutales, in manubrium reductiles, clunabula seu clunacula, parazonia, machæras, cultellos (falculas) ancipites, vel cum dorso, frameas rhomphæas, seu spathas (*Vegetio*) & semispathas gladios Gallicos, (longos sine mucronibus ad feriendum cæsim) Hispanos, (brevitate habiles ad punctum petendum; sunt, qui, Hispanienses gladios, ajunt, fuisse mucronis firmi, & ictus utrinque validè penetrantis. Sed hodie isti habent longos illi breviores, utriq; mucronatos) veruta, ficas, pugiones, pugiunculos, ensiculos, gladiolos, acinaces seu harpas, (gladios incurvos, falcatos, Persicos) dolones, (intra baculū latentes) subalares, laterales, &c. Gladii partes sunt: *capulus* vel capulū, quod

is pulvere erodente varias incisuras & figur-
primit, incidit, inscribit, Quos (uti & for-
c forficulas) *famiator*, vel, ut alii loquuntur, *Samia-*
tor, *famiat*, seu exacuit, lævigat, depolit, cote-
iâ, rotatili, quam calcandô girat, rotat, & *cotiar-*
culos exterit ac æquat, cûm videlicet mucro *us.*
ies est denticulata, seu plagis asperata, aut
ata, retusa, hebes, hebetata, obtusa, rubi-
(ærugine, ferrugine) exesa, obducta; rubi-
a, æruginea; cûm duxit situm.

cularius fabrefacit acus & aciculas, ferreas *Acicu-*
eas spinas, spinulas, cuspidulas nodatas seu *rius.*
itas, uncinulos, hamulos; (aciarium est
acuum) iidem sunt *fibularii* (confectores *Fibul-*
rum;) *Calcarium artifex* stapedes lupâta, *rius.*
os, murices) nasalia, frontalia, postomides *Calca-*
las, oreas, pro equis parat. *artife*

tricator minorum opusculorum seu faber *Faber*
minutioris (minutiarius) forficulas, forci- *minu-*
forcipulas, chelis seu rostris aduncis, aut la- *rius.*
ulis, aut cuspidatis, &c. ferras & ferrulas, te-
s, limas, emunctoria, candelabra, nolas,
colos, seculas, circinos, &c. (*Clavarius* omnis *Faber*
ris clavos & clavulos, capitatos, umbellatos, *clava-*
nuscarios, bullatos, (quibus portæ & sellæ *rius.*
guntur) uncinatos, equarios, seu ungula-
pavimentarios, scandulares, (scandularios

seu tegularios, cistellarios) tabularios, doliar
lacunares, confibulas, trabales, &c.

*Faber
tormentari-
us.*

*Sclopo-
rum par-
tes.*

Tormentarius faber conficit manuaria tormen-
ta bellica, bombardas, ferreos tubos, & fistulas:
ratas, rotatas, striatas; scopicas, venatorias; sc
pos, sclopéta cum suis partibus, scilicet catu
igniario lapide, scutulâ, clavi, rotulâ, ligulâ, p
te maxilari, virgâ stipatoriâ (quâ fartum inc
catur) & sphæro paticâ seu hamatâ, (quâ plu
bea glans retrahitur) & peniculatâ,) quâ purg
tur, extergitur;) pinna, seu dioptra, imum
premumque punctum est collineationis. *Mate*
arius tormentariorum est, qui thecas harum fist
larum fabricat, pyxides pulverarias, parergis,
tabellis offeis (officulorum emblematis) non
rò vermiculatas distinctas, & figuratas. Vide
Ind. voc. Militaria Vocabula.

*Thoraco-
pæus.*

Malleator (thoracopæus, buccularius, lori-
rius) fabricat è ferro ductili cataphractas, cu
suis partibus, ut sunt thorax (lorica, pectoral
dorsuale,) ferreus, chalybeus, æneus, hamis, an
lis, catenulis, lamellis, squamis confertus & cor
missus; tibialia seu ocreæ ferreæ, chirothecæ, h
merale, galea, seu cassis, cum cono, seu apice,
buccula (buccarum tegmine) facit idem omnis g
neris clypeos, seu clypea, scuta, peltas, cetras, &
quarum media & eminentior pars est umbo; a
prehenduntur & tenentur ansâ, seu capulô: o
nantur bullis & claviculis. *Malleator* quoq; æ

*Arcua-
rius.*

dicitur, qui malleat æspilis ruidis. *Arcuarius* co
ficit arcus & sagittas, (spicula, tela missilia) qu
rum thecæ dicuntur pharetræ, arcuum coryti.

*Faber æ-
rarius.*

Faber ærarius è ductili cupro cudit, tiligine
que marculô lævigat æramenta; facitque ahen
lebêtes, caldaria seu cacabos, sartagine, cortine
(ti

fusor æramentarius fundit & conflatur ex ori-
o, seu ære caldario, (sic dictum est, quia ex
ldaria & ahena fiunt) æra campana (*vulgò*
anas) clavô seu pistillô ferreô (*róphalô*) pul-
a, in contignatione suspensa & librata : Item
anulas, nolas, cymbala, tintinnabula : & tor-
a bellica majora, novæ subtilitatis (ut qui-
ait) & operis admirandi ballistas, oblongum
bum, & æqualiter teretem, ex ære fusili figu-
; quæ non funibus aut nervis intentæ singula
ant spicula, sed incogitatâ priscis ratione, ad
citos tenui à tergo, foramini igniculos, cum
mento multiplici, rapiendos; certô primùm
ti ac sulphurei pulveris modulô temperatas,
tos dein ore patente ex arte globos catenás-
& alia obturamenta, fulminis instar flammis
antibus, cum horrendo fragore eminentes.
ie inventæ quoque sunt fistulæ lignæ, intra
coactus & condensatus aër, laxatô obtura-
tô, validam emissionem habet. Ventosas
llemus.

eterùm, ut *fusio* seu fusura rimam aut scissu-
ne ducat, oportet fusorem pyrothechniæ ap-
è gnarum esse; quare ante omnia opus est,
ypi è terra probè subacta rectè conficiantur,
sponantur, iisque metalla peritè excocta &
perata infundantur, fornace & igne ad calo-
rem

ris
fusio
ram
tari

Fusi
peri
ris.

rem variandum diligenter, variatis & attemperatis. Sunt autem tormenta hæc militaria seu bellica (fulminatrices machinæ) diversimoda; nam quædam sunt manuaria, ut minores seu breviores sclopi, circumactu rotæ globum impellente quædam, majores sclopi, ut bombardæ, (vulgò *mosquetæ*) super furcillis quandoq; librari solita igniariō funiculō exonerandæ; quædam sclopi duplicata, duplō aut triplō majora illis; quibus accedunt, sed magnitudine excedunt, tormenta campestria seu castrensia, vulgò *falcones*) trium aut quinque circiter pondo globos ferreos expellentia; his grandiores sunt *colubrinæ*, seu serpentinæ, (scilicet fistulæ) seu basilisci, longitudinis octo plerumque, aut novem ulnarum seu cubitorum, decem aut viginti librarum glandes extorquentes; maxima sunt *muralia* seu obsidionalia (vulgò *carthaunæ*) in longum sex ulnas seu cubitos complectentia, & sexaginta libras; vel si sunt duplicata (nam pro magnitudine: dimidiata quartaria, octula dicuntur) duplō plures ejaculantia; mortaria amplâ capacitare serviunt ad pedas granatas, variis ferramentis fartas, ejicienda. Vid. Ind. verb. Militaria vocabula. Mensura proportionem campanarum ab ambitu & altitudine desumitur; partes earum, auriculæ, & harum anse, frons, corona, margo fimbriæ, cavum.

Stannarius faber.

Stannarius (cantharius fusor, *Pont.*) stannum fundit vasa, (ut cantharos, scyphos, patinas, globatas, paropsides, discos, salina, malluvia, laganas, &c.) quæ si rotunda sunt, tornō rotatili: aut si angulosa, rasurâ seu ferramentis rasoriis perpolit, utrobique fricatum vel frictum adhibens concincto stanno. Canthari habent cervices peransis: lances & catini, crepidinem in ambitu.

n quædam obeliscis sunt præfixæ : opus ejus
mq; futile, & minimè durabile. *Bracteolarius* Bra
eolas conficit aureas & argenteas, crepitan- lari
t *Bracteator* metallum in tenues ducit lamel- Bra
tor.
usor dilatat in tenuissima fila, non rotunda, Cus
tescentia seu latiuscula. Qui metalla in fila Con
nda attenuant, primò quadratam lamellam o filo
eolis rotundant, & anteriùs acuminant: hanc ferro
unt modulo ferreo multifori, per cujus fora-
laxiora & angustiora tamdiu lamellam
llunt, donec in teretes virgulas formetur:
einde per alium modulum arctiùs & arctiùs
gendò trahuntur à loro tractorio, super
num extento, & circa axem, circumactu de-
ti manubrii, seu quadrifidi radii, volubili,
c, per alias & alias exiliores formas seu fora-
t, in minutissima diducantur fila. Sed au-
argentumque netum, seu textile, filatim se-
circumvolvitur, & ad nendum texendúmq;
petur. Secùs accidit filis è metallo solidis seu
, aut per modulos prædictos transadactis,
non tam acu quàm forcipulâ tractantur, ad
llas & coronas opere Phrygiò crispandas.
ra fila dicuntur aurata & argentata : hæc
, aurea, argenta, ærea; seviuntque ad tin-
m Instrumentorum Musicorum. Unde fides
e, ferreæ, chalybeæ; & devolvuntur in radios:
illa

Aurifex. *Aurifex* (multis auri faber) seu faber argentarius , aut etiam ærarius , *Cicero vascularium* vocat in aurificina vel argentaria opus faciens , im-
 mis callet artem examinandi & probandi meta-
 ad coticulam , seu lapidem Lydium , aut Hera-
 um ; tum illa in catillo liquefaciendi & secerne-
 di ; dein excoquendi , & purificandi (*Plin. Sueton*)
 ut ex argentofo & ærofo fiat aurum obryzum
 purum , putum . Et per catinum triangulum in-
 fundendi formæ ; vel malleandi , procudendi , co-
 landi , incoquendi aurum , seu inaurandi & in-
 gentandi : glutinandi chryfocollâ , seu chrysitide
 & argyritide : lingulâ chalybeâ poliendi : encausticâ
 seu encausticô sive incoctili emblemate , inuren-
 di & pingendi . In signis efformandis duplicem ob-
 servat rationem . Aut enim formaturus iconem
 juxta simulacrum ligneum , æri fusili impressum
 (typus vocatur) impingit aurum , argentumve
 in figuram destinatam excudit & extundit ; Aut
 in modulo gypseo , plumbeove , fusione figura
 stylisq; ferreis , obtusioribus , teretibus , latiuscu-
 in depressiores & prominentiores partes effigia
 & lævat , variis ductibus lineamenta & parer-
 discriminando , quædâmq; subtilibus incisur-
 celandô . Vasa fabrefactoris , circumplicat ferre-
 formæ lamellas benè malleatas ; & in longum
 tumque extenuatas vel rotundat planô ambitu
 vel distinguit orbe angulare , vel quadrat latera
 ducitque in tubera & tubercula , per malleos
 ferramenta diversimodè capitata & rostrata
 Idem aliô stylorum genere peracutô , & in dive-
 sos angulos mucronatô , punctim tractimque f-
 dit . Sed terebrâ forat , attractu funiculi , inst-
 surrecti torni , agitabili . Metallis nitorem reco-
 ciliat , vel candentia ustô cremore vinaceô cu-

um est, quod adhuc in massa: Factum,
in vasis & signis. Ad expurgationem auri
enti, utuntur vasculô, è cornu bubulo vel
io contrito, tenacique materiâ coagmen-
Vulgò cupella, seu capella.
tificis, & Anaglyptices periti, seu Anagly-
t, vasa anaglypha seu anaglyphata, sculptu-
inentibus aspera effingere: aurea, aurata,
rata, argentata. Item opera sigillaria, em-
ta, scyphos sigillatos & operculatos, annu-
nellos, signatorios seu sigillares, gemmatis
mmis in pala inclusis, dactylia, condalia,
ua dactylothea, phialas, pateras, monilia,
as (mundum muliebrem:) torques, squa-
n, orbiculatim, angulosè, ovali serie cete-
, & plectiles: inaures, seu stalagmia, cali-
hrysendeta, aureis crustis illigata, guttur-
elluvia, signa & sigilla, scitè, affabrè, faber-
elaborata: lychnos argenteos, penfiles, ra-
s, coronas regias, ex cuspidibus pyramida-
ut surgentibus ex orbe, acanthi foliis, séque-
nè dilatantibus: & imperatorias, curvanti-
in globum laminis aureis, inque zonas se-
antibus: omnisq; generis cimelia; colligens
cinctu, pede leporinô, scobem, & ramenta,
lucam, quibus intertrimenta possunt com-
ri. Denique fabrefactis addit notam auri ar-
gen-

Gemma-
rii.

gentive probati, seu probi. Speciatim aurarii curant negotium chrysopóla, argyropóla, negotiatores aurarit, argentarii que; *Gemmarii*, gemmarum mangones gemmas & cime lia: gna discernendi lapillos, pretiosos à factitiis & ignobilibus, veros ab adulterinis & subdititiis, pondere, duritie, splendore, in quibus nec macula sit, nec nubecula. *Margaritarii*, circa margaritarum uniones, baccas, earumque elenchos æstimand & vendendos versantur. Vid. Ind. verb. aurifer. *Monetarius*, seu monetæ cufor, nummos cud in officina monetaria. Sed qui perurit reprobus seu improbos, adulterinos; aut admutilat, accidit, arródit probos, falsarius est. Hodie modus faciendæ monetæ in eo consistit, ut vel lamina aurea vel argentea æquali crassitie cudatur: vel duos inter volgiolos rotâ aquariâ impulsos prematur postmodum laminatum æqualiter metallum, cum actû prefforii ferramenti, in nummos majores minorésve, pro ratione laminæ, rescindatur typóque formetur ac signetur, seu signum & inscriptio imprimatur.

Alchi-
mista.

Qui è sequioribus metallis conantur enixè ætitare aurum, vocantur *Alchimistæ* ab Alchimia seu Chimia aut Chemia, Græcè χημεία aut χημεία Latinis idem, quod infusio, & auri argentiq præparatio: cui Arabes articulum *al*, linguæ familiarē apposuerunt, unde Arabicè Alchimistæ: Græcè Chrysopœi; & Ars ipsa *Chrysopœia*, quæ sibi persuadet, posse ex viliori metallo semen cõligi, cujus cum sulphure & argento vivo (Mercurium vocant) permixtione, fiat Pulvis, & *Tinctura*, (quibusdam *Lapis Philosophicus*,) quæ tinctum in suam naturam, hoc est, aurum transformet, & convertat. Quod an fieri possit, dig

et flagellum, quò vapulet. *Redditur incudi*; quod
igitur, mutatur, corrigitur. *Desuit ei lima*;
et nondum satis tersum & politum. *Additur*
; cùm castigatur & expolitur. *Vulgatum est*:
es ad limam, quam semel ad linguam. Eandem
unt incudem: qui assidui sunt in eodem opere.
malleum & incudem est; qui ingenti malò pre-
ar. *Tenedia securis*; de severa animadversione.
ie novacula est; qui in summo discrimine. *No-*
la in cotem incidit; cùm quis in eum offendit,
nem minimè vellet. *Tuò te jugulabo gladiò*; tuis
vincam argumentis. *Cudendum est, dum calet*
m; occasione utendum. *Nunc tuum ferrum in*
est; tua res igitur. *Præposterè agit, qui clavi*
ligna, secures foris aperit. Nunquid obtundo?
lerius. Nihil gratius auribus. *Mercurialis*. Nunc
alleum move. *Desiderius*. Movebunt pro me,
Brontésq, Steropésq, & nudus membra Pyracmon
erique cyclopes, quorum

— *alii ventosis follibus auras*
Accipiunt, redduntq, : alii stridentia tingunt
Era lacu : gemit impositis incudibus Ætna.
urialis. Gaudeo, Homerum Latinum tibi tam
liarem esse, qui fuliginosam Vulcani offici-
non ferreâ, sed aureâ hypotypósi illustravit.
ad alios fabros minùs operosos vocamur.
erius. Restat aliquid. *Mercurialis*. Quid *Desi-*
s. Symbolicum quid, in mentem venit mihi.

is aliò sunt **vertendi pedes.**

CAPUT XLIII.

*Artes utensilium lineorum, ligneorum,
coriaceorum.*

Estio contorquet restes, seu laqueos, funes, aurigarios, rudentes, nauticos, anchorarios, ductarios, tomices, numellas fetosas, cincilicina, resticulas, funiculos, fila & varii gentortia ligamenta è cannabe, stupa, sparto, arborum libris, qui, dum virent, glubuntur, umentum ejus: traha, cuneus, pondera, rotæ,acula, furcæ, tudines, mallei stuparii.

Minarius seu *cophinopæus* è viminibus, quando decorticatis & exalburnatis sirpat, seu facit corbes, corbularas, calathos, calathiscos, os, quasillos, seu quasillas, sportas, sportulas, tra, canistella, sirpiculos, vel scirpiculos, fificinas, fiscellas junceas, virgatas, viminea: & rusticorum sirpeas vel scirpeas.

Librarius facit cibra, cribella, *Pont.* incernicula, teria, ex assulis flexilibus, rotundatisque retitem juncea, aut linea, aut ex fetis equinis; a sunt cribra excussoria, pollinaria, rudera-

C.
pfarius autem ex asserculis, seu sectilibus las, seu bracteis ligneis, capsas, capsulas, scrinia, ola, cistulas, cistellas rotundas, ovatas, quas, oblongas, &c.

De-

aut obturamentô ; hoc siphone aut episto-
 Vietoris effecta sunt : folia, tinæ, cupæ, or-
 orculæ, seriæ, pytinæ, obbæ, capedines, capulæ,
 i, alveoli, camellæ, fina, mulctræ, fituli aqua-
 urnæ, anthiæ, diôtæ, scaphia, &c. Labor est,
 las doliorum secare, dolare, committere seu
 gmentare, ad fundum aptare, adhibendô do-
 am pedatam, & inversam : circulos dolabellâ,
 cultrô utrinque manubriatô (*Pallad.*) super-
 uleum ligneum, retinaculô ductili instru-
 n, recidere, vimine colligare, eosdem vasis
 icere, adhibendô retinacula, uncos tractorios
 dstrictorios, tudite seu paviculâ adigere ; &
 culâ, seu paxillô adstrictoriô arctare : tere-
 circulari perforare ; fissa seu fluxa & perfluen-
 ac rimas agentia compingere, resarcire, & re-
 egrare : cados cerevisiarios picare, radulanâ
 priùs exemptâ, & super fulcrum reclinatos
 ulis circumfricare, aquâ eluere, &c.
 ornio seu Toreuta parat in sua fabrica, tornatilia *Tor*
 ta tornô. Ars ipsa, Toreutice. *Ostotoreuta*, ossa
 mandôpolit, adhibitô chalybe, in cubum an-
 sè cuspidatô. Est autem tornus, volgiolum
 s, circumvolutô lorô ; è pertica arcuata, fu-
 sô, pedis agitatione rotatile : ex altera parte
 cavô, aut etiam dentatô capite, materiam
 atilem tenaciter apprehendens : alterâ sui
 e inertum, ferreæ laminæ forcipatæ, hoc est,

in modum forcipis, diductili. Lamina ipsa, cum suo sustentaculo, intra duo tigilla versatili, ferratâ cochleâ contrahitur, laxaturque. Utrinque duo sunt retinacula, ferratâ mucrone, (quorum dextrarium cum fulcro suo est mobile) lignum tornâ paratum, figentia. Versat autem Toreuta utraq; manu, instrumenta tornandi super transversum fulcimentum; hoc innitens subjecto orbiculo ligneo, tollitur demittiturque clavâ cochleatâ. Rudiores seu primam scabritiem auferunt semitubulis ferreis: tum lævigat ferramentis planis, obliquè exacutis; aut etiam simplici, duplici ve acie, uncinatis, (inter quæ rutellum in globis præsertim, & orbibus formandis usui.) Rostriatâ seu rostellâ longiore reduncis, utitur ad fundenda vasorum, & extuberantes ventres excavandos, ut in atramentariis. Terebris dentatis secant, & perforat. Torum autem variat, prout opera sunt scutellata, cochleata, angularia, &c. Denique per diversâ applicatione instrumentorum, planorum, obliquatorum, uncorum, canalitiorum seu cavatorum cavat, lævat, exasperat, extenuat, deprimat, attollit, turbinat, globat: crenulis, incisuris, spiris, nodis, tuberculis discriminat, multifariâque figurat, & detornat varia vascula, rosas, gneolos lychnos, pyxidulas, &c. Inter artis hujus arcanâ hodie celebratur, si quis nôrit tornare non modò rotunda, sed angulata quoque, & ovata, squamata, undulata, torquata, rhombis & variis tuberculis distincta, &c. Vide Indicem V. torum.

Qui *globulos* seu *sphæriculas precatórias* tornant, usurpant torum tricuspide lunulâ præferratum, cujus circumactione orbiculos exsecant ex æquâ moto manu asserculo: quibus postea gyratione rotæ perfectam rotunditatem & lævorem ad-

dunt

arem, pro fuscina aciculam adhibui. Porro
ad *Arcularium*, seu Scriniarium aut Clinopœ-
pertinet suamet sibi arma fabrilia ex ligno
re: ferrea acuere: ligna in quadrum circumse-
: ex curvo in rectum & ad regulam reducere:
drata rotundare: rotunda quadrare & con-
drare: decussare, seu decussatim conjungere:
cellare, seu cancellatim coagmentare: angula-
incidere & committere: per fissuras & inci-
s seu planas, seu denticulatas, seu altrinsecus
antes: per juncturas insectas: per canaliculatas
ivatas conferere: perq; varias secturas & scal-
as immittere: quæ contra pulpam sunt, la-
lis tegere: naturam ligni, & vitia nôsse, si-
cidum, cariosum, nodosum, viride, fugiens, seu
ens aut discedens, facile fissile, intractabile,
bile, contumax operanti, aut quocunque
lô vitiosum.

iusdem est, opere intestinô, seu ligneô, con-
ere, quidquid ad ornatum ædium pertinet, ut
aquearia seu laqueata coronariô opere, lacu-
cilicet vel rotundis, vel angulosis (insertiones
pages appellantur fabris) suspendere, seu, ut
ius dixit, lacunare: parietes cum suis coronis,
icibus, loricis, loriculis, loricationibus con-
lare: pavimenta coassare, seu assare, aut coa-
onem vel coassationem facere: arcas & arcu-
abricare, loculatas, pluribus loculis aut nidu-
lis

seu cripata *zigrina*, quæ oblongo venarum
rursu maculosa. Ejusdem quoque est, lecticas
pingere, quarum pars à cervicali dicitur plu-
latus, *sponda*, fabricat etiam sellarum pelli-
um fulcra, sive arcuata, sive bissellia: variâsq;
culas, sedilia, scamna, scamilla seu scabella,
s, antepagmenta, ancónes januarum, juga-
ta fenestrarum, cæca postium intertignia: Di-
q; affamenta jungit, committit, impagibus
bscudibus: juncturas & commissuras glutine
lutimentô glutinat, seu conglutinat. Fissu-
riones, rimas, divisuras, rimulas, assulis im-
& compaginat, ne compages, vel coagmen-
hiet, aut perluceat. Et, ut niteant, gummi-
e, seu gummi juniperino (vulgò *vernice*) ob-
Quæ omnia ut fiant, primò sunt asseres, &
a exascianda, & marginanda: tum runcina-
raptibus dolanda, & runcanda: inde dolábrâ
landa: mox dolabellâ, seu planulâ edolanda:
mdolanda, complananda: quædam denticu-
dolabellâ strianda, seu in crenas incidenda.
ut opera fiant everganea, fabrè, aut elabora-
ta, quædam excavanda & exscindenda, ut
andiùs recedant: alia, út protuberent: alia
res angulos reflectenda: (ipsi *strumas* vo-
alia utrinq; promittenda, ut procurrant, &
cta videantur: quædam scalpturanda: qui-
am parerga inferenda: tabulæ ac tabellæ in-
ndæ marginibus, seu marginandæ, (unde

mar-

ere musivô , seu vermiculatô interfecanda , &
ornanda. Quædam nigrâ politurâ imbuenda, &
ficienda ; & , quæ infecta sunt, defricanda, ex-
enda, deterenda juncis. Quædam rallô & limâ
enda , rasitanda , interrada. Quorundam
antiæ circumscalpendæ. Quædam durioris na-
æ, ut lapides & metalla, coagmentis alliganda;
quæ pluribus constant membris , distributè ac
titè ad symmetriam totius operis adaptanda.
Ad quæ omnia efficienda , opus imprimis est
nsâ dolatoriâ , ut *S. Hieron.* loquitur; retinacu-
pluribus , fixis , mobilibus , planis , cochleatis.
m sustentaculis: & diversis scalpris : rectis, op-
uis, acuminatis, cavatoriis. Variis quoque fer-
& ferrulis : ascia , dolabris , ac dolabellis : te-
ris & terebellis : paviculâ , forcipe , cultrô fa-
i , &c. quibus fodiendum , cavandum , tere-
ndum, perforandum, secandum, infecandum,
secandum , circumsecandum, interfecandum,
idendum, incidendum, rescindendum, circum-
endum , impingendum , illidendum, &c. deci-
tibus , interea & absilientibus assulatim schi-
, seu ramentorum crinibus , segminibus , se-
entis , secamentis , assulis , micis, & scobe, seu
agine. Vide Ind. voc. Scriniarius.

Lyropæus seu *Plectropæus* conficit lyras , citha-
, testudines , cheles , &c. quarum convexitas
ulata , dicitur *magas* (adis) in cujus medio est

umbilicus cælatus: cui infistit *magadium* seu pont-
culus: hic sustinet *chordas*; chordæ, seu fides fer-
untur *plectrô* arcuatô, & setâ equinâ subtentô
tenduntur & remittuntur *verticillis* seu verticul-
aut epitoniis: verticilli immittuntur *jugo*, &
cervici chelyos.

Organo-
pæus.

Organopæus seu Organarius fabrefacit Organ-
Musica, seu Pneumatica, cum suis fistulis major-
bus & minoribus: quarum quædam graviores
bombum: quædam medium seu tibiale sonum
quædam acutiorem emittunt, qualem gingriæ
dunt: quædam, qualem cymbala. Ex illis ad fo-
lium (obturatorum *Vitruv.*) contractionem & dila-
tationem (obturationem & aperturam) alterna-
tim redditur spiritus, pro moderamine *tegularum*
pleuritidum & motuum *epistomiorum* seu *epitoni-*
rum, quorum manubria manibus, imò pedibus
Organædus tangit, pulsâtque. Interanea sunt
tot filorum mæandris suspensa, ligata, & impli-
cita: tot spiraculis distributa & partita, faciliù
ut inspicere possint, quàm describi.

Desiderius. Quoniam vis mira constructioni
harmonicæ in Machinis hisce Musicis apparet
peto abs te, ut iis, quæ percurristi, adjungas plus-
cula, artis & pegmatis Organici penitiùs paul-
cognoscendi causâ. *Mercurialis.* Promptior sum
quàm peritior, ad hoc præstandum: quantò me-
lius desiderio satisfacerent tuo, horum operum
Dædali. Sed tamen, huic ne totus desim rogatu
ea, quæ mihi cognitiora, communicabo tecum
Organædus igitur, ubi digitis movet claves, quas
vocant; moventur simul obturacula, seu spiracu-
lorum obices, oribus fistularum subtenfi, & ex
filis ferreis lamellisque ligneis, quas tendiculas
voces uncinatas, cum clavium seu manubriorum
depres-

larum seu Grandiorum, (*Principalem* Orga-
nei vocant) seu Mediorum, & quadam permix-
e consonantium, id quod *Mixturam* appellant:
Tubarum ac Tubiarum, & gingriarum sono-
xprimentium, aliter & aliter sonant, prout
atione regularum pleuritidum (quasi dicas
uctilium & reductilium à lateribus utrinque
llarum foratilium *Plin.* quarum singulae qua-
ginta quinque fistulas, epitoniorum manubriis
lerantur) per spiramentorum foramina, seu
orata tabulata (*Vitruv.* pinaces vocantur) ora-
laria vel recluduntur seu aperiuntur, cum sci-
fistularum extremitates rectè foraminibus
auræ perviis, insistant: vel clauduntur, dum
oribus inter se non respondent, & sic afflatus
erca, & per canales tradux spiritus intercipi-
Copulam Organarii fabri appellant fistularum
cordiam, leniori modu latu aures ferientem.
nulantem nuncupant, cum tremulus sonus eli-
r è fistulari cavitate, per aërem quadam suc-
atione impulsus. *Organum pneumaticum*,
od minoribus fistulis regulisq; pleuriticis con-
Positivum dicunt, quòd de loco in locum poni
at. Sed *Regale* nominant, quod, fistulis, non
n regulis præditum, sonitum reddit streperum
gis ac stridulum & subraucum, quàm liquidè
alem, ob diversum aëris ad ligulam, seu lingu-
in fistulis abditam, appulsus. Minora Orga-

ulæ epitoniis seu clavium costis infixæ, allisu
hordas feriunt, & obtusiore sonô tinnire fa-
cunt. Intellexti hæc? *Desiderius*. Quantum im-
itas imaginandi patitur. *Mercurialis*. Vides
quid petieris, quidque dixerim, hæc fidelius
sibi subjici, quàm auribus. Sed macte animô,
non te in rem præsentem; modò cæteras fa-
ctas lignarias pertransierimus priùs. *Desiderius*.
Cumque tecum pergo, vel aviditate ad alia ac-
cedo; vel inde, ubi fui, non sine admiratione re-
vertor. *Mercurialis*. Pauciora miraberis, si plura ex-
pensis fueris. Nunc ad fabrum Rotarium.
Austrarius, seu *carpentarius*, facit currus, plau-
carpenta, carros, & varia vehicula, vectabula,
cicula, quorum vestigium dicitur *orbita*. Cor-
pore constitutunt diversæ compages: *Axes*
scilicet, quibus rotæ sunt immissæ: *Temo* lignum
oblongum, quod à *jugo* (ligno transverso, cui
iunguntur equi; vernaculè *libra* dicitur) inter
medium portenditur, *temónis brachia*, transversariô
commissa; super hoc versatur seu vertitur
axis oblongum currui subtensum, (*axem stra-*
ocant, seu *temónem cæcum*) cujus pars ex-
terior, dicitur *cauda*, connectens fibulâ partem
superiorem & posteriorem; partibus istis in-
iungunt *tigna oneraria*; surgunt ad latus utrinq;
paria *arrectaria* seu *alaria*, suo cum *statumine*, qui-
bus nituntur *anterides*. In rhedis & pilentis
pen-

a axem, *Rotæ* curvatura dicitur *absis* : absides ^{Pa}
sex, totidemq; *canthi*, quibus absis munitur. ^{rot}
lium rotæ seu centrum est *modiolus* : huic hinc
illinc absidi innituntur. *Enbolium* seu obex est
illius, tubulô modiali insertus, rotæque præfi-
ne excidat. *Radium* quoq; vocant cuneum il-
seu clavum ferreum, jugi foramini immissum.
& alius paxillus ferreus, (cuneus, clavus, o-
) qui subjugia lora seu catenas subjuges conti-
Annuli seu orbiculi ferrei, axi inditi, ad pro-
endum ejus attritum, à quibusdam vocantur
e, Græcè *αὐγαὶ* vel *ἐνγαὶ*, quasi famulatrices.
Est insuper opus carpentarii, confectio *aratri*, ^{Ar}
is partes : *vomis* vel *vomer*, nempe nens seu
us, ad liras, vel sulcos ducendos. *Dentale*, li-
m, quô vomer includitur : *stiva*, manubrium
manica aratri : *buris*, vel *bura*, curvamen illius,
od vomerem excipit : *ralla*, vel *rallum* est ferra-
ntum, quô vomis purgatur. Atque hæc de
nsilibus ligneis. Vide Ind. verbo Carpentarius.
Coriacea è corio parat *frenarius*, videlicet *fren-* ^{Fr}
seu habenas, retinacula, *subjugia lora*, quibus ^{rit}
orum juga alligantur ; *frontalia*, quibus equi-
capita revinciuntur ; *anteas*, quibus aures fre-
ntur ; *postilenas*, quæ tenduntur sub cauda equi ;
ilenas, quæ ante pectus ; *capistra*, quibus tenen-
; variâque loramenta, & corrigias.
sed *Ephippiarius* facit *ephippia*, seu fellas equo- ^E
rum ^{ar}

rum pellitas, aut fulcra equestria, quorum pars anterior, nodus: posterior, fulcrum dorsuarium media, jugum, utrinque declive. Cingulae sunt cannabinae, equorum ventri succingendo: hec cium seu jugum, equorum, est collare; cui succinguntur tomices, seu pulvilli lanâ pilisque fartimuniendis jumentorum collis. Ejusdem est, rhodas seu pilenta coriô obducere.

Marsupiarus.

Marsuparius (saccularius, manicarius) conficit chirothecas, manicas, marsupia, crumenas, (etiam feratas) pasceolos, vidulos, sacculos, loculos, scorteos, bulgas, ascopéras, hippopéras, &c. Idem cistas, riscos, & sellas circumfuit coriô, subtent

Zonarius.

ad sustentandum cingulis. *Zonarius* facit cinctus, cincticulos, cingula, cingulos, zonas, zonulas (aliquando clavulis capitatis, bullatis, umbilicatis, & aliis bracteis extuberantibus,) quæ fibulantur fibulâ; & cum solvuntur, diffibulantur;

Ligularius.

succingulis & baltheis suspenduntur gladii, *Ligularius* conficit versicolores ligulas, easque præmunat seu armat capitellis bracteis, quæ infibulantur & refibulantur, ipsoque usu exarmantur.

Saponarius.

Saponarius (factor saponum) coquit è sebo saponem seu smegma, sebâtque candélas.

Cerarius.

Cerarius fundit, mollit, subigítque manu (massat, *Nonio*) cereos, & cereas faculas, tædas funalia, instructa ellychniô, (filô aut funiculo stupeô, aut xylinô) aut bacillô resinaceô, in medio candelæ aut facis. Trahitur etiam cera circumactione rotæ in longos funiculos, qui conspirantur seu convolvuntur in spiram aut globum: sed cerei infiguntur candelabro seu lychnucho. Fictor fingit è cera signa & sigilla, & ea, quæ

Cera colorata.

ceraturam patiuntur, cerat ac incérat. Coloratur etiam cera vel cerula aut miniô, (unde miniatur

gneos, rari & densis radis distinctos, pro pe-
dis crinibus. Sed scopularius concinnat pro
ibus purgandis varias scopulas, fetaceas (è se-
scapo ligneo alligatis. unde *Pontano* nostro se-
arius,) seu excutias; ad radendum rasorias seu
ras; ad cantharos & vitra defricanda, echina-
seu echinos. Sed ad pavimenta everrenda fi-
scopæ è virgis betulaceis, sequacis ad vinctu-
lentitiæ *Plin.* circa baculum scoparium, à sco-
lo colligatæ. Venduntur in foro scopario.
Cornarius dicitur, qui circa corneam materiam
satur. Thecopœus, qui thecas qualescunque
t. Cubopœus, talos osseos quadrat.
Habent autem Opifices magistri, sibi adjunctas
ras, adjutores, servos, (cerevisiarios, ferrarios,
ores, &c.) & tabernam (hospitium, diverso-
n)tribúlem seu tribuariam, ubi peregrè adve-
ntes divertunt, & contribúles (tribúles) con-
iunt. Sunt autem mechanicorum artificum
mercatorum, naviculariorum, &c. variæ tri-
curiæ, decuriæ, corpora, sodalitia; è quibus
pauci sedentarii seu fellularii (quidam ex iis
endô incoxant pedem, seu collium infident.)
ificia omnia sunt meritoria seu mercenaria;
bus scilicet mercedem & pretium opere re-
dimus, quod vocatur manupretium seu mani-
tium, aut manuspretium. Tirones addiscunt
em, ejusque rudimentum ponunt; absolutô
tiro-

tirocinio, juniores opifices, seu juvenes operari
exercent opificium in variis officinis & ergast
riis; quandoque præter mercedulam hebdom
dariam (vel salarium) accipiunt honorarium
quod diebus festis solent absumere compotati
ne; quin potu etiam & inertis otio diem Lunæ
septimanam auspicari. Pro futuro magisteri
mos est, specimen illos artis dare, edere, facere.
Quidam laborant affabrè, scitè, venustè, politè
solerter, operosè, probè, & pretio parabili; alii
infabrè, inscitè, impolitè, futiliter, pefunctori
levique brachio; & tamen plus justò aut æqu
petunt exiguntque.

Prover-
bia.

Supereſt, ut, quod de his mechanicis Proverbia
le (vox Erasmo & Calepino usurpata) in buccam
venit, projiciamus. *Cribrum carnificinum* est *Plautus*
fervus virgis laceratus, & furcam in collo gestans.
Qui stultè laborat, *cribrò haurit aquam*. Non ja
nuæ tantum, sed cujuslibet rei summa, *cardo est*, &
cardine volvitur. *Teres atq; rotundus*, est homo con
cinnus & industrius. *Quadratus* Aristoteli dicitur
sapiens; vulgò pro rustico habetur. *Duabus sede*
sellis, homo vel ancipitis fidei, vel dubii eventus.

Versatur celeri Fors levis orbe rotæ,

Et rotat omnia secum. Quidam maledici *plaustris*
convitiis onerant, *Tabula rasa* puer est, cui nihil lite
rarum inscriptum. *In quadrum redigitur* seu *qua*
dratum, quod rectè concinnatur in ordinem. In
constantis est, *manum ab aratro retrahere*. Quidam
aptiores sunt ad stivam, quàm ad calamum. *Cum ca*
ne simul & lorum perdit, cui spes tota periit. *Cereu*
nasum fingit alteri, qui eum verbis ductat. *Ceru*
obdit auribus. *Ulyssis ad exemplum*, qui Sirenum
seu Voluptatum cantus non audit. *Scope dissoluta*
est oratio sine nexu; foederati sine consilio.

incita

dolia, alterum voluptatis, alterum doloris :
is & fellis : neutrum sine altero. An fatis eti-
Desiderius. Modesto, non petaci. Dum tu ab-
pis; ego repono: funiculus triplex difficulter
pitur. *Mercurialis*. Percommode sacra misces
anis; vel filô me retineres, nisi majora jam
ut facienda itinera.

CAPUT XLIV.

Artes itinerum; primum pedestris.

Uia non possumus uno hærere in loco; opus
est transire quoquò, quod si propè fit, *itio*
est; si longinquè, *iter*; si frequenter, *fre-*
tatatio, *itatio*; si ultro citròque, *commeatio*; si
ni gratiâ, *deambulatio*, *prodambulatio*; si per
pos aliquid conquirendô, *peragratio*; si pro-
peritiam regionum, *peregrinatio*; si ad habi-
lum alibi, *migratio*. Ubique autem, si quid
iscum assumimus, manu necesse est transfer-
si humeris, portare; si vehiculis, vectare; si
nitatu, ductare.

Quò non libet, aut non licet devenire nobis-
, mittimus alium: si, ut quid nuntiet, nuntium
ntius & rem & hominem significat;) si, ut de-
t epistolam, tabellarium, (tabellionem, litera-
bajulum seu latorem,) accinctum quandoq;
there; si, ut expediat negotium, curatorem.

Trans-

Transmeamus autem terrâ vel aquâ (pervolitare aëra nondum didicimus, nam narratio, volatura Dædali, fabella est; (per terram *vadamus*, aut *gestamur*, aut *vehimur* (quod est iter terrâ facere aut petere; per aquam aut *vadamus*, aut *natamus*, aut *navigamus*.

Viator pedestris. Viatori pedibus ituro expedit esse peronato (calceis bene soleatis, & nuspiam prementibus ac exulcerantibus pedes) ne collutuletur; laceonato quoq; seu penulato ac petasato, ne complatur. Et quia non potest gestare sua secum omnia in sinu, vel gremio, vel sacculo aut loculis affictis intra vestem; aut de collo, quod Suevorum est pendulis, circumcingit se facciperiô, aut imponit humeris sarcinam; sumitq; in manum baculum seu scipionem, quô se fulciat; aut saltem virgam seu bacillum, decóri causâ.

Ingressus viam, insistat eam, ac rectâ proficiscitur, sinéq; ambagibus, quô tendit; ne defleat a diverticula, nisi necesse sit: nec per divortia anfractus, variósque flexus deserat viam regiam (militarem, publicam, principalem, *Livio*. Iter Veteribus, Consularem, Prætoriam) semitæ causâ: nisi sit callis tritus, & viantrum (*Quintil.*) vestigiis impressus, itineris præterea dux comessidus ac peritus; cui pro mercede debetur mentrum; boni nuntii gerulo evangelium. Sineh facile per tramites vestigiâque erronea veniet in devia, salebras, aspreta.

Bivium & trivium plerumq; fallax est; nonaque seducunt compita & quadrivia; quare, ne fieri errabundus, (decipiatur errore viarum) sciscitatur obvios & indices; quâ eundum sit, quorsum flectendum? dextrorsum, an lævorsum? dirigetur ipsum non rarò stellæ viatoris, more Christiani

viatorios, variosque ascensus arduos; gerras
n, & sepes, ac penfiles plancas, vel etiam ja-
tes. Retrocedat, viamque relegat potius, ubi
uit meare porrò, aut procedere; circumeat
as, (eluvies, voragines) si transmeare non
est, aut transilire ne quidem adminiculò con-
cibit inoffensè: erit tamen aliquando lapsan-
n per lutum, fiéntq; prolapsiones, fallente per-
rica pede. In diverforiis ne cunctetur; nec per
erfiola compluries interquiescat.

Peregrinaturò ad externos, opus est viaticò, (un- *P*
viaticus) propter impensas (itinerarias *Lampri- no*
) aut certè literis collybi, (vulgò *cambii*) ab
uo collybista acceptis; quandoq; & interpre-
si non calleat idioma gentis; & hodoëporicò
scriptione itineris seu itinerariò;) aliquando,
clausi transitus, requirentur libri, literæ com-
itûs, vel tessera: maximè autem opus est pru-
tiâ, ut attendas, quocum sit, ubi ubi fuerit, à
essu usq; ad reditum; nam prædones (grassa-
es, obseffores, & infestatores viarum, latrun-
) spoliant; piratæ abducunt; latrones truci-
t. Sed & in diverforiis (ubi pernoctandum est)
e intutus est ab hospite hospes, ob improbi-
m, & perfidiam cauponum quorundam.

Viatori facundus comes est pro vehiculo. Qui est in
io; dubitat. Qui è trivio; vilis est homulus.
citò pergit viam, qui fat bene, nam *festinan-*

dum lentè. Tergiverfator est, qui *querit semitam* cum adfit via. Senes avari *exactâ viâ curant viat* cum. Hæc extra orbitam; redeamus in viam, & utamur equis.

CAPUT XLV.

Equitatio & Aurigatio.

AD parcendum pedibus & viribus (in rebus avehendis, advehendis, subvehendis, subvehendis, exportandis) didicimus uti jumentis; deinde vehiculis.

Eques.

Equitaturus curat affigi soleas equo, in sterni illi vel ipse, vel stabularius (curator equarius frenator, strator) ephippium, quod ne devolvatur, succingit illud cingulâ; sellæque equestri anteriorius præligat *bulgam* seu *vidulum*; vel alligat retrò *hippopéram*; vel appendit utrinque *ascopéram* & præter frenum addit antilenam, postilenam & pro ornamento stratum dorsuale, aliâque. V. de cap. 43. de *Frenario & Ephippiario*.

Tum, infulciens pedem stapedi, tollit se, ascendit, insilit in equum; jamque illi insidens, ut abequet celerius, exstimulat eum calcaribus, (calcaria subdit) ad procursum; habenis verò immixtis, laxatis, moderatis, adductis, flectit pro lubitu aut retinet & reprimat, pro necessitate; sed *gradarius* equitem fert molliter, *tolutarius* (asturco tolutim & subsultim, *succussator* quassat submolè, *cesspitator* offensat aut proterret casu: *effrenator* negligit retinacula; *sternax* excutit equitem, (equisefforem *Onomast.*) & super caput effundit aliquando is suâ culpâ defluit, & delabitur.

Diversa vehicu-

Ventum est ad vehicula, quibus vecturæ fiunt & vectiones, quidam vecturis vivunt) invectiones, evectiones, per jumenta plaustraria, vectaria

è vo

tô, effedô, seu petorritô, quorum quædam pen-
 , camerata & operta undique, (opertorium
 entia) quædam leviora, & aperta. Lectica
 tricula, arcerra, est vehiculum gestatorium,
 qui vehitur, incedit gestamine (*Tacito.*)
uriga (essedarius, carrucarius, bigarius, qua-
 rius, rhedarius, vel equis, vel capso rhedæ
 dens) parat equos aurigationi, vel equitatio-
 ac ventulat avenam vannô, seu corbe pabula-
 â, evannatâmque obsîpat cum defecto stra-
 e, quod in paleario asservatur; jumentis alli-
 s capistrô ad præsepe, & interseptis per vacer-
 inditque saturatis, adaquatis & strigilatis
 igili perpurgatis) oream; atque, si mordacia
 t, constringit ora fiscinâ seu fiscellâ; in quibus
 ris duritia, ut infrenari nequeat & cohiberi,
 um naribus imponit postomidem.
 Deinde equos (jugales) jungit seu jugat currui;
 ppum (funalem, dextrarium) adjudat *sellario*;
 ectitque retinacula (ferrea, aut lorea) depen-
 tia de helcio, extremitati temónis; *Biga, triga,*
driga sunt currus duobus, tribus, quaternis
 is juncti, unde bijuges, trijuges, quadrijuges,
 bijugi, &c. prout præjungit equos *antecessores*,
 os agit ante se lorô, unum vel duos, vel plu-
 magnates enim utuntur sejugibus, quin etiam
 ojugibus, eoque rhedariis etiam pluribus;

non rarò intra bifurcum temónem equi singuli rectâ serie sub jugo incedunt ; olim currui juxta se quaterni jungebantur.

Ut currus leviùs currat, *vector* ungit axes *axungia*, equos increpat flagellò ; vel mulcet poppy smò, (seu poppy smate) respectâtque inter aurigandum , ne exorbitet , aut distortâ flexurâ eveniat vehiculum ; si in cœno hærescit, ne diu hæreat & retardetur, subjungit plures equos : Contrâ, in præcipiti decursu & descensu , ne velociter ruat sufflaminat rotas sufflamine ; fuculâ verò (trochileam dentatam , ligno inclusam ,) circumactione manubrii sursum agit , & currui suppingit ad rotam vel eximendam axi vel inferendam ; aut onera levanda, deponendâque ; quibus jumenta, numpantur, per intervalla *interjungit* ; denique & *abjungit* ; & in aquarium seu lacum ducit , (agi aquatum, vel adaquatum) domique curat pabulo.

Ubi transitus non datur vehiculis, per loca prærupta & invia , adhibentur *clitellaria jumenta* ; in primisque tardî caballi, inepti ad equitandum (carrucarii & molarii, *Catoni*) & asini, muli, mulæque cessim , seu pedatim , vel pedetentim , seu pede pressim euntes ; quibus impositæ clitellæ sustinent onera, gausape cooperta.

Sed in plano (viâ equitabili) potiùs utimur, præsertim si celeratò opus, cursoriis, celétibus, veredis, veredariis, meritoriis, conductitiis, dispositis equis & vehiculis ; ibi tamen intertriginem cave ; (*nam solet à nudo surgere ficus equo*) atque, ut sis expeditior , impedimentis ne te aggraves, qua festinos tradant ; sunt enim itinera facienda iusta.

Equitaturus , frustrâ asinum sub freno currere docet. Qui mordet frenum : repugnat leviter. Optans inexperta , & damnans experta.

fortunè onerare. Qui alios ingeniô aut quaque aliâ re antevertit, dicitur *equis albis, citis, foveis quadrigis præcurrere*. Sufflaminatur, cui sua mora injicitur. *In luto hæsitat*, qui molestis negotiis involvit. Hîc occurrit rusticus ille in ioco cum curru hærens, & otiosè Herculem in silium vocans; cui Deus: cum Hercule moveamur. Jam tu loquere. *Desiderius*. Verbô absolute: Effrenata juvenus est in girum rationis agenda. *Mercurialis*. Non possum non meminisse decantatissimi versus illius Virgiliani, equium festinationem exprimentis:

*Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula
campum.*

nam, si velim, uti plerosque alios ejus Poëtæ us, perfacile fit in sensum allegoricum conere. Atque hæc terrâ; nunc mari.

CAPUT XLVI.

Natatio & Navigatio.

Lumina, lacus, rivi, maria, obstant identidem viantibus, superanda omninò iis, qui ulterius velint tendere; sive *ponte* aut ponticulô (lacu, vel subliciô, aut *plancâ* prætenui) sive aliquod jam recensebo.

natatare aquis discunt, super scirpeam ratem, reûmve corticem, eis incubandô; tum, sine icedine jactatu manuum pedûmque; sunt & non-

nulli, qui aquas calcare sciunt, (tranandô fin
madefactione vestium, quas supra caput tenent
pectorum tenus merfi.) *Vrinatores* etiam sub a
qua, instar piscium, natant, & urinantur: quò
si flumen potest vadari, aut vadosum est, propt
brevitatem aut tenuitatem aquæ, superatur ped
bus; sin', transnatatur; qui subsidit, mergitur
qui supernatat, fluitat.

*Partes
navis.*

Pòst adorfi sunt, struere *rates* aut *schedias* (na
ves trabicas) ex tignis obiter compactis, rursun
que solutilibus; qui eas moderantur, *ratiarii* vo
cantur; tum *lintres*, (alveos, monòxyla) ex un
co excavato ligno; tandem *naupégi* compegerun
construxerunt, ædificârunt naves, ad firmitud
nem compactiles, ferruminandô assamentorum
commissuras, seu textus, musci comâ interject
quarum partes sunt: *Prora*, pars anterior, sæpè
rostrata, acutô in modum cunei rostrô; *acroter*
sunt plutei navales, seu tigna, ornatûs causâ
trobiq; eminentia: *Puppis*, pars posterior, in q
signum illud, unde nomen accepit navis, dicit
tutela: infima, *carina*, quæ nonnunquam imp
tur *faburra*, (faburratur) ad stabiliorem cursu
ut firmiùs innet: intermedia, *alvus*; *stamina* (c
stæ, statumina) sunt ligna interiùs arrecta, q
navis latera suppingunt; *fori* seu *stega*, exterior
spatia, seu tabulata, per quæ nautæ incedunt, a
quando latiores adduntur *pergula* pro excu
per totam navim; *Transtra*, seu *juga*, fedilia su
remigum: *columbaria* autem foramina, per qu
remi eminent; *scalmus* labium navis, cui sunt a
nexi remi: *inter scalmum* (intervallum scalmorum
seu spatia inter remiges:) *oculus* est locus, cui na
inscribitur; *modicus*, cui malus immittitur; *seu*
na, pars inferior, quò sordes seu nautea defluu

La

nsa (lintea , carbasa , carbaseos sinus) cum *an-*
nis , (perticis transversis & versoriis , quibus
a alligantur :) earum extremitates appellantur
nua ; *mala lignea* sunt orbiculi volubiles malum
bientes ; *carchesium* suprema mali pars ; *pterna*
ima , seu calx , media *τράχηλ* ; *aplustre* vel *a-*
strium , ornamentum mali , seu vexillum , aut
ton , ventis observandis ; *promptuarium* est re-
fitorium commeatus.

Jam velorum maximum dicitur *acatium* , cui
leritatis causâ appenditur minus , seu *ártemon* ;
on est minimum ad proram ; *epidromus* , vel epi-
omum , ad puppim ; *siparium* (súpparus & sup-
rum) adjuvat navem ventô languescente ; *tho-*
cium (*Athenæo*) in summitate mali suspenditur ;
chora est dens , seu uncus ferreus , per funes in
um demissus , ad sustentandas naves ; *bolis* , plum-
m ad explorandum aquarum altitudinem , &
ndum ; *tonfilla* (*Festo*) palus dolatus , præacutâ
spide , in littore defixus , navis alligandæ caus-
 ; *phalanges* (phalangæ , palangæ , pulvilli) sunt
ctes , per quos navibus subditos , illæ in aquam
l deducuntur , vel subtrahuntur , & subducun-
r ; quò serviunt etiam machinæ tractoriæ , quos
amulcos nominant ; sed *hermata* sunt ligna seu
abes , quæ substernuntur navibus , ne subductæ ,
imi putrescant ; pons navis , sunt scalæ navales ,

quibus in navim ascenditur, & descenditur. *Antilia* seu haustum, ad exhauriendam & exantlandam sentinam, *pyxis* seu *pyxídula* nautica, quâ ventorum flatus & poli situs cognoscitur; *harpagónes* sunt falces, quarum usus in prælio navali; *contes* seu hastâ nauticâ promoventur cymbæ; *trude* (periticâ robustâ) navis inhærens vado, aut saxo, detruditur. *Rudentes* sunt funes nautici; *pes*, funis est navalis, quô velum transfertur; *tropes*, funis, quô pes veli alligatur; *camélus*, (funis anchorarius) quô alligantur anchoræ; *protoni*, qui ex utrâque parte mali, à prora & puppi, extenduntur; *transenna*, funis extentus supra foros navium; *remulcus*, funis quô religata major navis, minorem sequitur remis actam; *prymesium*, (*Livio* anchorale, & retinaculum *Plin.*) quô navigium in littore palô alligatur; vel etiam in alto sistitur. *Funes* convolvuntur in spiram: Navis genera & nomina sunt varia

*Varia
navigio-
rum ge-
nera.*

Minores *naviculæ* (navigiola) sunt *cymba*, *cymbula*, *lembus*, *oria*, vel *horia*, quâ oram littoris legimus, (*oriola*, vel *horiola*, *oraria*, *actuariola*;) *scapha*, quæ est majorum ancilla; *phasélus*, ad figuram phaséli leguminis, subservientes piscationi; *tun* *ponto*, quô flumina trajiciuntur. Majores sortuntur nomenclationem, vel à gestandis & vehendis oneribus, ut *oneraria* seu *vectoria*; vel à locis, ubi factæ, aut sunt in usu: ut, *Rhodia*, *Smyrnæa*, *Liburnica* (quæ est cita, veloxque) *paro*, & *myoparo* (piraticæ, Italici fregatæ) ab insulis Myunte & Paro: aut ab artificibus, ut *Argo*, unde Argonautæ: aut à cursus celeritate, & agilitate, ut *celox*, *celes*, *étis*, *dro* *mas*, *actuaria*, vel *actuarium*, scilicet navigium quod & remis & velis impellitur; vel à vasis, ut *corbita*, quæ, cum sit oneraria, nomen habet à corbe, quem præfert summo mali fastigio; vel à p

ctura

as : ut *velis*, *trahens*, (vulgo *galeo*) *quadrans*,
quinqueremis; vel à figura, ut *gaulus* penè ro-
dus; *pistris* vel *pristis* longior & angustior; vel
modo promovendi, ut *hippagóga*, seu *hippágo*, aut
is helciaria, adversò vel contrariò flumine ab
is helciariis trahenda. Quædam sunt *velificæ*,
liferæ, velivolæ:) aliæ tantum remigatione
bellendæ; quædam solò contò movendæ: aliæ
tum remulcò (seu, fune tractoriò) trahendæ,
. In trajectu fluminis, quandoque scapha ad
entum super aquam funem, ex trochlea illi
penfa, pérque eum ductili, remis agitur.

*nam verò magisteria, officia navalia, ministeria nau-
tica, & usus navium ita se habet:*

ffis est multitudo ordinata navium; cui cum
remo imperio præest *archithalassus*; cuius vica-
s *legatus* dicitur. *Navarchus* est præfectus unius
plurium navium; *naclerus* (navicularius) &
viculator imperat *nautis*; hi functionibus nava-
us occupantur; *remiges*, ducunt remos, & agunt
vem; quorum hortator est *celeustes*, *celeusma*,
l *celeúma*, est illorum clamor, ad iussa respon-
ntium; *pausarius* à remigandi labore jubet desi-
re; *gubernator*, seu magister præcipuus inter
ucleros, tenet *clavum*, sedens ad puppim; *pro-*
a ad proram, aucupans seu captans ventos, pro-
ciens scopulos, quæmonénsque; *vectores* navi
huntur, solvuntq; *naulum* seu portorium; *claf-*

starii sunt milites, impositi tutandæ navi; *ripur*
qui custodiunt ripam; *naophylaces*, qui naves.

Naviga-
tio.

Navigaturi conscendunt navim; navis solvit
portu, vel *remis* propellitur à littore; aut *con*
protruditur; & sic remigandô abnavigant, ve
panduntur, dantur, permittuntur ventis, & ita v
lificant, aut velificantur, aspirante ventô secunde
& implente carbasa. Ventô nullô, velificatio no
procedit, cùm scilicet est tranquillitas, seu mala
cia, quiescente mari. Ventum adversum ita c
ptant, & excipiunt nautæ, ut obliquent sinus v
lorum & cursum, quem navigandô tenent; cau
prætervehuntur seu præternavigant *cautes* & *sc*
pulos, ne ad illas affligatur, allidatur, & imping
tur navis; *syrtes*, item & *vada*, & *brevia*, ne in ea i
vehatur, ibi hæreat, figatur & illudatur; prætere
gurgites, *vertices*, *æstuaria*, ne iis absorbeatur, a
æstu reciproco repente obruatur; evitântq; pir
tas, ne in captivitatem veniant; sed transmittu
maria secundum *pyxidem nauticam*, seu acum m
rinam aut magneticam, monstratricem plagaru
mundi; cujus indicatione etiam per tenebras ve
faciunt, quod antiquitus non poterant, nisi a
stella polaris aut *cynosûræ* profectum, accensósqu
ignes, quales *Pharos* prælucebat. Hæc ratione en
vigant ingentia aquarum spatia, & circumvehu
tur Oceanum, appellunturque ad diversa littor
portuosa; aut, si locus *importuosus*, ibi linqunt n
vem in statione, seu stantem super anchoras, &
fluctuantem. Subinde *aquationis* causâ exscen
dunt, (exscensionem faciunt) & dulci seu fluvia
aquâ utres implent, quam deinde cum *pane naut*
co seu biscocto dispensant viritim; deniq; idone
usi ventis renavigant domum, ac plenis velis ful
eunt ostia, intrântque portum, & subducunt n

vem in *navale*, seu *armamentarium navale*, ubi, si rimosa est, reficitur, & ne putrefiat, subjectis palangis seu trabibus subdititiis, vel supposititiis, quos diximus hermata vocari, imponitur. Et sic navigatione peractâ, solutôque naulô nauclero, (navigulariam facienti) quisque ad suos festinat lares; quem domestici videntes sospitē, & incolumem, jubent avere, & *eucharistica* Deo persolvunt vota.

Procellâ obortâ repentē, ne abripiantur à fluctibus, aut impellantur ad scopulos, allisâque navis demergatur, nautæ demittunt antennas, deducunt vela, vel saltem substringunt, contrahunt, colligunt; quin funes eorum recidunt instante discrimine, & sic tutiùs jactantur, aut, ne fluctent, jaciunt anchoram. Quòd si videant imminere naufragium, faciunt jacturam rerum, quamlibet preciosarum, sarcinas & merces in mare devolvendô & abjiciendô. Aliàs, ne incidant in brevia, sali profunditatem explorant bolide. Sed ubi horribilior tempestas exoritur, cœlum mugit tonitruis, concursu, conflictûq; nubium fulgura & fulgetra ingeminant, picea glomeratur caligo; jamq; internitente luce & jam conditâ, nulla certa sidera fulgent nautis, nox involvit diem, inhorescit & intumescit mare procellosum, fremunt venti, omnia inter se elementa incipiunt permisceri & confundi: surgunt decumani fluctus, montes aquarum: provolvuntur ad littus; nec jam clavi moderatione declinari potest maris incurfus: stridunt rudentes: terribili sonitu feriuntur & conquassatur latera navigii, quod ultrâ nequit ferre jactationem, nec durare (*Horatio*) undarum impetum; discinditur malus, diffringitur gubernaculum, ruunt tabulata, costæ & statumina divelluntur, remi abrumpuntur, subscudibus revulsis & la-

*In tempestate
quid fiat.*

& laxatis compagibus, via patet aquis, ad qua
 egerendas haustis & situlis, frustra laboratur. Re
 ctoris voces per procellæ fremitum crepitumque
 nequeunt exaudiri; naturarum ministeria tur
 bantur. Navis hinc dorsò surrecta, inde in altum
 depressa, in latus invertitur. Vectores jam in sub
 lime rapti, indeq; protinus in præceps hausti, a
 spiciunt alveum vastò apertum hiatu. Quis pal
 lor, pavor, trepidatio, vociferatio, vota, complo
 ratio, ululatus, dum præsentem intentant omni
 mortem! Ille Divos Divasq; in opem vocare; hi
 beatos exclamare, quibus spiritum in terra edere
 & humò operiri concessum sit: alius desertos pa
 rentes: alius destitutam uxorem, & parvos libe
 ros miserari: hic floridam juventam: ille vitam
 fortunis affluentem deplorare. Interea tempesta
 magis ac magis crescere, spes nulla superesse salu
 tis, navis lacera & exarmata fatiscere, dehiscere
 hauriri fluctibus, Fluitant remorum fragmina
 transtra, & cætera instrumenta nautica, cistæq;
 & sarcinæ, quæ in homines natantes sæpe incur
 rant, & tristius interimunt. Pauci natatu evadun
 ad littus; aut tabulâ in illud ejiciuntur; reliqui
 ventorum & fluctuum ludibrium, miserabili fa
 tû, undis abrepti submerguntur.

Paræ
 mia.

In *Adagium* abierunt. *Disce nat are cortice*; à fa
 cilioribus incipe. *Disce nat are sine cortice*; tuò Ma
 te rem elabora, non alienò auxiliò. *Naufragium*
in portu; de re benè coepta, malè finita. *Res in vacuo*
est; seu in tuto. *Verte vela*, muta coepta. *in eadem*
estis navi; communi sorte seu periculo. *Contrah*
vela, vel *subduc*, moderatè te gere. *Velis & remis*
omni conatu. *Oportet remum ducere*, qui didicit; in
 sua quisque arte se exerceat. *Sedere ad clavum*
 Remp. administrare. *Clavum tene rectum*; accurate

con

in & validissimam anchoram, iacram vocant.
nausfragio arripienda tabula; consilium obvium
re desperata. *Per Syrtes navigat*; periculose.

Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdin; in
alio periculo in aliud. *Lege littus*; vita pericu-
Tranquillô mari quilibet gubernator est; facile est,
re fortunam secundam, non item adversam. *E-*
ra spectat naufragium; qui extra discrimen. *Cum*
cinis enatat; qui sua secum omnia subtrahit di-
mini. *Tempestas ex pelvi*; in nugis tragœdia.
Id jam tempus est subducendi navim; nam Me-
thoræ & Allegoriæ ab undis petendæ, unâ cum
ari exhausti non possunt. Excendamus; unum
ex melioribus dictis pro naulo pende. *Deside-*
us. Tria mala pessima, *Ignis, Mare, Mulier. Mer-*
ialis. Cave tibi ab illis. *Desiderius*. Cavebo. Ne
enô periculô non sapienti, navigandum sit An-
yras. *Mercurialis*. Hactenus nos navis portavit
unda; nunc, quomodo pondera terrâ portanda
trahenda, videamus.

CAPUT XLVII.

Machine tractoriæ.

¶ Ecesse cùm habeamus transportare non tan-
tùm nosmetipsos; sed & alia, molesq; mul-
tarum rerum, vires corporis nostri exceden-
, quæ fierunt à machinis iuvamina machinarii;
arum attingemus quasdam.

Onera

*Bajuli
varii.*

Onera vel sunt gestabilia ; & portantur à bajulis, (farcinariis, dorsuariis vel dossuariis, saccariis, gerulis, geronibus, gestatoribus) vecturas corpore suo factitantibus, & accipientibus inde comestrum seu mercedem portandi & gestandi ; ducuntur æumnis aut æumnulis dossuariis ; fusticillis, quibus farcinas & farcinulas religatas, tabulâ interpositâ, ferre consueverunt (eos veteres vocabant mulos Marianos. Fœminæ ferunt capite subiecto cesticillo ; seu fartô circulo ; viri succollant cervices & humeros ; servi molarii suppositis ex adversum brachiis anfulâ ligneâ junctis, saccos frumentarios ac farinarios tollunt, ponuntque

Palangarii.

Vel sunt *phalangarii*, aut potius palangarii ; cum bini transversis ac teretibus imposita fustibus bajulant onera ; aut, si sunt pondera ingestabilia, tractatili provehunt curriculo.

Veſtiarii.

Majores longè moles sustolli ac provolvi possunt vectis beneficiò, qui est palus ligneus, aut ferreus ; cujus pars latior, lingula seu rostrum superponitur, & insistit fulcimento ; seu *hypomochlio*, (quod nimirum vecti subjicitur, eumque obsequio suo adjuvat) suppingiturque oneri ; cujus protensa parti, seu alteri extremo, dum vectarius incumbit, illudque connixu premit, attolitur pondus movendum. Quod si volutandum sit, adhibent lignum oblongum, nempe cylindrum aut volgiolum ; quidam vocant *scytalam*, quæ præter alias significationes, denotat teretem baculum. Vide cap. 45.

Suculi.

Plus autem potest *sucula*, (non ea, quam cap. 44 diximus fursum rotari) sed quæ est jugum ligneum, cylindricæ, seu teretis figuræ, quod duobus fulcris arrectariis transversim impositum, obrotante anteride, suis vertitur cardinibus intra *ch*

loni

ertum vectum, in orbem agitur. *Trochlea*, seu
hamus, est rotula striata, canaliculata, ærea
t lignea, in quam funis inditur; circa axiculum
boulam, aut clavum) versabilis: Simplex, aut
imposita, ex uno scilicet vel pluribus orbiculis,
n tractoriam augentibus; quam ideò vocant
lyspaston, à Græco *σπάω*, traho, sublevandis
avillimis ad operum collocationes oneribus.
mpanum estingens rota, quæ à calcantibus seu
ambulantibus rotatur: axisq; fune obvolvitur,
sta protollens, & efferens in altum onera. *Tol-*
o est trabs altè solò depacta, cui altrinsecus al-
a longior immittitur transversa, pondere u-
m partem prægravante, quæ cum appensa situ-
a *tollone* movetur, & aqua hauritur. Quòd si
ngiori trabi superimponatur brevior, non sur-
n & deorsum, ut prior illa, sed in orbem versa-
s, ciconiam vocant, aut geranium, Græcè.
Jumentum machinarium versat in longum, aut
gyrum, machinam, *vel* terendò lapidem super
posito lapite; *vel*, ut fit in fullonia, volgiolos
positò pondere, per substratas vestes trahendò
premendò; *vel*, cum duo sunt jumenta, in con-
rias nitendò partes, funem circa rotam mobi-
n volventia & devolventia.

Validæ compressioni serviunt, generis omnia in-
umenta prefforia, seu tórcula, quorum omni-
n hæc est ratio. Praela duo, ad rem arctissimè pres-
fan-

Fistulae.

sandam, adiguntur à *veſte torculo*, seu torcular circa trochleam, striatim aut claviculatim striatam; (*Pontanus* noster capreolatum anfractum vocat) versabili, quo prelum vel attollitur, vel demittitur. Sigilla imprimit sola trochlea ferrea manubrio circumacta. Qui findere vult aliquod dissilire illud cogit, cuneum adigens tudite. *Fistulae* adhibentur ad pangendas sublicas (palos in aqua defixos) ad constructionem *pontis subliciti* sive *ansatae* fuerint, attollendae & demittendae plerumque manibus; sive *extollendae trochleis*, & cum impetu demittendae, ut fortiùs seu validiùs feriant.

Aquaeductus.

Attificioſi *aqueductus* seu *aquæductiones* cogunt aquam per canales ascendere, in quamvis altitudinem. *Archimedeæ* verò cochlea facit aquam descendendò ascendere; sed *aquagia* exsiccant aqua inundatos campos. *Aquileges* (utentes *chorabata* seu libellâ aquariâ) sunt libratores & ductores quarum, deducentes eas vel per *canales ligneos*, vel *fistulas plumbeas*, aut *fictiles tubulos* terræ infosso aut etiam *rivulis*, per *caniculos structiles*, seu fornices lateritios, donec ubertim excipiantur *castellæ aquariò*, ubi per siphones & siphunculos evolvuntur in labra, crateras, conchas. Addunt salientium fontibus varia signorum ornamenta quorum in medio plerumq; surgit teres aut quadraria columna, circa quam Geniorum ac Nympharum simulacra, lymphas ore propinantium aut aliis etiam membris reddentium ac ejulantium. *Ars ornatui*, etiam lusus adjecit, nam alicubi cæci laticum meatus, & mæandri, repentinis pluvunt imbribus, & aspergine madefaciunt propius accedentes.

Quid quòd inventa sunt *organa hydraulica*, quæ musicò susurrò mulcent aures, dum non sonore

im solaria, (*sciatheria*) ubi gnomonis umbra
arias lineas transmeandô: tum *aquaria*, (*cle-*
dra) ubi aqua de vitreo vasculo in vasculum
ciliter & fistulatim instillandô, seu guttatim
luendô, donec stillicidiô exhauriatur: mox *a-*
aria, (*clepsamidia*) ubi arena furtim transfluen-
, ostendunt moram præterlabentis temporis.
Automatarius faber est, qui *automata* conficit,
(tronea & intus mobilia) qualia sunt parva
ædam animalium simulacra, (ut Architæ co-
nbæ) vel singula, vel universa membra intesti-
rotulis, nervis seu fidiculis in hanc vel illam
tem moventia, ut repere, inambulare, vel
um volare videantur.

In horologiis rotatis & affabrè factis cumpri-
exerunt ingenium Dædali artifices, dum ro-
æ circulatim currentes & recurrentes motant
sas suis librammentis, (quædam appensis pon-
ibus librantur) quæ, quia sunt revolubilia, re-
nuntur devoluta, ut iterum revolvantur, &
em suum absolvant; aliæ sine pondere, insertâ
vicula, urgentur & rotantur, per lamellas seu
ilas cessiles, ac resiliences, repræsentantq; cir-
atione illâ replicationem horarum; quin Solis
m & Lunæ ac Planetarum cursus; excitantq; è
mo dormientes, & lumen accendunt, refe-
tque suis impulsibus statuas accedentes, rece-
tes, ac procedentes. Videre est in his machina-

Q

men-

mentis & machinulis rotulas illas dentatas, se-
denticulatas, ac crenatas, alias aliis morficatis
implicitas & obverfas mutuóq; vel seipsas dent
aut morfu: vel axiculos suos striatos, mordente
vicissimque circumagentes, & circumactas. In
quas *equilibrium*, seu libramentum, (transver-
rium aut orbiculatum) versatile & irrequietum
pro gravitate appensi plumbi citat, tardatque re-
tarum circumvolutionem; supernè *malleolus*, a
destinatam circulatorum omnium (laxatâ *offendit*
seu *sufflamine*) conversionem, pulsat imminenter
sibi *campanulam* (tintinnabulum) dimensis & ex-
ctis ad horarum intervalla, seu breviora, seu lon-
giora, ictibus, quarum numeros extrorsum in o-
be inscriptos mobilis index seu lingula designat
& indicat. *Suscitabulum* dicitur malleolus, ad
solùm à rotula sua agitatus, ut pulsu sonoro desti-
natum expergefaciendi tēpus prodat. *Horolo-*
giopæus facit horologia; *Curator* ea curat & mod-
ratur. Hinc describes *assaria organa*, quæ non ta-
tūm revolubili ponderum giratione, sed aquarū
etiam rotâ, in modum tympani haustorii, in o-
bem aguntur.

Perscrutatur etiam mechanica aut *machina-*
scientia, quomodo machina fabrefiat automata
sponte sua mobilis, & motu quidem perpetuo
quod an fieri possit, non immeritò ambigitur.

Artifici-
osa pe-
gmata.

Inter res hujus generis artificiosas & Dædalea
varia numerantur *pegmata*, sensim in sublimem
fcentia & decrescentia: aut dehiscētib; quæ
cohærebant: aut his, quæ distabant, suâ spon-
coēuntibus: aut iis, quæ eminebant, paullatim
se residentibus: aut repentē recidentibus. Nequ-
minus admirationis merentur *theatrales scene* u-
rotatione seu conversione mutabiles; ubi mi-
vari

Liberati-
ones the-
atrales.

æ destillata. *Omniū horarum homo est*; serius
xtà & locis accommodus. *Servit scenæ*; qui tem-
is observat & personas ac loca. *Fontes sitiunt*;
im petunt ii, qui abundant domi. *Deus ex machi-*
a; cū præter spem auxilium. *In puteo constrictus*
citur, qui in magnas angustias redactus. *In pu-*
o cum canibus pugnat; cui negotium cum homine
xofo & contentioso. Jam tu, quoniam scio, te
nblematis delectari, aliquid de pera deprome
ia. *Desiderius*. Promo. Puteus cum trochlea & fi-
ilis habet epigraphen: *motu clarior*, doctrina aliis
npenfa. In Organo Musico impares fistulæ:
quot capita, tot sententiæ. In horologio solari, lingu-
ad arcticum polum vergens: *Non antè quiescit*,
mens in Deum. In horologio rotis & ponderibus
cto: *Sine pondere mutum*; dixeris caufidicum sine
aro porrecto. *Mercurialis*. Oblectamento mihi
æc tua sunt studia. In his habeo, quod expedias,
elim. Cur canalibus, tubis, & siphonibus aqua-
um leonina adsculpuntur capita? *Desiderius*. Non
am huic solvendo nodo. *Mercurialis*. Cum leonis
dus Ægyptum foecundet aquis Nili inundatio-
e, ejus beneficii memoria in aquariis leonum ri-
tibus conservatur. *Desiderius*. Hoc jucundissi-
um mihi fuit perceptu. *Mercurialis*. Ad alias
blectationes te ducam, & omnium blandimen-
a sensuum. *Desiderius*. Mirum, ni campos in Ely-
os. *Mercurialis*. Prout amans tibi somnia fingis.

CAPUT XLVIII.

Artes oblectatoriae.

Non prius discedemus ab artificibus, quam ea quoque percensuerimus, quæ ad lautitiam oblectamentumque sensuum faciunt.

Mundare sæpius se limpidâ, manûsque & faciem lavare, est munditie; fucare fucô, lenocinii

Balneæ. *Balneæ* (balneæ, balinea, balneola, lavacra) aduntur, ut ibi diluantur squalores, à defidentibus in folio aut labro, in quod calida vel alveolis, situlis, capulis, aliisque vasis balnearibus per *mediastinos* seu *præfuso*res infunditur; vel per canales, in tortis

Thermæ. epistomiis, imittitur. *Thermæ* vocantur non tantum aquæ naturâ calidæ; sed quævis loca, igne calefacta, quæ sudandi causâ ingredimur; unde veterum Romanorum *Thermæ*, *Neronianæ*, *Dio-*

Vaporaria. cletianæ, &c. *Vaporarium*, (*Laconicum*, *sudatorium*) cella caldaria (cum sellis & scamnis sudatoriis, servit sudantibus & lavantibus, præcinctis sudariô vel castulâ; ubi defricantur pumice, vel strigili aut strigileculâ; sordēsque seu strigmenta radendô deraduntur & deterguuntur, ac linteô exterguntur; transeundô è caldario vel tepidario in *frigidarium*, (cellam frigidariam; aut vicissim.) Et hoc non tam delectationis, quam munditiæ, aut salubritatis causâ. Qui crebrius lavabat, apud Gentiles quoque intemperantiæ & voluptatum suspitione laborabat, teste *Lipso*. Habebant olim *hypocausta unctoria*. ubi *aliptæ*, instructi ampullis & guttis unguentariis, lotos ungebant. Mercedula pro lavatione olim erat quadrans.

Scarificator. Balneator quandoque scarificat, (scissâ cute scalpellô sanguinem detrahit) affixis seu admotis cucurbitulis, auxiliatu flammæ; scarificati dicuntur qui

is sic demit barbam, ut barbulam retineant; his
acumen tondet, illis in orbem, aut in latum;
quibusdam pili etiam vossellâ eradicantur, aut de-
abratoriis (*Radere & Junio*) medicamentis extin-
guuntur; aut denique pice resinâq; extirpantur;
quod foeminae in crinibus quoq; faciunt. *Capilliti-*
n verò *præcisurus*, illud pectit, tum displicat, inde
tondet, aut strictius, sive pressius: aut levio-
re manu, & per pectinem; nunquam inæqualiter, ne
inæqualis tonfor audiat, aut vellicator; aliquibus
linquit dependulam à fronte capronam: aliis,
sectis solis capillorum marginibus, æquat in
restitu comam: quibusdam circinnos crispat,
tulat, vibrat, in gradus frangit calamistrò, inje-
cit humeris *involúcri* seu linteò tonforiò, ne re-
gmina pilorum inquinent. Calvis adaptat capil-
limentum adscititium, *caliendrum* aut *galericulū*.
Res tactiles (*Lucretio*) aut afficiant incubatu leni-
ter inventi sunt lectuli, stoeæ, culcitæ, (vel cul-
tæ) mattæ, lanâ anserinâ, seu plumis, aut tomen-
to fartæ & inculcatæ, quibus stramentitia suppo-
nuntur; plumeaq; pulvinaria, vel pulvini; & cervi-
lia, quibus superincumbamus munditer, si *lodi-*
s, lodiculæ, toralia, lecticaria, linteamina, vel fin-
iones superinsternuntur candidæ; tum *stragula* ac
gulæ, quibus superintegimus nos; deniq; *cono-*
a (cortinæ seu velaria) ex anulis cortinalibus,
vel velaribus pendula, quibus circumsepimus le-

iam (*Apulejo* ambifariam) versabili ; tum
arcuata seu hemicycli , pelliceæ , plicatiles ;
que ad mensam discubitorii lecti , & subala-
ulvilli adhibebantur ; *cubitalia* cubitis subji-
tur , *ventralia* ventribus imponuntur ; deni-
pro gestatione , lecticæ , & aliæ gestatoriæ
, (seu gestatoria) quibus aut morbidi aut vo-
arii circumgestantur.

andimenta *gustatui* (gustui) dant cupediæ ,
cupedinarii & condimentarii parant ; ut
variorum generum placentæ , liba , lágana ,
naráta , mullea , aromatibus condíta , variáque
menta , mattea , seu mattya , condituræ , (con-
nes , condímenta , condítus) ac conditanea ,
æcunque grati jucundíque sunt saporis , gu-
ritamenta , vide cap. 36. & 87.

guentarius (aromatarius , myropòla , seplasia-
) parat , vel (ut *Plautus* loquitur) paritat va-
doramenta , & suffimenta (suffítus , suffitio-
 ad nares recreandas , & suffienda conclavia ,
ritatis causâ ,

elinimentum *aurium* à modulatione vocis
eu vivæ : seu musicorum organorum ; quæ vel
untur , vel plectuntur , vel inflantur . *Pulsantur*
balum , tympanum , tintinabulum , crepitacu-
uæcunque ; itémque crembalum , quod infer-
dentibus , adhalante gutture , allifúque digiti
ñat , *Plectuntur* organa , quæ fidibus intendun-
tur ,

inator: gingria vel gingrus à gingrinatore: tibia
tricularis ab utriculario, seu ascaula: quædam
ollibus, ut organon pneumaticum, vide cap. 59.

Obletamenta *oculorum*, sunt rerum spectabili-
(m) visibilium *Plin.*) repræsentationes, aut trans-
formationes; idq; vel in plano, ut *pietura*; vel in
nateria solida ac moliori, ut *plastice*; vel duriore,
at sculptura; aut per ignes missiles, ludicros vel
etiam militares, per *pyrotechnicam* factos, cujus ar-
tis peritus, *pyrotechnites* dicitur. Cujus opus, sunt
pyroboli chartei, seu chartacei, hoc est, tubuli, sive
radii nitrati, tormentariô scilicet pulvere infarti,
constipatique; qui ubi, paxillis seu bacillis appen-
sis, & admotô ad tenue foramen igniariô funicu-
lô, fomitem susceperunt, repentè in sublime fe-
runtur: &, lineam ex recto arcuatam flammeo
tractu signantes, post depastum nutrimentum
pyrium, sonoro cum bombo, in vacuum aëra
rumpuntur. Alias transversim, ultro citroq; vo-
lantes, horrificam in spectatores voluptatem
spargunt, nullô fatis locô ab igne volatili tutos.
Quid, quòd castellis è ligneis, & ad id fabrefactis
artificiosæ flammæ, non temerè erumpentes, igneas
in æthere pluvias & varias figuras describant.
Globi quoq; seu sphæræ farturâ nitri & picæ ma-
teriæ foeti in aquas injectæ, postquam cum humi-
do elemento, sibilô quodam stridore, aliquam-

diu, ignem vomendô, luctatæ & rixatæ sunt, de
niq; ingenti strepitu crepitûq; dissiliunt. Nec de
sunt gladiatores, qui, flammivomis armis terrifici
fulgidis ictibus aërem verberant. Verbô; quoc
natura in igneis efficit meteoris: hoc ars in flam
meis imitatur spectaculis. Vide etiam cap. 86.

Pictura.

Pictura est Poësis tacens, Poësis pictura loquens
cujus officia duo; *primò* delineare, *tum* ornare, be
neficiô umbræ & coloris. Pictor itaque describit
primò rudibus ductibus quamvis effigiē *graphiô*
dicitûr; *graphis*, seu delineatio; & ars ipsa *graphi*
ce seu *diagraphice*. Delineatoriam vocant, quâ li
neamenta adumbrantur ac effinguntur; deinde
telam (ôblitam priùs & lævigatam tenaci pulti
culâ, quæ *sublitio* dicitur) extendit in regula qua
drata, crismate fulta; postea colores inducit, vel
coloribus obducit; ac deniq; perpingit penicillô
& pigmentis, tenens sinistrâ orbiculum ligneum,
cujus margini perforato inserit pollicem, miscet
que in eo colores, (quorum alios in conchis &
conchulis, alios in arculis loculatis, distinctos ha
bet) iussulciens dextram bacillô, temperânsque
pigmenta (ut ne remittant) gumosâ seu glutino
sâ aquâ; aut oleô: unde oleata, *Pont.* aut succô
herbaceô; aliqua tantùm *monochremate* seu *mono*
grammate pingit, simplici nimirum & unicô colo
re, eâque vocantur *monochromata* seu unicoloria;
aliquando imitatur sculpturam & æreum proto
typon; aliàs sine archetypo, suo pte ingeniô & in
ventione æmulatur, & assimilat naturam, ad vi
vum. Expressurus *iconicum simulacrum* (sive ecty
pum, aut effigiem, vulgò *contrasacturam*) habet
ob oculos spirantem ideam; felix, si iconismus per
omnia respondeat proposito exemplo, seu exem
plari, nihilque aberret, abludat, decedat, aut laba
tur

...an *vegetabiles*, ut Indicum, lacca, granum, &
...nes succi pictorii, rebus germinantibus expref-
...inter pretioſiſſimos habent, *carulum transma-*
um. Quam colorum mixturam & temperatu-
...veteres nominabant *harmogen*, ſeu comiſſu-
...n, & quaſi tranſitum colorum inter ſe attem-
...andorum; ita, ut ſplendidi ſeu floridi ſplendi-
...obſcuris obſcuri adjungerentur, &c. Ejusdem
...*lucem umbramq;* picturæ tribuere, alia per re-
...ſus longiùs ab obtutu in opacum abducendô;
...per eminentias producendô, & colluſtrandô;
...n, ad leges *opticæ*, quæ longiùs diſtant, minora
...cere; quæ propiùs, majora; lucemque & radi-
...& hallucinationes, ac deceptiones opticas in-
...igere; omniâque in unum punctum reducere;
...non ad Geometriæ regulas expendere, corpo-
...n naturas, figuras, proportionem, ſtructuram,
...m, numerum partium ac conformationem,
...tûsque & affectiones, vel affectus; articulis
...nuſculis membra diſtinguere, venas proferre,
...tium rugas & ſinus implicare, & explicare;
...bô, cum natura, ad unguem uſque certare; ut
...na ſit pictura, quæ in *pinacotheca* aſſervetur;
...exponatur in *iconopolio*. Idem exprimere novit
...*agrapha* ſeu *catagraphas* imagines, hoc eſt, obli-
...is & variè formatô vultu reſpicientes, ſuſpi-
...ntes, deſpicientes, &c. Pingit etiam aurô, ſeu
...urat, (unde inaurator) vel inargentat, tenuiſ-

simis auri argentive bracteati pagellis, obducentur potissimum lignea: & inaurata, dente canini poliendâ, ac lævigandâ; vel sine *politione oleagine* bractæas sublitio*n*i insternendâ, &c.

*Illumi-
natores.*

*Encau-
sta.*

Cælaturæ pictores, (vulgò *illuminatores*) illuminant cælatas imagines pigmentis, seu colores superinducunt. *Encausta*, coloribus adustis, cerâ igne resolutâ, vitra depingunt. Pingitur acu ab acupictoribus; de quibus cap. 39. & opemusivo, à scriniariis, (Ctis musivariis) de quibus capite 39.

*Chalco-
graphi.*

Calcographus, (ærarius sculptor) æmulus pictoris, à quo plerumque imitabilem sumit idéam, incidit æri, in ære, in æs, (seu æneis formis, typis incidit & insculpit) quidquid ille delineandâ, ac depingendâ præformavit; in hunc ferè modum: calcaturus acuit oculos conspiciillis, adhibensq; *graphium*, (stylum, scalpellum) describit, ac ducit, lamina æris prolita, tenuissimos sulcos subtilés lineolas, & minutas incisuras ac sculpturas, crassiusculas in ligno, sulcat) ac cælat, sculpit, & exculpit omnis generis cælaturas, figuras & icones in quibus alia profundiore sulcô deprimit in umbram; alias lucem addit, & prominere facit leviter manu, ac eminulâ incisione, vel cælamine; in laminam figuratè incisam, & atramentô typographicô illitam, imponit chartæ humectatæ, (interjectâ lanâ coactâ) subjectamque tabellæ, inter duos volgiolos (quos quadrifidô radiô seu velt circumagit) arctatæ & volutæ, pressat, celeritèque reddit, & excudit imaginem.

*Statua-
ria, &
sculptu-
ra.*

His accedit *statuaria*, quæ propriè efficit statuas, etiam colosséas, seu colossos; vel eas *fundentes* ex metallo: vel *cadendô* ex lapide; unde nomen *Statuariô*; à fusione dicitur *Fusor*. At qui saxa exci-

inminuendis et cæcatura, seu *anaglyptica*, ex cavi-
e in asperitatem excūdens *anáglyph*a, seu vasa
signa exeuntia, seu extantia; quæ quomodo
non fieri possint, adeoque toreumata vocari,
derint illi, qui in *Martialis* illo versiculo:

Artis Phiadice toreuma clarum.

in illo *Juvenalis* — *stantem extra pocula ca-*
um, putant de tornatilibus esse sermonem. *Pla-*
s seu *fiçtor* varia fingit, figurat & format simula-
a ex argilla, gypso, cera, hinc *ceroplastes* & *cero-*
aphus; ars hæc dicitur *Plastice Proplastice* verò
cit typos seu formas ex materia liquabili & in-
irabili, unde fusiles conflantur & conficiuntur
magines. De specularibus egimus cap. 41.

Nunc ad parerga, sed pauca; ne videamur velle
cere *Lippis* & *tonsoribus* nota. *Calvus comatus*, est
eptus simulator. *Chordâ oberrat eadem*, idem fa-
iodisè repetens. *Aulædus sit, citharædus esse nequit*,
am & in secundis consistere, pulcrum. Imperi-
is pictor humano capiti cervicem appingit e-
uinam. Suis aliquem coloribus pingit, qui vitia
us ob oculos ponit. *Quid unguentum asino, suffi-*
us sui? pulvillum alterius axillis supponit adula-
or. *Canit sibi intus*; qui sibi plaudit ipse. Grave
enecæ dictum est: *sedissimum patrimoniorum exiti-*
m, culina. *Non è quolibet ligno fit Mercurius*; non
uivis ad litteras natus. Dixi; etiam tu fare. *Desi-*
erius. Taciturnior sum statuâ. *Mercurialis*. Tacen-
dô lo-

dô loqueris Proverbia. *Desiderius. Martialis* Rh
torem quempiam irrifit tam frigidum, ut de eo

Neronianas is refrigerat thermas.

Mercurialis. Sufficiant hæc de Artibus *Mechan*
Ad *Ingenuas* vocamur.

CAPUT XLIX.

Artes culturæ humanæ.

*Artes li-
berales.*

Lustravimus artes *Manuarias, Rurales, & M*
chanicas; nunc ad *Liberales* (sic dictas, quò
curam animi, non quæstum spectent) pro
moveamus gradum, illas scilicet, quibus animu
ad humanitatem & ingenuam doctrinam infor
matur, & excolitur, sine qua incultus est & agre
stis; hebescit & efferatur. Antiqui *Mechanicas* o
mnes & *Manuarias* (non tantùm *sellularias*) qui
pe *mercenarias*, inter serviles, sordidas, & illibera
les reputabant; cùm tamen ex iis hodiè sint al
quæ, etiam liberô & ingenuô homine dignæ, u
Pictoria, Architectonica, &c.

Liberalium artium communiter septem nu
merantur:

Lingua, Tropus, Ratio, Numerus, Tenor, (se
Tonus) Angulus, Astra.

Nimirum *Grammatica*, (quæ olim etiam Poët
cam complexa est) *Rhetorica, Dialectica, Arithme*
tica, Musica, Geometria, Astronomia.

Quidam dividunt disciplinas in *Humaniores*
(mitiores, mansuetiores Musas) & *Severiores*; i
illis censent Grammaticam, Poëticam, Oratoriam
Historiam, sive Antiquitatis notitiam, Dialect
cam, & morum Philosophiam; reliquas Facultate
Superiores, magis speculationi intentas, appel
lant Severas, Altiores, &c. *Eruditum* vocant, qui
tametsi has scientias (Græcis ἐγκύκλια μαθήματα

guitro; *disciplina* (*μαθήσια*) accipitur à discipu-
; à qua excluduntur hebetes, indociles, & in-
ligentiâ parùm valentes. Sunt autem hujus
turæ *instrumenta* libri, scholæ, conversatio eru-
a, (familiaritas, consuetudo) peregrinatio-
sque illius causâ susceptæ.

In congressionibus litterariis tam privatis T
àm publicis proponuntur *Theses* (Assertiones, D
ntroversiæ, Placita) impugnandæ & propug- ti
ndæ, convenitur in Academia assignatòq; audi-
tio, vel aula (aut museo domestico:) *concertatur*
criter, hinc aliis argumentantibus & subtiliter
ferentibus, conquistisq; rationibus contra as-
ta disputationibus; aliis sua pronuntiata stre-
è defendentibus ac tuentibus. Fit autem quan-
q;, ut isti argumentorum (quorum præcipuum
billes vocatur) ponderi succumbant, frangan-
; abjiciantur, irretiantur, implicentur, & in ex-
mas angustias conjiciantur; aliàs, ut elabentur,
ut anguillæ; aliàs sint paris utriq; in disceptan-
pugnacitatis, vincant simul, & vincantur.

Sequuntur *honores Academici*, publica eruditio- A
testimonia, quos qui prestant, ambiuntve, &
didati vocantur. Eò quidem ordine, & quasi n
gradus conferuntur, ut Juvenes (postquam
antè *beanismò*, ut vocant, sunt exuti, ac *beani*
desierunt, quod vulgò *Deponi* & *Depositio* dici-
dum, pro veteris Gymnasii Atheniensis con-
sue-

fuetudine, novitii scholastici, quibusdam vexa
 onibus exerciti, Musarum sacris initiantur, ac
 Studioforum numerum cooptantur) absolu
 Humaniorum litterarum classibus, & Dialecti
 studiis, ad *Baccalaureatum* aspirant, seu *Bacca*
rei fieri desiderent, quæ vocabula ex Gallica
 gua, cui *battalum* est, prælium, & *battalarii*, tiro
 milites, profluxerunt; unde postea in Academ
 Parisiensi; ubi hæ *promotiones*, seu Latiniùs loque
 do, Creationes & Inaugurationes natæ; *Batta*
rii appellati, qui, in studiis ingenuarium artium
 quasi tirocinium posuissent, & publicè disputa
 dō speciem eruditionis suæ præbuisent; ut id
 frivolum sit & nugatorium, teste *Pontano* nost
 hîc de bacca & lauro philosophari. Ex Battalar
 postea depravatè *Baccalarii* & *Baccalaurei* sunt
 et. Qui deinde, decursis Philosophiæ & sept
 Liberalium artium spatiis, seu finitō *Curriculō*
losophicō, *Magistri Artium* pronuntiantur, *Magi*
riiq; insignibus, inter quæ est annulus, ornantu
 potestate acceptâ, Aristotelem ex cathedra exp
 candi. Supremi omnium sunt *Doctores* (ita dic
 quòd docere in Lycéis possint publicè alios ex
 thedris, unde possis Cathedrarios appellare, cu
Seneca) Theologiæ, Juris, Medicinæ; qui, præ
 alia ornamenta, aureâ insigniuntur torque, & n
 bilitatis titulō; ad quos accedunt ii, qui, *Licenti*
 dicuntur, quòd experimentis doctrinæ de iis,
 confessu & frequentia Academica sumptis, lic
 illis summam dignitatem (quam *Doctorem* v
 cant) petere & consequi, cum voluerint; Græ
Prolytæ appellantur & *Meliodidascali*, *Graduati* v
 gò dicuntur, quicunq; honoribus illis Academi
 sunt inaugurati & insigniti, quorum exempl
 immunitatibus & privilegiis meritò incitant

paritor Academicus, vulgò *Pidellus*; *Professores*,
i Doctores, altiorum disciplinarum constitu-
it Senatum Academicum; scholæ, vulgò *Lectio-*
s appellantur; initiator Studioforum, seu Aca-
micorum, vulgò nomen *Quinti* habet. *Semita-*
dicuntur, qui plateas frequenter obambulant.
Quis nescit Academiam à quodam Academo
ctam, qui possidebat locum suburbanum & ne-
orofum prope Athenas, ubi Plato natus & phi-
sophatus fuit? Artes excogitavit necessitas: ho-
s alit & quævis terra. Mater earum Mnemo-
ne seu Memoria. Quod quâ ratione in studiis
t Liberalibus, indagemus.

CAPUT L.

Litteræ, Charta, Scriptura, Libri cum ad-
ministratoriis artibus.

Modus Scripturæ fuit apud Ægyptios, per
notas *hieroglyphicas*; fictas animantium &
aliarum rerum figuras; v. g. serpens cau-
m ore complectens notabat vel annum vel æ-
rnitatem. Apud Chinenfes singuli characteres,
e coagmentis syllabarum, singulos conceptus
rem ipsam significant, etiam aliis nationibus
telligendi; apud nos in usu sunt litteræ, & li-
tulæ, seu notulæ minimorum oris sonorum, è
uibus conjunctis fiunt verba, sententiæ, libri.

Anti-

Diversi
modi
scriben-
di.

Antiqui literas malleô, & celte, seu scalprô incidebant saxo, plumbo, æri; postea insculpebant ligneis codicibus, (seu caudicibus, præsertim liaceis, fâginis, buxcis,) sectis in schedas & tabulas (sectiles) ac tabellas & codicillos; qui creas seu cerâ obducti, graphiô sive stilô ferreô aut o seô pungebantur: atque sic inscribebantur; unde pugillares & pugilaria. Deinde scriptum est ebore, & linteis (pingendô) variisq; stirpium foliis; unde hoc nomen etiam nostrati chartæ adhaeret. Post hæc, exaratæ calamô tenuiores arborum philyræ, (seu philuræ) quæ inter ipsum corticem & arboris, lignum sunt, & à Latinis libri dicuntur. Subsequenter papyrus inventa est, de qua multa plura. Post hanc adhibita est membrana, seu pelliculis animalium; quæ pergaména dicta, ab urbe Pergamo; ubi ejus conficiendæ modus excogitatus hujus confectores dicuntur *membrabrarii*, subigentes pelliculas, & in regulis extentas, radula extenuantes, pumicéque polientes.

Antiquorum
charta.

Est autem papyrus, juncus seu frutex bicubitilis, in palustribus Nili, habens, corticis locô, tunicas (philyras) latissimas & prætenues; quas discriminatas acu, & imbutas aquâ glutinosâ, complanatâsq; prelô, ac desiccatas Sole, digerebant in scopos, seu congeriem viginti plagularum, sive foliorum papyraceorum; (*Plinius* etiam vocat tænia & bractæas) quæ deinde *charta* sunt appellata, a urbe Charta, juxta quam juncus ille repertus fuit. Dicitur & charta pergaména ac membranea.

Nostræ
chartæ
confectio.

Nunc alia est *charta* seu papyrus in usu; quam chartarius seu *chartopæus* conficit, in officina *chartaria*, ex linteis & linteolis vetustis (collectis pappi, panicularium, pannuciarum, peniculorum, collectorum) concerptis, & aquâ maceratis, contusi

qu

refertæ; quam deinde materiam hauriunt quatuordecim formâ, seu craticulâ, (feramentis tenuibus ut filis æneis contextâ) quæ aquam transmittit & percolat, & linteola contrita retinet. Formata in folium, evacuantur in pannum villosum, & involvuntur, præloq; premuntur, donec omnis decedat humiditas; demum tendiculis sustenta exiccantur aëre, exiccatâq; glutine perliuntur, & glutinata lævigantur. Ad extremum componuntur in volumina minora & majora. Fascem viginti voluminum minorum, seu characeorum codicum, (quorum singuli continent viginti quinque bipatentia folia, seu quaterniones, à quatuor foliis complicatis, qui in octulas divisi, schedas & pagellas scinduntur) *scapum* vocant; vicenarium scilicet papyri fascem.

Est autem *charta diversimoda*, omnium vilissima, *emporetica* (vel *emporica*) pro segestribus seu volúcris adhibenda, præstantissima, *Augusta* seu *Cursoria*, *veredaria*, *epistolaris*; *Latissima*, *Audiana*, (Regia, Imperialis) *macrocolum*, vel *charta macrocolum*. *Virgo* dicitur charta, ex qua nullum transcriptum exemplar; *pura*, quæ nullis orarata literis; *bibula*, transmittens characteres; *histographa*, à tergo inscripta; *dentata*, (apri equidante dente lævata) quò calamus currat expeditius; *malleata*, malleo tunsa; *firma* & *plana*; *aspera* & *abunda*, minutisque filis plena: quæ, ne scriptioni

*Atra-
mentum.*

*Calami
scripto-
rii.*

mora afferatur, de calami crena est detrahenda
Atramentum scriptorium (librarium) confit è ga-
 lis quernis, & chalchanto (vulgò *vitriolo*;) quibu-
 adinditur seu miscetur aliquandum aluminis &
 gummi ad prohibendum mucorem & penetrati-
 nem; quòdque nec sit spissum, nec dilutum & sub-
 albidum. *Penna* verò (calamus) eligitur anserina
 pavonina, aut olorina, caule amplò, firmò, pellu-
 cidò, cavò, longiore, & mediocriter durò; quan-
 qui temperat scriptioni, erádit scabritiem tergo
 cultelli, (gladioli, scalpelli librarii, scriptorii
 graphiarii;) acie autem detruncat caudam & re-
 scindit utrinque caput, ut bifurcatum (*Pontano*
 fiat: tum medullam extrahit, & diffindendò, cre-
 nam in dorsò aperit cultelli cuspide, pro defluxu
 atramenti; circumciditq; rursus incisuram istam
 & præcidit æqualiter, (æquandò scilicet pedicu-
 los illos, seu cruscula fissuræ) & ita calamum
 mucronem acuit. Debet autem mucro seu roste-
 lum gracilius esse pro minutioribus notis ducen-
 dis: obtusius (plusculum inde abscindendò) pro
 grandioribus. Dextra pars, in quem calamus
 scribendis incumbit, sit aliquantò altior sinistra
 ipse autem penna tenenda est pollice, & digitis
 mediò, mollitèrque superimponenda indici; in-
 minùs vacillabit, firmiùsque imprimetur chartæ
 brachium verò usque ad cubitum sit liberum
 scribendo, suòque pondere tabulæ seu pluteo in-
 nitatur; tota sed manus articulari digito.

*Scriptu-
ra.*

*Ortho-
graphia.*

*Calligra-
phia.*

Jam ad *scribas* (librarios, librariolos, amanuen-
 ses) veniamus; quorum ars dividitur in *Orthogra-
 phiam*, ut rectè scribatur, observandò notationem
 accentuum, disjunctionum, interpunctionum
 commata, cola, signa interrogationis, exclam-
 tionis, parentheseos, &c. 2. *Calligraphiam*, ut el-
 gante

is polterioribus mox intra. *Arma scriptoria*, præ-
ter atramentum, cultellum & calamus, sunt
etiam calamaria seu graphiaria, aui, simplici ver-
o, graphiarium: pyxis pulveraria seu arenaria:
stipula, clepsydra, regula, circinus, ligula ossea,
stigma figillaris, figillum, globus lini torti, filatim
pyxide devolvendus. *Officium scribarum*, tem-
perare pennas, complicare & complanare char-
tam, ducere lineas, delere, eradere, pulverem
pergere, aut bibulam papyro exiccare, scribere
literis paribus, imparibus, minusculis, majuscu-
lis, grandioribus, variis parergis & vermibulatis
scriptibus; describere, (exscribere, transcribere)
designare epistolas, inscribere, in fasciculum col-
ligare; vincula seu linum acceptarum resolvere,
decidere, signum aut figillum detrahare, &c.

Hebræi scribunt à dextra sinistram versum, Graeci & cæteri Europæi à sinistra versus dextram; Indorum quidam juxta perpendiculum à summo limbo, æquè legibiliter.

Tachygraphia, seu compendiaria ars scribendi, fit vel per literas singulas (quas veteres per syncope-
n *siglas* appellabant) ut hæc verba: Senatus Po-
pulusque Romanus, exprimuntur quatuor cha-
racteribus: S. P. Q. R. Vel per notas seu signa
etque literis, ut, eadem verba per signum

unde *Notarii* & σημειόγραφοι sunt, qui non tam ali-

ena dictata quàm dicta excipiunt calamô, certis
que notarum compendiis assequuntur dicentem
aut etiam anteverunt. Hodie celeritas illa per
vocalorum decurtationes (quas *Vegetianô* ver-
bô abbreviationes vocant) obtinetur.

*Steganog-
raphia
seu clan-
destina.*

Steganographia est clandestina seu clanculari
scribendi ratio, occultis utens signis, ex compactis
paucorum, intelligibilibus, dum vel trajiciuntur
& transponuntur literæ, ut B pro A; C pro B. Vel
numeri adhibentur pro literis, ut 1 pro a. 2 pro b.
3 pro c. Vel pro arbitrio transmutatur alphabe-
tum. Vel novi characteres efformantur: vel inas-
pecti quopiam illiti succô exarantur in panno
non nisi frigidâ madefacti legendi, aut in charta
ad lucernam transparente colligendi, &c.

*Scytala
Laconi-
ca.*

Apud Lacedæmones genus erat secretioris episto-
læ, (quæ *Scytala Laconica* appellata) teres vide-
licet furculus seu lignum, illique adaptatum ter-
minum lorum, notis literariis inscriptum, quod mi-
nutim concisum mittebatur ad absentem, qui lo-
rô illô per furculum suum, alteri omnino respon-
dentem circumplicatô, literisque coeuntibus
quod scriptum erat, perlegebat. Romani mem-
branam instar fasciæ circumligabant bacillô stri-
atô, quæ in longum perscripta, aliôq; missa, similis
cylindro implicata, expeditè legebatur. Nec de-
fuerunt, qui cutem tabellionis inscriberent notis

*Typogra-
phia.*

Nos habemus *Typographiam*, quæ simul est Ta-
chygraphia & Polygraphia, dum unus unâ die
plus imprimit chartæ, quàm mille possent scri-
bendô. Artem hanc Typographicam (Chalcogra-
phiam) propter miram inventionem & utilita-
tem penitiùs inspicere & pluribus explicare ju-
vabit.

Locus in quo exercetur, *Typographéum* seu *Typo-*
gra

ersæ, & desuper extantes, habéntque varia &
erè peregrina nomina, à Formatoribus & Fusoribus imposita. Notiora sunt sequentia:

Maximæ omnium literæ grandes, & grandiores dicuntur Cubitales, Dodrantes, Palmares, Quadratæ (*Arbitro,*) vulgò *Universales* seu *Initiales*; rectiùs *Majuscule*.

Scriptura vel est erecta, vel inclinata; illa Typographis dicitur *Antiqua*; hæc vocatur *Currens* seu cursim ducta. Formæ characterum hæ sunt:

Romana; Typographis, Canon-Antiqua, sic:

Fili noli peccare.

Proxima Canon; Typogr. Parangon-Antiqua, &c:

Deus videt.

Media-Antiqua hæc:

Angelus adstat.

Ciceroniana; illis, Cicero-Antiqua, hæc;

Mors minatur.

Minuta, Romana, illis, Garmond-Antiqua:

Diabolus accusat.

Minutior-Romana; illis, Petit-Antiqua:

Æternitas expectat.

Inclinatorum hæ sunt:

Character productior; illis, Parangon-Cursivo:

Majori cede:

Medius, hic:

Minori parce.

Ciceronianus: illis, Cicero-Cursivo:

Cum bonis ambula.

Brevior & contractior; illis, Garmond-Cursivo:

Malos fuge.

Minimus; illis, Petit-Cursivo:

Deum cole,

Impressio sic se habet: *Typographus* (Excusor) distribuit per capsulas (loculamenta, capsam loculatam) figuras literarum æneas, supinas, tanquam incisas marmori; quas *Typótheta*, seu *Compositor* habens ante se exemplar retinaculo fixum, expromit indidem, figillatim eas componens in verba, versus, paginas, columellis & intercolumniis affixas, ne in commissura dehiscant invicem; quarum facies sunt aliquando *columnatæ*, intermedio inter versuum oblongas series spatió; aliquando largius marginatæ. Deinde coarctat marginibus ferreis, seu circumsepit, sepimentó clavulis striatis constringendó (relaxandóq; ut ne unus apertus locó moveri possit. Hinc operæ Typographicae typos sic inclusos imponunt tabellæ, supernè aperiili ad inferendas & eximendas chartas,) & super tabulam majorem (quam arrectaria & fixili compages firmat) mobilem, (incumbit enim volgiolo subtus volubili, ansam ejus impressore circumagente:) oblinuntque atramentó, adhibentes ad id *melantéres*, (sphæras ligneas manubriatas, coriό obductas, pilóque equinó fartas, quibus per mediastinum *spathulâ* color impressorius imponitur, mutuóque attritu subigitur ac tenuatur,) prelóque (cui cochlea imminet vecte intorquenda & retorquenda ac revolvenda) subiectam, versatione ergatæ seu torculi pressant.

appri

neurius, sed accuratus.

Chartæ excusæ exiccantur pendulæ, plicantur, colliguntur, recensentur secundum notas alphabeticas; dissolvuntur rursus formulæ, & absterguntur reponuntur per cellulas suas, ut denuò coagulentur & jungi in alias dictiones possint. Si quid expungendum, id facit Typótheta subulâ; mendæ emendanda rejiciuntur in calcem libri. Nec raro fit, ut is auctior & correctior iterum commitendus sit prelo librario, editiôque iteranda.

Librarii olim conglutinabant chartas chartis, (unde *Glutinatores Ciceroni*) convolvebantque in *volumen*, dictum àvolvendo & circumplicando circa teretem bacillum, quem nominabant *umbilicum*, quòd medius esset libro circumvoluto; cuius capita supernè infernèque eminentia appellabant *cornua*, aurò quandoque & argentò ornata; qui paxillus rotundus seu cylindrus quoniam in extrema voluminis charta aut membrana, (quæ à tergo inscribi non solebat) erat agglutinatus, finis illius erat, unde ad umbilicum rem perducere, idem est, quod finire. Posteriore ætate, *umbilici*, dicti sunt ornamenta librorum, capitati scilicet claviculi, ossei, lignei, cornei, ænei, quibus a figurâ umbilici humani, id nominis inditum. *Frontes* autem librorum (secundum *Pontan. Raderum, Mureum*) dicebantur tabellæ, (aliquando cedrinæ, aut cedri succò tinctæ, perennationis causâ) pel-

libus variè coloratis obductæ, & pumice rasæ, quibus paginæ compactæ, utrinque arctabantur & claudebantur.

*Hodierni
Bibliopé-
gi.*

Nunc chartacea folia *Bibliopégus* (compactior librorum) compingit (compaginat) in codices ubi priùs *ligula ossea complicaverit*, seu conquadraverit in pagellas & paginas, *eâque malleaverit*; (rariorem chartam firmaturus aquâ tingit alumina-
tâ) quas deinde, extentis per tabulam, & *intersu-
tis* à tergo pressè *funiculis*, arctè *consuit* futurâ æ-
quali; & per quaterniones *colligat*; prelóque in-
terceptas, dorsò *conglutinat* paullo eminentiore,
ac *circumcidit* dolabellâ tereti (librariâ; circum-
cisuram *colórat* variè, ac *inaurat* etiam, *præmunítq;*
frontes è filo intortis capitellis. Exinde *circumu-
nit* tegumentis papyraceis, glutinò farinaceò
densatis; aut dolatis tabellis, quas deinde *obducit*
seu membranâ seu coriò, rotulâ striatâ plerumq;
inauratò (optimum est camelinum:) latera *fibulat*
aut æreis fibulis seu uncis aheneis; aut connectit
ligulis (ligamentis) scorteis, lineis, sericis, libris
grandioribus bullas *affigit* umbilicatas. Denique
tota compactio ita est constituta, ut compacta
nec discedant aut hient, numeríque sutilium phi-
lyrarum inter se respondeant.

Lecturus librum laxat nodos, aut diffibulat
uncinos, cultellóq; paginas tenaciùs cohærentes
emarginat. *Syttibus* est involúcrum seu opercu-
lum integumento librorum superinductum, à
maculis aut pulveris, temporísve injuria diutiùs
integro conservando. Sæpe libris inditur *discerni-
culum* tæniolis sericis è rosa aut oblonga lamella
fluentibus. Aut inferuntur pagellarum margini-
bus sectilia è membrana *signacula*; aut paginæ te-
nentur explicatæ *forcipe librariâ*, quam supra reti-

exxə

exxə

exxə

exxə . exxəculum vocavimus.

Bib-

ut per repositoria seu receptacula aut armaria,
hoc est, altiora pegmata, in quibus multiplices
foruli, & distincta loculamenta, proportionem in-
tervallorum respondentia, ubi velut in capsis,
certo ordine gradûque collocantur, & digerun-
tur, ac exponuntur ad legendum, super pluteum
seu tabulam transversim inclinatam, cui imposita
minora signa, à *Cicerone* sigilla plutealia vocantur.
Sublimius statuuntur & figuntur imagines, sta-
tuæ, effigies & simulacra artium, vel virorum do-
ctorum. Librorum quisque gerit in tergo nomen,
nullò negotiò inveniendus, & è nido percommo-
dè eximendus, reponendusque sine scalarum ad-
miniculo, si exstruantur ambulacra pensilia, seu
pergulae columellis suspensæ, cancellis prætextæ,
quarum crepido latiuscula fervit sustinendis; co-
licibus, quos lecturi ibi ponuntvolvuntq; Tituli
classium seu facultatum porrectioribus elemen-
tis adferibuntur. Turbata & disjecta iterum com-
ponuntur: pulvis deverritur scopulis setaceis, aut
complosione paginarum excutitur. Obscœni &
quocunque modò noxiî libri peculiari *chartophy-*
laciò claudendi & abdendi, aut Vulcano conse-
crandi; vel certè, si fieri possit, ab obscœnitate &
erroribus repurgandi.

A forma exterior liber est vel chartæ integræ,
seu in folio; vel plicatæ, rectè aut obliquè in qua-
drum, (unde quaternio) aut in octuplum, (unde

octuplicatae pagellae) aut in duodecuplum, sedecuplum, octodecuplum, &c. hinc forma chartae duodecima, decima sexta, decima octava, vigesima vigesima quarta pro codicillis, libellis, & libellis. Si codex est grandior, quam ut compactissime scite comprehendere possit, dividitur in Tomos seu Volumina, aut Opera; & haec in Partes, Libros & Opuscula. *Scheda*, (*schedia Arbitro* *schedula*, *pittacia*, sunt chartae non compactae seu ligatae.

*Partes
interiores
libri.*

Interiores partes libri sunt; *Titulus* seu Inscriptio *Dedicatio* seu Nuncupatio: *Praefatio* seu Prologum, quo argumentum edisseritur; interdum elogium illius praemittuntur, cui dedicatur; quique in Patronum & Defensorem Scripti adsciscitur. Tum *Tractatus* ipse sequitur, dispertitur in *sectiones* *membra*, *capita*, *paragraphos*, &c. cum *indice* contentorum, aut etiam erratorum typographicorum.

Libri scriptor dicitur auctor, (autor & author saepe limans & elimans, donec ultimam apponam manum. Primò scriptum vocatur *autographum* inde transcripta, *Apographa*. *Censor* seu recognitor est, qui censet & recognoscit librum, judicatque de ejus probitate aut utilitate; uterque virgula censoria, aut tristi (ut ille ait) arundine, expungit & castigat, humilia extollendò, redundantia coecendò, ambigua declarandò, obscura illuminandò. Aut certè subnotat emendanda, limanda, tollenda, eliminanda ac rejicienda. Quod si scriptor infelix adferat futilia, non utilia; rudia, non polida: laborata non elaborata: obscura, non clara non accusatè expensa, sed sine judicio corrasa: non ad lucernam elucubrata, sed praeproperò calore effusa: non ordine digesta, sed temerè chartis illita non solerter inventa, sed passim protrita & procul

em perpolitus, & gnaviter elaboratus, facile, etiam sine appensa hedera, est vendibilis, recudi-
urque sæpius; nec deerit *sumptuarius* impensas
& sumptus pro adornanda & iteranda editione
impeditans; secus, si invendibilis *Plauto*.

Eleganter *Cicero ad Attic. lib. I. Epist. 8.* ait: Bi-
bliothecam tuam, cava, cuiquam despondeas,
quamvis acrem amatorem inveneris; Nam ego
omnes vindemiolas meas eò reservo, ut illud sub-
sidium senectuti parem, Inter celeberrimas Bi-
bliothecas, fuit Ptolomæi, Regis Ægypti, quam
Alexandriæ instruxit septingentorum millium
voluminum; quæ deinde J. Cæsare, Alexandriam
oppugnante, incendiò periit. Ab eodem Rege Se-
ptuaginta Viri doctissimi, è Judæis advocati, He-
bræos S S. Scripturæ codices in Græcam linguam
transtulerunt, unde interpretatio Septuaginta
Interpretum, mirè inter se consentientium, et si
conclavibus separatorum. Pro Adagio cape: *Hel-
lus librorum*; & porrò ambula, tecúmque cogita,
quis sit *homo trium literarum*.

CAPUT LI.

*Modi discendi & proficiendi, Auditio,
Lectio, Scriptio.*

AD animum Artibus Liberalibus imbuendum
requiritur imprimis *Auditio* seu Auscultatio
Vocis Vivæ seu Docentis, quæ & frequen-
tiam

tiam in scholis assiduam & animum præsentem intentum, vigilantem, quietum ac literarum amore incensum postulat, vivaxque desiderium proficiendi, nam, teste *Senecâ*, magna pars profectus est, velle proficere. Hic age, quod agis, nam multi, ubi sunt, ibi non sunt; ubi non sunt, ibi est illorum animus, Quibus, quod unâ influxit aure mox effluit alterâ. Quare sensus sunt convocandi omnes, & intendendus animus, ut otio vacet literario; alias curas mittat omnes. Pendendum est tibi ab ore Docentis, syllabæque loquentis velut gemmæ colligendæ. Memineris, nunquam non doctiori tibi redeundum è schola; & à te ipso reposcendum, quidquid ibi perceperis auditu; neque putes, privatò labore te consecuturum, si neglexisti, quæ obscuriora & involutiora explicavit Magister.

Lectio.

Sequitur librorum *Lectio*, quæ est sermo cum mortuis, alitque ingenium; studioque fatigatum non sine studio reficit. In qua observabis quatuor præcipuè, *Ordinem, Constantiam, Tempus, Fructum*.

Ordo.

Ordo requirit, ut parentes Latinitatis & sui quique Facultatis consulantur, ante nepotes & posteros.

Constantia.

Constantia repellit tædium, ne velut canis è Nilotu ex Auctoribus haurias, non pitiffes, multa perfunctoriè transfiliens; in utilia & nocua, ut superius monui, ne attingenda quidem. Quidquid autem legis, ter relege; primum, ut intelligas: deinde, ut eligas & enotes: demum, ut selecta memoriæ imprimas. Legere, ajunt, oportere non multa, sed multum; *Lectio* copiosum reddit, & benè instructum: Disputationes & Colloquia promptum & facilem: Scriptio & notarum collectio altius figunt animò perlecta. Historiam per-
volutio facit prudentes, Poëtarum ingeniosos:

artes

uæ post necessarias fiunt. Matutinum & Vesper-
num tempus magis est opportunum & accom-
modatum progressui litterario; nam *Aurora Musis*
mica, tum vacat & secedit animus, ac viget inge-
nium. Tu vide, ut pretium ponas tempori, cujus
actura est sumptuosissima. Si quid lucubrandum
ut elucubrandum antelucanis aut nocturnis
horis, cereus conducit præ candela sebacea, quip-
pe fumida. *Candelabrum* sit elevatum, umbracu-
lum viride, emunctorium præstò ad ellychnium
dentidem emungendum, ne obumbret; fungum
nox opprime, ne foeteat. Longè commodior
est *lucerna* seu *lampas*, oleo instructa, quam in-
gratiam lucubratorum plusculis describemus. Est
illa oblongæ rotunditatis, instar cylindri, supe-
riùs clausa, inferiùs canaliculò rostrata, cui elly-
chnium inditur, & crepidine prætexta, quâ ole-
um excipitur, infunditurque per osculum qua-
dratum, (orificium *Vitruv.*) metu vacui non
profluxurum, nisi ardore ellychnii attenuetur,
oculumque subintranti aëri cedat; atque hoc lu-
men nec scintillat, nec fumat, nec facile in fun-
gum concrescit; verbò, salus est oculorum, & so-
latium noctis. Pluteus quoque subjiciendus scri-
benti, ac scrinium scriptorium (vulgò *pulpitum*)
ui manu innitendum, non pectore.

Fructus autem provenit ex *diligentia subnotandi*;
fallax

fallax enim est memoria, onerata fatiscit, refertur perturbatur. In *Excerptione*, quæ lectionem multum reddit meditationem, finis studiorum est attendendus, & cum eo Excerpta commetienda. Quid quid notatu dignum censebis, distribuendum tibi vel brevius in *Lemmata*: vel fusius in *Adversaria* annotatō vel exscriptō auctore, librō, capite, paragraphō, paginā, editione, formā. Juvenis, pene se habere pugillares, (codicillum, palimpsestum, pittacium) ut in iis plumbagine consignentur, quæ incidunt, ne excidant. Poterunt & calamō in rejectaneas schedas & chartam separatam referri, ex quibus deinde major ordine digesta transferantur in libros papyraceos seu paginas confutas ea, quæ in posterum videntur asservanda, cum indice adjuncto. Sic sua cuique notata domesticum præbebunt bibliothecium. (*Pontan.*) Minimè verò probandi illi, qui, selectiora distincturi, subducunt lineas versibus singulis, vel totum locum lineandō circumscribunt: aut oras paginarum infimas & summas introrsum flectunt quas flexuras meritō appellant *auriculas asininas* sed neque *asteriscis* signanda sunt, quæ digna approbatu: aut *obeliscis* configenda, quæ improbatu digna; nec ullis aliis lituris codices deformandi. Quòd si per occupationes calamō non licet uti ad notandum; secundaria proderunt adjumenta, qualia sunt tæniolæ chartacæ inter pagellas interjiciendæ; aut earum marginibus insectæ membranulæ inferendæ.

Scriptio.

Scriptioni temperanda lectio, & cum ea alternanda, ita, ut *nulla dies abeat sine linea*; insistentium vestigiis est veterum, & ex eorum scriptis viva Latinitatis imago exprimenda. Probatores Auctores vocantur *Classici*, quatuor Linguae

Lati-

cerone cœpit, & cum Augusti Cæsaris morte
minatum est. *Ætas quarta* paullatim ad senium
quandam barbariem inclinavit. Noster Wolf-
ngus Schönsleder, Vir humanioribus literis
regiè eruditus, qui linguæ Latinæ opes ex An-
tiquis Probisque Scriptoribus cum magna cura
dustriâque & delectu depromsit, cujus vestigia
nippe cautè posita, securè sequi possumus, Au-
tores Latinæ aliter paullò in ætates distribuit,
has in gratiam Juventutis, literaturæ politioris,
radiofæ hîc apponamus.

Ætatis Auræ.

Lucius

Tibullus.

Valerius

Propertius.

Terentius.

Varro.

Lucretius.

Virgilius.

Cæsar.

Horatius.

Cornelius Nepos, seu

Sallustius.

Æmilius Probus.

Livius.

Catullus.

Vitruvius.

Ætatis Argenteæ.

Juvenius

Perfius.

Vallejus.

Lucanus.

Valerius Max.

Columella.

Varro

Cato.

Celsus Medicus.

Palladius.

Plinius

Mela.

Hygi-

Hyginus.

Afonius Pædianus.

Seneca uterque.

Manilius.

Quintiliani Patris D

clarationes

Ætatis Æneæ.

Quintiliani Oratoria. Martialis.

Plinius Major & Minor. Tacitus.

Suetonius.

Frontinus.

Florus.

Valerius Flaccus.

Statius.

Solinus.

Silius.

Juvenalis.

Ætatis Ferreæ.

Agellius vel Aulus Gel- Martianus Capella.

Apulejus. (lius. Justinus.

Aurelius Victor. Vegetius.

Spartianus.

Rhetores Antiqui.

Panegyrici.

Lampridius, &c.

Apicius.

Aufonius.

Claudianus.

Ammianus.

De ætatibus est iudicium, non de Auctoribus
 qui sæpe meliores suis ætatibus. Nec difficile
 catalogum contexere receptissimorum vocabu-
 lorum, quæ Suetonio, Macrobio, Symmacho, S-
 donio Apollinari, Petronio Arbitro, Apulejo, Ap-
 cio in re coquinaria, Vitruvio in architectu-
 (nam cuilibet in sua arte credendum est) deb-
 mus; Festus & Nonius antiqui fuere Grammatici
 Et quia nullus vixit in omnibus hisce ætatibus
 quique sequentibus eos æmulati sunt temporibus
 cui notam non imprimant Critici, eumque velu-
 Apellæ Judæi, nescio, quomodo jure circumcidant
 semper, ut verbomodo Paulinon utar, discentes, an de-
 centes, & nunquam ad scientiam veritatis perve-
 nientes, ideò relinquamus ipsarum unguem
 ulcere nimis quam sæpe imaginario, & cum de-
 ctissimis Viris, in quibus J. Lipsium antesignan-

gues; neque tamen instar urfini lambatur catu-
memor illius: *manum de tabula*. Apellem imita-
qui, tametsi negabat se fecisse, faciebat tamen.
e stilo (nam hic velut Triton in tecto vertitur)
quæris, accipe, quæ mihi notanda putavi.
Sunt, qui punctum se laturos putant, cum ver-
s & sententiis plus, quam par est, intumescunt;
alii cum repunt, humilia prorsus, trita, commu-
a sequendô. *Alii* sine delectu permiscant om-
a, nihil non dicunt & scribunt; & verè nihil.
alii, neglectô sensu, sola venantur verba, quos
eritô cum Græcis *Spermologos* appelles. *Alii* Au-
tores ab argumento suo alienissimos, velint, no-
nt, miserè detorquent & lacerant. *Alii* ex phra-
ologorum panniculis varios centones confarci-
ant. Ad umbratiliū *alii* & scholasticarum præ-
tionū minutias putidiusculè sua conformant.
quā *multi* sunt, qui Poëticā & phrasi, & fictione
idaciùs abutuntur in oratione soluta, & emen-
endô liberiùs exultant, nec unum idiotismi vi-
um Metaphoris & Allegoriis involvunt? Græ-
nicis *aliqui* laciniis & effossis antiquitatis rude-
bus sermonem obscurant. Nec *desunt*, qui se pu-
nt *Atticos*, si jejunum, exangue, concisum, ab-
ptum dicendi sequantur genus. *Quidam Asia-*
ti sibi videntur, cum ineptis digressionibus, af-
ctatis rerum descriptionibus, luxuriantibus fi-
uris, verbis, ad ostentationem collectis, fluctu-

antes & dissoluti effarciunt sermonem aut scripturam : qua tamen in luxurie aliquid amplius juvenili genio permittendum existimem; facilius est demere, quàm addere. Hoc, quæso, advertas, velim, mortalium ut facies, ita stylos differre. Equis est ille, qui confidat genii sui giro, aliorum naturæ infringi posse impetum? Quàm dissona vox ex tot protruditur gutturibus; & tamen articulata est omnium? Aliter Italus e. g. vernaculæ suæ devolvit verba, aliter Germanus: ille raptim, hic carptim; idem de Latina cogita. Ipse Tullius cùm alibi propiùs ad Asianos accedat; ad Atticum certè, scribit Atticè. Stylus est optimus, qui ad id quod decet, accommodatur, humilia subtiliter magna graviter, mediocria temperatè explicans idque purè, tersè, perspicuè; nec non floridè quæ perfectio multorum ex ingeniorum temperie confurgit. *Desiderius*. Ita me Musæ ament, ut tu amœnè per has artium amœnitates me circumducis. *Mercurialis*. Abstine tantisper has exclamationes: nunc Grammatices dumeta erunt calcanda nobis, sine quibus ad Pieridum hortum nequaquam datur accessus. *Desiderius*. Ibo, ibo per dumuos & sentes, ut ad illa Apollinis & deætarum viridaria Sororum liceat pervenire. *Mercurialis*. Meticulosus timor addit alas; tibi pedes amor discendi. *Manum ferula subdixerunt*, qui de ludis fierunt in ludo litterario versari.

CAPUT LII.

Scholæ Grammaticæ.

Nomen *Scholæ*, significat Otium & cessationem; quod literarum studiosis omnis cura in liberalia studia conferenda, & à cæteris negotiis vacandum sit. Eadem *Phrontisterium* dicuntur.

non minùs rectè sapere, quàm agere & loqui.

Qui docet (è cathedra, suggestu, vel pulpito est *Doctòr*, Magister, Præceptor, Professor; Qui discit, *discipulus*; in illo requiritur doctrina, probitas, industria ac diligentia; in hoc docilitas studiositas, sedulitas, obsequium, observantia amor disciplinæ gratus animus; ille debet prodesse; hic proficere. Qui Gymnasio (nam & hoc nomen, ab exercendo deductum, scholis convenit præest, *Præfectus*, *Scholarcha*, *Gymnasiarcha* dicitur *Ludimagistrum* (Ludimoderatorem, Didascalum adjuvat *Hypodidascalus* seu *Próscholus*, aut Magister pedaneus, sive Præceptor secundarius. *Pædagogus* (pædótriba) custos & institutor est pueri privatus; quibus omnibus *salarium* suum & *minerva* debetur; quanquam multi sint discipulorum, qui scientiam dextrâ porrectam, accipiant sinistrâ.

In studiis formandis duo sunt præcipuè spectanda. *Primum*, quod studiorum genus maxime sectari velis; *Alterum*, quâ ratione in eò, quod elegeris, plurimùm efficias. Rarissimi sunt, qui favente Minervâ Liberalium Artium *Encyclopædian* (quasi dicas, circularem Scientiam) adipiscuntur. Sunt enim singularum disciplinarum fines & separati & certi, sibi que per gradus ordinatim subiecti. Universim loquendò, ad Eruditionem opus est *naturâ* seu *ingeniò* vividò, subactò, capace; *Arte*, seu *Præceptis*; *Imitatione*; *Exercitatione*. Ad Pri

num requiruntur animi motus celeres in inveniendo, explicando, exornando, & memoriæ mandando. Aliqui sunt præcoces, ut cucurbita, vel salix, statim adolescens, sed sterilis; olivam malò ferò proveniente, sed cum fructu. Ad *Secundum* requiritur Informatio & Institutio. Ad *Tertium*, Dux & Auctor Classicus, quem assequi, saltem æmulari contendamus. Ad *Quartum*, frequens usus & varietas scribendi.

Gramma-
tica.

Inter *Artes sermocinatrices*, prima est *Grammatica*, à grammatis seu literis dicta, quibusdam literatura, seu rectæ loquelæ scripturæque scientia, usu, ratione, auctoritate constans. Docet enim hæc, *Tulli*o teste, & verba efferre, quæ nemo reprehendat, & iis casibus, temporibus, genere, numero, ne quid perturbatum ac discrepans insit, aut præposterum.

Barbariem facit *solæcismus*, qui est fœdatio Latini Sermonis, sive sit in singulis verbis, sive in contextu plurium. Qui hoc vitiò laborat, *Solæcista* dicitur *Luciano*. *Solæcophanes* speciem quidem solæcismi præfert, solæcus tamen non est, sed sæpius schema ac figura. *Barbarismus* est dictio, aut omninò barbara; aut Latina quidem, sed vitiosa scriptò, pronuntiatione, significatu; cuius rei causa non rarò est *idiotismus*, ut vocant, seu consuetudo sermonis vernaculi; quæ vitia unò vocabulò *striblîgo* vocantur. Orationis ornatui officit *Cacóphaton*, seu deformis literarum concursus, ut Rex Xerxes; *Tapinósis* rei magnitudinem aut dignitatem humilitate verbi minuit, ut nequam pro parricida. *Tautologia* idem verbum, sermonem, aut literas ineptè iterat, ut: quidquam quisquam cuiquam quod convenit, neget? *Macrologia* superflua profert; ut: retrò domum, unde venerant

feu *Battologia*, redundantia sermonis, ut: faciens
mutatus & ora, & Battus (unde nomen habet) a-
pud Ovidium: Montibus, inquit, erant, & erant
sub montibus illis. Cui opponitur *Laconismus* seu
brevitas loquendi aut scribendi. Quædam tamen
ex his aliquando inter figuras numerantur.

Suetonius observat, *Grãmaticos* idem esse ac li-
teratos, hoc est, literis bene imbutos; *Grãmatistas*
autem & Literatores, leviter iis tinctos. Quinti-
lianus *Grãmaticen* divisit in rectè loquendi scien-
tiam & Poëtarum enarrationem, Tullium se-
quens, qui non tantum verborum interpretatio-
nem & pronuntiandi sonum Grãmaticis assigna-
vit, sed Poëtarum insuper pertractionem ac histo-
riarum cognitionem. Posterioribus temporibus
nomen & officium Grãmaticæ, magis restrictum
fuit. Quidquid sit de hoc; Seneca Grammaticos
Latini sermonis custodes appellat, qui quòd ali-
quando non ita audiant, ut volunt, (quod & Ma-
thematicis contingit) meminerint, se non raro
dicere, quæ nolunt alii. Quoties in una literula
aut syllaba excólant culicem & putámen pro nu-
cleo rodunt, ignobiles verborum opifices, & cu-
nini sectores! quoties non Latinitatis modo, sed
æveriorum etiam disciplinarum (si Superis pla-
cet) se Myſtagógos venditant! Manet sua laus &
honor illis, qui de probitate ac veritate verbo-
rum & sensuum; de numero & sinceritate ope-

Critici,

rum Linguae Latialis, Graecae, Hebraicae disceptantes, à crisi nomen habent *Criticorum*, qui varia annotationamenta, *κρίτηρια*, emendationes, distinctiones vindicationes, legitima scripta à spuriis fecerunt, conferunt, illustrent, explicant, adhibitis diversis signis. V. g. asteriscò seu stellulâ * notant aliquid deesse; obeliscò (obelò, virgulâ —) jugulant aliquid ut supervacuum aut falsum; Paragrapho § separant res in contextu. ¶ est signum expositionis cum textu jungendae, &c. Sed ubi potestatem arrogantius sibi sumunt de omni Scriptorum genere judicandi: cum mordacius aliorum dictis obtreçant & oblatrant, meritò sunt explodendi cum illa sua canina facundia & Theonino dente, tanquam dicaces Vitiligatorum; quomodo sunt boni, quibus bonus est nemo? Memmi, Zoili, Theones, Aristarchi, cruces mutuò figentes, mutuò pendentes. In subsidium Grammaticae, veniunt varia Lexica & Onomastica, in quibus agitur de vocabulis simplicibus & compositis, de primitivis & derivatis, eorumque originatione & etymologia; de epithetis, antithetis, synonymis, de phrasibus, elegantissimis, floribus, (unc anthologiae) adagiis; de nominibus propriis locorum, montium, fluviorum, hominum, Deorum. Ubi crebrò accidit, ut, qui compendia quaerunt inveniant dispendia, vanòq; hiatu ludantur corvæ.

Scholæ
Jesuitarum
Principia.

Sed nunc agendum de methodo tradendae Grammaticae, & Scholarum institutione ac constitutione. Societati nostrae hic placet modum quem etiam Adversarii commendant, in quibus est Franciscus Verulamius, Cancell. Angliae, Viro doctissimus; qui lib. I. de dignit. & argumentis scientiarum; *Quae nobilissima pars, inquit, disciplinae* (erudiendae nempe Juventutis) *priscae, revocata est a*

qu

Postquam ex ἀναλφαβήτοις puerili facti sunt *elementarii* (alphabetarii & syllabarii) didiceruntque in schola triviali nōsse, dicere, ducere literas (elementa, characteres) atque ex his ordinare ac pronuntiare syllabas, (quarum aliæ in gutturo aliæ in palato, aliæ in lingua; quædam sub labiis quædam intra dentes formantur & exprimuntur, unde vulgò *gutturales, palatinae, labiales, dentales* literæ syllabæque dicuntur,) è syllabis voce ac dictiones formare, (in quibus triplicis accentus habenda ratio; nam acutus syllabam attollit, gravis deprimit: circumflexus partim elevat, partim demittit) tum fundamenta ponuntur Latini idiomatis in octo partibus orationis internoscendis, quæ Grammatistis vocantur: *Nomen, pronomen, verbum, Participium, Præpositio, Adverbium, Interjectio, Conjunctio.*

Inde gradus fit ad *Rudimenta*, infimam Grammaticæ classē, quæ est inchoata Syntaxeos cognitio, & brevis quædam introductio, agens de Generibus Nominum, Declinatione, Præteritis & Supinis, facillimisque de Constructione præceptis.

Ab his *exordiis* ad *mediam classē* fit transitus quæ plenius explicat regulas Syntacticas cum faciliioribus Appendicibus juxta normam & institutionem Grammaticam Emanuelis nostri Alvari

(scilicet rerum.) 3. conformatione præce-
um ad tropos, figuras, & locos argumen-
n communes.

nc ascenditur in *Rhetoricam*, quæ ad perfe-
m, pro juvenilis ætatis captu, eloquentiam
lutam seu *prosam* quàm ligatam informat.

ercitia porrò literaria ita se habent: *Argu-*
m scribendi in tribus aut quatuor inferiori-
assibus, (potest enim vel infima, vel media
minas partes secerni) vulgi ferè sermone,
rbum è vernaculo contextu in Latinum
xtum transfertur. In scriptione corrigenda
tur, si quid contra præcepta Grammaticæ,
graphiæ, interpunctionis peccatum, si diffi-
es declinatæ, &c.

luabus superioribus, nimirum Oratoria &
ca, ubi themata suô cujúsque Marte potissi-
sunt componenda, qualia sunt: Epistolæ,
, Procœmia, Narrationes, Exornationes,
rmationes, Amplificationes, adhibitis præ-

Tropis ac Figuris, observatur in recogno-
a compositione, si quid minùs proprium,
n, numerosum, connexum; si locus perpe-
obscurè, humiliter tractatus: si decorum
ervatum: si qua digressio justô longior: si
ndi ratio distorta, frigida, inepta, &c.

certatio sive in Grammaticis; sive (suô ta-
nodô) in Poëticis, sita est, tum in iis, quæ
æmu-

ut versibus concinnandis, aut novis condendis;
ut unius generis cum altero permutandis: præ-
ceptionibus è memoria recitandis, applicandis:
syllabarum dimensione exquirendâ: difficultati-
us explanandis: locum aliquem illustrem imi-
tandô, moribus antiquis, & reliquis ad Eruditio-
nem pertinentibus, exquirendis: Hieroglyphicis,
symbolis, Pythagoricis & aliis, Apophthegmatis,
Adagiis, Emblematis, Inscriptionibus, Ænigma-
tibus interpretandis: in iis, quæ scripserunt, decla-
mandis: aut Scenicâ actione repræsentandis, &c.

Cæterum in *Expositione* & *Prælectione* Auctorum
præmittitur argumentum; retexitur structura &
periodus, atq; ad leges Grammaticæ expenditur;
ingeritur observatio Linguae Latinæ: Translatio-
nes seu Metaphoræ exemplis evolvuntur: demon-
strantur etyma: Vernacula Latinis, aut hæc illis,
variata phrasi exprimuntur: fabulæ & historiæ
indicantur: dicta meliora excerpuntur. In expo-
nenda sententia, si sit obscurior, variæ interpre-
tationes dijudicantur, ratio artificii circa Inven-
tionem & Dispositionem exploratur & explica-
tur: Loci tum re, tum verbis similis afferuntur:
res ipsæ, Sapientum pronuntiatibus confirmantur.

Verborum proprietas, ornatus, copia, nume-
rus consideratur. Verbô; *Analysis* seu *Resolutio*
sermonis quadruplex instituitur. *Prima* est Gram-

la, emblemata, historiae, fabulae, adagia, &c. quibus paullò antè memoratum.

Observandum est Præceptoribus & Professoribus, ne *Institutio* sit morosa & tetrica, præsertim emendatione scriptorum & Græcæ Linguae ditione; alia commendentur, alia mutantur, aferantur; laudanda in hoc sermonis puritas, alio perspicuitas, in alio lepos: in quibusdam sententia: in aliis dispositio; in his gravitas, in illis ornatus: in multis conatus, labor, diligentia. Quae quandoque supervacua amputanda: alias missa superaddenda; aut in locum deteriorum, meliora reponenda; &, dum unius scriptio corripitur, alii de improvviso interrogandi de iis, quae laudata vel emendata fuere.

Magistratus inter discipulos in singulos menses constituendus: diligentiores munusculis afficiendus pro quibus decertandum scribendò, disputandò, explicandò, ediscendò. Præponendi *decuriones*, qui memoriter recitantes audiant, errantium lapsus annotent ac indicent, & scripta colligant; *Procuratores* quoque & *Observatores* designandi, qui vigilantiores deferant; *suggestores* puniendi. *Ordo* in primis & distributio temporis servanda: prædicta quotidie à discipulis reposcenda & repetenda; eademque quot hebdomatibus re-colenda; constantium, modestia, assiduitas in schola curanda: intervalla remissionum concedenda: ingenui collo-

lau-

capius sub panno sordido magnum lateat nig-
nium. Si quis minùs ingeniosi apparent, non sta-
tim à Musarum limine removendi; *moras*, arborum tardissimè germen emittit; omnis denique
germinatio nocte erumpit unâ. Quidam præco-
tiores plus aliquando memoriæ habent, quàm ju-
dicii: plus loquacitatis, quàm intelligentiæ: appa-
rentes flosculi, qui cum tempore instar pappi de-
fluunt. Neque tamen citra delectum intra bona-
rum Artium januam quivis recipiendi. Indociles
hebetes, stupidi, illiberales, sordidi, erratici
procul arcendi. Quòd si quidam irrepsérunt per-
vicaces, refractarii, cerebrosi, capitones, immo-
riferi, discoli, malò exemplò perniciosi, tur-
batores: aut pulsandò indurati, aut in scholis se-
ditandò inveterati; maturè sunt dimittendi, amari-
dandi, eliminandi.

Denique fit generalis & solennis *Promotio* à
classes altiores, quam nos *Ascensum* vocamus; cu-
præmittimus Examen morum, & doctrinæ, sin-
gulis subeundum, recognitis notis & catalogi
Magistrorum; in quibus minùs magisque digno-
rum sive *admissu*, sive *rejectu*, discrimina configu-
rantur. *Repulsam* ferentes (seu passi) jubentur in
vetere classe residere; *Admissi* faciunt gradum; *Me-
rentibus*, publicè distribuuntur laudes & præmia.
Qui Gymnasii Scholas omnes ritè absolverunt
cum suis pro merito testimoniis transmittuntur

ad Academias. *Desiderius*. Enim verò rem ita habere explicasti Gymnasticam, incertum ut me reddideris, magisne mirer harum institutionem scholarum, ordinem & methodum; an gaudeam magis & gratuler mihi, ad Humanitatis studia ab hisce Magistris me informatum fuisse, quibus omnino debeo, quod Æschines olim Præceptoris suo Socrati debere profitebatur: Videlicet me totum *Mercurialis*. Minerval longè pulcherimum. Observa tritiora hæc: *Alpha penultorum*; primus pauperum. *Alpha & Omega*: principium & finis *Martialis* lib. 5. epig. 50. irridet quendam Notarium (verbum est Poëtæ) vultu Catoni Tullioque similem: *Χαῖρε* exprimere qui non potest Græcum, &c. Sed nunc, age, Heliconem seu Parnassum scandamus.

CAPUT LIII.

Poëtica seu Schola Humanitatis.

E Grammaticis excedentes Schola Humanitatis excipit, in qua, post superata Syntaxeos vepreta, Juventus *litteraturâ humaniore* (mansuetiore, amœniore, politiore) imbuitur, quam nos Classem, *Poëticam* quoque, vel *Poëseos* vocamus, quòd in ea Historicorum & Poëtarum cognitioni peculiaris opera navetur, ac via eloquentiæ sternatur. Quanquam aliqui Eloquentiam sic dividunt, ut in tres eam Facultates distribuant, quarum *Prima* est copiosa ac dilatata dicendi ratio cum verborum & sententiarum ornatu; *Altera* contractior & adstrictior, similis pueri, ut prior illa palmæ explicatæ, quæ licet *Tullianô* eloquiô verba non moderetur, *Chrysippéâ* tamen subtilitate animos invadit, & sæpe longis orationibus potentior est; *Tertia*, numeris est alligata seu Metrica; quarum finis omnium, *docere, movere,*

Poëticam Veteres impetum quendam existi-
nârunt, & incitationem, cum ingenio seu natura
conjunctam, quam Græci ἐνθουσιασµὸν, Latini *fu-*
rorem Poëticum dixerunt: unde *Enthei* dicti, qui
fuerunt eô correpti; crediturque Poëtas nasci,
Oratores fieri. *Tullius* ait, Poëtam naturâ valere,
& quasi divinô quodam spiritu afflari. Nomen
Poëtæ ducitur ἀπὸ τῆ ποιεῖν, faciendo seu fingen-
do. Est autem *fingere* seu effingere, rem illam imi-
tari, cujus imago & similitudo est exprimenda.
Poëtica verò ars est, hominum actiones effingens,
easque carmine explicans. Clariùs eam describes,
si dicatur esse facultas, rem quamlibet oratione
Metricâ verosimiliter & accommodatè ad dele-
ctationem & utilitatem audientium exponens,
per fictionem idoneam. Quæ si abest, non tam
Poëtam (fictorem) & *Poëma*, (fictionem) quàm
Versificationem appelles. *Lucanus* certè magis
Historicis quàm Poëtis accensetur, quòd in eo fi-
ctio, quæ est anima Poëseos, desideretur. Est
Poëma Opus ipsum, seu Carmen, five longius, si-
ve brevius; quod & *Poëmation* ob brevitatem di-
citur. *Poësis* est ipsa fictio, ac forma illius (tametsi
hæc vox promiscuè etiam pro Poëmate usurpe-
tur.) Qui inhonesta scribunt, & magis obesse vo-
lunt delectandô, quàm prodesse, Eversores po-
tiùs quàm Assertores Poëseos habendi sunt, cum
Nasone in exilium relegandi.

Stilus

Metrum.

Stylus Poëticus ligatus est, & adstrictus ad leges vel *Rhythmi*; vel *Metri*; in illo spectatur tantum paritas syllabarum, similiter cadentium aut desinentium; in hoc mensurantur versus, certo numero ac mensura pedum Poëticorum. *Pes* est pars versûs, seu dictio polysyllaba, definita quadam syllabarum dimensione & ordine. *Cæsura* est syllaba post pedem relicta; quarum alia *penthemimeris* seu semiquinaria, post duos pedes abscissa: alia *heptemimeris* seu semiseptenaria, post tres pedes recisa. De quibus copiosius agunt illi, qui de legibus metricis Prosodias scribunt; ubi multa de Accentibus, de licentia Poëtica, de Patronymicis, de Figuris, &c.

Oratio ligata.

E pedibus fiunt *versus*, (Oratio certo genere, numero atque dispositione pedum alligata,) à versura dicti, per quam non continuatâ pronunciatione aut scripturâ reditur ad initium. *Equestris* etiam dicta, quippe coercita freno syllabico. Contrà, Oratio nullis numeris *ligata*, vocatur *Prosa* seu *Prorsa*, quod prorsus usq; ad finem marginis tendat; *Pedestris* quoq; quia soluta à frenis. *Carmina* à canendo nomen habent; dicuntur & *moduli*, modi, numeri, lusus, quia magis ad voluptatem quam serium plerumq; facta. *Ode*, Latine Cantica, quod olim canerentur ad lyram. *Palinodia* est recantatio; *Parodia* ad imitationem *Ode* composita.

Sex Poëtarum ordines.

Secundum *Horatium* sex Poëtarum ordines: *Heroici*, seu *Epici*, *Elegiaci*, *Lyrici*, *Jambici*, *Comici*, *Tragicici*. Differentiæ carminum sumuntur vel ab autoribus seu inventoribus: vel à materia & argumento: vel ab instrumentis musicis: vel à pedibus in versu præcipuis: vel à numero syllabarum, pedum, carminum ejusdem vel diversæ speciei: vel ab earum excessu aut defectu.

indaricum à Pindaro: *Sapphicum* à Poëtria Sappho:
ithyrambicum à Baccho, qui $\delta\iota\theta\upsilon\rho\alpha\mu\beta\textcircled{\text{G}}$ dictus
est, hoc est, his egressus, semel ex utero matris,
& iterum è femore Jovis; qui cantatus olim cum
urore quodam Bacchico, & titubante carminum
varietate, ebriorum more.

A *materia* duxerunt nomen. *Heroicum* ab He-
roum rebus gestis laudandis, quod & *Epicum* à
Græco $\epsilon\pi\textcircled{\text{G}}$, seu dictio, five carmen antonoma-
sticè; unde *Epopeia* ejusdem effectrix: & Poëta
Epici. *Adonium* ab Adónis laudibus. A re rustica
lenominantur *Georgica*: à pastoritia *Bucolica*: à
electioribus pastorum colloquiis *Eclogæ*: quibus
paullò liberiora & altiùs surgentia sunt *Idyllia*, ab
 $\text{id}\textcircled{\text{G}}$, species seu forma brevioris Poëmatis. *Sil-*
væ dicuntur carmina, quodam calore & festinan-
ti voluptate effusa.

In *rebus lætis* accinuntur: *Genethliacum* seu Na-
talitium diei natali: *Epithalamium* seu Nuptiale
(Hymenæus, Thalassio, Thalassus) Nuptiis: *Sote-*
ria, (*orum*) consanato: *Propempticum* seu *Apobate-*
rium discedenti: *Epibaterium* revertenti: *Eucharis-*
ticum bene merito: *Gratulabundum* honores ade-
pto: *Epinicium* victori: *Scolia* (*orum*) convivis
Hymni sunt laudes Dei & Divorum (*Pæan* olim
cantabatur Apollini:) *Panegyrico* laudantur homi-
nes: *Proseuticum* seu *Votivum* vota continet, &c.
De Comicis infra.

ica, a procatitate Satyrorum dictæ. *Diræ*
execrationes & imprecationes adversûs ma-
Erotica seu Amatoria plerumque sunt Fe-
mina, ideóque vetita.

instrumentis indigitantur: *Lyricum* à lyra,
Hymnis & Odis, ut meminimus, adhibere
nevit. A *pedibus* frequentioribus: *Dactylicum*
quentatis dactylis: *Anapesticum* ab Anapæ-
iambicum à Jambis: *Choriambicum* à Choriambis:
Choliambicum seu *Scazonticum* aut Scazon à
ideo, pro Jambo in ultimum locum substi-
ideóque claudicante: *Trochaicum* à Trochæ-
c. *Versus Comicus*, exceptô sextô, (qui Jam-
st) Jambum, Tribrachyn, Spondeum, Da-
um, Anapæstum, sine discrimine admittit.

numero syllabarum: *hendecasyllabum* ad unde-
syllabis, &c. A numero pedum, seu mensura:
metrum seu *senarius* versus à senis pedibus,
metrum carmen à quinis; ubi singuli pedes
ila metra constituunt; contrà quàm in Jam-
accidit & Trochaicis, in quibus duo pedes
nt metrum; unde versus *Dímeter*, qui con-
quaternis pedibus: *Trimeter*, qui senis: *Tetra-*
r, qui octonis. Grammatici hanc metiendi
rentiam *διπρόδιαν* & *μονοπρόδιαν* nominant. Di-
utio & enumeratio, seu mensio pedum vul-
icitur *Scansio*.

numero versuum carmina quædam vocantur
episticha, unicô versu contenta: quædam *Disti-*
cha,

on quadruplici; ut in diversis Odis *Horatianis* cer-
nitur.

A numero versuum & ordine revertendi ad eandem
Stropham, Sic *Monóstrophos* Ode, eadem cum mo-
nocólo: *Distrophos*, quando post bina diversi ge-
neris carmina, aut versus, reditur ad bina ejus-
dem speciei, eodemque ordine: *Distrophos*, quan-
do post ternos versus: *Tetrastraphos*, quando quos-
quaternos. Sic in Sapphico cum Adonico, bina-
rius est carminum ordo, quaternarius versuum
unde dicitur *Dicólos Tetrastraphos*. Quod si stro-
phæ ipsæ sunt diversitate carminum inter se di-
stinctæ, vocant Oden *antistropham* vel ἀντίστροφον
Erant autem *Strophæ* apud Veteres conversio cor-
poris sinistrorsum; *Antistrophe* reversio dextror-
sum, *Epódos* admodulatio, facta à stante in medio
ante aram Gentilium Numinum.

Denique à *syllabarum additione* vel *detractio*
seu defectione, Sic carmen *Acatalecticum*, cu-
nulla syllaba redundat: *Hypercatalecticum* seu
Hypermetrum, quod unâ syllabâ redundat: *Cata-*
lecticum, cui syllaba deest: *Brachycatalecti-*
cum, quod unô pede caret.

Jam *Figure* ad Prosodiam spectantes pleræqu
nomine *Metaplasmi* comprehenduntur. Est au-
tem *Metaplasmus* transformatio recti solitq; ser-
monis, in formam insolitam; aut necessitate: au-
concinnitate metri facta. *Metaplasmi* species ori-

untur vel per additionem syllabæ, ut est *Prothesis*, quæ syllabam initio vocabuli adjungit, v. g. tetuli pro tuli. *Epenthesis* in medio, ut: navita pro nauta. *Paragoge* in fine, ut: dicier pro dici. Vel per deductionem. Sic *Aphæresis* principio dictionis aliquid detrahit, ut: ruo pro diruo. *Syncope* medio, ut: periclis pro periculis. *Apocope* fini, ut peculi pro peculi. Quid porrò sit *Crasis*, *Diæresis* seu *Dialysis*, *Metathesis*, *Tmesis*, *Systole*, *Diastrale*, *Ecclipsis*, *Synalæphe*, *Dialæphe*, &c. Consule libros Profodicos.

Desiderius. Vah, quæ fruteta nostris plantis sunt proculcanda, donec ad promissos Aonidum hortos penetremus. *Mercurialis*. Compendiariâ te duxi; cum totis alii voluminibus seu potius silvis involvant hæc, & post longos circuitus non pertingant eò, quò tu anhelas. Neque putes, has tibi Grammaticorum minutias contemnendas, sine quibus magna haud constant: quàm multi ad ipsa hæc Græcorum vocabula tanquam ad peregrina monstra stant attoniti, creduntq; Manes ab inferis exciri: Ad radicem Parnassi jam stamus, nequidquam sublimiùs enixuri, nisi humiliora hæc pedibus subjecerimus. *Desiderius*. Devorabo, quid hoc erit viæ. *Mercurialis*. Prætergressi Poëmatum genera superiùs recensita, propiùs ad species accedamus. Ecce tibi in hoc Heliconis colliculo *Epigrammata* se nobis offerunt, quorum laus in brevitate, argutia, venustate seu suavitate consistit: nimirum Poëmata sunt, simplici rei cuiuspiam vel personæ vel facti indicatione contenta. Primò Græci sermonis significatu possunt dici inscriptiones, elogia, lemmata, statuis, trophæis, imaginibus addita. *Emblema* verò picturam esse, puta, seu imaginem, aliquid symbolicè seu figuratè

Epigram-
ma-

Emble-

α, β, γ, δ, ε, ζ, η, θ, ι, κ, λ, μ, ν, ξ, ο, π, ρ, σ, τ, υ, φ, χ, ψ, ω, Ω, Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ζ, Η, Θ, Ι, Κ, Λ, Μ, Ν, Ξ, Ο, Π, Ρ, Σ, Τ, Υ, Φ, Χ, Ψ, Ω, Ω, Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ζ, Η, Θ, Ι, Κ, Λ, Μ, Ν, Ξ, Ο, Π, Ρ, Σ, Τ, Υ, Φ, Χ, Ψ, Ω, Ω

cui pars domus innititur, cum verbis : *pondere firmior* : sic planta piperis cum lemmate : *contusum acrius*.

Ænigma est Oratio, seu Quæstio, obscuritatis Allegoriæ, intellectu difficilis; qualia olim Symbole Pythagorica. Dicitur etiam *Griphus*, à generetis involuti. Veteres Latini *Scrupum* appellabant, vel, ut volunt alii, *Scirpum*, teste Gellio. Consistit aliquando in una voce : ut, cum Digones dicitur *canis*; aliquando in diversis vocis divisæ significatis, ut *dominus*. Aliquando Dialecticum est constans propositionibus : ut : *quod capio, abjicio quod non capio, servo*. Aliquando est obscura & figurata descriptio, qualia ferè hodiè sunt usitata.

Ænigmatica quæstio strictius est in sola rei significatione consistens, qualis illa *Virgiliani* Pastoris.

*Dic, quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cæli spatium, non amplius, ulnas.*

Et illa Oedipo à Sphinge proposita; dic mihi :

*Quæ manè incedit pedibus natura quaternis?
Luce bipes mediâ? Sole cadente tripes?*

Loggriphus implicat nodos vocis tantum & literarum; v. g.

*Cornua ventre gerò, numeros in vertice multos :
In pede serpentem, dic mihi, sum quis ego?*

Desiderius. Ad hos nodos dissolvendos Alexandri sit opus gladiò. *Mercurialis*. Ergo *Davus* es, non

Oedipus. Desiderius. Quid hoc? *Mercurialis.* Davus servus Comicus, de re obscura interrogatus, negabat se Oedipum esse, qui intricatas Quæstiones extricaret. In primo *Ænigmate* dicitur *Virgilius* studiô voluisse torquere Grammaticos; hinc in ejus explicatione mirè variant; aliqui etiam desperant. Quidam ajunt esse puteum, in cujus aqua cœli imago resplendeat. Alterô describitur homo, infans, vir, senex. Tertiô involvitur vocabulum M V S. At Quæstionem partim ex re, partim ex voce constantem, nominant *Ænigmatogryphum*, ut:

Candidior cygnô, si sum sine corde, nitebo;

Præ pice nigrabor, si mihi corda dabis.

Desiderius. Quid est hoc? *Mercurialis.* Nix est; quæ fiet cornix, si syllabam, *cor*, adjeceris. *Desiderius.* Delectas me. *Mercurialis.* Quò altiùs in Aonium montem ascenderis, hoc plus voluptatis senseris. Hæc interea, ad pedem, ut antè monui, Heliconis, protrita ab aliis, nos quoque teremus. *Anagramma* (indulgeo ætati tuæ, talia nôsse cupienti) seu *Anagrammatismus*, est literarum, nullâ omissâ, transpositio, cum quadam sensûs venustate, ut: *Lucianus* inversè *Calvinus*, uterque superûm irrisor. Sic ex *Eva* fit *Ave*: ex voce *corpus*, *porcus*: ex *Logica* *caligo*.

*Chrono-
stichon,
& Chrono-
logi-
cum.*

Chronostichon, (si versus est) aut *Chronologicum*, nomen, vel sententia, exprimit literis numeralibus tempus, quarum sunt septem Romanis. M. D. C. L. X. V. I. Sic, exempli gratiâ, geminæ voculæ: *ChrIstIna aDMIrabilIs*, continent in se numerum anni M. DC. LV. quô Christina, Sueciæ Regina, ad partes Catholicorum transiit. *Acrostichon* carmen, in quo capitales (aliquando etiam finis respondet) litteræ nomen aliquod includunt. Interdum *cephalonyma* sunt in singulis dictionibus,

gatum illud ; Abéle dicente :

Sacrum pingue dabo , nec macrum sacrificabo.

Respondente Cainô :

Sacrificabo macrum , nec dabo pingue sacrum.

Vel quod adscribitur Cacodæmoni :

Signa te signa , temerè me tangis & angis :

Roma tibi subitô , motibus ibit amor.

Hunc revocantur versus & voces à regione si
respondentes , ut illa de Marone :

Pastor , arator , eques ; pavi , colui , superavi :

Capras , rus , hostes , fronde , ligone , manu.

Item, Libido :

Corpus , opes , animam , consortia , fœdera , famam

Debilitat , perdit , necat , odit , destruit , aufert.

Ethicum seu *Echeticum* est, ubi Echo ; & concurr
extremæ vocis responsio & repetitio. *Cento* con
gestum est carmen è pluribus unius vel plurium
Poëtarum corrasis & confutis versibus. *Centau
rinum* appellant, quod ad formam aliquam , v. g.
poculi , clypei , rhombi , cunei , exprimendam ,
diversis metris , longis & brevibus , compositum
Leonini versus à Leone quodam , frigido Poëta
dicti & excogitati sunt ; nectuntur syllabis per
intervalla simili sono respondentibus , ut :

Hic jacet Henricus , veræ pietatis amicus ,

Ore fuit suavis , moribus atque gravis.

Chronostichon simul & Leoninum hoc est, ant
quæ simplicitatis :

icone velle legere; sunt, qui hæc ex institu-
tantes, cum Parnassiam laurum nequeant
dere, quærunt laureolam in mustaceo. *De-*
s. Quid hoc sibi vult? *Mercurialis.* Ex re fri-
gnem laudem captant; nam mustaceus
ustaceum est ibi genus, cui aliquid additur
vi virga derafum. Tu, si me audis, aliis ar-
ad nomen Poëtæ grassaberis; &, relictis
ugis, præclaros illos *ligatæ* eloquentiæ ar-
æmulaberis, eorum monumenta revol-
nec perfunctoriè tantum, sed cum cura &
tria. Initio verecundè ad horum choros ac-
nec te illis, quippe profanus, præfidentiùs
Novi, qui Phœbi calorem in pectus traxe-
dum Veterum dissolverent Poëmata, & in
metris liberum mutarent; & hunc iterum
errent in orationem numeris vinctam, di-
n characterem seu scribendi modum non
nter animadvertentens; idque in materia
amœna, fœcunda; neque enim è quovis fi-
icitur aqua. *Desiderius.* Huic consilio attem-
o meos conatus. *Mercurialis.* Cavebis autem
atione Poëtica, non misceas quadrata rotun-
on ita distant æra lupinis; ut Lyrica & Ele-
Heroica & Satyrica; nec verbis inter se, nec
us, nec structurâ convenientia. Quis enim
entiores Hellenismos tolleret in Epico; quis
eret in Lyrico? quis, nisi mente motus, cir-
actas periodos quærat in Satyra; quis non
requi-

requirat in Poesi Heroide; quis exultantes illos ac liberiùs emementes Tropos admittat in Elegiam? Suum cuique Poëma pulchrum est; hinc accidit, ut haud paucis Poëmatis unica desit syllaba, & corrumpat omnia. *Desiderius*. Quænam illa? *Mercurialis*. Mens, seu iudicium. Hoc opus, hic labor est; secus; quid expectes, quam triobolares Bavios & Mævios Threiciis notis compungendos, & Chærilos colaphis impactis mulctandos? *Desiderius*. Tanti poëtari non emo. *Mercurialis*. Hoc verbum prohibuissent Musæ; lignum es, unde & Mercurius & Appollo possit sculpi. Quid dico sculpi? jam es sculptus, *Desiderius*. Tali me non dignor honore. *Mercurialis*. At ego te dignor. *Desiderius*. At ego te, quidquid hîc dedolatum est, Phidiam & Praxitelem agnosco. Sed cedò, quoniam dixisti, in Schola Poëtica seu Humanitatis adolescentum animos ad eruditionem institui, quodnam est discrimen & quis selectus cùm Historicorum inter se, tum Poëtarum, quos suprâ appellâsti Classicos, & de quorum ætatibus memorâsti. *Mercurialis*. Super his doctorum aperiâ tibi iudicia Virorum, quibus meum quoque calculum, si quid is valet, adjicio.

Extra censum & numerum venit *M. Tullius Cicero*, Romanæ Princeps & flumen Eloquentiæ, ex quo, tanquam artium omnium fonte, quidquid liberô homine dignum est, haurire licet. De quo Fabius Quintilianus gravissimè testatur, in hæc verba: *Ille se profecisse sciat, cui Cicero valdè placebit*: post Tullium memorandus *C. Julius Cæsar*, non melior gladiô, quàm stylô, purus & nativi sermonis: *Livius* grandis & circumducti sermonis: *Æmilius*, pressus & limatus: *Salustius* brevis & gravis: *Curtius* floridus: *Paterculus* clarus & profluens:

fluens: *Cornelius Celsus* Medicorum *Cicero*. *Seneca* Philosophus disertus, præruptus, sententiosus. *Valerius Maximus* varius; aliquando minùs Latinus, judiciò quorundam. *Plinius Major* eruditus, & Linguae Latinae propagator: *Plinius Minor* elaboratus: *Lucius Florus* strictus & elegans: *Suetonius* jucundus & nervosus: *Tacitus* prudens & densus sententiis: *Aulus Gellius*, vel *Agellius*, Antiquarius: *Macrobius* Græculus, Latine balbuties: *Justinus*, epitomes Scriptor, non indefertus.

De Poëtis.

Jam inter Poëtas Epicos, Rex & Latinus *Homerus*, *Virgilius* Mero: *Lucretius* Philosophus, sed politus: *Claudianus* cultus: *Ovidius* ingeniosus: *Statius* sublimis & rapidus: *Lucanus* Historicus; quos longiùs insequuntur *Silius Italicus* & *Ausonius*. Inter Elegiacos, nitidi & terfi *Catullus*, *Tibullus* *Propertius*: facilis & fluens *Ovidius*. Inter Satyricos, *Persius* acutus & obscurus: *Juvenalis* falsus: *Horatius* splendidus & copiosus; idem est inter Lyricos Princeps, & numeris omnibus perfectus. Inter Epigrammatum Scriptores, *Martialis* festivè mordax, & quia non peregrinus in rebus culinæ, ideò quibusdam vocatur *Cocus*. In Comœdia, lepidissimus *Plautus*; elegantissimus *Terentius*; In Tragoedia, unus & omnia *Seneca*, spiritu plenus. *Desiderius*. Beasti me tantorum Virorum recensio-
ne. *Mercurialis*. Utinam quidam illorum (quam quid mirum, in illis commentitiorum Numinum cultoribus) spurcò calamò castam Latinitatem non incestassent; unde pudicis manibus non attrectandi, nisi ab obscœnitate purgati. *Desiderius*. Hujus contactum picis cavebo. *Mercurialis*. Cum antiquis illis Linguae Latinae Patribus quidam è posteris usque ad invidiam certat imitatione; quos in numerato habeo, & tibi depro-
mam

rum & temporum ordo est servandus tibi: non
intermiscendæ digressiones importunæ: utendum
verbis claris & usitatis: narrata convenient naturæ,
rei, personis, temporibus, locis: cujusvis causæ
facti & eventus proferenda; quæ extra rem, non
afferenda, nec altius repetenda: nec minutissimæ
quæque persequenda; quæ nihil aut parum ad
propositum faciunt omittenda. Ut brevitati con-
sulatur, sit Narratio nuda, simplex, lucida, nihil
continens superfluum: nec intricata nec obscura
adhibenda aliqua divisio & partitio: interrogati-
ones interponendæ: excusatio longioris sermo-
nis, si hunc requirat causa, adhibenda: aliquando
exercitationis ergo, de industria comitur & ex-
tenditur. Suavitatem & jucunditatem habebit,
non eodem tenore decurat: si modò brevioris sty-
lō, modò prolixiori feratur: si figuris illustretur
colloquiis, suspensionibus, & aliis Rhethoricæ or-
namentis: si magna, nova, & rara dicantur: si re-
rum inopinati eventus adferantur: si mores ho-
minum & affectiones exprimantur: si breves ad-
dantur epilogi, aut historicum quid inferatur.

Desiderius. Dilucidè narras, quomodo narran-
dum sit. De *Poëtica & Fabulosa* Narratione ambigo
num per omnia convenient. *Mercurialis.* Aliquid
discriminis intercedit; nam Poëta exponit res f-
ctas quidem, & nunquam factas, quæ tamen fieri
potuerunt; cujusmodi sunt argumenta Comœ-

vera, cùm gratulatur: verecunda, cùm petit:
ana, cùm jocatur: nullius oblita meriti, cùm
t gratias: sollicita, cùm commendat: aperta,
n narrat: familiaris, cùm de rebus domesticis
ad amicum agit: seria, cùm monet: erudita,
n docet: lenis, cùm consolatur: ad obsequium
officium prompta, cùm promittit, &c. Argu-
ntum Epistolicum vel ab officio, vel à negotiis
itur; illud *morale* dicitur & *officiosum*; hoc *ne-
ale*, occupaturq; in significando rerum statu,
narratione eorum, quæ aguntur & geruntur.
tribuitur Epistola in partes sex: Prima est Sa-
tio, cum ejus, ad quem scribitur, conveniente
lo. 2. Exordium seu ingressio. 3. Res ipsa, de
scribitur. 4. Vale, seu valedictio. 5. Tem-
, quò literæ exaratae, & tabellioni datae, cum
grapha seu subscriptione dantis, & nota chiro-
phi, seu sigilli. 6. Epistolæ clausæ & obsignatae
itur epigraphæ (inscriptio, superscriptio) cum
nine & dignitate illius, cui mittitur. Scriptu-
Epistolam consideret, quis sit ipse, qui scribit,
cui scribat; & quibus de rebus: notus, an igno-
par an impar; postulans, an rogans, excusans,
objurgans, &c. Pluribus præceptionibus non
opus, cùm stilius epistolaris sit aptandus rei, &
lus ipse scribendi tam varius, quàm est varia
minum inter se collocutio, *Desiderius*. Quæ non
o in jugo Heliconio? *Mercurialis*. Utique non
tam

& vastissimô hoc camporum æquore circumsc
bi. *Desiderius*. Ubi ergo ponemus vestigium, u
figemus terminum: *Mercurialis*. Quære, un
ducamus exordium; usque adeò pleni sunt or
nes libri, plenæ sapientium voces, nihil ut ce
bratius, nihil ornatius & explicatius sit Rhetor
ca. *Desiderius*. Forfan & implicatius; sicut in v
sto pelago, ubi nihil est, nisi pontus & æther. *Me
curialis*. Hanc quis Nympham, Rhetoricam aje
sibi non sumpsit exornandam, aut domum d
cendam? quam tanti fecit Aristoteles, ut, edi
antè præstantissimis operibus, non alium col
phónem libris suis imponendum censuerit, quã
à Rhetoricâ, de qua luculenter scripsit. Tullij
verò, incredibile est, quantô ornatu perfectu
Oratorem expinxerit, quibus libris nihil graviu
subtilitate elegantius, varietate jucundius, ube
tate & copiâ est fructuosius. Jam M. Fabius Qui
tilianus quid neglexit in præceptis Rhetoricæ tr
dendis? Quos per omnes deinceps ætates conf
cuti alii atque alii quam multiplici labore prod
xerunt *Praxes Oratorias, Tirocinia, Ariadnas, Ca
didatos, Palæstras, Palatia, Apparatus Campos E
quentiæ*? An toties calcata iterabimus inculcand
Desiderius. Ex nutu pendeo tuo, *Mercurialis*. Itin
ris ratio & suadet, & cogit, ut & nos percuram
campos istos, non, ut *πισότομοι*, herbas & radic

las collecturi: nec, ut agricolæ, plaustra gramine
 fœnóque oneraturi: nec, ut pictores, flosculorum
 colores & formas penicillô imitaturi: nec, ut oti-
 osi ambulatores, oculos curiosâ varietate pasturi;
 sed, ut viatores, tendentes longiùs, & transcurren-
 dô miscellaneum fasciculum sparsim decerptu-
 ri. Quod si inter ambulandum quædam tibi jam
 antè nota ingessero, id peregrinantium confabu-
 lationi indulgendum cogita. *Desiderius*. Perge, &
 fabulare. *Mercurialis*. Pro penso paroemiaco cape.
Invenire stropham, seu versutiam. *Palinodiam canit*,
 qui recantat, & revocat, quod dixit. *Quid tibi*
Appollo cecinit? Quæstio, occulta scire volentis.
 Apertas Musarum januas habet ingeniosus. Et
 quæ non vel haurienda ex Hippocréne, vel le-
 genda ex Parnasso? Nos Rostra vocant.

CAPUT LIV.

Rhetorica.

Nomen habet à Græco verbo ῥέω, seu inusi-
 tato πέω, dico, Latinè dicitur *Oratoria*, seu
Ars benè dicendi. Quibusdam placet appella-
 re *Rhetorem*, illum, qui hanc facultatem vel docet;
 vel præcepta eloquendi callet. *Oratorem* verò, qui
 de re quavis ornatè & copiosè loqui sciat; qualis
 erat olim, qui in judiciis & concionibus forenfi-
 bus facundè & disertè versabatur; *Declamatorem*
 vocant, qui, se alióve exercendi gratiâ, umbra-
 tilem causam agit; artificiosas Orationis illece-
 bras captans; quem Veteres etiam *Sophistam* ap-
 pellabant; quod tamen nomen perinde, ut *Tyran-
 nus*, postea infame est factum; *Rhetorculus* erat, qui
 frigidas quasdam Græcorum rabularum versuti-
 as & stolidam facundiam docebat juventutem.

Est autem *Oratio* sermo gravis, copiosus, non in-
 ter-

veronimam ad quæstionem seu causam probabilem reddendam. 2. *Dispositio* ; res inventas in ordinem distribuens. 3. *Elocutio* , idonea ad inventionem verba & sententias accommodans. 4. *Pronuntiatio* , vocem & gestus appositè moderans. 5. *Memoria* , orationem firmiter percipiens.

Fontes *Inventionis* numerantur undecim præcipui. 1. Varia rerum eruditio. 2. Historia. 3. Fabulæ & Apologi, ac Parabolæ, (fictæ scilicet narrationes, brutorum animantium colloquia, & comparationes à re simili ductæ, &c. 4. Adagia seu Parœmiæ. 5. Symbola, Ænigmata Hieroglyphica. 6. Emblemata. 7. Testimonia Veterum. 8. Gnomæ, vel Apophthegmata, seu Sententiæ breves & acutæ. 9. Leges ac ritus. 10. Sacræ Litteræ. 11. Ingeniî vis, & ratiocinatio. Quod servant *Loci*, qui dicuntur *Rhetorici* ; (sedes argumentorum) è quibus alii *Interni* sunt vel *Insiti* materia quæ tractatur ; alii *extrinsecus* assumpti, seu *Externi*, aut *Remoti*. E quibus ducuntur probabilia & verosimilia argumenta, seu *inventæ* ad faciendam fidem, sive obtinendum assensum ; quæ deinde argumentatione explicantur, pressius à Dialecticis ornatiùs & liberiùs ab Oratoribus. Illi tripartitè plerumq; syllogismò ; hi quinquepartitò utuntur dum rem *definiendò* & *describendò* quasi involuta evolvunt, & explicant ; vel in suas partes *distribunt*, eâsque *enumerandò*, uberius pertexunt ; v

Et

Etymologiam (etymon , notationem , verborum originem) inquirunt ; vel *ludunt* in vocabulis inter se *cognatis*, & à se invicem *derivatis*, vel per *genus* & *formam* seu speciem, ab hypothesi (singulari quæstione) ad thesin (universalem) ascendentes, vel descendentes, & contrà, vel per *similitudinem* aut per *dissimilitudinem*, simile quid ex re dispare colligunt, idque potissimum per *parabolas*, *exempla*, *inductionem*; vel *contraria* & adversa contrariis & adversis opponunt ; vel ea pensitant & connectunt, quæ probabiliter aut etiam necessariò cum re conjuncta sunt, aut præcedunt aut consequuntur, (*Adjuncta*, *Quintil. circumstantia*, *antecedentia*, *consequentia* vocantur) tritò versiculò comprehensa: *Quis*, *quid*, *ubi*, *quibus auxiliis*, *cur*, *quomodo*, *quando* ? vel per *quatuor* rerum *causas* (*efficiens est*, quæ facit ; *materia*, ex qua fit ; *forma*, per quam una res ab altera distinguitur & dignoscitur ; *finis*, propter quem aliquid fit) excutit & examinat ; vel res ejusdem ordinis inter se secundum id, quod *majus*, *minus*, *par*, comparat ; vel à *præjudiciis* seu *caussis* jam antè judicatis ; aut à *rumoribus* & *fama* ; aut à *tormentis* & *quæstionibus* legitimè adhibitis ; aut à *tabulis* & *auctoritatibus* ; aut *jurejurando*, *testibus* & *testimoniis* (humanis ac divinis) veritatem petit & confirmat ; idque per *quæstiones* (ut diximus) sive finitas sive infinitas : *conjecturales*, seu *conjecturæ*, cùm quæritur, an res *sit*, *fuerit*, *facienda* sit. V. g. an bellum gerendum. Aut *definitionis*, cùm inquiritur, quid sit. v. g. an C. Julius Cæsar Rex fuerit, an Tyranus. Aut *qualitatis*, cùm quæstio oritur, quale sit, honestum, an inhonestum, utile, an inutile, &c.

Quæstio,
seu status
triplex.

Tria ge-
nera cau-
sarū Ge-
Ex-

Ex his quæstionibus oritur genus Orationum seu *Causarum*, scilicet *Exornativum*, (Exornationis, De-

Demonstrativum, Epidiecticum) laudandô quidam, vel vituperandô, magis ad delectationem & admirationem, quàm ad pugnam forensem. Huc referendæ tabulæ titulq; laudandi & ornandi homines, à bonis corporis, fortunarum, animi. Item quævis animata & inanimata, artificiosa, naturalia, moralia, virtutes, scientias, urbes, regiones, flumina, &c. ubi maximè locus *Ethopæiæ* seu expressioni morum alicujus personæ; & *hypotyposi*, seu descriptioni ad vivum, causis, effectis, partitioni, comparationibus, similibus. Huc etiam pertinent Orationes variæ, *Funebres*, *Nuptiales*, *Genethliacæ*, *Eucharisticæ*, *Panechyricæ*. Item Epistolæ (quas vocant) Nuntiatoriæ, Laudatoriæ, Commendatoriæ, Gratulatoriæ, Gratiarum actrices, Dedicatoriæ, seu Nuncupatoriæ, Officiosæ, Jocosæ, Flebiles, Mixtæ.

Deliberativum seu Deliberationis genus continet suasionem & dissuasionem, concitandô spem, consequendi *utilis*, *honesti*, *necessarii*, *jucundi*; aut incutiendô formidinem accipiendi detrimenti: fieri posse & facile quidem. Huc spectant Epistolæ Hortatoriæ, Dehortatoriæ, Consolatoriæ, Petitoriæ, Objurgatoriæ, Imperantes, Prohibentes, &c.

In *Judiciali* accusatur aliquis, vel defenditur ad obtinendam punitionem, vel impunitatem, pro ut vel sævitia excitatur, vel clementia; *Apologia* & *Defensio* penes accusatum est. Hujus generis sunt Epistolæ Accusatoriæ, seu Expostulatoriæ, (ita loquuntur Grammatici, rectius Accusantes, Expostulantes, &c. Exprobratoriæ, Invectivæ, Excusatoriæ, seu Purgatoriæ, Deprecatoriæ, &c.

Secunda pars Eloquentiæ est *Dispositio Naturalis* ordinem naturæ sequitur; secundum quam, alterum alterô prius est tempore, naturâ, locô, dignitate.

Genus
delibera-
tivum.

Genus
Judicia-
le.

Secundæ
pars Rhe-
toricæ
Disposi-
tio.

tate. *Artificialem* Dispositionem constituit ars Oratoris, vel utilitatis, vel voluptatis causâ. Partes Orationis sunt, (quod suprâ meminimus) prima

Exordium.

Exordium, quod auditorem *benevolum*, *attentum*, *docilem* reddit; cuius partes sunt duæ: *Principium* vocatur, cùm apertè & sine ulla dissimulatione statim exponitur res dicenda; *insinuatio*, cùm la-

Narratio.

tenter, obliquè, quasi per ambages; secunda *Narratio*, res gestas proponens breviter, & probabili-

Confirmatio.

ter; tertia, *Confirmatio*, res vel probans, ac confirmans; vel confutans, rectò argumentorum

Epilogus.

ordine: quarta, *Peroratio*, seu *Epilogus*, (artificiosus Orationis terminus seu exitus) ea, quæ per totam Orationem sparsa sunt, quasi in unum colligit, Græci ἀνακεφαλαιώσιν vocant) & motus vehementiùs concitat.

Amplificatio.

Maxima vis Oratoris est in hominum mentibus permovendis; quod fit *Amplificatione*. Hæc verò est gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem; conficitur & verborum genere & rerum; nam amplificare non est, inani verborum exaggeratione rem augere supra modum, eique plus tribuere, quàm veritas concedat, hoc enim mentientium est; sed eam ita dilatare, ut partes omnes aliæ aliis insertæ, innexæ & permixtæ ita sub aspectum subjiciantur singulæ, ut appareant seorsim. Quò maximè facit *Distributio partium*, *Definitiones*, *Adjuncta*, *Contraria*, *Consequentia*, *Similia*, *Exempla*. Ubi observandum, non rem quamlibet minutam, & exilem, capacem esse amplificationis, & si qua est, eam non nimis esse enucleandam, ne videamur velle eviscerare pulicem.

Tertia pars Rhetoricæ Elocutio.

Sequitur *Elocutio*, quæ cernitur & in *delectu* verborum & in *compositione* Orationis. Verborum

delectu.

delectus requirit dictionem Latinam, perspicuam, ornatam, quò spectant Tropi. *Compositio* completur Figuras Verborum ac Sententiarum; & structuram seu collocationem dictionum, ut lenis æquabilisque fluat Oratio, circa ordinem, juncturam, numerum; ut sunt commata, membra, articuli, periodi, seu circuitus quidam, cum Verborum tum Sententiarum; quem *Cicero* vocat ambitum, comprehensionem, orbem, clausulam, continuationem, &c.

Jam (ut hoc demus Romanæ Linguae tironibus) *Tropos* appellamus, illas sive verborum singulorum, sive sermonis, mutationes, quæ propriam significationem in alienam aut minùs propriam transferunt; solentque numerari undecim. In uno quidem verbo septem: ut *Metaphora*, in verbi translatione similitudinem includens; v. g. rident prata. 2. *Synecdoche*, seu intellectio, significatum partis traducens ad totum, aut contrà; antecedens accipiens pro consequenti, &c. v. gr. vixit, id est, mortuus est. 3. *Metonymia*, seu *Hystallage*, ponens causas pro effectis; contenta pro continente; signa pro rebus, &c. v. g. ardet Ucalegon, id est, domus Ucalegontis; mugiunt prata, falces pro Magistratu. 4. *Antonomasia*, seu pronominatio, nomen sumens commune locò proprii; v. g. Philosophus pro Aristotele; Apostolus pro sancto Paulo. 5. *Onomatopœia*, fingens nomina; v. g. patrisfat, quia patris indolem refert. 6. *Catechresis*, nomen accommodatum imponens rei, proprium non habenti; v. g. Pyxis (vasculum buxeum) aurea, ædificant navim. 7. *Metalepsis*, per unum verbum positum, gradatim plura significans; v. g. post aliquot aristas, id est, segetes, messes, æstates, annos. In pluribus verbis, 1. est *Allegoria*,

goria, aliud verbis, aliud sensu indicans; *Metaphoram* dixeris continuatam; v. g. immensum spatiis confecimus æquor; de quovis labore arduo superato. Quæ si sit obscurior, transit in *Ænigma*; si irrisionem continet, in *Ironiam*; v. g. ô præclarum custodem ovium, lupum! 2. *Periphrasis* seu circumlocutio, pluribus explicans verbis quod paucioribus posset dici; v. g. tempus erat, quô prima quies mortalibus ægris incipit, &c. id est, initium noctis. 3. *Hyperbaton*, perturbans doctè verborum ordinem; v. g. maria omnia circum. 4. *Hyperbole*, ementiens, vel augendô, ut: fulminis ocyoralis; vel minuendô, ut: vix ossibus hæret.

Chara-
cter di-
cendi di-
versus.

Neque verò hoc fatis ad id, ut quis Eloquentes audiat & monstretur digitô: Sed ejus insuper officium est, parva submissè, modica temperatè, magna graviter dicere. Rhetores *characterem* vocant, formam propositæ causæ convenientem, videlicet *summæ* sublimem, (gravem, vehementem, copiosum, amplum) *infimæ* humilem, (tenuem, acutum, subtilem, gracilem) *mediocris* medium, temperatum, æquabilem, floridum. Et genus quidem *Demonstrativum* poscit expolitum & elaboratum characterem: *Judiciale* verecundum & acutum: *Deliberativum* subtilem & accuratum; qui characteres non rarò in ejusdem Orationis partibus diversis conveniunt omnes; sed à potiore fit denominatio. Id quod de genere causæ quoque notandum.

In quocunque verò dicendi genere si res enuntientur sermone purò & emendatô, fit Oratio *teresa* & *limata*: si tropicè & figuratè, *florida*: si strictim ac sententiosè, *nervosa*; quæ si cui fluit facilis, is erit *disertus*: si copiosa & jucunda, *facundus*: si ad motum, *eloquens*, sive ex tempore dicat, (ex-

tem-

nis recti, juncturae concinnae, modi hujusmodi
formae, in qua nihil inane, inconditum, curtum
claudicans, redundans; sed sit numerosa, judicio
aurium & observatione Prudentum; ad numerum
ut pervenias, ibis primò per *commata*, seu *Incipit*
aut *articulos* Orationis; deinde per *cola*, seu *Membra*;
denique ad *Periodum* accedes, & dices incisive
insistendò singulis commatis; v. g. *tenentur literae*
signa, manus, denique uniuscujusque confessio; membrati
vero, pleniorè referendò sensum: v. g. *quam*
illius postea fida, quam à Catilina acceperat, conqu
vit; hæc intentata est mihi: hæc insidiata est Pompej
hæc viam Appiam necè Papyrii cruentavit. Periodi
verò vel circumscriptè dicit, qui, plura memb
connectendò, longiore verborum circuitu & ar
bitu circumducit Orationem, ut est initium *A*
neidos:

Arma virumque cano, Trojae qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Laviniaque venit
Littora, multum ille et terris iactatus, et alto,
Vi Superum, sevae memorem Junonis ob iram.

In *Primo* scribendi genere Senecæ, Salustius, Cu
tius Orationes, &c. pro exemplo habentur; *Alter*
Historici plerique usi sunt; in *Tertio* Marcus Tu
lius, Livius, & plerique Poëtæ Epici excelluerunt
quod tamen cum grano salis intelligas, velis
Nam, ut suprà monui, quemadmodum non ide

lis & artificialis. Illa est tenacitas firmitas-
natura insita, retinendi lecta & audita; hæc
ratur exercitatione & artificiô; potest e-
miniscendi facultas excoli ad celerem im-
nem, firmamque retentionem, ac prom-
edditionem eorum, quæ præcepta sunt se-
jus duo sunt maximè præsidia: *Ordinatio &*
atio; illa nihil finit incompositum & con-
hæc tenaciter imprimit species, quas Græci
ocant. *Memoriæ artificium* constituerunt
s in locis & imaginibus, ordinatè, modicâ-
e intervalla distributis, rebûsque, quantum
test, accommodatis, quorum imaginatiô
t, res ipsæ, & cum rebus verba sine mora
ant.

erit & chartæ seu scripturæ primùm in
ales partes divisæ; tum in notabiliores pe-
dissectæ, notulas aliquas appingere, aut
os crescentes, ut ipsa figurarum aut nume-
distinctione vis recordandi excitetur. Si
cendum memoriter, faciliùs id fiet, si par-
t; adjuvatur autem memoria non victûs
ratione, sed temporis quoque; quale id
modum, quod proximè ante & post cu-
est; conferunt & tenebræ, clausis tantisper
inductæ.

a excogitârunt *Mnemonicî*, ad reminiscen-
tificialem (quam vulgò *Memoriam Localem*
dicunt)

Ames offentiones & vacillationes memoriolæ,
fac, ut ediscendô te exerceas: tantum enim scive-
ris, (quod Viri sapientes pronuntiant) quantum
memoriâ tenueris.

*Postrema pars Eloquentiæ, est Pronuntiatio seu Actio, quæ vocis sonum, corporisque motum ad-
gestum, cum rerum & verborum dignitate mo-
deratur. Iracundia postulat vocis genus acutum,
incitatum, crebrò incidens; miseratio & mæror fle-
bile; metus demissum, hæsitans, & abjectum. Vis
contentum, vehemens, & pressô sonô. Voluptas hi-
lare, effusum, tenerum. Modestia grave. Manum
sequantur oculi & utrisque se conforment caput
achumeri. Desiderius. Nihil adhuc audiui avidiùs;
ta hic me campus, & hæc capiunt germina.*

*Mercurialis. Hanc tu aviditatem stomacho tuo,
non cibatu debes me, qui crambem recoquo. Age
verò, è longis Rhetorum ambagibus efferamus
pedem. Desiderius. Carpendum promiseras colle-
taneum ex his pratis fasciculum; quem ubi ple-
niorem collegerimus; exhibimus hinc. Mercurialis.
Certa sunt hæc & obvia per militarem & commu-
nem itantibus viam; nos plura non carpemus, ne
carpamur ab aliis. Desiderius. Si me amas, paucis
expedi, quidquid ex his vel juverit reminisci, si
ciam; vel si nesciam, didicisse. Mercurialis. Si me
audis, absiste rogandô; sunt hæc scholis relinquen-
da, quarum jam limina non terimus. Chriam, quis*

communiter iis omnibus attribui, qui ejus-
modi aut vitii participes; v. g. si infector Ju-
b avaritiam, quæcunque de illius improba-
di cupiditate dixerò, de aliorum quoque
est; amplificandò per *ostensionem contrario-*
positionem facti, comparisonem, finem; à le-
o, justo, utili, facili, honesto, eventuro, *De-*
seu subversio, est propositæ alicujus rei re-
futio & refutatio, ab obscuro, difficili, inde-
credibili, repugnante, inutili. *Confirmatio*
reversio est rei comprobatio, à manifesto,
decente, probabili, conveniente, utili. Cæ-
phthonianæ exercitationes sunt. Tracta-
tentia, Laus seu Encomium, Vituperatio,
aratio, Ethopœia, Idolopœia, seu fictæ per-
ntroductio, Prosopopœia, Hypotypôsis,
; quæ omnia revocantur ad tria Causarum
a; sũntque partes Orationum.
rò de Tropis inveniendis sunt hi versiculi:
ia, rura, nemus, venator, vulnera, miles,
astor, aqua, flamma, dant tibi mille Tropos.
cis Rhetoricis feruntur vulgari metrò hæc:
Quid, Quæ partes, Species quæ, Causaq, qualis.
Effectus, Proprium, Annexum, Diversaq, Parg,
quæ Circumstant, quæ sint Exempla petenda.
erum quoniam sic urges, Verborum Figu-
Exornationes fiunt vel per *Detractionem*,
ni, vidi, vici. Vel per *Adjectionem*, ut: Oc-
cidi,

Cidi, occidi non Spurium Melium. Vel per *Similitudinem* vocum, ut : amore fecit, non more. *Figura Sententiarum*, non in verbis, sed ipsis in rebus dignitatem suam habent collocatam. Porro *Adjunctionis* *Figurae* sunt : Conversio, Repetitio, Complexio, Conduplicatio, Traductio, Polyptoton, Synonymia, seu Interpretatio, Polyfyndeton, Gradatio. *Detractionis* quinque: Synecdoche, Dissolutio seu Asyndeton, Adjunctio seu Zeugma, Disjunctio seu Dialyton, & Synæriosis. *Similitudinis* vocum octo : Paronomasia seu Annominatio : similiter Cadens seu ὁμοιόπληκτον : similiter Desinens seu ὁμοιοτέλευτον : Compar seu Isocolon. Antitheton seu Contrapositum : Commutatio seu Antimetabole : Correctio : Dubitatio.

Figurae Sententiarum illustriores, sunt sex & viginti : Interrogatio, Responsio, Subjectio seu Aetiologia, Anteoccupatio seu Prolepsis, Correctio seu ἐπανόρθωσις, Dubitatio, Communicatio, Propopœia, Apostrophe, Hypotypôsis, Aposiopêsis, Ethopœia, Emphasis, Sustainatio, Prætermissio, Licentia, Concessio, Parenthesis, Ironia, Distributio, Permissio, Deprecatio, Optatio, Execratio, Epiphonéma, & Exclamatio. Quibus omnibus exempla, ut appellant, addunt ii, qui de Rhetoricis scripserunt. Nos diutiùs ut his imoremur, neque tu, neque ego à me ipso impetrâro. *Desiderius*. Quid de modis argumentandi? *Mercurialis*. Necessaria quæstio, cui respondebit Dialectica, ad quam modò accersimur! *Desiderius*. Accedamus impigerè. *Mercurialis*. Muniti pedes ocreis; nam spineta erunt nobis calcanda. *Desiderius*. Non aliter venit ad rosas. *Mercurialis*. Vox è masculo profecta pectore; eamus, dum calet hic animus. Priùs aliquid de dictis melioribus, Quid tua promiss è pera?

edant arma toga, concedat laurea lingua.
ndus Nestor; & Mercurius Deus eloquen-
Hercules Gallicus, catenis aureis ex ore
ntibus, aures & pectora trahens; & *Aene-*
eptunus, Symbolicus Orator, de quo:
le regit dictis animos, & pectora mulcet.
i cætera, & sedatam eloquentiâ tempesta-
obis jam pressius disputandum erit.

CAPUT LV.

Dialectica.

losofia, five nomen, five rem spectemus,
idium est Sapientiæ. Distribuitur in *Natu-*
rem; (scil. Physiologiam, seu Physicam, Me-
cam, & disciplinas Mathematicas) *Mora-*
Ethicam; & *Dialecticam*. *Prima* rerum na-
scrutatur; *Alter*a componit animum; *Tertia*
fferendi rationem docet, dum ratiociann-
ucit solerter incognita ex cognitis. *Phy-*
rfatur circa corpora naturalia cognoscen-
mâsque rebus concretas; *Metaphysicus* oc-
r circa rerum ideas universales, & à mate-
ili abstractas, hoc est, sine ea consideratas.
maticus circa rerum mensurabilium pro-
nes se occupat. *Ethicus* circa mores homi-
philologum, jam suprâ diximus, amœnioris
ræ, maximè sermocinatricis, varietate &
teneri,

Olim

cati, summum bonum in honestate colloca-
nt. *Pythagoréi* à Magistro suo Pythagora, qui
discipulis quinquennale silentium indixit. *Plato-*
ci à Platone; *Aristotelici* ab Aristotele Stagirita,
unde discipuli ejus Stagiréi, qui & Peripatetici,
patria Aristippi, *Cyrenaici*; *Cynici* à mordaci lin-
gua, & canino vitæ genere; *Epicuréi* ab Epicuro
voluptario. Consecutis temporibus *Nominales* &
Reales; *Formales* & *Modales* (ut se vocant) invicem
confligere cœperunt.

Logicus, secundum etymon, *Ratiocinativus* dici-
tur, à λογίζεσθαι, ratiocinari. *Dialecticus* idem quod
disputator, à διαλέγεσθαι, disputare; dum non tan-
tum per rationem cernit consequentia causasq;
eorum, earumque progressus & antecessiones,
comparatque similitudines, rebusq; præsentibus
adjungit atq; annectit futuras, (quod etiam Pru-
dentia, sed aliò tribuitur modò; sed maximè in ve-
ris falsique dijudicationem inquirat, ne quid repu-
gnans rationi mente apprehendat, enuntiet, judi-
cet. Ad quod opus est arte, quæ doceat modum
discernendi parvum à recto; idque præstat *Logica*
Definiendò, *Dividendò*, *Argumentandò*; quâ quia aliæ
scientiæ utuntur ad investigandam veritatem,
vocatur ab Aristotele *Organum* seu *Instrumentum*.

Et quia, quod cogitationi objicitur, aut igno-
rum est, an sit, quid sit, vel quale, aut quantum

convenient, colligat, ac ratione concludat &
instret; propterea necesse est, ut sagaciter in-
t, inventa judicet, judicata disponat, dispo-
ordinata probet; &, si ab aliis oppugnen-
defendat, limitet, restringat.

ando explorat inexploratum, perquirat ea,
circa nomen & naturam rei sunt; nimirum
ionem, seu etymon, causas & effecta, sub-
& adjuncta, consentanea & dissentanea, si-
& dissimilia, diversa & adversa, seu contra-
x quibus *Definitionem* vel *Descriptionem* con-
quò maximè serviunt quinque Universalia,
ut Dialectici loquuntur) *Predicabilia*; è qui-
genus est communis notio, quam animus è
rum rerum similitudine collectam in unam
am universalem effingit; v.g. animans, com-
ens animantes rationis participes, & exper-
species est pars seu forma Generi subjecta,
ous Individuis proximè conveniens: e.g. ho-
Individuum autem est quid singulare, quod
divisum in se, divisum à quovis alio; ut So-
& Plato. Grammatici *nomen proprium* ap-
t. 3. *Differentia* est id, quò res una differt aut
minatur ab altera, seu Genere, seu Specie,
umero. Seu, quæ Species ejusdem Generis
nit, &c. 4. *Proprium*, strictiùs sumptum, est,
uni soli Speciei semper & omnibus ei subje-
onveniens est, & à natura necessariò con-
jun-

um ; aut tripartitō ; v. g. corpus in caput, trun-
um, artus; aut quadripartitō; v. g. annum in qua-
or tempora. 3. *Accidens* in Subjecta ; v. g. albo-
um aliud lilium , aliud nix ; aut. 4. *Subiectum* in
ccidentia ; v. g. hominum alii probi, alii impro-
i, aut 5. *Accidens* in Accidentia ; v. g. dulcium
iud flavum , aliud album , &c.

Jam verò ex vocibus fit *Propositio* seu *Pronuntia-
o*, *Enuntiatio*, quæ est oratio aliquid de aliquo
firmans aut negans. Ubi tria concurrunt : *Sub-
ctum* scilicet, de quo aliquid dicitur; *Prædicatum*,
eu Attributum , quod de aliquo dicitur , seu ei
ttribuitur ; ac interveniens in utrumq; *Copula*,
uæ est verbum sum ; v. g. *Logica est discenda* ; ubi
Logica & *discenda* vocantur *Termini*, quia sunt ex-
rema Propositionis: & aliquando inter se neces-
ariò cohærent ; ut , Homo est animal ; aliquando
eparabiliter ; ut, Petrus est doctus.

Si aliquis autem dubitat, an Prædicatum de
ubjecto, seu *Terminus Major* de *Minori* rectè
ffirmetur ; probat, seu ostendit id assumptō *Ter-
minō*, quem vocant *Medium*, qui est quasi vincu-
um inter utūque ; v. g. *Logica est discenda, quia
est utilis*; inde fit Syllogismus per tres Propositio-
es , quarum Prima dicitur *Major*, proponens ba-
in ratiocinationis ; v. g. Utilia sunt discenda est
Major Enuntiatio ; succedit Altera seu *Minor*,
(Rhe.

ca seu Rationalis, quæ constat ex Modo &
a. *Modus* est legitima trium Enuntiationum
dum *quantitatem* & *qualitatem* (ita loquun-
dispositio & colligatio; Est autem *quantitas*
ositionum, Extensio vel Contractio illarum
gna *Universalis* aut *Particularis*: ut *omnis*, *nul-*
idam, *nonnemo*; aut *indefinita*; v. g. Homo est
sophus. *Qualitas* est habitudo Prædicati ad
ctum, vel necessaria, (*essentialem* vocant) vel
ecessaria, aut contingens, quam *accidentalem*
t. *Figura* est debita Medii Terminum cum duo-
xtremis secundum *subjectionem* & *predicationem*
ombinatio, quod fit aut *directè*; aut *indirectè*;
ripliciter vel Medium Terminum semel sub-
dò, & semel prædicandò: vel bis prædican-
bis subijciendò: Est autem *Medius Terminus*,
s in duabus Propositionibus præcedentibus
ur; *Majus Extremum* seu Major Extremus
inus, qui obtinet locum Prædicati; Minor
mus (Minus Extremum) qui locum Subje-
modus directus, in quo Majus Extremum infer-
conclusionem de Minore Extremo; *Indirectus*,
trà; sed hæc tractare pluribus, non hujus est
unt vasti, refertiq; codices, eorúmque Epi-
, atque Compendia, (quæ vocant *Summu-*
quibus ex instituto & professo Logicæ ar-
xponuntur, & in lucem dantur, ubi discitur,
t *Termini* Categorematici, Syncategorema-
tici,

uplicante; v. g. homo, quâ homo.) *Modales* vo-
ant, quæ, quô modô aliquid inſit alteri; v. g.
eceſſariò, contingenter, aut per impoſſibile
Quint.) explicant; v. g. neceſſe eſt hominem eſſe
nimal; contingens eſt hominem eſſe Grammati-
um; poſſibile eſt, ex Iro vel Codro poſſe fieri
Crœſum, &c. Hæc, inquam, horûmque ſimilia
rætereunda ſunt nobis, & obſervandum potiùs;
quatuor ſecundûm Ariſtotelem (nam in ipſius fo-
o nunc verſamur; aut, ſi malis, in via incedimus)
ſſe *Genera Argumentationum*. Primò eſt *Syllogiſmus*,
ſeu Ratiocinatio, de qua diximus, conſtare eam
propoſitione, aſſumptione, & complexione, quæ
neceſſariò etiam in non neceſſariis, ſeu probabili-
us tantûm, deducitur, & conſequitur ex antece-
dentibus pronuntiationibus vi formæ; v. g.

Omnis homo eſt animal,

Petrus eſt homo, Ergo eſt animal.

. *Enthyméma* eſt Syllogiſmus imperfectus, nimi-
um una ex præmiſſis cum conſuſione; v. g.

Petrus eſt homo, Ergo eſt animal.

. *Inductio*, eſt à Singularibus ad Univerſalia in re-
us ſimilibus progreſſio; v. g. Quod eſt pomum
optimum? ſapidiffimum. Qui ager optimus? fer-
tiliffimus. Quis equus optimus? velociffimus.
Ergo homo quis optimus? Virtute excultiſſimus.

. *Exemplum* eſt inductio imperfecta ab una re ſi-
mili,

mili, aut perpaucis similibus; v. g. Petrus post lapsum per poenitudinem consecutus est veniam ergo potuisset consequi & Judas. Est verò *duplex* alterum authoritate nititur rei gestæ; alterum aut fictæ, aut tanquam gestæ, ut Parabola & Apologus.

Ad quadruplicem hunc argumentandi modum revocantur, *Epicheréma*, Latine Aggressio, quæ est Ratiocinatio involuta unicam Propositionem continens; v. g. *Servus Dominum accuset? Otiosus ad laudem eruditionis aspiret? Sorites* (Ciceroni *acervalis Syllogismus*) plurium Argumentationem est coacervatio, e. g. Qui vinum immoderatè bibit, obnoxius est æternis poenis; nam qui liquorem vitis intemperatè haurit, inebriatur; qui inebriatur, perdit usum rationis; qui perdit usum rationis, Deum graviter offendit; qui Deum graviter offendit, ejus hostis efficitur; hostis autem Deum suppliciis sempiternis afficitur; Ergo, qui vinum immoderatè bibit, obnoxius est poenis æternis. *Dilemma* seu *cornutus Syllogismus* est, in quo, utrum concesseris, reprehenditur, seu refutatur; v. g. aut Deus justus est, aut injustus: si justus, puniet tua scelera; si injustus, non est Deus. Et hoc Dialecticorum more; nam Rhetorica, ut suprà meminimus, Argumentatio cultum & ornatum continet, quod fit expolitione & exornatione, dum, quidquid in Ratione aut Confirmatione, propter brevitate Logicam, latere posset, solerter & acutè pluribus verbis exponitur.

Desiderius. Liceat hîc mihi sermonem interpellare, & vestigia quærere, quæ Aristoteles in spiritibus Dialecticis imprefferit, neque enim inoffensè, uti monuisti, calcantur vepreta, ad illius antecessum gressus nostri sunt accommodandi. *Mercurialis*. Inquiris opportunè; Stagiritâ præviò, non

cem classibus distributorum, quæ vocantur *Substantia*, *Quantitas*, *Qualitas*, *Relatio*, *Actio*, *Passio*, *Ubi*, *Quando*, *Situs*, *Habitus*.

Primum & supremum in natura est τὸ ὄν *Ens*; (Dialecticè loquendô) tum *Substantia*, *se* res per se subsistens, vel id, quô ceu fundamentum accidentia nituntur, ut sunt mundus ipse, cœlum, elementa, animalia, plantæ, metalla, &c.

Quantitas, est extensio in spatia & numeros seu id, per quod aliquid dicitur quantum, vel alia qua dicuntur aliquod. Et *Permanens* quidem, est magnitudo, cujus partes eodem tempore simul existere possunt; secus est *Quantitas*, quam *Successivam* vocant, videlicet tempus. *Continua* dicitur, cujus partes, aliquô terminô communi copulantur, ut linea; contrariè, *discreta*, ut numerus binarius, ternarius, (quæ etiam permanens dicitur) & oratio vocalis, cujus syllabæ sibi per intervalla succedunt, unde *Successiva* appellatur. *Logicis*. *Qualitas* est affectio animi & corporis unde appellationem aliquam accipimus, virtutum, vitiorum, affectuum, artium, habituum earumque dispositionum; item virium, imbecillitatis, calorem, saporum, coloris, frigoris, siccitatis, humiditatis, raritatis, densitatis, levitatis, gravitatis, mollitiei, duritiei, lævitatis, asperitatis, lubricitatis, viscositatis, friabilitatis, ariditatis

tatis, &c. Item *figura & forma*. *Relatio* est rerum inter se collatarum unius ad alteram habitudo, vel ordo, ut dominus, servus: dux, miles: pater, filius: præceptor, discipulus, &c. *Æquale*, inæquale: magnum, parvum: longum, breve: par, impar: simplum, duplum, &c.

Actio.

Actio est applicatio quædam agentis ad patiens, seu est forma, à qua dicitur agere; ut calefactio, per quam ignis dicitur calefacere lignum. *Passio* est, actionis effectus, vel est admotio patientis ad agens; sic lignum patiendô calefit.

Ubi.

Ubi, est præsentia rei in loco, ut esse in schola, foro, templo, sub tecto, sub dio, in privato, publico, sacro, profano, in regione, rego, Oriente, Occidente, Meridie, Septentrione, &c. *Circumscribens* (circumscriptiva Logicis) *præsentia*, est illa, per quam aliquod corpus ita est in loco: ut partes loci respondeant partibus corporis, & totus locus toti corpori; sic concionator est in cathedra. *Definiens* (*definitiva*) est illa, quâ aliqua finita substantia est ita in loco, ut illa tota singulis partibus spatii respondeat; sic Angelus in aëre, anima in corpore, Christus in Eucharistia. *Vacuum*, est locus carens omni tempore.

Quando.

Quando, est esse in tempore, seu contineri tempore, ut fuisse heri, esse hodie, fore cras; *Tempus* dicitur duratio, quæ mensuratur à motu cœli, tanquam à mensura extrinsecus denominata; seu est numerus motionis ex eo, quod est prius & posterius: Unde Tempus vocatur extrinsecum seu rectius extrinsecus mensum; alia enim est duratio *intrinseca*, (liceat sic loqui) seu permanſio rei in eo, quod est. Tempus *imaginarium* est duratio fictitia, quâ mensuratur ipsum Tempus primi Motus seu Mobilis. *Æternitas* est duratio carens

fine

tio ad corpus ; seu vestiendi ratio ; unde aliqui
dicitur togatus, calceatus, pileatus, ocreatus, tor
quatus, &c.

Sequuntur quatuor Libri *Analyticorum* seu *Reso
lutionum*, (quorum duo, *Priores* ; duóq; solen
Posteriores appellari) quibus Syllogismi, seu Ra
tiocinationes, in suas partes, nexus, compositio
nem, vim ac efficaciam resolvuntur. Ubi præci
puè agitur de *Demonstratione*, quæ est Argumenta
tio firmissimis, certissimis, & evidentissimis ra
tionibus nixa.

Quibus accedunt octo Libri *Topicorum*, seu *Locorum*
in quibus ratio inveniendi argumenta docetur.

Adduntur duo Libri *Elenchorum* seu *Redargutio
num*, aut *Captionum*, ad cavendum, ne in differend
falsa pro veris per ignorationem colligamus &
admittamus, Sophisticáque probabilitate falla
mur ; quod fit per *Sophismata*, vafras conclusum
culas, contortas quæstiunculas, cavillationes
paralogismos, ac vitiosas argumentationes, vari
fallaciarum specie decipientia. Nos obiter quas
dam memorabimus ; si priùs monuero, *Isagóge*
seu Introductionem in Logicam de quinque Un
versalibus (uti suprà intellexisti) conscriptam
esse à quodam Judæo, nomine Malcho, qui deinceps
Porphyrium se appellavit : Homine incertum
magis docto, an impio, quippè fidei Christiani
desertore & hoste.

...*veracipiatur* ambiguitate vocum, verba
e sensûs *compositi & divisi*, vel *Petitione Princi-*
onclusionem probandam accipiendô ad pro-
onem sui, hoc est, obscurum per æquè obscu-
; vel petendô unam responsionem ad plura
rsa, &c.

quibus omnibus occurritur per *suppositionem*,
m, *ampliationem*, *restrictionem*, *appellationem*.

Suppositionem quidem, accipiendô nomen pro
quam significat; aliud est enim vox nuda pro
bis sumpta; aliud pro significato; aliud in
proprio, aliud in alieno: aliud in singulari,
in generali: aliud in copulato, aliud in dis-
to: aliud in confuso, aliud in determinato:
in distributione pro singulis generum, aliud
generibus singulorum: aliud simpliciter, aliud
exceptione: aliud absolutè, aliud hypothe-
aliud in *statu* temporis præsentis, aliud præ-
i, aut futuri; aliud per *ampliationem* & exten-
em differentiae temporis, ut latro bonus: ali-
er *restrictionem*, ut homo mortuus; aliud per
lationem, quâ una dictio denominat, & desi-
alteram, ut Nero, bonus citharædus, &c.

Considerius. Equidem inter spinas, nescio, quas
videor colligere, ita me Dialectica hæc Do-
a suaviter afficit sine sente & aculeo. *Mercuri-*
Gaudeo mihi, gratulor tibi, quem nactus
cui jucunda accidant, quæ injucunda quàm
mis. Et quia ex Dialectices cognitione, tan-
quam

qui univèrsim est duplex: *Geneseos*, quæ est ratio
aliquid componendi & contexendi, ut fiat inde
totum; & *Analyseos*, quæ est ratio resolvendi seu
retexendi totum jam factum, in suas partes. Sic
domus per *Genesin* (*Synthesin*) ædificatur: per *Ana-*
lysin destruitur; per illam fertum connectitur flo-
ribus: per hanc retexitur contextum, consideran-
dò singulos flosculos; illa propriò componit Mar-
te; hæc opus alienum minuatim resolvit in mem-
bra, artificiumq; examinat. *Exegesis* uberius expo-
nit & enarrat, quod *Analys* brevius facit. *Ordo*
Dignitatis est, cùm à re digniore ad aliam minùs
dignam transimus; v. g. ab homine ab elephan-
tum. *Perfectionis*, cùm à perfectioribus ad minùs
perfecta procedimus, ut: à causis ad effecta. *Ordo*
Doctrinæ est, cùm ab illis, à quibus commodius
pro rerum ac personarum ratione (etsi à re minùs
digna ad digniorem) progrediendum videtur.

In *controversiis* (propositis pro utraq; parte sen-
tentiis ac rationibus adversis) accedimus ad veri-
tatem determinandam; & post eam confirmatam
contrarias rationes dissolvimus. In *argumentando*
vel directè refellimus adversarii placita; vel con-
tumaciorem ad incommodum aut etiam impos-
sibile deducimus.

Desiderius. Digrediemur hinc, ubi ex te audiero,
quid sit *Circulus Logicus*; nam de hoc quasi per so-
mnium me aliquid percepisse memini.

Mercurialis. Circulus Dialecticus est argumentatio inepta, cum ratiôcinatio definit in illa ipsa propositione, in qua incepit, sine ullo novo medio termino; hunc qui invenire nescit, adeat *pontem*, quem *asinorum* vocant, communi Dialecticorum operâ & sumptu structum stratúmque. *Desiderius*. Satis habeo; pergimus. *Mercurialis*. Eamus. Antequam *Entia rationis*, Hippocentauri Chimæra, vulpanseres, hircocervi, aliâque monstra Logica nos incurrant. Hoc raptim notemus; ostendi baculum Aristotelis, manifesta neganti.

CAPUT LVI.

Physica.

NOmen habet ἀπὸ τῆς φύσεως, id est, à natura; quia est disciplina explicans rerum naturalium scientiam; *Ciceroni* dicitur *Physiologia*, & naturæ cognitio, ac explicatio; communiter *Scientia naturalis*; quæ à Philosopho in decem partes distribuitur. *Prima*, quam *octo libros Physicorum*, seu ἀναγκαίως φυσικῆς, hoc est, de naturali auscultatione inscribit; seu de Auditu Physico; quia, cum difficilem contineant doctrinam, non, nisi audiendô Magistrum, facile intelligi possunt. Generatim differit de Principiis Causisq; rerum naturalium, & communibus earum proprietatibus; ut de Motu, Infinito, Loco, Vacuo, Tempore, deque primo Motore. *Secunda* comprehenditur libris *de Cælo*; ubi de *universi* hujus structura, compositione, elementis, &c. *Tertia* libris *de Generatione & Corruptione* (seu Ortu & interitu) continetur; & explicat ea, duæ dissolubilibus & caducis rebus universim conveniunt, ut generatio, corruptio; mutatio, seu alteratio; (*Ovid.*) accretio, seu augmentatio; diminutio, & decretio; mixtio, &c.

Quarta

Decem
Partes
Physiolo-
giæ Ari-
stotelicæ.
Octo li-
bri Phy-
sicorum.

Lib. de
Cælo.
De Ge-
neratio-
ne &
Corru-
ptione.

Quarta libros *Meteororum* complectitur, eaque, *Meteororum.*
quæ terræ sinu progignuntur, ut metalla, lapides.

Quinta tribus libris absolvitur de *Anima* (scilicet *De Ani-*
Vegetante, Sentiente, potissimum verò Intelli-*ma.*

gente, ejusque facultatibus & sensibus; deque vi
& corpus suum movendi, quam vulgò Animasti-
cam appellant. *Sexta* disputat de generalibus vi- *De gene-*
ventium affectionibus, ut de memoria & remini-*ralibus*
scentia; de sensu & sensili; de somno & somniis; &*viventi-*
divinatione per ea; de vigilia, respiratione, sene-*um affe-*
ctute, vita, morte, quæ tritè dicuntur *Parva Natu-*
ralia, quibus inserta sunt *problemata*, seu perquisi-
tiones & conjecturæ in utramque partem dispu-
tabiles. *Septima* de *historia animantium*, videlicet, *De histo-*
varietate & ingenio. *Octava*, *nona*, *decima* de *par-*
tibus animalium, *progenitura*, *incessu*, *motu*; qui *ria ani-*
quatuor libri solent à Græcis, libri *octo talentorum* *mantiū.*
nominari; eò, quod tantam pecuniam Alexander *De ani-*
M. impenderit in sumptus ad omnium anima-
lium genera ad Aristotelem, quò majori certitu-
dine de iis scribere posset, convehenda. *malium*
partibus,
Ec.

Est autem *natura* secundum Philosophos prin- *Natura*
cipium motûs & quietis secundum se, sive *imma-* *quid.*
nentis, sive *transeuntis*; quoniam universa corpora
vel exterius moventur; vel interiorius per fluxum
quendam & progressionem ad formam; quam
motionem continuatam, seu agitationem & e-
nergiam Aristoteles, *Cicerone* teste, vocavit *ἐντελε-*
χίαν (quæ vox multiplices digladiationes excita-
vit inter Interpretes;) sic ignis ex motu naturali
sursum fertur, terra deorsum; quod si contra fiat,
id non naturale, seu conveniens nativæ inclina-
tioni, sed artificiale & violentum est. *Præternatu-*
ræ appellant, quod nec est juxta neque contra
naturæ propensionem. Quod verò naturæ vires

Princi-
pia Phi-
sica.

excedit, dicunt esse *supernaturale*, seu *miraculum*. Rerum naturalium *principia* tria sunt, *Materia*, *Forma*, *Privatio*; ut enim aliquid fiat, generetur, transmutetur, necesse est, adesse subjectum, ex quo aliquid fiat; nam ex nihilo nihil fit; (nisi per creationem) idq; vocatur *Materia*, & quidem *Prima*, nullique corruptioni obnoxia; quando nimirum consideratur, ut omninò rudis & informis, hoc est, sine omni forma. In quam quidem materiam non tantum inducitur *Forma*, sed ex illa quoque educitur, eamque perficit, illiq; complementum addit. Et quia nulla res potest mutari in altam, nisi abeunti uni formæ (cujus permanſio vocatur quies) succedat alia in materiam; idque fieri non possit, nisi intervenerit *privatio*, seu absentia formæ illius adventitiæ; consequitur, totidem esse, quot antè posuimus, principia. Porro disceptatur, quò vinculo materia & forma colligentur; sunt enim, qui dicunt, unionem ipsis superadditam intercedere; sunt, qui dicant, seipsis coalescere sine mediis interjectis; priores se *Modistas*, posteriores *Formalistas* appellant.

Ars.

Naturæ simia est *Ars*, quæ constat experientiâ & collectione præceptorum. Et quemadmodum naturalibus artificialia; ita his *magica* sunt affinia, quia, quibus majora & insolita supra communem hominum sensum efficiuntur, vel exactâ arcanorum naturæ cognitione; vel vi pacti expressi occultive cum Cacodæmone. *Fascinatio* est noxia qualitas, per oculos aut per afflatum emissâ plerumque nocendi studiò; cui adjuncta non rarò *incantatio* & *maleficium*.

Sed quia pro instituto nostro hæc, quamvis amœna Physiologiæ prætata, sunt nobis non tam permeanda, quàm percurrenda; circumvolve in

ampliffimo hoc naturæ fpatio non feigniter ocu-
los & pedes; & omiffis iis, quæ propiùs vel jam
intuiti fumus, vel intuebimur, vide hinc *quatuor* Cauſſæ
rerum
præci-
puæ.
rerum cauſas, unde dependent cætera omnia. *Pri-
ma* dicitur, *Deus*, à quo omnes *Cauſæ Secunde* vim
habent & efficientiam fuam, non remotam mo-
dò, fed propinquam, & ad fingulas actiones con-
currentem, ſeq; exerentem, *Cauſarum præcipua*,
Finis eſt, & quidem *ultimus*, rerum omnium Con-
ditor & Effector; *proximus* eſt, propter quem ali-
quid appetitur, eſtq; via, quæ ducit ad illum ter-
minum ultimum, longiùs, propiùsve; à Philoſo-
phis *Honeſtum* vocatur; quòd ſcilicet in ſeipſo ha-
bet, unde deſideretur; deinde *Pulchrum*, cui ineſt
integritas, proportio, claritas, ſeu venuſtas co-
loris; denique *Utile*, quod adfert commoda.

Inclinatio in bonum, ſine ſeria tamen cogitatio-
ne proſequendi, *Simplex Amor* dicitur; (Philof.
Complacentia) Intentio verò *firmum* eſt *propoſitum*,
proſequendi bonum illud. Per *electionem* veſti-
gantur modi, (Philof. *media*) qui ducunt ad finem
(bruta inſtinctu naturæ non tam agunt, quàm a-
guntur;) ſed *uſus* eſt actus, per quem aliæ facul-
tates corporis animiq; moventur, ad modos illos
adhibendos. *Cauſæ per accidens* vocantur, à quarum
efficacitate non provenit effectus, ſed aliunde ex
iis oriri videtur, ut ſunt *Fortuna*, *Casus*, *Monſtrum*,
Fatum, (quod eſt ordo cauſarum Divinam provi-
dentiam exequentium.) De quibus aliquid c. 31.

Illinc aspice, quot individua & inſecabilia (*indi-
viſibilia* Philof.) in *continuo*, veluti atomi in aëre, Indiviſi-
bilia.
circumvolent, quæ neque *Phyſicè* in partes ſecari,
neque etiam cogitatione (ſcilicet *Mathematicè*)
dividi queunt. Conſidera, quomodo idem homo,
in duobus ſimul locis (per *replicationem*) exiſtens,
X 4 alibi

*Sympa-
thia.
Antipa-
thia.*

*Infini-
tum.*

*Cœli &
sidera.*

*Ortus &
interitus.*

*Antipe-
ristasis.*

alibi caleat, alibi frigeat, alibi fleat, alibi rideat. Expende, quàm occulta & inscrutabilis sit inter lapides, plantas, animantes, consensio & *sympathia*; quanta dissensio, & *antipathia*; adverte quomodo, quidquid agit in alterum non certò tantum virium, sed & spatii terminò, ut agere possit, circumscriptum sit, cum in *distans* operatio se porrigere non possit. Vide, quomodo *Infinittum* aliud sit *actu*, (seu *Categorematicum*) quod sese sine extendat; aliud *Syncategorematicum*, (*potentiâ* vocant) cui plus & plus usq; possit addi. Quidam priorem illam inter res conditas infinitatem eunt inficias, & inter *adûvata* numerant, quod ipsi vocant *implicare* & *implicantiam*, seu *implicationem*.

Ex alia parte oculos erige in *cœlos* eorùmque *sphæras*, constellationes, motus, figuras, effectus, & influxus considera, simûlq; ausculta clamores de materia illorum, seu fluida seu solida, altercantiû.

Jam verò perpende rerum *ortum* & *interitum*, seu generationem & corruptionem; quâ ratione augmententur aliqua & accrescant, dum identidem aliquid per *nutritionem* sive aliò modò eis accedit; alia diminuantur & decrescant; qualisque sit modus & mensura (terminum vocant) magnitudinis & parvitatîs; quæ sit rerum *inceptio* & *desitio*, idque puncto temporis, (*instans* vocant) vel per primum & ultimum sui *esse*, vel sui non *esse*; ita enim loquuntur. Et quia rebus omnibus à natura inditum est, ut se conservent vel fugiendò contrarium, & hoc quasi modò imminentem cladem vitandò; vel sese arctiùs contrahendò & uniendò, ut aqua in pulverem coniecta colligitur in globulum; inde fit, ut dum sese roborant & muniunt contra adversarium, dicantur agere & resistere per *antiperistasin*, ut videre est in aqua puteali,

teali, hiberno tempore, minimè gelascente. Cùm-
que omne agens repatiatur agendò; necessariò
maxima inter *actionem* & *reactionem* (liceat sic fa-
ri) certamina existunt. Adde his *intensionem qua-*
litatum, & *extensionem*; nam vel latius propagan-
tur in subjecto, ut calor in ligno; vel inten-
sius uniuntur & invalescunt: aut remittuntur;
idque ad supremum usq; gradum, quem *octavum*
vocant. Quid dicam de *rarefactione*, unde aliquid
rarefcit, aut fit rarum, quando parum materiæ
sub magna dimensione continetur; *condensatio* è
contrario. *Elementa* Philosophis dicuntur ea, quæ
mixtionem è quatuor primariis qualitatibus ex-
cludunt, scilicet calore, frigore, humiditate,
siccitate. *Mixta* verò sunt, quæ constant iisdem.
Quarum congrua & inter se contemperata di-
positio appellatur *temperamentum*; & quidem
proportio inter illas iusta, vocatur *uniforme*, seu
æquale ad pondus, si æquâ graduum proportionem
eas continet; temperatura inæqualis, seu *difforme*
temperamentum, quod inæquali compositarum
temperierum, seu corporis constitutionem (vul-
gò *complexionum*) constat. Ignea, seu *Cholerica* est
Constitutio, in qua excellit calor, & siccitas. *A-*
quea, seu *Phlegmatica*, in qua humiditas, & frigus.
Aëria, seu *Sanguinea*, in qua humiditas, & calor.
Terrea, seu *Melancholica*, in qua frigus, & siccitas.
Cæterùm sive *elementa*, sive *mixta*, cùm moven-
tur naturaliter, aguntur à principio (seu causa)
interno. Et levia quidem sursum feruntur ad cen-
trum levitatis; gravia deorsum ad suum quoque
gravitatis centrum. Quòd si alterutra contra na-
turam suam patiantur motum, dicuntur impelli,
& ab impulsu moveri.

Intensio
qualita-
tum &
extensio.

Rarefa-
ctio.

Tempé-
ramen-
tum.

Scitu omnium dignissima & jucundissima sunt,
X 5 quæ

motivam; nos dicemus *facultatem motricem*,
(m de loco in locum movendi) quod descri-
bitur corporis & spiritûs, & quæ utriusq; officia.
de mortalitate animæ, ejusque statu in sepa-
re à corporea mole; de illius facultatibus,
loquuntur, *potentiis*; de actibus intellectûs;
fides, opinio, scientia; item intellectio, seu
ratio vel clara; (seu *intuitiva*) hoc est, exhaustio
omne id, quod cognosci potest, (Phil. *com-
prensiva*;) vel certa & *evidens* per causas, aut
quæ est *scientia*. De actibus quoque volun-
tatis quorum alii *imperantes*, alii *imperati*. De li-
berio arbitrii; de necessitate *antecedente* & *con-
sequente*. De habitibus, eorûmque augmentis;
sensibus internis & externis, &c.

Desiderius. Quante rerum scitu pulcherrima
proportio! Hîc verò unum ab te peto, ut, ante-
quam ex his Physiologiæ pratis recedamus plu-
rum mihi explanes, quid demùm sint species illæ
sensu & expressæ, de quibus multoties me in-
terrogasse, sed non intellexisse, recordor.

Mercurialis. Vides hanc arborem viridem &
pulchram? *Desiderius*. Video. *Mercurialis*. Non
satis, nisi speciem immitteret & imprimeret
tuo; hæc species *impressa* unà cum oculo, &
visu, seu facultate videndi producit spe-
ciem *expressam*, id est, visionem ejusdem arboris;
in visio per nervos opticos ad cerebrum &
sen-

expressam ejusdem arboris; ecce tibi *intellectio*.
& porrò *intellectio* arborem & umbram volun-
ti proponit; *voluntas* excitata concupiscit illam
umbram, vultque eò concedere, quare statim id
operat *motrici facultati*; quæ nutum voluntatis
consecutura, citatis pedibus, hominem ad deside-
ratam opacitatem transfert. Cepisti? *Desiderius*.
Etiam pedibus. En propero ad arborem; & que-
admodum Diogenes motum ambulando Ze-
roni monstravit; sic ego species istas monstrabo
recubandò sub patula ceraso. Utinam lenis aura
piret quiescendi! *Mercurialis*. Susurrant mollia
viramina; excipe meliora, inquam, Philoso-
phorum *Dicta, seu Philosophemata*.

Nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu.

Sine necessitate non sunt multiplicanda entia.

Propter quod unumquodq; tale est, & illud magis tale.

*Bonum est ex integra causa, malum ex quolibet de-
fectu.*

Deus & natura nihil faciunt frustra.

*Natura non deficit in necessariis, nec abundat in su-
perfluis.*

Frustrà est potentia, quæ non redigitur in actum.

Quidquid recipitur, per modum recipientis recipitur.

Effectus omnis continetur in sua causa.

Totum non cognoscitur, nisi cognitis partibus.

Natura horret vacuum.

Verum

ut illis unita est fortior.

negantem principia non est disputandum, &c.
iderius. Non ita mihi suavis est venientis si-
Austri, ut hi susurri Philosophici.

curialis. Surge in pedes, & ambula. Deside
rectus adsto. Mercurialis. Acuenda nunc
s lumina, & in abditiora Philosophiæ pene-
imittenda; ubi

— tenues sine lorpore vitas
pectabis volitare cavæ sub imagine formæ.

erea observa, philosophari, esse temperare
bus, hinc Plautus: Salvares est, philosophatur.
phicum pallium; pro gravitate & sapientia.
m barbâ tenus sunt Philosophi. Juxta Maronem.
Felix, qui rerum potuit cognoscere causas.
gamus.

CAPUT LVII.

Metaphysica.

gina est hæc scientiarum naturalium; cum
ommunia omnium aliarum Principia expli-
et, & defendat. Quidam sinistrè putant,
n habere ab elevatione supra rerum natura-
rdinem, cum Aristotelica librorum horum
tio sit: τῶν μετὰ τὰ φυσικά, ist est, de rebus,
ost rerum naturalium, sive naturâ constan-
scientiam consequuntur; pertractat enim
materia sensili semotas, &, ut loquuntur,
tas; quam alii vocant Philosophiam Primam,
nimi-

lent. Quæ sit ratio τὸ ὄν τὸ ἐν τῷ (Philosophis *Entis*)
communi; quæ proprietates seu attributa, sci-
et *unum, verum, bonum*; quomodo dividatur in
bstantiam, & accidens, ac distribuatur per præ-
camenta, seu generales rerum omnium classes;
quænam sit rei cujuslibet *essentia*, seu *entitas*, (uti-
ur vocibus usitatis) Græcis ἐσὶα; quæ ratio exi-
endi (*existentia*) & quale discrimen inter utrâm-
que; quid hypostasis, (*subsistentia, personalitas, persona*, Phil.) quænam partes seu gradus Meta-
physici, (scilicet Genus, Differentia, Species)
inter illos distinctio; quæ divisio Metaphy-
ca; quid sint, & an admittendæ *præcisiones*, quas
vocant objectivas; an à parte rei natura sit uni-
versalis; an secundum formam (*formaliter*) una;
quænam *Entia* Rationis tantum; quæ possibilia
sive absolute, sive ad producendum. Quomodo
Deus seu primus Motor sit *Ens* à se; & an Deum
esse, sit notum per se, an is demonstrari possit à
priori, seu argumentandò à Causa ad Effectum;
vice versâ, seu à *posteriore*; ratiocinandò ab Effe-
ctibus ad Causam. Quæ sint *attributa* illius; an sit
extra mundum in spatio imaginario; an mun-
dum potuerit creare perfectiorem.

Angeli quales sunt spiritus, quo intellectu &
cognitione, quâ voluntate præditi; an numero
distincti, an specie quoque distincti; quomodo lo-
quan-

Errores
Veterum
Philoso-
phorum.

quantur inter se, & cum hominibus; quâ ratione assumant corpus; quomodo moveant & se, & alia; an *Intelligentia* illæ girent orbes cœlestes; quid valeant efficere, &c. *Idea Platonica*, id est, formæ quædam à materiæ societate, & nascentium atque intereuntium rerum multitudine adjunctæ, merito exploduntur; uti & homo ipsius, quem dixit esse *animal bipes, implume*. Non minùs exhibilanda *Metempsychosis* Pythagoræ, quâ animas ex uno corpore in aliud migrare fingit. Aliud longè sunt *Ideæ* illæ in mente Divina, æterna rerum faciendarum exemplaria. Unde Deus ipse dicitur *Mundus Archetypus*, de quibus Theologi; nos pedem hinc efferrimus; ubi priùs Philologiæ causâ retulero, quantum à vera Philosophia antiqui illi Sophi aberrârunt; quorum coryphæus Aristoteles non dubitavit asserere, *Mundum* ab æterno extitisse; quem alii dicebant vastissimum esse quoddam animal, cujus *caro*, mollior terra, *ossa*, saxa & rupes; *crines*, folia arborum & graminum; *oculi*, Sol & Luna; *sanguis*, Oceanus, &c. Quidam cum *Epicuro* & *Democrito* putârunt ex atomorum seu corpusculorum insectilium infinita & confusa congerie coaluisse: *Pythagoræi* totum naturæ ordinem, initia, vires, & effecta in numeros retulerunt; rerum alii Principia lucem & tenebras dixerunt; animam verò exhalationem esse calidam credidit *Heraclius*, *Diogenes* aërem, *Thales* humorem, *Critius* sanguinem, *Empedocles* harmoniam quandam & temperaturam elementorum. De Deo quàm insipienter Sapientissimi, ut sibi videbantur, senserunt! *Parmenides* putabat coronam esse: *Prodicus* elementa: *Archelaus* terram: *Zeno* legem: *Aloménos* Solem: *Heraclides* mundum: *Anaximander* sidera: *Spensippus* vim: *Theodorus* nugas, *Desiderius*. Denique, quæio, plura de

CAPUT LVIII.

Arithmetica.

Tſi naturæ ordine, prior eſt doctrina Mathe-
 matica quàm Phyſica, Metaphyſica; nam Pla-
 to eos, qui Mathematicis imbuti non eſſent,
 eſertim, qui ſe priùs in pulvere Geometrico
 non exercuiſſet, à Gymnaſio arcebat; inſcriptis
 academiæ foribus: *μηδεις ἀγεομέτρητ & εἰσιλο. Nemo
 & ingreditur ignarus Geometriæ*; quia tamen *Phy-*
ſologia tractat ea, quæ primò ſub ſenſum cadunt;
Prima Philoſophia conſiderat ſupremas rerum
 uſas; itémque genera ſumma & *transcendentia*;
 orum omnium cogitatio ad perfectam rei cu-
 libet intelligentiam neceſſaria eſt, quippè quæ
 cauſis dependeat, & ſine communibus attributis
 ſis percipi queat, ideò multorum exemplò, poſt
 tem Philoſophiæ *Rationalem*; ſeu *Dialecticam*,
 ſuimus *Naturalem*; cujus, poſt *Phyſicam* & *Me-*
phyſicam, pars *tertia* eſt *Mathematica*, quam in
 ica contractam nunc explicare aggredimur,
 ſecturi denique *Moralem* ſeu *Ethicam*; quan-
 am hodie ſcientiæ iſtæ, unà cum ea, quam com-
 miter Philoſophiam appellamus, ſolent addiſci.
 Distribuitur *Matheſis* ſive *Mathematica* (Latinè
 ſciplina, ſeu ſcientia, antonomatiçè à certitu-
 e demonſtrationum) in *Arithmetica* (quæ
 veſtigat numerorum rationem) & *Geometriam*
 (quæ

(quæ mensurarum;) & *Staticam* (quæ ponderum) & *Astronomiam*, (quæ positionum & motuum cœlestium) & hæc iterum in alias dispescuntur. Est autem *Arithmetica* idem, quod supputatrix seu numeralis scientia, vel ars numerandi, *Ciceroni* studiū numerorum; quorum vim, naturam, affectiones & proprietates contemplatur, & explicat; unde, quemadmodum *Logica* non solum *contemplatrix* est scientia, de qua *Euclides lib. 7. & seqq.* sed & *præctica*; *Arithmeticus Martiali Calculator* dicitur.

Divisiones numeri.

Ut momentum est principium temporis, punctum magnitudinis; ita *unitas* (monas, adis) est initium numeri, qui est collectio unitatum; nam ab his inchoatur & terminatur, & in species atq; affectiones variatur. Notæ numerales sunt decem; è quibus novem significantes, hoc ordine: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. decima per se nihil significat, & dicitur Arabicè *ciphra*, Latinè circulus, & *nulla* (0) quanquam vulgò omnes numerorum figuræ, signa, elementa, soleant *ciphra* nomine affici; ex illis decem characteribus fit Alphabetum Arithmeticum, Latinè voces numeros Arabicos.

Divisiones numeri sunt sex. Primò, *numerus numerans*, (vocatur Formalis Arithmeticus) qui consideratur abstractè à re, quæ numeratur, ut 1. 2. 3. & *numerus numeratus*, qui accipitur concretè, ut duo equi, tres sestertii, (*Materialis Arithmeticus*.) Secundò, *numerus est par vel impar*; par, qui in duas partes æquales dividitur; hinc etiam *dividuus* appellatur; estque pariter par, cum à pari numero per parem dividi potest; ut 8. per 4. & impariter par, qui ab impari numero secatur, ut 6. per 3. numerus impar est, quia in duas partes æqualiter partiri non potest: ut 5. 7. 9. Hinc dicitur *individuus*. Tertiò, *numerus est perfectus*, cujus omnes par-

2. 3. 5. 7. 11. 13. &c. *compositus*, qui ex multiplicatione numeri alterius confurgit, ut 12. dividitur enim per quater tria, vel ter quatuor. Quintò, numerus vocatur *Digitus*, qui est denariò minor, ut 9. *Articulus*, qui habet annexam ciphram, ut 10. aliis dicitur numerus *rotundus*, aut *rotundatus*, seu *decas*. *Compositus* nominatur, qui ex utròque constat, ut 11. 13. 16. Sextò, numerus *homogeneus* est vel integer, ut 2. 3. vel fractus, ut $\frac{1}{2}$. dicitur aliàs *fractio*; pars ejus *minutia*. *Heterogeneus* appellatur, qui est integer, habens fractionem; unde & mixtus dicitur, ut $2\frac{3}{4}$.

Partes numeri disce ab exemplo; v. g. sexagenarii; cujus *semissem* seu duas partes dimidias constituunt XXX: ternæ, *trientem*, seu XX. quaternæ, *quadrantem*; XV. quinæ, *quincuncem*, XII. senæ, *extantem*, X. duodenæ, *deuncem*, V. vicensæ, *duobrantem*, III.

Computatio numerorum Arabibus dicitur *Algo-
bythmus*, fitque per numerationem, quæ est numeri cujusvis per proprios characteres descriptio, seu notatio, ejusq; recta expressio seu enuntiatio; fitque non tantum *numeris*, sed & *calculis*. Quæ conficitur per numeros, distinguit illos in certa *loca*; & hæc in *gradus* amplificantes; unde notæ valor æstimatur. *Gradi* tres sunt: semel, decies, centies; qui deinde *Periodis* seu membris iterantur; quorum progressu eadem notæ aliam atque
Y aliam

Distin-
ctio nu-
mero-
rum in
classes.

aliam *potestatem* induunt, & quidem eò arctio-
rem, quo in numerorum copulatione ad sinistram
magis recesserint; & ampliorem, quò plus ad dex-
tram tetenderint. Coeterum numeri *distinguuntur*
limitibus seu classibus novenariis, quæ Græcis di-
cuntur *έννεάδες*. *Primus* limes est *μονάδων*, (seu
monadicus) seu numerorum simplicium; ut 1. 2. 3.
Secundus *δεκάδων*, (seu decadicus) quod decies
seipsum significet, ut 10 12. *Tertius* *ἐκατοντάδων*,
(centenarius) ut 200. 300. *Quartus* *χιλιάδων*,
(millenarius) sese millies indicandò, ut 1000.
2000. *Quintus* *μυριάδων*, decem millium, seu de-
notat decadem myriadum, aut millenariorum,
five decies millies, 10000. 20000. *Sextus* *ἐκατοντά-
δων χιλίων*, centum millium, seu centies millies,
aut centenarios, millenariorum; vulgò *tonne*;
ut 100000. *Septimus* decies centenùm millium,
seu mille millium, ut 1000000. vulgò *millio*. *O-
ctavus* est, centies centenùm millium, 10000000.
seu decem millionum. *Nonus* est, millies cente-
nùm millium, seu *μυριάδων μυρίων*, ut 100000000.
In scribendis & enuntiandis numeris progredi-
mur à sinistra versùs dextram; contrà; in iis di-
stinguendis à dextra versùs sinistram; ita quidem,
ut prima nota sive extrema versùs dextram su-
um numerum semel exprimat: secunda decies se-
ipsum metiatur: tertia se ipsam centies numeret.

Scriptio
& Pro-
nuntia-
tio Arith-
metica.

In numeris maioribus, gradùs ad Periodos se
habent, ut in oratione commata, & cola, ad eas-
dem. Arithmetici adhibent aut inferiùs virgulas
minores, (ut,) aut majores supernè, (ut I. II.
III.) aut internodia seu puncta, sive in medio,
sive supra, infràve apposita; aut ciphras, & nu-
meros minuculos supra numerum efferendum
scriptos; quæ omnia, prout aliter & aliter ponun-
tur,

rum illarum *Specierum* in quaternarium redi-
gunt; quarum prima sit *Additio*, quæ est duorum
pluriûmque numerorum in unam summam col-
lectio. Ubi numeri superiores dicuntur *Addendi*:
quos duplici minimùm serie constare oportet.
Inferiores vocantur *Additi*; item *Summa*, *Colle-*
ctum & *Totum*; *Operatio* respicit ordinem, proce-
dendô à dextra versùs finistram; & *Inductionẽ*, quæ
ejusmodi graduum notæ sic adduntur, ut particu-
lares summæ suis sigillatim gradibus subjiciantur
excrefcentibus in subsequenter subinde transla-
tis: ad quæ accedit *Probatio*, seu examen, demon-
stratióque rectæ operationis, seu rationis initæ;
quæ in omnibus Speciebus requiritur; quo servit
Abacus Additionis Pythagoræus, qui vulgari tabellâ
exprimitur; v.g. 1 & 2 sunt tria; 2 & 3. sunt quin-
que, &c. Altera species est *Subtractio*, *subductio*, seu
Ademptio numeri minoris à majore; vel æqualis ab
æquali. Tertia, *Multiplicatio*, ducens unum nûme-
rum in alterum, quô toties augetur, quot unita-
tes ille continet. Numeri multiplicandi (sic & ad-
dendi, subtrahendi, &c.) dicuntur *dati*; *quæsi* ve-
rò seu *facti*, aut *producti*, qui ex multiplicatione
resultant. Huc idoneus est alius à supra memora-
to *abacus*, quem *Multiplicationis* vocant, & *mensam*
Pythagoræ; huc quoq; spectat *Regula Pigri*. Quarta
est *Divisio* seu *Inventio* numeri exprimentis, quo-

quoties minor aliquis numerus in aliquo maiore numero contineatur; vel in quo toties inest unitas, quoties *divisor* in *dividendo*, ut si v. g. numerus dividendus sit 20. divisor erit 5. *Contentus* autem, seu *quotus* est 4. (Arith. *quoties*) In *fractione*, numeri distinguuntur lineâ interjectâ; è quibus superior, seu qui partes integri numerat, dicitur *Numerator*, ut est 2. in hac minuta $\frac{2}{3}$. *Denominator* inferior, qui indicat, in quot partes integrum sit sectum, ut hîc 3. seu partes tres, hoc est, duo trientes. Numeratio fit *calculis*, quando calculator in abaco seu tabula *rationatoria*, vel *calculatoria*, orbiculos æneos, per lineas ab unitate ad decenarium: & hinc, per intervalla ad centenarium ac millenarium crescentes, versat & reversat; & ad superius spatium identidem promovet; atque ita rationes componit, subducit, & supputat; *rudiores* per decusses, duodenas, quindenas, sexagenas computant.

Jam à simplici computatione transgrediendô, ad *comparatam*, quam dicunt *Rationem*, in qua, quia terminus, seu numerus major, minorem diversimodè continet, dicitur dupla, tripla, superparticularis, superpartiens, &c. Quòd si terminus major complectatur minorem & alteram ejus partem, nomen habet *sesquialtera*, quod idem est, ac sesqui tantundem & ejus dimidium, ut 6 ad 4. Ipsa verò rationum inter se collectio appellatur *analogia*, seu *proportio*, quarum præcipuæ sunt tres. Prima *Arithmetica*, quæ est series numerorum per eandem differentiam progredientium, ut 1. 2. 3. 4. 5. vel 2. 4. 6. 8. Altera *Geometrica*, estque progressio numerorum eodem se excessu superantium, ut 1 & 2. 4 & 8. 16 & 32. Tertia *Musica*, talis scilicet trium numerorum ordo, ut, quæ est pro-
portio

Propor-
tionum
tres præ-
cipuæ.

multiplicatur in secundum; & inde productum
dividitur per primum; vel quæ tribus datis nu-
meris quartum proportionalem docet invenire.
Secunda Regula, est societatum seu confortii, quæ
adhibetur, quando plures, confortiò inito, con-
tulerunt pecuniam ad communem negotiatio-
nem. *Tertia Regula*, est Alligationis, quæ ad unum
pretium res varias alligat, seu in qua variæ mer-
ces diversi valoris miscentur, ita, ut, statuto quo-
dam pretiò mediò, eò emanantur omnes. *Quarta*
Regula Falsi, ex falso posito, verum docens eruere
sed de his vide libros ex instituto materiam præ-
sentem tractantes, ex quibus disces, præter Arith-
meticam *Generalem*, esse *Specialem*, (ita cum *Julio*
Capitolino loquuntur) quæ est *Computatio numerorum*
figuratorum; videlicet, qui ex multiplicatione
producti certam figuram constituunt, quorum
alius *planus*; alius est *solidus*; *istius* unitates, in lon-
gum, latum & profundum dispositæ, referunt fi-
guram quandam solidam; qualis in Geometrico
est cubus, parallelipidum, &c. *Illius* unitates, in
planam formam redacti, referunt Geometricum
v. g. trigonum, tetragonum, seu quadratum, pen-
tagonum, (prout latera sunt æqualia, vel inæqua-
lia, &c.) Ex iisdem doceberis, quid sit *Extractio*
radicis: quid Arithmetica *Cossica* seu *Algèbra*, (ut-
rumque vocabulum est Arabicum) quæ quibusdam
Analitica & Synthetica dicitur, quærens nu-

merum occultatum per numerum fictum, æqualem dato vero: per quasdam figuras & characteres Cosmicos seu Arabicos, certò quodam modò & valore numerales, quales v. g. sunt:

14 13 12 11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0 &c

Ordines
nume-
randi,

Apponam hujus vulgare paradigma, & finiam. Emptores tres certant inter se de emptione agri æstimati 100, fl. Primus ait secundo, si tuæ pecuniæ dimidium ad meam accederet, æquaret illa pretium agri; secundus tertio dicit, si triens seu quarta pars tuæ pecuniæ adjiceretur ad meam, tantundem conficeretur: tertius primo ait, si quadrantem seu quartam tuæ summæ conjungerem cum mea, implerem florenos centum. Primus igitur horum, secundum Algebram, habet 64. fl. secundus 72, fl. tertius 84, fl. *Desiderius*. Hem quàm peregrinus adhuc fui in Arithmeticis; tua fecit humanitas, ut tametsi callem hunc callere non profitear, haud tamen, instar cæci, manibus in eo vestigia prætentem. Sed ut numeros absolvamus omnes, paucis refer, quot & quales sint vulgariter *numerandi ordines*. *Mercurialis*. Quanquam hoc ad Grammaticos magis attinet, quàm Arithmeticos; exequar tamen propter juniores, quod rogas. Attende: numeri *Cardinales* appellantur, unus, duo, tres, &c. *Partientes* seu *Distribuentes*, (Grammaticis Partitivi & Distributivi) unitas, binarius, ternarius, quaternarius, quinquarius, millenarius; singuli, bini, terni, quaterni, deni, viceni, centeni, milleni, decies milleni, &c. *Ordinales*, primus, secundus, decimus, vigesimus, centesimus, ducentessimus, millesimus, vicies millesimus, &c. *Multiplantes*: simplex duplex, triplex, quadruplex, decuplex-

nus, vicelimanus, centelimanus, &c. Idem numeri sunt etiam Ordinales, ut Primanus primus ordinis, &c. Huc pertinent numeri menstrui ut menstruus, bimestris, trimestris, quadrimestris, quinquemestris, sexemestris, decemestris, duodecemestria; & numeri annui; ut annuus, anniculus, bimus, vel biennalis, trimus, (triennalis, triennalis) quadrimus, seu quadriennis, quinquennis, decennis, vel decennalis, undecennis, duodecennis, vicensarius, tricenarius, nonagenarius, centennis, vel centenarius. *Numeri adverbiales*, semel, bis, ter, centies, millies. *Desiderius*. Satis numerorum; procedamus, nisi quid restat *Mercurialis*. Restat enim verò.

Nam & *Litteræ* sunt in *Notas* Arithmeticas referendæ. *Desiderius*. Quænam illæ? *Mercurialis*. Græcæ & Latinæ. Et Graeci quidem, vel singulis alphabeti litteris, secundum ordinem sui loci numerum significant, quâ numerandi ratione viginti quatuor libri Iliadis, & totidem Odyssææ Homericæ sunt consignati; vel utuntur totò alphabeto in tres classes divisò, quarum *prima* est *unitatum* ab alpha usque ad jota; *altera* *denariorum* à kappa usque ad rho; *tertia* *centenariorum*. Majusculæ sunt I. denotans unitatem. II quinarium, Δ denarium, H centenarium, X chiliadem seu millenarium, quæ sive per se; sive aliis adjunctæ, multiplicantur v. g. ΔΔΔ triginta significant. Latini quoque d

signant numeros septenis, ut suprà dixi, characteribus. I. V. X. L. C. D. M. Quod si numero alicui transversa linea superducatur, tot significabit millenarios, quot per se valebat unitates. Ad hunc modum I millenarium indicat. V. quinq; millia. X. millia. Unitas habens à tergo apostrophum seu C inversum, sive respiciens hoc modò, 10 significat 500. 100, 600. at C10 mille. Si duos apostrophos, videlicet 100, 5000. quod si totidem à fronte ponantur CC100, fient decem millia; si tres à tergo 1000, erunt 50000; si terni utrinque CCC1000, centum millia; atque sic quælibet summa in immensum explicari poterit. CD, 400. Hoc obiter inspergo, factum esse, sive inscitia, sive festinatione librariorum, ut, dum unò calami ductu pro C10 pingebant vel ∞ vel M; item pro 10 subiciebant & contrahebant D. corruptela literarum in consuetudinem abierit, indignante Paulò Manutiò in lib. de Quæsitis per Epistolam, adversum Priscianum, quòd existimârit notam M pro millenario poni, quia princeps sit vocabuli mille. Atque hæc de numeris, de quibus innumera alia alibi. *Desiderius.* Quò jam pergemus? *Mercurialis.* Ad numeros Musicos, haud paullò suaviores; ad quos, si volueris, numerosè pedes movere licebit. *Desiderius.* Modò ne auriculas. *Mercurialis.* Securum te metus esse jubeo; non possis, etsi velis, nolis. *Desiderius.* Potuit Midas; qui sententiæ suæ, quam in certamine Musico stolidè tulit, pœnam & præmium, asininas auriculas, utiq; motabiles, retulit; auctam obtuso capiti appendicem. Sic ego quidem auritus fieri non cupio. *Mercurialis.* Hæc nunc obiter:

Numerò Deus impare gaudet.

Nos numerus sumus; inutiles.

In numero esse; æstimari.

Nullô numerô haberi ; contemni.

Numeris omnibus absolutus ; perfectè.

Extra numerum se movet ; incitè.

Calculum reducere ; mutare factum.

De calculis candidis & atris alibi. Tendendum
ulteriùs.

CAPUT LIX.

Musica.

MUSICA à Musa seu Cantu dicitur, versaturq;
circa numerum sonorum, seu numerosum
sonum ; *Ars* nimirum canendi, non osten-
dens tantum sonorum inter se concordiam, in
modulamen componendam, per *Musurgos* : sed
exercens etiam per Musicos, & cantores, ac can-
tatrices. Estque *triplex* : nam aut modulata vo- *Musica*
cum varietate constat, & *Vocalis* dicitur, (Græcis *triplex.*
Harmonia :) aut instrumentis arte ad id composi-
tis editur, & vulgò *Instrumentalis* appellatur,
(Græcis *Organica*) aut vox cum Instrumentis jun-
gitur ; & *Mixta* vocatur (Græcis *Symphonia* :) illa,
quam *Mundanam* vocitant, quæ consistit in qua-
rumlibet rerum inter se nexu, consensu, ordine,
proportionem, ac quasi concentu, huc non perti-
net. *Sonus* est propriè vox ipsa, aures feriens ;
tonus, spatium duobus circumscriptum sonis ; seu
distantia inter sonorum gravem & acutum. Soni
inaequales faciunt *intervallum* Musicum, seu vo-
cum inter se discrimen, ac proportionem, scilicet
trium, quatuor, quinque, sex, &c.

Omnis porrò sonus *quantus* est, *quantitate*, ut *Quantitas soni.*
loquuntur, completâ ; quippè habent trinam di-
mensionem ; secundum quam est mensurabilis :
Vel in *Longum*, ad mensuram seu modum *Percussio-*
nis ; quæ constat *ῥέσσι*, καὶ ᾠροῖ, seu depressione, &
ela-

elatione. Vel in *Latum*, prout est tenuis seu lenis, mollis, submissus, exilis; aut asper, durus, clarus, plenus; constans scilicet spiritu aut leni, aut asperô, vel in *Crassum*; prout est nimirum profundus, seu gravis: aut altus, seu acutus.

Modus *Modus* est *Regula* cantûs, absque hoc in incertum vagatur; ita, ut cantus ab exordio ad finem ritè ac ordinatè procedat, secundum verborum textum seu tenorem, vel jucundus, vel tristis, vel indignabundus, vel blandus, &c.

Concordantia intervalle. *Intervalla* præcipuè *concordantia*, tonorum sunt. *Ditonus*, sive Perfecta Tertia; facile princeps in Musica. *Diatéssaron*, sive διὰ τεσσάρων, vulgò Quarta, nimirum quatuor clavium distantia & comprehensio. *Diápente*, seu διὰ πέντε, Musicis Quinta. *Diápason*, sive διὰ πασῶν, seu Octava, continens octo claves; & Tertiam, Quartam, Quintam includens harmonicè. Minus Principalia sunt: *Diésis*, sive Semitonium minus, cujus signum cancellatum seu cruciatum (✱) significat Notam Musicam per *Semitonium minus* elevandam esse. Semitonium cum Diapente, *Sexta* Musicis dicitur *Imperfecta*: Tonus cum Diapente, *Sexta Perfecta*, &c. Toni Consoni, (vulgò *Consonantia*) seu Canorûm combinationes, sunt duodecim.

1.	3.	5.	6.
8.	10.	12.	13.
5.	17.	19.	20.

Nomina Nodorum. Porro *quatuordecim Modorum* nomina sunt ista: 1. Doricus. 2. Hypodoricus. 3. Phrygius. 4. Hypophrygius. 5. Lydius. 6. Hypolydius. 7. Mixolydius. 8. Hypomixolydius. 9. Æolius. 10. Hypoæolius. 11. Jonicus. 12. Hypoionicus. Spuri denique duo: Hyperæolius & Hyperphrygius

nun-

Sol, La; quidam addunt septimam, juxta illud
Maronis: Septem discrimina vocum. Quarum
originem Guido Aretinus, Monachus Italus, circ
annum Domini 1022, è veteri Hymno, D. Joann
Baptistæ sacro, duxit.

Ut queant laxis.

Re - sonare fibris,

Mi - ra gestorum

Fa - muli tuorum ,

Sol - ve polluti

La - bii reatum

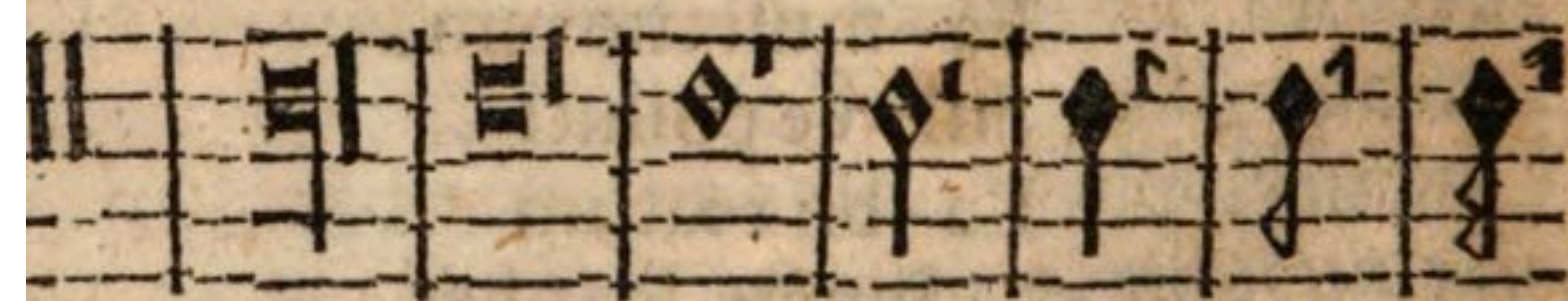
Sancte Joannes.

Hiscæ clavium tenor exprimitur. Pro triplici
sua differentia efficiunt Cantum vel Durum, ve
Mollem, vel Mediocre, seu Naturalem; sæpius
que repetitæ constituunt Modulamen, seu Melos
Subeunt autem varias Mutationes, seu Vocis in
vocem, in eadem clave, unisonas variationes
quando Cantus vel ultra vocem La ascendit: ve
infra voculam Ut descendit.

Litera est, veluti Clavis, quâ referatur Cantus
Sunt: A. B. C. D. E. F. G. quæ, cùm sint Majores
Minores, Geminatæ, efficiunt viginti omnino
claves, atque adeò scalam viginti graduum con
stituunt, hoc est, seriem intensiōis & remissio
is vocum ab acuto in gravem.

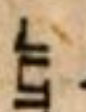
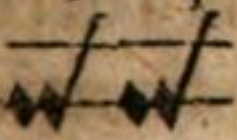
Nota est signum soni, seu vocis cantu proferen
tæ. Et quidem Notæ (seu Signa) vel *Simplice*
sunt

partem ; ut minima ; aut quartum , ut
 minima ; aut octavam , ut *Fusa* seu *Fuga*
 aut decimam sextam, ut *Semifuga* seu *Semi-*
 ut . His omnibus Notis , exceptâ ma-
 , sua cuique respondet *Pausa* ; ut longæ No-
 nga, brevi brevis, & sic deinceps, ut :

quæ *Pausa* est suspensio vocis, index & mensu-
 rentii. Variantur etiam *Notæ* valore vel *Auctio-*
 el *Minutionis*. Signum auctio-
 el *Minutionis*. Signum auctio-
 el subjunctum; à quo Nota dimidiô sui valore
 proprium augetur , ut valet ;
 ; *Minutio* fit vel secundùm proportio-
Duplam, in qua singulis Notis ac Pausis dimi-
 valoris adimitur ; vel secundùm *Triplam* ,
 a tres Notæ non plus valent, quàm extra
 m hanc unica earum ; vel *Quadruplam* , in
 quatuor semibreves uni percussioni (vulgò
 i) accinuntur ; vel *Sesquialteram* , in qua tres
 næ , aut Semibreves & Minima ; quæ sic
 Tripla maximè in usu est. *Suspirium* est
 vocis

, prangitur, cantum elevationem significat. *Al-*
ra in eadem *suprema*; eique *proxima*; & in *media*
oce, denotat literam C. Et hæc, prout in supe-
ore vel inferiore linea pingitur, ostendit discri-
en dictarum vocum. *Tertia* trium figurarum, à
luficis in litura F poni solita, infimæ voci tribui-

ur. At designat *initium* cantûs, *finem*, *fictæ*que canendum esse, ut dictum est, no-
t. Cantum *Mollem*, *Durum*; monet esse
petendum. *Custos* docet, in qua *Clavi* sit posita
ota, in principio lineæ sequentis. Cujus signum
t

Lectio Musica, vulgò *Solmisatio* dicitur. *Moles* seu
melodia ex apta vocis modulatione, & flexu con-
rgit. Dicitur vel *Simplex*, quæ unica tantum vo-
um Musicarum serie contenta, qualis cernitur in
Antu Gregoriano, quem vulgò *Choralem* appellant,
bi Notæ uniformem servant mensuram: *Anti-*
óna est vox reciproca, duobus choris alternatim
nentibus, ut canuntur versiculi Psalmorum. *Dia-*
asma est intervallum & pausa inter illos. Vel
composita; plures simplices continens melodias,
otis inæqualibus variatur; Cantum *Figuratum*
u *Ambrosianum* nominant, vulgò *Contrapunctum*;
ui aliquando minùs habet artificii, aliquando
plus

Quatuor
discrimi-
na Vo-
cum.

plus, cùm scilicet est coloratior, fractior, floridior. *Cantilena* verò, seu *Cantio*, dicitur *Monodia*, cùm unus canit, Latine *Sicinium*, cùm plures, *Symphonia*. Quanquam hoc vocabulum aliter quoque suprà accepimus. Duo canentes faciunt *bicinium*: tres *tricinium*: quatuor *quadricinium*. Multi *Chorum*, consonâ vocum discordiâ, & discordi concordiâ efficiunt. Hinc dicitur *Cantio* constare *Ternione*, *Quaternione*, *Senione*, *Ogdoade* Cantorum; quorum acutissimè cantans, *Suprema Vox* appellatur, quem Græci vocant *Oxyphónum*, vulgus *Discantum*; qui proximus *Megalophonus*, vel *Μεγαλόφωνος*, seu *Media vocis*; vulgò *Altus*. Quò inferior est *Mesophonus*, seu *Media vox*; vulgò *Tenor*. *Baryphónus* voce canit imâ, infimâ, gravi; vulgò *Bassus*.

Composi-
tio Mu-
sica.

Qui componit (*Compositor*) numeros, Musicis Organicis modulandos, ducit in charta, vel abaco, aut membrana deletitiâ, (ut exerrantes vel dissonas Notas iterum jugulare possit) quinas aut plures divisim lineas, (*Systemata* vocant) attendens accuratè ad sonores, eorùmque distantias, & mutuas inter se constitutiones; ut consociet acutos gravibus; temperatas imis & supremis; observântque exquisitè tonos, seu accentus, aut mensuras, illarùmque partes. *Compositionem* seu *Diagramma* cantionis describunt alii.

Cantus
triformis.

Est autem natura cantûs *triformis*. Fit namque aut *Ore* sive id voce *Sola*, hoc est, *Assâ* aut *Flatu*, ut in fistulis: aut *Manu*, ut in chelidibus, &c.

Organædus (*Lucretio* *Organicus*) ludit *Organicô* pneumaticô; manibus, pedibûsque manubria (seu *Claves*) epitoniorum pulsans; versânsque ad regulas *Pleuritides*, per quas inflantur fistulæ seu *Itanneæ*, seu *lignæ*, de quibus cap. 43.

Quod

fidiculas, sustentatas à pontículo, mágade, magadiô) per verticulos (verticula seu, epitonia) jugo immisfos, eos remittendô, contendendô, corrigendô.

Luditur & Instrumentô ænearum fidium. Et eô, quod Clavichordium, (Onomatopœia ex Latino & Græco) vocant. Tuba Marina (*Monochordon*) æmulatur fidibus flatum tubarum. In chordis *Hypate* gravem reddit sonum; *Mese* medium; *Nete* acutum; quibus accedunt comites, *Parhypate*, *Paramése*, *Paránete*, *Líchanos*.

Lyricines (*Lyristæ*) digitis carpunt nervos *Lyrae*, *Citharædi* & *Citharistriae*, citharæ ac testudinis; *Sambucines* & *Sambucinae*, vel *Sambucistriae*, sambucæ triquetrae; *Psaltæ* & *Psaltria*, decachordi psalterii vel psaltrii.

At flando & usu tibialis lingulae vel ligulae capiunt *tibicines*, auletæ, aulœdi, choraulæ, ac tibiinæ tibiâ, (auleticô calamô) longâ, brevi, acutâ, gingriâ vel gingrô, faliari, præliari, præcentivâ, ncentivâ, succentivâ. *Utricularius*, (ascaula, vel scaules, *Sueton*, pithaules, *Seneca*) utriculô, seu tibiâ utriculari. *Tubicines* (buccinatores) buccinâ, seu tubâ rectâ, ductili, acutâ: *Fistulatores* fistulâ, calamô, cannâ, arundine, cicutâ, foliô; *Cornicines* cornu; *Liticines* lituô.

Pulsu verò manuum, & nodosorum bacillorum,

rum, quatitur à *tympanista* (*tympanótriba*, *týmpanistria*) *tympanum*; ab *aneatore* ahenó *tympanum* seu *anácara*, *orum*; à *cymbalista* *cymbalum*, *fistrum*, *crotalum*. *Ligneá craticula* unô *pallatur* *paxillô*; sed *oris plectrô*, *sonorum intra dentes cymbalum*, *vocatúrque crémbalum*.

Quid requiratur
in Musico.

Hos omnes modulatores moderatur *mensurâ* & *percussionum modis* *Præfectus Musicæ*, seu *Phonascus*, aut *Mesóchorus*; unde *variarum concors discordia* *vocum* seu *symphonia* efficitur à *Symphoniacis* seu *Harmonicis*; ad quam requiritur non *artis tantum cognitio*, sed & *oris & digitorum conformatio*, *vocisque attemperatio*. Neq; enim *fatis est, nôsse figuras notarum, tempora, signa, pausas, ligaturas, (quadratas, obliquas, descendentes; ascendentes, perfectas, imperfectas,) fugas, revolutiones, diminutiones, suspiria; syncopas, seu fractiones* *vocum, &c.* sed utendum *chromatis*; (*chromatibus*) & *coloribus*. *Vox* (*sive modulatus, & moduli*) in *mæandros* est *variè flectenda*; *impli-canda*, *copulanda*, *concidenda*, *distinguenda*, *intorquenda*; *modò suspendenda*; *modo in longum trahenda*; *iterum revocanda ac reciprocanda*, *commutanda*; *nunc claranda*, *nunc infuscanda*; *jam scanfim excitanda*; *jam ab acuto in gravem recipienda*, & *colligenda*; *jam sursum, deorsum, variô sonorum intervallò, multiplicique flexu citanda*, prout *diversa sunt ornamenta chromatica*; dum *voces depressiores invadunt fines altiorum, & coeunt melodiæ*, idque *motu gradoriô*, non *saltatoriô* ita, ut *quælibet per gradus profluat potiùs, quàm violentè per intervalla majora procurrat*; *infimæ tamen conceditur incedere salutatim*. *Diesis* efficit in *cantu* *voculas falsas*, quæ *magis delicatæ, quàm si certæ & severæ*, *Fundamentum & basis*

basis totius concentûs est *admodulatio organica*, omnibus consona vocibus. Sed tu Lusciniam inter cantores dixeris, cui vox limpida, liquida (*Plauto* vinnula, vel vinnulata) canora, firma, vibrans, clara, articulata; *anserem* inter olores putes, & *euphoniae* corruptorem, cui vox fusca, cauca, dissona, absona, absurda, exasperata, retusa, pinguis, obscurata, devorata, absorpta, strangulata, per nares rancidula, &c. Si quis autem irrausit canendô, gutturem olliât dulcibus.

Absurdus Musicus

Desiderius. Ut video, res etiam Musica non auditu tantum, sed intellectu quoque, variis est flexuosa mæandris; quibus (ut, quod sentio, fatear) immorari diutiùs haud est animus. In actu malim *Exercito*, (ut loquuntur) quàm *Signato* hæc addiscere & experiri. Id tamen non est inobservatè transmittendum, quod de diversis canendi generibus dixisti, scilicet *Æolico*, *Jonico*, *Dorico*, &c. *Mercurialis*. Sunt enim verò diversa; cùm aliter explicentur atque aliter; strictim ut transeamus; sunt, qui *Lydium* vocant, (mirè enim variant) *querulum*, *remissum*, *humilem*. Alii *durum* eundem, *asperum*, *minacem*, *temulentum*, *insanum* ajunt. *Phrygium* plerique appellant *austerum* & *religiosum*; *Jonicum* verò *lascivum*; *Æolium* *mitem* & *suavem*; *Doricum* *gravem* & *bellicosum*; unde judicabis de iis, quæ, in his Extremis, sunt Media.

Genera diversa canendi Veterum

Desiderius. Accepi, quod volebam. Sed quæso te, quid sibi volunt illa cantorum peregrina vocabula; qualia sunt: *Motteta*, *Madrigale*, *Intráda*, *Balletto*, *Aria*, *Ritornello*, *Corrente*, &c. Unde sunt profecta? *Mercurialis*. Ab Italis ad nos & Nationes alias; tanquam si neque Vernacula, neq; Latina Lingua hîc habeat linguam. Describam tibi; *Motteta* est, can-

tio seu cantilena gravior & religiosa; *Madrigále*, liberior & lascivè jucunda; *Intráda*, præcentio & præludium; *Balléto*, choreuma gravius, seu canticum saltatorium; cui subjungitur *Aria*, cantioncula subsultim desaltanda, *Ritornello*, symphonia breviuscula; *Corrente*, cantio celeriore saltu decurrenda. *Falso bordone* (quasi bracteata segmenta) figuratus cantus, Corali mixtus.

Desiderius. Intellexi hæc. Quid de *Stylo*, quem vulgò *Recitativum* vocant? *Mercurialis*. Est cantus recitatus, seu cantata recitatio non tam attendens expriménsque vocum inter se implicationem & crispationem, quàm vim modùmque modulatè & ad affectum accommodatè pronuntiandi (forfan cantillandi dixeris) syllabas. *Cantilenæ* solent dici, quæ ab ancillis pensæ trahentibus cantantur, nullâ lege metricâ, nec certâ numerorum moderatione adstrictæ; etenim aliud est, *molodiam* quandam exprimere cantu; aliud *modulari*, seu modulatè aut ad modulos canere. *Desiderius*. Capió, & eo. *Mercurialis*. Quid in penum nostrum? *Desiderius*. Quod Horatius iuppeditat:

*Om nibus hoc vitium est cantoribus; inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
Injussi nunquam desistant.*

Mercurialis. Ejusdem est: *Nugæ canoræ*; variô sensu. *Cantilenam eandem canere*. *Surdo canis*. *Sirenium cantus*. *Cantoris hesitantia* tussis. *Res decantata*; importuna in luctu Musica. *Paulò majora canamus*. *Cantandô tu illum?* ex *Virg.* eclog. Et: *Stridenti miserum stipula dispendere carmen*. Historicum est, quòd narrant, Pythagoram, cùm in homines ebrios tibicini ad modulantes incidisset, jussisse ex templò canere *Doricum*, itaque crapulam & temulentiam discussisse, ut corallas capite detraxerint,

rint, séque ad modestiam composuerint. *Desiderius*. Tanta vis soni modulati? *Mercurialis*. Confirmat Davidis cithara. Hinc ad alias *mensuras*, non *auribus*, sed *oculis* probandas.

CAPUT LX.

Geometria.

EX vi nominis est terræ mensuratio, seu ars *Geometiendi* terram; latiùs ad aliarum quoque rerum dimensionem extenditur, considerans magnitudinem, (secundùm quam aliquid dicitur. *Quantum*) cujus Extremum vocatur *Terminus*; éstq; alia *Continua*, (quod etiam suprà indicavimus) eaque vel per partes sibi succedentes, ut *Tempus*; vel *Permanens*, ut *Extensio* corporum; alia *Discreta*, ut *numerus*. *Permanens* dividitur in *Geodesiam*, agros, acervos, puteos, turres visibilibus lineis mentientem: & *Speculariam* seu *Opticam* (vulgò *Perspectivam*) varios rerum, sub aspectum cadentium, radios examinantem. Quibus inservit *Mechanica*, in se complectens *Architectonicam* seu *Ædificatoriam*; & *Organopœiam*, machinarum & instrumentorum conjunctricem; ac *Thaumopœiam*, spiritibus, ponderibus, nervis, ignibus mira quædam efficientem.

Nunc de *Geometrica*, prout alta, lata, profunda, plana, gibbosa, longa, brevia, magna, parva, crassa, densa, tenuia explorat, suasque *mensiones* peragit per *puncta*, (minimas ac individuas lineæ partes) *lineas*, *superficies*; ac *figuras solidas*, seu corpore constantes. Est autem *punctum* principium magnitudinis; *linea* solâ est longitudo (Mathe-*maticè*) contenta; *superficies* latitudinem quoque habet; quibus si *profunditas* accesserit, dicemus corpus esse, seu solidum; a cujus consideratione

Geometrie partitionio.

Dimensiones Geometricæ.

nomen *Stereometrie* inditur. Quidam, secundum varias earum occupationes, Planimetriam, Longimetriam, Altimetriam, Profundimetriam, Trigonometriam, Cyclometriam, &c. nominant, frustra multiplicando vocabula, quorum aliquæ nec Latina, nec Græca. In Geometricis celebratur Euclides, Archimedes & Apollonius, præsertim hujus *Conica*.

Linea.

Linea incipit à puncto, & definit in punctum, estque vel *simplex*, vel *mixta*; illa est vel *recta*, (æqualiter inter puncta sua interjacens) vel *curva*, seu obliqua; siue hæc sit circularis, siue spirata, conchata, ovata, lenticularis, serpentina, seu flexuosa. *Circularis* æqualiter distat à medio; *Helix* inæqualiter; *Linea mixta* componitur ex recta & curva. *Linea* ad aliam comparata, vel est *Parallelæ*, seu æqualiter ab altera distans; vel *Perpendicularis*, (Geometris) directè super alteram insistens; *Lineatum* dicitur, in quo sunt Lineæ, seu quod ex Lineis est.

Angulus.

Ex concursu, seu contactu Linearum, fit *Angulus*; vel *Rectus*, ut quando *Linea recta*, rectam tangens, æquales facit Angulos, siue, cujus crura sunt æqua ad *perpendicularum*; vel *Obliquus*, cujus crura non sunt ad *perpendicularum* erecta; isque vel *Acutus*, minor recto; vel *Obtus*, major recto. Sed hæc sine delineatione vix assequeris. *Desiderius.*

Figura.

Vix indigeo. *Mercurialis.* Præfiscini; sequentur plura. A Lineis & Angulis, progressio fit ad *Figuram*; quæ, secundum Euclidem, unò aut pluribus clauditur terminis; sic circulus unò continetur, nempe Lineâ curvâ; Triangulus, tribus Lineis rectis. Est autem *Figura*, vel *plana*, vel *gibba*; siue sit superficies, siue corpus. Si superficies plana; vel est Lineæ rectæ: (Geometris *Rectilinea*) vel curvæ

est profunda, sive gibba, tum vel est *sphaerica*, vel
Conica, vel *Cylindracea*. Corpus autem tum *pl*
num dicitur, quando comprehenditur à super
ciebus planis, quæ dicuntur ἑδραῖα, ut pyramis, p
fma, &c. de quibus mox.

Partes cujusque *Figuræ* sunt quinque. 1. *C*
trum, quod est punctum, in Figura medium.
perimeter, seu comprehensio, aut ambitus Figuræ.
3. *radius*, linea recta à centro ad perimetrum pr
tenfa. 4. *diameter*, linea recta per centrum Figu
ducta. 5. *altitudo*, seu linea perpendicularis à ve
tice Figuræ, ad basin erecta.

Jam ad *Figurarum* descendendô *Species*. Triangulum, (vel Triangulus, aut Figura Trianguli) est Figura tribus constans angulis, Latinis *Trígonum*, (vel Triquetra, scilicet Figura) Græcis τριγωνόν; quæ vel laterum est trium æqualium, Græcis ἰσόπλευρον; vel crurum seu laterum duorum æqualium, Græcis ἰσοσκελές; vel varia, Græcis σκαληνός, tria scilicet habens latera inæqualia. Relatione verò angulorum, est ὀρθόγωνος vel ὀρθόγωνιος, seu rectangula, unum saltem habens angulum rectum: aut ὀξυγώνιος, vel unum habens acutum, aut ἀμβλυγώνιος, unum habens obtusum. Cùm verò Græcis vocetur σχῆμα, quod Latinis Figura, id genere neutrô loquuntur Geometræ, dum dicuntur Triangulum est *regulare*, quod tribus comprehenditur lateribus; *irregulare*, quod pluribus; *æq*

laterum, quod tria habet æqualia latera; *equicrum*, quod duo tantum habet æqualia crura; *varium*, quod tria habet inæqualia latera; rectangulum, obtusangulum, acutangulum, &c. Porro in omni triangulo, si unum latus feceris basin, reliqua sunt crura; in rectangulo tamen peculiariter latus angulo recto subtensum, vocatur *hypotenúsa* sive subtensa; è reliquis alterum, quod in imo jacet, *basis*; alterum *cáthetus*, sive perpendicularis.

Ex Tri-
angulis
composi-
ta Figu-
ra.

Ex Triangulis, ut monui, nascuntur composita *quadrilatera* & *quadrangula*; inter quæ eminet *parallelogrammum*, lineis seu lateribus ex adverso oppositis, æquè distantibus, Græcè *παράλληλοις*, ut est tabula aliqua oblonga; *quadratum* seu quadrum quatuor latera habet æqualia, cum angulis rectis; cui similes sunt *rhombus* & *rhomboides*, nisi quòd comprimantur in angulos acutos; reliqua omnia quadrangula, non parallela, *Euclides* nominat *trapezia* seu menfas aut menfulas. Denique multangula, *πολύγωνα*, sunt longè plurima: v. g. pentagóna, seu quinquangula: hexagóna, sexangula: heptagóna, septangula: octogóna, octangula: enneagóna: decagóna: hendecagóna, hodegóna, &c. Angulata, angulosa, & angularia dicuntur, quæ angulis sunt prædita; dicimus & angellus, & angulatim.

Circulus.

Hinc transeamus ad *circulum*, Figurarum capacissimam & simplicissimam; qui fit ex unica linea ambiente, quam vocant Græci *peripheriam*; (vulgò *circumferentiam*) à cujus medio puncto seu centro, ductæ lineæ, sunt inter se æquales. *Diame-*ter (tertiam peripheriæ partem adæquans) circulum bifariam dividit, quam altera lineam transversim secans, efficit *radios*, seu sinus aut *semidiametros*, scilicet à centro ad peripheriam ductas lineas.

neas. Peripheria diffecatur in *quadrantes* quater-
nos, & quadrans quilibet in tres partes æquales;
& harum quælibet in totidem; & iterum quævis
in quinque distribuitur; sic quadrans dispescitur
in 90. partes; semicirculus ($\eta\mu\acute{\iota}\kappa\upsilon\kappa\lambda\odot$) in 180 & cir-
culus in 360. *Chorda* est linea recta, arcum quem-
cunq; circulo subtendens; Mathematici circulos
parallellos seu *concentricos* appellant, qui habent
idem centrum; *excentricos*, qui non habent idem.

Videamus jam *Stereometriam*, & consideremus *Corpus*
corpus, quod est trinæ dimensionis capax. Inter *planum.*
corpora, quæ *plana* vocantur Geometris, est *Pyra-*
mis à basi recta, triangulis fastigiata; (si à quatuor
trigonis assurgat, *terræædros* vocatur) seu est mo-
les quadrata, è latiore basi in acuminatum ten-
dens fastigium. Quod è pyramidibus compofi-
tum aut constructum, pyramidatum dicitur. Dif-
fert ab ea, *prisma*, quòd non ita se in apicem acu-
minet. Cujus Figuram referunt vitra trigona iri-
dis colores repræsentantia; quibusdam prisma est
triplum pyramidis, cujus basis & altitudo inter se
æquales sunt; dicitur aliàs *ferratile*, quasi sectum
de pyramide; si quinque habeat latera; *pentæædron*
vocatur. *Parallelipedum* constat sex superficiebus
planis quadratis, quarum quælibet, inter se op-
positæ, sunt parallelæ seu æquales, ut est trabs be-
nè dedolata, æqualis crassitie, sive oblonga sit,
sive *cubica*, ut loquuntur. Est verò *cubus* Figura
sex *quadratis* æqualibus contenta, unde *hexæædron*
dicitur, quales sunt tessera luforia sexlateræ (*Ge-*
om.) & sexangulæ. *Octæædron* est Figura octo an-
gulis æqualibus & æquilateris comprehensa; *Do-*
decæædron, compositum est ex duodecim penta-
gónis æqualium angulorum & laterum. *Icosææ-*
dron viginti constat triangulis æqualibus. Præter

hæc sunt *πολύεδρα*, quæ *Geom.* dicitur *irregularia*, seu inæqualium angulorum & laterum, ut est Figura sexangulæ basis, pluribus *ἑδραῖς* seu lateribus inæqualibus distincta.

Corpus gibbum.

Inter *corpora gibba*, numeratur primò *Sphæra*, aliò nomine *Globus*, cujus interior pars concava, exterior convexa est; diameter illius est *axis*; hujus verò extremitates seu termini, dicuntur *poli*; tum sequitur *Conus*, qui nihil est aliud, quàm *rotunda* pyramis, seu turbo inversus; inde *Cylindrus*, teres & oblongus. Est autem *orbis* giratus, *globus* rotundus, *funis* convolutus, spiralis; *pepo* ovatus, *gemme* quædam lenticulanres, seu oblongæ instar lenticulæ, *columnæ* cylindræ, *pomum* orbiculatum, *tribulus* triquetrus, *pirum* & quodvis conicum, est turbinatum; quædam pira sunt verticillata; *asser* & *laterculus* est quadratè oblongus, *metæ* acuminata, *cuneus* & cuneolus supernè acutior, inferiùs latior ad findendum, &c.

Quadratura circuli.

Ut aliæ scientiæ; sic Geometriæ præcipuè principia quædam habent communia, quæ ipsis axiomata & dignitates, *Ciceroni* effata & pronuntiata, appellantur; quibus positis & concessis, suas petitiones ac postulationes faciunt; & inde propositiones, problemata, elementa, demonstrationes ac theoremata confirmant, quasque ad oculum & clarum Solem demonstrant. Celebris inter eos contentio est de *quadratura circuli*, aliis eam asserentibus, & illud Archimedis *εὐρίνα* exclamantibus; aliis negantibus & pernegantibus, posse exactam dari proportionem curvi & recti, hoc est, inter peripheriam circuli & quadratum diametri. Insulsa est illa quadratura, mutantium ambitum circularem in lineam rectam, & hanc in quatuor æquales partes dividendum. *Desiderius*. Nos bona cum

cum pace hisce litigantibus subtrahamur. *Mercurialis*. Modò ne alias in lites incidamus. Hic subnotes, *E diametro opposita*; valdè dissentire. *Mors ultima linea rerum*; pax solida, constans. *In omnibus circulis*; seu hominum congressibus. *Cicero* vocat *judicem circumferentem*; fastidiosè caput circumferentem. *Non quadrat*; non convenit. *Quis homo quadratus*, superiùs diximus. Nunc crassiore quædam filò metiamur.

CAPUT LXI.

Geodæsia, seu terræ partitio, ac divisio.

Habet & hæc nomen à dimensione terræ, (nam γῶνια vel γῆ terra, δαίω, divido) in hoc à Geometria differens, quòd hæc expendat magnitudinis principia, affectiones & species citra respectum aut considerationem materiæ; *Geodæsia* demonstret usum in materia subjecta; unde quibusdam Geometria Practica dicitur.

In genere mensurarum, celebratur *virga*, (quam dicunt *mensuriam*, & *mensuram famosam*) seu pertica, aut radius, aut linea partium, aut regula *pantometrica*; aut *scala proportionum*, continens pedes minutos & contractos; quæ, quando in denos distribuitur pedes, *decempeda* appellatur; scias verò, in numeris Geometricis notari etiam minuta; hinc si pertica aut virga decem v. g. pedibus distinguitur, vocantur Decem illæ partes, *Prima*; hæc dividuntur in *Secunda*; hæc in *Tertia*; *Tertia* in *Quarta*; & hæc in *Quinta*, &c. atque sic, in ejusmodi Decempedâ, *Secundum* erit pars centesima; signantur autem hoc modò: integra pertica notatur ciphra 0, *Prima*, supernè virgulâ unâ (,) *Secunda* duabus (,,) & sic deinceps, E. g. 2 4 3 0 5,
 Z 5 expri-

exprimes ita: viginti quatuor *integra*, tria *Prima*, nulla *Secunda*, quinque *Tertia*; sed hæc Arithmeti-
cis relinquamus.

*Virga A-
rithme-
tica seu
Canoni-
ca.*

Per aliam virgam *Arithmetica*m, seu *Stereometri-
cam* aut *Canonicam*, doliorum v. g. capacitas me-
chanicè ita deprehenditur. Mensuratur (*vet. Lex.*)
vasis latitudo ad basin exteriorem; deinde ad me-
dietatem (utamur hoc verbô, quod usurpare, *Ci-
cero* negat ausum se fuisse) sub obturamento (ori-
ficium vocant;) denique æquata diametros cir-
cinô capitur, & multiplicatur in altitudinem; ita
si vasis altitudo sit decem partium, & diameter æ-
quatus incidat in 7. partes; capacitas erit 70. par-
tium. *Desiderius*. Hæc cùm in foro fierent vinario,
vidi, nec intellexi.

*Instru-
menta
Geodæ-
tica.*

Mercurialis. Vidisti etiam supellectilem (instru-
menta) reliquam Geodætis usurpatam? *Desiderius*.
Qualem? *Mercurialis*. *Abacum*, seu asserem, aut
mensam Geodæticam; tum *radius* decussatum
Geometricum, vulgò *Jacobi baculum*; Græcis *cho-
róbaten*; præterea *Quadratum*, geminô latere, um-
bræ scilicet *rectæ* & *verse* in certas partes descrip-
tum? *Versa umbra* incidit in latus Quadrati pen-
duli: *Recta* adhæret lateri pinnacidiorum. At in
stabili quadrato, latus horizonti parallelum, est
umbra *Recta*: alterum, *Versa* lateri pinnacidio-
rum adversum; Et *Quadrantem*, illum, (quartam
circuli partem) qui ob frequentem ipsius in A-
stronomicis usum, solet *Astronomicus* appellari? &
Astrolabium rotundum, quatuor in margine qua-
drantibus distinctum? & *diopiras* seu regulas, &
pinnacidia *Geom.* seu pinnulas pertusas, illis infi-
xas, per quas prospectantium linea *Opticæ* seu *Fi-
ducie* excurrit? Et quæ sunt alia eò pertinentia?
Desiderius. Vidi, & non vidi; quia, quem in usum
quid-

quorū efficiunt, rei viā distantia deprehenditur.
Desiderius. Haud satis capio, quæ dicis. *Mercurialis*.
Id aliàs te docebo pluribus, cū stare licebit au-
sedere; nunc gradiendum est nobis. Hoc tamen
velim, ut inter eundem committas menti. *Desi-*
derius. Quid? *Mercurialis*. Geometræ explorari
rectitudinem aut curvitatem *lineâ* vel *amussi* fun-
niculi extensi; vel applicatâ inflexili *regulâ*, quæ
Canon ipsis, Mechanicis *Lineale* dicitur; rectitudi-
nem anguli metiuntur *normâ* seu *gnómone*, cujus
figuram refert L majusculum Latinum vel Γ Gra-
cum; situm plani seu jacentis Horizontis, *libella*
erecti autem plani, *perpendiculô*; circuli exactio-
nem, *circinô*; vasis capacitatem, *virgâ Stereometricâ*.
Desiderius. Facilius hæc percipio. *Mercurialis*. De
mensura hæc porrò accipe. Veteres Latini Orbes
terrarum in Partes; Partes in Provincias; Provin-
cias in Regiones: has in Loca, Tractus & Territo-
ria (vulgò Districtus: Territoria in Agros; hos
in Centurias; has in Jugera; hæc in Climata; Clima-
mata in actus, perticas, passus, gradus, cubitos,
pedes, palmos, unicas & digitos diviserunt.

Nos per *varias mensuras* transaturi, à minoribus
ad minores paullò pressius procedemus. Quatuor
grana papaveris faciunt unum *bordeaceum*; horde-
cea totidem, *digitum* latum seu transversum; digi-
tus cum triente *pollicem* (seu *unciam*, partem duode-
cimam pedis;) *sextans* duos pollices; digiti quatuor

tuo

tuor seu quadrans *palmum*, hoc est, tres pollices; *triens* 4. pollices; *quincunx* 5. semissis 6. seu dimidium pedem, pes 8. *dodrans* 9. *dextans* 20. *deunx* 11. Palmi tres *spithamam* seu dodrantem, aut digitos duodenos, pollices novem; quod est spatium seu interstitium inter pollicem & indicem digitum distentos; id *Græcis* *lichas* dicitur; quatuor palmi seu pollices duodeni constituunt *pedem*; semipes est digitorum 8. seu pollicum 6. Sex palmi constituunt *ulnam* seu *cubitum*, (qui est à flexu brachii ad extremum digiti, quem indicem vocamus;) aut sesquipedem, sive digitos viginti quatuor, aut spithamas duas. Pes est sexta pars altitudinis corporis humani, naturâ benè compositi; cubitus est quarta pars, palmus vigesima quarta. Duo pedes cum semisse, seu dimidio, faciunt *gradum* seu gressum, hoc est; passum minorem; quinque pedes faciunt *passum majorem*, seu *Geometricum*, qui est idem cum *orgya*, spatium scilicet, quod inter ambas manus extentas, & latitudinem pectoris interjicitur; decem pedes dant *pérticam* seu *decempedam*; hodie communis *pértica* est pedum senum, quandoque etiam duodenum & sedenum; *calamus* efficit sex cubitos; *funiculus* incertæ longitudinis mensura est. Ulna quibusdam idem, quod *orgya*, aliis est cubitum. Vulgò accipitur pro regula sive cubitali, qualis usitata Suevis; sive pro sesquicubitali, qualis est Bavarica, ad quatuor communes accedens spithamas. Adjectiva mensuram significantia sunt pollicaris v.g. latitudo, digitalis crassities, aut fescuncialis, vel trientalis, vel sesquipollex, &c. dodrantalis 9 pollicum, quadrantalis 4 digitorum seu trium pollicum, pedalis aut pedanea scrobs: aut semipedalis, sesquipedalis, sesquipedanea, septempedalis; qua-

num *plethrum* centum pedes. Octo stadia seu mille passus (intellige minores) conficiunt *milliare Italicum*, seu *stadium Hippicum*, sive *iter Sabbathi Judaici*, seu *milliare antiquum, Romanum*; quorum milliarium singula lapide signabantur, sive cippi seu columnâ; unde ad primum, secundum, tertium, quarum lapidem, hoc est milliare Germanicum. Sedecim stadia, seu pedes mille quingenti, faciunt *leucam*, seu milliare Gallicum aut Belgicum: triginta duo stadia, seu passus quater mille, *milliare Germanicum*. *Dólichus* continet duodecim stadia: *parasanga* vel *parasangis* complectitur triginta stadia; aliàs dicitur *milliare Persicum*, respondet ferè milliario Germanico, quantum scilicet unâ horâ confici potest equitandô.

In agris verò *centuria* complectitur centum jugera; posteriore ætate apud Romanos extendebat se ad ducenta; *jugerum* (quod juncti boves undie perarare possunt) in longitudine pedes habet ducentos quadraginta; in latitudine centum viginti; tota *area* est pedum vicies octies millenum octingentorum. *Actus* quoquo versus *quadratus* centum est & viginti pedum; *Actus minimus* pedum habet quatuor in latitudine, ducentos vicenos in longitudine; *versus quadratus* centenum est pedum: *clima*, spatium quoquo versus, sexaginta pedum; jugera herbidis tumulis seu pulvillis circumterminantur. Menfor agrorum dicitur etiam.

nitor & decempedator, castrorum metator, aquarum liberator

Mensurae profunditatum. In liquidis.

Desiderius. Enim verò non tam ambulatores, quàm cursores sumus, qui tantas & tam varias distantiarum & longinquitatum mensuras celeriter permetimur. *Mercurialis.* Quid enim hoc mirum? Hoc liberiore pede, quò liberiore aurâ pro-
fecti sumus; nunc contrahendus spiritus, & in profundas capacitates immigrandum.

In *liquidis* quidem mensuris minima apud Romanos (hos enim in hoc itinere Latino ob oculos habemus) fuit *ligula* seu *cochlear*, quorum quatuor faciunt *cyathum*; *concha* semicyathum; *acetaculum*, sive *οξύβαλον*, sesquicyathum; quatuor cyathi *quartarium*, seu quartam partem sextarii, hoc est, octavam partem *mensurae* (ut vulgò loquuntur) *Augustanae*; quartarii duo seu sex cyathi explent *hemina*; heminae duae *sextarium*, (dimidiam *mensuram Augustanam* sive *còtylam* aut *cotylen*, ponderantem viginti uncias aquae. *Quincunx* est poculum quinque cyathorum; *triens* quaternum; *quadrans* trium, nempe quarta pars sextarii. Seni sextarii faciunt *congium*, (unde bicongii & tricongii, qui unò ductu duos aut tres exhauriunt congios) seu cantharum *congiarium*. (Fuit etiam *congiarium*, munus Imperatorium, quò olim donabatur populus; sicut donativò milites.) Quatuor congii faciunt *urnam*, seu 12 mensuras nostrates, quantum scilicet vir ferre potest. Bavarica tamen urna longè major est, quæ continet sexaginta & ampliùs mensuras vulgares, hoc est, centum viginti sextarios, seu congios viginti. Alicubi urna nostratam duplò, triplò, quadruplò excedit. Duæ urnæ (Romanæ) constituunt *amphoram*, hoc est, sextarios octo & quadraginta, nostrates

centum quadraginta quatuor. Viginti amphoræ
expleant *culleum* vel culeum, quantum plaustrum
vehi potest, unde vehes vini dicitur.

Atque hæc, quæ de liquidis differuimus, cum
satis liqueant apud viros doctos; mira quanta dis-
sensio est in *aridis*, ut adeò vestigia, à veteribus
trita, videantur à posteritate vel extrita, vel non
mediocriter confusa. Nam quis Hebræas, Græ-
cas, Romanas mensuras inter se componat? Qui
tot aliarum nationum varias metiendi rationes
& supputationes in concordiam redigat? cum in
eadem provincia & regione non mensuræ duntaxat
sunt, sed ipsa quoque discrepent earum nomina.
Consilium est, ire non sensu nostrò sed periti viri
cujusdam ductu, *Cornelii* inquam *à lapide*, cujus
eruditioni quis non assurgit?

Omnes imprimis mensuræ, quæ vasis conti-
nentur, æstimandæ sunt secundum *capacitatem*
non metallorum, quæ in se recipere possunt; sed
vel *liquidorum* ejusdem ponderis, ut aquæ, vini
aceti; vel *aridorum* ejusdem generis; quis enim non
scit, frumentum ponderosius esse farinâ, & tritum
cum hordeò? Sit ergo. Minima in aridis mensura
est, ligula; tum cyathus; tum acetabulum; deinceps
hemina, (quasi semisextarius seu cotyla;) cujus
octava pars est, quod dixi, acetabulum: duodeci-
ma, cyathus. Sextarius Romanus continet un-

cias viginti frumenti nostratis; *chœnix* sextarios
 quatuor, seu modii partem quartam, amphoræ
 duodecimam, eratque diurnus hominis cibus.
Modius dictus est à Romanis, quasi modus, quò
 frumenta dispensabantur, estque tertia pars am-
 phoræ, continens sextarios sedecim, heminas tri-
 ginta duas, libras frumenti viginti. *Semodius* est
 dimidia pars modii; *modiolus* pars quarta: *semimo-
 diolus* octava; *trimodium* seu trimodia, æ, tres mo-
 dii; hinc calix modalis. *Amphora* Romana (quam
 excessit Attica, parte tertiâ) continebat libras fru-
 menti nostratis sexaginta (vini aut aquæ octo-
 ginta, sextarios quadraginta octo;) duæ ampho-
 ræ faciebant *medimnum*, constantem modis sex,
 seu libris frumenti centum viginti. Hebræorum
corus seu *homer* continebat modios Romanos tri-
 ginta; medimnos Atticos quinque. Dimidia pars
 cori Hebræis est *Lethec*, tantum onus, quantum
 vegetus adolescens asino potest imponere. *Batus*,
ephi, *metrêta* æqualia sunt inter se, (respondent
 amphoræ Romanæ, trium scilicet modiorum)
 quorum decima pars, *gomor* sive *assarion*, libras
 ponderat octo: *Satum* tertia pars est ephi, seu mo-
 dius Romanus; *cabus* duodecima pars ephi, *sati*
 verò quarta. *Log* est sextarius Hebræus, unica-
 rum tredecim. Plura non addo; abeundum est.
Desiderius. Sed quid de nostris medimnis, quos *scap-
 phas* appellamus? *Mercurialis*. Nec modii sunt æ-
 quales, nec medimna; verba habes, mensuras illis
 adapta; nam quid morentur nos illæ, quod alicu-
 bi Germani nostri sesquimodium vocent linguâ
 patriâ *ein Stâr*; Alibi modium, *ein Sâster*; alibi
 modios quatuor *ein Malter* sive *Mut*. Nos Lati-
 norum vestigia legimus: & iter nostrum prose-
 quimur; præstolatur adventum *Stadica*. *Desiderius*.

Nisi

Statica, sive ars ponderandi.

Appellationem trahit à ponderando, & librando, sive à ponderibus & libris. *Libra* partes sunt; primùm, *librile*, seu scapus, a jugum; (periphrasticè, vectis transversus, in medio suspensus, æquali utrinque magnitudine pondere, à cuius extremis binæ pendent lance æquales;) deinde in centro librilis, *axiculus*, super quem fit libratio; tertio *ansa*; à qua scapus pendet; & ansæ apertura seu *agina*; per hanc transit *examen*, lingua scilicet infixæ scapo. Est autem duplex ratio libræ, seu pensitationis, aut pensationis. Prior habet centrum in medio scapi; unde fit, ut æquilibria neutro inclinent: graviora vel præponderent, deorsumque vergant, leviora attollant, tantò magis, quantò altera lance magis prægravatur; sive id fiat in bilance maiore, quam vocant *trutinam*; sive in minore & minima, quam pensiculantur numeri aurei, quam *momentariam* vel *monetariam* vocant libellam; illud verò, quod lanci sive trutinæ appensum est, *sacóma* dicitur. Altera libræ forma spectatur in *statéra*; seu *trutina Campana*, quæ habet centrum librationis, extrinsecus medium scapi seu vectis oblongi, cuius rei consequens est, ut radius seu bacillus protensior faciat inter librandum maiores ascensiones, quàm n

Uſus li-
bræ.

dius minor, ideóque ſit idem comenſus (commenſio & proportio) ponderum inter ſe, qui arcuum.

Uſus horum eſt talis. *Libripens* (librator, penſator, penſitator, ponderator) imponit rem libranda alteri lanci: alteram gravat ponderibus, donec videat *æquilibrium*, (ſeu æquipondium, æquamentum, libramentum) quod oſtendit *examen* lancis, *áginam* æquans & in medio conſiſtens, momento æquó. *Aginator*, quó penſiculiſſe examinat libram, hoc ſordidiſſe agit in mercibus, parvóque movetur lucelló aut quæſticuló; liberalior adjicit *superpondium*, ſive additamentum. In ſtatéra res libranda ſuſpenditur ab *unco*, (qui in altero vectis extremo pendet; in altero appenſum eſt *ponduſculum* ſeu *appendiculum*, quod promovetur cum ponderis auctario,) per *ſcapum*, diſenſum inciſuris, ſeu ſignatum & diſtinctum punctis, librarum partes & diſcrimina notantibus. *Æquilibritas* in ſublevatione ſcapi, non in depreſſione conficitur; contrà, quàm in libra accidit; quod propiùs centum admovetur, ponderat minus; quod longiùs à centro, ponderoſius eſt.

Partes
aſſis.

His ita expeditis, antequam ad partes libræ & varia nos pondera conferamus, ſciendum eſt, quamlibet rerum menſuram per aſſem ſignificári. Sumitur enim *As*, vel *Aſſis*, pro quovis integro; v. g. uſuræ, hæreditatis, cœli, temporis, pedis Geometrici, jugeri, pecuniæ, poculorum, &c. ſolétque dividi in partes duodecim, quas Latini dicunt *uncias*, Græci *μῶγια*. Nos, tametiſi jam ſemel & iterum de his mentionem fecimus, hoc tamen locó, ex inſtituto de iis agemus.

Uncia appellatur ab uno: *ſextans* quaſi ſexta pars aſſis, uncia duæ; *quadrans*, quarta pars aſſis, uncia tres. *Triens*, tertia pars aſſis, uncia quatuor;

quin-

quadrassiss (quatuor alies) *quinquessiss* , *sexussiss* , *sex-*
tussiss , *octussiss* , *nonussiss* , *decussiss* ; *centussiss* .

Jam ad libram seu pondo veniendô , *levissimum*
pondus , dans libellæ momentum , est *granum* (quan-
quam gemmariis *minutulum* est pars 36 grani Ro-
mani ;) quatuor grana faciunt *siliquam* (Græci
κεράλιον ;) quinque vel sex grana dant *scrupulum*
vel *scripulum* ; tres scrupuli dant *drachmam* , qua-
tuor drachmæ , *semunciam* , seu dimidiam unciam
(vulgò *lottum* ;) octo dant *unciam* (vulgò *quin-*
tulam ;) *sextula* (sexta pars uncia) facit scrupu-
los quatuor , semisextula duo ; *sicilicus* , (dictus à
sicilire seu fecare) quarta pars uncia ; *duella* , par-
tertia ; *scrupulus* vel *scrupulum* ; vigesima quarta
obolus , quadragesima octava ; *semiobolus* , nonage-
sima sexta ; *siliqua* . CXLIV. Unciæ duodecim
faciunt *libram* ; duæ libræ , *dupondium* ; tres , *tripon-*
dium ; centum , *centumpondium* ; vel pondus cente-
narium . Germanorum *tonna* diversi & ponderi
& numeri est ; nam mille v. g. haléces constituunt
tonnam ; quam etiam faciunt nonaginta sex
mensuræ mellis ; eandem efficiunt centum milli
florenorum . *Sexagena* , est orca , v. g. passerum
marinorum sexagenûm ; quibusdam tonna con-
tinet libras 781 , duodecim tonnæ faciunt *pondus*
onerarium navis majoris , cujus partes dicuntur
pintæ (*Prompt. Germanico-Latin.*)

At tu , errare si nolis , *distingue libras* ; nam ali

mercatorum (quam *Mercalem*, & *Publicam* vocant) XVI. unciarum. XXXII. semunciarum; alia *Parmacopœorum* (quæ dicitur *Romana*) XII. unciarum; alia *nummularia*, scilicet monetariorum & aurificum, unciarum VIII. quam Germani *marcam* appellant, habentem drachmas 64; cum libra communis habeat drachmas 96. *Libra Attica* quatuor drachmis major fuit, quàm *Romana*; *libella* verò & pro statéra, & librali pondere, & pro asse accipitur, cujus dimidium est *sembella*. A libra fit *selibra* $\frac{1}{2}$ ℔ . Adjectiva sunt libralis, bilibris, trilibris, quadrilibris, quinquelibris, &c. *Desiderius*. Graviores in re libraria dubitationes ponderibus tuis levâsti; jam expeditior ambulo. *Mercurialis*. Ad nummos nempe properas. Tecum accipe hæc. *Ad libellam examinare rem*; accuratè, *Iustius trutinâ*.

CAPUT LXIII.

Res Monetaria, sive Nummaria.

HÆc quoniam pro temporum & locorum variatione, si quidquam aliud, mutationi obnoxia est, tam accuratè definiri non potest, ut ab omnibus æquè intelligatur & probetur nos operam dabimus, ut quàm fieri potest clarissimè, & monetam antiquam explicemus, & ad nostram Imperialem accomodemus. In qua re prius, quàm progrediamur longiùs, præmittendum est ex communi Eruditorum sententia, idem esse *assem* sive libram, aut libellam, aut pondo æris, aut æs, absolutè, nam asses erant ærei; unde *Martial. l. I. Æra sed à cunctis ulteriora petis*. (Sestertii fuere argentei) strictiùs supputandò, non valere omnino crucigerum nostratem; cum in se contineat quatuor quadrantes; quorum decem efficiunt

*Assis va-
lor.*

assis pecuniarii nonnihil varietur; sed tu minutim
has ne moreris, valoremque monetarium seu
nummularium non scrupulosè concipe.

Atque à minimis inchoandò, nummulos illos
quorum sedecim faciunt sestertium, voca *areolæ*
(vulgò *óbolos*; at illos, qui olim erant *scutellæ*
seu repandi, aut convavi, *octulæ* appelles liceat
nam octo explent, sestertium; quos eosdem *quadrantes*
drantes quoque, aut *teruncios* (à tribus unciiis) co-
xeris, quippe quartam assis partem; cuius tertia
trientes nomina, non nisi per nummulos mone-
nigræ, quorum septem conficiunt sestertium, non
strate more exputandos; *semissi* hodie, nomen
narii est inditum. Hinc perge ad assem integrum
seu crucigerum, horum nummulorum duo (re-
tundiùs putandò faciunt sestertium; terni, *tri-*
sem, (quem quidam *duodenarium* à nummulis
XII. aut etiam *solidum* nominant, vulgò *grossum*
quadra assis (vel quinque assis loquendò strictiùs
victoriatum valet, Germanis *bacium* seu *bacum*; de
victoriata, seu quatuor sestertii, efficiunt *dena-*
rum, seu *drachmam*; cui computatores, denos as-
gnant asses, crucigeros nostrates octonos. Hi
gradum promove ad *didrachmum*, nobis septe-
rtios octo, crucigeros sedecim; cuius insigne apud
Athenienses erat bos, hinc *bovem in lingua gestantem*
qui pecuniâ corruptus fileat. *Tetrachmum* dat quatuor
drachmas, sive *siclum* Hebræum, aut *staterem*

rem aut absolute *argenteum*, intellige nummum.

Et quia inter sestertios ambulamus; cave, ne incidas in foveam, multorum causa infamem: quam ut evites, sic progredere, & cogita, *sestertios* & *sestertia* esse longè diversa; nam singula *sestertia* millenis nummis sestertiis (gen. masc.) æstimatur, adeò, ut decem sestertia sint decem millia sestertiorum, aut sestertiùm, seu decies mille sestertii, qui intelliguntur, quando vel numerario per adverbia effertur; v. g. decies nummùm vel decies sestertiùm, seu decies HS. vel si nominibus numeralibus adjungatur litera M; aut integrè scribatur; v. g. millia viginti HS. ubi intelliges, esse vicies millies sestertios; at decies HS. expones decies centena millia sestertiorum; ita vicies HS. effer, vicies centena millia; & sic deinceps, cum per adverbia fit numeratio. Observes & hoc, sestertium neutrius gen. in numero singulari haud facile reperiri; item, item, Romanos per adverbia loqui solitos, cum numerus suprà mille sestertia, hoc est, millies millenos sestertios excurrit. *Desiderius*. Magnam mihi his in tenebris lucem affundis. *Mercurialis*. Clariùs te illustravero, si ad facem respexeris. *Desiderius*. Adverto oculos. *Mercurialis*. Non negligenter? ac memento, me tibi per *Philippéos* seu *Philippicos* locuturum, eò quidem pretiò, quod patrum nostrorum memoriã viguit, octoginta scilicet crucigerorum seu quadraginta sestertiorum, (postea Philippici illi, seu, si mavis, Fernandici, aut thaleri Imperiales, ascenderunt ad quadraginta quinque sestertios;) per *florénas* autem, (quibusdam *aureoli* dicuntur) quos vocamus Rhenanos, cruciferos admodum sexaginta seu triginta sestertios putamus. Faciunt igitur (ut ad tabulam te doceam:)

20000 HS, seu xx le-			
festertia - - - -	500	666	40
30000 HS, seu xxx			
festertia - - - -	750	1000	
40000 HS, seu xl			
festertia - - - -	1000	1333	20
100000 HS, seu cen-			
tum festertia - -	2500	3333	20
200000 HS, seu cc			
festertia - - - -	5000	6666	40
1000000, seu mil-			
lies milleni HS,			
id est, M fester-			
tia - - - -	25000	33333	20

Jam per adverbia hoc modò:

	Philipp.	Floren.	Cruc
Decies HS, seu deci-			
es centena millia			
HS - - - -	25000	33333	20
Vicies HS - - - -	50000	66666	40
Tricies HS - - - -	75000	100000	—
Quadrages HS - -	100000	133333	20
Quinquages HS - -	125000	166666	40
Sexages HS - - - -	150000	200000	—
Centies HS - - - -	250000	333333	20
Millies HS - - - -	2500000	3333333	20
Sexcenties HS - -	1500000	2000000	

Talento-
rum va-
lor.

Hæc de fextertio rem computatione; circa ta-
lenta jubeo te minùs sollicitum esse, quorum tibi
valorem consigno paucis. *Hebraicum* talentum
duplò majus est *Atticò*; Talentum Atticum duplex
est: *Majus*, quod libras seu minas aut mnas, aut li-
bras Romanas pendit octoginta. Valet *mna*, seu
libra Rom. Philippicos decem, sive HS. 400. aut de-
narios seu drachmas 100. uncia drachmas, ut dixi-
mus, octo. *Talentum Atticum Minus*, libras Rom.,
seu minas continet sexaginta, drachmas sexcen-
tas; & hoc maximè celebratur ab Historicis; de il-
lo priori pauci meminerunt: *Euboicum* quadrin-
gentis æquivalebat Philippéis. Jam si secundum
exactam computationem talentum, *Minus*) sunt
qui talentum Majus unquam extitisse negent) fa-
cit Philippus sexcentos, florenos octingentos,

	Philip.	Floren.
igitur 5 talenta pendent - -	3000.	4000.
10 talenta - - - - -	6000.	8000.
100 talenta - - - - -	60000.	80000.
1000 talenta - - - - -	600000.	800000.

Ab hisce facilè ad majorem summam progres-
sionem facies.

Desiderius. Luculenter me illustrasti. *Mercuria-
lis*. Videre te putas antiqua & remota? quid si cœ-
cutias ad præsentia? *Desiderius*. Quid ita? *Mercu-
rialis*. Non moneta tantum, sed prisca quoque fi-
des immutata est oppidò. Non pretia magis incer-
ta sunt, quàm pondera, & quod quæruntur num-
mularii, metalli probitas. *Desiderius*. Id quidem
per me licet, qui si veteris Romæ nummarium valo-
rem cum Germanico nostro componere queam,
nihil est, quòd laborem de peregrinis. *Mercurialis*.
Pari pactò, dum nationes aliæ de nostrate numo
nihil laborant, fit, ut nec ipsas intelligamus de
moneta

per *stuferos* suos & florenos Brabanticos; Pol
per Polonicos; Itali per *quadrinos*, *baiocos*, *Jul*
testones, *scutatos*; Hispani per *regales* & *duplon*
Angli per *sterlinos* & *rosatos*; Ungari per suos
garicos, &c. unde non magis implicantur his
riæ, quàm rerum pretia, ad forum Civile & Sac
attinentia. *Desiderius*. Rectè monuisti; cœcuti
mihi de visu plaudebam. *Mercurialis*. Adverte
mina; vel in tenebris videbis. *Baiocus* Italici va
quadrinos quatuor, seu crucigerum nostratm
num. *Stúferus* Blegicus, *solidus* Turonensis, *ste*
nus Anglicus, (Latinè sturnus, qui signum
regni & nummi) singuli æquivalent sestertiô,
ginti sestertii seu solidi Turonenses constitut
libram Turonensem. *Julius* Italicus & *regalis* His
nicus æquiparantur drachmæ seu denario, id e
quatuor sestertiis. *Testonem* (ita nominant) fa
unt tres Julii. *Polonicus* florenus quindecim
stertiis æstimatur; *Brabanticus* sedecim seu sic
ut diximus, Hebræô (intellige argenteô.) *Flo*
nus Gallicus seu Francus habet in Gallia 18 aut
sestertiorum pretium: minùs in Lotharingia.
bra Turonensis, aut paulò antè diximus, ad m
dium Philippicum ascendit; *coronatus* Franci
& *scutatus Italicus* sunt idem, sèque hodie ferè
dups florenos extendunt, minùs denariô. *Li*
sterlinorum (quam Angli per minores & mayo
nummos computant) quinque aut ampliùs P
lippicos continet.

Desiderius. Et talpa me lyncem reddidisti. *Mercurialis.* Ne quid præproperè. Namque turbari potes, si audieris, Julios hodie & regales contra quintos sestertios æstimari; est enim pecuniæ valor in ascensu, ut Sol post solstitium hiemale; nulla non dies aliquid addit. Ita ad Philippicos, quinque accesserunt sestertii: ad scutatos, quindecim; (olim enim cum Philippéo consentiebant) ad coronatos, viceni; (qui & ipsi quondam Philippico respondebant) Imperialis nummus, vulgò *talerus* quadraginta quinque sestertiis hodie æstimatur; hunc superat parte quartâ nummus, quem, cum addito, aureum florenum vocamus; *numisma Genuense* ad duos florenos Rhenanos adjicit sestertios senos; Hungarus seu *Ungaricus* (numus) tres illorum comprehendit. *Pistoletus* (ut loquuntur) Gallicus & *Duplo* Hispanicus, supra florenos Rhenanos quatuor, includit sestertios quindecim. Numus Anglicus *Rosatus* (à rosa impressa dictus,) sex florenos Rhenanos valet. *Desiderius.* Ire nunc licet longiùs; nihil etenim restat, quod super his interrogem amplius. *Mercurialis.* At mihi supersunt, quæ dicam. *Drachma* apud veteres sex habebat óbolos; nobis octo crucigeros; semidrachma tres, unde trioboli & triobolaris homo. *Centussis* dat centum asses, seu æra, seu quadraginta sestertios, aut absolutè numos, sive Philippicum. Centum *quadrantes* valent viginti quinque assibus, (quatuor enim quadrantes aut teruntii unò æstimantur esse) hoc est, decem sestertiis; qui olim, à Magnatibus & Patronis Romanis, suis dabantur affeclis, saluatoribus, & clientibus in quotidianam sportulam. *Desiderius.* Absolvisti? *Mercurialis.* Necdum. *Aureus Romanus* viginti quinque æstimabatur denariis (id est, florenis nostratibus

Aureus,
quid, &

drachmas continet quinque supra viginti. Id
stater est aureus. Desiderius. An tandem nummorum
est satis? *Mercurialis.* Argenteorum. Nam qui
concupis animo, dum audis nominari aureos,
absolutè, vel cum adjecto; e. g. ficlei, talenti, mil-
lionis auri. *Desiderius.* Non habeo, quod respon-
deam. *Mercurialis.* At ego habeo. Nummus dicitur
aureus vel à materia, quòd scilicet ex auro con-
tus sit; vel ab æstimatione valoris ac pretii, qui
cum auro comparatur. Si ex materia, tum vel
æqualis ponderis cum argenteo; vel inæquali
æqualis: pretium utique inæquale æquali in
ponderi; est enim auri valor decuplus, aut decuplus
ad argentum: si ex comparatione; tum vel
æquale pretium, ex longè inæquali ducendum
pondere. Jam, quia ficleus, e. g. olim erat ær-
argenteus, aureus; scito, ficleum, aureum va-
quatuor Philippicos seu florenos duodecim
banticos; cum ficleus argenteus unum tantum
Brabantiae florenum pendat. Idem de drachma
idem de auri talento cogita; nam (exemplis te-
cam) talentum argenti Hebræum tria millia con-
tinebat ficleorum, hoc est, mille ducentos Phi-
péos, seu coronatos Francios (antiquiore, ut si-
memini, valore;) aureum vero Hebræorum ta-
lum, duodecim complectitur Philippéorum
lia. Satis clarè? *Desiderius.* Nisi captus sum oculis
Mercurialis. Sed age; si centum ego tibi pomit

aure

aureos, quantum à me speras pecuniæ? *Desiderius*. Veteris ævi, an nostri? *Mercurialis*. Nostri; de pri-
 sco suprà memini. *Desiderius*. Germanos, an Itali-
 cos? *Mercurialis*. Germanicos. *Desiderius*. Ajo, cen-
 tum abs te mihi promissos esse florenos Rhena-
 nos; nam videris, per aureos, intellexisse aureolos;
 juxta catachresin vernaculæ, aurum pro argento
 nominantis. Sin' Italicos; dico, totidem scutatos
 nummos in promissum venisse, quorum singuli ho-
 die (ut innui) valent decem Juliis, seu florenô no-
 strate, & viginti quinque sestertiis; vulgò coro-
 natum argenteum vocamus. Quod si Hungaricos
 pollicitus es, tum ducentos Imperiales (taleros
 sive Fernandicos) abs te exspecto. *Mercurialis*. Re-
 ctè. Quod si tonnâ auri pollicitatus si tibi? Quid
 si millionem auri? *Desiderius*. Si tonnâ, seu cen-
 tum auri millia; possem vel decuplum, hoc est, de-
 cies centena mihi sperare florenorum millia; vel
 centies mille nummos Hungaricos; vel denique
 centies mille florenos Romanos. Idem de millio-
 ne, cum proportionem, assero. Quid dares horum?
Mercurialis. Quod videretur Judici. Lis pendeat
 interea. *Desiderius*. Per me quidem licet, vel ad cen-
 tum annos, ut olim apud Areopagitas. *Mercuria-
 lis*. Longiùs etiam seculô. Restat, ut aliquid hisce
 addam, quod, nescio, an omnes credituri sint; mi-
 hi dudum fidem fecit auctoritas virorum omni
 exceptione majorum. *Desiderius*. Edissere, ut &
 ego assentiar. *Mercurialis*. Siclus Hebræus (juvat de
 hoc mentionem propter reverentiam Sacræ Pagi-
 næ repetere) idem omnino erat, sive *communis*; sive,
 ut Divina loquitur Scriptura, *juxta pondus Sanctu-
 arii*; adeoque nec alter major, nec alter minor, sed
 unus & idem; dictus est Sanctuarii, quod serva-
 retur inibi justissimi siclus ponderis, ad quem ap-
 pendi

pendi possent & examinari reliqui, ne fraudi (puta decurtationi aut diminutioni) pateret locus. Sic apud Romanos publica *pedis* & *amphora* mensura servabatur in Capitolio. Testem, quem supra, laudo *Cornelius à Lapide. Desiderius*. Magnum hujus apud me quoque pondus est. *Mercurialis*. Hoc quoque ex eodem; Josephum olim à fratribus venditum viginti *argenteis*, seu siclis, hoc est, viginti florenis Brabanticis, seu octo Philippicis; Christum verò triginta *argenteis*, sive scilis, hoc est, duodecim Philippéis, seu florenis nostratibus sedecim; *Salianus* paulò liberaliùs per suos Francos pretium Christi venditi computat, & ad coronatos seu Philippicos octodecim, & quinos insuper sestertios extendit; florenos nostrates viginti quatuor. Excurrendi hîc locus esset, nisi fatigatum te cernerem, & ab hujus consilio peregrinationis abluderet, in rerum memorabilium & mirabilium, sacræ profanæque historiæ pretia; nunc satis erit adjecisse; quòd dicantur *numularii* (mensarii, trapezitæ, argentarii) aurum & argentum exercere, collybòq; mutare; *eruscatores* pecuniam fallaciis colligere; *fœneratores* dare ad fœnus seu usuram, sive locare fœnori ac fœnerari, unde pecunia fœnebris & usuraria; pro fœnore quandoq; reddit fœnusculum. Olim rudis massa æris (quod *raudusculum* appellabant, quasi rudusculû (appendebatur, & dependebatur ad pondus certum, locò pretii & pecuniæ; unde verbum, *pendere* nummos. *Præfecti* & *probatores monetarii* curant, ut pecunia sit proba, non ærofa, non adulterina, non arrofa, accisa, quod fit à nummorum adulteratoribus. Satis pavisti oculos auri argentique fulgore? *Desiderius*. Plus satis. *Mercurialis*. Retorqueamus eos ad ipsam videndi artem. *Desiderius*. Hæret mihi scrupulus.

scrupulus, non in calceis; sed in pondo nummariis. *Mercurialis*. Qualis? *Desiderius*, *Livius* decade primâ, nescio, quô librô, narrat, Romanos, captâ urbe, se à Gallis redemisse mille pondo auri. Quænam hæc summa? *Mercurialis*. Juxta æstimationem *Georgii Agricole*, rem metallicam accuratissimè persequentis, libra Romana, seu pondo argenti puri, valuit denarios 84, seu aureos Ungaricos octo & paullo ampliùs; adeoque libra, nostrate monetâ, extendebat se ad 24 florenos Rhenanos; milléque libræ seu pondo cum minutiis residuis implebant 15000. fl. quæ quia fuerunt aurei, debent augeri decuplô aut duodecuplô, faciéntque secundùm *Jani Gruteri* calculum 112000 coronatos. Meminit idem *Livius bigatorum & quadrigatorum*, (nummorum à nota bigæ & quadrigæ, impressâ dictorum) qui respondent ferè denario Romano. *Æs* apud eundem, aliósque Scriptores, non rarò pro omni genere aureorum, argenteorum, æreorum nummorum accipitur. *Æs grave* illis dicitur, quô haud numeratô, sed appensô, debita exolvi solebant. Antiquitus ex aurea materia fuerat aureus Romanus seu solidus, de quo antè, *Daribus* seu *Bos* quoque duas drachmas Atticas aureas pendens, seu viginti argenteas, quæ quid valeant, audiisti. Et *Philippicus* seu *Philippéus Macedonicus*, qui *Grutero* libripende, tribus Gallicis coronatis æquivalet. Argentei erant, drachma, semidrachma, didrachmum, tetradrachmum. De quibus actum. *Cistophorus*, Asiatica pecunia, ferè dimidius denarius. *Obolus*, uti intellexisti, sexta drachmæ pars; *dióbolus*, duo óboli; apud priscos Romanos stipendium diurnum gregarii militis, qui denos nummulos nostrates argenteos vix superabant; certè ad tres cruciatus non ascendunt.

Men-

Menstruum (ut hoc obiter) erant denarii Romanii deni. De quibus supra. Apud Romanos ex argento erant conflati Denarius, Quinarius seu Victoriatus, à signo victoriæ nuncupatus, sestertius seu libella, sembella, (denarii pars vicesima) tertius. Ex ære dipondius, seu dupondius, duos asses appendens; as, semissis, triens, quadrans, sextula. An exemi scrupulum è lance monetaria? *Desiderius*. Nihil restat, quod vel addi cupiam, vel demi. *Mercurialis*. Scis, quid sint *flavissæ*? *Desiderius*. Hactenus putavi esse apes, à flavo colore sic dictas. *Mercurialis*. O lepidum nomenclatorem! Flavissæ apud veteres Latinos habent nomen à flando, sùntque flata signatàque pecunia in thesauris reposita, non rude æs, argentumve. *Desiderius*. Quàm multa nescio? Hoc scio, (ut penum Proverbi solvam) me in ære esse tuo, nec inde liberandum. *Mercurialis*. Bonum nomen, quod patiar apud me inveterascere. Exactionem memorati pensi utrinq; remittimus, cùm hæc sermonis sive diverticula, sive vehicula viæ, quæ restat, fallendæ aut mitigandæ, non sint necessaria. Quòd si ultrò lepus aliquis, aut lepos, nobis intercurrat, pauculis eum verbis transmittemus, ne rebus in seriis, & insita dignitate eruditam voluptatem præstantibus, videamur verborum papiliones venari. *Desiderius*. Hoc tuæ perspicaciæ est. *Mercurialis*. Erit & tuæ, ubi visum tibi Scientia, ad quam nos admoveamus, acuerit.

CAPUT LXIV.

Optica.

Optica nominatur ab *επιτομῃ*, video, & est Scientia, quâ rectè dijudicatur visibile, (*Plin.*) ejusque veritas à fallacia discernitur; cujus
rei

a & falsa colorum, veris assimilantur.
Est autem *visio*, receptio speciei seu simulacri
rectabilis in oculum, quod fit per radium vel
plicem, seu *Rectum*; vel *Reflexum*; vel *Refractum*;
Mixtum, ex recto & obliquo. *Lux* est splen-
seu fulgor, qui corpori lucido seu huminoso
aret; *Lumen* est, quod ab eò, tanquam imago
is, producitur & diffunditur, redditque illumi-
um id, in quod incidit. *Color* est qualitas orta,
perspicui cum opaco commixtione. Quatuor
narii colores videntur in Elementis; *albus* in
o, cuius subjectum est terra; *viridis* in humido
ssa, cuius matrix est aqua; *cæruleus* in humido
ui, qui fit in aëre; *flavus* in calido, qui sequitur
em condensatum; *perspicuum* (pellucidum seu
phanum) est, quod lumini colorique transi-
n permittit; contra, *opacum*. Est autem *Radius*,
nem *Visorium* vocant) linea lucida vel colorata,
ntro rei visæ in videntem oculum protensa;
liatio, multorum est radiorum collectio. *Medi-*
(quod oportet esse tralucens, ut est æther,
is, aër, aqua, vitrum, crySTALLUM, succinum)
tur id, per quod radii transeunt; qui, antequam
objecto ad oculum pertingant, vel ex uno me-
incidunt in aliud, diversæ densitatis; & nunc
ingi dicuntur, ac *Refracti*. Sic videmus baculum
tum, in undis apparere curvum; quod fit pro
refractionem radiorum, per aërem & aquam
pene

stram partem deflectit, & velut in poplitis flex
ram coit, vocatúrque *Dioptricus*; vel denique
directus unô eodemque fluxu per medium, seu int
vallum, æquabile ad ipsum oculum defertur,
Directus ideo dicitur, quia sine ullo angulo per
neam brevissimam ab objecto ad oculum exp
rigitur, ita, ut in medio nec intercipiatur, nec
ctatur, aut frangatur; qualis est, quem Sol per
berum & uniformem aërem jaculatur; hic Op
cis vocatur radius *Incidentia*, quia ad angulos
quales incidit in aciem, quippe perpendicular
secus radius *Obliquus*, quia facit angulos inæqu
les, unde *Obliquationis* dicitur. Angulum quoq
Incidentia nominant Optici, qui in punctum
fractionis aut reflexionis incidit. *Figura* visio
est conus sive pyramis, cujus apex in pupilla,
sis in re visa.

Ut autem aliquid possit aspectui subijci, req
ritur conveniens magnitudo rei aspectabili
ejusque mora ante oculos; situs item, & distant
rectaque sensûs dispositio; quæ nisi adsunt, co
tingunt *fallacia* & *hallucinationes* visûs non t
tùm in reflexionibus & refractionibus, sed eti
in directa radiatione; hinc fit, ut res sub aqua r
jor appareat, quàm suô locô, ut tantò cerna
minor, quantò est remotior, ut linea curva en
nus videatur recta; ut columnæ parallelæ in lo

gum procedentes putentur coire in angustias; ut figuræ in alto supra verticem videantur extentæ, cùm sint contractæ, &c.

*Objecta
visus.*

Lux.

Umbra.

Objecta visus communiter numerantur, lucidum, coloratum, remotum, magnum, situm, figuratum, continuum, divisum, numerabile, mobile, quietum, asperum, læve, transpārens, spissum five densum, opācum, umbrosum, obscurum seu tenebricosum, pulchrum, deforme, simile, diversum. Et quia *lux* primariò transmittit imagines ad ocūlos, inter cæteras laudes, has habet, quod cōmonstret rerum distinctionem ac varietatem; quod ex cœlestibus corporibus in inferiora beneficium influxum deducat; quòd se incredibili celeritate in totam sphæram suam explicet; quòd vigorem animantium corporibus addat, &c. Cui opponitur *umbra*, quæ projicitur in partem luci adversam, retinet figuram sui opaci, eamque sequitur; est sub ortum & occasum Solis longissima; meridie brevissima; (secùs tempore hiemali) in oppido Syéne (ut hoc obiter) die solstitii medio, omnino est nulla, id quod deprehensum in puteo undique illuminato; unde Ænigma Virgilianum; *Dic, quibus in terris, &c.* Docet magnitudinem Solis & Lunæ, monstrat terram esse sphæricam, esse punctum; distinguit locorum intervalla & universi incolas; quibus & nomina dedit, ut *Amphiscii, Heteroscii, Periscii* vocentur, de quibus cap 65. assignat terræ zonas, climata, & parallelos incolas.

*Partes
Opticæ.*

Partes Opticæ (quam vulgò Perspectivam appellant) sunt tres. Ipsa *Optica* (nomen partis obtinens & generis) versatur circa Radios Rectos; *Catoptrica* circa Reflexos: (vulgò Specularia;) *Dioptrica* circa Refractus. Quibus accedit *Gnomonica,*

nica,

quæ concepti debent remotiora ab oculis, in-
guntur magis à pictoribus; qui & altiora deo-
sum, depressiora sursum ducunt; in *speculis* planis
objecta, quò magis distant à speculo, hoc magis
retrò speculum videntur abducta; in iisdem de-
tra apparent sinistra, ac contrà: quæ si sternantur
in plano, repræsentant altitudines inversas.
speculis polygónis res multiplicatur: in convexis
contrahitur & apparet minor: in concavis ampli-
atur; in his excepti solares radii excitare possunt
ignem, præsertim, si cavitas sit sectio conis *parabolica*, seu conicè oblonga. In ebriis propter spiritus
crassiores & perturbationes fluctuat axis pyra-
midis Opticæ, ideóque geminis consurgit mer-
lucernis. Stellæ videntur scintillare, dum exhal-
tiones & vapores per inferiorem aëris regione
sparfi, sive sursum, circulariter agitantur.

Sciothericorum duo maximè vulgaria sunt ge-
nera; alterum vocant *Horizontale*, quod solo in-
positum (ut in hortis quibusdam fieri amat) per
stilum erectum horas diei ostendit, jacitque um-
bram rectam. Alterum est *verticale*, seu *muralis*
cujus gnomon si ad angulos rectos parieti inser-
tur, projicit umbram versam. *Viatorium* seu *mobile* dicitur, quod exprimitur cylindris, annuli
quadrantibus, &c. Debet verò planum Horol-
gii Moralis respicere vel Austrum vel Boream;
facit id obliquè, declinare dicitur,

Iris.

Desiderius. Pol ! hæc Optica sua dissertatiuncula confessionem mihi exprimit, apertis adhuc oculis parùm me perspexisse. Ex talpa in lyncem transiisse videor. *Mercurialis.* Habeo, quod gratules mihi tibi que. Adjungo pauca de *Iride*, seu arcu cœlesti, in quo admirabilis reflexionis & refractionis mistura est; de quo Poëta:

Mille trahit varios adversò Sole colores.

Apparet enim in eo aliquid flammei, aliquid lutei seu flavi, atque cœrulei, punicei, herbacei, viridis, purpurei, crocei, mira naturæ varietate, quam pingunt solares radii nubi roridæ & opacæ immixti; indeque, repulsâ acie, in Solem percussi. Ex ejus coloribus præcipui sunt, puniceus, viridis, purpureus. Primus efficitur per radium lucis cum exigua opacitate conjunctum; alter cum mediocri; tertius cum majore. Iris in conspectum nostrum haud potest cadere; nisi simus inter nubem, ex qua splendet, & Solem constituti. Plura si cupis de hoc versicolore naturæ miraculo scire, illos adi, qui inter hujusmodi cœli spectra oculis suspensi, inambulant; nos tutiùs in terra incedimus: quare ad eam nos convertimus.

CAPUT LXV.

Geographia.

Est terræ universæ, quatenus nobis cognita, descriptio; differt à *Cosmographia*, quòd hæc mundum etiam ætherium comprehendat. *Chorographia* verò regionem seu insigniorem aliquam terræ portionem in pictura exhibet; *Topographia* seu *Topóthesis* minutiùs locum aliquem explicat. Partimur autem terram, vel etiam dimetiendò in longum aut latum; vel determinandò in plagas habitabiles & inhabitabiles; vel consi-

gnandò

na, Climata, plagæ, habitatores, tabulæ (vulgo *mappæ*) geographicæ, hydrographicæ, maria, frigus, lacus five stagna, fluvii, insulæ, peninsulæ, isthmus, promontoria, regiones præcipuæ, urbes, montes, silvæ, &c. De quibus omnibus præter ea quibus alibi actum, sparsim te quædam doctus tu modò videas, ut alacriter mecum spatia vastè perambules, & quidem, ut peregrinus, morandò nuspiam. *Desiderius*. Obsequentem habes.

Mercurialis. Terram esse *globosam*, patet; & ab Oriente in Occidente undique versum, antea circumnavigatur sideribus; & circumnavigatur maribus, traversim vero euntibus, poli mundo elevantur, & deprimuntur; unde & terreni globi magnitudo pernoſcitur; nempe, qui tendenti ab austrum Boream (aut retrò) singulis quindecim millibus Germanicis, attollitur Arcticus Polus, & vergit Antarcticus gradu unò, evincitur totius terræ ambitum (qui est graduum 360.) habere circuitu milliaria 5400; diametrum verò 1740 semidiametrum, à superficie scilicet terræ ad centrum, 860. De hoc centro terræ, seu cavitate quam tartarum, orcum, vulgò infernum appellamus, mirè loquuntur Viri docti. Plurimi *Cornelio à Lapide* extendunt illum carcerem quinquaginta aut sexaginta milliaria Germ.

tántque sufficere ad damnatos includendos, et si decem millibus annorum perduraret mundus: & singulis annis centum milliones eò deturbarentur, daretúrque cuilibet reprobo spacium cubicum decem pedum. *Desiderius*. O antrum horrendum! Stant comæ: vox faucibus hæret. *Mercurialis*. Nos ita vivemus, ut ne moriamur æternum.

Porro distantiarum dimensiones ut intelligas, ne rudis sis illorum, quos dixi, in globo terrestri circulorum; in quo axes seu vertices aut cardines appellantur poli, circa quos mundi machina circumvolvitur; quorum alter *Arcticus*, id est, Ursinus ab Urfa vicino sidere dicitur; alter *Antarcticus*, quia Arctico è diametro oppositus. Antarcticus (qui & Australis, & Austrinus & Meridionalis) in nostro hemisphærio seu globo dimidio haud conspicitur, sed sub Horizonte latet.

*Circuli,
globi geo-
graphici.*

Majores circuli idem cum globo obtinent centrum, ipsúmque secant in duas partes æquales. Sunt autem, *Æquinoctialis* sive *Æquator*, *Zodiacus*, *Horizon*, *Meridianus*. Minores dicuntur, qui diversum habent centrum à globi centro, eúmque dividunt in duas partes inæquales; súnique *Tropici* duo, totidémque *Polares*, Rursus ex universis circulis, quinque dicuntur *Recti* sive *Paralleli*, id est, æqualiter inter se distantes, quia eosdem cum Universo polos habent; & æquò in latitudinem spatiò à se disjunguntur, súnique *Æquator*, *Tropici*, *Polares*. Majores distinguuntur in *Fixos* & *Mobiles*; *Fixi* sive immutabiles sunt *Æquator* & *Zodiacus*; *Mobiles*, pro varia regionum ac locorum mutatione, sunt *Horizon* & *Meridianus*.

Horizon.

Horizon Latine Terminator, Finitor, & Finiens, conspectam seu conspicuam mundi partem à non conspiciua seu aspecta dirimit, terramque in duo

hemi-

citur *Zenith*; alteri oppositus, antipodum cernens
cibus imminens, vocatur *Nadir*.

Æquator globum in duas partes æquales, Septentrionalem & Meridionalem, diducit, æquale spatium ab utroque mundi polo recedens; quod cum Sol attingit, æquale toto orbe diei ac noctis efficit spatium; unde & ei nomen quæsitum. hoc numeratur latitudo locorum, quæ est distantia à medio terræ versùs Septentrionem vel Meridiem, eadèmq; est cum *elevatione* poli. *Zodiacus* ostendit, sub quo signo cœlesti locus quilibet sit positus. *Meridianus* super verticem cujuslibet hominis fictitiè ductus indicat longitudinem loci ab Ortum in Occasum, ita, ut si tantillum Orientem versùs aut Occidentem progrediaris, alius continuò sit Meridianus. *Tropici* & *Polares* globum terrestrem in quinque zonas distinguunt.

Itaque latitudo terræ æstimatur ab *Æquatore* polos versùs utrinque per 90 gradus; Longitudo ab Occasu in Ortum per integrum circuitum graduum 360. Initiò sumptò à Meridiano, quem constituant ad fines Europæ in Insulis Canariis. Philosophi à polo ad polum mensurant longitudinem; ab Oriente verò & Occidente latitudinem.

Ex latitudine terræ prodeunt *quinque Zonæ*. Media, interjacens circulis Tropiciis, vocatur *Tropica*; extremæ duæ, intra polares circulos comp

hensæ, sunt *Frigide*; totitèmq; *Temperate* inter has *Frigidas* & illam *Torridam* alterutrinque sitæ.

In *æstuosa* Zona propter perpetuam Solis, supra verticem hominum inambulantis, viam vehementissimi sunt ardores, continuumque æquinoctium, ideóque Veteribus inhabitabiles putabatur. E contrario in *gelidis* plagis, quæ ab orbita Solis longissimè ad latus sepositæ sunt, acerrima urunt frigora, éstque sub ipso polo sex mensium dies, ac totidem nox. In *Temperatis* tractibus alternatio tempestatis est grata, cum succedentibus in vicem incrementis ac decrementis dierum ac noctium.

Climata.

Unde oriuntur *Climata*, spatia scil. terræ inter parallelos Æquatori circulos comprehensa, per interstitium, seu intercapedinem unius semihorii, variantis longitudinem diei. Numerant autem Geographi RR. *Climata* viginti quatuor, (veteres duntaxat septem distinguebant) initium eorum ducentes ab Æquatore. Sub Climate primo Dies longissimus seu Solstitialis est horarum XII cum dimidia. Qui subinde per alia terrarum spatia ita creseit, ut in Climate vigesimo quarto sese ad horas XXIV. extendat. *Desiderius*. Hic, quæso te, longiusculè cum die sermonem extrahe, & celebriora mihi loca nomina, per quæ, Climatum diversitas, longitudinem dierum notabiliùs variat. Est enim hæc cognitio non minùs utilis, quàm jucunda. *Mercurialis*. Etsi vereor, ne justò prolixior sim in isto argumento, hoc ipsum tamen precibus dabo tuis; præsertim cùm peragremus orbem, & intersit nostri itineri, nosse dierum & noctium intervalla, ne alicubi seriùs sequamur Solem, alibi opprimamur tenebris. Igitur nominationa Climatum ac dierum discrimina hæc accipe.

patria nova, Meenia in Arabia, Macar in China
Cambajæ in India, &c.

Sub Climate 4. dies extensissima horas comple
titur XIV, uti Marocci in Africa, Alexandria
Cairo, Jerosolymis; in Insulis Canariis seu For
tunatis, magna parte Chinæ, & nova Biscajia, &

Sub Climate 5. Sol lucem præbet horis XIV. &
 $\frac{1}{2}$, ut in nova Granada, Gadibus in Hispania, Sy
racusis in Sicilia, Meaci in Japonia, Nisibi in Assy
ria, Nicosiæ in Cypro, Aleppi in Syria, Argis
Peleponefo, in Insula Rhodo &c.

Sub Climate 6. continet dies solstitialis hora
XV. ut Pequin in Chia, Salamancæ in Castilia
Romæ in Italia, ad montem Atho in Græcia, The
salonicæ, &c.

Sub Climate 7. dies crescit ad horas XV & $\frac{1}{2}$.
in nova Francia, in Mari Hyrcano, Ponto Eux
ino. Lugduni & Lemovici in Gallia, Rupellæ in
Pictavia. Venetiis, Mediolani, Belgradi in Hun
garia &c.

Sub Climate 8. Sol diem exporrigit ad hora
XVI. ut Spiræ, Metis, Rhemis, Lutetiæ, & h
Landishuti, cæteraque in Bavaria, &c.

Sub Climate 9. dies horas numerat XVI &
ut in Tartaria Orientali. Leucestriæ in Angli
Dublini in Hibernia. Amstelodami in Hollandi
Luneburgi, Brunschwigæ, in Zutphania in Belgi
Warlovix in Polonia.

Sub Climate 10. Sol lucet horis XVII. ut Dan-
tisci, Königsbergæ in Prussia. Vilnæ in Lithuania
Smolenski in Moscovia. Stralsundæ, Lubeci, Lan-
castriæ in Anglia, &c.

Sub Climate 11. longissima dies horarum XVI
& $\frac{1}{2}$. ut Rigæ in Livonia, &c

Sub Climate 12. longitudo diei summa hora-
rum XVIII. ut Jeroslaviæ in Moscovia, &c.

Sub Climate 13. Phœbus diem efficit horarum
XVIII & $\frac{1}{2}$. ut Stokholmia in Suecia.

Sub Climate 14 dies horas continet XIX.

Sub Climate 15. horas XIX. & $\frac{1}{2}$.

Sub Climate 16. horas XX.

Sub Climate 17. horas XX. & $\frac{1}{2}$.

Sub Climate 18. horas XXI. His climatibus
subjacent, Cathaja, regnum ultra Sinas. Tartaria
orientalis, Suecia & Norwegia.

Sub Climate 19. dies longissima horarum XXI.
& $\frac{1}{2}$. ut in urbe S. Michaëlis Archang. in Russia.

Sub Climate 20. 21. 22. 23. 24. dies crescit us-
que ad horas XXIV.

At in nova Zembla, & vicinis Insulis dies in-
tres, quatuorve menses continuatur.

Quæ sub ipso Æquatore consistunt, perpetuò
diem nocti æqualem XII. horarum habent. Quan-
tò autem aliqua regio latiùs ab Æquatore versùs
alterutrum polum declinaverit; tantò plus æsta-
te diei longissimæ, vel vicissim hieme noctis
quarti spatium augetur.

Cæterum, quæ ratio Climatum est ab Æquino-
ctiali ad Arcticum versùs, eadem est ab eodem Æ-
qui noctiali versùs Antarcticum, & par numerus.

Desiderius. Ex his dierum incrementis disco di-
versissima mortalium quiescendi ac laborandi:
rebùsque divinis & profanis vacandi tempora.

Faci-

nes ; nam ex horum ignoratione non raræ ho-
logiorum discrepantiæ & aberrationes existu-
Mercurialis. Ad hoc quæsitum, ego linguæ, tu p-
ces auribus ; gero mecum Tabellam Horaria
quæ quod interrogas, oculis tuis repræsentat
Inspice. *Desiderius*. Facio

Dies crescens.	Solis ortus.	Solis occasus.	Dies decrescens.
22 Junii	Hora 4.	Hora 8.	22 Junii.
28 Maji	1 post 4 ^{tam}	1 ante 8 ^{vam}	17 Julii.
15 Maji	2 post 4	2 ante 8	30 Julii.
4 Maji	3 post 4	3 ante 8	10 Augusti.
26 Aprilis	Hora 5.	Hora 7.	19 Augusti.
17 Aprilis	1 post 5	1 ante 7	28 Augusti.
8 Aprilis	2 post 5	2 ante 7	6 Septembr.
30 Martii	3 post 5	3 ante 7	15 Septembr.
21 Martii	Hora 6.	Hora 6.	23 Septembr.
13 Martii	1 post 6	1 ante 6	3 Octobr.
5 Martii	2 post 6	2 ante 6	10 Octobr.
24 Februarii	3 post 6	3 ante 6	19 Octobr.
14 Febr.	Hora 7.	Hora 5.	29 Octobr.
5 Febr.	1 post 7	1 ante 5	7 Novembr.
27 Januar.	2 post 7	2 ante 5	16 Novembr.
15 Januar.	3 post 7	3 ante 5	8 Decembr.
22 Decemb.	Hora 8.	Hora 4.	22 Decembr.

Mercurialis. Hanc tabellam facile accommodabis ad locorum in aliis Climatibus Ortum & Occasum Solis, pro varietate Solstitiorum. Si enim locus numeret pauciora Climata, tot quadrantibus horariis in Solstitio æstivo tardiùs habebit ortum Solis, & citiùs ejusdem occasum, quot Climatibus differunt. In Solstitio verò hiemali tot quadrantibus habebit citiùs ortum Solis, & tardiùs ejusdem occasum. Quod si locus plura contineat Climata, citius tot quadrantibus in Solstitio æstivo Sol orietur, & tardiùs occidit; contrariè in Solstitio hiemali. Cepisti? *Desiderius.* Vidi in tabella, quod volui, sæpiùsque revidebo; Cætera relinquo speculationi Mathematicæ. Quò porrò nos pedes? *Mercurialis.* En aliam tabulam, variis terrarum plagis, & incolis inscriptam. In hac exspatiandum nobis longiùs, gigantei passus faciendi. *Desiderius.* Brevis est charta; citò percurritur. *Mercurialis.* Oculis quidem, non mente; quæ terrarum ac marium disjunctissimis ac distinctissimis imaginibus implenda.

Jam enim ad habitatores seu *incolas* orbis terrarum quod attinet; desumitur discrimen vel ex comparatione diversi Sitûs populorum ad invicem, quorum alii sunt *Antæci*, qui scilicet easdem Zonas inhabitant, sed diversa hemisphæria; *Periæci*, qui eandem Zonam, & idem planè Clima obtinent, sed distant spatiò 180. graduum.

Diversi
terræ in-
colæ.

Sinæci, qui in eadem regione modicò latitudinis intervallò discriminantur. *Antipodes* seu *Antichætones* habent obversa inter se vestigia, ut duæ muscæ, quarum altera supra, altera infra globum repit. Vel discernuntur ex umbrarum diversitate, ut *Ascii*, qui nullam habent umbram meridianam. *Amphiscii*, apud quos utrinque jacitur um-

bra

sunt terræ solidæ, aquis interjectæ, quas & in
as magnas dicere possimus, Oceanô circumflu
livifas) recensentur præcipuè quatuor. 1. *Eur*
pa, cui ab ortu est Tanais fluvius, palus mæot
Pontus Euxinus, mare Ægeum; ab Occasu Oce
nus Atlanticus; à Septentrione terra Subbor
lis, seu Oceanus Hyperboreus; à Meridie Ma
Mediterraneum. 2. *Asia* limites habet ab Orien
mare Eoum, seu Oceanum Chinensem; ab Oc
dente Tanain, Paludem Mæotidem, Pontum E
xinum, Mare Ægeum, & ut quidam volunt,
num Arabicum; ab Austro Mare Indicum five R
brum; à Borea Oceanum Scythicum five Tart
ricum. 3. *Africa* (cujus plerâque inculta & des
ta sunt) terminatur ad Ortum Mari Rubrô f
Sinu Arabicô: ad Occasum Oceanô Atlantic
ad Septentrionem Mari Mediterraneô: ad Me
diem Oceanô Æthiopicô. Quibus accedit 4.
merica, nomen habens ab Americo Vesputio Fl
rentino, qui Emanuelis, Portugalliæ Regis, a
spiciis eam, circa annum D. 1497, invenit, qua
quam prior illô Christophorus Columbus G
nuensis, auspiciis Ferdinandi, Regis Castellæ, a
no Christi 1492; quasdam ejus Insulas adier
quibusdam hæc pars Orbis, *India Orientalis*, in
gitatur; porrigitur versùs exortum Solis ad Occ
num Atlanticum & Æthiopicum; versùs oc
du

duas partes ad mare Pacificum ; versùs Australes ad fretum Magellanicum : versùs Arctum , littus habet Europæis incognitum.

Hæc ex quatuor Orbis partibus est longe maxima , quare & novus Orbis dicitur ; deinde magnitudine præstat Asia , Lunæ referens speciem ; tum Africa , formam habens peninsulæ. Minima est Europa , sed nobilissima , virgini sedenti assimilata , cujus *caput* sit Hispania : *collum* & *pectus* Gallia : *brachia* Italia & Britannia : (vel , ut alii volunt , Dania ;) *venter* Germania : *umbilicus* Bohemia ; reliquæ regiones ad vestem diffusam & fluentem referuntur.

Europa.

Regiones Europæ *Orientales* , sunt Tartaria seu Tartaria minor , (Præcopensium scilicet) & Chersonésus Taurica , Sarmatia , Hungaria , seu Pannonia , Transilvania , Dacia , in qua Dardania , hodie Servia ,) Mœsia (seu Bulgaria , hodie Walachia.) *Occidentales* , sunt Hispania & Gallia. *Meridionales* , Illyricum , (in quo Sclavonia , Albania , & Dalmatia) & Italia. *Septentrionales* , Hibernia , Scotia , Britannia , seu Anglia , Insulæ ; Scandia peninsula , sub qua Lappia , Finlandia , Suecia , Norwegia , & Chersonésus Cymbrica seu Dania , peninsula ; continentes verò sunt , Germania Superior & Inferior.

Asia.

Asia hodie in quinque potissimum partes distribuitur , quarum prima Tartaria seu Scythia Asiatica. 2. China seu Sina , quæ continet urbes celebres CCXL. fossis murisque probè munitas. Regiam alii dicunt esse Pequinum , alii Xanthum , alii Quinfai , alii Nanquinum. 3. Indiæ , Vetus & Nova , ab Indo flumine dictæ , & olim divisæ Gange flumine , versùs Ortum & Occasum ; posterius in novem partes sectæ , quarum nomina , Cambaja,

apan Insula, Sinarum regno ab ortu objacet, u
& Corea; illius, urbs caput, Meacum est. 4. Pe
arum, sive Sophorum imperium; sub quo com
rehenditur Armuziæ regnum peculiare. 5. Tur
icum Imperium.

Divisa fuit olim Asia universa in majorem
minorem; Regiones majoris, Sarmatia Asiatica
Scythia Asiatica, Serica, Sinæ, Indiæ, intra & ex
ra Gangem, eoque spectantes. In continent
unt Gedrosia, Carmania, Drangiana, Arachosia
Sogdiana, Parapamisus, Bactriana, Hyrcania, Ma
giana, Parthia, Persis, Susiana, Media, Albani
beria, Colchis, Armenia, Mesopotamia, Assyria
Babylonia, Arabia, (Petræa & Deserta) Syria, Pa
lestina, (in qua Idumæa, Judæa, Samaria, Galilæa
Phœnice, Cilicia, Cappadocia, Galatia, Pontus
Bithynia, Pamphylia, Lycia, (proximè quatuor
Provinciæ nunc appellantur Natolia) & Insulæ
Cyprus. Minoris sunt, Phrygia duplex, Mysia
Lydia, Caria, Æolis, Jonia, Doris & Insulæ
Rhodus.

Africa regiones (veterum Geographorum di
visione) sunt Ægyptus, Cyrenaica, Asia minor
Garamantes, Numidia, Mauritania, Gætulia, Ly
bia interior, Arabia, Troglodytica (Troglodyta
& Æthiopia. Nunc partitur, in partes septem
cilicet Ægyptum. Mauritaniam, vulgò *Bar
bariam*, (in qua regnum Tunetarum) Numidia
(vulgò

(vulgò *Biledulgerid*) Sarram, (*desertum*) Nigritas Æthiopiam interiorem sive superiorem, (quod Abissinorum imperium) & exteriorem sive inferiorem, in qua regiones Congi, Monomótapa, Zangibar, &c.

**Ameri-
ca.**

America dividitur in *Septentrionalem* (quæ & *Mexicana*) (& *Meridionalem* (quæ *Peruviana*) exiguò isthmò alteram ab altera discernente. In *Mexicana* sunt *Canada*, *nova Francia*, *Virginea*, *Florida*, *nova Granata*, *nova Hispania*, *California*, *Quivira*, &c. In *Peruviana*, *Castella aurea*, *Peruvia* seu *Peru*; *Chili*, *Chica*, *Brasilia*.

**Terra
Magel-
lanica.**

Terra Magellanica (vulgò australis & incognita) à navarcho Ferdinando Magellano Lusitano primum conspecta, circa annum D. 1520, solis in littoribus explorata, sicut aliæ subboreales & sub- australes (ut loquuntur) terræ. *Nova Zembla*, est nova via in Orientalem Asiam plagam (*Catajam* & *Chinam*) affectantium iter.

**Hispa-
nia.**

Verum ut ad singularia quædam (nam peregrinationem profiteamur, sed non more Philosophicò à rebus & oculis abductam) accedamus. *Hispania* olim discreta fuit in Provinciam *Bætiam*, *Lusitaniam*, *Tarraconensem*. Hodie sub *Lusitania*, est regnum *Portugallia*, pars *Castilia* veteris, parsque novæ; sub *Batica*, *Granata* & *Andalusia*, & *Estremadura*; sub *Tarraconensi*, *Murcia*, *Valentia*, *Catalonia*, *Arragonia*, *Navarra*, *Biscaya*, *Asturia*, *Cantabria*, *Gallæcia*, *Legio*, *Castilia* vetus & nova, (seu regnum *Toletanum*) & *Baleares Insulæ*, vulgò *Majorica* & *Minorica* dictæ. Romani olim duas in Provincias distinxerunt *Hispaniam*, (unde *Hispanicæ* vocantur) quibus citerior *Hispania* eadem; quæ *Tarraconensis*; ulterior *Bætiam* & *Lusitaniam* complectebatur; dictæ sunt

cite-

nam quæ est Italica, Logata, Circumpadana, eademque citerior (hodie Lombardia:) & *Transalpinam* seu ulteriorem; (Plinius *Comatam* vocat à longis illius populi comis) hanc Cæsar divisit in Aquitaniam, Celticam, (quæ postea Lugdunensis & Belgicam, At Narbonensem Provinciam, quæ interno mari alluitur, (quæ dicta olim Braccata à braccis, femorum tegumento) Galliæ à se vincendæ non accensuit, quòd jam tum Romanis parebat.

Hodie Gallia *divisa* in partes quatuor. 1. *Aquitania*, cujus regiones Biscaya, Bearnia, Bigornia, Guienna seu Casconia, Borbonia, Pictones, Santones, Lemóvices, Petrocorii, Cadurci, Arverni, Bitúriges, Váscones, &c. 2. *Galliæ Narbonensis* regiones, Provincia (divisa in ditionem Pontificis & Regis) Languedocia, Delphinatus superior & inferior, Sabaudia seu Allóbroges. 3. *Galliæ Lugdunensis* regiones, Britannia minor seu Gallica, superior & inferior, Normannia, Ducatus Andegavensis, Belsia, Nivernia, Francia, (speciatim dicta, in qua metropolis Lutetia Parisiorum, Campania, Burgundia superior & inferior, (illæ sunt Comitatus, hæc Ducatus) & territorium Lugdunense. 4. *Gallicæ Belgicæ* regiones, Picardia, Veromandui, Cambrense territorium, Bononi Comitatus: vulgò Bolougne, &c.

In *Italia* continentes sunt. 1. *Liguria*, nunc ora

Genuensis. 2. *Hetruria* seu Thufcia, nunc Ducatus Florentinus. 3. *Umbria*, nunc Ducatus Spoletanus. 4. *Latium*, nunc Campania Romana. 5. *Campania felix*, sive terra laboris. 6. *Lucania*, nunc Basilicata. 7. *Brutii*, nunc inferior Calabria. 8. *Magna Græcia*, nunc Galabria superior. 9. *Salentini*, nunc terra Hydruntina. 10. *Apulia*, (Peucetia, Japygia) nunc terra Bariana. 11. *Apulia Daunia*, nunc Plana. 12. *Samnites*, nunc Abbrucium & Ducatus Beneventanus. 13. *Picenum*, nunc Marchia Anconitana. 14. *Flaminia*, nunc Romandio-la. 15. *Æmia*, nunc Lombardia Cispadana. 16. *Gallia Transpadana*, nunc Lombardia Transpadana. 17. *Venetia*, vulgò Marchia Tarvisina. 18. *Forum Julii*, nunc Friaul. 19. Istria. Adjacent Insulæ tres, Corsica, Sardinia, Sicilia sive Trinacria. *Regnum Neapolitanum* complectitur Lucaniam, Campaniam felicem, Calabriam, Salentinos, Apuliam utramque, & Samnites.

Græcia olim dirimebatur in Macedoniam (seu Æmoniam, vel Æmathiam, in qua Epirus & Thes-salia; & Achajam, sub qua Græcia, seu Hellas propriè dicta, Peloponésus, & Insulæ adjacentes; in Hellade, Ætolia, Doris, Locris, Phocis, Mégaris, Attica, Bœotia. In Peloponeso, Corinthia. Laco-nia, Elis, Arcadia.

*Sarmatia Euro-
pea.*

Sarmatia Europæ, continet septem regiones, quarum prima Polonia, (dicta à Pole seu Planitie) & hæc duplex, major & minor. 3. Russia Nigra, seu Roxolania aut Ruthenia; (alba Russia ad Asiam pertinet.) 3. Prussia seu Borussia Regalis; nam Ducalis maximam partem Electori Brandeburgico paret. 4. Lithuania. 5. Livonia. 6. Podolia, habens versùs meridiem Moldaviam. 7. Moscovia, cujus potior pars Asiæ subjacet.

Ger-

Germania in medietullo Europæ sita est, In su- *Germania*
 periore sunt Helvetia, Alsatia, Suevia, Bavaria, *nia*.
 Franconia seu Francia Orientalis, Palatinatus
 uterque, Bohemia, Moravia, Austria, Stiria, Ca-
 rinthia, Croatia, Carniola, Tirolis. In inferiore,
 Leodiensis Episcopatus, Lotharingia, Juliacensis
 Ducatus Archiepiscopatus Coloniensis, Trevi-
 rensis, Moguntinus: Item Ducatus Clîvensis &
 Montanus, Westphalia, Hassia, Wetteravia,
 Thuringia, Saxonia, Misnia, Lusatia, Silesia, Mar-
 chia Brandenburgensis, Mechelburgia, Holîatia,
 Principatus Brunsvicensis & Luneburgensis, Ar-
 chiepiscopatus Bremensis. In eadem est *Belgium*,
 cujus Provinciæ sunt septendecim; Brabantia,
 Limburgum, Luceburgum, pars Geldriæ, Flan-
 dria, Artesia, Hannonia, Namurcum, Marchiona-
 tus Imperii, & Mechlinia, quæ parent Hispano.
 Fœderatis subsunt, Hollandia, Zelandia, Traje-
 ctus, Transisalaniam, Gröninga, Frisia, Zutphania.

Dania regnum complectitur Norwegiam, Fin- *Dania*.
 norum Marchiam seu Finnomarchiam, Islan-
 diam, Grönlandiam, Frieslandiam, Scetlandiam.

Suecia verò Botniam, Lappiam, Finniam, &c. *Suecia*.
 Hæ aliæque memoratæ regiones in alios atque
 alios limites & dominia partim Geographicè, par-
 tim Politicè dividuntur.

Jam etiam celebriores quosdam *montes* tibi *Montes*
 commemorabo. Præcipui in tribus mundi parti: *celebriores*.
 bus sunt: in *Asia*, Taurus, quam mediam scindit,
 cujus aliqua pars Caucasus, Indiam dirimens à
 Scythia; in *Africa*, Atlas; in *Europa*; Alpes, reli-
 quorum parentes; quæ diversa sortiuntur nomi-
 na, unde Alpes Rhæticiæ seu Lepontiæ, Cotticiæ,
 Grajæ, Juliæ, *Summa*, seu S. Gotthardi, Adulæ, &c,
 Eminent inter montes, *Jura*, seu Vógeſus, (qui-
 bus-

busdam Adula) Sequanos ab Helvetiis dividens; Pyrenæus *Hispanis* à Gallis separans, Apenninus *Italiam* secans, in cuius jugo antrum Sibyllæ; Vesuvius (seu Vesévus) in *Campania*, aliàs Summanus, ignes vomit, sicut Ætna in *Sicilia*; ubi & Acragas & Cyclopus scopuli. Garganus in *Apulia*, apparitione S. Michaëlis insignis. In agro *Pavino* celebrantur Euganei colles: in *Germania* Bructerus, Melibocus, Côcharus, Cocius, Arnoba, vel Abnoba, Mons Jovis, Pileatus, Brennerus, aliæque Alpium particulæ, in *Hungaria* Carpatus seu Cárpathus, & Cæcius vel Cæclus; in *Thracia* Rhodope, Hæmus, Ismarus; in *Macedonia* & *Thessalia* Olympus, Pelion, Ossa, Pindus, Athos, Tempe volúptaria Othrys & Oeta; in *Bæotia* (regione Phocide) Helicon vel Parnassus; in *Laconia* Taygeta, orum; in *Epíro* montes Ceraunii (Acroceranunii seu Cháones;) in *Arcadia* Cyllène, Lycæus, Mænalus vel plur. Mænala; in *Africa* montes Lunæ asperrimi, & famosum Promontorium Bonæ Spei: in *Phrygia* mons Ida seu Gárgara, & Díndymus; in *Asia* portæ Caspiæ seu montes Caspii; in *Cilicia* mons Amárus; in *Scythia* montes Riphæi seu Hyperborei, perpetuâ nive rigentes; in *Galilæa* Thabor Sacris Paginis clarus; ut in *Arabia* Petræa mons Sinai & Horeb; ac Jerosolymis Sion, Arca, Moria; & mons Oliveti; in *Syria* Líbanus & Hermon, &c. Tres urbes *Septicolles* sunt: Constantinopolis, Roma, Hierosolyma.

Silvæ memorabiles.

Silvæ memorabiles in Belgio & Gallia Ardunna: in *Germania*, Hercynia, cuius partes Silva nigra, & Martiana seu Hartiana: Ottonica, Bohemica; Speshartica & Turingica, &c.

Urbes nominatiores.

Urbes nominatiores & memorabiliores sunt; in Italia, Roma, Venetiæ, Neapolis, Mediolanum; in

olim Memphis; in China, Pequinum, seu Cambalu, Nanquinum seu Quinsai, Cantan: in India Orientali, Calecutum, Malaca, Goa, clavis Indiae in Arabia felice, Mecha; in America, Mexicana Cusca, Lima; in Japonia, Meacum, Jedo, Nagasachum, Christianorum martyriô celebre. Olim celebrabantur, Hierosolyma in orbis umbilico posita; Samaria, Babylon, Susa, Ninive, Tyrus, Tigranocerta, Persepolis, Carthago, Nicomedia, Synnada, Alexandria, Troja, seu Ilium, Cyzicum, Thyátyra, Sardes, Philadelphia, Laodicea, Antiochia, Corinthus, Athenæ, Lacenæ seu Sparta, Thessalonica, Dyrrachium, Chalcédon, Lampascus, Mytilénæ, Halicarnassus, Rhodus, Creta, Thebæ, Pelusium, Heracléa, Elis, Olympia, & infinitæ aliæ.

Porro, quod ad *Hydrographiam* attinet, *Oceanus* dividitur in *Vastum*, *Sinuosum*, & *Fretum*. Vastum instar cinguli totum terrarum orbem ambit; quod si medius inter terras intercurrat, dicitur *Mar Interiorius* seu *Mediterraneum*, variâque sortitu nomenclationem à plagis, quas alluit; nam primum à *Provinciis* appellatur Ibericum, Asiaticum &c. 2. ab *Insulis* Creticum, Siculum, &c. 3. à *Gentibus*, Germanicum, Gallicum, Ausonium, Dalmaticum, Ligusticum, Caspium, &c. 4. ab *Urbibus*, Argolicum, Corinthium, Adriaticum, &c. 5. à *Cæli positione*, superum (idem quod Adriacum

& inferum, aliàs Tyrrhenum seu Thuscum. 6. à *Regum memoria*; Ionium, Ægéum, Erythræum, &c. 7. ab *Hominum casibus*, Hellespondiacum, Myrtóum, Icarium. 8. ab *Ordine*, ut Propontis, (æquor ex primis angustis maris se coarctantis, quod Hellespontum vocant, exspatians) qui ubi iterum stringitur, Bosphorus Thracius appellatur; & ubi iterum effunditur, Pontus Euxinus nuncupatur; hic verò ostio Mæotidis paludis committitur, idq; ostium vocatur Bosphorus Cimmerius.

Sinus.

Oceanus sinuosus efficit *Sinus*, scilicet Persicum, Arabicum, Mexicanum, Adriaticum, Ionicum, Ambracium, Corinthiacum. Freta sunt Siculum, Hetruscum, Calydonium, Hellespontiacum, Thracium, & Cimmerium, Godanum, Balthicum, Germanicum, Cimbricum.

Insulæ.

Insulæ Europæ præcipuæ sunt Scotia, Hibernia, Britannia, (à cuius tergo sunt Orcades, Romanis ultima Thule,) Islandia; Balearides *Hispaniæ*, Ebusus, Gades. *Italicæ* Corsica, ut memini supra) Sardinia, Sicilia, & his adjacens Mérita. *Græcæ* Creta, (nunc Candia) Corcyra, Cephalenia, Zacynthus, Ithaca. In *mari Ægeo* Eubœa, Scyrus, Lemnus, Chius, Samos, Cous, & notæ Turcarum clade Echínades, seu Stróphades. *Asiæ* attribuuntur Lesbos, Mityléne, Ægina, Sálamis; & quæ in orbem circumjacent Cyclades; in quibus notiores Andrus, Delus, (Appolinis quondam oculo clara) Paros, (unde marmor Parium) Icaria, Pathmos, (D. Joannis Evangelistæ exiliô nominabilis) Mícone, Samos. Gyarus vel Gyara (quò Romani exules mittebant) una ex Sporadibus. Cyprum, Rhodum & Cretam Turca ademit Christianis. In *Africa* celebres sunt Insulæ Canariæ seu Fortunatæ in medio mari Atlantico; in mari *Indico* seu

Acronius seu Podamicus, Tigurinus, Lucerinus
Benacus, Larius seu Comensis, Trasymenus
Verbanus, Albanus seu Fucinus, Velinus, Fur-
dans, Lucrinus, Avernus, Nursinus; lacus Ge-
nesareth seu mare Tiberiadis; lacus Asphaltites
nuncupatus à bitumine, aliò nomine mare salsum
aut mortuum. *Paludes*, Mæotis, Mareotis, Lerna
Stymphalis, &c.

Flumina nobiliora sunt, in *Hibernia* Banna & Su-
neus: in *Anglia* Tamesis; in *Hispania* Turias, Ibe-
rus, Minius, Durius, Tagus, (aurifer) Bætis; in
Gallia Garumna, Ligeris, Sequana, Rhodanus
Mátrona, Araris, &c. in *Germania* Danubius, Rhe-
nus, Mœnus, seu Mógonus, Neccarus, Lycus
Oenus, Athesis, Amásis, Visurgis, Albis, Via-
drus sive Odera, Mosella, Mosa, Sala; in *Italia*
Arnus, Tiberis, Padus, seu Eridanus, Mincius
Anienis, Volturnus, Silarus, Aúfidus, Metau-
rus, &c. in *Polonia* Vistula & Borysthenes; in *Hun-*
garia Savus, Dravus, Tibiscus; in *Bohemia* Albi-
& Móldavus; in *Moravia* Moravus; in *Transylvania*
Morossus & Samus; in *Epíro* Acheron; in *Arca-*
mania Achelóus; in *Peloponésó* Apéus, Eurotas
Inachus; in *Bæotia* Cephíus, Alfophus, Isménus
in *Messalia* Peneus & Sperchíus; in *Macedonia*
Strymon; in *Thracia* Hebrus; in *Cilicia* Cydnus
in *Scythia* Tanais; in *Colchide* Phasis; in *Cappadocia*
Thermodoon; in *Phrygia* majore Mæander & Mar-

fias, qui in Caria Lycus dicitur; in *minore* Scamandrus; in *Mysia minore* Cranicus; in *Lycia* Xanthus; in *Lydra* Pactólus aurifer; in *Ægypto* Nilus; in *Armenia* majore Tigris, Araxes, Euphrates; in *Palestina* Jordanis; in *Africa* Nilus, & Niger; in *India* Indus, Hydaspes, Hypanis; (qui & in Scythia;) præcipuè *Ganges* gemmifer, Indiam bifariam secans; hinc India versùs Occasum dicitur; intra Gangem; versùs Ortum (qualis est Sinarum regnum) extra Gangem; & hic est unum à quatuor fluminibus è Paradiso exeuntibus; Sacrae Scripturae *Phison* dicitur; alter fluvius *Geon* seu *Nilus*; tertius *Tigris*; quartus *Euphrates*. Diórìx seu διώρυξ, rivus seu fluentum per alveum manufactum decurrens. Satisne terrarum & aquarum? *Desiderius*. Ubi sim, ignora: *Mercurialis*. Animò te fidenti esse jubeo, portum aut stationem si non reperiamus in terra, dabit cam coelum, quò jam jam tendimus; has tamen priùs minutias observa; in Tabulis Geographicis per simplices orbiculos exprimi pagos; Muntiones, extante uncò: Cœnobìa, circulo cruciatò: Urbes nobiliores, binis vel ternis turribus: Academias, stellulâ: Territoria, certorum punctorum ductu discriminari: Christianorum regna distingui cruce; Mahometanorum, dimidiatâ Lunâ, aut furcâ: Idololatrarum, sagittâ. *Desiderius*. Grates, quas possum, habeo maximas; jam mihi confidere & obdormire allubescit. *Mercurialis*. Nihil impedio, quiesce. Ego interea sidera cum Astronomis permeabo, dum tu pondus ignobile premis humum.

Desiderius. Absit hoc, absit; &
me juvat astra
tueri.

& Agens ; versaturque circa universam mundi
machinam, investigans corporum cœlestium nu-
merum, ordinem, positum seu positionem, ma-
gnitudinem, motum, stellarum ac planetarum or-
tus & obitus, constellationem & signorum for-
mas, imagines, progressus, status seu stationes
regressus, conjunctiones, oppositiones, eclipses
eorúmque vim, actiones, qualitates, efficientiam
influxus, &c. Nos facilioris methodi causâ han-
disciplinam *quadripartitam* faciemus; acturi *primò*
de motu & mensura corporum cœlestium; *dein*
de stellis & Planetis, illorúmque numero, orbi-
bus, motionibus, & affectionibus, quam *Theoria*
Planetarum vocant; *tertiò* de effectibus & vi op-
ratrice siderum, quam speciatim *Astrologiam* no-
minant; *demum* de Computatione fastorum seu
temporum, quam vulgò *Computum* appellant
quæ omnia sic lustrabimus, ut non tam per
transiisse, quàm pervolâsse videamur.

Astronomi contemplaturi astra, describunt fir-
mamentum in certas regiones, per quas obse-
vent transitionem siderum: nempe imaginari-
circulos; ad quorum notitiam expeditiùs habe-
dam, inventa est *Sphæra pertusa*, (quam *materi-*
lem vocant, quâ mundi idea & revolutionum cœ-
lestium varietas per similitudinem exprimitur
distincta in circulos æneos aut ligneos, inter se i-

star armillarum inflexos, (unde *armillaris* Astrologis dicitur. (At *Globus cælestis* est corpus solidum & convexum, in cuius superficie non lineæ tantum circulares, sed stellæ quoq; & asterismi sunt inscripti; quæsi in plano exhibentur, id fit per *Astrolabium* seu *Planisphærium*, ut loquuntur. Tametsi verò de circulis Globi terrestris egerimus, juverit tamen eosdem hîc in Sphæra, quanquam paullô aliter, repetere, ut altiùs infideat animo.

Stellas ire circulatim, indicat quotidiana reditio ad loca eadem: ergo cœlum est volubilis Sphæra vel Globus: ergo habet *axem*, circa quem revolvatur, ergo & duas extremitates axis sui, seu duos immobiles *Polos*, sive vertices, *Septentrionalem* (seu quod idem, Arcticum, Borealem, Aquilonarem, & *Meridionalem* (seu Antarcticum vel Australem.

*Circuli in
Sphæra
Tropici.*

Inter Polos finge in medio Sphære maximum *circulum*; hic erit *Æquator*; & huic parallelos duos (seu æqualiter ab eo distantes) scilicet *Tropicos*, sic dictos, à reditu & conversione Solis ad *Æquatorem*, quorum alter nobis propinquior, *Tropicus Cancræ* seu æstivus; alter in Austrum vergens, *Tropicus Capricorni*, hibernus seu brumalis; uterque

Solstitia.

que *Solstitialis*, quòd in illis fiant Solstitia, (non equidem, quòd Sol ibi subsistat, sed quòd per aliquot dies neque umbræ gnómonum, neque longitudo dierum ac noctium ad sensum mutari videantur:) illum Sol describit altissimus æstate; hunc autem humillimus hieme; in illo nobis efficit diem longissimum; in isto brevissimum. Di-

*Æqui-
noctia.*

rimis *Æquator* Sphæram in duo Hemisphæria, quem Sol attingens cursu suò, cùm æquale efficiat diei ac noctis spatium, *Æquinoctialis* quoq;

Æqua.

vocatur; sunt verò *Æquinoctia* bis per annum, alterum

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo

♈ ♉ ♊ ♋ ♌ ♍ ♎

Libra, Scorpius, Arcitenens, Capricornus, Amphora, Pisces

Quorum sex priora, *Septentrionalia*; posteriora *Australia* dicuntur; singulis tribuuntur 30 gradus qui computati faciunt 360, in quos distribuitur totus Orbis, coelestis & terrestris. Clariùs, *Zodiacum* dixeris esse cingulum latum & obliquum, in quo sit orbita & via Planetarum, præcipuè Solis ab uno Tropico ad alterum annuè (quotidie conficiendò gradum ferè unum) transeuntis; cujus orbitæ media linea vocatur *ecliptica*, quia sub ea directè conjuncta duo luminaria (Sol & Luna) efficiunt *Eclipsin*, seu obscurationem *Solis*; vel si in eadem sint per diametrum opposita, *Eclipsin Lunæ*, ab illa via, Planetæ plùs minùs exorbitant excurruntque Boream versùs & Austrum. Dicitur verò Sol esse in aliquo signo Zodiaci, cùm est infra illud signum secundum lineam rectam, quæ ex centro terræ cogitatur duci per illud.

Coluri dicti sunt, quòd manci seu mutili sint nam hi circuli habitantibus in Sphæra obliqua imperfectè, nec integrè apparent. Sphæra est *Recta* comparatione illorum, quibus uterque Polus jacet in Horizonte, quales sunt, qui sub *Æquinoctiali* habitant; *Obliqua*, quibus una pars supra Horizontem elevatur, altera infra deprimitur. Et

quam

quamvis 180. Colúros per utrúmq; Mundi Polum decurrentes liceat numerare, præcipuè tamen duo memorantur, non tantum per Mundi Polos sed etiam per quatuor cardinalia Zodiaci puncta (scilicet duo Æquinoctialia & duo Solstitia alia) Æquatorem & Zodiacum secandò, ducti; quo serviunt vulgati versiculi:

*Hæc duo Solstitium faciunt Cancer, Capricornus,
Sed noctes æquant Aries & Libra diebus.*

*Circuli
Polares.*

Extimos autem & Polis vicinos circulos nuncupant *Polares*, omnium minimos, & quotidianâ volutatione circa Mundi Polos versabiles, cumq; Tropiciis describentes quinque *Zonas* cœlestes.

*Meridi-
anus.*

Habes circulos cum cœlesti machina per imaginationem revolubiles; jam disce cuilibet loco *proprios*, & *immobiles*, quales sunt *Horizon* & *Meridianus*; de quibus suprà quædam. *Meridianus* seu *Meridionalis* dicitur à meridie, quem Sol efficit ad hunc orbem delatus. Veteres Meridianorum initium in Insulis Canariis seu Fortunatis constituerunt, eosque per Zenith & Nadir, (de quibus suprà) Mundique Polos duxerunt. Capitur à Meridiano, mensura elevationis Poli suprà *Horizon*. Est autem duplex *Horizon*, *Rationalis* & *Sensibilis*. Rationalis cœlum præcisè dividit in duo Hemisphæria. Sensibilis est finitor, seu terminator visûs, ibi, ubi stas, & unde prospectans, cœli terræque confinia vides, quibus superius *Hemisphærium* ab inferiore discernitur. Et hæc de Astronomia, prout est Species.

Jam ad *Theoriam Planetarum*, & quarumvis stellarum elibremur; ubi notes obiter *astérem* & *stellam* idem esse apud Grammaticos; *Astrum* verò & *Sidus* collectionem esse stellarum, vel signum è stellis coactum, ut Leo, Libra, &c. quandoque tamen

amen pro eodem sumi. *Planetae* quidem nomen habent ab errando, unde & errores & erratica Sidera dicuntur, qui, præter motum Primi Mobilis ab Ortum in Occasum, peculiarem quandam & contrariam habent conversionem. *Stellæ Fixæ*, etsi & ipsæ moventur, quoad situm tamen & distantiam à se invicem, & comparatione terræ, variantur nunquam.

Stellæ ab Astronomis solò oculorum usu (alius est Telescopii, seu Tubi Optici) deprehensæ, sunt 1022. juxta Veteres, (Recentiorum enim numerant alii 1225. in 50. Constellationes divisas. Alii cum Keplero 1392. in 62. Asteriscos distinctas. Alii 1709. in 60. figuras discriminatas. Diversitatis ratio sumitur ex diversis Climatibus. 2. quia Antiquis non cognita pars Australis, 3. hieme, serenis noctibus plures apparent, quam æstate. 4. ob majus, minusve oculorum acumen) quoties nimirum ille Bauhufii nostri versus, in laudem Virginis Matris concinnatus, iisdem verbis & metró mutari potest:

Tot tibi sunt dotes Virgo, quot sidera cælo.

Stellæ distributæ sunt in *Constellationes* seu *Asteriscos* aut constellatas imagines 48, situ suò certam figuram referentes. Ex his præcipuæ sunt signa Zodiaci, de quibus paullò antè. Cætera extra Zodiacum sparsæ Constellationes sunt partim Boreales, quæ scilicet in Septentrionem: partim Australes, quæ à Signiferi fascia in Meridiem recedunt. *Boreales* sunt XXI, nempe Ursa, seu Arctos minor, seu plaustrum minus, in cujus cauda stella polaris seu cynosúra. 2. Ursa major (Párrhasis, Septentrio, Hélice, Arctúrus.) 3. Draco (Hesperidum custos.) 4. Cepheus. 5. Boótes (Arctóphy-lax, custos Erimanthidos Ursæ, Arctúrus minor.)

Numerus
stella-
rum.

Constella-
tiones
Boreales.

6. Corona Borea (Gnosia, Ariadne.) 7. Hercules seu Ixion. 8. Lyra (Apollinis, Arionis, Orphei testudo marina.) 9. Cygnus (Ledæus Olor.) 10. Cassiopæa. 11. Perseus. 12. Auriga (Erichthonius Heniochus, Bellérophon) 13. Serpentarius, (Ophiúchus, Anguitenens.) 14. Serpens (Æsculapii vel Laocoontis. 15. Sagitta Herculis. 16. Aquila (Jovis satelles, raptrix Ganymédis.) 17. Delphínus. 18. Equuleus vel Equiculus. 19. Pégasus (alatus equus, Gorgoneus, Medusæus. 20. Andrómeda. 21. Triangulum (tricuspis deltóton.)

Constel-
lationes
Austra-
les.

Australes à Veteribus observatæ sunt XV. 1. Cetus. 2. Eridanus. 3. Oríon. 4. Lepus. 5. Canis major (Sirius) 6. Canis minor (canicula, Procyon,) 7. Navis (Jasónis, Argus.) 8. Hydra. 9. Crater (poculum Herculis vel Apollinis.) 10. Corvus. 11. Centaurus, (Chiron.) 12. Lupus (bestia Centauri.) 13. Ara, (thuribulum.) 14. Corona Australis. 15. Piscis Notius seu Austrinus.

Constel-
lationes
recentius
observa-
te.

His ex *Recentiorum* Astronomorum & Nautarum observationibus adjungendæ XIV. aliæ Australium stellarum *imagines*. 1. Columba Noë. 2. Dorado (Xiphias, vel piscis aureus seu aurata.) 3. Hirundo marina (piscis volans.) 4. Chamæleon. 5. Musca vel Apis Indica. 6. Crux. 7. Triangulum Australe. 8. Avis Paradisi. 9. Hydrus polaris. 10. Pavo. 11. Indus (homo Indianus, sagittifer.) 12. Pica Brasiliica. 13. Phœnicópterus. (quibusdam grus) 14. Phoenix. Adeóque sunt universim

Signa
Zodiaci.

constellationes LXII. adnumerandô *signa Zodiaci*. Equibus *Aries* (portitor Helles, Phryxi rector, continens stellas 19.) 2. *Taurus*, habens stellas 44. inter quas Plejades, (alio nomine Io sive Isis. 3. *Gemini*, stellas 31. Castor & Pollux, Tyndaridæ) 4. *Cancer*, habens stellas 28. (ástacus, cámmarus.) 5.

Leo,

Mensurantur multipliciter. 1. Opticè per tubos dioptras, radios. 2. Geometricè per lineas, angulos, figuras. 3. Arithmeticè per calculationes, logarithmos, & logarithmos. 4. Mechanicè per diversis generis instrumenta, & machinas, videlicet Quadrantes, Sextantes, Armillas, regulas Ptolemaicas, Astrolabia, Sphæras &c.

Ratione magnitudinis, dicuntur esse *Primæ*, quæ terram centies & ampliùs excedunt. *Secundæ* magnitudinis, quæ octogiesies septies. *Tertiæ*, quæ septuagesies bis. *Quartæ*, quæ quinquagies quater. *Quintæ*, quæ trecies semel. *Sextæ*, quæ decies octies. Tycho Brahe, novis usus instrumentis ait, à stellis *primi Ordinis* terram exsuperari centies circiter. *Secundi*, vigiesies octies. *Tertii*, undecies. *Quarti*, sexies. *Quinti*, paullò plus, quam semel. *Sexti*, ter minores esse terrâ. *Nebulosæ* & obscuræ appellantur stellulæ minutæ, & cumulatim per coelum sparsæ, nobis vix aspectabiles.

Moventur motu quadruplici. 1. Motu *raptû*, quò intra 24. horas cum *primo mobili*, provolvuntur in modum spiræ ab Ortum in Occasum. 2. *Librationis*, à Septentrione in Austrum & vicissim annorum 3431. 3. *Librationis* ab Ortum in Occasum & vice versâ annorum 1715. 4. Motu *propri*, quem stellæ fixæ ab Occasu in Ortum tenent, annis 25798. Quibus aliqui annum *Platonicum* circur

cumscribunt; alii paullo parcius calculum subducunt. Probatio diversitatis motuum desumitur ex eo, quòd Planetæ non eundem situm positumque servant ad stellas fixas; deinde non eodem semper locò oriantur & occidunt; præterea, modò ad Austrum, modò ad Boream declinent.

Ortus &
occasus
stellarum.

Oriuntur autem Stellæ, *occiduntque* tripliciter; Absolutè, Poëticè, Astronomicè. *Absolutè* quidem, cùm supra Horizontem emergunt, demerguntque. *Poëticè* tripliciter; vel enim primò *Cosmicè*, quando unà cùm Sole supra Horizontem ascendant, vel descendunt infra eundem, dum Sol in opposito exoritur. 2. *Chronicè* vel *achronicè*, (aut *acronicè*) cum aut surgunt obeunte Sole, aut unà cum Sole occiduo deprimuntur. 3. *Heliacè* quando è radiis Solis emergunt in conspectum; non enim possunt stellæ simul & Sol conspici (excipe Venerem, Jovem; & Lunam;) *occidunt*, cùm ad Solis splendorem ex oculis eripiuntur. Denique *Astronomicus* stellarum exortus & occasus, est signorum Zodiaci ascensus vel descensus cum Æquatore collatus ratione arcûs seu portionis in illo supra Horizontem elevatæ.

Ordo Planetarum his versibus continetur:

Saturnus Prior est, hinc Jupiter: inde Gradivus,

Post sequitur Phæbus: Cypria quinta Venus.

Mercurius sextus; verùm infima & ultima Luna est.

Brevius istò:

♄ ♂ ☾ ♀ ☉ ♃ ♅

Saturnus, Mars, Luna, Venus, Sol, Jupiter, Hermes.

Græcè:

Σάτυρος, ἄρης, παφίη, μήνη, κρόνος, ἥλιος, ἑρμῆς,

Observationes Planetarum aliarumque stellarum dicuntur *parallaxes* seu diversi secundum situm aspectus;

Orbi inferti, & ab eo circumlati) *circumvolvuntur*
circa *Solem*, quem ambit Orbe minimò *Mercurius*
diebus 59. rotationem suam percurrentes: *Venus*
ferè duplò majore circulo, sed annuò itidem spa-
tio: *Mars*, ampliore adhuc ambitu, singulis fe-
biennis permetitur spatium suum. *Jupiter*, cum
quatuor suis comitibus seu fatellitibus, *Solem* co-
mitatur, cursúmque duodecim annis absolvit
Saturnus, supremam, inter Planetas *Solem* circum-
euntes, suo cum fatellitio provinciam nactus, no-
vem & viginti annis circumvolutionem peragit
qui omnes vel sunt *Apogæi*: (quando in revoluti-
one sua altissimi eminent supra verticem nostrum
Arabibus *Aux* dicitur, Latinis *summa absis*:) vel *Peri-*
gæi: (quando minimam à terra sortiuntur distan-
tiam, aliàs Oppositum *Augis*, seu *absis ima*:) *Stationarii*
vocantur, quando è superiore *Cycli* parte per
convexam ejus superficiem descendunt: *Retrógradi*,
cùm contra signorum seriem moveri videntur
quod fit in inferiore parte epicycli. *Directi*, qua-
do secundùm signorum seriem procedunt. S
hæc subtiliori speculationi relinquamus.

Calculandò motus Planetarum, conficiunt
Ephemerides in futurum: id est, Consignationes
ad horam meridianam singulorum dierum anni
ubi quisque Planeta futurus sit; & quò aspectus
ad invicem. Qui est quintuplex. Est enim int

a, seu gradus 120, aut tertiam Zodiaci partem,
t est Oppositio ♄ , per *sex Signa* (five 180 gra-
s) inter se disjuncta. Vulgaris signorum Zodia-
in Fastis expressio significat numerum gradu-
i, quem Luna in illo signo attigit; idque circa
ram meridianam, juxta RR Astronomorum
culationem.

Imprimis verò consignantur Ephemeridibus
ulgò *Calendariis*) eclipses luminarium: Solis
idem, cùm inter illum & nos Luna intercurrit
ectè, illùmque obnùbit opáco suò corpore, si-
ilque nos obumbrat: quæ interpositio, cùm
diametrum inter utrúmque obtingat, non con-
git nisi in novilunio, quia tunc Luna est infra
em posita. Luna vorò deficit in Plenilunio,
ando opposita Soli obnubilatur, incurrens in
bram terræ: quod ut ne accidat quot mensi-
s, facit exspatiatio Lunæ extra viam Solis. Ubi
ta, in eclipsi sua Lunam privari lumine, sed non
em, cùm hic sit fons lucis, quam derivat in Lu-
n & omnes stellas; neque putes eidem Lunæ,
opter variationes menstruas, *lumen* suam vel
rescere vel *decrescere*, cùm illius Hemisphærium
dimidius Globus semper à Sole illuminetur.
itatur vero in singulas horas propter assiduam
ca terram motionem, ita ut lumen illud mutu-
tium semper per Globum obambulet, nobis ta-
n non perinde semper appareat & conspiciat-
tur;

portione civili: modo orbe pleno lucere, pro
variò ad Solem aspectu variè illustratur; videli
ubi congressum cum Sole iniit, quartâ post d
(vulgus *primam quadram* vocat) figuram ref
corniculatam seu falcatam, tum ad septimum
que diem augescens, mediò orbe secta conspici
(vulgò *quadra secunda;*) deinde paulatim circa u
decimum diem fit oppositioni vicinior, & in
tundū circinatur(vulgò *tertia quadra;*) ac decim
quartò die, cùm ex diametro, seu è regione
versa, Soli opposita est, receptò quoquo versu
splendore, *plena* fit; inde senescens *decrementu*
init, ac tandem ad easdem vices redit; in *Synodo* s
seu *Conjunctione* cum Sole, directè subjecta est ce
tro Solari, ideóque non apparet nobis, vocatúr
novilunium, seu *Luna silens*, Græcè *νεομηνία*; den
in oppositu Solis est *plenilunium* (vulgò *qua*
quadra;) item *Luna pernox*, id est, totâ nocte
pra terram, totâ die infra eam lucens, ita ut S
tunc in Occasu, Luna in Ortu cernatur, tempus
una conjunctione ad alteram, dierum est ferè 3

Sol est Planetarum medius, maximus & prim
rius, lucis & caloris origo; quò nihil in hoc asp
Etabili mundo, vel ad speciem pulchrius, vel ad r
rum gignendarum comoditatem foecundius; v
talem ac salutarem vim stirpibus & animantib
communicans: vices temporum, annúmque nov
semper flore redeuntem, ex usu naturæ temp

ra vlcera irrorat, & aurum ac gemmas progi-
it,&c. Habet is tamen in se maculas; quæ an-
mûlæ sint albicantes, ab eo ebullientes, an cor-
ra quædam opáca, inter aspectum nostrum &
arem discum intercurrentia, quis explicet satis?
Sed nunc ad Astrologiam seu explicationem
ium fideralium Luminum. *Luna*, Solis æmula,
ctis decus, impulsu suô æstus marinos ultro ci-
que recíprocat: accessu corpora implet, recessu
nit: sanguinem animalium (præsertim homi-
) auget & minuit: frondes, pabula, stirpes va-
t: ostrea, conchilia seu conchæ cum ea pari er-
rementa, pariter decrementa accipiunt: formi-
, nonâ ab ejus coitu die, è latebris non exeunt,
erluniô quiescunt, pleniluniô etiam de nocte
opus incumbunt. Est ipsa quoque maculata,
nâ corporum inter nos & ipsam interpositio-
non à montibus, silvis, aut vallibus è Luna ceu
culis, ad nos reflexis: non à terreno humore
vult *Plin. lib. 2. Nat. Hist. c. 6.*) ab ipsa attracto:
nimè verò à collibus, montibus, & vallibus Lu-
ipfi infitis, (ut somniârunt Anaxagoras, Demo-
us, & alii, etiam hodie) sed à partibus illius ra-
ribus, minúsque lumini inhibendo & retinen-
aptis; aut certè à partibus quibusdam eminen-
ribus, & quibusdam depressioribus in ea.
Astrologis, *Planetarum* aliqui appellantur *Bene-*
quòd temperatè agant calefaciendô aut hu-
ctandô, ut Jupiter, Venus, Luna; alii *Malefici*
quò

dians ; & Jovi clarus ; dominantur sanguini.
fantia præest Luna & argento : Pueritiæ Mer-
rius & argento vivo : Adolescentiæ Venus, & a
Juventuti Sol & auro : Ætati viridi Mars , & f
ro ac chalybi : Senili Jupiter, & stanno ac elect
decrepita Saturnus, & plumbo.

Planetarum Domus vocantur XII. signa Zodia
in quibus quilibet Planeta existens , virtut
suam in hæc inferiora exercet ; v. g. Saturni D
mus est Capricornus & Aquarius : Jovis Sagit
rius & Pisces : Martis Aries & Scorpius : Solis L
Veneris Taurus & Libra : Mercurii Gemini
Virgo : Lunæ cancer. Opposita per diametr
signa , sunt *exilia* Planetarum ; *Exaltationes* ve
cùm in eo sunt loco , ubi efficacius vim suam e
runt. Harum Domorum & Mansionum alia qu
que secundum *Horoscopum* explicatio est , rel
quenda Astrophilis melius feriatis, qui multa p
nuntiant de effectibus signorum Zodiaci in re
ones iis subjectas ; variósque constituunt ex P
netis præfides, in naturam & negotia hominum

Inter Astronomos dudum acerrima fervet
sputatio de constitutione cœlorum : an illi s
corpora *solida* & dura : quibus infixæ stellæ , si
capitati in lacunari clavi , circumvertantur :
fluida & liquida , ita ut in illis moveantur fide
veluti pisces in mari. An Sphæræ & Circuli, qu
diximus, vocari Concentricos, Excentricos, E

m, Planetas continens, & stellas omnes fixas;
rium, *empyrium*, Beatorum domicilium; an ve-
int *duodecim*, hoc modò; ut in medio sit *globus*
aqua & terra compositus: deinde triplex *aëris*
o; postmodum *ignis* sub concavo Lunæ; postea
Planetarum *septeni* cum suis Excentricis &
cyclis; inde *Sphæra octava* sive firmamentum,
lis fixis insignitum; exinde *nona*, quæ inæquali
ationis motu ab Ortus in Occasum tendat, &
issim; postea *decima*, quæ à Septentrione in Au-
um, & è contrario ferat sidera. Demum *unde-*
a, seu *Primum Mobile*, quo cum motu *raptus*,
nes inferiores orbes 24 horarum spatio ab Or-
n Occasum rapiantur; denique cælum empy-
m. Alii alia systemata, hypotheses, & coordi-
iones orbium inter se cœlestium statuunt,
enomenorum & parallaxium diversitate in-
ti; inter quas est observatus circuitus Vene-
& Mercurii circa Solem: motus epicyclares sa-
itum Jovialium circa Jovem, Saturnalium cir-
aturnum; Stellarum Solarium & Cometarum
a Solem, aliâque complura, quibuscum vix
iqua illa, cœlorum soliditas sine penetratione
erruptione subsistere potest: ideò recentiores
ronomi rem liquidissimè se explicare putant,
aucioribus contenti cœlis, siderum volutiones
evolutiones (strictiores) per fluida illa & te-
ætheris spatia expediant; nec desunt plurimi
cœlestes Firmamento aquas circumfundant.

Desi

Desiderius. Superi! quo me ducis, quò rapis? Videor inter astra ambulare. *Mercurialis.* Miraberis amplius, si audieris fideralium orbium & luminum incredibiles distantias, magnitudines, cursus. *Terra*, quæ comparatione cœli *punctum æ-* *Terræ magni-*
stimatur, continet in se secundum Mathematicos *tudo.* milliarum Germanica, quorum quodlibet duas requirit horas, 5400, hoc est, quinq̄ies mille, quadringenta. Quod colligunt Cosmographi ex eo, quia gradus unus cœlestis facit in terra milliare. Germ XV. ergo 360 gradus constituent milliar. 5400. Diameter terræ milliarium est 1718, hoc est, mille, septingentorum, octodecim. *Luna*, stellarum omnium, quæ terram integrò circulo ambiunt, tardissima, *quotidie* cursu suo peragit milliar. Germ. 313543. nempe, trecenta millia, & insuper tredecim millia, quingenta, quadraginta tria: quia spatio 24 horarum in sua Sphæra perambulat gradus 348. *Unâ horâ* emetitur mill. Germ. 13064, hoc est, decies ter mille, sexaginta quatuor. *Sol* verò inter suos cœlivagos concursores, nec *Solis celeritas.* tardissimus, nec velocissimus, *unâ die* percurrit mil. Germ. 6199303, id est, sexies millies mille & centies mille, nonaginta novem millia, trecenta tria; quia 24 horis emetitur circuli sui gradus 369. *Unâ horâ* permeat mill. Germ. 258304. ducenta millia, quinquaginta octo millia, trecenta quatuor. Et hæc juxta calculum P. Petri Udri, p. m. Professoris mei, in Thesibus typò impressis 1630, de Stellarum Theoria. At juxta Cornelium à Lapide in cap. 1. Gen. Sol *unâ horâ* percurrit unam millionem, & centum, quadraginta millia leucarum, quæ sunt milliaria horaria, Juxta Henric. Engelgrave, ex computatione Tychonis Brahe, percurrit *unâ horâ* milliaria Belgica, seu horaria,

quingenta octo millia, & octingenta milliaria, id est, 508800. idq; circa æquinoctium, quô tempore, juxta eundem, distat à terræ centro 1396100, hoc est, unô millione, trecentis, nonaginta sex millibus & centum leucis Belg. *Unius minuti spatiô* conficit milliaria Belg 8480. Tom. I. Conc. Dom. infra Nativit. Ratio hujus supputationis ducitur ex prædicta Solis à centro mundi distantia, quæ tempore æquinoctiorum est mediocris, continetque semidiametros terræ, juxta Tychonem, 1180. quare si diameter terræ continet milliaria horaria minimùm 1214, consequitur inde, quod de distantia & cursu positum est. Sol ergo cùm decem lineis seu horis recessit in horologio Achaz, confecit recedendô quinque milliones, octingenta octo millia Belgicorum milliarium. Ibidem. Jam Stella aliqua *Fixa* sub Æquatore decurrit mill. Germ. 4504761, videlicet quater millies mille, quingenta millia, quatuor millia, septingenta, sexaginta, unum. *In ô quadrante* horæ mill. German. 1126190, millies mille, centena, & viginti sex millia, centum, nonaginta. *In ô minutô quadrantis.* (hoc est, tantillô spatiô, quô recitari potest salutatio Angelica) peragrat mill. Germ. 18770, decies octies mille, septingenta, septuaginta. Momento denique (quô quis vel unicum pronunciare verbum queat) absolvit mill. Germ. 625, sexcenta, viginti quinque.

Stellarum Fixarum rapiditas.

Magnitudines siderum.

Sol major est totâ terrâ, centies, sexagies. *Saturnus*, juxta *Clavium* in Sphæra, nonagies semel; juxta *Tychonem Brake*, vicies bis. *Jupiter* terram magnitudine superat, juxta eundem, decies quater. Secundùm *Clavium* & alios nonagies quinquies. *Mars* terram magnitudine excedit semel. Contrâ, *Luna* tricies novies minor est, quàm terra. *Venus* à ter-

à terrestri Globo superatur, juxta Tychon. sexies: juxta Clavium septuagies ter. Et *Mercurius* ducenties, decies novies. At juxta Calculationem Brahe, novis instrumentis utentis ad parallaxes exquisitiùs indagandas, exceditur à terra tantùm decies novies. Hinc æstimes fiderei domicilii amplitudinem & vastitatem, cùm juxta memoratum Christoph. Clavium, in sola Firmamenti superficie concava collocari possint primi ordinis stellæ, 71209600, septuagies semel millies mille, ducenties, novies mille, sexcentæ.

Jam quod ad distantiam attinet, teste eodem Claviô, in Sphæram Joannis de Sacrobosco c. 1. *A terra ad Lunam* sunt milliaria Germ. 55183. quinquaginta quinque millia, centum, octoginta tria. *A terra ad Solem* 964361, nongenta millia sexaginta quatuor millia, trecenta, sexaginta unum. *A terra ad Firmamentum* mill. 38893500, tricies octies millena millia, octingenta, nonaginta tria millia, quingenta milliaria. Juxta Henric. Engelgrav. distantia illa complectitur milliaria horaria seu Belgica 17360986, id est, 17 milliones, trecenta sexaginta millia, nongenta, octoginta sex. Tom. 1. Dom. Septuages. *Diameter* Solis continet mill. Germ. 9702. novem millia, septingenta duo. *Perimeter* seu ambitus mill. 30743. triginta millia, septingenta, quadraginta tria. Cùm *Apogæus*, hoc est, in æstate, à nobis remotissimus est, distat à terra mill. Germ. 1017322, centies, decies septies millenis trecentis, viginti duobus. Cum verò in hieme *Perigæus* seu propinquissimus est, distat mill. Germ. 946917, nongentis, quadraginta sex millibus, nongentis, septendecim. Adeoque tempore brumali nobis est propinquior quàm æstivô, mill. Germ. 70405, septuaginta millibus, qua-

*Distan-
tia side-
rum à
terra.*

dringentis, quinque, ex supputatione P. Udri.

Desiderius. In vertiginem me cum hac corporum coelestium vastitate, distantia, circumvolutione circumagis. *Mercurialis.* Mirum, ni balfamum affricem naribus; confide, mox devolabimus ex alto, ubi hoc per modum parergi addidero. *Lapis* si molaris inciperet cadere à convexo firmamenti, terram versùs, opus haberet annis nonaginta, humum ut attingeret, etsi singulis horis descenderet ad 200 milliaria. Unde Vulcanus *Iliad.* I. valdè aberrat, unâ dum die se de cœlo decidisse concionatur, quanquam non desunt Recentiores, qui hoc ipsum fieri potuisse contendunt. Nos hinc ad Computationem Fastorum properamus. Pro clausula hujus capitis observa, quæ sunt *horarum* per universum Orbem *discrimina.* *Desiderius.* Qualia? Quæso te. *Mercurialis.* Nobis Germanis manè circa horam v.g. quintam surgentibus, eodem tempore cubitum eunt Mexicani: altum verò dormiunt universum Americani meridionales circa idem tempus: At prandent Indi Orientales: sed Æthiopes, Ægyptii, Arabes, Persæ, Medi, Moscovitæ, Tartari tum laborant ante prandium: Jâpones verò, & Orientales Chinenfes, & qui in Insulis Philippinis, opus exercent post prandium. Nec est ulla hora totius diei naturalis, (de quo cap. seq.) quâ non in aliqua Orbis parte Sacerdotes Societatis Jesu, (ut de aliis nihil dicam) operentur ad aram. *Desiderius* O circulum æternitate dignum!

CAPUT LXVII.

Computatio Fastorum & Prognostica.

ULTIMA pars Astronomiæ, est *Computatio* temporum, vulgò *Computus* sive *Descriptio* aut *Ordi-*

*Horarum
per uni-
versum
Orbem
discrimi-
na.*

est temporis, quô pars vigesima quarta *Æqua-*
ris supra Horizontem attollitur, respondétq; c
naturali. *Inæqualis*, quô plures pauciorésve par
ejusdem *Æquatoris* supra *Finitorem* oriuntur,
convenit diei *Artificiali*; sumunt enim ejusm
horæ incrementum & decrementum cum ip
diebus æstivis aut hibernis; *Dies* est tempus cer
horarum numerô circumscriptum; qui vel est *N*
turalis scilicet 24 horarum, quô spatiô fit integ
Æquinoctialis circuli & *Primi Mobilis* conver
seu circumvolutio; vel est *Artificialis* seu *Civil*
tempus ab ortu Solis ad occasum numeratum;
hic dividitur in meridiem & vesperum; cui opp
nitur nox, quæ est spatium inter occasum Solis
noctis, seu temporis, quô Sol infra Horizontem
movetur.

Dies Naturalis Latinè sic distinguitur. Primò, n
dium est noctis, unde Romani olim incipiebant
finiebant diem. 2. tempus huic proximum de n
cte media. 3. gallicinium. 4. conticinium (scilicet
gallorum gallinaceorum conticentium.) 5. tem
pus ante lucanum, sive diluculum. 6. manè, cù
dies clarescit. 7. tempus ante meridianum. 8. ip
meridies. 9. tempus pomeridianum. 10. temp
stas suprema, 11. vesper sive vespera. 12. crepus
culum. 13. fax prima. 14. concubitus noctis
15. nox intempesta.

Dies Artificialis.

Dies Artificialis diversa apud alias & alias nationes habet principia. Chaldaei enim & Persae, hodieque Graeci, ab ortu Solis eum inchoant; Aegyptii & Astronomi à meridie; Romani veteres, & nos Germani, aliique complures Europae populi, à media nocte. Itali ab occasu ordiuntur, & terminant per 25 horas. Judaei in duodecim horas tribuebant, utique inaequales; nam prima diei erat, cum illucesceret; duodecima seu ultima, cum Sol occumberet; hinc illis hora sexta, quae nobis duodecima, quos imitati sunt Romani posteriores, quibus dies etiam hiberna in XII. horas distribuebatur, equidem multò breviores quam aestivae iis fuerant.

Feriae.

Stata seu *Stativa* feriae dicebantur Romanis, quae certis statisque diebus revertebantur; ut Agonalia, Saturnalia, Lupercalia, Quirinalia, Terminalia, Floralia, &c. Deinde *Conceptivae*, quae quotannis à Sacerdotibus concipi solebant in dies commodos: ut feriae Latinae, Sementinae, Paganae, Compitalia. 3. *Imperativae*, quas indicebant Imperatores & Consules pro arbitrio. 4. *Nundinae*, quae erant nonus quisque dies, quo rustici conveniebant in urbem, rebus domesticis provisiuri.

Dies Profesti.

Dies Profesti dicebantur, quibus vitae humanae utiles ac necessarias artes licebat exercere. Hi erant triplices. 1. *Fasti*, quibus Praetori licebat sine piaculo haec verba fari: *Do, Dico, Addico*, hoc est, judicia exercere. 2. *Nefasti*, quibus non licebat. 3. *Comitiales*, videlicet Comitibus dicati, in quibus cum populo agebatur pro concione; *Intercisi*, erant communes deorum hominumque, quorum quibusdam horis fas erat, quibusdam non erat, tria illa verba dicere.

Septimana.

Septimana spatium est temporis, septem dies
natu-

merus, quô unaquæque gens duodenas ferè a
partes suô quodam institutô observat, comp
etens quatuor,plûs minûs, septimanas. *Mensis*
laris est tempus, quô Sol unum ex XII. signis Z
diaci peragrat, quod fit triginta plerûmq; dieb
Mensis Lunaris est tempus, quô Luna motu
totum Zodiacum pervagatur; éstque vel *Perio*
cus, tempus scilicet, quô Luna redit ad idem Z
diaci punctum, unde digressa est, constatque d
bus 27 & horis circiter octo; vel *Synodicus*, spatium
inter duo novilunia intercedens, diebus nimiru
29, horis 12, minutis 44; vel *Apparationis* seu
luminationis, quod est intervallum à primo co
spectu Lunæ nascentis, usque ad terminum Lu
evanescentis. Attici olim mensem Lunarem à L
næ conjunctione cum Sole: Judæi à prima Lu
apparitionis designabant: *Menſium nomina* su
Januarius, Februarius, Martius, Aprilis, Maj
Junius, Julius, (olim Quintilis, cûm annu
Martio auspicarentur Romani, quod postea p
C. Julium Cæsarem correctum) Augustus, (ol
Sextilis) September, October, November, D
cember; ex his primus, tertius, septimus, octav
decimus, duodecimus 31 habet dies, reliqui 3
Februarius 28, & annô *bissextili*, 29; nam tu
dies unus intercalatur.

Annus est spatium XII mensium, sic dictus à c

*Annus
Naturalis.*

cuitu temporis, Varro magnos circulos, vocat annos; parvos, annulos; inde annus, quia in modum circuli recurrit. Est verò annus duplex, Naturalis & Civilis. *Naturalis* seu *Astronomicus* vel est Solaris, scilicet intervallum temporis, quò Sol duodecim signa Zodiaci percurrit, quod fit diebus, ut supra memini, 365 & sex ferè horis. Partes ipsius sunt quatuor quadrantes. *Ver* est anni pars prima ab *Æquinoctio* verno ad *Solstitium æstivum*, quò tempore Sol ascendit per *Arietem*, *Taurum*, & *Geminos*, signa vernalia. *Æstas*, pars secunda, à *Solstitio æstivo* ad *Æquinoctium autumnale*; quò Sol peragrat tria signa æstiva, & descendit per *Cancrum*, *Leonem*, *Virginem*. *Autumnus*, pars tertia, ab *Æquinoctio autumnali* ad *Solstitium hiemale*; quò tempore Sol descendit per tria signa autumnalia, *Libram*, *Scorpium*, & *Sagittarium*. *Hiems* pars est quarta, à *Solstitio brumali* ad *Æquinoctium vernum*; quò tempore Sol ascendit per tria signa brumalia, *Capricornum*, *Aquarium*, *Pisces*. Dicitur etiam annus *Vertens* (Tropicus seu Temporalis, aut Alphonfinus ab Alphonfi Regis tabulis) quia Sol ab *Æquinoctio verno* vel *Solstitio digressus*, confectò *Zodiacò*, ad idem revertitur punctum. Dicitur & *Sidereus*, quando nimirum spatium peragrationis illius, à stella aliqua fixa desumitur. Porro initium anni (quem *Vernum* vocant, quò Sol ad *Æquinoctium vernum* inæqualibus spatiis revertitur) duxerunt Romani posteriores à *Bruma*, (sicut & nos hodie) priores à *Vere*; Judæi à novilunio ante *Æquinoctium vernum*; Athenienses ab *Æquinoctio*, quod sequebatur *Solstitium æstivum*: *Ægyptii*, sicut nunc *Græci*, ab *Æquinoctio autumnali*.

*Annus
Civilis.*

Annus Civilis seu *Politicus* (qui & *Julianus* dictus à Cajo

19 , & quarta 37 , fit , ut singulis quadrienniis fit
annus unus *bis sextilis* , constans unô die intercal
cari five adjectitiô; ita habeat annus ille dies 366
cujus rei ratio est , quòd sex illæ redundantes ho
ræ , quartô quoque annô diem conficiant *Natura*
lem. Præterea cùm sex illas horas computemus
tanquam integras , neglectis illis minutiis , seu
minutis , quæ defunt horis , paullatim crescit error
ille , & ex minutiis fiunt horæ , ex horis denique
dies ; atque ideo contingit , aliquot demum die
bus tardiùs ut anni exitum , & consequenter fe
stos dies celebremus. Quæ res cùm animadversa
esset Gregorio XIII, Pontif. Max. dies ex Calenda
rio decem exemit, anno Chr. 1582. statuítque ad
evitandum illum errorem , singulis deinceps u
quadringentis annis quartus quisque centesimus
(non singulis centesimis ut olim) *bis sextilis* esset
Unde perspicias , in quo correctio Calendarii Ju
liani consistat, per quam est factum, ut Æquino
ctium vernum ad XII Cal. Apriles restitueretur.

Quæres , quid sit *Intercalatio*, aut quid interca
lare ? Respondeo , intercalationem (seu interje
ctionem aut interpositionem) esse temporis mi
noris in majus infertionem , quæ vel est bissexti
lis, cùm dies VI. Cal. Martias bis numeratur, un
le & *intercalaris* (seu interjectitius & interposi
tus dicitur, quod dixi fieri quartô quoque annô
quod

lis & *Embolismæus*? Item, quod *insititius*, nam
ducitur nomen ab ἐμῖσάλλω, interfero, interpo-
) constans videlicet 384. diebus, seu mensibus
inaribus, five *lunationibus* tredecim, per insertio-
m unius *Embolismi*, seu 30 dierum, qui ad 354
es anni Lunaris communis adduntur.

Cyclus generatim est quælibet periodus seu cir-
mvolutio annorum velut in circulum rediens;
eciatim *Cyclus Lunaris* est intervallum 19 anno-
m; toties enim novilunia ad pristinas ferè se-
s & ad eundem anni Solaris diem revertuntur,
iô ratiociniô inducti Christiani circa annū Chr.
CLXXXV. Cycli Lunaris numerum Calendario
scripserunt, quem, quia aurô notabatur, nume-
m appellârunt aureum. *Cyclus Solaris* absolvitur
annorum spatiô, quot scilicet annis, feriæ five
es hebdomadam in pristinum redeunt ordi-
m, seu, quô literæ Dominicalis (quæ est una ex
otem primis litteris Alphabeti, diem Domini-
m ostendens) mutatio orbem suum relegit.

Indictio est intervallum trium lustrorum, seu
v annorum, quâ revolutione peractâ, iterum
ditur ad unitatem, initiûmque sumit quilibet
nus indictiônis in Bullis Pontificiis à Calendis
nuariis anni sequentis; indictio Cæsarea à 24.
ptemb. quam Tabularii seu Notarii observant.
unt institutam esse ab Augusto Cæsare post tri-
umphum, Alexandrium, tempus solvendi tributum
indi-

Hoc potius advertas, *Annum Sabbaticum* Hebræis fuisse septimum quemque, qui nomen à requie adeptus est, quòd eò unò cessarent agri si aratione, & vineæ sine putatione. *Jubileum* dicebant quinquagesimum quemque à jobal, seu clangore tubæ, sonitu suò præsentiam anni Jubilæi indicantis. Vocabatur & annus *Remissionis*, quòd servi manumittebantur: & possessiones divendite ad pristinos dominos & familias redirent. Nunc *Jubileus* Romanæ Ecclesiæ annus quisque est vigintiesimus quintus, olim erat centesimus, postea quinquagesimus. Annus *Platonicus* (de quo supra quædam) secundum Ciceronem continet nostros annos 12554; secundum Alphonsum Regem 49000; secundum Ptolomæum 36000; prout variè circumvolutiones Sphæræ omnium tardissimæ circumvolutiones sentiunt; nos hæc somniis adnumeremus, quibus tota Mundi duratio, sexies circiter mille annorum circo includitur. De quo paullò post.

Desiderius. Et quis credat, orbes esse sidereo quæ, stante hoc Mundò, rotationem suam non absolvant? *Mercurialis.* Præsertim cum in bonum mortalium à spiritibus illis cœlestibus seu intelligentiis girentur.

Ad *Diaria* quod attinet, seu *Ephimerides*, aut *Calendaria*, nomen hoc accipiunt à *Calendis*, seu primo nō cujusvis mensis die; dictæ sunt à calando seu

Nonæ.

vocando, (Græcis καλέω) quod Calendis singulis convocaretur populus Romanus, pronuntiabaturque, quot dies à Calendis superessent ad Nonas; confluere autem Nonarum tempore populus in Urbem solebat, ut disceret, quid eò mense, in divinis humanisque rebus, factò opus esset; hinc *Nonæ* sunt dictæ, vel quod novæ (per metathesin) initium observationis; vel quòd ab ea die ad Idus novem interveniant dies. Computabantur à Romanis ad *Nonas* in Martio, Majo, Julio, & Octobri sex illi dies, qui Calendas sequuntur; reliqui menses quatuor tantùm habebant *Nonas*. *Idus* sunt quasi *iduanes* seu dividentes mensem; & quidem Martiò, Majò, Juliò & Octobri dies Iduum est decimus quintus; in reliquis decimus tertius. Ab Idibus denominationem sumunt septem dies, statim *Nonas* insequentes, Iduumque diem antecedentes; unde octavò, septimò, sextò, quintò, quartò, tertiò, (id est, tertiò die ante Idus) & pridie Idus vel Iduum dicimus. Idibus elapsis, qui sequuntur dies, nominantur à Calendis. Sic decimus quartus Januarii est XIX. Calendas Februarii vel Februarias, quæ solet ita notari XIX. Cal. Feb. & efferri: decimò nonò die ante Calendas Februarii vel Calendarum Februarii, aut hoc modò signatur a. d. XIX. Cal. Feb. id est, ad decimum nonum diem ante Calendas Feb. Vel hoc modò: Ex a. d. XIX. Cal. Feb. id est, ex ante diem XIX. Cal. Feb. quod idem est, ac decimò nonò die ante Cal. Feb. (per ellipsin scilicet.) Vidéris subridere ad has minutias. Agedum ad superciliosos illos te Astrologos, cognomentò *Judiciarios*, ducam, qui quibus Calendaria vaticiniis, promissis & minis impleant, haud ignorare potes. *Desiderius*. Lippis est & tonsoribus notum, quoties terriculamentis suis

ta sit, non tam est scientia dicenda, quam vanissima & damnata deceptio, unde meritò exploduntur Chaldæi, Genethliaci, Divinatorii, Judicarii, Prognostici, Conjectores, tanquam nugivendi qui de futuris contingentibus, fortuitisq; casibus & actionibus, quæ ab humana pendent voluntate, certi aliquid ex habitu, forma, positura astrorum, eorumque per Signiferum mansionibus, praeragationibus, concursibus, intervallis, oppositionibus, eventurum affirmare audent; cum fœdera possint *inclinare*; *cogere* nequaquam possint quidquid denique fingant de *Horóscopo*, (punctum Nativitatis aut Conceptionis) & constellationum *Characteribus*; quibus ut non negamus prædici posse effectus merè naturales, qui vel *necessariò* fiunt, ut defectiones Solis & Lunæ; vel *probabiliter* contingunt, ut pluvix, serenitates, tempestates, siticitates, animalium, brutorum hominumq; morbi, quanquam etiam in his, teste experientiâ, in superænuntiacionibus & divinationibus frequentè isti astromantes hallucinantur) sic inficiamus posse ab illis bellorum pacisque initia, aut eventus, aliâque effecta à libertate agentium pendentia; vel Principum magnorum funera, clades, minas (nisi fortè in genere aliquid Cometæ mœnentur) prædici; qualiacunque demum fingantur siderum *schemata* seu *schematismos* configuratio-

nes, aspectus, &c. unde *prógnosēs* & *prædivinationes* suas fingunt, sæpiusque scientes & volentes fallunt, nequicquam ambiguo verborum sensu, mendaciis suis fucum illinere conantes, imitatione oraculorum Orci, ex quibus istud Apollinis Delphici:

Ajo Romanos Æacida vincere posse.

*Physio-
gnomia.*

Physiognómon (Physicis nixus rationibus) *Physiognomica* desumit signa ex figura & conformatione corporum ac membrorum, quibus cum magna est sympathia & necessitudo animæ; hinc sanguinei ad lætitiā, biliosi ad iram, pituitosi ad somnolentiam, melancholici ad tristitiā sunt procliviores; hinc à bestiis ad hominem conjectura transfertur, præcipuè ex naso, oculis, labris, & reliqua capitis figuratione. Inanis & infamis est illa *Physiognomia*, quæ futuros hominis eventus à lineamentis corporis conjectat, speciatim *Chiromantia*, quā chiromantes (ut vagabundi Ægyptii faciunt) è lineis manuum; *metopóscopus* è frontis; *oneromantes* per onyrocriticam, è omniis liberè contingentia prænuntiare nititur.

Magia.

In Auguriis paganorum seu Ethnicorum *Augur* olim vaticinabatur ex avium garritu, volatu, pastu. Et *ariolus* seu *haruspex* ex aruspicina (vel haruspicina) hariolabatur, dissectis & inspectis hostiarum extis; unde extispex, & extispicium.

Rogis damnanda *Magia*, per quam magus cum malis Geniis colludit: & *Necromantia*, qua necromantes diabolum, sub alicujus demortui persona evocans & adjurans, scrutatur arcana; sive id faciat per pythones seu arreptitios: sive per signa in terra, aqua, aëre, igne apparentia, quæ dicuntur *geomantia*, *hydromantia*, *acromantia*, *pyromantia*, *psychomantia*, (manium evocatio) sive quocun-
que

lantem; nubes in cacuminibus montium con-
dentes; boves aërem olfactantes, féque con-
pilum lambentes; hirundines summis alis aqua
verberantes; ranas infuetum coaxantes; forn-
cas è cavernulis ova efferentes; corvos & cor-
ces crocitanter; oleum lucernæ scintillans, & fu-
gos se inde tollentes; anseres continuo clamore
perstreperantes; mergos anatésque pennas rostris
purgantes: Lunam pallentem, nam

Pallida Luna pluit, rubicunda flat, alba serenat.

Sole exoriente nubes se glomerantes, & partim
ad Austrum, partim ad Aquilonem tendentes
Ventorum & tempestatum indicia illis habentur.
si silvæ murmurant; si nubes ante Solem emer-
si rubescunt: si manè tonat: (nam meridiana tonitrua
imbre affert) si fúlicæ in arena collidunt: si corvi
cum singultu se concutiunt: si flamma flexuose
volitat, aut lumina ex se flammæ elidunt, aut ignis
contactus favillam discutit, scintillam projicit;
aut ad ollas sublatas carbo adhæret, aut vehementius
perlucet.

At *Serenitatis* notæ sunt, stellæ & Luna purò
tore micantes: nebulæ è montibus descendentes
aut cœlo cadentes, aut vallibus insidentes: claudens
& frequens corvorum crocitatio: flocci vagabundi
per aëra: porci non lacerantes jactantes straminis
aut fœni manipulos: Phœbus pridie reclusus
obscurus, postridie clarus nascens: ¶ nubes

Occasum rubescentes. Amant agricolæ humidum Aprilem, frigidiusculum Majum, cujus pluvias imitatur ferè Junius. Quarta Luna qualis, reliqua solet esse talis; proximus à plenilunio dies pluvius plerùmque mensem integrum denotat imbriferum. Autumni serenitatem plerùmque hiems ventosa excipit. Signa fertilitatis habentur, Autumnus siccus & serenus; Ver temperatè calidum; sterilitatis, quercûs fœcunditas, fabarum copia, locustæ, vermes, erúcæ, &c.

Desiderius. Valeant igitur nugâces Fastorum Compositores, & frivoli illi vaticinatores rerum, quasi fataliter mortalibus eventurarum; qui si nuntiant prospera, & fallunt, miser fies frustrâ expectandô; si adversa dicunt & mentiuntur, fies miser frustrâ timendô; Sycophantæ confidenti loqui, cœlum cum Icaro petentes, indéque in mendaciorum pelagus delabentes. Nam quomodo didicerunt, è stellarum compositione, notione, mansione & per Signiferum peragratione, hominum consilia, arbitria, varias voluntates, appetitiones, declinationes, fortuitos ac repentinos levissimis in rebus animorum impetus atque recessus? Quid enim? Cur induendis vestibus novis alii sunt dies fausti, alii infasti? cur alii, ducendæ uxori malè ominosi, alii bene? cur tempus aliud aliô felicius & opportunius dandis recipiendis-que literis, reposcendo mutuo, rei mercaturæ quærendæ: ad aucupandum, ad equitandum, &c. Offuciæ sunt, nugæ, præstigiæ, fallaciæ. *Mercurialis.* Probo hunc calorem, quem scio, unde hauseris. Quid Sol, Luna, & alia naturaliter possint sidera, iuprà indicavimus; quare non inviti dabimus hoc fatidicis illis, ut prædicere possint opportunitatem mittendi sanguinis, resecandi capillos,

pendium redigemus. *Desiderius*. Vereor, ne actum
agamus. Nam ubi ad manum non sunt *Epitome*
Chronologicae? *Mercurialis*. Probè novi; unò
possum recitare spiritu plures, quàm manus utraque
contineat digitos; quas non vidi tantùm, sed
pervolvi & perlegi. Quid ergo? An, in hoc nos
per Artes omnes & Scientias itinere, Chrono-
logiam scitu jucundissimum non invisemus? *De-*
siderius. Librum illa requirit, non pauculas paginas
Mercurialis. Non libros tantùm & volumina,
libellos quoque in libellulum constringemus
perque ingentia temporum & rerum gestarum
spatia *compendiariam* planè, si uspiam alibi, carpi-
mus viam; quin *floridam* etiam; flosculos etenim
historicos, unde non parvò labore congesti
sub conspectum dabimus. *Desiderius*. Quod
te ne optare quidem, ne dicam postulare su-
nueram, offers ultrò; quas gratias vel in an-
cessum huic tuæ debeo benevolentiae? *Mercur-*
ialis. Solvisti grates, si opellam hanc meam con-
lueris benè; capeffe spiritus, & cerebrum firmum
ne vel memoriâ vel imaginatione laboret. *De-*
siderius. Habeo mecum globum aromaticum,
vires addit afflatu. *Mercurialis*. Opportune: nunc
& oculis serviet ad regiones, in quibus res ge-
stae sunt, quaqua versum geographicè, ut te su-
adocui, adumbrandas, Eamus.

CAPUT LXVIII.

Chronologia.

H*istoria* est simplex rerum narratio, sine comparatione temporis, quò acciderint. *Chronologia* res gestas secundum seriem temporum proponit; quod si nudè & sine digestionem historica id faciat, ad Mathematicum potius pertinet per Solis ac Lunæ, & reliquorum Planetarum circuitus & cyclos (de quibus supra) annorum spatia metientem. Accurati *Chronologi* est, res actas illigare temporibus, ut utraque digerere; *Historiographus* insuper exponit consilia rerum gestarum, facit conciones, instruit acies, locorum situs describit, ostenta, clades, mutationes regnorum exponit. *Annales* seu libri Chronici, aut *Chronica* sunt earum rerum, quæ de anno in annum, in historias, servato temporum ordine, rediguntur; *Ephemerides* autem seu *Diaria* (quæ & *Commentarii* seu *Commentaria*) memoriæ mandant, quæ de die in diem contigerunt.

Epocha,
& Æra. Distinctiones temporum vocant Chronographi *Epocham* vel *Æram*, terminum videlicet temporis celebrem, unde principium sumunt annos numerandi. Sic nos Christiani *Epocham* seu *Æram* nostram à Christi Servatoris nostri Ortu desumimus: Judæi à Diluvio, ab Abrahami nativitate, ab Exitu ex Ægypto, &c. Græci ab initio Olympiadum; Romani ab Urbe (Roma) Condita; Arabes & Turcæ ordiuntur Hegiram seu *Æram* suam ab anno Christi 622. Omnes à Mundi principio, quod quia plerisque incompertum, *Epochæ* sunt excogitatae.

Antequam verò in rationes temporum accuratius initas te adducam, scias, velim, juxta communem

Tertium *Legis Gratia*, à Christo usque ad finem
Mundi, paris circiter annorum intervalli. Aliqui
præcipuam temporum supputationem in sex
Mundi ætates referunt, ut *prima* sit *ætas* ab Adam
ad Noachum; *secunda* à Noacho ad Abrahamum
tertia ab Abrahamo ad Davidem; *quarta* à Davide
ad Captivitatem Judæorum Babylonicam; *quinta*
ab hac ad Adventum Christi; *sexta* à Christo ad
Mundi terminum.

Mirè equidem, id quod tibi non ignorandum
in *Computatione* annorum ab orbis cœptu, usq; ad
tempus reparatæ Salutis variant Chronici. Sunt
qui, ad Christum Natum, numerant à Mundi ex
ordio annos 3983, ut noster Theophilus Raynaud
us: alii 3947. Henricus Samerius itidem Soc. J.
computat 3950 annos. Liberaliùs etiam Baro
nius, insignis Scriptor Historiæ Ecclesiasticæ, an
nos 5199. Venerabilis Beda 5200. Nauclerus 5201.
Regiomontanus 6984. Noster Pererius 4022. Se
Salianus noster cum Torniello supputat 4052
quibus duobus, cum bona aliorum venia, omni
no lubens assentior. Quare digestorum annorum
secundùm Chronotaxin Saliani, hanc accipe; pri
oriùs memineris quemadmodum mensium in
tervalla bimestria, trimestria, quadrimestria, &c
sunt; ita duorum annorum spatium vocari bien
nium, trium trienium seu *trieteridem*, quatuor
quadriennium seu *tetraëteridem*, quinque quin

Septenæ
Mundi
Ætates.

quennium, aliàs *lustrum* seu *Olympiadem*. *Ætas* autem seu *Generatio* denotat quodvis humanæ vitæ paulò longius tempus ; *Seculum* est annorum centum ; *Ævum* longissimum, aut etiam perpetuum. His ita positis septenas Mundi ætates (largiùs accipiendò hoc vocabulum) ita collige.

Prima est quasi *Infantia*, ab Ortu rerum usque ad Diluvium, annorum 1656.

Secunda, *Pueritia*, à Diluvio ad Ortum Abrahæ annorum 382, ad annum Mundi 2039.

Tertia, *Adolescentia*, à Nativitate Abrahæ usque ad Mosem natum, annorum 425, annum Mundi 2464. (exitus Israëlitarum ex Ægypto incidit in annum Mundi 2544.)

Quarta *Juventus*, Judicium Hebræorum, usque ad Samuelem, annorum 476, annum Mundi 2940.

Quinta *Virilis*, Regum Hebræorum, usq; ad solutam à Cyro, Persarum Rege, Captivitatem Babyloniam, annorum 577, annum Mundi 3517.

Sexta *Senilis*, Principum & Sacerdotum Hebræorum, usque ad Christum, annorum 536, annum Mundi 4052, Olympiadem 194, annum Urbis Conditiæ 751.

Septima *Decrepita*, (novissima tempora) à Partu Virgineo ad finem Mundi.

Octava erat in cœlis aut inferis, eaque perennis, ut omnes nôrunt, qui verum Deum nôrunt.

Tempus
Christi
Nati.

Est igitur Deus factus Homô, & à Virgine Matre in hanc lucem editus, annô Mundi quater millesimô, quinquagesimô, secundô : Urbis Romæ conditiæ septingentesimô, quinquagesimô ; Olympiade centesimâ, nonagesimâ, quartâ : à Diluvio Noëtico, bis millesimô, trecentesimô, nonagesimô, septimô : ab Egressu Israëlis ex Ægypto, millesimô, quingentesimô, nonô : Ab ortu Abrahæ bis millesimô, deci-

cum linguis annorum septenarii intelligentur
ajunt Scriptores Chronici, annos designari Lun
res 490, seu Solares 470, qui, à tempore prædictio
nis (quæ accidit regnante Artaxerxe Longiman
seu Affverô, septimô Persarum Rege, annô regi
ejus 20, Mundi 3590 elapsi, in morte Salvato
desierunt, quippe in medio septuagesimæ hebdo
madis, indignissimâ nece sublatis.

His ita constitutis, nunc maximè memorabil
temporum *Epochas* percurramus. Notissimæ fun
quæ consignantur ex quatuor nominatissim
Monarchiis seu Imperiis, quorum primum *Affyri*
rum inchoavit annô Mundi 1932, stetit ann
1404, usque ad Affaraddonem, minorem nat
Sennacheribi filium, quem cùm Nabuchodonoso
Primus seu Merodachus, (fuerunt enim duo a
Nabuchodonosores, Nabolaffor videlicet seu S
nior, & Nabuchodonosor Magnus) Babylon
Prorex, regno vitâque exuisset, ipse Babyloniu
Imperium (cui adjecit Affyrium) fundavit ann
Mundi 3334. duravit annis 183, desiit in Balth
fare, Rege Chaldæorum.

Secundum, *Persarum scilicet*, exorsus est Cyru
qui, devictô Astyage, Medôrum Rege, potent
auctus, etiam Babylonios subegit annô Mun
3517, substitit annis 208, defecit in Dario Arsa
vel Arsétis filio, quem aliqui Codomannum pri
dictum volunt.

um in Tigrianem Armenum; inde pervenit ad
Romanos annô Mundi 3958.

Quartum, *Romanorum*, orsus est Cæjus Julius
Cæsar A. Mundi 4006, cujus majestas lapsu tem-
porum ad Germanos devoluta est. Fuerunt au-
tem Cæsares seu Imperatores Romani usque ad
Carolus Magnum septuaginta tres. A Carolo
Magno, qui regnare cœpit A. Christi 800, ad Leo-
oldum Primum, nunc imperantem, omnino
quinquaginta, quem etiam numerum prima lite-
ra L nominis augustissimi refert.

Vis jam cognoscere ordinem & seriem illustri-
m quarundam in amplissimo hoc Mundi Amphitheatro personarum? Oculos animúmque adverte
aducam per proscenium non eas solùm, quæ ad
cræ paginæ intelligentiam magis faciunt, sed ex
etere recentioréque historia aliæ super alias pro-
bunt, non tam spectandæ, quàm in transitu nu-
erandæ. *Desiderius*. Ambulatorio huic spectacu-
tam avidus inhio, totus ut fieri cupiam oculus
Mercurialis. Tu in Traductione hac Scenica (five
am Comœdiam, five Tragœdiam, five Pompan
pellare libuerit) plures, quàm Fabula admittere
leat, Actus exspecta. Nam ex Antiquioribus
nnalibus novem omnino diversissimarum Per-
onarum, & Actionum, Partes ac Ingressus pro-
icemus, videlicet à Mundi ortu ad Christum
atum. Exinde à Virginis partu singula in Sce-
am ingredientur secula, totidem Actibus; unde
Bre

PRincipio procreavit Deus ex nihilo (nullâ m-
teriâ præjacente) cœlum empyrium, terram
& aquam illi utique circumfusam. In cœlo cre-
vit Angelos (Genios cœlestes) in gratia, qui
superbia statim depravavit, móxque insequen-
vindicta partem maximam in tartarum præcipi-
tavit; inde produxit Mundum sex dierum succe-
sione. *Primus* primi anni Mundi dies inchoatus
est à vespere: priore parte sui tenebrosus habuit
sub cœlo silentium, posteriore condita est lux
(in aquarum abyssu circumgirata) fuitque is dies
Dominicus. *Secundô* die firmamentum, orbésque
cœlestes, sed sine astris; aër quoque & ignis pro-
ducti sunt. *Tertiô* die, congregatæ unum in locum
aquæ, apparente terrâ, & Paradisô terrestri ex-
istente. *Quartô* die luminaria constituta in cœli
firmamento. *Quintô* ex aquis aves, piscésque educti. *Sextô*,
terra cætera animantia formata; & postmodum
homo ipse à Deo ex luto fictus & animatus; tum
Eva ex Adam costâ efficta. *Septimus* erat Sabbat-
thi, destinatus quieti, manente Adamô in paradiso,
& in statu innocentia ad dies aliquot. *Decimus*
tertiô die Evam seduxit serpens, illa Adamum
peccavit utérque carpendô fructum prohibitum
& deliciosissimô ejectus est hortô.

Ex luctuosis hiæ primordiis quæ deinceps c-
lamitates non sunt coniecutæ? Cain, (vel Cainu

noio Enochus. Cain a Lamecho occisus circa an.
mundi 688. Jubal instrumenta Musica; Tubal-
ain invenit arma. An. Mundi 930 moritur Ada-
mus; altero post anno Eva. Enochus seu Henó-
chus vivus hinc translatus est annó Mundi 987.
Existunt gigantes, & corporum & scelerum im-
manitate monstrosi. Construitur Navis prima,
quam S. Scriptura vocat *Arcam*) à Noë seu Noa-
cho; moritur Mathusalem, mortalium omnium
longosissimus, scilicet ætatis an. 969. An. Mundi
1656, ante Christum 2397 immisit Deus in ultio-
rem flagitiorum *Cataclysmum* seu Diluvium Uni-
versale, perditis aquâ omnibus mortalibus, præ-
ter Noachum, uxorem, ac tres filios, Semum,
Chamum, Japhetum, eorúmque conjuges, com-
mune exitum, Arcæ benefició, evadentes.

Actus II.

A Diluvio ad Abrahamum.

AN. Mundi 1657, ante Christum 2396, à filiis
Noë (qui hoc tempore plantavit vineam, &
primum carniem introduxit) disseminatæ sunt fa-
milie gentium: à Semo Asiatici, à Japheto Europæi
Chamo Africani, & (ut probabile est) America-
ni. An. Mundi 1909 cœpta ædificari turris Baby-
lonica, inde confusio Linguarum & dispersio gen-
tium. An. Mundi 1932, ante Chr. 212., factum
initium regni Babyloniorum seu Assyriorum pe-
temrodum seu Belum. An. Mundi 1997 re-

gna

Abrahamus, pater omnium Iudeorum, reu-
Etè de Deo sentientium, certa in eam professi-
nem notâ adscriptorum. An. 2044 Zoroaste-
Rex Bactrionorum, magiâ infamis est. An. 2044
Semiramis regit Assyrios. Conflagrat Pentapoli-
Evadit Loth, cujus uxor, respectans incendiu-
vertitur in salis statuam. An. 2163. immoland-
est Isaac, (cujus frater Ismaël ejectus domo) nat-
ex Abrahamo, Sarâque sterili. Ex Isaaco prog-
niti Esau & Jacob Gemelli an. Mundi 2199. Cir-
ca hæc tempora Inachus, primus Argivorum Re-
Abrahami obitus an. Mundi 2213, post annos vi-
tæ 175. Exinde 2258 Diluvium Ogygium. Var-
Josephi, qui filius Jacobi, fortuna, & undeci-
ejus fratrum circa annum 2319. Sparta condi-
2338. Jobi certamina 2398. Israëlita sub Phara-
ne Rege in Ægypto serviunt 2451 & seqq.

Actus IV.

Ab ortu Moses ad Samuelem.

ORitur Moses annô Mundi 2464, ante Chri-
1589. Regnum Athenis condit Cecrops 2494.
Diluvium Deucalionis 2530. Areopagus Ath-
nis 2530. Israëlitis Exitus ex Ægypto 2544. Ex-
catio Maris Rubri & Ægyptiorum submersio
Troja condita 2576. Mosi succedit Josue, divin-
Poliorecetes, cujus ad imperium stetit Sol 2584.
Circa hæc tempora vixit Cadmus, Græcarum

terarum inventor. Clades Benjamitarum 2621. Minos 2650. Ludi Isthmici 2700. Bellerophon, Perseus, Pelops, Niobe, Janus, Amphion, Debóra 2721. Jahel 2741. Midas, Gedeon 2768. Dædalus, Orpheus, Abimelech 2081. Hercules, Argonautæ, Hydra, Minotaurus, Oedipus, Bellum Thebanum. Tyrus condita 2785, & postea Carthago annô 2842. Ludi Olympici instituti Jephthe 2850. Excidium Trojæ 2871. Samson, Heli.

Actus V.

A Samuele ad Imperium Babyloniorum.

SAmuel Judex electus annô Mundi 2940, ante Ch. 1113. Reges Spartæ. Saul, Rex Hebræorum, 2962. David ex pastore Rex 2969. Goliath, Codrus, Rex Atheniensis, 2985. Salomon Rex 3020. Dedicatio templi Solymæi 3030. Roboam, filius Salomonis; hostis ejus Jeroboam; Homerus 3039. Sesostris seu Sefac Rex, ludibrium fortunæ. Abias, filius Roboami, 3077. Afa Rex 3080. Samaria conditur 3110. Achâbus & Jezabel 3138. Ochozias, Elias Thesbites, Elisæus, 3139. Josaphatus, Rex Judæ, 3145. Lycurgus, Rex & Legislator Lacedæmonum, 3152. Atalia & Joas 3145. Pyramides Ægyptiæ, Dido, Jonas 3216. Sardanapâlus 3235. Caranus, primus Rex Macedoniæ, Hesíodus Poëta 3245. Initium Olympiadum 3278, ante Chr. 775. Teglatphalassar, Assyriorum Rex. Roma condita 3302. ante Chr. 751, Olympiade 7, Achaz, Rex Judæ, 3309. Israëlitici regni finis in Rege Osee. Israëliitarum captivitas 3314. Tobias, Isaias, Sennacherib 3319. Sol regressus in gratiam Ezechix Regis 3322.

Actus VI.

A Babyloniorum Imperio ad Persicum.

Nabuchodonosor, cognomento Merodachus, evadit, Babyloniorum & Assyriorum Rex an. Mundi 3334. ante Chri. 719. Numa, Rex Romanorum, 3340. Gyges magus. Manasses 3344. Judith 3346, ante Chr. 707. Messenii bellô subacti 3368. Tullus Hostilius, Rex Rom. 3383. Josias, Rex Judæorum, 3395. Jeremias. Ancus Martius, Rex Rom. 3415. Nabuchodonosor Magnus 3429. Draco Legislator, Arion, Sedecias, Ezechiel, Tarquinius Priscus 3437. U. C. 138. Daniel, Sufanna, Stefichorus Poëta, Sappho Poëtria, Solyma capta 3446. Sedecias perfidus. Finis regni Judæ. Captivitas Babylonica. Nabuchodonosor in bestiam 3464. Solon, Evilmerodach 3472. Septem Sapientes Græciæ 3474. Servius Tullius, Rex Rom. Anacreon Poëta. Phalaris tyrannus, Æsôpus, Pisistratus, Abaris magus. Balthasar, Evilmerodachi filius, 3445. Cræsus victus. Pythagoras 3514. Babylon à Cyro, Rege Persarum, capta.

Actus VII.

Ab Imperio Persarum usq; ad Alexandrum.

Cyrus fundavit Imperium Persarum An. Mundi 3517. U. C. 116, ante Ch. 536. L. Tarquinius Superbus 3521. Milo Athleta. Cyrus à Tomyri victus 3523. Cambyfes ei succedit, & huic Darius Hystaspis, equi hinnitu, ad regnum perveniens. Zópyrus 3534. Consulium Romanorum initium 3545. U. C. 244. Rex Porfenna, Horatius Cocles. Primus Dictator, Titus Largius, 3557. Pugna Marathonia, Cynégirus, Xerxes, 3567. Coriolanus, Píndarus, Sophocles, Euripides, Aristides,

riba 3596. Aman 3601. Decemviri Romæ &
eges XII Tabularum 3604, U. C. 303. Celeber-
mi pictores Zeuxis, Parrhasius, Timantes; Sta-
tuarii Polyclétus & Phidias. Nehemias, restaura-
tor templi Hierosol. 3609, Censores primi Ro-
mani 3612. U. C. 311. Isocrates; Hippocrates,
bellum Peloponnesiacum 3623. natus Plato. Ari-
stophanes, Darius Ochus sive Nothus Assveri suc-
cessor. Alcibiades 3634. Dionysius Siculus 3648.
Euclides, Lyfander, dux belli, 3649. Arsaces seu
Artaxerxes; Memnon, Rex Persarum, 3650. Cy-
rus Minor, Xenophon, Agesilaus, triginta tyranni
athenienses; Amnestia prima Tissaphernes. Ro-
mani Veios capiunt 3658. Roma, à Gallis ca-
pta, à Camillo servata 3665. Aristoteles Stagiráe
natus 3670. Demosthenes, Bœotium bellum
3676. Leuctrica pugna, Epaminondas 3683. O-
chus, Rex Persarum. Ludi Scenici Romæ instituti
3690. Marcus Curtius, Manlius Torquatus, Phi-
lippos, Rex Macedonum, Alexandri Magni pa-
trius. Alexander natus 3698, U. C. 397. bellum
Punicum, bellum Phœnicium, Valerius Corvinus,
bellum Samniticum 3711, U. C. 410. Darius
Codomanus 3715. Chæronæa pugna 3716.

Actus VIII.

Ab Alexandro ad Perseum.

Annus Mundi 3718, U. C. 417, ante Chr. 335.
Olymp. CXI, Alexander Macedo 21 annorum
patr

Primum bellum Punicum 3790, U. C. 486. quod tenuit annos 24 prætextus, defendendi socios Numertinos, causa, Siciliam adjiciendi Romanis Regulus. Jani templum clausum 3819. Bellum Gallicum. Punicum bellum secundum 3836, C. 535, ante Chr. 217. Causa illius, Saguntum Poenis expugnatum Hannibal. Repetitæ Romanorum clades ad Ticinum, Trebiam, Thrasymenum lacum, Cannas pagum: Capuæ luxuria Poenorum perniciēs. Fabius Cunctator, Marcius, Scipio Africanus, Syracusæ captæ, Archimedes, Plautus, bellum Macedonicum 3854. Heliodorus sacrilegus; Cato Major seu Porcius, Centa Perseus, Rex Macedonum, in triumphum ductus 3883, ante Chr. 170.

Actus IX.

A Perseo victo ad Christum Natum.

ANtiochus Epiphanes seu illustris annō M. 3886, ante Chr. 167. Templi Solimæi profanatio: Machabæi, Scipio Æmilianus, Polybius, Livius, Terentius. Punicum bellum tertium 3605, U. C. 905. specie vindicandi Regis Massanissæ filii Romanorum. Everfa Carthago 3905. Thermopylon 3910. Bellum Achaicum. Corinthi excidium 3908. Numantiæ 3921. Gracchorum seditio. Bellum Jugurthinum 3947, U. C. 646. & Cymæum. Saturninus, turbator Reip. bellum Mit-

daticum 3960, ante Chr. 93 bellum sociale 3963.
 bellum Marianum & Syllana proscriptio 3967. Flo-
 rent Pompejus, Cicero 3973. bellum Servile &
 Spartanum 3981. Virgilius natus 3984, U. C. 683.
 bellum Pyraticum 3687. Catilinæ conjuratio
 3991. Pompejus Hierosolymam capit 3992. bel-
 lum Gallicum 3995. Cicero exul. Crassi clades
 4000. Ludi Actiaci. Bellum civile 4005, U. C.
 704. Annus confusionis fastorum. Pompeji cædes
 4006. Alexandrinæ bibliothecæ combustio. Cæ-
 saris victoriæ in bello Alexandrino, Pontico, Afri-
 cano. Catoni cædes, postea Cæsaris 4010. Inter-
 fectores Brutus & Cassius cum aliis, libertatis vin-
 dices. Bienniô post ipsi quoque pereunt in bello
 Philippensi. Triumviratus Octavii Augusti, Le-
 pidi, Antonii. Ciceronis cædes. Octavius vel O-
 ctavianus Augustus, Cæsar, orditur principatum
 4011. ante Chr. 42. florent Virgilius, Horatius,
 Mecænas, Bellum Perusinum 4013. & Siculum.
 Herodes Ascalonita, Rex 4014. nascitur S. Anna
 4016. Familia Machabæorum extinguitur. He-
 rodis crudelitas 4021. Actiaca pugna, Cleopatrar
 & Antonii fuga, interitus utriusque. Pantheon
 ab Agrippa ædificatur, aliâque magnifica opera
 4027. Marcellus. Templum Herodianum 4035.
 Ortus B. V. 4038. Conceptio Christi 4052. Na-
 tivitas S. Joannis Baptistæ, & Christi Jesu A. M.
 4052, U. C. 751.

Nunc vertenda theatri facies, & alia inducenda
 pompa, quod antequam fiat, quædam prius ex
 historia Judaica obiter relegemus. Fuerunt igitur
Patriar- *Primæ Aetatis Patriarchæ* decem, quorum pri-
chæ. mus, Adamus, vixit an. 930. Seth, filius ejus, vi-
 xit an. 912. Enos vixit an. 905. Cainan 910. Ma-
 haleel 895. Jared, 962. Henoch translatus an. æ-
 tatis

Josephum cum undecim fratribus, in unum co-
trahamus numerum. Abraham vixit an. 175.
Isaac 180. Jacob 147. Joseph cum undecim fra-
tribus. Ephraim & Manasses, Josephi filii. Melch-
dec, Rex & Sacerdos. Ismaël 137. Esau, pater Is-
maëorum, Eliphas, &c. Job vixit an. 217. quatuordecim
ab Esau.

Pontifices Hebræi fuerunt sexaginta octo, quo-
rum primus Aaron, ultimus Caiphas. E quibus
quatuor Azariæ; binomines verò, Achias, seu A-
melech: Joachim seu Eliacim; Jeddoë sive Jaddo.

Judices Hebræorum fuerunt sedecim; quorum
primus Moyses, Legislator, vixit annos 120. Jo-
shua judicavit populum juxta Salianum annis 17, jux-
ta Bellarm. 26, juxta Henricum Samerium 25.
Othoniël judicavit an. 40. Aodh an. 80. Barac
Debóra 40. Gedeon 40. Abimelech juxta Salianum
juxta Bellarm. & Samerium 3. Thola 23. Jair
Hic Samerius ponit interregnum 18. annorum.
Jephthe judicavit annis 6. Abefan 7. Ajalon
Abdon 8. Samson 20. Heli, Judex & Pontifex
juxta Samerium 20. Samuel, juxta Salianum
juxta Bellarm. 20, juxta Samerium 32.

Reges Hebræi usque ad captivitatem Babylo-
nicam fuerunt triginta novem. E quibus tres pri-
mi Saul, David, Salomon, singuli annis 40, domi-
ni XII Tribubus Israël. Inde facta est regni scissio.

on 2. Josias 3 1. Joachaz menses 3. Joakim vel
achim annis 11. Joachimus seu Jechonias men-
s 3. Sedecias annis 11. Hinc in captivitatem Ba-
ylonicam abductus est à Nabuchodonosore, co-
momento Magno, an. Mundi 3446 ante Chr. 607.
Reges Israël fuerunt novendecim. Equibus
imus Jerobeam regnavit annis 22. Nadab 2. Ba-
a 24. Elā 2. Zambri 7 diebus. Amri 2 annis. Achab
2. Ochozias 2. Joram 12. Jehu 28. Joachaz 17.
as 16. Jeroboam juxta Salian. & Bellarm. annis
, juxta Samerium 52. Zacharias 6 menses. Sel-
m unō mense. Manahem 10 an. Phaceia 2 an.
acee 20 an. Osee 9 an. qui expugnatā Samariā,
de regiā; à Salmanaffare, Rege Assyriorum, ab-
uctus est cum populo in captivitatem trans flu-
en Euphratem annō M. 3314, ante Chr. 739,
nō regni Ezechia 6.

Post liberationem è captivitate Babylonica,
iæ duravit annis 70, *Duces Hebræorum* fuerunt
ginti; quorum primus Zorobabel, decimus
xtus Judas Macchabæus, gentis suæ & fortitu-
nis gloria; ultimus Joannes Hircanus, relictis
inque filiis; è quibus Aristobulus, natus maxi-
us, principatum in regni formam convertit.

Post *Duces extiterunt Reges* novem, quorum
imus, ut dictum, Aristobulus. 2 Alexander
nnæus, Aristobuli frater. 3 Alexandra seu Saló-
e; ejusdem uxor, vidua 4 Hircanus, Alexandri
filius

drum, laqueo iussit; Archelaum regni Ha
dem instituit. 8 Archelaus, ex voluntate Cæsa
Augusti, dimidium regni paterni, Judæam & I
mæam, rexit: Antipæ fratri Jordanis & Gali
cessit: Philippo fratri Ituræa; ita Monarchia
Tetrarchiam abiit. Denique Archelaô releg
Judæa facta est Provincia Romana. Nonus tam
Rex à Cajo Cæsare creatus, Herodes Agripp
foedissimâ tabe perit.

Desiderius. Theatrâli prorsus voluptate me
plevisti. Nunc spectabimus Secula, in scen
ordine prodeuntia. *Mercurialis.* Annosa illa q
dem, sed non æquè grandæva & cana, ut prio
Martiôq; partim cruore, partim sacro purpur
Sequemur autem, inter cæteros Chronolog
potissimùm Cardin. Robertum Bellarminu
Jacobum Gualterium, Theophilum Raynaud
omnes S. J.

Seculum I.

A Christo Nato ad annum C.

P*ontifices Romani* hoc seculô quatuor numer
tur: S. Petrus, annis 25. S. Linus 11. S. Cle
12. & S. Clemens I. 9. Moritur S. Josephus, Chr
Pater Nutritius, 31. Chr. an. obiit necem S. Jo
nes Bapt. a. 33. Christi Mors, Resurrectio, Asc
sio an. 34. Stephanus lapidatur Protomartyr

dem annô. Martyrium S. Jacobi Hierosolymis an. 44. Eodem annô divisio Apostolorum. Deiparæ Mariæ obitus an. 46. ætatis annô, ut creditur 60, aliqui in annum 72 mortem gloriosam differunt. Joannis Evang. discessus ex hac vita annô Chr. & ætatis 99. juxta Joannem de Bussières S. J. in flosculis historiarum, juxta Baronium 101. Persecutiones Ecclesiæ duæ, Neronis an, 66. Domitiani 99. Hæreses XII, quarum prima Simonis Magi. Concilium Apostolicum Hierosolym. de Legalium abrogatione an. 51. Patres, Doctores Ecclesiæ, Scriptores SS. Petrus, Paulus, Jacobus, Judas Thaddæus. Quatuor Evangelistæ. S. Clemens, S. Hierotheus, S. Dionysius Areopagita. S. Ignatius M. S. Polycarpus, Philo Judæus. Institutio præcipuorum festorum; Item Quadragesimæ, Aquæ Lustralis, Sacrarum Imaginum usus, Precum Canoniarum, Luminum, Tonsuræ, Clericorum. *Imperatores* fuerunt hoc seculô XII. Primus Octavius Augustus ab Actiaca pugna, rexit Imperium annis 44. Tiberius 23. Cajus Caligula 3. Claudius 13. Nero 13. Galba menses 7. Otho m. 3. Vitellius m. 8. Vespasianus an. 9. Titus 2. Domitianus 15. Nerva 1. Clades Variana. Viri doctrinâ illustres Virg. Maro. Ovidius. Val. Maximus. Asconius. T. Livius, Persius, Silius Italicus. Lucanus, Seneca, Pomponius Mela, Plutarchus, Quintil. Petronius Arbiter, Cornelius Celsus, Epictetus, Phil. Juvenalis, Plinius Senior, Val. Flaccus, Martialis, Statius, Halicarnasseus, Vellejus Paterculus. Messalina & Agrippina, feminarum dedecora. Sejani casus an. 33. incendium Romæ 64. exidium Hierosolym. an. 70. Nero & Pilatus suimet carnifices. Herodes Ascalonita & Agrippa vermibus consumuntur. Herodes Anti-

P*ontifices Rom.* hoc seculô vixerunt undecim.
Anacletus rexit Ecclesiam an. 9. S. Evaristus.
S. Alexander 10. S. Sixtus 10. S. Telesphorus 1
S. Hyginus vel Hyginus 4. S. Pius 9. S. Anic
tus 9. S. Soter 5. S. Eleutherius 15. S. Victor
Tertia Persecutio sub Trajano an. 120. Quar
sub Antonino 140. Hæreses XIV. Concilia duo. In
ter PP. DD. & Scriptores eximii S. Justinus M.
Irenæus, Hegeſippus, Tertullianus, Clemens Ale
It. Justinus, Florus, Ælianus, Appianus, Athen
us, Julius Pollux, Aphthonius, Philostratus, Fro
tinus, Diogenes Laërtius, Solinus, Tacitus, Pl
nius Minor, Suetonius, A. Gellius, Lucianus
Apulejus, Apollonius Tyanæus, famoſus magu
Victoria de Marcomanis relata per Christiano
Impp. Rom. IX. Trajanus rexit Imp. 19. Hadrianu
21. Antoninus 22. Marcus Aurelius & Lucius V
rus 19. Commodus 13. Pertinax m. 3. Didius Ju
lianus m. 2. Severus an. 18. Pila Fortunæ Imp. Pe
tinax, & Petronius Præfectus aulæ. Stratégus Pl
cidus, poſtea Euftachius M. Romæ templum Pac
cum univerſis Hieroſolym. ſpoliis conflagrat 19

Seculum III.

Ab anno Chr. CC. ad CCC.

P*ontifices Rom.* XV. S. Zepherinus rexit Eccle
18. S. Callistus 5. S. Urbanus I. an. 6. S. Pontia

nus 5. S. Anthérus an. 1. S. Fabianus 14. S. Cornelius 2. S. Lucius 1. S. Stephanus 3. S. Sixtus secundus 1. S. Dionysius 11. S. Felix primus 2. S. Eutychianus 8. S. Cajus 12. S. Marcellinus 8. Persecutio. Quinta sub Severo an. 204. Sexta sub Maximino 237. Septima sub Decio 253. Octava sub Gallieno & Valeriano 261. Nona sub Claudio 270. Decima & atrocissima sub Diocletiano & Maximiano 279. Hæreses XIV. præcipua Manichæorum. Inter Ecclesiæ DD. Origenes, Gregorius Thaumaturgus, Arnobius, Methodius, Lactantius. Lapsus Origenis, quemadmodum prius Tertulliani. Claruerunt sanctitate S. Laurentius, S. Mauritius, Dux Thebæorum. SS. Barbara, Cæcilia, Apollonia, Agatha, Sebastianus, Georgius, &c. Zenobia, miræ virtutis matrona. *Imp. Rom. XXIII.* Antoninus Caracalla regnavit an. 7. Macrinus 2. Heliogabalus 4. Alex. Severus 13. Maximinus 3. Maximus & Balbinus 1. Gordianus 5. Philippus 6. Decius 1. Gallus & Volusianus 3. Valerius & Gallienus 15. Claudius 2. Quintillus dies 17. Aurelianus 7. a. Tacitus 6. m. Florianus 2. m. Probus 5. a. Carus cum Carino & Numeriano 2. a. Diocletianus & Maximianus 20 a. Plautianus, Caracallæ focer, exemplum Tragicum, 206. Valerianus exoritur à Persis & sale conditur 262. Viri docti Alexander Aphrodiseus, Photinus, Amonius, Porphyrius Apostata, Jamblicus, Dio Cassius, Herodianus, Appianus, Pomponius, Papinianus Ulpianus, &c. Incendium templi Ephesinæ Dianæ 203.

Seculum IV.

Ab anno Chr. CCC ad CCCC.

Pontifices Romani XI. S. Marcellus rexit Eccles. an. 5. S. Eusebius 2. S. Melchiades seu Miltiades 2.

modus, Nycæna 318. & annô 381. Conci-
onstantinopolitanum, Oecumenicum se-
n. Inter PP. DD. & Script. eminent Arno-
actantius, S. Athanasius, Eusebius Cæsa-
S. Antonius Magn. Eusebius Emiffen. S.
S. Ephræm. S. Gregorius Nazianz. S. Ba-
S. Gregorius Nyffen. S. Cyrill. Hierofol.
is, Palladius, Damasus, Prudentius, Didy-
ecus, S. Epiphanius, S. Ambrosius, S. Am-
ius, S. Pilastrius, S. Gaudentius, S. Chry-
us, Ruffinus, S. Hyeronimus, Sophronius.
unt sanctitate SS. Lucia, Dorothea, Ca-
Urfula, Blasius, Hilarion, Nicolaus, Mar-
lacarius, plurimique Martyres. Magna
perii cum Constantino Imp. ad Fidem con-
Crucis è cœlo ostentum fuit omen victo-
ersus Maxentium & Maximinum an. 306.
hristi inventa ab Helena Imperatrice. *Im-*
s Rom. in Occidente XII. Constantius & Ga-
egn. 3. Constantinus M. 31. Constantinus
4. Constans 13. Constantius 24. Julianus
ianus m. 7. Valentinianus an. 12. Gratia-
Valentinianus secundus 17. Honorius 28.
te Valens 25. Theodosius 7. Arcadius 13.
s Tragici, Maximiani horrenda mors 311.
letiani 316. Crispus & Fausta 324. Abla-
tunæ pila, 337. Valens crematur in tugu-
rio

rio 378. Arbogastes se confodit 399. Eutropius concidit 399. Instituta Academia Bononiens. Viri doctrinâ clariores Olympiodorus, Capitolinus, Lampridius, Vopiscus, Trebellius, Spartianus, Libanius, Ammianus Marcellus, Sextus Aurelius Victor, Ælius Donatus, Ph. Proba, Falconia, Juvenius, Herodotus. Vegetius. Macrobius, quem aliqui ad secundum seculum referunt. Horrendi terræ motus per orbem 369. & fames 367. Cruces vestibis inspersæ 337. Inducta supputatio per Indictiones, (abrogatis Olympiadibus) quæ essent an. 15. & notæ tributorum Cæsari persolvendorum 313. Aureus numerus excogitatus 325. Cædes Thessalonica 336. Constantinopolis condita 330. Alleluja cantari coeptum in Ecclesia. Institutus ordo militaris S. Lazari.

Seculum V.

Ab anno Chr. CCCC ad D.

Pontifices Romani XII. S. Innocentius rexit 15. S. Zosimus 1. S. Bonifacius 5. S. Cœlestinus 8. S. Sixtus tertius 8. S. Leo M. 21. S. Hilarius 7. S. Simplicius 15. S. Felix tertius 19. S. Gelasius 5. S. Anastasius secundus 2. S. Symmachus 15. Persecutores Ecclesiæ Geisericus seu Genserius, Arrianus, Hunnericus, Cosroës, Attila. Alaricus Romam capit, & diripit. Hæreses XI. Hæresiarchæ præcipui Vigilantius, Pelagius, Nestorius, Eútyches, Dioscorus. Concilium Ephesinum, tertia Synodus Generalis. Concilium Chalcedonense, Oecumenicum quartum. Inter PP. & DD. ac Scriptores illustriores S. Augustinus, Cassianus, Orosius, S. Paulinus, Severus Sulpitius, Isidorus Pelusiota, S. Cyrilus Alex. Theodoretus, S. Leo Mag, S. Prosper, S. Eucherius, S. Sidonius, S. Hila-

n. 10. Majorianus an. 4. Severus 5. Anthe-
Olybrius m. 7. Glycerius an. 1. Julius
Iulicos m. ultimus Momilius Augustulus.
ient. Theodosius Junior 43. Marcius 6.
Iax 18. Zeno 18. Basiliscus 1. Anastasius
Ius Rex Italiae Odoacer. Primus Hispaniae
e Visigothica Adolphus. Primus Galliae
undus an. 420. tum Clodomirus, Mero-
hildericus, Clodoveus, &c. hic Christi fi-
cepit an. 496. à S. Remigio undis ablatus;
one ampulla delata cælitus. Clari erudi-
mmachus, Prudentius, Sedulius, Auso-
audianus. Exempla Tragica, Wandalor-
tatio an. 455. Hunnericus 484. Gainas
Stilico 408. Ruffinus. Chrysaphius eu-
450. Aëtius 454. Maximus Imp. 455. Ze-
s sepultus 491. Paulinus & Eudoxia. Pun-
lebræis in scribendo excogitata. Hiberni
i per S. Patritium : Norici per S. Severi-
onachi Insomnes seu Acæmitæ. Trifagion
auditum 422. Origo urbis Venet. 451. jux-
rm. 421. librorum millia centena vicena
rârunt Constantinop. 476. Initia regni
in Hispan. 413. Gallici 420. Wandalici
a 427. Hungarici per Attilam 442. Angli-
Italici in Odoacre 470. Ostrogothici per
in Theodorico 493. Occidentale Imp. in
Augu-

2. S. Sylverius 3. S. Vigilius 15. Pel-
annes tertius 15. Benedictus 4. Pelagius
12. S. Gregorius M. 13. Persecutores Ec-
clesiastici Imp. Theodoricus, Rex Arianus,
& Nominatiores, Acephali, & Monothe-
lismum Constantinop. secundum, Gene-
rum. Claruerunt sanctitate S. Sigismun-
Martyr 526. S. Hermenegildus Mart.
& Scriptores celebres S. Fulgentius, Boë-
tius Sinaita, Ennodius, Procopius Ga-
simacus. Cassiodorus. S. Gregor. Turo-
Greg. Magn. Petrus Diaconus, Fortuna-
dictus Ordini suo dat initium an. 520.
avarum ad Christum conversi circa annum
60. regni *Longobardici* initium per Alboi-
cum sua Rosimunda & rivali Helmichio
npla tragica memorandus. *Impp. Orien-*
te: Justinus, qui fuit antè subulcus, regn.
ianianus Legum lator 38. Justinus Ju-
berius 5. Mauritius cum liberis à Pho-
an. 17. Totila, penultimus Regum Ita-
nam capit & diripit : Italiam & Siciliam
interemittitur à Narsete enucho, insigni
circa an. 552, qui, sicut & Belisarius, va-
rtunæ documentum fuit. Alaricus ma-
væi cadit an. 507. Initium Exarchorum,
ris, Orient. in Italia Imperantium 568.
um excisum 525. Polonici principatus
initia

tertius m. 8. S. Bonifacius quartus an. 9.
dit 3. Bonifacius quintus 8. Honorius 12.
us 11. Joannes quartus 1. Theodorus 7.
inus 6. S. Eugenius m. 6. S. Vitalianus 14.
tus 7. Donus 1. S. Agatho 4. S. Leo secun-
S. Benedictus secundus 1. Joannes quintus
on. 1. S. Sergius primus 13. SS. Martyres
sius, Trudo, Leodegarius, Lambertus. Clari
is Scriptores S. Isidorus Hispal. S. Sophro-
. Ildefonsus, Joannes Moschus. Sanctitate
s S. Augustinus, Anglorum Apostolus, 600.
nes Eleemosyn. 610. S. Columbanus 614.
us 618. S. Emmeranus 652. S. Gertrudis
ærefes XI. in quibus Maronitæ, & Sergius,
thus, dementator Mahometis, qui an. 622.
promulgavit sectam ex Arianismo, Judai-
hnicismo conflata. Concilium Constan-
III. Generale VI. Pantheon dicatur Deipa-
Ufus campanarum, Instrumentorum, Mu-
n in Ecclesia; conversa Flandria per S. Eli-
Franci Orientales per S. Kilianum, Hollan-
rifones per S. Wilebrordum & Suibertum.
sis Crucem Sanctam recuperat Heraclius
reges Italia XI. Impp. Orientis IX. Phocas regn.
Heraclius 31. postea Monothelita. Constans
onstantinus tertius 3. m. Heracleonas 6.
nstantinus Pogonatus seu Barbatus 17. an.
Justi-

etorum creatur 697. Inventio ignis
annorum supputatio apud Arabes ab He-
expeditione in Mecham facta, an. 621.
roata initium dedit regno Bohemiæ, &
s Lechus Poloniæ. Origo Sacelli Oet-
V. in Bavaria circa an. 616.

Seculum. VIII.

Ab anno Chr. DCC. ad DCCC.

s Rom. XIII. Joannes sextus rexit Eccles.
oannes septimus 2. Sisinnius diebus 20.
inus an. 6. S. Gregorius secundus 16. S.
s tertius 11. S. Zacharias 10. Stephanus
dieb. 4. Stephanus tertius an. 5. S. Pau-
ephanus quartus 3. Hadrianus 23. Leo
o. Persecutores Christianorum Leo Isau-
hæreticis Iconomachis 740. Constan-
ronymus 767. Habdalla Saracen. 770.
X. præcipuæ Iconoclastrum & Albin-
Concilium Generale VII, Nicænum II,
DD. Scriptores celebres Ven. Beda, S.
nus, Ufuardus. Claruit S. Wilibaldus S.
Copronymi filia. S. Walburga. S. Ri-
S. Bonifacius Ep. Mogunt. S. Hubertus.
rdus. Saxones & inferiores Frisones per
rum conversi : Alemanni per S. Corbi-
S. Suibertus primus solenniter in album
relatus 710. Saraceni Hispaniâ potiun-
tur.

ur. Introducta exosculatio pedum Pontificis Rom. Datus titulus Christianissimi Carolo Martello, Regi Galliarum, an. 740. *Imp. Occidentis* seu *Reges Italia*, seu Longobardorum IX. quorum ultimus Desiderius debellatus à Carolo Magno. *Imp. Orientis* Justinianus Junior an. 8. Philippicus 1. Anastasius secundus 2. Theodosius tertius 1. Leo Mauricus 24. Constantinus Copronymus 34. Leo tertius 5. Constantinus cum Irene matre 40. Constantinus solus 7. Initia regnorum Hispalensis, Cordubensis, Asturum, Legionensis 727. Calipharum in Ægypto 700. Turcæ minorem Armeniam occupant Finis regni Longobardici & Exarchatus post annos CC, quam inceperat. Alphonfus, Legionensis Rex, pertæsus tributum Virginum, profligat Mauros 791. Insignes stratégi Carolus Martellus & Carolus M. Imp. Instituta Academia Patavina 790. Inventa indictio solearum ferrearum pedibus equinis.

Seculum IX.

Ab anno Chr. DCCC ad DCCCC.

Pontifices Romani XVI. Stephanus quintus rexit Eccles. m. 7. S. Paschalis 7. Eugenius 3. Valentinus dieb. 4. Gregorius quartus 16 Sergius secundus 3. S. Leo quartus 8. Benedictus tertius 8 Nicolaus primus 9. Hadrianus secundus 4. Joan. octavus 10. Marinus 1 Adrianus tertius 1. Stephanus sextus 6. Formosus 4. Stephanus septimus 4. Vexant Ecclesiam Saraceni in Hispania & Oriente an. 812. 821. 850. 851. 852. Et Rex Danorum Ericus & Bulgari 813. Hæretes VI Concil. Oecumenicum VIII. Constantinop. IV. Scriptores celebres Theodorus Studites, Angelomus, Strabo, &c. Sanctitate eximii S. Edmundus Rex M. Singularis

pietas ac fortitudo Imperatricis Theodoræ 870. Convertuntur ad Christum Dani, Sclavi, Saxones, Hungari & Bulgari cum suis Regibus Cacanō & Bogore. Russi, Normanni, Triballi, Moravi. *Carolus M.* an. 800. restituit *Imperium Occidentale*, deinceps à Germanis obtinendum: regnavit autem Carolus an. 14. Ludovicus Pius 27. Lotharius 15. Ludovicus secundus 20. Carolus Calvus 2. Ludovicus tertius 10. Carolus Craffus 3. Arnulphus 12. *Imp. Orient.* Nicephorus 10. Michaël Curopalates 2. Leo Armenus 7. Theophilus 12. Michaël cum Theodora matre 25. Basilius Macedo 20. Leo sextus 25. Stratégi celebrati Arnulphus *Imp.* 895. Ramirus I, Rex Legionensis, 845. Electores Pontificis Rom. primum appellati Cardinales. Lilia scuto Francico indita. Aquisgranum conditur, Leo, Basilius filius, à psittaco servatur.

Seculum X.

Ab anno Chr. DCCCC ad M.

Pontifices Rom. XXVIII. Theodorus secundus rexit Eccles. dies 20. Joannes nonus an. 4. Benedictus quartus 3. Leo quintus dieb. 40. Christophorus 7. m. Sergius tertius an. 2. Anastasius tertius 2. Lando sive Landus pauculis mens. Joannes decimus 16. Leo sextus m. 7. Stephanus octavus an. 2. Joannes undecimus 5. Leo septimus 4. Stephanus nonus 3. Martinus secundus 3. Agapitus secundus 11. Joannes duodecimus 9. Leo octavus 1. Benedictus quintus 10. Joannes decimus tertius 7. Domnus secundus m. 3. Benedictus sextus 1. an. Benedictus septimus 9. Joannes decimus quartus 1. Joannes decimus quintus 10. Joannes decimus sextus m. 4. Gregorius quintus an. 3. Sylvester secundus an. 4. Sæviunt Bohemi

tores Imperii Romano-Germanici constitu-
 à Gregorio V. *Imp. Occid.* Ludovicus IV.
 an. 6. Conradus Saliquus 7. Henricus Au-
 20. Otho primus, Magnus cognomentô, 37.
 secundus 10. Otho tertius 19. *Impp. Orient.*
 antinus octavus regn. an. 49. Romanus 2.
 phorus Phocas 2. Joannes Zemilces 6. Basi-
 & Constantinus 50. Stratégi celebres Hen-
 mp. Hungarorum cecidit 40 millia an. 944.
 phonius V, cognomentô Mag. Rex Hispaniæ.
 um regni Navarræ 912. Aragonici 915. Ca-
 fit sui juris 939. Burgundia Imperio adjecta
 Initium Marchionatûs Montisferratenf. 967.
 cipatûs Saxonici 970. Lotharingici 981. Sa-
 ici 998. Moscovitici 990. Inter exempla tri-
 atto, Episcop. Moguntinus, à muribus cor-
 s, 970. Maria Augusta, jussu Othonis tertii
 ti cremata, 996. Ludi Equestres seu Trojani
 um usurpati (vulgò *Torneamenta*) Magdebur-
 conditur. Mutatio nominis Pontificii pri-
 a usurpata in Joanne XII.

Seculum XI.

Ab anno Chr. M. ad MC.

ntif. Rom. XVIII. Joannes XVII, rexit Eccl.
 . 5. Joannes XVIII, an. 6. Sergius IV, 3. Bene-
 as VIII, 2. Joannes XIX, 10. Benedictus IX, 11.

Gregorius VI, 3. Clemens II, vix annum. Damasus II, non an. Leo IX, strictè VIII, 5. Victor II, an. Stephanus X, non ann. Nicolaus II, non an. Alexander II, non an. Gregorius VII an. 12. Victor III. an. Urbanus II an. 11. Paschalis II an. 18. Innumeri Christiani à Sclavis, Hungaris, Danis, Russis interfecti. Inter hæresiarchas notior Berengarius. Claruerunt S. Burchardus, primus Episc. Herbipolensis, quem seculò istò ponit Raynaudus, sed Gualterius seculò VIII. S. Fulbertus. Hermannus Contractus. S. Odilo. S. Anselmus, Theophylactus, Petrus Damianus, Ivo Carnotensis, Marianus Scotus, Lanfrancus, &c S. Henricus Imp. cum Kunigunda uxore virgine virgo 1024. S. Stanislaus Episcopus m. 1076. S. Arnulphus 1080. S. Joan. Gualbertus. Institutum triduanum in capite Quadragesimæ jejunium. Globus aureus cum cruce Insigne Imperii. Addictum Dei paræ Sabbathum 1095. Ejusdem Officium institutum, seu Preces Horariæ. Usus & nomen disciplinæ seu flagellationes publicæ. Commemoratio omnium defunctorum. Ordinis Carthusiensis auctor S. Bruno 1086. Cisterciensis S. Robertus Abbas 1098. cujus postea instaurator S. Bernardus. *Imp. Occid.* Henricus II, sanctus Bavarus, reg. 11. Conradus secundus 15. Henricus III 16. Henricus IV 50. *Orient.* Romanus 5 Michaël quintus 4. Constantinus Iconomachus 12. Theodora Porphyrogenita an. 1. Michaël sextus 1. Isaac Comnenus 4. Constantinus Ducas 7. Romanus Diogenes 4. Michaël septimus 6. Nicephorus Boto 3. Alexius Comnenus 38. Hierosolyma Saracenis adempta 1099. Insignes stratégi Godefridus Bullionius, Dux Constantinus, Robertus Guiscardus, Huna Anglus. Initium regni Bohemiæ ex Ducatu

1087. & Polonia 1077. & Scotia 1098. Inter viros dictos Avicenna Phil. & Guido Aretinus, Monachus, repertor notarum musicarum, an. 1022. Romanus Imp. dolô Zoës uxoris strangulatur. Viginti millia puerorum proficiscuntur in Palæstinam ad bellum sacrum 1013. Pereunt fame; peste, gladiô.

Seculum XII.

Ab anno Chr. MC. ad MCC.

Pontifices Rom. XVI. Gelasius secundus rexit Ecclē. an. 1. Calixtus 6. Honorius II 5. Innocentius II 13. Cœlestinus II. m. 5. Lucius II non an. Eugenius III 8. Anastasius IV 1. Adrianus IV non ann. Alexander III 22. Lucius III 4. Urbanus III 2. Gregorius VIII non ann. Clemens III 3. Cœlestinus III 6. Innocentius III. 18. S. Thomas, Archiep. Cantuariensis, m. 1170. Hæreses præcipuæ Waldensium & Albingensium. Concilium Gen. IX. Lateranense primum & Gen. X. Lateranense secundum. Doctrinâ claruerunt S. Bernardus 1130. Cedrenus, Euthymius, Hugo de S. Victore, Richardus à S. Victore, Petrus Comestor, Petrus Cluniacens. & Blesensis, Otho Frisingens. Joachimus Abbas. Floruerunt sanctitate S. Bruno Carthus. 1115. S. Hugo Gratianop. 1115. S. Norbertus, institutor Ord. Præmonstratensis, 1130. S. Hildegardis 1148. S. Benedictus, puer duodenis, constructor prodigiosus pontium Avenione & Lugduni, 1177. Corpora trium Regum Magorum Coloniam translata 1168. Festum Concept. B. V. celebrari cœptum 1136. Ordines militares instituti, Templariorum, & Hospitalariorum, seu S. Joannis Hierosolym. hodie Melitenses, 1119. Calatravæ 1158. S. Jacobi 1170. Alcantaræ

1176. Teutonicorum Marianorum 1190. Conversæ Gothia, Livonia, Pomerania denuò, Finlandia, Suecia. Theologia Scholastica in meliorem formam digesta per Petrum Lombardum, Ep. Parisiensem, 1140. Hierosolyma à Saladino recepta, crux ab eo flagellata. Gratianus edit Decretum. *Impp. Occid.* Henricus V. regn. 20. Lotharius II. Saxo 14, Conradus III. Suevus 3. Fredericus I. Ænobarbatus 37, Henricus VI, cogn. an. 8. *Orientales.* Calo Joan. Comnenus 24. Manuel Comnenus 38. Alexius Comnenus 2. Andronicus Comnenus 3. Isaacius Angelus 10. Alexius Angelus 6. Alexius m. 6. Portugallia fit regnum 1179. Eruptio Tartarorum in Europam 1188. Creta Veneris vendita 1195. Insignes strâtiçi Henricus Leo, Dux Brunsvicensis, Gulielmus, Dux Aquitaniæ, Dominicus Michaël Venetus, & Jacquellinus. Exemplum Tragicum Andronicus 1181, Fridericus Ænobarb. miserè merfus 1190. Inter Doctos Averroës, Eustathius, Homeri Interpres. Michaël Glycas. Gottfridus Vintoniensis. Joannes Sarisberiensis, &c. Monachium, Bavarix caput, conditur 1177. Guelfi & Gibellini factionibus suis Italiam turbant, illi summi Pont. Alexandri III, huius Imperatoris propugnantes. Otto Wittelspachius Principatum Bojariæ obtinet 1183. unde hodierni Duces

Seculum XIII.

Ab anno Chr. MCC ad MCCC.

Pontifices Rom. XVII. Honorius III. rexit Eccles. an. 10. Gregorius IX. 14. Coelestinus IV. dieb. 18. Innocentius IV. an. 11. Alexander IV. 6. Urbanus IV. 3. Clemens IV. 3. Gregorius X. 4. Innocentius V. m. 6. Adrianus V mens. unum. Joannes

annes XXII. m. 8. Nicolaus III. an. 2. Martinus II, alias quartus, an. 4. Honorius IV an. an. 2. Nicolaus IV. an. 4. Cœlestinus V. m. 5. Bonifacius VIII. an. 9. Persecutor Christianorum Mindanus. Lithuanorum Dux. Inter hæreticos nominati Flagellantes. Concilium Gen. XII, Lateranense IV, & Generale XIII, Lugdunense I, & Gen. XIV, Lugdunense II, an. 1274. Floruerunt doctrinâ Innocentius III, Papa. S. Raymundus. Jacobus de Vitriaco. Vincentius Bellovic. Thomas Durandus. Nicolaus de Lyra, Nicephorus Callistus. Doctores Scholastici Guil. Altisiodorens. 1216. Guilielmus Parisiens. B. Albertus Magnus 1240. Alexander Halensis 1240. S. Bonaventura. S. Thomas Aquinas 1270, &c. alii in utroque sexu sanctitate clari S. Dominicus, Fundator Ordinis Prædicatorum seu Dominicanorum, 1201. S. Franciscus, Institutor Ordinis Franciscanorum seu Minorum, 1209. Floret S. Antonius de Padua seu Patavinus 1230. S. Elisabetha Landgravia Hassiæ. S. Hedwigis 1243. S. Lutgardis 1246. S. Petrus Mart. 1252. S. Clara, Fundatrix Franciscanarum Monialium, 1211. S. Ludovicus, Rex Galliæ, obiit 1270. S. Ivo 1280. S. Rochus 1287. S. Albertus Carmelita 1292. S. Nicolaus Tolentinas 1295. S. Ludovicus Tolofanus. In Tartaria, Livonia, Prussia propagatur fides. Ordo Carmelitarum confirmatur 1180. Innotescit Europæ 1200. Ordo S. Trinitatis pro Redemptione Captivorum Romæ 1208. Eremitarum S. Pauli 1215. Eremitæ S. Augustini in unum coguntur 1243. Ordo Servitarum seu Servorum B. V. 1251. Ordo Militaris S. Mariæ de Mercede pro Redemptione Captivorum à Jacobo, Aragoniæ Rege, instituitur 1232. Ordo Cœlestinorum 1274. Campanæ sonitus tum ad

Consecrationem, tum Salutationem Angelicam decretus, Concordantiæ Bibliorum editæ. Biblia capitibus distincta. Pileus rubeus Cardinalibus attributus 1245. Festum SS. Sacramenti institutum. Jubilæi celebratio centenaria. Magisterium S. Palatii. Genuflexio, ad Homo factus est. Domus Deiparæ Nazaretana è Gallilæa transfertur in Dalmatiam 1282. hinc in Picenum, in Silvam Lauretanam 1291. *Impp. Occidentis* hoc Seculô, juxta P. Nicolaum Avancinum S. J. *in Elogiis Imp. Germ.* Philippus occisus an. 1208. regn. an. 9. Ottho IV, Dux Brunsvic. exauctoratus 1210. Fridericus II, Suevus, obiit 1250. Conradus IV. Suevus. Guilielmus Hollandus occisus 1255. Interregnum. Rudolphus I. Austriacus, Comes ab Habsburg, electus 1273, obiit 1291. Adolphus Nassovius occisus 1298. Albertus I. Austriacus electus 1298. occisus, juxta Gualterium & Bucelinum, à nepote 1308. *Impp. Orientales* Balduinus. Belga. regn. an. 9. Henricus 7. Petrus mens. aliquot. Robertus an. 11. Balduinus II, ultimus Latinorum, an. 34. Michaël Palæologus 33. Andronicus 40. Imperium Orientale Latinis obtigit an. 1200. Ablatum eis post annos 55. Initium Imperii Trapezuntini an. 1203. Austria, Styria, Tirolis & Carinthia Rudolphi Imp. familiæ adjecta 1282: moxque Burgundia & Bohemia. Initia Libertatis Helveticæ 1295, vel 1307. admirabile tentorium, in quo Solis & Lunæ circuitus Friderico Imp. à Soldano missum. Landshutum in Bavaria conditur 1204. Straubinga 1208. Rudolphus, Comes Habsburgicus, Austriacorum Cæsarum & Archiducum, ob pietatem & venerationem SS. Eucharistiæ, fortunatissimus auctor. Insignes stratégi Simon Montfortius & Matthæus Montmo-

rantius. Academia Parisiens. instaurata 1232. Viennensis in Austria constituta 1239. Salmanticensis 1240. Cantabrigensis 1277. Neapolitana & Patavina & Perusina 1290. Viri doctrinâ illustres Joan. à S. Bosco, Mathem. Alphonsus X, Rex Castellæ, Matth. Accursius J C. Godefridus Viterbiensis, Conradus Urspergensis, Mattheus Paris, Martinus Polonus, Saxo Grammaticus, Historici. Exempla Tragica Petrus de Vineis, Frederici Cancellarius, exoculatus, caput ad columnam allisit, 1249, Conradinus Suevus & Fridericus Austriacus securi percussi Neapoli 1267. Vesperæ Siculæ, quibus ultra 8000. Gallorum à Siculis intra duas horas cæsa 1281.

Seculum. XIV.

Ab anno Chr. MCCC. ad MCCCC.

Pontifices Rom. X. Benedictus X rexit Eccl. m. 8. Clemens V an. 9. Joannes XXI, aliàs XXII, aut XXIII, an. 10. Benedictus XI, aliàs X, vel XII, 7. Clemens VI 10. Innocentius VI 10. Urbanus V 8. Gregorius XI 7. Urbanus VIII an. 11. Bonifacius IX 14. Saraceni variis in locis necant Christianos. Hæresiarchæ notiores Lollardus & Joan. Wicleffus. Concil. Gen. XV, Viennæ in Gallia, an. 1321. Scriptores sacri & DD. Scholastici Ludolphus de Saxonia, Guido Carmelita, Simon de Cassia, Raymundus Jordanus, Præpositus Uticensis, vulgò Idiota. Durandus 1300. Joannes Duns, Scotus, Franciscanus, Aureolus, F. Guilielmus Ockam, F. Franc. de Mayrone 1320. B. Henricus Suso Dom. 1340. Joannes Taulerus ejusdem Ord. 1350. Robertus Holkot ejusdem Ord. 1350. Gregorius Ariminens. Augustin. Th. 1359. Thomas Argentinas ejusdem Ord. Th. 1350. S. Brigitta,

Sueca. 1360. Joan. Cantacuzenus 1360. S. Petrus Berchorius 1360. S. Catharina Senensis Ord. S. Dom. obiit 1380. B. Raymundus. Joannes Rusbrochius. Bartholus, fax Jurisc. Franc. Petrarcha, utérque floruit c. an. 1345. Joan. Aventinus, Baldus JC. 1390. Joan. Calderinus, Joan. Boccatus, Nicephorus Grégoras, Joannes Villanus, &c. Sanctitate illustres præter memoratos, S. Elzearius Comes 1325. S. Andreas Corsinus 1370. S. Francisca Romana 1390. Conversa Lithuania & Jagello, ejus Princeps, itémque Samogitia. Jubilæi celebratio facta quinquagenaria. Festum Visitat. B. V. institutum 1378. Reductio Jubilæi ad annum 30 per Urbanum VI. *Impp. Occid.* seu *Germanici* hoc seculô ab aliis enumerantur quatuor, ab aliis quinque, nimirum Henricus VII, Comes Luzemburg. juxta Bell. regnavit an. 5. Fridericus III, Pulcher, Austriacus, æmulus Ludovici. Ludovicus, Bavavus, IV, aliàs V, regnavit annis 33, obiit an. 1347. Carolus IV. regn. an. 32, obiit 1387. juxta Bucel. juxta Gault 1379. Wenceslaus juxta Bell. regnat annos 39, juxta Gault 21, juxta Bucel. dejectus imperiô tanquam ignavus an. 1400. *Impp. Oriental.* Andronicus Junior reg. an. 14. Calo Joannes 30. Manuel 2. Andronicus 39. Othomanici Imperii initia 1300. Præfecturæ Italicæ in Marchionatus liberæ mutatæ 1340. Avenio fit juris Pontificii 1350. Delphinatus ad Gallos transit, eâ conditione, ut Regum Galliæ primogenitus, Delphinus vocetur 1345, vel 1349. Item Burgundiæ Principatus. Hannonia, Zelandia, Frisia Ludovico Bavaro cedunt, cum Lusatia & Tirolis, 1350. Stratégi Alphonsus XI, Rex Hisp. 450. Tamerlanes terror Orbis, Ordo Jesuitarum institutus à S. Joanne Columbino 1356. Eremitarum

rum S. Hieronymi 1380. Militia Equitum Pericelidis in Anglia 1344. Clemens V. sedem Avenionem transfert 1305. Ab eodem extincti Templarii 1311. factiones Guelforum & Gibellinorum in Italiâ invalescunt 1360, an. 1309. Equites S. Joannis Hierosolym. Rhodum recuperant 1309. Per Græcorum obfirmationem in schismate res Othomannicæ crescunt. Annatæ 1394. Bellum inter Venetos & Genuenses 1353. In Exemplis Tragicis Andreas Rex Neapol. conjugis odiò strangulatus 1344. Petrus, Rex Castellæ, securi percussus 1360. Baldus fatum suum caniculæ debet Bajazetes, Rex Turcarum, in cavea ferrea circumfertur à Tamerlane; Amurathes, ante ipsum Rex victoriis inclytus, à servo confoditur. Inventa acus nautica 1303. Bombarda à Germanis 1380. Institutæ Academiae, Avenionensis 1300. Ferrariensis 1316. Pisana 1339. Aurelianensis 1312. Heidelbergensis 1346. Pragensis 1361. Cracoviensis 1361. Andegavensis 1361. Senensis 1388. Colonienfis 1388. Erfordienfis 1392. Equites stellæ in Gallia 1350. Austriæ Dux Leopoldus ab Helvetiis occisus 1386. Illorum foederatio an. 1307.

Seculum XV.

Ab anno Chr. MCCCC ad MD.

Pont. Rom. XIII. Innocentius VII. rexit Eccl. an. 2. Gregorius XII. an. 8. Alexander V. non annum. Joannes XXII, aliàs XXIII, vel XXIV. 5. Martinus III, dictus V, 13. Eugenius IV, 16. Nicolaus V, 8. Callistus III, 3. Pius II, 6. Paulus II, 7. Sixtus IV, 10. Innocentius VIII, 8. Alexander VI, 12. Persecutiones in Oriente à Mahometanis. Concilium Gen. XVI. Florentiæ 1434. Clarue-

LIII
LIII
LIII

erius scripsit Chronicon usque ad an.
Surius continuavit. Bessarion Cardi-
fon, Thomas Kempensis, Joannes de
gio, Georgius Purbachius, Paulus Ve-
arella, Geminianus, Georgius Trape-
ondus, Gaza, Perottus, Lascarus, Val-
us, Rudolph. Agricola, Pomp. Lætus.
tuanus, Jovianus Pontanus, Hermo-
rus, Angelus Politianus, Alexander ab
.Eminet Alphonsus Tostatus an. 1440.
s annos non plus 40, scripsit quatuor-
e magna volumina Commentariorum
oturam, unde meritò de ipso scriptum:
st mundi, qui scibile discutit omne. Joan.
annes de Capistrano Franc. sanctitate
â celebratissima, 1440. S. Antoninus
c. 1445. Baptista Platina 1472. Gabriel
Albertus Cranzius, Coccius Sabelli-
Pepinus, &c. *Impp. Germanici* seu Imp.
ertus Bavarus regn. 10, moritur 1410.
us Luzemburgicus an. 27, obiit 1437.
Austriacus 2. a. obiit 1439. Fridericus
cus reg. 54. moritur 1493. Maximilia-
riacus an. 16, obiit 1519. *Impp. Orient.*
læologus 28, Constantinus 6. Imperi-
tis transit ad Turcas 1452. Imp. I. Ma-
I. an. 28. Bajazethes 32. Reges Hispa-
es II. obit annò 1404 regnat 47. Hen-
g. 25, obit 1454. Ferdinandus V. Ca-
tholi-

tholicus reg. 25. obit 1477. Reges Gallia Carolus VII reg. 39, obit 1461. Ludovicus XI reg. 22, obit 1483. Carolus VIII. an. 15. obit 1498. Ludovicus XII an. 17. Præter memoratos sanctitate illustres fuere B. Catharina Bononiensis S. Lidwina 1433. S. Lutgardis 1446. S. Didacus Complutens. 1463. S. Franciscus de Paula, Institutor Ordinis Minimorum, 1473. S. Udalricus precibus Ungaros ab obsidione Augustæ repellit, & magnâ clade afficit 1455. In Helvetia obit B. Nicolaus de Saxo an. 1487. Fratres Mendicantes S. Hieronymi 1405. Ordo S. Mauritii in Sabaudia 1440, S. Michaëlis in Gallia 1469, S. Georgii in Hungaria 1493. Velleris aurei in Hispania 1430. Jubilæum ad 25 annum reducitur per Paulum II. Prima Processio solennis circumgestandô SS. Euch. 1404. Constantinopolis capta à Mahumeto 1453. Sacra Sindon Sabaudia obtigit 1459. Familiarum Judaicarum 40000 pulsa ex Hispaniis. Inquisitio Hispanica 1492. Stratégi Joannes Zisca, hæreticus, & Catholicorum hostis acerrimus. Joan. Darcia è finibus Lotharingæ, vulgò Aurelianensis puella. Georgius Castriotus Scanderbergius, Joannes Hunniades, Stephanus Waiwoda, Bathoreus, Ladislaus Pannonius. Ducatus Würtenbergensis initia 1470. Burgundia redit ad Gallos 1476. Helvetii stipendium à Rege Gallia accipere cœperunt 1479. Albertus Dux Bavariae recusat oblatum Hungariae regnum 1440. Institutæ Academiae Herbipolensis 1403. Lipsiensis 1408. Ingolstadiensis 1416. Rostochiensis 1415. Lovaniensis 1427. Pictaviensis 1431. Gripswaldensis 1456. Basileensis 1459. Friburgensis Brisgojæ 1467. Valentina 1470. Tubingensis 1477. Moguntina 1482. Dolana revirescit 1482. Typographia

1488. In exemplis
Ivarus de Luna Hispanus a. 1453.
s. Pene canum me fecit tot spectata se-
anities. *Mercurialis*. Quantò plus te fa-
ectandò, si centenaria annorum spatia
rmatim, sed viritim magis transfirent.
ultas ex personis, quibus in hoc appa-
at theatro, desideres: vel non eò, quem
temporum series postulabat, ordine
s conspexisti: vel, ut in turba fieri so-
res omninò non subjecisti oculis, id ne
hronologiæ, hoc Choragium instruen-
perationi nostræ, per quam curiosius
hic Traductioni tempus animùmque
non licuit. Et hoc ipsum, quod in thea-
nus, vereor, ne plusculum sit excessisse
essione, quàm viæ nostræ ratio exegit.
Nunquam ita mihi processisse videor,
onfidendò, & cum mortuis, ut quidam
dò. Est verò, quod abs te cupiam ob-
Mercurialis. Cedò, quid illud? *Desiderius*.
t XVI, cujus nobis memoria recurrit
XVII, quod agimus, & in quo miris
nur, paullo producas accuratius secun-
s digesta. *Mercurialis*. Obstat brevita-
Desiderius. Poteris & sic brevis esse. *Mer-*
fastiditus simul. *Desiderius*. In me fa-
nerabo. *Mercurialis*. Nescis, quid pe-
argumento quis nasum Rhinocerotis
non

pice, prioris Se
denfate.

Seculu

Ab anno Ch

Antistes Romani XV

no mense. Julius I

2. Clemens VII, 10

rebus II, non int

IV, 5. Pius V, 6.

3. Urbanus VII, nor

IV, 2. Innocentiu

mens VIII, 13. Concil

IV, 1512. Datum in

16. quod fuit Gen

Occidentali occisi pro

manis, Franciscar

bus. In Anglia favit

co VII, qui cum reg

16. VI, ac El

1558.

interfecti fun

1587. Cui succed

quartifilius. Præf

regni Cancellarius.

plurimi Catholici,

Sanctitate illu

Lipola, Conditor

10 confirmata est

Seculum. XVI.

Ab anno Ch. MD. ad MDC.

ces Romani XVII. Pius III, rexit Ecclesiam
mense. Julius II, an. 9. Leo X, 8. Adrianus
lemens VII, 10. Paulus III, 15. Julius III, 5.
us II, non integrò mense. Paulus IV, 5.
5. Pius V, 6. Gregorius XIII, 13. Sixtus
banus VII, non integrò mense. Gregorius
1. Innocentius IX, pauculos menses. Cle-
III, 13. Concilium Gen. XVII. Lateranen-
12. Datum initium Concilio Tridentino
quod fuit Gen. XVIII. In Indiis Orientali &
ntali occisi pro Christi fide plurimi, ex Do-
is, Franciscanis, & Societatis Jesu homi-
n Anglia sævitum in Catholicos ab Henri-
qui cum regno defecit à Religione 1534.
rdo VI, ac Elisabetha Regina, quæ ad re-
vecta 1558. Inter alios ob Fidem Catho-
interfecti sunt Maria Stuarta, Scotiæ Regi-
7. Cui succedit in Scotia Jacobus VI. Henr.
filius. Præsul Roffensis, Thomas Morus,
ancellarius. In Gallia quoque & Belgio
Catholici, avitæ Fidei tenaces, letho da-
nctitate illustres extiterunt S. Ignatius de
Conditor Societatis Jesu, 1540, quo an-
firmata est à Paulo. III. Primi Socii col-
lecti

lecti Parisiis, 1534. S. Franciscus Xaverius ejusdem Societ. Indorum Apostolus. S. Terefia, Instauratrix Ordinis Carmelitani, 1550. S. Carolus Borromæus, Cardin. obiit 1584. S. Philippus Neri instituit Congregationem Oratorii 1575. Initia Cœtuum Religiosorum; è quibus Theatini an. 1524. quorum Patriarcha B. Cajetanus. Capucini 1525. Clerici S. Pauli 1533. Somaschi 1568. Militia S. Lazari renovata 1565. Equites S. Spiritus in Gallia 1579. Equites Lauretani 1580. Ordo Humiliatorum à Pio V extinctus. *Imp. Rom.* Carolus V, Austriacus. regn. 38. resignat. 1556. obit 1558. ætatis anno 58. Ferdinandus I. Caroli Frater, Austriac. regnat 6, obit 1564. Maximilianus II, Austr. 12. moritur 1576. Rudolphus II, Maximiliani filius, Austr. 35, obiit 1612. *Imp. Turcarum*, Selimus, regn. an. 8. Solimannus 46. Selimus Junior 8. Amurates III 20. Mahumetus III 8. Reges Hispaniæ, Philippus I, Austr. 38. Carolus V *Imp.* 40. Philippus II 42. Philippus III 23. Reges Galliæ, Franciscus I 32. Henricus II 12. Franciscus II 1. Carolus IX 14. Henricus III 15. Henricus IV 21. Duces verò Baviariæ (ut hoc tribuamus Patriæ nostræ) fuerunt hoc Seculô Albertus Sapiens, obiit 1508. Principatum Baviariæ ad unius imperium redegit an. 1507. Ratisbonam recuperavit an. 1486. hæc iterum liberis *Imp.* civitatibus accensa 1492. Guilielmus Constans obiit 1550. Ingolstadtium muniit 1538. Albertus V. Magnanimus obiit 1559. Leonem tanquam canem manu mulsit, & pedibus substratum habuit, assiduūq; lateris comitem. Societatem Jesu Ingolstadtium advocavit 1556. & Monachium 1559. Ejusdem filius Wilhelmus, cognomento Religiosus, successit, obiitque 1626. hic Societati Jesu magni-

gnificium Templum & Collegium exstruxit Monachii 1590 & 1592. Hæreditarius Catholici Regis titulus Ferdinando Hispanio concessus à Julio II, vel potius restitutus. Institutum festum S. Josephi. Introductum Calendarium Gregorianum 1582. Festum S. Mariæ de Victoria sive Rosarii 1573. Triduana 40 horarum comprobatio inducta à Societatis J. Patribus. Legatio Æthiopica Pontif. 1523. & Japonica 1585. Rhodus Insula amissa 1523. Mérita frustra à Turcis tentata 1565. Cyprus eisdem cedit 1571. Item Belgradum in Hungaria 1521. Buda 1541. Strigonium & Alba regalis 1543. Sisekum 1593. Sed repulsi ab obsidione Viennæ 1526. Ad Naupactum seu Echinadas Insulas ingenti clade à Christianis affecti 1571. Exercitus Caroli V. occupat Romam 1527. Diversæ victoriæ Caroli V. adversum Protestantes 1547. Lutheranismus Augustam invadit 1528. & per varia Germaniæ loca propagatur. Ibidem cuditur liber, cui nomen Interim, 1533, & annò 1530 Confessio Augustana. Conficitur Transactio Patavica seu Passaviensis 1525. Rustici passim tumultuantes domantur armis 1525. Ingolstadtum frustra obsidetur in bello Smalcaldico 1541. Jesuitarum in Bavariam adventus 1544. Mauritius, Elector Saxoniae, exauctoratur 1548. Metæ, Tullum, Verdunum cedunt Gallis 1551. Mantua fit Ducatus 1530. Florentini Ducem accipiunt 1536. & Senenses 1555. Hungaria & Bohemia Austriacis accedit 1526. Franciscus Valisus in regno Galliae succedit Regi Ludovico XII, Duci Aurelianensi, 1515. capitur ad Papiam in prælio ab Hispanis 1525. Henricus II, Rex Galliae, in ludis Nuptialibus lanceæ fragmentò perit 1546. Henricus III. à parricidâ cultrò confoditur 1588.

in eo defuit Valesiorum familia. Henricus IV, e gente Borbonia, cognomento Magnus, Romanam Religionem profitetur 1593. Eodem anno Philippus V, Rex Hisp. moritur annorum 72. Livonia se Polonis subicit 1561. Ernestus, Dux Bavariae, ejecto Gebhardo Sectario, fit Archiepiscopus Coloniens. 1554. Eodem tempore Antverpia & aliae urbes in Belgio ab Alexandro Farnesio expugnantur. Bavariae pars ultra Danubium in Palatinatum Novum seu Noricum cedit 1505. Eiusdem variae ditiones ob refundendos sumptus bellicos, in fraterno dissidio, Austriacis obtingunt. Nomen Geusiorum in Belgio 1572. Detectio Batavica ab Hispanis. A Batavis Breda capitur 1578. Apparatissima classis Hispanica ab Anglis & ventis disiecta 1588. Cassiopaea, nova stella, apparet in caelo 1572. Inter Exempla Tragica Solimannus Turc. Imp. uncō ferreō suspensus 1509. Selimus cruentus suorum carnifex 1513. Christiernus, Rex Daniae, in cavea clathrata inclusus 1522. Ladislaus, Rex Hungariae, in palude perit 1526. Thomas Volsæus, Cardinalis, ludibrium Fortunae, 1578. Sebastianus, Rex ultimus Lusitaniae, in praelio cadit 1578. Lusitania seu Portugallia Hispanis adiungitur. Navigatio circa Orbem universum à Magellano instituitur 1519. Insulae Philippinae inveniuntur 1564. Orichalcum factitium excogitatur: Item aqua (quam vocant Fortem vulgò) secretoria, metallorum secretioni serviens. Nec non vasculum (Cupellam appellant) ex osse bubulo, ad auri & argenti expurgationem. Calendarium Gregorianum introducitur 1582. Palma à Venetis conditur 1593. Inter stratēgos eminuerunt Ludovicus Gonzaga Rodomontius, Annæus Momorantius, Albuquerque-

æ inſtaurata. Eborenſis 1559. Tarraco-
1572. Duacena 1573. Muſiponta 1573. Cæ-
ſtana 1583. Ut Scholarum Publicarum,
orum Doctorem magnus hoc Seculô pro-
fuit. Juvat ex plurimis aliquot comme-
e. Inter Cardinales doctrinâ excellentes
es, Toletus S. J. Alanus, Lipomanus Con-
s, Cajetanus, Sadoletes, Polus, Hoſius,
ſis, Cæſar Baronius, Bembus. Poſt hos,
res ſacri celebriores ætate ſe ſubſequen-
rus Tataretus Ph. & Th. 1509. Joan. Reuch-
Petrus Galatinus, Marcus Marulus, Jaco-
nnazarius, Tabienſis, Bapt. Mantuanus,
cus Nauſea, Petr. Cochlæus, Catharinus,
de Vio, Eugubinus, Eckius, Pighius, Drie-
ichtovæus, Franc. de Victoria, Melchior
Dominicanus & Petrus à Soto, Pagninus,
lus, Joan. Trithemius, Gropperus, Lin-
Cornelius Janſenius, Tapperus, Titel-
s, Bloſius, Andreas Vega, Sixtus Senenſ.
i. Vida. Rebuffus, Surius, Arias, Stapleto-
anvinus, Gabriel Prateolus, Alphonſus à
, Ludovicus Granatenſ. Navarrus, Ban-
Medina, Bredenbachius, Genebrardus,
s, &c. Scriptores Profani Tycho Brahe,
Petrus Crinitus, Laſcaris, Hieron. Oſo-
raſmus, Vives, Beroaldus, Petrus Gre-
, Covarruvias, Longolius, Pierius, Bu-
Hh 2 dæus,

daus, Paulus Jovius, Guicciardinus, Despaute-
 rius, Vataclus, Beatus Rhenanus, Bembus, Mart.
 Cromerus, Alciatus, Gemma Frisius, Georgius
 Agricola, Tiraquellus, Fernelius Scaliger, Tur-
 nebus, Ortelius, Lambinus, Sigonius, Cardanus.
 Rosinus, Muretus, Briffonius. Orlandus, Laffus,
 Muscorum princeps, obiit Monachii in Bavaria
 1591. Natalis Comes, Lilius Gyraldus, Aventi-
 nus, Paulus Manutius, Conradus Gesnerus, Ulyf-
 ses Aldrovandus, & plurimi alii, quos ipsa copia
 à Proscenio hujus Seculi excludit. Sequens verò
 Seculum tot Viris doctis & Scriptoribus est illu-
 stre, quot cœlum stellis. Atque ut de aliis nihil
 dicam, religione & doctrinâ præstantibus rei lit-
 terariæ Auctoribus, Societas certè Jesu quot li-
 bros in lucem ediderit, testatur Catalogus à Pe-
 tro Ribadeneira collectus annò 1608, quem pro-
 fecus est P. Philippus Alegambe usque ad annum
 1642. in libro benè magno, quem vocat Biblio-
 thecam Scriptorum Soc J. ubi enumerat tot Ope-
 ra & Elucubrationes nostrorum hominum, ut ipsi
 soli ingentem Bibliothecam constituent. Quibus
 per subsequentes annos, ad hunc millesimum,
 sexcentesium, sexagesimum octavum quanta
 accessio facta sit, novò propediem Catalogò evul-
 gabitur. *Desiderius.* Felicia tempora, tot Sapien-
 tum feracia; *Mercurialis.* Et simul infelicia, tot
 zizaniis librariorum heterodoxorum luxurian-
 tia. Academia institutæ Mantuana 1625. Madri-
 tana, Salisburgensis, Tyrnaviensis, Bambergensis,
 Othoniona. Contemplemur igitur Sce-
 nam hujus Seculi nostri, non minùs in Reli-
 gionis quàm Regnorum causis
 perturbati.

s ; neque enim rectè inquirat aliena , qui
t sua. *Desiderius*. Explica Scenam. *Mercurius*.
Adverte oculos , aperitur,
o 1600. Jubilæum Romæ ; celebris pugna
portum in Belgio. Canisa in Ungaria à Tur-
tur.

1. Tragicis exemplis accedit Comes Esse-
Anglia interfectus. Turcis Alba regalis
r in Ungaria. S. Raymundus Pennafortius
celites refertur, Carolus Sudermannia Dux
ecia salutatur, Rudolphus II. Imperator ;
ns Octavus , Pontifex Summus.

2. Bironius in Gallia , Fortunæ ludibrium,
regalis Turcis eripitur.

3. Elisabetha in Anglia succedit Jacobus
Rex. Mahometi III. succedit filius Ach-

4. Ambrosius Spinola Ostendam in Belgio
nat. Regnum Sueciæ à Polonico avellitur.
ia à Gallis in Canádam ducitur. Origo Mo-
n Annuntiatarum. Societas Jesu in Gal-
ost decennale exilium reducitur. Persarum
aves clades infert Turcis.

5. Clementi VIII. successit Leo XI. Leoni
V. Materia cothurni Demetrius Moscus.
ratio in Jacobum , Regem Angliæ. Illustre
rium Henrici Garnetti Soc J. Strigonium
nonia à Turcis capitur.

1606. Bellum inter Pontificem & Venetos. Mors Justi Lipsii, Litteratorum celeberrimi. Aloysius Gonzaga S. J. Beati titulô decorantur, bienniô ante ipsum Sanislaus Kostka. Induciæ XV. annorum inter Cæsarem & Turcos. Jacobus Rex Angliæ jubet se, ut supremum Ecclesiæ Anglicanæ caput coli. Sævitur in Catholicos. Sigismundus Rex Poloniæ rebelles Heterodoxos compescit. Demetrius Moscorum Dux exemplum Tragicum.

1607. Moritur Cæsar Baronius Card. egregius Scriptor Histor. Ecclesiasticæ. Rebello Ungarorum Haiduccorum contra Rudolph. Cæs. Antiqua orthodoxa Religio in Anglia in Calvinismum deformatur, & *Reformata* vocatur.

1608. Rudolphus II. Imp. cum Matthia fratre colliditur. Donawerda à Bavaris capitur. Carolus III, Dux Lotharingiæ, decedit. Succedit Henricus II, S. Francisca, Vidua Romana, Cœlitum fastis adscribitur Gabriel Bathorius Transilvaniam per conjurationem obtinet.

1609. Induciæ annorum XII. inter Hispanum & Batavos. Jus, lis, & bellum inter Neoburgensem Ducem & Brandenburg. de hæreditate Ducis Juliæacensis. Maurorum ex tota Hispania expulsio. Sectarum Calviniarum inter se digladiationes in Batavia. Victoria Polonorum contra Suecos & Moscos. Ferdinando, Hetruriæ Duci, succedit Cosmus II. Initium Ligæ seu Fœderis Catholici Herbipoli. Conspiratio Acatholicorum Principum & Civitatum Halæ Sueviæ. Ignatius Lojola à Paulo V. Beatis publicè annumeratur. Moritur Fridericus IV. Palatinus Elector, succedit filius cognominis.

1610. Henricus IV, Galliæ Rex, nefariè perimitur:

mitur : succedit Ludovicus XIII. annor. 9. Origo Monialium, quibus nomen à Visitatione. S. Carolus Borromæus Card. inter Divos consecratur.

1611. Smolenskum à Polonis exgugnatum. Gustavus Adolphus Carolo Patri in regnum Sueciæ succedit. Christiernus IV. Rex Daniæ Calmariam & Elsburgum Suecis eripit. Hussitæ Pragæ tumultuantur. Matthias Austriacus à Pragen-sibus Rex adoptatur Bohemiæ. Urfularum institutio.

1612. Rudolpho II. Imp. postquam regnâisset annos 35, succedit Matthias. Poloni cæduntur à Moscis Turbæ Transilvaniæ sub Gabriele Bathorio. Franciscus II, Dux Mantuanus, absque virili prole decedit. Hinc turbæ bellicæ propter successionem. Rex Maroci regno pellitur. Michaël Fedrowitzius Moscoviæ coronam crudelitate rapit. Obitus Francisci Gonzagæ Ducis Mantuani; & Ernesti Ducis Bavariæ Archiep. Colon cui subrogatus frater Ferdinandus. Cultus Divinus & literarum studia mirè passim promoventur per Partes Soc. J. inquit Bucelinus in Nucleo Historico.

1613. Bethlem Gabor Transilvaniæ principatum occupat, occisô Bathoriô. Persarum victoriæ contra Turcos. Pax inter Suecos & Danos. Friderici V. Palatini Comititis & Electoris nuptiæ cum Elisabetha Jacobi Regis Angliæ filia. Item Monachii Bojorum Wolfgangi Wilhelmi (qui Philippi Ludovici filius) Comititis Palatini Neuburg. &c. cum Magdalena, Guilielmi V. Bavariæ Ducis, Renatæque Lotharingiæ filia. Poloni è Moscovia pelluntur.

1614. Aquisgranum domatur à Cæsare. Legatio Patriarchæ Babylonii Romam. Stellæ novæ

væ apparitio. Wolfgangus Wilhelmus Princeps Neoburg. Catholicam Religionem complectitur. Joannes Sigismundus Dux Brandenburgicus, abrogatâ confessione Augustanâ, in Calvinismum abstrahitur. Bellum in Guiliel. Gonzagam Mantuanam, & Carolum Emmanuelem Sabaudum propter professionem Montis-ferrati.

1651. Induciæ vicennales inter Cæsarem & Turcos. Ludovicus XIII, Rex Gall. ducit Annam Mauritiâ, primogenitam Philippi III. Regis Catholici; hic Elisabetham, sororem Christianissimi. Concilium Trid. in Gallia recipitur. Poloni & Sueci Moscoviam invadunt. Judæi Francofurti & Wormatiâ expelluntur.

1616. Bellum inter Ferdinandum, Archiducem, & Venetos. Oritur Congregatio Clericorum Regularium Somaschæ, aliâs S. Majol. Marcus Antonius de Dominis, Archiep. Spalatensis, à Catholica Religione desciscit, hæreses spargit, & anno 1624 Romæ in carcere decedit; ejus libri cremantur.

1617. Jubilæum Protestantium. Ancræus, alter in Gallia Sejanus. Achmeti Turc. Imp. succedit Mustapba, & huic Osmanes. Inventio Terræ Australis. Batavorum in sectarum varietate divisio. Instituta Congregatio Fratrum Joannis Dei ad suscipiendos & fovendos pauperes infirmos. Matthias Imp. Ferdinandum (postea Cæs. II.) Archiducem, Bohemiæ & Ungariæ Regem in filium adoptat.

1618. Cometa horribilis, diuturni belli prodromus in Germania. Pax in Italia, & inter Turcas ac Persas. Turbæ Grisonicæ. Plurs oppidum Rhætiæ seu Grisonum collapsô monte oppressum. Cæsaris Ministri Pragæ per fenestras præcipitan-

pitantur. Obitus Matthiæ Cæsaris. Pax in Istria & Forojulio inter Ferdinandum Archid. & Venetos. Comes Mansfeldius Bohemiam infestat.

1619. Jubilæum universale indictum. Bohemiæ rebellio. Matthiæ Imperatori, qui regnavit an. 6, succedit Ferdinandus II, ipsius patruelis, filius Caroli Archiducis, ante annum Ungariæ & Bohemiæ Rex coronatus. Vienna obsidetur à Comite Turriano Fridericus, Comes Palatinus, Elector à rebellis Bohemis Rex coronatur. Bethlehem Gabor invadit Ungariam. Continuantur dissidia inter hæreticos Hollandiæ Arminianos. Gomaristas, aliósque. Instituitur in Moravia Ordo militaris sub protectione B. V. S. Michaëlis & S. Francisci, ad Propagationem & Defensionem Reip. Christianæ.

1620. Insignis victoria Pragensis relata à Maximiliano, Baviaræ Duce, & Bucquojo; fugatô Fridericô. Henricus Tampierius celebris stratêgus, cadit ad Possonium. Joannes Georgius Saxonæ Elector, nomine Cæsaris Lusatiam occupat; quam deinde fiduciario jure possidendam accepit.

1621. Paulo V, post 15 annos regiminis, succedit Gregorius XV. Cosmo II, Hetruriæ Duci, succedit Ferdinandus II, decem annorum puer. Philippo III, Hispaniarum Regi laudatissimo, succedit filius, Philippus IV, annorum 16. Fides Catholica in Bearniam Galliæ introducta. Turci caduntur à Polonis. Carolus Bucquojus ad Neosolium in Ungaria occumbit, strenuus belli dux. Mortuô Albertô Archiduce. Isabella Clara Eugenia, vidua, fit gubernatrix Belgii. Parlamenti Anglici contra Ministros regios insolentia. Rhæti seu Grîsones ab Hispanis & Archiduce Leopoldo

domantur. Obitus Roberti Bellarmini S. J. Cardinalis. Inter exempla tragica Rodericus Calderonius, Comes Olivæ, in Hispania.

1622. Gregorius XV. refert in numerum Sanctorum Isidorum, Agricola Hispanum, Ignatium Lojola, Institutorum S. J. Franciscum Xaverium Soc. J. Indorum Apostolum, Tereſiam, Virginem, fundatricem Carmelitarum Discalceatorum, & Philippum Nerium, Auctorem Congregationis Oratorii. Idem Fr. Petrum de Alcantara, Ordinis Minor. ſtrictioris obſervantiæ Beatum declaravit. Inſtituit quoque feſta S. Annæ & S. Joachimi; ſeverumque Decretum pro honore Conceptionis B. V. Mariæ edidit. Inſtituta ab eodem Congregatio de propaganda Fide. Durlachius, Marchio, à Tillio cæditur ad Wimpfenam oppidum ad fluvium Neccarum. Inferior Palatinatus ſubigitur à Cæſarianis. Mansfeldius atteritur. Oſmanes Turcarum Imp. ſtrangulatur; Muſtapha patruus è carcere in ſolium revocatur. Bibliotheca Palatina Romam defertur.

1623. Gregorius XV. poſt duos annos Pontificatus, ſuccedit Urbanus VIII. Bethlemus iterum Ungariam infeſtat cum 80000 Turcarum. Dux Brunſuicenſis Chriſtianus à Tillio cæſus ad Statlonam, oppidum ditionis Monaſterienſis. Tartari à Polonis clade affecti. Carolus, Jacobi Angliæ filius unicus, poſt irritos tractatus nuptiarum cum Maria, ſorore juniore Philippi IV, ducit Henricam Mariam, ſororem Ludovici XIV. Maria Hispana nupſit an. 1630. Ferdinando III, tunc Regi Ungariæ. Muſtapha de ſolio deponitur, imponitur Amurates IV. Maximilianus V, B. D. renunciatur Elector S. R. I. exauctoratô Fridericô Palatinô.

1624. Breda capitur à Spinolâ. Decertationes

Hi-

Hispan. & Gallorum de Valle Telina. Obitus Henrici, Ducis Lotharingæ, sine prole mascula; cujus filia Nicolaa natu major successit in principatum, nupta Carolo, patrueli suo, filio Francisci Comitis Vaudemontii, fratris prædicti Henrici. Batavorum in Indiam excursiones. Tartari cæduntur à Polonis: Reformatio Religionis in Austria, Bohemia, Moravia. Franciscus Borgia S. J. inter Beatos adscribitur.

1625. Jubilæum solemne Romæ. Elisabetha Portugalliæ Regina, in Sanctarum, Felix Capucinus in Beatorum Catalogum relati. Mors Jacobi, Regis Angliæ, successor Carolus filius. Bellum inter Sabaudum & Genuentes. Dux Saxoniæ Altenburgicus à Tillio superatur. Halberstadtus & Mansfeldius hostiliter grassantur. Angliæ, Daniæ, Sueciæ Reges fœdus quindecim annorum cum Hollandis ineunt. Ferdinandus III. Rex Hungariæ inauguratur. Jacobo Angliæ Regi succedit filius Carolus. Breda capitur à Spinola Hispanorum archistratêgo post XI. mensium obsidionem. Gustavus Rex Sueciæ multa loca occupat in Livoniâ.

1626. Rex Danus à Tillio profligatur ad Lutteram oppidum Brunsvicensis ditionis. Tumultuantes in superiore Austria rustici à Pappenheimio subiguntur. Gustavus Adolphus, Rex Sueciæ, invadit Borussiam. Pax Rhætica. Religio in superio Palatinatu instauratur. Mansfeldi clades & mors. Turca à Persis magnam cladem accipiunt. Persecutio Japonica. Reliquiæ S. Norberti transferuntur Magdeburgô Pragam. Leopoldus, Cæsaris frater, ducit Claudiam Florentinam.

1627. Austriâ ejiciuntur à Fide Romana alieni. Danus iterum à Tillio cæsus. Horrendus terræ motus

motus in Apulia. Moritur Vincentius Mantuæ ac Montisferati Dux, sine libris, cui succedit Carolus Gonzaga, Dux Nivernensis, jure agnationis, non sine contentione. Ferdinandus III. Rex Romanorum creatur. Fridlandus Dux cum Cæsariano milite invadit Holsatiam & Daniam. Ferdinandus II. pacem init cum Amurathe IV. Turcarum Imperatore.

1628. A Ludovico XIII. Rege capitur Rupella. Palatinatus superior Electori Bavariæ à Cæsare attribuitur. Electoralis Dignitas ad ejus Posteris extenditur: Duces Megapolitani ditione suâ exuntur à Cæsare. Cædes Bucquingami in Anglia.

1629. Pax Sueco-Polonica. Pax Danica. Editum Cæsaris de Bonorum Ecclesiasticorum restitutione. Silva Ducum à Batavis capitur. B. Corfinus Ordin. Carmelit. in numerum Divorum refertur. Cajetanus Thienæus, nobilis Vicentinus, Clericorum Regularium seu Theatinorum Fundator, Beatus declaratur?

1630. Mantua à Cæsarianis expugnatur. Caroli Emanuelis, Ducis Sabaudix, obitus. Succedit Victor Amedeus. Gustavus Adolphus, Rex Sueciæ, adoritur Germaniam. Pax cum Mantuano. Spinosa decedit è vita. Albertus Wallensteinus Fridlandix Dux, exauctoratur militari imperiô. Dux Würtembergensis cogitur reddere cœnobia. Cardinalibus attribuitur titulus Eminentiſſimorum.

1631. Magdeburgi excidium. Suecus, adiutus à Saxone, nostros ad Lipsiam cædit; & in Franconiâ movet. Incendium Montis Vesuvii.

1632. Archistratêgus Tillius ex vulnere gloriôsè moritur Ingolſtadii, quod frustra obsessum à Suecis, Wallensteinio redditur imperium militare.

tare. Ad Noribergam Regi Sueco Maximilianus Elector fortiter resistit. Exinde Rex in prælio Lüzenfi interficitur ; in quo etiam occubuit Germanicus Achilles, Pappenheimius. Montmorantius in Gallia capite plexus. Ibi floret Cardinalis Richelius. Obitus Leopoldi Tirolens. Archiducis, & Sigismundi, Regis Poloniæ; huic succedit filius Wladislaus IV. Obiit quoque Fridericus Palatinus ætatis annô 37. Trajectum à Batavis captum.

1633. Lotharingia à Gallis occupatur. Mors Isabellæ Claræ Eugenix, Belgii Dominæ. Ea gubernatio tradita Ferdinando Cardinali Infanti, Regis Hisp. fratri. Tertia pars Urbi Constantiopol. conflagravit. Clerus Augustâ Vindel. expellitur. Ratisbonam Weinmarius Dux capit.

1634. Wallensteinius è medio tollitur Egræ, civitatæ Bohemiæ. Ratisbona à nostris recuperatur. Landishuta in Bavaria funestè diripitur à Suecis. Rustici tumultuantur in superiore Bojaria ad Oenum. Suecorum clades in prælio Nördlingiano, victore Ferdinando III. Pax inter Polonos & Moscos.

1635. Bellum Franco-Hispanicum ; ejus causa Trevirensis Elector, ab Hispanis in custodiam datus. Pax Pragensis inter Cæsarem & Saxonem. Philippoburgum ad Rhenum munimentum à Cæsarianis intercipitur. Augusta Vindelic. à Bavaris fame ad deditionem compellitur. Induciæ Sueco-Polonicæ in annos XXIV. Obitus Serenissimæ Elisabethæ Lotharingicæ, Electricis Bavar. Nuptiæ Maximiliani cum Maria Anna, Austriaca, Ferdinandi II. filia. Augusta Vindel. fame expugnatur à Bavaricis.

1636. Ferdinandus III. in Regem Romanorum eligitur. Germani in Galliam irrumpunt, duce Galaf-

Galassio. Turbæ Leodienses. Nascitur Maximiliano, Electori, filius, Ferdinandus Maria. Archiepiscopus Bremensis Friderico Daniæ Regis filio conceditur.

1637. Obitus Ferdinandi II. Imp. Piissimi Clementissimique, re & nomine, annô ætatis 61, imperii 19. Subrogatur Ferdinandus III, filius ejus ex Maria Anna, Guilielmi Bavar. Duc. filia. Batavi recipiunt Bredam & arcem Schenckiam. Obitus Caroli Gonzagæ, Ducis Mantuani, relictô successore, nepote suô ex filio, circiter octenni. E vita quoque migravit Victor Amedeus, Dux Sabaudia, relictis duobus filiis sub administratione uxoris, quæ soror Ludovici, Regis Gallia, quorum major, Ludovicus Amedeus, septennis, Dux est declaratus.

1638. Weimarius nostros cædit ad Rheinfeldam. Deditur ei Brisacum. Carolus Ludovicus & Rupertus, Comites Palatini, Friderici filii, vincuntur ab Hatzfeldio. Terribiles terræ motus in Calabria. Ludovico XIII. nascitur Ludovicus XIV, & Maximil. Electori Bavar. Maximilianus Philippus Hieronymus. Cosaccorum rebellio à Vladislao Rege Polonia domatur.

1639. Mortuô Duce Weimariô, ejus exercitus transit ad Gallos. Bellum civile in Anglia. Bannerius Suecus inferiorem Germaniam infestat. Archiduci Leopoldo Guilielmo imperium militare à Cæsare fratre committitur. Persæ à Turcis cæduntur.

1640. Casalis in Italia: Atrébatum in Belgio à Gallis obtinetur. Leopoldus Archid. Suecos è Bohemia submovet. Amurati IV. Turco succedit Ibraimus frater: Georgio Wilhelmo, Electori Brandenburgico, filius Fridericus Wilhelmus.

& Schianguis, Sueci Duces, à Cæsareis & cis victi fugatique è Palatinatu superiore. ia Ratisbonæ. Albertus Sigismundus, Dux, t Coadjutor Episcopi Frisingensis.

2. Cædes Lamboici exercitus in agro Colo- Ubiis succuritur à Cæsareis & Bavaricis Joannes Werthius, insignis belli Dux, ca captivitate redux, cum Gustavo Hor- ueco, permutatur. Maria Medicæa, Ludo- III mater, decedit Colonæ, variis jactata s. Obitus Cardinalis Richelii in Gallia præ- tis, cui succedit Mazarinus Card. Dorstenso- Suecus, Cæsarianos cædit. Galli Perpinia- n Catalaunia capiunt. Initium belli Hispa- nitani. Philippus Wilhelmus, Palatinus, Neoburgicus, ducit Annam Catharinam Poloniae, Ladislai, sororem, *Preliminaria* Germaniæ.

3. Comes Gebrianus, Dux Gallicæ militiæ, ttwilam occumbit. Galli ad Dutlingam ô superantur à Bavaricis. Bellum inter Pon- Ducem Parmensem propter principatum, jure fiduciariô à Parmensi possessum, &, a leges fiduciæ, nimiô ære alieno obligatum. s Ludovici XIII, postquam regnavit an. 33. lit filius Ludovicus XIV, Gall. Rex.

4. Urbano VIII, post annos 21. Pontifica- affectus Innocentius X. Bellum Sueco-Da- nicum,

nicum. Dorstenfonius Gallassum fugat. Georgius Ragotius, Princeps Transilvaniæ, turbat Ungariam. Tartari à Polonis vincuntur. Galli ad Friburgum Brisgojæ cladem à Bavaricis accipiunt; sed illi potiuntur Philippoburgô ad Rhenum; & in Belgio, Theonvillâ & Gravelingâ. Rex Carolus, Anglus, à suis prælio victus. Imperii Pacificationis Monasterii & Osnabrugæ initia.

1645. Cæsariani à Dorstenfonio iterum fusi fugatique. Gallo-Winmarienses cæsi à Bavaricis ad Mergentheimium, prope Herbsthufium. Iterumque inter eos, apud Allersheimium, acri Marte certatum; Dux Gallorum, Anguiensis, fauciat: Mercius, Bojorum insignis stratégus, generosè mortuus, victoriam adversum Gallos obtentam post se reliquit, non tamen integram. Michaëli Federovicio, Moscorum Duci seu Czar, succedit filius, Alexius Michalovitius. Pax inter Danos, Suecos & Hollandos. Turcæ inferunt bellum Venetis, invadunt Insulam Cretam, vulgò Candiam & Caneam expugnant.

1646. Obitus Mariæ Imperatricis, quæ fuit soror Philippi IV. Hisp. Ferdinandus IV. coronatur Rex Bohemiæ. Carolus Vrangeliuss, supremus Suecorum Ductor, perrumpit Germaniam superiorem; frustra obsidet Augustam, & Galli portum Orbitellium; capiunt tamen Longónem; repelluntur in Catalonia ab urbe Ilerda; occupant in Belgio Winoxbergam, Cortracum, Mar-dicum & munitissimum Flandriæ portum, Dum-quercham, seu Dumkercham.

1647. Seditio ingens Neapolitana, auctore Thoma Aniellô seu Masaniellô piscatore. Sueci occupatis faucibus Brigantinis frustra obsident Lindavium. Armistitium Ulmenie inter Electo-rem

rem Bavarix & Suecos, Gallósque; sed non nisi semestre. Werthius & alii quidam Tribuni Bavarici clam ad Cæsarem transeunt: non item milites. Seditio Weinmariensium Brisaci. Anselmo Casimiro, Electori & Archiep. Moguntino, subrogatur Joannes Philippus.

1648. Galli & Sueci foederati, post conflictum ad Sumerhusium, in quo Cæsarei exercitus Dux, Melander seu Holzapfelius cæsus, Bavariam vastant. Rejiciuntur à trajectu Oeni. Königsmarkius, Suecicus Dux, capit Pragam Minorem, magnasque prædas agit; à Majore strenuè repellitur. Lamboius præliò superatur ab Hassis. Pax Germanica Monasterii initur. Pax inter Hispanos & Batavos. Ferdinandus IV. diadema Hungariæ imponitur. Ladislao IV, Poloniæ Regi, substituitur frater, Joannes Casimirus. Ibraimus Sultanus è solio & vita deturbatur, sufficitur Mahometus septenis.

1649. Pacis Germanicæ executio Norimbergæ instituitur. Carolo Ludovico Palatino Rheni, Heidelbergensi, S. R. I. Thesaurario & octavo Electori restituitur Palatinatus inferior. Carolus I. Rex Angliæ, à subditis, publicè securi percutitur. Leodium ab Electore Colonienfi ad obsequium redigitur per Maximil. Henricum V. B.D. Coadjutorem patruï Electoris, cui sequenti annò successit in Archiepiscopatu Colonienfi, & Episcopatu Leodiensi ac Hildesienfi. Pax inter Polonos & Cosaccos. In mari Ægeio Turcarum classis à Venetis per incendium penè tóta deleta. Translatio Reliquiarum SS. MM. Cosmæ & Damiani Monachium ex Urbe Brema, quondam Martyrum cultrice. Imperator Sinicus, invadente regnum prædone, post occisam suâ manu filiam, laqueò
vitam

vitam abrumpit. Tartari, perfoſſo murō magnam Chinæ partem occupant.

1650. Turbæ intestinæ in Gallia inter Reginam, (sub cujus tutela impubes filius) & Principes regii sanguinis, custodiæ mandatos. Christiana, Regina Sueciæ, coronatur; quæ cum nuptias abnueret, Carolus Gustavus, Palatinus Rhēni, stirps Bipontinæ, in Regem Sueciæ destinatur. Compositio pacis inter Archiepiscopum Trevirensē & Canonicos. Nuptiæ Ferdinandi Mariæ V. B. D. cum Henrietta Adelhaide, regia Sabaudia Principe. Carolus II, Caroli interfecti filius, ad capeſſendum regnum Angliæ & Scotiæ evocatur haud sanè lætō initiō Jubilæum Romæ solenne.

1651. Matrimonium Cæsaris cum Eleonora, Duce Mantuana, tertiā post Mariam Hispanam, & Leopoldinam, Tirolensem Archiducem, Conjuge. Pacificatio inter Electorem Brandenburgicum & Palatinum Neoburgicum ratione Principatus Juliacensis. Principes Galliæ liberantur custodiā. Cardinalis Mazarinus proſcribitur, brevique revocatur. Carolus II. cum exercitu Scotorum ab Olivero Cromwelio funditur & fugatur; Scotia ab Anglis subigitur. Casimirus Rex Poloniæ, Mariam Nivernensem, uxorem fratris ducit, & Cosaccos profligat. Maximilianus, Elector Bavarix, annō ætatis 78, vitā excedit cum eximia religionis, sapientiæ, fortitudinis laude. Vito Adamo Episcopo Frising. succedit Albertus Sigism. Dux. Bav.

1652. Initiō anni Maximilianus Henricus Archiep. & Elect. Colon. sacris initiatus, primam Deo hostiam litavit. Coram Neomyſta Ernestus, Landgravius Hassiæ, cum Eleonora Conjuge Professionem Fidei Catholicae edidit. Philippo Chri-

gregio Principi, succedit generosus filius
pus Wilhelmus.

4. Christina, Regina Sueciæ, tradit regnum
o Gustavo, Comiti Palatino Rheni; & Fi-
atholicam amplectitur. Ferdinandus IV.
oncedit. Condæus Princeps regii Gallorum
nis partes Hispanorum amplectitur. Caro-
ux Lotharingiæ captus, in Hispaniam mit-
Ludovicus XIV. Rex Galliæ Rhemis inau-
ur. Galli frustra adoriuntur regnum Nea-
num. Pax Anglo-Batavica. Moscus Smo-
m recipit. Eclipsis Solaris, multorum terri-

5. Innocentio X, post decem annos Ponti-
f, succedit Alexander VII, gente Fabius Chi-
nensis. Bellum Sueco-Polonicum. Vilna,
ræcipua Lithuanix expugnatur à Moscis.
ejiciuntur ab obsidione Ticini, vulgò Pa-
lotus intestini Helvetiæ.

6. Incendium Aquisgrani. Horrida pestis
litana absumsit 400000. hominum. Joanni
io I, Electori Saxonix, succedit filius, Jo-
s Georgius II. Mosci invadunt Livoniam.
æduntur ad Valencenas. Leopoldus Igna-
ex Bohemiæ coronatur, Poloni Warsaviam
rant.

7. Bellum Sueco-Danicum. Jesuitæ restitu-
in ditiones Venetas. Obitus Ferdinandi III,

Rom. Imp. laudatissimi. Inde oritur interregnum Imperii. Bavarum inter & Palatinum de interregno administrando controversiæ. Cromwellus, sub titulo Protectoris, tyrannum agit in Anglia. Cracoviâ Sueci pelluntur. Urbs Monasterium à suo Episcopo & Principe Christophoro Bernardo armatâ vi compefcitur. Jansenistæ Galliâ exulare & Hugonotæ templa exstructa demoliri jubentur. Ragotzius Dux Transilvaniæ à Polonia, amisso exercitu, rejicitur.

1658. Leopoldus I, Ungariæ Bohemiæque Rex, ætatis annô 18, Romanorum Imperator creatur; quinquagesimus à Carolo Magno, quem numerum prima Augusti nominis littera ominosè designat; decimus quintus ex gente Austriaca, adnumerandô Ferdinandum IV, qui designatus erat Imp. quippe Rex Romanorum electus Primus enim ex Augustissima hac familia fuit Rudolphus I, deinde Albertus I, Fridericus III, Albertus II, Fridericus IV, Maximilianus I, Carolus V, Ferdinandus I, Maximilianus II Rudolphus II, Matthias, Ferdinandus II, Ferdinandus III, Ferdinandus IV. Leopoldus Imp. in reditu Monachium deflectens, Electorem consanguineum invisit. Galli in Belgio Audenardam & Ypras occupant. B. Thomas Villanova, Archiepiscopus Valentinus, Divorum Albo adscribitur. Philippo IV, Hispaniæ Regi, nascitur ex Anna Maria, Austriaca, filius, qui, in honorem D. Thomæ Villanovæ, dictus est Thomas Carolus. Thoronium, Prussiæ regalis civitas, post semestrem obsidionem Polono redditur. Atrox inter Suecos & Hollandos, Danorum auxiliares, navale prælium. Cosacci rebelles à Polonis denuò cæduntur. Curlandiæ Dux à Suecis capitur. Dunkerka à Gallis & Anglis

inter Polonos & Cosaccos, inter Hispanos &
s, inter Hispanos & Anglos. Magni terræ
s in regno Neapolitano.

60. Ludovicus XIV, Rex Galliæ, ducit in
monium Mariam Theresiam, Philippi IV,
niæ Regis, primogenitam filiam. Carolus II,
Angliæ, in regnum restituitur. Carolus Gu-
s, Rex Sueciæ, mortem obit. Succedit Filius
lus Infans. Turca Transilvaniam intrat, &
adinum capit. Bellum inter Moscos & Po-
s. Pax inter Polonos & Suecos: itémque in-
uecos & Danos. Ragotzius à Turcis victus,
ulneribus obit. Barkajus ejus loco in Princi-
Transilvaniæ substituitur a Turcis; hinc se-
nit Joannes Kemenius, vulgò Kemini Janos.
ensis Principatus in Italia ad Pontificiam di-
m redit. Czarnekus Dux militaris in Polo-
aret. Terræ motus in Gallia. Vesuvius mons
nas, cineres, lapides eructat. Incendium
m Constantinopoli. Franciscus Josephus
novæ hæreseos damnatur.

61. Carolus Rex Angliæ, Londini corona-
animadvertit in interfectores Parentis, &
velles regni. Nuptias contrahit cum Brigan-
ducis sorore, Lusitana. Parisiis obit Cardina-
azarinus, magnæ in Aula potentia. Obitus
cisci Guilielmi, Cardinalis, & Episcopi Osna-

brugenfis, Verdenfis, Ratisbonenfis. Paffim terra concutitur, & inde violenti venti. Nuptiæ Ducis Aurelianenfis cum fofore Regis Angliæ. Urbs Monafterienfis cogitur feſe dedere Epifcopo ſuo Ferdinando Bavaro. Barkajus Princeps Tranſilvaniæ à Keminio capitur, & cum fratre occiditur. Regi Galliæ Delphinus naſcitur. Vilna recuperatur à Polonis. Turcæ magnam partem Tranſilvaniæ ſubigunt, novum Principem Michaëlem Abaffy ſubſtituunt, interfecto à ſuis Keminijano.

1662. Turcæ & Tartari infeſtant Ungariam; excurrunt in Sileſiam. Romæ tumultus propter Crequium, Legatum Gallicum, à Corſicis militibus injuriâ affectum. Inde bellum inter Pontificem & Gallos. Naturæ debitum ſolvit optimus Princeps & Ferdinandus Carolus Archid. Dominus Tirolis. Electori Bavaro naſcitur filius Maximilianus Emanuel. In Sanctorum numerum reſatus B. Franciſcus Salesius, Gebennenfis Epifcopus. Osnabrugenſi Epifcopo ſuccedit Erneſtus Auguſtus Dux Brunſvicenſium & Luneburgenſium. Fœdus inter Gallos, Anglos & Batavos. Pax inter Suecos & Moſcos. Mutuæ cædes inter Moſcos, Coſaccos, Tartaros. Dunkercha Gallis venditur ab Anglis. Bellum Hispanicum in Portugallia. Paſſavium fortuito incendio fœdè deformatur. Diem ſupremum obit Leopoldus Guilielmus Archidux Auftriæ, Ferdinandi III. Frater, Princeps bello pacéque clarus.

1663. Turcæ Novarinum in Ungaria in poteſtatem redigunt. Galli, Nanceiô dirutô, potiſſima Lotharingiæ loca ſibi adjungunt. Veſuvius ardet. Pacificatio inter Pont. & Gallum. Germani cum Turcarum terrore pontem Eſſekeniſem 8565. pedum longitudine & 24. latitudine comburunt,

burunt, vicinásque provincias infestant. Pax inter Polonos & Moscos. Comitia Ratisbonæ. Hispani vincuntur à Lusitanis. Hollandi in India Orientali diversas urbes capiunt. Turcæ Novarinum in Ungaria redigunt in potestatem. Tartari populantur Moraviam & Silesiam.

1664. Centesimus quinquagesimus septimus ab orbe condito Cometes illuxit. Turcæ solvunt obsidionem Canisæ: Neoserinum diruunt. Cæduntur & profligantur ab Auxiliariis Copiis, ad fanum S. Gotthardi in Hungaria. Sancitur pax seu induciæ vicennales cum iis. Archistratégus Nicolaus Serinus ab apro interficitur. Carolus Josephus Archidux Austriæ moritur in pueritia. Moguntinus Archiepiscopus Erdfurdiam recuperat. Mosci à Polonis vincuntur: Hispani iterum à Lusitanis. Magni terræ motus per Asiam. Zeckelheida & Claudiopolis produntur à præsidiariis Abaffyo. Bellum inter Anglos & Batavos. S. Petrus Nolasco Romano Breviario insertus. Octava Officii Immac. Concept. B. V.

1665. A Cæsare splendida Legatio ad Achmet Turcarum Imp. mittitur. Anglorum victoria navalis contra Hollandos. Philippo IV. Hispaniæ Regi succedit Carolus II. puer. Intestina turbæ in Polonia. Mortuô Sigismundô Franciscô Archid. Tirolis redit ad Cæsarem. Bellum inter Episcopum Monasteriensem & Batavos. Iterum visus Cometa; incertum, priórne fuerit, an novus. Obitus Mariæ Annæ, Electricis Bavariæ.

1666. Pax inter Episcop. Monast. & Batavos. Atrocia prælia inter hos & Anglos. Memorandæ Anglorum victoriæ. Mors Alberti, Ducis Bavaræ, fratris Maximiliani Elect. Nuptiæ Leopoldi Cæsaris cum Margarita, Hispana, Philippi IV.

natu minore filia. Alphonsi VI, Portugalliæ Regis nuptiæ cum Maria Francisca Isabella, Sabauda. Bellum inter Gallos & Anglos. Pax inter Suecos & Moscos. Rebellantes in Scotia & Hibernia opprimuntur. Violentissimæ tempestates in Oceano & mari mediterraneo. Judæorum impostor Messias. Brema à Suecis obsessa, & in ditionem ipsorum redacta.

1667. Turcæ pertinaciter oppugnant Candi-
am. Horrendus terræ motus in Dalmatia. Ruina
urbis Ragusæ & Butuæ! Gallus invadit Flandriam
& Brabantiam, capit Duacum, Insulas, Tornacum,
&c. prætenso jure Dotis Uxoræ. Cosacci, Tartari,
Turcæ infestant Roxoloniam seu Ukraniam,
Poloniæ oras. Induciæ inter Polonos & Moscos,
Sabaudus imminet Genevensibus. Incendium ur-
bis S. Archangeli in Moscovia. Vesuvius ardet. An-
glorum naves in portu Tamesis à Batavis exurrun-
tur, Moritur Alexander VII. Pontif. ætatis an. 68.
Pontificatus 12. Subrogatur Julius Rospigliosi
ætatis annorum 72, dictus Clemens IX.

1668. Pax inter Anglos & Hollandos. Rex Gal-
liæ Comitatum Burgundiæ occupat, munimenta
diruit, armamentaria evacuat. Alphonsus, Rex
Portugalliæ, exauctoratur; in ejus locum Petrus
frater substituitur. Nuptiæ Maximiliani Philippi
Hieronimi, Bav. Ducis, fratris Electoris, cum
Principe Mauritia Febronia, Bullionia à Thour.
Pax inter Hispanos & Gallos ratione controver-
siarum Belgii. Obitus Guidobaldi, Cardinalis, &
Archiep. Salisburgensis. Eligitur Episcopus Ra-
tisbonensis Albertus Sigismundus Dux Bavarix.
Per Belgium & Galliam sævit pestilentia. Fœdus
triplex inter Reges Angliæ, Sueciæ & Batavos.
Joannes Casimirus se regno Poloniæ ultrò abdi-
cat.

cat. Mosci Tartaros & Cosaccos cædunt. Bellum Palatino-Lotharingicum componitur.

1669. Ætna horribiles flammæ eiecit. Buda Ungariæ urbs ferè tota incendio perit. Salisburgi rupes ruens multa ædificia prostravit, & homines opprimit. Alphonsus Lusitaniæ Rex nuper à Petro fratre regno exutus, in Terceram insulam deportatur. Splendida Legatio Turcica ad Regem Galliarum, Princeps Michaël Wiefniowiecius proclamatur Rex Poloniæ; ejus strenui competitorum Philippus Wilhelmus Dux Palat. Neoburg. & Carolus Dux Lotharingiæ. In Album cœlitum relati S. Petrus de Alcantara Ordin. Min. & S. Magdalena de Pazzis, Ord. Carmelit. Obiit Clemens IX. Candia seu Creta urbs & Insula à Turcis expugnatur.

1670. Rex Poloniæ Michaël ducit uxorem Mariam, Leopoldi Imp. sororem. Judæi omnibus conditionibus Austriacis proscribuntur. Æmilius Altieri Romanus annorum 80. eligitur in Summum Pont. & Clemens X appellatur. Fridericus III Rex Daniæ vitâ defungitur, succedit parenti filius Christiernus V. In China & Japonia fides Catholica per PP. Societatis Jesu liberè prædicatur. Cassovia in Ungaria se dedit Cæsari; Religio in eam Catholica reducitur. Galli invadunt Lotharingiam. Pax inter Moscos, Tartaros, Polonos. Terræ motus iterati in Tyroli.

1671. Comes Ungariæ Frangipanis, Nadaſti, Petrus Serinus, Baragozius, aliique rebellionis auctores capite plectuntur. Urbs Brunsvicensis post obsidionem se permittit Principibus suis Luneburgensibus. Stephanus Razini rebellium in Moscovia caput diro supplicio è medio tollitur. Propter reformationem Religionis rebellio cre-

ando Mariæ nascitur filius, quem Cle-
ont. ex baptismo suscepit, eique nomen
osuit. Ferdinandus III. Rex Castiliæ
nctus in Sicilia anno 1252.) Breviario
nscibitur. S. Franciscus Borgia Soc.
ajetanus Fundator Theatinorum, S.
Ordinis Servorum Mariæ, S. Ludovicus
s Ord. S. Dominici, & S. Rosa ejusdem
mente X. Fastis Sanctorum solenni ritu
ur. Escuriale nobilissimum Europæ ædi-
lriti in Hispania per pyrobolos in altum
incenditur & exurit. In eo ædificio
anux fuisse 14000. claves pondere æ-
ntenarium. Laboratum in constructio-
7. Sumptus facti supra 20 milliones.
rruptio Gallorum in Batavia, & com-
rbium occupatio. Rex etiam Angliæ
licit Hollandis. Pugna navalis inter
anglos Fœderatos ac Batavos; anceps
Bellum inter Ducem Sabaudix & Ge-
Carolus IX. Rex Suecorum coronatur.
m caput Podoliæ à Turcis occupatur;
ipiunt Turcæ totam Ucraniam & Podo-
a Christianorum millia in captivitatem
ur. Cornelius de Witt Consul Dordra-
isque frater Joannes apud Batavos à
be tanquam proditores barbarè excar-
Amstelodami Typographéum nobi-
lissi-

qua pax Poloni
uale cruentum i
ros. Trajectum un
Gallis occupatur.
um Claudiam Fe
ris. Bonna ad
Colonienfis, à Ca
rim sedem Archi
gunt. Michaël Re
York, Regis Angl
denensem, Reli
tur. Belli exord
Belgio. Princeps
Coloniz improv
abducitur.
1674. Victor
Turcas. Contin
Treviris à Galli
ma inter Cæsari
latuatu inferior
Batavos, Branc
nalterienses, &
montium in I
grandine, ven
dum devastat
1675. Gall
ce Crequio.
fatis concedi
farianos & G

lissimum Bläuanum conflagravit. Pius V. Pont. inter Beatos relatus.

1673. Imperatrix Maria Hispana fatis concedit. Pax inter Sabaudum & Genuenses. Novæ bellorum molitiones Turcarum contra Polonos. In Gallia moritur Casimirus, nuper Rex Poloniæ. Iniqua pax Polonorum cum Turcis. Prælium navale cruentum inter Gallos, Anglos, & Batavos. Trajectum urbs munitissima ad Mosellam à Gallis occupatur. Leopoldus Cæsar ducit Annam Claudiam Felicitatem, Archiducissam Tirolis. Bonna ad Rhenum, sedes Archiepiscopi Coloniensis, à Cæsarianis capitur. Galli Trevirim sedem Archiepiscopi in potestatem redigunt. Michaël Rex Poloniæ moritur. Princeps Jork, Regis Angliæ frater, ducit Ducissam Modenensem, Religionem Catholicam amplectitur. Belli exordium inter Gallos & Hispanos in Belgio. Princeps Wilhelmus Fürstenbergius Coloniæ improvise obrutus, Viennam captivus abducitur.

1674. Victoria insignis Polonorum contra Turcas. Continuatur rebellio Ungarorum. Urbs Treviris à Gallis malè tractatur. Pugna acerrima inter Cæsarianos & Gallos ad Sinzheim in Palatinatu inferiori, & alia inter foederatos Cæsaris Batavos, Brandeburgicos, Luneburgenses, Monasterienses, &c. & Gallos ad Seneffum & Maria-montium in Belgio. Amstelodamum fulmine, grandine, ventorum turbine miserabilem in modum devastatur.

1675. Galli cæduntur ad fluvium Saram, Duce Crequio. Senior Dux Lotharingus Carolus fatis concedit. Varii conflictus in Alsatia inter Cæsarianos & Gallos. Messina urbs Siciliæ ad Gallos de-

desciscit. Treviris à Cæsarianis armatâ vi recuperatur. Generalis Dux Gallici exercitûs Turrenius tormentario globo occiditur. Tumultus in Ungaria continuatur. Galli Burgundiæ Comitatum occupant. Fædus inter Cæsarem & Regem Daniæ. Pax inter Anglos & Batavos. Princeps Urania à Batavis hæreditarius Gubernator, & supremus militiæ Præfectus constituitur. In Regem Poloniæ eligitur Joannes Sobiewski. Pax inter Batavos & Episcopum Monasteriensem. Item Archiepiscopus Coloniensis cum Batavis reconciliatur, abdicato Gallo. Legati Gallici Viennâ & Ratisbonâ excedere coguntur. Cæsariani cum foederatis invadunt Archiepiscopatum Bremensem & Pomeraniam. Wismaria in Pomerania à Rege Daniæ Suecis eripitur. Arx Leodiensis Gallicis per proditionem traditur. Sueci Brandeburgensem ditionem infestant; sed mox cum magna clade repelluntur. Turcæ urbem Humanam in Ukrania capiunt, & passim 80000, hominum trucidant. In Anglia nova edicta contra Catholicos, præsertim Sacerdotes, promulgantur. Annus Jubilæus per universalem Ecclesiam. Neomagum urbs ad pacis negotia destinatur. A Foederatis Regi Sueciæ bellum denunciatur. Ingens aquarum restagnatio per Hollandiam.

1676. Bis ad Siciliam ab Hispanis & Hollandis auxiliaribus contra Gallos pugnatum; Taurominium tamen Galli occupant, Panormo frustratentato. Pestis in Insula Melitensi. Romæ decessit Clemens X Pontifex an. æt. 86, cui Benedictus Odeschalchi, dictus Innocentius XI, an. æt. 78. Successor electus est. A Gallis etiam in Germania Dux Bipontinus, & Montisbelgardi ditione exuti; in Belgio Condeum, Aria, & Bochanium occupant.

cupatum. Iisdem à Carolo Lotharingo Philipopolis erepta, & profligatus Dux Lucemburgicus. Dani & Brandeburgici in Pomerania Suecis prævalent; In Scania Daniæ Regem Sueci profligant, & Elsimburgo potiuntur. Pax insperata, sed non læta, inter Polonos & Turcas. Obiit Viennæ Imperatrix Claudia Felicitas, Tertiæ Leopoldi Cæsaris nuptiæ cum Magdalena Theresia Palatini Ducis Neoburgici primogenita. Mortua etiam Oeniponti Anna Medicæa Ferdinandi Archiducis vidua; & Venetiis Nicolaus Sagredo Reipub. Dux, cui succedit Joannes Sagredo.

1677. Captæ à Gallis Valencenæ, Cameracum, & fanum S. Audomari. Dux Lotharingus cum 70 Cæsareanorum millibus in Campaniam penetrat. In Brisgoja Friburgum à Cæsare amissum. Turbæ in aula Hispanica; Exauctoratus summâ præfecturâ Marchio Villaferiensis Ferd. Valenzuola, & eidem suffectus Joannes Austriacus. Lues ibidem per annum grassata. Monterejus Catalauniæ Præfectus cum Gallis minùs prosperè pugnat. Auranum in Africa à Barbaris obsessum, quos eruptione factâ interneccione delent Hispani. Diffidia Romæ inter Pontificem, & Galliæ Legatum, occasione Juris asyli ab hoc obstinatè prætensi. Ragusa armis Turcicis, sed mox placatis, tentata. In Italia & Statu præcipuè Veneto insolitæ aquarum eluviones, & annonæ caritas. Dani iterum & Sueci alternâ se clade conficiunt: primi Malmoam & Rugiam insulam occupant; hi ab Electore Brandeburgico ad Stetini deditiōnem coacti. A Principe Auriaco Carolo regium frustra tentatum, turbante obsidionem Duce Lucemburgico.

1678. Carolus Dux Lotharingiæ in Uxorem
à Cæ.

à Cæsare accipit Eleonoram sororem, Polonorum Reginam viduam; Eidem cum pleno fructuum dominio Tirolis concessa. Romæ Innocentius Pontifex suum contra Immunitates decretum severè tuetur. Ad Eum solennis Polonorum legatio Principe Radzivilio Oratore; Episcoporum etiam è Græcia & Armenia, qui Provinciarum suarum nomine obedientiam spondent universali Ecclesiæ Antistiti. Galli in Belgio Gandavum, Ipram, Læviámque, in Catalaunia Puicerdam Hispanis eripiunt. Viennæ Austria Leopoldo Cæsari filius nascitur Josephus Archidux & Princeps Hæreditarius. Genua ab injectis è classe Gallica ignibus vastata ob intermissum tormentariæ salutationis honorem. Sueci adhuc cum Danis collisi Elsimburgum, Christianopolim, Rugiámque recipiunt; illi, fugatâ in Balthico sinu Suecorum classe, Rugiâ denuo potiuntur. Brandenburgici Stralsundam & Gripswaldiam cum Pomerania reliqua Suecis eripiunt. Galli rebus suis diffisi Siciliam deferunt. Rebelles in superiore Hungaria Duce Teckelio turbant. In Belgio Dux Luxemburgicus ab Auriaco profligatus. Pax inde inter Gallos & Hollandos sancita; mox etiam, etsi tardiùs, cum Hispanis; quibus Puicerda in Catalaunia, Athum, Cortracum, &c. sunt reddita. Venetiis diem obiit Joan. Bapt. Nanius D. Marci Procurator, & ab editis in historiam sui temporis commentariis clarus.

1679. Sueci invadunt Borussiam; cum clade à Brandenburgicis rejecti. Pax Neomagi inter Cæsarem & Gallos; his Friburgum Brisgojæ, huic Philippopolis ad Rhenum concessa. Tum etiam Sueci, Dani, Brandenburgici, & Brunswicenses eadem pacta amplexi sint; in iis Pomerania in

Regis Hisp. cum Maria Aloyfia Aurelia-
& Caroli XI. Suecorum Regis cum Ulrica
Dra Danorum Regis sorore nuptiæ. Vitæ
sunt Ferdinandus Maria Dux Bavariæ &
Monachij; Madriti Joannes Austriacus,
us pro Carolo minorene totius Monar-
oderator, non sine suspitione veneni.

o. Moritur Elisabetha Friderici Palatini ob
tam Bohemiam proscripti filia, literis ad-
m culta. Augustæ etiam Vindellicorum de-
Fridericus Dux Hannoveranus Catholicæ
ni addictus, Wilhelminæ Amaliæ, nunc
Reginæ, genitor. Accensus Cometes mul-
i spatio minatur. Celebratæ Parisiis Ludo-
alliarum Delfini cum Anna Christina Ba-
uptiæ. Novum Vesuvii incendium, sed ma-
colarum metu, quàm damno. Terræmo-
Vandalitiæ Regno, Urbi potissimùm Ma-
onestus. Defuncto Equitum Melitensium
tro Cottonero succedit Gregorius Caraffa
olitanus. Continuata adhuc varia rerum
ebellium motus per Hungariam. In Africa
Tingitanam Mauri obsident, fortiùs tamen
glis defensam. Metis instituta à Rege Gal-
n Reunionum Camera, nova adversùs Im-
m belli sementis.

31. Urbium variarum per Europam incen-
dia.

dia. Cafalium à Duce Mantuano, & Argentoratum à civibus Gallo permissum. Idem Comitatum Chyniensem per vim occupat; mox tamen à Luxemburgi obsidione per Hispanos præsidarios non sine clade repulsus. Sapronei indicta & celebrata à Cæsare Regni Comitia. In his Palatini dignitas Esterhazio Comiti collata. Rebelles mitioribus in se regni Statutis nihilo meliores oppidis aliquot armati potiuntur; sed invicem ab exercitu Cæsareo profligati. Concessæ tamen iis anni spatium resipiscendi induciæ; & coronatione Imperatricis in Reginam Hungariæ comitiis finis impositus. Romæ ab Innocentio XI Pontifice 16 numero Cardinales adlecti. Cortraci inter Hispaniæ Galliæque Regum legatos habitus pacis causâ congressus; sed lite adhuc pendente dissolutus.

1682. Moscuæ Theodorus Alexowicius Magnus Dux veneno, ut creditur, elatus. Orta inde seditio. Successit defuncto frater Petrus Alexowicius contra Fridericum ibidem fratrem, ætate quidem majorem, sed oculis captum. Cæsari filius secundogenitus, sed non diu superstes; Galliarum Delfino primogenitus Burgundiæ Ducis titulo nascitur. Algerienses à classe Gallica ignibus in Urbem injectis repressi. Variis Belgii, Galliæ, & Germaniæ portubus, Hollandis præsertim, funestus fluviorum & maris eluvionibus annus. Luxemburgum iterum copiis Gallicis frustra obsessum. In Gallia agitata Cleri Comitia super Jus Regaliæ à Rege prætensum. Apud Insubres Octogenario major, & infulâ juxta ac eruditione insignis obiit Joannes Caramuel. Teckelius vana pollicitatione à Sultano Turcarum Ungariæ Regis titulo ornatus. In Anglia nova in Carolum Regem conjuratorum detecta consilia.

1683. Turcis in Hungaria prævalentibus, Jubilæum ad exoranda cœli auxilia indicit Pontifex, simul ad obsistendum hosti Principes Christianos hortatus. Obsessum à Lotharingæ Duce Uguarinum; mox reductæ in Austriam copiæ, jam populantibus ad provinciæ fines ferro & igne hostibus. Exhinc Vienna ducentis barbarorum millibus arctè cincta & impugnata; eliberata tamen feliciter à conjuncto Cæsaris, Polonorum, Bavarorum, Saxonumque exercitu; hostibus confertà acie magno numero cæsis, & in fugam coactis. Obiit Parisiis Maria Theresia Galliarum Regina. Algerienses ignes iterum à Gallis percelli. Londini renovata, ac denuo dissipata in Regem conjuratio. In Belgio Cortracum & Dixmudam Gallorum exercitus Hispanis extorquet. Turcæ ad Strigonium ex fuga intercepti & profligati. Pari sorte Teckelius haud procul Posonio clade affectus. Strigonium in potestatem Cæsaris Victoris redactum. Belgradi Turcarum Vezirius Kara Mustapha ob rem malè gestam laqueo luit.

1684. Defuncto Aloysio Contareno Venetorum Duci Marcus Anton. Justinianus Suffectus; qui cum Repub. Cæsari foederatus in Turcas movet. Nuptiæ inter Victorem Amedæum Sabaudia Ducem, & Annam Mariam Aurelianensem. Genuæ iterum Gallorum ignes è propinqua classe infesti. In Africa arx Tingitana ab Anglis solo æquata & deserta; mox à Mauris restitui cæpta. Luxemburgum in Belgio Galli occupant; iidem in Catalaunia ab obsidione Gerundæ cum clade rejecti. Ratisbonæ inter Cæsarem ac Hispanos cum Rege Franciæ vicennales pactæ induciæ. Erepta Turcis à Cæsare Vacia & Vicegradum. Buda frustrata. Teckelius à Schulzio quater attritus & profligatus.

fligatus, in Slavonia Duce Leslæo Virovitiza cum oppidis ducentis Cæsari asserta. Venetis Victoribus accedit Leucas, seu S. Maura, & Nicopolis. In Anglia à Corolo Rege Jacobus frater Successor nominatus.

1685. Genuensibus à Rege Galliarum pax redita. Londini Carolus II. Angliæ Rex assertâ sub extremum religione Catholicâ extinguitur; Successor Regnorum salutatur Jacobus II. Ei rebelles Dux Monmutius & Argilius Comes vitâ mulctati. Moritur Mantuæ Isabella Clara Austriaca Ducis Mantuæ & Montisferrati vidua. Expedita à Rege Chsistianissimo ad Regem Siamensem in Indiam extremam legatio. Fusi per Lotharingiæ Ducem ad Strigonium Barbari; & per Æneam Capraram Unguarinum expugnatum. Eperiesinum, Cassovia, Unguarinum, &c. à Teckelio ad Cæsarem redeunt. Viennæ solennes nuptiæ inter Maxim. Emanuelem Electorem ac Ducem Bav. & Mariam Antoniam Cæsaris ex Margaretha Hispana filiam. In Slavonia & Bosnia Turcæ à Cæsareis malè habiti; & pons Esseckini exustus. Iisdem in Morea per Franc. Maurocenum cæsis, Coronâ urbe potiuntur Veneti. Romæ Michaëlis Molinæ errores detecti, & author in custodiam datus. In Galliis solenni edicto proscripta Calvinii hæresis. Haidelbergæ sine hærede obit Carolus Elector Palatinus; cui in ditionibus simul & Electorali dignitate succedit Philippus Wilhelmus Dux Neoburgensis Catholicus.

1686. In Hungaria Aradinum, Segetinum, &c. cum & tandem Regni caput Buda inspectante hostium exercitu Cæsar vendicat. Secuta Simonthorna, Quinque Ecclesiæ, Sicklosum, & Kaposuarinum. Hæretici à Sabaudia Duce è vallibus sub-

subalpinis excedere jussi. Malè habitati in Scotia Catholici. Captum à Venetis Navarinum & fugati auxiliares barbari; mox etiam Methone, & Nauplia à Mauroceno expugnata. Romæ ipso Budæ à Christianis receptæ die Cardinales 27 nominat Innocentius Pontifex. Augustæ Vindelicorum nova inter Cæsarem, Imperii Ordines, & Batavorum Rempub. confœderatio. Joannes Casimirus Polon. Rex in Moldaviam penetrat; fusis ibidem, captisque magno numero Tartaris. Reciproca Siamensium ad Galliarum Regem Legatio. Viennæ fatis concessit Eleonora Gonzaga Ferdinandi III. Cæsaris vidua; in Francia Ludovicus Borbonius Princeps Condæus.

1687. Jacobi II. Angliæ Regis ad Pontificem Catholica solennis Legatio. Ab eodem Ordo Equitum S. Andreæ in Scotia restitutus. Nova belli semina Cæsarem inter & Galliarum Regem Ludovicum. Altera in Hungaria Superiori in Cæsarem conjuratio detecta. Mosci Oratores per aulas complures Europæ peregrini. Veneti in Peloponneso Patras, & Naupactum, mox etiam Corinthum, Athenas, & Neocastrum recipiunt. Turcæ ad Mochaczinum ingenti clade à Cæsareanis afflictæ. Nuptiæ Ulyssipone celebratæ inter Petrum Lusitaniæ Regem, & Mariam Sophiam Neoburgicam. Transylvania nomine Cæsaris à Lotharingo Duce in fidem accepta. Agriam, Possegam, &c. reliqui Duces Cæsarei vendicant. Posonii Josephus I. Austriacus Rex coronæ Hungaricæ hæreditarius ritu solenni inauguratus. Constantinopoli Mahometes IV. ex folio ad carcerem deturbatur, subrogatus illi Solimanus frater, tertius hujus nominis Imperator. Romæ turbatum rursus à March. Lavardino Gall. Legato ob

negatum à Pontifice jus Afylorum. Moritur Primas German. & Archiep. Salisburg. Maximil. Gandolphus S.R.E. Card. è Com. de Khüenburg; successit Joan. Ernestus è Comitibus de Thun.

1688. Munckastinum Cæsari deditur. Constantinopoli nova, eaque cruenta seditio; ibidem domorum plus 4000 incendio absumpta. In Asia & Cypro novi in Solimanum rebelles regum titulis insolentes. Turcæ ab Epirotis; nec minore damno Poloni à Tartaris afflictæ. Venetiis diem obiit M. Anton. Justinianus Dux Reipub. cui Successor datus est Franc. Maurocenus. In Æmilia, Neapoli, & Beneventi in Campania; Smirnæ etiam, & in hac non sine tristibus ruinis, terræmotus auditi. Moritur Fridericus Wilhelmus Elector Brandenburgicus; tum & Maxim. Henricus Colonienfis. Huic Jos. Clemens Bavarus pluribus postulantium suffragiis (frustra Gallis obnitentibus) succedit. Jacobo Angl. Regi primogenitus Caroli nomine, & Walliæ Principis titulo nascitur. Algerio iterum infectis ignibus Galli insultant. Cæsari in Hungaria Alba Regalis, & Lippha, Belgradum in Servia, in Slavonia Castanovieza, Gradisca, aliæque accedunt. Cæsi pariter à Badensi Principe in Bosnia Barbari; & iisdem Kninum Dalmatiæ à Venetis ereptum. Cæsare nihil opinante, Spiram, Wormatiam, Treviros, Moguntiam, Haidelbergam, ac præter alia Philippopolim, bello tandem indicto, Galli occupant. Chalcis, vulgò Negroponte à Venetis frustratentata. Jacobus II. Angliæ Rex cum Regina & filio à Wilhelmo Auriaco genero suo Regno pellitur, in Galliam fugere coactus.

1689. Wilhelmus cum Maria Coniuge coronatur Londini. Moritur Madriti Maria Aloysia Aure-

Aurelian. Hispaniarum Regina. Turcæ pacem petunt à Cæsare; qui iis fame coactis Sigethum eripit. Regis Siamensium cum magno rei Christianæ damno in Oriente obitus. Rex Jacobus in Hiberniam redux adversus Wilhelmum se armat. Moriuntur Mariana Leopoldi Cæsaris Soror Wilhelmo Neoburgico nupta, & Christina Alexandra Suecorum Regina. Galli succensis, quas nuper infederant, urbibus tractum Rheni deserere coacti. Rhinobercka Electori Colonienfi asserta; Moguntia simul & Bonna armis & ignibus Gallo extorta. Wilhelmus Auriacus Edimburgum Scotiæ regiam deditione accipit. A Badensi Principe bis profligati in Servia Barbari, & Nissa simul cum Widinio iisdem erepta; capta etiam Uscopia, & magna Albaniae portio Cæsari subiecta. Ragusa in tutelam se dat victoris Cæsaris. Romæ summo orbis christiani luctu & sanctimoniae fama vivere desiit Innocentius XI. Pontifex; assumptus in sedem Apostolicam Successor Ottobonus Venetus, Alexandri VIII. nomine. Epidaurus vulgò Malvasia, à Venetis frustra tentata. Res Cæsareæ sinistris successibus turbatae in Servia.

1690. Augustæ Vindelicorum Eleonora Imperatrix coronata, & Josephus I. communibus suffragiis ritè electus, ac coronâ Imperii Rex initiatus. In Angliæ, Galliæque portubus ingens navium ex inundatione strages. In Catalaunia seditio repressa. Maria Anna Neoburgica ab Anglis Batavisque devecta in Hispaniam appellit nova Regis nupta. In Hungaria Canischa Cæsari deditur. Welfii superiore in Austria Carolus V. Lotharingiæ Dux; & Versaleæ Maria Anna Christina Galliarum Delfini Conjux extinguitur. Vi-

ctor Amedæus Dux Sabaudia Cæsari foederatus prælio prope salutias à Gallis vincitur, & ditionis partem amittit. In Belgio Hispanos & Batavos foederatos ad Floriacum Galli profligant; mox etiam contra classem Anglo-Batavam in mari victores. Cum Malvasia Peloponnesus tota Venetis accedit. Nissam simul & Belgradum Turcæ recipiunt; sed Aulonem in mari Adriatico portum Venetis cedere coacti. Iidem ab obsidione Esseckini repulsi. Romæ ab Alexandro VIII. Pontifice ritu solenni in Catalogum Sanctorum relati sunt Laurent. Justinianus, Joannes à S. Facundo, Joan. Capistranus, Pasqualis Baylon, & Joannes Dei. Moritur Viennæ Philippus Wilhelmus Neoburgicus Elector Palatinus. In diversis ad inferum & superum mare provinciis horrendi terræ motus.

1691. Pestis in parte Apulia. Romæ vitâ fungitur Alexander VIII. Pontifex, cui nomine Innocentii XII. Anton. Pignatellus Neapolitanus Successor datus. Galli Montibus in Hannonia, Nicæa in Liguria, & Urgella in Catalaunia potiuntur. Nuptiæ Jacobi Sobieski Polonorum Principis cum Elisabetha Neoburgica; & Joannis Wilhelmi Neoburgici Electoris Palatini cum Anna Victoria Medica. In subalpinis Savilianum & Carmenialam Galli expugnant; in Leodium, & Alonem, seu Alicantæ, Catalauniæ portum ignibus grassantur. Hiberni cum auxiliariis Gallis ab Auriaci copiis profligati, simul urbe Gallovajo amissâ. Ludovicus Badensis insigni victoria ad Salankamenum de Barbaris triumphat. In confinem Poloniam à Tartaris latè sævitum. Centum & amplius proditores toto Belgio Hispanico in carcerem conjecti. Hadriano-

poli extincto Solimano III Achmetes II frater sufficitur. Limericum cum Hibernia tota cedit Auriaco. Florentiæ Magni Ducis palatium conflagrât damno 200000 scutorum. In Pedemontio Montmilianum Gallus, at Elector & Dux Bavarie Fossanum, Salutias, & Carmeniolam recipit; Idem mox à Rege Catholico Belgii Hispanici Gubernator nominatus.

1692. Rüffelius Archithalassus Angliæ navali pugna superat, dissipatâ partim fortissimâ eorum classe, partim captâ, aut exustâ. Namurcum à Gallis acerrima obsidione coactum. Pugna iterum cruenta in Belgio inter Ducem Lucemburgicum & Fœderatos: Gallis ob amissos in ea Duces funestior. Parisiis publico Regis monumento fusa ex ære & erecta Ludovici XIV. Statua, pondus 80000. Viennæ Austriæ à Leopoldo Cæsare pyramis ex marmore alta pedes 66. SS. Trinitati dicata, & ab Augustissima manu inscriptionibus ornata. In Calabria mons apertus est, ex cujus hiatu flumen prorupit tanto impetu, ut arbores, pecora, homines, pagosque abriperet. Institutus à Cæsare Nonus Electoratus ac Ducali familiæ Brunswico-Luneburgicæ collatus. Primus ex familia investituram accepit Ernestus Augustus Episcopus Osnabrugensis. Libertas tandem ab Imperatore Sinarum concessa propagandi toto Regno Religionem Catholicam. Landgravius Hassiæ Cæsari Fœderatus depellit Gallos ab obsidione Rheinfeldæ. In Hungaria Waradinum majus Cæsari redditum. A Venetis Canea, à Turcis Naupactus, & Sorocka Polonorum frustra tentata. Fœderati ex Sabaudia in Delphinatum penetrant, Embrodunum, Vapincum aliâque deditioe accipiunt; mox deferunt. Moritur

Viennæ Maria Anna Austriaca Electori Bavaro nupta. Muley Ismael Rex Fezzæ & Marocci post cladem acceptam cum Algeriensibus paciscitur. Captus à Gallis Dux Wittenbergicus. Terræmotus Belgio terrificus.

1693, Ludovicus XIV. ordinem Equitum S. Ludovici bono nobilitatis bello benemeritæ instituit, cuius signum crux octogona cum liliis. Malta & Sicilia tristi terræmotu concussa, in quarum altera medium horæ quadrantem urbes venustæ 10, oppida muris vestita 40, castella & arces plusquam 100 collapsa, terræ hiatu, vel mari demersa; hominum plura centena millia ruinis involuta sunt. Cedunt armis Gallicis Rosas in Catalaunia, Carolo regium in Hannonia; in Palatinatu Haidelberga inter cineres tantum & ruinas derelicta. In Sabaudia Generalis de Catinat ad Marsaliam acie prævalet Fœderatis; eosdem ab obsidione Pignerolii victor rejicit. Acrius in Belgio cum Duce Lucemburgico arma collisa à Wilhelmo Rege, & Electore Bavaro Fœderatorum Strategis; hi quidem arenam cedere coacti, ab illo Gallorum 20000 desiderati. Nuptiæ Fridrici Augusti mox Electoris Saxoniae cum Christiana Eberhardina Marchionis Bareythiani filia. In Causa Raczenburgensi inter Daniae Regem, & Electorem Luneburgicum controversiæ. Constantinopolis toto biduo ardet, domibus & tabernis ferè 14000 exustis. Belgradum ab Exercitu Cæsareo, uti & Caminiecum à Polonis frustra oppugnari captum. Anglorum simul & Hollandorum classis ad promontorium S. Vincentii à Gallis afflictæ. Arabes Bafforenses magno numero Babylonios profligant. Jeno Hungariæ præsidium Cæsari deditur. Moritur in carcere Mahometes

rum copiis. Melillam, tum & cautam Hi-
rum in Africa arces Mauri obsident, conti-
alterius jam in sexennium oppugnatione.
ur Joannes Georgius Elector & Dux Saxo-
ni succedit frater Fridericus Augustus. Post
em Ludovici Antonii Neoburgici Magnus
his Teutonici Magister constituitur Franci-
ludovicus defuncti itidem frater. Felices
torum in Dalmatia adversus Turcam pro-
is, cui præter alia Ciclut nobile propugna-
n ereptum. Mortuo apud eosdem Franci-
lauroceno Magnus Dux Reipub. & Succes-
igitur Sylvester Valerius. In India Orien-
allis Gallis Pontiduram Hollandi vendicant.
ari prædabundi à Polonis cum clade rejecti.
ovaradinum simul & exercitum Cæsareum
æ obsident; sed re infectâ, & multis suorum
eratis recedere coacti. Gyula Hungariæ præ-
m fame ad deditionem compulsæ. Jos. Cle-
s Elector Colon. Episcopatum simul Leodien-
obtinet. Algerienses in Africa acie superant
etanos, & Tunetum expilant. Controversia
essionis in Comitatum Neo-Comensem inter
cipem Conty, & Dominam de Nemours.
itur Dux Mutinensis, Dux Parmæ, Dux Hol-
Gottorpiensis, & Rex Persarum an. æt. 48.
ibilis toti Regno Neapolitano terræ motus.

ore Bavarorum. à Gallis recipiunt. Moritur
illos supremus belli Mareschallus Franc.
s Dux Lucemburgicus. Huic in eadem
ra suffectus Dux Villaregius Brunellas
ne cingit, & ignibus in urbem sævit. Nu-
ximiliani Emanuelis Ducis & Electoris
cum Theresia Cunegunde filia Joannis
Polonorum Regis; & Friderici primo-
aniæ Principis cum Aloysia Gustroviensi.
Archipelagi Scio cum urbe cognomine
occupant. In Hungaria ad Lugosium for-
idem à Cæsareanis pugnatum, sed cum
ribus & numero multum prævalente;
dem Comes Veterani Campiductor, &
nissa. Obiit Posonii Primas Hungariæ &
iscopus Strigoniensis Georgius Szecse-
æt. 97. Succedit eidem S. R. E. Card.
lus à Kollonitsch. Moritur ex hydropisi
es II. Turcarum Imperator; Imperium
o capeffit Mustapha II depositi nuper
etis IV. Filius anno æt. 31. Defuncto Ele-
guntino Francisco ab Ingelheim succedit
us Franciscus è Baronibus de Schönborn.
Dux Sabaudia pacem à Gallis oblatam
tur, recipitque cum ea Pignerolium,
ac cætera nuper erepta. Ejusdem Ducis
ia Adelhais desponsatur Duci Burgundiæ
epoti. Valentia Mediolanensium neutra-
lita-

eti. Moschi contra Turcas Affacko nobili ad
Tanais & mare nigrum emporio potiun-
In Hungaria Præfectus militiæ Cæsareæ Ele-
Saxo Temeswarinum frustra obsidet; com-
us cum Sultano exercitus dubio utrîque
te; & desideratus in acie campiductor Cæsa-
s Donatus Heislerius. Romæ in custodia mo-
r Michaël de Molinos, execratis prius, quo-
n ipse author, Quietistarum erroribus. In
ngariæ superioris oppido Pötz dicto prodigi-
lachrymari visa icon Deiparæ sinu Christum
antis; eadem ad augmentum pii cultûs anno
uenti Viennam delata est. Pacis per Euro-
n reducendæ præludia; cuius mediator assum-
Carolus Rex sueciæ.

697. Carthagenam Hispanorum in America
tum repentina invasione Galli occupant, in-
ti auri summâ potiti. Mors Caroli XI. Sueciæ
gis, & Regia Stockolmiæ exusta. Dubia Re-
Hispaniarum valetudo; ab eodem Dux Hassiæ
rmstadiensis supremus per Catalauniam armo-
n præfectus constitutus. Barcellona diu &
iter ab eodem defensa Gallis terrâ marique
identibus deditur. Turbæ in Polonia, poten-
us utrîque pro corona candidatis Electore
toniæ Friderico Augusto, & Contio Gallo
ncipe. Primus Badenæ Austriæ fidem Roma-
no-

no-Catholicam amplexus, regnum etiam potioribus suffragiis adeptus est, mox Cracoviæ coronatus; alter cum classe Gallica Dantisco repulsus. Dux Moschus magnam artificum Europæorum copiam ad naves & reliqua belli instrumenta, tum & Duces Germanos, Anglos & Batavos adlegit. Periculosa in superiore Hungaria, sed mox captis incentoribus sopita rebellio. Memoranda triginta millium clade sub ductu Eugenii Sabaudia Principis ad zentam miles Cæsareus hostem superat, Sultano ipso in fugam conjecto. Inde Bosnia subitâ invasione vastata, & multâ parte subjecta. Wihciz in Croatia minore cum successu tentatum. In Belgio Athum ad deditio- nem Galli adigunt. Pax tandem in arce Ryswi- censi inter foederatos cuditur & concluditur. In ea vi pastorum Cæsari Philippopolis, Friburgum, Brisacum &c. Hispanis Luxemburgum, Hannonia inferior, Cortracum, Barcellona, &c. Electori Palatino & Trevirensi, tum & Duci Lotharingo sua cuique ditio reddita; agnitus à Gallis Rex Angliæ legitimus Wilhelmus Auriacus &c. Argentoratum cum Alsatia Gallis concessa &c. Extinguitur Viennæ Austriae Eleonora Polon. Regina & ducis Lotharingiæ vidua, ac Cæsaris Leopoldi soror.

1698. Nuptiæ Leopoldi Josephi Ducis Lotharingiæ cum Elisabetha Charlotta Aurelianensi. Petrus Alexowicius Magnus Dux Moscoviæ Angliam, Hollandiam, & præter Germaniam reliquam, Austriam etiam lustrat. Venetias & Romam pariter dum cogitat, seditioforum Moscæ tumultibus evocatus ad propria revertitur. Proscriptio Catholicorum ex Hibernia. Fatis concedit Ernestus Augustus Elector Brunswico-Lunebur-

atapæ à fratre minorene regno depellitur;
aitur à Lusitanis oram maritimam illic te-
bus. Poloni Podoliam & Moldaviam etiam
exercitu incautiùs ingressi à Tartaris malè
antur. In Transylvania à Germano milite
s orta seditio, sed adhuc ante facinus indicio
næ prodita. Galli multo belli apparatu Hi-
æ finibus, portubúsque se insinuant. El-
adhuc veteris juris prætensione à Brande-
o Polonis nihil suspicantibus eripitur. Mor-
oanni Godefredo Herbipolensium Episcopo,
anconia Orientalis Duci succedit Joannes
opus Baro à Greiffenklau. Acri adhuc obfi-
e Ceutam urgent Mauri, Hispanis acriùs
ugnantibus.

99. Funestus multis Japoniæ Regnis terræ-
us. Scoti munitam Americæ portum, Darien-
um, contra Hispanos vi occupant; pulsi ite-
Hispanis victoribus factâ transactione mox
lem concedunt. Carlowiczii in Sirmio pax
rem inter & Fœderatos Polonos Venetós-
in annos 25 cum Ottomanis sancitur. In hac
perpetuo Transylvania cum Hungaria reli-
(Temeswariensi ad Maroschium & Tibiscum
e ditione excepta) Cæsari asserta sunt. Ad-
onos Podolia cum Caminiecko rediit; Veneti
pactum cum sinu Saronico reddere, Rome-
liam

to connubio jungitur, digno augustis
splendore & apparatu. Electoralem di-
n à Cæsare obtinet Georgius Ludovicus
unswico-Luneburgicus, ejus nuper de-
parenti primùm concessam. Legatio Re-
æ & Marocco commercii mutui causâ ad
Francorum. Maria Casimira Aloysia Po-
n Regina vidua Romam progreditur, re-
vitæ ibidem actura. Moritur Viennæ Au-
Marcus de Aviano, Ordinis Capuc. San-
æ famâ clarus. Olyssipone Regina Lusit-
aria Sophia Neoburgica, & Hafniæ Rex
Christianus V. humanis erepti sunt. Huic
filius Fridericus IV. Londini ab Oratore
inter Anglos, turbatum. Magno Duci
æ è Medicæorum familia titulus collatus
elsitudinis à Leopoldo Cæsare. Ab eo
ta pacis articulos ad Turcarum Sultanum
nam II. expedita solennis Legatio.

Annus Sanctus, & orbi Christiano Jubi-
mæ apertus. Recepta Viennæ Legatio
nica. Polonis pro pignore Elbinga reddi-
orum Rege Livonia contra Suecos repo-
iga magnis animis à Saxonico milite op-
cæpta. Fœderatus Polonis Moschus cum
um millibus Narvam aliâ parte tentat.
t suis cum armata 40 navium classe Caro-
Rex Sueciæ; Vim Saxonum obsidentium
coër-

ent ætatis anno 51. In Gallia Ordo Equitum
titulus à Rege sublatus. Nuptiæ Caroli Du-
oburgici cum filia Poloni Principis Lubo-
i, & Friderici Hassio-Casselani primogeniti
Ludovisia Sophia Brandenburgica. In Africa
ienses cum Tunetanis acriter collisi. Mors
Venetorum Sylvestri Valierii; cui successus
nius Mocenigo. Ludovicus Rex Franciæ
catis in partes Anglis, Hollandis, & Lusita-
aliis Germanis Principibus cassum tentatis)
etiamnum Rege ditiones Hispanorum par-
Pro Cæsare eum Germania omnis Italia,
ncertum, an in speciem) etiam Hispania pol-
ar. Turbæ etiam in Imperio Noni Electoris
sed in tempore sopitæ. Hafniæ Friderici IV.
æ Regis coronatio. Friderico III. Electori
deburgico corona Regia à Cæsare concessa
titulo Prussiæ, Vandalia, Cassubia, &c. Regis.
itur Viennæ Austriæ Josepho I. Augusto pri-
genitus Leopoldus Josephus. Madriti sine
de decedit Carolus II. Hispaniarum Rex, Suc-
ore, ut volunt, instituto Philippo Duce Ande-
nfi, suo ex sorore Theresia pronepote. Novi-
orum apparatus à Galliarum Rege, & Leo-
lo Cæsare; sic utrisque sua in Hispaniam jura,
cus non possint, prosequantibus.

Desiderius. Deum bonum! quot ambitiones &
ides! quot odia & insidiæ! quot bella & pa-
ces

graphiæ typica in Breviarum coarctati,
uæ per vasta volumina sunt sparsa, velut
cillô collecta exhibuisti. Hoc mihi thea-
est pro Pompejano Amphitheatro, in
tot seculorum gesta, tam mirabilia indu-
& oculis quasi ac auribus repræsentâsti.
m restat? quô tendendum est ulterius?
alis. Ad testem temporum, vitam memo-
gistræ vitæ, lucem & nuntiam veritatis,
is. Videlicet ad Historiam. *Mercurialis*. Ita
ôd autem scenis hisce Chronicis applau-
de, ne mihi tibique explosionem magis
s; neque enim deerunt, quibus Chrono-
ec nostra non semel videbitur hallucinata.
amen haud moramur; eant ipsi vias suas;
chronologiam minimè oscitantium vesti-
ti, incessimus. Si qui nobis imputaverint
temporum errores & lapsus, & nescio
rachronismos, anachronismos, metachro-
irrepisse, coarguerint, eos ad diversas
ologorum opiniones & supputationes re-
us, temporū rationes à dimidiis, integris,
, finitis annis ducentium, hominūque,
n celebrium, aliàs exordia, aliàs progres-
s exitus in tabulas suas referentium. Hinc
rum jurgia, & Lectorum salebræ. Nos illa
s, has transilimus. *Desiderius*. Hoc quidem
ere rosas, & spinas aliis relinquere. *Mer-*
Appositè. Quidam in Chronologica sci-
entia

Prima lex e
quid falsi
audeat; ne
do, ne qua simul
tum falsis quæd
narrantur, à
vel vitâ funct
tur: vel narrar
eventum habe
conduntur Ep
(Diaria & Eph
gum & Ducu
bule, historiar
neris narratio
levioribus et
sententiarum
sunt tales, o
tur, content
lerius Maxim
neris exem
Probo seu C

quandæ patient, item maculae sonis, anaque
arcana relecta. Hollandi rostratus curribus,
aris volantibus, anchorâ ad temonem ap-
sâ, in terra velificari didicerunt.

CAPUT LXIX.

Historia.

Rima lex est Historiæ, ne, qui eam scribit,
quid falsi dicere audeat; ne quid veri non
audeat; ne qua suspicio gratiæ sit in scriben-
ne qua similitudinis. Est *multiplex*: nam vel tan-
n *facta* quædam *memorabilia* (*exempla* vocant: *P*
rantur, à reliquo historiæ corpore abscissa) *sc*
vitâ functorum *res gesta* memoriæ mandan- *8*
: vel narrantur *Tragica*, aut rariorem aliquem
ntum habentia: vel scribuntur *Annales*. Aut
duntur *Epitomæ* seu *Synopses*: aut *Commentarii*
aria & *Ephemerides*:) aut iusto volumine *Re-*
n & *Ducum acta* litteris consignantur: aut *sa-*
e, historiæ more concinnantur. *Primi* ge-
is narrationes vel sunt fusiores, non præteritis
ioribus etiam peristasis, incuriosæ tamen
tentiarum, acuminum, epiphonematum: vel
t tales, quæ sententiis gravioribus roboren-
, contentæ solô punctô historico, uti fecit Va-
us Maximus, Lipsius in *Politicis*. *Secundi* ge-
is exemplum videtur in Plutarcho, Æmilio
obo seu Cornelio Nepote; (nam hic, auctor;

ille collector fuit) aliisque, ubi exprimitur nomen, cognomen, patria, natio pueritia, juvenus, munera Reipubl. ordo videndi, genus mortis, cum adjecto encomio. *Tertium* genus in judiciis & causarum indagatione sibi plus indulget, eruditione plenum, premit ea, quæ historiæ caput continent, sententiâsque involucrô tegit, ne descriptionibus abstinet, ut Sallustius. *Quartum*, quod est *Annalium*, strictius est phrasi, rebûsque memorandis, minutioribus plerûmq;e omisiss: non excurrit in descriptiones, necessaria persequens, annos, Reges & consules observans: ut Salianus, Torniellus, Baronius, &c. *Quintum* genus, videlicet Epitomarum, negligit terè annorum & temporum observationes, vel notandô tantum memoratu digniora, vel ætates integras Imperatores & Reges conjungendô, ut Florus, Turfelinus, Joan. Busieres, &c. *Sexti* generis, scilicet Commentaria seu Diaria, acta quotidiana quàm brevissimè & simpliciter, prout acciderunt, & quasi per capita describunt, in modum narrationis familiaris, rem potius quàm verba attendendô; causæ tamen rerum gestarum afferuntur; judicii parcior est usus; ita scripsit C. Julius Cæsar; Gellius de pugna Nerviorum. *Septimum* genus complectitur historiam exactam & plenam, ut est Livii, Curtii, Taciti. Et hodie Maffei, Mariani, Stradæ, &c. quæ *quatuor* integratur partibus, 1 *narratio gestorum*, 2 *descriptionibus* rerum variis, 3 *introductione* concionum, deliberationum, &c. 4 *encomiorum & judiciorum* expressione. *Narratio* sit plana & exquisita, ad quam spectat non modò nitor dictionis & majestas & veritas, sed etiam judicium ipsius Historici, nec non causæ eventuum aut gestorum inexpectatorum: aut

quæ

*Quatuor
partes
historiæ
exacta.
Narratio.*

aëris temperamentum, flores, plantas, aves.
orographia seu descriptio regionum non mo-
primit terras, adjuncta mentione maris ad-
luminum, nemorum, montium; sed & ge-
loci, fertilitatem, cœli temperiem, feras,
ra, mores gentium, vestitum, virtutes, vi-
onditorem seu auctorem gentis, ritus, cere-
ias, religionem, Deos. 3. *Potamographia* seu
riptio fluminum exprimit eorum fontem &
nem, ostia & exitum, flumina & amnes in-
rrentes, latitudinem, celeritatem, colorem;
nina, plantas, arbores riparum, arenas, faxa,
mas, uniones, corallia, aurum, pisces, por-
a, mensuram denique hydrometricam longi-
nis, latitudinis, &c. 4. *Thalassographia* seu de-
tio maris explicat naturam aquæ, saporem,
us, tempestates, æstus, & æstuarialia, littora &
us, monstra, &c. Ventorum quoque, qui
llud mare perflatur, lenitatem, temperiem,
entiam. Insulas item terræ quaquaversus ad-
. 5. *Oreographia* seu descriptio montium expo-
rbores & regiones, quas utrinq; percurrunt
es & flumina, quæ emittuntur è radicibus
petris, locorum asperum vel mitem genium.
pographia seu descriptio hortorum describit
numentum, ambitum, situm, plantaria, pometa,
eta, seu viridaria: distributionem areolarum

flexus viarum flores eminentiores, xyftos hortenses, ambulacra frondibus intexta, fontes salientes cum simulacris ligneis aut marmoreis, piscinas cum cygnis & anatibus, aliisque innatantibus. 7. *Hylographia* seu descriptio silvarum complectitur genus arborum, densitatem aut raritatem, unde opacitas aut lux, vias aut anfractus, voragines faciles & pervias, aut difficiles & invias, juga & saxa imminencia, amnes & torrentes, fonticulorum copiam; soli pinguendinem aut sterilitatem, feras & serpentes. 8. *Crenographia* seu descriptio fontium depingit umbram, marginem, flores, aquæ frigus claritatem, saporem, commoda. In artificiosis situm, statuas, siphunculos, copiam, impetum, cadentis undæ strepitum, sæpe conchis æneis propulso globulos, quos perpendiculari aquarum exultatione in altum ejectos eadem, quæ expulit, patella recipit. 9. *Poliographia* seu urbium descriptio affert conditorem, locum, situm, mœnia, propugnacula, firmitudinem & materiam murorum, formam, in quam muri excurrunt, spatium ambitûs, ædificiorum elegantiam, pretium, altitudinem, aut contrà; divisionem regionum seu platearum, an sint ex arte Architectonica, necne: templorum, turrium, palatiorum, monimenta antiquitatis, aquam aut fluvium urbem secantem, pontem & ejus materiam, incolarum multitudinem, mores, copias, divitias, negotiationem, Leges, magistratus. 10. *Oecographia* seu descriptio domûs delineat structuram, usum, commoditates, (ab horto, puteis, &c.) viciniam, quatuor cœli plagas. 11. *Chronographia* seu descriptio temporis, scilicet diei, noctis, anni quatuor temporum, meridiei, vespers, auroræ, ortûs, tempestatum, &c. 12. *Prosopographia*

phia seu personarum descriptio indicat habitum corporis, mores animi. 13. *Pragmatographia* seu negotiorum descriptio explicat itinerum amœnitatem vel difficultatem, eventus & casus, tam à natura, quàm à malitia profectos, transitus fluminum, navigationes, naufragia, naumachias, obsidiones, & expugnationes urbium. 14. *Ma-chographia* seu præliorum & conflictuum descriptio exponit profectionem seu expeditionem per facilia, difficilia, terras, flumina, itinere diurno, nocturno, celeri, tardo, animis alacribus, timidis, castrorum locum, delectum, vallum, munitiorem; si prudenter aut imprudenter ab Imperatore posita: armorum genus & exercitus, gentes, populos, nationes, equites, pedites, velites, sagittarios, impedimenta, subsidia, cornua, frontes, alas, & omnem agminis figuram, additio militum numero. Ante conflictum animorum habitus, alacres, trepidos, silentium, clamores, adhortamina ducum utriusque partis, signum tubæ & tympanorum; conflictum ipsum, laborem cornuum, cædes, sanguinem, fugam, victoriam, captivos, spolia, numerum cæsorum, gratulationem, supplicia (supplicationes) ad superos. 15. *Limographia* seu pestilitatis descriptio causas affert luis ex terra, ex tempore, hominum egentium multitudine; adducit initia contagionis sive à brutis, sive ab hominibus; ostendit obseratas & proscriptas ædes, clausas tabernas, indictum iustitium, prohibitas merces & esculenta noxia, ditiorum utriusque conditionis fugam, pauperum desertorum inopiam, crebrescentia sensim funera, ex omni civium ordine: supplicationes, & animorum mutationes: foedam jacentium cadaverum faciem, copiam: solitudinem & vastitatem:

reliquorum civium mœrorem squalidum, & certa damna consequentia. 16. *Pathographia* seu affectuum expressio; huc spectat materiæ aptitudo & gravitas, ut sunt funera, cædes illustrium hominum, aut innocuorum infantium, puerorum, virginum. Affectus præcipui sunt dolor, tristitia, timor, pudor, suspicio; verba sint accommodata, in exclamationem & admirationem erumpentia, mixtis interrogationibus, minas, timorem, trepidam incertitudinem, & perplexitatem indicantia: eventuum suspensiones affectum augentium, &c. Quæ omnia Poëtæ minutiùs persequuntur.

Concio-
nes.

Pars tertia historiæ sunt *Conciones*, & his affinia, Fiunt vel nomine ipsius Actoris, vel ipsomet Actore introducto; debent autem esse breviores, ita ut argumenta spargantur magis, quàm extendantur; sententiæ crebræ & potentes, admixtis refutationibus, v. g. in re militari timoris hostium: aut in civilibus adversæ sententiæ; adduntur similitudines, deliberationes & consilia alia, petitiones, supplicationes, &c.

Encomia
& judi-
cia pars
quarta
historiæ.

Pars quarta Encomia & Judicia; subjungendô *laudationem* victoriis insignioribus, funeribus, excidiis urbium; homines dilaudantur, aut vituperantur à natalibus, forma corporis indole animi, moribus vitæ: quales per gradus ætatis se præbuerint, quàm utiles ac noxii Reipublicæ. Urbes commendantur à conditoribus, firmitate mœnium, ambitu, incolis, eorum felicitate, frequentia, mercimoniis, utilitata, &c. *Judicia* sint brevia & nervosa, maximè politica, nec nimis crebra.

Octavum genus historicum, ex fabulis contextum, requirit materiam ut jucundam, sic honestam, distribuit personas habitâ ratione regionum, præsertim primarum partium *Actores*, variis inter se

vel

vel casibus, vel consiliis, vel fortunæ vicissitudinibus jactandos, commiscendos, affectibus implicandos. *Personarum* præcipuè tardiùs agnoscuntur: multa principiò credita, procursu scriptionis, falsa & controversa deprehenduntur; mens lectoris identidem ad nova cognoscenda rapitur, immixtis narrationibus, vel amœnissimis, vel tristissimis; quæ & ipsæ interventu novorum gestorum intercipiuntur, cum dolore legentium; amissa insperatissimò eventu reperiuntur; personæ redeunt, cùm minimè cogitantur: miracula crebrò sparguntur, quæ, errore depulsò, inveniuntur naturæ viribus perfectæ; admirabilitas movetur variè; insperatum in rebus afflictis auxilium, personarum principalium diversæ affectiones, earumque crebri errores, itinerum diversi casus, &c. Dictio est nervosa, mascula, florida, sententiis & adagiis impleta, audax metaphoris, supra legem historicam insurgens ac intumescens; quo in genere excellunt Æthiopia Heliodori, Argenis Barclaji, Utopia Bidermanni, &c.

Desiderius. Andabata sim, & meracò cœcutiam die, si ad lucem hanc historiam, quàm oculis meis tam clarè inferis, non discam, quæ sint *historiologie* discrimina, quæque in ejus stilo diversa temperamenta. *Mercurialis.* Boni consule, *Desideri*, si quæ de *Historiographia* attuli, plusculum ad normam scholasticam accommodavi. Arcaniora historicorum mysteria te docebunt alii. Hic tu cave, ne periculosis te erroribus induas, si non satis noveris ordinem temporum, scribentium ætatem, patriam, religionem, mores, studia, affectus, &c. dum aut sua aut aliorum commenta, pro historia, hoc est, ficta pro factis callidè venditant, vel certè adferunt multa, ab Authorum

sensu detorta, truncata, debilia, malâ fide aucta, vitiosè citata, ad solam ostentationem & artem faciendi fuci composita; universim talia, quæ limpidum veritatis fontem turbant ac inficiunt, sitientique lectori limum pro lymphâ, toxicum pro antidoto propinant, non sine verborum lenocinio & stibio meretricio, quô non tam Veneres suas, quàm Venerem adornant; hoc præsertim tempore, quo cacoëthes scriptitandi & mentiendi ad infaniam usque plurimos otio abutentes invasit, juratos veritatis hostes, nec aliâ luce dignos quàm Vulcani. *Desiderius*. Ita est, ut loqueris. Volusianis hoc genus chartis passim officinæ librariæ scatent. Ego, in delectu Scriptorum, illud mihi occinam; Hic niger est, hunc tu Romane caveto. *Mercurialis*. Rectè verò. Nunc ad Morum Magistram Ethicam.

CAPUT LXX.

Ethica; speciatim Prudentia.

Partitio
Philosophiæ
Moralis.

Philosophia Moralis partitur in *Ethicam*; *Oeconomicam* seu Domesticam; & *Politicam* seu Civilem. *Prima*, quam Aristoteles distribuit in decem libros, docet, quomodo moderandæ animi affectiones, & quid iustitia, honesta amicitia & vera virtus requirat. *Alterâ*, duobus ab eodem comprehensa libris, erudit, quomodo in familia vivendum, quid ad progenitores spectet, quid ad virum, uxorem, liberos, servos, & universam domus administrationem. *Tertia*, octo contenta partibus, respicit Rempublicam, & instruit tam eos, qui præsunt, quàm qui subsunt, ad finem Boni publici consequendum. Nos differemus hîc, quæ *Ethicæ* strictiùs, hoc est, primâ modò sumptæ sint officia; adeoque, quomodo quis

Quis sit informandus de recto sui ipsius regimine.

Variè de *Bono* disptârunt in Ethicis veteres Philosophi, hoc est, de re, omnibus appetenda, deque ejus distributione in Honestum, Utile, jucundum; tum de felicitate, quæcum eo Bono conjuncta est: quam aliqui constituerunt in bonis externis seu Fortunæ, ut divitiis, potentia, honore, gloria seu fama. Alii in bonis corporis, ut valetudine, pulchritudine, robore, voluptate. Alii in bonis animi, videlicet Virtute; & rectè. Ea verò beatitudo, quæ consequitur mortali vitâ functos, est adeptio ac possessio finis ultimi, hoc est, Dei.

Humanarum actionum, quæ utique à liberâ *Inquisi-* proficiscuntur voluntate, *bonitas* vel *malitia* desu- *tio Boni.* mitur ab objecto. Quæ num possint esse *indifferen-* *tes* hoc est, mediæ inter bonum & malum, non est hujus loci disceptare. *Facultatem Appetentem*, jam suprâ diximus, esse duplicem: *alteram* vim irascendi & quasi propugnatricem cupiditatum, dum arma corripit, certâtq; adversus ea, quæ res gratas ac jucundas impediunt, noxiâsque conantur invehere; *alteram*, vim seu inclinationem cupidinis ad confectanda sibi convenientia, & fugienda contraria.

In quibus appeditionibus cùm concitatio quædam aut remissio motionis, atque adeo immutatio in corpore interveniat, oriuntur inde variæ affectiones, Græcis *πάθη*, vulgò *passiones*; quibus quia virum sapientem vacare volebant Stoici, conabantur introducere *ἀπάθειαν*, seu animi tranquillitatem, nullis affectuum motibus obnoxiam, seu motionum omnium vacuitatem.

Numerantur autem *permotionum*, seu *perturbationum*, *jactationum animi*, undecim. Nam prin- *Permotiones animi*

cipio res objecta proritat animum, atque ad se attrahit & inclinatur; & hæc propensio dicitur *amor*. Quod si illico non obtineatur, incitat appetitum ad illam procurandam; & hoc est *desiderium* boni absentis. Quam si adipiscatur, efficit in animo quietem & pacem, seu delectationem, lætitiā, sive *gaudium* ob præsentiam boni possessi. Eundem ex opposito affectum gignit res mala, appetitioni per imaginationem proposita; & primo quidem per aversionem, quā conatur eam à se remove, appellaturque *odium*: deinde per studium rem illam propellendi; diciturque *fuga* seu abominatio mali absentis. Quod si malum adhærescat, nec possit profligari, nascitur dolor seu *tristitia* propter rem adversam præsentem. Si bonum ita cupiditati repræsentetur, ut obtineri queat, efficitur *spes* illud consequendi: contra *desperatio*, si nequeat obtineri. Quod si verò malum futurum ægrè averti queat, confidat tamen homo, se illud depulsurum, nascitur *audacia*, sin minus, *timor*. Si malum sive reipsa sive imaginatione adsit, consurgit *ira*, & illud ejusque auctores è medio tollere conatur. *Zelotypia* & *gratia*, referuntur ad amorem: *emulatio* ad desiderium: *miser cordia* & *invidia* ad dolorem: *admiratio* ad lætitiā: *verecundia* & *reverentia* ad timorem: *indignatio* ad iram.

Virtus in quo consistat, & vitium. His ita præmissis; sapientia prima est, stultitiā caruisse: estque hoc ipsum *Virtus*, perfectio scilicet animi constans, conveniensque, laudabiles efficies eos, in quibus est. *Vitium* contra (pravitas animi, labes, depravatio, vitiositas) vituperabiles reddit, quibus insidet; illa in mediocritate consistit: hoc in excessu seu exuperatione, & defectu seu defectione; nam aut excedere decorum

rum, aut ab illo deficere, est utique in culpa ponendum; cuius *gradus* sunt complures. Nempe, si quis improbè agit ex incogitantia aut fragilitate naturæ, est *delictum* seu *noxa*; si cogitatè, *facinus*: si studio, *nequitia*: si enormiter, *scelus* aut *flagitium*: si malitiosè, ut aliis fiat ægrè, *perversitas*: perversum autem non pudet malitiæ; & qui non resistit consuetudini sensim obrepenti, fiet inemendabilis.

Tu, si vis teipsum regere, præcognoscas inclinationes naturales, quò illæ te rapiant, quomodo obsequendum illis aut obsistendum, ne extra limites abeant; deinde, ne ignores illa objecta, in quæ propensiones tuæ feruntur; tertio; ne lateant te invitamenta & irritamenta, à quibus huc illuc traheris.

Atque ut diuclidiùs capias, quid ad officium hominis pertineat, boni præsertim Christiani, scito, præter varias alias divisiones, *Virtutes* quasdam esse à Deo *infusas*; quasdam studiò & actione *acquisitas*; iterùmque alias *Theologicas*; circa Deum proximè versantes; alias *Morales*, quod mores hominum secundùm veræ rationis præscriptum dirigant ac componant. Illæ sunt Fides, Deum respiciens ut Veracem: Spes, in Deum tendens, ad beatitudinem ab eo obtinendam: Charitas in eundem fertur, ut in summum Bonum, propter semet diligendum.

Virtutum divisio.

Moralium præcipuæ sunt quatuor, *Prudentia*, *Iustitia*, *Fortitudo*, *Temperantia*; absolvuntur omnes duabus partibus, *declinatione* à malo, & *operatione* boni; vocantur etiam *Cardinales*, quòd in iis veluti cardinalibus omnis honestæ vitæ ratio versetur & volvatur.

A *Prudentia* (cujus Symbolum oculus apertus, spe-

Prudentia.

dignitate, sic prosequendô bona, ut
mala fugiendô, ut effugias. Et quia,
cupio ex hoc te itinere prudentiorem
omum; paullo pensiculatiùs (more
seuntium) *Prudentiæ actus* explicabo;
mus est inquisitio mediorum seu mo-
inam præstitum ducentium; quam
lectus meliorum, eò conferentium;
atio eorum, & præstatio, quæ selecta.
n prudentis sunt; cognitio præterito-
igentia præfertim; utrûmque adipi-
cilitate seu disciplinâ: vel solertiâ seu
ne; inde iudicium oritur & ratio, quæ
tiam res futuras ad finem accommo-
que disponit: per *circumspectionem* cir-
(*Quintil.*) negotiorum cautè dili-
attendit: per *cautiones* declinat ac re-
edimenta, quæ accidere possunt.

(Quin-

, nec desistas ante adeptionem finis, seu
opositi.

ages, eris providus, tametsi aliquando
circumspectio nostra frustratur. *Vecordes*
qui appetunt illicita: *præcipites*, qui nimium
se consultandô: *deliri*, qui suscipiunt ea,
quæ fieri non possunt: *inconsiderati* & inconfulti,
qui non satis attendunt ad veritatem, secundum
iudicandum: *inconstantes*, qui cessant à re-
silio semel suscepto: *negligentes*, qui non
curant rerum agendarum, vulgò *agibilium*
mutationem: *anxii*, qui id nimis sollicitè faci-
unt: *incauti* prudentes, qui machinantur id conse-
quod conforme depravatæ appetitioni na-
turæ: *callidi*, astuti, dolosi, vafri captiosi, vetera-
fallaces, qui verbis alios iniquè circumve-
runt: *fraudenti*, cum id reipsâ seu factis exe-
cutur: *stolidi*, qui occeptant multa, perficiunt

hæc strictiùs colligendô; ille *prudenter* ope-
ratur, qui præteritorum memoriam retinet, præ-
sentium cognitione pollet, futurorum provisio-
nem habet, qui per docilitatem & institutionem
parat doctrinam & notitiam agendorum: &
vigilantiam fit sagax in inveniendis & conjici-
endis: per circumspectionem (accuratam consi-
derationem & præmeditationem) advertit ea,
quæ

Pr
tia
Et

quæ cum rebus perficiendis sunt conjuncta, scilicet circumstantias seu adjuncta: per cautionem præcavet & removet pericula & impedimenta consecutioni finis obstantia: per moderamen & attemperationem judicii (vulgò *discretionem*) occasionem se, rebus & personis accommodat, ac medium tenet; per sinceritatem aut simplicitatem, malam simulationem, dolos & fraudes excludit: per sollicitudinem ejus, quod decretum est, executionem urget: per eubuliam benè consultat, vires suas ponderandò, ne quid turbidè, temerè, incuriosè, inexploratè aggrediatur: per σύνεσις, seu perspicientiam, rectum judicium de rebus in consilium adductis format: per ἐπιεικέα (epiikíam, seu moderationem aut æquitatem) mentem legislatoris benignè interpretatur, &c.

Prudentia Oeconomica.

Atque hæc de Prudentia universim: nam Virtus hæc in varias partitiones abit. Est enim *Prudentia Oeconomica* seu Monastica, quæ in rei privatæ ac familiaris administratione adhibetur; quomodo opus & fortunæ usurpandæ in emendo, vendendo, locando, permutando, donando, accipiendo: quomodo paranda & instituenda familia: quantum cibo, somno, vigiliis, labori tribuendum, &c.

Politica.

Est enim *Politica*, quæ in vita publica ac civili requiritur, expendendò, quemadmodum in hominum societate degendum: quomodo verbis, moribus, exemplis colenda amicitia, violata refarcienda; odia ponenda, offensæ dissimulandæ; quâ moderatione, locò ac tempore occurrendum dissensionibus: quæ præstanda ad communem consensionem facientia, &c.

Regnatricis.

Est tertio *Regnatricis* Prudentia, quæ providet, ut & opportunæ Leges malis moribus corrigendis

dos reddit in bello vel suscipiendo vel o-^{ca.}
o: in deligendo milite, illúmque certâ
â continendo, exercendo, excitando,
ndo; instruenda acie, prævertendo hoste;
andis alimentis, classibus, commeatibus,
is: ineundis strategematis: occultandis
filiis, hostium detegendis, cladem repa-
victoriâ moderatè utendo, &c.

erius. Si bonum, sic dicunt Philosophi, est
gra causa, seu absoluta perfectione, malum
ctu quolibet; quid non requiretur ad ani-
ot Prudentiæ actibus, ac partibus ceu nu-
otidem absolvendum? Et si tantæ molis
lenter agere; quid erit insuper temperatè;
, justè? *Mercurialis.* Virtutes quodam in-
inculô colligatæ sunt: alia pendet ex alia,
annuli tortiles; tu vide, unam ut tibi com-
suas illa secum adducet comites. Sed ecce,
rantia in occursum venit nobis: alterâ
urceolum & scutellam fictilem, alterâ fre-
enens. Componamur in tantæ Nymphæ
tiam.

CAPUT LXXI.

Temperantia.

illa Virtus acriorem habet hostem quàm
ita, est enim domesticus, & intestinâ sedi-
tione

tione movet tumultus; blandiendô militat, amore hostilitatem exercet; perimit benefaciendô. Alia vitia sub femineo schemata vim exerunt masculam; Intemperantia seu incontinentia quos vincit, effeminat; hoc nocentior, quò amabilior. Voluptates, inquit *Tullius*, blandissimæ sunt dominæ, majores partes animi à virtute detorquent. Circen dixeris, in aureo poculo, toxicatum philtrum propinantem; unde.

Temperantia.

Philautia, (cœcus amor sui) ingenerata nobis, optat illa, quæ hilarant; & animum illecebris illectat, quibus intricetur, ac, fucatis bonis captus, in tetra delabatur vitia, dum immoderatè obsecundat cupiditati voluptatum, opum, honorum; cui se opponit *Temperantia*, inimica libidinum, & omnium commotionum dominatrix; quæ, latius sumpta, actiones & affectiones quasvis inordinatas temperat & refrænât. *Strictius*, est moderatrix voluptatum, quæ gustu atque tactu percipiuntur. Utrûmque comprehendendô, dicere possis, esse *virtutem*, quæ intemperantes animi affectiones, circa sensum præsertim oblectationem, cohibet. Cujus partes sunt variæ, pro diversitate rerum, in quas nostræ cupidines tendunt, ac reprimendæ sunt.

*Partes
Temperantia
Abstinentia.*

Prima est *Abstinentia*, delectationem in ciborum usu moderans, ut ne excedatur copiâ per ingluviem; nec aviditate nimia; nec paratu justô exquisitiore; nec intempestivè, contra præscriptum temporis.

Sobrietas.

Sobrietas immoderationem in potu castigat, quem lege necessitatis & honestatis circumscribit. Contra utramque peccant virtutem voraces & bibaces, epulones, glutones, gulosi lucrones, patinarii, manducones, catillones, comedones, pha-

phagones, liguritores, bibones, calicum trahones, ingluviosi popinones, qui se potitandô quotidie ingurgitant, ac insaturabiles effarciunt pantes (abdomina & aqualiculos;) inebriati verò titubant, vacillant, vociferantur, brutè bacchantur, conferuntque manus, lapsant, screant, sputant, & (cum bona venia) mejunt, vomunt, & tantum non resorbent, quæ rejecerunt & evomuerunt, belli homunculi, & crudi afoti.

Ut verò mens est perspicax & sana in corpore sano abstemiis; sic *temulentia* hebetat, & furiat Temu-
lencia. potos, (appotos, potulentos;) temulenti enim fiunt turbulenti, vinolenti, violenti. Tum crapula hesternæ afflicta postridie caput, constante quidem mente, quam pridie evertit ebrietas. Ebrios ac ebriosos divexant cruditas, tremor, vertigo, arthritis, & alii morbi dolorifici; éque vita cruciabiliter exturbant: ecce suavitas voluptariorum!

Castitas seu *Continentia* corpus & animum continet ab impura voluptate; quæ, si est integritatis incorruptæ, virginitas dicitur: si sensus tuetur externos à rebus illecebrosis, quæ munditiæ ac castimonix officere possint, pudicitix nomen meretur; adversaturque molliem & blandimenta, quibus nitor ille obfuscari & maculari queat; contrà verò lascivientem carnem asperioribus édomat. Quibus subservit Verecundia seu pudibundus rubor, qui est timor ingenuus, vel dedecoris admittendi, vel pudor liberalis, admissi. Castitas.

His adversatur *Luxuria* seu *Incontinentia*, aut *Libido* Libido
fæda. foeda libido; dum stuprator stuprat, violat, corrumpit virginem; adulter torum polluit alienum; scortator suum; concubinariis pellicem alit, ganeo per lupanaria reptat; meretrix pudicitiam

citiam prostituit; leno & lena lenociniis alios seducunt & inquinant. Vah propudia! omnes detestandi & execrandi.

Cæterum non sola adulteria, (aut incestus, stupra, scortationes, aut quivis illegitimi concubitus) sed & omnis Venerea falacitas, libidinosæ basiationes, (oscula, basia,) amatorix cantilenæ; inverecundæ colloctiones, imò obscœnæ cogitationes sunt impudicitia, animumque cum corpore foedant. Tu sis castus, pudicus, impollutus; absit procacitas in gestibus, obscœnitas in dictis, petulantia in factis; &, ne te spurcities ulla contaminet, præscinde libidinis invitamenta; qualia:

*Otia, mensa, libri, vaga lumina, verba, sodales,
Hæc tolle, hanc minue, hos muta, hæc claudere, hæc
fuge, vita hos.*

Mansuetudo.

Mansuetudo (lenitas, placiditas, Gellio) appetitum vindictæ seu iræ coercet; cui accedit humanitas, (comitas, affabilitas) quæ in verborum suavitate vultusque hilaritate spectatur, cum quadam animi facilitate & ingenuitate alterius sententiæ, quatenus fieri potest, acquiescentis.

Dimissio.

Submissio (Christianis *humilitas*) omnem fastidit arrogantiam, reprimítque affectum excellentiæ sibi non debitæ, nec sua jactat, nec aliena despicit; cujus soror modestia, de qua paullò post.

Clementia.

Clementia (placabilitas) pœnas delicti causâ infligendas mitigat; nec rarò eas dissimulat, ubi vel exasperatio timetur, vel emendatio non speratur. Quibus *opponuntur* superbia seu appetentia inordinata eminendi; fastus, tumor mentis, jactantia, vana gloria, ambitio; durities, inhumanitas, severitas nimia, inclementia, sævitia, crudelitas, vel nimia lenitas, indulgentia, &c.

Fru-

Frugalitas restringit desiderium immoderatum habendi, media inter tenacitatem & prodigalitatem, opes nec coacervans anxie, nec spernens insipienter; nec prodigens, sed comparcens; nam parsimonia est ei pro thesauro; & indigentia promensura; ita, ut nec scrinia aurô ac cimeliis, nec domum supellectilibus supra usum necessarium instruat; nec tamen egestatem incurrat. Contrà facit, *Avaritia* seu cupido immoderata habendi, malum inexplebile, cui perinde est, per fas dite-
scat, an nefas.

Studiositas (cui administræ sunt *sedulitas* & *assiduitas*) quemadmodum animum ad moderatum scientiarum studium accendit: ita refringit aviditatem, (*curiositatem* vocamus) sciendi & cognoscendi ea, quæ non congruunt; dum quis resciscere præter modum avet multa; aut etiam noxia & prohibita scire cupit; aut ideò tantum scit, ut videatur scire. Tu tempera desiderium sciendi: discere non multa, sed delecta: non futilia, sed utilia; nam quædam præstat nescire; quòdque tuâ nihil interest, percontari desine. Labores verò ita moderare, ut nec illis te frangas, nec, eos defugiendô, ignaviæ, pigritiæ, aut torpori cedas. Laboriosus esse maturè incipe, serò desine; etiam in otiosis negotiosus, ne cessandô hebescas. Licet tamen interquiescere lassò, & vires relaxatione colligere ad alacrius resumenda, quæ tantisper seposuisti; ignavis autem semper sunt feriæ. Dum alii rerum suarum fatagunt; tu tibi deesse noli; labores honestos ne detrecta, aut subterfuge; sed cum alacritate subi, orfósque urge sedulò & constanter, citra tergiversationem & dilationem, donec iis defungaris; ne finas abire diem sine linea; & in pretio ponas quamvis temporis

*Mode-
stia.*

particulam; quid enim sumptuosius tempore? Jam *Modestia*, quam aliqui latius pro temperantia seu moderatione cupiditatum accipiunt, pressiore significatu est actuum externorum ad normam rationis & honestatis moderamen: quæ nec oris fert effrenem loquacitatem, nec oculorum protervam evagandi licentiam, odit nugas, verbis non effluit, captionibus abstinet, fugillat nihil, nemini derogat, nec sibi arrogat, fróntem habet explicatam; lusui ac jocis si indulgendum, personæ dignitatisque memor nihil committit illiberale; vestium luxum molliorem ac peregrinum averfatur, munditie decoroque oblectatur. Cui se adjungit *Eutrapelia*, quæ cavet unice, ne quid indecorum & immodicum in laxamentis animi & convictu hominum. Quibus *adversatur* immodestia, tetricitas, morositas, (morum difficultas) asperitas, austeritas, rusticitas, inurbanitas, incivilitas, &c.

*Actiones
Mode-
stia.*

Tu itaque (ut ad Modestiae & Humanitatis praxin te institutam) *modestus* eris, si demissus fueris animo, non arrogans; verecundus, non procax, non effrons; comis, non morosus, difficilis, aut torvus: taciturnus potius, quam loquax: severus, quam frivolus; ingratus est garrulus nugator, qui non veretur facta infecta loqui, & blaterans aniles ineptias blatero: & effutiens arcana sibi concredita futilis locutulejus; & qui solent interloqui importunè. Tu ergo, ubi loqui non est necesse, tace; silentii nulla poenitudo.

Siquid inaudiisti, quod abscondendum, ne divulga, abstrude potius, quam obtrude; quod tibi certò non constat, ne affirma aut nega, nedum asseveres aut inficieris. Contrà siquid dispalescit rumore, aut alius quis narrat, suadet, dissuadet, adhor-

dis, aut prateris, aut habes obvium, salu-
anter; salutantem resalutes comiter: disce-
n à te comiteris aliquò usque; compellanti
interroganti respondes placidè, abnuendò
vel annuendò; ita omnibus poteris esse ami-
n item familiaris.

ibe *candidum* erga quemlibet, quicum tibi
dum est, citra vafritiem & versutiam: ni-
li facilè suspicare; aut illius alium insimula:
amicus (amiculus) deliquit, citra amaro-
ne, corripe, corrige. Sis alienus à dolo
picionem, æquè ut à simulatione; assentatio-
linque hypocritis. Adulator simulat can-
palpò & offuciis: ore amicus, fraudulen-
fidiator ac versipellis veterator.

anus ut sis, vide, qui utique te deceat ac de-
; compone te ad elegantiam, fuge rustici-
tas. inter mœstos mœre: inter hilares hilare-
ter jocantes etiam tua dicta & facta exorna
s leporibus festivisque jocos. Ne sis tetricus,
protervè dicax: ille nec profert, nec ipse
potest liberales jocos ac jocationes: hic la-
alios scommatibus & dicteriis cachinnatur
è, & arridet omnibus morionum ritu; ci-
is est subridere & renidere blandè: deriso-
eridere stolidè: scurrarum scurrari ffordidè:
onum contemptim habere alios, exhibere
ientiam & ludibria distortis labris, exertâ

linguâ, digitis in ciconiam formatis, aliisque fannarum generibus.

*Concor-
dia.*

Concors ut dicaris, vive tranquillè cum convivoribus, contubernalibus, civibus, popularibus, seu contrerraneis. *Plin.* nemini inideas successus fortunatos, potius congratulare; subortas similitates inveterascere ne sinas: ne transeant in odium & inimicitias: rixosorum est contendere, altercari, vivere in jugi discordia: querulorum queritari, & nunquam non de aliis conqueri.

*Man-
sueti a-
ctiones.*

Mansuetus fueris, si nec irritabilis, nec inexorabilis: non effervesces in iram, sed eam cohibens: non reponens injurias, sed sufferens. Læsit te quis? utere conniventiâ, & pudefacies illum; si poenitet fecisse, da veniam, ignosce, & condona culpam. Si offendisti ipse, ne pudeat agnoscere offensam; offensum verò affari & deprecari, non simulatè, sed ex animo, id quidem est sibi devincire omnes.

*Iracun-
dus.*

At *iracundus* & sui impos, excandescens illicò, & fremens, furens, minitans, maledicens, imprecans diras, criminantem recriminans, verberantem reverberans quid proficit? perturbat res magis & exasperat alios ad belluinam sævitiam, quæ denique in homicidia erumpit; sed apage furias ejusmodi.

*Genero-
sus ani-
mus.*

Generosus animus est compos sui, tametsi indignatur indignè factis, & obloquitur malevolis. non tamen stomachatur (certè non malè factum ob unguem;) infensus si est alicui, non ideò infestus, vitiis irascitur, non personis: mavult esse mitis, quàm trux; benignus, quàm dirus; pacare omnes, irritare neminem; atque ita concordare cum omnibus, discordare adversus neminem. Quibus omnibus consequeris Virtutem, quam

Tul-

emporis & viæ ratio permitteret. Vides
umnam? Posuit eam pro limite Fortitu-
is fines nunc ingredimur.

CAPUT LXXII.

Fortitudo.

ensum est de rebus, quæ inevitabili & pel-
aci jucunditate seducunt à tramite recti;
equitur, ut noverimus, quid præstandum,
abducant illa, quæ conterrent difficulta-
ericulis, casibus adversis. Atque hîc opus
itudine, quæ non tantùm ardua strenuè
& aggreditur, sed sustinet etiam; adeo-
nitate animi ad superanda quæcunque dif-
n Virtute exercenda & vitio defugiendo
entia; quâ scilicet adversantia omnia pro-
nestatis finem, aut fortiter patiendô, to-
s, aut constanter agendô vincimus, ita, ut
ignô timore nec temerariâ audaciâ ab of-
flectamus, qualiacunque sint mala, quæ
currunt, animi, corporis, honorum, o-
&c.

es, quas *Fortitudo* complectitur, sunt *Fidu-*
Fidentia, seu spes boni ardui consequendi,
li superandi auspice Deo, Virtute duce. Ei
tur *Securitas* seu Tranquillitas, excludens
nutes, sedânsq; vanos metus in re adver-
ferenda & exantlanda. Utrûmque Extre-

*Forti-
tudi-*

mum est *Diffidentia* seu meticulosa Confisio; & *Præfidentia*, seu nimia, & supra vires ac facultatem *Confidentia*.

Magnanimitas. *Magnanimitas* est rerum magnarum appetitio & exantlatio, ac humilium & caducarum contemptio, nihil præclarum præter solam Virtutem ducens ac suspiciens, cœtera tanquam peritura despiciens. Cui adversatur *abjectio* animi, habentis cum vulgo in magnis, quæ pusilla & minuta sunt. *Magnificientia* est grandium virorum; operum & sumptuum ad publicam utilitatem aut Dei honorem effectio, & administratio ampla ac splendida.

Patientia. *Patientia* est rerum adversantium, honesti causâ, voluntaria ac diuturna perpeffio, ita, ut quod tolerandum est, id feratur, si non hilariter, aut valdè promptè, saltem non gravatè, & cum tristitia moderata.

Æquanimitas. *Æquanimitas* (vulgò *Longanimitas*) pectus munit, ne ob remotionem mali dilatam, aut boni sperati consecutionem, mœstitudine obruatur. Utriusque adversaria est *Impatientia* & *Excandescencia*.

Perseverantia. *Perseverantia* (Virtutum coronis, corona & consummatio) firmat animum, & stabilit in bono, non obstante molestiâ, quæ ex illius diuturna continuatione nascitur; seu est continuus vitæ tenor, & perpetuitas in honestis & laboriosis.

Constantia. *Constantia* non tantum perfert & obdurat, perpetiendô mala, longitudine temporis molesta; sed etiam stabiliter superat Virtutis impedimenta, unde advenientia; quæ non rapitur alienô prolubiô; si quis tamen meliora ostendat, cedit, & sequitur, cogitans, satiùs esse regredi, quàm malè progredi.

His se opponit *Levitas* & *Inconstantia*, quæ cito à proposito refilit; item *Pertinacia* & *Pervicacia* sensum suum obstinatè retinens, seu in re animo concepta persistens, inconvenienter rationi.

Harum Virtutum actiones in summam & praxin sic contrahes; ut dicas, virum esse *fortem* & *constantem*, animique excelsi, qui adversus omnia vitia dimicat, seipsum vincit, sibi imperat: qui nec extollitur prosperis, nec dejicitur adversis: nec consternatur ad casus repentinos, sed quærit viam, aut eos declinandi prudenter, aut, si videt inevitabiles, perrumpendi intrepidè; honesta præfert utilibus, etiam cum honoris & opum neglectu: vulgi sensum aspernatur; nihil ad ostentationem, sed ad conscientiam cuncta referens: nec mercedem ex aliorum sermone, sed suis è factis petens, altiora sectandò, & cœlo digna. Æquam servat in omnibus mentem, & ad dura occallescit. Utque non est temerarius, se inconsultâ audaciâ periculis ingerendò; ita nec pavidus & formidolosus ea excipiendò; non murmurat, non conqueritur in rebus asperis, sed ferendo pervincit; admittit quandòque lacrimas & gemitus, non ejulationem & lamentationem; injurias non vindicat, ne maledicendò quidem; sed omnia Dei voluntati, tanquam divinæ testimonia amicitia, transcribit. Quem impavidum & imperterritum nec amor vitæ, nec metus mortis, aut quævis alia terricula de gradu dimovent; nullis illecebris emollitur: nemini blandus, nulli adúlans, stat in se inconcussus & imperturbatus, quippe cui nihil accidit vel lætabile nimis, vel nimium illætabile ac intolerabile.

Contrarium agunt fracti, molles, & pusilli animi, intumescunt rebus secundis, subsidunt in ad-

versis, ad inopina percelluntur & contremiscunt, nesciuntque, quò se vertant, effeminati & trepidi ad quemvis strepitum. Pressi aliquâ calamitate, implent omnia querimoniis, plorant indecenter, ejulant, lamentantur: ægrimonia se emaciant, sicque, impatientiâ suâ ærumnas duplicandò, succumbunt.

*Audacia
stolida.*

Stultè tamen & *stolidè audaculi* dum cupiunt defugere notam timiditatis, in contraria currunt: offerunt audacter ad negotia, quibus sunt impares, fretique temeritate provocant pericula, quæ poterant evitari; nec relinquunt aliquid inausum, unde fit, ut recedant pudore dedecoris, & probi confusi, vix amplius mutire aut hiscere ausi.

*Discrimen inter
 fortem &
 ignavum*

De cœtero inter virum *fortem* seu strenuum, & languidum, *ignavum* desidem hoc quoque discriminis est. Ille, quæ muneris sui sunt, agit gnæviter: hic deserit negligenter; ille officium sollicitè exequitur, hic socorditer; ille sedulò, hic remissè: ille quietè, hic tumultuariè: ille consideratè, hic præcipitanter; ille seriò ac diligenter, hic oscitanter, properanter, festinanter, raptim, obiter, cursim, levi brachiò, perfunctoriè ac desultoriè: ille tempestivè & ordinatè, hic intempestivè & confusè: ille nihil cunctandò, hic omnia procrastinandò. Ille nullibi non viget, hic nullibi non friget, nunquam non variat, jam restitans, jam resultans, intermissâque resumens, mox iterum deponens; dixeris illum Marpesiam caudem inter assultantes undique fructus stabilem; hunc arundinem quolibet vento agitatam. *Desiderius.* Hæc ad vivum à te depicta sunt; sed cedò, quis inhabitat arcem illam in monte positam? *Mercurialis.* Themis Justitiæ antistita cum filia sua Astræa & fre-

& frequenti familia, Eò concedamus, &, quantum peregrinis conceditur, interiora lustremus.

CAPUT LXXIII.

Justitia.

Justitia, patentiore significatu, est Virtutum omnium complexio; restrictiore, Virtus est, suum cuique tribuens; haud dubiè præstantissima; quippe quæ homines à mutuis injuriis avertit, civitates erigit & custodit, regna eminere & florere facit, pacemque in orbe constituit. Eam docti variè patiuntur; audiamus illos; nam qui benè distinguit, benè docet. Primò *Naturalis* Justitia Naturalis. appellatur, per quam naturâ solum aut ratione ductrice, quod æquum est, præstamus.

2. *Legitima* (JC. *Legalis*) conformiter Legibus, Legitima. ex constitutione Principis aut populi auctoritate latis, agit ea, quæ conducibilia sunt communitati, adstringendi ad parendum subditos seu subjectos per Senatus consulta, plebiscita, decreta, edicta, constitutiones Principum, responsa prudentum, seu brevius, Virtus est respiciens bonum commune cum in decernendo & gubernando, tum in obtemperando. Cujus pars est *Æquitas*, seu *ἐπιείκεια*, ab *ἐκεῖ*, decens, Latinis æqua Legis (non tam secundum verba quàm ex mente Legislatoris) interpretatio, de qua etiam suprâ. Huc pertinent Consuetudinis laudabiliter à Majoribus introductæ, & usu roboratæ.

3. Hinc oritur *Justitia Distribuens* (JC. *Distributiva*) Distribuens. observatrix convenientiæ seu proportionis Geometricæ in dividendis & dispartiendis muneribus, præmiis, oneribus inter personas Reipubl. pro cuiusque dignitate & merito.

4. *Commütans* Justitia (JC. *Commutativa*) æquum Commütans. cui.

cuique reddit in mutuis commutationibus, contractibus, pactis, &c. secundum proportionem arithmeticam, seu æqualitatem & congruentiam rei datæ acceptam. Hujus partes sunt Emptio, Venditio, Usus fructus, Usus nudus seu solus, Locatio, Conductio, Depositum, Pignoris acceptio, Fidejussio, Promissio simplex, Stipulatio, Transactio, &c.

Vindicans.

5. *Vindicans* seu Puniens (JC. *Vindicativa*) vim & injuriam vel defendendō propulsat, vel eam in nocentes aut sceleratos animadvertendō castigat.

*Virtutes
Justitiæ
annexæ.
Religio.*

Virtutes Justitiam comitantes sunt: *Religio*, quâ Deo, tanquam omnium Creatori ac Domino, debitum cultum & honorem tam internè quàm externè exhibemus; quod sit eum æstimando supra omnia, laudando, promptis non minùs quàm supremis obsequiis colendo; ejusdem amicos ritè venerando, sacrificia, vota, juramenta reverenter faciendo, nòsque totos ei consecrando; quæ omnia vulgari vocabulò *Pietatem* vocamus; hanc Ascetici libri *Devotionem* appellant, quæ apud Latinos execrationem significat & diras. Religioni adversatur *Superstitio*, quæ est cultus vitiosus veri vel falsi Numinis; estque duplex; *alia*, cultûs indebiti sive incongrui, cum Deus verus colitur, modò non licitò, tribuendò ei cultum vel falsum & perniciosum, vel superfluum; *alia* est, ratione rei cultæ, cum scilicet cultus, Deo debitus, rei creatæ defertur. Sed de his alibi plura. Huc revocatur *Pœnitentia*, quæ est Divini Juris læsi reparatorix, quâ delicti admissi pœnititudine ducimur, & per dolorem ac detestationem illius, ablatum quasi, Deo honorem reddere studemus, cum proposito emendationis; accedente vel ultro susce-

Superstitio.

Pœnitentia.

ptæ afflictationis vel imperatæ satisfactionis opere; *brevius*, dixeris esse detestationem peccati, cum efficaci voluntate, Deo per illud offenso, satisfaciendi.

In comitatu Justitiæ posterius sequuntur istæ.

1. *Pietas*, quæ est contestatio nostri amoris erga illos, à quibus vitam accepimus, nempe Deum, (de quo paullò antè) parentes, patriam, cives, & eos, qui nobis parentum locò debent esse, scilicet sanguine junctos; contraria Impietas. *Pietas.*

2. *Observantia*, & veneratio Majorum, vel ætate, dignitate, sapientiâ, virtute præcellentium, quibus omnibus exhibitio cultus & honoris debita præstanda; *adversatur* irreverentia & despectio. Hujus affecla est *Obedientia*, seu prompta voluntas parendi Superiorum præceptionibus, eorumque jussa exequendi, reclamante *Inobedientia*. *Observantia.*

Gratus animus (quibusdam Gratitude) est, quâ beneficia ab aliis in nos profecta agnoscimus, æstimamus, laudamus, & datâ opportunitate ac facultate, remunerari & rependere, redhibere, reddere, referre decernimus. Seu *brevius*; Virtus est, quâ bene meritis non gratiam habemus solùm & agimus, sed etiam, cùm possumus, referimus. Contrarium agit *Ingratitudo* (*Val.*) seu animus ingratus. *Gratitudo.*

Liberalitas (benignitas, largitas, beneficentia, munificentia) ea, quæ decenter & moderatè acquirit, sine tenacitate erogat, pro modo scilicet facultatum, & quibus oportet. Munificus sponte donat, Liberalis rogatus; ille majora, iste minora. Opponuntur Prodigalitas & Avaritia. *Liberalitas.*

Amicitia est mutua duorum vel plurium inter se benevolentia, Virtute fundata, & bonorum communicationi conjuncta, non sine affabilitate & co-

& comitate sermonis. Cujus tres sunt species: Naturalis erga sanguine junctos: Socialis, quam consuetudo vitæ conciliavit: Hospitalis, quâ ex aliqua commendatione aut literis cum hospitibus jungimur.

Veracitas.

Veritas seu *Veracitas* est, quâ quis verbis & factis se talem demonstrat, qualis in se est, dum, quod clausum est pectore, etiam sermone promittit, & rebus ostendit. Opponitur *Hypocrisis* seu *simulatio*, quæ est significatio falsi in factis, animo fallendi; mendacium contra mentem loquitur; adhærent astutia, dolus, fraus, fucus, verborum ambiguitas, vulgò *Æquivocatio*. Sed *Sinceritas* nihil agit affectatè, simulatè, apparenter, dicis causâ; omnia potius ex vero & bona fide; cui jungit se *Fidelitas*, facta conformans promissis & dictis; *Infidelitas* est adversa.

*Actiones
Justitiæ.*

Sed nunc *justitiæ* & *Virtutum* ei subjectarum *actiones* plusculum describamus. Nemo nostrum nascitur sibi uni: necessitas cohabitandi consociat omnes trinâ lege, quâ quisque obligatur, 1 *ledere neminem*. 2 *tribuere suum cuique*. 3 *prodesse insuper, cuicui datur*. Justus igitur non vendicat sibi, quod alterius est; nec usurpat, insciente illô aut invito: quod habet apud se depositum, reddit fideliter, non abnegat, multò minùs abjurat: fraudare enim est æquè scelestum esse, ac furari. Quod *commodatò* accepit, idem redhibet, non aliud, & quidem citra damnum: pro eo verò, quod est *mutuatitium* (mutuò datum) restituit, quidem aliud, paris tamen æstimationis.

Si quis à te mutuatur, ei *mutua*; maximè si stipulanti adstipulatus es: postula tamen *chirógraphum* seu *syngrapham*, aut *pignus*, aut *hypothecam*, aut aliam cautionem: quia opus est cautela ob

lâ ob mortalitatem & lubricam fidem hominum.

Cùm debitum exolvitur, expunge nomen *debitoris*, tradéque illi *apocham*, quâ testeris, esse tibi solutum, & te accepisse solutionem; aut des *acceptilationem*, quâ testificeris; esse tibi satisfactum, quocunque inter vos conventô modô; *Festus*.

Injurius est sibiipfi, qui se obruit ære alienô, ut tandem cogatur cedere bona sua creditori: aliis verò injuriosus est, qui exigit, fœneratoris more, illicita fœnora supra fortem: sed qui pauperat debitorum *anatocismis*, (id est, usurâ ex usura) nequissimus usurarius est.

Tu potiùs age justè, appetite nihil alieni, sta firmiter tuis promissis & pactis (sive ultro quidpiam condixisti, aut transegisti cum quopiam: sive exoratus, & quibuscunque conditionibus aut exceptionibus (si non sint mutatae:) neque danam cuique expostulandi tecum.

Jam in *dispensandis* bonis serva itidem, quod æquum & justum: collauda, comenda, promove laudabiliter agentes; reprehende, objurga, flocipende illaudabiles: miseresce delinquentium inscianter, aut præter voluntatem, seu fragilitate naturæ, imputaque errores imperitiæ & incogitantia; nec exprobra rigidè, aut impropere; sed, sponte suâ facinorosis, succense; eos verò, qui peccant alienô instinctu vel impulsu, non extra culpam ponito.

Pro *impetrando beneficio*, ne pigeat petere obnixè, aut etiam supplicare submissè: superbus enim mendicus nihil emendicat: importunus flagitator est odiosus, obtinet nihil: si petatum iusta de causa negatur, ne obtunde, ne admurmura, ne maledic.

Si adsunt *competitores* beneficii, da digniori
ma-

majus, indigniori minus, indigno nullum; pro beneficiis in te collatis à quocunque, ostende grati animi significationem, quod fiet, benefactum agnoscendô, prædicandô, pensandô, redhostiendô; aut saltem agendô gratias, si non potes referre: munera enim remunerari sæpe non licet; quod si tibi quis aliquid largiatur non rogatus, haud respue pertinaciter, ne videaris aspernari, tibi que vitium agrestis, inflati, ingrati animi obiectetur.

Et quia viro bono & frugi haud satis est obesse nemini; sic quaerit prodesse, cui potest præstatione gratuitorum officiorum. Quare tu, si quis indiget consiliô, aut te consulit, da ei consilium: si indiget solatiô, solare: si subsidio, subveni: si ope, opitulare: si patrocinio, patrocinare: suggere aliquid nescienti, si tibi succurrit; seu venit in mentem: eum, qui te opperitur, ne morator: & cuicunque potes gratificari ullâ re, ne gravator; sic demereberis gratiam; inofficiosi est, velle rogari aut expectari.

Dives es? esto igitur erga amicos munificus strenis & donariis; erga peregrinos hospitalis; erga pauperes liberalis; (etiamsi pecuniosus non sis, imperiti tamen etiam de modico, si non largiter; at liberaliter) erga miseros sis misericors, non irridendô infortunium eorum, sed commiserandô: & sic non addendô afflictionem afflictis, sed adimendô.

Si præterea fueris *obsequens*, obsequiosus *Gell.*) observans, reverens, venerans erga superiores: officiosus erga pares: lenis & placidus erga inferiores: parabis tibi amicitias veras, nec eris contemptui aliis, ut solent fastuosi, tumidi, parasiti; quin osores ipsos tibi conciliabis,

Verax ut habearis, accúra: quod obtinebis, mentiendô nunquam; nihil affingendô cuiquam, nihil promittendô oretenus; non jurandô facîle; si autem jurásti; juramentum servandô, seu factis colendô: mendax enim, & qui dejerat, & pejerat, habet hanc pœnam perjurii, ut tandem amplius non credatur nec jurato, nec juranti.

Amicitiam cole non tam emolumentum, quàm virtutis causâ; sit morum similitudo, sed honestorum, diffue & dissolve, quod malè contractum; in eo, quod bene coalitum, persevera non fidus minùs, quàm constans. Ut ameris, ama, téque amabilem redde: secretum ne prodas: delinquentem mone, vel etiam amicè objurga, vicissim ab eo corrigendus; obsequium parit gratiam, sic tamen, ut videas, cui fidas; verbô; sis amicus, sed usque ad aram.

Ad *Dei obsequia* promptum te exhibe, cave, ne quid absurdè de eo sentias, deliramenta hæreticorum contemne; decentia ab illo pete; eum adoramente prostratus & corpore, tanquam auctorem & datorem bonorum omnium; ei *laudes* persolve, *sacrificia* exhibe, ejus *sacramenta* suscipe, *oblaciones*, *decimas*, *vota*, *gratiarum actiones* redde. Cave, ne graviùs ipsum offendas, & si offendisti, detestare, offensam, meliora propone, & ad peccati expiationem ac satisfactionem venire contende; Cœlites venerare: quotidie in teipsum descende, dicta, facta, cogitata recognosce, conscientiam excute; si quas lapsiones atque culpas reperisti, dole, & Deum precare, quò tibi propitius ignoscat; si quid ex virtute gestum, grates age, & auxilium perseverandi ac progrediendi in bono pete.

Desiderius. In hac arce sedem credo posuisse *Gratias*, ita oculos meos & mentem in se converte-

runt omnia, quæcunque occurrebant. Non incolæ duntaxat ædium, sed muta etiam simulacra loqui videbantur. Hoc mihi, velim, explices in digressionem ex hoc palatio, quid sibi velit signum hoc grande portæ supercilio insistens, cui faciem albus obvélât pannus? *Mercurialis. Fides* est, quam Cicero dictorum conventorúmque constantiam appellat; nomen habet inde, ut fiat. Velamen indicat, eam debere esse tectam & secretam, nec illâ proditiōe frangendam. *Desiderius. Intelligo.* Et illæ tres virgines ex lapide fictæ quid innuunt, quòd inter se connexæ sint, quarum una aversa, quasique à nobis discedens est: aliæ duæ, vultu conversæ, quasi ad nos accedere videntur. *Mercurialis. Gratia* sunt Latinis, Græcis *Charites*, beneficii dati acceptique Symbola, quibus docetur, ex uno merito sequi alterum: & pro una gratia exhibita, velutique à nobis abeunte, plures ad nos ab aliis redire. Plura ne pete; neque enim urbanitas permittit, aliena in domo, otiosos oculos diutiùs circumferre. Exeamus per atrium, & ab hoc Gynæcéo divertamus ad Andronem. *Desiderius. Quid ibi visuri?* *Mercurialis. Adolescentes* morum elegantiam spectabiles. *Desiderius. Hic ego* totus fieri cupiam oculus. *Mercurialis. Et auris* quoque; eamus.

CAPUT LXXIV.

Civilitas morum.

Morum compositio & elegantia spectatur in lingua, gestu, motu, incessu, & toto corporis habitu; in convicctu & familiari consuetudine, & in omni actione, cujus regula est *Decorum* illud, quod Græci τὸ πρέπον appellant. De quo antequam incipiam fari plura, bonam abs te veniam

niam precor, si tibi, moribus polito juveni, minuatias quasdam pueriles persequi videar; nam & pueris prodesse cupimus. *Desiderius*. Omitte præfationem. Quæ puer didici, juvenem meminisse juvabit. *Mercurialis*. *Decorum* corporis in motionibus membrorum consistit, ita, ut *caput* (nam ab hoc ordiendum est) nec sit impexum, nec muliebriter comptum, nec lendium aut vermiculorum fordibus fœdum. Coma non sit proluxior, & frontem tegens; nec humeris involitet, ut cæsaries dici possit; nec capillitium concussio capite discutiendum; nec caput ipsum unguibus scabendum aut scalpendum; nec illud quatiendo petita neganda; nec aures fodiendæ.

Decorum Capitis.

Oculi ne sint torvi, quod est truculentia: non vagi & volubiles, quod est infania: non improbi & procaces, quod est impudentia: non immodicè elati, quod est superbia: non limi, quod est suspiciosorum & insidias timentium: non immoderatè diducti, quod est stolidorum: non conniventes & crebrò nictantes, quod est inconstantium: non stupentes; quod attonitorum: non nimis acres, quod iracundorum: non innuentes & loquaces, quod est impudicorum: sed placidi, verecundi, compositi, demissi, nec in vultum, quocum loqueris, sed sub mentum defigendi.

Oculorum

Supercilia exporrecta, non adducta, quod est *Faciei* torvitatis: non sublata, quod arrogantia: non in oculos depressa, quod malè cogitantium. *Frons* sit hilaris & explanata, non in rugas contracta, non mobilis, aspera, obducta, perfrieta. *Nasus* ne rugosus; *Nares* mundæ, & ab omni mucoris purulentia alienæ; pituita strophio excipienda, aversò paulisper corpore, & declinato; quod ipsum faciendum, si incidat sternutatio, postquam

resalutandi, qui salutem precati sunt; non operâ datâ sternutamentum iterandum, nec vocis tintus aut sonitus intendendus. *Mala*, seu genæ ingenuo ac nativo pudore tinctæ, non rustico suffusæ. Os non prematur, nec hiet, nec porrigatur, sed leniter osculantibus se mutuò labris jungatur. In *oscitatione* si non datur deflectere vultum, linteolô aut volâ tegendum os, & crucis imagine signandum veteri Catholicorum more; oscitans ne loqui pergas. Omnibus *arridere*, stultorum est: nullis, stupidorum; subridendum seu ridendum ore clausô, modicè apertô. Dedecet in cachinnos effundi, aut hinnitum ridendô edere, aut illas usurpare voces: risu diffluo, diffilio, emorior. Hilaritas exprimenda, ut habitus oris ne dehonestetur; nec animus dissolutus arguatur. Quòd si risus teneri nequeat, modestè id fiat, manu aut mappulâ faciem tegendô; sine causâ ridere, morionum est. *Labra* non mordenda, nec lambenda; ne sint nimis compressa, ne nimis ducta. Aversus *exspuito*, ne quem conspuas, aspergâsve. Siquid per screationem aut excreationem purulentius ejeceris, pede contere, ne cui nauseam moveat; id si non licet, sputum mucciniô excipito, non, non resorbeto. Foetentem in alios fumum ne ructandô vel eructandô exhales; indecôri sunt ructus & ventris sonitus; quid dicam oris vomitus? ab imo pulmone pituitam trochleis ne adducas. Inter loquendum ne identidem subtussias, seu tussiculis interpositis ne loquaris: nec clariùs, quàm natura postulat, nec alicui in faciem tussias. *Dentes* sint mundi, & sæpius purâ aquâ eluendi; siquid iis inhæsit, lentisci vel officuli cuspide eximendum est, non cultellô & unguibus.

Cùm loqueris, cave, ne præcipites sermonem, *Sermo.*
aut hæsites linguâ, aut palato immurmures; sed
distinctè, clarè, articulatè consuescito proferre
verba; in his nullus sit aculeus, nulla inurbanitas,
nulla offensio; ne alteri verba suppedites, tan-
quam indiferto: ne interpelles, ne exhibiles aut
obstrepas: ne præsentium attentionem aliorum
traducas; nihil nimis deprime & extenua; néve
extolle; ne nimis propè consistas, ut animâ ipsum
contingas, quocum loqueris, ne cubitô tangas;
nihil fare castit indignum auribus: ne levia, abje-
cta, frivola, anilia. Jusjurandum ne audiatur ex
ore tuo. De sacris, divinis ac cœlestibus rebus
loquere timidè, non audaciter: parcè, non effusè;
consideratè, non temerè: religiosè, non impiè,
non scurriliter, &c. Si nominanda res, quæ nau-
seam aut pudorem movere possit, circuitione
utendum,

Jam *Cervix* non sit inflexa, nec in alterum hu- *Cervix.*
merum vergens, sed molliter erecta; *Scapulae* non *Scapulae.*
adducendæ, nec humerorum alter attollendus, &
alter deprimendus, sed æquô libramine tempe-
randi. *Brachia* non in tergum detorquenda; non *Brachia.*
manus in illa rejiciendæ. Ne ansatus incedas, sub-
lata & curvata brachia ad latera admovendô; ne
manibus gesticuleris, &c.

Non *sedendum* distractis aut divulsis genibus, *Sessio.*
aut sibi mutuò impositis; nec standum divaricatis
tibiis ac distortis; sedenti coëant genua, stanti pe-
des, aut certè modicè diducantur; pedibus ne lu-
dito. *Incessus* non sit fractus, non præceps, non *Incessus.*
vacillans; nec nimis lentus, nec nimium festina-
tus, nisi urgeat necessitas, & tum etiam, quantum
fieri poterit, decóris non obliviscendum. Ne se-
dendô in alterum inclines; inflexurus genua, re-

Et corpore, reducto aliquantum pede dextro, utrumque poplitem mediocriter curva. Ne passus amplos facito, aut pedes altius attolito, at cum sonitu in terram deponito, aut tibias collidito; neque vacilles pedibus, sed in vestigio primo confiste. Membra, quibus natura pudorem addidit, diligenter tegenda. Vestis sit munda & composita; in vestitu mediocritas & decentia commendatur; sit is conveniens statui, & ab omni levitate remotus.

Congressus.

In *congressibus*, dignis honore de via decede, caput aperi, poplites etiam, si persona gravior, inflecte; quoties aliquis te alloquitur, compone te in rectum corporis statum; vultus nec tristis sit, nec torvus, nec impudens, protervus, instabilis, sed hilari modestia temperatus. Cum æqualibus loquere amanter & comiter: cum maioribus reverenter ac paucis, titulum honoris subinde repetendo; galerus sub axillis non tenendus, sed ante pectus: ausculta loquentibus, ipse ne loquaris, nisi rogatus, præsertim apud viros auctoritate pollentes. Siquid obscœni dicitur, frontem contrahe, aut compone vultum, quasi non intellexeris. Ne cui obtrectato, ne temet anteponito, ne aliena despicio. Cave, imiteris homines morosos, asperos, intractabiles, quibus plurima facillimè displicent; in minutissimis rebus inveniunt, quod cavillentur. Rarò quemquam blandè salutant, aut humaniter colloquuntur, aut placidè aspiciunt, aut sedatè respondent; sæpe negant, quod alii affirmant, quòdque ipsis benevolè & officiosè fit, aut offertur ab aliis, id importunè atque inurbanè averfantur; verbò, non placet id, quod placere deberet.

Jam plurimùm etiam refert, nôsse conditiones per-

personarum, quibuscum agas; an mores faciles, difficiles, aperti, tecti, molles, duri rigidi, præfracti, agrestes, præproperi, malè benèque tardi. Siquid impetratum ab altero aut ei persuasum volueris: aditus ad agendum capta: opportunitatem temporis observa; reputa tecum, pectus humanum mare esse quoddam, fluctuantibus undis assidue agitatum; huic non antè te & negotia tua committas, quàm naturam ejus, malaciam, tranquillitatem, ventos secundos exploraris; velis an remis utendum sit, considera. Verba ne finas effluere, nullò animi conceptu formata & maturata. Attende, quale sit, quod tractatur: quò vultu viàque ad tui consecutionem propositi enitendum. Siquid petendum, in consilium verborum adhibe gratiam: juverit sæpè necessitatem duntaxat indicasse: aliquando circuitione, quam Rhetores *Insinuationem* vocant, erit opus. Faciliùs obtinet, qui grati animi studium præ se fert. Rusticitatis est, negare, antequam rogèris: aut beneficii pretium nimia morâ vel æstimatione excandefacere. Contrà, reprehensione non caret facilitas in concedendo, unde dona vilescunt. Festina promissio libertatem perdit: perlubens concessio pœnitudinem adducit. Vitiosè promittitur petiturve, quod vel præstari non potest, vel non decet. Postulatorum repulsa aliàs verbis rationibus est præmollienda; aliàs consensus in petita, dilatione temporis moderandus: aliàs abnuendum per internuncium, non sine officiorum de cætero pollicitatione; aliàs monstrandum consilium, quò suis petitur commodis prospicere possit aliunde. Siquid duriusculè agendum, id necessitate facti mitigandum. Comitatus conciliat amorem: demissio & patientia pacem ac concordiam;

vilis aliorum æstimatio odium & contemptum. Extrema nunquam non fugienda: nam ut virtus & veritas mediô consistunt locô; ita morum quoque civilitas: quæ, si est immodica, aulicam affectationem sapit; si nimis parca, rus olet. Æquè in vitio ponendi vir stolatus & mulier barbata. Plura huc pertinentia te docebit superior dissertatio, de quatuor Virtutum Moraliû actionibus instituta.

Porro in liberalibus lusibus requiritur alacritas, lætitia, modestia, vivacitas, vigor animi; virtute, non fraude vincendum; remissionis causâ, non lucri. Dehonestant ludum nimia insolentia, clamor, turba, gesticulationes stultæ, dolus malus, mendacium, pervicacia, rixarum parens.

Convivatio.

In *Convivio* quid agendum? Ornant illud modestia, hilaritas, verecundia, taciturnitas, urbanitas. Consecraturus mensam, orationem seu precationem profer articulatim, non præcipitans verba. Ad nomen Jesu genu flectito. Inter postremos manus lava; &, quidem invitatus, accumbe, ante alios mantile seu mappulam ne explica: nec manum admove to patinæ; siquid datur lautius, recusato modestè & verecundè: si instabitur, accipe, & age gratias; mox, decerptâ aut resectâ particulâ seu portiunculâ, præmissâ excusatiunculâ, quod reliquum est, illi reddito, aut alicui proximè assidenti. Siquis præbabit, bene illi precare; sed ipse bibito modicè. Si non sitis, tamen admove cyathum labiis. Quæ ante te sunt in disco vel cochleari, sume, vel fuscinulâ, prout videris alios prævivisse. Citra plenam saturitatem refice corpus; post epulas Deo dicendæ gratiæ.

Rusticitas in mensa.

Rus amandandi sunt, qui illoti & sine precatione ad mensam accedunt, receduntque; aut sedent ad eam

nata intingunt, (non accipiunt buccæ pa-
 cinulæ affixæ) aut eos salino indunt; aut,
 contaminaverint, lingunt; aut siquid dul-
 ce adhæferit, lambunt; qui bôlos immittunt,
 cææ utrinque tumeant: aut diductis labiis
 eorum mandentium sonos imitantur; aut
 cum bibentium, cum potum sumunt; aut
 ore plenô: vel dum loquuntur; qui pala-
 terius ac dentes linguâ perpurgant: qui
 s, sine ullâ intermissione, adusque sudorem
 sent: qui nugantur manibus, ludunt cultel-
 la quadra aliquid cælant: qui oculis circum-
 spectos observant; qui pulpamenta in ossibus
 stia non rescindunt cultrô, sed abrâdunt, aut
 ous avellunt; qui præmorsum panem aut ci-
 præmansum vel ambésu in ore reponunt,
 ri intingunt: qui seméfa aut abrâsa ossa sub
 im abjiciunt: qui putamen ovi non cultel-
 la linguibus purgant, & albumen excipiunt
 ane, sed pollice: qui vorant & tuburcinan-
 éque farciunt, tanquam si distensione rum-
 ; & siqua alia sunt, ut sunt innumera agre-
 & inciviliū contra urbanitatem peccata. *D*
Templo totus corporis habitus ad religionem *ru*
 onatur; facies ad altare, animus ad Deum *te*
 endus; cum præteris ædis sacræ fores, aut
 s imaginem, reverentiam exhibe, intra tem-

plum coram ea te prosterne in utrumque poplitem.

In scho-
la.

In cubi-
culo.

In *Pædagogio*, aut *Schola*, five phrontisterio adolescens taciturnus assideat, & decenter compositus corpore: nullis susurris lectionem interturbet; officii admonitus, ne protervè responderet; ingenium præbeat docile & tractabile: dictata libenter excipiat: narrata præterlabi ne sinat; excerpta memoriæ mandet. Nec minùs in *cubiculo* honestas & verecundia sit cordi, nihil inciviliter, nihil impudicè fiat: nihil denudetur, quod mos & natura tectum esse voluit; priusquam cubitum concedat, ingeniculans, *Lamprid.* vel humi, vel in gennali subsellio, acta, dicta, cogitata diurna discutiat, Deo pro beneficiis acceptis gratias ferat, erratorum veniam cum dolore & emendationis proposito petat; Nec ante corpus in cervical reclinet, quàm frontem & pectus, crucis figurâ signârit. Tum quietus jaceat, & (Medicorum quidem consiliô) nec pronus, nec supinus, sed dextrô incumbens lateri indormiat & obdormiscat. Septem horas dormisse fatis. Dies auspican- dus à precibus, & actionum primordiâ à Deo capienda. Sed nunquid hæc verbosius quàm vel nostræ ferat profectionis ratio, vel optima tua à teneris unguiculis institutio? Quidquid ex his redundat, illis me debere arbitrabar, qui cùm & à natura & à fortuna fatis instructi sint liberaliter, illiberales tamen sunt moribus, illepidi, insulsi, invenusti, inconcinni, malè tornati, bardii, & velut ex hara prodeuntes, non sine magnorum virorum justissima querela. Olim (ut hoc addam) tres puer habebat matres, *unam*, quæ peperit: *alteram*, quæ mammam dabat: *tertiam*, quæ educabat; prioribus ego duabus nomen suum & mu-
nus

nus relinquo ; tertia feminas comat ; pueros, quibus hæc canimus, permittat viris. Ganymedes nolo & Adones fuso aptiores quàm calamo ; sed Julos per ignem euntes, hoc est, viriliter excultos, &, qui à parentibus & educatoribus discant virtutem, verùmque laborem. Verùm recedamus ab his nucibus (in quibus tamen nucleus honestatis includitur ;) ad suas nos pyxides, ampullas, & guttos Medicorum natio vocat ; imprimis gallum paremus gallinaceum, quem Æsculapio, Valetudinis præstiti, immolemus. Morborum agmina jam antè præterivimus incolumes, nunc familiam Galeni & Hippocratis inspiciamus, quos, ajunt, homines, esse homini Deos. *Desiderius*. Talis non erat Diaulus ille, de quo Martialis :

Nuper erat Medicus ; nunc est Vespillo Diaulus ;

Quod Vespillo facit, fecerat & Medicus.

Mercurialis. Aculeatè in Medicastrum, non Medicum ; cujus officium est, ut *tutò*, ut *celeriter*, ut *jucundè* curet. Illud hîc agamus, & quæramus, cur neglectò doctrinæ ordine, omissis Oeconomicis & Politicis, tanquam Ethices partibus, *Medica* tractemus ? *Desiderius*. Quæstioni tumet respondebis tuæ. *Mercurialis*. Cùm *Oeconomica* & *Politica* plurimùm ab usu & experientia pendeat, tantisper eas semoveamus ; & scientias, quæ contemplandò magis acuunt intellectum, persequamur. En in Aula Academica ingredimur Medicorum Auditorum. *Desiderius*. Mihi satis erit, à primo salutâsse limine. *Mercurialis*. Quid refers pedem ? Seu Latinè seu Græcè loquantur, intelligemus ; sin aliter ; exclamabimus : ô Celse, Celse ! *Desiderius*. Te doctore vel antrum Sibyllæ subibo. *Mercurialis*. Tu tantùm vide, foliis ne carmina mandes. In digressu non possum non tecum com-

muni-

municare totius Cômpendium Ethicæ. *Desiderius.* Qui? *Mercurialis.* Epictetus duabus voculis tradidit: ἀνέχεσθαι καὶ ἀπέχεσθαι, sustine & abstine. Quorum alterô monemur, ut adversa fortiter toleremus, alterô, ut ab illicitis temperemus voluptatibus. *Desiderius.* Paucis omnia dixit.

CAPUT LXXV.

Medici, cum Pharmacopœis & Chirurgis.

SI corpus hoc nostrum ita haberemus natum, ut invaletudini & mutationi obnoxium non esset, sed semper constitutum bene, integrum, & in optima permanens habitudine; nullâ prorsus arte ad id vel incolume conservandum, vel è morbo recreandum, restaurandûmque indigeremus. Quia verò mutatur continenter, patitur, & ad interitum tendit; nec constitutionem illam, cum qua extitit minimè vitiosa, retineri potest, omni operâ & procuratione prohibendûm est à lue morborum, in eâque, quâ licet, sospitate conservandum.

Morbos accersi (accersiri) intemperantiâ quis dubitat? Unde, teste Senecâ, Medicina paucarum quondam fuit scientia herbarum; deinde ad hanc prevénit tam multiplicem varietatem. Neque mirum est, tum illam minus habuisse negotii, firmis adhuc solidisque corporibus, & facili cibô, nec per artem voluptatémque corruptô. Qui postquam cœpit non ad tollendam, sed irritandam famem quæri, mille pestes corpus humanum inundârunt.

Valetudo sustentatur partim notitiâ sui corporis, & observatione earum rerum, quæ aut obesse solent, aut prodesse: partim arte medicandi. *Hæc* verò tribus constat partibus; *prima* morbos aver-

tit; *altera* sanitatem tuetur; *tertia* reficit valetudinarios; seu quod idem est, *curat, præservat, conservat.* *Generalis Medicinæ divisio* est in *Hygiasticam* seu *Hygienam*, & *Therapeuticam*, illa veletudinem in morbos pronam erigit: hæc lapsam restituit. Quibus serviunt tres aliæ scientiæ. 1. *Physiologia*, complectitur notitiam elementorum & corporis, maximè humani; idque per *Botanicam*, *Chymicam*, & *Anâtomen*, seu dissectionem animalium. 2. *Pathologia*, morborum nomenclaturas, ideam, staturam seu statum, naturam, differentiam, aliâque pathemata declarat. 3. *Simiotica*, continet morborum tam ea, quæ malum patefaciunt, signa, quæ *Dilotica* vel *Pathognomonica* dicuntur: quàm ea, quæ morborum eventus docent, & *Prognostica* vocari solent. *Therapeuticen* iterum distribuunt in *Dieteticam*, quæ sanat per rationem *Dietæ* seu victûs; & *Chirurgicam*, quæ medicâ & peritâ manu morbos externos ab homine depellit; & *Pharmaciam* seu *Pharmaceutiam* (pharmaceutria est venefica) pharmacis seu medicamentis curat. *Desiderius.* Hem, quot vocabula in Græcia nata! *Mercurialis.* Ubi Medicina & aliæ sententiæ altæ & educatæ.

Rursus *Medici* vel sunt *Empirici*, hoc est, solâ experimentorum observatione nixi; vel *Methodici*, respicientes duntaxat ad morborum causas & indicationes, posthabitâ experienciâ; vel sunt *Dogmatici*, conjungentes rationem experientiæ: Ex his alii dicuntur *Galenici*, qui modum Galeni in medendo sectantur per potiones medicatas, catapotia, emplastra, variâque medicamenta tam *Simplicia* (quæ sine admistione alterius rei, ut sunt plantæ, animantes, terra, aqua, parantur) quàm *Composita* seu ex Simplicibus mixta; alii appellantur

*Medicorum
partitio.*

tur *Chymici*, (à Græca voce χημεία, quæ est auri argentique præparatio; vel à χυμός, liquor) five *Hermetici*, (ab Hermete Trismegisto) five *Paracelsistæ* à Paracelso, five *Spagirici*, (ἀπὸ τῆς σπᾶγῆς seu σπάω, educo, & ἀγείρειν, conflare, quod in extrahendo five separando subtiliores partes à crassioribus: & eos congregando five coagulando ars Chimica seu Chemica aut *Chimiatria* occupetur:) hi caloris vi & artificiosâ manuum operatione parant separandô pura ab impuris, mirabili subtilitate, medicamina, quæ vocant ipsi *spirituosa*, extrahendo intimas rerum vires, (*quintam essentiam* nominant) quæ cùm tenaciores sint, quàm ut separari possint tundendô aut macerandô, opus est igne, à quo per clibanum & ustrinam convertuntur aut *in spiritum & oleum*, quod fit eliquandô (off. *distillandô*) aut *in flores* (ita loquuntur) sublimandô; aut *in salem* seu pulvisculum eas redigendô (off. *calcinandô*;) desudântque in emolienda medicina *catholica*, præsentanea adversùs omnes invaletudines. *Anatomici* corpora mortuorum incidunt, viscera patefaciunt, & membratim & articulatim omnia examinant. *Clinici* olim dicebantur quasi lecticularii, qui, lectulis ægrotantium affidentes, diætâ curabant & phârmacis; ars ipsa *clinice*. Hodie *clinicæ* sunt feminae, decumbentibus inservientes. Primi Medicorum *Archiatri* vocantur.

Medicamentorum alia intra corpus recipiuntur: *alia* foris admoventur, ut varia unguentorum linimenta. Omne *auxilium* seu præsidium corporis (ita *Celsus*, Medicorum Cicero, medicamina vocat) aut demit aliquam materiam, aut adjicit, aut evocat, aut reprimit, aut refrigerat, aut calefacit, aut durat, aut mollit. Demitur materies san-

sanguinis detractiōe, cucurbitulâ, dejectione, vomitu, frictiōe, gestatione, abstinentiâ, sudore, sputô, exercitatione corporis.

Medicus sanis aut minùs rectè valentibus præscribit *dietam*, ægris *pharmaca* valenita, præsentia, efficacia. Diæta est optima medicina, quippè securissima, & sine violentia, dum docet moderari cibum & potum, somnum & vigilias, repletionem & exinanitionem, corporis & animi commotiones nequid istorum admittantur ante naturale desiderium, nec extendatur ultra satietatem, nec adhibeatur aliter, quàm expediat.

Medens, cùm invisit ægrotum, (quidam sunt ægri magis ægritudine animi, quàm infirmitate corporis) non aggreditur medicationem temerè, ut solent circumforanei medicastri, circulatores, ophióphági, veterinarii & mulomedici; sed indágat prius morbi speciem, sedem, causas non tantùm ex relatione decumbentis, quâ parte quid doleat; sed ex aliis indiciis; nempe, ex læsione functionum, quæ demonstrat statum animalis facultatis. 2 ex arteriarum pulsu & tactu, qui prodit, quomodo se habeat vitalis facultas, sitne pulsus seu percussus venarum vegetus, remissus, lentus, incitatus, æquabilis, inæquabilis, formicans, vermiculans, variè subsultans, & micans, quam Medici *caprizantem* appellant. 3 ex inspectione lotii, (in matella vel matellione vitreo) quod detegit constitutionem facultatis naturalis; ubi advertitur ad colorem, copiam, paucitatem, mollitiem, duritiem, quam *consistentiam* vocant.

*Officium
Medici.*

Deprehensô *statu* facultatum, instituit *prógnosin*, sitne morbus lethalis, an salutaris, an anceps; observandô varios affectus, habitus ad difficultates

tes corporis, symptomata, pathemata, paroxysmos, (accessiones & decessiones morbi) iisque præcognitis, irremediabilem seu immedicabilem, relinquit intactum; salutarem aggreditur medelis confidenter, & conservat *naturalia*, quæ videt supereffe in ægrotante; ut natura corroborata juvet propellere inimica sibi; demùmque infit seu incipit oppugnare illa, quæ vocant *præternaturalia*; jam *diateticis* (sæpe enim graves morbi solâ curantur abstinentiâ & quiete) jam *pharmaceuticis*; jam *chirurgicis*; & accûrat, ut medicamina comprehendant, respondeant, proficiant, juvent, vincant; (vulgò *operentur*) attenditque gnaviter, quando morbus incessit; increfcit, gravefcit, subsistit, minuitur, inclinatur, in summo incremento est, veterascit, &c. Æger ægrefcit, motiunculis tentatur, malè habet, ægrotat, graviter laborat, maliusculus esse incipit, convalescit, fanescit, confanescit.

Dieta.

Dieta reficit diminutas vires: non tantùm moderatione alimenti & quietis, sed externis fomentis, refocillationibus, (fomentationibus Ulp.) & frictionibus ac suffitu, seu suffimentis & suffitionibus, non odoramentis, atque apophlegmatismis seu commansis, (vulgò *masticatoriis*) qui sunt remedia vel in ore retenta, vel manducata, aut linguæ subdita. *Pharmacis* profligat ea, quæ molesta sunt, tum humores commovendô & alterandô, (*Ovid.*) tum evacuandô; tandem mambra roborando (vulgò *confortandô*.)

Pharmaca.

Alterantia.

Alterantia remedia sunt, quæ calefaciunt aut frigefaciunt, humectant aut siccant; tum verò ut peccans materia possit faciliùs educi, vel attenuat & discutit eam: vel increffat: vel emollit, relaxat, & sol-

& solvit: vel adstringit, attrahit, obstruit, obstinat, indurat, prout res postulat.

Evacuantes sunt, cum per dejectionem relaxant, inaniunt, solvunt, ut sunt vomitoria, seu vomitum cientia; & purgantia seu carthartica, aut extergentia, (Med. *extersoria*) sive per urinam, ut sunt diuretica; tum sudorifera & sternutationem excitantia (Med. *sternutatoria*;) & gargarismi, quibus liquor palatô agitatur, retinetur, vomiturque, ita humores eliminantur exitiosi. *Antídota* item & *alexiphármaca*, quibus pelluntur mortifera venena (Med. *peremptoria*;) inter quæ theriaca est præsentissima; & amuleta, quibus depelluntur fáscina & veneficia.

Roborantia sunt, quibus aliquod membrum peculiariter corroboratur: ut pectus asthmaticis, (Med. *Thoraticis*) cor cardiacis, ventriculus stomachicis, jecur hepaticis, lien spleneticis, renes nephriticis, articuli arthriticis, &c. stupefacientia & soporifera fallunt sensum, oblitterandô dolorem.

Invaletudine profligatâ, sanitatêque recuperatâ Medicus celebrat *soteria* cum revalescente, qui illum remuneratur *sostis*. Sed restitutio, quâ quis magis relevatur, quàm integrè convalescit, facit *valetudinarium*, aut obnoxium infirmitatibus; aut, quod pejus, *clinicum* seu lectulo affixum; sive, quod pessimum, *recidivum*, id est, de nuò recidentem in morbum.

Utuntur Medici in suis præscriptionibus (quas vulgò *Recepta* vocant) votis hujusmodi. *℞*. Recipe, *℥* libram; *℥* semis; *℥* unciam; *℥* drachmam; *℥* scrupulum; *gr.* granum; *g.* guttulam; *p.* pugillum; *m.* manipulum seu fasciculum; *ana*, de singulis tantundem significat. Vocant autem id ba-

Notæ Medicamentorum

fin, quod est primarium inter Ingredientia, seu compositionem constituentia; reliqua adjuventia & corrigentia.

Juxta quas formas *Pharmacopæus* (aromatarius, myropóla, pigmentarius, unguentarius) præparat & componit medicamenta (in quibus pretio excellunt & virtute, lapis Bezoar pulveratus; aurum, uniones, & gemmæ potabiles (in *ergasterio*, vulgò *laboratorio* liquatæ) includitque liquida guttis & ampullis: arida ligneis capsis, capsulis & capsellis, pyxidibus & pyxidiculis; reliqua fictibilis seriis ac fidelis; vel stanneis lagenis, variisque nartheciis, myrothecis, alabastris, & vasis unguentariis; & circumponit in pharmacopolio (officina pharmaceutica, taberna aromataria, myropolio) per forulos & repositoria, adscriptâ cuiusvis suâ, nomenclatione. Idem ex herbis aliisque rebus éliquat aquam, aliósque succos in clinabo seu fornacula (vulgò distillatoria) superimpositò turbine, seu metâ fumariâ; quædam infusionibus diluit, & macerat.

Comportat verò medicamentariam materiam undecunque, ut nec aversetur ipsa rerum excrementa: imò toxica; quippe nihil est, quin contineat aliquid medicamentosi: potissima tamen partem desumit ex herbis, ideóque oportet esse *botanicum*.

Chimici. *Chimici* seu *Chemici* medicinas suas parant multa digerendò, stillatim eliquandò, sublimandò, rarefaciendò, condensandò, ignem reverberandò, extrahendò, solvendò, coagulandò, fermentandò, figendò, idque variis instrumentis, vasis, vasculis, receptaculis, conchis, furnulis, circulationibus, &c.

Balneum maris seu *Maria* vocant; quando res dis-

dissolvenda, inclusa vasa, aquæ calidæ in aheno (*diploma* vocant) contentæ imponitur; *Balneum roris*; quando vas aquam non tangit, sed à calore ascendente cælescit, solviturque res in illo. Operationis autem Chemicæ duo sunt genera; *Solutio* seu *Dissolutio*; & *Coagulatio*, seu Chemicô vocabulô *Calcinatio*. *Corrosionem* vocant, cùm res coagulata per spiritus corroderes in calcem reducitur; *Vaporationem*, cùm per furnum *calcinatur*, ut loquuntur; hoc est, in calcem seu salem redigitur; *Reverberatio* est ignitio, corpora in subtiliorem calcem reducens; *Elevatio* seu *Sublimatio*, quando partes subtiles elevantur, & in summitate considerantur. *Elevatio humida*, est destillatio, quâ partes humidæ in halitus extenuatæ, à siccis separantur. *Descensio*, cùm partes subtiliores descendunt. *Exaltatio* res in puriorem virtutis gradum transponit. *Extractio* est digestio è corporea concretionem, partes subtiliores relictis fæcibus dissolvens. *Fermentatio* est fermenti cum re fermentanda *incorporatio*, ut ipsi cum *Solino* loquuntur. Apud eosdem *Ignis flammans* est, qui metalla excoquit, purgat, liquéfâcit; *Torrens*, qui recrementa metallorum separat; *Candens*, quô metalla ponunt exuvias; *Corrodens*, quô rediguntur in calcem. *Ignis Græcus* aquâ non extinguitur. Secundùm eosdem omne Mixtum constat Sale, Sulphure, Mercuriô; Id quod v. g. in ligno aquosum est, *Mercurius* dicitur: quod oleáginum, *Sulphur*: quod siccum calore concrevit, (ut ex ligno, cinis) *Salem* dicunt; sic in ovô vitellus est Sulphur, albumen Mercurius; putamen Sal.

Quibus operationibus eliciuntur primo *Decocta*, seu *Decoctura*, quibus paulatim aliquid coquendô diminuitur; ut Succis, *Fluide medicina*.

Secundò Balsama, Ertracta, Tincturæ; quæ dicuntur *Medicinae Molles*. Arabes vocant *Elixir*, Quintam illam *essentiam*, seu Spiritum, ex auro, herba, aut vino extractum. Tertio Pulveres, seu Trituræ, medullam variarum rerum artificiosè pulveratarum includentes; unde officinis dicuntur *Magisteria*, quasi peculiari arte confecta; suntque *Medicinae Siccae*. Ex quorum omnium mistura porrò parantur *Medicinae Compositae* multiplices, intus vel extra corpus usurpandæ.

Medicina intus sumenda.

Intus sumuntur potiones ex aqua, melle & saccharo conditæ; (*Iulèpos* vocant) & serapia, (vulgò *syrûpi*) & linctus, paullo concretiores, tamen fluxi, sorbitiones videlicet & potiuncula medicata; tum illinctus seu eclimata mollicula, (vulgò *electuaria*) bolus, (ut nominant *purgatorius*) theriaca, & variæ condituræ seu condita; inter quæ dicuntur officinis *Conservæ*, quæ valetudinem conservant; deinde catapotia, (*pilula* vulgò) pastilli, trochisci, (*rotula*) globuli aromatarii, crustula orbiculatæ, conquadratæ &c. vulgò *morselli*; & varia scitamenta solida.

Medicamenta extrinsecus applicanda.

Foris applicantur mollicella, linimenta & unguenta, cerata & emplastra (in massam coacta, & igni præmollienda) ipissiora; & *cataplasmata*, ex viridibus herbis decoctis & contusis facta; oculis *collyria*; dentibus *dentifricia*; ventri *fomenta*; medio corpori *epithemata* seu *malagmata* (duritie emolliendæ comparata;) ano sive sedi *clystères* (clystéria, enemata;) & *bálani* sive glandes, vulgò *suppositoria*; *injectiones* etiam, & *sacculi*, quibus insidet æger.

Chirurgus.

Chirurgus (chirurgiæ vel rei chirurgicæ peritus, *vulnerarius*) manum suam *Medico* commodat, in morbis potissimum externis, & *noxis* corporis curan-

ran-

randis; quarum *quinque* sunt genera. 1. cum quid *extrinsecus* læsit; ut in vulneribus. 2. cum quid intra seipsum *corruptum* est; ut in cancro. 3. cum quid *innatum* est; ut in vesica calculus. 4. cum quid *increvit*, ut vena, quæ intumescens in varicem convertitur. 5. cum *quid deest*; ut cum curta pars est aliqua. Hinc & *curationes chirurgicæ* dividuntur in quinque classes. In *prima* sunt cancer, bubo, hernia. In 2 vulnera, plagæ, offensiones, allisiones, percussiones, contusiones, concussiones. In 3 ulcera & fistulæ. In 4 fracturæ ossium, & rupturæ. In 5 luxationes & extorsiones articularum.

Chirurgus medetur *ferrô, igne, emplastris*; ferrô *Chirurgi* quidem, dum secat five lanceolâ five scapellô *munia.* *phlebótomo* venas: Mediam, (vulgò *Medianam*) Cephalicam, Basilicam, & quæ inter indicem & minimum digitum ducitur, vulgò *Salvatella*, omnes secundum longitudinem brachii è capite descendentes, &c. mittitque sanguinem *phlebotúmeno* (*Phlebotomus* est ipse potius *Chirurgus*) diligenter cavens, ne scalprô nervum attingat, vel arteriam violet aut incídat, aut *sectiunculas, percussiones*, vel *ictus* repetat. Vulnuscule linteolum vinô madefactum imponit; ubi satis spissescens sanguinis detractum est, & exceptum pelvi, subjectis *excipulis*, deligat brachium, illúdque sensim intorquendô inferit mitellæ sericæ, de collo alterius pendenti; si periculum est *λειποθυμίας* seu defectionis (vulgò *deliquii*) *phlebotúmenum* in lectulo reponit; acetô tempora perungit, balsamum naribus allinit. (Noxius à phlebotomia somnus est.) *Exsecat* autem verrucas, aliasque partes excrescentes: & *aperit* abscessus seu apostemata: *radit* ossa scabra: *limat* prominentia: *ferrâ refecat*

emortua; aut *perforat*, (ob subtus latens pus) *perurit*que putridat carnes cauteriis, aperitq; *fonticulos* causticis medicamentis, ad erivandos humores pravos. *Ambusta* (cùm urédo afflavit brachium aut pedem) *ustione* vel frigore sanat.

Idem reponit suis locis membra *luxata*, seu *emota*, vel *extorta* suis sedibus, & compagibus: aut *prolapsa*. *Intorta* verò, *curva*, *gibbosa* reducit ad *nativam* figuram & *statum*; adhibens *quandóque* *habenulas tractorias*, eximit è vulneribus *festucas tela*, & alia *forinsecus* illata; deinde *supprimit*, *exfaniat*, *depúrat* (*Prompt.*) *faniem* seu *pus* exprimendò; tum *linamentis* subindè *volsis* (seu è *concerptis* linteis) & *rasilibus* (seu ex *lanugine* linteorum *erasis*) *turundis*, *lemniscis*, *cuneolis*, *complet*; deinde *imponit* *bapsos* seu *lanulas*, & *obligat*; postea *glutinat*, *jungit*, (*quandóque* *suendò* seu *sutura*) & *committit* *labra* (*margines*, *oras*) *vulnerum* seu *plagarum*, donec se *contrahant*, & *coëant*, *crustam* induant, *cicatricem* recipiant; aut in *ulceribus* *caro sinus* impleat, *ruptâ pustulatione*; *consólidat* ossa *juncta*, *inductione calli*: adhibens, ubi opus est, *deligationem*, quæ in *luxatis* & *fractis* fit *partim circumligatione* & *constrictione* per *scandulas* seu *tabellas ligneas*, aut *bracteas ferreas*; *partim fasciatione* *spleniorum* & *pittaciorum*, (sunt hæc *fasciæ latiores*) & *taniarum* ac *habenularum*, quæ sunt *fasciolæ angustiores*. Pejora sunt *vulnera*, quæ *collisa*, quàm quæ *discissa*.

Medica-
menta
chirurg.

Medicamenta Chirurgica sunt varia; nam quædam sunt *suppuratoria*; quæ *suppurationem* seu *puris materiam* commovent; quædam *repellentia* *fluxiones*; quædam *glutinantia* & *siccantia*; quædam *cicatricem ducentia*, vel ad eam *perducentia*:
quæ-

quædam sanguinem *sistentia*: quædam *exulcerantia* cutem: quædam eandem *producentia*, vulgò *incarnantia*: quædam *deglabrantia* & depilantia, ut dropax & psilótrum; quædam *erugantia*: quædam *hydragóga*, seu hydropicorum aquam inanientia: quædam *diapasmata*, è ficcis pulveribus conflata, & in odoris etiam gratiam, quandóque inspergenda: quædam *érrhina* naribus indenda: quædam *crustifica*, (Græcè *escharotica*, *emplastica*,) *vulneraria*, &c.

Jam *supellex Chirurgica* quàm est multiplex? *Xy-rothéca*, (capsula novacularia *Junio*) minora continet instrumenta, ut sunt cultri tonsorii, seu novaculæ, forpiculæ, dentifrangibula seu odóntagræ, in quibus nominatiores, quas vocant, *ungulam caprinam* & *pedem anserinam*: terebella, scalpella, hami simplices & duplicati: specilla varia, in quibus vulneraria adhibentur ad perscrutationem vulnerum: alia ad meatus angustos explorandos & aperiendos: *ligulæ* & *spatulæ* ea vocantur specilla, quibus illinunt unguenta & emplastra: *siphunculis* inspersunt humores: *clysteribus* immittunt enémata; *radulis* & *limis* radunt scabritiem jungendorum ossium: *dipyrénium*, specillum molli lanâ prætectum, faucibus immittunt in angina. *Alphonfinum* est ferramentum, ab Alphonso Chirurgo inventum ad vesicam & alia interiora perscrutanda, apertum, clausum, parvum, magnum, mediocre, collô vel rostro anserinô, gruínô, ciconínô. *Modiolus* vocatur *Celso* ferramentum concavum & teres, cujus usus in exscindendo osse parvo: *terebra* in magno. *Forpex deceptor* dicitur, quæ intra vulnus recepta diducitur ad sinus dilatandos; Forpicum usus & formæ variæ; sunt enim rostris seu mucronibus rectis,

*Supellex
Chirurgica.*

curvis: cavis, solidis, lævibus, denticulatis seu ferratis, orbicularibus, ad purgandas vulnerum oras, extrahendas sagittas, & globos plumbeos. *Câtheter*, g cathetêris, *Celfo* est fistula ænea argenteave aperiendo meatui urinario; *Pyulcus Galeno* instrumentum, ad pus exinaniendum: & *scolopomacharium* ad vulnerum radices exsecandas: & *phâcoti*, scalpra cuspide lenticulari, ad læviganda fracta ossa. *Meningophylaces*, eidem videntur esse instrumenta dextrè eximendi ossicula fractæ calvariæ, ne lædantur *meninges*, seu membranulæ duæ, cerebrum circumquaque continentes. *Syringótoma* sunt ferramenta ad excindendos fistularum seu ulcerum sinus, & callosos abscessus *Cauteria* seu instrumenta Caustica serviunt ustioni, ad exiccandum, amputandum, erivandum. *Cataracta* ex illis dicuntur, quibus fluxus oculis perniciosus avertitur. *Serrulæ* adhibentur ad ressecanda ossa; præter alia machinamenta & ferramenta Chirurgicis officinis nota. Inter quæ Pontanus noster vol. 3. part. 2. progym. 54. memorat *Vertibula*, *Terebra torculata*, *Tenacula camulata*; quæ quid sint, nec exponit ipse, nec alii, quos hac de re legi.

Chirurgorum gregatiles sunt *Iatraliptæ*, qui unguentis & perfriktionibus curant; *Ophthalmici*, seu Medici Ocularii, oculis medentur; *Lithótomi* calculos vesicæ excindunt.

Sed jam claudamus rivos, sat prata biberunt. Et forsan, plus fatis pro instituto nostro. Hæc attuli, ut ne imperitiùs cum Medicis loquamur: útque ea, quæ ab ipsis vel fiunt, vel fieri præcipiuntur, pro modulo nostro intelligamus. *Desiderius*. Falleris, si putes, hæc æquò prolixiora fuisse mihi; audiendò, contraxi sitim audiendi. Alius, quàm

aspicere jubet. *Desiderius. Pareamus Legibus.*

CAPUT LXXVI.

Jurisprudentia & Jurisperiti.

Jurisprudentia seu Jurisperitia (quæ est justitiae & injustitiae, ad res divinas & humanas pertinentis, scientia) nomen habet à Jure. *Jus* varii significat. Nam 1. est idem, quod justum & debitum seu æquum & debitum, ortum videlicet habet ex aliqua obligatione. 2. significat idem, Legitimum, seu, quod est Legi tanquam legi conforme & adæquatum. 3. est facultas potestas aliquid agendi, obtinendi, disponendi sine culpa: cujus potestatis violatio in crimen constituit. 4. accipitur pro sententia Judicis. 5. pro Lege; nam Jus per apócopem est quasi Lex. 6. pro scientia Legum; ad quam ut perveniamus, sciendum est, *Jus* seu *Legem* esse rectam rationum, aut omittendorum rationem, in communem omnium, ab eo, qui curam habet civitatis, promulgatam.

Hoc modo *Jus* (sive *Lex*) in *Naturale* & *Positivum* distribuitur; *Illud* est hominis menti à Deo revelatum, lumen naturæ inditum, quod honestum ab inhonesto secernitur. Ad quod revocatur *Jus Gentium*, seu quod auctoritate omnium ferè populorum constitutum; v. g. Legatos non esse violandos,

dos, vim vi licere repellere, &c. *Jus Positivum* (ita loquuntur *Jcti*) vel liberâ Dei vel hominum voluntate positum est, & ab ea dependet. Et hoc dividitur in *Jus Divinum* ac *Humanum*; illud est, Deo proximè latum ad gubernandos homines, prout corpus aliquod politicum constituunt, continétque præcepta Veteris & Novæ seu Evangelicæ Legis; in Veteri quidem seu Mosaica de Moribus, ceremoniis, judiciis; in Nova de Sacramentis. Mandatum *Humanum*, ab hominibus est sancitum & traditum, continétque *Ecclesiasticum* seu *Canonicum*; & *Civile* seu *Politicum*.

*Jus Canon-
icum.*

Et hujus quidem Juris sex recensentur species à Justiniano. 1. *Lex*, de quâ suprâ. 2. *Plebiscitum*, quod à plebe, cum auctoritate, statutum. 3. *Senatusconsultum*, quod Senatus jubet atque constituit. 4. *Principum Placita*, quæ Princeps per epistolam constituit; vel cognoscens decrevit: vel edictô præcepit. *Rescripta* sunt, quæ consulentibus respondet. 5. *Prætorum Edicta*; quod etiam *Jus Honorarium* vocatur, quod, qui honores seu Magistratum gerunt, ei dent auctoritatem. 6. *Responsa Prudentum*, hoc est, sententiæ, & opiniones eorum, quibus permissum erat, de Jure respondere; nam antiquitus constituti erant à Cæsare, qui Jura publicè interpretarentur, cum auctoritate, à quorum responsis Judici recedere non licebat; fueruntque *Jurisconsulti* appellati.

Jus Canonicum seu *Pontificium* (dictum à cānone seu regula, quâ homines ex Statutis summorum Pontificum, & Conciliorum Ecclesiæ, diriguntur ad rectam vivendi normam, & finem beatitudinis æternæ) constat quatuor libris principalibus. *Primus* vocatur *Decretum*, collectum à Gratianô, Monacho Ord. S. Benedict. circa annum D. 1150. in quo

in quo sunt Statuta diversis Conciliis & SS. Patrum auctoritatibus firmata. Secundus *Decretales*, (Epistolæ scilicet Consultantibus, à Pontificibus rescriptæ) editæ circa annum Chr. 1231. Tertius dicitur Liber *Sextus*, nempe post quinque *Decretales* compositus à Bonifacio Pont. & promulgatus circa annum 1298. Quartus sunt *Clementinæ* (nimirum *Constitutiones*) per Clementem Pont. V. conceptæ, & postea propositæ annô Domini 1321.

Sunt autem in his libris varii *Tituli*, *Rubricæ* (verba, charactere rubente expressa.) *Distinctiones*, *Canones*, *Capitula*, *Causæ*, *Quæstiones*, *paragraphi*, *Versiculi*, quæ sic notantur: Lib. librô d. di. dis. distinctione. can. vel C. canone. c. vel ca. capitulô. causa solis exprimitur numeris. q. quæstione. §. paragraphô. v. vel, vers. versiculô. Clem. in Clementis, &c.

Jus *Civile* est, quod quæque sibi Civitas aut populus peculiare constituit. Origo Juris Civilis profluxit à XII Romanorum tabulis æneis, quibus Leges incisæ annô U. C. 302. Inde, subsecutis longè temporibus, post varios Legislatores, & Legum Auctôres ac Interpretatores, tres prodierunt Juris Cæsarei, *Codices*: Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus, à suis Collectoribus sic appellati. Postea Justiniani Imperatoris jussu & curâ, totum *Jus Civile* quatuor voluminibus comprehensum est, circa annum CHR. 530. qui dicuntur Libri *Legales*, seu *Corpus Juris Civilis*; & sunt *Pandectæ* (à πᾶν & δέχουαι, quasi omnia continentes) sive *Digesta*, quibus Leges & Statuta Romanorum prolixius diffusa digeruntur. Distribuantur verò Digesta in tria volumina: *Digestum*, *Vetus*, *Novum*, & quod appellant *Infortiatum*, quasi

*Jur Ci-
vile.*

quasi valdè fortes Leges contineat, ridentibus Grammaticis. Sequitur *Codex Justinianèus* quò *Sanctiores* & diversa *Mandata* Imperatorum continentur. Tertius principalis Liber Juris, appellatur *Novellæ* vel *Authenticum*; Novellæ quidem, quia in eo collectæ Novæ Leges tam ab Justiniano, quàm ab Antecessoribus latæ; quæ postea dictæ sunt *Authenticæ* scilicet Statuta, quia cum optima fide ex Græco in Latinum traductæ. Ubi notes *Authenticum* esse volumen; *Authenticum* vero esse Legem antiquo Juri superadditam, & Codici insertam. Quartus Liber nuncupatur *Institutiones Justiniani*, quæ sunt Introductio quædam ad Jus Utrûmque. Ad Novellas adjunctus est Liber *Feudorum*, (dicitur etiam *Collatio* decima) *Feudum* verò est vocabulum Gothicum & Longobardicum, quasi à fide deductum, éstque genus clientelæ, quò vel *dignitas*, vel *veftigal*, vel *prædium* aliquod eâ Lege alicui datur, ut & ipse, & ipsius posterî atque hæredes, beneficii auctorem perpetuò agnoscant, & quasi pro patrono colant; cujusque caput, existimationem & fortunas tueantur. Quibus accedunt posteriorem Pontificum & Imperatorum *Constitutiones*, quarum illæ dicuntur *Extravagantes*, quæ vel Juri Canonico vel civili non sunt insertæ.

In quibus omnibus libris prout variæ sunt divisiones in *Collationes*, *Titulos*, *Rubricas*, *Tractatus*, *Leges*, *Textus*, &c. ita notis brevioribus signantur in hunc modum. tom. id est, tomus. li. id est, liber. tex. textus. ff. Digestis V. vetus Digestum. N. novum. Instit. Institutionibus. C. Codice. c. capite. authen. authenticâ. auth. authenticô. Coll. collatione. gl. glossâ. Col. columâ. Can. Canone. Con. Conciliô. rub. rubricâ. tr. tractatu. §. paragrapha.

persequamur. Datur Jurisprudentiæ opera,
e defint, qui sciant præstare humanam Socie-
m salvam à dissidiis. 1 *vinculorum*, quibus con-
io illa continetur. 2 *casuum*, quibus labefa-
ar. 3. *remediorum*, quibus restituitur. *Vincula*
jura triplicia: *Personarum*, *Rerum*, *Actionum*.
Jus Personarum est potestas personæ in perso-
a, cujus vi, una præest, diciturque sui juris; al-
subest, ideoque juris est alieni; quare huc spe-
maritalis potestas super uxorem: patria super
ros: *tutelaris* (vulgò *tutoria*) super impuberes;
estásque Magistratûs super subditos.
Jus Rerum est, quò persona quæpiam habet po-
atem in quampiam rem: estque vel *Dominum*;
res tenetur jure proprietatis; (JC. *proprieta-*
dicitur) vel *Possessio*; cum tenetur ab eo, qui
mfructum habet, hoc est, jus alienis rebus
ndi, fruendi, salvâ earum substantiâ: (JC. *usu-*
tuarius) vel *Servitus*; cum persona vel res est
ri obstricta, ut ex ea vel fructum percipere,
aliquid circa ipsam impedire possit, ut jus stil-
dii, luminis, tigni immittendi; in prædio ru-
o iter, actus seu via, quâ quis pedes vel eques
nmeare potest.

Jus Actionum est factum quoddam obligans e-
a, qui admisit illud: Sive sit *Conventio*, quâ duo
plures consentiunt in aliquid dandum, vel fa-
cien-

ciendum; sive obligant ad præstandum; ut fit in stipulatione, pollicitatione, & quocunque pacto, aut contractu; sive sit *Delictum*, quò admissio oritur jus pœnæ inferendæ, &c.

Casus, à quibus venit dissolutio, vel labefactatio humanæ societatis, sunt; aut invasio alieni juris; aut desertio proprii; aut violatio contractuum: quorum summa est, *do, ut des; facio, ut facias*; vel *do, ut facias*; vel *facio, ut des*: ex illo enim trino casu origo omnium litium.

Remedium est, ut restituatur unumquodque in suum locum secundum præscriptum Juris: quod, præter superius positas divisiones, est *Municipale*, seu privatum uniuscujusque Civitatis; *Provinciale*, quod proprium provinciæ cuiuspiam. Jus *Prætorium* seu *Honorarium*, quò Prætor corrigit vel supplet quædam in Jure Civili utilitatis publicæ causâ. Jus *Publicum*, quod ad statum rei communis spectat; *Privatum*, quod ad singulorum commodum. Jus *Singulare*, quod contra communem civilium ordinationum tenorem, propter aliquam naturalem æquitatis rationem, certâ constituentium auctoritate, est introductum; vocaturque *Privilegium*. *Brevius*: est Lex privata seu privatis facta. Jus *Consuetudinis*; quod in morem vetustas publicâ approbatione perduxit; unde & Jus *non scriptum* dicitur; aliud *scriptum*, & tabulis impressum Jus *summum* seu strictum, seu apex Juris, est Jus inflexibile, & minimè foro deserviens; improprie verò illud dicitur summum, quod prædurâ interpretatione trahitur ad species factorum inconvenientes. *Æquitatis Jus*, seu æquum & bonum, est humanior & benignior Juris interpretatio. Dum autem aliqui controversantur inter se, de suo Jure, ejusque sensu, itur ad *Juris-*

consultos, seu Juris Interpretes aut Jurisprudentes; inter quos qui excellunt, Juris *Antistites* appellantur; aliquando consulitur illorum Academicum Collegium, ut id, quod in Jure dubium seu controversum, (Juris controversias) legitimis responsis explanent. Inter quos si & tu nomen profiteri velis, & cum nomine scientiam: ante omnia illos, quos dixi, Constitutionum Libros (sunt enim quatuor) tibi pernoscendos putes; sunt in iis prima Juris præcepta: *honestè vivere*, *alterum non ledere*, *suum cuique tribuere*. Indidem disces, quæ Juris vocabulis subjecta sit significatio; nam absque hac quid erit Jus nisi rus, confusum & sentibus perplexum? Quibus ut te implicationibus per varias artes & scientias liberem, vide, quem laborem susceperim. *Desiderius*. Agnosco gratus. *Mercurialis*. Theologiæ nunc inibimus sacraria. *Desiderius*. A quibus exesse jubentur profani, inter quos me censeo. Ego verò; si quid liceret. *Mercurialis*. Ediffere. *Desiderius*. Si liceret ex hoc Utriusque Juris Lycéo mihi paullò peritiori abire. *Mercurialis*. Peritiori? An nescis, quomodo canes è Nilo bibant? transcurrendò. Non sumus Hesiodi, unâ qui nocte dormiendò sive in Helicone, sive in Papiniani, Ulpiani, Bartoli, aut Baldi auditorio, Apollinis Themidisve sacerdotes evadamus. *Desiderius*. *Non tam aversus equos animo Sol jungit ab isto*, ut spes mihi adeò ridiculas faciam; id te exoratum eo, ut, quando frigida illa duo verba *Meum* & *Tuum* non frigefaciunt, modò, sed nescio, qua antiperistasi, incendunt omnia litibus; mihi non gravatè, vel transcurso tantùm, exponas potiores earum rerum sive *definitiones*, sive *descriptiones*, quas non Jurisconsulti modò versant ore & calamò, sed *Leguleji* quo-

quoque ad ignorantium ruborem crepant. *Mercurialis*. Scio, quid petas, & memini, me quoque aliquando subruisse, hæc audientem nec satis intelligentem. Ades dum animo; per cenſebo, quidquid in hoc Legum & Jurium negotio communius se offerre solet; sic tamen, ut quemadmodum in nullius juravi verba Magistri, ita siquid aliter illi sentiant, & loquantur, mihi fraudi esse nolim, habeo, quos sequar. Tu me audi. *Desiderius*. Tuo suspensus ab ore.

Leges.

Ordiendô à *Legibus*, præter suprà memorata, ajunt *Jus intelligentes*, *Legem* esse præceptum commune, justum, stabile, ac sufficienter promulgatum; *brevius*; Juris & *Æqui* regulam. *Legis relaxationem*, seu exemptionem ab ea, vocant *Dispensationem*, publicâ scilicet auctoritate. *Legislatione* Lex fertur, conditur, sancitur, statuitur, sciscitur, jubetur. *Abrogatur*, antiquatur, aboletur, cum robur ei obligandi adimitur. *Derogatur* illi, cum pars aliqua ei detrahitur. *Obrogatur* ei, cum alia fertur Lex, priori abrogandæ. *Declaratur* interpretatione, ipsam in certo quodam casu carere vi obstringendi; id si fiat à Legislatore, dicitur interpretatio *Authentica*; si ab aliis, *Æquitas*, seu *ἐπιείκεια*; si præter aut contra eam, constans & durabilis alicui gratia conceditur, est *Privilegium*. Lex colitur, servatur, observatur, frangitur, rumpitur, perfringitur à *legirupis*, per *legirupionem*, ut *Plautus* loquitur. *Exlex* vixit sine Lege, aut nulli obstrictus Legi. *Legitimum*, quod conforme Legibus.

Vetus Legislatio.

Olim quemadmodum Magistratus Romani creabantur *Comitiis*; ita Leges quoque ferebantur. De quibus, in observantiam Antiquitatis hæc accipe, *Comitium* erat Romæ locus in foro, quò populus

pulus cūm litium, tūm Comitiorum causā coire solebat; ubi multa visenda: ut carcer, quem Tullianum appellabant. 2. Rostra, seu capacissimum suggestum, ē captivarum navium rostris exstructum, ac postea templum nominatum. 3. Statuæ plurimæ deorum ac hominum. 4. Puteal Libonis, quod ara fuit, quam tenentes manibus Judices jurabant, se ex animi sententia judicatu-

Comitia verò erant Conventus populi; *Curiata* Comitia
Roma-
norum. quidem, hoc est, ex curiis, quas Romulus ex tribus tribus, in decem partes, ob curam Reipublicæ habendam, dictas & divisas, constituit; quæ deinde, ad suffragium dandum, secundum censum & ætatem curiatim evocabantur. *Centuriata* Comitia erant, cūm centuriatim seu per singulas centurias suffragatio fiebat, & quidem in Campo Martio extra urbem. *Tributa* inibantur Comitia, cūm plebs sine patriciis, secundum Urbis regiones & locos, tributim, seu per tribus, posteriore ætate multum auctas, ad suffragandum vocaretur. Leges antequam ferrentur, prius scripto exponebantur publicè per *trinūdinum*, hoc est, tres nundinas, seu dies viginti septem. Exindè præmissis *auspiciis* (scilicet avium *inspectione*, *observatione* de cœlo, *tripudiō* sive terripaviō, aut solistimo, de quibus cap. seq.) ibatur in Comitia. Sin' ea non placerent, *obnuntiabant* Augures, & impediebant. Quid, quod & *morbis Comitialis* (epilepticus) diem ceteroquin Comitiale, seu gerendis comitiis aptum, vitiabat. Factâ fortitione circa ordinem dandi suffragii, (in qua prima Centuria seu Tribus, dicebatur *Prærogativa*;) ante lationem diribebantur seu distribuebantur *tabellæ due*, in quarum altera inscriptum littera A, id est, *Antiquo, nolo*: In altera U. R. *Ulti rogas*, id est, *aprobo*.

probo. Quæ deinde cistis, urnis seu sitellis per pontes angustos collocatis injiciebant, & ad ineundum suffragantium numerum dirimebantur, seu exemptæ recognoscebantur. Legem laturi suasurive *rogabant* populum seu Quirites, ut discederent in suas classes, ac irent in suffragia, (inde *Legis rogatio*;) quæ si Tribunis non arridebat; tum *intercedebant*, hoc est, sese opponebant solenni verbô: *veto*, aut *vetamus*, impediébantque lationem Legis. Denique quod plures Tribus, Centuriæ aut Curiaë comprobâssent, sanciebatur ita quidem, ut quod Populus Romanus (cujus pars vilior *plebs* dicebatur) ratum habuisset, ejus Patres Conscripti sive Senatores fierent *auctores*, hoc est, confirmarent; omnesque Cives in ramentô confirmarent. Denique Lex sive Centuriata, sive Curiata seu tributa in æs incidebatur. Hinc nota, *Depontanos* olim dictos, senes Sexagenarios, qui de ponte deiciebantur, hoc est, suffragiô, quod in ponte ferri solitum diximus, privabantur. *Desiderius.* Probè cepisse mihi videor, quæ de Juribus & Legibus generatim edisseruisti. *Mercurialis.* Quædam etiam speciatim attingam, ausculta.

Vocabu-
lorum
Juris
explica-
tio.

Qui de Jure & Justitia disputant, ita ferè solent loqui. *Dominium* habere dicitur, cui Jus est (nisi Lex obstet) de re aliqua tanquam sua perfectè disponendi; sive Jus illud sit in re, sive ad rem. Jus *prius* habet, cui potestas adest, rem aliquam, tanquam propriè suam, legitimè vindicandi. *Posteriore* præditus est, cui datur actio in personam, quæ rem illam possidet. *Dominium Directum*, si est in rem solam; *utile*, si in solos fructus. *Jurisdictio-*
nem obtinet, qui auctoritate & eminentiâ pollet super alios,, ad eorum regimen & gubernationem. *Servitus* est subjectio, quâ quis vel ipse vel

res

incubare & incubator dicitur.

Acquiritur verò *dominium* variis modis. Vel *bel-*
at est *præda* & *spolia*, ac *peculium*, quod dici-
Castrense, vel *casu* & *fortuito*, ut *inventione*
fauri; (pro *derelictis* habentur, quæ dominus
mente abiecit, ut in numero rerum suarum
e nolit; *bona incerta* sunt, quorum dominus ne-
it reperiri aut cognosci.) Vel *industriâ*, *labore*,
e, *naturâ*; ut *venatione*, *opificiô*, *agricolatio-*
&c. Vel *præscriptione* seu *usucapione*, quod fit
r continuationem temporis Lege definiti. Vel
stis seu *pactionibus*, *conventis*, *conventioni-*
s duorum aut plurium inter se, unde nascatur
erutris obligatio: quæ si utrinque oritur, *Pa-*
um seu *Contractum Onerosum* J.Cti vocant. Quod
quando ipsâ rei traditione perficitur, ut in *De-*
sito, *Commodato*, *Mutuo*, *Permutatione*, *Pignore*,
matione; aliquando scripturâ seu *instrumento* li-
rarum legitimè factô: aliquando *verbis*, seu
rtâ ac conceptâ contrahentium formulâ, unius
terrogatione præcedente, alterius responsio-
e subsequente, ut in *stipulationibus* fit. Sed
Emtione, Venditione, Locatione, Condu-
ione sufficit, consensus quovis modò exteriùs
trinque explicatus. Et hi sunt dicunturque
contractus nominati; alii vocantur *Innominati*,
uia peculiare nomen non habent, nempe: *Do,*

ut, des, &c. quemadmodum antè intellexisti.

Per do-
natio-
nem.

Quod si pactum uni tantum parti onus & difficultatem adferat, vocatur *Gratuitum*; ut est Promissio liberalis & spontanea, non sine acceptatione illius, cui promissum est factum, etsi nondum secuta sit traditio. Quidam nudam promissionem, quæ nondum acceptata, malunt vocare *Pollucitationem*. *Donatio* est doni alicujus in aliquem collatio, nullò cogente jure facta. *Antidòrum* est remuneratio obsequii seu beneficii accepti, grati animi causâ. *Donatio, mortis causâ*, est revocabilis ante mortem; secùs *Donatio inter vivos*; cum dominium jam sit in alios translatum, solò remanente usu fructûs. *Pactum nudum* vocant, quod Jure Civili necdum est roboratum; quod si robur obtineat, appellatur *vestitum*, cum nimirum pactum vel ex alterutra sit parte præstitum, vel stipulatio accesserit: vel facta contestatio & fides per scripturam, ut si Creditori *Debitor* profitetur debitum per *syngrapham*, (syngraphum) chirographum, tabulas & alias nominum factorum cautiones. *Creditor* verò per *apocham* seu acceptilationem testetur, satisfactum esse sibi à Debitore; unde chirographarius uterque dicitur.

Per adi-
tionem
heredita-
tis.

Acquiruntur etiam res aditione hereditatis, seu per *Testamentum* aut Testamentariis tabulis, quibus aliquis, vi ultimæ seu supremæ voluntatis, ab altero instituitur heres: est ergo *Testamentum* iusta mentis contestatio in id solenniter facta, ut post mortem valeat. Testamentum *Clausum* vocant, quòd Notarium & Testes lateat id, quod in eo continetur; *Nuncupativum*, quod noverunt Testes, qui, solenni formâ, debent esse septem, iidemque testabiles; resignatur Testamentum, cum aperitur. *Codicillus* appellatur illa scriptura, quâ

quâ voluntas quidem extrema declaratur, sed nulla fit heredis institutio. *Legatum* Jctis est donatio à Testatore relicta, & ab herede post mortem illius præstanda ei, cui donatum est, quem *Legatarium* vocant. *Fidecommissum* significare solet Legatum seu hereditatem ita alicui commissam esse, ut alienari non possit aut relinqui aliter, quàm Testator ordinaverit. Latini vocant heredes & hereditatem *fiduciariam*. Testamentum *Holographum* est ipsius auctoris manu totum scriptum. *Improbum*, quod contra Leges; *Inofficiosum*, quod contra merita; *Inhumanum*, quod contra pietatem. Ordo in Testamentariis tabulis est iste. 1 præfatio. 2 legata, etiam pia. 3 institutio heredis. 4 substitutiones secundorum heredum, qui olim dicebantur. In ima cera scripti. 5 Testatoris dispositiones. 6 clausula generalis. Intestabilis est, qui jure Testamentum facere non potest.

Fit etiam rerum *Acquisitio per mutuum*, quando res ita traditur in usum alteri, ut restituere teneatur tantundem ejusdem rationis, *Usura* lucrum est ex mutuo ideo præcisè, quia mutuum est (seu ex mutuo quâ mutuo) sine respectu vel *damni emergentis* (seu detrimenti ex re mutuò data obventuri;) vel *lucri cessantis* (hoc est, emolumentum consecuturi, si mutuatum non esset;) adeoque usura est lucrum seu pecunia, quæ in fœnore sortis vel præter sortem accedit. *Sors* est ipsa *pecunia*, quam creditores fœnerantur, dicitur etiam *summa*, seu *caput* fœnoris. *Interusurium* est usura mediæ temporis. Usura usuræ est lucrum ex usura non soluta, Græcis *ἀνατοκισμός*; quanquam vocabulum usura accipitur etiam pro usu & familiaritate. Usura *hebdomatica* Judæorum est, qui octavò quoque die tantum exigunt, ut annò ab-

Per mu-
tuum.

solutō unus florenus usuram ferat dimidii floreni, unde *Bucher à Bochen*. Apud Græcos erat menstrua, seu usura centesima, quā de centum florenis fœnori cedebant duodeni, & centesimō mense explebat fortem. *Illiciaria* usura centesimō primō annō exhaurit summam. *Quincunx* Centesimæ seu Quincuncialis usura est, quoties ex centum nummis quinque in usuram veniunt quotannis. Et hæc est usura sex fœnus Germanis usitatum, & Imperialibus conforme Legibus. *Semissis Centesimæ*, seu parit nummos; bes verò octo, *Jctis* quædam usura est *aperta*, alia *palliata*.

Per em-
tionem.

Acquirimus etiam res per *émptionem* & *venditionem*, dum *emptor* tenetur dare pretium pro merce; venditor tradere mercem pro pretio; per pretium intelligitur pecunia: per mercem res quævis pecuniâ æstimabilis. Est autem pretium *naturale* seu vulgare, quod vulgò mercibus imponitur; *summum*, supra quod carius vendi non possunt; *infimum*, quō minus absque detrimento exigi non potest; *medium*, quod inter utrūque consistit; *justum seu legitimum*, quod à potestate publica, ob bonum commune, est taxatum. *Venditor* tenetur emptori de evictione, ut si quis rem emptam vindicet ab emptore tanquam suam. *Retractus gentilitius* est jus revocandi venditionem rei immobilis à consanguineo. *Negotiatio* est, quando res emitur eō fine, ut pluris vendatur. *Monopólium* est, cum unus vel plures efficiunt & consequuntur, ut ipsi soli genus aliquod mercium vendere queant.

Sed jam de *Censibus* agamus, seu *Reditibus* annuis, ex quibus aliorum implentur marsupia, aliorum deplentur. Olim *Census* erat facultatum cujusvis civis æstimatio, secundum quam vel tributa pen-

deban-

lebat, in facultatibus possidere debebat quingenta sestertia seu quadringenties millies sestertios, five decem millia Philippicorum. Censu maiorius duplô erat major.

Communiter *Census* Ictis est Jus percipiendâ annuam pensionem, seu redditum ex re, aut persona alterius; qui aliquando *reprimi* potest, capitem summam redhibendô; pro lubitu vel Censum dantis, vel recipientis; aliquando *perpetuum* est. Litteras, quibus alter alteri de Censu pensionando obligatur, *Ulpianus Censuales* vocat.

Cambium verò quid esse putas? *Desiderius*. Remaneat vocabulum peregrinum. *Mercurialis*. Ita est, ut quancumque nonnemo putet hanc, elegantem & antiquam esse vocem. Ego malo *Côllybum* cum Græcis dicere, quando vel unum genus pecunie permutatur cum altero, five de præsentî per *collybistas* seu nummularios aut argentarios: vel per litteras ad exterâs nationes transfertur & transportatur.

Elocatio & Conductio fit, cùm aut persona aut res aliqua ad usum vel fructum pro pretio conceditur; *Locatur* enim vel se vel rem suam pretiô vendendum *dat*: aut faciendam *suscipit*; quod Latini dicitur *redimere*; *Conductor* est, qui operam illius præbet. Elocatio ultra novennium appellatur *Emphyteusis* (Latine *insitio*, vel *plantatio*; quia al

initio sterilia tantum in culturam concedebantur,) quæ est concessio rei immobilis secundum utile dominium, pro pensione seu obsequio certis temporibus præstando. *Emphyteuta* est, cui conceditur. Feudum (de quo jam supra) Latinis beneficium; requirit fidelitatem & obsequium ab ipsa persona exhibendum, qui vulgò *Vasallus* seu *Feudatarius* dicitur, Latine *Beneficiarius* seu *Cliens*. Unde prædium *beneficiarium*, *clientelare*. Romani dicebant dare mancipio fundum, in fidem suam accipere clientem, injicere manus fundo mancipato; mancipio accipere, fidem patroni sequi, in fidem se conferre: obsequium vel clientelam exuere; feudum paternum, illis jus gentilitium.

Per Pactum Societatis,

Pactum Societatis est conventio inter aliquos, conferendi in communem quæstum & damnum, secundum rationem contributionum. *Ludus* certamen duorum aut plurium ad animi oblectationem, eâ tamen conditione, ut victori cedat res ab utroque deposita, secundum Leges sive ex fortuna, sive industria pendentes. *Sponsione* conten-

Per Sponsionem,

ditur de veritate vel eventu rei alicujus cum lucro ejus, qui verum conjecit. *Depositum* vocatur

Per Depositum.

& res ipsa, quæ alicui custodienda traditur: & *Pactio*, quâ aliquid traditur custodiendum, ut integrum restituatur. Sed *Commodatum* aliquid, ad

Per Commodatū.

solum usum gratuitò conceditur. *Fidejussio* est alienæ obligationis in se susceptio, si, qui debet,

fide non constiterit; huic accedit alieni periculi *Præstatio*, quam *Assecurationem* vocant. Unde phra-

ses: præstare alicui securitatem: cavere alicui pecuniam: satispræstare, cavere per satisdationem,

cautionem præstare, interponere, offerre, pecuniarum cautiones, prædes, vades, sponsores, fide-

jusso-

jussores dare, item satis accipere, satis acceptio, &c. *Appromittit*, qui pro alio promittit: appromissor; JC. *expromissor*. *Pignus* creditori in securitatem seu cautionem datur. *Hypotheca*, (quia in re immobili) sine traditione, nudâ conventionem continetur; hinc illa: res pignoratitia, pignoratio, pignus capere, accipere aliquid pignori; pignorare, pignorari, oppignorare, seu pignori dare.

Intellexisti modos acquirendi? Nunc rationes & causas disce *restituendi*; cum videlicet per *Restitutionem* reparandum est damnum alicui injuriosè illatum; siue ea injuria pertineat ad bona fortunæ, per furtum rem auferendô alienam, occultè & fraudulenter, scilicet invitô meritô dominô; quæ ablatio si fiat apertè per vim, est *rapina*; si Principis fisco aut ærario publico, *peculatus*; si loco sacro aut rei sacræ, *sacrilegium*; si liberi abstrahantur à parentibus, *plagium*: si fama (quæ bona multorum de alterius moribus existimatio) violatur, est *maledicentia* & *obtrectatio*, vulgò *detractio*; si honor (qui est testificatio excellentiæ, alienô animô conceptæ) lædatur & imminuatur verbis, est *convitium*, si scriptô, *libellus famosus*; si factis. *contumelia*. Nec minùs satisfaciendum pro injuriis corpori illatis, per mutilationem, occisionem, &c. Animal, quod *pauperiem* fecit, seu damnum intulit, *noxæ deditur*, hoc est, vivum traditur. In communionem damni & obligationem Restitutiones vocantur, qui geminis his, ex antiquitate petitis, versiculis indicantur:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,

Participans mutus, non obstans, non manifestans.

Quid tu adhæc? Nunquam pridem obtundo? *Desiderius*. Ah, quem te memorem? Vastam Pandectarum iliadem in nucem contraxisti. *Mercurialis,*

rials. Ridete, quidquid domi risuum est. An tu hunc Vocabulorum Juris indiculum comparas Poëmati Homérico, minutissimi characteris artificiô in nucis angustias, sine ulla integritatis labe contracto? ô mentis albæ hominem! Quin potius actutum nos hinc auferimus, antequam in varias controversias & lites de verborum significationibus incidamus. Reflecte oculos *Desiderius*. Quorsum? *Mercurialis*. En stridet cardo, ultro panditur janua; confidentium in nos mittuntur oculi. *Desiderius*. Quorum? *Mercurialis*. Quos Minôes, Rhadamanthos, Æacos dixere Veteres. *Desiderius*. Intelligo? Judices sunt, qui velatis olim pingebantur luminibus. *Mercurialis*. Experieris Argos esse, non Tiresias; ingrediamur ad illos.

CAPUT LXXVII.

Judices, Judiciarius ordo seu forma, Executio Sententiæ.

JUDICIORUM æquitas & administratio continet Reipublicæ incolumitatem & conservat; nam per illam suum cuique constat jus & securitas, dum reprimitur violentia, & animadvertitur in violatores ac injurios rerum usurpatores, implorandô Leges, & adversus eos provocandô, aut saltem testatô denuntiandô ac contradicendô, (Jctis protestandô.

Forma
Judicii
triplex.

Forma Judicii triplex est. 1 per *amicabilem Transactionem* seu Compositionem controversiæ. 2 per *Juridicalem* in disceptando *ordinem* (Jctis *Processum*) seu Judicium strictum. 3 per *rigidam Executionem*, auditâ scilicet & discussâ lite, vigorem rei judicatæ ad effectum perducendô.

Per ami-
cabilem
transa-
m.

Amicabiliter componuntur controversiæ inter partes, sumendô *arbitrum* (*Judicem Compromissarium*)

timus, (JC. *Competens*) habens scilicet juris
onem vel *Ordinariam*, vel *Delegatam*, aut
m *Subdelegatam*, (nimirum recipiens judicia
cognitionem, ab altero sibi commissam) præ
t, armatus auctoritate publicâ, instructusque
isteriis Apparitorum, Accensorum, Præco
n, Viatorum, &c. exercet Judicia die fastô
tinet nefastô, aut cum per *justitium* dictio juris
intermittenda.

Actor (litem seu judicium intendens) olim in
non vocabat tantum, sed ducebat, trahebat
iebat *Reum*; (contra quem in judicio agitur
que defendit aut propulsat actionem;) id ho
fit contra manifestè (*notoriè*) improbum; pe
que decideri causam, vel de *simplici & plano*, sine
ello & ambagibus altercationum, hoc est, sine
epitu, figura & solennitatibus Judicii Ordina
(JC. *Processu summario*;) aut acturus *ordine le*
gimô (*Juridicô Processu*) seu Lege, intendit ei li
m five actionem, impingitque seu scribit dicam
s postulans, seu vocans in jus; unde postulatio
delatio nominis. *Accusator* strictè est, qui alte
us nomen defert in causa criminali; *actor* in ci
ili; uterque cum onere probandi; quod *Denun*
atori impositum non est; *Calumniator* accusat de
o, quod juridicè ostendere non potest.

Sunt autem formulæ variæ constitutæ pro va
rietate

rietate actionum, quibus aliquis jus suum persequitur in judicio; quarum alia *Civilis*, quâ suam quisque privatam aut injuriam aut commodum, ob alterius delictum aut noxam, persequitur. *Criminalis*, quâ de capitali fraude aliquis arcessitur ob vindictam publicam procurandam. Rursus aliud judicium seu actio dicitur *J.C. Possessorium*, ubi non de proprietate rei agitur, sed solum de ejus possessione; *Petitorium*, ubi de dominio disceptatur; illud est *Facti*; hoc *Juris*. Ubi attendendum, ut rectè edantur *postulata*, ne cadatur formulâ. Actionum diversa sunt genera, prout varia vel sunt pacta, vel delicta; v. g. commodati, depositi, empti, venditi, mutui, pignoratitii, de evictione, de dolo, metu injusto, &c. Sic de vi, de ambitu injuriarum, &c. Actio in rem dicitur Vindicatio vel Vindictio; in personam Condictio.

Dehinc *Reus* citatur vel ad tribunal Prætoris in *Prætorium*, vel ad subsellia Judicum in *Dicaſterium*; idque vel per Præconem; vel Libellum; vel Edictum (quod vocat *Proclama*;) nec rarò *peremptorie*, tollendo seu perimendô tergiversationem, ut, si citatus non venerit, contumaciæ condemnetur; qui aut prætendit rationes, (*J.Ctis Clausulas*) ut declinet forum, vel legali exceptione, vel privilegiô, (*J.C. declinatorium fori*) aut se sistit indictâ seu dictâ die, quod est obire vadimonium, seu in jus ambulare, & comparere; aliquando non sine testata aut præmissa contradictione, sive id faciat per se, sive per Procuratorem, (*Mandatarium*) Advocatum, (qui jus in judicio suggerit, & præsentiam suam commodat;) aut *Syndicum*, (qui ab aliquo collegio aut communitate ad causam agendam delectus est. Actor *vadatur* Reum, sponsione illum obstringendô, vadimonium se non

non deserturum. Vicissim Reus petit ab Actore *satisfactionem*, vel per pignora; vel fidejussores, aut cautionem, (ut vocant, *juratoriam*) hoc est, promissionem jurejurandò firmatam, fore, ut in judicio ad usque litis exitum permaneat, quò possit ipsum; si iniquè in judicium tractus sit, reconvenire pro restituendis seu refundendis & refarciendis Expensis; & de judicato solvendo, si condemnatus alter fuerit.

Exinde *Judex agit Judicium*, perficitur *Accusatio* & *Inficiatio*; (Excusatio, Defensio) accusatò aut fatente, liti cedendò, aut excusante objectam culpam, vel diffitente; oblatò priùs ab Actore libellò, qui continet *intentionem litis*, seu cardinem causæ; ubi iterum locus *excludendi* actionem, (J.C. *excipiendi contra*) opponendò Exclusionem vel Exceptionem: aut *Dilatoriam*, actionem in tempus differendò, extrahendò, protelandò; aut *Peremptoriam*, actionem omninò perimendò & elidendò.

Postquam lis ab Actore intenta seu facta est; sequitur *Depulsio* seu *Responsio* Rei. Ex utròque oritur *Contestatio litis* seu Constitutio Judicii, facta affirmatione unius & contradictione alterius litigantis; editurque juramentum evitandæ calumniæ. Inde pervenitur ad *Probationes* (rationes, confirmationes, demonstrationes) & testimonii dictiones, dum producuntur testes idonei seu legitimi, ac jurati; (si non sufficiat auctoritas eorum, & assertio nuda) hoc est, mares, puberes; non infames, non perjuri, viles, inopes, inimici, sanguine juncti, domestici, focii criminis; *testes*, cum nullà exclusionem submoveri possunt, dicuntur omni *exceptione majores*. Sed jusjurandum præscribitur verbis conceptis, ne jurator eludat
per

per voculas ambigui significati, seu amphiboliam, vulgò *Æquivocationem*. Postea exhibentur *Instrumenta* seu auctoritates publicæ, videlicet consignationes, tabulæ, litteræ authenticæ, (JC. *Documenta*) Syngrapha, Chirographa, APOCHÆ, libri rationum, pacta & conventa, &c. Tertiò adducitur ipsius *Rei Confessio*. Quibus accedunt jusjurandum, Præjudicia ex re judicata; fama per rei evidentiam aut vehementem opinionem, aut conjecturam, ac *præsumptionem* hominis.

Est autem *triplex Probatio*. 1 *Minor*, quæ rem perfectè non demonstrat, sed indiget delatò juramentò. 2 *Major*, scilicet per duos testes (in Causa Criminali debent esse omni Exceptione Majores.) 3 *Maxima* & indubitata.

Inde conficiuntur Interrogationes super articulis (JCtis *Interrogatoria*) seu rebus, quæ ad cognitionem Actionis institutæ necessariò requiruntur, secundum circumstantias seu adjuncta causæ & personarum; ad quæ Inducti Testes jurandò respondent, quod JC. est *Deponere juramentum*, unde *Depositiones* & *Attestationes*; quæ omnia Reus refellit, elevat, explicat, infirmat, redarguit, dum adferendò Exceptionem eludit Adversarii argumenta (JC. *Excipit contra*.) *Exceptio* ab Actore refellitur *Replicatione*; huic à Reo opponitur iterata & repetita refutatio seu redargutio, vel nova jurium productio, (vulgò *Allegatio*) quæ dicitur *Duplicatio*; huic ab Actore objicitur *Triplicatio*; quam excipit *Quadruplicatio*, & interdum *Quintuplicatio*.

Sequitur Conclusio causæ, & latio seu pronuntiatio sententiæ; quæ vel est *Absoluta* (JC. *Definitiva*) definiendò & determinandò controversiam, dum secundum alterum decernitur; alter causâ cadit

cadit seu lite; dum illi adjudicatur, huic adjudicatur; ille absolvitur, hic condemnatur. Vel, quæ non est de summa controversia, seu de negotiò principali aut causâ, de qua disceptatur, sed de quæstione, super ea incidente, JCti *Interlocutoriam* vocant. Si non *liquet*; pendet lis, pronuntiatur amplius, hoc est, ampliatur, protrahitur, prorogatur judicium. Aliquando Res *comperendinatur*, actionem in perendinum seu tertiam diem protollendô ac differendô. Antequam sententia fertur, Præses requirit vota s. suffragia *Assessorum*, ratâque habet; communi Decreta sententiâ, nec retractans, nec rescindens.

Promulgatâ decisione causæ, fit *Executio*; nisi *Dilatio* impetretur vel *Intercessione* seu interpositione: vel *Supplicatione* alicujus; aut pars condemnata petat recognitionem causæ, aut appellet, seu provocet, (intra statuti temporis terminos, qui nominantur *Fatalia*) ad *Judicium superius*, in quo finis controversiæ imponitur; nec *vitiligatores* impunè relinquuntur.

Quæ omnia priùs calamô excipiuntur per Scribas, Actuarios, Notarios, Libellarios, Tabelliones, Formularios, Amanuenses, Exceptores cursim scribentes, Logographos, Dicographos, (JC. *commentarienses*) brevitérque & succinctè annotantur in codicibus scripturæ primæ seu *Protocolli*; (sic dicti, à colla prima seu glutine, quô olim glutinabuntur libri) aut *protocólly*, (quasi à primo membro, nam *κῶλον*, membrum) unde postea diligenter exscribuntur; & perscribuntur, ac in *Acta* referuntur. Quorum scriptorum aliud Originarium; (vulgò *Originale*) aliud Transumptum, seu Exemplum, (vulgò *Vidimus*;) *Authenticum* est, cui vel de jure, vel de Consuetudine, plena fides habenda.

Cæte-

*Executio
sententia.*

*Protocól-
lum.*

Officium
Judicis.

Cæterùm idonei, incorrupti & integri *Judicis* est, intelligentem esse Juris & Æqui; & attentum ad ejus *Punctum*; inflexibilem, severum, religiosum, non admittere clancularias delationes; quæstiones non confundere; non prolatare causas extrahendô diem, sed insistere: non sufferre perplexitates, & Sycophantias vulturum seu rabularum forensium, injustè aliquem judiciô vexantium; vel *prævaricandô* adversam partem juvantium & cum ea *colludentium*; sed rejicere; non præjudicare inauditâ causâ; aut sinistrè præconceptâ, condemnare absentem aut indefensum; nec propendere favore aut odiô huc vel illuc, sed medium esse, & partis neutrius; non corrumpi largitionibus, (unde judicium nummarium) sed decernere simpliciter secundum *Acta* (vulgò *Allegata & Probata*) ac causarum merita; absolvendô innocentem, damnandô fontem, etiam ad *refusionem Expensarum*, ne pôtervia maneat impunita; sed ut luat, qui peccavit, sive in ære, sive in corpore.

Denique quodad *Executionem pœnalem* attinet, prout Delictorum (quô nomine etiam Crimina comprehendimus) sunt discrimina, ita & pœnarum, suppliciorum, mulctarum, quibus noxiæ pro varietate Communium & Municipalium coercerentur ab iis, qui vel *merum* habent *Imperium*, seu jus & potestatem gladii, ut olim Romæ quæsitores rerum Capitalium; vel *mixtum*, hoc est, conjunctum cum jurisdictione, seu juris dicendi licentia non tantùm in rebus capitalibus, sed etiam privatis. *Delicta* porrò vel committuntur circa *rem sacram*, ut est schisma, hæresis, apostasia, perjurium, blasphemia, Simonia, sacrilegium, sepulchri violatio; vel circa causas profanas easque

que publicas : ut *crimen læsæ Majestatis*, cum subditus adversus Principem aut Remp. perduellis est, aut rebellio, seu contumacia seditiosa, ambitus, conjuratio, collegia illicita, receptationes facinorosorum, peculatus, (furtum pecuniæ publicæ) annonæ flagellatio. Circa *personas privatas*, plagium, (abstractio liberi hominis) vulneratio, homicidium, prævaricatio, (causæ malitiosa proditio) tergiversatio, seu causæ per accusatorem desertio; calumnia, concussio seu injusta terroris injectio; raptus; (feminæ abductio libidinis causâ) impudicitia varia; crimen expilatæ hereditatis, repetundarum, furti. *Delicta communia* circa causas privatas & publicas: Prava suasio, injuria in alterius contumeliam admixta, libellus famosus, pictura famosa, rapina, damnum præter jus datum, scilicet à quadrupede, quod suprà diximus, pauperiem vocari; damnum contra jus vel injuriâ datum, incendium, effractio, expilatio domorum, vis seu violentia alicui illata, crimen falsi in scriptura, vel instrumento, (mutando, delendo, radendo, celando, supprimendo, &c.) in moneta, testimonio, partûs subjectione, nominis mutatione, &c. veneficium, magia, ariolatio, &c. *Delictum*, quod *certum* nomen in Jure non habet, *stellionatus* dicitur, (à stellione, animali fraudulento) estque fraus omnis, dolus malus, & impostura, ut si, v. g. quis, re aliquâ venditâ, postea aliam tradat, quam antè ostenderat, aut rem jam alicui obligatam iterum, obliget alteri, &c. Delictum improprie dicitur, quod sine dolo, sed non sine culpa admittitur, quæ tunc est *lata*, quando omititur diligentia & circumscriptio, quam passim homines ejusdem conditionis adhibere solent; *levis*, est omissio diligentiae, quam diligentiores; *le-*

vissima, quam non nisi diligentissimi impendunt.

Scelerosis infliguntur atroces poenæ, ut alii deterreantur à sceleribus; ubi licetor rapit, loris ligat, vinculisque vincit sceleratos, injiciens manibus manicas, pedibus compedes vel pedicas, collo numellas, (collaria, bojas) & detrudens aliquos in ergastula, ut, compediti inter ergastularios, exequantur servilla opera, alios includit nervis, & exponit erectis in propatulo cippis: (Menianô infami) alios tradens carcerario custodiendos in carcere, & enervandos fame, squalore, pedore. Quidam prohibentur exire domo, quod JCti vocant *Custodiam privatam* seu domesticam, Cicero manûs injectionem.

Mitiùs torquentur, quibus pollex inter duo ferramenta premitur; enormes malefici traduntur carnifici, subjiciuntur quæstioni, imponuntur equuleo, prægravantur ponderibus, distringuntur & distorquentur fidiculis, aliisque modis, si confiteri nolint citra tormentum, (JCtis *torturam*) ut in confessos, demum supplicium constituatur juxta promeritum.

Scorta & scortatores caduntur virgis & flagris: impudicis prostibulis inuruntur stigmata seu cauteria infamiae, unde viri feminaq; stigmatia seu stigmati; uti & proditoribus ac falsariis. Saccularii, manticularii, abigei, depeculatores mulctantur fustibus seu fustuariô, aut mulctâ, vel strangulantur Iuspendiô, in patibulo suspensi; præsertim effractores, directarii, vecticularii. Alicubi & furum socii (JCtis *complices*) ac receptores æquiparantur compilatoribus ipsis, afficiunturque æquali noxâ, pro varia tribunalium ratione.

Mœchi, (alicubi) raptores, plagiarii, homicidæ & rei læsæ Majestatis decollantur, gladiô aut securi per-

ri percussi; latrones, sicarii, piratæ, sacrilegi, crucifragiõ plectuntur, totâ contunduntur, ejusque radiis, elisis artubus, innectuntur & intexuntur; sed olim affigebantur cruci, seu furcæ. Parricidæ verò, fratricidæ, insuebantur culeo cum serpente, (aut cum cane & gallinaceo) aquisque merfi, suffocabantur. Principum interfectores discerpuntur quadrigis in diversum actis; bona verò illorum confiscantur ac publicantur; incendiarii, harioli, sagæ, striges & veneficæ cremantur super rogum: blasphemii elinguantur.

Calumniatores maligni, obtrectatorésque, & qui libellis famosis, anonymè scriptis, immerentes traducunt ignominiosè; itémque convicti perjurii, mutilantur aliquò membrò; aut condemnantur ad metallifodinas: (latomias, lapicidinas) vel ad triremes; aut exterminantur, ac proscribuntur, seu relegantur cum infamia, sive in locum *certum*, dicendi *exules*: sive ad vagandum, *extorres*; ut sic etiam Respublica liberetur purgamentis. Porro exulum tria sunt genera, videlicet *Interdicti* igne & aquâ; *Relegati*, seu ad tempus amandati à patria; *Deportati*, & certis loci limitibus perpetuò circumscripti. Minora delicta puniuntur *Girgatho* (*Suidæ*) seu catastâ clathratâ.

At crudelitas est, carnificinam exercere, dum immani cruciatu miseri (non rarò insontes, ut olim martyres Christi, & hodiè quoque) distenti torquentur, donec compago ossium divulsa membratim crepet, & singulæ ossium commissuræ distrahantur; vel ungulis, uncis, obeliscis, forcipibus, rastris, pectinibus ferreis, scorpionibus, plumbatis, taureis fulcantur & dilaniantur; vel laminis ignitis & facibus aduruntur, seu ustulantur; liquatò plumbò perfunduntur: super testa-

ceis fragmentis volutantur, aut in ollam pice, oleo, sulphure, resina bulliente impletam elixandi conjiciuntur; aut affantur, & cremantur in craticula, aut lento igne torrentur; vel prunis inambulare coguntur; aut tunicam candente, (quam *molestam* vocabant) ac galeam induuntur; aut sub digitorum ungulis subula & acus infiguntur: aut cruribus divaricatis in catasta extenduntur: aut furæ nodosos inter asserculos compressantur: aut ad bestias damnantur; aut melle peruncti, sub ardentissimo Sole, muscarum & culicum morfibus exponuntur; idque extante aliquando geminis è scaphis solo capite; (quod supplicium *scaphismus* appellatur) aut trochleam in torculari pressantur; aut rotis cultratis discerpuntur; aut vivi terram obruuntur, aut longam fame enecantur, &c.

Turcæ soleas pedum fustibus nervosè pertundunt; Itali maleficum sublimè tollunt, relaxatisque funiculis, pendulum repentè cadere faciunt. Angli suspendiarios (patibularios) deponunt semineces, & tepentia exenterant viscera; nonnullos trahis illigatos raptant ad supplicii locum, capite humum verrentes. Tyrannorum princeps, Nero, Christianos, ferarum pellibus conectos, canibus objecit lacerandos: aut palis per medium transfixos, cuspidibus sudium per os emergentibus, in usum nocturni luminis ardere jussit. Mezentius quondam mortua corpora jungebat vivis, & sanie taboque fluentes, crudeli in complexu, & longam morte necabat. Japones, præter crucis & ignis tormentum immane, cingulo tenus hominem immittunt in scrobem spurcitiis oppletam; vel scalam innexo, certatim aquam infundunt, eamque, admotis ventri duabus tabulis valide agitatis, iterum exprimunt. Quod ex parte qui-

quidam nostrâ memoriâ imitati sunt, milites dicam, an latrones, qui, circumactô fune constringentes arctissimè capita, per infundibulum ingurgitârunt undam donec alvi instar tympani intumescerent. Alicubi eò processit immanitas, resupinos ut ligarent, nudôque eorum ventri pelves inversas, cum vivis gliribus intus inclusis, superposuerint, supérq; pelves ignem exstruxerint, quô excitati glires viscera dentibus perfoderent & perroderent; alii apertæ mediî corporis cavitati injecerunt avenam in equorum pabulum. Sed pudet hæc, aliâque seculorum proba referre pluribus, tantûmque naturæ convitium inferre humanæ.

Desiderius. Quàm fuit jucundum mihi Judicis officium, Judicii formam legitimâmque punitio- nem abs te intelligere; tam graves & funesti hoc genus Phalarides & Bufirides meis acciderunt auribus. Efficis profectò hac tuâ dissertatione, ut, quò plus obeo viæ, tantò plus referam oblectamenti, contrà quàm dici solet, longa itinera longa esse fastidia. Est tamen, quod insuper. *Mercurialis.* Quid illud? *Desiderius.* Abundè cùm perspiciam, quidquid hoc causarum est judicialium, mei causâ profectûs & profectionis allatum & agitat- um esse; sperare habeo, tuô me ductu: in Veteris Romæ forensia digredi, an regredi posse. *Mercurialis.* Ita fiet, *Desideri,* ut cum cancris institua- mus iter. *Desiderius.* Etiam in Legibus retroivi- mus, sine inita viæ dispendio; cur in Judiciis non id perinde agamus? *Mercurialis.* Ut video, & te- cum mihi disputandum est, & ambulandum. Quod ergo bene vertant veterum Judiciorum Divi Præfides, revisamus illa Romuli tribunalia, sed festinanter; inde pedem ad longè sacratiora

Jura relaturi. *Desiderius*. Præcupiditate volare videor. *Mercurialis*. Ne memoriæ labi imputes, si quædam, jam antè dicta, iterum perstrinxero; malo plusculô longior quàm obscurior esse. *Desiderius*. Præsertim in re Antiquitatis pulvere obsita.

*Veterum
Romano-
rum Ju-
dicia.*

Mercurialis. Controversiæ in Judiciis privatis (nam de his nunc loquor) erant triplices. 1. *Personarum* de liberis ac servis, libertis ac patronis, ingenuis ac libertinis; potestate parentum in filios, nuptiis, adoptionibus, capitis diminutionibus ac tutelis. 2. *Rerum*, de mancipationibus, usucapionibus, jurecessionibus, hereditatibus, fideicommissis, bonorum possessionibus, arrogationibus (sunt species adoptionis) & bonorum emptionibus. 3. *de Obligationibus*, quæ erant de mutuationibus, commorationibus, depositis pignoribus, stipulationibus, fidejussionibus, emptionibus, locationibus, societatibus & mandatis, variisque pactionibus nomine carentibus; solutionibus, acceptilationibus, novationibus, delegationibus, furtis, rapinis, damnis injuriâ factis, aut datis; & ipsis injuriis.

Prætores ex tribunali in Comitio jus dicebant, reddebant, constituebant, dabant diebus fastis, à fando dictis, quibus licebat jure agere, & Prætori sine piaculo fari: *Do, dico, addico*. Diebus *Inter-cisis* fas dicebatur certis tantum horis. *Insignia* Prætorum fuerunt prætexta, sella curulis, hasta, ministri, accensi, lictores, gladius. Cum Prætor ipse jus dicebat, tum ferebatur decrevisse, dixisse, addixisse, vel absolutè, dedisse; sin' alterum judicare jubebat pro se, tum judicium, judicem, actionem dedisse, Jurisdictio his tribus verbis comprehendebatur; *Dedit*, v. g. bonorum possessionem; *dixit*, v. g. aliquem liberum esse *addixit*, v. g. in jure-

jurecessione. Prætoribus assidebant in judiciis per subsellia adjutores, qui *basta* (quæ ponebatur seu figebatur in loco judicii) præerant, inter quos Decemviri & Centumviri, &c.

Judicii Ordo hic erat. Primò *Postulatio* actionis, dein *Datio*; Dationem sequebatur *Editio*; hanc in jus *Vocatio*. Actio alia *stricti juris* secundum Leges: alia *bonæ fidei* secundum Æquum & Justum. Vocaturus quendam in jus, adhibebat aliquem actionis testem, captâ hominis præsentis aut fortè intervenientis auriculâ, dicendô: Licétne antestari? (id est, possum te testem sumere?) Si testis responderet, licet; tum adversarium etiam obluçantem vel fugientem, manu injectâ, ad Prætorem trahebat. Inde petitâ actione secundum Leges, postulabat *Actor*, ut sibi liceret in adversarium intendere, sive contra eum agere; *Reus* contra *Advocatum* poscebat, qui sibi jus suggereret; Actor autem vadabatur Reum, ut certô se die sisteret. Interea dum res in *vadimonio* fuit; Reus cognitâ actione aut cessit, aut se ad dimicandum contra comparavit; si cessit; rem pactô aut aliâ transactione composuit, unde in edicto Prætoris: *Pacta conventa*; sin' jure experiri placuit, facta est *intentio litis*, die cognitionis præstitutô. *Vindicte*, dicebatur actio, cùm de possessione, seu usu rei, erat instituta; *Vindicatio*, cùm de dominio v. g. fundi. Aliquando Prætor jurisdictionem *Recuperatoribus* mandabat, qui nunc *Delegati Judices* vocantur; *Arbitri* arbitrarias causas cognoscebant; si gravior causa, præsertim Juris, (nam facti levior erat) eam Prætor Centumviris committebat, unde Judicium Centumvirale. Daris Actori judicibus, permissum est Reo, quem ex iis, vel quos, vellet eligere; nam sæpe per alios judicabat

prætor, ut dixi. Inde uterque litigator sibi denuntiabat in perendinum, diem. Tertius cum adesset dies, factum est iudicium; jurabatque Judex Jovem lapidem, se ex Lege & animi sententia judicaturum. Litigantes juramentum calumniæ edebant. Post Oratorum ac Patronorum orationes, utramque in partem; si causa ambigua esset, dicebat Judex, sibi non *liquere*; si satis cognita, *condemnabat* aut *absolvebat*. Judiciò in hunc modum peractò, tria alia Judicia sequebantur. Primum de Reo, idque duplex; nam si pro illo pronuntiatum, *Restitutio* in integrum appellabatur; si contra ipsum; *Addictio* vocabatur, id est, ni judicatum faceret, creditori nexus addicebatur. Secundum de Petitore seu Actore, contra quem *iudicium calumniæ* est habitum, cum, scilicet pecuniâ acceptâ, litem vel falsò intendisse vel prætermisisse coargueretur. *Tertium in Judicem*, si aut dolò malò, aut gratiâ, aut inimicitia sententiam dixisset, unde litem suam facere dicebatur. Pars condemnata *æstimationem litis* præstare cogeatur.

In Judiciis verò publicis agebatur de criminibus, maleficiis, injuriis atrocioribus. *Questitores* dicti, qui ea Judicia exercebant, secundum quæstiones à Legibus præscriptas. In iis Judiciis ubi Oratores se *dixisse* significarant, Præco, elatâ voce, proclamavit. *Dixerunt*. Aliquando ad clepsydram dicendum erat, ubi usurpata illa solennia verba: *Effluxit, & Dixi*. Ibi primò deferre batur & recipiebatur nomen Rei, jussu Prætoris in tabulas scriptum, quod est *Reum fieri*, seu Legibus interrogati; cum plures unum facere vellent Reum, iudicium factum est, uter deferre deberet, quæ res *Divinatio* dicta; in qua de futuro quæritur. Ex multis accusantibus, primus, *Accusator*, ceteri *Sub-*
scri-

inde, voce Præconis citatus, comparebat;
que *Sortitio* vel *Editio* Judicum; Sortitio qui-
cum Prætor, aut Quæstionis Judex, præscri-
Judicum numerum ex urna educebat; quô-
, & Reus & Accusator poterat rejicere, quos
in sibi æquos aut idoneos putabant; quod
Sortitio dicebatur. In locum horum Judex alios
ortiebatur, & *Subsortitio* dicta est. Editione
fator ex 450 Judicibus, centum edere seu
inare: Reus ex centum tenebatur edere 50.
cognitio in duas plerumque actiones divisa;
que habuit Accusationem & Defensionem.
Sortitio potissimum testimoniis nitebatur, quæ
icis generis erant. Quæstiones, (testimonia
orum in tormentis) Testes, Tabulæ. Accusa-
factâ potestate dicendi, actionem inchoavit.
accusatio perorata, Patroni ad singula capita
ondebant, testibus utrinque adhibitis. In *se-*
la actione Reus priore locô dicebat, posteriore
usator. Ubi dixerunt Oratores, Sententiâque
ferenda, Quæstor suis Judicibus tabulas di-
buit, &, ut suas sententias ferrent, in consi-
n misit, hoc est, jussit ad urnas ire, quibus præ-
nt Custodes, quorum cura attendere, quomo-
fortes ex iis ducerentur; aut in eis calculi vel
ellæ à Judicibus deponerentur. Unicuique
ò dabantur tres tabellæ ceratæ; una A *Absolu-*
tionis;

è. Ampliationis: *Amplius cognoscendum.*
r ut plurimum poena in condemnatio-
ur vim fecisse: atque eò nomine aqua &
erdico. Duo consequebantur Conde-
m, *Æstimatio litis, & Animadversio.* In
one litis, si Reus solvendo non esset,
hastæ atque auctiori subiciebantur; ea
ent, *Sectores* dicti, Redemptorésque bo-
lamnatî vel etiam proscriptî. *Verbera-*
ercitionis, & Talionis curam habuerunt
pud Triumviros Capitaes, ad Colu-
enianam. *Verberatio* virgis facta, ex-
ilicet fascibus, mortis supplicium præ-
stigatio in castris usitata; *Talio* est simi-
oplicii seu poenæ, ut patiatur quis tali-
ecit. Ignominia & Infamia erat, cùm
erum & honorum jure privabatur. Si
lveretur, duo itidem judicia relinque-
ut suprà indicavi 2 primum *Calumniæ*, si
men intulisset accusator; alterum *Præ-*
is, si cum Defensore collusisset, & alia
ina celâisset. Calumniatoribus frons
r funestâ literâ C. Prævaricatores infam-
antur publicâ; furciferi, obnupto ca-
cam seu crucem agebantur. *Desiderius.*
o quidem Delphicus meliora consulen-
onfa dedit, quàm tu. Veterum mihi
n formam explicâsti. Memini, cùm
Tul-

Tullianas Orationes manu volverem, quoties in iis hæsitârim, quoties caput scalpserim, & antiquarium rei Judiciariæ Interpretem mihi optârim; modò nactus sum. *Mercurialis.* Si interpretari est rem superficie tenus delineare. Huic viæ ad Veteres remensæ satis est pretii, si ea tibi molesta non accidit: *Desiderius.* Molesta autem? perjucunda & peramœna. *Mercurialis.* Sed enim: Quæ mutata subito rerum hæc facies? Veteris dum Romæ forum obambulamus, subductis repente Romuli mœnibus, nova Roma caput exerit, & pro Capitolio arcem illam Adriani; pro templo Concordiæ, Vaticanum; pro tribunali-
bus profanis, sacri Juris sellas ostentat.

*Salve sancta Petri sedes, Domus inclyta Divûm,
Religione potens; Divini Numinis haustus
Tu populis spargis, cœlique sacraria pandis,
Nos etiam Verique Dei tu detegis Orbi,
Et sacras statuis Leges; cum Legibus aras.*

Te Duce ac Magistrâ, quidquid de Deo ter Opt. Max. scimus ac loquimur, profiteamur nos scire ac loqui. *Desiderius.* Sacer horror mihi concutit artus; Major agit Deus, ad majora scienda remittit. *Mercurialis.* Fac, animô constes. Cernis Templum hoc augustum, ingens, centúmque columnis nixum? Hîc illa scientiarum Regina *Theologia* sedem habet, hîc docet. Reverentem intrò feramus pedem, &, quæ summatim tradit, pro ingenio & nostro, & temporis, & itineris, percipere studeamus. *Desiderius.* Aures attentas præbeo; Tu Spiritus alme, Spiritus sapientiæ ac scientiæ, placidus animis illabere nostris,

CAPUT LXXVIII.

Theologia.

*Theolo-
gia divi-
sio.*

Est hæc, si nominis etymon spectemus, sermo de DEO; ob quam causam Metaphysici quibusdam appellantur Theologi; quemadmodum & Poëtæ, quòd Divini Numinis laudes & encomia suis adumbrare carminibus tentârint. Pressius, Theologia est studium rerum Divinarum, seu scientia de Deo, partim ratiocinatione, partim cœlesti revelatione nixa. Dividitur autem in eam, quàm vocant Positivum; & in eam, quam appellant Scholasticam. Prior nomen inde habet, quòd ponat & stabiliat fundamenta, locosque argumentationum Theologicarum, occupata potissimum in explicando & interpretando Sacræ Scripturæ sensu juxta auctoritatem SS. Patrum. Qui sensus duplex est; Alter Historicus seu Literæ, (T T. Literis) qui vel est Proprius, nitens simplici & nativò verborum significatu; vel Metaphoricus, transferens verba ad sensum Improprum. Alter est Mysticus seu Spiritualis, qui non tam in verbis quam rebus, per verba significatis, continetur. Et hic est triplex. 1 Allegoricus, significans Christum vel Ecclesiam militantem. 2 Tropologicus, seu Moralis, spectans mores. 3 Anagogicus, respiciens vitam in cœlo æternam. Omnes faciunt ad verbum Dei in se fecundum fructuosè exponendum. Theologia Scholastica, seu Dogmatica, aut Didactica, quæ & Speculatrix; magis in cognoscendo quàm agendo consistit; dum Conclusiones & consequentias suas accuratiùs & morè Philosophicò speculatur, & ad prima Principia reducit. Hæc latius sumpta, prout Religionis Dogmata enixiùs perscrutatur,

divisio est in Theologiam Mysticam & Asce-
ticam, (quæ in affectibus maximè consistit) ac
Biblicam, quæ per figuras & symbola expli-
catur.

Præcipuum Sententias, ex SS. PP. ad fidei dogmata
constantes, collegit libris quatuor Petrus Lombardus
Parisiensis, circa annum Christi 1140. quam
causam eum Magistrum Sententiarum appel-
lavit; quem deinceps alii subsecuti sunt; inter
eos eminent D. Thomas Aquinas, cognomen-
tator Angelicus. Floruit circa annum D. 1268.
Fuit Schola Thomistarum; & Joannes Duns
Scotus; claruit circa annum 1294. qui
tator Subtilis audit cum Sectatoribus suis. Prior
opus suum Theologicum, quod Summam voca-
vit, tres in partes divisit. In Prima agit de Deo
et Angelis. Secundam divisit in duas alias, qua-
rum priorem nominavit Primam Secundæ; alte-
ram verò Secundam Secundæ. In illa disputat de
homine, ejusque actibus, vitiis, ac peccatis,
et de legibus & gratia; in ista de Virtutibus
et Theologicis quàm Moralibus. In Parte Ter-
tia de DEO Homine (seu Divini Verbi cum hu-
mana Natura communicatione, quod Sacratissi-
mum Mysterium Græci *ἐνανθρώπησις*, Latini incar-
nationem vocant;) & de Sacramentis.

Differunt ergo Theologi, juxta methodum S.
Thomæ

Thomæ in Parte ejus Prima, de Existentia DEI (ut loquuntur) quomodo videlicet existat ac sit; quâ cognosci queat; quæ sit ejus natura, quæ proprietates, attributa, perfectiones; quomodo simplex; excludens omnem compositionem; unus non admittens numerum aut consortem. summè bonus, infinitus, immensus, immutabilis, æternus, nulla cognitione exhaustiendus, (T.T. Incomprehensibilis) ineffabilis; cognoscendus tamen intuitivè (ut T.T. loquuntur) seu clarè videndus à Beatis per Lumen Gloriæ. Ipse verò scit & videt omnia, quæ facta sunt, & fient, fierique possent vel absolute, & sub conditione. Et hæc vocatur T.T. Scientia Media seu Hypothetica, vulgò Conditionata. Ejusdem voluntas alia est Beneplaciti, quæ si sit simpliciter & absolute efficax, nunquam frustratur suò fine; quod si merum sit desiderium, frustratur sæpe; hinc enim sunt peccata.

Alia est signi, quâ exterius radiat per præceptum, prohibitionem, permissionem, consilium, oblationem opus præsentis ad agendum, quid ab Angelo vel homine fieri velit. Hinc oritur Doctrina de Providentia DEI, de desiderio omnes homines salvandi; de Prædestinatione (ut loquuntur) seu Destinatione & efficaci Decreto, transmittendi quosdam ad æternam beatitudinem. (Reprobi dicuntur Præsciti, nequaquam destinati ad supplicia æviterna.) In hac Parte disputatur etiam de Mysterio SS. Trinitatis, de Processionibus Divinis, earumque principiis, relationibus, notionibusque, & speciatim de Personis ipsis Sacratissimæ Triados, Patre, Filio, & Spiritu Sancto, deque earum missionibus, per quas manifestantur Mundo. Et hæc de DEO.

tem (beatificam vocant) comprehensionem
uisionem (ut loquuntur) possessio. De do-
s corporis beati, quod subtile, agile, clarum,
corruptioni obnoxium; de præmiis coele-
n civium. Hic explicatur, qui sint actus hu-
i, & qui ex iis, quomodoque liberi ac volun-
; qui non voluntarii, qui violenti ac coacti,
medii seu mixti propter cupiditatem, metum,
rantiam, incogitantiam; quæ sit ignorantia
cedens, comitans, consequens. Quæ actuum
anorum regula proxima, nempe conscien-
five ea sit opinans, five dubia, five errans.
lentur actus indifferentes, seu ἀδιάφοροι, ra-
e mali aut boni. Quid sit peccatum, & quo-
ex; quæ differentia, quod ad speciem & nu-
um; quæ ejus macula, quis habitus, quæ pœ-
amni & sensûs, cur illa æterna; quòd DEUS
fit autor peccati; quomodo lues originaria
damo in posteros propagata sit; quod cupi-
tis pravæ (concupiscentiam vocant) motus,
reprimuntur; vel quibus resistitur, non sint
catum; quâ ratione, per labem illam proto-
torum, natura sit corrupta & vulnerata. Ex-
tractatur de Legibus, quarum ea est con-
o, ut sint utiles, autoritate publicâ conditæ
atis promulgatæ; ubi agitur de Legis Mo-
æ obligatione & abrogatione; de Legis
Evan-

...sacramentum, &c. Quæ sunt Censuræ, seu Pœ-
nitentiæ five Pontificiæ; Quid in Jure Ca-
nonicæ, Excommunicatio, Suspendio, Interdictum.
Gratia Divina, quæ ejusdem divisiones
inherentem & Efficacem; in gratis datam, &
in mercedem, (aliàs Justificantem seu San-
ctificantem:) in Excitantem (Vocantem, Operan-
tem, evenientem:) in Adjuvantem, (Coope-
rantem, Comitantem, Subsequentem.) Quid sit
de Condigno, quid de Congruo, &c.
In Secunda Secundæ, Virtutes ex Gratia
sicut ex radice prodeunt, declarantur; in
quæcellunt tres illæ, quas Theologicas vo-
cant, Fides, Spes, Caritas. Fides quidem, cum
fidei, nobis proponitur per verbum DEI
scriptum, & non scriptum, seu Traditiones; itém
auctoritatem Ecclesiæ, hoc est, summum
magisterium, Conciliâque à summis Pontificibus
constituta; & ipsius Ecclesiæ certas notas ac signa,
quibus veritas à falsitate discernitur. Est autem
fides simplicissima quidem, obscura tamen; cujus
certæ digna redduntur creditu, cum illis, quas
Ecclesiæ notis, quod sit Una, Sancta, Catho-
lica, Universalis. Hîc disputatur de necessitate
fidei five explicitæ five implicitæ; de con-
fessione five professione externa, de vitio oppo-
situm, quod est Infidelitas, prout convenit Judæis,
Infidelibus, Hæreticis.
In fine, in fide erroneum, quid suspectum, quid
offen-

offendens pias aures, quid temerarium, quid inducens ad aliorum peccatum expenditur. Quomodo hallucinentur Novatores, non distinguentes spem à fide; in quo consistat spei certitudo; cui opponitur desperatio ac præfidentia (vulgò præsumptio.) Hinc gradus fit ad charitatem Dei & hominis; ubi fit mentio duplicis amoris, quorum alter *amicitiæ* seu benevolentia, (in quo tamen hoc discrimen est, quòd amicitia apertius se exerat) cuius finis est is, cui volumus bene; alter, quem vocant *concupiscentia*, illum ipsum, qui amat, respicit. Hic explicatur ordo amandi alium præ alio; item corripienti & corrigendi. Huc etiam spectant, quòd Græci dicunt *σκανδαλον*, nos offendiculum, ruinam, impactationem vocamus, cum scilicet quid dicimus, facimus, omittimus, per quod alius inducatur in occasionem ruinæ spiritualis, seu committendi peccatum. Dehinc in disputationem veniunt Virtutes illæ, quas supra diximus, Cardinales vocari, inter quas plurimum negotii facessit Iustitia; huic cum annexa Religio, Virtutum Moralium nobilissima, spectat ipsa quoque ad hunc locum; sed nos ei peculiarem destinavimus.

Pars Tertia Summæ Thomæ agit de Verbò Incarnato & Sacramentis, quorum vi & efficaciam, meritorum Christi participes reddimur. Est autem Incarnatio Naturæ Divinæ cum Humana copulatio ac conjunctio in eadem hypostasi Verbi, scilicet secundæ Personæ SS. Trinitatis, Filii Patris æterni, cuius ille Imago est, & Verbum, quod per Intellectum est genitum; qui, per unionem hypostaticam, nostram assumpsit naturam seu humanitatem. Hic explicatur Christi sanctitudo; quadruplex ejus scientia, scilicet visio beata, scientia

tia infusa, acquisita, & ea, quam per experientiam habuit; libertas ejusdem circa mortem subeundam. Conjunctio cum voluntate Divina, præmia meritorum Servatoris, ejusque cultus *Latreuticus*; ubi per digressionem de veneratione Cœlitum, SS. imaginum, Lipsanorum, &c. Quæ sit communicatio idiomatum, seu attributorum utrique Naturæ, Divinæ & Humanæ, communium. De Sacramentis verò, quomodo sint signa sanctitatis, & simul causæ, dum gratiam et continent, & dignè suscipientibus conferunt, quam Veteris Legis Sacramenta solum figurabant seu præsignabant; & complura alia, quæ de illorum materia, forma, ministro, effectu, fructuque quæri solent. Sunt autem Sacramenta numero septem; *Baptismus*, *Confirmatio*, *Eucharistia*, (in qua Transmutatio panis & vini in Corpus & Sanguinem Christi, à SS. PP. *Transsubstantiatio* vocatur) *Pœnitentia* (quæ constat dolore de peccatis; eorum, coram Sacerdote explicatione; & punitione, seu vindictâ criminum, de se ipso sumptâ. Huc revocantur *Indulgentiæ*, seu relaxationes & condonationes pœnæ temporariæ, Deo pro peccatis solvendæ) *Extrema Unctio*, *Ordo* seu initiatio ministrorum Ecclesiæ, *Matrimonium*. Sacramentalia vocantur, ritus, ceremoniæ, actiones exteriores ac religiosæ, ab Ecclesia approbatæ, conferentes cum ad decentem ac piam administrationem & susceptionem Sacramentorum; tum ad reliquum Dei cultum obeundum, ut sunt: *Precatio Dominica*, *Aqua lustralis*, *Signaculum SS. Crucis*, cerea effigies Agni cœlestis, *Exorcismi*, *insufflationes*, *variarum rerum consecrationes* & *benedictiones*.

Desiderius, Quanta rerum Theologicarum silva est!

tur, ex Ciceronis & aliorum Latinioris ling
Autorum arculis verba sumenda duco; sed ubi
aliqua vel non extitit, vel certè illis Latii Pa
bus Patratis nota non fuit, quò, quæso, pa
nomen ejus extare potuit? Nam quis ferat,
cum, nescio quo, Tulliano simiolo, fidem De
nam, voces Persuasionem? Ut Excommunicat
nem, aquâ & igni interdictionem? Ut pecc
morituro remittere, sit Deos superos Manés
Illi placare? Ut Sacramentum, Passio, Redemp
tanquam parùm Romana à Romanorum Rel
one proscribantur? *Desiderius*. Meâ quidem
tentiâ minùs religiosus est, quis quis in hac
teria verbis æquò religiosior est. *Mercurialis*. A
te de hoc judicio.

Nos cum sancta Matre Ecclesia & loquamur
& sapiamus. Id tamen, dabimus operam, ut
minùs terfè, non tamen sordidè locuti videamur.
Desiderius. Hactenus de Theologia, quam dixi
Speculatricem vocari, egisti; Quæ Practicæ,
Moralis, sit Methodus & Argumentum, nunc
pedi. *Mercurialis*. Hic in varias itur distributiones
quidam digerunt eam secundùm ordinem Alpb
beticum; alii ferè modum & divisionem D. Aqu
natis sequuntur, omiſſis, quæ plus subtilitatis
speculationis habent. Qui Controversias Fi
tractant, diversâ & ipsi incedunt viâ, & Hære

Hydrum illam multicipitem, punctim cæsimque adoriuntur. Institutionum Christianarum seu Doctrinæ Catechetiæ Summa continetur quinque capitibus. In 1 agitur de Fide & Symbolo Fidei. In 2 de Spe & Oratione Dominica. In 3 de Charitate & Decalogo ac Præceptis Ecclesiæ. In 4 de Sacramentis. In 5 de Officiis Justitiæ Christianæ, hoc est, de peccato vitando, de virtute sectanda. Sed de his satis. Si quæris, quomodo testimonia ex S. Thoma adducta notari soleant, observa, Summam ab ipso Theologicam divisam in Quæstiones, & has in articulos, suis inscriptas titulis. In his proponit Oppositiones; istis subiungit suas Assertiones seu Responsiones (quæ vocantur Corpus;) post Responsiones subdit Solutiones objectorum, hoc modò: S. Th. 1. P. q. 12. ar. 6. ad 1. id est, Primâ Parte, quæstione 12. articulò 6. ad primum argumentum oppositum respondendò vel dicendò. Si notæ sint hujusmodi: 1. 2. q. 6. &c. vel 2. 2. q. 3. exprimuntur ita: Prima Secundæ; vel Secunda Secundæ (Partis; quandoque additur in Corp. hoc est: in Conclusionem seu Assertionem, quam facit S. Thomas: Quid verò dices ad has figuras? D. A. in 4. d. 49. q. 2. ar. 2. Explico: Doctor Angelicus in librum quartum Sententiarum, (nam in quatuor hos libros, commentatios edidit) distinctione quadragesimâ nonâ, quæstione secundâ, articulò secundò. Apud Scriptores Theologos reperies varias citationes. v. g. D. 6. f. 3. dub. 1. concl. 3. n. 4. vel tr. 6. c. 2. m. 3. h. est, Disputatione sextâ, sectione tertiâ dubiò primò, conclusionem tertiâ, numerò quartò; vel tractatu sextò, capite secundò, membrò tertiò. Gl. indicat glossam seu interpretationem. *Desiderius*. Tot inter nobiles scientias, quas methodicè

pro mutuo adiutorio, in familias, Respublicas
Regna, cujus rei fundamentum est Concordia
videamus imprimis, quid Oeconomia reposita
domestica? De Rebus Theologicis recurret ad
mentum.

CAPUT LXXIX.

Oeconomica.

Est prudentia de obtinenda felicitate domestica, quæ aliàs dicitur bonum familiare, domesticum, œconomicum; ad quam tuendam requiritur primum parare, tum parta tueri. Principium hominum consociatio, est domestica; ea triplex, *conjugalis*, *patria*, *berilis*, ritè coalita in unam familiam: quam regunt paterfamilias, materfamilias; quibus subsunt filii & filiaefamilias, universumque famulitium.

Distinctio rei familiaris hæc est. Possessio domestica vel est immobilis, vel mobilis; immobilis naturalis, aut artificialis; *naturalis* vel *terrestris*, ut ager & hortus: vel *aquea*, ut lacus, stagnum, piscina, fons; *artificialis*, est domus. *Possessio mobilis* vel est *mensura*, ut nummus: vel *mensurata*, et animata vel inanimata. *Animata* est vel hominifera, ut servus; vel bestia, quæ facit vel ad *nutritionem*, ut ovis, capra, sus; vel ad *laborem*, ut jumenta; vel ad *munditiam*, ut felis; vel ad *custodiam*, ut canis.

vel ad *delectationem*, ut psittacus, philomela. *Inanimata* possessio est vel *necessaria*, vel *honoraria*. Ibi sunt ad *victum pertinentia*, ut esculenta & poculenta; & *suppellectilia*, eaque partim *vestiaria*, ut vestimenta, lectisternia, mappæ; partim *vasaria*, ut culinaria, cellaria, menfaria; partim *sellaria*, ut cistæ, mensæ; partim *operaria*, ut securis; partim *ignominiosa*, ut maculæ; *honoraria* sunt imagines, statuæ, tapetia.

Acquisitio rei familiaris.

Acquisitio rei familiaris est vel simplex, vel mixta. Simplex est ordinaria, vel extraordinaria. Ordinaria fit labore; estque vel naturalis, vel artificialis. *Naturalis* est vel *primaria*, ut Georgica, sub qua Agricultura, Viticultura, Horticultura, & Cura silvestris: vel *secundaria*; eaque vel pecuaria, sub qua Pastoritia, Venatoria, Aucupium & Piscatura; vel fossura metallica, vel cæsura lignorum.

Artificialis acquisitio est vel permutatio, vel ædificatio. *Permutatio* est mercatura, fœneratio, & operæ elocatio. *Mercatura* vel est liberalis, eaque tum domestica, quæ dicitur institoria (Sueton.) & *stataria*; tum externa, quæ est *maritima* seu *nautica*; & *terrestris* seu *vectoria*; vel *sordida*, ut cauponaria. Fœneratio est usura, vel cambium, de quibus cap. 76. *Operæ elocatio* est itidem vel liberalis, vel sordida; illa est, cum quis operam suam Reip. locat in officio aliquo publico; hæc in privato, quæ est mercenaria. *Ædificatio* est, quâ domus acquiritur accommodata familiæ quoad sanitatem, commoditatem ac jucunditatem: itemque rei familiari servandæ.

Acquisitio extraordinaria vel est *directa*, ut hereditas, accretio per alluviem, dos, donatio, inventio thesauri; vel *indirecta*. (Quintil.) ut emptio, locatio, conductio, lusus, cautio, depositio pignoris,

ris, & similia. *Acquisitio mixta*, cùm plures modi acquirendi concurrunt. v. g. occupatione, accessione, ædificatione, confusione, usucapione, usufructu, parsimoniâ, &c.

Domum faciunt *ornatam* parietes bene fenestrati, albati, picturati, projecturis ornati; *tutam* verò januâ bene obseratâ, fenestrâ bene cancellatâ seu clathratâ; *commodam* verò conclavia justâ amplitudinis bene distincta pro vario usu: nempe ut sit, ubi convivant domestici, hibernaculum seu hypocaustum instructum fornace vel camino; Andronitis seu andron est pro viris; Gynæcéum vel Gyneconitis pro feminis. Et pro parandis cibis culina; tum refertum suppellectili mensariâ coenaculum (triclinium, coenatio) & pro penore asservando cella (hypogéum, apotheca penuaria seu penaria, promptuaria, (promptuarium) mellaria, olearia, vinaria, carnaria, farina-
ria, casearia, granarium, &c. & pro requie nocturna dormitoria; próque aliis rebus idonea reconditoria, armaria, arcæ, repositoria, denique pro transferendis rebus sportæ, cophini, &c.

Cubiculum habeat lecticas, quarum latera utrinque lectum sustentia sunt spondæ, harum partes extremæ, fulcra; quibus superextenta caduca, aut filô texta, aut lignô coassata; & lectister-
nia (toralia, findones lecticariæ;) grabati (anacinteria) sunt pro meridiana reclinacione delicatiorum, quam Latini meridiacionem vocant: & vasa cum præfatione honoris nominanda, ut matulæ (scaphia) pro vesica levanda; & adstructos secessus pro exoneranda alvo, vulgò *latrinas*: civilius dixeris fellas *patroclianas* & *familiares*, loca communia: loca quò eunt *saturi*, seu quò itur ad *requisita naturæ*. Solet è lacunari suspendi cubicu-

laris lucerna, seu lychnus, vel unius elychnii, (monomyxus) vel plurium (polymyxus.) Cubiculo vicinum est *procætium* seu antithalamus; inde *solarium*, ex quo transitus ad viridaria, ubi ambulacra subdialia, hypæthrum, xystum seu xystus, éxedra, peristilium, diæta, stibadium; nec desunt aviaria, columbaria, gallinaria, & pergulæ & porticus, sub quibus lignorum caudices (segmenta, fragmenta) & *ruta casa* reponantur.

Ordina-
tio con-
tubernii.

Bona *ordinatio contubernii* sita est in distributio-
ne rerum & officiorum: ut quæque res in domo
suum habeat locum; & quisque locus suam rem,
quò pareat statim, quid absit, vel adsit: item quis-
que domesticus suam functionem, & quæq; fun-
ctio suum agentem, ne, respectando alius alium,
omnes agant incuriosè, omnia tamen sub inspe-
ctione *Oeconomi*, (quem etiam procuratorem, cu-
ratorem, dispensatorem, promumcondum, sub-
curatorem, obsonatorem appellare licet) ad cu-
jus curam pertinet non cibatus tantum & com-
meatus, (res cibaria ac potoria) sed præcipuè ra-
tiones *accepti & expensi*; quas, antequam in *ratio-
narios codices* referat, prius subnotat in *Diariis*.
Servit etiam in quotidianum usum *talea* seu tesse-
ra, (lignum quadratum) in qua numerus vel ac-
cepti vel expensi, inveci seu illati, & exportati
apprimitur, annotatur, inciditur crenis. Et quia
aliud est parsimonia, aliud fordities, ditectendum-
que artibus est bonis, non malis, cavebit, ne, ni-
mium parcè faciendò sumptum, defraudet geni-
um familiæ, dum fordidè & præparcè de victu
quotidiano derádit, & improbè comparcit. *Pa-
terfamilias* curabit, ut omnes noctu *sub clavi* sint:
meminerit, se esse *primum mobile*, uxorem & libe-
ros *stellas fixas*, *Saturnum* gravitatem, *Jovem* pru-
den-

dentiam, Martem fortitudinem, Solem religionem, Venerem humanitatem, Mercurium facundiam, Lunam ubertatem rerum, Centrum immobile justitiam. Ab his ad officia conjugum progrediamur.

CAPUT LXXX.

Conjugalis Societas.

Basis familiæ est conjugium à Deo institutum, (sed nequaquam præceptum omnibus, cum virginitas sit præstantior connubiô) ad propagationem generis humani; inde enim veniunt legitimi liberi, & propter hos, famulatus, cum reliquo apparatu œconomico.

Matrimoniô junguntur mas & femina: nec refert, utrùm ille sit juvenis, an viduus, virgo, an vidua; dummodo ambo sint cœlibes & nubiles, nec oppidò dispariles ætate, nec arctiùs propinquitate conjuncti, ne nuptiæ fiant incestificæ; néve ex nobiliore familia denúbant, & innubant in ignobiliorem, quod parit discordiam.

Mas dispicit sibi de femina, ad nubendum habili, (nimiùm juveniculæ, nimiùmque exoletæ, & annus, sunt illocabiles) quæ honestè nata sit, & pudicè educata, famáque illibatâ: utrùm insigniter dotata aut venusta, an indotata, non adeò curandum; quia dos, sive fuerit *profectitia*, videlicet à parente profecta: sive *adventitia*, nempe à quovis alio proveniens; *parapherna* (JC. *paraphernalia*, sunt proprium uxoris *peculium*) & *forma* sunt bona fugacia & evanida, & excitant plerùmque *rivales*, quorum alterum ferre repulsam necesse est; dotalia bona compensat virtus.

Postquam adjecerit animum ad aliquam, eamque honestè adamârit, *ambit* ipsam ducere in matrimonium, sive proceť seu pœscat eam à parenti-

Prensatio.

bus per pronubum, aut conciliatricem, (apage leones & lenas) vocatur *prensator* aut *procus*; quòd si uterque nupturientium patrìmus est, aut matrìmus, nihil tentant insciis parentibus, si his orbi; consulunt *Curatores*.

Contractus nuptialis.

Cùm *Amans* seu *Amator* (*Amasius* & *Amasia*, *Amatorculus* amat leviculè) obtinet, ut sibi *amata* despondeatur, constituuntur & celebrantur *Sponsalia*, confirmaturque *Desponsatio* (quæ est promissio seu stipulatio futurarum nuptiarum) *arrhis*, quas Jcti vocant *Sponsalicias*. Solent desponsati, publicè promulgari à suggestu, ne connubia sint clandestina, aut interveniant impedimenta contractum connubialem vel prohibentia, vel etiam dirimentia, & ita fiant innuptæ nuptiæ; qui quidem Contractus Matrimonialis (quæ est stipulatio, seu mutuus consensus de præsentì traditione corporum) apud Christianos evecta est ad dignitatem Sacramenti; nec ritè confici potest, nisi in præsentia Curionis & testium. Ad evitandas lites scribuntur priùs & consignantur tabulis *pacta dotalia*; quibus de dote & reciproca donatione convenitur & cavetur.

Matrimoniò contractò, cujus vinculum est indissolubile, (neque enim more Hebræò aut Gentilium licet repudiare, seu dare *libellum repudiì*, aut *polygamiâ* uti) dies dicitur *nuptiis*, quâ copulantur à Parocho, solennique precatìone & ceteris Ecclesiæ ritibus junguntur novi conjuges; quam Solennitatem cohonestant utriusque partis necessarii & *paranymphæ*, comitantes sponfam pronubæq; eam concinnantes. Canitur *Hymenæus* (Thalassio, Epithalamium) & in *Nymphæo* geniale epulum ac choreæ instituuntur. *Dígamus* est, qui secundam uxorem duxit.

r; ejusdem soror, *glos* (oris;) fratris uxor
ria, sororis maritus, *sororius*; cæteri conjuga
um, *cognati* sunt inter se & *affines*; est & lustr
necessitudo ex baptismo orta, ubi, qui sacr
te tingitur; dicitur *susceptus*, quem qui susci
seu tenet manibus lustrandum, appellatur *pa*
rus, (*susceptor*, *pater initialis*, & quia ei nomen
ponit, *Onomasta*; vulgò, *Compater*.

Officia Conjugum communia continentur amor
auxiliò mutuò, itémque fidelitate conjugal
patientia. *Mariti* est, sustentare & proteger
orem, honorificè de ea sentire, verecundè cum
a vivere, reverentiam potiùs quàm metum su
nciliare, exorbitantem corrigere, quoad fier
test, suaviter; nec, nisi extremâ necessitate
nire ad verbera. *Officia uxoris* propria sunt, et
domiportam instar testudinis, castimonix stu
re instar Penelopes, dispensare labores dome
cos instar apiculæ, esse *condam* potiùs quàm *pro*
am; maritum habere pro lege & norma sua; ali
is negotiis se non immiscere; denique non esse
usèum hirundinum. Sit concordia inter utrúm
ne & mansuetudo; oxor sit viripláca, & obediat
r imperet, sed non despoticè, neque sit uxoriu
illi, qui argentum accipiunt dote, imperiur
endunt; ab utròque absit *zelotypia*, & quam vi
ensuncula quandòque domesticæ intercurrent
pro

Democritus is fuit, celebratus à ritu, uti
tus à fletu. Quid ad parentes & cognatos
at, porrò disquiramus. *Desiderius*. Quod
m facias, pauca, quæso, interseras de ve-
Nuptiarum ritibus, nam frequens illorum
toribus occurrit memoria. *Mercurialis*.
i aliqua hîc tangam. Plura cap. 88. Nu-
æcedebant *auguria*; inde nova nupta,
omuni nomine *Cajam* appellabant, de-
ur in domum viri cum *facibus* (hinc tædæ
;) ipsa *flammeô* velata, seu *obnupta*, (unde
) *colum* & *fusum* gestabat; alia ejusdem u-
puer (quem *Camillum* vocabant) in operto
ebat; uxores quasi *unxores* sunt dictæ, quia
anux maritalis oleô ungebant, dabântque
, ne limen transgrediendô contingerent
oi aqua ipsis & ignis offerebatur, ad signi-
m irruptam connubii copulam quacûnq;
na; quibus ceremoniis adhibitus est deus,
en *domiducus*. Novis conjugibus sparge-
à pueris prætextatis *nuces*, & *Fescennina*,
asciva (quæ & prætextata dicuntur) occi-
r carmina, faustaq; vota acclamabantur.
um cum uxore facturus adimebat ei *cla-*
es suas habere jubebat. *Desiderius*. Paucis
ti, quod volebam. *Mercurialis*. Imus, &
mus, *Confarreationem* fuisse olim genus
i inter virum & uxorem, in signum fir-
missi-

& femineâ : cujus intuitu fiunt è conjugibus parentes, pater & mater ; quidam funt proles. Cùm tempus est pariendi gravidæ uxor & Deus avertit casum abortionis, (fœtus in utero conceptus, antequam perfectè formetur *bryo* dicitur) enititur filiolum, vel filiolam, etiam quodammodo gemellos, rarò tergeminos ; & postquam peperit, (antea parturiit) fit *puerpera*, latet in camera domi tempore puerperii, aliquot à partu diebus in exilii septimanis, inde prodit, & in aditu templi sacrò lustratur carmine.

Obstetrix (deductis *secundis*, vulgò *secundinis*) accipit infantulum tepidulò balneolò, lætatürque, si videt esse corpusculò integrò, & absque ulla laceratione ; reponitque in cunis involutum fasciis, & ligatum ; vagientem autem delinit, cunarum tremore rursus agitatione, & consopit.

Alma genitrix (aut etiam conducta *nutrix*, nutritrix) fovet alumnum suum, reclinem in sinu suo, amplexatur, osculatur, suaviatur ; præbensque ubera sitienti, lactat eum. Pusio ipse lactet, te-
taccum lactis extrahit labris, seu lac suc-
tu : (*con-*
actaneus dicitur, qui iisdem mammis nutritur
nullò post tamen satiatur seu nutricatur pul-
tæ præmanfòve cibò in *pædagogio*. *Geraria* absterge
ordidatum molliculis linteolis, & involvit plu-
neo lectulo, ne algeat : sæpiusculè etiam im-
fitur

i manducare cibos solidiores; hîc in-
ter, bimulus circiter; ad mucum ab-
appenditur ei fasciola pectoralis: ad
pro amuleto bulla. Reliquum infan-
exigitur lallandô & lusitandô pupis,
cæterisque crepundiis; sed petulan-
em aut flentem solent territare *man-*
erriculamentô. Et sic paullatim ma-
in ephebéum deducitur, idémque
matrescit. *Posthumus* dicitur, à morte
: *Cæso*, exfectus matre peremptâ: *Pro-*
ene vel peregrè editus; *Cordus*, ultra-
imum in utero gestatus: *Lucius*, pri-
us: *Manius* manè. *Vopiscus*, alter ex
ens. *Opiter*, cui superstes est avus,
e: *Agrippa*, pedibus priùs exeuntibus
Ancus, aduncô brachiô puer, nec ex-
ili: *Expositus* seu *projectitius*, qui est
pereat, vel ab alienis educetur; *Sup-*
posititius, *subdititius*) qui pro vero
ditus.

e parente eodem nati, vocantur *ger-*
es *sorores*: ex eodam patre duntaxat,
ex eadem matre tantùm, *uterini*:
tes ab eadem progenie, *consanguinei*,
ropinqui;) è paterna stirpe, *agnati*;
gnati: *vitricus* & *neverea* habent pri-
gnas.

Pater

liberi autem
liberi nobis eru
pus & proneptis;
sunt àtnepos &
infra hos erunt
omnes dicunt
aut ascendere.

At in obliqua
patrum; matri
avunculus magn
ior; patris soror
tera: supra hos
trius & abam
abavunculus &
beri, sunt pat
fratris & soror
sed horum om

Officium pa
& rectè educ
& reliquas v
suefacere ad
vilitatem: re
squalore, &

Nil dictu f
Intra quæ
Sed quædan
indulgere f
los) præsen
sunt imm

proneptis; illorum, *abnepos* & *abneptis*; inde
trinepos & *atneptis*, *trinepos* & *trineptis*; qui
hos erunt, appellabuntur *poster*i nostri. Hi
dicuntur *descendere* in linea stirpis *recta*,
ascendere.

In *obliqua* sunt tui patris frater, qui est tuus
frater; matris frater, *avunculus*; aviæ frater,
avunculus magnus; proaviæ frater, *avunculus ma-*
gnus; matris soror, *tua amita*; matris soror, *mater-*
tertera; supra hos sunt *propatruus* & *proamitta*, *abpa-*
ter & *abamita*; *proavunculus* & *promatertera*,
avunculus & *abmatertera*. Duorum fratrum li-
beros sunt *patrueles*; duarum sororum, *consobrini*;
fratris & sororis *amitini* & *matrueles* (Ulpiano,) *consobrini*
fratrum omnium indistinctè, *sobrini*.

Officium parentum commune, liberos sustentare,
et educare, hoc est, instituere ad pietatem
et aliquas virtutes erga Deum & homines, af-
ficere ad laborem, conformare ad morum ci-
vitatem: retrahere verò ab igna via, protervia,
dolore, &c. *Satyricus* monet:
Nil dictu fœdum, visûque hæc limina tangat,
extra quæ puer est.

quædam *matercula* solent nimis blandiri &
indulgere filiis, (quos *alba gallina* indigitant *pul-*
lula præsertim unigenitis; quâ corruptelâ illi
tunc immorigeri, tandèmq; degeneres; in
quo

... & omne genus omni, iugere in-
murmura, responsationes contuma-
cacia, & quidquid adversatur pie-
onestamento est familia.
quoque est, colligere liberis *heredi-*
& *nothos* exheredes jura volunt, hoc
ex patrimonio. *Heres* alius est ex *te-*
as ab *intestato*. Ille vel est universalis,
vel *ex parte* tantum (*JCtis partialis*)
rum vel est *necessarius* heres (ut sunt
sta linea descendentes, &, post hos,
) nisi sit causa justa aut exheredandi,
indi; vel non est *necessarius*, hoc est,
estatoris. Si non sint plures, quàm
beri, *legitima portio*, est *triens* heredi-
t, pars tertia (olim ex lege Falcidia
paternæ *substantiæ*, inter eos quatuor,
s, dividenda; si plures sint liberi, *legi-*
ssis seu pars dimidia inter ipsos cer-
rciscenda, quod idem ac partienda.
turè demoriuntur, relicturi post se
orphanos, addecet constitui testa-
atis præsidium Tutores & Curatores;
em dantur pupillis, qui sunt *impube-*
t, masculi, qui nondum complerunt
n XVI, puellæ, quæ nondum implê-
Curatores autem constituuntur pube-
isque ad annum ætatis XXV. vocan-
(*JCtis Minorennēs.*) *Curatorum* offi-
cium

tatur: ut nihil o
gens paterfami
Cum ii, qui
(*Minorennēs* vo
ter se, *distribut*
electio penes
ter. Alicubi p
quis sustentat
gnitate status
apud Principes
adita; *desertur*
cum hæres in
aditur, cum
demonstrat;
cum quis se e
reditatem;
sciscitur, seu
abdicatur, qu
cipatur filius
& sui juris e
hinc ad turb
torum. *De*
ialis. Ad be
Romanos
gnosceban
nabantur
ciebantur
re est, ad li
quis alter

aterram illas propriis bonis adhibere solet.
m ii, qui XXV. ætatis annum explerunt,
prorennes vocantur Jctis,) herciscunt bona in-
, *distributio* est penes natu maximum; præ-
o penes natu minimum, & sic consequen-
Alicubi primogenitus fit heres ex asse, reli-
sustentatio sufficiens pro conservanda di-
te status & familiæ suæ assignatur, uti fit
Principes ac Magnates. Hæreditas *jacet* non
; *desertur*, quando adire possumus; *adimitur*,
hæres institutus, postea scribitur exhæres;
r, cùm quis se hæredem esse dicto factove
onstrat; *repudiatur*, cùm repellitur; *omittitur*,
quis se excludi putat. *Hæredipetæ* captant hæ-
tatem; *adoptio* est, cùm alienus in filium ad-
itur, seu adoptatur; isque dicitur *adoptivus*,
atur, qui è familia & jure filii ejicitur; *eman-*
tur filius aut filia, cùm è patria potestate exit:
i juris efficitur; filia, cùm *elocatur*. Pergamus
ad turbam capillatorum, aut, si vis, ad pilea-
m. *Desiderius*. Quid hoc ænigmatis? *Mercu-*
s. Ad *heros*, inquam & *servos*; hi apud veteres
nanos ex longo capillitio & nudo capite di-
scebantur ab *ingenuis*, qui solebant radi; do-
antur pileo, cùm, è servitute vindicati, effi-
antur *liberi* & *libertini*; unde ad pileum voca-
st, ad libertatem vocare. In humismatis anti-
s altera facies caput feminae exhibebat, cum

Heri, famuli.

per sobolem auctâ, vel etiam imminu-
is est, pro domesticis servitiis, condu-
ilos & famulas, respectu quorum pa-
heri & heræ. Olim *servi* legebantur
ur è captivis, ideoque dicebantur
uia manu capti in bello; fervorum
nt *vernæ, vernula, vernaculi*, (æ, quo-
atè quævis procacia dicta, vocantur
inde in servitute manentes, donec es-
eri per manumissionem; atque tunc
liberti & manumissi, filii autem *libertini*:
hristianos omnes sunt *liberi*, quare
, qui serviunt conducti mercede, ha-
r clientum & clientarum, sub patro-
is, quos sibi elegerunt.

munus est præbere famulis salarium,
ulam & alimoniam (sive sit diarium,
notidianus: sive demensum, cibatus
non malignè & sordidè, ne conque-
rotrogos potius esse quàm *artotrogos*:
ensa laborum quot diebus; sed & in-
quísque agat, quod debet, & quo-
oculus domini sagínat equum; ha-
on corporis tantum, sed & animi;
oderatâ comitate, ut nec sævitiâ alie-
indulgentiâ corrumpantur; domi-
olant potius, quàm metuant; in de-
lin-

lu, &c. Domi
plicatrices, &c.
Officium fan
veneratione, ob
non cessatore
tores, & nugi
quantur impi
heri incomm
velint tracta
nes, flagriones
triant rerum
tur; nec aliu
leritas cum i
rebrum habo
Domini
ca, quæ ex
riam; insit i
num omniu
plum, &c. i
túmque in
expendere
dissimulatio
lint; insit
tentione a
mnes. Ser
test renun
domestica
formatrix
rum ædib
Sequor.

linquentes satiùs uti objurgatione, quàm castigatione; idque sine contumelia & acerbitate. In majori familia officia quoque distribuuntur, ut alius sit *janitor* seu *ostiarius*, *atriensis*, *mediastinus*, *scoparius*, *pedisequus*, *anteambulo*, *antecursor*, *cubicularius*, *ab admissionibus interioribus*, *ab epistolis*, &c. Dominae habent *pedisequas*, *ornatrices*, *implicatrices*, &c.

Officium famulorum erga dominos continetur *Munus* *veneratione*, *obsequiò*, *fidelitate*; sint boni & frugi, *famulo-*
non cessatores, curiosi, futiles, hárpace, nuga-
tores, & nugivendi, rixosi inter conservos; exc-
quantur impigrè demandatas operas; præcaveant
heri incommoda: ne ogganiant impudenter, nisi
velint tractari serviliter, & fieri *mastigia*, *verberones*, *flagriones*; (*plagipátidæ*, *Plauto*,) nihil effu-
tiant rerum domesticarum, quod melius silere-
tur; nec aliunde in domum inferant; sit in iis ce-
leritas cum ingenii dexteritate, ne videantur ce-
rebrum habere in manu.

Domini ne sint *Eucliones* & *harpyiæ* œconomi- *Domino-*
cæ, quæ ex ampla familia faciant amplam mise- *rum vir-*
riam; insit ipsis *pietas*, quâ Deus statuitur actio- *tutes.*
num omnium *omega* & *alpha*; nam Regis ad exem-
plum, &c. insit *prudentia*, ut sciant, quid, quan-
tùmque in diem, septimanam, mensem, annum
expendere debeant, quid valeant; noverint uti
dissimulatione, nec omnia ad vivum resecare ve-
lint; insit *vigilantia*, *liberalitas* conjuncta cum at-
tentione ad rem familiarem & æquitate erga o-
mnes. Servitutem vel herus servo, vel servus po-
test renuntiare hero. Atque hæc de Oeconomia
domestica, cujus optimus magister est *usus*, in-
formatrix *Experientia*. Tempus est ex privato-
rum adibus procedendi in publicum. *Desiderius.*
Sequor.

em. Ad hanc rem opus est *conjunctione*;
quæ, si minor, appellatur *pagus*;
lunum; quondóque *oppidulum*; maxima,
differt à *civitate*, quòd hæc constet ci-
edificiis. 1 *Limitatione ordinum*, ut alii
potestate, & jurisdictione; alii sub-
jectionè & obsequela. 3 *certis Legibus*
quibus omnes & singuli colligantur
opus.

Regiminis est triplex; quippe admini-
publicam 1 alicubi *plebs* ipsa, permutans
cia per vices, diciturque *Democratia*,
tio populi. 2 alicubi *Optimates*, dici-
tocratia. 3 alicubi potitur rerum *unus*
que *Monarchia*, seu regnum; ejusque
Monarcha. *Oligarchia*, seu paucorum
habetur in vitio *Politia*; seu Regi-
ci.

isamus urbem. Ubi quæritur, quæ sit
tuta, amœna, commoda. *Tuta* habi-
vit circummunitio: cùm oppidis ex-
cundantur mœnia, fossæ, valla, imò
ter quos intervallum est; introrsum
erium, quâ civibus datur accessus ad
; tandem locis editioribus speculæ, in
ci excubitores excubant, vigilésque
Portas solent præmunire bipatientibus
deinsuper impendentibus *catractis*,
(can-

marii vici, h
sint ampli: ea
metriam atq
tius compluv
& in angustu
versum viaru
currentes, sin
ribus imperv
præstructis p
tempestate p
dibus, ne am

Commodè b
ad palustria
ctum est de
publica, &
cibaria, ligr

Publica e
tudinem ur
exstructa;
rum viroru
pro conve
judiciis; cu
quentium
vando pul
pro exerc
imbuenda
sexu. *Te*
opera; *A*
Dehin

(cancellatis foribus) obsepîrêque seu *stabilibus*, seu *subductilibus* (subliciis, versatilibus, pensilibus) pontibus.

Amœnam habitationem facit amœnitas sitûs, pulcher prospectus, decôra fastigia turrium, nitidâque inædificatio platearum, nempe ut primarii vici, habentes utrînque contiguas ædes, sint ampli: earûmque ordines directi, & ad symmetriam atque structuram conspiciui; tecta potius compluviata & testudinata, quàm pectinata & in angustum surgentia: sint dimensa quaqua-versum viarum spatia; angiportus, juxtim transcurrentes, sint angustiores, flexuosi, & ferè curribus impervii. Anteriora domorum sint pervia, præstructis porticibus, ut pateat fîccus transitus tempestate pluviosâ; plateæ verò ipsæ stratæ lapidibus, ne ambulationes sint lutosæ.

Commodè habitatur urbs, sita locô salubri, non ad palustria virus exhalantia; & cui bene prospectum est de omnibus necessariis, ut sunt ædificia publica, & ultro affluens aqua, & facilè parabilia cibaria, ligna, &c.

Publica ædificia sunt imprimis *templa* ad multitudinem urbis, proportionem & comparisonem *Publica ædificia.* exstructa; tum *Cænobia* & Monasteria, religiosorum virorum ac feminarum claustra; inde *curia* pro conventu Senatûs; *prætorium* pro exercendis judiciis; cum adjuncto *carcere* pro custodia delinquentium; *ærarium* & *armamentarium* pro asservando publico ære & armis; *Gymnasium* & *Scholæ* pro exercenda & bonis juxtâ literis ac moribus imbuenda juventute; *Balneæ* diversæ pro diverso sexu. *Technophylacium*, locus, ubi præstantia artis opera; *Antiquarium*, ubi vetusta asservantur.

Dehinc sunt: *prochodochia* receptacula mendica-

bulorum, *læmodochia* peste afflictorum: *leprodo-*
chia & *hierocomia* leproforum: *gerontocomia* & *a-*
delphotrophia senio laborantium, & *nosocomia* æ-
 grotantium: *orphanotrophia* pro enutriendis mi-
 sellis pupillis, aut expositis, (sicubi probra ista
 fiunt;) & *hospitalia* seu *xenodochia* pro introducen-
 dis hospitibus peregrinis. (*Parabolani* Græcis &
 Ictis sunt homines ad curanda debiliū corpora
 deputati.) Et *diversoria*, ubi advenæ divertant;
 vel etiam *popinae*, ubi edulia semper reperiantur
 parata; sicut & potulenta in *cauponis* & *ænopolis*.

Fora

Fora (compita & quadrivia) debent esse plura
 in populoſa civitate pro rebus venalibus, & di-
 ſtincta locis, ut ſcias, ubi quid quæras; nimirum
 alibi forum *pecuarium*; (equarium, boarium, ſua-
 rium) alibi *olitorium*, *piscatorium*, *pistorium*, *car-*
narium, *nundinarium*, &c. alibi denique *scrutarium*,
 ubi *scrutarii* venditant ſcruta, & *mangones* inter-
 polatas veſtes.

Opificia habentia aliquid *sordium* aut *strepitus*,
 optimè locantur in *suburbio*, ut *lanienæ*, *uſtrinae*,
 ſordescenſesque officinae cerdonum, & ſtrepiti-
 tantes fabrorum: *eloaca* verò & *ſorica* in reſſi-
 bus platearum; quarum aliae *diffusoriae*, devehen-
 tes aquas immiſſas in fluentum, lacum aut mare;
 aliae *ſubdiva*, quibus conceptæ aquarum ſordes
 non aliò evomuntur, ſed, quaſi terræ alveo in-
 hauſtæ, ſidendò conficiuntur; priores ſubſtratas
 eſſe oportet *ſtraturâ* declivi, planâ, ſolidâ.

Aqua-
ductus.

Aqueductus fiunt ab *aquilege*, ſeu per aperta in-
 cilia, ſeu per occultos canales, derivatos è mon-
 tanis ſcâtebris, & effundentes aquam hinc inde
 in *castella aquaria*, & ex his, per ſiphones, in *crate-*
res & *conchas*: in defectu fontanæ (fontalis, fon-
 tanalis) aqua fluvialis diffunditur tractoriis ma-
 chinis

chinis; aut effodiuntur putei, circumdati oras crepidine: unde aqua vel hauritur situlis seu urnis, sive per *réchamum*, sive *tollenonem*, sive *tympanum* rotatile, ductilibus seu tractoriis; vel *antliâ*, (hoc est, mobili intra arrectum canalem perticâ, infernè cavô ære præmunitâ, undæ intra tubulum æneum attrahendæ, cogendæque) penduli manubrii agitatione egurgitatur. Ubi ne quidem talium est copia, constituitur *cisterna* depressiore locô, in quam pluviales aquæ confluunt per *collicias*.

Adde his *vias extra urbem publicas*; quæ veteribus, glareâ vel filice stratæ, instar erant aggerum & pulvillorum altiusculæ & marginatæ, hoc est, firmiter arctatæ & strictæ ad oras lapidibus grandioribus, ne diffluerent ac spargerentur. Dispositi per eas crebriores *cippi* quidam, eminentes, in quibus insidere fessis, onera reclinare, aut ex iis in equum ascendere fas esset. Extabant & *columellæ*, quæ, notis numerorum incisæ, milliaria notabant; passim quoque monumenta & sepulchra adfita latus utrûmque prætexebant. Memorabilis cum primis *Via Appia*, à porta Capena, Capuam usque, deinde usque Brundisium lapidibus strata per milliaria Italica 474; latitudine 23 pedum, ut duo currus ex adverso liberè quirent pervadere & commeare, nec brevior *via Flaminia*, quæ Româ Ariminum usque, & inde porrò Aquilejam ducebat.

Via publica extra urbem.

Adde *navalia*, quæ sunt loca, ubi naves construuntur, aut subductæ quassatæve instaurantur & asservantur. Adde *portus*, seu locos conclusos, quò portantur merces, & exportantur. Solent ex utrâque parte vel manu collocari turre, è quibus, ad claudendum aditum, duci catenæ per machinas

Navalia.

Portus.

648 *Caput LXXXIII. Politia: ubi iustramen &c.*
chinas possint; vel naturali situ acroteria & promontoria procurrunt; ubi aggeres continuatâ serie ad arcendos fluctus; latera capacia, navigiis excipiendis commoda; quâque non patet violentior ventis accessus; profunditas tanta, quæ navis onerariæ rebus convectis gravis, sit patiens, adfunt columnæ cum ansis & anulis ferreis; quibus naves illigantur: crebrique fornices, quibus importata conduntur & asservantur; in faucibus speculæ altæ & munitæ (qualis Pharos Alexandrina) ad prævidendos velorum adventus; unde nocturnis ignibus certi nautis monstrantur ingressus; nec non propugnacula ad tuenda sociorum navigia. Descriptionem portus Carthagenensis habes Æneidos I.

Pontes.

Magnifica quoque est *pontium* substructio, quorum alii lignei, qualis admirandus ille Cæsaris lib. 4. de bello Gall. alii lapidei, ut ille Trajani Danubiô instratus, & impositus pilis è lapide secto ac quadrato, fornicibusque devinctus & concameratus, de quo Dio Cassius & Xiphilinus. Huc accedunt *moles aggerum* in aquis jactæ, quibus illæ frenantur & coërcentur. Vide Curt. lib. 4. c. 7.

Magnitudo Urbis Romæ.

Nobis non vacat plura de his meminisse. De *Magnitudine Urbis Romæ* mira narrat Lipsius, in qua ait fuisse palatia 1780, totidem urbium instar, in quibus circus, fora, templa, fontes, balnea, &c. insulæ verò (domus ab aliis abjunctæ) 46602. Quæ cum, jam antea orbis caput, parem non haberet, Augustus tamen Cæsarita eam ornavit & excoluit, ut gloriaretur, marmoream se relinquere, quam lateritiam acceperat. *Desiderius.* Verè Poëta: Terrarum dea, gentiûmque Roma. Urbium omnium non modò Princeps, sed Miraculum. O quàm parvis ab initiis, quanta! *Mercurialis.*

agenda; & corrigantur, quæ non agenda
perperam acta; & exorbitationes revocentur
in formam.

Ordo civium est, quod alii sint *patritii*, oriundi
ex profapiis; alii *ephori*, (*optimates*, *primates*)
electi in Magistratum sive suffragiis, sive sub
electione; alii *plebs*, privata curantes; omnes
nominibus seu cognomentis fa-
miliarum, propriisque prænominibus & agno-
minibus.

Primores Magistratum, sunt *Senatores*, invigi-
lantes publicæ salutis; & *prætores*, vocantes litigii
proponentis; *editèsque*, inspectores publicarum
rerum; & *tribuni plebis*, procurantes, ut populu
contineatur in bono ordine; & quodvis collegi-
um intra limites suorum statutorum & privile-
giorum.

Hi tribuni dividuntur alicubi in *Duumviros*
Duumviros, *Quatuorviros*, *Septemviros*, *Decemviros*,
Centumviros. Quorum officium est ferre ple-
bis iura, autore Senatu; horum tamen jurisdictio
(*Duumviralis*, *Triumvralis*, &c.) non est diu-
tius, quàm in *Duumviratu*, *Septemviratu*,
Centumviratu relinquuntur: sunt & *tribuni Ce-*
lestiales, seu *panarii*, *carnarii* seu *macellarii*, *piscina-*
rii, *cerevisiarii*, *vinarii*, &c.

Dum *Senatus* (*Senatorum major*; & *minor* est)

ordo, & in hoc pedarii seu pedanei) agit *confessum* in *curia*, domo senatoria, senaculo) ubi *album* (vulgò *matricula*) civium & acta civica asservantur. (tabulæ publicæ, commentarii, Archivum, Tablinum vel Tabularium, Chartophylacium, Grammatophylacium) *Consul*, (cujus officium alicubi annuum, alibi perpetuum; quibusdam in locis præsidet directioni cum collegis per vices temporum) aut ei substitutus *Proconsul*, cogit, dat, habet Senatum; dimittit consilium, proponit deliberanda; *Consulares viri* sententias dicunt; *Syndici* assidentes decidunt intricatos casus; *Notarii* (scribæ urbis tabellarii, tabelliones, amanuenses curiæ, actuarii, archigrammatei, dico-graphi) perscribunt & consignant *auctoritates* seu Senatusconsulta, vulgò *Conclusa*. *Irenarchæ*, olim *Censores*, præfunt moribus corrigendis. Huc referuntur varii *Officiales*, (*Apulejo*) Accensi, Apparitores, corycæi seu exploratores, circitores nocturni, portarum custodes, nuntii, cursores, viatores, &c.

*Minores
Officiales.*

Opifices.

Opifices habent suas sodalitates, (sodalitia) tribus, curias, corpora, ubi novitius, professus artificium, exhibet artis specimen Curionibus, demùmque in ordinem recipitur; infima plebs, sunt mercenarii, proletariæque multitudo, & relati inter ærarios, seu capite censi.

*Civium
Officium.*

Civium est, præstare sibi mutua *officia*; licet alius aliò sit honoratior; aut privilegiis & immunitatibus à censu & oneribus gaudeat; solent etiam indigenæ præinquilinis (qui jus civitatis non habent) eximi in quibusdam; peregrini alicubi sunt vectigales, eorùmque bona caduca.

Quando cives rarefiunt, admittuntur novi *municipes*, hoc est, in *album* civium referuntur, seu

seu civitate donantur; quando superabundat, *colonia* (coloni) emittitur aliò, ut es illis aliisque *convenis* novum fiat *municipium*.

Magistratum est videre, ne Respublica capiat *Officium* quid detrimenti: quod fieret, si permitterent *Magi-* quenkum civium vivere otiosè, neque advigila- *stratus.* re suis rebus. 2 aut vestium pretiò modòve excedere vitæ & statûs sui conditionem, aliòve luxu prodigere patrimonium. 3 aut facere quæstum malis artibus, & aliis præripere sua. 4 aut tolerarent publica inhonestamenta, comestationes, popinationes, ganeas, lupanaria, labem juventutis. 5 aut distribuerent publicas functiones, secundùm personas, non secundùm aptitudinem & merita. 6 conniverentque ad omnia præpostera. 7 & non sufficerent seu substituerent defunctis alios. 8 aut non contribuerent salaria iis, qui ministrant publico.

In *Rebuspublicis* bene *constitutis* sunt. 1 severæ *Bona Re-* *Leges* ad omnia; non facilè novandæ, nedum tem- *ipublicæ* *merandæ*; ut *sumptuaria* de pretiis rerum & ma- *constitu-* *tio.* nupretiis, &c. nequis exlex aut illex possit defraudare alium. 2 *justa executio* in violatores Legum, sine personarum respectu seu discrimine (vulgò *acceptione*.) 3 *anniversaria examina*, ubi quisque cogitur reddere rationem, quâ industriâ victum quærat: ne cui liceat esse otioso, aut in alios iniquo: aut exercere mendicitatem ostiatim; imò Magistratus ipse, siquem expilavit, repetundarum tenetur, aut ambitûs, ob honores malis artibus comparatos.

Nisi hæc observantur, imprimis autem, ut *ju-* *ventus* rectè *educetur*, subnascitur indubitanter perturbatio rerum, furta, rapinæ, latrocinia, meretricia, mutua oppressiones, pauperies; sub-
versio

gitur per *Medicos*, de quibus cap. 75.
tranda justitia, quod efficitur per *Ju-*
bus cap. 77. Curanda per *servos publi-*
es platearum, meatus fontium, re-
minorum, cautela ignium, tranquil-
m, unde *circuitio vigilum*, qui horas
nocturnas, & subinde Oscum illud
: *Orse verse* (custodi ignes.) Custodia
& clavium. Alicubi sub serum crepu-
signo urbis claudendæ, pulsantur æra
ncendium, extinguendum æra *incendi-*
co, cùm *ducendus*, æs *ferale* sonat. Hæc
de Politia; plura si desideras, lege Li-
doctrina Civili, & Exemplis Politicis:
egorium Tholosanum de Rep. & Po-
mi Contzen, S. J. Nos avocat Mer-
ulum manu quatiens marsupium. *De-*
nirum Mercatorum deus. *Mercurialis.*
oveamus nos ad illum, & ejus explo-
. *Desiderius.* Obsequor. Est tamen quod
mercurialis. Quid illud? *Desiderius.* Spor-
agistratu Veteris Romæ. *Mercurialis.*
vel ponte dignus Milviô. Accipe.
um Romanorum genera & discrimina
. Aut enim à *temporibus* dividuntur:
i, Extraordinarii; illi dicti, qui statis
& semper in Rep. essent, ut Confu-
Tribuni, Quæstores; hi, qui nec eo-
re, nec semper, ut Dictatores, inter-
reges.

nibus, in Curules & non Curules; illis jus es
eburneæ, ut Dictatori, Consuli, Censori, Præ
, Ædili, Curuli; istis minimè.

Consules appellati, quòd bono consularent pub
, supremum Romæ Magistratum, eumque
uum, sicut plerique alii gerebant; eorum in
ia fasces & secures cum duodecim lictoribus
a curulis, toga prætexta, scipio eburneus, sive
otrum.

Prætores à præeundo dicti sunt, quorum mu
a præcipua, Ludi, quos dabant in populi gra
m: Sacra, quæ domi plerumque curabant Bo
Deæ per uxores; *Jurisdictio* tam in privatis ju
iis (in quibus Res Civiles) quàm in publicis
in quibus Criminales tractabantur.) *Urbanus*
ad quem Cives agebant; *Peregrinus*, apud quem
regrini.

Ædiles, quibus nomen ab ædium cura, inspicie
nt opera publica, curabant incendia. Pene
os, ritus funerum, infamium muliercularum
ercitio, balnea, aquæductus, cloacæ, plateæ
, qui plus quàm lege definitum esset, agri pos
lebant, diem dicebant: fœneratores reprime
nt: popinas & ganeas inhibebant: in facta &
cta incivilia ac improba animadvertabant mul
amque indicebant; Decretorum, Plebiscito
m, Senatusconsultorum custodia ad eos perti
nebat

tribubus nominati, auxilium ferebant
a vim potentiámque Magistratum;
qua decreta aut injusta rescindebant;
m nocte diéque patebant ad misero-
as excipiendas; nullam horam ab ur-
terant; intercedebant, hoc est, Ma-
pponebant, unicô verbô: *Veto*. In
on veniebant, sed ante valvas Curiaë
lliis sedebant.

nuncupati à quærendo: quòd pecu-
s conquirebant & reponebant. *Urba-*
t pecuniam urbanam, & ærario præ-
inciales præstò erant Consulibus; ad
elli.

dictando seu jubendo nominatus,
omnes audientes essent. In rebus ar-
operatis casibus, imperitabat absolutò
nítque imperium ejus semestre.

icti, sive quòd ad eorum censuram
populus censeretur; sive quòd quis-
m tanti æstimaret, quanti illi censuif-
in annos quinque, quia, lustris dun-
s cenferi populum, vetus institutum
n officium seu Censura fuit, publicas
opes describere, vectigalia locare,
ca erigere, inspicere, probare; hæc
xigere; vias publicas tueri ac refice-
rificiorum publicorum curare. Item.

Senatu

Consulum. C
tingessit, Pra
Proprator, &c.
Magistratus
curandarum v
ni; Valetudin
ez; idoneos a
tribuum,
Inter Minis
Pracones, qui
pretium rei i
tiam facieban
eunda suffrag
bant; in judi
vocabant; C
de, præconi
Viatores v
Apparitores
gratiâ; unde
ritio. Accen
Cateru
fius, Eque
riorem con
rz, S. P. Q
800, hoc e
stertia.
qua Cice
De quo
quingen

genti, *Prætorius*, qui præturam. Procon-
rætor, &c. qui locô Consulis, Prætoris, &c.
Magistratus Minores erant varii. *Quatuorvir*
andarum viarum; *Tribuni* capitales; Noctur-
Valetudinis; Monetales; Colonia deducen-
doneos ad arma juvenes conquirendi; *Cura*
tribuum, &c.

ter Ministros Magistratuum potissimi erant
ones, qui ad hastam stabant, seu in auctione
um rei indicabant; in concionibus audien-
faciebant: in Comitibus tribus citabant ad in-
da suffragia; latas Leges populo pronuntia-
; in judiciis Judices, reos, accusatores, testes
abant; Oratores dixisse pronuntiabant; in-
præconium facere.

atores vocabant PP. Conscriptos in Senatum.
aritores præstò erant Magistratibus obsequi
iâ; unde officium illorum apparitura & appa-
o. *Accensi* populum ad concionem vocabant.
Cæterum tres erant Ordines Romæ Senato-
, Equestris, Plebejus. Ex his utrûmque poste-
rem complectebatur Populus, unde illæ litte-
S. P. Q. R. Censui Senatorius erant sestertia
, hoc est, 20000. Philippéi. Equestris 400. se-
tia. Civium honestiorum centum sestertia;
e Cicero l. 2. de Leg. vocat centum millia æris.
quo cap. 63. Qui verò amplius, quàm mille,
ngentum æris non deferebant in censum, non
adscri-

res dicti, qui ea faciebant, dicebant-
multitudini jucunda esse volebant.
erò, qui ita se gerebant, ut consilia
cuique probarentur. *Nobiles* dicti,
n suorum imagines, sive ex ære sive
atriis propositas ostentare poterant.
is duntaxat imagines habebant. *Igno-*
nullum jus simulacrum suū effingen-
endi. *Ingenui* vocati, qui statim, ut
iberi. *Libertini* erant ex illis orti, qui
servitute manumissi. *Liberti* è servis
m vindicati sunt. *Cientes* appellati
rtis cives, qui se *Proceribus* Romanis
n dabant, quósque sibi in *Patronos*
: quorum patrociniò caput & fortu-
erentur; vicissimque Patronos ipsi
bservantiâ, & obsequiò colerent, ac
ir, comitandò eos in forum euntes,
ndò, &c.

Dilucidè. In Senatu quæ agendi ra-
trialis. Senatorum numerus aliàs ad
ad 400, & ampliùs ascendebat; quo-
, ut memini dicere, tunica laticlavìa,
clavus latior intextus; angustior E-
lis discriminabat; dicti sunt *Patres*
quibus *Pedarii*, juxta *Festum*, qui sen-
Senatu non dixerunt, sed in alienam
unt. Alii aliter de Pedariis loquun-
tur.

ur: Qui hoc
in hac parte
tum per disce
gitimus Sena
torum dicer
Quod si Trib
natus consult
hoc est, sent
beatur. Qu
a Tribunis, l
deferrebatu
perscribend
gata senten
Exempli gr
ba fecit de
reita censu
dividi, qua
quas non p
Romana m
Mercuriali
Nos ab iis
catum tra
Eos, a qu
requiris a
fidero.
titores &
tos appe
lis. Mul
TUTAT

tur, negántque, quemquam in Senatu fuisse, cui non licuerit dicere sententiam. Videntur conciliari posse, si dicamus, Postremis Senatorum, post auditas Primariorum sententias, placuisse, magis pedibus quàm linguis ostendere, quid sentirent; præsertim, cùm sæpè non singuli rogarentur dicere, sed generali formulâ interrogarentur: *Qui hoc censetis, illuc transite: qui alia omnia: in hanc partem.* Quòd erat facere Senatusconsultum per *discessionem*. Quòd si dubitaretur, an legitimus Senatorum numerus affet, quivis Senatorum dicere poterat Consuli: *numera Senatum.* Quòd si Tribunorum aliquis intercederet, ne *Senatusconsultum* fieret, auctoritas tamen Senatûs, hoc est, sententia plurium suffragiô lata perscribatur. Quòd si Senatusconsultum probaretur à Tribunis, littera T subsignabatur, & in ærarium deferrebatur, ne posset supprimi vitarique. In eo perscribendo id moris erat, ut ea res, de qua rogatæ sententiæ fuerant, summatim exponeretur. Exempli gratiâ: Quòd M. Marcellus Consul verba fecit de Provinciis, D. E. R. I. C. hoc est, de ea re ita censuerunt. Jubebantur autem sententiæ *dividi*, quæ duas pluresve res complectebantur, quas non placeret in Senatu tractari. *Desiderius.* Romana me oblectat & Antiquitas, & Sapientia. *Mercurialis.* Didicerunt inde omnes gentes sapere. Nos ab iis abeamus, & pedes ac oculos in mercatum transferamus. Quid respectas? *Desiderius.* Eos, à quibus digredimur. *Mercurialis.* Amissum requiris aliquid? *Desiderius.* Omissum aliquid desidero. *Mercurialis.* Ecquidnam? *Desiderius.* Petitores & Prensatores honorum, quos Candidatos appellabat Roma, quales fuerunt? *Mercurialis.* Multa paucis accipe.

*Candida-
ti hono-
rum.*

Candidati nomen adepti sunt à toga candida, quam gestabant, qui se Magistratum petere *professi* erant. *Professio* fiebat ad populum per concionem aliquam ad eum habitam. Ubi multum est laboratum in voluntate amicorum & populi concilianda. Qui aliquid studii ostendebant, *Salutatores* ad Domum *Petitoris* veniebant; *Deductores* domo exeuntem in forum deducebant; *Señatores* assidue latus stipabant. Conciliando populo multum valebat, ut *Prensator* Magistratus suo quemque civem nomine appellaret ac salutaret; hinc minister ad aurem, qui occurrentium nomina suggererebat, & *nomenclator* dicebatur, *Festus fartorem* appellat; quod clam veluti infarciret in aures *Candidati* nomina salutandorum civium. Præterea adhibebantur *blanditie* appellandi, ut patrem, fratrem, patronum. Addebatur *assiduitas* ambiendi, hoc est, obeundi, non Romana modo fora, sed municipum oppida, prensandò singulos, manumprehendendò; rogandò, petendò, beneficium reposcendò sive per se, sive per amicos. Accessit *benignitas*, dandò congiarium, præbendò prandia, exhibendò gladiatores, dividendò pecunias; aut, præsentì etiam pecuniâ, populi suffragia emendò, ad quam rem ministri adhibiti, *Interpretes*, per quos pactio inducebatur: *Sequestres*, apud quos pecunia deponebatur: *Divisores*, qui singulis nummos distribuebant.

Desiderius. Quantæ molis erat, Romanos prendere Fasces! *Mercurialis*. Pleròsque ambitio fecit reos ambitus seu empti Magistratus. Nos tandem progrediamur à foro Romano in forum aliud, ubi licitum est, & vendere & emere.

CAPUT LXXXV.

Mercatura.

QUando non omnis fert omnia tellus, homines inter se bona sua communicant; quæ uno in loco superfluunt, transmittendò aliò: quæ deficiunt, asciscendò & importandò aliunde, etiam longinquè ex oris transmarinis; cui negotiationi nomen est *mercatura*, occupatæ circa invectionem rerum & evectionem, suo ac Reip. bono.

Invehenda sunt opè vesturæ & naviculariæ necessaria, quæ domi desiderantur, ut defectus sarciatur; quæque supersunt, evehenda, ne sine usu pereant. Hæc est summa ratio mercimoniorum, exercenda facilimè in locis opportunis, puta maritimis, aut ad fluvios navigabiles, sitis; ubi merces confarcinata, & cistæ segestribus involutæ, vectoriis imponuntur navigiis, & exonerantur.

Diuturnus mos fuit, merces ipsas *permutare* mercibus, quæ submutationes necdum omnino usurpari desitæ; postea dependebatur *insectum* es; (argentum, aurum) secundùm indicta & taxata pretia rerum; tandem reperta est *moneta*; hoc est, æs signatum caractere valoris, quò faciliùs per manus eumentium & vendentium transiret; tum *indicatio pretii* & *licitatio*; inde nominis & æris alieni *contractio* ac *solutio*; nunc etiam, viâ valdè compendiariâ, pecunia curatur, mittitur, permutatur *collybo*, seu per *collibum*, aut nummariam tesseram, vulgò *cambium*.

Mercatores seu *Negotiatores* majoris nominis *Mercatorum* (Apulejo *Magnarii*) venundandas mittunt merces *genera* ad celebria emporia; sed *institores*, *tabernarii*,

nundinatores, *própala* (qui merces própalem seu de palo pendentes habent, *Plaut.*) At *scrutarii*, *frivolarii* circumcirſitant oppidatim, inque anniverſariis nundinis, aut hebdomadariis mercatibus, venum promunt & exponunt ſua, ſub cadurcis, (velamentis craſſis) aut in tabernis & tabernaculis; venditáque involvunt cucullis, divendúntque (diſtrahunt *Suet.*) viciatim, angulatim, domeſticatim.

Auctio,
ſeu ven-
ditio ſub
haſta.

Genus venditionis eſt, cum res veneunt *auctione*, (*ſeſtione*, ſeu *ſub haſta*) ubi venditor oſtentat rem promercalem, circumverſandó eam turbæ circumſiſtenti, & *indicat*, quanti *liceat*, (facit pretium, æſtimationem conſtituit, ſtatuit;) tum aliquis emptorum *licetur*, aut *licitatur*; (olim empturus tollebat digitum) alius *licetur contra*, pretium augendó; donec res *addicatur* pollicenti plurimum. Fit etiam, ut quis *intercedat* ementi, aut apponatur licitator; Proxenéta ſeu pararius, conciliator eſt emptionis; Proxeneticon, ejus merces. *Emaces* quidam empturiunt magis, quàm emunt, leviter ab emptione reſilientes, abeuntes, diſcedentes. Vendaces, loquaciores impendió, cupiunt protrudere merces ſuas. Quædam *ſolvuntur* mercatori præſentaneâ pecuniâ; alia *creduntur*, & referuntur in libros rationarios, ſeu in *codicem*, aut breviarium ſeu diarium, *nominum*, ſive debitorum; quorum *nominum* alia ſunt expedita & bona; alia impedita & mala, dum ære laborantes alienó, emunt tamen, & *verſuras* faciunt; & quando unum expungunt nomen, decem aliorum ſuper eſt *reliquatio*; quæ tametſi ſint *confeſſa*, ſunt tamen parum idonea, & paria ſolvendo, ideóque manent *inſoluta*; quibus non *expunctis*, fit, ut concidat fides. Sed & ipſi Mercatores

tores *conturbant*, & *decoquunt*, hoc est, fortunis suis evertuntur, & mercaturam deserunt, coguntur forô cedere, dum fidem creditoribus fallunt; unde dicuntur conturbatores, decoctores, desertores fidei; quandoque verò rediguntur ad *incitas* nullâ suâ culpâ, sed infortuniô.

Cùm verò non rarò interveniant *fraudes*, oportet esse cautum in mercando, quippe rari vendentium, contenti lucello aut quæsticulô, nimium quæstum seu lucrum quærunt, venundantes magni, quod emerant vili, (quanquam est pretium triplex, summum, medium, infirmum) ejurant etiam tantidem constare. Aut *impostor* merces supponit, obtrudit, extrudit invendibiles, vetustas, obsoletas, vitiatas: situ corruptas pro recentibus; aut adhibet mensuras fallaces, &c. Quædam exponuntur venum, in speciem pretii duntaxat fabrefacta; non in valorem rei bonæ, aut in usum durabilem. Est verò *pretium justum*, duplex; *unum*, quod à potestate publica ad bonum cômune est taxatum, diciturque legitimum; *alterum* cômuni hominum æstimatione determinatum; & appellatur *vulgare*; quod diximus esse summum, medium, infimum. Quidam commercantium nimis restrictè & parcè premunt venditorem.

Caritas a nona ingravescit (auget vel augetur) subinde; aut remittit, (laxat aut laxatur) convalescit, pro rerum abundantia vel penuria; rarum enim est carum, & carum rarum; sæpe tamen *monopóla*, *propóla*, *dardanarii* in culpa sunt, qui, quæ pretiô immunitô præmercantur, postea pro lubitu taxant; adeoque communitatem vexant; annonam flagellant, comprimunt, excandefaciunt; quare *monopólia* non sunt permittenda.

Ubi res delibrata *superpondiô* augetur, est *appen-*

Fraudes
venden-
tium.

Mano-
póla, *pro-*
póla.

dix ; si quid adjicitur , *auctarium* vel *mantissa*. Sed expendere liberalius , facit dispendia , quæ depauperant ; parcius , compendia , quæ opulentant.

Quid requiris amplius in negotio hoc lucroso ac quæstuoso , nec rarò damnofo , in quo omnes augendæ attenti rei , carò cupiunt vendere , vitæ emere. Et ubi hæ non audiuntur voces ?

— *quærenda pecunia primum est ; Virtus post nummos.*
Et :

*Prima ferè vota , & cunctis notissima templis ,
Divitiæ crescant & opes ; ut maxima toto
Nostra sit arca foro.*

Illiberales videlicet in hoc , toti sunt *lucriones* (*Festus*) & *quæstuarii* (*Seneca* ;) quod ego pace illorum dixerim Negotiatorum , qui rem ita faciunt & mercaturam , ut profint sibi , lædant neminem ; salutare Bono Publico , in cuius incrementum.

Impiger extremos currit Mercator ad Indos.

Nos relictò forò nundinariò convertimur ad ludos & lusus , inter quæ vocabula , teste Vallâ , hoc est discriminis : ut *ludus* sit quodvis ludicrum ad animi recreationem , corporisve exercitationem , fieri solitum , propositâ tamen quadam lucri spe , damni que periculò ; *lusus* autem ad solam referatur voluptatem ; quod tamen discrimen ferè negligitur. *Desiderius*. Sive ludi sint , sive lusus ; hîc mihi salit animus , & pedes , ad rem voluptariam , *Mercurialis*. Mihi non eadem est ætas , non mens eadem ; memini , cùm esset , Juveniles te decent spiritus , & exiliens in corpore sanguis. Odi Timones & misanthrôpos ; quanquam τὸ πρέπον , ut alibi , ita à ludentibus est observandum maximè ; quid deceat , ubi quomodo ; quatenus prodire fas sit. Aureum Tullii præceptum est : cùm juvenes relaxare animos , & dare se jucunditati

landum quandóque à feriis, dandúmque
id temporis ludicris, juxta illud:

Interpone tuis nonnunquam ludicra curis.
defatigatos oblectent *spectatione*; aut vege-
commotione; aut refocillent *concertatione*. Tri-
vacationum lusoriarum genera cursim arbi-
tur.

æstigiatores (Gesticulatores, Gesticulariæ, Præ-
atrices) perstringunt aciem oculorum mirá-
bilitate gesticulationum, ut miracula puten-
ea, quæ solâ pernicitate peraguntur. Sunt &
uristæ, (schoenóbataæ, neuróbataæ, funambuli,
entes schoenobaticam, *funirépi Apul.*) ambu-
es non solùm super fune sublimè extenso; sed
ubsultantes cum strictis ensibus, impeditis al-
tô onere pedibus; neque tantùm haltére, ma-
us gestatô sese librantes, sed mirabili artuum
u se circa restim pronè, supinè, pendulè rotan-

Item *larvati Ludiones, Circulatores, Agyrtæ*
rónomi, ludentes *larvam masculam* chironomi-
mafculos mimicos, (quorum effigies *Festo* *cl*
a vocatur) articulis vertebrísque in omnem
tem flexiles, ridiculè argutos, loquaces & ge-
ofos: aut ex *laxa pera* quidlibet protrahendô
ificandis sensibus, variéque subducendô, tra-
ndô, reddendô; præsertim *pilulas* celeri agita-
ne jaciendô; und *Quintiliano pilarii* dicti, qui

Ludi sce-
nici.

bus quæ emiserint, ultrò in manus venire credas
Scenici ludi præbent spectaculum plaufibilibus
 ubi ex sipario in theatrum aut theatridium five
 historicè, five fabulosè, inducuntur personæ co-
 micæ, quas olim *histriones* vocabant, earumque
 artem *histrionicam* & histrioniam; item mimos,
 mimas, mimulas, ac pantomimos: qui, quòd vel
 verborum & actionum lasciviâ vel acerbâ dicaci-
 tate plaufum captabant, rectiùs hodièque explo-
 dendi sunt & exhibilandi, dum amatorius lenoci-
 niis propudiosè fcurrantur aliis.

Actores theatri vel sunt *Comædi in soccis*, dum
 Comædia agitur, exhibens res variè turbatas, sed
 felici eventu: vel *Tragædi in cothurnis*, dum Tra-
 gædia ex læto vel minùs turbido principio ad tri-
 stem plerùmque tendit exitum; dixi plerùmque;
 nam tametsi casus quandòque lætitiâ in exspe-
 ctatam adjungat sævis, nihilò feciùs timet ac mi-
 feratur auditor; ut est in *Iphigenia Euripidis* &
Hercule Oeteo Senecæ. *Comico tragædia* vel *Tragi-*
co comædia est drama ex utròque mixtum. Prima-
 rum partium personas Græci *Protagonistas*; secun-
 darum & tertiarum *Deuteragonistas* & *Tritagonistas*
 appellant. In illis solet intervenire *error Comicus*,
 qui minimum habet culpæ, plurimùm veniæ,
 dum committitur aut per ignorantiam facti ju-
 risve; aut impulsione vehementis perturbatio-
 nis. (*Admirabilitas* gignitur ex agnitione, dum
 ignorantia in notitiâ mutatur) Ita *Oedipus* scie-
 bat parricidium adversari Legibus, nesciebat ta-
 men, cùm Lajum occideret, se patrem occidere;
 aliquando Tragædia pœnam tantùm complecti-
 tur erroris, ut in *Thyeste*. *Choragium* est apparatus
 theatralis, seu scenicus; *Choragus* apparator &
 instructor, & ipse etiam Poëta seu Scriptor. *Lucar*
 est

involutio & turbatio; continétque sub se
asin, (quam quidam peculiarem faciunt par-
 in qua res turbulentiores magisque impli-
 ohærent & consistunt. 3. *Catástrophen*, re-
 scilicet vel in bonam vel malam fortunam
 ersionem & evolutionem. *Prologus* argu-
 um (*synopsis*, summam, *periochas*) fabulæ
 cat; antiquis enim omnis actio scenica, *fa-*
 ppellabatur. *Epilogus* agit grates spectanti-
 nore veteri, qui pro lege non debet esse.
 omnia absolvuntur *Actibus* plerùmque *qui-*
 ui distribuuntur in *Scenas*, admixtis etiam
 in quibus *Choriphæus* (itidem *Choragus*) præ-
Choricos. Est autem Actus novus, cùm thea-
 omnibus personis vacuatur; Scena, cùm
 næ & res in actibus mutantur. Tibicines &
 aulæ in iis concinentes primò movebantur
 vam, vocabántque *Stropham* & *Odam*, deinde
 stra in dextram, & dicebatur *Antístrophe* seu
 ὀδῆ; denique stantes nominabant *Epódon*. *Ti-*
extra, quæ dextrâ oris parte & manu tene-
 ur; *sinistra*, quæ sinistrâ. *Comici affectus* di-
 ur ἥθη, mores. *Tragici πάθη*, unde actio pa-
 ica & affectibus plena. *Episodia* sunt parerga
 uncta fabulæ, non tamen necessariò. *Exodia*
Interludia & *Diverbia* ab Exodiariis, ridiculi
 â, interferuntur, vulgò *Intermedium*. *Prælu-*

dium (Proludium, Prolusio) fit à præludentibus & exercitationem Dramatis seu Dramatii præmittentibus, (est autem *Drama* repræsentatio fabularum, in quibus persona Poëtæ non admiscetur unde Poësis Dramatica) ut mereatur repeti & instaurari. Dicitur *dari* fabula, cùm agitur: *stare* cùm placet.

Ludii.

Ludii, *Ludiones* vel *Ludia*, induti sunt veste ludariâ. unde *Vestitus Tragicus*, purpura, trabeæ, chlamydes, sirmata, diademata, sceptrâ, cothurnus altior; *Comicus*, tunicæ, penulæ, togæ, socci rudes vilésque; vultus olim perunctus miniô, aut foliis herbarum, aut tectus larvis. A *vestibus* Comœdia vel est *Palliata*, more Græcô habitûque vel *Togata* & *Prætextata*, à toga & ritibus Romanis; vel est *Tabernaria*, à personarum vilitate; vel *Attellana* ab Attella, Tuscorum oppido, jocis & dicteriis illiberalibus plena.

*Amphi-
theatrum*

Quandoquidem scio, antiquitatis te noscenda tam avidum esse, juverit hîc mentionem facere de Amphitheatris Romanorum. *Desiderius*. Arrectis auribus adsto. *Mercurialis*. *Theatra* segmentum circuli in ambitu referebant; *Amphitheatra* erant oblonga & orbicularia; quibus & nomen *Caveæ*, ab interiore parte, quæ concava; caveis, adjecti *specus subterranei* ad custodiam & receptum ferarum, quæ per *ostia* & aditus mittebantur in arenam, seu solum infimum defabulatum, (fabulô stratum) ad cursum bestiarum & pugnam. *Circus ille arenarius*, aliàs ad silvæ consitus speciem, vivam imaginem venationes exhibebat; aliàs, per occultos quosdam ductus & meatus, subitò aquâ replebatur, & pro terrestribus feris monstra maris ostendebat, & classem, & navalem pugnam seu *naumachiam*. Post arenam murus occurrit, qui

um ferarum. Amphitheatrale spatium ab
ursum versùs *Gradus*, *Graduum* intervalla
præcinctiones habebat, ad quas gradatas sedes
ant ostia & aditus, *Macrobio Vomitoria*. Viæ,
as itio in circuitu præcinctionum, seu bal-
um, *itineræ præcinctionum* appellantur à *Vi-*
; aliæ viarum dictæ, *Scalaria*, per quas inter
os ascendebatur & descendebatur; sunt au-
Tunei, Ordines sedilium cuneatâ figurâ sese
cidentium, sublimè surgentium; in quibus
ocum non habebant, *excuneati* dicebantur.
cus superiores, seu fornix theatri, vocabantur
a summa, de qua tenuiores seu pullati specta-
nam infima erat pro honoratioribus, quia
ectandum aptior & audiendum. In *Orchestra*,
xi Senatus spectabat; in proximis quatuor-
n *Gradibus* Equites; in reliquis, hoc est, in
e, media & suprema, plebs seu populus. *Lo-*
& *Designatores* loca designabant, quorum
us erat pellerè occupatores à Gradibus alie-
quod ipsi theatriali verbô dicebant, *Excitare*
uscitare. *Tubi* sive *fistulæ* in imo & summo Am-
heatro erant dispositæ ad ejaculandos odo-
s humores seu imbres, quos *Sparsiones* voca-
. Solebant, & Amphitheatro superduci *vela*
rata arcendo æstui ac soli, quibus ducendis
educendis præpositi *velarii*. Utebantur & pi-
leis

a) contabulatas, *Apulejus confixiles*
icet contabulationes, quæ iponte &
m crescebant, statimque subsidebant,
ris quibusdam & interlucentibus ta-
cis ad laxandum & comprimendum;
uebant in caveas ferarum, ibique di-
. Commissæ sunt autem vel ipsæ be-
vel cum hominibus, qui dicti *bestiarii*.
enæ rotantur versatiles & trusatiles.
us editior in Orchestra, in quo *Cho-*
e fabulæ subservientes, personam ta-
pentes, (si quidem *Calepino* credimus:
Pulpitum erat in *Proscenio*, ante Sce-
to, agentium & loquentium locus)
post Scenam est reductum; *Scena*,
i ab uno cornu ad alterum excur-
cula Publica seu Ludi Theatrales a-
s erat *Megalenses* (Megalesia) Cybe-
llinares, Apollini; *Cereales*, *Florales*,
adiatorii, *Funebres*, &c. Atque hæc per
de Ludis Romanis, potissimum sce-
quoque sparsim injicietur mentio.
ore, inter spectacula numerantur
missiles, *festi*; cum vel pyroboli, seu
cei, nitrato pulvere farti, relictô su-
ô foramine, & annexâ librati virgâ
sum, flammeum post se trahentes
atimque in arcum flexi rumpuntur
Vel ex machina lignea dispositi hinc
inde

s ludunt & terrent. De quibus etiam cap. 48.
on spectandô tantum, sed *commovendô* se, quæ
redint egrare vires, qui se exercent *cursu, saltu, cursu, saltu, pugilatu*. (quæ exercitia Græci
vocat *Pentathlon* seu *Pancratiun*, Latini *Quintathlon*, quibus qui se exercebant; appellabantur
Penthathli & Pancratiastæ.) Quorum certamina
um i celebratissima fuerunt *Olympia*, juxta
mpiam, Elidis, civitatem, quintô quoque
o in honorem Jovis Olympii iterata; victori
ona data ex *oleastro*! primus *Olympionices* Heracles.
2 *Pythia* Apollini sacra, in memoriam Pythion
nis serpentis ab eodem interfecti; vincenti
ona *Æsculea*. 3 *Isthmea*, ab Isthmo urbe in honorem
em Palæmonis seu Portuni; victori coronatus
vinu. 4 *Nemea*, à silva Nemea; victor *apiô* coronatus.
atus. Huc pertinent Græca illa vocabula, *Palastra*
& *Palestritæ*, dicti ab agitatione corporis; non, præter
quinque illa corpus exercendi generibus, etiam
manibus se ad funes appendebant, ac libabant,
item *pedibus* stabant & manibus in pugnam
vincitis, easque alteri aperiendas porrigebant;
pondera manibus attollebant, & ita perficiant
onerati. *Sciamachiam* quoque & umbram armorum
pugnam conferebant. Erat infusum *Palastricorum*
officium, gestus, motus, status, ut recta essent
brachia: ne indo-

cta

Etæ rusticæve manus; status indecorus; ne quæ in proferendis pedibus inscitia: ne caput oculiv ab alia corporis parte dissiderent; quæ qui non didicerunt, *Apalestri* dicti. *Gymnici* se in Gymnasio nudi & *uncti* exercebant; iidem ferè *Athletæ* pugilatu & lucta dicti. *Ars* ipsa Athletica, *Gymnastica*; *Palæstra* verò & locum & exercitacionem significat. *Gymnastes*, magister Palæstræ.

Cursores
seu sta-
diōdro-
mi.

Cursu in stadio contendunt, incipientes cursuram à linea designata; decurrunt inter cancellos seu septa ad præstitutam metam; ubi concursorum seu syndromorum quilibet prævertere ac præterire laborat ceteros, ac post se relinquere. Primus tamen, & qui ante alios emicat, celerius transmittendò campum, obtinet primas, & reportat *brabium* seu *bravium* ab affidente *Brabeuta*. Certatur & supervehendò labendòque per glaciem, vel designandò lineam, ultra quam nec procurrendum, nec intra quam est consistendum; vel inter signa per intervallum supra congelatam aquam disposita sine attactu translabendò: vel longius præ ceteris lapsum producendò ac prælabendò, &c.

Saltatores, ad modulos *Choraulæ*, agunt choreas variâ circumgiratione, & tripudiatione seu tripudiò sublatis & alternantibus plantis. *Veni enim Choreuta* ad numeros *choreumatis* pedes in orbem saltatorium circumagunt more Germanicò, manum manui saltatricis implicandò, seque fessum recipientes, desaltatò canticò; vel elegantius liberi corporis argutiâ, suppare modulaminis gressus movendò; vel pernici pedum micatione ac crispatione subsultim reciprocandò saltum vel *circulares* (puellares) choros palmis inter se nexis ineundò; vel *géranum*, varios flexus, cum

thyr.

nt ante se, vel *evibrant* in auras discos (orbes
os, in medio pertusos, quibus conum pe-
coronandum, unde Græcis discoboli) aliá-
missilia (ut sunt globi fistulis æneis emissi,
agittæ ab arcubus extortæ) collineantésque
ræfixum scopum contendunt eum tangere,
decurrentibus, aliis eum radentibus, aliis me-
n destinató ictu ferientibus, attendendó dili-
er ad *dioptram*, metámque accuratè determi-
dó. Vid. Ind. Jaculator,

luctator in lucta (luctamine, agone) nititur
vi, tum *agilitate* corporis prostertere collu-
orem seu antagonistam; sed ille reluctandó
titur affligere ipsummet humi; ubi *supplant a-*
tis est, *recellere* risûs. Palæstricè concertan-
complectuntur se mutuò, complicant bra-
, divaricant crura, obtorquent lacertos, ob-
intur pectoribus, icunt genu, conturbant
dum, dejiciunt de statu, evertúntque pedibus
es, non sine quassatione artuum, crebróque
elitu. Præmium *agonistis* proponit *agonóthe-*
Olim perungebantur *ceromate*, (oleó) ut lu-
citate corporis nudi apprehendi ac teneri non
sent, dictique sunt *arenarii*, quod in arena
ertarent, unde *descendere in arenam*; *consilium*
rena, &c.

Pugiles congregiuntur pugilatu & duelló, pu-
gnant-

r ictus infert, alter excipit, inhibet,
incit autem, qui infligit, infligendos-
t, excludit, frustratur, exit, declinat,
lit. Ibi *compositio & positura* (Gellio) in
adi, brachiorum porrectio, capitis &
ris abductio seu reductio, in digitos
ctio, assultuum irriti conatus, peti-
æ, obliquæ, rectæ; & repetitiones;
tutando latere cura, dum colligit se
tréque cavent ac vitant. Inde Meta-
torix: *stare in gradu, pellere de gradu,*
ari de statu animi. Inde *petere*, id est,
n; & *repetere*, *geminare eundem.* Per
peti, &c. Nec satis est *componi & com-*
plures commissiones seu congressio-
donec peritior verset adversarium
c patiatur uspiam consistere; malè
tatis! feriuntur námque plagis in-
us; quare opus est armorum com-
& meditatione. Hodie batuunt *ru-*
is gladiis) aut *hastulis puris*; (sine fer-
ioribus hastilibus, scitè ea vibrandò,
orquendò; mucronibus etiam, seu
nis, apice nodatis, in ora eos diri-
acheris latioribus, hebeti acie, minùs
culosè, non minùs tamen athleticè
Nec deest *Pompa*, & *Traductio*, eun-
m gladiatorium, præcedentibus armi-
feris;

nos, & prælu-
nox provocat
munera, & im-
Olim varia
in gladiatoria
qui Retiarios
ferro sequeban-
parma; eorum
Secutoriani.)
effigiem, hinc
pro. Hoplóm-
cum scuto &
Pinnirapi; Eff-
tex equis,
doliare, adh
gladiis; supp
sufficiebant
lebat digitu
clamante:
sonem nega
leret, clam
præbebat
pollicem,
parci, eun-
missio Rudi-
ga) dona
petebant
gladiator
Ad hæ

provoctatio & pugna. *munerarius* proponit
era, & impertit victoribus.

olim varia erant *Gladiatorum genera*, decreto
gladiaturâ vitam petentium, scilicet *Secutores*
Retiarios (reti & tridente armatos) infestâ
ô sequebantur. Et *Threces* (quibus harpe &
na; eorum fautores *Parmularii*, *Secutorum*
toriani.) *Myrmillones* in galeis habebant piscis
giem, hinc antiquum illud: *Non te peto, piscem*
. *Hoplómachi* undique armis tecti; *Samnites*
i scuto & pinna in casside, quibus opposit
nirapi; *Essedarii* ex essedo pugnabant: *Andábæ*
x equis, prævelatis oculis; (hodiè, ad ludo
iares, adhibentur pedites:) *Dimachæri* duobu
diis; *supposititii*, aut *Subdititii*, fessis aut victi
iciebantur. Qui victum se profitebatur, tol
at digitum, & sub mittebat arma, victore ac
nante: *hoc habet*. Si populus inexorabilis *mis*
em negaret, hoc est, pollicem verteret seu tol
et, clamitabat victor: *recipe ferrum*, victûsqu
ebebat jugulum; si verò spectator premere
licem, seu intra palmam conderet, voleba
ci, eúmque dimitti; quæ liberatio est dict
Ho Rudiarii sunt emeriti gladiatores, *rude* (vir
) donati. *Postulatitii*, qui, Cæsarum proprii
tebantur à populo ad dimicandum. *Lanista*
gladiatorum institutor.

Ad hæc exercitationum genera accedit *Equita*

tio, Vectatio, lusus pile, aliique, Equestre ludicrum est, cum equiso frenans equum injecto lupato, mulcensque poppyimis, docet ex arte gradi, fallere, converti, fessoremque molliter gestare; aut cum defultor in equum infilit, aut transultat de equo in equum, mirâ cerâ celeritudine. Decursiones Troje seu Trojanæ instituuntur in catádromo, (decursorio) cum vel belli simulacra cientur, umbratili hostilitate concurrêdo, qualis apud Virg. l. b. 5. Æneid. vel gladiô glandëve plumbeâ, equis celeriter circumactis, statuam petendô; vel hastâ discum trajiciendô, confixumque auferendô: vel equos ad modulatum in saltatorios vel saltuares giros flectendô; vel etiam vibratis lanceis congregiendô; aliisve modis Equitia (Equiria, Hastiludia, barbarè Torneamenta) celebrandô. Veteres etiam gestari soliti vel animi, vel exercitationis, vel valetudinis causâ, vehiculô, sellâ, lecticâ, cunis, seu lectô pensili, unde gestationes.

Atque ut in *catádromo* ludi Trojani exercebantur; ita in *hippódromo* de equorum pernecitate certabatur. Utérque locus in *Circo Romano*. De quo paucula ut memorem, hic locus monet. Erat igitur *Circus* locus muris septus, figurâ ovatâ, in cuius extremis geminæ ex adverso, pari intervallo, surgebant pyramides, quæ dicebantur *metae*; circumcirca ædificia & in iis sedilia ad spectandum; ibidem carceres seu stabula, unde equi, dato signo, mittebantur in *curriculum*, quod faciebat Prætor mittendô seu projiciendô mappam. Equi, sive *puri* (non juncti currui) sive *bijugi*, quadrijugi, sejugi, decemjugi (juxtim inter se jugati) vices quinquies emilli; *septies unô procursu*, circa metas ad victoriæ palmam obtinendam incitatissime flectere debebant. *Aurigantes* seu *Agitatores* discer-

*Circus
Roma-
nus.*

3 *Pompa* seu apparatus certaminis præmi-
in quo Deorum imagines, & nobiles matro-
arpentis vectæ.) 4 *Ludus Trojanus*. 5 *Vena-*
es. 6 *Pugnæ equestres*. 7 *Pedestres*. 8 *Nau-*
nia seu pugna navalis. De quibus multi mul-
tos ad *pilam*.

Ludus pile fit *expulsim* & *dadatim*, (in sphæriste-
vel alibi) *raptimque*; quando scilicet volans
o cicróque reticulô, aut palmâ repercutitur,
rô eam mittente, alterô excipiente, ac con-
mittente, seu remittente *Pila pagánica* est pilis-
a, & percutienda clavâ: unde *clavaria* dicta.
ta quosdam paganica est mollior, plumis far-
distincta à clavaria, & manuaria. *Palmaria*
manuaria (*harpastum*) repellenda palmâ per-
ores & *Exceptores* vel mutuò præripienda. V.

distentosa, (follis aëre distentus) si *major* est, bra-
s ligneô tegmine præmunitis expellitur &
pellitur: si *minor*, pugnô ejicitur, & reverbera-
, ideóque *pugillaris* & *pugillatorius impostoria*
tur, quando uni ostenditur, alteri adjicitur.
tant *sphæromachi* (sphæristæ, pilarii, periti
æromachia, seu lufûs pilaris) mutuis extru-
sibus & impulsionibus pilam sibi *præripere*; aut
ere, ne terram contingat; aut, variis modis
urrendô, recurrendô, in girum premendô; in
ersum jacere, seque invicem ferire. *Trigonalis*

olim dicta est, ut hoc obiter moneam à loco ludentium, & stando triangulum efficientium. Alicubi *pilæ* quoque *lignæ*, ferulis in fronte latiusculis, expelluntur in altum & longum. Alii *plumata*, seu plumulâ cristatâ pilulæ, iisdem ferulis expulsi mittuntur & redduntur. Luditur etiam *orbiculis* eburneis & ligneis, eos trajiciendo ferulis teretibus seu tudiculis per annulum & portulam: aut dispositos in *sacculos* impellendos vel *sphæris* è ligno majoribus seu globis, trudiuntur impulsu, per orbem ferreum urgendo, impactis que ictibus protrudendo. *Globulis* item *aneis*, eos per oblongam tabulam manu versando, & in nidos ac forulos ostiolis & numeris discretos immittendo, &c. Cùm luditur *conus*, in quadrum vel orbem collocatis, qui medium dejicit, in unum stravit omnes; artis est, globum dextrè jactato & rotato, ligneorum edere *statorum* stragem.

Lusiones
pueriles.

Addamus lusionibus motoriiis *pueriles* istas. *Disfugium*, quo se fugiunt, captitant, & capiunt. *Myindam* seu *apodidrafcindam*, (*ostracinda* & *dielcystinda* nonnihil ab his differunt) seu *vacca latebras* quâ se abscondunt & quæritant, (*Guckenberg*) *Cbytrindam*, quâ qui medianus seu medius sedet oculis velatis, vellicatur, pungitur, feritur à circumcursantibus, donec aliquis prehensus, vice ejus subeat; aut *capite obvoluto* incurvus tenetur tamdiu, donec ferientis nomen prodat, veteribus *anea musca* dictus hic ludus. *Basilindam*, cùm fortitò ductus Rex facienda præcipit. *Schanophilindam*, quâ in circulo sedentes obit unus, & quod clâm depositum est, inquit. *Cindalisium*, quò paxillos tripedaneos humi statuunt, & stantes prosterunt jactis bacillis (*Beiswerffen*). *Ascoliasium* (*empûsa* ludum) quo, alterò pede in aëre

libra.

cedunt, grallatores, ejaculationem globulorum
trobiculos; conjectionem nucum in ollulam
sibi superimpositarum dejectionem; versationem
pinis seu trochi flagellò stimulat, ad gyros
rendò describendos: elisionem stupeæ glandi
papyraceæ, aut immaturi pruneoli è sambu
sclopo.

Concertamen fit ludendò *par impar*: & *micana*
itis repentè extentis, eorúmque numerum
inandò: certandò *enigmatibus* ac griphis, se
estiunculis implicitis, intricatis, & captiosis
n in sortilegiis, (lusibus fortilegis, magis e
tuna quàm arte pendentibus) ut in *alea*: (*astr*
ismo seu ludo tesserario) ubi tali aut tesseræ in
ttuntur per *fritillum* (pyrgum seu turricular
us capreolatim (trochleatim, gradatim) effi
m, ut impingant, ne locus sit fraudi; aut *man*
scuntur & jaciuntur. *Plistobilindam* vocant, qu
is plurima puncta numerat jactu; felicissimu
, si trium astragalorum, seu cuborum, singul
tera senionem (sex puncta, *Coum, senarium*) c
ndunt; infelicissimus canis, (canicula seu chiu
t vulturius, Græcis ὀνὺς) *monadem* sive unita
m exhibens, unum videlicet oculum, Græc
iam cyclópem vocant. Olim prosperrimus ja
us reputabatur Venus, seu jactus *basilicus* Plaut
m quatuor taxillorum nullus eodem cum ali

staret vultu, Raderus noster in Epigram. i. Mar-
tial. lib. 12. observat *tribus* antiquitus lusum *tess-*
seris; *quatuor talis*. *Talus* sex habebat latera, seu
angulos potius; qui cum in nullum incumbibat
angulum, sed rectus stabat, casus faustissimus
dicebatur. In *tesseris* cum pro ratione cubi, idem
fitus sit, numeri seu puncta notabantur, ut etiam
hodie,

Ludus
calculo-
rum ale-
atorius.

At ubi certatur sorte & arte, ut in *ludo calculo-*
rum, quando vel in alveolo ligneis orbiculis,
quos duæ tesserae diversè cadentes per divisâ in
abaco spatia versant & reversant, & pro impa-
ritate vel paritate numerorum intervallis respon-
dente, damnum *aleatorium* vel inferunt, vel aver-
tunt aleatoribus seu aleonibus. Vel *chartulis pi-*
ctis seu *lusoriis* in certamen venit, in quibus
quaternæ tribus aut factiones *Cordis*, *Nolæ*, *Glandis*,
Frondis vel dominantur, vel succumbunt. Sunt in
iis *Reges*, *Cordatus*, *Nolanus*, *Quernus*, *Grami-*
neus seu *Frondarius*. Sunt *Satellites* majores &
minores: sunt *Dyades* (*Dyas*, *Daus*) binio, trias
seu ternio, tetras, adis, seu quaternio, pemptas seu
quinio, hectas seu senio, hebdomas seu septena-
rius, ogdoas seu octonarius, eneas seu nonarius,
decas seu decenarius. *Primò* ponuntur & depo-
nuntur numeri; *tum* miscentur folia, *inde* distri-
buuntur, & mittuntur seu jaciuntur, aliis provo-
cantibus in aleam, aliis recipientibus & sustinen-
tibus, aliis cedentibus: feriunt, vincunt, mactant:
iteratâ sponfione certant, perdunt, lucrantur,
prout *manipulares pagine* vel colores conveniunt,
aut dissentiunt. Vide Ind. V. Charta.

Lusus la-
truncu-
rum.

Vel denique solâ arte committuntur lusores,
ut in ludo triginta duorum latrunculorum (vul-
gò; *Schackus*;) aut duodecim *Scruporum*, quibus

ludi-

Luditur in abaco lusorio, vel in tabula latruncularia, (*Senec.*) quæ distincta in *regiones* duas, & hæ in decussatas *mandras* seu stationes, septa; ubi contenditur, ut quis calculum è sua regione in alteram promoveat, *aut*, si quem ex hostili agmine in comitatum deprehendit, circumveniat, & captivum ex acie trahat: *aut* ad extimam alvei seu tabulæ lineam agat: *aut* suum implexum obsessumque latrunculum seu latronem educat è periculo, quod est, *reducere calculum*. Victi censentur, cum Regi nullus patet effugii locus, unde & ludo nomen manet, nam Hebræis *Schach* est, vallavit, & *mat* vel *mot*, mortuus est; alii dicunt *Schach* vocem esse Persicam, & significare Regem.

Ludendum est autem, ut *delectabile* sit, cum coætaneis, seu coævis & comparibus, magis animi quàm lucelli causâ, idque cum sponsione in res non magnas, ut fiat citra inquietudinem & sollicitudinem, cum bellis collusoribus, qui te non deludant: aut conturbent festivitatem fallaciis, jurgiis, convitiis, devotionibus: *Locus* quaque inter congerrones dandus est diverbiis ac jocis liberalibus, & ingenuis, in quibus nihil indecens, immodestum, petulans, aut dictu factuve obscœnum sit. Refugiendum ab iis lusibus, quibus honestatis periculum inest, aut infamiæ nota inusta; nec illi satis commendabiles, qui plus fatigationis quàm jucunditatis habent; ludes autem tandiu, donec animum (qui remittendus, non resolvendus) ad graviora & seria reparatum sentias; qui crebrò lusitat, non indiget lusu. Huc pertinent Venatio, Piscatio, Aucupium, Musica, de quibus suis locis. *Desiderius*. Mirum quantum animum recreasti meum tot recensendis ludorum generibus; quia verò ventriculum fames velli-

*Decorum
in lusu.*

cat, præ omnibus ego lusibus, mavelim luder
dentibus, *Mercurialis*. Opportunè; paratum est
convivium, accumbemus; quod antequam face
ret Lælius & Scipio, (quanti viri!) conchas &
umbilicos in littore Lucrino legebant. *Cicero lib.*
2. de Oratore. In parœmiis censentur: *Postremum*
fabule actum addere. *Metam properamus ad unam*.
Facta est alea. *Semper feliciter cadunt Jovis taxilli*.
Gladiatorio animo. *Catastrophe fabule*. *Tragica simia*.
Comicum palliolum. *Herculis cothurnos aptare infan*
ti. *A carceribus ad metam*, &c. Inter ludiones sunt
ardeliones, circulatores, aretalogi, fycophantæ,
balatrones, circumscriptores, &c.

CAPUT LXXXVII.

Ritus Convivales.

Causse
congres
suum
conviva
lium.

Congressus oppidanorum convivales non
sunt prætereundi, *sive* instituantur vicinalis
aut cognatæ amicitiae causâ, ut sunt *charistia*
(*ágapæ*, epularis amicorum accubatio;) *sive* in
ter compotores & symposiastas & sympotas ad
compotationem seu symposium; & concoenatio
nem (collatitiam) conferendô collectam & sym
bolas, nemine a symbolo, caupone non rarò du
plicante rationes: *sive* instruatur epulum, occa
sione diei lustrici; aut Natalium, Dedicationis
Templi, Martinalium, Bacchanalium. In aulis
Principum, Ludus, seu Regnum epulare, Satur
nalitium *Wirthschafft*. Feriis Theophaniæ, *Kö*
nigsmahl; aut dignitatis indeptæ, venæ sectæ;
aut præbeatur coena migranti *profectitia* seu via
tica; advenienti *adventitia* seu aditialis; & inter
Mechanicos *luminaris* assa; aut quidquam esculen
tæ & poculentæ *accessioni* detur; *sive* publico sum
ptu excipiantur bene meriti de Republica: *sive*
nu-

niarcho, ut mensæ (orbiculatæ, oblongæ, se-
culares seu sigmata) tapetibus insternantur
triclinarios, (diætarios, stratores, *lectisternia*-
Plaut.) & superinsternantur mappis decen-
tis; tum *disci* (sive sint orbes, sive quadræ
aliquando *paniceæ* cibus in patina suppositæ,
alearia, cultri, fuscinulæ, salinum (salillum,
quo flos salis contusi) apponuntur, *colyræque*
is primarii aut secundarii, deprompti è cani-
seu corbe panario: aut *scissæ buccæ* seu buccæ
nis *buccellatus*,) quem supra cap. 35. ex *Spar-*
o pro pane quoque nautico seu bis cocto ac-
imus; hîc à sectione significatum habet) ma-
is mundis tectæ; spargitur suffitus, & quid-
d aliud mensario apparatusi servire potest
m è vasario seu repositoio depromuntur vasa
aria(escalia)& potoria; ac reponuntur in aba-
vel abaculo; (*argyrothecam* ab argenteis, *bya-*
becam à cristallinis & vitreis ampullis nomi-
nt) adest vas *refrigeratorium*, in quo *œnóphorum*
cânthari deponuntur: adest *cuprea trulla*, in
a pocula eluuntur.

Invitados convivas venire temporiùs,quàm se-
is, civilius est; quos *convivator* (*epulo*, epuli do-
nus, cœnæ pater) excipit amicô occursum, & in-
oducit. Cùmque inter prima salutantium offi-
a abluerunt manus, super malluvium è guttur

stros mensæ) in patinis, lancibus, ca-
sidibus; varia embammata, illinctus,
nditanea, & fassamenta, ut cappares,
umeres; ac condimenta acetaria, ut
aut oxygarum, sinápi, aliáque fassa-
tuuntur in patellis, (scutellis, oxy-
tabulis;) vonvivium enim, quô ma-
n est, splendidum, instructum, ex-
pparatum, geniale, dapale, adipale,
liare, pontificale, eò habet lautiores
ulpamenta, scitamenta, mattya seu
issusque plures, magisque varios;
tur *struices patinaria*.

scissor, carptor, honorarius ciborum
eartuat appositas dapes scitè, & in
at, ac dispertitur inter compranfores
, honoratioribus dans *segmenta pro-*
ia sunt vescarum animantium armi,
agines, alæ, coxæ, seu femora, pulpa
& defectæ inde ligulæ; in *piscibus* ple-
stat caput, & quod capiti proximum;
en & truttis cauda. In nefrende, da-
udiciò, honoraria lautitia sunt auri-
. De anate Martialis:

antùm, Et cervice sapit; cætera redde
coco.

mit merum è cadis, & affert hirneâ
ythum obbâ. *Pincerna* (pocillator)
id

malis, & furtim
scariò, ne sint
epulis; qui mi
dis & jurulent
dant aut consp
Præcipuum
quando ambul
magis pastus
la irritamenta
la, butyro; it
la, pulmenta
linguâ, sed so
muntur furc
scinduntur
morati atten
tatis suspici
runt ori, no
(dentibus n
ne postea ru
labia aut la
lâ, si perun
scare, aut i
canum mo
perflare; a
mensam e
fundere;
ceâ; aut e
rescinder
globum

is; qui ministrant, cavent, ne quid de liquore
& jurulentis effundant, aut aliquem perfundant
aut conspergant;
præcipuum ferculum dicitur *cœnæ caput*, ali-
quando *ambulans*, vel ambulatorium, oculorum
his pastus quàm palati; cui adjunguntur diver-
simenta epularia ex carne, pisce, farina, mel-
lutyro; itémque *obsonia liquida*, ut sunt juscu-
pulmenta, ecligmata, non lambenda exert-
guâ, sed forbenda cochleari. Cetera *edulia* exi-
untur furculis, (furcillis, fuscinulis) & con-
ducuntur cultris, manubriô prehensis. Ben-
erati attendunt, ne quid rusticè aut cum edaci-
tis suspicione fiat; quare moderatè bolos inge-
rit ori, non injectant; comedunt mansitandô
(antibus molendô) non glutiant tuburcinandô
postea ructent, aut singultiant; neque lingun-
tia aut lambunt digitos, sed detergunt mappu-
si perungantur. Agrestium est, fartim se obe-
re, aut immundâ perediâ lances detergere, ossa
num more abrodere, tumentibus buccis cibos
rflare; aut liquore ita coronare scyphum, ut in-
ensam exuberet; aut rictu patente potum in-
ndere; aut bibere loquive, hærente in ore buc-
câ; aut excavare panem, solâmqe ejus crustam
scindere; aut mappulam instar stropholi in
obum convolvere; aut garrulitate obtundere
accu-

accubantium aures; & huiusmodi plura contra legem Decóri & Aſtyólogi peccata, de quibus etiam cap. 74. Sobrii ſic bibunt & comedunt, ut naturæ deſideriis ſatisfaciant; bibones verò & comedones ingurgitant ſe, vivúntque, ut edant, & non edunt, ut vivant.

*Menſæ
ſecundæ.*

Post menſas primas inſtruuntur *ſecundæ*, nimium apportantur *impomenta* fructuum; ut pomapetra, nuceſ, ceraſa, pruna, fraga, ficus, uvæ cybinæ, *Prompt.* & *paſſæ*; item caſeus, variæque belaria, tragemata, hypotrimmata è ſarcharo, ſeu ſaccharata, ut piſa, amygdala, fœniculum, adorea cannæ, panis eſcharites, *radii*, (genus placentæ in longum ſectæ) liba, cruſtula dulciaria. *Apophoréta* ſunt munuſcula cibaria à convivis domum ferenda: *Lautia* (& lautia) ſunt ſplendidiora munera hoſpitibus miſſa; *Repotia*, lautitia epularis ſequentibus diebus repetita. *Jentant* qui jentaculum ſumunt manè; *prudent*, qui prandium circa meridiem; *merenda* poſt meridiem capitur, *veſperi* cœna, ſeu veſperna; *cœnípeta*, qui preſat cœnitare foris; *Domicœnium Martiali* domi ſumitur; cenula & prandiolum ſunt diminuta.

*Propinationes.
poſt
menſam
immoderate.*

Secundis menſis appoſitis fiunt largiores & hilariores *invitationes*, *invitatiunculae*, & *propinationes*; exinde *perpotationes* & *circumpotationes*, ſeu hauſtus circulares; circumfertur ſcyphus *philoteſius* ſeu ſocialis, (poculum ſalutis & ſalutiferum) in ſalutem huius & illius, præbibúntque ſibi crateres ad ebibendum unô ductu & ſpiritu, (quod eſt *amystin* & *amystide* bibere) poſciturque majoribus poculis, quibus *jus fraternum* ſeu fraternitatis ſancitur, donec, crapulâ graves, ſe mutuò deponant vinô, neque pedibus, neque lingua aut ratione ſatis conſiſtentes.

um subbibunt; *feminae compotrices* (meróbibæ) eisdem pitissant & catillant.

Ab extremum tolluntur patinæ cum buccellis
tis, semelisque micis, & aliis analectis acci-
um reliquiis. Cæterum epulationem condi-
festiva colloquia, & voces, ac soni Musici. Pera-
convivali & tempestivô (quod non in mul-
noctem protrahitur) epulô, paratur *domui*.
fit *consurrectio*, (surgitur) gratiæ aguntur ei-
tractavit liberaliter; laudantur *conditores in-*
etoresque dapum: quas grates auctiùs reponit
ibitor convivii, comitêrque dimittit; sic itur-
num. Si noctu; facibus prælucentibus. Quan-
am heluones etiam sumptô *anteceniô* & cœnâ
neffatîque abundè, superingerunt *pocœnia*, ut
ontumulent citiùs.

Sed quis ferat *compotores, combibones, tricongios*
gites, comeffatores, barathrones, decoctores, pro-
os, asotos, nepotes, &c. qui comeffandô, nepo-
adô, heluandô, græcando, congræcando, per-
ecando, abliguriunt, disperdunt, dissipant
nfringunt, dilapidant, profundunt, decoquunt
nficiunt rem; digni, qui summam cum Apicio
tionem ducant. *Desiderius*. Quænam illa, & ille
mercurialis. Apicius, abdomini natus, cum bi-
centies ventri dedisset, hoc est, sexcenties cen-
na millia sestertiûm decoxisset, seu duos millio-
ne.

nes florenorum; & superessent centies HS, hoc est, ducenta quinquaginta millia Philippeorum præ desperatione, ne famem & sitim ferret, hausto veneno periit. *Desiderius*. O! portentum luxuriæ & gulæ! *Mercurialis*. Non minùs monstrum fuit Glodii Æsopi, Tragici histrionis, & Vitellii Imp. patina, quam: ob immensam magnitudinem, *clypeum Minervæ* dictitavit; illa sexcenties HS taxata est; in hac scarorum jecinora, phasianorum & pavonum cerebella, linguæ phœnicopteriorum, murenarum lactes, ab usque mari Carpathio, fretoque Hispaniæ petitæ. Sed missa faciamus hæc monstra, & ad eos pergamus, qui nec cibo vescuntur, nec aurâ. *Desiderius*. Antequam hinc abeamus, aliquid de Veterum Conviviis; five reliquiæ sint, five analecta. *Mercurialis*. Næ tu lepidus catellus es, qui tam scitè adûlas me pro micis; præbeo.

*Veterum
Rom. ac-
cumben-
di & con-
vivandi
modus.*

Antiquus accumbendi modus erat iste. In cenaculo mensa collocabatur rotunda, humilis: inferiorum quidem hominum tripes, & ex simplici ligno: lautiorum citrea aut acerna, aut laminâ argenteâ infecta; quam pes eburneus fabrefactus, puta in modum pardi aut leonis, sustinebat. Circùm mensam *tres*, ut plurimum, lecti erant, ex quo *triclinii* nomen; vel *duo*, quod Plauto *biclinium*, posteriore ætate formam hemicycli seu lunatæ testudinis referebat, dicta est *sigma*, à Græca litera C. *lecti* insternebantur aulæis, purpurâ, aut aliâ veste stragulâ pro copia seu inopia convivatoris. Priusquam autem accumberent, *lavabantur*, atque *togas* mutabant vestibus, quas à re *Cœnatoria* dixerunt; tum etiam *soleas* pedibus demebant, ne lectos conspurcarent *discubitorios* seu *tricliniarios*; at in *cubiculariis* seu *cubitoriis* dormiebant. Cate-

rûm

nt, primus decumbebat ad caput lecti, cujus
es porrigebantur ponè dorsum secundi: se-
dus verò occiput obvertebat ad umbilicum
ni, pulvillô interjectô: pedes jacebant ad ter-
n tertii; & sic deinceps tertius, sic quartus
qui primus & ad caput lecti decumbebat
imus dicebatur: qui ad pedes, *imus*: qui inter
s, *medius*, atque dignissimus; proximus hono-
ummus; hinc cùm hilariùs invitare se vellent,
mmo bibebant ad *imum*: cœnæ initium *ova*,
s *mala*; hinc adagio: *ab ovo ad mala*. Distribue-
t cœnam in *partes* tres sive, placeat dicere
us. Primum missum *antecœnam*, seu *gustatio-*
e aut gustum, ac promulsi dem dixerunt; secun-
m, in quo lautissimi & præcipui cibi, proprie-
am; tertium, in quo bellaria, mensam pomor-
n, sive *mensas secundas*. Erant convivantes nor-
o unguentis delibuti, crinésque peruncti, &
rollis, (coronati quoque crateres) præsertim
apio, hedera, rosis, violis, myrto, ligustro
ílo, anétho, croco, melilóto, ad retundendo
pores, à vino & cibis sursum elatos. *Cœna recta*
cebatur, quam ditiores dabant clientibus rectô
dine discumbentibus in convivio. In *sportula* ve-
(sportula, sportella, seu vimineo calathò) tan-
m cibi vel pecuniolæ largiebantur, quantum
timabatur centum quadrantibus, seu viginti
ucigeris. *Procus Trojanus* fartus erat, & gravidus
variis

merentes, sed in honorem quoque
tot exiccabant cyathos, quot in eo-
ne litteræ continebantur; In *Sticbo*
garinus ita loquitur:

bene nos, bene nostrum Stephanum.

s:

cyathis, septem Justina bibatur.

lum, Veteres calidâ & frigidâ appositâ
cuisse. Mos quoque fuit, ut talis astra-
te missis, *symposiarcha*, (quam Patrem,
magistrum, Dictatorem, Modimperato-
rii appellabant) duceretur; nonnun-
quam solâ corollæ impositione creabatur
ræses, ad convivales Leges præscri-
bebat etiam dominus convivii, (*con-*
mul ac discubuiſſent, schedam dare,
nota ordine obsonia omnia referret; ut
iri posset, quid primûm, quid postre-
mus missurus esset. Cenabant januis
atrio, ut prætereuntes Censores anim-
posſent, utrûm sumptu Legibus con-
ceas excedente victitarent, quanquam
contemptis Legibus Sumptuariis (quod
n Prætoriiis & diætis suis hortensibus,
Apollo famosa, faciebat) pretiosiores
antum tibiæ inferrent. De his plura
3. Antiq. Lect. & Saturnal. ex Macro-
cho, aliisque, præsertim Athenæi Di-
is. Nunquid satis hoc micarum, imò
buc,

Desiderius. Illa
Mercurialis. N
terres Egypt
ginem, circu
ton ipsum,
larius facere
dum, hoc est
finunt, & fil
Poëta:
Ser a nim
Nos ita me
mori, Desid
Sed quæ
Desiderius.
dixi. Qui
Latino, n
iores miſ
fas, infer
actum sat
mel coct
do me in
tu in cul
existima
rem con
& lingu
torem.
rius. H
curialis
sterga

Mercurialis. Nimirum extrema gaudii, luctus. Vides Ægyptii ceream in convivio, mortis imaginem, circumferebant, aut cranium, vel scelus ipsum, ut convivæ, de morte admoniti, huius faceret genio suo, meminissentque vivere, hoc est, lætitiæ indulgendum esse, dum faciunt, & filia trium sororum patiuntur atra: undecumque:

Sera nimis vita est crastina, vive hodie.

Ut ita meminerimus vivere, ut ne timeamus mori, *Desiderius*. Eruditè, & piè.

Sed quæso te. *Mercurialis*. Quid novi rogatus *Desiderius*. Irritasti gulam meam, non saturasti, ut dixi. Quid si, quoniam in ore, non tamen satietate, nobis frequens est cibus, percurreres potiores missus, sive lautiores, sive plebejas in mentes, inferri solitos. *Mercurialis*. Quasi verò non sum satis de re cibaria, in arte coquinaria. Sed vel cocta quid tibi vis recoqui? *Desiderius*. Cupio me incesse regustandi in triclinio, de quibus in culina differuisti. *Mercurialis*. An Apicium misistimas, quem de negotiis culinariis Dictatorem consulas? *Desiderius*. Nomenclatorem te volo linguæ meæ inter ipsas dapes jejunæ refocillarem. *Mercurialis*. Nempe verbis vis pasci. *Desiderius*. Hæc tu mihi appone, auribus devorabo. *Mercurialis*. Ausculta, salivam tibi vel movebo, vel abergam.

*Epulum
exquisi-
tius.*

Qui exquisitiores epulas instruunt, provident sibi de ferina avium, quam coci *pennatam* seu *alattam* vocant. Cujus generis volucres sunt, tetraones seu urogalli, attagènes, perdices, phasiani & phasianæ, anates feræ, anseres silvestres seu onocrótali, scolópaces, ficedulæ, gallinagines, palumbes, turdi, turdélæ, alaudæ. E domesticis alitibus palato arrident gallopavi, seu galli & gallinæ Indicæ, capones, gallinæ, anseres, anates cerei, saginati, adipati & eorum acrocolia seu trunculi, in jure piperato, pulli gallinacei, columbæ & pulli columbini: assi, farti, in operculato catillo vaporati, jurulenti; hœdina quoque admittitur. E ferina quadrupedum sapit cervina, quam vocant rubram; aprugna, quam appellant nigram. Inter præcipua fercula caput aprinum; inferiora dorsi cervini (clunes) jecur, aures; coxæ *Martiali* (femora *Pontano nostro*) cervorum, capreolorum, rupicaprarum, damarum, sale & acetô maceratæ, lardôque trajectæ; lepores, cuniculi, &c. E piscibus delicatioribus inferuntur ostrea, testudines, fibrorum caudæ, salmones, anguillæ, oratæ, thymalli, mustélæ fluviatiles, truttæ seu troctæ, funduli, lucii, cyprini, lãmpetræ, murænulæ, alburni, capitones, percæ, cancri dodrantales, &c. Omnia pro varietate, assa, elixa, frixa, vaporatone percocta, in farturas, intritas, minutalia, concisa, contrita, contusa, & embammate, jure, jusculo aromaticô perfusa ac condita. His adduntur diversi generis artocréata; & panes clibanites seu testuacei, à testis (vase fictili, vel æreo, in quo coquuntur) dicti, *Plauto* cóllyræ, *Italibus* *tortæ*; lagana, placentæ, & placentulæ variæ, fartæ, foliosæ seu multifoliæ, crocatæ, butyratæ, pertusæ, fermentô tumefactæ, scriblitæ frictæ, &c. Arto-

creas,

; alias segmentis malorum citreorum, pyru-
cibus, cerasis saccharo & melle conditis; al-
massa solida, sunt amygdalina, sunt cerasin-
a cerasis distincta, &c. Carnes porro piscesque
porantur aspersione, incoctione, decoctione
omatum, herbarum, citromalorum minorum
rioroque conditu, & in globulos, radios, pulv-
s formatione. Adjunguntur saccharata & m-
æ pulticulæ, (apud Veteres alica è flore trit-
lebrabatur) & fercula oleracea, ut, brassi-
ompejana, carduus sativus, orbicularia ter-
ibera seu rapa, caules capitati, boleti, aspara-
ongiolaræ; adstituuntur in scutellis multimo-
ecocta, & illinctus & intinctus, ex uvis, pyr-
accis, cerasis, melli saccharoque incoctis, dive-
que generis falgama. Pro acetario apponunt
ulcorata segmenta citreorum malorum, qu-
um succo affaturæ quoque asperguntur.

Parabilius convivantibus pro lautitia est j-
mplex bubulæ, cum nodulis seu globulis de
ulina concisa; bubula tam recens quam fun-
urata; intestina confecta, linguâ dulci liquami
erfusa, cerebrum tostum; caput vitulinum cu-
anticibus, seu intestinis pelliculatis: frictæ u-
gulæ vitulinæ, ungulæ bovinæ & ungellæ suum
oleato aceto, aut jure concreto; varia assa, assat-
æ, assaria, (*Apicio*) armi, costarum, lumborum

renum vitulinorum, ovillorum, vervecinorum; offellæ & lumbuli, seu lumbelli (*Apicio*) porcini, ovilli in craticula tosti; coxæ, seu femora vitulina ovilla, vervecina laridô, aut salviæ foliis aut alliô, trajecta; lumbi bovilli assi, & vaporatione macerati; nefrens seu porculus pinguiculus in cutem crustatam affatus; brassica frustô lardi adipata & uncta, farciminibus coronata, fumen bovillum & suillum, pernæ, petasones, succidiæ porci infumibulo exiccata; multiformes placentæ, & lagana, málina, sambucea, artolagana, cum salviæ foliis fricta, Fungi. Item coliphia, pemmata, butyrata, crocata, vaporata, minutim confecta, friata, in orbes crustata; diversaque è farina, ovis, butyro, pane coagula, & pingua embammata sive herbilia, sive aromatica, sive sectis cepis, pomis, amygdalis, uvis passis conspersa. Satis hæc credo etiam Philoxeno, gruis sibi collum optanti, ut diutiùs cibi potùsque delectatione frueretur; nobis non lubet cum pinguiore hac Minerva prolixius versari, cum à Libitina ad albentes ossium strues invitemur. *Desiderius*. Quoniam sive citius sive seriùs ad illam properandum est metam, non est, quòd morer iturientem; opiparè pastus tecum ambulo. Sed cur non priùs ad Lucinam, quàm Libitinam? *Mercurialis*. Uti vis. Si non ibimus: feremur eò, ubi *Siti* sunt & *Silentes*.

CAPUT LXXXVIII.

Ritus Natalitii & Nuptiales.

D*esiderius*. Quoniam inter ceteras festæ hilaritatis causas, meritò nascendi felicitas ponitur; cùm ob *parientem*, quæ, soluta foetu, novem fastidia mensium, quibus uterum ferebat, latô enixu abstergit; tum maximè, ob *partum*,
qui

qui materni vinculis & tenebris corpusculi expe-
ditus, primam aspexit lucem: cuperem abs te *Ri-
tus*, quibus ejus jucunditatis argumenta demon-
strantur, doceri, *Mercurialis*. Iterum petis, quod,
cùm pro hominum, locorum, temporum diver-
sitate, sit valdè varium, sive limitatione explanari
non potest. Cùm enim quidam è Prisco Seculo,
Genethliorum Ritus, ad nostra etiam tempora deri-
vati, ita usurpentur, ut eos *Superstitio* invenisse, *Supersti-
tio Reli-
gionis st-
mia.*
non Religio coluisse videatur, sit, ut non perinde
ab omnibus probentur. Nos tamen, qui ortho-
doxa sacra sequimur, libenter fatemur, gaude-
músque, multa Superstitionis Antiquæ Instru-
menta in Divini Cultus Insignia esse translata.
Quo ex genere in Templis nostris conspiciamus
Aquam lustralem, *arcas* stipi condendæ positas, gla-
dios & scuta de bello: catenas de servitute & ca-
ptivitate: figilla cerea (quæ veteres Gentiles *Oscil-
la* vocabant) ad genua pedésque statuarum, Di-
vos referentium: capta de hostibus signa: tabel-
las pictas eorum, qui è naufragiis, periculis, mor-
bis evaserunt; ipsa etiam vestimenta, & navium
simulacra, suspensa. De *Tabellarum* quidem ritu
jam *Tibullus* in mentem venit:

Nunc Dea, nunc succurre mihi; nam posse mederi

Picta docet templis multa tabella tuis.

Et *Horatius* alicubi canit, Gladiatores emeritos ar-
ma sua Herculis ad postes fixisse. Et *Martialis* *zoi-
li* cujusdam servi meminit, qui geminâ compede
Saturno dedicaverat catenas. Alii aliorum faci-
unt mentionem, quos & quæ recitare possim, si
liberet scholam instituere; sed nos, amœniora se-
quendô, has deflectimus spinas; minimè duibtan-
tes, plurima per cœcam gentilitatem superstitione
sè depravata, jure fuisse quàm optimô, sanctio-

rem in usum à sincera Religione vindicata. Sed ad *Natalitia*, quando ita me rogas. *Desiderius*. Quam maximè. *Mercurialis*. Foetus in vitalem auram editus, si partibus sit omnibus integer & illæsus, duplicat parentibus gaudium, dulcem matrimonio sui fructum aspectantibus. Excitatur in propinquis, amicis, vicinis lætandi & congratulandi studium: audiuntur faustæ apprecationes, & vota *Genethliaca*: prædicatur dies gemmâ candidove lapillô signandus; qui parentum spes implevit, prolem desideratam dedit, genitores suos genuinâ facie referentem, moribus etiam aliquando reddituram: decus & ornamentum familiæ futuram. Ducuntur omina & præfagia secunda, ex ipsa membrorum *configuratione*: ex *Horoscopo* & astris *Genialibus*; ex prælucentibus *Majorum* exemplis; Locus ipse solumque natale cohonestat incunabula, paritèrque honestatur ab iis.

Atque dum genitrix *puerperiô* cubat; pater ea curat, quæ pertinent ad instituendam *pompam lustralem*, & *epulum natalitium*, quod cum Græcis possimus *Charistia* vocare. Infans pro conditione & fortunis familiæ defertur ad *Sacrum fontem*, danduchô puerô, vel puellâ, cerèum præferente. *Susceptores* ac *Susceptrices*, jam antè rogati ad id munus præstandum, *tenent* salutari lavacro tingendum; eique *nomen* imponunt, unum vel plura, *Coelitem* Tutelarium: inque *bullam* infantia, & necessitudinis, seu *cognitionis lustricæ* *μνημόσυ-
νον*, donaria ex argento, auro, gemmis conferunt. Nostratibus foeminis mos est, post sumptas *puerperii dapes* symbolâ collatitiâ privatum *puerperæ* peculium augere; quæ post *sesquimestrem secubitum*, hoc est, senas hebdomades viribus reparandis in lectulo datas, *prodit ex puerperio*, seque red-
dit

dit publico, alicubi templum non prius revisit, quàm sit à sacerdote *lustrata precibus*.

Et hæc de *Die Natali*;cujus *anniversaria* memo- Aniver-
saria Diei
Natalis
memo-
ria.
ria cùm redit: redeunt & gaudia, instaurantur vota, invocantur Superi, faustum ut diem sæpe reducant, diuque conservent sospitem, cuius *Natalia* celebrantur: missitantur varia munera: maximè ferta & corollæ, & cum iis aliquando carmina. Vicissim is *dat Natalitia*, hoc est, instruit epulares lautitias: apophoreta mittit amicis: distribuit sportulas clientibus: grates habet Numini Sacrificiis. Nitent festiore cultu & domus & domestici; perstrepuntque symphoniacis. *Natales Principum* (quandòque feriati) publicâ hilaritate ac gratulatione celebrantur. Exhibentur ludi equestres, saltatorii, plausus theatrales: saliant merò fontes: artificiosa ignium spectacula volant: sparguntur in Populum dona missilia: ædes & fenestræ ramis, floribus, lucernis, aulæis, fertis ornantur.

Desiderius. In summam contraxisti hodierni *Veterum*
moris *Consuetudinis Natalitias*. Quid de antiquis? *Ritus Na-*
Mercurialis. Summatim & has transibo; ascolta. *talitii*.
Ad prosperam *partitionem* impetrandam propitiabantur *Dii Natalitii*, Juno potissimum, & Diana seu Lucina, (utraque dicta *Ilythia*) Deæ præsides parturientium. Ubi nixu peractò fusus erat fœtus, *deponebatur* humi: qui si arrideret patri seu marito, *tollebat* eum de terra, hoc est, pro sua prole agnoscebat, educandùmque suscipiebat. Sin minus tanquam alienum vel indignum suâ stirpe relinquebat, id est, repudiabat. Germani Veteres & Spartani masculam prolem flumine merfam explorabant, num, patientiâ algoris, longiorem lucris usuram & nutritionem mereretur.

Thraces diem *natalem* fletu, *fatalem* risu prosequerantur; quod ille ærumnarum esset exordium, hic finis. Matronæ Romanæ partûs doloribus defunctæ Junoni sacrificium instruebant: vestimenta Dianæ consecrabant.

Genitale tempus (*Ovid.*) ab eadem gente celebratur sacrificiis, muneribus, ludis, epulationibus. Sacra fiebant *Genio*, *floribus* primum atque herbis, & odoribus: mox *libis* etque liquoribus; nam iis diebus effudisse cruorem, aut animal mactasse, mali portenti erat, & fœdi auspicii: Postea verò, infligante malò dæmone, ad brutas non modò hostias, sed humanas etiam (*gladiatores* namque dabantur, cruentum lætitiæ argumentorum) descensum est. Posteritatem verò, & protensioris vitæ spatium, à Diis Natalitiis postulare soliti, *Natalem* sibi *avem* adesse precabantur, *Cornicem* scilicet, ob longævitatē ejus alitis; *bona* quoque *verba dicebat*, id est, preces faustas. Jam *Munera Natalitia*, etant bellaria, vestes, obsonia, vasa, nummi, annuli, gemmæ, &c. tenuiores etiam cereos offerebant, ut indicarent: in hanc vitam esse hominem, quasi ad lucem & bonarum artium scientiam, progenitum. Neque hominum modò dies Natales, sed urbium quoque, & locorum, rerumque cum laude gestarum celebrabantur; quibus diebus, quos *Geniales* vocabant, & Diis *Geniis*, & suo quisque *Genio* hilariter faciebant, indulgebantque; inde cœnæ sportulæque Natalitiæ.

Desiderius. Multa paucis dixisti. Jam de *Nuptialibus* quoque *Cæremoniis* differentem audire te desidero. *Mercurialis*. Nimirum *Desiderius* semper habet, quod desideret, nescio, an *Nuptias* quoque; de quibus, ne desideria tua frustrem, mox ali-

aliqua. Id de *Natalitiis* ignorare te nolim, à Christianis coli *Dies Natales Martyrum*, quibus, fusò *Dies Natales sacri.* pro Deo sanguine, ad vitam transierunt immortalem: cæterorum quoque *Divorum*, quibus denati terris, nati sunt cœlo. Quorum in memoriam olim erant institutæ cœnæ, quas *Agapas* vocabant; quæ deinde, prolapsâ in deterius consuetudine, sunt abolitæ. Templorum quoque *Dedicationes* quid aliud sunt, quàm *Dies Natales*, annuâ Religione jam antiquitus culti? Atque de his satis. Ad *Hymenæum* nos convertamus, (Thalassionem Romani vocabant) quem aliqui adeò *prophanant*, maritalem ut viri feninæque conjunctionem inter pacta & fœdera merè civilia numerent; sed nos, alia omnia docti, inter Evangelica Legis (uti diximus suprâ) *Sacramenta* veneramur; & has ferè ceremonias adhibemus.

Ritus Nuptiales.

Postquam *Amantes* mutuum explorârunt *Amorem, Morem, Rem*, id est, sinceritatem affectuum; mores, indolem, conditionem; facultates & opes; nec obstat sanguinis sacrævè cognationis propinquitas, nec parentum voluntas; præmissis ternis è suggestu sacro *proclamationibus*, ut intercedi possit futuris nuptiis, si quod impedimentum intercurrat, instituuntur *Sponsalia*, mutuâ stipulatione, coram idoneis testibus firmata, de ineundo connubio. *Dies exin Nuptialis* ut illuxit, *Initiatio Sponsorum.* & qui *nupturiebant*, jam *nubunt*, auspiciū (quod Christianos decet) à pietate dicitur. Adornatur *pompa*, quâ *Sponsus* & *Sponsa* ad ædem sacram, utriusque sexûs ad id invitati honorificò vel etiam splendidò *comitatu*, deducuntur, *fidicinibus* præcipientibus *epithalamium*. Gestant omnes *corollas*,

ue à latere novæ nuptæ incedunt, *Pa-*
ocantur. Quæ proximè antecedunt
pronariæ dicuntur; nam earum est, co-
buere; matrona, quæ sequitur, *Pro-*
omnestica appellatur, quasi conciliatrix
; vulgus *matrem honorariam* vocat.
m ut ventum est, *Parochus* explicat
njugalis consortii *officia*; coram quo
t matrimonium, id est, legitimè sua
a mutuò tradunt in perpetuam vitæ
, propagationem sobolis, evitacionem
nis ac incontinentiæ. In cujus rei si-
ulum inferunt *pronubum* mutuò digitis,
antiæque tesseram; deinde jungunt
contestationem auxilii & obsequii in-
andi. Manus amborum *Myſta ſtolâ* cir-
colligat, ut intelligant vinculô se de-
, nullâ fortunâ dissolvendô. Sequitur
sacrâ benedictione afficiuntur Sponsi:
ur, à Sacerdote *sacratum*, velut amoris
hiltrum.

peractis, eô, quô dictum st, ordine re-
ulum *Nuptiale*; sub cujus finem *instru-*
solvitur à singulis; & Sponsis *munera*
onantur. Liberaliùs hæc agitur solen-
do convivæ discumbunt aſymboli, tan-
orariis *donis* conferunt Sponsis, quan-
lectam juxta calculos exactam non de-
Nymphæum hinc receditur, ubi choreis
opera

malam
Dantur post
plures Nuptia
placent hæc
quod memini
do Philosoph
mos esse dies:
na effertur.
perciliosè.
gente; Socr
cenda esset?
nassam sunt
lunt exire. S
lum Xantip
bus placet
suadet Salo
non cæci
splendore
domus, in
mino aute
deratis a
tet; nequ
ut de pr
manis, a
equiden
atque a
ego, qu
Orn
ra, id
texta

es *Nuptialis hilaritas* continuatur. Nunquid
ent hæc *Hilaria*? *Desiderius*. In mentem veni
d memini legere de quodam Philippide, cr
Philosopho, dicente: *binos cum uxore jucundiss*
esse dies: unum, quô ducitur; alterum, quô mor
effertur. *Mercurialis*. Ha ha he! Nimis hoc f
ciliosè. Repono tibi alium ex eadem barba
te; Socratem, ajunt, consultum, an uxor d
da esset? respondisse: *pisces, qui nondum int*
tam sunt, volunt intrare, qui jam intus sunt, v
t exire. Sic tu vide, ne idem tibi contingat; i
n Xantippe sua *piscatorem iectum* erudiit. Qu
s placet hoc *jugum*, levius illud reddent, si, quod
idet Salomon Prov. 19. v. 14. in uxore ducendo
n cœci amoris impetum: non formæ opûm
endorem, sed Dei consilium sequantur. Na
mus, inquit, *Et divitiæ dantur à parentibus: à D*
no autem propriè uxor prudens. *Desiderius*. Ita m
ratis animum meum, ut neque pavidus res
t; neque temerarius procurrat. Nunc vellen
de priscis Nuptiarum Ritibus, præsertim Ro
anis, aliquid adjiceres. *Mercurialis*. Multoru
quidem verborum & litium *res est uxoria*; alit
que aliter, etiam à Veteribus, de ea differitu
go, quæ legi, & elegi, tibi compendiô dabo.

Ornatus Nubentium apud Romanos erat *toga p*
e, id est, candida, & nullô purpureô limbô pr
exta; item *tunica recta*, hoc est, purpurea & pict

Ap

Apud Hebræos Sponsarum vestis erat scutula seu *clypeata*, eò, quòd clypei acupicti in ea fuerint; & in clypeis singulis singulæ Majorum imagines. Romana Sponsa *flammeo* seu lutei coloris velò obnubebat caput, unde *nuptæ* dicebantur. *Flameum* nomen habet ab uxore Flaminis, quòd eò assiduè uteretur, nec liceret à viro divortium facere. *Cingulum* erat ex ovilla lana contextum (cestus vocabatur) cui *nodus* innexus, dicebatur *Herculanus*, id est, valdè firmus, & irruptæ copulæ inde Juno *Cinctia*. Collum ornabat *monile*. In capitibus Sponsorum *corollæ*, ex verbena & floribus nexæ: quæ si vario de flore erant vinctæ, *Pancarpie* appellabantur. Fiebant illæ ex auro quoque. Dabant mutuò *Annulum Pronubum* seu *Nuptialem*, qui, quòd premit digitum, connubii curas, jacturam libertatis, initium servitutis indicat, juxta *Proverbium*; *arctum annulum ne indue*. Fuit autem ferreus & purus, id est, sine gemma; ferrum significat durationem & robur: vel modestiam & fugam luxûs; locò gemmæ erat ipsa Sponsa. Inferbatur quarto digito manûs sinistræ, quia in eo vena quædam reperitur ad cor usque pertingens, ut conjuges in oculis & corde se gerant; hinc effigies quoque amantium condaliis insculptæ. Indicat annulus etiam perpetuitatem; &, posteris temporibus, aurum ac gemmam admisit.

Modus
nubendi.

Modus nubendi apud Romanos erat, ut *Ignem & Aquam*, in limine positam, ambo tangere juberentur; quâ etiam nova nupta aspergebatur, ut meminissent, in extrema necessitate sibi cohærendum esse. Alexander M. more patriò panem gladiò divisum cum Sponsa libavit. Veteres Germani nuptæ adferebant frenatum equum, geminos boves, scutum, gladium, belli pacisque subsidia.

Apud

Apud Latinos Sponsi amicti vitâ purpureâ, candido colore distinctâ, & veste versicolore *jugum* subibant; unde *conjugium*, & Juno *Jugalis*. Dum nubarent, invocabatur *Deus Juginus*: dum nova nupta Domum duceretur, *Deus Domiducus*: ut domi esset. *Domicitius*: ut cum viro maneret, *Manterna*. In sacrificiis, hostiæ exemptum fel, ut concordia & pacis admonerentur.

Modus deducendi. Romani non patiebantur nuptas transire limen domûs paternæ: sed sublata transportabantur à *pronubis*: sive quia videri volebant non volentes, sed vi coactæ inde egredi: sive, ut oblita quid relinquerent, dum in limen alienæ familiæ inferuntur, nomen ibi suum deponerent, & Sponsi induerent. Sponsa, introiens domum Sponsi, debuit dicere: *ubi tu Cajus, ego Caja*, id est, ubi tu dominus eris & paterfamilias: ego domina ero & materfamilias; quia *Caja*, Tarquinii Prisci, Regis, uxor optima fuit lanifica: ideò institutum, ut novæ nuptæ ante mariti januam interrogatæ, quomodo vocarentur, *Cajam* se esse dicerent, id est, studiosam laboris & operum *Minervæ*; unde, paternas ædes linquentes, *colum* secum ferebant & *fusum*, cum stamine, præcedente *tibicine*, & canente *Hymenæum*, seu *Deum Nuptiarum*, qui pingebatur coronatus floribus & amara-cô: dextrâ facem tenens, sinistrâ flammeum: in pedibus croceos soccos habens, carmen erat: *Hymen, ô Hymenæe Hymen, Ades ô Hymenæe Hymen*. Ducebant Sponsam pueri duo, patrimi & matrimi, hoc est, qui ex eodem patre & matre nati, seu quorum uterque parens adhuc in vivis, esset; *tertius* præibat, præferebat facem ex spina alba: ea fax dicebatur, *Prælux* & *Tæda jugalis*. *Plutarchus* quinque faces prælatas asserit. Et rapiebatur ab ami-

anua cingebatur lana & lauro; aliisque
& floribus exornabatur. Sponsa verò
, postes attingebat vittis laneis, eòsque
ungi oleò, ne quid perniciosæ pestis ir-
nde *uxores* dictæ, quasi *unxores*.

atur *Cæna nuptialis*, Sponsisque appo-
nter cætera succus papaveris, lacte &
cus. Post epulas, ubi satis cantum & sal-
um Sponsi ad Genialem thorum duce-
argebantur nuces à pueris prætextatis,
textam purpureò limbò togam gestan-
bus monebantur conjuges, puerilibus
ntiare, & juvenilia ludicra relinquere,
economix studia auspicari. Inter eos
jectarum strepitus, versùs mollitie ac
fluentes, impuni licentiâ occineban-
à pueris; à quibus illi joci *prætextati*,
cœni vocabantur; *Fescennini* verò, sive
be Fescennina essent allati: sive quòd
rcere putabantur.

e Nuptiarum, apud novum maritum
e data suprà meminimus; quâ die, Ro-
n *Munera Nuptialia* tribuebant. Et tunc
a *Dominam* agebat; tradebantur ei *claves*
& cum iis jus in familiam ac rerum cu-
Clavibus autem ademptis, rerum quo-
istratio uxori adempta intelligebatur;
divortio fieri solebat; verba tum soleñia
a vir diceret uxori: *Tuas res tibi habeto,*
& cum

libere ad has ara
porrò satis con
apud Romano
ptialibus pom
tensos; ungu
nem theatra,
ctus, pedes;
unguine delib
Hem qualis
tanti quando
nubii, nexu
culeus; quò
exsolverit J
plura.

Alteri

U Ltin
cen
un
Apud
animam
osculò e
bant; m
illos in
ac natu
reduct
conclan

...iatis comitat, tam apud Hebraeos, quam
d Romanos & Græcos in sacris, profanis, Nu
libus pompis, odores per vias domósque in
os; unguentis sparsa pavimenta; pariete
theatra, coronas, vasa, vestes, capita, pe
, pedes; ipsa etiam vestigia ac soleas pretios
vine delibuta atque perfusa fuisse. *Desiderius.*
n qualis luxus! *Mercurialis.* Hodie quoqu
ti quandóque stant hæc *sacra*, ut, vinculo con
ii, nexus accedat æris alieni, equidem Hercu
eus; quô nec Jovem suum Juno, nec Jupite
olverit Junonem. *Desiderius.* Define; nolo
ra.

Alterius non sit, qui suus esse potest.

CAPUT LXXXIX.

Ritus Sepulchrales.

JLtimum, quod mortales sibi debent invi
cem, est deductio ex hac vita, cujus nomi
una ratio hodiéque observatur.

Apud *Romanos veteres* cùm ægrotus trahere
mam, proximi fanguine morientis spiritum
culô excipiebant, flatúmque ultimum haurie
nt; mox decedentis oculos & ora claudebant
os in rogo iterum patefacturi, & ad pristinan
naturalem corporis formam distorta membr
lucturi; postea corpus exanime per intervall
clamabatur, (hoc est, nomen mortui claris plu
rium

rium vocibus interabatur, quod fiebat sæpius) & à *pollinctoribus* abluebatur & ungebatur; quod officium *pollinctus* & *pollinctura* dictum. Inde cadaver in *vestibulo* ædium collocatum ad ipsam januam, facie ac pedibus in publicam versis; unde phrasi: *foras spectare*, idem quod, mortuum esse. Interim *Cupressi* mortuorum domibus apponebantur, & adstituebantur. Tum apparabantur per *Libitinarios* (dictos à Libitina, Dea funerum), ea, quæ ad funera procuranda requirebantur, scilicet *pyram* struebant ad defunctum cremandum, vel eum *humis* operiebant; aut in *hypogæo* seu crypta subterranea deponebant, quod antiquiore ævô factum. Exinde adornabantur *exequiæ* & pompa funebris, perque præconem indicebatur funus, & populus evocabatur, ut in illud prodiret, v. g. *Exequias L. Titio. L. Filio, quibus est commodum, ire jam Tempus est; ollus ex ædibus effertur*. Nobiliores quidem lecto constrato purpurâ, aut lineis splendentibus (tenuiores in capulis & ferebris) *efferebantur* à succollantibus vespillonibus seu sandapilariis; præcedente *tibicine* (aliquando pluribus, quos *siticipes* dicebant, quia apud sitos seu vitâ functos canerent) & funebri neniâ defuncti laudes canente. Adhibebantur & *præfica*, mulieres ad lamentandum mortuum conductæ. In Magnatum funeratione gestatæ *Majorum* imagines ad gentilitatem ostendendam, & honoris ac rerum gestarum insignia. *Corpus elatum* præcedebant servi manumissi, adeoque pileati; sequebantur liberi, propinqui, affines, aliique amici lugentium habitu; mulieres in veste candida; viri in pulla, capillô demissô; inque foro laudationes extincti seu *Epicedia* habebantur.

His ita peractis, *funus* procedebat ad locum, ubi

maioris, sanctus erat, aversus, rogus ardens
em inferebat, *præficâ* interea lessum, hoc
gubrem ejulatum personante. Quas res
nctus dilexerat, eodem rogô simul cum ca
re concremabantur. Cadaver ubi ustulat
t, rogus, dicebatur *bustum*; cineres & ossa
gebantur, seu colligebantur; circumstante
cerdote ter *purâ aquâ* aspersi, *expiabantur*,
strabantur, *præficâ* novissimum verbum
oce pronuntiante; *I, licet*. Quô dictô, qui
itati funus erant, domum abituri, *extrem*
ale clarè dicebant, ingeminandô: Vale, vale,
; nos te ordine, quô natura permiserit, seq
ur, (juxta Varronem *salve* dicebant, & *vale*
émq; terram seu cespitem precabantur. Tum
cti cineres sepulchro illati; ante quod ara, &
ac acerra cum incensis odoribus; quandô
erpetua lucerna addita. Porro mortui, dicti
positi, aut *compositi*, quia in feretro vel in pyra
ocati; in quorum honorem ludi edebantur, n
antùm militum *decurisiones*, sed gladiator
quos *bustuarios* dicebant) circa ipsum rogam
ntæ *pugnæ*, ne scilicet incomitati ad stygem
cenderent; sacrificia quoque *Diis Manibus* in
uebantur, seu solvebantur, quod erat *inferias*
ere, dare, ferre, mittere. Dabantur & epulæ
ebres seu ferales, partim à vivis absumendæ, p
im placandis Manibus, ne *indefletî* & indeplo

ugent, qui habitu lugubri incedunt;
tempus lugendi implent; Designato-
i funebri pompæ præerant; Cæsarum
viderentur per *apothéōsin* seu conse-
n numerum Deorum referendi vel
la, ex apice seu fastigio struis lignæ
fragrantis, (quadratæ ac concavæ)
uniculô, cui alligata erat, volabat in
nperatoris animam in cœlum diceba-
Apud quasdam gentes *trientem* de-
inferebant, pro *naulo*, quem trajectu-
item, Charonti solveret; aut manui
debant, quam latranti Cerbero obji-
ittamus has superstitiones, & ad *Chri-*
nera oculos reflectamus; quorum si
emoniæ aliquid cum Gentilibus affi-
re videantur, ne tu existimes, id à
s eorum ritibus profluxisse, sed hos
is per cacodæmonem, castæ Religio-
traductos esse; quid enim? illi mo-
ribus ornabant, num ideò nobis ne-
ulos & tumulos floridis herbis con-
i, ad sese expiandos, asperfusionem fri-
bant; ergo nobis ad lustrationem uti
non licebit. Humatos illi luminibus
; nobis lampades, faces accendere
tum; illi vitâ functorum laudes nar-
is orationes funebres habere, non erit
Fortium illi virorum capita etiam
post

post fata fertis redimiebant; nobis fortissimorum Martyrum & reliquorum Divorum capitibus corollas imponere, cineres & ossa auro & gemmis includere in crimine ponetur? quid quod mortales illi à vero unius Dei cultu alieni, ipsius ductu naturæ, multa fecerint docuerintque; an continuo est impium, eandem si sequamur ducem? *Desiderius*. Omnino in tuo vestigio pedem pono, nihil morans, quidquid *Novatores* ogganniant; perge de funeribus loqui. *Mercurialis*. Faciam, si addidero, magnam apud Veteres in *sepulchrorum forma* Sepulchrorum forma. varietatem, dissimilitudinem, magnificentiam fuisse. *Mausoleum*, (Conditorium Mausólo, Carix Regi, ab Artemisia uxore excitatum) quis nescit, inter septena orbis miracula numerari? Ægyptiorum Regum *Pyramides* non magnitudine solum, sed fidem quoque excedunt; quidam in *obeliscis* & *colossis* post obitum habitare voluerunt; alii in *criptis subterraneis*. Multorum tumbæ ornatae *labellis*, (minoribus lapidibus) cippis, stelis, columellis & columnis, statuis (è gypso, polline marmoreo, marmore, metallo confectis) & *epitaphiis* seu inscriptionibus, in laudem defunctorum exaratis; quæ res nec à nostris moribus abhorret; nisi quod Cruces ligneas & æneas in sepulchris defigamus in Crucifixi Salvatoris memoriam.

Cæterum mortuos nostros ita ritu Christiano tumulamus. Ubi moriens ad ultimam luctam ritè præparatus, hoc est, confessione à delictis expiatus, sacro sancto *Christi corpore*, tanquam æternitatis pignore & viatico, pastus, ceterisque rebus ad salutem necessariis, piisque cohortationibus firmatus, & procuratus est à Sacerdote, animi Arbitro; moribundus inter supplices ad Deum ingeniculantium preces, pro felici luctantis agone,

animam Deo, Conditori suo, commendans, exspirat. Morte obitâ, preces iterationes, ad viam beatæ æternitatis spiritui expediendam. Tum exanimi clauduntur oculi: corpus alicubi lavatur; & si dignitas requirit, balsamô conditur; infuitur ferali, lineo: aut veste, cujus in vita usus, amicitur, & mox emortuali die includitur capulo, adornaturque funus, & compositum in sandapila (sarcophago) effertur à sandapilariis (tetraphoris, hexaphoris, octophoris) in hunc ferè pompæ modum: Exeuntibus ad cœmeterium aut templum, ferali pulsu campanæ sonant, (funebri æris pulsu concrepatur) memoriam mortis ac charitatis, erga defunctum præstandæ, ingerentes; præfertur Christi è Cruce pendentis simulacrum, ut indicetur, mortuum, dum viveret, sub hoc vexillo militasse. Sequuntur variæ tribus & sodalitia; quique lugubrem psalmodiam cantant; Sacerdotesq; linteati, ante lectulum mortualem incedentes; circa illum dadúchi cum faculis cucullati; lectulus ipse nigrâ coopertus est tegete, seu palliô, quod crux per medium oblonga & alba distinguit; solent autem picta familiæ insignia cereis facibus & vesti stragulæ, quâ feretrum contegitur, affigi; tumbæque floſculi imponi, artisq; & studii instrumenta. v. g. Sacerdoti calix; equiti nobili galea, gladius, calcæia adjungi. Viri eunt pullati seu atrati; feminae riciniatæ (riciniô indutæ) & peplis candidatæ. Antequam extinctus terræ mandetur, officia ei funerealibus, hoc est, iuxta persolvuntur in æde sacra; ubi (si actio funeraria, curatio funerea, res funebris apparatius instituitur) erigitur *Castrum*, ut vocant, *Doloris*, seu cenotaphium (tumulus honorarius, sepulcrum imaginarium) multis fune-

libus collucens; amula cum aspergillo, ad farco-
phagum adstituitur; pavimentum & parietes, an-
thrâcini coloris pannô insternuntur; fiunt sacra
piacularia pro ejus anima, ab expiatoriis infero-
rum cruciatibus flâmis lustralibus, purgantibus)
liberanda; peraguntur exequiales preces & psal-
morum threnodiæ: quô tempore bis aram cir-
cumeunt demortuorum cognati & affines of-
ferunt pecuniam, panem, vinum pro usu Sacer-
dotum, in expiationem defunctorum; habetur
panegyricus funebris, fiunt erogationes publicæ
in pauperes, diéque ab obitu *tertiâ, septimâ ac tri-
gesimâ* repetuntur sacra parentalia, tridiale, se-
ptendiale, trigintadiale; ut nihil dicam de die *an-
niversaria*, quâ scilicet, annuâ religione expiandis
functorum animis, *inferiæ* iterantur. Post dedu-
ctionem funeris, & locus & tumulus incensô
thure suffitur à Curione, (quod idem in elatione
funeris factum) & aquâ sacratâ irroratur, & pre-
ces pro piis Manibus dicuntur; tum corpus *exa-
nime* à vespillonibus seu libitinariis in scrobem
demittitur (vel in hypogéum infertur) iis, qui in
funus processerunt, (prosecuti sunt, duxerunt)
glebam injicientibus, & requiem æternam pre-
cantibus, undâmq; lustralem aspergentibus. Os-
sa quandôque refodiuntur (ut pluribus locus sit;
hinc sepulcretum, Græcis dicitur *polyandrium*) &
ponuntur in *ossuario* (ædicula videlicet ossaria,
quam Graeci *σκελετοφυλάκιον* appellant) ut ibi mor-
talitatis salubriter admoneamur. Sic non hono-
rificô solùm, sed Christianô ritu exequias (solen-
nia funerum, suprema officia) defunctis celebra-
mus ac parentamur, non ignari, humationem
seu sepulturam ad animum quoque pertinere,
qui, unde mortis imperiô discessit, eò aliquando,

jubente Dei Filio, sit reversurus. Carent honore sepulchri, aut exhumantur etiam, sacrâ detestatione jugulati; quique suimet fuere carnifices; aliisque enormibus criminibus infames. Est verò mors infantum acerba, juvenum immatura, senum naturalis. Familia dum est in luctu, & emortuum dolet, *funesta* dicitur; Veteres ut mentionem mortis vitarent, dicebant, *vixit, naturæ concessu, animam egit, ad plures abiit, supremam necessitatem, aut jura naturæ persolvit.* Item, si quid ei factum esset, si quid humanitùs accidisset, si quid fatò passus fuisset; id est, si mortuus fuisset. *εὐδαιμονία* est facilis vitæ excessus, quam sibi Augustus Cæsar precabatur; nos meliore jure optamus, speramusque. *Desiderius.* Ita nobis faxint Superi. *Mercurialis.* A silentibus ad regalium strepitus Aulatum vestigia vertamus, quidque ibigeratur, immixti turbæ curiosè arbitremur; videbimus, quàm splendida sint servitus, officia Palatina, quodque totum sit Regnum, aliud nihil, quàm tria suspiria: *obtinendi: retinendi: amittendi.* *Desiderius.* Hic ego mihi

Lumina tot cupiam, radiant quot sidera cælo.

CAPUT XC.

Regnum, Rex, Regia administratio.

Quinque
genera
Magi-
stratu-
um.

Qllinque sunt Magistratuum genera: Legitimum, Naturale, Æquum ac Rectum per Successionem Generis, Violentum seu Despoticum: per primum imperant, quos cives initis suffragiis creant: per alterum mares feminis, in omnibus animantibus: per tertium pædagogi pueris & magistri discipulis: per quartum, quotquot hereditariâ successionem ad principatum ascendunt: per postremum, qui tyrannicè & crudeliter dominantur,

tur, quanquam apud Priscos etiam justī Reges audiebant *Tyranni*.

Regnum est conciliatio multarum civitatum & terrarum sub uno capite, inita eō fine, ut unita virtus sit fortior ad obsistendum illis, quæ dissipationem adferre possent; ibi *tria* sunt necessaria; *regio* ampla; munita; multorum inhabitatorum capax. 2 *digeries* (*Macrob.*) seu digestio statuum ordinata. 3 *sanctio* Legum firmata. Regio redacta sub unum Regimen, seclusa est ab aliis, limitibus seu nativis marium, paludum, desertorum, montium, fluminum; seu arte factis, puta concædibus silvarum, arcibus limitaneis, &c. Ita Chineses, murō quadringentarum leucarum, se à Tartaria discluserunt.

Rex est, (sive hereditarium capeſſat sceptrum, *Rex &* sive liberis Ordinum votis, qui possidet regnum; *Primates.* quod dividitur in plures provincias, (olim ditio bellō devicta, & Romano adjecta Imperio, dicebatur *provincia*) & hæ in *Ducatus, Principatus, Ditiones, Tetrarchias, Eparchias, Satrapias, Dynastias, Toparchias*, (hodie Comitatus, Baronatus) *Tractus, Præfecturas, Territoria* (Jctis *Distriktus*, seu Terras, ad quas jurisdictio seu coërcendi potestas se extendit (castellatim, aut regionatim suis limitibus circumscripta; minora minoribus fruuntur ac gaudent immunitatibus, majora majoribus. *Regina*, prima est post Regem: & quandōque sede vacante *Interrex* in interregno; *Prorex*, vicarius est Regis.

Primarii inter Principes & Proceres sunt *Archiduces, Duces, (Reguli) Comites (Palatini, Provinciales, Limitanei, vulgò Marchiones) Castellani, Dynastæ, (vulgò Barones) Toparchæ, aliique Purpurati, Magnates & Summates; de-*

es ex iis in a habent Dominia,
Dignitates, Prædia; *vel ut pro-*
uliari jure mancipata, (quod est
vel ut Clientelaria seu Beneficia-
la;) quorum alia sunt heredita-
hoc est, ad heredes (plerumque
) transeuntia: alia non item;
ciaria, (*Jctis fideicommissaria*)
alicujus ita committuntur, ut ea
restituatur; Possessores ipsi, dicun-
arii & Beneficarii, (vulgò *Va-*
(quippè qui beneficium à Rege
us possessionem ubi mittuntur,
investituram accipere dicuntur;
mentum fidelitatis, (vulgò *ba-*
domino per jusjurandum fidem,
telam obstringunt.

unt, belli pacisque habere arbi-
Ordines, Comitia indicere, con-
ientelaria, cognoscere de judi-
ratuum, eosque constituere, im-
absidia pecuniaria, quandòque
est, agere censiones capitum,
m, jugerum, aratrorum: exige-
marum, ex vino, frumento, oleo
Scripturæ ex pascuis: *Portorii* ex
andis & exportandis, aliásque
us venditis aut permutatis, im-
igales facere; *confiscare* (*Sueton.*)
hoc

leu Nobilium O
cedere; Decreta
mittere; Mandata
ollere, relaxare, abr
merint Principes.
s tondèri posse, no
erre, non exhaurir
ent; neque minùs,
quam præesse homini
estas omnis est, DE
Subditorum est, par
cus, tributa, seu c
que exercentur per
aloniis; per *portito*
Publicani sunt redem
gium) varias pens
tiones, ut sunt vec
Persica) annonarum
Stationis) sive frum
eum stipendiarii, tr
unque legitimè in
ficere; & quemad
tari, conservare, ip
ia ad subiectos sp
quò, fidelitate co
vire; cujus majes
mum & enorme
estatis aut perdi
Residet autem

hoc est, multas & bona damnatorum ac proscrip-
torum fisco seu ærario Principis addicere: jus ve-
nandi & piscandi constringere: impertiri gratiam
à pœnis & multis legalibus: monetam cudere,
ejusque valorem vel intendere, vel remittere:
monopolium instituere: natalibus restituere; E-
questri seu Nobilium Ordini adscribere; jus gla-
dii concedere; Decreta facere; Edicta & Interdi-
cta emittere; Mandata dare; Leges ferre, explica-
re, tollere, relaxare, abrogare, &c. Sic tamen, ut
meminerint Principes, se pastores esse populi;
oves tondèri posse, non deglúbi: concessum esse,
haurire, non exhaurire: nec omnia licere, quæ
libent; neque minùs, se homines esse, cogitent,
quàm præesse hominibus, eique subesse, à quo
potestas omnis est, DEO.

Subditorum est, parère Superioribus, pendere *Subdito-
rum officium.*
census, tributa, seu contributiones, vectigalia,
(quæ exercentur per *telonas*, vulgò *telonarios*, in
teloniis; per *portitores*, seu magistros portûs;
Publicani sunt redemptores seu emptores vecti-
galium) varias pensitationes, præstationes, exhi-
bitiones, ut sunt vecturarum, *angariarum*, (dictio
Persica) annonarum, Canonis, (seu Canonica præ-
stationis) sive frumentarii, sive pecuniarii, (sunt
enim stipendiarii, tributarii, *Canonicarii*;) & quæ-
cunque legitimè imperantur, quod est imperata
facere; & quemadmodum Principis est, suos tu-
tari, conservare, ipsorumque bonum promoverè;
ita ad subjectos spectat, Principem honore, obse-
quiò, fidelitate colere, ejusque commodis inser-
vire; cujus majestas cùm sacrosancta sit, gravissi-
mum & enorme crimen committit, qui Læsæ Ma-
jestatis aut perduellionis reus sit.

Residet autem Rex, *Electus, Confirmatus, Coro-
natus*

& negotiis exequendis; ut sunt
provinciarum & urbium, *Vicarii* Ge-
ti, *Propræfecti*, *Administratores*,
sitatores, *Quæstores*, *Fiscales*, No-
mmo *Consilio Præfecti*, qui *Juri*
ris *Dicafteriis* ac *Curiis*, seu Con-
i habet aulicos *Ministros*, *Officia-*
maiores & minores; quibus uti-
consilia subministranda; partim ad
tatis; partimque ad corporis cu-
m. *Consiliariorum* classes in varia
egia; scilicet *Intimum*, seu *Secre-*
ubi causæ forenses; *Ærarium*,
unde *Camerales*) ubi *fisci* *reditus*;
es *militares* tractantur. *Singulo-*
Præses. *Magister aulæ* (*Magister*
admissionum, *Præfectus Prætorii*)
aliis, vulgò *Mareschallus*; quò
appellatur *Magister Equitum*,
teri *Germanorum* linguâ equum,
m significat (inde *Magister stabu-*
Præfectus venationum; *Magister*
plicum (*Cognitor causarum* ad
arum, *custos sigilli*, *archivi*, *char-*
ularum publicarum; alicubi *Præ-*
m; *JCtis Cancellarius*, *Græcis* no-
qui sunt à *Cubiculis* seu *Cubicu-*
larii,

rum largitionum
honorarii. *Irenarch*
publicæ. Sun
ta, qui rationes publ
scribunt, (scribæ
qui causas judiciales co
epistolis, &c. *Scrip*
Item *Cubiculari*
seu *cursores*, sive à pe
lodes corporis, (p
pennigeri, *hastiferi*
sive *satellites*,
Tacito. *Satellit*
ministri: ab *ephippi*
rum *domitores*: cu
cellarii, *œconomi*;
res *mensæ*, *curator*
tatores & *designat*
famulitium *aulicu*
Usus *Eunuchor*
nos; utinam & m
num, *sycophanta*
Rex *Regum*
Regimine *Politi*
sar) *Augustus*, qu
manicum, *elect*
tis, quâ *Politi*
ptem *viris*, nu
mus *Archiepisc*

larii, inauratâ clave spectabiles, (vulgò Camerarii) admissiones primæ procures, quorum supremus est proximus Aulæ Præfecto, & Cubiculariorum Decuriones, Dapiferi, Pincerna, Prægustator seu Prælibator, (à patinis, à poculis) Thesaurarius; Archimagirus; ab Eleemosynis seu sacrarum largitionum Præfectus; Ephebi nobiles seu honorarii. Irenarchæ præfunt moribus & disciplinæ publicæ. Sunt & Logographi seu Logistæ, qui rationes publicas, hoc est, tributorum perscribunt, (scribæ rationarii; sunt Dicographi, qui causas judiciales consignant; sunt à secretis, ab epistolis, &c. Scripturarii vel scripturæ Magistri. Item Cubicularii minores, atrienses, celeres seu cursores, sive à pedibus, aut circumpedes, custodes corporis, (prætoriani equites, pedites) bipennigeri, hastiferi, sclopiferi, (in equis clamydati) sive satellites, stipatores, laterones, *spiculatores Tacito*. Satellitium. Coquinarii & stabularii ministri: ab ephippiis, equisones, agasones, equorum domitores: custodes vestium, promi, condicellarii, œconomi; famuli rei argentariæ; stratores mensæ, curatores pabuli ac pilentorum, metatores & designatores hospitiorum, ac reliquum famulitium aulicum.

Usus Eunuchorum in gynæceis obsolevit apud nos; utinam & morionum, gnathorum, ardelionum, sycophantarum, canum palatinorum, &c.

Rex Regum & Summus Orbis Christiani in Regimine Politico Monarcha, est *Imperator* (Cæsar) Augustus, qui tenet Imperium Romano-Germanicum, electus ab Electoribus quâ Ecclesiasticis, quâ Politicis, (vulgò *Secularibus*) olim Septemviris, nunc recens Octoviris; quorum primus Archiepiscopus Moguntinus, S. R. J. *per Germani-*

Imperium Romano-Germanicum.

mani-

maniam Archieancellarius, (Supremus Cancellarius.) Secundus, Archiepiscopus Coloniensis, *Archieancellarius per Italiam*. Tertius, Archiepiscopus Trevirensis, *Archieancellarius per Galliam*. Quartus, Dux Bohemiæ, *Archipincerna*, (Summus Pocillator.) Quintus, Dux Baviariæ Utriusque, *Archidapifer*, (Supremus Dapifer.) Sextus, Dux Saxonix, *Ensifer*. Septimus, Dux Brandenburgicus, *Sceptrafer*. Octavus, Comes Palatinus Rheni, Heidelbergensis, *Thesaurarius*, (Summus Largitionum Præfectus.) Imperatrix Augusta, conjunx Imperatoris. *Rex Romanorum*, futurus seu designatus Imperator est.

Regni
funda-
menta.

Regni fundamenta sunt *Consilium, Vires, auctoritas*. *Primum* imperandi adminicula seu instrumenta Principi commonstrat; ea sunt: Sagacitas in per- noscendis subditorum ingeniis: ars belligerandi: pacis tuendæ industria: diligens, adversus subita casuum, præparatio: forma amplificandi imperii: in honoribus & officiis conferendis judicium: temporibus obsecundandi dexteritas: maturitas in deliberando, in exequendo celeritas, in agen- do constantia: animi in prosperis æquè ac adver- sis æquitas & moderatio: rerum divinarum & ad Religionem pertinentium cognitio, & cura prima.

Ad *Vires* pertinent subditorum amor & bene- volentia, imperii antiquitas, amplitudo, vires uni- tæ, arma, opes. Námque Principem non tam Sa- tellites tutantur: neque tam locupletant reposti- tæ gazæ; quàm benevola affectio provincialium.

Auctoritas est fama illa præclara sive efficax de prudentia & viribus Principibus, inter alios po- pulos & Principes sparsa, animisque concepta; plura non addo ne videar velle facem in meridie accen-

*ra juris : sanctitas , pietas , fides ,
e regnum est.*

nt ; quid aliud exspectes , quàm sedi-
nultus , bella ? *Mercurialis*. Rectè ais.
De Regno & Rege cùm , quæ volebam ,
te intellexerim ; quid est , quòd tam
gatis meministi , quibus tamen Regia
aximè nititur exeritúrque ? *Mercuria-*
i tanta rerum copia , mirum non est ,
bterfugere memoriam. Deinde , in hac
litionis peragratione , non mihi soli lo-
tibi quoque interrogandi responden-
es esse scis impositas. De Legatis op-
iones ; quorum tamen *Expeditiones* ,
mè patent ; non requires , puto , ut ma-
m itineribus nos adjungamus comites.
s igitur , eos præter oculos nostros præ-
 , quantum ad institutum nostrum ne-
strictim colligamus. Quis enim artes
ceremonias latis exploret ? *Desiderius*.
delibaveris , meis id desideriiis suffectu-
s.

alis. Legatus à *legando* seu mittendo di-
ippe *missus* ad negotium peregrè & au-
publica agendum. Appellatur etiam
o oratione ; nam negotia ore magis &
 , quam litteris tractat. Olim etiam

Oratio

Mercurii, complexu angustum,
erat symbolum *pacis & concordia*.
ebat, *Fecialis* fuit, à fide & faci-
que is nullò armorum præfidiò
llitiò stipatus erat; ut scirent o-
s ad *offendendum* instructus esset,
ladi, vel *violari*; ejus officium;
Hodie, qui imaginem quandam
Fecialis refert, *Heroldum* appel-
amentum, Principis sui *insignibus*
& utròque (veste, ejusque colo-
rii dignitatem, mandatàque de-

ropriè *Legati*, qui à Principe po-
alterum, *paris* dignitatis. *Agen-*
qui à minoris juris dictiõnis ac-
cipe, aut ab aliquo sacramentò
destinantur ad majorem; aut
utem à Principe ad *Provinciales*
d seditiosos, perduelles, prædo-
tuntur, *Commissarii* dicuntur.
obnoxii sunt imperio, etsi eò se-
lummodò aut scelere. Possunt
res appellari, imperium & edi-
surpantes. Qui à *Subjèctis* ad-
nt, *Deputati* vocantur. *Nuntii* à
quasi minore pompâ & splen-
missi. Hodie eâ vocis antono-
r ferè *Oratores* Romani Pontifi-
cis:

omone, *Nuntii Aposto-*
pter etiam cum potes-
tur. *Cardinales* non
mo Præfule ad Princ-
mercent, destinati
pediant negotia non n-
epistolici Judices *Deleg-*
unt. Terti, *Legati Na-*
eò ipsò, quò Eccle-
les creantur, *Legati A-*
nem assequantur.

Legatorum alii *Ordin-*
tutius apud Principes
runtur. Hi exiguò te-
tione; v. g. ad affir-
manda, fidem jura-
gratulandum, mune-
commeatus petendo
ones ad Publica Co-
vel suffragiis ferend-
tractandis.

Legatus porrò v-
mishabet literas co-
deinde litteras seu
vulgò à credendo
exhibitis, pro Leg-
instructus est va-
pis, quæ *Instruct-*
promissa *Legati*

is : *Legati* verò *Pontificii* sunt triplices. Quidam dicuntur *Legati à latere* : *Cardinales* scil. seu *Patres Purpurati*, ab ipso ejus, cui assistunt, latere cum amplissima auctoritate, emissi, Provinciæ administrandæ, pacis inter Principes stabiliendæ, majorum consiliorum causâ. Secundi, vulgato sermone, *Nuntii Apostolici* vocantur, qui frequenter etiam cum potestate *Legati à latere* mittuntur. Hi *Cardinales* non sunt, sed *Antistites*, à Summo Præsule ad Principes aliósque, qui imperium exercent, destinati, ut agant, indagent, vel expediant negotia non maxima; vel ut, tanquam *Apostolici Judices Delegati*, certas causas cognoscant. Tertii, *Legati Nati* dicuntur; quòd nimirum eò ipso, quò Ecclesiis præficiuntur, & Præsules creantur, *Legati Apostolici* nomen & dignitatem assequantur.

Legatorum alii *Ordinarii*, alii *Extraordinarii*. Illi diutius apud Principem, ad quem missi, commorantur. Hi exiguo tempore ac super certa expeditione; v. g. ad affinitatem ambiendam, pacta firmanda, fidem jurandam; ad condolendum, gratulandum, munera devehenda, consilia, vel commeatus petendos, &c. Fiunt etiam ablegationes ad Publica Comitia vel sententiis dicendis, vel suffragiis ferendis, vel negotiis Boni Publici tractandis.

Legatus porrò variis litteris instruitur. Impri-
mis habet litteras *commeatus* seu *securitatis publicæ*; deinde litteras seu *tesseram Fidei* aut *Legationis*, quas vulgò à credendo nuncupant *Credentiales*; quibus exhibitis, pro Legato legitimo recipitur. Tertiò instructus est variis *præmonitis* & *præceptis* Principis, quæ *Instructiones* vocantur; quibus dicta & promissa Legati firman-
t^r auctoritate mittentis,
quem

*Legati
instru-
tiones.*

andatis, *Libera* olim vocata fuit,
esse ei liceret, ubi, quamdiu, &
liberè agere, qui hoc honore at-
ctus esset; partim voti solvendi
ericuli vitandi, partim negotio-
tiva Legatio dicebatur, ad loca
unda; atque hæc quoque, ut Ci-
scribit, *honorata*, ut *pia*, erat.
m moribus receptum est, ut Le-
ditione negotii & qualitate cum
int, tum illorum, qui mittuntur,
iantur. Quibusdam proceditur
ministrantur, *lautia* offeruntur,
convivia, choreæ, ludi publici
quibusdam divertendi duntaxat
tur. Olim, quibus publicus oc-
erat, etiam hospitio publicitus
isque mos penè hodiernus est.
vel jubentur extra castra urbem-
foris colloquium instituant; vel
penitus, apparatus bellicum co-
ri: si tamen constet, ea, quæ vi-
robore ac disciplinâ ordinata at-
ut ad terrorem atque existima-

Apud Romanos, si Legati, in-
tium, primò, quid venirent, ab
equirebatur. Deinde, ad eos egre-
es Magistratus. Demum extra
urbem

uctoritatis publica
inseundum per ter
salutatō & inconsul
Legationis specie, ab
indum sine noxa.
Sancti, partim à foed
verbenas seu verbenas
Capitolii, sumpt
tur) fœdera facturi, v
rebant; unde Legato
verbena autem erat
cum terra sua evulsu
Inter eos autem,
præcipui sunt *Oecon*
go *Secretarius*. Pri
licis prospicere, n
rum solutio suspend
atque apparatus de
est, Legati secreta
gare, & quid in l
sis Domino in me
industriè conjecta
acutè, succinctè, i
ditur Legationi f
quis eam viderit
appareâtque, à
homines splend
gnificientia Lega
& copia: antea

& inconsulto; nec securitate publicâ,
specie, abutendum; est enim perme-
e noxa. Dicti præterea Legati sunt
tim à fœdere fanciendo: partim quia
eu verbenacas, id est, herbas è loco sa-
lii, sumptas, (quæ sagmina vocaban-
a facturi, vel bella indicturi, secum fe-
de Legatorum unus *Verbenarius* dictus;
item erat gramen ex arce Capitolina,
sua evulsum.

s autem, qui Legato operam locant, *Legat*
ant *Oeconomus*, & qui à *Secretis* est, vul- *famul*
ius. Priori incumbit, ita rebus dome- *tium.*
picere, ne uspiam necessaria nummo-
o suspendatur, néve externus splendor
aratus desideretur. Posterioris munus
i secreta tacere, aliorum sagaciter inda-
quid in literarum dictatione & respon-
o in mentem venire debeat, solerter &
conjectare: ac pro dignitate negotii
cinctè, nervosè calamò explicare. Ad-
ationi frequentia ministrorum, ut, quis-
viderit, accendatur scire, cujus ea sit;
que, à *magno* venire ad *magnum*; nam
splendori plerâque deferunt. Hinc ma-
a Legati æstimari solet è familiæ vestitu
anteambulonum, saluatorum, deductorum,

asseclarum, sectatorum & calonum concursu; longoque rhedarum atque impedimentorum agmine. Nec defunt iis *speculatores, exploratores, corycai* personati, quorum oculis & auribus investigant, quod suis non possunt.

*Admissio
Legati.*

Non satis est *excipi* Legatum; *admitti* debet: & petere ille solet, ut audiatur. Quâ ratione *dare Concilium* Princeps dicitur; quod rarò, nisi convocatò Conciliò, admittat, audiátve. Duplex verò *Admissio* est: *Officiosa*, quæ Publica, & *Negotiosa*, quæ privata appellatur. *Publicè* admitti Legatus solet, salutationis duntaxat causâ, idque vel subitò & ex ipsa via; vel mox, ubi pulverem lutumque excusserit, lassitudinem exuerit; vel posterò aliquò die. Tempus *Admissionis* à præcipuo quodam Aulicorum, atque adeò ipso occursum, indicatur. Sed tum primùm, cùm publicè ex hospitio sibi assignato ad Aulam vocatur Legatus, solemni pompâ *Introductio* celebratur. Legatus, priusquam à Principe admissus sit, neminem adit, visitque. Legatò autem jam admissò, salutationis honos ab ipso Principe rependitur; nunc major, nunc minor, prout à potentibus, amicis vel inimicis, misso. Nonnunquam advenienti ipse Princeps aliquantulum obviam *procedit*; nonnunquam *assurgit*, sedile præbet, operire caput jubet, litteras oblatas exosculatur. Exhibita *accessus* reverentiâ, dum sermonem orditur Legatus, capite detectò manet, nec cooperit, nisi iussus. Et dum vel suum vel adeundum Principem deinceps alloquendò nominat, venerationis aliquod obsequium rursus exhibet, diligentemque in omnibus rationem habet honorum & Prærogativæ Principis sui; qua in re officium quoque suum præstant Ceremoniarum *designator, & deduc-*

tionum ac admissionum Praefectus. Posthæc enuntiat mandata, quæ habet. Romani, signum Imperii, etiam idioma habuerunt: & ad dignitatem suam pertinere imprimis existimabant, vernaculô tantum sermone Legationes tum excipere, tum proferre. Sit autem *Dictionis* character virilis & sententiosus, sine affectatione concinnatus, non superstitiosè coactus, aut strictim circumtonsus, sed quasi ab animo profectus, & veritatis energiâ securus. Neque tantum Principis sui *Mandata* summâ curâ fidéque exponit, sed eadem quoque *responsa* refert & renuntiat. Peracta Legatione, reliquum est, ut penates repetat, auctior (ut quidam ait) unâ jam syllabâ, ut, qui iverit *Orator*, redeat Exorator.

Laudes & virtutes Legati his ferè continen- *Virtutes*
Legati.
tur: Ut sit genere nobilis; specie præstans ac firmus corpore, opulentus; munificus; continens; non vinolentus; non rixosus; non morosus; gratus excipienti; non adulator; publicè spectabilis; religionis, vestis & urbanitatis patriæ tenax; eruditus; eloquens; facetus, non dicax; linguarum peritus; item lectionis, scriptionis, etiam occultæ; prudens; non ignarus Aulæ, quam aditurus; polytropus, seu expertus multarum & magnarum rerum, qui mores hominum ac regionum noverit; intrepidus; temporarius, id est, serviens & accommodans se temporibus, locis, personis; lentè festinans; circumspectus; memor; astutus; simulandô ac dissimulandô tectus; verax; fidus, sed non nimis fidens; felix. Atque hæc de Legatis, quibus Veteres & viaticum & aureum annulum de publico largiebantur. Annulum illum in publico gerebant; eoque postea depositô, intra domus utebantur ferreô, ut *Plinius* memorat. Sed

hoc primis quidem Reip. annis usurpatum fuit; postea & *Senatores* gesserunt; à quibus ad *Equites*, & inde ad omnes *ingenuos* usus hic dimanavit. De Legationum fructu, sapienter, Regum sapientissimus, Prov. 25. v. 13. *Sicut frigus nivis in die messis, ita Legatus fidelis ei, qui misit illum, animam ipsius requiescere facit.* *Desiderius.* Quid est frigus hoc in die mellis? *Mercurialis.* Respondeo, esse frigus, à vento afflatum messoribus, calore sudantibus; æstûque mitigatô recreatis ac refocillatis. Idem Legatus facit strenuus; nam Principem sollicitudine & curis æstuantem refrigerat, & consolatur felici rerum commissarum expeditione. *Desiderius.* Id ipsum evenit mihi, cujus tu hæc sciendi ardorem ita temperas, & quasi anhelantem reficis; ut discendi calor sit mihi refrigerio. *Mercurialis.* Agnosco sinum tuum; quidquid in eum demittitur, etiam aquilone gelatum, mirâ temperie solvitur, & lenitate tibi domesticâ mitescit. *Desiderius.* Hæc spiras æquô blandiùs. Nunc quò ferimur, & quomodo? ventis, an rhedis? an neutris? *Mercurialis.* Non audis clasticum? arma horrida insonant.

CAPUT XCI.

Turbæ Regnorum, & bella.

M*ercurialis.* Status *pacatus* est optatissimus; *Bellum* est immanis bellula, exhauriens ærarium & sanguinem, vastas provincias; non suscipiendum, nisi ut in *pace* (quæ finis est belli) sine injuria vivatur, *vel* repellendô & arcendô vim injustè illatam: *vel* eam inferendô, justæ vindicationis causâ, *aut* ad res cum legitima auctoritate repetendas, *per Militiam*, hoc est, multitudinem hominum, aptam & compositam in armis,

armis, sub disciplina morum, exercitationis, laboris.

Belligeratur autem, *sive* quòd gentes finitimæ *Causse* invadant nostra, movendò lites de confiniis; *sive* *Bello-* quòd potentes involvant populos bellò, de emi-*rum.* nentia inter se contendentes; *sive* quòd domi motus suboriantur, non aliter compescendi, quàm vi; putà, cùm factiosi quidam turbatores, sive propter privatas similtates, sive contumaciam parendi Magistratui, clandestinas disseminant conspirationes, & concitare moliuntur conjurationes, tumultus, seditiones, rebelliones; adeoque bella intestina & civilia. Nihil verò non tentandum est domi forisque, ut bellum anteveniatur: nempe paciscendum cum confinibus; pactaque subinde renovanda: domestici continendi sub æqualitate jurium; nec injuriæ permittendæ in quenquam; observandi inquieti, ad novationem rerum proclives, quidvis caussari callidi, suis quod molitionibus obtendere queant.

Coortâ conturbatione, solet aut *reconciliatio* *Pacis* per *internuncios* requiri; aut vicinorum interpo-*tractatio.* sitio; quâ tumultuosi, bellaces ac pugnaces suis à consiliis dimoveantur; aut mittitur *caduceator*, (pacificator) instructus diplomate ad hostem ipsum, ad pacem petendam: aut damni dati reparationem offerendam: aut similtatis compositionem: ut ejusmodi pacificatoriâ legatione descendatur ad conditiones pacis; præsertim si quis arbitretur, se imparatum imparémve hosti; quippe temerarium foret, objicere se imbellem bellicoso, inexercitatum exercitato.

Si tamen minacior hostis, pacificationem re-*Appara-* nuit, missòque *seciali clarigat*, (denuntiat hostili-*tus bel-* tatem) cogitatur quamprimum de intercludendo *licus.*

*Auctora-
tio mili-
tum.*

*Arma-
tura.*

adiu, *apparatûque bellico*, qui multa reperiunt. 1 *militem*, tum indigenam, tum extraneum seu adventitium, quandoque tumultuarium & subitaneum. 2 *auxilia* foederatorum. 3 *commeatum sumptus*, seu rem cibariam, vulgò victualia; quare instruuntur domus annonariae, in quibus conditiva reponitur annona. 4 *pecuniam*, quæ est nervus belli; hæc depromitur ex ærario; aliquando stipendium cogitur per capita, emittuntur vicatim, oppidatim, provinciatim, *conquisitores*, (ad habendam conquestionem) ut colligant & legant militaturos, conducantque datò *autoramentò*; quos jam descriptos (sive sint *Evocati*, sive *Voluntarii*, aut *Volones*) & deductos in *Diribitorium*, ad *armilustrium*. (equitum est transvectio) *Diribitor* lustrat viritim, habitòque delectu, obstringit sacramentò; & sic *auctorat*, ac numerum initiantium nomen militiæ, & refert in catalogum seu tabulas (vulgò *matriculam*.)

Auctorati, recensiti, lustrati *armantur* ex armamentario; sunt verò armorum *alia* ad tegendum corpus; *alia* ad invadendum, laceffendum, defendendum; rursusque alii instruuntur seu induuntur armaturâ *levi*; alii *gravi*. Tutando *capiti* datur galea, seu cassis, subducta cudone, cujus apex *conus*, in cono cristâ: *ori* tegendo buccula, seu buccatum tegmen: *pectori* adoperiendo ferreus thorax, (*collo* collare) seu lorica, unde loricati, thoracati, qui sunt ab ictu glandis plumbei innoxii; *cataphracti* circumquaque loricantur *cataphractâ*, vel ex lamellis squamatim coagmentatâ: vel annulis & hamulis confertâ, commissâ, concatenatâ; cujus pars posterior *humeralis*; anterior *pectoralis*; brachiorum tegumenta, *brachialia*; utrumque muniunt pedem *tibialia*, seu *ocreae* ferreae.

rex. *Sinistro brachio* olim clypeus inferebatur; nunc liberum juvat dextram, vel in *bipenni* militari, vel *sarissa* (hasta longiore) vibranda; vel *fstula*, (tubo, canna, sclopo, tormento manuario, bombardam) ferrea sive ænea, oneranda & exoneranda. *Lateri* accingitur gladius, aut suspenditur ex *balttheo*, ut promptius stringatur è vagina; evaginatusque recondatur facilius, capulô tenuis. *Ballistarii* (catapultarii, sclopetarii) appendunt *thecam bombardariam* & *pyxidem pulverariam*: vel complures *tubulos ligneos*, farturâ pulveris nitati plenos; & *funiculos igniarios*. Nuper, sagulis amicti, sclopetum furcillis librabant; nunc neutrum est in usu.

Antequam ducatur in hostem; instituuntur *Exercit-*
palaria, seu pugnae umbratiles, (Græcis *sciama-* *tatio mie-*
chia) prolusionis causâ *exercitium* & *pugna umbra-* *litum.*
tilis) producuntur milites tirones, (aliquando etiam *panicô* excitantur) ut discant, telis uti cominus, eminus; per turmas hinc inde concurrere, decurrere, latere, procurrere, resistere, cedere, repentè consurgere, in ordinem redire, extendi, laxari, condensari, circuire, ex obliquo invadere, clamare, locum tenere, imperium servare, jussa exequi: mutare aciem; jam se in orbem colligere, jam cuneum facere, jam phalangem, jam dimidiam lunam, jam aciem quadratam, &c. Sequi signa, pati tædium, æstus, frigus, labores, vigilias.

Dehinc *concenturiatur* exercitus per legiones *Concen-*
 & vexillationes; dum redigitur equitatus in *tur-* *turatio*
mas; quarum aliæ *alares*, aliæ *legionariæ*: illæ late- *militum.*
 ra tuentur; hæ in media acie consistunt; peditatus (hastati & sclopetarii) in *manipulos*; in his sunt *commanipulones* & *cohortes*: utrique in *contubernia* seu *decurias* decuriantur; præficiuntur

decuriis decuriones, centuriis centuriones, (*Senec. Capitanei*) nempe equeſtribus magiſtri equitum ſeu *hipparchi*, pedeſtribus magiſtri peditum, millenis *chiliarchi* ſeu tribuni (vulgò *Colonelli*;) tandem omnibus *Imperator*, Campiductor, ſupremus Dux belli, Archiſtratégus; ſunt & Ductores Vicarii, Promagiſtri, Procenturiones, &c.

Præſecti militares.

Quibus adjunguntur *varii belli Præſecti*, & Propræſecti & Subpræſecti, ut rei tormentariæ, caſtrorum, excubiarum, munitionum: Ductores ac Duces Generales, Primores, Turmales, Tribuni, Protribuni, Legati ſeu Vicarii, (vulgò *locum-tenentes*) Quæſtores, Inſpectores, Curatores Primarii, (vulgò *Commiſſarii*) Annonæ Structores, (*Sitarchi*) Vexilliferi, (Vexillarii, Signiferi) Cenſores ſeu Metatores, (diverſorum Designatores) Inſtructores, ſeu Ordinatores aciei, (*Taxiarchi Græcis*) Machinatores, tormentorum Libratores, (balliſtarii vel baliſtarii) tribuni armamentarii, curatores tormentorum, circuitores ſeu mercatores annonarii ſeu caſtrenſes, præſecti pontium, curruum, fabrorum, commeatus tormentarii, exploratores viarum, Concionator Caſtrenſis, Scriba Prætorianus, Scribæ & Dicographi Caſtrenſes, Præſectus, Judex (Quæſitor, Prætor) rerum capitalium, *Ulpiano Latrunculator*, Accenſi, Apparitores, caſtigatores, carcerarii, (*JCtis Commentarienſes*) tibicines, tubicines, tympaniſtæ ſeu tympanotribæ.

Bellatores varii.

E bellatoribus alii ſunt *honorarii*, alii *ſtipendiarii*, aliqui *primarii*, alii *gregarii*: & iterum, alii *dima-chæ* ſeu *deſultorii*: (ſubitarii equites peditésque, cuidam equeſtres ſclopetarii, balliſtarii, ferentarii, catapultarii) aliqui *Duplicarii* (Duplarii, Duplares) duplicis videlicet armaturæ & aliquando ſtipen-

ubernales sub uno contubernio. Ser-
tur lixæ, calones, calatores, caculæ,
ii.

dispositis & paratis, celeritate opus *Expedi-*
tur *expeditio*, proceditur in hosticum; *tio in ho-*
extremum agmen, vocantur urági) *stem.*
ellare, est pestem intra viscera reci-
or tali locô *metatur* castra, qui com-
umentationi, pabulationi, aquatio-
ni; hîc ponuntur *tentoria*, taberna-
um præcipua Prætorium, Quæsto-
figunturque paxillis; pro milite ple-
strensiatuguria; utque *stativa* ab incur-
t tuta, circumvallantur fossis & ag-
im sunt movenda, detenduntur *papi-*
clamantur vasa, revelluntur signa,
nanô.) Instituuntur, per certas sta-
bia, quas servant *stationarii* seu *specula-*
res, necunde superveniens inopinatò
nen pessundet incautos; datur *tessera* à
vigilum seu *Tesserario*, quâ se mutuo re-
nt. Vigiliæ circumeunt *Circitores*, tes-
repscunt. In mediis castris vel foro
ratoria militum statio. Si qui ex militi-
res incurfant & exspoliant, *predones* sunt
uli; à quibus repurgat vias suis cum tur-
quem cum Ulpiano possimus *Latruncu-*

perferant viâ & audita, exinde
turmatim, centuriatim, mani-
ones, obviaturæ depopulantibus,
tibus; & leviora certamina con-
m veniatur ad manus. In Conci-
ellico consultatur de loco pugnæ
iendi, & si Mars foret iniquior
ione recipiendi militem.

deducuntur ad prælium, ordinan-
ectam, obliquam, sinuatam, lu-
am) ejus partes sunt frons, ter-
ia; peditum agmen stabile occu-
quites plerumque sunt alarii vel
, medias inter catervas, ferunt
nt pedestria, *labara* signa eque-
iando præcedunt *antesignani* cum
homachæris;) *clasticum* canunt
anorum strepitu, *tibicines* tibia-
buccinatores *Cæsari*) cornuum;
; *æneatores* ahenotympanorum

Duces circum & interequitan-
d strenuitatem hortatibus galea-
t clamor militum, Martem po-

cessebant hostem, & velitandô
i conflictûs: mox concurrebant
nque committebant *decretoriam*;
s ejaculabantur lapides, *fundito-*
arii è catapultis; postea *sagitta-*

rui

itationem præmitt
pugnam leviolem,
bombardarii ped
eos pulvere sulphur
vel incensô funiculô
cipiunt) displodunt &
stantes in *principiis*
versantes. Illi contr
terreis ac plumbatis g
inde bombardarum
arii *Magistri* tonant &
tracibus, crebris
antium lineas ster
tentant, prohibent
rô præpilatis, seu fa
ficiuntur bipennib
dit, ut proximi qu
turbentur calis, cl
rum scapis, vel c
misphatis; vel ob
quin concurritu
tur, confodiunt
fitque miserand
ctim cæsimque
scuè cadunt, co
tum ejaculatu. P
circumfundant
falcati immit
Quin etiam

ii prominentes sagittas è pharetris, (corytis) im-
 ponebant eas arcubus, hósque nervô tendentes
 & dimittentes, arcebant eminus ingruentem ho-
 stem, ac protelabant; aut venientem intra teli ja-
 ctum, *rotarii* spiculorum imbre, obruebant. Ho-
 die res agitur tormentis majoribus & minoribus.
 Velitationem præmittunt equites, procurfantes
 in pugnam leviolem, quandóque *tumultuariam*;
 tum bombardarii pedites farta sclopeta seu sclo-
 petos pulvere sulphureo plumbeisq; globis (quos
 vel incensó funiculó vel rotulâ agitâtà è fistulis
 ejiciunt) displodunt & trajiciunt pilarum grandi-
 ne stantes in *principiis*, seu in prima hostium acie
 versantes. Illi contrà explodunt & grandinant
 ferreis ac plumbatis glandibus, alternantibus hinc
 inde bombardarum procellis. Utrunque *Tormen-*
tarii Magistri tonant & fulminant machinis fulmi-
 natricibus, crebrísque jaculationibus longas bel-
 lantium lineas sternunt. Si qui propiùs irruere
 tentant, prohibentur à *sarissophoris*, hastilibus fer-
 rô præpilatis, seu sarissis; aut etiam irruentes tra-
 jiciuntur bipennibus, magnó nisu vibratis. Acci-
 dit, ut proximi quíque confertim pugnantes pro-
 turbentur calis, clavis, sparis, aut inversis sclopo-
 rum scapis, vel cædantur latioribus spathis & se-
 misphatis: vel obtruncantur harpis & acinacibus:
 quin concurritur infestis mucronibus; pungun-
 tur, confodiuntur verutis, frameis, pugionibus;
 fitque miseranda strages; dum hinc & illinc pun-
 ctim cæsimque feriunt feriunturque, & promi-
 scuè cadunt, conculcantur, proteruntur horrendo
 cum ejulatu, præsertim si equestres alæ se à tergo
 circumfundant, à latere perumpant, aut currus
 falcati immittantur.

Quin etiam in pugna sive *stataria*, sive *gradaria* Pugna
saepè gravior

rebellatur. Qui terrore percussus,
e, elabi, effugere; si diffugii spes
s armis dedunt se, ut capiantur:
et captivitatem evaserunt, palan-
quorum multi ab hoste excipiun-
gentur à suis; aut inveniant con-
in tutum recipiant; impedimen-
arcinariis & annonariis, ab hoste
s, cum curuli vectorioque ma-
mento. Fit etiam, ut duces fu-
nsternatis animos addant inse-
as struant; aut ii, quos locus &
se in orbem tutentur, premen-
tent, & victoriam interpellent;
è instandum terga præbentibus;
munis & victum sæpe erigit & af-

Atrociora sunt bella pro *aris* &
geruntur pro *Imperio*. Quando
nam, canitur *receptus*, victorque
dam, spolia, manubias de victo-
limicationem redauspicetur, re-
n, qui fuerant dissipati.

untur depopulationes & deva-
m; dum prædabundi & popula-
latè omnia victricibus armis (*vi-*
rsant & infestant: quandoq; eti-
mne, pagatim incendia spargunt.
el arx, fugitivorum perfugium,
d deditionem invitatur; (quæ
im-

capitur, seu recuper
machinamenta, strate
onum, insultuum, in
um aliquando scand
almotis scalis; vel ad
toris seu subrotatis
exofra (arrectario p
unt muros, quos Pri
bus, vel libratis è ba
labefactant, dejiciu
firmamenta quæque
bus seu muralibus t
cratitias gerras, (v
tos) è suggestibus t
tumultuariò opere
Est quoque inv
pendi violenter po
stro. (vulgò pet a
tium, vel inducti
indies alia vafran
occultæ per subte
pulveris vasculis
dit: sive *apertæ*,
reis munitioni
producunturq;
atò itinere, ad
assultui per m
tur ad tecta in
sa missilia, sph

altuum, impressum, irruptionum;
do scanduntur muri furiali impetu,
is; vel advolutis (ut olim) ambula-
brotatis turribus; è quibus demissâ
rectariô ponte) oppugnatores in fili-
quos Prisci diruebant admotis arietibus
ratis è ballista faxis: hodie quatiunt,
, dejiciunt, evertunt, & subvertunt
quæque ferrei globi ex obsidionali-
alibus tormentis excussi, locatis post
rras, (vimineos corbes terrâ opple-
estibus tormentariis, (machinarum)
ô opere erectis.

que inventum instrumentum dirum-
enter portas ariete pyriô, seu pyloclo-
gò *petardâ*, cuidam tormentum infiti-
ductile, aries fixilis.) Excogitantur
vaframenta; imprimis suffossiones sive
subterraneos *cuniculos*, inclusis bellici
asculis, quæ sensim repens ignis accen-
perta, sub pluteis, vineis, loriceis, ter-
tionibus ex humo congestitia factis;
turque operum *appropinquationes* sinu-
e, ad declinanda hostium tela, viâque
er murorum ruinas faciendam. Injiciun-
ta incendenda pyroboli, malleoli, igni-
sphaera, Punica, seu pilæ granata, nem-
pe

Obsesso-
rum de-
fensio.

pe igniariæ, variis ferramentis fartæ & foetæ : intercluditur commeatus : nihil non excogitatur ad circumfessos in angustias ultimas redigendos. Neque *obsessi*, aut obsidendi, quidquam intentatum relinquunt ad sese *defendendos* ; silvarum fauces muniuntur concædibus : passim obijciuntur ericii militares seu cervi, (transversæ scilicet trabes, aculeis confixæ, quæ ante portas sunt versatiles seu subductiles) extruuntur antemuralia propugnacula, (præmunitiones, munitiuncula) quæ infernè præsepuntur vallis, palis ac stipitibus cuspidatis ad hostium ascensum retardandum ; circa medium, exasperantur sudibus echinatis seu pectinatim confertis ; quibus præducuntur fossæ ad hostem accessu excludendum ; aut contrariis vel transversis cuniculis obviatur cuniculariis (cunicularibus) aut in subeuntes deijciuntur pilæ igniariæ, omnique telorum genere repugnatur adorientibus ; qui aut corvis, manibus ferreis, harpagonibus arrepti intra munimenta trahuntur ; aut longis hastis transfiguntur ; aut discerpuntur machinis, constipatis scrutorum grandine ; habent itidem suos *receptus*, *reductus* ac perfugia secundaria, quæ murorum hiatui & disruptioni opponunt, variâsque *abscissiones*, cæcas foveas, extemporaneas fossas ; nec non obstruunt aggeres ex plaustris & doliis convectis ac coacervatis. Solent insuper propugnantes facere *eruptionem* conglobatim, certatim, catervatim, manipulatim, centuriatim ad arcendos obsessores, eorûmque tormenta mutilanda & obturanda ; sed non rarò repelluntur majore vi, & arctius inde premuntur, superatisque fossis, (quæ ramalibus, virgultis, faccis oppletis, curribusque tabulatis explentur & sternuntur) & vallis, undique instant,

nstant, donec clausis arctiora quæque fiant, deficiente præsertim comæatu & ballistarum farturâ; & ipsa denique spe; deditiorem tractare incipiant, (candidis aliquando vexillis prolatis) petentes *inducias*, (pacem sequestram, cessationem armorum) quæ panguntur ad dies aliquot aut horas, aut etiam prorogantur, datis utrinque obsidibus.

Qui se submittunt *paçitiâ deditiõne*, (deditii) nanciscuntur conditiones honestas, ita, ut præsidariis cum armis, signis & sarcinis, seu more militari, abire liceat; secus, si res *arbitrio* prævalentium permittatur; tum enim sine vexillis, extinctis funiculis, tympanis ac tubis silentibus exeundum, lytrumque ad homines & tecta à direptione, cædibus, incendiis, captivitate redimenda solvendum. Sed *vi expugnata* civitas diripitur, & in obvios quosque sævitur; feritatis tamen est, non victoriæ, urbes delere, excidere, desolare funditus. Solutâ obsidione, præsidia abducuntur.

Partâ (obtentâ, reportatâ) victoriâ, *laureati vi-* Victori-
am con-
sequen-
tia.
tores onuisti spoliis, aliquando opimis, erectisque seu fixis *trophæis* (tröpæis) ovant ac triumphant: Deo exercituum Domino, si tamen pro Deo militant, exuvias bellicas dedicantes. Ubi strenui, & quorum virtus ante alios enituit, nobilitantur, condecorati in signibus & niceteriis ob heroica facinora & *adversa* vulnera (*aversa* enim sunt dedecori; (saucii curantur, captivi redimuntur, aut liberantur permutatione; atque ita redeunt postliminiò ad sua; contrâ autores barbarum cum perfidis, defectoribus, proditoribus, perduellibus, desertorésque commilitonum & transfugæ plectuntur; quandoque in mortis supplicium decimantur. Ultimò miles distribuitur in hiber-

am bella, horrida bella! quàm fæ-
nodis miseri mortales in mutuum
scunt! *Mercurialis*. Si picta hor-
us, si præsens in pericula veneris?
castra juvent, & lituô tubæ per-
me doctaram hederæ frontium
uperis, & secernant populô. Cedò
ulgatis narrationum bellicarum
s peregrina vocabula circumfo-
quorundam explicationem abs-
asi per exodium, in cruentis hisce
Mercurialis. Nôsti animum me-
idem te scire cupio. Quid petis?
do in munimentorum ratione &
endis Galli, Itali, Germani suam
vernaculam, quid, quæso, est in
quod Germanis vocatur *cattus*?
ramine, quid *scarpa*, *contra scarpa*;
baterie, *approche*, *palisâdes*, &c.
erte imaginationem; paucis tibi
em pertinent varia castella, tur-
la, valla, fossæ, lorica, viæ, opere
to seu coronariô, pentagônô, he-
nô, stellatô, semilunari, *planifor-*
tæ, &c. Vidésne aggeres illos seu
naculis impositos; hos Germani
s, veteri apud Lipsium nomine,
dicunt;

amata: suggestus illi
nen habent *baterie*
ent vimineæ illæ lo-
rum objectus post q
sunt viæ intestinæ
citroque com meat:
accessus obsidional
militesque tegendo
pinquationes) quibu
sorum. Aspice ha
rudere complanata
tia seu *breche*; (le
(reductus, receptu
ritate & *ridotti*.)
vo præfixas voca
valli: fossæ, loric
latitudo, vertex,
cinctus, scamnur
labrum, accliv it
propugnaculi: r
faucium, defen
ima muri decli
mo leviter infl
nibus adversa
na, contrarius
& sexcenta ho
hæc vocabulu
pagnia pro tu
tum, (quor

Itali & Galli *Cavaliere* & *Cavallieure*; murus ille, inter duo propugnacula interjectus, *cortina* dicitur; moles hæc portæ præstructa (munimentum portæ, paulum à mœnibus abjectum) nominatur *rivellino* seu *mvelin*; cœcæ illæ ad latera propugnaculi cryptæ, dicuntur *case mattæ*, quasi casæ armatæ: suggestus illi & aggeres tormentarii nomen habent *baterie* vel *batteria*, in quibus eminent vimineæ illæ loricæ, corbium terrâ oppletorum objectus post quos jaculatores latent; *vineæ* sunt viæ intestinæ, per quas occultè miles ultro citròque com meat; *approches* seu *approce*, viæ seu accessus obsidionales obliquò ductu ad fossas militesque tegendos; (aliàs *promotiones* seu *appro-pinquationes*) quibus opponuntur excursus obfessorum. Aspice hanc mœnium ruinam & fossam rudere complanatam, cogitâque nuncupari *brec-cia* seu *breche*; (lege *bresce*) cui resistunt *recessus* (reductus, receptus interni & receptacula, scilicet *ritirate* & *ridotti*.) Vallos istos, seu sudes, imo valvo præfixas vocant *palisâdes*. Sunt autem *partes valli*: fossæ, loricæ, basis, (planta, pes) altitudo, latitudo, vertex, seu summitas, ambulacrum, succinctus, scamnum seu scabellum loricæ, margo seu labrum, acclivitas exterior, interior, &c. *Partes propugnaculi*: rostrum, humeri, latera, alæ, linea faucium, defensionis; angulique varii. *Scarpa* est ima muri declivitas, seu curvatura, (murus à summo leviter inflexus) *contrascarpa*, pars fossæ mœnibus adversa; *mina*, seu *mine*, cuniculi: *contramina*, contrarius cuniculus, seu transversus meatus; & sexcenta horum similia. Quis enim nescit, teri hæc vocabula: *balabarda* pro hasta bipenni, *compagnia* pro turma seu centuria, aut cohorte pedatum, (quorum instructor *sergente*) *squadra* pro

atore; *cannóni* pro tormentis; *ferrea* minore; *moschetta*, seu re (manuaria;) *cornetta* pro vepressione pro affultu; *bagage* pro racche pro castrensisbus tuguriis; ne militum accubantium; *trup-* globo; *ronda* pro circitore; *sal-* ite custode & tutore datæ fidei; ide publica, (assertiis literis, li- effera;) *venturieri* pro honora- *armada* pro exercitu; & hujus de Indic. V. Militaria vocabula. z seu classis navium, videamus, m.

(*naumachia*, pugna maritima) n ipsum inimicum est mare: in a pertinaciter pugnandum, ut ut pereundum. Quid enim hor- um adversæ classes utrinque to- ttora circumtonant, igne & fu- titur, omnia præsentem inten- nc naves quassantur aquis; inde narum ictibus perforantur, in- uruntur; vel colliduntur inter arpagonibus implicantur; clas- rirames per foros & transstra nia cædibus ac sanguinem mi- r, seu detergentur, hoc est, fran- gun-

cento pulveri fo-
cendant: aut ultrò i-
daturicum vadis, qu-
est illa, quàmque for-
diaræ, cuniculis & c-
lò instructæ, cæcô-
tes, libratôque & att-
tū præmensi fomite
te, flammam repentè e-
catenarum, globorv
versam classem de-
corripiunt, latèqu
gunt. Quid quò
prioris horrenda v-
cures, terrorem u-
Navis, quâ *Ar-*
nimæ, vulgò *Ar-*
*Prætor*ia dicitur:
*Præsid*aria, in qua
naria, aut annot
tur; *Pyratic*a (pr
raticam faciunt
fligantis & inte
navium bellica
meantur velifi
Navales copi
partim propo
centibus igni
li, in mari occ

radis, quam cum hostibus. Quæ pestis
que formidabilis, cum naves incen-
culis & ollis, varioque ignium pabu-
, cæcò seu fomentariò igne gliscen-
ue & attemperatò in temporis ac spa-
fomite igniariò, paulatimq; serpen-
epentè evomunt, cumque ea lapidum,
globorum nimbum; aut ventis in ad-
sem delatæ, obvia quæque ardendò
latéque incendium & stragem spar-
id quòd navium aliquæ prætendant è
enda verùta; latas aliæ acutásque se-
orem ubiq; circumferentes & cladem.
uâ *Archithalassus* seu Præfectus rei ma-
lgò *Amiralius* seu *Almiralius* vehitur,
citur: *Propretoria*, in qua ejus Vicarius:
in qua excubiæ. *Frumentaria* seu anno-
annotina, in qua commeatus advecta-
ca (prædatoria) est pyratarum, qui py-
ciunt prædandò per maria; quibus pro-
intercipiendis, illa secantur decussatim
allicarum cursibus, & obeuntur ac per-
velificatione omnem in partem facta.
topiæ partim tormentorum strepitu,
opositis ex alto vexillis, partim collu-
gnibus omnia inter se significant; quæ
occurrentes, antennas *demittunt*, signum

ut illud Poetae repetas :
atibus navalis Enyo ,
retis ; hinc modò terra fuit.
ero infernalium furiarum una
perditionem
salò ; par via , sive solò
vel summatim, de veteri militia,
rba novæ sunt accommodanda.
quam si Neoptolemus quidam
ntrà quàm antè præ te ferebas,
a de Polemicis ; indicabo , quæ
sed tu quoque memineris , Ve-
tributionem & rationem , aliam
anis ; aliam sub Consulibus ; a-
oribus fuisse. Nos, quæ de mili-
rsum dici queant, insistentes ve-
imi, Justi Lipsii, cum eodem in-
us capita, quorum primum est.

lectus Militum.

aut repentinò aliquò periculò
aptim capiebant Milites , quos
s. Qui nominatim citabantur:
es seu *Volones*. Proni, Spontanei;
itiam detrectantes. Ille respon-
; isti filebant. Causæ renuendæ
o ætate, cùm ea supra annos 50,
i quis in Magistratu, aut Sacer-
cùm quis viginti stipendia com-
plevit.

gatione & precibus su-
in gratiam Ducum
ducebant ordines, ut
archi) appellati, min-
stipendium accipieb-
tiones pro insigni vi-
in agris indagabant &
Sub Principibus nor-
tum, pro opibus cu-

Oro

Genera peditum er-
in fronte, ac er-
tes; nonnunquam v-
ribus, celerique mo-
ti, spiculis, hastis, &
ante & circa signa
Tertiarii (quòd in-
tremis in subsidium
fessores dicti, quòd
rum in legione er-
non missilibus)
ipsum Livio cre-
loquitur, qui *Pr-*
tatos Milites in
collocat ; quos
seu *Pilati*, hoc
utentes post ip-
que *Triarii*, qu-

plevit. 3 *Morbus* aut *vitium*. Equites *transvectione* seu *traductione* delecti. Finitâ conscriptione, adigebantur sacramentô, Tribunis concepta verba præeuntibus. *Socii* appellati, qui fœderati (vulgò *Confœderati*) & consortes armorum, gratis militantes. *Auxiliares*, qui mercenarii. *Evocati* rogatione & precibus sumebantur, quippè *veterani*, & in gratiam Ducum militaturi. Plerùmque hi ducebant ordines, unde Ductores (Græcis *Taxiarchi*) appellati, minores majorésque, & duplex stipendium accipiebant, inde *Duplarii*. Centuriones pro insigni *vitem* gestabant. *Conquisitores* in agris indagabant & conquirebant juventutem. Sub Principibus non erat *Delectus*, sed *Indictio* Militum, pro opibus cuiusque & agris.

Ordo militaris.

Genera *peditum* erant quatuor. *Velites*, leves, & in fronte, ac eminus telis jaculatorii pugnantes; nonnunquam veloci saltu jungebant se equitibus, celerique motu delabebantur equis. *Hastati*, spiculis, hastis, & contis utebantur. *Principes* ante & circa signa gladiis dimicabant. *Triarii* seu *Tertiarii* (quòd in acie, tertiò ordine, dicti) extremis in subsidium deponebantur: Unde & *Subseffores* dicti, quòd alterò genu subsidebant; quorum in legione erant sexcenti, stabilibus (hoc est, non missilibus) hastis instructi, si Lipsio & per ipsum Livio credimus. Aliter Vegetius de his loquitur, qui *Principis*, hoc est, veteres & exercitatos Milites in prima acie (nempe mutatâ Rep.) collocat; quos & *Antepilanos* vocat, quia *Pilani* seu *Pilati*, hoc est, sagittarii, & missilibus telis utentes post ipsos in media acie stabant. Denique *Triarii*, qui plerùmque tantùm in rebus de-

speratis confurgebant in arma; hinc adagium:
Res ad Triarios rediit.

Cæterum Legionum numerus erat varius, aliquando 3000, aliàs 4000, aliàs 6000, & 700 equitum. Communiter Legio Centurias habebat 60, manipulos seu Contubernia 30, Cohortes 10, (quarum singulæ tres continebant manipulos, Hastatos, Principes, Triarios; Velites sobabant comitari manipulos, & ante aciem pugnare) adeoque in Cohorte erant homines 420, in manipulo 120. in Centuria seu Ordine 60. Si pleniores manipuli, plenior & ipsa Legio.

Equitum Legionaria divisio fuit in 10 turmas. In una turma 30 equites, Decuriæ ternæ. In Legionem turmæ decem seu equites 300. Socii dicebantur *Alæ* seu *Cornua*, quia plurimum, ut alæ in avibus, corpus illud Legionum tegebant, hinc *Ala* seu *Cornu* dextrum & sinistrum, tam equitum, quàm peditum, qui inde *alares* & *alarii*, quò tamen nomine plerumque appellati equites & legionarii pedites.

Inter Centuriones primus seu præcipuus erat *Primipilus*, cui *Aquila* tutela commissa, unde *Primipilaris*. *Tribunus* Legioni præerat. Centuriones sibi deligebant *Optionem*, seu *Succenturionem* & *Vicarium*. *Legati* Imperatoribus adjuncti erant ad consultandum. Ducum supremus, *Imperator*, qui *Ductum*, cum ipse interest, habet; *Auspicia* vero: cum alius rem gerit, illò mandante, & *Fortunam* ac *Deos* suos commodante; cujus ornatus *paludamentum*, & insignia, lictores cum fascibus.

Arma.

LEvis armaturæ fuerunt *Rorarii*, quòd primi, ineuntes prælium, densis telis velut imbrem
rora-

rorabant. *Accensi*, quòd ad censum Legionum adjiciebantur. *Ferentarii* à ferendo auxilio dicti, vel quia fundis & lapidibus pugnabant, quæ tela feruntur, non tenentur. Funditores seu Fundibularii fundis lapides jaciunt; (iidem libratores) *sagittarii* sagittas, *tragularii* tragulas (genus sagittarum oblongum;) *Velites* jaculabantur hastas velitares, seu hastulas, quarum septenæ manum implebant, digitali crassitudine, trium pedum longitudine.

Arma Romana consueta: *scutum* quadratum & oblongum, plerùmque imbricatum, seu cavè inflexum; *clypeus* cavus & rotundus, cujus pars in medio eminentior, *umbo*, *parma* itidem rotunda, sed minor; *pelta*, seu *cetra*, in modum lunæ dimidiæ, (scutum Amazonium.) *Ancile* ab omni parte accisum & rotundum. *Pilum*, jaculum missile, trium ferè cubitorum, ferrò uncinatò, seu tricuspide. *Cassides*, seu galeæ; *ocreae*, (ferrea pedum munimenta;) *lorica*, lorica; unde galeati, loricati, clypeati, scutati, peltati, cetrati, gladiati, &c. A gravioribus armis gravis armatura; à levioribus levis armatura dicitur. Olim leves equites, qui nudi & inermes præter jacula; graviores, qui armati & frenati: *Desultores*, ut dixi, ex uno equo in alium transiliebant mirâ celeritate. *Cinctuti* seu trabeati equites dicti, veste duntàxat cooperti, & super eam cincti, manu contum præferentes, unde *Vegetio* contati. Alii *cataphracti*, *loricati*.

Acies.

IN hac sunt intervalla ordinum, viæ, spatia, post velites hastati; post hos, Principes; post istos, Tertiarii seu Triarii. (tenentes scuta innixa humeris hastas surrectâ cuspide in terra fixas sinist

strô cruce exporreētô.) Qui ante signa pugnant, dicti *Antesignani*; qui post ea, *Postsignani*. Præter Aquilam, luminum hastæ insistentem, habebant in signis *Lupos*, *Minotauros*, *Equos Apras*, *Porcos*, *Dracones*, &c. unde Aquiliferi, Draconarii, &c. *Equitum* erant *vexilla*, vela quædam quadra, expansa ad hastam; hinc vexillatio, eorum ala; Imperatorium vexillum grande, postera ætas *Labarum* dixit. Signis in hostem jactis, acies jam fluctuantes, aut recedentes, fuere restitutæ & impulsæ. Imperator in media curabat acie; Centuriones juxta suam quisque centuriam, & quidem à fronte, quorum *Optiones* à tergo. *Desertor* erat, qui longiùs, quàm unde tuba exaudiri posset, excessisset è castris. Præter *aciei* formas suprâ memoratas erat *Cuneus*, (unde cuneata) cùm angusta in fronte acies, trigoni figurâ, paulatim se retrorsum pandit, unde & rostrum & caput porcinum, Græcis Delta Δ. 2 *Globus* erat ab acie separatus, vagô superventu incursans inimicos. 3 *Forfex* seu *forceps*, contraria cuneo, litteræ V formam exprimens, cujus usus ad cuneum solvendum & atterendum. 4 *Turris*, ordo militum in quadro. 5 *Serra* præliaris, cùm assiduè acceditur, recediturque, neque ullô consistitur tempore, modo scilicet hostem invadendô, modô resiliendô. Ad aciem pertinet *allocutio* Imperatoris ad milites; vel retinendô nimis aut præpoperè gestientes: vel impellendo tardantes & timentes. *Approbatio* militum, & adjussa assensus, clamor, dextræ sublatae, concussio armorum, hastis, feriendô scuta; item sublatio scutorum cum crepitu motorum; *Improbatio* per fremitum & mœstam taciturnitatem. *Classicum* dicitur, cùm signa omnia pariter canunt, & militem vocant, incitantque ad pugnam. Erant
verò

. v. g. *militemus; felicitas, palma, &c.*

Disciplina.

riptum & Lex quædam militandi, &
ia se gerendi; & quia Castra sunt Gy-
Palæstra, ac sedes disciplinæ, ideò ab-
endum. Fuere *Castra duplicia: æstiva*,
bilia expeditionis tempore. Si paucæ
agendæ noctes, *Mansiones* dictæ; si diu-
endum, *Stativa*. Et *Hiberna* (hiemalia,
a) quæ per hiemem, & in diuturna
& hæc in oppidis; aut instar oppido-
tis; illa sub pellibus; *Procestria* ædificia
a pro lixis, advenis, mercatoribus, &c.
pera Castrorum & infera erant diver-
es, (Lipsio *metatura*) tentoria, viæ ca-
ossæ, vallum, portæ; quarum maxima,
Porrò ad disciplinam spectant i *Munia*.
. 3 *Leges*. Ad primum pertinent parti-
alorum ad ministeria, *excubiæ* diurnæ,
cturnæ, (quaternæ, in ternas singulæ
æ) harum *circuitio* seu lustratio; malè
ormientes aut loci desertores inventi
festus Procubitores vocat, qui noctu cu-
ssâ ante Castra excubabant. Circitores
vigilias. Tesserarii distribuebant tesse-
bellas ligneas, certis verbis aut symbo-

Ad *Secundum* quod attinet, Exercitia erant triplicia. I Oneris; ferre scilicet in agmine cibum plus dimidiati, & sæpe totius mensis; *Instrumentalia* præter hastam & scutum, gestabant ferram, corbæ, rutrum, securim, lorum, falcem, catenam, ollam, veru; hæc enim necessaria ad pabulandum, lignandum, muniendum, ad captivos vinciendos, & victum. *Vallos* ternos aut quaternos ad vallandum. *Arma*; pendebat galea à dextro humero ad pectus, scutum in sinistra; in eadem, peritica cum sarcinis, sub dictis oneribus, compositi & ordinati ibant in agmine, non viæ tantum, sed pugnae apti. Cum Castris discedendum, ter signum datum, ut in procinctu essent, vel procincti; ac *Primum* tabernacula detendebant, sarcinas componebant, vasa colligebant, unde *vasa conclamant*. Ad *Secundum* imponebant sarcinas jumentis; ac *Tertium* procedebant, movebant Castra; quæ ubi metatores metati fuerant locis certis, ibi ponebantur: *Exercitia Operis*, in variis castellis & munimentis exstruendis, fossis ducendis, circumvallationibus faciendis, machinis conficiendis, viis sternendis, pontibus fabricandis, &c, per fabros, lignarios, structores, carpentarios, ferrarios, &c. Quibus accedebant *Exercitia armorum*, dum *Tirones* bis in die exercebantur: *Veterani* semel; quorum instructor *Plinio campidoctor*; hujusmodi erant *Ambulatio*, videlicet celeritas in ordinato incessu sub signis & armis; & æqualitas, ut suis justisque intervallis. *Decursio* quoque ad tubam facta, & ad eandem revocata. *Saltus*, ad fossas transcendendas altitudines superandas, transiliendas. *Natatio. Palaria*; dum palum in terram fixum, hinc illinc tiro affiliebat, & variis ictibus, astante magistrô, petebat, quod pertinebat ad ar-

maturam gravem. Sed armatura *levium* fuit, missio hastilium, jaculorum, pilorum, sagittarum; torquere & vibrare eodem; *salitio* spectabat ad equites, qui didicerunt saltare in equum ligneum, cursus, flexus, orbis, aliæque facere.

Pars ultima disciplinæ militaris, *Leges.* Furta severè punita; peditum stipendium in mensem denarii 10, Philippéus noster. Postea ascendit ad aureum, hoc est, denarios 25. Duplariis seu duplicariis duplex stipendium dabatur; equitibus triplex, nempe denarii triginta, tribunis quadruplex. Addebatur dimensum ex frumento; pediti menstruum quatuor modii, equiti duodecim, præter hordeum. Quibus accefferunt additamenta in sale, leguminibus, caseo, suilla salita; etiam veste. Stantes ferè prandebant & quidem cibum sine igne. In cenam, assam elixam ipsi sibi coquebant; quandóque panem subitum & subcineritium; aliàs pultem, unde *Plauto pultíphagi*. Potus aqua, interdum acetô mixta, quòd *poscam* vocant. Duo erant *præmiorum* genera. *Minora*, ob cæsum aut dejectum hostem data; *Majora*, ob civem servatum. Si quis extra ordinem, aut in singulari pugna, (monomachia) ut in excursionem aut velitationem; aut tali tempore, in quo nulla necessitas fuerat viritum periclitandi, sponte se & ultrò eò dederat, hostémque percusserat, hastâ donabatur purâ, hoc est, sine ferro. Qui verò hoc amplius, hostem dejecerat, aut spolia legerat, pediti quidem phiala seu armilla; equiti phalera, ad pectus demissæ dabantur; torques ambibat ipsum collum. *Majora dona, corona.* *Civica* fervanti civem, è quercu seu ilice texta; *obsidionalis* obsidionem solvendi, è gramine, quia herbam porrigebant victi; *muralis* primò omnium in murum hostilem

stilem evadenti, ex auro; uti & *castrensis*, primò, in hostium Castra penetranti; quæ & *vallar*is. Quarta *navalis*, aurea, primo in hostium navem armatâ vi transilienti, quæ à rostris dicta *rostrata*; quibus coronis domi in ludis & pompis conspiciui erant. In ædium verò conspectissima parte ponebantur spolia, arma, & exuviae hosti detractæ; suspendebantur quoque & affigebantur postibus ipsis & foribus, in transeuntium aspectum; quæ affixa revellere, aut refigere, aut tollere non licuit, etiam alienatis ædibus.

Quod ad *penas* attinet. In *castigando* tria fuerunt imperii & juris Tribunorum. Primò *multam* dicebant; deinde *pignus* capiebant, denique *verberibus* castigabant. *Verberatio* fiebat *vitibus* & *virgis*, itémque *fustibus*; unde *fustuarium*; & pœna *fustuaria*, quæ aliquando ad mortem; ut si quis mendaciò strenuum aliquod factum suum referret, honoris præmiique causâ; si in præsidio aut statione positus desereret locum; si aliquid armorum, in ipso discrimine, per metum abjiceret, &c. Quod si plures peccarent, fiebat *Decimatio*; interdum *Vicesimatio*; imò & *Centesimatio*. Præter castigationem erat *ignominie* pœna; ut si hordeum pro tritico datum in cibum; si ære privaretur quis, & stipendium non procedebat; talis dicebatur *ære dirutus*. Si *extra vallum* & Castra juberentur tendere: si *discincti*, & turpi habitu prostituti; si iussi *mutare militiam*, quod est, ab honestiore genere in humilibus transcribi, &c.

Post confecta stipendia, (pedes 20, eques 10) *mittebatur* miles, liber deinceps & immunis. Ius *missio* duplex. *Honestæ*, quæ emeritis dabatur; *causaria*, quæ ob vitium, defectum, morbum. *Injusta missio* itidem duplex; *Gratiosa* per gratiam aut am-
bitum

bitum ab Imperatoribus impetrata, ignominiosa
ob delictum aut crimen.

Restat, ut etiam aliquid *de machinis* dicam *belli-*
cis. Et quidem *oppugnationem* subitam adhibitæ
leviores. 1. *corona cingebant*, capiebant, & expu-
gnabant urbem, terrendo maximè & claudendo.
2 adhibita *Testudo* militaris; cum scutis super ca-
pita elatis, muro succedebant, primis altioribus
& ordine paulatim in morem tecti simplicis de-
creſcente; alia *testudo* in *pugna*, cum, globò fa-
cto & tecti scutis, invadebant & per rumpebant;
alia in *repugnando*; cum ab equitatu, aut levi ar-
maturâ cincti, in orbem se muniunt, mediis al-
tioribus, extremis undique desidentibus. 3 *Scala*;
quarum quædam solutiles, compactiles, seu pli-
catiles, quæ plicari rursûmque explicari poterant;
quædam *reticulatæ*, aut *stupeæ*, è facibus stupeis
instar retis contextæ; ad quarum summitates,
hami adjecti, ut murorum pinnas apprehende-
rent. Item *Tollenones*, quando una trabs in terram
præaltè defigitur, cui in summo vertice alia
transversa trabs longior, dimensâ medietate, con-
nectitur, eò libramento, ut si unum caput depres-
seris, alterum erigatur; in uno ergò capite cra-
tibus sive tabulis contexta erat machina, in qua
pauci collocati armati, qui per funes, unò depres-
sò attractoque capite: aliò elevati, ponebantur
in murum. 4 *Crates*, sive antelatæ, ut tegerent:
sive, ut fossas iis implerent. 5. *Vinea* seu gerra,
(tectum devexum) è lignis levioribus colliga-
tum, quam agebant, & sub ea procedebant, & ad
muros subruendos arietem admovebant; cui ferè
similes plutei è tabulis, asseribus, cratibus com-
pacti; nec absimilis multum *testudo* quadrata, ad
regendos fossiores; *Arietaria*, (*testudo*) in qua aries
suspens-

Machi-
na belli-
cæ in op-
pugna-
trione.

is a
JLIII 3
ariis a

suspensus; quibus omnibus *musculus* est minor, è lignis validis structus, ferro trifido ad murum, vel ad terram suffodiendam; in quem usum etiam adhibiti *vectes* & *dolabræ*, *securæ* simplici acie, parte alterâ in mucronem acuminatâ.

Munitio exterior oppugnantia.

In oppugnatione diuturna, primum erat *circumvallatio*; cuius pars prima, *vallum* 2 *valli lorica*, accipitur hæc vox pro *tegmine* pectoris militari, & pro *munitiuncula*, & pro *murulo* in ambitu valli; itemque pro *sepimento* è cratibus & tabulis; nec non pro *peribolo*, & supera structura ædium.) 3 pars, *cervi*, seu ramosi trunci arborum ad coercendam terram vallorum; iidem præfixi fossis & vallis, viæ impediendæ aut obstruendæ. 4 *turres*, quæ toti operi circumdata.

Interior.

Interior munitio (versus oppidum) habebat primò *fossas*; deinde *cippos*, seu stipites demissos & depactos, & ab infimo revinctos, ne revelli possent; præterea *lilia*, seu foveam instar lilii in imo angustiore præacutis stipitibus horentem superne constratam viminibus ac virgultis, ad occultandas insidias. Insuper stimulos, seu *talear* ferreis hamis infixas, in terra defossas ad iter impediendum.

Alia ad oppugnandum opera.

Jam ad *oppugnandum alia structa opera*. I *agger*, five è terra, lapide, ligno aggestus tumulus; seu congeries arboribus firmata, cuius latera erant cancellatim tignis directis, transversisque variè ligata; quæ muris paulatim admovebatur, producendò opus; in aggere *turres*, rotis labentibus actæ, in fronte ferratæ, munimen contra ignes; aliàs prætenti centones, coria, storeæ; in turribus, *milites contati*, & *sagittarii*, qui defensores urbis contis, missilibus, saxisque prosternebant, perque *scalas* & *sambucam* (scalam è restibus contextam, ful-

fulcris subrigendam) evadebant in muros, inque eos per pontem (qui *exostm* vocabatur) de turri repentè projectum insiliebant.

Sequuntur *t tormenta*; & inter ea præit *aries*, *Tormenta bellica Veterum* qui erat trabs prægrandis, ferrô munita in capite (quod & *rostrum* dicitur, aliàs trifidum, aliàs quadrifidum) suspensus ex alia trabe, velut trutina, repetitis virorum ictibus impulsus, ad juncturas murorum penetrandas ac findendas, & lapides emoliendos. *Catapulta*, omnis generis jacula, etiam tigna, effundebat; *ballista* jaciebat saxa; utraque machina non *funibus* tantùm *nervinis* intenta fuit; sed *vectibus* quoque & *suculis*; nonnullæ *polyspastis*; (trochleis plurium orbiculorum) aliæ *ergatis*; quædam etiam tympanorum rationibus torquebantur. *Scorpio* secundum *aliquos*, ballista manuaria, cujus arcus similitudinem à chelis caudæ scorpionis habeat; *alii* putant, sagittas ipsas, five minores, five majores, ita vocatas, quòd *venenum* aut lethalem ictum intra cavatum mucronem continerent. Rem cum *Lipso* in medio relinquimus. *Helepolis* (arietaria machina, non multum ab *similis musculo*, sed longè major ab urbibus evertendis nomen acquisivit, cujus operâ Demetrius Antigoni, *Polioretes*, (expugnator urbium) cognomentum invenit; ars ipsa *Polioretica* (machinalis, oppugnatoria.)

Funda erat funiculis in medio latior, ut ibi lapis contineatur: (quæ pars fundæ, *habena* & *scutæ* dicitur) ovali formâ, & paulatim in strictius abiens, ad emissionem rotatus, & circumactus circa caput, alterô ejus capite cum anfula, ne exeat, retentô, alterô dimissô: *fustibalus* vox est novitii ævi; *funda* à fundendo seu jactando lapide, *librator* & *funditor*, qui eâ utitur. *Jaculum rude*, sine ferro; ut

asta dicitur tam de grandilla, quàm
r; quàm de leviori, quam *eminus*
ncea seu *sarissa*, hasta longior, seu
eu spiculi. Est item spiculum ve-
lanceola. *Gesum* olim Gallorum,
Romanorum; *Contus* longè feri-
validum telum *hamatum*. *Securis*
utrinque acutò; etiam missilis, &
oque; *Martiobarbuli*, qui eò telò
(s bipennis) scienter & fortiter
alum *amentatum*, amentò seu lorò
evinctum. *Aclis* (âclidis g.) exi-
missile, religatum linò vel lorò,
eribus posset redire. *Sagitta* (ca-
piculum, arma volatica) habet
u hamum; *pharethra* ejus theca;
arcu *nervus*, *cornua*, *crena*, (inci-
â nervum admittit; *uncus* seu *fibu-*
âve) quæ *epizygi* immittitur; hæc
n arcûs. *Verutum* est spiculum te-
aptum forare. Et hæc de oppu-

contra testudinem saxi & pon-
i pars aliqua leviter cecidisset, con-
ferebant, donec, compage scu-
am intutos lapidibus, pilis aliis-
rosternebant; si per ipsam testu-
anderent; ii verò, gladiis & armo-
æcipitati, sudibus & pilis obrue-
ban-

les per pronum la-
vinctæ per declive in-
roti, ponderibus or-
pres minorésque.
valuerunt saxa & ig-
tis adigebantur, qu-
rica dictæ Aggeres
ut igne; aliive oppo-
& culcitæ paleis pl-
itum, vel vanum r-
fractum. Laqueis q-
cipiebant imminer-
falces, quibus lapid-
etiam seu *Corvò*, (c-
dentatum) funib-
runt, aut ita suspe-
beret feriendi; qu-
ponderibus gran-
ctis dum magnas
â capitibus utrin-
nas, super muro
inde sursum trah-
& quoties inva-
tura, dimitteb-
missâ. Quod si
bus perfoderet
bus alius intrin-
fallente, hostes
dos. Contra ba-

deribus onusti, dejecti, & lapides ma-
brésque. In omnes machinas è ligno
fata & ignes. Hastæ ardentes tormen-
antur, quæ propriè *falaricæ* aut *phala-*
Aggeres everfi consumptivè cuniculò
liivè oppositi. *Contra arietem* centones,
paleis plenæ, ut vel aberrare facerent
vanum redderent, mollitie & laxitate
Laqueis quoque frontem arietinam ex-
imminentem; idem remedium contra
bus lapides è muris extrahi soliti, *Lupò*
Corvò, (ferrum in modum forficis erat
) funibus illigatò, arietem aut averte-
ita suspenderunt, ut impetum non ha-
endi; quem *deprimebant* aut frangebant
us grandibus supernè incussis aut inje-
magnas trabes, longis catenis adaptatas,
s utrinque suspenderant ad duas anten-
r muros inclinatas & extensas, quas de-
um trahebant, attollebantque obliquas,
s invasura machina esset, ictumque da-
nittebant luxatis catenis, manúque re-
quod si tanta vis fuerat, ut murus arieti-
oderetur, & decideret; destructis domi-
intrinsecus murus addebatur, qui, priore
hostes moraretur, & includeret perimen-
tra ballistas & catapultas erant coria, cili-
cia,

amus tandem hinc pedem. *De-*
ugustini votum occurrit mihi,
e Romam triumphantem, Pau-
m, Christum in terris ambulan-
Magna petis, & quæ non viribus
Desiderius. Vel rudi ductu deli-
Importunus rogator es, alia pe-
alia eblandiris, alia exurges.
effus erat nemini, nisi quinque
nô congressu fudisset nec victo-
entâ. *Victoris* rebus gestis in æde
dem cognitis decretóq; Trium-
e ob virtutem donatís, factóque
or in currum ascendebat, in hæc
Dii, nutu & imperiô quorum, nata
mana, eandem placati, propitiq;
nti urbem Triumphatori omnis
n veste candida in gratulationes
d eum videndum excipiendúm-
nt. In *prima pompa*, & velut in
ræportabantur simulacra mon-
oppidorum atque urbium, belli
a. Gestabantur item tabulæ, in
uncialibus perscriptus navium
r expugnatarum, in fidem rece-
ffectarum, gentium debellata-
victorum nomina, qui *Tituli* di-
debant hostilibus spoliis & armis
cum signis militaribus non ere-
ctis,

lequebantur tubicines,
et. *Secundum* eos, bov
itiis ac sertis evincti
avæque popæ succind
teras præferentes. I
riones, Præfecti, Equ
donis & spoliis coh
vincti, clamantes, jô
magnis vocibus colla
Simul autem de fo
triumphalis flecteba
roduci præcipiebat
vinculis retinebantur
Corone quoque aure
que foederati Impe
ris ergo munerave
serta oleágina gero
debant cum coron
in quorum medi
opertus, qui ge
concitaret. Tan
umphis, & tanta
quando noctes &
cendô consumere
lictoribus, vest
gebat, quali e
caput revinctu
ramum laureu
rus ipse fuit in

Etis, sed jacentibus. *Deinde* varia tormenta bellica & muralia cum rostris navium, falcati currus, insignes clypei, lecticæ aureæ, signa, vasa aurea, argentea, ænea; res raræ, peregrinæ, è domitis & longinquis regionibus visu admirandæ. Erat insuper videre elephantos, equos captos, obsides. *Sequebantur* tubicines, modos triumphales facientes. *Secundùm eos*, boves albi, cornibus inauratis, vitiis ac fertis evincti ad sacrificium Jovi; dextrâ levâque popæ succincti, aureas argenteasque pateras præferentes. *Inde* Tribuni militum Centuriones, Præfecti, Equites ac Pedites insigniores, donis & spoliis cohonestati, lauróque tempora vincti, clamantes, *jô triumphæ*: Imperatorémque magnis vocibus collaudantes.

Simul autem de foro, *versus Capitolium*, currus triumphalis flectebat, *Duces* hostiles in carcerem abduci præcipiebat Imperator, ubi vel æternis in *vinculis* retinebantur, vel *securi* statim feriebantur. *Coronæ* quoque aureæ, quibus urbes sociæ populi-que foederati Imperatorem ob virtutem & honoris ergo muneraverant, præferebantur à ministris ferta oleágina gerentibus. Præterea, currum *præcedebant* cum coronis *citharædi* & tibicines eximii, in quorum medio quispiam talari vestimentô opertus, qui *gesticulationibus* & dicteriis risum concitaret. Tantus denique apparatus erat Triumphi, & tanta rerum visendarum copia, ut aliquando noctes & dies, totúmque triduum eô ducendô consumeretur. Ipse *Imperator*, præeuntibus lictoribus, veste Purpureâ, auro intertextâ, fulgebat, quali extra hanc pompam nemini fas uti, caput revinctus corona laureâ tenens unâ manum ramum laureum, alterâ sceptrum eburneum: Currus ipse fuit inauratus, gemmis distinctus, turri

rotundæ similis, duabus rotis sustentibus, Deorum imaginibus mirè decoratus; ponè *minister publicus* auream coronam lapillis coruscantem sustinens, Imperatorémque admonens, uti respiceret, id est, reliquum vitæ spatium provideret, ne superbiâ tumesceret; hanc coronam Triumphô perfectô in gremio *Jovis Capitolini* reponebat, aut templis dedicabat, argumentô confessionis, eam victoriam Deorum esse donum. Appendi quoque solita *tintinabulum & flagellum*, quibus symbolis admoneretur, se quoque in calamitatem devolvi posse. Accipiebantur in currum parvi quoque liberi ac nepotuli; si grandiores essent, equis currui subjunctis impositi, à cognatis & affinibus sustentabantur, ne deciderent; si plures, singulis insidentes equis, currum prosequiebantur, quem trahebant *equi candidi* quatuor.

Sic ornatus Imperator per *Triumphalem Portam* ad Capitolium ascendebat; *post eum* captivi, servitute exempti, libertate donati, omnes capitibus rasis & pileati. *Tum* victrices legiones per turmas laureatæ, Imperatorem prædicantes, versus quoque lascivos & inconditos in eum jactantes. *Tota via*, quâ Triumphus ducebatur, aulæis ad parietes suspensis ornabatur: spargebantur flores & odores undique: utrinque sedilia & tabulata, seu ponticuli, pro spectaculis disponebantur: & quò esset aptior expeditiôrque via, *ministri* baculos inauratos ferentes turbam è medio submovebant. *Delubra* imminetia patebant, intenta fertis & suaveolentibus repleta suffitionibus. Ibi vota & preces concipiebantur, ibi hostiæ immolabantur, & Diis gratiæ agebantur.

Postquam advectus esset in Capitolium, gratiarum actionem his verbis effari solitus est:

Gratias

Gratias tibi Jupiter, Opt. Max. tibiq; Junoni Regina, & ceteris hujus Custodibus Habitatoribusque arcis, Diis, lubens latusque ago, re Romana in hanc diem & horam per manus, quod voluistis meas, servatâ, bene gestâque: Eandem & servate, ut facitis, fovete, protegite propitiati, supplex oro.

Tum magnâ ceremoniâ *viçtimæ* cædebantur, & *corona* aurea, cujus antè meminimus, cum pretiosis manubiis & spoliis opimis Jovi dicabatur. Postea *epulum* conquistissimû dabatur; *invitati Consules* mox rogabantur, ne venirent, ne eô die honoratior triumphante appareret inter illas epulas.

Genus fuit minoris Triumphi, *Ovatio*, cui nomen ab Ovibus, quæ coronatæ ante Ducem agebantur, & exactâ pompâ sacrificabantur. An satis tandem de re militari? *Desiderius*. Omnia dixisti. *Mercurialis*. Ohe Omnia! Ubi mos indicendi belli per fecialem, missâ versus aut in hosticum hastâ sanguinolentâ? Ubi, in oppugnatione urbium, evocatio Divorum Tutelarium? Ubi missio sub jugum è duabus hastis, tertiâ super eas transversim impositâ, erectum: Ubi venditio captivorum sub corona? Ubi artes Imperatoriæ Ducumque militarium; & hujusmodi longè plurima? *Desiderius*. Obruunt me copia dicam, an Copiæ, id modò rogo, ut hinc me abducas. *Mercurialis*. I nunc, & Martem vel interrogandô laceffe. *Desiderius*. Abeamus. *Mercurialis*. Quorsum? *Desiderius*. Ducem sequor. *Mercurialis*. Sequere, quâ Pietas & Religio vocat. A bello multa ducuntur *Adagia*. v. g. *Ante tubam trepidat. Cælum territat armis. Telum igens, necessitas. Primas hastas jactare. Et meum telum cuspidem habet. Epinicium ante Victori- am. Vasa conclamare. Fors, domina campi. Cominus eminûsque, &c.*

CAPUT XCII.

Religio, seu Cultus Divinus.

Est hæc Virtus inter Morales præstantissima, quia propinquiùs attingit Deum, dicta à religando, quippe quæ nos Deo vinculo pietatis adstringit ac religat, dum ei, ut supremo rerum omnium Domino, cultum & obsequia nostra deferimus; sine qua nullum Regnum potest esse stabile, nulla societas humana rectè constituta. Ipsi Gentiles vitam nostram Religione constare dixerunt. Omnibus, inquit *Tullius*, innatum est & quasi insculptum, esse Deos; rectiùs dixisset Deum. Et rursus; Nulla gens est neq; tam ferrea, quæ non, etiam si ignoret, qualem Deum habere deceat, tamen habendum sciat. Quod quidem vinculum adeò necessarium est in Republica, cognitio, inquam, supremæ omnium potestatis, quæ falli vitarique non possit, ut sine hac neque Principes justè imperent, neque subjecti obedienter imperata faciant. Summa enim est ratio, quæ pro Religione facit; & quod in eam committitur, in omnium fertur injuriam; quid enim pretiosius & potius immortalitate animæ? Hinc alacritas additur ad mortem, & cetera omnia fortiter contemnenda ob præmium vitæ æternæ, & evitacionem supplicii sempiterni; sed quia plures decipiuntur specie boni & recti, facilis est lapsus in superstitionem, quâ aliquid supra convenientem Divini Numinis cultum statuitur, adeoque est exhibitio cultus vitiosi, qui vel non debetur; vel modò, quò non debetur; vel cui non debetur; de quo postea.

Deus cognoscendus & laudandus.

Religiosæ in Deum pietatis modus duabus continetur partibus, piorum certitudine Dogmatum, & rectâ ratione secundum eadem agendi; est enim

nim

nim Deus non cognoscendus solum, sed & purè pièque venerandus cultu omninò singulari summoque, quem Græci λατρείαν appellant, tanquam supremus rerum omnium Dominus, Optimus, Maximus, Creator, Regnator & Gubernator universi; omnis gratiæ & gloriæ largitor; quem nullus effugere nec mentē nec factō potest: cui nihil secretum, nihil clausum; fidelis Remunerator bonorum, justus Vindex malorum; quæ veneratio maximè consistit in Sacrificiis nulli non genti, *Sacrificium.* quanquam superstitiosè usurpatis, si Hebræos excipias, & pauculos quosdam mortalium, quibus melior de cœlo radius illuxit. Est autem Sacrificium Oblatio Deo facta, per immutationem alicujus rei sensibilis, in signum & contestationem supremi super res omnes dominii, ex publica & legitima institutione; ut erant victimæ, & quæcunque in ara cremabantur ac consumebantur; victimarum appellatio oritur ab iis, quæ post victoriam de victis hostibus immolabantur, sive quòd vi ictūs percussa caderent: sive quòd vincta ad aras ducerentur; hostia quoque dictum est animal, mactandum pro hostibus aut profligandis, aut profligatis.

Cæterum Deus est Unus in Natura, Trinus in *Dei Natura.* personis, summè bonus, justus, æternus, incorporeus, infinitus, immensus, immutabilis, *incomprehensibilis*, (*Plin.*) invisibilis, ineffabilis; per lumen gloriæ clarissimè intuendus, (*Theol. intuitivè seu intuitionē cognoscendus*;) in quo præscientia pollebiliū omnium & futurorum; cujus Voluntas vel est Beneplaciti, ita nimirum efficax, nunquam ut suō frustretur intentō; vel signi, qua præcipit, prohibet, promittit, suadet, operatur aliquid; & hanc suis legibus ac præceptis declarat.

In eo est Omnipotentia sine limite, Providentia sine errore, cuncta ad fines suos destinans, & singulis intimè insidens ac præsidens, propriamque cuiusque indolem formans, & ad congruas functiones dirigens. Rationalis tamen Natura sæpe Divinæ Directioni se non accommodat, suoque vivere cupit arbitrio, hinc omnis peccati atque calamitatis origo. Qui tametsi cupiat omnes homines salvos fieri, aliquos tamen antè destinat, (*Theol. prædestinat & præordinat,*) ad vitam æternam, dandò illis auxilia efficacia ad salutem consequendam; nemini negans sufficientia; quem singularem benevolentia affectum non exhibet reprobis, quorum Reprobationis causa est peccatum, ut vocant finale, seu in finem pertinax; pœna (vulgò damnatio) sempiterna.

Dei Nomina.

Dei in sacris Paginis nomina reperiuntur potissimum decem. 1 El, id est, fortis. 2 Elohim sive Elohe, Deus, providens, judicans. 3 Zebaoth, Virtutum seu Exercituum. 4 Eljon, Excelsus. 5 Ehjeh, Ascher Ejeh, sum qui sum. 6 Adonai, Dominus. 7 Jehovah, est illud Tetragrammaton, Hebræis non pronuntiabile. 8 Schaddai, munificus & per omnia sufficiens. 9 Agla, Infinita virtus. 10 Jah, DEUS. Unde hallelujah, Laudate DEUM.

Tres Hierarchiæ Angelorum. Novem Chori.

Idem nullius quidem indigens, Ministros tamen sibi constituit Spiritus, nullâ corporis mole præditos. Quorum tres Hierarchiæ seu Acies & quasi Exercitus; earum quævis in tres Ordines divisa, ac proinde novem sunt Chori: Seraphini, Cherubini, Throni, Dominationes, Virtutes, Potestates, Principatus, Archangeli, Angeli. Inter hos Superiores Inferioribus præstant dignitate & officiis: quorum multitudo longè major quàm hominum: conditi sunt ante mundum corpore-

um.

am. Erant omnes aliquando in via seu statu pro-
merendi & delinquendi, unde pars descivit ab
obtemperacione per arrogantiam, ideóque de-
turbati è cœlo in orcum, ubi torquentur cum ho-
minibus sceleratis duplici pœnâ, Damni & Sensûs,
quam secum sine ullo laxamento circumvectant,
quocunq; divagentur, æternum à Divino aspectu
rejecti, & inexplicabilibus cruciatibus addicti,
torique & torquendi. Pars in recto persistens ita
confirmata est, ut amplius Conditoris sui gratiâ
nequeant excidere; quorum pauca nobis con-
stant nomina, ut Michaël, Gabriel, Raphaël.

Lapforum, quorum caput Lucifer, extrema in *Cacodæ-*
malo est obstinatio, & implacabile in DEUM ac *mones.*
homines odium. Carcer ipforum in ipsis terræ vi-
sceribus, igne fumido, nec lucente, semper exæ-
stuans; quibus appellationes variæ pro functio-
num & vitiorum, quæ promovent, diversitate,
ut Behemoth, Astaroth, Belial, Asmodæus, Dæ-
mones, Cacodæmones, Diaboli, Alastores, Pa-
nurgi, &c.

Boni associant se piis, averruncandô ab iis no- *Vires Bo-*
xia, mentem illustrandô, preces offerendô, con- *norum*
solandô, excitandô, revocandô, castigandô, tu- *& Malo-*
endô; utrique (Boni malique Genii) & seipso *rum Ge-*
& alia movent, apparéntque vel per phantasiæ *niorum.*
illusionem; vel per apparitionem veram alicujus
rei figuratæ & coloratæ; patimque ingrediuntur
corpora, partim fingunt & effigiant illa ex aëre,
vocésque ac sermones efformant. Loquuntur
inter se, dum alter alteri sua insinuat & manife-
stat arcana, ipsum illuminandô. Cognitio in iis
naturalis subtilissima, judicii vigor ex operibus
artium ac rerum civilium disciplinis acerrimus;
potentia tanta, ut elementa permutent & concu-
tiant;

tiant; humores corporis humani, sensusque & phantasmata variè miscent; Mali etiam ludificant; ex radicibus herbarum gignentium ceterorum occultis, sed sibi, præcognitis viribus, inopina remedia & contraria detrimenta efficiunt.

*Varia
Diabo-
lorum
larvæ.*

Mali Spiritus, cum personarum induunt alicujus malè mortui, dicuntur Larvæ: cum homines aliàs terrent, Spectra: cum infesti sunt Infantibus, Lamia: cum tumultuantur per intempestam noctem, Lemures: cum famulantur alicui veneratoriè, Lares, Penates, Spiritus Familiæ: cum in varias formas & metamorphoses abeunt, Empusæ; quibus tamen justus omnium Dispensator utitur ad salutarem probationem Piorum, ad meritam divexationem & tormentorum Impiorum.

*Epicurei
circa gu-
berna-
tionem.*

Quàm igitur stulti Epicurei, curam Mundi adimentes ejus Opifici, tanquam fatigaretur tumultu rerum, cujus infinita virtus lassari non potest, neque bonitas tædiò affici, neque sapientia cognitione assiduâ opprimi; neque providentia negotiorum mole languescere aut obrui. Qui cum sit Conservator, Inspector, Rector, Provisor, & Moderator omnium, ita consulit singulis, ut universis; quem nihil fallit, nihil latet: qui per vaticinia & futurarum rerum signa, eventis omnium ævo, comprobata, præmonet, quæ fieri velit, quæque vitari, Operis sui non Sustentator minùs quàm Fabricator.

*tionem
Mundi.*

Stoici.

Quàm insani Stoici, qui ex connexione causarum naturalium catenant Fatum, cui etiam innectunt Motorem & Gubernatorem omnium; nam quomodo ab eadem causa non eadem semper effecta, si indeclinabilis rerum series ordinem suum immutabili lege percurrit? Ubi voluntatis delectus & libertas? Ubi merita poenarum & præmio-

miorum, si imposita mortalibus fatalis necessitas? Neque verò Præscientia DEI facit, ut liberè contingentia fiant necessariò, quia prævidet; sed quia fient, ideò præscit.

Quàm vesani Athei, negantes DEUM existere, *Athei.* illum, inquam, quem omnis rerum Natura Auctorem, Primum Motorem, Principium & finem suum prædicat, qui fecit nos, & non ipsi nos. Nam unde Cœlestium motuum nunquam vacillans tenor: unde (ut taceam cetera) animantium multiplices ac mirabiles structuræ & formæ, nisi ab illa Mente, quâ nihil aut majus, aut melius, aut sapientius potest excogitari?

Quàm vecordes Machiavellistæ seu Pseudopolitici, Atheorum Productores & Eductores, qui *Machiavellistæ.* autumant, Mundum humanis regi consiliis; cum sapientissimè sæpè excogitata infauitissimos fortiantur exitus, & callidissimi quinque infelicitentur maximè; quorum præcipuum artificium hypocrisis & simulatio, nequitiaque mantelum Religio; qui modestiam dominandi mutant in libidinem deglubendi subditos: & sub pallio politico sacris censibus, profanas augent opes, procul habitò DEO & conscientia; cujus locò pro status conservatione & ratione (ut loquuntur) erigunt Idolum, cui litant, Utile anteponentes Honesto. Justitia & Pietas in Deum ac homines nomina sunt illis quocunque flexu invertenda; Res, si requiras, reddunt verba in fallaciarum Labyrintho nata, in omnem sensum dubia, in nullum certa.

Quid jam putas Fortunam esse & Casum, nisi *Fortuna & Casus.* accidentium rerum subditos atque inopinatos eventus, adeoque Fortuita, quæ cum nullas habeant causas nobis cognitæ, Deo sunt notissima, cujus respectu nihil evenit temerè. Plebeja insci-

tia

tia est, forti imputare vel secunda vel adversa. Gentilis error & superstitio, eandem facere Deam, coelóque locare. Tu si sapias, totum illi te committe, cujus potentissimæ & providentissimæ gubernationi nemo se potest subtrahere; hæc enim cum Divina mente conformatio & conjunctio fiduciam ingenerabit in terroribus, securitatem in periculis; in rebus afflictis tolerantiam, in expectatione futurorum animi quietem.

DEUS
quomodo
colendus.

DEUS est diligendus super omnia, & cetera propter Deum; hinc ut inhæreas, per *Fidem* est tibi cognoscendus: ejusque voluntas, quid fieri velit, exploranda deinde per *spem*, certissimis nimis promissionibus, concupiscendus; denique per *charitatem* præferendus rebus omnibus, & toto corde omnibusque viribus amplectendus; idque non verbis tantum, sed factis; nam signum dilectionis exhibitio est operis. Quò spectat, preces & laudes ei persolvere, sacrificia offerre, vota nuncupare, & nuncupata perficere, ejus nomine juramenta concipere, eidem debitò servitiò se dare, munia Ecclesiastica obire, Decimas & Oblationes reddere, Dies Festos observare: amicos ejus coelò jam receptos, peculiari cultu afficere. Jejunia suscipere, misericordiæ opera seu officia aliis impendere, &, quæcunque Deus præcepit, sedulò præstare, quæque vetuit, vitare.

Falsus
Dei cultus.

Et quia una & simplex est veritas, quot ab ea sunt deflexiones, tot sunt errores & Religiones supposititiæ, adulterinæ, falsæ. Peccatur verò adversus sincerum Dei cultum vel excedendò, idque per superstitionem, quæ duplex est; alia scilicet cultûs indebiti & incongruentis, ut si quis Judæicæ Legis ceremonias hodiè observet: ficta miracula pro veris venditet, vel superfluum & inanem,

ut si

ut si quis jejundet die Dominica, aliave faciat, præ-
 er Ecclesiæ consuetudinem, &c. Alia est, ratione
 ei cultæ, cum scilicet cultus, vero Deo debitus,
 alio Deo vel rei creatæ defertur, quod fit per Ido-
 latriam, Divinationem, vanam Observantiam
 & Magiam. Delinquitur deficiendô, irreligiosè
 gendô (*Theol. irreligiositatem* vocant) per Blasphē-
 niam, quæ est contumeliosa de Deo Divisve lo-
 utio; per Sacrilegium, quod est, rei sacræ, Lege
 Divinâ vel Ecclesiasticâ, in cultum Dei destinatæ,
 violatio: (cujus species est Simonia, seu deliberata
 voluntas emendi aut vendendi spirituale aliquid,
 quâ tale; nomen habet à Simone Mago, qui po-
 testatem conferendi Spiritum S. à D. Petro licita-
 us est) per tentationem DEI, quæ est probatio
 seu exploratio alicujus perfectionis Divinæ, viis
 & modis, à Deo ad id non ordinatis; per perju-
 rium denique, & voti violationem. Atque hæc
 de Religione seu cultu, quem Numini Cœlesti
 debemus omnes; nunc transeamus ad Hebræos,
 & videamus, quomodo ipsi Deum coluerint, co-
 rantque. In ipso hoc transitu Grammaticum quid
 liberalem enim habet Doctrinam) disce: Voca-
 bulum Religio varii significatûs est; nam est pie-
 tas, in Dei cultu & rerum Divinarum ceremoniis
 consistens; est idem, quod debitum officii; quod
 sollicita & anxiosa cura; quod scrupulus conscien-
 tiæ; quod recta conscientia; quod metus Divini
 Numinis in dicendis testimoniis; eamus. *Deside-*
rius. Quidquid dicis, doces, & mea sciendi deside-
 ria vel explicandô prævenis, vel indicata instruis.
Mercurialis. Vide, ne tute tibi Religionem offeras
 hæc præloquendô, non meritô meô, sed
 affectu magis tuô quàm ju-
 diciô.

bi serviat cum sua posteritate, è
esset Messias, (Christus sive Un-
dicerentur omnes gentes terræ; à
isper segregavit signò Circumci-
æ erat remedium quoque pecca-
Legis Veteris *Sacramentum*, gra-
non conferens, nisi ex virtute
venturum, ex opere operantis,
ministrantis & offerentis.

s (qui & Judæi, à Juda, filii Ja-
o, de cujus tribu ortus est JESUS
nit, Sceptrò de Juda ablatò & in
tò: dicti etiam Israëlitæ, à Jaco-
ni nomen Israël ab Angelo impo-
nonte Sinai de medio ignis, nubis
manum Mosis, tripartitam Le-
alem, quæ ad mores; *Ritualem*;
ialem,) quæ ad ceremonias sa-
& *Forensem* seu *Judicialem* quæ ad

& *Naturalis* & *Divina*) est Immu-
ltus Divini, non tam quia Legis
m quia Lex Naturæ, & pars Le-
ummarium *Decalogo* continetur;
geminis in tabulis lapideis scri-
idit, scilicet non esse colendum
eter se; neque sculpenda Idola;
cro sanctè venerandum; Sabba-
tum

rum) quæ ampliù
idem, non sine inte
di fuerunt, atque in
um Synagoga sua.
Præscribatur ve
varios ritus, rerum
continentes, verita
præumbrantes, qui
Messæ venturi fidem
spectabat Arca Fœde
Paschalis, quid varia
guinis aspersiones, c
rificii in Cruce pera
in Missa repræsentat
atur, & offertur o
is. *Eucharistia* alior
ysteriorum? Lex
nem refractarii pop
judicum tria fueru
in quo de injuriis,
causis disceptabat
um, viginti triu
nisque Civium ju
septuaginta duoru
riorum, de rebus
tium; hoc Trib
duæ in singulis t
Testamentum e
est antiquum Fœ

, atque in morte Christi exspirârunt,
oga sua.

ebatur verò externi cultus ratio per
, rerum futurarum significationem
s, veritatémque Legis Evangelicæ
tes, quibus Judæi excitabantur in
ari fidem ac dilectionem. Nam quid
rca Fœderis, quid Manna, quid Agnus
uid varia Sacrificia, Libamina & San-
siones, quàm ut essent Typi tum Sa-
uce peracti, tum ejusdem incruentè
ræsentiati, (quod in omni loco sacrifi-
fertur oblatio munda, Malach. i.) &
tia aliorúmque Religionis Christianæ
m? *Lex Judiciaria* spectant coërcitio-
tarii populi & administrationem Reip.
ia fuerunt Tribunalia, 1 *Trium Virorum*,
juriis, rebus pecuniariis & minoribus
ptabatur. 2 *Synedrium* (Sanédrim) *par-*
ti trium Judicum, qui de capite fortu-
ium judicabant. 3 *Synedrium magnum*,
duorum Virorum, seu Concilium Se-
e rebus gravissimis sententiam dicen-
Tribunal erat Hierosolymis; ceteræ
ulis tribubus.

um est duplex, *Vetus & Novum*; illud
um *Fœdus* a Deo cum Israëlitarum popu-

Ritual

Judici
lis.

Testa-
mentu

Vetus

lo Novu

Catalo-
gus Li-
brorum
Canon-
ico-Bibli-
corum.

lo initium; hoc verò novum cum populo Chri-
stiano *pactum*, ad obtinendam hereditatem coele-
stem, morte Christi confirmatum; quæ in Veteri
Lege per sanguinem populo & ære aspersum præ-
signata. Geminus quoque est Sacrorum Libro-
rum, quibus Deus suam hominibus voluntatem
declaravit, *Catalogus*; alter Judaicus, alter Chri-
stianus. Judaicus tempore Esdræ confectus est
quò continentur Libri Pentateuchus, (Genesis,
Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium)
Josue, Judicum, Ruth, Regum quatuor, Para-
lipomenon duo, Esdræ duo, Job, Psalterium,
centum quinquaginta Psalmorum, Proverbia,
Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Prophetæ
maiores quatuor, Prophetæ minores duodecim,
Præter enumeratos, inter Codices seu Volumina
Sacrae Scripturae *Authentica* sive *Canonica* admittit
Ecclesia Catholica libros Tobiae, Judith, Esther
Sapientiae, Ecclesiastici, Baruch, & duos Macha-
bæorum. Ex Novo verò Testamento quatuor
Evangelia, Actus Apostolorum: Quatuordecim
Epistolas S. Pauli, Petri Apostoli duas, Joannis
tres, Jacobi unam, Judæ unam; quæ dicuntur *Catholicae*, & Apocalypsin ejusdem Joannis Apostoli.
Alii Libri habentur inter *Apócrifos*, qui vel reji-
ciuntur ut falsi, vel non admittuntur, tanquam
Divinam auctoritatem habentes.

Porro, quia casta Religio, & sincerus Divini
Numinis Cultus ab Adamo per posteros propa-
gatus, penes solos Judæos remansit, usque ad tem-
pus illud, quò Christus, morte pro nobis obitâ,
Synagogæ Ecclesiam suam substituit, operæ præ-
tium erit recensendò percurrere, quæ de Templo
Hierosolymitano, ejusque sacris, ac Secerdoti-
bus eorúmque Ministris & Ritibus sparsim Sacra
Paginæ memorant.

Tem-

ptuaginta duos millones, nongenta
x millia, sexcentos sex aureos repræ-
Magnitudo civitatem benè magnam
itiô; lapides quadrati è marmore can-
absolutum septenniô.

ârs ædis sacræ (*penetræle*, seu *adytum*) Temp
adytu
raculum seu *Sancta Sanctorum*, ibi col-
Arca Fœderis seu Testamenti, in qua
alogi, Urna aurea, Manna continens;
ronis, quæ fronduerat; tegimen Ar-
rculum, appellatum Propitiatorium,
xpanfis gemini Cherubini obtegebant,
uro vel solida, vel vestita.

mpli adyto, cui velum prætensum erat,
ictura, quæ dicta Sancta, & Domus
ibi itidem pavimentum & parietes au-

In hac Extérieure Parte Altare Thy-
eu Suffimenti; juxta decem grandiores
quibus, singulis Sabbathis, duodecim
ponebantur ázymi; unde Panes Pro-
ex altera parte decem majora, ex auro
fulgebant.

mpli Januam Porticus erat seu Vesti- Propy
læum.
Propyleum, duabus insigne columnis
ndâ mole, alteri nomen *Jachin*, alteri
t Vestibulum *Atrium* patebat magnum Atriu
quo Sacrificia offerebantur à Sacerdo-
Ccc tibus;

tibus; ibi *Altare Æneum*, quod *Holocaustorum* nō minatum, in quo jugis ardebat ignis, quō victimæ incendebantur, & suffitus in ara *thymiamatis* adolebatur. Ibidem ingens aquarum receptaculum, quod Sacræ Litteræ *Mare* vocant *Æneum*, ob capacitatem, duodecim boum dorso fultum, ablueris Sacerdotibus. Geminae quoque conchæ per amplæ, seu labra ex ære fusilia (*Luteres* Scripturæ) ad lavandas victimas. Extra illud *Septum*, Porticibus magnis & latis cinctum, erat aliud *Atrium*, quō cuivis mundo & puro accessus patebat; quod initiō commune viris & feminis; postea murō præaltō divisum; in cuius altera parte feminæ nulla legali immunditiâ contaminatæ: Immundi verò & Ethnici extra Atria fundebant preces.

*Habita-
cula cir-
ca & in-
tra Tem-
plum.*

*Suppel-
lex sa-
era.*

Circum Atria exædificatæ *Exedrae*, seu habitacula Sacerdotum & Levitarum, functiones suas in Templo per vices obeuntium; vocantur etiam *Postophoria*, seu *Tabernacula*, aut *Thalami*. Erant insuper, in Templi inferiore & superiore ambitu, variæ cellæ, camerae, receptacula pro suppellectili sacra, quæ, si *Iosepho*, testi oculato, credimus, fuit stupenda & immensa vis auri. Erant enim ex auro, præter decem illa maiora candelabra totidemque mensas, candelabrorum minorum auri purissimi decem millia, totidemque mensarum minorum; Item mensuræ, tubæ, thuribula, phialæ, litatoria viginti millia ex auro. Instrumenta ex electro quadraginta millia. Crateræ aureæ ad subigendam similam sexaginta millia; canthari vinarii & lances aureæ octoginta millia: phialarum aurearum centum millia. Summa vasorum aureorum quadringenta & viginti millia; argenteorum tam grandis multitudo fuit, ut ea in numerum cogi non potuerit.

Hoc Salomonis Templum à Chaldaeis eversum; post reditum è captivitate Babylonica, iterum à Judæis exstructum, Duce Zorobabèle, & Jesu, filiò Josedechi, Summò Sacerdote; appellatumque Templum *secundum*; quod Herodes diruit, ejusque locò aliud sumptuosius exstruxit, *Josepho* teste, quod in sui perfectionem quadraginta tres annos absumpsit. Aliqui non exædificasse, sed instaurasse scribunt; ut *Salianus* ad annum mundi 4035. *Porticum Salomonis* appellabant Judæi, tempore Christi, Atrium populi sive Basilicam grandem, undique Porticibus circumdatam; juxta Atrium feminarum, erant domus exædificatæ, in quibus *Virgines* Templo oblatae habitabant.

Sequitur, ut de *Ministris* Templi quædam referamus. Primus populi Israëliti *Pontifex*, à Deo creatus, est *Aaron*, Moïsis frater, Legislatoris, Judicis, Vatis, Sacerdotis. Soli Pontifici quotannis semel licebat ingredi in *Sancta Sanctorum*, non sine sanguine hostiæ immolatae; *Sacerdotes* quotidie matutinò & vespertinò tempore *thimiam* adolebant. *Vestitus* Pontificius erat iste: Interiùs adhaerebat corpori *tunica* byssina, seu è lino talaris, arcta & sine ruga, manicata; (*zóna* circa pectus latiore accincta) supra hanc *femoralia* ad poplites pertinentia; his superinduta *vestis hyacinthina* seu tunica, ex lana violacei coloris contexta, Græce *Podéris* decóra malorum Punicorum textili opere, & aureorum tintinnabulorum limbò, ut incessu sonitum ederet, ac memoriam Dei excitaret; istis superinjecta erat *Epomis*, (sacris Litteris *Superhumale*, Hebraicè *Ephod*) opere polymitò, intercepta cingulò variegatò & aurò distinctò. In medio Epomidis, nempe *Pectoralis*, eminebat *quadra* quædam palmaris, ex auro, hyacintho, purpura,

*Ministri
Templi.*

*Vestitus
Pontificis.*

Officium
Sacerdo-
tum.

Levita-
rum mu-
nus.

Sacrifi-
ciorum
genera.

cocco; cui intextæ gemmæ duodecim; his insculpta duodecim Israëlitis tribuum nomina: Sacra Pagina *Rationale* vocat, cui inscripta gemina vocabula: *Urim & Thumim*, hoc est, *Doctrina & Veritas*. Caput circumdabat *tiara* sive *mitra*, huic addita *lamina aurea*, ceu corona, aut diadema, in qua literis expressum: *Sanctum Domino*. Sacerdotes quoque peculiares habuere in *sacris* vestes: ut femoralia, tunicas lineas strictas, pileum rotundum, ephod lineum. Horum *officium*, incendere thymiama, panes proponere, lucernas Templi concinnare, inflammare, statôque tempore extinguere, Sacrificia offerre, clangendô tubis argenteis populum convocare, docere, eidem bene precari, Sabbata & Dies Festos indicare, de lepra iudicare, in bello, militum corda corroborare, &c.

Jam *Levitæ* nomen habent à *Levi*, filio Jacobi Patriarchæ: & quemadmodum Aaronis posterii Sacerdotiô soli fungebantur: ita inter Levitas ipsius Mosis filii erant numerati. Horum *munus* erat in solitudine excubare ad tabernaculum, humeris portare Arcam, &c. Postquam in terram Promissionis ventum, agebant Cantores, Janitores Templi, thesaurorum Custodes, & vasorum, vestiumque sacrarum; ministrabantque Sacerdotibus. Byssina illis in templo stola. *Nathinæi* erant è Gabaonitis, ad ligna cædenda & aquam pro Templo comportandam.

Sacrificia præcipua fuere; primò *Holocaustum* seu *Holocautoma*, quô, exceptâ pelle, tota victima sacro igne consumebatur, in contestationem Dei, supremi rerum omnium Domini. Deinde *Hostia Pacifica* seu *Salutaris*; cùm una pars animalis igni exurebatur: altera cedebat in cibum usumque Sacerdotis; *tertia* in escam offerentis: & vel gratum

seu *libamenta* ex simila, oleo, vino,
; omnia Sacrificium *Novi Testamenti*
antia; quod & *Latreuticum* est, supre-
obsequium exhibendô; & *Eucharisti-*
agendô; & *Propitiationis* ad placan-
cacie ad Impetrandum, Vetera illa Sa-
túsque sacrificii, & ceremoniæ, utpote
im abrogatæ, mera nunc sunt super-
a significant Messiam venturum, qui

ninationora fuere septem, à Deo institu-
et 1 *Sabbathum*, quô (die septimô quo-
emoriâ Creationis Mundi, Deique
ic cultum ab omni opere servili quie-
udæis; qui inde dicti *Sabbatarii*; item
Apellæ à resecto præputio seu cute glan-
ha (*Phase* aut *Transitus*) sive Festum
in significationem Angeli *Percussoris*,
præorum tranfilientis, populique Israë-
nare *rubrum* transeuntis. 3 *Pentecoste*,
inquagesima à Paschate, unde nomen
ecordationem Legis, à Deo in monte
4 Festum *Tubarum*, quô clangebant
rietinis, in commemorationem Isaâci
, ab immolatione & gladio Patris libe-
etis substituti. 5 *Expiationis*, seu *Propi-*
at *Placamenti*; quô fiebat Expiatio pec-
cato.

Festa
lebric
Juda-
rum.

catorum populi totò annò admissorum, idque non tam ex vi operis, quàm ipsius operantis, puta pœnitentis dolore, & ex charitate offerentis. 6 *Festum Tabernaculorum*, seu *Scenopegia*, in gratiarum actionem Protectionis Divinæ, dum peregrinarentur in deserto, per annos quadraginta, & habitarent in tabernaculis; quod celebrabant, manu frondes & fructus citri, palmæ, myrti, salicis præferentes. 7 *Cœtus*, seu *Collecta*, cum, Die Festi Tabernaculorum octavâ, conveniebant collecti, grates persolventes, quòd terram Promissionis quietè possiderent. Erátque à singulis dimidius siclus pro Templi fabrica & Sacrificiis pendendus. *Neomenia* seu *Novilunium*, quod agitabatur ipsis cuiusque mensis Calendis in reminiscéntiam Gubernationis Divinæ; inter Festa non numeratur; quia cessationem à labore servili non imperabat. Quibus additus est Sabbatismus, seu *Annus Sabbaticus*, aut *Remissionis*, quoniam annò quovis septimò nec ferebatur, nec metebatur, nec vindemiabatur, sed omnia sponte nascentia erant quibuslibet communia; nec ulla debita exigi poterant; commodata remittebantur tenuioribus; & servi ancillæque manumittebantur. Annus verò quinquagesimus erat *Jubilæus*, quò prædicta indulta telluri hominibúsque concedebantur: & insuper possessiones olim venditæ ad veteres dominos sine pretio redibant.

Ab ipsis quoque Judæis quædam Festa introducta sunt. Ut *Festum Sortium*, in memoriam liberationis per Esthérem; *Encaniorum* seu Purgationis Templi, sub Juda Machabæo; Recepti à cœlo Ignis Sacri: ob cæsum Nicanorem. *Xylophoria* erant festivitas, in qua mos omnibus, grandem lignorum materiem convehere ad Templum, alen-

do Igni. Huc pertinent variæ Oblationes, Primitiæ, Decimæ, Purificationes, Purgationes, Immolationes Primogenitorum, eorûmque Redemptiones, aliâque ad agnoscendum Deum, tanquam Conservatorem, Redemptorem, Sanctificatorem.

Juverit etiam scire, quæ, præter Sacerdotes, fuerint inter Hebræos *dignitates, munia, sectæ*. Imprimis eminebant *Prophetae*, seu Vates, aut Vatici, qui Numinis iram peccanti populo denuntiarent, miracula ederent, futuros rerum eventus prædicerent, Deique afflatu Sacram Scripturam explicarent, *Doctores* verò tradebant, quæ suô ipsi studiô & sapientia consecuti fuerant; qui dicti sunt *Rabbini*, nec non *Scribæ & Legisperiti*; respondebant enim de Lege consulti, ex Sacris Litteris & Prophetarum Oraculis, magis secundum corticem, quàm medullam. *Pharisæi* penitiùs Scripturarum mysteria perscrutabantur, homines superciliosi, non multum ab similes Stoicis, hypocritæ, humanas, quasdam ad inventiones Divinis Præceptis anteponentes: suâque *phylacteria* (sive ea fuerint *membranae*, Decalogo inscriptæ, frontique circumpositæ, sive latiores in pallio *simbræ*, purpurâ prætextæ) dilatantes. Iisdem *Josephus* attribuit *παλιγενεσίαν*, iteratam generationem, & *μετεμψύχωσιν*, *transmigrationem* animarum de corpore in corpus: quô errore *Essenos* quoque seu *Essæos* infectos esse, scribit, famam severitate vitæ aucupantes, omnia inter se communia habentes, ne connubia quidem ineuntes; à quibus tamen integritate vitæ & castitate longè diversi erant *Esseni* illi, quos Philo Judæus laudat, (tanquam suos, cum non essent) Ægyptum colentes, Christianâ disciplinâ à D. Marco institutos. *Sadducei* erant hæretici, Dei providentiam, animorum immor-

Variae dignitates, alia munia, sectæ apud Judæos.

talitatem, corporum resurrectionem, Angelum & Spiritum negantes. *Samaritani*, à regione Samaria dicti, etsi admittebant quinque Libros Mo-
 fis, & venturum Messiam expectabant, in pleris-
 que tamen à Judæis dissentiebant; præsertim circa
 locum adorandi Numinis; nam suum ipsi Tem-
 plum in monte Garizim positum anteferebant
 Solymæo; quid, quòd, præter Deum idola quo-
 que, multorum sententiâ colebant. At *Nazarei*
 singulari sanctimoniâ efflorebant, Deo sacrati
 votò, à vino uvisque abstinentes, capillum non
 tondentes, &c. quibus accesserunt *Rechabite*, &
 ipsi à vino abstemii, inque tabernaculis extra ci-
 vium frequentiam habitantes.

*Cabali-
 stæ &
 Talmu-
 distæ.*

Quid verò sunt Cábala & Cabalistæ, quid Tal-
 mud & Talmudistæ? *Desiderius*. Vah, monstra vo-
 cabulorum? *Mercurialis*. Explico. *Cabala*, vox
 Hebraica, idem, quod *Traditio*, seu *Receptio*, signi-
 ficat arcanam & sublimiorem Sacræ Scripturæ in-
 telligentiam, ab Hebræorum majoribus ad Poste-
 ros, quasi per manus, transmissam, dum sensus
Mystici & Anagogici, obscuriores & *enigmatici*; (ut
 olim Pythagoreorum dogmata symbolis obvela-
 ta) quale est *Mysterium SS. Trinitatis*, *persona*, *ad-
 ventus & officium Messie*, à Doctioribus Hebræorum
 fuerunt expositi; quorum successores veterem
 illam & eruditam Cábalam ita perverterunt, ut
 nunc plena sit mendaciis, fabulis, deliriis, nugis,
 erroribus & characteribus magicis: Exemplum
 Cabalæ habes in nomine Adam, ubi à significat
 ἀνατολήν Orientem, δ δύσιν, Occidentem, à ἄρκτον
 Septentrionem, μεσημβρίαν, Meridiem.

Talmud.

Talmud significat *disciplinam*, seu multiplicem
 Scripturæ Divinæ intellectum, hinc *Talmudistæ*,
 qui varias Interpretationes, Periphrases, Expli-
 catio-

asoretæ, qui omnia ad literæ corticem,
idâ mente, *velamen supra insipiens cor*
raduxerunt, & Sacrosancta Fidei no-
tia eludere tentaverunt. Quidam re-
sola scripta Prophetarum tenent, ideò
quasi *Scripturarii*.

am & infelicem nunc Judeorum gen-
ec Judices habent, nec Tribunalia sine
Rege, sine Sacerdotio, sine Sacrificio,
& per orbem dispersi, jurati Christiani
ominis hostes, quod ne legere quidem
ntiare sustinent, umbras quasdam avi-
nis retinentes, (quales sunt *circumcisio*,
um, *quies sabbati*, *abstinentia à carne su-*
execranda Sacra suis in Synagogis ac
peragentes, occæcatis oculis, ut non
hanuelem illum, cujus adventûs signa
eterlapsa sunt, jam advenisse, sed exspe-
n, nec sine jejuniis & planctibus implo-
et Pseudoprophetam, *Antichristum*, qui
æus (de tribu Dan, cujus literæ nomi-
unt numerum 666) à puero magicis
butus, per familiarem dæmonem *Mao-*
nam orbis partem dementabit, sibi que
tus suos, *Gog & Magog*, subjugabit; se-
urus in Templo Hierosolymitano; ab-
denique in Tartarum, cœlesti igne de-
Ccc 5 fla-

ire, & iniquissimo foenori *Ana-*
e, usuras non solutas in sortem
Desiderius. Ad vivum expinxisti
æ quò in Majoribus suis fuit san-
posteris corruptior, odium cœli,
mentum. Quo me porrò duces;
ne vides

*rendum, informe, ingens, cui lumen
ademptum,*

um utròque? *Desiderius*. Quid sibi
urialis. *Idololatriam* insinuo, quam
um aut *Gentilitatem* vocant; cu-
voluti & oppressi sunt inanium,
orum Deorum cultores, quos so-
gentes, Gentiles, Paganos appellare;
apellationum rationem exquire
strum tibi digitum intendo, cui
oculus, sed densa nox & cœcus
n ligna, lapides, damnatósque
spiritus. *Desiderius*. Assequor; spe-
urialis. Immanem draconem, suum
um, quàm latè patet, diffudit or-
a non pestilentissimus, sive Am-
uat *arietem*; sive Latratorem Mer-
sive aureum Aaronis *vinculum*;
quasvis bestiarum formas.
Contemplemur.

CAPUT

pio Turris Babylon
um, quem mors duc
impia statua, Deum
que tanquam præse
a Orientis univers
lomania, pater Tyr
Qua duo mala, tunc
invecta, magnas c
runt, cum per eor
tas; per alterum in
retur, in indignissi
tus. Inde prisca id
num significat) Ba
zebub, &c. Dixi
dæmones antè jam
pictis sive fictis,
xit, credidit que
seu *Maximi*; ali
gentium, Medio
semidei, & *infirm*
citârunt, qui
quidem Impera
in Divos relatu
cis *ἱεροθεωσις* &
functorum m
xerunt, è cui
naculi compo
tentes, in co
ferri credi vo

CAPUT XCIV.

Idololatria.

Initium *Idololatriæ* per simulacra Ninus dedit, *Initium Idololatriæ.*
 qui Nemrodum, sive Belum, genitorem vitæ
 functum, per execrabilem superstitionem, in
 ipso Turris Babylonice Templo consecravit; &
 eum, quem mors dudum ac Tartarus habebant, in
 impia statua, Deum esse Divumque jussit: adora-
 tique tanquam præsens adhuc vivumque Numen
 ab Orientis universi populis coëgit. Ita filius Ido-
 mania, pater Tyrannidis principium stabilivit.
 Quæ duo mala, tunc primum propalam in orbem
 inuenta, magnas cælo terrisque turbas suscitâ-
 runt, cum per eorum alterum mortalibus liber-
 tas; per alterum immortalibus suus honos eripe-
 retur, in indignissimos, imò teterrimos transla-
 tus. Inde prisca idola *Bel* seu *Baal*, (quod domi-
 num significat) *Baalim*, *Belial*, *Beelphegor*, *Beel-
 zebub*, &c. Dixi, *Idololatria per simulacra*; nam
dæmones antè jam colebantur sine imaginibus, sive
 pictis sive fictis, quos stulta superstitio Deos di-
 xit, crediditque, quorum alii *Majorum* gentium
 seu *Maximi*; alii cælestes, superi: alii *Minorum*
 gentium, *Medioximi* seu *Medii*: terrestres alii &
semidei, & *infimi*, ac denique *inferi*. *Indigetes* vo-
 citârunt, qui ex hominibus Dii facti, Romani
 quidem Imperatores suos consecraturi, hoc est,
 in Divos relaturi, (quæ relatio ac celebritas Græ-
 cis *ὑποθέωσις* & *ἀθανάτωσις* dicitur) simulacra de-
 functorum maxima cum pompa ad pyram dedu-
 xerunt, è cuius supremo apice, in formam taber-
 naculi composito, Aquilam subjecto igne dimit-
 tentes, in cælum cum eo Principis animam de-
 ferri credi voluerunt, eidemque Divinos hono-
 res

per ignem impellebantur: quale
Venus, Sidoniorum Dea, cui Sa-
lente stultissimus, Templum ex-
philitæorum (qui & Allophili)
piscem, supernè hominem præfe-
is illa ac squamosa Babyloniorum
obfipatâ Vates Daniel offâ inter-
bitarum *Chamos*: Accaronensium
ronicus ille ex auro *Vitulus*: Et a-
idolum *Asteroth*, ovem referens;
um & Japonum *Nacas*, *Amidas*,
quos, &c.

s illas fabulosas subjiciamus con-
n ut *veneratio* summè detestabilis
em: ita *mythologia* plurimùm uti-
eruditionem; quem in finem de
ue & sacrificulis adjiciemus quæ-
proderit eatenus, quatenus & Ve-
quentes intelligamus; & vetera-
tes, in assimilandis sacratioribus
rtamus.

pium; cujus nomenclatio à juvan-
Divum est hominùmque pater, &
; Idem *Diespiter*, quasi diei lucis-
Vejupiter à nocendò: & *Tonans* à
us; qui Deos Consentes & Con-
cilium deliberaturos vocat; cujus
s, à filio Cœlô pulsus, inventor
eses temporum. Jovis & soror &
con-

Apollo, sive Phœbu-
um & cœlo *Sol* est,
Camœnarum novem
tor, Præses Vaticinii
us occupatus est *M*
Deorum, inventor l
catorum, furum. *M*
um Bellona, Nem
Venus amoribus præ
& Cupidines, *Volup*
multis gaudet titul
terris Dea Venatio
Proserpina: trium
ni. Eadêmque *Lu*
tia, dum triviis.
ingenii Dea, ac et
Ceres inventrix fr
tor vini & lætitia
solvat homines &
ciber claudicans,
jutoribus *Cyclop*
tor aquarum cu
tide seu *Tethy*,
bicine *Tritone*,
lemone, hujus
Najadibus & *N*
Infer a regna
Proserpina, &
Megara, *Tisi*

im novem) *Antistes*, Medicinæ Inven-
Vaticinii & artis sagittandi. Nec mi-
tus est *Mercurius*, nuntius & interpre-
inventor lyrae, Deus eloquentiæ, mer-
arum. *Mars* seu *Gradivus* præest bellis
na, *Nemesis* seu vindicta, & *Victoria*.
ibus præsidet, cui famulantur *Cupido*
es, *Voluptas*, *Gratiæ* seu *Charites*. *Diana*
det titulis; nam in astris est *Luna*: in
Venationum; apud inferos *Hecate*, vel
trium capitum, equini, canini, huma-
que *Lucina*, dum præest partibus, *Tri-*
riviis. *Minerva* seu *Pallas* artium est &
a, ac etiam belli, si hastata & clypeata,
atrix frugum: *Bacchus*, seu *Jachus*, *Da-*
latitiæ; qui & *Lyæus* ac *Liber*, quod
nines & liberet curis. *Vulcanus*, seu *Mul-*
icans, Deus fabrorum & ignis, cum ad-
Cyclopibus. *Neptunus*, seu *Nereus* regna-
um cum madida familia; & uxore *The-*
thy, five *Amphitríte*, ac filia *Doride*, tu-
one, portuum custode *Portunô* seu *Pa-*
ujusque conjuge *Melicertâ*, *Nymphis*
& *Nercidibus*.

regna tenet *Pluto*, seu *Orcus*, cujus uxor
, & *Stygium* famulitium: *Furiæ* *Alecto*,
Tisiphone, *Erinnyes*, *Eumenides*, *Parcæ*,
vitæ

miscuē & quasi in acervo accipe,
e rerum sint præstites Dii, sed ca-
lissolvantur; & stomacho, ne in-
tatur; quidquid enim uspiam fuit
entia, id delira Antiquitas in Deo-
bum ac tabulas velut in stultitiæ
efflit.

jam dicta, *domibus* præsident Ge-
lares; *silvis* Fauni, Satyri, Silva-
u Napææ: *arboribus* Hamadrya-
réades. Pan Deus, Pales Dea *pa-*
Hercules seu Alcides monstrorum
um depulsor, Græcis Alexicacus,
icus: Medicinæ *Æsculapius*; navi-
ibus, equitibus *Castor & Pollux*:
a *Themis*, & ejus filia Astræa: Ju-
s Dea, *Dica*; Facinorum vindex
éa seu Rhamnusia; *Nuptiarum* Dii
ymen seu Hymenæus, Jugatinus,
Domiduca. Libitina funerum,
Priapus *hortorum*, Flura & Chlo-
óna *pomorum*, *Facundia* Suada, Fa-
m, Angeróna *silentii*, Laverna *la-*
rcia *desidia*, Fidius *fidei*, Vertum-
nabilitatis, Segetia *segetum*, Bu-
ppóna *equorum*, Mellóna *mellis*,
Vallonia *vallium*, Pilumnus pin-
Janus biceps *anni* ineuntis & abe-
itur Patulcius & Clusius; Confus
con-

posta quoque & Febri-
rax (nobis utique Ge-
nitatis honore affici-
(sit honor auribus) c
Delubra quoq; posit
tori, Concordiæ, Me-
tæ, Paci, Quietì, Libe-
tiam Senectuti & M
jam bestiaè quàm
centum. *Anserem* co-
servatum Capitoliu
gyptii, (alia quoc
Troglodytæ testud
les, hircos, lupos
montes, luci, ar
Numine habuerun
thram) *Lunam* seu
Chaldæi ignem;
Nili statua, per fo
extitit victrix.
Jam ad *Sacra* p
trantur, peragu
mactantur, odo
tur pingues, o
collo; vel male
atonitæ, & ad
stiarum (qua
aliæ *Præcidane*
stabantur: ali

onsiliorum : *discordia* Eris ; *somni* Morpheus, Iceris, seu Phobétor, & Phantafus. Quid multis ? Nulla res tam fuit absurda & sordida, cui non Deum aut Deam suam præstituebant. Hinc Robigus & Robiga *rubigini*, Sterculius agrorum *stercorationi*, Terminus *terminis*, obtreñtationi Momus; Temesta quoque & Febris ; &, quod ridiculum, Forax (nobis utique Germanis hieme colenda) Diinitatis honore afficiebantur ; denique Cloacina (sit honor auribus) cloacis præfuit. Pudet plura. Delúbra quoq; posita sunt Fortunæ, Virtuti, Honori, Concordiæ, Menti, Pudicitix, Spei, Clementiæ, Paci, Quietì, Libertati, Saluti, Felicitati ; quin etiam Senectuti & Morbo, Risui & Timori. Vah !

Jam bestix quàm variæ in Deorum venerunt *Bestia* *adorata* ensium. *Anserem* consecrarunt Romani propter servatum Capitolium : *Crocodilum* coluerunt Ægyptii, (alia quoque & cepas) *columbas* Syrii, *Troglodytæ* testudines, ciconias Theffali. Alii felines, hircos, lupos, dracones : colles quoque & montes, luci, arbores adorata sunt. Persæ pro Numine habuerunt *Solem* ; (quem vocabant Mithram) *Lunam* seu Reginam cœli feminæ Hebrææ ; Chaldæi *ignem* ; Ægyptii *aquam* ; hinc concava Nili statua, per foramina cerâ oblita, in flammis extitit victrix.

Jam ad *Sacra* progrediendô, parantur illa, parantur, peraguntur, celebrantur, aris honores *Sacra* *Gentilium* nactantur, odores uruntur, victimæ immolantur pingues, opimæ : & feriuntur vel securi in collo ; vel maleus incutitur temporibus, ut cadant uttonitæ, & admotô cultro jugulandæ. Erant hostiarum (quæ ab hostiando seu feriendo dictæ) aliæ *Præcidanæ*, quæ ante solennia sacrificia mactabantur : aliæ *Succidaniæ*, quæ prioribus jam ca-

de fruges aut molam falsam in ca-
ponebat, additō thure masculō,
atur *Immolatio*, quasi molæ in ca-
llocatio, deinde vinum asperge-
equam affunderet simpulō seu ca-
bat ipse leviter, & in patera de-
um adstantibus; atque hæc cere-
r *Libatio*. Quo factō, fetas inter
manu evullas, tanquam prima
ebat in Ignem; conversusque ad
at obliquum cultrum à fronte vi-
n; quam denique Diis exhibitam
) & dedicatam jubebat *jugulare*
i mactando appellati *cultrarii*, vi-
bi perpurgata erat, mox Aruspex,
cerdos cultrō *viscera* rimabatur,
pollutis Sacris intercideret. Inspe-
quisitis singulis, certas partes ex
membro decisas involvebant fa-
his sacrificanti offerebant: Sacer-
tas comburebat incensō foculō;
at & *litare*. Eum ignem ex olea,
efas erat accendere, quippe lignis
nis. Ubi, quod Diis tributum erat,
epulas ipsi & convivium converte-
reicendum Diis laudes canebant,
um aras complodentes, ad nume-
& pulsatis cymbalis choreas age-
is erant singulæ hostiæ deputatæ,
supe-

facrificare posset; po-
rum rerum, quæ a-
nent, Judex esset.
internuntii Deorum
baculus auguralis à
Augurum fuit, ex
aliaque signa è cœle-
na) rerum futura
plari; & avium q
cantu: *Præpetes*, q
seu terripaviō, sig
est, quod ferire, i
tur, cum offa pul-
solum, & ita ferie-
batur paritas vel
casus, lævum dex-
Fatidica; & fau-
tendentia. *E qu*
spicia captata;
foetæ vulpis, au-
pentis, mustela-
num, gemitus
ululatus; cont
& ferocior fre-
& obnuntiab
nniis, Oracy
servationes a
tionésque, v
edicebant: f

superis albæ & impares: inferis nigræ & pares;
nec rarò, ô crudele nefas! teterrimis dæmonicus
humanò sanguine faciebant.

Sacerdotum præcipui erant *Pontifices*; & inter
hoc *Pontifex Maximus*, prius nomen habet à posse
& facere, quod scilicet facere, id est, offerre &
sacrificare posset; posterius verò, quòd maxima-
rum rerum, quæ ad Sacra & Religionem perti-
nent, Judex esset. *Augures* velut interpretes & *Augu-
res.*
internuntii Deorum, quorum Insigne lituus seu
baculus auguralis à summo inflexus. Officium
Augurum fuit, ex avibus vaticinia observare,
aliæque signa è cœlo (ut sunt tonitrua & flumi-
na) rerum futurarum & à Diis monita contem-
plari; & avium quidem aliæ erant *óscines*, quæ
cantu: *Præpetes*, quæ volatu: Pulli, quæ tripudiò,
seu terripaviò, signa edebant. *Pavire* verò idem
est, quod ferire, unde tripudia *solística* diceban-
tur, cùm offa pullis data aliquò modò cadebat in
solum, & ita feriebat terram. In *tonitribus* nota-
batur paritas vel imparitas numeri, ortus & oc-
casus, lævum dextrum; *Fulminum* alia *Bruta*, alia
Fatidica; & faustum aliquid aut infaustum por-
tendentia. E *quadrupedibus* quoque omina & au-
spicia captata; qualia erant leporis transcurfus,
fœtæ vulpis, aut prægnantis canis occurfus, ser-
pentis, mustelæ, lupi, &c. *Diri* ominis latratus ca-
num, gemitus ejulantium imitantes, noctuarum
ululatus; contrà *felicis*, equorum hiñitus alacrior,
& ferocior fremitus. De his omnibus indicabant
& obnuntiabant Augures, & de Prodigiiis, So-
mniis, Oraculis, Portentis responsa dabant, ob-
servationes auspiciorum, procurationes, expia-
tionésque, Vatúmque libros & Deorum monita
edicebant: si quid ingruente fatò calurum esset;
D d d quid-

quidque salvis auspiciis fieret; quod augurium lætum, quod fatale, &c. *Desiderius*. Prô diabolica ludibria! *Mercurialis*. Præter varias lustrationes & expiationes, qui ad Templum accedebant, arcana à Diis exploraturi, immolabant arietes, quorum substratis pellibus indormientes, nocturna visa exspectabant. Ad Augures pertinent *Pullarii*, qui cavæ pullorum curam agebant, è quorum, ut dixi, pastu diversimodè augurabantur augurii periti.

Haruspices.

Non minùs Deorum placita referebant *Haruspices* ab hostiis, quæ in *hara* conclusæ, dicti, (aliqui ab *aris* non rectè desumunt) ab *extis* inspectis futura prædicunt, unde *Extispices*, feminæ haruspica: ars ipsa *haruspicina* & *haruspicium*, seu extispicium, plena stultissimis observationibus; ut si victima ductorem non spontè sequeretur; si è ducentium se manibus proripuisset; si elapsa ictum fefellisset; si percussa exiliisset altiùs, aut horridiùs exclamasset; si calcitrasset, si difficulter exspirasset. *Desiderius*. Vah nugæ nugarum! *Mercurialis*. Imò Acheronticarum imposturæ imposturarum!

Rex Sacrorum.

Rex Sacrorum vel Rex sacrificulus, exactis Romæ Regibus, creatus, nomen regium saltem in Sacris tuebatur, electus à Pontificibus & Auguribus; qui Vestales ad se singulis annis ventitantes præmonebat, ne Sacra ipsis credita negligerentur; his verbis: *Vigilásne Rex? vigila.*

Flamines.

Flamines nuncupati à licio seu filo, quò caput velatum ac cinctum habebant, unde quasi *Filamines*. *Dialis* præerat Jovis Sacris, *Martialis* Martis, *Quirinalis* Quirini seu Romuli. Flaminibus ad sacrificia aderant ministri, quos *Camillos* vocabant; quanquam aliqui dicunt omnes pueros ab antiquis Camillos vocatos.

Vesta-

s, cum tripudii solennique saltatu ur-
nt; à qua saltatione nomen acceperunt.
à Curiis nominati, Sacra Curionia ad- *Curio*
nt, quorum Præses *Curio Maximus*. Po- *nes.*
rii Sacerdotes Herculis fuerunt, quæ
ex omnibus peregrina, suscepit Ro-

Pani Lycæo (qui & Silvanus & Fau- *Lupe*
ituti, pro lupis à pecore arcendis: cur-
er luxum & lasciviam, pelle caprinâ
dentes obvios scuticâ è caprino tergo-
cuffæ mulieres occurrentes fœcundi-
cilitatem partûs sperabant.

eu Berecynthiæ Matris Sacerdotes, Gal- *Cory*
à Gallo Phrygio fluvio; item Curètes *tes.*
ntes, qui, correpti furore, & aspiratio-
is, cymbala pulfabant, séque cultellis
ebant & conscindebant.

, ut jam suprà memini, præerant fœde- *Fecia*
ndis, rebus repetendis, bellis indicen-
um Princeps, *Pater patratus*, patrem &
re debebat.

expeditis, Gentilium *Celebritates*, *Festa*, *Festi*
ias perstringamus; de quibus jam alibi *Gent*
etigimus; nam dierum alii sunt *Festi*, ni- *lium.*
is dicati; alii *Profesti*, hominibus ad ad-
dam rem privatam publicamque con-

in fas non erat. Festi porro dies
crificia, ludos, epulas, ferias. Fe-
quotannis, certis & constitutis
nsibus recurrunt. *Conceptivæ*, quæ
vel Sacerdotibus conceptæ, &
atim (*Plin.*) diebus celebratæ. *im-*
onfules vel Prætores pro arbitrio
bant. *Nundinæ* erant paganorum
nono quoque die, in urbem con-
otiorum aut mercium causâ. Di-
nnumerantur, quibus, ut suprà
nefas erat Prætori tria illa verba,
sditionem comprehendentia,
Addico. Atri & Religiosi, tristi in-
mpediti ad rem Divinam facien-
ticulares, quibus omnibus Diis si-
ar; iisdem Romæ Pantheon Au-
licavit; quod postea, ritu Chri-
litibus omnibus consecratum.
ludi honorem Dei Agonii, qui
æesse credebatur.
Imbarvalia erant supplicationes,
mbiendis urbibus & lustrandis
es seu Sodales *Arvales*, qui sacra
ferrent fruges, quique de agro-
oscebant. *Annæ Perennæ* festo lar-
indulgebant, & pro cyathorum
utuò precabantur. *Angeronalia*
acra; *Cerealia* Cereri; *Carmentia-*
lia

Manibus sacrata, à fe
(ludi impudici) *Gam*
Hecatombe, *Hecatæ*,
num: *Hilaria* lætitiæ
tuorum, *Lemuria* I
Libero, quæ & *Baco*
Lupercalia Pani: *La*
tini, *Hernici*, *Vol*
tant, ut Jovi *Latia*
Megalesia, seu *Meg*
Matri *Cybeli*; quib
que vacatum; *Me*
Novendium vel *No*
quod fiebat nono
lia opi. *Palilia* v
ganalia seu *Pagan*
ceptæ: *Parentali*
in honorem *Qu*
Palladi sacra à n
celebrabantur:
secundò, *tertio*
cula: *quinto* u
endam *frugur*
heri *servis* *disco*
citroque *mu*
ria, *sationis*
nozem *Term*
dere *noluit*,
pitolio *dimo*

lia Carmentæ; *Compitalia* Laribus, in compitis peragi solita; *Charestia*, Convivium solenne amicorum; *Consualia*, ludi in honorem Dei Consi; *Faunalia* Fauni; *Fontanalia* vel *Fontinalia* sacra fontium, coronatîs puteîs & fontibus: *Fornacalia* Dæ Fornaci; *Furinalia* Dæ Furinæ; *Feralia* Diis Manibus sacrata, à ferendis epulis. *Floralia* Floræ; (ludi impudici) *Gamelia* Junoni propter nuptias: *Hecatombe*, Hecatæ, sacrificium centum victimarum: *Hilaria* lætitiæ Dæ dicata, *Inferiæ* sunt mortuorum, *Lemuria* Lemuribus sedandis, *Liberalia* Libero, quæ & Bacchanalia & Dionysia & Orgia; *Lupercalia* Pani: *Latina Feria*, quibus Romani, Latini, Hernici, Volsci in monte Albano conveniant, ut Jovi Latiali facerent & vacarent epulis. *Megalesia*, seu Megalensia, Ludi Magnæ Deorum Matri Cybeli; quibus lusibus & epulis diu noctûque vacatum; *Mercurialia*. festa Mercurio sacra. *Novendium* vel *Novendiale* sacrificium exequiale, quod fiebat nonô post mortem alicujus die. *Opalia* opi. *Palilia* vel *Parilia*, Pali Dæ rusticæ: *Paganalia* seu Paganicæ Feriæ, agriculturæ causâ susceptæ: *Parentalia* pro mortuis: *Quirinalia*, feriæ in honorem Quirini seu Romuli: *Quinquatria* Palladi sacra à numero quinque dierum, quibus celebrabantur: quorum primô fiebant sacrificia, secundô, tertiô, & quartô gladiatorum spectacula: quintô urbis lustratio: *Rubigalia* ad amolendam frugum rubiginem. *Saturnalia*, quibus heri servis discumbentibus inserviebant, & ultrò citrôque munera mittebantur. *Sementinæ* Feriæ, sationis causâ institutæ. *Terminalia* in honorem Terminis Dei Romani, qui solus locô cedere noluit, cùm Tarquinius ceteros Deos è Capitolio dimoveret. *Vinalia*, quibus vinum no-

vum Jovi libabatur; *Vulcanalia* dicata Vulcano.

Quid plura? Roma, (nam hujus potissimum & *verba* & *facta* inquirimus) Magnô *Leone* teste, cum penè omnibus dominaretur gentibus, omnium gentium serviebat erroribus: & magnam sibi videbatur assumpsisse Religionem, quia nullam respuebat falsitatem. Diis suis vel epulaturis vel cubaturis lectolos sternebat, quos *Pulvinaria* dicebat, in quibus Deorum simulacra reclinabat, unde *Lectisternium*; quos renovabat, quoties supplicationem decernebat; inde, cum legimus, ad omnia *Pulvinaria* sacrificatum vei supplicatum esse; cogitemus, Deos omnes, publicâ circa fana circumitione, in opem fuisse vocatos. Unde & *Epulones*, qui Jovi ceterisque Diis epulas indicendi potestatem habebant; tanquam sua in cœlo ambrosiâ & nectare saturi non essent, & *exinamentis* suis, ut cum *Plauto* loquar, explementum queritarent. *Desiderius*. Quàm est volupe mihi, Rem Romanorum Divinam dicam, an superstiosam fusam admodum, te in has sermonis angustias constringere potuisse! *Mercurialis*. Quas tu angustias vocitas, vereor, ut alii exspaciationes justô longiores putent. Quidquid sit, seu per arctiora callium, seu per latiora camporum in hoc argumento incesimus, id tibi habeto certum, nostram dissertationem nequaquam *scruposam*, ut iterum *Plautinianô* verbô utar, repisse viam; scrupulos & scrupulositatem relinquamus *Criticis*; nos, in hac Religionum superstiosarum enarratione, Religioni non habuimus, siquid aliter sentirent alii, aut loquerentur. Ad Sectam Mahometanam faciendus transitus, quæ nisi tam latè imperaret, potuisset tacita præteriri. *Desiderius*. Gens est detestabilis; jurata & avita nominis Chri-

Mahometismus.

itionis hujus execrabilis inventor & extitit *Mahometus*, circa annum Dosexcentefimum vigefimum fecundum, os, ex Agarenis, ab Agare, Abrahæ aminatis; qui poſtea ſe Sacracenos, tanara, ejusdem Patriarchæ uxore, oriunt, latéque Africam & Afiam invaſeatre Gentili, matre Judæâ genitus, Sambutus Chriſtianis, homo corpore impectu truci, voce terribili, epilepfæ morpeſtivis comeſſationibus contractô, Archangeli Gabrielis congreſſu & coljutore Sergiô, Monachô apoſtatâ, & n Neſtorianam, Conſtantinopoli pulſô, am ſectam ex diverſis diſciplinis, Neſto-laica, Ethnica, velut Chimæram, confla-primò Vates impoſtor, deinde dux exer-aria dogmata in Arabiam induxit armis. am inter cetera aſſuefecerat, ut ex aureeret pabulum, quod Veterator callidèbdere conſueverat. Hanc ille dicebat efum Spiritum Sanctum. Volumen novæ s condidit, Arabicéque vocavit Alcora-umque jam appetendi regni opportunumvideretur, columbæ ſchedam alligat, in

estim Mahumetes *Rex*, Sergius
atur. In *Lege* omnia absurda &
ione mundi, de ejus fine, de pa-
cœlo, terra, creatione hominis,
is itinere in paradisum. Unum
noscit, Christum etiam pro Ma-
li præcipit, ut Moyse; natum ex
tiam in honore habet; ipse verò
Christo antefertur. Testamenti
as venerantur omnes. Non di-
fferendò veritatem inquirere li-
gionem profanam tuentur; hinc
pertinacia. Lunam præcipuum
eneratione habent; mensésque
ant, annum cum illa in Septem-
Septimò die circumcidere geni-
versitate noscantur. Cum *Sabel-*
etes Trinitatem Divinam; cum
Christo adimit Deitatem: cum
atur, æterno Patri esse Filium:
serit, Christum non esse crucifi-
ejus locò: cum *Donatistis* omnia
t, & locò Baptismi varias lotio-
um *Origene* sentit; diabolos esse
cipiendos: cum *Anthropomorphi-*
n esse corporatum: cum *Cerintho*
radisi collocat in voluptatibus
mittit polygamiam, (uxorum
mul-

ales) dum alii volu-
rem legitimum A-
ar, Aomar, Osmar. E-
um Persis adeò mu-
alucci sunt, qui à Ch-
iscunt.

Primum & præcip-
repetunt; & in de-
alab, Mehemmet ir-
ma, Mahomet Pro-
tatiò, horis consti-
fuit seu Moschæam
versus meridiem c-
mos, quos de tur-
tò stantes corpore
guli, manus zonæ
tione, procidunt
Deus misericors! est
Sacerdotes ipsi T-
al orationem, di-
cant, super edita
campanis enim c-
prohibentur; vi-
lavant. Præ for-
columbas, & h-
pauperibus div-
sunt, ne quis,
diatur. In Ten-
sententiæ & di-

Osmar. Et hoc est, quapropter Turcæ
adeò mutuis in se bellis faviant. *Ma-*
t, qui à Christianis ad Mahometem de-

& præcipuum ipsorum Præceptum sæ-
t; & in delubris suis scribunt: *La illab,*
emmet iresul, allab. Non est Deus, nisi
omet Propbeta ejus. Quinquies diurno
is constitutis, fanum suum, quod *Me-*
schæam vocant, adeunt; ubi faciem
ridiem convertentes Sacerdotes hy-
s de turribus antè concinuerant, ere-
corpore legunt; ad quorum voces fin-
us zonæ inferentes, finitâ denique le-
ocidunt, clamantes ter: *Sabanalla: ô*
cors! esto misericors nobis peccatoribus!

es ipsi Tempia custodiunt, populum,
em, digitis aures obturantes, convo-
r editas quasdam turres clamitandò;
enim carent; mulieres Templi aditu
ur; viri prius manus ad cubitum usque
æ foribus Templi oves, boves, pullos,
, & hujusmodi sacrificant, carnesque
s dividunt. Juxta omnia fana fontes
uis, ob aquæ penuriam, illotus ingre-
Templis nihil pictum, sculptum; nisi
& dicta in parietibus conscripta; lam-

pades infinitæ, laquearibus aut fornici undique appensæ, quarum pars aliqua semper ardet, pars die festâ. Paschata duo observant, quæ *Bajaram* vocant; alteri jejunium viginti dierum jungitur, quod *ramazan* seu *ramadan* appellant.

Inter alia docent ipforum codices, eos, qui, peregrinatione susceptâ *Mecham*, ubi sepulchrum Mahometis esse dicitur, semel adierint, æternæ beatitudinis certos esse. Item, si necentur à Christianis; quorum cæde, suis in prælio occisis, parentare se putant. Prohibentur Lege, ne ullum hosti locum restituant, quem ferrô ceperint, & ubi Moschæam excitârint, ibique preces recitârint. Hostibus superatis, nihil sibi arrogant, sed totum Deo acceptum referunt; victi fortunam adversam impietati suæ adscribunt. Hospitalitatem adeò sanctam habent, ut eum, quo cum semel cibum sumpserit, vel hostem factum, violare nefas existiment. Jejunii temporibus nihil gustant, ne aquam quidem, imò nec os eluere fas habent, antequam vesperi stellæ appareant, vel apparere soleant; deinde totam per noctem ingenti luxu convivia agitant. In sumentes die vetitâ cibum fustibus & flagris animadvertitur. Persuasum habent, ubi per quartam horæ partem cadaver in sepulchro quieverit, à duobus Angelis forma terribilibus mortuum de vita exacta examinari, qui sceleratos ignitis flagellis cædant; innocentes placidè consolentur. Adeò creduli & & superstitiosi sunt, ut & canibus felibusque elemosynam præbeant; sunt, qui coemptas aves in libertatem emittant, sic mortuorum animabus suffragari seu opitulari putantes. Plebeiis ex præscripto incumbit, ut cuivis mendico obvio stipem impertiant; opulentis nullus præscribitur modus,

quàm Politix, causæ deferuntur. Se-
ræfecti Hospitalium & Xenodochio-
Modecos appellant, *Imami* ceremoniis
Meizini ex alto populum convocant
ismanni eum ad preces excitant: *Sophi*
concinunt.

i inter illos habentur *Imailères*, qui cæ-
balis concrepant: *Calendères* rasi fer-
os auribus, collô, brachiis gestantes, &
præ se continentiam ferentes, circum-
lina quædam è libris lectitandô. *Dervi-*
visii, in fronte & temporibus cauteriô
nu nodosam clavem gestant, prætextu
tis, sæpius latrocinia exercentes. *Tor-*
orlaces, velissimis mendiculis persimi-
n & ipsi tonsi mendicandô quærunt, ac
vagantur; nebulones omnes impurissi-
va pietatis, omne nefas occultantes.

Mahometica superstitione ex varia Scri-
elatione expositis, Regimen quoque
obiter inspiciendum videtur. *Deside-*
amicos tantum, sed hostes etiam, præ-
bitales, operæ pretium est, nôsse.

ialis. Turcorum seu *Turcarum* nomen, ut
idam Auctor scribit, orbi innotuit annô
rtiô supra millesimum. Ii gens *Hunnica*,
orealis incolæ, à Sultano (Saracenorum

Turc
rum
go &
gressu

Prin-

Omnia sibi seu Omnia, satra-
tentissimo; cui cum Bythinia ob-
ceteras Satrapias sibi subjecit, gra-
tis stravit ad erigendam sublimem
molem, quâ latissimæ orbis par-
gemuntque diræ tyrannidi man-
Turcici Imperii constituta Adria-
cia, quam annô Chr. 1360 expu-
Constantinopolis capta annô 1453
uctuosissimâ rei Christianæ jactu-
upârunt in Europa Hungariæ ma-
& Thraciam cum Græcia, hoc est,
iro, Achaja, Peloponeso, & cum In-
æi. Præterea Illyridis sive Sclavo-
um Bosniam, Serviam, Rasciam &
Africa habent Algerium, Tripolim,
um ab Alexandria usque ad Asuam
éne est. In Asia verò habent Nato-
sia minor; Cyprum, Palæstinam,
rabiam omnem cum Armenia.
rum *regimen* est merè Despoticum
. Magnus enim Turca adeò abso-
rum omnium, intra fines domini-
m, est, ut incolæ se ipsius manci-
os, nuncupent. Nec aliquis adeò
, de vita, non dico de fortunis aut
t, securus sit, nisi quamdiu *Magno*
passim vocatur, gratum est. Nulla
at Leges præter unum Alcoranum.
Opes

deinde sunt Janizari
armati sunt) & Tim
regros possidentes;
per in arma parati
militantes; ex his v
tur. Lex autem ej
reposita est, qui a
filios suos inter Mo
Alcorani dogmata
te, Cadi, quasi Pra
administrent: et fi
quos jus armorum
Onera Imperii
cetera per Divan
administrentur; c
reliqui; qui & p
quibus subsunt
les, ob quæ offi
Duces Ducum
inferiores sunt
Regi, Capigii, ta
provincias ad F
ferunt, & exe
rioribus in rel
Meminerin
du parci sunt
plici, satura
petia sedente
explicatur,

Opes & arma in manibus eorum ponuntur, qui à Christianis oriundi sunt, (*Azamoglani* dicuntur seu tributii filii) è parentum ulnis teneri adhuc avulsi; ad vigesimum secundum annum, inter labores & inopiam, ignari parentum, pro Imperatoris tutela vel obsequio educantur; è quibus deinde fiunt *Janizari*, (qui soli ferè pedites ritè armati sunt) & *Timarrotae* (equites, locò stipendii, agros possidentes; Timarrus enim ager est) semper in arma parati; & *Spachi*, equites stipendiò militantes; ex his verò majores præfecti eliguntur. Lex autem ejusque interpretatio apud eos reposita est, qui ab origine sua Turcæ sunt. Hi filios suos inter Moschæarum servitia educant; ubi Alcorani dogmata docentur; postea, adultâ ætate, *Cadi*, quasi Prætores, creantur, justitiámque administrant: etsi executio apud eos est, penes quos jus armorum viget.

Onera Imperii sunt penes *Vezirium* supremum; cetera per *Divan* seu *Divanum* (Regium Senatum) administrantur; cujus suprema capita sunt Vezirii reliqui; qui & provinciarum Maximi Præfecti, quibus subsunt *Bassæ*, & ipsi Præsides Provinciales, ob quæ officia vocantur *Beglerbégi*, hoc est, Duces Ducum & Principum Principes; quibus inferiores sunt *Agæ*, quasi tribuni; & his *Sangiaki*, *Begi*, *Capigii*, tanquam Centuriones. *Chiausii*, per provincias ad Præsides, Imperatoris mandata perferunt, & exequi curant. *Cupigii* id faciunt atrocioribus in rebus, cùm de capite agitur.

Meminerimus etiam aliquid de *moribus*. In victu parci sunt Turcæ, unò ferculò, plerùmque simplici, saturantur; cibum humi capiunt super tapetia sedentes, curibus decussatis. Mensa è corio explicatur, & contrahitur ut marsupium. Varia adhi-

*Mores
Turco-
rum.*

ba ciat, cuius cinctio honoris
ureus vel viridis, surgit, per spiras
volúcre viridi gestant, à Mahome-
stant. Honoris causâ caput non
manu pectori admotâ, corporis
verentiam exhibent. Præcipuos
e Imperatorem, ambabus pectori
rantur. Tergum obvertere inho-
t; itaque, post salutationem retro-
tem semper obversam habent illi,
nt, donec per aliquod spatium se è
taxerint. Sinistra honori datur,
cedenti liberior sit framea, quippe
clausas perraras habent, quia ca-
ciunt; magna etiam domorum vi-
is adimunt, nec tamen ad abjuran-
m cogunt; disciplinæ militaris, la-
rigoris perquam sunt tolerantes;
nceam, arcum, securim, ficam,
am ferream; quidam etiam sclo-
ltus & scuta. Christianis testibus
fides. Reis illico post causam di-
ingeritur, vel absolutio: præstò
rgæ; quibus non terga, sed plan-
lunt. Vincire, verberare, necare
issum Gubernatoribus & Judici-
uoque in propriam familiam usq;
tas. In bello Turcæ, Tartarorum
vere, quòd eandem cum iis habent
ori-

us: Nunc ad viam,
gnus; Religionem C
fontem & parentem
ngam aures. Merc
hic repeto; in sancti
potius quàm verba t
per verba, sed verba
Ob quam rationem
tio nostrum dicend
ipse sibi videatur di
dit, etiam hîc inæqu
fortè Metaphoris,
Latinorum ambag
Tum me magis circ
res. *Mercurialis*. Erg
prosequamur sine

CA

C

Primi homin
contagione
rebat *satisf*
Deum hominem
humani generis
ctus homo, vo
pro sua immen
Auctorem, Ver
Fidem, Spem,
piterna sunt i

originem, & ejusdem superstitionis sunt affecclæ, quorum Regem vocant *Cham* seu *Kan*, id est, Dominum. Magnus Moscorum Dux Polonis dicitur *Zar*, quasi magnus Princeps. Plusculum sunt hæc, fateor, extra orbitam, sed quia Turcarum bella quotidie legamus, cur res domesticas negligamus? Nunc ad viam, & ad argumentum longè dignius; Religionem Christianam, salutis nostræ fontem & parentem. *Desiderius*. Utrasque hîc ar- rigam aures. *Mercurialis*. Quod alibi monui, hîc repeto; in sanctissimo Religionis negotio res potius quàm verba tenenda; neque enim res propter verba, sed verba propter res sunt excogitata. Ob quam rationem, diversi argumenti constitutio nostrum dicendi modum sic attemperat, ut ipse sibi videatur dispar, nisi quod in fidibus accidit, etiam hîc inæqualitas pariat æqualitatem. An fortè Metaphoris, & verborum circuitionibus, Latinorum ambages sectandas putes? *Desiderius*. Tum me magis circumduces, quàm rectà duces. *Mercurialis*. Ergo continuatam hætenus viam prosequamur sine flexu.

CAPUT XCVI.

Christianismus.

PRimi hominis crimen, lethali in posteros contagione transfusum, necessitatem requirebat *satisfactionis* infinitæ; quàm, præter Deum hominem, cum præstare posset nemo, ipse humani generis reparandi (*redimendi*) gratiâ factus homo, volens libens eam Justitiæ partem, pro sua immenia bonitate, subiit. Ad hunc salutis Auctorem, *Verbum & Filium* DEI, quotquot se per Fidem, Spem, Charitatem adjunxerint, iis semper eterna sunt in cœlo præmia constituta; qui se-

cūs;

cūs; eis sunt in Tartaro exquisitissima & nunquam finienda supplicia parata.

Quis
Christia-
nus.

Multi quidem nomen sibi *Christianum* usurpant, cum recte solis conveniat illis, sacro qui fonte abluti, promissum credunt Servatorem (aut Salvatore[m] Latinè) jam venisse, JESUM NAZARENUM, à Judæis rejectum; ejusque doctrinam salutarem profitentur per omnia. Puta, quòd natus in Bethlehem, post ablatum à Juda sceptrum, è domo Davidis, ex Matre Virgine Maria, vitam vixerit sanctissimam & prorsus inculpatam, morti adjudicatus innocens, passus extrema pro nobis Peccatoribus, è Satanæ servitute liberandis. Secunda in Sanctissima Triade (Trinitate) Persona, Filius Dei Naturalis, ab æterno genitus, Patri omnino æqualis, (*consubstantialis* seu *ὁμοούσιος*) tertiâ post necem indignissimam die, vi propriâ redi-vivus, in cœlum Triumphator ascendens, in gloria patris collocatus, demisit inde Spiritum Sanctum, Paraclétum, Tertiam in SS. Trinitate Personam super Discipulos suos, quos Linguarum donò instructos misit, (unde nomen Apostolis) ad gentes, nuntiaturus Verbum, per quod mundus erat factus, corpus induisse, seu Corporatum (*Theol. Incarnatum*) esse, & in nobis habitasse, reversurumque ad judicandos omnes, probos ac improbos, cuncti namque reviviscemus, inque resumpta carne seu corpore comparebimus, coram supremi illius Judicis tribunali, adjudicandi ob merita quisque sua, vitæ mortivæ perpetuæ; hanc ut evadamus, thesaurum habemus pretiosò Servatoris sanguine comparatum, remissionem nempe peccatorum, iis relictum, qui se Fide & Baptismò cum Christi junxerint Ecclesia, inque ejus Unitate & Obedientia perstiterint; in

qua

qua Communio est Sanctorum, seu membrorum ejusdem inter se corporis, mutuis se officiis precibusque juvantium,

A qua ne aberremus, Canonem habemus seu *Quæ vera Ecclesia.* Regulam, Scripturam Sacram seu *Biblia*, hoc est, *Verbum Dei scriptum*, Vetus scilicet & Novum Testamentum, verbumque Dei *non scriptum*, sed per Apostolos, eorumque successores, vivâ nobis voce *traditum*, ut sunt præcepta, Constitutiones, Dogmata, Traditiones, ab illis ad nos transmissæ; de quibus Paulus 2. Thessal. 2. *State, & tenete Traditiones, quas didicistis, sive per personam, sive per Epistolam nostram.* Utriusque verbi Divini sensus & explicatio non ex proprio cujusque capite: Sed ex autoritate Sanctæ Ecclesiæ, quæ columna est & firmamentum veritatis, 1. Tim. 3 petenda. *Desiderius.* Quoniam Sacramentorum summum & sacratissimum est Eucharista, quod in alimentum animæ *sumitur*: in contestationem Dei hominis in ea præsentis, *adoratur*: in memoriam passionis Dominicæ: expiationem delictorum pro vivis ac defunctis: in gratiarum actionem, (unde nomen habet) ac beneficiorum impetrationem *offertur*, tanquam sacrificium Novi Testamenti unicum; ideoque ad ejus litationem varius apparatus requiritur. Id nunc te rogo, ut quando mihi *Ritus* aliarum rerum explicasti, ne graveris exponere quid sibi velint sacrificales vestes & ceremoniæ; nam me rei divinæ quotidie assistentem, juvat hæc intelligere. *Mercurialis.* Tuâ credo modestiâ vis experiri meam. Scio, me scienti locuturum, quidquid in hanc rem dixerò. *Desiderius.* Perspectum habes candorem meum. *Mercurialis.* Et tu meum. *Desiderius.* Da, quod peto. *Mercurialis.* Habenti? *Desiderius.* Desideranti. *Mercurialis.* Accipe.

Sacrificaturus Myſta, Chriſtiſque patientis inſignia & myſteria repræſentaturus, circumponit humeris epomidem lineam; (*ſuper humerale* vocant) tum *Albam* (ſcilicet veſtem) induit, longam ac lacinioſam tunicam, illius imaginem amictûs, quo Chriſtum Herodes contumelioſè, ut factuum, operuit; inde cingulum lumbis (flagellorum indicem) circumdat; fasciam ſeu *manipulum* ſiniſtro brachio, *ſtolam* collo imponit, ad funes & laqueos Chriſto injectos ſignificandos; quibus ſuper induit veſtem ſacrificam (*caſulam*; *Iſidoro caſiolam*) illuſoriæ Chriſti purpuræ, & crucis inſigne. Ita ornatus Sacerdos procedit ex *Sacrario*, manu præferens calicem, præeunte miniſtro cum libro ſacrorum *rituali* (*Miſſale* dicimus) ad cœleſtem Hoſtiam immolendam. Calici autem *patella* imponitur, huic tegmen lineum quadratum, & duratum (*palla* nuncupatur) operitur velò byſſinò; extergitur linteolò in formam Strophioſi, aut ſudarioſi, (*purificatorium* dicitur) collocatûrque ſuper Sindonem amylo firmatam (*corporale* appellamus, quia corpus Domini ei imponitur) quod involutum thecæ includitur; huic aliud ſubſternitur, quod inde nominatur ſubſtratorium; Omnia Chriſti pro nobis morientis ac ſepulſi memoriam reducentia. Pro *Hoſtia* ſervit orbiculus triticeus azymus; (ſine fermento piſtus) adſunt gutti bini (ampullæ, ſimpula, urceoli) cum *malluvio* & mappula (quod vulgò *manutergium*.) Ipſa Sſ. Euchariftia, repoſita in vaſe inaurato, quod priſcis latinis à capacitate Ciborium eſt appellatum; aſſervatur in *tabernaculo* ſeu *ſanctuario*, (*Plin.*) & exponitur in ſacro illo chryſendeto, bombycina, aut Phrygii operis *palluda* ſive *chlamydula* ſeu palliolo, intectò; aut in Hierotheca

faſti-

Fastigiata, (vulgò *monstranza*) extuberante per medium diaphanò vitrò, SS. Hostiæ receptaculò. Adest & *pulvinus*, super quem liber ille ritualis *Missæ* collocatur; & cymbalum, seu tintinnabulum, cujus pulsu fidelium sensus, ad sublata in altum Hostiæ adorationem excitantur. Lampas perpetuò ardens (ignis pervigil) suspensa est ante aram: intra hanc Divorum reliquiæ (ossa & cineres) Lipsanothecis inclusæ; supra aram Christi pendentis effigies, juxtà candelabris infixi ardentis cerei, circa aram cancelli instructi, & oblongâ mappâ strati, ad quos flectunt genua, communicandi, seu impertiendi corpore divino; quibus ablutio ex armillo, seu cyatho vulgari præbetur. Aqua rerum sacrarum lotoria defunditur in piscinam sacram, seu aquariolum.

Desiderius. Avidus ausculto latinos de sacris latinis loquentes. Perge, cætera hujus argumenti prosequi. *Mercurialis*. Tu verò minùs miraberis, si in rebus & ritibus Ecclesiæ Catholicæ, hoc est, Universalis, græca latinis quoque misceamus. *Desiderius*. Usus, ut alibi, ita hîc quoque magister est.

Mercurialis. Templi (cujus Dedicatio, Consecratio, Inauguratio, Græcis Encænia pl. vocatur) princeps membrum seu caput est Chorus; (cui-dam puteal & pulvinar) media pars dicitur Navis: postrema Odéum; (projectum interiùs, seu ambon) plura in eo, non rarò Sacella, & Baptisterium, & Suggestus seu suggestum, (Cathedra) Vexillaque cum prælongis hastilibus, imò perticis. Adstructa est turris, (campanile) unde horologium & campanæ resonant: quarum loco in Parasceve crepitacula malleata vel rotata crepunt ac strepunt.

Apparatiùs cùm perpetratur Sacrificium, ad-

hibentur ministri plures, qui facienti assistant inferviantque; è quibus duo, majoribus initiati Ordinibus, sunt *Levitæ*, tunicis amicti strictioribus, cum fimbriatis, & apertis laxisque manicis, funiculis sericis & villosis nodis, à tergo pendentibus. (*Dalmaticas* vocant eas tunicas.) His adjunguntur *acolythi*, hoc est, comites sacrificantis, ceroferrarii, & facigeri linteati, seu amiculô lineô albat: (vulgò *superpelliceo*) alii gestant thuribulum, & acerram (vulgò *naviculam*) ad odores incendendos. Interfonat Musica sive Chorodia; cui respondent antichoria, (quasi opposita Chori pars) dichoria, trichoria. Choricis præest Chorostata seu Chorostates (Archichorus, Mesochorus, Phonaescus) qui modulos manu seu percussione (ut *Cicero* loquitur) moderatur. Apparatissimâ pompâ fiunt sacra, cum illis infulatus Mystes, seu Protomysta operatur, utens pontificali pedô; Neomysta Sacerdotii primitias immolat, seu primam Hostiam litat.

Præter Sacrificium Missæ (quæ dicta est vel à missione Hostiæ in cœlum, vel à dimissione populi, Græci *Liturgiam* appellant) decantantur Preces Canonica, seu Horariæ, *Breviariô* (quasi Precum & Sacrorum Bibliorum epitome seu compendiô) contentæ, diurnoque pensô à Clericis persolvendæ, quarum aliæ, ob distributionem & intervalla temporis, Precationum *Matutinæ*, aliæ *Vespertinæ*, in quibus usus pallii seu *impluviæ*; (vulgò *pluvialis*) earum clausula dicitur *Completorium*, quasi Precum Complementum & finis. Psalmis interferuntur antiphonæ, versiculi seu epodia, capitula, hymni, quæ diebus negotiosis seu operariis, minúsve solemnibus concinuntur à *Choralistis*, (ut vocant) cantu Gregorianô (videlicet absque Sym-

Symphonia.) Distributiones pecuniariæ, quæ dantur præsentibus decantationi Precum Canonicarum, vocantur *Præsentia* vulgò, quasi præsentaneæ pecuniæ, aut sacri nummi præsentibus erogati.

Præter diem Dominicum à Domini Resurrectione seu Anastasi dictam, cæteræ anniverſariæ *Festivitates* dividuntur in *Festa Mobilia*, quæ diem mutant mensis; *Immobilia* (Stativa seu Stata) quæ quot mensium diebus numero iisdem recurrunt: prioris generis sunt Pascha, cui præmittitur jejunium magnum, seu quadraginta-diale & Pentecoste, &c. Posteriores sunt Natalia seu Natalitia Christi *Nazianzeno Theophania*; Et quod vulgò Festum Trium Regum dicitur, Græcis Epiphania vocatur. Quibus accedunt feriæ Matri Virgini & Apostolis, aliisque cœlitibus sacratæ, pridianis etiam pervigiliis, & jejuniis celebratæ; præter quod hebdomadam dies veneris & sabbathi, abstinentiâ carnum antiquâ religione observandos. Instituuntur etiam religionis ergò peregrinationes, & supplicationes votivæ ad diversorum locorum templa.

Si spectes *Hierarchiam Ecclesiasticam*; in ea gradatim sic ascenditur. Præmissa *Tonsurâ primâ*, conferuntur *minores quatuor Ordines Clericorum* (consecrationes, initiationes, inaugurationes) scilicet *Ostiariorum, Lectorum, Exorcistarum, Acolythorum*; majores verò tres: nempe *Hypodiaconorum*, (minùs Latinè, & Græcè, Subdiaconorum) *Diaconorum*, ac *Presbyterorum* seu Sacerdotum. Ex his aliqui habent *Curionatum*; vulgò *Beneficium Curatum*, Latinis dicuntur *Curiones* (alii non habent) vulgò *Beneficium simplex*) cui scilicet non est adjuncta jurisdictio & parœciæ administratio, quales sunt

Festi
dies.Hierar-
chia Ec-
clesiasti-
ca.Munus
Curio-
num.

Sacellani, minoribus Sacellis aut ædiculis præfetti. *Curiales* sunt Curiones seu Parochi, cum sacra potestate administrantes parochias seu parœcias, quarum plures faciunt *Diœcesin*; horum officium est Eucharistiam distribuere, Confessiones piaculares excipere, moribundos sacro oleo inungere, fonte sacro infantes tingere, nubentes matrimonio conjungere. Cùm dies feriatus illuxit; Parœci seu Parochiani convocantur ad ædem sacram, pulsu æris campani; ubi Liturgia seu sacrificium (res Divina) peragitur. Concionator sive Ecclesiastes è superiore loco dicit ad populum, invocato prius auxilio Spiritûs Sancti & prælecto Evangelio, Divina mysteria auditoribus interpretatur: fidem Catholicam declarat: pestiferos errores refutat. Superstitiones & vitiosas consuetudines extirpat: ad vitæ integritatem & sanctimoniam instruit. Re sacrâ confecta, dimittitur Concio cum fausta apprecatione, consperguntur abituri aquâ lustricâ, quæ aspergillo seu aspersoriô hauritur ex aquiminali. (aquiminario seu amula) Parochorum Adjutores appellantur *Cooperatores*. Supremus Curionum est *Archiresbyter*, seu Curio Maximus, sive *Decanus*. *Episcopatu* præest *Episcopus*, penes quem jus est primum & cura pascendarum animarum, Baptizatos *confirmandô*: Clericos, non sine titulo mensæ seu sustentationis, ac Tempa inaugurandô, Chrisma consecrandô, Pœnas Ecclesiasticas (vulgò Censuras) infligendô, anathemate (*Excommunicatione* vulgò) percellendô, indignos Sacerdotiô ab officio suspendendô, removendô, exaugurandô & desecrandô; alios voti Religione solvendô, aut Legem eis relaxandô, seu gratiam Legis faciendô; (vulgò Dispensatio) aut in favorem privatum

Munus
Episcoporum &
aliorum
Ecclesiasticorum
Antistitum ac
Ministrorum.

tum aliquod Jus aut Legem concedendô, quod Privilegium appellatur. *Proëpiscopi* (seu Initiatores, vulgò *Suffraganei*) dicuntur, qui, locô Episcoporum, Sacris initiant Ordinibus, Tempia & aras facrant; ex aris quædam, quia de loco in locum portantur, vulgò dicuntur altaria portatilia, Latine subductilia, explicatilia, temporaria; *Vicarii* autem seu *Archidiaconi* sunt, qui eosdem Antistites in omni cura Ecclesiastica adjuvant. Episcopus designatus, alterô vivente, *Coadjutor* vocatur. *Episcopium* habitatio Episcopi. Primarii Sacerdotum & Clericorum sunt Collegæ *Canonici* Ecclesiæ Primariæ; quæ à Cathedra ibidem residentis Episcopi solent vocari *Cathedralis*, aut *Collegiata* à minore vel minorum Canonorum Collegio; qui Senatum ineunt in Exedra, quæ vulgò *Capitulum* dicitur, & ejus Consilii participes *Capitulares*. Inter quos eminet *Præpositus*; tum *Decanus* (Magister Collegii & Censor Ecclesiasticus) ad quem disciplinæ & Divini Cultûs ratio maximè pertinet. Sequuntur *Scholasticus*, cujus officium est curare, ut rectè instituatur juvenus seu Scholares, tanquam seminarium Clericorum; *Hierophanta* est Custos Thesauri & sacrae supellectilis, ac SS. Lipsanorum ostensor; inde *Oeconomus*, quasi rationum & reddituum magister, aliique Officiales; quibus adjungitur *Syndicus*, qui lites persequitur, & jura Ecclesiæ controversa defendit. Infima Templi ministeria obit *Æditimus*, seu *Ædituus*, templi Custos. *Crustularius* coquit arroptâ crustula sacrificia pertenuia, quæ excindit fermentô orbiculatô. Verùm præ his omnibus dignitate præcellunt *Metropolitani* seu *Archiepiscopi*, quorum sedes *Metropolis*; quibus rursus Superiores sunt *Patriarchæ*. Sed summus omnium Hie-

rarcha, & Pastor Pastorum est Pontifex Romanus, Syriacâ linguâ *Papa* seu Pater, Christi Vicarius, & caput Ecclesiæ; penes quem *potestas clavium* seu Jus universale *ligandi & solvendi*. A quo potestatem & jurisdictionem habent omnes illi, qui in Ecclesia *ligant, solvuntq;*, hoc est, vel delicta loco Christi remittunt, vel reservant & pœnis adstringunt. Pontificium est pontificalis dignitas ac munus. Electores summi Pontificis sunt *Cardinales*, seu Patres purpurati. Pontificis est, Leges ac Canones condere, fidei controversias decidere; homines sanctissimâ vitâ functos in Divorum numerum referre, Concilia Oecumenica seu Generalia suo consensu congregare, & auctoritate confirmare, &c.

Monachi (Cœnobitæ, Religiosi, Ascetæ) inhabitant Monasteria, Cœnobia, Claustra Religiosa, professi spontaneam Paupertatem, Castitatem & Obedientiam, secundum certas Leges, *Regulas* & Statuta, quibus præsumt Antistites, (vulgò *Prælati*) Rectores, Cœnobiarchæ, Archimandritæ, Præsules, Abbates, Præpositi, priores, &c. Consecratis vero & dedicatis Deo Virginibus (vulgò *Monialibus* seu *Sanctimonialibus*) sacrò obnuptis flamine, (Græcis Ascetriæ vocantur) quas quæ regunt, vocantur Antistitæ (vulgò *Abbatissæ* aut *Priorissæ*) earumque Vicariæ.

Qui recens complectuntur vitam Religiosam aut Cœnobiticam, vulgò *Monasticam* & *Claustalem*, dicuntur Tirones aut Novitii, absolutoque Tirociniò (vulgò *Novitiatu*) admittuntur ad Professionem Votorum. *Eremitæ* seu *Anachorætæ* tenent se in eremo seu solitudine. *Desiderius*. Liceat hîc interloqui. *Mercurialis*. Optima cum venia. *Desiderius*. Quoniam in Chronologia sparsim fecisti

cisti mentionem Originum & institutionum Religioſarum, quid ſi, quando hic locus monet, unâ contexeres ſerie Cœnobiticas familias, ſuis cum Inſtitutoribus & ætatibus. *Mercurialis*. Concedam in tuam voluntatem, ubi prius notâris, non diſcrepare leviter Computatores temporum, circa hæſce Origines; dum alii, quod alibi memoravi, obſervant annos, quibus Religioſi cœtus coire cœperunt: alii, quibus floruerunt: alii, quibus auctoritate Pontificiâ approbati fuere. Deinde copia ſacrarum hujusmodi familiarum major eſt, quàm ut brevi ſe paginâ conſtringi ſinant. Præterea de prærogativa vel Dignitatis vel Antiquitatis non ſunt exiguæ controverſiæ, quas componere, haud ſanè noſtrum eſt. *Deſiderius*. Auſcultatorem me habes, qui tibi nec modum dicendi, nec tempora ponit. *Mercurialis*. Recenſeo, non veſte tantum, quod Viatorum eſt, ſed linguâ etiam ſuccinctus. E pluribus potiores accipe & notiores. *Monachorum*, hoc eſt, ſolitariam & clauſtris abditam degentium vitam Patriarcha primus eſt *D. Antonius Magnus*, qui in Thebaide, regione Ægyptii, eremus in monaſteria & ſacrorum virorum domicilia convertit circa annum 310. *Baron*. Cujus ſectator & diſcipulus fuit S. Hilarion, Monachorum & ipſe Pater. In occidente S. Martinus Episcopus Turonenſis, inſtituit Cœnobitas in Gallia circa ann. 360. *Baron*.

In Græcia S. *Baſilius Magnus*, Cæſareenſis Episcopus Cappadociæ circa ann. 326 in eremum abiit; Monaſticam inde diſciplinam perfecit, Regulis ſeu Legibus eam in rem piè ſanctéque præſcriptis, circa ann. 362. *Baron*.

Circa an. 400. S. *Auguſtinus*, Hipponenſis Episcopus in Africa, inſtituit Ordinem Canoniorum

Regularium, nempe Clericorum, qui communem cum ipso vitam agebant. *Bellarmin.* in Chronol. & *ali.* Reformatur Ordo annò 1062. *Gaulterius.*

Inde S. *Benedictus*, Nursiæ in Italia, nobili generatus; circa annum 494 in solitudinem secessit. Ordini verò à se denominato initium dedit circa an. 524. *Bellarminus.*

Circa annum 912 instauravit S. *Benedicti* disciplinam S. *Berno*, Abbas ejusdem Ordinis, & in Burgundiæ pago *Cluniaco* Cœnobium constituit; unde Ordo *Cluniacensis* nomen habet, quem S. *Odo* circa annum 936 mirè propagavit. *Baron.*

S. *Romualdus*, Ravennas, nobilissimâ Ducum stirpe oriundus, è Cœnobio Classensi, ad Anachoreticam vitam transiens, instituit Ordinem *Camaldulensem*, ab eremo Camaldulensi appellatum, circa annum 967. Ejus meminit *Baron.* an. 974.

S. *Joannes Gualbertus*, Nobilis Florentinus, extitit Auctor Ordinis Vallis Umbrosæ circa annum 1040. Juxta *Gaulderium* & *Raynandum* nostrum. Confirmatus à sede Apostolica annò 1070. Ejus meminit *Baron.* 1063.

S. *Robertus*, Abbas Molismensis in Diœcesi Lingonensi Galliæ, Institutor est Ordinis *Cisterciensis*, circa ann. 1098, cui nomen à Cisterno, solitario quodam Burgundiæ loco; in quem se Ordinem postea circa annum 1113 contulit cum multis aliis S. *Bernardus*, primus Abbas Claravallensis, & Ordinis Instaurator ac propagator; atque hæ familiæ omnes è Divi *Benedicti* Institutis fluxêre. *Hieron. Platus de Bono Statûs Religiosi, lib. 2. c. 22.*

S. *Bruno*, Colonia Agrippinæ natus, Theologiæ Doctor, Canonicus Rhemenfis, cum sex sociis secessit in montes Diœcesis Grationopolitanæ in Gallia asperrimos, appellatione *Carthusios*, unde no-

de nomen Ordini *Carthusiano*, quem instituit circa ann. 1086. *Gauli*.

S. *Norbertus*, Nobilis *Lotharingus*, Ordinem *Præmonstratensem* inchoavit circa ann. 1116, cui appellatio à deserto loco, *Præmonstratô* nomine. Dioecesis *Laudunensis*, quem cum tredecim sociis sibi delegit, divinitus acceptâ per visum Regula S. *Augustini*. *Rayn Gauli Brev. Rom.*

Juverit hîc meminisse Equitum S. *Joannis* seu *Joannitarum*, sive *Rhodiorum*, ob *Rhodium* Insulam ab iis occupatum; quibus incumberebat peregrinos hospitio excipere, unde & *Hospitalarii* dicti. Institutio facta annô 1119. *Teutonicus* verò Ordo à Germanis erectus est eodem tempore, qui & peregrinantes ad Terram sanctam excipiebant & deducebant, ac pro Religione cum Barbaris dimicabant; dimicantque. *Gault*. Sed *Joannes de Bussieres* Soc. nostræ in *Flosculis Historiarum* refert hæc ad annum 1104. aitque, ex *Hospitalariis* ortos Equites *Jerosolymitanos* deinde *Rhodos*, postremò *Melitenenses*, Reip. Christianæ firmissimum propugnaculum.

Ordo *Guilielmitarum*, à *Joanne Bono* Mantuano inchoatus, appellationem traxit à S. *Guilielmo*, *Aquitaniæ* Duce, *Pictaviensi*que Comite, qui illum sub Regula ex S. *Augustino* collecta formârat 1160. *Gaulter*.

Ordo *Carmelitarum* in monte *Carmelio* stabiliri cœpit sub *Alexandro III*; licet, quô annô, haud satis constet *Gault*. At *Bell. & Baron*. ponunt annum 1180 & 1181. *Raynaudum & Platum* innotuerunt Europæ circa annum 1200. Idem *Platus* ait, Regulam *Carmelitis* conditam à *Joanne Hierosolymitano* Patriarcha, ejusdem Ord. circa ann. 412. nec desunt, qui tempore Apostolorum Ordinem

dinem in monte Carmelo inchoatum, dicant. Quidam usque ad Eliam & Elifæum Prophetas referunt.

Dominicani à D. *Dominico*, Hispano, Calarogæ nato, & nomen & initium habent, qui prius Oxoniensis Ecclesiæ Canonicus Regularis, cum Tolosæ in Gallia decem annos adversus hæreticos operam navasset, coactis illic aliquot ejusdem consilii sociis, novam formam novumque institutum excogitavit, circa an. 1201. quod quia Evangelio prædicando se impendebat, *Prædicatores* sunt appellati. Approbatus Ordo primò ab Innocent. III. tempore Concilii Lateranensis; deinde ab Honorio III. ann. 1216. *Platus, Genebrard. Gault.*

S. Franciscus, Assisii in Umbria natus, relictâ mercaturâ, Evangelicæ Paupertatis amore impulsus, cum duodecim socios adhibuisset, Ordinem Minorum instituit, Romamque venit annò salutis 1209, ut sui instituti Regula ab Apostolicâ sede confirmaretur. *Gaulterius ex Genebrardo* ait, Ordinem confirmatum duobus ante S. Francisci mortem annis, hoc est, annò 1224.

S. Clara, nobilis Virgo, Assisii nata in Umbria, S. Franciscum Civem suum imitata, facultatibus suis in pauperes erogatis, sacrarum Virginum collegium instituit circa annum 1211. *Raym.*

Ordo Militaris S. Mariæ *de Mercede* seu de Redemptione Captivorum institutus Barcinone, circa ann. 1232. auctoritate Jacobi I, Arragoniæ Regis, adjuvantibus S. Raymundò, & S. *Petrò Nolasco*, qui Fundator & Inceptor Ordinis extitit, natione Gallus. *Genebrardus in Innocentio IV. & Breviar. Roman.*

Annò 1232. juxta *Platum & Henric. Spondanum*: sed juxta *Gault. & Rayn.* 1252. ortum habuit Floren-

ren-

rentiæ *Ordo Servitarum* seu Servorum B. Mariæ, septem viris nobilibus ac locupletibus (quorum juxta *Spondan.* primus Bonfilius de Monaldis; juxta *Gaulterium* verò ex *Onuphrio* ad ann. 1252. primus Beatus Bonavitus) cœlesti voce admoniti in propinquum montem secesserunt, ubi in æde sacra, à se exstructa, monente B. V. nigrum habitum & Regulam S. Augustini ab Episcopo Florentino susceperunt; approbati ab Alexandro IV. ejusque Successoribus, & inter mendicantes relati à Martino V.

Ordo Eremitarum S. Augustini ad diversos annos defertur. *Joan. Busieres* in *Flosc.* scribit, eos Galliæ illuxisse annò 1157, Conditore S. Guilielmò, S. Bernardi discipulò, Aquitaniæ Duce, qui ad Regulam S. Augustini Anachorétas instituit, postea cœnobiticò more vitam agentes. Juxta *Bellarmin.* nomen illud ab Innocent. IV. acceperunt annò 1243. qui deinde circa an. 1255. ab Alexandro IV. reducti ad unum & eundem habitum, qui hodie est in usu, & consociati. *Bellarmin. Gualter.* Alii apud *Suarez. de Relig. l. 2.* referunt horum originem ad ipsum S. Augustinum.

Ordo Celestinarum à S. Petro de Morono sub Regula S. Benedicti instituitur, & à Gregorio X. confirmatur an. 1274. Eò quidem nomine appellatus, quod hujus Fundator & Auctor, viginti post annis ad summum Pontificatum evectus, Cœlestini V. nomen accepit. *Platus.*

Olivetana familiæ auctor est B. Bernardus Tolomeus, unà cum duobus aliis, ipsius luculentâ oratione incensis, quam is in Sinenfi Academia, ubi publicè Philosophiam profitebatur, de seculi vanitate habuerat. Inde in propinquum quendam montem Olivetum, unde nomen Ordini, se recepe-

ceperunt, an. 1320, ubi multos ad imitationem excitârunt. *Platus.*

In eadem urbe Senensi annô 1356. inchoatus est Ordo *Jesuatorum*, auctore *Joanne Columbinô*, cujus mirabilis conversio debetur lectioni vitæ S. Mariæ Ægyptiacæ, in quam casu inciderat. *Platus.*

Ordo Fratrum Mendicantium, seu *Eremitarum S. Hieronymi*, sub Regula S. Augustini, Fesulis à Redone Comite & Gaultero institutus añô 1405, & restitutus annô 1425. *Gault.* *Platus* ait, familiam Eremitarum S. Hieronymi, quæ præsertim in Hispania & Lusitania floret, Fundatorem habere Petrum Ferdinandum, qui relictâ Petri, Castellæ Regis, aulâ, primò solitariae vitæ sibi socios adscivit; Ordinem deinde circa annum 1383 sub Gregorio XI confirmatum & domiliorum accessione non mediocriter auctum esse.

Post hos *Minimi* prodierunt, an. circiter 1450, qui humilitatem, quam nomine ipsô præ se ferunt, vitâ etiam atque institutô profitentur. Horum caput atque origo fuit S. *Franciscus ex Paula*, Urbe Calabriae, oriundus; unde *Paulini* appellantur. *Platus Breviar. Roman.*

Annô 1524 instituitur Ordo *Clericorum Regularium*, quos *Theatinos* vocant, à Petro Caraffa, Episcopo Theatino. *Gault.* Adjutor Caraffæ, postea Pauli IV, fuit. B. Marcellus *Cajetanus Tienæus*, Nobilis Vincentinus, Protonotarius Apostolicus, ad quos accesserunt Bonifacius à Colle, Alexandrinus Infuber, & Paulus, gentilitiô cognomine *Consiliarius*, Romanus; ut eorum operâ Ecclesia in morum censura & sincera Sacrorum Ordinum collatione uteretur. *Henric. Spondanus in Annal.* ad annum 1524. Exigit Institutum, ut non solum
omni-

mnino nihil possideant, sed ut ne mendicandô quidem vitam sustentent. *Idem.*

Anno 1525 initium Ordinis *Capucinorum* sub Regula S. Francisci; auctore Matthæo de Basso, Umbro, Sacerdote Religiosô, *Minoritâ observante. Gault. & Spond.* ad hunc annum. Addit Spondan. eundem P. Matthæum voce divinitus allapsâ excitatum esse de Regula S. Francisci ad literam observanda sub vita Eremitica. Confirmatus Ordo à Clemente VII 1528 & an. 1538 à Paulo III. Nomen traxit à quadrato caputio seu cucullo, quem ceteri *Minores* rotundum gestant. *Saurez de Religion lib. 2. c. 8* scribit, Ordinem S. Francisci in duas Principales familias divisum, tempore Clementis VI Alteram, Bonorum Immobilium possessionem & proprietatem in communi retinuisse; & *Conventuales* dictos. Ab altera repudiatam eam proprietatem & vocatam de *Observantia*; ad quam omnes aliæ variis nominibus nuncupatæ reductæ sint. Quibus postea tertia adjecta *Capucinorum*, quæ ex *Observantibus* prodiit. Iniit Pontificatum Clemens VI annô 1348. & rexit Ecclesiam annis decem. *Observantium* Præpositus Generalis vocatur *Minister*; *Conventualium* *Magister*. Annô 1532 Clemens VII approbavit Congregationem Fratrum *Minorum S. Francisci Strictioris Observantiae*, (quos *Recollectos* postea vocarunt) quippe purè & simpliciter Regulam S. Francisci observantium. E quibus *Reformati* nominantur, qui utuntur calopodiis seu calceis ligneis; Italis dicuntur *Socculantes. Spondan.* ad hunc annum.

Annô 1533 approbata est à Clemente VII Congregatio *Clericorum Regularum S. Pauli Decollati*, nuper Mediolani instituta à tribus viris nobilibus, homines ad pœnitentiam exhortantibus.

Qui

Qui, quòd primum munia sua exercerent in Ecclesia S. Barnabæ Mediolani, fortiti sunt denominationem *Barnabitarum*. Hujus Congregationis membrum fuit Augustinus Torniellus insignis Chronographus.

Annò 1534, quò tempore Anglia defecit ab Romana Ecclesia, Parisiis jacta sunt fundamenta *Societatis JESU*, auctore *Ignatiò de Loyola*, Nobili Cantabrò, profanam militiam cum sacra commutante. Is ex Parisiensi Academia, adjunctis sibi variarum Nationum fociis novem, in iis S. *Franciscus Xaverius*, Indiarum Apostolus, qui artium magisteriis & Theologiæ gradibus insignes erant. Ordinem *Clericorum Regularium* (vulgò *Jesuitæ* dicuntur) instituit Romæ, eúmque ad tria consueta Religiosorum Vota, quartò de Missionibus additò, arctiùs sedi Apostolicæ adstrinxit. Paulus III primò recepit confirmavitque annò 1540. Mox alii Pontifices ac Tridentina Synodus probavere *Breviar. Rom.* Est Ignatius in Beatorum numerum relatus an. 1609, in Sanctorum 1622, Breviario Romano insertus 1646.

Annò 1575, S. *Philippus Neri*, Florentinus, instituit *Congregationem* Presbyterorum & Clericorum *Secularium*, ut vocant, (cujus hoc locò inter Religiosos, honoris causâ, meminimus) sub ipsius Directione viventium & curam animarum exercentium. Constitutiones ab ipso conditas confirmavit Paulus V. annò 1612, & *Congregationem Oratorii* nuncupavit. *Spondanus* ad annum 1575. *Raxnaudus* refert ad annum 1564. Eminuit in hac Congregatione Cardinalis Cæsar Baronius, celeberrimus Scriptor Historiæ Ecclesiasticæ.

Annò 1568 Pius V. admisit in numerum Religiosorum Ordinum *Clericos Regulares S. Majoli*,
(cujus

(cujus Ecclesia Papiæ, urbe Italiæ, illis à Divo Carolo Borromæo attributa est) sive *de Somascha*, qui alius est locus Diœcesis. Mediolanensis. Fuit à Paulo III jam annô 1440. Ordo approbatus, sed nullis dum votis adstrictus. Ejus Conditor *Æmilianus*, Patritius Venetus.

Annô 1572 Pius V. approbavit Congregationem *Fratrû Charitatis* seu *Misericordiæ*, auctore Joanne Dei: quem Urbanus VIII ann. 1630 Beatorum numero accensuit. Fuit is Lusitanus natione, Diœcesis Eborensis. Finis instituti servire pauperibus infirmis. Ordinem reformavit Clemens VIII & Paulus IV an. 1617 in veram Religionem, sub tribus votis & quarto dejuvandis Infirmis erexit sub Regula S. Augustini. *Spondan.* ad an. 1572.

S. *Teresa virgo*, Abulæ in Hispania nata, ferventiorum Veterem Carmelitarum Regulam, Deo afflante & Pio IV approbante, primum mulieribus, deinde viris observandam proposuit annô 1568. *Brev. Rom.* In auxilium promovendæ Reformationis venerunt Joannes de Cruce & Joannes de JESU, ambo ejusdem Ordinis primi austriorem vitæ Regulam amplexi. *Spondan.* ad an. memoratum. Approbavit Clemens VIII an. 1580.

Annus 1604. protulit Ordinem Monialium *Annuntiatarum*. Fundatrice Mariâ de Victoria, Genuensi, quæ, defuncto marito, Religiosum cœtum instituit, & habitum de manu Archiepiscopi suscepit, vestem videlicet albam & *scapulare*, cum pallio cœrulei coloris. Dictæ sunt *Annuntiatæ*, quòd præcipuâ devotione ad Mysterium Annuntiationis B. Mariæ afficerentur. *Spond.*

Annô 1610 cœpit in urbe Aniciensi Diœcesis Ordo *Fœminarum Visitationis B. Mariæ*, institutore

B. Franciscô de Sales, Episcopô Genevensi, nomen habet à Visitatione, quòd primæ ejus Congregationis, ob reverentiam tanti Mysterii, infirmos, magisque egentes & derelictos consolabantur, eisque inserviebant. Postea in varias Provincias propagatæ claustris se abdiderunt: & cùm non possint in domibus invisere infirmos, tenentur admittere puellas debiles & infirmas, atque ad alterius Ordinis ingressum inhabiles. *Spondan.*

Annô 1611. surrexit Parisiis novus Ordo Virginum & Viduarum sub nuncupatione *S. Ursule* & *Regulæ* S. Augustini, additis nonnullis singularibus Statutis, sub autoritate *Ordinarii*; quarum Institutum est ad bonos mores & pietatem instruere puellas: quod Paulus V Pont. confirmavit hoc annô. Fuit autem Sodalitas *S. Ursule* jam prius instituta an. 1572 à B. Angela Brixiana, & ad petitionem S. Caroli Borromæi, Archiepiscopi Mediolanensis, approbata à Gregorio XIII. *Spondan.* ad an. 1611.

Sed nunc ad tramitem, unde nonnihil defleximus. *Desiderius.* Enimverò rectâ procedimus, & quidem inter florida Religionis viridaria, quorum aspectus pariter & odor intimos mihi sensus recreavit. *Mercurialis.* Si tu velle potes, poteris flos floribus addi. Nisi forsan magis arrident Dignitates Ecclesiasticæ & ampla Sacerdotia & cetera sacra, non sine splendore, munia, quæ justè ritèque comparantur 1 *Præsentatione*; quæ est personæ per *Patronum* Episcopo vel alteri, ad quem Institutio pertinet, legitime facta exhibitio. 2 *Electione*, quæ est alicujus personæ ad Ecclesiæ vacantis pastorem dignitatem *Canonica Vocatio*, facta per *suffragia*; sive id fiat *scrutinio* seu collectione suffragiorum;

Collatio
munio-
rum Ec-
clesiasti-
corum.

rum ; five per *compromissionem* uni vel pluribus, eam eligendi potestatem committendô ; five per *inspirationem* Divinam, quando omnes omnino Electores in unum, quasi unô ore, absque vitio consentiunt. 3 *Postulatione*, quando ab habentibus jus eligendi postulatur quis extra corpus suum seu Collegium à Superiore illius; rogaturque, ut confirmet, quem elegerint. Spectat autem ad Electionem *Confirmatio*, quæ tunc est, quando Episcopus dat alicui jus adeundi & administrandi officii, ei per electionem aut postulationem delati. 4 *Collatione* liberâ, quæ est concessio Sacerdotii, aut alterius muneris vacantis liberaliter facta ab habente potestatem. Huc revocantur *Permutatio* & *Resignatio Beneficiorum* (ut loquuntur) Ecclesiasticorum. Sed hæc similiæque ad Forum potius Juridicum pertinent ; Nobis satis sit, Religionem Christianam & Rempublicam Ecclesiasticam ita delibâsse, unde & rectè sentire possimus & loqui, si minùs nitidè & Ciceronianè, verè tamen & Christianè. *Desiderius. Ulti sermone debemus, qui notus est nobis*, inquit Tullius. Non verba, sed pectus & vis mentis disertos faciunt. *Mercurialis. Ego memini illius à Plutarcho dicti: Qui in Moralib. in Platone & Demosthene* (nos dicamus: in rebus ad Religionem spectantibus) *nihil quærunt, nisi puritatem Attici sermonis, quid aliud agunt, quàm ii, qui nihil in pharmacis amant, nisi fragrantiam & nitorem; vim purgandi, servandiq; negligunt.* Quanquam hîc ego, neque Medicum, neque Theologum, sed Philologum ago. Sed procedamus ad eos, qui à nostris sacris dissidentes, variis sese opinionum heteroclitarum labyrinthis implicant. Quorum tota ratio à veritate aberrandi, est, Magno Augustino teste: *Quod Scripturas bo-*

nas, intelligent malè. Desiderius. Multa paucis. Mercurialis. Hoc in argumento nulum est dogma tam absurdum, cui pro hederâ non appendatur verbum Dei, & Evangelium. Videamus.

CAPUT XCVII.

Hæreses.

Fides Divina est assensus firmus, præstitus propter auctoritatem Dei loquentis & revelantis, qui, ob veracitatem suam, tam in cognoscendo quàm dicendo nec falli potest nec fallere. Et cum fides sit ex auditu, opus est, ut nobis proponatur.

Quid Hæresis.

Atque hinc oritur *Hæresis*, quæ est Græca dictio, significans sectam aliquam tenaci opinione electam. In proposita materia est Error contra fidei Orthodoxæ veritatem, cum pertinaciâ junctus, in eo, qui fidem suscepit, hoc est, Baptismi Sacramento initiatus, membrum Ecclesiæ factus est; qua ex causa, quotquot salutari undâ abluti sunt, nomine censentur *Christianô*; quod utinam non amitterent, quando domum illud coelitus infusum rejiciunt, defensores contumaciter erronea

Infideles.

dogmata. *Infideles* dicuntur, quicumque per januam illam salutis in Coetum *Fidelium* admitti non

Schismatici.

sunt. *Schismatici* audiunt, ob Schisma seu scissionem & divisionem, aut disjunctionem, dum se impiè separant & segregant ab unitate Ecclesiæ, prout est corpus mysticum, ex diversæ conditionis fidelibus, tanquam membris inter se & cum suo capite, ejusque in terris Vicario connexis; in qua re advertendum, omnes Hæreticos esse Schismaticis reos; non vice versâ; quamquam non procul absint à pervicacia hæretica & in eam labiles, quæ præcipuè refragatur Fidei; Schisma verò repugnat

pugnat Charitati. *Apostata* sive *Desertor* audit, qui vel deficit aut desciscit à religione Catholica; vel criminose recedit ab Instituto Religioso; vel à Sacro Clericorum Ordine, ad statum inferiorem temerè se transfert; crimen ipsum dicitur *Apostasia*.

His ita præmissis, videamus, qui sint *apri* illi (nam & hæc cognitio digna est homine, eruditionis amante) qui & prioribus seculis devastârunt vineam Ecclesiæ, qui que nostrâ eam memoriâ depascuntur, ut, miseratione pariter & detestatione permoti, in alieno periculo nostræ securitati; in interitu, salutis; non minùs invigilemus, quàm gratulemur; communisque contagium exitii precibus reprimere atque avertere studeamus. Itaque, progrediendò secundùm annorum seriem, enumerabimus nominatiores sectas, à Catholica Religione alienas, quarum auctores & antesignani dicuntur *Heresiarchæ*, quos qui sectantur, *Sectarii* & *Novatores*; quòd novas falsitates invehant in Remp. Christianam; mitiore vocabulò (quidam enim ignorantia falluntur) appellamus *Heterodoxos*, *A catholicos*.

Agmen *Hæreticorum* ducit *Simon Magus*, natione Samaritanus, circa annum Christi 55, qui se virtutem Dei & salutis humanæ assertorem appellavit; promiscuum libidinis usum concessit; mundum ab Angelis factum asseruit; gratiam Spiritus S. venalem putavit; (unde *Simonia*) & futuram corporum resurrectionem negavit. Discipuli ejus *Menander* Samaritanus & *Elymas* Judæus, uterque Magus; ille circa an. D. 80, iste tempore S. Pauli venenum diffudit. *Cerintus* an. 69, *Ebion* 80, *Carpocrates* 129, abnegârunt Christi Divinitatem: Legem veterem cum nova permiscuerunt, è qua solum D. Matthæi Evangelium admiserunt. Ni-

Catalogus
Hæretico-
rum.

colaitæ 83 vagam libidinem etiam in connubiis permiserunt. *Basilidani* 124 inficiati sunt Christi Passionem ac Mortem, virginitatis maritum, corporum anastasin. *Gnostici*, ab excellentia scientiæ se jactantes, an. 129, animas hominum ex Dei substantia educebant; brutis intelligentiam, creationi mundi duos Deos, bonum & malum, assignabant. *Cerdon* 144 utrûmque Testamentum rejecit, præter Evangelium S. Lucæ. *Valentiniani* 150 omnium rerum originem, Deum ipsum in antiquum Chaos referebant. *Marcion* an. 155 veterem rejecit *Legem* & nuptias, baptizavit defunctos; Christo ademit veritatem carnis, hominibus spem resurgendi; discipuli *Cerdonis*, *Encratitæ* 178 damnârunt esum carniû, D. Pauli Epistolas & conjugium. Idem fecerunt *Severiani*; corporum insuper ad vitam reditum, & legitimam maris ac foeminæ conjunctionem inficientes. *Montanistæ* 181, seu *Catâphryges*, mortuos Baptismô tingebant, repudiârunt nuptias, semel lapsis, persecutionis tempore, spem veniæ intercluserunt. *Adamitæ* veteres 194 eorûmque posterî circa an. 1414 *Picarditæ*, & post hos *Anabaptistæ* quidam, reprobatis coñubiis, pudendâ nuditate & libidine sunt infames. *Origenes* Adamantius 207 inter doctissimos Patres Ecclesiæ numerandus, Martyris filius, Martyrum æmulus, denique lapsus, asseruit, animas ante infusionem in corpus peccasse, & in pœnam peccati carneo carceri inclusas esse; Christum etiam pro dæmonibus crucem perpassum esse, nec beatitudinem Cœlestium nec miseriam Inferorum fore perpetuam; denique contra æqualitatem Divinarum Personarum hallucinatus est. *Tertullianus* & ipse inter antiquissimos Patres venerandus 229 damnavit digamiam, credidit ani-

mam

nam fieri per traducem ex anima patris, quemadmodum corpus ex corpore propagatur; animasque sceleratorum post mortem verti in cacodæmonas, &c. *Novatus* 256, unde *Novatiani* seu *Cáthari*, id est, Sanctuli & Puri, dicebant, se sine peccato esse; nec infantes egere Baptismô; secundas improbârunt nuptias, & subsidia precum pro Defunctis. *Noëtus* 259, à quo *Patrepassiani*, quòd Patrem passum affirmarent, eundem unicam Deitatis personam asserentes. Cujus discipulus *Sabellius* 260 ipse quoque Unitatis Trinitatem confundere ausus est. *Paulus Samosatenus* 273 blasphemum os calamúmque usurpavit contra Divinitatem Christi; Circumcisionem Judaicam observavit, suos Psalmos Davidicis substituit. *Manichæi* à *Manete* 273 geminos Deos & Creatores, bonum & malum, confinxerunt; bestiis rationem, Christo phantasticum corpus tribuebant; rejecerunt civilem potestatem & jus bellorum, Judicium Mundi supremum, Vetus Testamentum, nuptias, liberum arbitrium in peccatis evitandis; meras sibi è cœlo illuminationes imaginantes.

Arriani 315 negârunt Filium Dei *consubstantialem* Patri, Græcè *ὁμοούσιον*, quâ peste totum penè Orbem infecit *Arrius*. *Aëriani* 315 sive *Aërii* oggannierunt contra lustrales luentium animarum flamas & jejunia Ecclesiastica; *Circumcelliones* 349 per varias mortes seipfos, infani martyrii causâ, necabant. *Photinus* 350, Pauli Samosateni discipulus, insurrexit contra SS. Trinitatem, Christi-que è Virgine Matre nativitatem. *Donatistæ* 358 Christi Ecclesiam solis Africæ limitibus circumcludebant; Filium minorem Patre, Spiritum S. minorem Filiô credi volebant, Catholicósque ad se desciscentes iteratô Baptismô abluebant. *Euno-*

miani 358 inæqualitatem personarum SS. Triadis invehebant. *Macedoniani* 359 Spiritus S. Divinitatem impugnârunt. *Aëtiani* 363 Arrianæ sectæ hoc insuper addebant, nullum peccatum, quantumlibet grave, imputari in fide manentibus, quæ sola sufficiant absque ullo alio opere ad vitam æternam consequendam. *Luciferiani* 365 animam hominis è carne eductam garriverunt. *Apollinari-
stæ* 377 Christum corpus sine anima ex Virgine assumpsisse fabulati sunt. *Priscillianus* cum suis 388 Gnosticorum & Manichæorum errores conjunxit. *Collyridiani* 395 *Collyram* seu Placentam Virgini Mariæ in Sacrificium offerebant. *Jovinianus* 395 occlamavit contra delectum ciborum, jejunium, liberum arbitrium, virginitatem: beatos omnes in gloria cœlesti pares fecit; in baptizatis nullum peccatum admisit. *Helvidius* 395 Virginitatem vituperavit; plures Deiparæ filios affinxit; quô tempore *Anthropomorphitarum* Hæresis exorta, Deo corporea membra adjunxit. *Vigilantius* 402 Sanctis venerationem abstulit, divitias paupertati religiosæ antetulit, miraculis & virgineo statui obstrepuit. *Pelagius* 405 liberum arbitrium Divinæ gratiæ anteposuit, parvulos ut labis primævæ immanes, ita etiam Baptismi fecit. *Nestorius* 427 duas in Christum personas introduxit. Mariam Virginem *Χριστοτόκον*, *Christiparam*, non *Θεοτόκον*, *Deiparam* dixit. *Eútiches* 443 duas in Christo naturas inficiebatur, corpûsque de Virgine sumptum; rediviva post mortem corpora nec tactu nec visui subjicienda somniavit. *Dióscorus* 453 cum *Euthychete* confudit naturam Verbi Dei & Hominis. *Theodorus*, Mops vestiensis Episcopus, 476 Virgineam Parentem negavit esse Deiparam. *Acéphali* 494 Divinam & Humanam Christi naturam mi-

ſcebant, unde & *Monophyſitæ* appellati, quòd unam
 Verbi & Carnis naturam mentiantur. *Sergius* 604,
 Conſtantinopoli Patriarcha, Monothelitarum
 Princeps, unam in Chriſto voluntatem & unam
 naturam ſtatuentium. Alius fuit *Sergius* Pſeudo-
 monachus 630, qui Mahometi Pſeudoprophetæ
 adhæſit & ſociatus eſt temporibus Heraclii. *Icono-
 claſtæ* ſeu *Iconomachi* 719 imagines Chriſti & San-
 ctorum demoliti ſunt & exterminaverunt. Hæ-
 reticorum interregnum, hoc eſt, Eccleſiæ ab Hæ-
 reticis infeſtationibus quies & ceſſatio, per du-
 centorum annorum ſpatium & ultra fuit, ſub ini-
 tium translati Romani imperii ad Germanos, ab
 anno videlicet 800, quò Carolus Magnus regnare
 cœpit; ad 1000, donec, ſub Henrici tertii Imperio,
Berengarius, Diaconus Andegavenſis in Gallia,
 erupit circa annum 1048, corpus & ſanguinem
 Chriſti ſub ſpeciebus Panis & Vini, hoc eſt, SS.
 Euchariſtiæ Sacramentum è medio tollens. *Pe-
 trobruſiani* 1124, Anabaptiſtarum Prodrumi, par-
 vulos, uſu rationis carentes, ſacrò lavacrò priva-
 bant. *Petrus Abailardus* 1143 Deo neceſſitatem
 agendi impegit; in eo compositionem finxit;
 omnium bonorum autorem negavit; Angelos in
 confortium Creationis admisit. *Pauperes de Lug-
 duno* ſeu *Waldenſes* 1160 à Petro *Waldo*, cive Lug-
 dunenſi, excitati fuere; qui erogatis in pauperes
 opibus, Evangelicam paupertatem ementiens,
 homo illiteratus, Apoſtolicum officium *predican-
 do* uſurpavit: ceremonias & ritus Eccleſiæ irriſit,
 Quadrageſimam, Confessionem ſeu exomologe-
 ſin peccatorum ſuſtulit: Sacramenta Confirma-
 tionis & extremæ Uctionis, venerationem ima-
 ginum ſacrarum, indulgentias, juramenti religio-
 nem, miracula, luſtralem animarum carcerem,

festos SS. dies, religiosum statum, obedientiam erga summum Pontificem repudiavit; preces omnes abrogavit, præter orationem Dominicam; promiscuam Venerem concessit. *Albigenses* circa annum 1200 invalescentes, diabolum conditorem corporum: Deum, animarum dixerunt, articulum Resurrectionis universalis, subsidia pro defunctis, Baptismum & Eucharistiam negarunt.

Flagellantes 1273. Postea invaluerunt magis ann. 1313, passimque oberrantes, se virgis & nodosis flagellis concidebant ad ostentationem, asserentes Baptismum aquæ cessasse, & in Baptisma sanguinis mutatum esse. *Joannes Wicleffus*, Sacerdos Anglus annô 1352. secutus, oppugnavit Indulgentias, juramenta, Ordinem Religiosum, Episcopi vel Sacerdotis in peccato existentis, potestatem Sacramenti efficiendi; panis & vini, peractâ consecratione, destructionem seu desitionem, ut loquuntur Theologi. *Hussitæ* à *Joanne Huss* nominati sunt. Is reduxit errores Waldensium & Wicleffistarum, tollens discrimina Sacerdotum, animarum plantium sedes. *Mendicantium* Religionem, venerationem Divorum, pœnas Ecclesiasticas, Christi præsentiam sub una specie. Docuit *Præordinatos* ad vitam æternam, excidere gratiâ Dei non posse; potestatem Verbum Dei explicandi omnibus concessit; introduxit fatalem rerum necessitatem. Vivus denique exustus Constantia ann. 1414. quem sectator ejus *Hieronymus Pragensis* pari supplicio secutus est Anno 1416. quâ hæresi infecti fuerunt duce Joanne Ziska, Taboritæ; à monte Bohemiæ Thabore, ubi conventus habebant, sic dicti, qui miserandas strages in eo regno dederunt, passim in Dei Ecclesias, Divorum imagines, religiosa claustra sæviendo. Sub idem tem-

pus *Pickardus* quidam, è Gallia Belgica oriundus, Adamitarum hæresin in Bohemiam invexit.

Hæc de Hæresibus antiquis; ad *Schismaticos* Schismatici. quod attinet, præcipui sunt *Græci*, qui circa annum D. 860, temporibus Nicolai primi, Pontificis, (teste Bellarm.) sese avulserunt ab Apostolica sede & Ecclesiis Occidentis. Cujus Schismatis error est cum Hæresi conjunctus, Spiritum Sanctum à Filio non procedere. Idem negant conferri beatitudinem justis ante diem Judicii, neque antè pœnas infligi peccantibus; non comedunt suffocata: Eucharistiam in fermentato pane conficiunt: (circa hoc Ecclesia Romana iis gratiam fecit) Negant Dominicum corpus recipi ab eo, qui graviore delictò obstrictus est: dicunt, licita esse damna inimicis illata; secundas repellunt nuptias: admittunt pro conjugum arbitrio dissolutionem connubii: Eucharistiam impertiunt parvulis. Utramque requirunt speciem ad efficaciam & integritatem SS. Synaxeos, extinguunt purgantem ignem, pia pro defunctis opera, & unctionis extremæ Sacramentum. *Maronitæ*, à quodam Marone dicti, ad montem Libanum degentes, Eutychéti & Dióscori deliramentis involuti, postquam quingentos annos ab Ecclesia abscissi erant, ad eam redierunt sub annum 1182. Græcorum Errores sequuntur *Georgiani*, à Divo Georgio se denominantes, qui Cappádoces, Ibéros, Armenos, Evangelicâ doctrinâ imbuit, qui omnes, postea ab Ecclesia defecerunt. Non meliores sunt *Ruthéni*, (seu Russi aut Moscovitæ) qui Latinorum Patrum & Doctorum scripta rejiciunt; Concilia, Canones, Decreta respuunt. Ad Eucharistiam panem fermentatum adhibent. Rident Ecclesiæ *Censuras*, ut vocamus; & Sacramenta Confirmationis,

nis, Inunctionis, cum *Purgatorio* eliminant. Hucusque in silva tam horrida, vestigia Gabrielis Praetoli legimus sectas & dogmata ab Orthodoxa Religione aliena, diligenter persequentis. *Desiderius*. Prô Superi ! quot sunt diverticula, divortia, aberrationes ab unica veritatis via? *Mercurialis*. Nunc veniamus ad Sectarios & Novatores nostri temporis, qui sese *Reformatos, Protestantes, Evangelicos* specioso titulo appellant, novam sectam ex veteribus confutam invehentes. Eorum antesignani fuere, *Martinus Lutherus*, & *Joannes Calvinus*. Ille fuit natione Germanus, patriâ Saxo, ex urbe Islebia, professione monachus S. Augustini Eremitarum, exortus est circa annum 1518. Alter, gente Gallus, regione Picardus, Canonicus Noviodunensis, virus spargere coepit circa annum 1525. Quibus succenturiati Udalricus Zwinglius, Canonicus Constantiensis: Joannes Oecolampadius, Monachus Ordinis S. Brigittæ; Andreas Carolstadius, Archidiaconus Wittebergenfis; Martinus Bucerus, Ordinis S. Dominici, alii-que deinceps.

Coeterum ex ipsorum sectatoribus alii sunt *per- tinaces*, obstinatè persistentes in sua opinione, etsi videant meliora probentque. Alii *Zelosi*, ex quadam ignorantia falsò inducti ad quidlibet perpetiendum pro sua secta, quam putant veritati & Evangelio conformem. Alii *Frigidi*, inanes quasdam, & politicas causas errori suo prætendentes, & ex ancipiti temporum mutatione pendentes. Alii *Dubii* seu fluctuantes, qui simplici ac sincero corde quærunt veritatem, cupiuntque discere.

Ex Lutheranis *Ubiquistæ* seu *Ubiquitarii* vocantur, qui docent Christum, etiam quâ hominem,

ubi-

ubique esse. *Confessionistæ* seu *Homologistæ*, qui amplectuntur Confessionem Augustanam, à *Philippo Melancthone*, ann. 1530. conflata. *Rigidi* dicuntur, qui Lutheri placitis mordicè adhærent. *Molles*, qui per Syncretismum, seu falsam pacis & concordia simulationem, facile ad alias sectas se flectunt & applicant. *Extravagantes*, qui longius à Lutherana doctrina recedunt.

Calvinistæ fortiuntur varia nomina; nam in Anglia quidam vocantur *Puritani*; (hac etiam tempestate *Independentes*, *Presbyteriani*, *Antinomiani*, *Quackeri* seu *Tremuli*) in Gallia Hugonotæ, in Bohemia *Picarditæ*, in Helvetia *Zwingliani* & *Sacramentarii*, in Hollandia *Geusii*; ex his *Gomaristæ* à Francisco Gomaro, absolutam illam Dei & determinatam, quosdam extra culpam suam, reprobandi voluntatem, obstinatè & rigidè propugnantes, quorum adversarii sunt *Arminiani*, (aliàs *Remonstrantes*, sicut *Gomaristæ* illi *Contraremonstrantes*) eam reprobationem limitantes. *Desiderius*. Quæ monstra nominum & hominum! *Mercurialis*. Ibidem nidulantur *Memnonistæ*, restauratores Anabaptisticae infaniae & turpitudinis; *Vorstiani*, per summam impietatem adimunt Deo omnipotentiam, omniscientiam, immutabilitatem, æternitatem; omnes in se hostiliter linguâ, stilô, cominus, eminus debacchantes; quibus nuper accesserunt *Jansenistæ*, autore Cornelio Janseniô, Episcopo Iprensi in Belgio, asserentes cum prioribus, aliqua Dei præcepta esse impossibilia observatu; interiori Dei gratiæ non resisti, ne posse quidem; non requiri ad meritum libertatem à necessitate, sed tantum à coactione: Christum non pro cunctis hominibus suum fuisse sanguinem. Quam illi contagionem per Galliam & Belgium afflaverunt non paucis.

Quid

*Anaba-
ptistæ.*

Quid jam de Anabaptistis dicam? his nominatio est à rebaptizando, quia cum *Pelagianis* originariâ labe absolvunt infantes, eósque negant esse capaces Baptismi, quod non sint capaces doctrinæ & fidei; hinc non nisi adultioribus lustricam undam adhibent; abrogant Magistratibus Politicum regimen, Tribunalia, Judicia, jus gladii & bellorum. Prohibent quodlibet juramentum; Polygamiâ seu plures uxores permittunt; vinculum matrimonii dissolvunt: cum *Chilias* antiquis quietem indulgent Elysiam, in hac terra, animis corpore solutis, præter alia plura fanatici spiritus sive somnia sive portenta. Hydra hæc primò procrevit ex semine Thomæ cujusdam *Müntzeri* seu Monetarii, circa annum Dom. 1529, quæ deinde caput suum altiùs exeruit ad ann. 1534 in Westphalia sub Joanne *de Leyden*, opificio Sartore; ex hujus Sectæ contribulibus aliqui vocantur *Cathari*, id est, ab omni peccato puri: alii *Tacentes*, qui, interrogati de religione, respondent nihil, sed quasi attoniti hærent; alii *Enthusiastæ*, jactantes se cum Deo loqui, ac cœlestibus visionibus illustrari; alii *Libertini*, prætextu Libertatis Christianæ Politicum Magistratum aspernantes: alii *Clanularii* seu *Fratres Hortenses*, nulla intrantes templa, domi se suosque docentes, aut in hortis convenientes; Alii *Ejulantes*, & perpetuò cum Heraclio flentes; quidam *Adamitæ*, omnia habentes communia, de quibus suprâ. Præter enumeratas Sectas omnes, invasuerunt nunc *Adiaphoristæ* seu *Indifferentes*, qui nullam non religionem approbant, modò admittat Symbolum Apostolicum; stolidissimè nihilominus duodenos illos articulos trahentes in sensus diversos, & ab Ecclesia, quam credunt esse Catholicam, deflectentes.

Desi-

Desiderius. Tandémne finis monstorum est?

Mercurialis. Quid ita quæris? *Desiderius.* In lassitudinem me dedit hæc per Lernam perambulatio.

Mercurialis. Ex qualibet re bonus est odor lucri, dixit Imperatorum quispiam; melius hoc ad Philologiam transferimus. Et quid officit puritati Solis, quòd radios suos per lacunas & paludes transmittat? Eruditionis avido nihil est negligendum.

Quædam juvat scire, ut profint; quædam, ne obfint. Poteramus verò hujus Itineris Literarii nunc subire portum, peractâ totius peragratione mundi, variæque Eruditionis Apparatu non indiligenter perlustratô, nisi putaremus, facturos nos auspiciatius, si centum omninò Caputum, in quæ tanquam in totidem intervalla *Viam* hanc *Latinam* distinximus, hecatombem Musis consecraremus.

Quare cùm plurimum & cognitionis & utilitatis ingenuæ insit in eo verborum ornatu, in quo vocabula aut singularia aut minùs communia pro communioribus adhibentur, spero, tibi tuique similibus, ad amœnioris profectum literaturæ, hoc quoque profuturum caput, quod proximè sequens, *Tropica* cuidam rerum *appellationi*, prout sese promptius juxta seriem Alphabeticam offerent, dedicabimus.

Desiderius. Iterum ex votis meis facta reddis: prosequere dissertationem; tuum cum voluptate sermonem edam, si licet ita cum *Plauto*, leporum patre, loqui. *Mercurialis.* Quippini liceat. Age igitur, si qua in varietate jucunditas est, erit in consequente Capite, cui, si libuerit, auctarium haud inutile subjungam.

Desiderius. Quò plura addideris, eò plenius satisfeceris. Numeri nulla in

his est religio.

CAPUT XCVIII.

Antonomastica quarundam rerum, ex historiis & fabulis, explicatio.

A.

A Bderitanus, pro stolido.
A Achates, pro fido comite & amico accipitur, qualem expertus est Æneas.

Acheloia pocula, pro aqua.

Acherusia species, per quam Cerberus ad Superos extractus est; pro loco horrido.

Achilles vocantur insigni fortitudine duces, & argumentum Achilleum, quod insuperabile.

Achillis stomachus cedere nescius, pro iracundo.

Acroceraunia, pro altis montibus & fulmini obnoxiiis.

Actæon, pro venatore. Curiositas oculorum in eo punita.

Adónis, pro formoso puerulo, sed minùs casto.

Adonidis horti, res leves & amœnæ.

Adriâ (mari) iracundior.

Æacidis (seu Achillis) minæ, graves.

Æacus, Minos, Rhadamanthus, severi Inferorum Judices.

Ægis, clypeus Jovis & Palladis, in cujus medio Gorgoneum caput, contra obtrectatores munimen & invidos.

Ægisthus, pro adultero.

Ænéas, pius in patriam & parentes.

Æolia, pro loco infesto ventis, aut variis metaphoricè turbinibus.

Æolus, pro bucculento.

Æsculapus, pro insigni Medico.

ne Æsopum quidem trivisti, pro re omnibus nota.

Ætna

- Ætna** flammivoma ; in Iracundos , Concupiscen-
tiam depravatæ naturæ.
- Africa** seu **Libya** , monstrorum patria & altrix.
- Agamemnon** , pro Rege. Agamemnonis hostia in
duros & persuasu difficiles dicitur , quod Aga-
memnoni , in Troja rem divinam facturo , bos
effugerit, vixq; multo negotio comprehensus
fuerit. Agamemnonii putei; (quos circa Auli-
dem effodit) de novis & admirandis operibus.
- Aganippe** , fons Musarum , pro vena Poëtica.
- Agáthocles** , conditionis suæ memor , ex figuli
filio Rex , unde vasis aureis figulina solebat ad-
miscere.
- Ajaxis** risus, qui temerè & vecorditer rident; **Ajax**
duos suos pro Ulyssè & Agamemnone flagris
præ ridiculâ infania cecidit. **Ajax** , pro furioso.
- Alastor** , pro cacodæmone.
- Alcinoi** horti , pro amœnissimis & fertilissimis.
Alcinoi mensa , lautissima.
- Alecto** (Megæra , Tisiphone) pro furiosa femina,
aut quacunque infernali Furia.
- Alexander Magnus** stricto gladio nodum Gordi-
um solvit , vel vi vel fatô.
- Amalthææ** cornu , seu Cornucopia , aut Corpiæ
cornu, pro rerum omnium copia & ubertate.
- Amazon**, pro Heronia.
- Amphiaræus**, vates, invitus ad bellum pertractus,
terræ hiatu , quod præviderat , absorptus est.
Vates ipse sui infortunii.
- Amphion** , pro insigni Musico & Lyricine.
- Amphitríte** , pro mari.
- Amyclas** silentium perdidit. **Amyclæa** pluma.
- Anaxarchi** tunde follem : At **Anaxarchum** ipsum
non tundis, dixit ille Philosophus torquenti se
tyranno,

Andábata, pro cœco pugnatore.

Anníbalem Capua fregit: Luxus fortissimum belli ducem.

Antæus gigas, ab Hercule prostratus, fortior ex contactu terræ surrexit: avulsus inde, periit.

Brutæ cupiditates per Rationem elevandæ, & elidendæ.

Anticyris tribus, caput insanabile: Insanus.

Antigoni Regis imago obliquè expressa ab Apelle, ut tegeret orbitatem alterius luminis, quo Rex carebat.

Apelles, pro pictore eximio: Deploravit jacturam unius diei: hodie nullam lineam duxi. Opus Apellæum, egregium. Ejusdem cum Protogene æmulatio in subtilissima linea exprimenda.

Apicius, pro gulone.

Apina & Trica (Apinæ & Tricæ) duo ignominiosè everfa Apuliæ oppida; pro nugis.

Eris mihi magnus Apollo; Doctissimum te censebo.

Aquinas, pro Juvenale.

Arabum odores, pro pretiosis. Ita Cilicium imbres, messes, segetes. Item Cilici adjectivè, Panchæi, Orontéi, Assyrii, Achæmenii, &c. Arabum gazæ, *Horat.*

Arachne, pro insigni, sed superba, textrice.

pontem indignatur Araxes; de quovis rapace fluvio.

Arcadicum germen, pecus Arcadica, pro stupido.

Archimedes, mirus artifex & Mathematicus, vitreâ sphærâ motus calculósque cœlorum repræsentat. In obsidione Syracusanorum speculô encausticô naves Romanorum incendit. Occisus, describens in pulvere figuras Geometricas.

Archytas, nobilis artifex. Archytæ crepitaculum, in hominem vehementer garrulum. Ejusdem celebratur columba lignea, ad volatum librata.

Areopagita, pro taciturno, severo, justo Judice. Areópagus, pro Senatu & judicio exactissimo.

Argolicus (Argivus) vel Ajacis clypeus, pro magno & firmo præsidio. Argivô clypeo dignus, de viro generoso.

Argonautæ, Heroës, qui vellus aureum rapuerunt; pro fortissimis viris.

Argum fellere, hominem oculatissimum decipere! Argô oculatior.

Ariadne, Theseum è Labyrintho eduxit, fida ductrix & adjutrix.

Arimaspi populi unum in fronte dicuntur habere oculum; in hebetes.

Arion, insignis Citharædus.

Aristarchus, pro accurato & severo Censore.

Aristippi præcepta *Horatio*, doctrina Epicuræa.

Arpínas, pro Cicerone.

Arria, Pæti Romani uxor, cum marito moriens.

Artemisia, speculum conjugum, exstruxit Mausôlo, viro defuncto, Mausoléum, mortui cineres vinô commistos ebibit.

Ascanius seu Julius, pro dulci filiolo.

Astomorum gens, sine ore, halitu tantum vivens & odore, quem ex narribus trahit; cenodoxi seu vanæ gloriæ inhiantes.

Astræa; pro Justitia.

Astyanax, pro gratioso puero; sicut & Atys.

Athénæ vel Athenæum, pro Academia aut celebriori loco.

Atho sculptus, ingens adulatio; nam Stasicrates volebat montem Atho efformare in speciem

Alexandri, in cuius dextra, maxima civitas, in sinistra, perennis fluvius, è phiala erumpens. Quod lepores in Atho, quot apes pascuntur in Hybla; copia.

Atlas cœlum humeris sustinet; pro viro, qui Rei publicæ còlumen.

Atreûs pro crudeli tyranno. Atrei oculi, seu torvi.

Attalicæ opes, conditiones, vestes, aulæa, pro splendidis & regiis.

Attica bellaria, pro lautitiis & cupediis. Attica Musa, pro venusta lepidâque oratione. Atticus lepos, eloquentia, pro sermonis festivitate facunda.

Avernus lacus, pro Inferis.

Augiæ stabulum, pro loco sordidissimo & laboriosæ repurgationis.

Autolici piceata manus, pro fure.

B.

Babylonici numeri, pro scientia Astrologica. Babylonius luxus, pro magno.

Bacchæ, seu Bâcchides, aut Baffárides, Mænades, imago bacchantium & fuerentium; inde Orgia Bacchi. Malæ femina.

qui Curios simulant, & Bacchanalia vivunt; de Pseudopoliticis.

Bacchus, (Lyæus, Jacchus, Liber, &c.) pro vino.

Bajæ, pro locis amœnis & voluptariis.

Baleares funditores pro peritis; quorum liberis non dabatur panis, nisi quem jaculandô meruissent.

Bátava aut Bœotica auris, pro crassa; Bœoticum ingenium.

Bavius & Mævius, & Chærilus, pro inceptis & insulsis Poëtastris.

Beli-

Belídum, seu Danaidum dolium, scilicet pertusum. Lusa opera.

Bellerophontis literæ, vulgò literæ Uriæ, perferenti perniciosæ.

Bellona, pro bello, vel Enyo.

Blandusia, fons vitreus, pro re clara.

Bœotum in patria crassóq; sub aëre nati; stupidi.

Busíris, pro crudeli.

Bucéphalus, pro generoso equo. Celebratur Cyllarus Castoris & Pollucis: Xanthus Achillis: Pegasus alatus Bellerophontis. Rhœbus Mezentii: Equi Solis & Martis.

C.

Cadméa seges, pro vitis armatis, repentè comparatis: Bellum.

Cadmus è Phœnicia sedecin Alphabeti literas in Græciam transtulit; quibus Palamedes addidit $\theta \xi \phi \chi$ & Simonides $\zeta \eta \psi \omega$.

Caducifer, pro Mercurio, aut pacificatore.

ubi tu Cajus, ego Caja; formula sponсорum recentium olim se alloquentium, significandò dominum, seu patremfamilias, & dominam: De conjugibus concordibus.

Camerinam movere; sibi ipsi malum accersere, aut foetorem excitare.

Canidia, pro venefica.

Cannensis clades, pro cruenta.

Canum nomina Hylax, Lælaps, Lycisca, Melampus, Pámphagus, Pterelas, &c. Lissa nomen catellæ.

Capáneus, pro blasphemio & in Superos impio.

Capareus, pro scopulo naufragiis infami.

Cassandra, pro veridica, sed cui non creditur.

Castor & Pollux, fratres amantissimi, alter equitum, alter pugilum Præses.

- Cato, pro viro gravi & severo. Tertius è coelo
Cato: Etiamfi Cato dicat.
- Caúcasus, pro loco inhospitali: in pectore, pro
duritie.
- Cecropiâ madidus Latiâque Minervâ; Græcè
Latinéque doctus.
- Cerberus triceps, canis infernalis; in cacodæmo-
nem vel aliud monstrum aut vitium.
- Ceres, pro pane.
- Chalcenterus, quasi ærea habens intestina.
- Cognomen DidymiGrammatici, ob incredibilem
numerum librorum.
- Chaldæi, pro mendacibus Astrologis.
- Chaô antiquibra.
- Charites, pro amabilitate aut animo grato.
- Charybdis patrimonii, pro decoctore; alias pro
quavis re periculosa.
- Chimæra, pro terribili monstro, quam interfecit
Bellerophon vomentem ignem, pectore leo-
nem, ventre capram, caudâ draconem.
- Chiron, instructor Achillis, Medicus, Citharædus.
- Choræbô stultior.
- Chrysippéum ingenium, pro subtili.
- Cimmeriæ tenebræ, densissimæ; de obscura scri-
ptione.
- Circe, pro venefica, aut voluptate.
- Clodius accuset Mœchos, Catilina Cethegos?
- Clytemnestra, pro adultera.
- Codrus, pro paupere.
- Colophonem vel coronidem addere, est, supre-
mam manum apponere.
- non est cujuslibet adire Corinthum; quando quis
rem aggreditur, viribus majorem.
- Cretiza cum Cretensi. Vulpinare cum vulpe. Syn-
cretismus fallax & mendaciis nixa concordia.

Croesus & Crassus, pro divitiibus.

Cumanus asinus. Honor indigno apud ignotos; nam asinus, fugitivus apud Cumanos, se gessit pro leone.

Cupido, puer Veneris, Deus amoris & amor ipse; fingitur cæcus, instructus tamen arcu & pharetrâ, &c.

Curètes & Corybantes, Sacerdotes Cybeles, infanientium more corpus agitantes, seque cultellis conscindentes.

Cybele pro terra.

Cyclops, pro homine crasso, aut fabro ferrario, & pro unoculo.

Cymba Charontis, pro morte. Alterum pedem in cymbâ Charontis habet.

Cynicus, pro homine oris canini, & morum.

Cynofûra, pro præsidio in periculis.

Cyprus, Cythéra, Paphus, loca amoris impuri; unde **Cypria, Paphiatela**, &c.

D.

Dædali vel Dædala opera, artificiosè fabricata.

Daphne puella in laurum mutata; symbolum castitatis.

Dares Entellum provocat; discipulus Magistrum; puer virum.

Davus sum, non Oedipus. Non fatis doctus, ad respondendum quæstioni.

res Deliô natatore opus habet; obscura.

Delphicum Oraculum, pro ipsissima veritate.

Tanquam ex tripode, idem. Delphicus gladius, de re ad plures usus apta; nam eô gladiô & mactabantur victimæ, & nocentes affiebantur suppliciô. **Delphica Præcepta**, certissima.

Democles, pro infelici felicitate.

Deucaliónis lapidibus facti homines; genus durum.

Diánae studia, venatio.

Didymáon, pro insigni armorum artifice.

Diógenis dolium: vita Stoica vel Cynica, &c.

Diomédís, pro Tyranno; equas humanò sanguine aluit.

Dionysius Corinthi, ex Rege Ludimagister; ex summo imus.

Díphtherâ antiquiora loqueris; nugas obsoletas; díphthera pellis caprae Amalthéæ, quæ Jovem lactavit, in qua Jupiter arcana sua scripsit. Ex díphthera, ex Oraculo. Inspiciet Jupiter díphtheram suam, quamvis serò. Pœna manet sceleratum.

Diræ, execrationum & imprecationum ultrices Deæ; apud Inferos Eumenides.

Dis, pro Plutone; Rex inferorum.

Dodónæ quercus, fatidica. Dodonæum æs, homo impenfè loquax.

E.

Elpénor, pro ebrio, vertigine actò.

Elysium, poëtica beatorum sedes.

Encéladi bustum, semper fumans; iracundi pectus.

Endymion, dormitator; item Epiménides: Unde somnus Epiménidis.

Epictéti lucerna, pro viri docti æstimatione & memoria. Ejusdem sunt duo verba: ἀνέχεσθαι καὶ ἀπέχεσθαι, sustine & abstine.

Epicúrus, pro voluptuario & lascivo.

Epimethéus, pro incauto, stolido & curioso, qui, apertâ Pandóræ pyxide, omne genus malorum in orbem invexit. *Adag.* Malò acceptò stultus sapit. Non fidendum feminis.

Eridis pomum seu discordia ; unde lis inter Deos orta Paride iudice, &c. materia rixæ.

Erínnyes vel **Erinnes**, Furia, mentem in scelus rapi-
pientes.

Euclio, pro avaro.

Euripus, mare reciprocis undis æstuans, pro in-
constanti.

Eurótas, fluvius Lacedæmonum, pro exercitio
indurandæ juventutis.

F.

Fabius Cunctator, pro Imperatore belli circum-
specto.

Faunus, pro homine silvestri.

Fenellæ pomum aureum, gemmis refertum tan-
quam jaculis, ad tactum erumpentibus. Vo-
luptas, donum exitiale.

Flora, seu **Chloris**, florum Dea, pro floribus. **Flo-
ralia**, pro lascivia.

G.

Galli Phrygii, molles, dicti à flumine **Gallo** in
Phrygia.

Ganymédes, pro ephebo Regi charo.
ad **Garamantas** & **Indos** exulatum.

Gargáni querceta aquilonibus laborant ; alta in-
festantur.

Gárgara, orum, pro loco messibus foecundo.

Gelóni, barbari.

Gemoniæ scalæ, locus suppliciorum olim Romæ.

Geta, pro barbaro.

Gigantes cœlum oppugnant: rebellio punita.

Gordius nodus, pro insolubili.

Górgonis vel **Gorgonéum** caput, pro horrido
aut fascicante.

Gyara, æ, vel **Gyari**, locus deportationis & exilii.

Gygis annulus, pro fortunato.

H.

Harpócrates Deus, vel Dea Angeróna, pro silentio.

Harpiaë, avari, rapaces homines.

Hécalâ pauperior, dixit *Plautus*.

Hécate, pro vetula deformi & saga. Hécates cœna, præparca.

Héctor, pro Heroë. Héctor ad illum, id est, intestina, pro manducône.

Hécuba, rixosa; unde in canem transmutata.

Hegio, pro moroso sene.

Hélèna, pro pulchra, sed non pudica, adultera.

Hélicon, pro loco Musarum.

Heraclítus flens: Demócritus ridens.

Hércules, pro viro fortissimo. Herculei labores pro maximis. Ne Hércules contra duos: cedendum multis. Dextrô Hercule, fortunatè

Hérculis Gallici catena, pro eloquentia. Hercúleus nodus, pro indissolubili argumento.

Hérculi clavam extorquet; inanis conatus.

Hérculis toga; munus nocivum.

Helíodus, dormiendô Poëta factus.

Hippócrates, pro insigni Medico.

Hippólitus, pro casto ac verecundo adolescente: Item Hyacinthus.

quandóque bonus dormitat Homerus. Cui non obrépit error.

Hipponax, maledicus Poëta. Hipponactéum carmen.

Hirpínus, generosus equus. *Martiali*.

Hydra multorum capitum; vulgus est. Hydram contundere, secare; magnum superare & perdomare malum.

Hylas, puer formosus, sed malè periens.

Hymenæus, (Hymen) pro nuptiis seu Thalassio.

Hypatia, pro muliere docta.

I.

Janus bifrons, vir prudens, antecedentia & futura examinans.

Icarus, temerarius juvenis.

Ilias malorum, ingens cumulus.

Inachus, Rex Argivorum. Prisco natus ab Inacho: antiquæ nobilitatis.

Jopas crinitus, Cantor, amantior humoris.

Iphigenia, innocens victima, cultro subducta.

Providentia Divina. Auxilium in tempore.

Isthmum perfodere, magnus conatus, sed irritus. credat Judæus apella, quod incredibile.

Jupiter, pro Rege: Juno, pro Regina & superba domina.

Ixionis rota, perpetui catenatique labores.

L.

Labyrinthus, pro re intricata & inexplicabili.

Lacónes, pro pueris duriter educatis. Laconicè scribere, breviter. Laconicè vivere, frugaliter.

Lacænæ virgines, pudicæ, frugales, laboriosæ.

Ladas, velocissimus cursor.

Lamina, spectra mulierum, pueros maximè infestantium.

Laómedon, pro perfido, mercedem promissam negante.

Lapitharum & Centaurorum convivium, cruentum.

Lares & Penates, Dii domestici, pro domo. A Lare incipe.

Laverna, Dea lavernionum seu furum.

Leander, famosus amator.

Lerna malorum, congeries. Palus, in qua stabulata hydra.

Lesbium plectrum. Lesbóus barbitus. Sapphicum carmen.

Lethe

Lethe, fluvius Inferorum, oblivionem inducens.

Lethas hausit aquas, mortuus est, vel memoriam perdidit.

Libéthrides Musæ, ab antro vel fonte sic dictæ.

Libitína, pro funeribus.

Lípara, pro fabrili officina.

Lucianus, Deorum hominúmque derisor blasphemus.

Lucína, pro partûs præsidio.

Lucretia, casta & pudica matrona.

Luculli prandia, lautissima.

Luperci, lascivi homines.

Lycáon, pro perfido hospite & crudeli.

Lycambes, pro homine maledictis infestato, & ad extrema redacto. Archílochus, Jambicus Poëta, eundem confecit. Archilochia dicta, amarulenta.

Lycéum, Academia, Schola illustrior.

Lynceûs, pro oculatissimo homine. Lynceô perspicacior.

Lycurgus, pro sapiente Legislatore: sicut Draco, pro nimis severo & sævo.

Lysippus, nobilis, sculptor.

M.

Macháon & Pæon, nobiles Medici.

Mæander, sinuosus fluvius, pro re fluxuosa & consiliorum ambagibus.

Mæonius Poëta seu Mæónides, Homerus. Sic Venusínus, Horatius.

Maléa, famosum naufragiis promontorium, pro loco periculoso.

Manliana imperia, severa & despotica.

Mantuánus seu Andínus, Virgilius. Bilbitánus, Martialis. Pelignus vel Sulmonensis, Ovidius. Dircaus, Píndarus.

Mar.

Marpesia cautes , pro homine constanti in adversis.

Mars, pro bello. Marte suô, propriis viribus. Apertô Marte, sine dolo.

Mársyas Apollinem scilicet provocat ; ineptus Cantor optimum.

Mecœnas, pro fautore liberalium artium.

Medéa , crudelis mater , venefica , perfida in patrem, & interfectrix fratris ac natorum.

Medusæum caput, virulentum ; crines feminarum fallaces.

Megara, pro intolerabili femina.

Mentor, insignis in celandis vasis artifex.

Mercurius , pro fure, nuntio , eloquente , mercatore, duce viarum. Mercurii talaria induere, fugam intendere. Mercuriô dextrô.

Messápus , filius Neptuni, invulnerabilis. *Cic.* invulneratus.

Metius Suffetius, proditor patriæ, perfidus, equis raptatus.

Mezentius, pro crudeli tyranno.

Midas, pro avaro, stulto Judice. Midæ auriculæ, Midæ divitiæ.

Milóne robustior aut voracior.

sus Minervam, crassâ, invitâ, pingui Minervâ.

Mnemósyne , mater novem Musarum, quia memoria peperit artes.

Mœris, rusticus incantator. *Virgil.*

Momus, omnium reprehensor.

Mopius, agrestis & incompositus homo. Mopso Nisa datur, res præclara indigno.

Musæ , Aganíppides , Camœnæ , Castálides , Heliconíades , Piérides , pro carmine , literis , Musarum apertæ januæ. Musas à limine salutare.

Ayrtilus, pro auriga.

N.

Nameſis, Dea Vindiſtæ. Aliter Adaſtria vel Adraſtea, & Rhamnusia, ultrix ſclerum: quò tardiùs, hoc graviùs.

Neptúnus ſeu Nereûs, pro mari.

Nero, pro crudeli.

Nefiore eloquentia: Neſiore ſenectus.

Nili caput ſeu fontes quærere, quod valde ignotum.

Niobês mala, plurima; fœcunda, ſed infelix mater.

Niſus vel Euryalus, amici optimi. Sicut etiam Theſeûs & Pirithous. Pylades & Oreſtes. Achilles & Pátroclus. Ænéas & Achátes, Damon & Pythias, Pythagoréi.

O.

Olympus mons, pro cœlo. Olympicum pulverem colligere, ſtrenuum certamen.

Opimianum vinum, longè optimum, ob vetuſtatem.

Orbilius, pro Præceptore plagoso.

Oreſtes, pro furioſo; & quem conſcientia torquet.

Orion, pro venatore.

Orpheûs, pro Cantore nobiliſſimo, qui cantu Eurydicem uxorem ab Inferis reduxit.

P.

Pactólus, aurifex. Pactóli divitiæ, maximæ.

Pacuvius, pro antiquæ Latinitatis autore.

Jo Pæan! acclamatio fauſta.

Palæmon ſeu Portunus, Deus maris, ad portum duces.

Palamédes falſo ab Ulyſſe proditione accuſatus & damnatus, pro iniquo iudicio.

Pales Dea, pro rure.

Pali-

Pallnúrus, pro infelici navarcho.

Palladium, antiquissimum simulacrum Pálladis in urbe Troja, pro re fatali; unde vel salus vel exitium pendet.

Pallas Dea artium & ingenii; pro oleo: Hinc Palladius liquor. Nata ex Jovis cerebro, nempe studium sapientiæ artiúmque plurimarum; inventrix olivæ, tibiæ, Musicæ, lanificii, texturæ.

Pan, inventor fistulæ, Deus agnorum & pecorum.

Pánicum terriculamentum, inane.

Panætius, pro Philosophia morali.

Pancháia, pro copia odorum.

Pandóra, pro lectissima femina. Pandóra pyxis, pro re multorum malorum causa.

Parcæ, Dæ fatales vitæ & mortis.

Paris, mollis & fractus juvenis, ex forma judicans, adulter, dolosus, interfector Achillis.

Parnassus, locus Musarum.

Parrhásius; pictor insignis.

Paufónis equus, ita pictus, ut, prout vertebatur tabula, vel volutari in pulvere vel currere videretur: Rerum ansæ variæ.

Pégaſo velocior.

Pélei & Thétidis nuptiæ, scilicet splendidae.

adjunctus Pélion Oſſæ, mons monti, difficultas difficultati.

Pélopis talenta, opes maximæ. Mali patris Tántali, malus filius.

Penélope, uxor Ulyſſis, pro conjuge fidissima.

Penélopes telam retexere, inanis opera, vel in ludibrium aliorum.

Pentheûs, pro homine misero discerpto.

Pericles, orator, in cujus labris Suadela sessitavit.

Peri-

Peripatétici, sectatores Aristotelis, Philosophi ab ambulando dicti.

Pérficus apparatus, splendidus.

Phædra, pro noverca scelerata & impudica.

Phaëton, pro juvene temerario, parentum indulgentiâ abuso, patriæ perniciæ. Paëthontíades seu Heliádes, imago luctûs charorum.

Phálaris, pro crudeli Tyranno. Phaláridis bos, Imperium, pro immani supplicio.

Pharos turris, pro re nos in periculis illuminante.

Pharfálici campi, ubi multum sanguinis fusum in bello civili Romanorum inter Cæsarem & Pompejum.

Phídias, nobilis statuarius. Phídiaca manus.

Philémon & Baucis, pauperes quidem, sed concordēs & hospitales conjuges.

Philippi, campi Philippici, medefacti cæde Philippi Romanorum.

Philoctétis tela domino suo perniciofa fuerunt.

Philóxenus, pro guloso, gruis sibi collum optaverat, ut diutius sentiret dulcedinem cibi potúsque.

Phlégethon, pro Tartaro; Acheron, Cocytus, Styx.

Phlegra, gigantum sepulcrum, cælum ad orientium.

Phœbe, pro Luna.

Phœbus, Sol, Musarum Præses, & Vatum, & Oraculorum. Unde: Non te Phœbi cortína fefellit.

Phryges molles. Phryges serò sapiunt.

Phryne, pro impudica & prostituta muliercula.

Pimpla & Pindus, sedes Musarum.

Pinarii & Potitii, Hérculis Sacerdotes. Tropicè ministri penûs, aut absumptores.

Præcepta Platonica, sapientiæ plena. Obscuriores numeris Platonici.

- Pléjades, pro pluvia.
Pluto, cacodæmone.
Plutus, pro divitiis.
Poécile, porticus clara Athenis, ubi fortium virorum facta depicta à Polygnóto, ibique Stoici philosophabantur standô.
Polyclétus, insignis statuarius.
Polycratis annulus, felicitas.
Polymnestor, avarus, crudelis & perfidus Tyrannus, à quo Polydórus, Priami filius, per summum nefas interemptus.
Polyphémus, pro voratore & ebrii typo; nam excœcatus est in ebrietate; Polyphémus cœcus ducens gregem, Dux ratione destitutus.
Polyxena ad tumulum Achillis, in victimam mactata.
Portia, Catonis amantissima, usque in mortem uxor.
Praxíteles; nobilis statuarius.
Prisciánus, pro Grammatico.
Procrustes, latro.
Prometheûs, pro ingenioso artifice, & audace; qui ignem è cœlo abstulit; pro homine, quem vultur seu conscientia mala rodit.
Proférpina seu Perséphone, uxor Plutónis. Nulla sæva caput Proférpina fugit. Omnes eódem cogimur, ad cymbam Charontis; more veterum Poëtarum.
Próteô mutabilior.
Priamus, pro sene infelici.
Prytanéum, ubi emeriti alebantur Athénis.
Pfylli innoxie tractant, fugúntque venenum.
Púnica fides, Græca fides, nulla fides.
Pygmæus, pro pumilione.
Pygmalion, pro avaro & crudeli.

Pyramus & Thysbe, turpis amoris exempla tragica.

Pyröis, unus ex equis Solis.

Pythágoras seu Panthóides, primus se non Sophum, sed Philosophum, amatorem sapientiæ, dixit; discipulis quinquennale silentium indixit; unde Pythagoreô taciturnior. Doctrinæ ejus nefas fuit contradicere; satis erat: *αὐλὸς ἔφα*, ipse dixit. Litera Pythagoræ Y. bivium designat hominis dubitantis.

Q.

Quirínus, pro Romulo.

Quirítes, pro Romanis.

R.

Rhadamanthéum Judicium, severum.

Riphæum gelu, pro magno.

Rhódope, pro monte nivali.

Románus sedendo vincit, ex historia Fabii Cunctatoris, tranquillè efficax.

Roscius, pro actore Comico insigni.

S.

Sabæi odores.

Sabína, pro gravi & frugali castáque matrona.

Saliáres dapes, pro lautissimis.

Salmonéûs Rex, temerariè sonitus imitatus Olympi.

Sámis vasa, pro testaceis.

Sardanapálus pro homine libidinoso & effeminato, ac deliciis innutrito.

Sardónius risus, amarulentus & fictus.

Satúrnia tempora, pro aureis: Saturno olim ferri, libertate donati, compedes dedicabant: pueri circa annos pubertatis comas suas & speculum Appollini vel Æsculapio.

Sátyri, petulci & procáces.

ultra Saurómatas & glaciálem Océanum.

Scæva, miles apud Cæsarem, notæ fortitudinis & fidelitatis.

Schínis vel Scinis, latro.

Sciron, latro.

Scylla, pro loco periculoso.

Scytha, pro homine fero.

Semirámidis muri, pro Babylóne. Ejusdem horti pensiles.

Septem orbis miracula seu splendidissima ædificia & opera. Pyrámides Ægypti: Turris Pharia seu Pharos: Muri Babylónis: Templum Diánæ Ephesínx: Sepulchrum Mausóli; Colossus Solis apud Rhodios, unde dicti Colossenses, & simulacrum Jovis Olympici. Quibus addunt Cyri Regiam: Aram Jovis in Insula Delo: Labyrinthum Dædali: Thebas Ægyptias: Salomónis Templum & Regiam: Montem Atho à Xerxe navigabilem factum: Isthmum perfosum: Alpes ab Anníbale acetô ruptas: Lucrínum lacum: Auream Nerónis domum: Trajáni lapideum pontem in Danubio: Lucullinam villam, ubi superbæ ædificationes, Apollo & Minerva, &c.

Sibyllæ folium, pro veritate summa. Sibyllâ vivacior.

Silénus, potator improbus & stolidus.

Sirénes, seductrices feminæ, blanda & nocens voluptas; Sirénium scopuli.

Sísyphi saxum, catenatus, continuus, indefessus, inutilis labor.

Smindyrides, pro homine effeminato.

Sócrates, pro viro sapiente, frugali, patiente. Socrasticæ chartæ, libri Philosophici.

Solon pro sapiente Legislatore.

Sophocleô cothurnô carmina, Tragico & alto.
 Spartam nactus es, hanc orna.
 Spártacus, pro gladiatore seditioso & projecto.
 Sphinx pro involuta quæstione.
 Spurína, pro adolescente liberalis formæ & casto.
 Sténtore clamosior.
 Stóicus pro tetrico & cerebroso Philosopho, aut homine.
 Styx, pro Tartaro. Jupiter per Stygem jurare solebat.
 Suburra, Romæ locus, ubi fæx habitabat.
 Sybaríta, pro homine molli & delicato: Sybarítica mensa.
 Syrtes, loca periculosa navigantibus, &c. In Syrtibus hæsit, qui in aliqua re progredi nequit.

T.

Tagus aurifer, pro divitiis.
 Talássio vel Talassius, pro nuptiis.
 Tántali domus, pro funesta familia. Tántali hortus, quibus frui non conceditur. Item, Tántali fitis, supplicium, crudelis in filium, impius in Deos, &c. Tántali talenta, pro magnis opibus.
 Tarquinius Superbus, pro homine crudeli, potente, superbo.
 Taurus mons, pro loco inhospitali.
 Téléphi vel Téléphium vulnus aut ulcus, insanabile.
 Tempe, pro loco amœnissimo.
 Tenédia bipennis vel secúris, pro executione iudicii nimis rigidi & abrupti. Tenédius patronus, eadem ratione.
 Terentius & Plautus, pro Poëtis Comicis, quales ipsi fuerunt optimi.
 Tethys, pro mari.
 Thais, pro meretrice. Thaida Thais olet.

Theagenis statua lividum oppressit ; livor.
 Thebárum centum portæ , urbs magna.
 Themis , pro Justitiæ Præsidæ & ipsa Justitia.
 Theon, pro homine maledico.
 pictoris Theonis vir armatus , non sine tibicine
 clasticum canente, spectandus. Ex *Æliáno Causs.*
 in Symb. Pronunciatio Oratoris.
 Therſites , pro deformi.
 non absque Théſeo , non sine adminiculo.
 Théſſala venena. Theſſálica mulier, pro venefica.
 Thraſo , pro jactabundo.
 Thrax , pro homine truce.
 Thule insula , pro exilio vel loco ultimo olim.
Virg. 1 Georg. tibi ſerviat ultima Thule.
 Thyestes , pro incesto. Thyestéa execratio.
 Thymele , pro mima.
 Timon , pro oſore hominum.
 Tiphys , pro insigni gubernatore navis.
 Tiréſias cœcus. Tireſiâ cœcior.
 Titánia pubes , in Deos insurgens.
 Tithóni ſeneſta, pro decrepita. Tithónus ad cu-
 nas relatus, ſenex repuerascens.
 Títyi vultur , vermis conſcientiæ.
 Tityrus vel Córydon, &c. pro pastore aut rustico.
 fuimus Troës , periimus. Trojáno ex equo, He-
 roum de ſanguine. Trojanus porcus , pro ho-
 mine deliciis effarto.
 Trophónii antrum, de homine vehementer tristi
 & tetrico , aut loco horrido.

V.

Vatinianum odium , pro ſummo.
 proximus ardet Ucálegon, pro periculo proximo.
 Venus , pro turpi amore.
 Vertumnô inconstantior.
 Veſévus vel Veſúvius , mons ignivomus , ira-
 cundus.

Vesta, pro igne.

Ulysses, pro viro astuto, disertio, multæ experientia, & voluptatis contemptore.

Vulcanus, pro igne, fabro ferrario. Arma Vulcania.

X.

Xantippe, pro iurgiosa & molesta uxore.

Xenophontis in labris videntur Gratia sedisse.

Z.

Zaleucus, pro severo Legislatore & Legis vindice. Zaleuci Lex.

non audis Zephyros spirare secundos? felicitas.

In eundem sensum flat Favonius.

Zeuxis, pro insigni pictore.

Zoilus, pro obtrektatore maledico. Homeri flagellum fuit.

Zopyrus, pro fidelissimo Regis ministro.

Desiderius. Incredibile est, quàm istò me acroamata delectâris & erudieris. Cui ut in persimili argumento aliquid addas, possûmne rogare? *Mercurialis.* Quid rogas? *Desiderius.* Amœnioris quippiam doctrinæ ex Historicis, in pauciora perinde verba contractæ. *Mercurialis.* Quid petis, accepisti; nam facta fictis miscuimus. Nec aliter, nisi in prægustum. Neque enim desunt impensæ & paratus plura Hujus generis fercula inferendi. *Desiderius.* In lingua natat saliva, appone. *Mercurialis.* Ede, more veteri, quos missus velis. *Desiderius.* Dixi, è narrationibus selectioribus Attica edulia. *Mercurialis.* Nescis, quid esurias. Quæro abs te: degustasti aliquando Livium? *Desiderius.* Non primoribus duntaxat labris. *Mercurialis.* Valerium delibasti Maximum? *Desiderius.* Haud modicè. *Mercurialis.* Curtius ut sapuit? *Desiderius.* Penè devoravi. *Mercurialis.* Quid de Cæsare? *Desiderius.* Rapuit

Rapuit me bellum civile inter ipsum & Pompe-
jum gestum; dum hic non vult ferre parem; ille
non sustinet esse minor. *Mercurialis.* Quid de L.
Julio Flore? *Desiderius.* Hic mihi Rem Romanam
libandam offert, & magis salivam movet, quàm
famem fedat. *Mercurialis.* *Picâ* laboras, an orexi,
quam hi dapiferi non exfatient. Quos ut percur-
ram obiter; primus eorum tibi infert Romulum
& Remum altricis lupæ ubera lambentes: surgen-
tis Romæ mœnia fraternô sanguine aspersa: Ca-
pitolinam arcem ab effoso in fundamentis capite
equino, aurea post stramen culmina ostentan-
tem: quietum & religiosum Numæ Pompilii re-
gnum: Tulliam supra parentis corpus carpentô
vectam: tergemini Horatiorum pugnam:
superbos Tarquinii fasces: Brutum libertatis vin-
dicem: Romam à Porfena obfessam: injectam fo-
culo Scævola dextram: Coclitem in ponte exer-
citum sustententem: Cloeliam, Tiberim tranan-
tem: Coriolanum, iras, in patriam ingratham con-
ceptas, maternis lacrimis condonantem: trecent-
torum Fabiorum internecionem: Romam à Gal-
lis captam: Capitolium à Manlio defensum, ex-
cubitoribus anseribus: T. Manlium, ex duello tor-
quatum; nobiles Deciorum animas, pro civibus
devotas: Camillum ultima patriæ fata averten-
tem: M. Curtium, pro publica salute, in hiatum
medio urbis foro se præcipitantem: Regulos,
Scauros, Æmilios Paulos, animæ prodigos: Fabri-
tios & Curios à stiva ad Reipubl. clavum vocatos:
Marcellos super æthera notos: Metellos pios:
Marcellos Syracusis à se victis illacrimantes. Sci-
piones belli fulmina, Africæ & Asiæ domitores:
Brutos & Manlios severitate in filios stupendos:
Annibalis novennis ad aras jusjurandum, de

perpetua in Romanos hostilitate, cujus fidem fecit Saguntum diruendô, per Alpes in Italiam irumpendô, Quirites ad lacum Thrasymênum & Cannas Apuliæ vicum dirâ clade cædendô; quem denique luxuria Campana fregit, Scipio repulit, & in vindictam Numantiam ac Carthaginem delevit. Quid multis? Romam gentemque togatam in missu ambulatorio spectandam exhibet. Quem contraxit continuavitque Florus, qui tibi apponit luxuriam Asiaticis triumphis in urbem invectam: Jugurtham parricidiis & scelere Numidiæ regno potentem: Mithridatem domitum: Rem populi Romani Attali & Ptolemæi Regum divitiis auctam: Cæsarem in Gallia dominandi initia ponentem: Gracchos & Saturninos obLeges agrarias feditiosos: Marios ex conditione servili ambitiosos: Sullas in crudelitate felices: Cninas in seditione ambidextros: Sertorios ex cicurata cerva oracula & bella spergentes: Catilinas conjurantes in Remp. Cicerones pro patria stantes & cadentes: Antonios Cleopatrx amoribus abreptos, & multis cladibus in voluntariam necem desperatos: Pompejum in Pharsalia profligatum, & inhonorô, sine nomine, truncô jacentem: Cæsarem in curia multis vulneribus confossum: Brutum & Cassium, in campis Philippicis, pœnas parricidii pendentes: denique Octavianum Cæsarem perdomitô orbe & jugô Romanis: sibi verò coronâ impositâ; compositâ ubique pace, Jani templum claudentem. De Curtio & Valerio Maximo supersedeo commemorare, quos cum devorâris, quid mihi nisi ossa relinquis? *Desiderius.* Necdum desiderium meum explevisti. *Mercurialis.* Hæc famæ non hominis, sed lupi est. *Desiderius.* Imò ve hominis, sciendi cupiditate laborantis. *Mercurialis.*

vialis. Audi me *Desideri*; quidquid in hoc historica eruditionis pabulo tam efflictim discupis & inhias, id copiosè & recenter obfipatum est à viro omni literatura politissimo. *Desiderius*. Quis ille? *Mercurialis*. *Joannes Bisselius*, S. J. qui ruinas Illustres rerum & hominum, usque ad occasum Reipublicæ Romanæ, quatuor decadibus non minùs enucleatè quàm facundè conscripsit, pluresque paratus habet, in publicum cum tempore prodituras. Eum tu adi, volve manibus & tere; crede mihi per Musas & Apollinem juranti, implebit desideria tua. *Desiderius*. Suspendisti cupidinem meam, non repressisti. Interea hoc abs te vellem. *Mercurialis*. Quis tandem finis rogationum? *Desiderius*. Non procul abest. Nunc historiae sacrae præcipua capita Emblematis, quibus unicè me delectari nôsti, maximè servientia, mihi depromi cupiam, cùm & ætas & reverentia à sacratioribus illis literis me adhuc abstineat. *Mercurialis*. Ita nobis evenit, quod pueris ad aquas ludentibus; ii, cum lapillum in stagnum jecerint, paullatim magis magisque majores orbes faciunt. Sic tu, scrupô unô injectô, varios circulos consequi facis interrogationum & responsionum. *Desiderius*. Nisi nunc auditor ero, frustrà requiram postea, cùm divellemur. *Mercurialis*. Vel si lapis sim emolliar. Arrige aures: Antiquiora Sacri Voluminis, & ad scopum nostrum propiùs accedentia *facta* & *acta*, tuo pro captu, his amœnioris doctrinae bellariis immiscebo.

CAPUT XCIX.

Emblematicum ex historia sacra Corollarium.

Quod in parietibus est *vermiculatum*, in pavimenti *tesselatum*, in lignis *segmentatum*, in

vasis aureis & argenti *celatum*, Emblemata appellatur, ἀπὸ τῆς ἐμβάλλειν, ab inferendo. Metaphoricè accipitur pro *Symbolo* seu *Nota*, arcanius aliquod mysterium significante. Ne putes autem, nos in ipso Corollarii hujus limine impingere, quod *Emblematicum* vocamus, cùm, secundum *Symbolographos*, *Symbolum* sit occultæ rei signum, quam significat figuratè; (Symbola Pythagorica sunt involutæ sententiæ, & quasi ænigmata rem reconditam indicantia) sic *ciconia* est signum pietatis in parentes: *papaver* fertilitatis aut somnolentiæ. *Embléma* juxta illos est Symbolum ex imagine figurata, à natura rerum *intelligentium*, ad mores & vitam hominum traductum, cum appposito *lemmate*, seu brevi dicto, v. g. Monetarius formans nummum plagis: *Dant pretium plagæ*, scil. adversæ res; unde si urticæ adscribas: *Compressa non urit*; innuens rebelles premendos, dicent illi, Symbolum esse, non Emblemata; quia non profectum à re intelligente. Rursum si figura desit, seu conceptus Metaphoricus; tum historicum illud, nec *Symbolum* erit, nec *Emblema*, e. g. Cainus occidens Abelem, cum *lemmate*: *Invidia*. *Hieroglyphicum* est imago ad aliquid abstrusius significandum, ex instituto determinata, ut *apis picta* designat Regi obsequentem, quia solæ apes Regem habent, eique parent. Hæc, inquam, cùm non ignoremus, placuit tamen historicas ex Divinis Paginis imagines proponere, tanquam Emblemata, illustriorem aliquem sensum sive *propriam* sive *figuratam* exprimentia; neque enim morosius his literatorum spinis inhærendum censemus; sed flores potiùs liberalioris doctrinæ colligendos, & in hoc Corollarium inferendos, ut specimen demus juventuti, quid elegantis eruditionis industria

stria apicula ex Biblico Hymetto legere, & suô bombô (colloquiô dicô) cum sodalibus communicare possit. Accipe, quæ, pervolandô illa viridaria, collegi: non diu post penitiùs in Sacra Tempe illaturus pedem, mecúmque ducturus alios.

Lucifer, Angelorum princeps, cum asseclis coelô ruens. Ex alto casus gravior.

Duo luminaria mundi, Sol & Luna. Christus & Maria. Genesis. I.

Adam à Deo ex luto effectus. Omnes ex eodem luto. Ut Vasa in Manu figuli. Omnes eodém cogimur. *Horat.* E terra in terram.

Eva è costa Adami formata, non è capite, non pedibus, nempe nec domina, nec ancilla.

Quatuor flumina Paradisi, Symbolum coelestium Gratiarum, omnia rigantium.

Arbor vitæ, Symb. immortalitatis.

Arbor scientiæ boni & mali. Nocuit didicisse.

Serpens Evam seducens. In lingua venenum.

Pomum vetitum, ab Eva decerptum. Ab hoc malo omne malum.

Protoplastorum tunicæ pellicæ. Erubescens luxus.

Cherubin ante ostium Paradisi cum flammeo gladio. Discite justitiam moniti. Non datur reditus.

Sacrificium Abélis coelitus inflammatum. Arserat ipse priùs, nempe pietate in Deum.

Abel à fratre Caino occisus. Egrediamur foràs.

Seductio innocentia.

Cáinus agente conscientia vagus, tremens, profugus. Nemo seipsum effugit.

Enochia, urbium prima, à Caino condita; pro latrone latibulum. Murus aheneus, nil conficere sibi.

Cainus, in silva pro fera habitus, à Lamecho abnepote per imprudentiam occiditur. Sequitur sua poëna nocentem.

Jubal invenit instrumenta Musica: Tubalcain arma. Simul belli pacisque studia.

Noëma mulier lanificium commenta est. Tela non telum feminis.

Henochus, seu **Enochus**, vivus hinc raptus, & in Paradisum translatus. Vivus desit in vivis agere. Religiosus mundo mortuus.

Gigantes, Caini soboles, monstra corporum & scelerum, causa venturi diluvii. Mali corvi, malum ovum. Aut fulmine, aut flumine.

Noë, jussu Numinis, navem, quæ SS. literis vocatur Arca, fabricavit centum annis. Frustra minæ. Lentè, sed graviter.

Cataclysmus aquarum totum terrarum orbem inundavit. Flamma (libidinis) domatur aquis. **Noë** cum septem duntaxat capitibus exitium commune evadit. Ex millibus unus. Nulla salus extrà. (scilicet Ecclesiam.)

Corvus, explorator ex arca emissus, non revertitur. Delectant obscœna. Corvus in cadavere.

Columba emissâ viridem olivæ ramum reportat. Spes redit afflictis.

Iris, triumphalis placati Numinis arcus. Nil triste minatur hic arcus.

Noë vineam condit, & liquore novô primus vincitur. Ex innoxio haustu quantus fons malorum! Experto credite posteris. Chamus irrisor patris: Progeniem tulit vitiosiore.

Turris Babylonica erigitur. In Superûm fabricatur machinâ muros. Temeraria consilia contra Religionem.

Ædificantium vanitas disjecta confusione linguarum. Tanti est discordia vocum.

Divisio gentium per orbem. Errandô inveniunt (scilicet sedes.)

Ninus, positâ Belo parenti statuâ, idololatriam inducit. Hinc illæ tenebræ, nempe Gentilium.

Abrahamus reducit Lothum fratrem & familiam ex captivitate. Da mihi animas, cætera tolle tibi. Zelus animarum.

Abrahamus tres Angelos, specie virorum, excipit hospites. Salem & mensam ne prætereas. Da, ut accipias. Error absque errore, in suscipiendo peregrino.

Conflagrante cœlestibus flammis Sodomâ, Loth cum uxore & filiabus per Angelos educitur. Vitandus fumus, in ignem ne incidas.

Uxor Lothi in statuam salis, ob oculos retrò versos, convertitur. Unius obuli jactus quanti stetit? Sic solent feminae: Sapiunt, cum pereunt.

Agar ancilla, cum Ismaële filio, ex domo Abrahami pellitur. Non bene conveniunt (Isaac & Ismaël) bona & mala indoles. Faceffe lusor, deest collusor. Timebat Sara suo Isaaco, ne ludum Ismaëlis luderet. Profugam, in deserto, consolatur Angelus: In deserto, non deserta.

Isaacus immolandus cervicem subjicit paterno gladio. Voluisse fat est. *Virg.*

Rebeccæ ad fontem in peregrinum Eliézerem humanitas est nuptiarum cum Isaaco conciliatio. Ex undis amor elicit ignes.

Esau, frater Jacobi, rufus & pilosus, lentis pulmentô jus primogeniti vendit fratri. Quò vilius, hoc pretiosius. Nocet emptæ dolore voluptas.

Jacobus, matri multum amabilis, vestem & personam

+ nam fratris indutus, benedictionem à patre impetrat. Personam malam egit optimè.

Jacobus, in Mesopotamia peregrinus & fessus lapidi indormit, & in somno mysticam contemplatur scalam. Scala arcanorum schola fuit. Sic itur ad astra.

Longa Jacobi servitus pro Rachele in uxorem ducenda. Amanti nihil difficile.

Jacobus cum Angelo luctatur & prævalet, nervo femoris emarcescente, & nomine Jacobi in Israëlem mutatô. Amissô nervo fortior.

Dina, Jacobi filia, ut videret & videretur, in urbem Sichem egressa, pudorem perdidit. Uriturque videndô femina, & uritur.

Josephus à fratribus, ob somnium ipsius, invidiâ conceptâ, venditur mercatoribus Israëlitis. Dum obsunt, profunt, Periit, ne periret. Livor excoecavit venditores, ne viderent mercis pretium.

Josephi polymita toga, hædinô sanguine conspersa, seniori parenti Isaaco in signum devorati à fera filii exhibetur. Invidia fera est domestica. Tunica fit pallium mendacii.

Josephus, lenocinantem dominam, Potipharis heri sui uxorem, effugiens, pallium in ejus manu relinquit. Castitas fugiendô vincit.

Josephus, in carcere constitutus, pincernæ & pistoris somnia explicat. Fecerunt somnia Vatem.

Josephus Pharaoni, Ægypti Regi, somnium explicat de septem bobus pinguibus & septem macris; annis fertilibus & sterilibus, ideoque Princeps seu Prorex Ægypti constitutus. Fortunæ rota cœli volvitur axe. Jam quærite fratres, quid ipsi profint somnia.

Benjaminum fratrem minimus & charissimus à Josepho in suspicionem scyphi furtô sublati vocatur. Philtrum vacui prædulce scyphi.

Josephus fratribus agnoscendum se præbet, territosque consolatur & osculatur. Erubuerunt, salva res est.

Jobus, vir gentilis, simplex, rectus, locuples, à Satana, permissâ à Deo facultate, variis malis exercitus, dirissimè affligitur in corpore. Integrior ex vulnere & ulcere. Fimetum ô quale theatrum virtutis! Maledica uxoris lingua pro plausu fuit. Patientia Jobi spectaculum etiam Superis dedit.

Moses infans, in Nilum projectus, in fiscella viminea énatat. Quem Deus vehit, scirpea navigat rati.

Deus Mosi in rubo ardente, nec combusto, apparet. Inter vires aspera virtus.

Dura Hebræorum in Ægypto servitus, in luto & lateribus, increpante flagellô. Dabit Deus his quoque finem. Non mitius est jugum mundi, non dignior cura.

Virga prodigiosa Mosi; pro virtute efficiendî mira.

Virga Mosi, in serpentem versa, devorat virgas seu serpentes Incantatorum. Ficta miracula veris nihil officiant.

Decem plagæ Ægypti, à Deo immissæ, 1 mutatio Nili in sanguinem. 2 ranæ omnia infestantes. 3 culices & cyniphes. 4 muscæ. 5 pestis. 6 ulcera. 7 grando. 8 locustæ. 9 tenebræ, quæ etiam in Adagium abierunt. Ægyptiæ tenebræ. Hîc illud usurpes; Phryx (Pharao) plagis non emendatur. 10 cædes primogenitorum.

Agnus Paschalis cum panibus azymis & lactucis agre-

agrestibus comedendus ab Hebræis stantibus, præcinctis, & baculos manu tenentibus idque festinanter. Memento, te peregrinum.

Angelus percussor domus Israëlitarum, sanguine agni signatas, innoxius transit. Christi sanguis nostra salus.

Columnæ nubis & ignis Israelitas ex Ægypto discedentes præcedunt. Duce Deo. Spolia Ægyptia. Res profana in sacram.

Hebræi transeunt sicco pede mare rubrum, Ægyptii merguntur. Lemma de unda: Non omnibus servio. Denique durities liquefit.

Fons Mara dat amaras aquas, quæ injecto à Mose ligno dulcescunt. Quod natura negat, cœlestis gratia donat.

Ex Ægypto prodigiose ducti Hebræi respiciunt eò, unde abierunt, optant ollas, plenas carnum Canopi: Audiuntur: Pluit coturnicibus: Saturantur ad nauseam & vomitum. Escæ intradentes hærent. Fit Venter tumulus, fit Libitina gula; mors est in olla. A gulonibus etiam locus infamatur, & nomen *Sepulchra Concupiscentiæ* accipit. Non respiciendum ad ollas & cepas Ægyptias Religioso.

Post coturnices Manna de cœlo decidit. Malis saporem panis oleagini præfert: Omne delectamentum bonis, & pro voto, quod quisque appetit, sapit. Pretiosus utique cibus, qui in tot secula servandus aureæ Fœderis Arcæ includitur: ubi virga quoque Aaronis, quæ arida floruit & amygdalas protulit: ubi Mosis quoque tabulæ Decalogi inscriptæ asservatæ. Quot, quæso, hîc Symbola, *Desideri*; si vis, adde explicationem, ut, te loquente, auscultem ego. *Desiderius*. Quid ego graculus lusciniam interpellam; elinguem reddit me

me attentio, adeò placet mihi hæc corolla, quam ex historicis Divinorum Voluminum floiculis nectis. Certè in Sacris Literis plus est unguenti, quàm in profanis olei. *Mercurialis.* Illæ sunt dominæ, hæ ancillæ, & in dominarum obsequia adhibendæ. De Manna mihi occurrunt lemmata. Primò victoriæ; adscribendô picturæ: Vincenti. Deinde mirifici cibi. v. g. Nil melius, nil mirius; vel: per modum recipientis. Vel: juxta palatum. De Virga Aaronis, quæ, prodigiosè florens, suffragata est viro ad summum sacerdotium: Quot nuclei; tot cœli calculi. Non fallit hoc suffragium. De rebus in Arca repositis. Tabulæ significant Legem; Virga metum pœnæ: Manna præmium in ea observanda. *Desiderius.* Quàm multiplex doctrina: *Mercurialis.* Et hæc quidem in cortice. Quid, si penitiùs ad medullam juxta sensum Scripturæ S. quadruplicem, de quo egimus cap. 78. v. g. Mysticè Manna typus SS. Eucharistiæ est: adde lemma: esuries in facietate; satietas in esurie, &c. Hostes Amalecitas profligat Moses, preces cœlò fundens elevatis manibus. Unus pro omnibus. Suspiria diffiant hostilem aciem. Promulgatur Decalogus in monte Sina, inter tonitrua, fulgura & terribiles sonitus, nemine ausò ad montem propiùs accedere; præter Mosen. Tange montes (& fumigabunt, Ps. 143.) Metus est reverentia Legum. Hebræi erigunt vitulum aureum, & circa eum edentes & bibentes choreas ducunt. Lascivia vitulantium juvenum. Cuiq; sua lubido Deum fingit. Vitulus comminuitur in pulverem, & spargitur in torrentem. Abolitio lcelerum per contritionem pectoris.

Radioſa & cornua Moſis facies. Terret & illuſtrat
(diſciplina.)

Maria, ſoror Moſis, murmurandô lepram contrahit, quam ſanat frater precandô. In lingua malum & remedium.

Ex terra Palæſtina, lacte & melle manante, ingens botrus in vecte, à duobus bajulis aſportatur, in ſignum ubertatis ad Hebræos alliciendos in eam regionem. Ex ungue leonem, ex uva vineam. Promiſſis paradifi. Dulce periculum.

Nemo ex omni Iſraëlitarum numero, præter Joſue & Caleb, in terram promiſſionis admittitur, propter abjectionem animi, pugnam detrectantis; unde quadraginta annis errandum iis fuit per deſerta. Multi vocati, pauci electi.

Timidus nullum trophæum ſtatuit. Audentem non tam Fortuna quam Deus adjuvat.

Majora periculis præmia, &c.

Core, Dathan, Abiron, Moſi rebellos, deglutuntur à terra, descenduntque vivi in infernum, ſocios eorum conburente igne; prava ſocietas conſlavit incendium.

Petra, à Moſe virgâ percuſſa, ad ſecundum ictum emittit aquas largiſſimas. Duro de pectore fletus. Diſplicant repetita. (Contra Proverbium: Repetita placebunt) Deus enim offenſus diffidentiâ Moſis & Aaronis; nam primæ percuſſioni non tam aqua deſuit, quàm fiducia in Deo. Myſtice, Chriſtus erat petra.

Serpens æneus, à Moſe in pertica ſuſpenſus, ſanat vulneratos à ſerpentibus ignitis, afflatu & morſibus præſentem ferentibus mortem. Hic juvat aſpectus: Profuit enim aſpexiſſe ſimulacrum ſerpentis.

Aſina, cui inſedit Balaam, Magus & Ariolus famoſiſ-

mosissimus, abs hero suo percussa, quòd nollet pergere, obstante Angelò, loquitur ob indignitatem verberum. Stulta mundi elegit Deus, ut confundat sapientes. Rumpit injuria linguam, Raab, mulier Jerichuntis civis, exploratores, à Josue missos, salvos de nocte è fenestra per murum urbis funiculò coccineò demittit, & in urbis excidio sibi suisque vitam conservat. Nunquid vita de filo vel funiculo pendet? Gratia parit gratiam.

Quid ad hæc *Desideri*? Cur adeò silens? *Desiderius*. Quia nullum mihi dulcius & auditur dignius acroama accidere posset. *Mercurialis*. Abrumpamus filum; flectendò implevimus orbem corollæ. *Desiderius*. Necdum integrè; prosequere nexum. *Mercurialis*. Prosequar, sed fila filis nectam properantiùs, ut florem circulum absolvam. Juxta seriem Scripturæ S. memorandus nobis Hebræorum Sacerdotum cum Arca Fœderis per Jordanem transitus, consistentibus utrinque instar montis aquis. Fecit iter pietas. Sequitur Jerichuntis urbis everfio, mœnibus extubarum fonu currentibus. Solò flatu. Tu applica ad alia.

Inde Solis ad imperium Josue in medio cœli per diem integrum immoti statio. Disce parère.

Sic imperat, qui Deo paret.

Sisara infidiosè lactatus & sopitus à Jaële femina, adactò secundùm tempora clavò. Blandum exitium.

Vellus Gedeonis in sicco madet: In madido siccum est. Vir fortis, fortunæ obnitens.

Gedeonis milites trecenti seliguntur, quia stantes aquam manu ad os admotâ lambebant. Nos numerò pauci, sed bellò vivida virtus. *Virg.*

Testarum collifarum (hydrianum) fragore ter-
rentur à Josue Midianitæ, & seipfos concidunt.
Famâ stant bella.

Moabitis Ruth spicilega. Parva petit, ut magna
ferat.

Jephthe unigenitæ filiæ & pater & popa est. Vi-
ctoria poenitenda. Fallit non rarò pietas.

Samson ex ore interfecti leonis mel legit. Æni-
gma ipsius: De forti dulcedo. Dulce laboris
præmium.

Samson maxillâ asini occidit mille Philisthæos.

Furor arma ministrat. Non telum, sed manus.

Emolari mandibulæ asininæ dente sitienti Samso-
ni fons aquæ scatúrit. Ex asino Pégasus.

Samson, in urbe Gaza inclusus, portas urbis cum
postibus suis & feris asportat. Captus non ca-
pitur. Num capti potuere capi? *Virg.*

Samson, amore Dalilæ captus, capitur ab hostibus
& excoecatur. Notum, quid femina possit. No-
li me tangere.

Samson, oculis orbatus & ludibrio à Philistæis ha-
bitus, subductis manu utrâque columnis, unâ
se & spectatores ruinâ involvit. Ipsa in morte
timendus. Vindictæ verbum: Malè mihi, mo-
dò malè aliis.

Samuel, puer, à teneris Deo in tabernaculo servit.
Major est recentis gratia floris.

Indulgentia erga liberos Heli Sacerdos, de sella
cadens, frangit occiput suum, quia non fregit
cervicem filiorum. Fortiùs utere loris.

Dagon, idolum Philisthinorum, ad præsentiam
Arcæ corruit. Non in unâ sede morantur. Al-
terutri cedendum.

Saul, quærens asinas, in Regem ungitur. Ab asinis
ad equos.

David, puer pastoritius, leonem & ursum interficit. Ab his rudimentis.

David fundâ & lapide Goliáthum, immanem gigantem, sternit. Non mole, sed virtute. Tuô te gladiô jugulabo.

David, canens citharâ, spiritum malum à Saule depellit. Nervus inest nervis. Fide probat fidem domino.

Saul inter Prophetas. De homine rudi, repente docto.

David insaniam simulat. Sapiens stultitia.

Arctum foedus & amicitia inter Jonatham & Davidem. Alter in altero. Sagittæ Jonathæ (amoris in amicum.)

David Sauli, capitali hosti, clàm oram chlamydis abscindit; hastam quoque & scyphum subducit in signum omissæ ultionis. Fortior est, qui, se, quàm qui fortissima vincit Moenia.

Nabal pro homine duro, agresti, vecorde.

Abigail, Nabális uxor, hoc prudentior, quò maritus stultior, iratum Davidem verbis & muneribus placat. Eúcharis lingua, &c.

Joab, Davidis Regis Princeps militiæ, cùm Amasam, supremum belli Ducem à parte Absalonis, obvium haberet, humanissimè salutans, osculum tulit fronti, pugionem lateri infixit. Fraudulentus amicus. Vide, cui fidas.

David amictus ephod lineô (est genus vestis sacræ, humeros tegens & pectus ambiens) canit & saltat ante Arcam, irridente Michóle conjugē. Sapientia mundi stultitia est apud Deum; & vicissim.

Fortes Davidis, pro selectis & strenuis militibus, quorum quidem scribuntur soli totum exercitum debellasse, quidam 800, quidam 300, unâ

clade occidisse: alii gigantes, alii leones, interfecisse. Qualis dux, talis miles. Ex Scriptura dicitur ad tres Primos Fortium non pervenisse, qui in fortibus factis, posteriorem obtinet locum.

David allatam per medios hostes ex cisterna Bethléa aquam ingustatam libavit Domino. Non quantum, sed ex quanto.

David cum Bethsabée; Uriæ uxore, quam è solario viderat lavantem, adulterium committit. Ut vidit, ut periit.

Litteræ Uriæ: bajulo malum afferentes.

Nathane Prophetâ Davidem arguente, hic peccatum pœnitens agnovit. Tu es ille vir. Peccavi.

Abfalon bello persequitur patrem Davidem. Ambitio. Pœna peccati. Achitophel, consiliarius Abfalonis, laqueô se suspendit ob spretum consilium. Malum consilium consultori pessimum. Vafrities Pseudopolitica.

Abfalonis cæsaries, pro eleganti.

Abfalon crinibus è quercu pendens tribus hastis confoditur, & projectus in foveam acervô lapidum obruitur. Suô se laqueô induit. Incidit in foveam, quam fecit. A tergo vindicta.

Tres plagæ, belli, pestis, famis ob numeratum superbè populum Davidi oblata. Difficilis optio.

Sapiens judicium Salomonis in dijudicando duarum matrum lite super vivo & occiso infante.

Dividatur. Æquitas judicii.

Salomon præ divitiis, & regnis sapientiam à Deo optat & accipit. Omnia simul cum ea.

Salomonis templum inter miracula mundi. Fabrica sine malleo.

Salomon è sapientissimo stultissimus. Mulierum amor.

- Regina Saba, sapientiæ indagatrix. Augent præsentia famam. Sapientiæ stupens.
- Salomonis filius Roboam, neglectis Seniorum consiliis, Juvenum secutus; decem regni partes perdit. Tanti refert, quem consulas.
- Elias pascitur à corvis. Stipem ab avaro.
- Orante Eliâ, lécythus olei viduæ Sareptanæ non deficit. Fundus sine fundo: Adagium, non est oleum in lécytho, i. e. non est exorabilis; nam Græcis ἔλαιον, oleum, ἐλεῶ, misericordiam significat. Affluxus è cœlo.
- Naboth, jussu Jezabélis, ob negatam vineæ possessionem, lapidatur. Vis, non jus.
- Elias ignem vindictæ è cœlo devocat. Tibi militat æther. Vim vi. Spiritus Eliæ fervens.
- Elias, ictu pallii Jordanis aquas dividens, sicco pede transit. Transit intactus; vir fortis inter fluctus humanorum casuum.
- Elias curru igneo in ætherem rapitur. Terra vale.
- Elisæus ab Elia pallium & cum eo spiritum duplicem (duplô majorem) accipit. Dulces exuvia.
- Elisæus filium Sunamitidis à morte suscitatur, ad staturam ejus se componens. Omnibus omnia, præsertim præceptores scholarum, ut è veterino excitentur discipuli.
- Naaman, Syrus Princeps, purgatur & emundatur leprâ, post septenam in Jordane tinctionem. Non ter, sed septies repetita. Ad doctrinam & mores. Non aqua, sed obsequium.
- Elisæus, projecto in aquam ligno, ferrum natare facit. Vince naturam.
- Jezabel, sibi picta & fucata. Hæcine est illa Jezabel? Interrogatio amara ex Scriptura S.

Cadaver hominis in sepulchrum Elisæi projectum, ex contactu ossium Prophetæ redit in vitam. Tanti est, conjungi bonis.

Jonas Vates, ortâ tempestate, ductis fortibus projicitur in mare, & cessat tempestas. Ipse à ceto tanquam in vivo sepulchro triduum circumfertur in pelago, & tandem in littus evomitur à pisce. Ejiciar ego, ut tempestas desinat; de viro magis patriæ, quàm sui amante.

Jonæ concione & interminatione resipiscunt Ninivitæ. Fulmina terrent. Time tonitrua, ut evites fulmina.

Jonas, sub hedera umbram & quietem captans, Sole urente hederam & vermiculô rodente, gaudia sua tristis perdit. Momentum, quod delectat.

Precibus Isaiaë in Ezechiaë Regis gratiam Sol, in horologio solari, decem gradibus retrahit umbram. Clariùs ex umbra. Rebus in afflictis elucet Dei benignitas.

Rex Senacheribus, obsidens Hierosolymam, immisso cœlitus Angelô, centum octoginta militum militibus unâ nocte deletis, conciditur. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Felix, cui militat æther.

Angelus Raphaël Tobiaë Junioris dux itineris. Errare nescit. (de duce fideli ac perito.) Melior Achates.

Cor, fel, & jecur piscis, à Tobiâ capti, in medicamenta asservantur. Ex hoste salus vel medicina.

Tobias parenti cæco, felle piscis pro collyrio usus, visum restituit. Dulce lumen, remediô amarô. Morigerus filius parentis oculus.

Manasses per omnia scelera raptus, quia Isaiam cognatum suum ferrâ medium secari jussit, in

car-

carcere inter catenas pœnitentiam agit. In tenebris lucem.

Danielis adolescentis iudicium sapientissimum, & castæ Susannæ liberatio. Bona causa triumphat. Ubique insidiæ, etiam clauso ostio. Non annis, sed ingenio

Nabuchodonosoris statua capite aureo, pectore argenteo, ventre æreo, tibiis ferreis luto mixtis; portendens quatuor Monarchias, à lapide de monte abscisso conteritur. Christus mysticè lapis est. Deteriora sequuntur.

Daniel cum sociis mittitur in fornacem ardentem, incolumisque servatur. Experimentum virtutis. In ignibus aurum.

Nabuchodonosor, Regum fastuosissimus, pro Deo se circumspiciens ad bestias damnatur, & bovem in gramine agit. Hæc tollit cornua fastus.

Balthasar, Rex Babylonis temulentus, inter epulas aperit oculos; & manum videt tristia fata scribentem. Extrema gaudii luctus; hic media gaudii luctus. Improvisa feriunt.

Daniel inter Leones illæsus. Frustrà ringuntur.

Juditha, casta vidua, cilicinò cingulò succincta, tanquam militari baltheo, Holofernem truculentum & temulentum obtruncat. Armata castitas. Hoc habent Mars, Bacchus, Venus.

Aman, Assvéri Regis Satrapa, intolerabili fastu inflatus, Mardochæo, quem perditum ibat, cogitur equitanti à pedibus esse & præconem agere. Officia aulica nolentis, volentis. Crudele tormentum. Sic fortuna ludit.

Aman in cruce Mardochæo parata suffigitur. Malum in auctorem. Sic vos non vobis. Nunquid habet omnes sub pedibus? Voluit suspici.

Judæi, reædificantes Solymæa mœnia, alterâ manu gladium, alterâ tenebant trullam cæmentariam. In utrûmq; parati.

Heliodórus, regius minister, templum Hierosolymitanum spoliaturus, à cœlestibus geniis flagellatur. Icti sapite sacrilegi.

Judas Macchabæus, Hebræorum Archistratégus, Hostium terror, Religionis vindex. Lemma: Pro populo & Deo.

Septem fratres Macchabæi unâ cum matre pro Lege Dei crudelia patiuntur supplicia. Non Regi, sed Legi.

Antiochus Epíphanes, seu illustris, à vermibus consumitur. Hoc genus aulici non intelligunt titulos, & tamen ex Rege vivunt.

Hæc habui, quæ deproperarem in hac flosculorum lectione, doctrinæ amœnioris & virtutis causa. Dixi jam antè: in superficie ambulavimus, intactis altioribus sensis. Tibi hæc congeffi: tu hinc Symbola, Adagia, Antonomafias selige: Cainos pro parricidis usurpa: Abéles pro innocentibus: Salomónes pro sapientibus: Nabáles pro stultis: Absalónes pro formosis: Jobos pro patientibus: Macchabæos pro fortibus: Davídes & Jónathas pro amicis optimis: Goliáthos pro proceris: Assvéri convivium pro regali: Jezabeles pro sceleratis feminis: Susannas, Judithas, Rachéles pro venustis & castis, &c. Symbola si lubebit hinc confingere, signa pro rebus erunt ponenda, quam litteraturæ partem plures te docebunt. Nunc colligamus vasa. *Desiderius*. Hujus me artis desiderium tenet quàm maximè. *Mercurialis*.

Vide, quam, tuæ causâ doctrinæ, nihil non velim. Caput huic rei serviet proximum & ultimum.

CAPUT C.

Syntagma Symbolorum miscellaneum.

POteramus hoc capite superfedere, quemadmodum duobus prioribus, nisi magis cupiditati tuæ, quàm iudicio meo velificandum putarem, ideóque seriùs intrandum portum. Symbolica tua requiris, & inter cimelia æstimas: maluiffem ego rariores quosdam gentium ritus in hanc mantissam rejicere, indéque varias loquendi formulas excerpere. Sed quia dudum profectionem nostram extraximus longiùs, novique res esset non capitis, sed operis, ea huc adducere, quæ *Briffonii, Rosini, Dempsteri, Alexandri ab Alexandro, Tiraquelli, Ludovici de la Cerda, Pontani, Raderi*, aliique suis in commentariis, cum primis *Lipsii*, doctissimè annotârunt, ideò faciliùs tuæ petitioni obsecundandum duxi, & hoc Syntagma adjungendum, potiùs tuum quàm meum, præsertim cum Symbolicæ icones, notæ inscriptiones, lemata adeò sint in pretio, ut & densi extent codices, qui de iis tractant (in quibus eminent Hieroglyphica doctissimi *Pierii*,) & publicis ac privatis in alloquiis, congressibus, in insignibus, armis, annulis, sigillis, amicitiae tesseris, vasis calatis, hortis, fontibus, porticibus, columnis, arcubus honorariis proponantur tanquam emphatici occultæ veritatis indices, & animi multa paucis indicantis interpretes. Quarum imaginum cum in proclivi esset aliquot centurias colligere, nolumus tamen vel nostrò vel aliorum otio abuti, cum nec ratio Itineris nostri Latini hoc permittat; librique sint ad manum, unde picturæ hæ loquentes excerpi possint: & maximè operosum sit, ex Metaphoris, Allegoriis & Similitudinibus Symbola effin-

effingere. Sed ne videamur ista vel nescivisse, vel non eô, quô par est, pretiô æstimasse, præter ea, quæ de Symbolis & Emblematis paullô superiùs perstrinxi, hæc insuper tuæ aviditati indulgeo. In Symbolicam imaginem & sensum accommodari potest; quidquid in rerum & nominum similitudine, dissimilitudine, comparatione ingeniosè expectationem fallit, vel rei aliquid tribuendô negandove, quod ab illa alienum ac remotum videtur. v. g. noctua vesperi, cum lemmate: Sol absens dat mihi visum. Ita damnati apud Inferos primùm intelligent malum suum. Vel quod cum natura & affectionibus ejus pugnat, eique oppositum est: ut Phoenix in flammis, perit, ne pereat; quô Martyres Christi indicantur. Vel res una cum altera dissimili tanquam simili confertur, propter quandam inter ipsas proportionem. Ut, fasciculus clavium, cum epigraphe: Non omnia possumus omnes, pro diversitate scilicet ingeniorum. Vel in rebus & nominibus allusionem facimus. Sic, cygnus aquis innatans, tangor non tingor ab unda, designans Sacerdotem in cura animarum & variorum hominum versantem. Navis exoneratur, jactatis in mare navibus, cum addito: pereant ne perimant. Religiosa paupertas.

Atque hîc caput istud claudemus, & rivos. Satis biberunt prata; & me lassitudo in quietem & domesticos ad lares urget. *Desiderius*. Quando ventum est ad extrema, hanc etiam vel laciniam vel fimbriam adde, & prout tibi in linguam veniunt amœniora quædam Symbola, quasi aliud agens annecte. *Mercurialis*. *Primas* alii preces in prærogativis numerant; ego ultimas si non audiam, metuo, ne occinas: in fine ne corrumpe. Hæc igitur cape, sed projectè: plura jam antè sparsim.

Mira-

Miraberis aliquando te istæc adeò miratum fuisse, & reconditæ doctrinæ (excipio Ægyptia Symbola, quæ parùm nobis usui) adnumerasse. Quid enim magnoperè fatiget ingenium, si v. g. organi harmonicè pulsati ictus applies homini rebus adversis exercito, cum lemmate: *multo fit plausus ab ictu*. An non idem in malleum lotorium liceat transferre, substituendô: *candor ab ictu*. Vel: *verbere purgat*. Quid si referas idem in hominem impatientem, dicâsque: *multo fit clamor ab ictu*. Vides, quanta facilitas est hoc genus images comminiscendi, & variatis lemmatibus variandi. *Desiderius*. Has fictiones præ omnibus Parnassi deliciis æstimo. *Mercurialis*. Agedum, quoniam hæc te voluptas totum cepit, docebo te artem hujusmodi icones ad invidiam Apellis aut Praxitelis pingendi vel scalpendi. Perlege locos communes similitum, v. g. *Dadræi* aut *Lycósthénis*, sive ea sint à rebus naturalibus, sive arte factis, sive variis ab hominum negotiis petita: aut, si malis, rerum proprietates, effectus, causas, adjuncta examina, & inde aliquam tibi imaginem finge. v. g. Pingea rundinem, quam ut loquentem & certum aliquid significantem facias, adscribe sensum imperfectum unà cum imagine absolvendum, Ut: *Qualibet aurâ, scilicet movetur*. Quæ verba inconstantem hominem denotabunt. Ubi cavendum, ne res Symbolicæ sint vel nimium usu protritæ, vel nimis ab usu remotæ. Per exempla te ducam. Aspicias in horologio solari umbram describentem numeros. Concipe hinc Symbolum: Quid observas in umbra? *Desiderius*. Lineam nigram paullatim se circum numeros moventem. *Mercurialis*. Adjunge verba: *nulla dies sine linea*, imò hora nulla. Habebis typum laboris quotidiani

Vides

Vides rosam clausam ; quid significat ? *Desiderius*. Hæreo. *Mercurialis*. Adde : *exspectat Solem*. Intelleges aulicum aut quemvis clientem, favorem Regis aut Patroni sperantem. Intueris calcem affusâ aquâ exardescentem. Quid incidit menti ? *Desiderius*. Delibero, quid respondeam. *Mercurialis*. Subscribe : *Accenditur, ut extinguatur*. Quid designatur ? *Desiderius*. Homo bibax. *Mercurialis*. Rectè. Apparet tibi virga vel regula fabrilis in undis curva. Quid inde ? *Desiderius*. Ne crede oculis, falli possunt. *Mercurialis*. Ohe, nimis hoc simpliciter. Adscribe : *sibi conscia recti*, habebis bonæ conscientiae picturam. Gladius in vagina quid indicat ? *Desiderius*. Pacem. *Mercurialis*. Scribe : *Promptius extrahitur, quàm immittitur*, exprimes idem quod *Terentius*, omnia prius experiri, quàm armis, sapientem decet. En annulum, sed sine gemma. Quid cogitas ? *Desiderius*. Aliquid deesse. Bene. Subjunge : *optimum deest*. Notabis hominem doctum, sed virtutis expertem : Vitreum in oculis globum habes, sed fractum. Quæ cogitatio ? *Desiderius*. Fragilem esse hominem. *Mercurialis*. Elegantiùs si ad Fortunam accommodes cum dicto : *cùm maximè splendet, frangitur*. Objicitur tibi speculum, ut Symbolum inde amicitiae eliceres, quid subscriberes ? *Desiderius*. Ignoro. *Mercurialis*. Omnibus omnia. *Desiderius*. Pulchrè *Mercurialis*. Quomodo per illud Aulicum vel Politicum exprimeres ? *Desiderius*. Abs te audiam. *Mercurialis*. Adscribe : *Omnem induo vultum*. Per fontem delabentem, ut ascendat, quid signes ? *Desiderius*. Demissionem animi ; nam descensus juvat ascensum. Idem explicare posses per spicas plenas ad terram inclinatas ; superbiam verò per vacuas aristas se in altum attolentes. Quomodo per

per arborem aliquam mihi describens Thrasonem inanem? *Desiderius*. Per plátanum, cum adscripto: Umbra tantum. *Mercurialis*. Bellè. Hæc in paradigma sufficient. *Desiderius*. Nihil magis ad aurem meam.

Mercurialis. Faciam igitur te iconographum, conjectorem, pictorem, interpretem multorum animalium. Quid sibi vult crocodilius hominem plorandò devorans? *Desiderius*. Heredes avidi, mortem defuncti lugentes. *Mercurialis*. Conjectorem te probasti: Jam mihi ex minima avicula iconem vindictæ adumbra. *Desiderius*. In cognitionem venit apicula, quæ, amissò aculeò, quo inimicum persequitur, extinguatur. *Mercurialis*. Ad Solem clarè. Consuetudinem pravam per quem piscem indicares? *Desiderius*. Da moram. *Mercurialis*. Do. *Desiderius*. Quid si? *Mercurialis*. Quid? *Desiderius*. Quid si remora, parvus pisciculus ingentem detinens navim; sic res minuta, mala affueta, totum vitæ & virtutis cursum retardat. *Mercurialis*. Proficis. Non est, quòd ingenium amplius periclites tuum; mihi maximè arrident Symbola ex historiis accersita. Sic boves Annibalis, faces cornibus præferentes, doctè designant terrorem & errorem, dolum, an virtutem timendam esse. Regum arcana silentiò tegenda, quàm festivè Alexander Magnus Hephestionem docuit, dum ejus oculos ad Regis literas sensim admoventis ori, annulum sigillarem appressit. Quàm hoc fortunæ & ingenii plenum, si quis Phalerei vomica hostili telò ruptam convertat in utilitatem quamcunq; ex rebus adversis reportatam. Sic Scilúri, Scytharum Regis, sagittæ fasciculò

colligatæ, nec nisi dissolutione frangendæ, quàm eruditè vim concordia indicant. Sic Alexander Magnus, oblatam Paridis lyram repudians, quàm sapienter ostendit virum fortem & mollitiei contemptorem. Sic Milo, in Philosophorum contubernio in locum columnæ ruinam minitantis succedens, & reliquos omnes & seipsum conservans, quàm bene rei labentis publicæ sustentationem denotat. Sic hasta Constantini Magni, in crucem erecta, quàm insigniter telum, terrore plenum, in benignitatis alylum transfert. Et ut ex fabulis quoque aliquid innuam; quàm cautè Ulysses ad cantum Sirenum auribus obturatis maloque navis alligatus pingitur, ad exprimendam Castitatem Religiosam votò firmatam, cum lemmate: *Cánitis surdis, canitísq; ligatis*. Hercules infans in cunis serpentes elidens: *Virtus non postulat annos*. Superfedeo plura in rem præsentem adducere, ne videar velle Soli facem inferre. Si sapienti pauca; nimis multa dixi tibi. *Desiderius*. Quo plura loqueris, hoc pauciora dixisse videris. Unum habeo insuper, quod petam. *Mercurialis*. Pete. *Desiderius*. Quoniam supra facta mentio de Symbolis Pythagoricis, breviter ut aliquid de iis memores, rogo. *Mercurialis*. Volentem rogas, & memorem mones; nolo enim hac te eruditionis particula fraudare. Ex plurimis pauca accipe, & ex his de illis æstima.

Surgens è lectulo, stragula complicato, id est, manè surgens sensus omnes in Deum depone.

Per dextram templum ingreditur, per sinistram exit.

Videlicet templum ingrediens memento, te ad Deum accedere; egrediens, ad mortales redire.

Dextera cuivis injicienda non est: Non quivis ad amicitiam adhibendus.

Angustum anulum ne feras. Non anxie nimum
vivas.

Ignem igni ne addito. Iratum noli stimulare.

Cor ne edito. Abstine curis supervacuis.

Adversus Solem ne loquere. Noli repugnare manife-
stæ veritati.

In astra nunquam intende digitum. Viros illustres ne
insectare maligne.

In arundinetis ne confabuleris. Ne crede, neve fami-
liaris esto levibus hominibus.

Ingrediens egrediens que volvas osculare. Initia fi-
nemque actionem perpende.

Faciem in fluvio ne specta, sed lava. Inanem vultus
tui speciem ne ames.

Sinistrâ manu cibum ne capito. Vive ex iis, quæ jure
tibi competunt.

In solitudine sine baculo ne ambula. Unum saltem
amicum colas, quô, tanquam baculô, nitaris.

Cibum in vas sordidum ne immittito. Cum improbis
tua secreta non facile communices.

Salem appone. Prudentiam ad actiones adhibe.

*In calceum dextrum præmitte pedem, in lavacrum si-
nistrum,* id est: Ad publicas actiones promptus
accede; ad privatas commoditates tardus.

Desiderius. Minervæ noctua es, qui hæc etiam
in tenebris vides. *Mercurialis.* Hoc lumen affu-
sum est ab aliis. Forsitan Ægyptiorum Hierogly-
phica, de quibus multa, requires. Quod si facis,
Cimmerias postulas tenebras, & Ænigmata vix
Delphico Deo explicanda. Quid enim? Accipiter
illis Deum significat. Scarabæus unigenitum fi-
lium: Nyctícorax mortem: Pelicanus amentem;
Cornices duæ conjugium: Nigra columba vidu-
am: Non vacat plura adferre. Quid, quæso, vi-
lius, quàm quod per murem indicent judicium,

quia ex diversis panibus purissimum atque optimum arrodit; amandemus hoc Hieroglyphicum ad pistorum, qui dicuntur inde farinae discrimen capere. Quod verò musca impudentiæ signum sit, id non est necesse in Ægyptiis Symbolis discere; cum enim abacta identidem redeat, quis ex vulgo hoc Ænigma non solvat? *Desiderius.* Ægyptiacas tenebras mihi illustrasti. Musca sim, si quid abs te reposcam ulterius. *Mercurialis.* Et ego Nilus esse volo unde haurire tibi usque & usque licet. *Desiderius.* Vel si Tantalus sim, restinxisti sitim. *Mercurialis.* Imponamus finem huic Capiti & toti Apparatu nostro Litterario. Artem te Symbolicam, quam vocant *Iconomasticam*, plenius docebit *Jacobus Masenius* noster in Speculo imaginum, & *Nicolaus Caussin* in suo Polyhistore Symbolico.

CAPUT CI.

Anacephalæosis,

&

*Coronis libri ac perlustratæ**Eruditionis.*

D*esiderius.* Quæ tibi præ meritis refertur gratia tantis? Quo duce & auspice ingens peraravimus æquor:

Taurum Neptuno, taurum tibi magnus Apollo.

Vel ut rectius loquar: ivimus nec puppe per undas, nec pede per terras: & patuit sine pennis pervius æther. Aut Mercurii certè induimus talaria, quæ sublimes nos æquora supra & supra terram rapido potârunt flamine, liquidasque per auras, perque globum, qui tegit omnia cœli. Quid enim non lustravimus & spectavimus? visimus initio quatuor principiorum genera, unde oriuntur reliqua,

liqua, quippe ex Simplicibus mixta; deinde majores minorésque flammæ, five per cœlum vagantes, five fixas & immotas; quique in terra suscitantur ignes, fumum & favillas emittentes: ætherios quoque tractus & spirabilem naturam jam frigentem, jam calentem, jam alias mutationes subeuntem, cum Æolia familia, ventis: Varias quoque impressiones & meteóra, five ignea, ut fulmina & tonitrua: five aëria & aquea, ut sunt nebulae, rores, pruinae, pluvia, nives, grandines, & Neptunum cum humidis regni subditis, eis tridente jura dantem: & Tellurem suo cum fœtu & sobole; quæque sub terra latent molliora succorum & duriora metallorum ac lapidum. Hinc progressi, perambulavimus stirpes vel irre-pentes humô: Vel fragiliùs inde surgentes: Vel robustiùs supra eam se efferentes. Inde factô ad animalia transitu, oculis subjecimus multigenas bestias, five palpatione, five reptatione, five volatu, five natatu, five gressu five victum quæ-rentes, aut pastu enutritos domesticô: seu feras, seu mansuetas. Præ omnibus hominem ita contemplati sumus, ut non extra & intra cutem modò ipsum, sed ossa quoque & viscera perno-sceremus; facultates animi scrutari sumus, ejus-que non minùs quàm corporis vires, ægritudi-nes, affectiones, defectiones perspeximus, di-versaq; aberrantis naturæ vitia consideravimus. Mox animum quasi recreaturi, per hortensia & rustica studia circumduximus: Agricolæ & quorumvis colonorum labores rurales, agrarios, vineaticos, olitorios, arborarios. Exinde nos artes exceperunt mechanicæ; primóque illæ, quibus Ceres conficitur; tum, quibus piscatu, aucupatu, laniatu curâ pecuariâ caro paratur, &

quæcunque vesca & coctilia artificiô coquinario condiuntur. Multiplices dehinc generis potus degustavimus: rem vestiariam & architectonicam inspeximus, diversâsque utensilium fabricas & officinas, figlinam, vitrariam, metallicam, linteariam, lignariam, coriariam. Postquæ visimus, quæ ad iter terrâ marique faciendum requirantur; quæ pondera machinis tollantur, rotentur, & quamcunque in partem moveantur. Exinde explorata nobis blandimenta sensuum & artes illos oblectandi. Ab his ad animorum culturam transgressi, scribendi, discendi, docendi rationem intelleximus. Percursis scholis Humanioribus tam Grammaticis, quàm Poëticis & Rhetoricis, in Academias nos contulimus, variâque Sapientum studia perpendimus. Sigillatim quæ sit ratio differendi, & disciplina veri falsique disputatrix ac iudex: quid in natura scrutetur & speculetur Physiologia; quid physiognómus seu physiognómon profiteatur. Quo assurgat metaphysica subtilitas, nationes suas longiùs à sensuum objectis abducens, & animas partim à corpore separatas, partim spiritus, nullâ concretione corporeâ unquam implicatos; & mentem illam æternam, Primúmque rerum omnium Motorem, omniâque ab illo dependentia & *Esse* suum trahentia, mirabili sagacitate, quantum rationi concessum est, permeans & pervadens. Subinde ad Mathematicas disciplinas pedem promovimus, & attentè auscultavimus, quomodo Arithmetica numerorum rationes ineat; quâ suavitate sonos attemperet Musica, quâ proportionem mensurationes magnitudinum, figurarum, partitionum Geometria componat & inter se conferat; quô libramentô Statica res ad trutinam

tinam & statêram ponderet; aut rem nummariam ad monetarias Leges exigat, & novæ veterisque pecuniæ valorem indicet. Optica nos docuit miram in visu variationem & hallucinationem. Geographia globum terrestrem ostendit, & expressas in eo terrarum mariûmque situs, ambitus, plagas, habitatores. Astronomia ad exhibitionem Sphæræ cœlestis monstravit stellarum motus, vias, discessiones, & observabiles posituras. Nec defuit Fastorum Computatio, quæ tempora in seriem & certas periodos digessit ac disposuit.

Post hæc Chronologia, non tempora tantum, sed quæ in temporibus acta gestaque ab orbis ortu usque ad nostros, quos vivimus, annos compendiô enarravit. Nec Historia nesciri voluit, & quis modus, quódque discrimen in rebus enarrandis sit, exposuit. Inter has artes eminuit comes & affabilitas Philosophiæ Moralis seu Ethicæ, quæ mirâ nobis claritate explanavit officia Prudentiæ, Temperantiæ, Fortitudinis, Justitiæ, Civilitatis morum. Accessimus porrò Chirurgos, Pharmacopœos, Medicos, & quæ ad salutem corporis conservandam morbósque pellendos pertinent, non negligenter didicimus. Jurisconsultos postea & Juris tribunalia visitavimus, & nostri veterisque ævi Judiciorum formas observavimus. Ad Regiæ quoque Theologiæ limina admissionem habuimus, & quid ex illius speculatione vel credendum, aut piè sentiendum, vel ex praxi agendum sit, aut omittendum, reverenter excepimus.

Ex Lyceo Academico digressi, privatas ædes intravimus, & officia patrum matrûmque familias, conjugum, parentum, liberorum, propin-

quorum, dominorum, famulorum expendimus. Hinc in publicum & forum procedentes, perspeximus, quid Societas Civilis exigat, quæ habitantium & habitationum ornamenta & commoda: quæ Legum jussa: Magistratum scita: Parentium obsequia. Inde, quoniam multum ad Politiam attinet rerum venalium cura, pedem tabernis mercatorum intulimus, & quid profint, quid obsint Reipublicæ, in oculos & cogitationem vocavimus. Et quia non Legibus tantum constringendus est animus, sed unà cum corpore relaxandus quoque; vidimus modos multifarios relaxationum & ludorum. Inter quos cum convivium magnum obtineant locum, spectavimus varios Convivantium ritus. Cum jus naturæ persolvendum sit omnibus, quæ juxta defunctis debeamus, cognitioni & curæ habendum duximus. Dehinc ad majora conversi, quò Regnum se potentia & majestas extendat, haud otiosi inquisivimus: quæque sint aulica munia ac servitia, longò ordine aspeximus; à sceptris verò & coronis cum vel ambitio vel invidia abesse non possit, turbas seditionum & bellorum tumultus in conspectu habuimus, & quidquid ad cruentum Martis opus spectat. Hinc nobis Religio, sine qua nulla salus nec bello nec paci, aras suas monstravit, & quid Deus sit, quæque Deo debeantur obsequia, declaravit. Ritè olim Numen coluerunt Hebræi, postea superstitiosè & sacrilegè, cum Servatorem gentis humanæ, cœlo missum, etiamnum hodie pertinacissimè repudient. Post Judaismum ad Idolomaniam ora gressusque convertimus, & quàm latè tenebras & insaniam propagaverit, dolentes recolimus. Ab his malorum portentis ad pestilentiores Hydram oculos refle-

refleximus, ac execranda Mahometis dogmata non sine terrore percepimus. Exinde respiravimus, ubi nos Christiana Religio, seu Fides Orthodoxa, per sacratissima & castissima sua Mysteria, amantissimè prehenso manu circumdixit, miraque dulcedine delinivit. Sed, heu me! in quas pestes mox incidimus, illæsi tamen, (qui Superum favor & tuus est ductus) quas vel nominare, nedum sectari, nobis honori est. Monstra, horrida monstra! Hæreses.

Atque sic iter absolveramus nostrum; cum tu, gratiam aucturus gratiâ, ad numerum explendum centenarium, tria addidisti Capita, tanquam tres Charites, quibus me tibi ita devinxisti & obstrinxisti, ut rubendô & tacendô malim loqui; quàm fandô, nihil dicere. Qualis exivi! qualis redeo domum!

Quas tibi persolvam grates! quæ digna reponam

Munera? vos Superi, meritis date præmia tantis.

Mercurialis. Quis entheus te calor agitat, *Desideri?* Quas tu mihi grates memoras, in te refundo libens, & illud *Terentii* repono:

Si tibi quid feci, aut facio, quod placet, (Simo) &

Id gratum fuit adversum te, habeo gratiam.

Præstitutam emensi sumus viam, meô non minùs solatiô, quàm tuô gaudiô & commodô, si, quod præ te fers pretium, itineri nostro à doctrina accesserit. Et quia pro condore meo nihil tibi dissimulo; nolim, existimes Corinthum te appulisse, si, mecum hunc Rerum & Verborum Apparatum perlustrandô, totum vidèris tibi Eruditionis orbem pervasisse: Crede mihi, si verum loqui volumus, magis in exordio quàm in terminis sumus. Quod si aliquatenus prodiimus, vestigia tamen impressimus, quæ in summo hærent. Gra-

viore opus est pede , & fortius fixô, si , quæ te artibus & scientiis perambulavimus , altiùs penetrare velimus. Id modò nobis propositum fuit , ut quod in officiis *Tullius* filium suum monuit , orationem efficeremus pleniorum. Tu utere & fruiere, quod tecum tuique æqualibus sine invidia communico , & sine fictione didici ; eoque tuam refer doctrinam omnem , ubi novum fidus mices inter illos , qui , quod fuerint cum virtute docti, *fulgebunt in perpetuas æternitates*. Vale, & vive memor mei. *Desiderius*.

*Spiritus hic vacuas priùs est tenuandus in auras.
Quàm subeant animo meritorum oblivias nostro.*

Ad majorem DEI gloriam,
& Eruditionis incrementum.

Index primus Caputum.

ap. I. Ingressus ad lustrandum Eru- ditionis Apparatu. pag. 1.	XXVI. Functio vitalis. 101
II. Prima Forma Mundi, Elementa. 3	XXVII. Functio animalis, cum sen- su, motu & quiete. 149
III. Æther cum astris. 7	XXVIII. Mens cum affectibus, & conscientia. 113
IV. Ignis cum igneis impressi- bus. 10	XXIX. Accidentia præter naturam, morbi; primò externi. 117
V. Aër cum ventis, & apparitioni- bus aëris. 13	XXX. Interni morbi. 121
VI. Aqua cum aqueis meteòris. 16	XXXI. Vitia naturæ & monstra. 126
VII. Terra cum fossilibus, vulgò Mineralibus. 20	XXXII. Rusticane artes, primum- que Horti cultura. 130
VIII. Succus Fossiles. 23	XXXIII. Agricultura seu Agricola- tio. 137
IX. Metalla. 24	XXXIV. Bucolica, seu Pastoritia. 142
X. Lapides Vulgares, & Pretiosi. 27	XXXV. Artes alimonie frumenta- ceæ. 155
XI. Vegetabilia tantum, seu Germinantia. 30	XXXVI. Artes carnei alimenti. 158
XII. Herbæ herbaceæq; fructus, ac flores. 31	XXXVII. Artes potulentorum. 167
XIII. Frutices, eorumque Fructus. 43	XXXVIII. Vestimenta. 173
XIV. Arbores, arboreæq; Fructus. 46	XXXIX. Artes vestiariæ. 177
XV. Animalia in genere; & in specie rudiora: Palpitantia, Re- pentia, Serpentia. 53	XL. Artes ædificatoriæ. 184
XVI. Aves, aliæque Volatilia. 57	XLI. Artes utensilium, & primò ar- gillaceorum & vitreorum. 195
XVII. Pisces, aliæque Natatilia. 66	XLII. Artes metallicorum utensilium. 198
XVIII. Quadrupedia; primum man- sueta, pecora, & jumenta. 71	XLIII. Artes utensilium lineorum ligneorum, coriaceorum. 210
XIX. Quadrupedes feræ, & amphi- bia animantia. 76	XLIV. Artes itinerum; primum pe- destris. 223
X. Homo. 83	XLV. Equitatio & Aurigatio. 226
XI. Corporis humani externa membra. 86	XLVI. Natatio & Navigatio. 229
XII. Partes corporis osseæ. 92	XLVII. Machinæ tractoriæ. 237
XIII. Carneæ partes corporis, & internæ. 94	XLVIII. Artes oblectatoriæ. 144
XIV. Humores corporis cum spiri- tibus. 97	XLIX. Artes culturæ humanæ. 262
XV. Functio naturalis. 98	L. Literæ, Charta, Scriptura Li- bri, cum administratoriis artibus. 255.

Index I. Caputum.

L I.	Modi discendi & proficien-	LXXIX.	Oeconomica.	629
	di, Auditio, Lectio, Scrip-	LXXX.	Conjugalis Societas.	633
	tio.	267	LXXXI.	Parentes, Liberi, Co-
L II.	Scholæ Grammaticæ.	274		gnati, &c.
L III.	Poëtica, seu Schola Huma-	284	LXXXII.	Heri, famuli.
	nitatis.	284		642
L IV.	Rhetorica.	300	LXXXIII.	Politia : ubi lustrame
L V.	Dialectica.	312		urbis.
L VI.	Phyfica.	324	LXXXIV.	Societas Civilis.
L VII.	Metaphysica.	332		649
L VIII.	Arithmetica.	335	LXXXV.	Mercatura.
L IX.	Musica.	345		659
L X.	Geometrica.	355	LXXXVI.	Modi relationum cor-
L XI.	Geodæfia, seu terræ parti-	361		poris & animi.
	tio, ac divisio.	361		663
L XII.	Statica, sive ars pondera-	369	LXXXVII.	Ritus Convivales.
	di.	369		680
L XIII.	Res Monetaria, sive Num-	374	LXXXVIII.	Ritus Natalitij, & Nu-
	maria,	374		ptiales.
L XIV.	Optica.	383		692. 697
L XV.	Geographia.	388	LXXXIX.	Ritus Sepulchrales.
L XVI.	Astronomia.	409		703
L XVII.	Computatio Fastorum &	426	X C.	Regnum, Rex, Regina
	Prognostica.	426		administratio.
L XVIII.	Chronologia.	440		710
L XIX.	Historia.	529	X C I.	Turbæ Regnorum &
L XX.	Ethica; speciatim Pruden-	536		Bella.
	tia.	536		724
L XXI.	Temperantia.	543	X C II.	Religio, seu Cultus Di-
L XXII.	Fortitudo.	551		vinus.
L XXIII.	Iustitia.	555		758
L XXIV.	Civilitas morum.	562	X C III.	Ritus Judaici, seu Juda-
L XXV.	Medici, cum Pharmaco-	572		ismus.
	pœis & Chirurgis.	572		766
L XXVI.	Jurisprudentia & Jurispe-	585	X C IV.	Idololatria.
	riti.	585		779
L XXVII.	Judices, Judiciarius ordo	602	X C V.	Mahometismus.
	seu forma; Executio Sen-	602		791
	tentiæ.	602	X C VI.	Christianismus.
L XXVIII.	Theologica.	620		799
		620	X C VII.	Hæreses.
				820
			X C VIII.	Antonomastica quarun-
				dam rerum, ex histo-
				riis & fabulis, expli-
				catio.
				832
			X C IX.	Emblematicum ex hi-
				storia sacra Corolla-
				rium.
				857
			C.	Syntagma Symbolorum
				miscellaneum.
				875
			C I.	Anacephalæosis & coro-
				nis libri, ac perlustra-
				tæ Eruditionis.
				782

Index II. rerum potiorum.

A.

A Bdomen.	95. 96	Æramentarius, & Ærarius, v. Fa-	
Abjectio animi.	553	ber.	202. 230.
Abstinentia.	544	Ætatis humanæ incrementa.	84
Academica studia & honor.	253. 254	Ætatum quatuor discrimina.	84. 85
Acicularius, v. Faber.	201	Affabilitas.	594
Acquirendi modi.	595. 596	Affectiones animi.	116. 537
Acrostichon.	292. 293	Africa.	397. 399. 400
Actio Civilis, Criminalis.	603. 604	Agricoltura.	137
Actor.	603	Albarium opus, v. Opus.	187
Actoria, Symbola, Philologica, de-		Alce animal.	77
sumpta ex arboribus.	52. ab ani-	Alchimista seu Chrysopœus.	208
malibus.	56. 154. ab avibus.	Algebra.	342
64. 65.		Allegoria.	305. 306
piscibus.	70. quadrupedibus man-	Alutar is.	182
suetis.	74. 75. feris.	America.	397. 400
81. 82. ex ho-		Amicitia.	557. 558
mine.	85. ejusque membris.	Amnis.	17
90.		Amphibia animalia.	76. 80
ossibus.	94. variis corporis parti-	Amphitheatrum.	666
bus & humoribus.	96. 97. 98. cor-	Amplificatio Rhetor.	304
de.	104. sensibus.	Anaglyptica.	207
111. 112. 113.		Anagramma,	292
ab esculentis.	166. potulentis.	Angeli.	760
172. 173. vestibus.	176. 177. arti-	Angulus.	356
bus vestiariis.	183. ædificiis.	Anima, & ejus facultates.	330
194.		Animal.	53
figlina.	197. fabris metallariis.	Animalium diversæ voces.	102
209. aliis mechanicis.	222. ab e-	Animus generosus.	550. 551
quitatione & ventione.	228. 229.	Anni minutissima partitio.	8
navigatione.	236. 237. machinis	Annus naturalis.	430. civilis.
variis.	243. oblectamentis sen-	bisextus.	432. embolismalis.
suum.	251. 252. numeris.	Sabbathicus.	433. 774. Platoni-
Musica.	354. Geometria.	cas.	433
361		Anseres.	150
270		Antipathia.	328
184		Antiperistasis.	328
645		Antonomasia.	305
ibid.		Aper.	79. ejus venatio.
188		Apes.	151. 152. 153
653		Aphthonii exercitationes.	310
191		Apogæi planetæ.	417
291			
292			
552			
391. 410			
440			
372			

App

311E

311E

Index II. rerum potiorum.

Apparatûs hujus scribendi causſæ, & difficultates Præfat.	Astronomia.	409. 41
Appetitûs duplex.	Athei.	76
Aquæ diverſa nomina & natura.	Atramentum ſcriptorium.	258. ty
Aquæductus.	pographicum.	26
Aquatilium diſtributio.	Auceps, aucupium.	15
Araneæ marinæ.	Auctio, ſeu venditio ſub haſta.	6
Aratio.	Auctores Claſſici.	271. 272. eoru
Aratrum.	inter ſe comparatio.	273. 27
Arborator.	Audacia ſtolidæ.	55
Arbores umbriferæ. 46. 47. 48. ſte-	Auditio, modus diſcendi.	26
riles ibid. pomiferæ. 48. nucife-	Auditus.	109. 24
ræ. ibid. bacciferæ 50. aromati-	Aves rapaces. 61. aquaticæ. ibid	
feræ. ibid. reſinoſæ.	cohortales.	145. 14
Arboretum.	Avium diſtributio generalis.	57
Arboris partes, 46. 47. folia.	præcipuæ, & viliffimæ.	58. 59
Arborum diſpoſitio. 135. fructifica-	vernacuſæ. 59. campeſtres.	60
tio. 51. fructus.	ſilveſtres.	ibid
Arbuſculæ topiariæ.	Avium minorum diſtinctio ex paſt	
Architectonicæ partitio,	& cantu.	6
Architemus.	Aures, auriculæ.	8
Arcuarius. v. Faber.	Aureus & aurea moneta.	37
Arcularius ſeu ſcriniarius.	Aurifex. v. Faber.	20
Arena.	Aurigæ munia.	22
Aréolæ hortenſes.	Aurum.	2
Argentum.	Auromata opera.	24
Argumentorum genera. 317. loci.	Axiomata Philoſophica.	331. 332
	Geometrica.	360. 36
	B.	
Ariſtotelis libri Logici. 319. Phyſi-	Bajuli varii.	238
ci.	Baliſtæ & bombardæ.	203. 20
Arithmetica 335. Coſſica ſeu Alge-	Balneæ.	24
Lra.	Balfamum.	4
Armatura.	Barba.	88. 24
Ars.	Barbariſmus.	277
Arteria.	Belgium.	40
Artes liberales. 252. ruſticanæ. 130	Bellatores varii.	728. 72
mechanicæ.	Bellum 724. ejus cauſſæ. 725. appa	
Asia.	ratus.	725. ſeqq
Aſinorum pons.	Bibliopégus.	263. 264
Aſinus.	Bibliopóla.	269
Aſſis partes. 370. valor.	Bibliothecarius, Bibliothéca.	ibid
Aſtra.	Bonitas Ethica.	537
Aſtologia judiciaria. 435. ejus va-	Boreas.	15
nitæ.	Brachia.	89

Bray

Index II. rerum potiorum.

tractarius.	205	Causæ rerum.	327
trassica.	39	Causarum Rhetor. genera.	302, 303
brevia.	17	Cellarius.	662
bulbus.	143	Census.	598
Bubuli generis quatuor gradus.	146.	Cera, Cerarius.	220
	147	Cerebrum.	95
Bucolica.	142	Cerevisiæ coctura.	171
Bulbosa radix.	39. 40	Cervus.	77
Butyrum.	144	Cete.	68. 69
C.		Calcographus.	250
Cacodæmones.	761	Characteres typici.	261. 262
Cæmentarius faber, v. Faber.		Characteres dicendi diversus.	306
Calamus scriptorius.	258	Charta antiquorum. 265. chartæ	
Calcei varii.	175. 176	nostræ confectio, ibid. charta di-	
Calculorum lusus.	678	versimoda.	257
Calendæ.	433. 434	Chartarum lusus.	678
Caléndarium. 434. Gregorianū.	431	Chirurgus, 580. 581. ejus medica-	
Calvaria.	92	menta & instrumenta. 582. 583	
Calx.	186	Chria.	319
Cambium.	599	Christi nati tempus.	442
Campāna.	203	Chronologia.	440
Candidati honorum.	658	Chronodistichon.	292
Candor animi.	549	Chrysopæus, v. Alchimista.	
Canes. 74. 148. 149. 161. 162		Chylus.	98. 99
Cantus regula & modus.	346	Chymicus.	578
Cantus triformis. 350, 351. suavis.		Chymus.	99
352. absonus. 353. canendi ge-		Ciconia, machina tractoria.	239
nera.	ibid.	Circuli in globo Geographico.	399
Capilli.	86	in sphaera.	410
Capræ.	146	Circuli polares.	412
Caprarius.	143	Circuli quadratura.	361
Casparius.	210	Circulus Logicus. 342. Geometri-	
Carmen retrógradum. 293. Ethni-		cus.	358. 359. 360
cum, s. Echeticum, Centauri-		Circus Romanus.	674
num, Leoninum.	293. 294	Cives Romani.	655
Carminum differentiæ.	387. seq.	Civium ordinis & officia.	649. 650
Carnea alimenta.	158. seq.	Clavarius.	201
Carpentarius.	218	Clavichordium.	217. 218
Carpio,	67	Clementia.	546
Carptor mensæ seu structor.	682	Climata.	392. 393. 394. 395
Carpus.	90	Cœli natura. 421. orbes.	422
Castitas seu continentia.	545	Cœna recta.	686
Catechresis.	305	Collum. 89. ejus vestitus.	175
Categoriæ seu Prædicamenta.	319	Colori officia.	138. 139

Index II. rerum potiorum.

Colores. 107. 108. Musici.	352	Cuprum.	
Columba.	149. 150	Curatores.	
Columnæ.	189	Currus partes.	
Coluri.	411	Currum varia genera.	
Cometæ.	9	Cursores in stadio.	
Comitia Romana.	593	Cursor.	
Comœdia.	665	Cyclus.	
Concertatio scholastica.	280. 281	Cyprinus.	
Conchylia.	67	D.	
Conciones historicæ.	534	Damæ.	
Concoctio trina.	98. 99	Dania.	
Concordia.	550	Debita.	
Confirmatio Rhet.	304	Decorum capitis. 563. oculorum	
Conjuges. 633. officium illorum.	ibid. faciei. 564. sermonis. 565.	cervicis. ibid. brachiorum. ibid.	
	635. 636	sessionis, incessus. ibid. congru-	
Confanguineorum gradus.	639	sus. 566. 567. in lusu. 569.	
Conscientia.	117	mensa. 663. templo, schola, cul-	
Constantia.	552	culo. 569.	
Constellationes.	413	Definitio.	
Consules.	653.	Dei natura. 758. 759. nomina. 759.	
Contubernium.	632	Demissio.	
Convivatio.	568. 680. seqq.	Dentes.	
Coquus & ars coquinaria. 562. 163.		Descriptiones historicæ quàm v-	
Coculus seu ciniflo.	166	riæ.	
Cor.	101	Diæta.	
Coralium.	29	Dialectica.	312. 313. seqq.
Coria lapidum.	186	Dici partes.	
Coriarius.	181. 182	Dies festi, profesti.	428. 429.
Cornarius.	221	Dies naturalis, artificialis.	427. 428.
Coronæ militares.	725	Digitus.	
Corporis vitia.	117. 118	Disciplina scholastica.	
Corpus gibbum. 360. planum. 339.		Discipulus.	
solidum.	ibid.	Discubitus mensæ.	
Cossica.	342	Dispositio Rhetor.	303. 304.
Coriarius seu famiator, cultrorum		Divisio.	
evacuator.	201	Doliator, v. Vietor.	
Cribrarius.	210	Dominia, & jurisdictiones. 595. 596.	
Critici.	273. 278	Domus & ejus partes.	
Crocodilus.	80	Dormitionis varietas.	
Crustata natatilia.	69	E.	
CrySTALLUS.	28. 29	Echenéis, seu remora, piscis. 68. 69.	
Cubiculum & ejus utensilia. 630.		Eclipsis solaris, lunaris. 411. 412.	
	631	Ecliptica.	
Cultarius. v. Faber.	200		

Index II. rerum potiorum.

ucatio.	638	ctearius. 203. 204. 205. bracteo	
phas.	76	larius, bracteator, aurifex, 205.	
ocutio.	304. 305	206. monetarius.	208
ectrum.	26	Fabrica cœmentaria.	186. 187
abléma.	290. 291	Facies.	86
iphyteuta.	599	Famulorum munus.	642. 643.
ptio.	597. 598	Fastorum computatio.	427
caustus.	196. 250	Fauni & Satyri.	129
untiatio.	315	Febres.	124. 125
actæ.	432	Femora & pedes.	90
hippiarius.	229	Fenestræ.	192
igrramma.	290	Feriæ. 428. Gentilium.	764. 765
ilogus Rhet.	304	Ferrum.	25
istolarum genera.	398	Fiber seu castor.	80
ocha.	440	Fibræ.	94. 95
ulum exquisitius. 689. 690. ple-		Fibularius.	201
bejum.	691	Fidejussio.	580
ues, equitatio.	226	Fidium cantus.	351
uifo.	143	Figulus.	195
uorum vitia. 73. indolens varia.		Figuræ Rhetoricæ. 310. Poëticæ.	
	147. 148	289. 290. Geometricæ. 356. 357	
gata tractoria.	239	Fila ferrea, ænea, &c.	205
inaceus.	79	Fistuca. 240. Fistucarum opus. ibid.	
rores Philosophorum vet.	334	Flabilis cantus.	351. 352
uditus, doctus, peritus, quô disci-		Flator seu fusor æris.	203
mine.	253	Flores.	36. 37
uditus & eruditio quid.	2	Fluentum.	17
hica.	536	Flumina nobiliora.	407. 408
rópa.	397. 398	Focaria.	166
trapelia.	548	Fœnum, v. Prata.	143
cerpta.	270	Fontium mitabilia.	20
ercitia scholastica.	280	Fora.	646
F.		Fornax.	196
ber lignarius. 184. 185. parietari-		Fortis vir. 553. 554. Fortitudo.	
rius, lapidarius, laterarius, cæ-		521. 551. 552	
mentarius. 185. 186. vitrarius.		Fortuna & casus.	763
ocularius. 196. specularius. 196.		Frenarius. 219. frenum.	226
197. ferrarius. 198. 199. ferarius.		Frons.	87
199. 200. cultrarius. 200. acicu-		Fructus oleracei.	40
larius, fibularius, calcarium, ar-		Frugalitas.	547
tifex. 201. minutarius, tormen-		Frumenta.	40
tarius, toracopœus. 201. 202. æra-		Frutices. 43. palustres.	45
rius, æramentarius. 202. 203.		Fullo.	179
veteramentarius, stannarius, bra-		Fulminum genera.	12

F. n-

Index II. rerum potiorum.

Fundorum diversa nomina.	118.	dimentariæ. 41. 42. vinariæ.	
jura.	140	Herbarum partes.	31
Fungorum & tuberū species.	30. 31	Herbariæ rei controversiæ.	
Fusio operis ærei.	203	Heri munus. 642. virtutes. 643.	
G.		Hispania.	400.
Gallia antiqua. 401. recentior. ibid.		Historia multiplex. 529. 530.	
Gallinæ & Galli.	150	partes. 531. seqq. laus &	
Gazéla.	79		534.
Gemmæ. 28. 29. gemmarius.	207.	Homo. 83. platonicus.	
	208	Horæ partes.	
Geodæsia.	361	Horarum per universum orbem	
Geniorum vires.	761	scrimina.	
Geographia.	388	Horizon.	391.
Geometriæ dimensiones. 355. 356		Horologium rotatile. 241. scio	
Germania.	402, 403	ricum.	387.
Germinantia.	30	Hortenses areolæ.	
Gesticulatores.	663	Hortensia instrumenta.	130.
Gladiatores veteres. 673, nostri		Horticultura.	30.
temporis.	672. 673	Hortorum sepimenta.	131.
Globus universi. 4. geographicus.		Humeri. 89. Humilitas.	
389. cœlestis.	409, 410	Humores corporis.	
Græcia vetus.	402	Hydrographia.	
Grammatica. 276. Grammaticus.		Hyperbaton.	
Grammatista.	277. 278	Hydrargyrum,	
Granadilla, flos.	38	L.	
Gratitudo.	557	Jaculatores.	
Gula.	89	Ideæ.	187.
Gulo, animal.	81	Idiodismus.	276.
Gustatus.	246	Jesuitarum scholæ.	278.
Gustus.	105	Ignes artificiosi.	247. 647.
Gypsum.	186	Imitatio Poëtica.	294.
H.		Imperium Romano Germani	
Hebræi Patriarchæ. 452. 453. Pon-			715.
tifices. 453. Judices. ibid. Reges.		Inaurator corii.	
453. 454. Duces. 454. Hebræo-		Incolæ terræ diversi, variæque,	
rum festa. 773. Sacra. 777. Do-		nominati.	396.
ctores. 775. Cabalistsæ, Talmudi-		Incrustatio.	
stæ, &c.	776	Indictio.	432.
Heluónes.	685	Insecta gradientia. 54. volantia.	
Hemisphærinm.	412	aquatilia.	
Herbæ gramineæ. 32. 33. medi-		Insolátor.	
cinales. 33. 34. 35. coronariæ.		Institutio literaria.	
36. 37. edules. 38. 39. 40. 41. con-		Instrumenta geodætica. 362.	
Hereditas.	640	fica.	217.

Index II. rerum potiorum.

LII

Index II. rerum potiorum.

Majorennæ, minorennæ.	620	pugnatio. 750. repugnatio. 752	
Malleator.	202	Militum auctoratio. 726. exercita-	
Mali seu Pomi.	48. 49	tio. 727. concenturiatio, varie-	
Manfuetudo.	546. 550	tas. ibid. expeditio. 729. 730. Mi-	
Manus.	89	litares præfecti. 728. militaria	
Mare. 17. Maria diversa.	405. 406	vocabula peregrina.	736
Margaritæ.	29	Missus seu fercula mensæ.	682.
Maris sinus.	406	Modestia.	548
Marfuparius.	220	Molæ farinariæ.	156
Martes.	79	Monarchiæ quatuor.	443
Matheſeos partitio.	335. 336	Moneta nostræ ætatis. 377. 378. an-	
Medicæ artis divisio.	572. 573	tiqua.	381. 382
Medicamentorum genera.	574. 580.	Monetarius.	381
corum notæ pharmaceuticæ.	577	Monoceros.	76
Medicorum discrimen.	573. offici-	Monopólæ.	161
um.	574. 575	Monstra. 126. 127. monstróſi. 129	
Melodiæ diversæ.	350	Montes celebriores.	403. 404
Memoriæ ars.	308	Morborum causæ. 117. Morbi ex-	
Mensæ instructio. 681. ministri. ib.		terni. 118. interni. 120. 121. ex	
mensæ secundæ.	683. 684	ventriculo. ibid. intestinis. 121	
Mensis	429	hepate. ibid. aliis partibus corpo-	
Menſoria virga.	361. 362	ris. ibid. vitiositate sanguinis. 122	
Mensuræ geodæticæ. 363. 365. agra-		læsione sensuum. 123. obstructio-	
riæ. 365. profunditatum. 366. li-		ne nervorum.	124
quidorum. ibid. aridorum.	367	Morborum diversi effectus.	124
Mercatorum genera	659. 660.	Morum civilitas.	562
Mercium pretium, v. Pretium.		Motus localis.	110
Meridionalis circulus.	412	Mulus.	74. 148
Messis.	139	Mundi exordium. 441. septem æta-	
Metalepsis.	305	tes.	442
Metallarii.	198	Mures varii.	74. 80
Metallorum discrimen.	24. 25	Musculi.	94. 95.
Metaphora.	350	Musica instrumenta. 217. 218. 246.	
Metaphysica.	332. 333. seqq.		247
Meteórum.	10. 18	Musica triplex.	345
Methodus docendi & dicendi.	323	Muscorum modulorum nomina.	
Metonymia.	305	346. 347. discrimen. 350. sylla-	
Metra Poëtica.	286	bæ. 347. litteræ seu notæ. 348.	
Militia Romæ vet. 740. delectus mi-		colores. 352. compositio.	350
litum ibid. ordo. 741. arma. 742.		Mutuum.	577
acies. 743. disciplina. 745. mu-		Mythologia Deorum falsorum. 780	
nia. ibid. exercitia. 746. leges. 747		N.	
stipendium. ibid. præmia. 748.		Narratio.	297. 298. 304. 530
machinæ. 749. tormenta. 751. op-		Nasus.	88
			Nata-

Index II. rerum potiorum.

Natalitii ritus & gaudia. 692. 693.	Opilio. 143
Natalitia crustata. 69. testacea. ibid.	Optica. 384. 387
Natatio. 229	Opus albarium. 187. reticulatum, ibid.
Natura. 325	vermiculatum. 286
Navale. 647	Oratio ligata. 277
Navalia officia & ministeria. 233	Orationis solutæ partes. 301. vitia. 277
Naufragium. 235	Orbis quatuor partes. 397. 398
Navigatio. 234. Navis partes. 230.	Organum musicum. 216. 217
armamenta. 231. navium gene- ra. 232. 233	Ortus & occasus stellarum. 416
Nervi. 94	Osseæ partes capitis. 92. manuum. 93. pedum. ib. aliarum partium. 94. seqq.
Netrices. 178	Ossium juncturæ. 93. 94
Nodarii. 181	Ovatio. 754
Noctis partes. 7	Oves. 145
Nonæ. 434	
Numeri. 336. eorum divisio, distin- ctio, supputatio, &c. 336. 337.	P. 143
338. seq.	Pabula. 725
Nummi varii, eorumque valor. 373	Pacis tractatio. 669
Nuptiales ritus. 697. 698	Palæstritæ. 238
Nuptiarum contractio. 634	Palangarii. 157
Nutricis officium. 637	Panes. 639
	Parentum officium. 78
O.	Pardus. 185
Observantia. 557	Parietarius, v. Faber. 627. 638
Obsessorum defensio & repugnatio. 734. 735	Partus. 142
Obsidio urbis & oppugnatio. 732	Pastoritia. 143
Obstetrix. 637	Pastorum nomina & officia. 181
Ocularius, 4. Faber. 196	Patagiarius. 552
Oculi. 87	Patientia. 149
Odaxatus. 246	Pavo. 72
Oeconomia. 629. 630	Pecora majora, minora. 142
Officiales civitatis. 650. Regis. 714	Pecorarius. 142
Oleracei fructus. 40	Pecoris saginatio, morbi, procura- tio. 144. 145
Olfactus. 104. 105	Pectinarius. 221
Olitor. 132	Pectus & adjuncta. 89
Olivitas. 134	Pedes. 90
Olympici ludi. 669	Pegmata artificiosa. 242. 667
Onageri. 79	Pelicanus. 61
Onomatopœia. 305	Pellio. 182
Opifices. 650	Peregrinatio. 225
Opifices juvenes & tirones. 221	Periphrasis. 306

Index II. rerum potiorum.

Perseverantia.	552	Polonia. vid. Sarmatia.	
Phalangium seu tarantula.	552	Ponderum partitio.	371
Pharmaca.	576	Pontes.	648
Pharmacopœus.	577	Porci.	146
Philautia.	544	Portus.	647
Philologia.	2	Potulenta.	167
Philosophiæ distributio. 312. 313.		potus mustulenti.	170
Philosophorum sectæ. 313. errores.		Præceptor.	275
	334	Prædicamenta s. Categoriæ.	319.
Phoenix.	58		320
Phrygio.	180	Prælium. 730. navales.	338
Physica principia. 324. 325.	326	Præstigiatores.	663
Physiognomia.	436	Prætores.	653
Pictura.	248	Prata. fœnum.	143
Pietas.	557	Pretium Christi venditi.	381
Pigritia animal.	80. 81	Pretium mercium.	660
Pilarum genera. 675. ludus. 675.		Prognostica rusticorum.	437
	676	Promotio scholastica.	283. 284
Pileones.	181	Pronuntiatio.	309
Pincerna, Prægustator.	681	Propinationes.	684
Piscatio, Piscator.	158	Propinquitates.	635
Piscina.	154	Proportionum præcipuæ species.	340. 341
Piscium cura. 153. pisces fluviatiles.			597
66. 67. lacustres, pelagici. 67. 68		Protocôlon.	
Pistor. 156. Pistrinum.	155	Prudentia. 536. 539. œconomica.	
Placentæ variæ.	164. 165	542. politica, regnatric, polemica.	543
Planetæ. 8. 9. 412. 413. apogæi,		Pugiles.	671. 672
perigæi, stationarii, retrogradi		Pulmones.	101
417. eorum giratio. ibid. conjun-		Pulsatilis cantus.	345
ctio. oppositio. 418. viros. 420.		Punctum.	348. 349
421. domus,	421	Pyrotechnica, seu ars igniaria.	247
Planta. 30. plantarum propagatio,		Pyrorum genera.	49
depurgatio.	133		
Plumbum.	25		
Pluviæ indicia.	437	Quadrupedum partes.	71. 81
Pœnæ maleficorum. 588. 589. Pœ-		Quæstio seu status Rhet.	302. 303
nitentia.	556. 557	Qualitates.	719. 329
Pœtarum veter. comparatio. 286.		Quantitas.	319
	seq. 296		
Poetica.	280. 284. 296	R.	
Polares circuli. 412. Poli.	410	Radii visiones diversi.	388
Polentarius.	276	Rarefactio.	529
Polio.	201	Ratio. 114. Ratiocinatio	ibid. 316
res. 251a.	644	Regalia jura.	712
		Regiminis forma triplex.	644
		Regni	

Index II. rerum potiorum.

Regni fundamenta.	716	Scribendi modi diversi,	256
Rei familiaris acquisitio.	630	Scriptio.	270
Reip. bona constitutio.	644. 651	Scriptura varia.	258. 259
Relatio.	320	Sculptoria.	250
Religio.	556	Scytala Laconica.	260
Restio.	210	Secula à Christo nato.	455. seq.
Restitutio.	601. 602	Segmentarius.	180. 181
Reticularius.	181	Senátus.	656
Reus.	604	Sensu læsi.	173
Rex & primates.	711	Sensus quinque, 105. interni.	110
Rhetoricæ partes.	280. 299. 300. 501	Septa fundorum.	138
Rhetor. Orator, Declamator.	300	Septimana.	428. 429
Rhinoceros.	76	Sepulchrales ritus.	707. seqq.
Risus.	116	Serarius.	199
Romæ vet. magnitudo.	648. cives.	Serenitatis indicia.	437. 438
634. Comitia.	592. 593. Judicia.	Sericarius.	180
602. Magistratus.	652. Mos ac-	Serpentes.	55
cumbendi.	686. ritus genethlia-	Servi.	642
ci.	692. nuptiales.	Sestertiorum supputatio.	374
697. seq. fe-	pulchrales.	Siclus	380. 381
703. seqq.		Siderium magnitudo.	424. distantia
Rosæ partes.	43.	à terra.	425
Rotæ partes.	219	Signa Zodiaci.	414. 415
Ruderatio.	187	Silvæ memorabiles.	404
Rusticæ rei divisio.	130	Simius.	79
Rustica instrumenta.	137	Sinus marini,	18. 406
Rusticorum nomina.	137. officia	Sobrietas.	544
	138	Solis effectus.	419. celeritas.
Rusticitas in mensa.	168.	Sol menfor temporum.	7
S.		Solæcisinus.	276
Saccharum.	151	Solstitium.	410
Sacra Gentilium.	780 783	Somnium.	111
Saltatores.	670.	Somnus.	110
Sannator.	201	Soni quantitas.	102. 305. signa.
Saponarius.	220	Sonorum & vocum varietas, in di-	349
Sarmatica.	402	versis animalibus.	102. in homi-
Sartores.	181. Sartrices.	ne.	ibid.
Satio.	139	Sophisma.	322
Sacrificator.	244	Sophista.	ibid.
Schola.	274. 275. Scholastica disci-	Species impressæ & expressæ.	330
plina.	283. exercitia.		331
Sciurus.	80	Specularius v. Faber.	196
Sclopetorum partes.	202	Speculorum diversa ratio.	387
Scopularius.	221	Sphæra cœlestis.	409. 410
Scribæ officium.	259		Spi-

Index II. rerum potiorum.

Spiniferae vites.	44	329. ejus indicium.	97. 98
Spiritus tres. 97. functiones eorum.		Temperantia.	543. 544
ibid. naturalis. 98. 99. vitalis. 110.		Tempestas maris.	235
animalis.	104. 105	Templum Solymæum. 769. ejus mi-	
Sponsalia.	633	nistri. 771. Sacra.	773. 774.
Stabula.	142	Temporum partitio.	8
Stannarius.	204	Tempus ab ortu mundi.	443. seq.
Stannum.	25	Temulentia.	545
Statéra,	369. 370	Tergum & annexa.	89
Stática.	369	Termini Dialectici.	317
Statuaria.	250	Terræ divisio naturalis. 20. artifi-	
Steganographia.	260	cialis.	21. 22
Stellæ fixæ. 9. 413. earum rapiditas		Terræ motus.	15
424. erraticæ.	8	Terra globosa. 389. ejus magnitu-	
Sellarum mensuratio. 415. magni-		do.	422. 423
tudo, motus. ortus, occasus, cir-		Terra Magellanica	400
cumvolutio. numerus. 413. 415.		Testacea natalitia.	69
	416	Testamentum. 767. vetus & novum.	
Stirps.	31		728. seqq.
Striblîgo.	277	Testudo.	71
Studendi tempus,	269	Textor.	178
Studiorum finis & modus.	276	Theologia & ejus divisio. 620. seqq.	
Studiofitas.	547	Thermæ.	244
Styli varii scribendi.	273. 274	Theses & disputationes.	253
Subactor.	182	Thoracis partes.	95
Subditorum officium.	713	Thoracopæus.	202
Subulcus.	143	Tigris.	78
Succorum fossilium genera. 23. 24		Tolléno.	239
Sûcula tractoria.	238. 239	Tonfor. 244. 245. pannorum.	180
Suecia.	403	Topiarius.	134. 245
Suffrutices.	45	Tórcular.	239. 240.
Superstitio. 556. 741. 742. Religio-		Tormenta bellica.	202. 204
nis simia.	693. 704	Tornio.	211
Sutor,	182. 183	Tragœdia, Comœdia.	644
Sympathia.	328	Triticum.	157
Symptomata.	125	Tritúra.	140
Synecdoche.	305	Triumphus Romanus.	754. seq.
Syllogismus.	316.	Trochlea.	239
		Tropi.	305
Tachygraphia.	259	Tropici circuli.	410. 411
Tactus.	105. 245	Truncus corporis.	92. 93
Tectum.	192. 193	Trútina.	394
Talentorum valor.	376	Tulipa flos.	37. 38
Temperamentum quadruplex.	97	Tuffis.	103
		Tuto-	

Index II. rerum potiorum.

Tutores.	640	tum divisio.	539. 540
Tymparum tractorium. 239.	hau-	Visio.	384
storum, farinarium.	539	Visus.	106. 247
Typographia.	261	Visus hallucinationes.	385. 386. ob-
V.		jecta.	386
Vaporarium.	246	Vitalia.	101
Vectiarii.	238	Vitis partes.	44
Vegetabilia.	30	Vitium.	539
Vehicula diversa.	216	Vitiarius, v. Faber.	196
Venatio.	159. 160	Ulcera.	118. 119
Venator.	160	Umbra.	386
Vendentium fraudes.	661	Uniones.	29
Venti. 14. ventorum sedes & oppo-		Universalis quinque.	314. 315
sitio. 14. 15. prænatio.	15. 417	Voces Musicae.	350. 351
Veracitas.	558	Vocum unde discordia.	103
Verborum collocatio.	307	Volucrum diversae voces.	102
Vermes.	54	Voluntatis actus.	114. 115
Vestiariae artes.	176. 177	Vulpes.	78
Vestimenta varia.	173	Urbanitas	549
Veteramentarius.	203	Urbes nominatiores.	404. 405
Viae publicae.	647	Urbis commoda.	644
Via lactea.	9	Ursus.	68
Viator.	224	Ustensilia argillacea & vitrea.	195.
Victoria.	735	metallacea. 198. linea, lignea,	
Viator.	210. 211	coriacea.	210
Villicus, & ejus officia.	141	Uvae partes.	44
Viminarius.	210	Vulnera & plagae.	118. 119
Vina praestantiora. 169. factitia.		X.	
	ibid.	Xiphia, piscis.	68
Vindemia.	168	Xyrotheca, Chirurgorum instru-	
Vineae cultura.	167	mentaria theca.	582. 583
Vinetor.	167	Z.	
Vini expressio. 168. è doliis deprom-		Zodiacus.	391. 412. 414
ptio.	ibid.	Zonae. quinque coeli.	391. 392
Vinum adustum.	170	Zonarius.	220
Virga mensoria. 361. Arithmetica.	362	Zoophyta.	81
Virtus in quo consistat, 538. virtu-		Zopyrus.	

SYLLABUS ONOMASTICUS,

Seu

Index Latino-Germanicus potissimorum vocabulorum vim & significationem exhibens.

Vocabulorum Elenchum adjicio, qui vicem Nomenclatoris esse queat; sive spectas Latinarum vocum, sive Graecarum communius receptarum numerum; & multiplicem significatum & sensum. Notiones Vernaculae eas subjeci, quas putabam delicatioris Germaniae auribus servituras; haud ignarus, in aliis atq; aliis Teutonum regionibus & artificum officinis mirum quantum, & vi significandi & dialecto eas variare. Poteram haud dubie longe plures rerum singularium appellationes persequi, nisi memor, indicem me conficere, maluissem digitum potius intendere Lectori, qua injecta prebensum manu per abstrusas insuetarum auctonum latebras circumducere: Præterquam quod infinitum & frivolum esset, minutias omnes excutere, & quidquid uspiam latet Nomenclationum, è Grammaticorum dumetis excitare. Scio: quàm spatiosus pateat, campus familiares, Mechanicis præsertim artibus, vocula venanti, quas suis cum significatis licebit, credo, nobis, qui Liberaliora tractamus; impune præterire, ne videamus Latinam vel linguam, ut doctorem quispiam asserit, tabernarum sordibus collutulare. Accedit, quod, si rerum quarumvis indigationes sint adferendæ, necessitas imponatur, omnem, quam latè se extendit, Græciam, nominum indagatione pervestigandi, aurèsque Latinas peregrinis & inusitatis vocibus obtundendi. Satis sit, hoc nostrò labore additamentum aliquod Litterariæ supellectili adjectum esse; quàm qui augere collaboraverit; gratias ei multas debebimus, quod operam operæ jungere & in commune Latinitatis Bonum, studium voluerit & industriam consociare. Curas fortasse secundas & nos suscipiemus, quibus & parta nostra siciliantur, & agri spicilegiò repetantur. Id nunc monemus, ut, se quod vocabulum in Alphabeti serie querenti non occurrat, vestigium illius tanquam Partis sub Toto, aut Speciei sub Genere indagandum putet.

Index III. Latin. & Germanicus.

A.

- A** Bactor, abigeus, Viehdieb.
 abacus, abaculus, Credenz-
 Tisch/die Blatte und Blät-
 te ober und unter der Säulen.
 abacus calculatorius, Rechentisch /
 Rechentafel oder Tuch / luforius,
 Bretspiel / Schachbret.
 ab aure, geheimer Secretarius oder
 Rath / ab epistolis, à Secretis, Se-
 cretari / ab intestato, ohne Testa-
 ment / è com meatu, Proviant mei-
 ster / à commentariis, Geschicht-
 schreiber / à cubiculis, Camerherr
 oder Diener / à libellis, Cankler /
 à memoria, Einsager / à pedibus,
 Taggen / à poculis, Mundschent /
 à rationibus, Rentmeister / Re-
 chenrath / Rechenmeister.
 abavus, Großvatters Vatter / abavia,
 des Großvatters Mutter / aba-
 vunculus, des Großvatters oder
 Großmutter Bruder / abmater-
 tera, der Großmutter Schwester.
 abdomen, Schmeerbauch.
 abies, Tannenbaum / Fichtenbaum.
 abiga, ajuga, Feld, Cypress.
 abjugare, abjungere, ab, oder aus-
 spannen.
 ablaqueare, umgraben.
 abnepos, der Dritt Enckel.
 abnodare, die Knorren von Bäumen
 hauen.
 abolla, Zuppen / gefüttertes Kleid /
 Kriegs Kleid. (geburt.
 abortivum, abortio, abortus, Miß-
 abrotonum, Stabwurz / abrotonum
 femina, Cypress Kraut / abscessus,
 apostema, atis, inwendig Ge-
 schwär / Apostem.
 absinthium, Bermut / Ponticum, be-
 ster Bermut / absinthites, Ber-
 mutwein / absinthium, seriphium
 vel marinum, Wurmsamen.
 absis, idis, die Krümme des Schwib-
 bogens / der Bogen am Rad /
 oder Felge.
 abyssus, Abgrund.
 acanthis, idis, Zeislein / Distelfind /
 Stiglit / cuidam.
 acanthus, Bärenflau / herba.
 acarus, Milben im Wachs / oder
 Meelmurm.
 acatalecticus versus, dem keine Syl-
 be abgeht.
 acatium, Jagtschifflein / item, das
 grosse Segel im Schiff.
 accensus, Weibel / Diener der O-
 brigkeit / castrenses, Feldweibel.
 acceptilatio Ulp. Quitank / Quit-
 tung / Bezahlungs Schein von
 dem Glaubiger gegeben.
 accessio, Zubuß / Zugab / Zumäß.
 accessus, inaccessus locus, wegsam
 oder unwegsam.
 accipiter, ris, Habicht / avis, frin-
 gillarius seu nifus, Sperber / stel-
 laris, Blaufuß / accipitrina, Ha-
 bichtfraut.
 accipiter manuarii receptus, ein
 Falck in der Hand getragen.
 accipitrarius, Falckner.
 acclinis, her; uneigend.
 acclivis locus, stözig.
 accubitus, Lampridio, Lotterbett.
 acephalus, ohne Kopff.
 acer, Ahornbaum / Maßholder-
 baum acernus. adj. das darvon ist.
 acerra, arcula thuris, Wehrauch,
 schifflein.
 acetabula pl. Krebs, oder Scor-
 pion Scheer.
 acetabula, præstigiatorum seu a-
 agyt-

Index III. Latino-Germanicus.

1, 121,
 (C) (C) (C)
 61, 121, 12

Index III. Latino-Germanicus.

tus, Stuck Feld 100 Schuh lang und breit. (und Scorpionen.	adstrictorius, adj. das zusammenzieh-
aculeus, Spitze/Stachel der Bienen	het/catena adstrictoria, Spann-
acus, aceris, Kleinen/Spreuer/acus,	fetten zwerch über den Wagen.
aci, Hornfisch/acus, us, Nadel.	adstrigmentum, Laschen der Schuh/
acus Assyria, Babylonia, Semiramia,	Nessel/adstrigmentum solearum
Strick/Nadel/acu pingere, step-	muricatum, spizig Schuheisen.
pen/acu texere, sticken/wiffen.	adventiti ² , adj. das anderswo her ist.
acus crinalis, Haarnadel/capitata,	adventores, die einem oft besuchen.
Glufen/Hestlein/aciculæ nodu-	adventoria epistola, Mart. die
lus, Glufenkopf.	man den Unkommenden entgegen
adamas, antis, Demantstein/ada-	schickt/adventorium epulum,
manteus, adamantinus, adj.	Willkomm, Mahlzeit/dare sym-
ad arma conclamare, Lärmen blasen	posium adventorium, zum Will-
oder schlagen.	komm ein Zech geben. (buch.
adelphotrophium, Bruderhaus.	adversaria, pl. Notirbuch/Sudel;
adeps, adipis, Feiste/Speck/adeps	adversitas, Plin. antipathia, repugnā-
suilla, schweinen Schmalz.	tia, natürliche Widerwärtigkeit.
adipale epulum stattlich/kostbarlich.	adulatorius, adj. Tacit. schmeichlend.
adiantū seu callitrichon, vulgò ca-	adumbratio, Abriß des Gemähls/
pillus Veneris, Frauēhaar/herba.	Überschattung.
adiaphora, indifferentia, ohnellinter-	adytum, innerster Ort der Kirchen.
schied des Bösen oder Guten.	ædes ruinosa, baufälliges Haus/
addictio, das Hergeben der Wahr/	ædicula, Capell/Häuslein/ædilis,
Zueignung.	Bauherr/ædilis Cerealis, Brod-
additamentum, Zugab/Zubuß.	beschauer/oder Brodwäger/ædi-
adductus, accessus, Lauffgraben/ap-	timus, ædituus, Mesner/Sigrift.
proches, Ital.	ædificium fartum, tectum, ein Bau/
ad libellum & normam exigere,	so im Dach und gemacht erhalten
nach der Bleywag und Winckel-	wird. (wölb bauen.
maß etwas richten.	ædificium suspendere, auf ein Ge-
administrator, Verwalter.	ægilops, ópis, wilder Habern/fliess-
admissionales, Lamprid. qui admit-	de Löchlein im Augenwinckel/fres-
tunt salutatores Principis, Por-	sender Augenschad.
tir/custos cubicularius.	ægis, idis, Brustharnisch/Krebs.
admissura, Springzeit des Viehs.	ælurus, Rok.
Adonidis horti, Blumen in Scher-	ænea fistula, Schießbüchß.
ben vor den Fenstern.	æneum tympanum, Heerpauken.
adoptio, Aufnehmung an Kindesstatt	æneator, Trompeter.
adoptivus, angewünschter Sohn.	ænigma, Räsel oder tuncfele Frag.
ador, indecl. reines Korn/adorea,	æquamentum seu æquilibrium, In-
Kriegslob und Ehre/adoreæ can-	stand des Gewichts.
næ, Hüllippen.	æquator, ein Himmels/Circul/der
adstipulator, Mitstümer/Verwiliger.	die Himmels-Kugel in zwey glei-
	che Theil scheidet

Index III. Latino-Germanicus.

æquinoctialis, scilicet circulus, Mit-
 tellini oder Circul des Himmels.
 æquinoctium. Zeit / wann Tag und
 Nacht gleich ist.
 æquipondium, gleiches Gewicht.
 æquor, das Meer / æquor campi,
 flaches Feld.
 æra, æ, numeri nota in moneta ve-
 teri, item, der Anfang einer ge-
 wissen Zeit.
 æra clusilia pulsantur, Sperrglocken
 incendiaria, Feuertglocken / Mar-
 tia, Sturmglocken.
 æramenta, pl. Kupffergeschirr / æra-
 tus, verkupffert.
 æramentari⁹ fusor, ein Rotschmidt.
 æraria officina, Kupfferschmidt / fo-
 dina, Erßgrub / ærarius faber,
 Kupfferschmidt / ærarius scalptor.
 æris cælator, Kupferstecher / æra-
 rius scriba, Rent oder Rechen-
 schreiber / æris cælame, cælatura
 sculptura æraria, die Kunst Kup-
 fer zu stechen / malleator æris,
 Hammerschmidt.
 ærarium, Schatzkammer / Stadtseckel.
 ærarius seu capite census, der das
 Burger-Recht verloren / oder nie
 gehabt / sondern Kopf- und Steuern
 ergeld geben muß.
 ære dirutus miles, dem man zur
 Straff keinen Sold gibt.
 ærealus, ein kleiner Pfennig / deren
 vier einen Creuzer machen / æris
 flos, ærugo, Grünspan / Kupffer-
 grün / Kupfferrost / æris squama,
 Kupfferschlag / ærugo, Mühltau /
 æruginosus, rostig.
 ærumna, ærumnula, ferculum insti-
 torum, Krähsen / Tragriem.
 æruscare, æruscator, der allenthal-
 halben Geld aufbringt.
 æs, allerley Münz / ærosa pecunia,
 Kupfergeld / æs circumforaneū,

foeneraratitium, Cic. Geld auf
 Bucher geliehen / æs alienum,
 Geldschuld / æs grave Geld / das
 man wigt / nicht zehlt / æs Campa-
 num, Corinthium, Glockenspeis /
 caldarium, fusile, idem, æs ductile
 vel regulare, Plin. das sich schla-
 gen läßt / æs coronarium seu ori-
 chalcum, Messing / æs cyprium,
 Kupffer / æs maleatum, in Plat-
 ten geschlagen / malleator æris,
 Platner / item, Hammerschmidt /
 officina æris pilis ruidis malleati,
 Hammerschmidt.
 æsalo, vel æsalon, & æsalus, Smit-
 lin / piscis, Geyersalck.
 æsculus, Hageich / Horseleich.
 estimatio litis, Gerichts-Unkosten.
 æstiva, pl. Sommerlager.
 estuarium, Arm des Meers / da das
 Wasser ab- und zulaufft / Dampf-
 och. (Hitz.)
 æstus, An- und Ablauf des Meers /
 ætites, Adlerstein. (Luft.)
 æthra, æ, Schein des Himmels / reine
 ævum, immerwährende Zeit.
 affania, Apul. Usterred / eitele Red /
 Narrenpossen.
 affectum brachium, affecta valetu-
 do, etwas übel auf.
 Africus, Libs, Libonotus, Südwest-
 wind / à Solstitio hyberno flat.
 agallochum, sive aloë, Aloeholz.
 agape. Freundschaft.
 agaricum, Tannenbaum, Schwamm.
 agaso, Eseltreiber. völd.
 agema, atis, Liv. Geschwader Kriegs-
 ager compascuus, gemeiner Weid-
 Acker / scriptuarius, Lehen, Acker /
 decumanus, Zehend, Acker / vecti-
 galis Steuerbar, Zinsbar, Acker /
 novalis, novale, erstmal gebro-
 chen / requietus, vervactū. Brach-
 Acker / restibilis, den man alle
 Jahr

Jahr ansäet / ruderat ² , voll Stein	Acker, oder Feldbau.
effoetus, der nicht mehr trüchtig /	agrimonia, Bruch, Wurz.
septus, colonicus, Widenhof.	agrippa, der mit den Füßen zu erst
ager proscinditur, wird gebracht /	agrostis, Gras. (geboren.
offringitur, aufgebrochen / wieder	agyrta, Landstreicher / fahrender
gebracht / liratur, in Furchen ge	Schuler.
theilt / tertiatur, zum drittenmal	ahenobarbus, Rotbart.
geackert / occatur, geeget / repasti	ahenum, Kessel / ahenotympanum,
natur, zum andernmal umgrabē /	Heerpauke.
runcatur, exherbatur, gesäubert	alabastrites, æ, Alabasterstein / ala
vom übrigen Gras / sartitur, ge	bastrum, Alabastergeschirr / ala
jätet und umgehacket / agellus,	baster, Cic.
Ackerlein.	alabrum, Spule. Calep.
agger , eris, Bollwerck / Paster / Feld /	alæ, die Pfeilsfeder / die Zwerch, Eisen
Schanz / aufgeworfene Erde /	der Partisa / die Flügel der Kriegs
Wasserwehr / Damm / agger por	Ordnung / Zweiglein / daraus die
tæ præstructus Ravelin / vel mo	Schößlein entspringen / Knebel
les, aggeres tormentarii, Italis	bart / die Bäuchlein / die neben der
batterie, Bettung für das Ge	Nasen hinausgehen / die Achsel / Flü
schütz / aggeris propugnaculum,	gel / alares equites, Flügel der Neu
Wallhügel / Raß / castra aggere	ter / alariæ copiae, die Flügel der
cingere, valatâ fullâ munire ag	Schlachtordnung / alarii, Reute
gerem, fossam ducere, Laufgra	ren / ala cortina Streichplatz / pars
ben machen / fossa castrensis, Lauf	propugnaculi.
graben / castrense vallum aperire,	alana seu lutea terra, gelber Bolus.
den Lauffgraben eröffnen.	alapa, Maultasch / Backenstreich mit
agina , Waagflob / oder Loch / da die	flacher Hand.
Waag inhängt / und sich umkehrt	alastor, oris, höllischer Bösewicht /
aginator, Auswäger.	Plageteufel.
agitator jumentarius, Mähner / agi	alauda, Lerch.
tator canis, Hek, Hund.	alabrium, Weiße / albarium opus,
agmen , ein ziehendes reisendes	Mauer, Weissung.
Kriegsheer / agminalis, adj.	albogaler ² , spiziger heldnischer Hut.
agnati , Gefreunde von Vettern oder	albugo, albumen oculi, das Weiße
sonst Manns, Personen cognati,	im Aug.
von der Mutter.	albula, Kencf / piscis.
agnus cordus , spattgebornes Lam /	albula, vel leuciscus lacustris, Gang
subrumus, Säug, Lammlein / ag	fisch. (Matricl.
ninorum pedusculorum frixum,	album, Register oder Namenbuch.
gebachne Schafs, Fuß.	alburnum, das Weiße am Baum
agon , Kampff / agonia, starcke Angst.	nächst bey der Rinden / Harz /
agonothera , Obmann / Vorgesetzter	Gummi. (Weißfisch.
über der Fechter Belohnung.	alburnus, vel leuciscus fluviatilis,
agricultura , agricolatio, agricultio,	alce, vel alces, Elendthier.

Index III. Latino-Germanicas.

alcéa, Sigmarstrauch/Syriaca, Syri-
scher Pappelbaum/alcéa arboraf-
cens.
alcédo, vel alcyon, Eißvogel/alcedo-
nia pl. schön Wetter/Vocantstag.
alchymia Arabicé chrysopeia,
Kunst/Gold zu machen.
alea, das Würffel- und Cartenspiel.
aleator, aleo, Würfel oder Cartespie-
ler/aleatorii nummi, Spielgeld.
alectoria, Rappanstein.
ales, Vogel/schnell adj.
alex, alécis, gesalzene Fischbrüh.
alexipharmacum, Arzney wider das
Gifft/præservativ.
alga, Meergras. (wurzel zu suchē.
algebra, Arab. Rechenkunst/die Zahl.
algorithmus, Arabicé. peculiaris peri-
tia supputandi besondere Kunst zu
raiten.
álica, alicastrum, Dünckel oder be-
stes Wäikenmus/item, Trancf
bey den Alten/nicht ungleich dem
weisen Bier/item, gute Brüh.
alipta, Salbenschmierer der Ringer.
allegoria, heimliche Wortdeutung.
allium Knoblauch/alliatus, adj. allie-
tum, da Knoblauch wächst/alli-
caput vel coma, ein Aeher vom
Knoblauch/alliatum, Brüh von
alluvio, Anfluß. (Knoblauch.
alnus, Erlebaum.
aloë, bitter Kraut.
alopecia/das Haarausfallen.
alopecurus, Fuchswädel/herba,
álsine, Hünerdarm/herba.
alhiósus, Plin. frostig/frostsam.
althæa, hibiscus, Ibisch/Heilwurz.
alvear, alveare, alvearium, Bienen-
forb.
alvéolus, oxygalæ, Rührfüßel/alvé-
oli, Backfüßel/Zahnluken.
alveus, Rinzel des Flusses/Wasser-
trog/oder Grand/Weidling/Zil-

le/Molter/Gelten;Napf/Boden
des Schiffs/alveus calcarius,
Merteltast oder Trog.
alveus luforius, tesserarius, Bret-
spiel/Schachbret.
alúmen, Alaun.
alúta, lind Leder/laborata concinna-
ta, Cardobon/alúta calcei, Ubers-
geschuh/alutarius, Weißgerber.
alvus, Bauch/navis, des Schiffs.
amanuensis, Schreiber/amanuensis
curiæ, Stadtschreiber/Cangelist.
amáracus, Majoran/amarácinum,
Del daraus.
amaranthus, Sammetblum/Zau-
sendschön.
amasi², Liebhaber/Euler/Gell. Plaut.
amatorium poculum, Quint.
ambages, krumme Wege.
ambarbalia, ambavália, Umgang
um die Felder/Stadt/Treugtag.
ambidexter, adj. links und rechts.
ambon, onis, Vorkirch/projectum
templi interius, Predigstuhl.
ambrosia, unsterblich, machende
Speise.
ambubeia, ambugia, Säublum.
ambulacrum pensile, hangender
Gang/Obergang/Altar.
amellus, Gattung eines Feldblum-
leins/quibusdam Aster Atricus,
Sternkraut.
amentum, Heb. oder Bund;Riem/
Riem am Pfeil/amentata solea,
Bundschuh/Schuh oder Pantof-
fel mit Riemen/wie die alten Rö-
mer getragen.
ames, itis, Garnfang/Vogelflohen.
amethystinus color, Violbraun/a-
methistinus, Mart. Violbraun
gekleidet.
amiantus asbessus, Stein/aus wel-
chē Dacht und Handquel gemacht
werdē/die man im Feuer säubert.
ami-

amictorium, Halstuch/ Collet oder Mieder der Weiber.	amurca, Oelbrüsen oder Hefen / amurcaria dolia, Cytomi.
amictus. Bekleidung.	amuseum, instrumentum ventis discernendis excogitatum, additur, á quibusdam circinatum, Coulpas vor die Wind/ Seebüchse.
amicula, amica, Bule / amiculus, Freundlein/amico, as, zu Freund machen.	amussis, Richtschnur/ Senckelschnur/ item, Winkelmaß / amussiatus, adj. amussim, adamussim, examussim, nach der Schnur.
amiculum linteum vel lineū, Cohr, Kleid/ Chor, Rock/nude linigeri, linteati, die also gekleidet / kurze Röcklein / Halsmantel / feralis, Todenkappen oder Klagröcklein.	amusus, der nichts studirt.
amita, des Vatters Schwester/ Nume/ ámita magna, des Anherrns vom Vatter her Schwester/amitini, geschwisterte Kinder.	amygdalus, Mandelbaum / amygdala vel amygdalum, nux Thusia, Mandelnuß / amygdalina puls, Mandelmus/amygdalinus panis Mandeltorten.
ammoniacus sal. Salmiac.	amylum, Krafft, Meel.
amnestia, Vergessung aller Strittig- und Unbilligkeiten.	amystis, idis, starkes Sauffen/amystin vel amystidem bibere, trincken wie eine Kuh/ohne Schnaufen.
amœbeus, adj. Verwechslung gleicher Verse oder Reimen.	anácara pl. Heerpaucke.
amómum, Garten, Pfeffer.	anacephalæosis. eine kurze Wiederholung der Hauptpuncten.
ampeloprasum, Hundsknoblauch.	anachoreta. Einsidler/ Waldbruder.
amphibia animalia, Thiere / so auf Erden und im Wasser leben.	anachlintherium, Spartano, Rutsche, Lotter/ Ruhbett.
amphibolia, amphibologia, zweifelhaftige Rede.	anagallis, Gauchheil/ herba.
aphimallon, amphimallum, amphitapa, Sammet zu beeden Seiten zotigt. (Röpfen.	anaglypha, pl. erhefte / gestochene / getriebene Arbeit / anaglyphata idem, anaglypticè vel anaglyphicè, nach der Kunst solcher Arbeit/anaglyptes, der solche Arbeit
amphisbæna, Schlang mit zweyen	anagnostes, æ, Leser. (macht.
amphithetrum, runter Schauplatz.	anagyris, five laburnum, arbuscula, Baumwollen.
ámphora five, quadrantale, ein Weingeschirr bey 14. Bairischer Maß.	analecta, pl. was vom Tisch fällt/und zusammengekehrt wird/zusammengetragene Schrifften/Senec. analectes, der alles zusammenkehrt/metaphoricè, ein fleissiger Notirer.
amphora vasa, Geschirz / die zw Handháb haben.	analepsis vel catalepsis, Trais/vulgo convulsiones.
ampula, Gutter/ vitrea, gläsern/ testacea, Brenn- oder Distillircolb/	
ampullarius, Gutter oder Flaschmacher/ampullari, stoltz und aufgeblasen seyn/ ampullaceus, bauhet in der Mitte/oben eng.	
ampullagium, Granat, Aepffelblüh.	
ámula, Weihbrun, Kessel.	
amulétum, Mittel wider Gift und Zauberey,	

analogia, Gleichförmigkeit / Aehnlichkeit. (schreiben kan.	angiportus, enges Gäßlein.
analphabétus, der weder lesen noch	angviculus, Schlänglein / angvis
analytica, pl. Bücher / Aristotelis, in	vernans, abgestreifte Schlang.
welchen die Disputirkunst zerlegt	angvilla, Mal / decumana, sehr groß.
und ausführlich dargethan wird.	ángulus obtúsus, stumpffer Winkel /
anas, atis, anaticula, Ente / cicur,	acútus, scharffer Winkel angulus
Haus, Ente / fera, silvestris, lacu-	defensionis seu propugnans, der
stris, wilde Ente / torquata, Spie-	Streichwinkel / verbum mili-
gel, Ente / querquedula, Kuck, En-	tare.
te / boscas, adis, Mos, Ente / mer-	anhelátor, engbrüstig Schnauffen.
gus albus, weisse Lauch, Ente / te-	animabilis & ispirabilis natura, Ci-
trinnit, schnadert.	cero, die Lust.
anathema, atis, was Gott geschen-	anifum, Anis / saccharatum, mit
cket und geopffert wird / anathe-	Zucker überzogen.
ma, Fluch / Verbannung / Bann.	annales, pl. Jahrbücher.
anatinus, adj. ad anátes pertinens.	anniculus, jährig / annótinus, idem,
anatocismus, Zins vom Zins.	Columella.
anatome, vulgò anatomia, Auf-	annona, jährliche Vorsehung mit
schneidung und Durchsuchung des	Früchten / annótinus, annona-
toten Leibs.	rius, was dazzu gehört / annonæ
anchora, Anker / oder drensptzig Ei-	supportationes, Zutragung des
sen / das Schiff zu haltē / anchora-	Proviants / annonam incendere,
facra, das letzte Mittel / anchora-	excandefacere, Theurung machē.
rii funes, Anker, Seil / vel ancho-	anodina medicamenta, welche den
ralia, anchorarius, Ankermeister.	Schmerzen lindern. (adj.
ancile, ein runder Schild / ancilium,	anomalía, Ungleichheit / anómalus,
Horat. (Thür.	anonis, ononis, Stahlkraut / Hauhe-
ancónes, pl. blinde Flügel an der	chel / Ochsenbrech / cum sole se
ancus, der frum me Arm hat.	vertit, heliotropium nimirum.
andábata, ein Fechter mit verdeckten	anónymus, adj. das keinē Namē hat.
Augen.	anorexia, Unlust zu den Speisen.
androgynus, hermaphroditus, der	ansa, ansula, Handhab / Ohr an ei-
Mann und Weib ist.	nem Geschirr / Schuhring / Stein-
anemone, Kuchenschelle / Klapper-	zang / Steinklammern / ansa auri-
rose / flos Adonidis.	culæ, das Ohrläpplein / ansatus,
anethum, Dillenkraut / Hochkraut /	adj. das Handhaben hat / sich
herba fœniculo similis.	spreichend.
anfractus, Krümme / Umweg / Rancf.	anser, anserculus, Gänßlein / sagina-
angaria, vox Persica, Schaarwerck /	tus, cereus, feist / gemäst.
Frondienst / angariarum præsta-	antæ, pl. ostiorū latera, Seitē an der
tio, exhibitio, Scharwercks, Ber-	Thür / Thührpfostē / Thürgerüst.
richtung. (leins Weh.	antapocha, Gegenquittung.
gina, Geschwulst im Hals / Zapf-	antea, æ, Riemen um die Ohren des
	Kopfs.

Index III. Latino-Germanicus.

anteambulo, Vorgeher/Vortretter.	antiperistasis, Widersatz der Kält gegen der Wärme/und hingegen.
anteccœna, Arbit. Voressen / Vornachtmal.	antiphona, Gegenstimm.
antejugi, Noß am Weicher / vorher gespannt.	antipodes, pl. Völker der Erden/welche die Füße gegen uns setzen oder kehren.
antelucanus, adj. früh vor Tag.	antiquarius, Liebhaber der alten Sachen/antiquarium, der Ort/dam man solche alte Sache aufbehält.
antemeridiānus, adj. vormittägig.	antistrophe, Gesang / welches die Henden sangen im Umkehren der lincken Seiten des Altars / Gegenreimen/Geseklein.
anteña, Segelstang am Mastbaum.	antithalamus, Vorkammer.
antepagmenta vel antipagmenta, Thürkleidung.	antlia, æ, Schöpfzeug/Pumpe.
antepilani seu Principes. die Besten aus den Römischen Kriegs-Leuten / so in dem andern Theil der Schlacht-Ordnung waren.	annuli, vel anuli velares, cortinales, Fürhäng-Ringe/annulus pronubus, Vermählungs-Ring/Braut-Ring/annulus sigillaris, signatorius, Pitschir-Ring / anularius, Ringmacher / anulatus, adj. der Ring an hat.
antérides, pl. erismata, Unterseßling/Gegenhalt/Gewölbsäulen.	antœci, Völker / welche unter gleichem Himmels-Gezirck / doch ungleicher Erd-Kugel wohnen.
antes, ium, pl. die Trangsäulen und Steine des Gebäues/itē, die erste Zeit oder Ordnung der Weinrebe.	aorta, die grosse Herz-Röhr.
antesignanus, der vor dem Führolein oder Panir stehet.	aparctias, æ, Nordwind von Mitternacht.
antestor, aris, ich nimm zum Zeugen.	apella, ein beschnittener Zud.
anthemis, is, Camillen.	aper, wild schwein/aprugna schwarz Wildpret / aprorum venatio, Schweinhaz / aper mediæ crescentisq; ætatis, Frischling / verres, aprinorum dentium faculæ, die Wassen des Schweins/fossitia aprorum mastio, das Wühlen der Wildschwein / aper sparsis scrobibus solum fodit, das Schwein macht ein Loch nach dem andern/apri volutabrum, Schweinbett/apre excrementum, Gelos.
anthracis, acis, Kohle / anthracinus color, kohlschwarz.	apex, icis, Spitze / apiculus, Festo, Fädenlein mitten in der lum/apex plumatilis scuti, Busch des Helms
anthriscum, Körbslein, Kraut/qui-busdam chærephyllum.	
anthropophagus, Menschen-Fresser.	
antiæ, pl. Haarschopff vorn an der Stirn/Kopfamm.	
antica, die vordere Thür.	
antidóron, Wiedervergeltung / Gegengab/ Gegenschenkung/ vulgò antidorale.	
antidotum, Arzney wider Gift/ Præservativ.	
antidotus, Præservativ / præmedicatus, Ovidio, der es vorher eingenommen.	
antigraphus, Gegenschreiber.	
antiléna, Brustriem der Rosse.	
antipáthia, natürliche Widerwärtigkeit,	

Index III. Latino-Germanicus.

Helms im Wappen: Schild.	ventarium, Ulpiano, eine Beschreibung der Haab und Güter.
apéxabo, onis, Blutwurst/Plunzen/Rosenwurst.	apologia, rechtliche Verantwortung/Schutz-Schrift.
aphorismus, kurze und gründliche Unterrichtung unterschiedlicher Sachen. (Spiel.	apologus, Lehrgedicht/Fabel-Red.
aphrodisia, pl. unteutsche Venus-	apophlegmatismi seu commansa, vulgò masticatoria, das man ins Maul nimt / böse Feuchtigkeiten dadurch aus dem Haupt zu ziehē.
aphthæ, pl. Ausbrechung des Munds.	apophoréta, pl. Bescheid-Essen.
apianæ uvæ, vulgò muscatellæ, Muscateller-Trauben.	apophthegma, atis, kurzer und sinnreicher Spruch.
apiarium, Bienen-Banck / Bienen-Haus oder Korb / apiarius, Bienen-Meister.	apoplexia, apoplexis, der Schlag/Gottes Gewalt / apoplecticus, der getroffen.
apiaster, Bienen-Wolff / ein Vogel/der die Bienen frist / apiastrum, Melissen.	apostata, Abtrünniger vom rechten Glauben oder Religion.
ápinæ, pl. Kinderwerck / Narrenwerck / propriè Nüsse mit weichen Schalen. (stre, Eppich.	apostema, atis, böse Beule oder Geschwür. (Brief.
apium hortense, Petersilge / palu-	apostoli, Appellation und Abschied.
aplustre vel aplustrum, Schiff-Zierat zu oberst des Segelbaums / Schiff-Fahne oder Flagge.	apotheca, Wein, Bier, oder Speise-Keller.
apobatherium seu propempticum, Glückwünschung dem Hinwegreisenden / epibaterium, dem Wiederkommenden.	apotheosis, Zehlung unter die Götter.
ápocha, Quitant/Quittung.	apparatus bellicus, Kriegsrüstung/ cibarius, für die Mahlzeiten / ludorum, für die köstliche Schauspiel.
apocryphi libri, zwar alte / doch unbewährte Bücher.	apparitor, Stadt, oder Gerichts-Diener/Weibel/Wartknecht.
ápodes, pl. Meer-Schwalben / ápodés Indicæ, Paradeis-Vogel / singul. apus, odis.	appellatio suavis literarum, feine Aussprechung der Buchstaben und Wörter.
apodidrafcinda, Kinderspiel / indem man einem die Augen verblindet / und/weil er suchet / andere seinen Ort einnehmen/Wischau.	appendices pulmónis, das Gelung.
apodyterium seu spoliarium, Abziehstube.	appendix, Anhang/ Anstoß ans Gebäu. (nicht.
apogæum, der höchste Punct des Planeten-Cirkels / perigæum, der unterste.	appendiculum, angehencktes Zuge.
apographum, Abschrift der Copen/	appludæ, dicke Klenen.
apographa seu index liber, In-	appromissor, expromissor, Nebenbürg. (legenes Ort.
	apricus, adj. ein an der Sonnen ge-
	apua, kleines schlechtes Schneider-Fischlein.
	apus, odis, g. f. Meer-Schwalb.
	aqua aluminata, mit Alaun gemischt/
	caduca, springend Wasser/Röhre Wasser/

Wasser / intercus, utis, Wasser-	aratiuncula, kleiner Ackerbau.
sucht / jugis aut perennis, das stät-	aratrum auritum, mit zweyen Hand-
rinnt oder laufft / lustralis, piacu-	haben.
laris, Weihwasser / lustrica, Tauff-	árbitér, Scheidmann / willfürlicher
wasser / mulia, Meth aus Hönig	Richter.
und Wasser / secretoria, Scheid-	arborem in pulpam cædere, in die
wasser / stagnans, refes, idis, ste-	Länge legen oder hauen / in or-
hend Wasser / quellend Wasser.	bem cædere, in die Runde.
aquæductus, aquagium, Wasserlei-	arborescit, wird zu einem Baum.
tung Wassergraben / Gang / Doln.	arbores in quincuncem dirigere, in
aquæ profluvio & decursu carent,	gleiche Ordnung stellen oder setzen /
haben nirgend keinen Auslauff /	Seitenweis / arbores delibrare,
oder Ablauff.	die Rinden abziehen / schelen / fron-
aquâ & igni interdictus, Vogelfrey.	dare, beschneiden / interlucare,
aqualiculus, der Unterbauch / schmer-	collucare, ausschneiden / inferere,
bauch / Sautrog.	impffen / inferere in alburnum, in
aqualis, Wassertrög.	die Runde impffen / in fissuram, in
aquari, Wassers schöpfen / aquari, ad-	die Spalte / inoculare, einäuglen /
aquare, adaquari jumenta, das	emplastrare, einzwieglein / inferere
Vieh träncken / aquator, Wasser-	in furculum, in die Sproß impfen.
trager.	arbor infelix, unfruchtbarer Baum /
aquarium, aquariolum, Spülstein /	conifera vel resinifera, Harz-
Wasserstein / Viehträncke.	Baum / picaria, Bechbaum / ter-
aquarius, Wasserman / aquarii sulci,	minalis, vel finalis, Markbaum /
Wasserfurchen / aquarilis, aquati-	arborator, Baumsezer / Baum-
cus, was im Wasser sich aufhält /	warter oder Zucker.
aqueus color, Wasserfarbe aqua-	arbuscula topiaria, Baumlein / das
ria septa, Wasserwehr.	man flechten kan.
aquatus, adj. mit Wasser vermischt.	arbusta, Ort besetzt mit Bäumen /
áquila leporária, fulva, valeria, me-	an welchen die Reben geziegelt /
lanætus, Hasengeyer / Stockadler.	hinc vites arbustivæ.
aquilégia, Ageten / herba, ilos.	arbustivus locus, arborétum, arbu-
aquilégium, Wasserführung.	stum, Baumgarte.
aquilex, egis, Brunnenmeister.	árbutus, Hagapffel, Baum / árbu-
aquilifer, Hendrich bey den alten	tum, Hagapffel.
Römern.	arca, Kaste / aquária, Wasser, Kast
aquilinus nasus, in der Mitt erhebt.	oder Wehr / ærata, mit Eisen be-
áquilo, Nord-Ostwind.	schlagen / camerata, Reis, Truhe /
aquiminarium, Weihbrunn, Kessel /	loculata, mit vielen Fächlein, pol-
Kühlkessel.	linaria, Beutelfast / robustea, Cic.
aquinaris, Wassertrager.	robus, Lucret. Stock für die Ubel-
aquosus, Wasserreich.	thäter / arcæ aquarum, Wasser-
arana Spinnengeweb.	Stuben.
araneus, Spinne.	arcarius, dem der Geld, Kasten ver-

Index III. Latino-Germanicus.

traut/ arcularius faber, Käßlein- macher. (te/Gutschen/	nicationi subteni, Bogengestell.
arcera, Gell. bedeckter Wagen/Senff:	ardea, avis Diomedea, Reiher / ar-
archaismus, ein alte Weis zu reden und zu schreiben.	dea stellaris, Moschoß/avis.
archétypon, Vorbild / Exemplar/ Original/Contrafet.	ardelio, unruhiger Mensch / Hans in allen Gassen.
archiater, archiatus, Hof: oder Haupt: Arzt. (Cankler.	area, Tenne/Platz/Hof/Stadt ohne Gebäu/ aucupatoria, Vogelherd/
archigrammateus, Stadtschreiber/ archimagirus, Kuchen: Meister /	areola, Bett im Garten/area scu- ti, das Feld im Wappen: Schild/
Mund: Koch/Meister: Koch.	area luforia, Spielplatz.
archimandrita, Prælat/Abbt.	arenaria, Sandgrub.
archipirata, Oberster der Meer: Räuber. (meister.	arenatum, erstangemachter Wertel/
archippocomus, Oberster Stall:	arenatum subigere, Wertel rüh- ren / subactus, adj. subactio, das
archistrategus, Oberster Feldherr.	Rühren/ opus tectorium, arena- tum, verworffen/bestochen.
architectus, architecton, onis, Bau: meister/ architectonice, archite- ctura, die Baukunst.	aretalogus, Fakmann/ Schwäher/ Poffenreisser.
Archithalassus, Oberster im Schiff: zug oder Flotte / ammiral, Gall.	argema, atis & æ, Augen: Geschwür/ Wärkel zwischen den Augenbrauen.
architriclinus, Oberster Speis: Meister/Tafel: Hofmeister.	argemone, Genseric/herba.
archivum, Brief: oder Schrifften: Behaltis/Canklen/Registratur.	argentarius, Wechsler/argentariam facere, Wechsel treiben/ dissolve-
arctophylax, das Gestirn / so man den Wagenmann nennet/ arctos, das Gestirn mit Namen der Heer: wagen/arcturus, ein Stern darin.	re, falliren/nicht zuhalten/argen- taria, Silbergrub/Wechselband/
arcuarius, Bogenmacher.	argentarius coactor, Pfeningmei- ster/argentatus adj. versilbert/ar-
arcuatus vel arquatus morbus, die Gelsucht/item, gebogen/gekrüm- met/arcuatim, bogenweis.	gentosus, adj. mit Silber vermis- chet/argenti fodina, Silbergrub.
arcularius faber, Schreiner/ Tisch: ler/Künstler.	argentum grave, Silberflos/infe- ctum, rude, ungearbeitet/gedigen/
arcus, Bogen / arcus balistarius, Schießbogen/ Stachel/ Palesten/ nervus, die Senne / cornua, die Hörner des Bogens/uncus, fibu- la, die Ruß / oder das beinerne Häcklein/so die Senne hält/epizy- gis, das Loch/ in welches die Ruß eingelegt / arcus lignei for-	argentum grave, Silberflos/infe- ctum, rude, ungearbeitet/gedigen/ das noch in Plattschen ist/ signa- tum, gemünzt/pusulatum, geläu- tert/ excoctum, purum, fein Sil- ber/ pustulatum, Silberscheiben/ oder Plattschen/escarium, silber: ne Credenz/probum, gut Silber.
	argentum vivum, hydrargyros, Quecksilber. (nerleim.
	argilla, terra figularis, Degel/Mas: argumentum, Beweis / kurzer Be- grieff eines Dings.
	argyritis, spuma argenti, Silber: Schaum / Silber: Glet / argyro- theca,

Index III. Latino-Germanicus.

théca, Silberladen / argyropóla, Silberfrämer.	aróma, Gewürz / aromatarius, Gewürz-Krämer / vel aromatopóla, aromatopolium, Gewürz-Krämeren / aromatopolium sive taberna aromataria, Gewürz-Laden / aromatites, gewürzter Wein.
aries mútilus, am Horn gestutzter Widder / aries, instrumentum seu tormentum militare, Mauerbrecher / arietáre, mit dem Horn stossen / zu Boden stossen und werffen.	arquata, Brachvogel / Regenvogel.
arinca, (typha, ólyra) Ammel-Korn / welscher Baizen.	arra, vel arrha, vel arrhabo, Mahlschaz / Hásttleingeld / Dingpfening / Pfandschilling / emptoris est arra, rei emptæ arrhabo, Lehenfauff.
arista, die Spiz an Aehren.	arrectarius, adj. was aufrecht steht.
aristocrátia, Regierung der Fürnemsten.	arreptitius, Perotto, ein Besessener vom bösen Geist.
aristologia, Oster-Lucen / herba.	arse verse, Tuscorum linguâ, hütts Feuer wol.
arithmética, Rechenkunst.	arsenicum, Opermert oder Hüttenrauch / succus concretus, in metallis natus auri colorem imitans.
arma Cerealia, rustica, nautica, coquinaria, scholastica, tonsoria, &c. Allerley Werkzeug und Rüstung.	artemisia, Benfuß / S. Johannes Gürtel / herba, haut dissimilis absynthio.
armamentarium, Zeughaus / Rüstkammer / armamentarius, Harnischmacher / armamenta, pl. allerley Werkzeug.	artemon, onis, der grosse Segel / oder der fleiner daran gehengte Segel; oder die Segelstange; oder der Flaschen-Zeug im Schiff / nam variât autores in hoc significatu.
armarium, armariolum, Behalt: niß: Kästlein.	arteria, Puls-Ader oder Schlag-Ader / aspera arteria, Gurgel / harte Athemstehle / Lufttröhr.
armentum, Heerd grosses Vieh / armentarius, Ross- oder Kuh-Hirt / armentalis, adj. was unter grosses Vieh gehört.	arthritidis, idis, Zipperlein / Glieder-sucht / Gleichweh / morbus articularis, arthriticus, der das Zipperlein hat.
armillus, <i>Vot. Lex.</i> der Mönchen / Scapular.	articulus, Gleich / Absatz des Bergs oder der Schrift / articuli, Satz-stück / Gliedlein / articulatio, Verbindung der Knöpf an den Reb-zweigen / articulate, articulata vox, deutlich.
armillati cursores & tabelliones, mit Wappen versehen.	artócreas, atis, Fleisch-Pasteten / artocreatum pistor, Pastetenmacher / Beck / artocreas miscellaneis
armilla, Armband / armillárus, adj. ders trägt / armillum, Beingeschirz / Communicanten-Becher / item, Pfännlein oder Schüssel / darein die Stefften gehen / Latinis etiam umbilicus, vertibulum.	
armilustrium, Musterung / armistitium, Stillstand der Waffen.	
armus, Brust oder Schulter an dem Vieh / armus leporis vel cervi, der vorder Lauff / ánsferis, der vordere Flügel oder Bugel / V. coxa.	

Index III. Latino-Germanicus.

edulis partum, Italis, olla podrida.	asellus marinus, Stockfisch.
artoláganus, vel artoláganum, Brod:	asilus, Rosbrem.
Rüchlein/ Schnit: Rüchlein/ cro-	asio, Raub/ Ohr, Cul.
catum (croci vel ovi luteo infe-	asotus, Verschwender.
ctum) güldene Schnittlein.	asparagus, Spargen.
artopemma, atis, Brodbrezel/ cerási-	aspergillum, aspersorium, Weihwe-
num, Kirschenbrezel/ duracinum,	del/ Sprizwedel.
Weirelbrezel/ malinum, Aepffel:	asphaltus, Erdbech.
brezel/ sambuceum, Hofferbrezel.	aspodelus, Goldwurz/ Affodilwurz/
artophylax, Brodhüter.	hastula regia, flos.
artopta, gen. masc. Hosti: Eisen.	asplenum, Milkkraut/ Hirschzung/
artotrógus, Brodfresser.	item, scolopendrium.
artus, pl. Glieder/ Gelenck.	aspretum, ein rauher/ steinigter Ort.
arvina, Feiste/ Schmeer.	assamenta, pl. Dillen/ Latten/ Bret-
arum, Teutsch Imber.	ter/ assare, brettern/ braten.
aruncus, Geißbart.	assa vox, Stimm oder Instrument.
arundo aviaria vel aucupatoria, Vo-	assecla mensarum, Tellerschlecker.
gelrohr/ arundo, Mosrohr/ Stab.	asser pavimentarius, Bodenbret/ ta-
arvum, ein gebrachtes Feld / geahr:	bularis, Tafelbret/ assercula, Bret-
ler Acker.	lein / asser ocreis diducendis,
as, assis, ein Pfund / Geld bey einem	Richtbret oder Schuster / assa-
Creutzer werth/ as ligularum, Du-	menta, festiles tabellæ, Bretter /
set Nestel.	asserculus, assa, æ, diminut.
asarotum, künstlich besetzter Boden/	assessor, Besizer bey Gericht.
eingelegtes Esterich.	assulæ pinastri, Kien/ assula futória,
asarum, Haselwurz/ herba, Plin.	Schneidbret / assulæ doliare,
bacchar.	Fasttauben.
ascaules, Sackpfeiffer.	assulæ, schidia pl. Hackspån/ Hobel-
ascia, Art / Beil/ capitata, Schlag-	spån / Scheiderspån / Schindel/
Art/ bipennis seu anceps securis,	assulatim, Plaut. Scheiterweis/
Zwerch: Art / zu beeden Seiten	assulatim confringere, dividere,
schneidend oder hackend.	dissecare, zertrimmern / zerspã-
ascii, sind Böcker/ die nie keinen Mit-	nen/ assulatim concidere panem,
tag: Schatten haben/ amphiscii,	Schnittlein in die Suppen schnei-
welche auf beeden Seiten Mit-	den / assulås inspicare, Schindel
tag: Schatten haben/ heteroscii,	zuspitzen/ assultus, ßis, Anrennung/
welche den Schattē auf einer Sei-	assultim, adv.
ten haben / periscii, welche den	assum vitulinum, Rälberbraten/ af-
Mittagschatten rundlicht habē.	satura, daps assaria, assa caro, fri-
asclepias, adis, Schwalbenwurz.	cta, Bratens/ assator, frictor, der
ascoliasmus, Das Hupfen oder Stel-	brätet/ assum armi, Brustbraten/
ben auf einem Fuß.	renum, Nierenbraten/ costarum,
ascopéra, Satteltasch / Wetschker /	Rippbrätlein / lumborum bovi-
Weißack.	norum, Lenn, oder Lendbraten/ af-
	satu-

saturam butyro imbuere , mit Butter betreiben.	atta , Schlurpfer oder Leutscher mit den Füßen.
astacus, cāminatus, Meerkrebs.	áttagen, Haselhun.
aster, éris, Atticus, Schartenfraut/ Sternfraut/etiam stellaria, Plin. bubonium.	attegia, Hütten.
asterias, æ, Finkenhabicht/gestern.	attelabus, kleiner Heuschreck.
asteriscus, Sternlein / asterismus, Gestirn. (brüutig.	attelanus , Vossen: oder Brillenreißer/ attellanus ludere , Heinkel oder Meißerhammerlein spielen.
asthina, asthmaticus, Reucher/ eng.	attestationes, Zeugen Aussag.
astrágulus, Würffel / Seulenring / oder runder Stab daran/ astragalismus, Würffelspiel/item, Plin. glandulæ, herba, Erdmör/ frondibus ut heder.	auceps, Vogelfanger/ aucupium, Vogelfang / aucupatorius , adj.
astrolabium, Instrument/des Himmels Lauff zu erkennen.	auctarium, Zugab/ Zubuß.
astrologus, astronimus, Sternseher/	auctionari, öffentlich verganten.
asturco, Zelter: Pferd.	auctionariæ tabulæ, Gantbuch.
asyla, Hünderdarm/herb.	auctoramentum Lauffgeld/ auctora-
asylum, Frenung/ Frenheits: Ort.	re militem, Lauffgeld geben.
asymbolus, Zechfren.	auctoritates, besiegelte Brief und Ur-
átavus, Urane des Groß: Vatters.	fund/ briefliche Urkund/ auctori-
athera, Rinder: Müßlein.	tas, Gewalt des Raths/ auctori-
athleta, Fechter/ Kämpffer/athleti-	tates perscribere, den Rathschluß beschreiben.
cè, palæstricè, fechterisch/athletica	audaculus, feckes Bürschlein.
gladiatura, Fecht: Kunst.	avem aperire à navi, Apic. hintenher aufthun.
atlantes , pl. die untergesetzte Bal-	avena, Habern / avenacea puls, Haber-
cken / geschnitz in Mannsgestalt.	bermus/ gefottner Haber.
atractylis , Cardobenedickt / wilder Safran/herba. (zeug.	averruncäre, ausreuten/ abwenden.
atramentarium, Dintensaß/Schreib-	averra, lorum equi , quale sit, disce-
atramentum scriptorium vel libra-	ptatur ; mihi, ein Ruckriemen.
rium, Schreibdinten/fuligineum	aves oscines, singende und vorbedeu-
feu typographicum , Buchdru-	tende Vögel / aves feræ , Feder:
ckerfarb / sutorium, Kupferwas-	Wildpret/aves altilis feu fattiles,
ser/ Schusterschwärz/ tectorium, Rienruß.	gemäste Vögel / cortáles feu co-
atricapilla, Münchlein/ avis.	hortáles, im Geflügelstall erzogen/
atriensis , Portner / Thorhüter/ fa-	cantrices, singēde/ pelágiæ, Meer:
mula arriensis , Beschliesserin/	vögel/ commeantes, die alle Jahr
proprie, atrium , Hof.	wiederkommen/ palimpedes, breit:
atriplex, Molten/ herba.	oder flachfüßig / solipedes, ganz:
atrophia, Abnehmung des Leibs /	füßig / fissipedes, gespaltsfüßig /
Undaung.	præpedes feu auguráles, hochflie-
	gend/inferæ, gar nieder fliegend.
	augur , Weissager aus den Vögeln /
	augurium, das Weissagen/ augu-
	ralis, adj.
	N m m 4
	avia,

avia, Groß-Mutter / Anfrau.
 aviaria venatio, Baissen.
 aviarium, Vogelstell oder Haus.
 aviarius, Vogelverkaufer / der mit
 Vögeln umgeht.
 avius, devius, adj. abwegß.
 aula, Saal / Fürstenhof.
 aulaea, pl. Tapezieren / Attalica, Ba-
 bylonica, Türkische Teppich.
 aulètes, aulædus, Schwegel, oder
 Flöten-Spiesser.
 auræ, freni circa aures equorum,
 Festo, Ohrenriemen der Pferde /
 item, die Ringe an der Wagen-
 Achß.
 aurarius, inaurator, Vergulder.
 aurata, Goldforell.
 aurelia, Goldwärmlein oder Käser.
 auricula infima, Ohrläpplein / auri-
 cula pilei, gebogener Stulp des
 Huts / auris alveolus, der Gang
 de Ohrß / auris ala, Ohrläpplein.
 auricula muris, wild Mangolt / her-
 ba, auricula urfi, Barsanickel /
 goldfarb Blümlein.
 aurifex, Goldschmid / aurificina,
 Goldschmidß-Laden / auraria, au-
 rifodina, Goldgrub / aurilegulus,
 Goldgraber / coticula, Probier-
 stein / catillus, Zigel / vasculum
 ex osse bubulo ad expurgationem
 auri & argenti, vulgò cupella, seu
 Capelle / ligula seu lingula chaly-
 bea, ad poliendum, Gerb, oder
 Polier-Eisen / chrysocolia seu
 chrystitis, dis, Silberglett / vulgò
 borax aut borax, Ingieß für das
 Silber zu löten / opus encausti-
 cum, geschmelzte Arbeit / fusile
 vel fusorium, gegossen / in tubera
 ductum, getrieben / typò extusum,
 gestampft / fusura, der Guß / aré-
 na fusoria, Formsand / typus,
 Form / modulus gypseus aut

plumbeus, Patron zum gießen /
 argentum probum, Prob Silber /
 aurum argentosum, argentum
 ætosum, das die Prob nicht hält /
 instrumenta styli, allerley
 Buntzeug / styli ad lævigandum,
 zum Schroten / ad ornandum, &
 cælandum, zum Verschneiden /
 Zier, oder Possir-Bungen / ad ex-
 tuberationes faciendas, Treib, o-
 der Knaup-Bungen / styli ad fo-
 dicandum, Sticfel oder Stichel /
 mallei & ferramenta diversimodè
 capitata, ad complanandum, Pla-
 nier-Hammer / ad tubera extun-
 denda, Knaup-oder Treibhammer /
 tubera, die Knorren / ferramenta
 resiliendò ferientia, Schnarr-Ei-
 sen / nodoso seu globoso capite,
 Kopf-Eisen / in modum flexi pol-
 licis, recurvo, Dam-Eisen / re.
 scopula rasoria, Kraß-Bürsten /
 terebra funiculò versatilis aut a-
 gitabilis, Trechel / ad forandum.
 Tractorium scamnum, pro filis
 ferreis extenuandis, Zieh-Band /
 uncus tractorius, Zieh-Eisen /
 multifori moduli, Drat-Model /
 pala, ein Stücklein fein Gold /
 massa auri, Plin. palacra, Gold-
 Klotz / balúca, Gold-Sand / vide
 argentum. Aureus, aureolus no-
 stratibus accipitur pro 30, fester-
 tiis, ein Gulden / quia olim erat
 aureus; vulgò dicitur florenus,
 decurtatum à Florenter Gulden.
 Alias nummus aureus æquivalet
 tribus florenis, ein Ducaten / apud
 Italos 1. fl. 50. fr. Aureus anti-
 quus Romanorum centum fester-
 tiis æstimabatur, hoc est 3. fl. 20. f.
 auriga, aurigarius, Fuhrmann.
 auripigmentum, Hütten-Rauch /
 Operment / vide arsenicum.

Index III. Latino-Germanicus.

auriscalpium, Ohr-Löffel.	axilia, Achsel. (Spruch.
auri scoria, Schlacke oder Schaum des Golds.	axioma, atis, ein ungezweifelter
auris meatus, die Löcher im Ohr/au- rium tinnitus, Ohr-Klingen.	axis, Achs oder Ramm am Wagen/ Wellbaum/Spindel/axiculus, der Nagel daran die Welle umläuft.
auritus adj. langohrig/wolhörend.	axungia, Wagenschmier/Karrensalb.
aurivittis, Goldfisch.	ázymus panis, ungehefelt / unge- säuert Brod.
aurum obryzum, purum, putum, ex- coctum, fein Gold/purum, fossile, infectum ungearbeitet / das noch in Platschen ist / gedigen Gold / netum, gezogen Gold/malleátum, laminátum, bracteatum, folia- tum, ductile, gezogen Gold / se- ptum, gewürfelt/aurum pigmen- tarium, Mahler-Gold/ Muschel- Gold / plagulae auri malleati, Blatlein-Gold.	B. Bacca, báccula, Beer/Beerlein. baccalaureus, der in der Philosophi den ersten Ehrengrad erlangt. bacchar vel baccharius, Zimmer- Kraut. baccátim, more bacchantium, Apul. Bacchantisch.
auspex, icis, Weissager aus Wahr- nehmung der Vögel.	bacillum, g. neut. Cic. Stäblein / baccillus. (Schuster.
auster seu notus, Mittag oder Sud- wind / Regen-Wind.	báculus verforius, Wendstecken der badius, bajus, Castanienbaum.
authenticus, adj. bewährt und ange- nommen / authenticæ tabulae, Ulp. gültige Briefe / authentica, pl. Kaiserliche Satzungen / Reichs- Abschied. (Pfsanne.	bæticus color, schwärzlich. bájulus, Bürd, oder Brieftrager / bajulus operarius, Handlanger.
authepsa, Torten, oder Pasteten.	balæna, Wallfisch.
autonomia, Freyheit ohne Gesatz.	bálanus, vulgò suppositoria, Zapf- lein zum Stulgang.
autographum, eigene Handschrift/ erste Schrift.	balatro, homo nihili, ein lieberlicher Mensch/unnützer Schwäger oder Wauderer.
automata pl. Uhrwerck / und ander Werck / das sich selbst bewegt/au- tomatarius faber, Uhrmacher.	balátus, Schafgebler.
automatum assarium, Bräter.	balauftium, wilde Granat-Aepffel Blüh.
autumnitas, der Herbst, Früchten Zeitigung.	balbus, Stammler/Stakler.
avunculus, der Mutter Bruder, magnus, der Groß-Mutter Bru- der / major, der Mutter ihr Groß- Mutter Bruder / maximus, der Ur-Anfrau Bruder.	balius equus, ein Blas.
auxilia, Kriegshülff von Bundesge- nossen / kräftige / bewährte Arz- neyen.	ballistarii vel balistarii, Schützen/ Büchsenmeister / Constabel/balli- sta, Stuck / ballistarius commea- tus, Artollerey. balsamita, Frauen-Kraut / Grauf- munk. balthaus, Kriegs-Gürtel oder Feld- Binden/bombycinus, sericus. baluca, Goldsand. (werck. baphice, ars tinctoria, Färberhand- bapti-

Index III. Latino-Germanicus.

baptisterium, Tauffstein.
 barbarismus, ein ungeartetes Wort.
 barathrum, Abgrund.
 barbitium, langer Bart/ barbátula
 cobitis, Grundel/ barbátulus, der
 wenig Bart hat.
 bárbiton & bárbitos, eine grosse
 Leyer oder Geige/ Theorbe.
 bardocuculus, grober Schiff-Rock/
 Schiff-Rapp.
 bardus, Dölpel/ Duppelhirn.
 barophonus, Bassist.
 bartus, Elephant/ barritus, sein Ge-
 schrey.
 basilica, schön herrlich Gebäu.
 basilinda, ludus, nostrati vulgò das
 Mieten/ irem, Königsspiel/ cum
 unius ad aurum reliqui agunt.
 basiliscus, vergiftete Schlang/ Art
 des groben Geschüzes.
 basis, Untersatz/ Seulenfuß/ Fußge-
 füss / Anleg des Walls / Grund-
 Linie.
 basium, Ruß.
 batillum vel batillus, Feuerschauffel/
 batillus cubicularius, Pfann zum
 Bettwärmen.
 bartologia, übriges Geschwätz.
 batúere, schlagen/ sechten.
 baubári, bellen. (engen Hals)
 baucalium, Trinckgeschir mit einem
 bdella, Pfrillen/ schlechte Fischlein.
 bellaria, pl. Confect/ Zuckerwerck.
 bellicum, Kermen/ bellatores hono-
 rarii, Italici venturieri,
 bellis, idis, Mosleben/ Monatblum-
 lein/ Monscheinlein/ Officin. con-
 solida minor, herba.
 beneficiarius, Provisoner / Stipen-
 diat/ Unterhaltener/ beneficiariū
 prædium, Lehengut/ Beneficiari-
 us, qui beneficium accepit. Benefi-
 ciarius Clericus, der ein Pfründ
 oder Pfar hat.

bérberis, Paisselbeer/vid. oxyacan-
 tha.
 bes vel beffis, 8 Unzen / 8 Zoll / bes
 floreni, Achtel eines Gulden oder
 Schillings. (tet.
 bestiarius, der mit den Thieren strei.
 beta, Piessen / Köhl / Mangolt/
 Kraut/ beta nigra seu sanguinea,
 Rannen / beta silvestris, Plin. li-
 monium, Holz-Mangolt / Wint-
 tergrün/ herba.
 betonica, aut veronica, Betonien/
 Ehren-Preis/ herba, flos, aliò no-
 mine ferratula, ob folia crenata.
 bétula vel betulla, Birckenbaum/
 betullaceus, adj.
 bibliopola, Buchführer/ Buchhänd-
 ler/ bibliopegus, Buchbinder.
 bicolor, zweifärbig / bicorpor, das
 zween Leib hat / bidental, alter
 Gögen-Tempel/ bicubitalis, zwey
 Ellenbogen lang / bifariam, adv.
 zweierley Weis/ bifidus zweyspal-
 tig/ biformis, zweyerley Gestalt/
 biturcus, zweyzinckig/ bisulcus, zer-
 spalten wie die Klau / bifrons,
 zweystirnig / bigemmis, Neb mit
 zweyen Augen/ bigenus, bigener,
 von zwey Geschlecht geboren/ bi-
 jugus & bijugis, zweyochig / bi-
 lanx, Schüssel-Waag / bilibra,
 zweypfündig Gewicht/ bilinguis,
 zweyzüngig/ bilix, icis, doppelter
 Eintrag des Gars / bimestris,
 zweymonatlich / bilustris, zehens-
 jährig/ bimulus, binus, zweyjäh-
 rig/ bipatens, an zwey Orten auf-
 gehend/ bipennis, zweyschneidig/
 Beil/ Hellepart/ bipennifer, Helle-
 partirer/ Trabant / bipes, zwey-
 füssig/ bipedaneus, bipedalis, zwey
 Schuh lang/ biremis, Schiff mit
 zwey Ruder-Ordnung.
 biga, ein Wagen mit zwey Pferden/
 biga-

Index III. Latino-Germanicus.

bigarius, solcher Fuhrmann.	denen Blumen / rafa, denfaque,
bilbit amphora, der Krug schottert	Atlas/undulata, scutulata Dobin/
bipalium, Karst/ Bickel.	Schamlot.
bipennifer, Hellepartirer/Trabant.	bonafus Munstier / wilder Büffel.
bison, Thier/nicht ungleich dem Hir-	boreas, Nordwind.
schen/ in Mitte der Stirn mit ei-	bos camurus, mit eingebogenen
nem zinketen Horn. Cas. Büffel.	Hörnern / licinius, mit übersich
bisellium, doppelter Sessel.	gebogenen / patulus, mit breiter
bitumen, Judenleim/ Erdharz.	Stirn/ bos lactaria, Melckfuh.
bivium, Zwenweg-scheid.	boscas, adis, Mos: Ente.
blactérare, blöcken oder schreyen wie	bosphorus, das enge Meer bey Bi-
die Bidder.	sang oder Constantinopel.
blæsus, Lisper/ Stammler.	botrus, Weintraub/ botrys, Trau-
blátero, onis, Schwäzer/Plauderer	benstengel / botryo, eingemachte
Plapperer/ blaterare, plapper.	Trauben.
blatta, Kleider: oder Büchermurm	bótulus, Bratwurst / botularius,
pistrinaria, Meel: oder Brod-	Wurstmacher/ botellus.
wurm. (lein/flos.	brabium vel bravium, der Lohn des
blatraria, Schabekraut/Goldknöpf-	Überwinders / brabeutes, Aus-
boa, grosse Wasser-Schlang / boæ,	theiler solches Lohns.
papulæ, Nixblätterlein.	braccæ, weite Pump oder Bloder:
boäre, brüllen wie ein Ochß / boari-	hosen/ braccatus, der sie an hat.
um forum, Rind: Markt.	bráchiale, gleich wo der Arm und
boiæ, vincula lignea, eisern oder	Hand zusammen kömt/Armzier /
hülzern Band/ Hand: oder Hals:	Plin. Armschien brachiális, Arm.
Ring: zur Schand/ die Geigen für	die/ brachiata vinea, weitzerlegte
die bösen Weiber. (ferling.	Weinreben/ brachiolum, Armt:
bolétus, Gattung der köstlichen Pfis-	lein / brachium eluctavit jactu,
bolis, idis, Bleyfloß / die Tiefe des	hat den Arm ausgeworffen/ oder
Meers zu messen/ Grundfloß.	mit Werffen verrenckt/casu, aus-
bolus, Mundvoll oder Bissen.	gefallen/ emovit combagibus.
bombarda, nova vox à bombo,	brachycatalecticus versus, dem zwey
Schießbüchß/striata, canniculata,	oder mehr Sylben abgehen.
gezogen Rohr.	bráctea, dünn Blech von allerhand
bombus, Humsen / Brummen der	Metall / bracteolæ aureæ, Flin-
Bienen/ bombilare.	dergold / bractearius vel bractea-
bombylius, Anaster/vas augusti oris,	tor, Blechmacher Goldschlager /
item, eine Schnattergans / ge-	bractearia, die Kunst / bracteola-
schwäziger Mensch.	rius, Flindermacher / bractea
bombyx, icis, Seidenwurm/Seiden/	grandinis ferreæ, seu capsula,
bombycina tela filo simplici,	Cartetsch.
Zendel/filo duplici, doppel Tasset.	branchiæ, Fisch: Ohren.
Damascena, Damast inauratis	brassica, Köhl/ fativa, gepflanzt/apia
floribus picta, distincta, mit gul-	ána, Sabelliana, crispa, Berch/
	capit

Index III. Latino-Germanicus.

capitata, Rabskraut/ Pompejana vel Cypria, Carisfol/ Cumana, læ- vis, rubra, breiter/ roter Köhl.	buccula, Theil des Helms/ so die Bo- cken bedeckt/ Helmvisir/ buccula- rius, Blattner/ Harnischmacher.
brephotrophium, Wäisen; oder Findel-Haus.	bucephalus, Pferd mit einem Och- sen-Kopff.
brevia, pl. loca in mari periculosa, da man bald zu furz/ oder auf der Sand kommt/aqua brevis, seicht.	bucerus, adj. was Rühhorn hat.
breviare, abbreviare, Quintil. ab- fürzen. (Begriff.)	bucolica, pl. Hirten-Gesang.
breviarium, Auszug/ furker Inhalt/	búcula, junge Kuh/ Kühleim/ búculus,
brisa, Weintreber mit Wasser ver- mischt/ zu einem Weinplempel.	bufo, Krote. (Dochstein.)
britannica seu cochlearia, Löffelkraut.	buglossum vel buglossus, vulgo bor- rágo, Borretsch/ buglossum ma- gnum, Ochsenzung herba.
bronchus vel broncus, vel brochus, langmaulet/ der fürbleckende Zahn hat.	bulbus, Kohlwurz/ eine jede runde Wurz/ mit vielen Schalen oder Zwiebeln/ bulbus vomitorius, Marsisch-Zwiebel/ Plin.
brontia, Donnerstein.	bulga, Satteltasch/ Wetscher/ Wats- sack. (morbus.)
bruchus, Käfer/ Krautwurm.	bulimus, bulimia, Wolfshunger/
bruma, dies solstitialis in hieme, Sonnenwendtag im Christmonat/ den 22. Decembris.	bulla, Wasserblase/ moschi, Bisens- knopff/ runder Knopff an einem Nagel/ Spangen/ Halszierd der Kinder/ aqua bullans, mit Blät- terlein/ bullatæ nugæ, hochpräch- tig Geschwätz.
brya, æ, kleiner Lamerisch/ daraus man Kleiderbürsten macht.	bumastis, Traub mit grossen Beeren.
bryonia, Hund's-Kürbis/ herba, schwarz Stiefwurz.	bumulgus, Rühmelcker.
búbalus, Büffel/ bubalinus.	buphthalmus, Rühangen.
bubile, Ochsenstall/ búblequa, Rüh- hirt/ bubulcus, idem, bubulcitari, Plaut. Rühstreiber.	buprestes, idis, wild Köhlkraut/ Koskäfer/ Knolster.
bubo, Uhu/ Nacht-Eul/ item, ul- cus, inguinarium, Schlier oder Drusen am heimlichen Ort/ ver- giftter Beul.	bura vel buris, Vflugkrümme/ darin das Vflugeisen.
bucca, die Höle der Backen oder des Munds/ buccæa, buccella, Mund- voll/ Bissen/ buccellatus, adj. in Bissen geschnitten/ buccellarum, Wiscotenbrod/ bucco, buccullen- tus, großbacket.	burdo, Ulp. Maulthier/ Maulesel/ ex equo & asina.
búccina búccinum. Zinck/ oder Blas- horn/ Gattung der gespißten Meer-Muscheln/ buccinator, Zin- ckenist/ Hornblaser/ Horn-Fisch.	burrus vel byrrhus, rötlich von Speis oder Trancf.
	bustum, Ort/ da man vor Zeiten den todten Leib verbrennt/ bu- stuarii, Fechter darben.
	buteo, accipitrum genus, Raubvo- gel/ Busart/ Mos-Ochs.
	butyrum, Butter/ Anker/ Schmalz/ butyratus, adj. butyrum agitare, jactare, ausrühren/ fit crebro ja- ctatu,

Index III. Latino-Germanicus.

statu, butyrum decoquere, den Butter oder Schmalz auslassen.	gene Mauerstein / Bruchstein o: der auch Mertel / cæmentarius, Maurer.
buxus, Buchsbaum / buxeus color, bleich.	cæpe, vel cæpa, aut cepa, Zwiebel oder Zwifel / cæpina, Zwiebelgart oder Bett / cæpula, kleine Zwifel- lein / caules cæpularum sectiles vel concisi, Schnittlein.
byne, Malz / polenta non comolita, hordeum seu triticum tostum.	cæsaries, langes Mannshaar.
byrsa, Leder.	cæsius, blau wie die Kagenaugen / cæsius, cæsilia, der oder die Ka- genaugen hat.
byssus, zarteste Leinwand / byssin ⁹ , adj.	cælio, ein Hieb / ictus cæsim factus; punctum, mit dem Stich.
C.	cæso, der aus Mutterleib geschnit- ten ist.
Cacabus, Pfann / Kessel / Musshafen / cacabulum, Kesselcin / Pfännlein.	castrum, Plin. Grab: Eiselein / idem, ein Instrument / das Elfenbein auszuholen und zu boren.
cachexia, Undaunung des Magens / cacostomachus, der einen schwa- chen Magen hat / cacochymia, Magenweh.	cæstus, Streit: Kolb / Streit: Riem / mit blehen Knöpfen.
cachinnus, laut Gelächter.	calami crena, fissura, die Krausen der Feder.
cacophaton, übellautende Zusam- mensetzung der Enlben.	calamistrum, Haarfraus: Nadel / Haar: Pfriem.
cacula, calo, Troßbub.	calamita, Laub: Frosch.
cadmia fossilis, Calmen / fornacaria, Ofenbruch / metallica, Kobalt / lapis ærosus, & quo fit. æs & ar- gentum.	calamus, Schreib: Feder / Pfeiffe / Pfeil / Halm / Angelrut / Maßstab von 6. Ellen oder Ellenbogen / aucupatorius, Vogelflohen / fistu- lâris, tibiâlis, Pfeiff / odoratus, aromaticus, Calmus / idem calâ- mus seu arundo Indica, India: nisch oder Meer: Rohr.
caduceum vel caduceus, Friedstab / Heroldstab / caducifer, caduceâ- tor, Herold / Friedbot.	calântica, langer Weiber: Schleyer / Weile:.
cadurcum, Kramer: Deck oder Bla- hen / Ziech / Überbett oder Bolster.	calathus, geflochtener Korb / calati- scus, Körblein. (Fusses.
cadus, Weinsaf / cadi salamentarii, gesalkene Fische oder Fleisch: Tonnen / cadus vel orca butyri Schmalzkübel /	calcaneum, calcaneus, die Fersen des calcar, Sporn / auch an Vögeln / cal- carius artifex, Sporer.
cæcias, æ, Nordwestwind.	calcatorium, Pallad. Kalchhütten / Mertel: Pfann.
cæcilia, genus serpentis, Blind: schleich / cæcutire, blinken / nicht recht sehen.	calcearium, Ulp. Schuh: Behältniß.
cælebs, ibis, unverheyratet.	
cælatum argentum crustæ, emble- mata argenti cælati, erhefte ge- triebene Arbeit.	
cælatura, gestochene Arbeit / cæla- turæ, pictores, Illuminirer / Bildermahler.	
cæmentum, zerbrochene / zerschla-	

calceus fenestratus , Schuh mit Augen/lunatus, Römisch. Rath's. Herren Schuh / repandus, rostratus, Schnabel Schuh / ligno suppatus vel corio densato, Stöcklein Schuh/hochabgesetzt/calcearius, Schuhmacher/calceolarius, idem calceus amentatus, mit Riemen geschnürt / crepida subere suffulta, suberæ soleæ, mit Pantoffelholz unterlegt/calceus obstragulis vinctus, mit Riemen gebunden.	calx , Kalk, viva, ungelöscht/tectoria, Weiße / calcem coquere, Kalk brennen/subigere, anmachen / coctura calcis, Brand/calcaria fornax, Kalkofen / calcarius, Kalkbrenner/calx arenata, subacta, Mertel/extincta, macerata, gelöscht.
calcinatio , Verkalkung/vox Chym.	calx , der unterste Theil des Fußes.
calculus , Kieselstein/Rechenpfennig / Bretspielstein / calculator, Rechenmeister / è calculis sibi mutuo impositis subducere quadringos & binos, relictis imparibus, rücklen / calculus luforius æreus, Spielstein auf der langen Tafel.	calyptra , Hauptdeck der Weiber.
caldæ , warm Wasser / caldarium, Schwitzbad / Warmbad / cella caldaria, Badstube / lebes vel cacabus caldarius, Hüllhafen.	calyx , die Hülsen einer jeden Frucht/Rosen Knospe.
calendæ , der erste Tag eines jeden Monats.	cameli dromedarii , lauffige Cameelthier / binis in dorso tuberculis, alii singulis.
caléndula , Rittersporn/ flos diversarum specierum,	camella , Milchgeschirr / Milchgelten/Rübel. (Seil.
calidris , Specht/avis.	camélus , Cameelthier/grobes Schiff.
caliendrum , Hauptzier / oder falsche Haar der Weiber.	cameratio , cameratus, gewölbet/cameratus currus, Gutschwagen.
calix conchæ , Muschel / cálices, calliculi, cyathi vitrei, Trinck-Gläser/Gläßlein.	caminus , Rauchfang / Camin / Schlot/Schorstein/cortina, projectura camini, der Umfang; Spiraculum, das Rohr / fauces, der Rauchsclund / camineuta, Caminfeger / Schorer / fulcrum focarium, der Feuerbock oder Hund.
callus , Härte / Baucken an Hand oder Füßen / callus ligni seu torus, runder Knorr des Holzes.	cámmarus , Meer-Krebs.
calónes , pl. Holzschuh/calopodium, idem, calo, Troßbub/Bernhäuter.	campe vel campe, es, Raup/grüner Wurm.
calo coquinarius , Kuchenbub.	campana , Glock / videlicet ex ære campano fusa, campanula, Schelle/Glöcklein/ S. Hier. Campanula Hispanica, Spanische Glocke/flos.
caltha , Kornrosen oder Ringelblum.	campus jaculatorius , Ulp. Schießhütte/Schießplatz.
calva , calvaria, cranium, Hirnschal.	camus , Halfter.
calvities , Kahlheit / Glazen / calva-ster, recalvafter, ein wenig vornen	canalicula , Gell. canaliculus, Röhrlein/Hohlfehl / canaliculatus, gefehlet/mit Hohlfehl gemacht.
	canalis , Teichel/strúctilis, aus Stein gemacht /

C ancelli, Gitter cancellare, gittern/schrencken/cancellatim, auf Gitter: Art / Cancellarius, Vopisco, Cankler.	cannabim decorticare, Hanff brechen/cannabinum lintheum, rupf.
C ancer, Krebs/fluviatilis, in einem rinenden Wasser/saxatilis, Stein: Krebs/item, Krebs/eine fressende Krankheit/gangræna, cancellus, Krebslein.	canon, onis, Einial / Richtschnur/tributum frumentarium, jährliche Treid: oder Pfennig, Gult/canon frumentarius, pecuniarius, secundarius, Nachsteuer.
C andela sebacea, Unschlit: Kerze. Candelabrum brachiatum, ramosum, mit Zincken.	canterii, Zimmerschrägen/Dachsparre/oder Rasen/Leghölzer im Keller/Kebengehalt/unde vinea canteriata, Weinreben mit Zwerchstrangen gemacht oder aufgerichtet/canterioli, Gelenter im Kraut: oder Gartenbetten/canteriorum cunei, die Leist der Dachsparren/canterii doliare, cellare, Gander im Keller / Traghölzer der Fässer.
C andidatoria toga, Cic. weisser Rock der Römischen Ambts: Weiber.	canterius vel cantherius, verschnittener Hengst/Wallach.
C ani, graue Haar / auf dem Kopff/am Bart.	cántharis, idis, viridis, grüner Gold: Käfer/rubea, unser Frauen Rühlein oder Käfer.
C anis Gallicus, sagax, odóus, Spür: oder Spor/ oder Leit: Hund/masculus vocatur, Gesell: Mann/fœmina, Haile / venáticus, Jagd: hund/pecuarius, Schäfershund/Rid/molossus, Britannicus, Englische Docke/villosus, aquáticus, Wasserhund/hybris, idis, Bastart/canis fœta, Bröckin/canis vel canicula in ludo tesserario, Eß/ ein Aug des Würffels/catella vel catellus Meliténis aut Melitæus, Bolster: Hündlein/catellus villosus, Löwen, Hündlein/vertagus, der für sich selbst dem Bild nachgeht / Windspiel / Statio canum subsidiatorium, Ort/da die Hunde auf das Wild warten/pes caninus, Hundstage.	cantharus congialis, congiarius, dreymäßige Kanne.
C anistrum, Græcè eartallus, Brod: Korb/canna, Rohr/canna Indica, Indianisch Rohr/item, Blumen: Rohr / canna pulmonis, Gurgel/cannétum, wo die Rohr wachsen.	canthus, Radschiene.
C anna saccharea, Zuckerfandel/cannabis vel cannabum, Hanff/cannabinus funis, Hanffseil / semen cannabis, Hanff für die Vögel /	canthérius, per th in omni significatione.
	canthus, Radschiene.
	capacitas circuli, Begriff des Zirkels.
	capédo, inis, grosses weites Geschirr/Stützen / capeduncula, ein Geschirrlein.
	capella feu vanellus, Kywik oder Genwik/avis.
	caphúra, genus gummi Indici, Officin. Campher.
	capillamentum fictitium, sùtile, falsche Haar/capillorum defluvium, Haarausfallen/capillare, Haarhauben / ornamentum capillare, Weiber auffatz.
	capis, idis, genus poculi, Opfferrannelein.

Index III. Latino-Germanicus.

capisterium, Wann / oder Sieb, Reuter.	walter / Rüster / item der den Knaben die Bücher in die Schul trägt.
capistrum, Halfter / Maulkorb / capistratus, das ein Maulkorb anhat.	capus rhedæ, des Gutschers Sitz.
capitis diminutio, Amts-Entsetzung / capite diminutus.	captiosus, betruglich / captiuncula Gell. listiges Fangstücklein / captio
capitellum, klein Knöpflein / oberster Theil der Säule / Sterg der Buchbinder.	cápula, Gaze / Gelte / Schnapfen
capitium, Hauptdecke / Kappe.	capulum vel cápulus, Handhaben / Hefft / Toddenbar / capularis senex der auf dem Grab umgeht.
cápito, großkopfig / hartnäckig / item, piscis, ein Aeltel / céphalus, squallus, Prompt.	caput, Haupt / Ursprung eines Dinges / Hauptsach / abgetheilte Stücke eines Buchs / capitatio, Kopfstücker / Budæo, captiosus, halstarrig
capitulum, Knöpflein, Säulen / oberste Zierd / Absatz im Buch / Anfang eines Sentenkes / capitulatum, Plin. von Capitel zu Capitel.	caput cœnæ, Haupt: Nacht.
capo vel capus, Kapaun gall ² / spado.	corbátinæ, Schuh von roher Ochsenhaut /
capparis, Kappern.	carbo, Kohle / vergiftetes Geschwür / carbunculus, Kohle / Carbuncelstein.
capreóli, Riegel oder Spreißen im Dachstuhl / capréolus, Rehbock / caprea, Reh / Rehgeiß.	carbo faxeus, Stein: Kohle.
capréolus, Kreis des Ohrs / Rebzinck oder Gählelein am Weinreben / aliás clavicula seu viticula, item, spitziger Karst / Gattung der Pfifferling / vulgò, Rehling.	carbonaria, Kohlhütten / carbonaria fornax, Kohl: Ofen / carbonarius Kohlbrenner.
caprile, Geißstall / caprarius, Geißhirt / capra, Geiß / caper, geschnittener Geißbock / mas castratus in genere caprino.	carbunculatio, der Brand an Reben oder Früchten / carbunculatus vitis, Plin. carbunculofus ager brandig. (natstein)
caprimulgus, Geißmelcker / item nomen avis, caprificus, wilder Feigenbaum / capricornus, Steinbock / signum cœleste.	carchedonius, vulgò granatus, Gra
capronæ, Haar an der Stirn hervorhangend / Roßkamm.	carchesium, Krausen mit einem langen Handhab / Trinfgeschier
capsa, capsella, capsula, Käßlein / Schächtelein / capsula ductilis, Schubladen / capsella fictilis, Sparfrug / capsula aromatica, Gewürzbüchse / capsula pedata, Sartorum, Werckvass.	die oberste Löcher am Mastbaum / dadurch die Seile gezogen werden / Segel: Loch. (simile)
capsarius, Kasten, oder Kleider: Ver-	cardomomū, fruticis genus amomum
	carcinoma, atis, der Krebs / morbus.
	carcer, Gefängniß / carceres, repagula, die Schranken.
	cardialgia, Herzweh, der Sat / cardiacus, ders hat.
	cardinata ligna Vitruv. zusammengefügte Zimmerholz.
	cardo, inis, Thür: Angel / Grun
	oder Haupt: Artikel.
	carduus, Distel / carduelis, Distel
	vogel / Stiglig / carduus sativ

Index III. Latino-Germanicus.

vel átilis, Artischock / carduus
 hortensis, Bisem-Blümlein.
 carex, icis, Schwertelgras / care-
 tum, wo es wächst.
 carica, dürre Feigen.
 caries, Wurmfisch / cariosus.
 carmen, Reimen / Segen / Zauberey /
 Thessalium, Colchicum, vulnera-
 rium, Wundsegen / Fescenninum,
 unfeuses Lied / amœbæum, Ge-
 genreimen / Bucolicum, Hirten-
 Gesang / Lyricum, Leyer- oder
 Lauten-Gesang.
 carminare lanam, linum, Fämmen /
 Kartetschen / hacheln / carminarius,
 Wollen-Kartetscher.
 carnarius, Metzger / Fleischhacker /
 carnarium, Fleisch, Gewölz /
 Fleischhacken / Fleischram.
 carnifex, Scharfrichter / Basen-
 meister.
 caro aprugna, schwarz Wildbret / cer-
 via rot Wildbret / búbula, Rind-
 fleisch / vitulina, Kalbfleisch / ovilla,
 Schafffleisch / vervecina, Hammel-
 fleisch / suilla, Schweinefleisch /
 ferina, Wildbret / conditanea,
 salita, muriatica, gesalzen / fumo
 durata vel indurata, geraucht / ge-
 selcht / jurulenta, im Brühlein / as-
 sa, gebraten / lixa vel elixa, gesot-
 ten / frixa vel fricta, geröst im
 Schmalz / tosta, geröst auf dem
 Roß / morticina, faul / vom um-
 gefallenem Vieh / putida, rancida,
 stinckend / subrancida, angelossen /
 in minutiam jurulentam trita,
 gestossen / concila, gehackt / ca-
 runcula, Bislein Fleisch.
 carpentum, hangender Wagen / car-
 pentarius, Wagner. Opera car-
 pentarii sunt, corpus curule, Wa-
 gengerüst / compages, Wagen-
 gestell / axes, die Axt / temo, die

Deichsel / temónis transversaria
 brachia, Rieb, oder Reitschämel /
 temo currui subtenus, seu axis
 stratus, Langwitte / ejus pars po-
 stica seu cauda, der Stark / pars
 prior & posterior currus, der
 vorder und hinter Bitter / tigna
 oneraria, Traghölzer oder Trag-
 baum / fulcra alaria, Köpffe / eo-
 rum statumen, Ruppfigestell / ante-
 rides, Reichsel / rheda pensilis,
 hangender Wagen / libramenta
 lorea, Schwangriem / compago
 lignea, der Kobel oder Kasten /
 concamerata & corio obducta, der
 Gutschimmel / umbellatum ef-
 sedum, Kobelwagen / alæ, die Flü-
 gel / apertiones, Gutschesenster /
 und Ausschnitt oder Aussehen /
 sediculae, die Sitz darin / staticula,
 die Schlag / capsus, der Sitz des
 Gutschers / jugamenta antica &
 postica, das vorder und hinter
 Bogengestell / vestigium, orbita,
 die Leis / absides, die Felgen / can-
 thi, die eiserne Schienen / rotarii
 clavi, Schien-Nagel / modiolus,
 die Nab / radii, die Speichen / em-
 bolium, Radnagel / tubulus mo-
 dialis, Hole der Nab / subjugialo-
 ra, Jochriem / auræ, Radring / ju-
 gum, die Wag / cuneus jugi, Wag-
 nagel oder Lohner / dentale, Pflug-
 holz / buris vel bura, Pflugkrüm-
 me / ralla vel rallum, Pflugscho-
 rer / vide plura cap. 43.

carpesium, uva cybina, officinis cu-
 bebæ, Cubeben.

carptor, Furschneider.

carpus Plin. brachiale, der erste Theil
 an der Hand / Handwurzel.

carrus, carrum, carruca, Karren /
 carrucarius, Karner / equus car-
 rucarius, Karne-Roß.

Index III. Latino-Germanicus.

cartilágo, inis, Kroschel.	catadromus, Rennplatz / Lauffplatz.
caryatides pl. Stützen unter die Bal- cken/wie die Weibsbilder geschni- tet.	catagraphæ imagines, Wendgesich- ter. (abgeht.
caryophyllata, Cardobenedicten- Kraut/caryophyllum, Negelein- blum/item, rasse Gewürznägelein.	catalecticus versus, dem eine Sylben catalepsis, Taubsucht.
caryota vel caryotis, vel cariotis, Dattelnuß.	cataphractus, cataphractarius, Kür- sirer/ cataphracta, Küris/ ganzer Harnisch/cataphraga imago, wel- ches ungleiche Gestaltung hat.
casa, schlechte Hütten/casæ armatae, verbum castrense, Mordgruben.	cataplasma, atis, Zugpflaster.
caseale, Ort/ da man Käse macht / casearia forma, Käsemodel/casea- rius, Käsmacher/caseus oculatus, pumicosus, fistulosus, spongiosus, viel gelöchert / recens musteus, frisch oder jung/descobinatus, ge- rieben/casei scobina, das Gerie- bene / casei quadra, Stück Käse / orbis, Käseleib/caseolus, Käselein.	catapotia, pl. Pissulein der Apothe- ker.
caseus ollaris, Hasenkäse.	catapulta, Schnellbanck / allerley Pfeil zu schießen/Armbrust/cata- pultarii, Schützen / equites cata- pultarii, Carbiner.
casiola, Isidoro, Meßgewand.	cataracta, æ, gäher Fall des Was- sers / Ablaß des Wassers / Stru- del oder Wasserfall/Schußgatter bey den Stadpforten / quidam scribunt cataracta, catarrhactes.
casia seu cassia, Zimmet-Holz oder Zimmet-Rind. (garn.	cataractes, Scharb/grosser Täucher/ Fischer / avis, mergus major seu carbo aquaticus.
cassis, idis, Helm/ cassis, is, Jäger- casita, haubete Lerch.	catascopium, Speeschifflein / Italis fregata, Jagschifflein.
castanea, æ, Castanien / glans Sar- diana, castanétum, da viel Casta- nienbäume.	catasta, der Pranger/ Stock im Ge- fängniß Folterram. (Spiels.
castellum, Schloß/ Burg/ Flecken / castellatim, von Flecken zu Fle- cken/castellanus, Burgvogt/Pfle- ger / Schloßverwalter/item, ca- stellum, ein Brunnstüb.	catástrophe, verkehrter Ausgang des catechésis, Christliche Unterweisung/ catechúmenus, angehender oder noch nicht getaufter Christ.
castor, oris, Biber / canis pónticus, piscis, castoreum, Bibergeil.	categorizæ seu categoremata Ari- stotelis, ein Verzeigniß und Sum- marischer Begriff aller Sachen/ von welchen man reden kan.
castrum, Schloß/ Burg/ castra, pl. Kriegslager / castratoria ferra- menta, das Vieh zu beschneiden.	catenarius canis, Senec. Kettenhund. catenátus, gefettet / catenario, mit Ketten zusammen gebunden/ mit Nägeln vernietet/ mit Holz oder Stein zusammengefügt / Vitruv.
cástula, Schurzfleck/ Badmantel / Niderkleid/ Badtuch.	catenula, catella, Kettlein/catellus, catella, Hündlein.
catachrésis, Mißbrauch der Wort- bedeutung.	catharma, atis, verworffen/verbanet/ alter
cataclysmus, Wasserflut/ Sündflut.	

alter Fußhader oder Fegopffer.	coliculus, kleiner Stengel oder Zweiglein der Kräuter. Caulis edulis, seu capitatus, Rabirabi/ seu calirapus; quasi caulis rapi.
catharticum medicamentum, purgierende oder ausführende Urkney.	caupona, cauponula, Wirthshaus/ cauponaria, Wirthschaft/ cauponari, Wirthschaft treiben/ cauponarius puer, Wirths: oder Kellerbub. (thier.
cathedrális Ecclesia, Domkirch/ Collegium cathedrale, Domstift/ Cathedralium Canonicum Senatus, Dom: Capitel.	caurire, schreyen wie ein Panther: caurus vel corus, Nordwestwind.
cátheter, ein messingenes Röhrlein der Bund: Aerzt / den Harn gang zu eröffnen.	causia, Schatthut.
cáthetus, Kerken: gerade aufrechte Linie/ oder Triangel: Seiten/ normalis linea.	caustica medicamenta, Brennarkey.
catholicum medicamentum, allgemeine medicin oder Urkney / alle böse Feuchtigkeiten auszutreiben.	caustica spuma, Seifenlauge.
catinum vel catinus, catillus, um, Tigel / Schüssel / Napff/ catinus triangulus, Gießtiegel / catillo, onis, Schüssel: Lecker / Rascher / catillare, gute Bislein fressen/ naschen/ schlecken.	cauterium, Brenn: oder Zeig: Eisen/ Fontanell oder Fußlöchlein des Leibs.
catulire, Hundslauffen/ Hirschen in der Brunst / catulus, Hündlein / item, junge Zucht der Thier/ Hirschenalb/ ferreus, Büchsenhan.	cautes seu cores, rauher Fels / costis, Werkstein/ Schleiffstein.
catus, adj. weiß/ gescheid.	cautio, Versicherung / Verschreibung/ jurata, mit einem Eid.
catus, cattus, catta, Kaze.	cedrátus, adj. mit Cederöl gesalbet oder gschmieret / cedrinus, adj. was von Cederbaum ist.
cavædium, offner Hof im Haus.	céleres, Laggen / des Romuli Leib: guardi geschwinde Reuter / céleripes, Cic. schnellfüßig.
caudex, icis, Stamm des Baums / cáudicalis securis, Holzhacken / caudices ligni (fragmenta, segmina, ligna secta, Holzscheide.	celétes, pl. Kenn: oder Postroß.
cavea, Höle/ Vogelhaus/ der oberste Theil des Römischen Schauplatzes/ wo das gemeine Volk saße / item cavea ferarum, der unterste Theil. (löcher.	celeusina vel celeuma, Schiffgeschrey/ celeustes, der den Anderen knechten vor: und zuschreyet.
cavernæ, cavernulæ dentium, Zahn:	cella vinaria, Weinkeller/ penaria, Speiskeller / cellulæ, Hauslein der Kernlein.
cavillum, Spottred / cavillator, Epen: oder Spottvogel.	celox, ocis, Jagtschiff.
caula, Schaftstail.	cenotáphium, Ehrenggrab.
caulis, Krautstengel / Sterk/ caulis pennæ, Feder: Kiel/ cauliculus seu	cenfor, Zuchtmeister/ Schrift: oder Buchschäzer.
	centaurium, Tausendgulden: Kraut/ Biber: Kraut/ dicitur & chironiū propter efficaciam sanandi. Centaurium minus, vulgò centinodia.
	centipeda, Krautwurm mit vielen Füßen/ Rassel.

Index III. Latino-Germanicus.

cento, centunculus, gesticktes Kleid/ zusammengeflaubtes Gedicht.	posterior, der Sack des Hirns/ cerebrum vitulinum tostum, Pa- föfen.
centrum, der Mittelpunct / Mit- teldupf.	cerinthe, Zimmerkraut / Art der Lilgen.
centumpondium, Gewicht von 100. Pfund / centuplicato, hundert- faltig.	ceritus, zerritt / cêrites tabulæ, Regis- ter der Untüchtigen / Straßbuch.
centurio, Hauptmann / centuriatim, hundertweis / centurio, Schaar oder Rott von 100. oder mehr Mann / Ital. squadra compagna,	cernuus adj, für sich gebogen.
centuriatus, is, Hauptmannsstel.	ceroma, atis, Del / die Ringer und Kämpfer zu salben.
centussis, hundert Creuzer.	ceroplastes, Wachsposirer.
cephalæa vel cephalgia, Hauptweh.	ceruchi cornua, die äußerste Hörner an der Segelstangen.
cera, cérula, Wachs / Wachslein / si- gillaria, Sigelwachs / Petschier- wachs / miniata, miniatula, rot Wachs / punica, weiß Wachs /	cervical, Hauptfuß / cervix, Genick/ Hals an einem Geschir / ima cer- vix, das Loch im Genick.
cereus, Wachskerz / cerarius, Wachsmacher / cerarium, Sigel- geld / cereus glomus, cerea spira, Wachsstocklein / ceroplastes, Wachsposirer.	cerevisia, Bier / oreo vel seria cervi- siaria, Bierfaß / cremor cerevisiæ, Malzwasser / lora cervisiæ, schlecht Bier / leerer Plemmel / pantex cer- visiæ, Bierpantischer.
cerastres, Schlag mit Zincken auf dem Kopff.	cerussa, Bleiweiß / Anstrich / cerus- satus, adj.
cérasum, Kirsch / Apronianum, Ar- meniacum, Amarellen / malus meriaca vel cerasus Aproniana, America, Amarellenbaum / Acti- um, Schwarzkirsch / Aquitani- cum, groß / fleischechtig / duraci- num, Weichsel / cerasus, Kirsch- baum / ceratites, Weichselwein.	cervus, Hirsch / cerva, Schachtel/ cervus volans, Schröter / cervi, Gabeln zu den Netzen und Ge- wandstangen / Jgelschrancken.
cerarium, vier gran wägend / vide filiqua,	cespitare, strauchlen.
ceratum, Pflaster oder Wachs / ce- ratura, Büchlung.	cessio bonorum, Abtretung vom Haab und Gütern.
ceraunia, hohe Berg / ceraunius, la- pis, Donnerstein.	cesticillus Haupttring oder Haupt- riegel zum tragen.
cercopithécus, Meerfaß / Pabian / fimia caudata.	cestra, securis Amazonia, Streit- hammer.
cerdo, onis, Schuhflicker.	cestus, Gürtel der Leib oder Jung- frauen. (adj.)
cerebrum, Hirn / cerebellum, hinter Hirn / cerebri venter anterior &	cetra, Halbrunder Schild / cetratus, cetus, i, grosser Meer- oder Wallfisch/ cetarius, der sie verkauffet / ceta- riæ, Gräben am Meer / in wel- chen man die grosse Fisch fahet/ behält / salzet.
	ceva, fleine nidere Kuh / Colum.
	chærephylum, Körblein-Kraut.

Index III Latino-Germanicus.

chalcanthū, Vitriol/ Kupfferwasser.
chalcitis, is, ährin Stein / daraus man Möß und Kupffer machet / roth Vitriol.
chalcographus, Kupfferstecher.
chamædaphne, Jngrün / herba.
chamædrys, ydis, Bathengel/herba, Vergiß mein nicht / Gamanderlein.
chamælæa, Seidenblast/ flos.
chamæleon, tis, Mariendistel/ Eberwurz/item, ein Thierlein/welches allerley Farben annimmt / und vom Lufft lebt/ wie man ausgibt.
chamæmelon, Camillen/ herba, luteū, Gansblum/ *Græcis ἀνθεμῖς*.
chamæpytis, tyos, Feldenpreß / je länger je lieber/ S. Johannisfraut.
chamus, Maulkorb / Biß an Zaum der Pferd.
chaos, indeclin. Vermischung aller Ding/vermischter Hauffen.
character, Buchstab/ Zeichen/ Weis zu reden und zu schreiben.
charadra, Wasserriß.
charadrius, Zriel/ Wasservogel.
charistia, pl. Freundmal / charistion, Lohn für die Wolthat.
charta augusta, cursoria, veredaria, Postpapp / gut Schreibpapp / Claudiana, Imperialis, macrocolum, regia, Regal-Papp; emporctica, Maculatur/Fließ-Papp/bibula, transmittens literas, durchflüssig / dentata, mit Säuzahn geglättet.
chartaria officina, Pappmühl / charta rejicula, rejectanea, Maculatur-Papp.
chartarius, Papperer/glutinator, Pappyleimer/ quaternio chartæ, ein Bogen in quart/charta octuplicata, Bogen in octav/charta bipatens, Bogen-Papp/scheda, phi-

lyra, folium papyri, aut chartaceum, Blat Papp/codex chartaceus, Pappbuch/volumen chartaceum, papyraceum, Buch Papp/viginti chartaceorum voluminum scapus, vicenarius papyri fascis, Ris Papp/chartula, Pappylein/chartophylacium, Buchfasten/Schriftenbehaltniß.
chartis ludere, mit Karten spielen / miscere chartas, mischen/tollere, abheben/distribuere, ausgeben/mittere, jacere, werffen/provocare, provocatio, bieten/recipient, sustinere, halten periclitari, wagen/cedere, concedere superiori, sich geben oder aufgeben / dimittere, parcere, schencken/petere, ferire, stechen/vincere, superare, mactare, hinstechen / sponsione certare, ponere, deponere, setzen/manipulus, manipulus victor, Laß/manipulum vincere, ein Laß stechen/manipulares semel, iterū ferire, in potestatem redigere, &c.
chartulæ lusoriæ pictæ, Kartenspiel/fatelles major, Obermännlein/minor, Untermännlein/dyas, adis, Sau oder Daus/trias, adis, ternio, Dreier/tetras, adis, quaternio, Vierer/quinio, pemptas, adis, Fünffer/sexio, Sechser/hebdomas, Siebener/ogdoas, adis, Achter/enneas, adis, Neuner/decas, Zehner; folium cordis, nolæ, glandis, frondis, Herzk/Schellen/Eichel/Laub oder Gras/charta victrix, Stichblat/charta gubernatrix, index, Oberblat im Raufschien/vertere chartam indicem, das Oberblat umschlagen/tribus nolarum, cordium, glandium, querna est dominatrix, Schellen, Herzk, Eichel, Laub, Farb ist die meiste/

Index III. Latino-Germanicus.

meiste/geht vor/ rex nolæ seu nolanus, Schellen; Rönig/ rex cordis seu cordatus, , rex quercus seu quernus, rex graminis seu gramineus, frondarius, frondifer, Herz; Eichel; Laub; Rönig / dyas nolæ seu nolana, Schellensau/ r. binio, ternio cordatus,	ne chartulis instructo declinare fortunam, vocant Labet, Gallicè. Trisaggela. Peregrina vox est. Luditur quatuor chartulis, duabus tectis, duabus inversis seu retectis; vincit, qui felicius componit vel plures unius coloris pagellas, Germ. der Fluß. Vel æqualis figuræ numerive chartas, das Gleich.
Quoniam variè luditur pictis pagellis, juvat aliqua horum lufum genera huc ponere :	Premunt sese mutuò lufores, dum nummulis, ad sortem primò depositam, identidem adjectis, se laceffunt, terrent, terrenturque.
Piquiren/ Piquet / vox Gallica, Latinis pungere, quia certatur pluribus punctis, seu numeris colligendis. Distributis duodecim aut pluribus foliis, & pro lubitu reiectis, quæ minùs faciunt ad lucrosam chartularum compositionem, substituuntur alia. Vincit, qui prævalet vel colorum concordia, Germanis, die Farb oder Rummel / vel æqualitate numerorum, aut figurarum chartis impressarum, das Gleich/ vel gradatâ plurium paginarum serie, die Terz / die Quart / die Quint/ r. vel foliis hosti ereptis, unde manipulus victor, die Lase. Qui ex his vel omnibus vel aliquibus prior tulerit centum & unum punctum, seu numeros, victoriam habet & lucrum.	Ein und vierzehn lufus est, quando retentis numeris, Germ. die junge Karten; quales sunt binio, ternio, quaternio, certatur, qui prior dictum colligat numerum. Victorem quoque faciunt tres paginae numero similes, das Gleich / aut tali trium numerorum minutiâ, ut septenarium non excedant, das Winkig.
Trumppfen / à triumpho dicitur, illius scilicet coloris, quem supinata chartula exhibet, quam indicem, seu dominatricem aut gubernatricem appelles; nam ipsa ejusque tribules dominantur, vincunt, triumphant reliquas omnes, dum citius numerum unum supra trigessimum conficiunt. Quando lufum tribus peragunt foliis, & in singulos foliorum jactus provocant; licetq; minus be-	Rauschen vocatur, quando supina seu inversa distribuuntur folia, vincit, cujus paginae plures unius coloris numeros præ se ferunt. Den letzten Stich appellant, quando certatur, quis è quinque pagellarum jactibus ultimò feriat adversarium, & mactet.
	chartularum lusoriarum artifex, Kartenmacher/ vel chartularius, pictor chartularius, Briefmahler.
	chasma, atis, grosser Spalt oder Kluft.
	chelæ, pl. die Krebs; oder Scorpion; Scheer/ brachia forcipata.
	cheleuma, atis, Schusterdrat/ cheleumaticus fascis, Streichhader.
	chélidon, onis, die Höle des Ross; Hufs.

chelidonia & chelidonium , Scheel- fraut/Schwalbenstein.	choróbates , Nichtscheid oder Nicht- schnur das Wasser zu messen. S. Jacobs Stab/libra aquaria.
chelonítis , tidis, vel chelonítes , Krötenstein Schildkroten-Dach.	chorographia , eine Landschafts-Bes- chreibung.
chelonium , Zuggestell / darinn die Welle umgetrieben wird (fucula.)	chorus , Versammlung der Singer/ ara primaria, Chor-Altar/choro- states, Chor-Regent / chorágus, Tanzmeister / Vortänzer / Spiel- meister / choricus, Chor-Singer/ choragium, das Ort / der Platz/ oder die Rüstung zu dem Tanz oder Schauspiel / choraules, Tanz-Pfeiffer / Flötist / Schal- meyer / Zinckenist / Posaunenbla- ser im Chor/choreuma modulari, zum Tanz aufmachen.
chelys , yos, Geigen / gravis, Bass- geigen/acúta, Discantgeigen/me- dia, Tenor- oder Alt-Geigen.	chria , eine kurze Darthnung oder Probirung eines Dings.
chenoboscium vel chenotrophium , Gansstall.	chrisma , atis, Salbung.
chiliarchus , Hauptmann oder Ober- ster über tausend Mann.	chroma , atis, Farb / item, Colori- rung im Gesang / die Löfflein/ chromatica ornamenta.
chílo , onis, der grosse Leffzen hat.	chronica , pl. Zeit- oder Geschichts- bücher.
chimæra , Fabelthier.	chrysanthemum vel um , S. Johan- nis-Blum / Römische Camillen/ Schmalzblümlein / Goldblüm- lein.
chiragra , das Zipperlein in Händen.	chrysedeton , i, Geschirr mit erheb- ter Arbeit oder Zieraten.
chirógraphum , Handschrift / Ver- schreibung / chirographarius de- bitor, verschriebener Schuldner.	chrystitis , spuma auri, Schlack / Schaum des Goldes/Goldalette.
chiromantia , Wahr- oder Weiss- sagung aus den Händen / chiro- mantis, solcher Wahrsager.	chryfocolla , Berggrün / Goldlöt / Vorris/chrysis, idis, idem.
chironomus , Gaukler mit den Hän- den / Taschenspieler / chironomia, solche Gauklereyen.	chrysolithus , gelblicht Edelgestein.
chirothéca , Handschuh / chirotheca- rius, Handschuhmacher / Seckler.	chrysomelum , malum aureum, gül- dener Apfel.
chirurgus , Wundarzt / Barbierer/ chirurgia, die Kunst.	chrysopæus , Goldmacher / vulgò al- chimista, chrysopœia, Alchimien / Goldmachung.
chlamys , ydis, Reitrock / chlamidu- la, Plaut. Klein Röcklein.	chrysopratus , Edelgestein / grün und goldlecht. (wasser.
chloris , idis, Grünfinck / vireo, onis.	chryfulea , aqua secretoria, (cid- chy-
choenix , icis, Geschirr oder Maß / so hält zween sextarios, oder eine Bairische Maß Wein / in arida mensura, so viel Getraid / als eine Menschen gnug für einen Tag.	
cholera , Überlauff der Gall.	
chorda , Saite / vide hypate, chor- dapsus, morbus ilíacus, Bauch- grimmen.	
choréum , Tanzhaus / choreuma, atis, Tanzlied / choréa, Tanz/ choreutes, æ, Tänzer.	

Index III. Latino-Germanicus.

chylosis, concoctio prima, die erste
Dauung.
chylus, der dicke Saft oder Marck
von den Speisen/und aucte Speis.
chimia, Scheid/ oder Schmelzfunst.
chymus, röthlichte Materi / welche
aus dem chylo herkommt/ und zu
Blut und Fleisch wird.
chirrinda, lusus puerilis, Ruffen
oder Birnschütteln.
chytropus, Drenfuß / ollæ sustenta-
culum.
cibaria res, vulgò victualia, Provi-
ant/ item, cibaria, pl.
ciborium, ein grosses Trinckgeschirr.
cibus modificatus, id est, digestus,
Cic.
cicada, Heuschreck.
cicatrix, icis, Schramme.
cicer, cicercula, Richer/ Erbs/ Ziser/
Erbs.
cichoreum, vel cichorium, Endivi/
oder Cichori-Salat/ Græcis inty-
bus & intybum.
cicindela, Liecht oder Nachtmuck.
ciconia, Storch/ Kranck/ oder Auf-
zug / geranium Græcè.
cicum vel cicus, das kleine Häutlein
im Granat-Äpfel / damit die
Kernlein umgehen.
cicuta, Schirling / Wüterich / ver-
gifttes Kraut.
cidaris, Persianischer Hut oder
Hauptzier/ Turbant.
cidonium malum, Rütten.
cilicium, ein Kleid vom rauhen Haar
der Böck oder Geiß / cilicina ve-
stis, à populis cilicibus, apud quos
primum confecta.
cilium, die Augbrauen/ supercilium,
Ober-Augenbraen.
cilo, onis, Spitzkopff.
cimelium, Geschmuck/ Kleinot.
cimex, icis, Wanzen/ Schnacken.

cimolia terra vel creta, Walcker
Erd / die Tücher weiß zu machen.
cinara, Artischock.
cinnus, krausse Haarlocken / cin-
cinnorum fimbriæ, herabhän-
gend/ cincinnatus, adj.
cincticulus, adj. ein Gürtlein/ Plaut.
cinclus Suida, Wasserstels.
cinctus, us, Gürtel / Gurt in Ge-
bauen/krumm Holz oder Rippen
des Schiffes.
cinctus Gabinus, Rock unter die Ach-
sel umgeschlagen.
cindalismus, lusus puerorum, Geiß-
werffen.
cineraria pl. Aschermitwoch/ anteci-
neraria, Fastnacht.
cinerarius, ciniflo, onis, der das Haar
krauset/ Feuer, Anblaser.
cingula, æ, Rossgurt/ cingulum mi-
litare, Pantelir.
cinis lixivus, Laugaschen/ lixivium,
Laug/ cinnabaris, Zinnober.
cinnamomum, cinnamum, Zimmet-
rinden.
cinnus, Haarlocken / Vermischung
vieler Dinge.
cippus, ein Stock / darein man die
Ubelthäter mit Füßen oder auch
mit Händen zwingt / Grabstein/
angeworfene Erden.
circenses ludi, allerhand Kurzweil
mit Ringenrennen / circus, der
Kreislaz.
circuitor, circuitio, Rondirer/ Feil-
trager/ Buttenfrämer/ circuito-
res castrenses, Marckedenter/ cir-
culatores Aegyptii, Zigeiner.
circulator, circulatorix, Abentheuer/
Landstreicher/ Theriackfrämer/
fahrender Schuler/ Zahnbrecher/
circumforaneus medicus.
circulus, Kreis/ Sing/ circinus, der
Zirkel/ circinare, circolare, rund
machen/

AS, 21215, 21215,

21215, 21215, 21215,

21215, 21215, 21215,

21215, 21215,

machen/circulatum, in die Runde/ circulus cribri, der Sack.	clathrum vel clathrus, hülzern oder eisern Gütter.
Circulus doliaris, Reiff / circulo lu- dere, Reiff treiben.	clava, Kolb / Streitkolb / Drischel / clava muricata vel clavata, Döh- mischer Ohrlöffel / Morgenstern der Bauern / Streitkolb mit spizi- gen Nageln / clavator, der einen solchen Kolben trägt.
circumactus equi, Rehrung des Pferdes oder Volte.	clavicula juguli, Trosselbein / Reb- zinc / anulus vitis, Kropff an Vögeln.
circumcellio, falscher Einsidel.	clavus adultera, Laconica, Diebs- schlüssel / Dieterich / generalis, Hauptschlüssel / clavicula, Tacito, claviger, Schlüsseltrager / clavis, auch ein Büchsenspanner / proje- ctum seu labium, der Bart / tubu- lus, das Rohr / anfa clavis fabris, die Reiden.
circumcisura libri, der Schnitt des Buchs.	clavola seu talea, ein Schoß an bey- den Orten beschnitten / das man zweigen / belzen und impffen will.
circumpedes, Laggen.	clavus, Nagel / Steuer, Ruder / claviculus, clavulus, Nägelein / Brand des Baums / Hüner, Nage an Füßen / clavus uncinatus, Na- gel mit einem Haken / pavimen- tarius, Boden Nagel / gang Bret- ternagel / muscarius, umbellatus, bullatus, Blatten Nagel / Spang / capitatus, Kopff Nagel / Schloß- Nagel / solearis, equarius, ungu- laris, Huf Nagel / scandularis, re- gularis, clavulus, Scharnägelein / tabularius clavis, Bretter Nagel / regularis, Ram Nagel / doliaris, Faß Nagel / rotarius, Schien- Nagel / trabalis, Schließ Nagel / futorius, solearis, Schuh Nagel / striatus, cochleatus, Schrauben / clavarius, Nagler / clavis obliquis aliquid committere, vernieten / claviculi lignei, Schuster Zweck / clavus vestiarius, Schleiff oder
circumscriptor, Betrieger.	
circumvallatio, Einschließung der Stadt.	
cirnea, Schenck, Randel.	
cirrus, Schopff / gekraust Haar / Hörnlein oder Bärlein an Schne- cken / und Schalfischen, cirratus, adj. gekrauset.	
cisium, Karren / cisiarius, Kärner.	
cissibium, ein hölzern Trineßgeschirr.	
cistæ sequestribus involutæ, Ballen der Rauffleut.	
cista scriptoria vel libraria, Schreib- Pult / Pult, Kastlein.	
cisterna, Wasserfang.	
cisthus, Eistenbaumlein.	
cistophorus, pecunia Asiatica, halber Zehner / citeria effigies, larya, mi- mici masculi, Meisterhämmerlein.	
citrango, inis, Jmenfrau Jmenblut.	
citrus, Citronenbaum / citromalum, malum citroneum, Citronen / ci- tromalum minus, Lemoni / color citrinus, Citronenfarb / citrinula, Citrinlein / avis.	
clamatorium genus Cic. Schrey- wesen.	
clarigatio, clarigare, ein Krieg or- dentlich ankünden.	
classis, Schiff, Armada / Schiff- Kriegsheer / Flotte / classarii, Kriegsleut zu Schiff / classicum, Lermen Schall mit Schlagen und Blasen.	

Schling mit einem Knopff / Spange.	der Buch am Hasen / &c. clunibus reptare, rutschen.
clématis, idis seu dáphnoides, Wald, reben / blaue Blümlein.	elypei ansa vel capulus, die Handheb am Schild / cipeatus, adj.
Cleopatráe cæna, Königliches Pan- quet / verschwenderisch.	clypeus Argolicus, ein grosser / run- der / schussfreier Schild.
clepsamidium, clepsydra, Reisuhr.	clyster, eris, Clystir / Clystirung / énema, atis, Clystirmateri.
clibanus, Backofen / Pastetenofelein / Brennofen / Distillirofen.	cnicus vel cnecos, wider Saffran / herba.
cliens fiduciarius, beneficiarius, Basall / Lehenmann / clientelaris fundus, Lehengut / clientela, Schirm, Vogten / vogtkündliche Schuldigkeit.	cnódaces, pl. runde Steffte / welche in der Eisenhölle oder Pfannlein (armillis umbilicis) herumgehen / eiserne Seulen, Zapfen.
clima, atis, ausgezeichneter Theil Himmels oder der Erden.	coactilia, ium, pl. allerley Filtz.
climacter, eris, Pfannenheber / Pfanngestell / Ram / Hängel.	coactor, Umgelder / Pfennigmeister / Geld, Einforderer / Aufschlag, Einnehmer.
climax, acis, Leiter / Stiegel / Stie- gen / item, das 7 oder 9 Jahr von dem Geburtstag an zu zehle / unde annus climactericus, welches eine Veränderung der Gesundheit pflegt zu bringen / dies climacte- ricus, der siebende und neunzte Tag vom Anfang der Kranckheit.	coagmenta lapidum, Steinlege / co- agmentum, Zusammfügung / coa- gmentis alligare lapidum, mit ei- ner Ram einfassen oder klammern.
clinice, die Arzneyküst / welche theils mit diæt, das ist / mit Mässigkeit im Essen und Trincken / theils mit Arzneyen curirt / clinicus, ein solcher Arzt / item, betrüßig.	coagulum, Rasmägel / Lipp / dicke Milch / Rendel / coagulare, dick machen / stocken / lac coagulat vel jus, Milch oder Brüh wird gesto- cket / ex ovis & pane, Pfanklein / coagulatio, Zusammenrinnung.
clinopœus, Schreiner / Bettstatt- macher / clinopégus, idem.	coassatio vel coaxatio, Bretter Zu- sammenfügung / coassationem fa- cere, Boden legen / die Wand ver- tafeln.
clitella, Saumsattel / clitellarius agáso, Saumer / clitellarium ju- mentum, Saumross oder Esel.	cobitis aculeata, Steinbeiß / piscis, barbatula, Grundel.
clivus, Leite / Halten / Bühel / clivulus Bühlein / clivofus, adj. abhängig.	cóccinum, cóccina vel coccinea ve- stis, Scharlachkleid / coccum vel coccus, Carmesin oder Scharlach / coccinatus, also gekleidet. Gra- num cocci mendicatum. Compo- sitio ex granis cocci, Alfermes.
cloaca, Schwind, Grub / Dolen der Unsauberkeit.	coccyx, ygis, Guckguck / item, ein Bein nabe bey dem Ruck-Creuz / Sitzbein.
clunaculum, clunabulum, Dolch / Stecher / Weidner.	cochlea, Schraub / Schneck / Schneck, Stieg /
clunus cervini, Hirschzemer.	
clunus leporinus, der hinter Lauff o.	

Index III Latino-Germanicus.

Stieg/geschraubte Preß oder Torckel-Spindel / evolvere, retorque- re cochleam, aufschrauben / intorquere, einschrauben.	Stub/cœnatus, der zu Nacht ges- sen/ cœnipeta, Schmaroker/ Zel- lerlecker / cœnatiuncula dimin. cœnacularius, der in dem Zins wohnet / quæstus cœnacularius, Gewinn aus den Haus-Zins.
cochleæ domus, calyx, testa, Schne- ckenhaus/ cochlearium, Ort / da man Schnecken zieht.	cœnatorium Mart. Nacht-Rock / cœnatoria vestis.
cochlear, Löffel / cochleare coqui- narium, Koch-Löffel / cibarium, Saum-Löffel.	cœnobium, Kloster / cœnobiarcha, Oberster im Kloster / cœnobita, Klostermann.
cocles, einäugig.	cognatio spiritualis, Bevaterschaft/ lustrica, lustralis.
coctana seu cōttana, Enrische Fei- gen.	cognitio judicialis, Verhör der Par- theyen.
coctibilis, adj. das sich kochen läßt.	cohors vel cors, tis, Geflügel, Hof.
coccum infectorium, granum tin- ctorium, Scharlachbeer.	cohors militaris, ein Compagnia oder Fahnen Fußvolck / olim 400 Mann.
cocus nundinalis, Sudelfoch/ Gar- koch / coquina nundialis, Sudel- kuche / cocula ligna, Ruchenholz.	cohortalis, solches Geflügel.
codetum, verwachsener / verwildter Acker.	colaphus, Backenstreich.
codicillus, Brief/Büchlein/schrift- licher Will/ codicillus factorum, Calenderbüchlein.	colchicum Orientale, Zeitlos / flos, herba.
cœliacus morbus, Darmgicht / verstopfter Stulgang.	coliculi vel cauliculi, cymæ, zarte Schößlein oder Bros / inutiles, Neben;weiglein.
cœlophthalmus, der hohle und tieffe Augen hat/ holäugig.	colicus dolor, colica, Bauchgrimen.
cœna aditialis, Einstandmal/ambu- lans, herumgehende Speisen/am- bulatoria, Terrestris seu Cynica, von lauter Kräutern/adventitia, viatica, Willkomm-Mal/ recta, Frenmal / Pontificalis, Saliaris, köstlich/ herrliches Mal/ pauper- tina seu Hecates cœna, Schmal- Essen / collatitia collecta, Nach- barmal / zusammengeschlossen / zusammgetragene Häselein.	coliphium, Fechter- oder Kämpfer, Brod/grobe Rudel/ Baurufbüch- lein.
cœnatio, cœnaculum, Oberstuben/ Ober-Zimmer/ Eß-Saal/ Tafel- Stub / cœnatio laqueata, mit Schreiner-Deck behängte Tafel- Stube / cœnatio publica, Trinck-	colla, Pappen/Leim.
	collactaneus, adj. Mitsaugling.
	collare segmentatum, gespitzter / Kragen/ striatum, plicatum, ge- faltet / cylindro plicatum, cana- liculatum, ausgebrochen.
	collectaneum æs, gesamletes Geld / collectanea pl. zusammengetragene Schriften / collecta, Hülfsgeld / collectæ militares, collatitia pe- cunia, contributiones, Contri- bution/ Kriegserpressung.
	collectiones, homores præter natu- ram collecti, Upostem.

colle-

Index III. Latino-Germanicus.

collegium, Versammlung / collegæ, Amts, oder Stands-Genossen.	roræ, Aurorafarb / citrius, Citronenfarb / ex rubro albicans, Fleischfarb / aqueus, Wasserfarb / oleaceus, Oelfarb / colorum hârmoge, mixtura, Farbmischung / Austheilung.
collicia vel colliquia, Wasserfurchen / Bachrinnen / collicia, Furchen zwischen den Aeckern / colliciaris, adj.	colossus, sehr groß Bild oder Saul / colosseus, adj.
collucare, den Wald erhauen / daß er liechter wird.	colostra, colostrum, Saugmilch.
collusio, heimliche Mithandlung.	coluber, ri, Schlange / colubrina, Feldschlang / Geschütz.
collutulare, besudeln / beschmizen.	colum, Durchschlag / Seihgeschirr / colare, durchseihen.
colluvies, zusammenfließender Buss / colluvio, colluviaria pl. Vitruv. Bussausführung / colluviaris porcus, vom Spülwasser gemäst.	columbar, Fuß: Hals: Eisen / Hals: Ring / Seigen für die bösen Weiber / und andere zu straffen.
collybus, Wechsel / Wechselbrief / collybista, Wechsel / Ital. cambio, collybistica tessera, Wechselbrief.	columbarium, Taubenschlag / columbarius, Taubenmann / columbaria, pl. cubilis asserum vel lignorum, Vitruv. Mauerband / Sitzband im Schiff / Eimer oder Schoppen im Mühlrad / columbæ cellares, heimische Tauben / columbulus, a, Taublein.
collyta, allerhand Kuchen / Breken / Ruchlein.	columella, Seule / Pfeiler / columna vel columella superficialia, Blatte / ebene Seule / fabris dicitur Colanus, strita, mit Holzfeln / oblique striata, nach zwerch / flexuosa, gewunden / teres, rotunda, rund / lævis, glatt / structilis, von mehr Stücken / solida, von einem Stein.
collyrium, Augen-Arken.	columellares dentes Colum. proximi caninis.
colobium scorteum, ledern Goller / femineum, Nieder.	columen, inis, der oberste Balken des Firsts im Dach.
colocasium & colocasia, æ, Egyptische Bohnen / oder Bohnenwurk.	columna, Seul / Pfeiler. Exigit hic locus & hoc vocabulum, ut paullo accuratius, & ex arte ac nomenclatione fabril omnes columnæ partes describamus & nomine-mus.
colocynthis, idis, Coloquinten / wilde Kürbiß.	columnatio, eine Seulung oder Seul: Aufrichtung wird in drey Theil
colon vel colum, der grosse Darm / Glied / Ab: und Untersatz der Red.	
colonus, Bauer / eingeführter Bürger / colonus partiarius, Ctis, der mit dem Herrn die Früchte halbt heilet / perpetuarius, der den Meyerhof zu einem Erbgut empfähet / colonus curionis, Widenbauer / colonia, Volck ausgeschiedet / anderswo zu wohnen / das Ort solcher Inwohner.	
colores, Farben / Anstrich / Zier der Red und des Gesangs / color, satur, volle Farb / fugiens, obsoletus, emortuus, verblichen / ardens, schönroth / lentus, surdus, tuncfel / trüb / mendax, falsch / floridus, frisch / cinereus, Aschenfarb / au-	

Index III. Latino-Germanicus.

Theil ausgetheilt/ nemlich in fastigium, in das Hauptgesims/columnnam, die Seul/ stylobatam, das Postament.

Fastigium, das Hauptgesims hat abermals drey Theil/ coronam, das Obergesims/ (die Schreier nennen es das Hauptgesims) epiphorum, das Fries/ epistylum, das Untergesims/ (die Schreiner heissen es die Architrab/ wegen des Unterschieds.)

Columna, die Seule hat auch drey Stück/ capitellum, das Capitel/scapum, den Saft/basin, oder piram, das Schaftgesims.

Stylobata vel Stylobates, das Postament oder Fußgestell hat auch drey Theil/supercilium, das Postamentgesims/ stellam, das Postament in specie, pedem, das Postament oder Fußgesims.

In diesen drey Abtheilungen hat es allerley Glieder und Theile/ als da sind regulæ, die Plattelein/ astragali, die Stab/ abaci, die hangende/ ligendestehene Platten/plinthus, die ligende unterste Platten/ der Aufstand/ Simæ, die Sarnis/ inversæ, die verkehrte Sarnis/ cymatia, die aus- oder abfließende Stab/ Gesimslein/ folia, das Laubwerck/ volutæ, die überworffene Schnirckel/ labia volutarum, die Blätter/Leffzen/ oder das überworffene Laubwerck/ capita taurorum vittata, Ochsenköpff mit ihren Bünden/ oculi bovini, Ochsenaugen/ denticuli, Kalberzahn/guttæ, Tropffen/ triglyphi, Trilippen/ metopæ, Füllung des Fries/ encarpa, Früchten/Gehäng/lemnisci, Früchten/Bänder/ echini, halbe Stab/ hy-

potrachelium, Senlen-Hals/ Postament-Hals/ apophyges, Verjüngung/ wo die Seul abnimmt/ striæ, Holckel des Schaffts/ striges, Ståblein oder Plattelein des Holckels/ scotæ, Holckel im Schafftgesims/anuli, torques, tori, toruli, die Ring der Senlen oder Gurt/ baccæ rotundæ vel oblongæ, Paternoster-Ringlein/ mutuli, Brachstein/ klein und groß/impæges, Postamentfüllungen/projectura, Dachung/ coronices, Vitruv. Gesimslein/ Cornissen/fasciæ, Binden/Gewåndlein/ abscissiones, Verlierungen/projecta, extantæ, prominentiæ laterales, Ausladungen.

Juvat huc alia quædam fabrilia verba apponere, ut cancellare, Gitter machen/ angulatim infecare, incidere, & committere, vergeren/angulatim infectæ commissuræ, Bergerungen/per fissuras & incisuras planas conferere, schlißen/per denticulatas, schliessen/per altrinsecus coeuntes, bletten/per secturas cavas immittere, umschieben/per sculpturas, einstimmen/ confibulare, zusamzapffen/quæ contra pulpam secta, lamellis tegere, was hierin am Holz/ formiren/ verdecken/ verspannen/reducta, recedentia, protuberantia, in plures angulos reflexa, excurrentia, gekrüppfte Arbeit. Plura hujusmodi diversis in hoc Indice occurrent locis. Vide lit. S. Scriniarius.

colûri, Zirkel/welche in beeden Himmels, Angeln oder Wirbel-Puncten sich kreuzweis durchschneidẽ. colus, Guncel/ Spinnrock/ rotata, Spinnrädlein.

colutea,

Index III. Latino-Germanicus.

colutea vesicaria, Belschlinfenbau.	compositor characterum, Buchsezer.
colymbas, adis, eingemachte Oliven.	compromittere, compromissum facere, die Sach einem Schiedmann übergeben / angeloben / compromissarius, Ictis.
coma adoptiva, adscititia, falsch.	
cometa, Schweiffstern. (Haar.	
comistrum, Traglohn.	
comitialis morbus, caducus, Hercules, hinfallende sucht / comitia pl. Reichs Tag / Versamlungs Tag.	concaedes, abgehauene Baumast.
commeatus, Proviant / Passport.	concamerare, concameratio, Gewölb / Schwibbogen.
commentarium, commentarius, commentariolus, Gedächtnißbuch allerley Handlungen / Erklärung über die Schrifften / commentariensis Icti. ein Verwahrer der Abschied und Gerichtssachen / nobis, ein Registrator / quibusdam ein Kerckermeister.	concha, Muschel / Röhrkasten oder Brunnen Kasten / Muschel / Fisch rund Beck / Wassergrund.
commiles, commilito, Spießgesell / commilitium, Kriegsgesellschaft / commanipulo, onis, idem, Rottgesell.	concha feu cochlea margaritifera Perleimutter / concha, pavon cauda, ausgesteckter Schweiff.
commisum, verwirckt / verfallen / commissio tollere, pfändlich oder als verfallen einziehen.	conchiger. Jacobs Bruder.
commisura, Zusammenfügung / Niet / Zug / Klammer / Vernietung / commissarius equitum, Strada.	conchis, is, Schelbonen / conchiatus pullus Apic. mit Bonen geschoppet.
compages, compago, Zusammenfügung / Klastter / Wagnestell.	conchylium, conchyle, Schalschnecke / purpurschnecke / Scharlachschnecke / Purpur oder Scharlach / conchyliatus color.
compascuus ager, Weid Acker / compascuum jus, Weid Recht.	conciliator / sequester, Mittler.
compendium, Abkürzung des Wegs / compendifacere, abkürzen / mit Kürz ersparen / compendiaria, fürz Wegs. (ander hat.	concraritiu parietes, Riegelwand.
compernis, der die Knie eng benein.	condalium, Finger Ring.
compilare, compiler, ein Zusammenrager und Abstechler.	condensatio, Dickmachung.
compitum, Kreuzweg.	condictio, Anforderung / Anspruch / Zusagung.
compluvium, eine Lauben / abhangendes Dach / Grub oder Rinne vor das Regenwasser / tectum compluviatum, abhangend / ereckt, viereckicht / aufrecht.	condire, einmachen / würzen / conditio, conditus, conditura, Einbalsamung / Einsalzung / Würzung / condimenta pl. was wol geschmackt / conditanea, eingemachte Sachen / condimentarius, was zum Einmachen gehört.
	conditiva poma, eingemachte Obst.
	condimentarius, derse einmacht.
	conditorium, Grab / conditivus adject. das behalten ist / oder das man behalten kan.
	condyli, die Knoden um die Gelenke.
	confarreatio, Gattung der alten Hochzeit / so mit Brod zusammengeben.

Index III. Latino-Germanicus.

confatalis , adj. Cic. Quod eadem fati necessitate tenetur.	consolida offic. Bundfraut / à consolidaundo, Latine herba vulneraria.
confibula , grosser Bandnagel / confibulationes, Zusammenzapfung oder Heftung.	conspicilla , die Augengläser.
confluentes , Zusammenrinnung oder Lauf der Flüsse.	constitutio , Satzung / Ordnung.
confragus , confragosus locus, sehr felsig und rauher Ort.	contabulare , tafeln / mit Brettern decken.
conger vel congrus , Meerfisch wie ein Aal.	conterraneus , adj. Plin. Ladsmann.
congerro , onis, Schwärzgefell.	contestari litem , den Handel zurecht setzen. (still.)
congestitia terra , zusammengetragene Erden / agger congestitiis, geschwind aufgeworfene Schanz.	conticinium noctis , die erste Nacht.
congius , mensuræ liquidæ genus; nostratibus drey Maass.	contignatio , Eaden im Haus / Schrengle / contignatio fastigiata, Dachstuhl.
conglobatim , Kugelweis.	contractura Vitruv. Verjüngung / verbum fabrile.
congræcari , zusammenzeichnen / schlemmen.	contractus , Vertrag / Ubereinkommung / Cic. ein Contract oder Beding. (oder legen.)
conjector , Traum-Ausleger / conjectura, Mutmassung.	contrahere , mehr darauf bieten
coniscari , die Köpff zusammenstossen / böckeln.	contubernium , ein Rott Kriegsleute oder Kostgänger.
conisterium , ein Ort / da die Ringer mit Sand bestreuet wurden.	conturbare , decoquere, falliren / conturbator, Bankerottirer.
conjunctionis voculæ , Fügwort.	contus , Steckelein / Fischerstang / langen Spießelein / contari, pickeniren.
conopœum , der Himmel oder Firrhang über ein Bett.	convallus , rundes Thal.
conquiniscere , den Köpff zu etwas neigen.	convasare , zusammenraspeln.
conquisitor , Soldatenmusterer / Befehlshaber Soldaten zu schreiben / Werber.	conventio , richtliche Anklag.
confarcinare aliquid , einpacken.	convétritor Apul. Zusammenkehrer.
confecare , aliquid in tenues membranas, etwas schneiden in dünne Blatlein.	convexus , adj. rund zugewölbt.
confectaneus , adj. was daraus folgt.	convivator , Gastgeb / der die Mahlzeit hält.
confeminalis vel confeminea arbor , gebelkt.	convolvulus vel convolvulus , seu volvox, Wurm / der sich in die Reibblätter einwickelt / item, convolvulus Hispanicus, Spanische Glocken / flos.
conferénat , es zieht sich auf.	conus , Regel / Tannzapf oder Tann-Ruß / Zwickel / Spiz am Helm / Kamm an Vögeln / coniferæ arbores, welche Baumzapfen oder Ruß tragen wie die Tannenbaum / Cypressbaum / Galleich / conicus, adj. Geomet. spizig / rundlicht.
consobrini , von zweyen Schwestern geboren.	

Index III. Latino-Germanicus.

conyza seu cunilago, cunila, vulgò pulicaria, Floh-Kraut.

cophinus, Korb / cophinopœus, Korbmacher.

cópula, Hundstuppel / Band.

coquina, Küche / coquinæ fuforium, Wasserstein / coquinaria vasa, Küchengeschirr.

corácinus color, Rabfchwarz.

corbita, Mast-Korb / Last-Schiff / corbita hippagoga, Hochenau.

corbium feu cistarum objectus, Schanzkorb. Corbis loricalis, Schanzkorb.

cordatus, spat gebohren oder gewachsen / foenum cordum, Grummet.

coriágo, inis, Kranckheit des Viehs an der Haut.

corium, Leder / coria lapidum, Steinlege in der Mauer / corii subactarius, Ledergerber.

corium camelium, Zapf-Leder / corium detrahare, auswerchen / corium subdititium, Futterleder / talare interius / Roder der Schuster / corii minutia, præsemina, Fleck / Stücklein.

cornicen, inis, Zinckenist / Zincken-Horn-Blaser / corniculum, Hörnlein / corneolus, adj. vom Horn

cornipes, das hörnere Fuß hat

cornipera, mit Hörnern stossend

cornarius, der vom Hornwerck arbeitet.

cornix, icis, Kräe / Hammer an der Thür / cornicari, schreyen wie eine Kräe.

cornua, die Flügel einer Schlacht-Ordnung / cornuta opera feu munitiones, Hornwerck in Pasteyen / cornu, corniculum, Horn / cornua

camura, frumm / in anfractum convoluta feu contorta, gewun-

den / in dorsum adunca, ruckwärts frumm / in adversum erecta, sich frumm.

cornus, großer Hagdorn / Thierlin-

baum / cornum, die Frucht / cor-

neus, adj. von solchem Baum

cornétum, das Ort / wo sie wachsen

corollarium, Zusatz / Anhang.

corona, (projectura, lorica, Ge-

fims / Kranz / Kranz des Kopfs /

corona pactilis, mit Blumen zu-

sammgeheftet / futilis, zusammen-

genähet / coronicus, Vitruv. Ge-

fimslein / Cornissen / opus corona-

rium scriniariorum, runde Fül-

lungen.

coronamentum, allerley Ding / dar-

aus man Kränze macht / corona-

ria herba, flos, Kränzelblum / o-

pus, coronarium, rundlicht / in

Gestalt eines Kranzes gemacht /

wie in den Tafeldecken zu sehen

opera coronaria, Kornwerck / ver-

bum militare, coronariae preces,

Rosenkranz, Gebet / corona im-

perialis, Königs-Kron / flos.

coronis, idis, eines jeden Dings End-

Spiz des Gebäues oder Hinter-

halt des Schiffes / coronix, coro-

nices, pl. Vitruv. Gesimsle.

coronopus, gelbe Wiesenblum / Han-

nenfuß / Kränsfuß.

coróplathus, Dockenmacher.

corona artificum, Zunftten.

corrigia, Schuhriem / Riem.

corrivalis, Mitbuhler.

cors vel chors, itis, Geflügelhof /

Hünerstall.

cortex, icns, äußerste Rinden / citri-

nus saccharius, candirte oder

berzogene Citronen, Schelffe.

cortina, Fúrhang / Färber, Kessel

feu ahenum tinctorium, cortina-

le, Colum. Kesselgestell.

corp

coryandrum, Coriander.	crabro, onis, Hornis/ Wespe.
corycæus, Auspäher / Rundschaft- ter. (sie wachsen.	crambe, Rabis, Röhl.
corylus, Haselstand/ corylétum, da	cranium, calva, calvaria, testa, ca- pitis, Hirnschaal.
corymbus, Ephenbeer / Fruchtge- häng/ Haarzopff der Weiber/co- rymbifer Ovid. ex Græc. & Lat.	crapula, Trunckenheit.
die ein Ephen: Kranz oder Speiß- lein trägt / corymbifera herba, mit einem Träublein.	crassamen, crassamentum, die Mes- oder Mutter im Essig/Del/Dintē.
coryphæus, Rädleinführer.	crater, eris, Becher / Röhrkasten / crater philothesium. Willkommen Becher/ crater terræ, tieffe Erd- grub oder Höle.
coryphe, das äußerste zu erkennen.	crates, craticula, Rost / Gitter / Schanzforb/ Hürd/cratitius pa- ries, Rigelwand / cratire, mit Hürd überziehen / crates lutatæ stramine & opere tectorio indu- ctæ, Decke oder Gewölb von Ralschneidern.
corytus, Röcher oder Deck für die Bögen Bogensutter.	crateuterium, Brat-Eisen / darinn der Spieß wird umgetrieben.
coryza, die Schnuder / Strauche / der Pippis an der Hennen.	créagra, Fleischgäbelein.
cos, Beßstein/cos aquaria, gyratilis, rotaria, Schleißstein / coraria, Grube / solche Stein zu graben / cotaria theca, Beßstein: Deck / cotarius, Schleißer / coticula, Beßsteinlein/ Probirstein.	creditor, Glaubiger.
cosinographia, Weltbeschreibung.	crembalum, Maultrummel.
costa, Ripp / Zwerchbalken des Schiffes/costatus, gerippt/costæ notæ, kurze Rippen.	cremium, dürs Gesträuß / Reuser / Schwefelhölzlein/ Rin.
costum, costus, Hendnisch Wund- kraut / hortensis costus, Frauen- kraut.	cremor, dicker Saft / dicke Brüh von Kernen/cremor lactis, Milch- ram / cremor ptisanæ, Gersten- brüh, cremor oryzæ, Reismus.
cothurnus, hoher Schuh/wie in den Trauerspielen gebraucht worden.	crena, (fissura) Riet/ Schlißlein.
coturnix, icis, Wachtel.	crepax mala, Senec. frasplende Back.
cotyla, ein Quartlein oder vierdter Theil einer Bayrischen Maß/ die Büchse oder Höle der Hüft/in wel- cher die Oberschenkel sich um- wenden.	crepida Pantoffel.
covinus, Kriegs-Wagen.	crepido lancis, Schüsselranfft/pilei, Stulp.
coxa, coxendis, icis, Hüft/die Dicke des Schenkels ob dem Knie/cer- vorum, vitulorum, der Schlegel/ leporis, der Hinterlauff/ anseris, das Hintere/ armus, das vorder Biegel/ coxarius morbus, Hüft- weh.	crepitaculum, Klöpperlein / Rät- sche/ Schöpplerlein/ malleatum, mit einem hölzernen Schlägelein. crepitat ciconia. flappert.
	crepundia pl. Kinder, Dockenwerck.
	cretatus, adj. mit Kreiden geweist / creta, Kreiden/ cretula, dim.
	cretura, grob Meel.
	cribrarius, adj. das man reuffert.
	cribrum farinatum, Meel-Sieb / polli-

Index III Latino-Germanicus.

pollinarium excussorium, Beutel/Sack/ ruderarium, Sandreuter/ seraceum, von Borsten / cribrare, cernere, beuteln/sieben.	crypta, cryptoporticus, Plin. Græc. & Lat. Gewölb oder Spitzgang unter der Erden.
cricetus, Hamster / genus muris.	cubicularia lucerna, Mart. Kammerlicht.
crimen, Verächtigung/Auflaß/falscher Briefverfälschung/majestatis vel perduellionis, Schändung oder Verletzung der hohen Obrigkeit.	cubilia, ium, pl. die Ort der Stein in Mauren/Läger der Thier/bile, Bett / cubicularius, Kammerdiener.
crimnum, Griesmeel.	cubitum, Ellenbogen / anderthalb Schuh/ cubitalis, adj.
crinale, Haarnadel / Haarband.	cubus, Würfel/ eine jede Figur / vier gleiche Seiten hat/cubopæus, Würfelmacher/cubica figura, wie ein Würfel/Prompt.
crines, propenduli, anteventuli, Haar-Schöpf.	cuculus, Gugel/ Halskapp/ Schürmüßel/ cucullatus, adj.
crisis, Urtheil/critici dies, judicarii, decretorii, gewisse Tage / an welchen die Krankheit ab- und zunimmt / critici, welche von unterschiedlichen Sprachen und Schrifften urtheilen/ criteria, pl. ihre Urtheil.	cuculus, Guguck.
crispinus, Paiseelbeerstand/Saurach.	cucuma cucumella, Kessel / Pfannschlecht Baurenhüttlein/Martiali, affaria, Bratpfann.
crista, Federbusch / Kamm der Bügel/cristula, dimin.	cucumis, vel cucumer, Cucumern/cucumis cirrulus, Citrulen.
crocitus, Rabengeschrey / crocitatorvus, grappet.	cucurbita, Kürbis/cucurbitula, kleiner Kürbis / Laßkopff / cucurbita perticalis, die an Stangen hangt/ventricosa, kuglicht / anguina, länglicht / cucurbitinus, gestalt wie ein Kürbis.
crocata, gelber Weiber-Rock.	culcita vel culcitra, Wolster / Unterbett / lanea vel tomentitia, Matratze / stramentitia, Strohsack / subalaris, Achsel-Kuß.
crocum vel crocus, Safran/croceus, crocinus, Safrangeel / crocatus panis, Eyerfuchlein/ Eyerbrod.	culeus vel culleus, lederner Sack/ mensura liquidorum, continens amphoras 20. nostrates mensuras oder Maß 480, five sextarios 960.
crotalum, Schöpplerlein/Rätschen.	culex, icis, Schnack/Muck/culilega, Fliegenstecher.
crumena ferrata vel serata, Prompt. Wätschger/ pasceolus, das Säcklein darinn.	culleola, orum, grüne Rußschal.
crus, Schenckel/ cruscum, Weinlein/ Fuß des Zircks.	culmus, Strohalm/culmen, Strohdach/ Spiz des Hauses/ Firß.
crusta, crustula, Rind oder Ransst / crustula ulcerum, das Häutlein / Dusen/ lactis, der Milch / crusta vinacia vel vinaria, Weinstein / crustati pisces, mit linden Schale.	cultri incisorii vel minutales, Hautmesser / culter in manubrium reductilis,
crustare, glasuren/ übergehen.	
crustulum, Oblat / Zuckerbrod / Ruchlein/ crustularius, Oblatbäcker, Ruchleinbacher.	

CRIS
DD
CLIS

CRIS
DD
CLIS

ductilis , Schnitz / cultrarius , currúca , Grasmick.	
Messerschmidt.	
cullulus , irdene Becher / Krause / Kräuslein .	currus , Wagen / cujus partes placet
cumera , Korn-Kalter.	adjicere . Corpus curúle , Wagen-
cuminum vel cyminum , Kümmich /	gerüst / compáges , Wagengestell /
feu Kümmel / cumini sector , Küssen-	axis , die Achs / temo , Deichsel /
pfenning.	temonis brachia , Rib, oder Rit-
cuneus , Keul / spitzige Kriegsord-	schámel / temo cœcus sive axis
nung / cunei , Stand oder Sitz-	currus subtensus , Langwitte / ejus
bauch / auf dem alt Römischen	cauda , der Stark / pars currus
Schauplatz / cuneare ligna , Holz	prior ac posterior , vorder und
flieben / cuneatim , in Figur eines	hinter Bitter / tigna oneraria .
Keuls / cuneolus , Zapffe / hülzer-	Traghölzer / fulcra arrectaria ,
ner Nagel / der Schreiner oder	Küpfte / eorum statumen , Küpf-
Schuster Zwickel / item, in	gestell / anterides fulcrorum feu
Strümpffen / spitziger Maissel der	sustentacula , Deichsel / compágo
Barbierer / cunei canteriis super-	rhedarum reticulata , alæ, die Sei-
positi , Zimmerleist im Dach.	tenflügel / apertiones , Fenster / se-
cuniculus , Küniglein / animal, Unter-	diculæ , die Sitz / staticuli , der
grabung / Höle unter der Erden /	Schlag / capus , des Gutschers
Mine / cuniculos agere , untergra-	Sitz / jugamenta antica & postica ,
ben / cunicularii , Untergraber /	vorder und hinter Voagestell / ve-
Minirer / cuniculi reciproci , Con-	stigiū feu orbita , die Wagenleis /
tramine / cuniculi hostilis dete-	absides , die Radfelaen / canthi , die
ctio , die Mine entdecken / eröffnen.	Radschienen / modiolus , die Rad /
cúnila , Kümmel / Saturen / herba,	radii , die Speichen / embolium feu
Garten , Isop.	obex , Radlohner / jugum , die Wag /
cupa , Butten / groß Faß / Weinstand /	cuneus temonis , Deichsellohner /
Ständerlein .	subjugia lora vel catenæ subju-
cupedia , orum, Schleckerbiblein /	ges , Jochriem oder Ketten / antæ ,
cupedinarium forum , Schleck-	die Raben oder Rads , Borringe.
marckt / cupedinarius , Pasteten-	cursor judicii , geschworne Gerichts-
beck / Schleckwerckmacher .	bot / cursor , Postillion / cursurâ
curculio vel gurgulio , Kornmilbe /	certare , in die Wett lauffen / cur-
oder Kornwurm.	forum diversorum , Posthaus.
curiales , Zunftverwandte / curia ,	curvatura , Krümmung der Logen
Pfalz / Rathaus / Zunftstub /	am Rad .
curio , Zunftmeister / Pfarrherr .	cuspis , Spiz / cuspidula , Spönlein /
curioniasacra , ad curionem perti-	cuspidatim , Spizweise / cuspidat-
nentia , Pfarrherrens / Berrichtung	tim inferere , mit der Spize ein-
gen / curionatus , curionalis digni-	zapffen . (blümlein.
tas , <i>Calep</i> .	cyanus , blauer Saphir / blau Korn
curriculum , Wagenlein / Lauffplatz.	cyanus hortensis , allzeit frisch / Gal-

Index III. Latino-Germanicus.

blauer Schieferstein / vulgò lapis lazuli.	D.
cyathus, Becherlein / deren 24 eine Bayrische Maß machen.	Dactylothea, Ring : Kästlein oder Trüblein.
cybeles pomum, Zirbelnuß.	daduchus, Fackelträger.
cybinæ uvæ, Cubeben / Prompt. & Pont.	dalmatica, Isidoro, weißer Rock für die Priester / Levitenrock.
cybium, ein Gefäß aus Fischen in Euer eingeschlossen / item, eine Art der Meerfische.	dama, damula, Dammhirsch oder Dämmlein / Deinlein.
cyclamen, Säubrod / flos, weiß und leibfarb / cycláminus, Erdapffel / Erdwurz.	damnificus, Plaut. schädlich.
cyclas,adis, Bogenrock.	damnum infectum, Schad / so nicht geschehen / damni infecti promittere, Cic. einem für Schaden gut seyn.
cydonium malum, Kütten / cydonites, Küttenlatweige / Küttenfass.	danista, dardanarius, Bucherer / Ictis, Hudler / ders Korn hinter sich hält / flagellator annonæ.
cygnus vel cycnus, Schwan / cygnus, adj.	daphnoides, Lorbeertraut.
cylindrus, Walzstein oder Walzbock / länglichtrund / cylindræus, adj.	daps assaria, Gebratens / dapifer, Truchses / Speiß-Austrager.
cyma, æ, vel atis, ein zartes Stängellein oder Schößlein am Erdgewächs / Carnis / Gefimslein / cymatium, Carnis / Gefimslein.	daricus, eine Persianische Münz von 20 Basen.
cymatilis color, Meergrün / cymatille fericum, Schamlot.	datatim, von Hand zur Hand.
cymba, Fischer-Zille / Rache / cymbula.	decapulare oleum, von einẽ Geschirz in ein anders schütten / abziehen.
cymbalum, Cimbel oder Scheil.	decaulescit, wird zu einem Stengel.
cymbium, Trinckgeschirz wie ein Schifflein. (werkf.)	decempeda, Meßrut 10 Schuh lang / decempedator, Messer.
cynegetica, pl. Bücher vom Jag.	decendium, Zehentag.
cynips, cynipis, Hundsmuck / cynomia, Hundsbrem.	decipula, decipulum, Vogelschlag / Falle.
cynoglossum, Hundszung / herba.	decisio, Urtheil bey Gericht.
cynosbáton, vel cynosbatos, Hagdorn / Hagenbus / Hundsdorn.	declamatio, Red. Übung.
cynosúra, kleiner Heer-Wagen des Himmels.	decoctio, decoctum, decoctus, us, in Brüh eingesotten / Einsiedung / decoctor, Schlemmer / Prasser / decoctum gelatum, Sulze.
cyperus, Galgan / herba.	decrepitus, ein gar alter Greiß / declinata ætas, das hinfällige Alter.
cyprinus, vulgò carpus vel carpio, Karpff / cyprinus latus, Brachsen / piscis.	deculcare, abtreten / zertreten / calceos, die Schuh abtreten.
cytinus, Granatapffel-Blüh.	decumanus, adj. was sehr groß ist / ut : fluctus decumani.
cytisus, Pistiee.	decurio, Corporal / Rottmeister.
	decursio ludicra, Trojæ lusus, Ringel.

Index III. Latino-Germanicus.

gelrennen/zum Kopff rennen/de-	denarius, Zehner.
curfio pedestris, Fußturnir/eque-	denafare, Nasen abbeiffen oder ab-
stris, Pferdturnir / decurforium,	hauen.
catádromus, Renn- oder Turnir-	dens, dentale Pflugholz/in welchem
Platz.	das Eifen ist/item, für das Pflug-
decussare, Creuzweis schrencken /	Eifen selbst.
decussatim.	dentes primores, incisores, tomici,
dedicatio, Ueberreichungs-Schrifft /	gelasini, die vörderste Zähne/ ca-
templi consecratio, Kirchweih.	nini, Spiz, oder Augenzahn/mo-
defectio solis aut lunæ, Finsterniß.	lares, maxillares, Backen-Zahn/
defioculus einäugig.	Stoß-Zahn/ genuini, intimi, die
deformare, entwerffen.	innerste Zahn/ carioli, faule Zahn/
defrutum, gesottener Wein / defru-	caverna, cavernula, mortariolum
tare, einsieden.	dentium, Zahnlucke / denticuli,
deglabrare, glatt machen/ die Haar	Zahnlein/ Scharren / denticula-
wegrupffen / deglabratorium in-	tus, voller Scharren/dentire, den-
strumentum, medicamentum	titio, Zahn bekommen / denticuli
Rupffzanglein. Rupffhark.	patagii, Spiz am Kragen oder
deglubere, delibrare, scheelen/Rinde	Läzel / denticularum patagium,
oder Haut abziehen.	mit Spizen gezieret/denticuli li-
degrassari aliquem, Stat. greulich	rei, Spizen/denticulata segmen-
anfallen.	ta, furi, margines, teniæ, Vorten
dejectio, Stulgang.	mit Spizē/dentifricium, Pulver/
delapidata via, Fest. mit Steinen be-	die Zahn weiß zu machen / denti-
setzt.	scalpium, Zahnstürer/ dentifran-
delegati, Ictis, nachgesezte Richter/	gibulum, Instrument der Zahn-
subdelegati, den Nachgesezten	brecher / dento, onis, dentatus,
nachgesezt.	wol gezähnt.
deletrix spongia, auswischend.	deportarus, des Lands ewig verwie-
deliquiæ, deliciae, Dachrinne/ Hinc	sen.
tectum, vel tegulae deliciatae, de-	depositiones, der Zeugen Aussag/de-
liciares, abhängig.	positum, hinterlegt Gut.
deliquium, syncope, Ohnmacht /	depsere farinam, Teig kneten.
deliquium solis, Plin. Sonnen-	depulpare, expulpare, Fleisch davon
finsterniß.	schneiden/ zerstückten.
delirat manus, fährt ungerad/ deli-	deruncinare, zerschneiden/ seggen.
rium, deliramentum, Ueberwis.	desecrare, entweihen.
delubrum, Götzentempel.	designator hospitiorum, Furir.
delumbare, die Rippen brechen.	desponsatio clandestina, heimliche
delutare, oblimare, mit Rot oder	Ehverlobung. (chen.
Leim überstreichen.	destertere, ausschlassen/ ausschnar-
dimensum, Speis für ein Monat /	desultorii equites, desultores,
oder Tag.	Springreuter/Tragoner/desult-
democratia, Herrschung des Volks.	toria natura, wankelmütig.

Index III. Latino-Germanicus.

determinatio scopi, das Absehen im Schiessen.	Herz/ Lungen und Nieren/innerlich Zwerch/ oder Brustfell.
deunx, icis, 11. Unzen oder Zoll/dextans, is, 10. Unzen oder Zoll.	diaria febris, tägliches Fieber.
devotiones, Segen/Zauberen/Berfluchung.	diarium, tägliches Handbuch/Commiß: Brod / Taglohn / Sueton. tägliche Nahrung.
devotorium carmen, Liv. Berfluchung/Teuffelsbannung.	diarrhoea, Durchlauff des Bauchs.
dextrariolum, S. Hieron. dextrale, Handtäglein.	diatessaron, i, Quart in der Music / Græcis δια τεσσαράων, id est, quaternaria consonantia.
dextrarius equus, Handroß.	diathyrum, Wirthür / Schrancken vor dem Haus.
diabetes, steter Harn gang.	dibaphus, adj. zweymal gefärbt / dibepha purpura, zweymal eingedunckter Purpur/ dibaphice, solche Farber: Kunst.
diadematus Apollo, Plin. mit einem Königlichen Hauptbund geziert.	dica, Rechtshandel oder rechtliche Klage/ dicam alicui scribere, impingere, einen für Gericht fordern/ dicasterium, Gerichts-Ort/ dicographus, Gerichtschreiber/ dicasterium sacrum, Consistori/ provinciale, Regierung.
diæta, Lusthaus / Eß-Saal / Ordenna in Speis und Trancf/diæta cœnobiarchæ, Abten/ diætarium, Eßstube / diætarius, Ulp. Tischdiener/für diætarius, heimlich einschleichender Dieb/Ictis.	dicax, dicaculus, geschwätzig / dicacitas.
diagramma, atis, eine jede Geometrische Figurentwerffung/diagrama cantionis facere, eine Partitur machen/ das Gesang aufsetzen.	dicis causa, wo keine Ursach zu thun/ sondern daß man sagen könnte/ es sey gethan worden.
diagraphice, die Kunst zu entwerffē.	dictamnus, dictamnium, wild Voley/ Hirschkraut/ Diptan.
dialectica, Disputir: Kunst.	didactrum, Schulgeld.
dialectus, gewisse Weis im Reden.	dielcystinda, Ringen mit verworffenen Armen.
dialogus, Selbander: Gespräch.	dierectus, Plaut. gehängt am lichten Galgen/ directarius fur, quibusdam, diætarius, Einsteig: Dieb.
diameter vel diametrus, Mittellini des Zirckels und anderer Figuren.	dies infortitius, intercalaris, Schalttag / lustricus, Laufftag/ nefastus, da man kein Gericht hält.
diapasma, atis, wolriechende Zeltlein oder Pulver.	digestum, der alten Römer Gesetzbücher.
diapason, i, Octav in der Music/disdiapason, wo zwey Octaven bey einander sind/Græce δια πασών, id est, consonantia ex omnibus.	digitus auricularis, der kleinste Finger / annularis, medicus, Gold: oder Hertzfinger/ medius, verpus, famo-
diapente, Quint in der Music / δια πέντε, musicae mensuræ genus, consonantia, quæ perficitur sesquialtera ratione.	
diaphanus, adj. durchscheinig.	
diaphragma, atis, Membran des Leibs zwischen dem obern Jagerveid /	

Index III. Latino-Germanicus.

famosus, Mittelfinger / index salutaris, demonstratorius, Zeiger / digitale, digitabulum, Fingerhut / digiatatæ aves, die Klauen haben / digitus, mensura, ein Zwerchfinger / decima sexta pars pedis; uncia est duodecima, alio nomine pollex.	discordabilis, Plaut. discordialis, Plin. zänkisch.
diluculum, angehendes Tageslicht.	discrimen capillorum, Scheitel des Hauptes.
diludium, Untersatz der Spiel.	discuneatus, adj. gespalten mit Reule
diluvium, Ergießung.	discuneata ligna, gespalten.
dimachæ, Tragoner / Krieger zu Ross und Fuß.	discus, Blatten / Teller / discô ludere, disci ludus, Blatten schießen / discum hasta trajicere, Ringlein stechen. (aus.
diobolarius, adj. zween Creuzerwerth / diobolus, diobolum, zween Creuzer.	dispalescit res, Plaut. die Sach kommt
diœcêsis, ditio, Verwaltung / Herrschaft / Gebiet. (Fest.	displuvius, displuviatus, oben spitzig / beederseits abhängig.
Dionysia pl. Faßnacht / Bacchus-	dissepimentum nucis, Sattel in der Nuß. (zeilen.
dioptrica vulgò ars perspectiva.	distichon, i, zween Vers oder Reim-
dioptra, das Absehen auf einer Büchse oder Mathematische Instrument.	ditio, Gebiet / Herrschaft / ditio juridica, Böttmässigkeit.
diota, Geschirz mit zweyen Handhaben / Scheffel.	divaricare, die Fuß weiters voneinander thun / graideln.
diphthera, Pergament / darauf der Jupiter seine Geheimnussen schreibt.	diverbia, eingesprengte Comödien Schimpf.
diplois, idis, gefüttertes Wammes.	diversorium, Herberg / diversorium, diversoria taberna, diversor, der in der Herberg einkehrt.
diplôma, atis, Gewaltsbrief / Paßbrief / Geschirz zum Ausbrennen oder Brennsolben.	diverticulum, Abweg.
dipondius, dupondius, dupondium, zween Creuzer.	divortium, Scheidung / Abweg / Ehescheidung.
dipsas, adis, Durstischlang.	dodrans, 9 Unzen / 9 Zoll / 12 Zwerchfinger oder eine Spann.
diræ, Verfluchung.	dolâbra, Hobel / Breitart / Haue / Hacke / dolabella, Höblein / planula, Schlichthobel / Zugmesser / dolare, hobeln / dolabra inversa, & pedata, viatorum, Stoßhacke.
diribitorium, Musterplatz / Ort / da man den Sold austheilt / diribitor, Soldbezahler / Vorschneider.	dolatorium, S. Hieron. Hobelhacke.
discerniculum, discriminale, Haarnadel für die Scheidel / discerniculum librorum, Buchregister von Bandlein gemacht.	doliarius, Faßbinder / doliare ludicri, Kübelstechen / tabulæ, Tarben / crena doliaris, Faß, Girgel / cui fundus immittitur, operculum, der Spunt / veruculum, Zapf.
disciplinabilis scientia, Cic. die zu erlernen ist.	dolichus, zwölf stadia oder Rosslauf / nicht gar der dritte Theil von einer Meil.

Index III. Latino-Germanicus.

dolo, onis, Stecher in einem Stab/ verborgen Gewehr.	dupra, unzeitig / zarte Oliven.
dolon, onis, der Segel im vorderen Theil des Schiffs.	duracinus, adj. das sich vom Obs aufbehalten läßt.
domitor equorum, Pferdummler / area domiturae, Tummelplatz.	duramen, duramentum, Rebschoß / zum nächsten beim Stock.
domitura, domandi actus, Plin.	duricorius, adj. Plin. hartschalig.
donativum, Kriegsschenkung / do- natarius, Ictis, dem etwas frey- ledig geschenkt wird.	dynasta, Landherr / Freyherr.
dorcas, adis, Reh / Rehbock / dorcas vel capreolus moschi, Bisethier.	dysenteria, rote Ruhr.
dorsale, Reit- oder Rossdeck / Scha- barack / Waidrapp / dorsum, der Rück / postica pars dorsi cervini, der Zemer.	dysuria, Harnstrenge.
drachma, Quintlein / vierdte Theil des Lots / zween Basen / Italis. un- giulio, Hispan. un real.	E
dracontium, Schlangenkraut / dra- cunculus (offic. serpentaria ma- jor.	Ebenus, Ebenholz.
drama, Gesprächspiel.	eborarius tornator, Drechsler des Helffenbeins.
dromas, adis, dromon, onis, schnel- les Schiff / Windspiel / schnelles Thier zu reisen / dromedarii, ge- schwinde Thier / nicht ungleich den Cameelen.	ebriolus, rauschig.
dropax, acis, unguendi genus ad pi- los eveliendos, Salb / das Haar auszurupffen / psilotrum.	ebulus, Altigstaub.
ductor, Führer / militaris, im Krieg.	ebur, oris, Helffenbein / eburatus, mit Helffenbein besetzt / eburnus vel e- burneus, daraus gemacht / ebor- arius, der ein Helffenbein arbeitet.
duella, dritter Theil einer Unz.	echeneis, eidos, Fisch / der ein Schiff aufhält.
duellum, Kampf zwischen zweyen.	echidna, Wasserschlange.
dulciculus adj. süßlicht / dulcedo pin- guis S. ail.	echinus, Igel / weiter Hafen / Käl- wasser-Kessel / Gläser / Bürsten / Wanst in Thieren / stechende Rin- de der Castanien / halber Stab bey den Schreimern / echinatus calyx, Castanien-Schalen / echinata cla- va, Igelstolz / echini, Frische Reuter / Schanz-Igel / militar.
dumis vel rubis sepire, verhagen/ ein Haag machen.	echo, Wiederholung.
duplicarii, duplarii, Doppel-Gold- n r / armaturae duplicis, duplica- rium tormentum, Doppelhacken.	ecligma, atis, Leckwerck / Latwergen.
duplicatio, triplicatio, andere / drit- te Wederred und Ableinung.	eclipsis, Finsterniß / Vertunkelung der Sonn odermonds / ecliptica, ist die Mittel-Lini im himmlischen Thier-Kreis / darauf die Sonn oder Mond / Finsternissen verur- sacht werden.
pondius vel um, duo asses.	écloga, Hirtengespräch / und Reimē.
	ecnephas, æ, Sturmwind.
	écstasis, Verückung des Gemüts.
	ecthymata, pl. tum, Rindsblattern.
	ectypon, ectypum, Abcontersehung/ Abdruck.

edentare , Plaut. die Zahn ausschlagen/ejusdem sunt delumbare, denasare, exdorfuare.	embolium , Radnagel/damits nicht abgeht/ quibusdam axedo,
edentulus , zahnluckicht/ zahnlos.	embryo , unzeitige Leibesfrucht.
edicta , pl. Mandat/ Gebot/ edicta prætoria, Gebot der Römischen Könige/ edititius judex, quem altera pars elegit.	eminentia , Hüschub am Gebäu/ Überhöhung.
editor , der ein Schauspiel läst haltē.	emissarium , Ablaß des Wassers.
edolare , fleißig hoblen.	emissarius , Auspöher/emissarii milites, verlornen Hauff.
edulium , Speiß/ edulis, adj. effig/ was sich essen läst.	emortualis dies , Tag des tödlichen Abgangs oder Hintritts.
effigiare , contrasehen/ Gell.	emphyteusis , Lehengut/ Erblehen/
effractor , Nachtdieb.	emphyteuta , es, Lehentraget/ Lehenmann/ emphiteuticus ager, prædium, jus emphiteuticum, Lehenrecht/ Erbrecht/ Leibgeding.
electrum , Aqtstein/Metall vom Silber und Gold.	empiricus , Arzt ohne Kunst/ nur von der Experienz.
elenchus , betriegendes/ argument, Schlußred/ Register/ länglichtes Ohrenperlein/oder Ohrengehäng.	emplastrare , emplastratio, Einweisung/ Impfung/ Einbindung eines Zweigs. (den.
elephantiasis , Ausfatz.	emplastrum , Pflaster über einē Scha-
elix, icis, elices , pl. Wasserfurchen im Feld.	emporium , Gewerbstatt/ emporetica charta, Kranke/ oder Wickel-Papir.
elixare , elixatura, sieden.	empturire , gern fauffen wollen.
elinguis , Kreis, Schritt.	empusæ , Gespenst mit einem Fuß/
ellychnium , Tag im Liecht.	empusæ ludus , auf einem Fuß stehē oder hupffen.
elogium , Lobspruch.	empyrium , Feuerleiffender Himmel/ Ort der Auserwählten.
elucubrare , zu Nacht arbeiten.	emundatorium , Liechtbuzen/ emundatio candelæ, das Buzen.
elutriare vinum , Wein ablassen/ abziehen.	emuscare arborem , von dem Moß säubern.
eluvies, eluvio , Wasserguß/ Überschwemmung.	encœnia , pl. Kirchweih.
emancipare , aus Gewalt und Händē geben/ emancipatio, Erlassung des väterlichen Gewalts/ Freylassung der Kinder.	encarpa , pl. Blumenwerck/ Fruch-tengehäng.
emanfor , Soldat/ der zu lang ausbleibt.	encaustice , Glasmalerey/ encaustes, Glasmaler/ encausticum opus, geschmelzte Arbeit.
emarginare , ausschneiden/ afferes, die Bretter saumen.	enchiridium , on, Handbüchlein.
embamma, atis , allerley Brüh/ Salzen.	éndromis, idis , Winter-oder Schiff-Stock/ endromides, Laggenschub.
emblema, atis , gewirfelter Estrich/ Ziegel/ künstlich/ eingelegte Arbeit/ item, eine Sinnbildung.	énema, atis , Clystirmateri.

Index III. Latino-Germanicus.

- energúmenus**, adj. vom bösen Geist beſeſſen.
- enormis**, adj. nicht nach dem Winckelmaß gerichtet. (ſter.)
- ensis raſorius**, Falſchmesser der Schuſter.
- enteroceles**, a, Leibsbruch mit Ausgehung der Därmer.
- enthuſiaſmus**, Poetiſcher Wurm / oder Geſchwindigkeit im Reimen.
- eparchia**, Landvogten.
- ephébus**, Jüngling über 14. Jahr /
ephebis, ſolches Waſſer / **ephebi-um**, ihr Übungs-Ort.
- ephemeris**, idis, täglich Handbüchlein / Tagzetteln / oder Tagbüchlein.
- ephemeron**, Thier nur einen Tag lebend.
- ephialtes**, nocturna ſuppreſſio, Drut / Schrägel.
- ephippium**, ſella equeſtris, Sattel /
ephippii dorſum, fulcrum, dorſuarium, Sattelruch / **nodus**, vorderer Sattelnock / Sattelnopf /
jugus, Sattelnocken / **ephippianus**, Sattler.
- epibatae**, Schiff-Soldaten.
- epicedium**, Klageſang / Todenlied.
- epichoréa**, Nachtanz.
- epicyclus**, Unzirckel.
- epidemia**, gemeine Sucht.
- epidromus**, um, Segel für den hinteren Theil des Schiffs.
- epiglottis**, idis, Halsknochen /
them, Kinn / **epiglossus**,
 Luſtröhre / **epiglossus**.
- epigraphe**, epigramma, Zittel / Uberschrift.
- ἐπιείκεια**, eine Auslegung des Gebots oder Befehls.
- epilepsia**, hinfallende Krankheit.
- epinicion**, Siegesſang.
- episcopus**, designatus, in Jure Canonico coadjutor, **episcopium**, Biſchofsſitz.
- epistomium**, Roßhan / Wippen
 Spund / **epistomiorum apertura**,
 Wippen aufreißen / **epistomio**,
 perire dolium, anzapfen.
- epistylum**, Architrab / oder Capitell.
- epithalamium**, Braut- oder Hochzeit-Lied.
- epithema**, adis, Uberschlag der Arme.
- epitogium**, Überrock.
- epitonia**, pl. Nägel an der Geigenlaute.
- epizygis**, das Loch des Armbrusts
 oder die Naht / in welcher der Pfeil
 wird eingelegt.
- epocha**. V. æra.
- epodium** ſeu **epodion**, Verſicul in den Pſalmen.
- epomis**, idis, Leidkapp / Achſelmantel /
telein / Academische Kappen.
- epostracismus**, hüpfende Steinlein
 über das blatte oder ebene Waſſer
 geworfen.
- epulo**, onis, Gaſt / Praffer.
- equa parit**, die Stute wirft.
- equarius**, Solin. Marſtaller / Stallmeister /
 Marſchall / **equarius medicus**,
 Roß-Arzt / **faber**, Huſſenſchmid /
equeſtris ordo, Ritterſtand /
eques torquatus, der den Ritter-Orden anträgt.
- equi curſuales vel cursorii**, Prompt. Poſt-Roß.
- equile**, Roßſtall / **equiſo**, Roßberitter /
eques meritorius, conductivus, Einſpänniger /
equulus, equuleus, Füllen / junges Roßlein.
- equisetis**, **equisetum**, Raſenſchwamm /
 herba, Schaſſen.
- equites lancearii**, contati, Speer-reuter /
hippotoxotæ, Schützen zu Pferd /
catapultarii, mit Büchſen /
dimachæ ſubitarii, deſultorii.

Index III. Latino-Germanicus.

Dragoner/cataphracti, Kürsirer/ loricati, mit Panzer angethan / equitabilis regio, blatt Land.	Blas / glaucus candidus, leuco- phæatus, Schimmel / bicolor,
equuleus, eculeus, Folterbanck / Fol- ter / Streckbanck / Schragen / ma- china quadrupes, Schnitzbanck.	Scheck / equus ructator, Kopper/ morficator, Barnbeißer / badius, phoeniceus, Bräunle / puniceus,
equus castratus, canterius, verschnit- tener Hengst / Wallach / ein Voll / admissarius, Springhengst / ganz / Scheller / defultorius, ohne Sat- tel / agminalis, Pagagisch Roß / Lunder, Roß / calcitro, calcitro- sus, ausschlagend / refractarius,	Schlarfuchs / ex badio nigricans, Schwarzbraun / ex albo fulvus, Süßweißfuchs / helius, heluolus, Salch / fulvus, Rotfuchs / lentæ cervicis, liudmanlig / contumacis oris, hartmanlig Pferd / cubitor, das sich gern niederlegt / honora- rius, Handpferd / veredus, Post- pferd / essedarius, Rutsch, Pferd / equaria, æ, Roßzucht / equariæ do- mitutæ, Reitschul / Zummelplatz / equiria, pl. Kennel / equos junge- re, anspannen / calceare, beschla- gen / infrænare, aufzaumen / equus in gyrum se agit, in orbem se ver- sat, es voltisiret / laßt sich in den Kreis reiten.
hartmanlig / sternax, abwürffig / pavidus, meticulosus, scheuch / ce- spitator, harttrabend / stossend / cernuus, hockler / suspirosus, herß- schlechtig / macilentus, strigosus, mager / rheumaticus, Hauptsich- tig / verminosus, hat den Wurm / tremulus, reh / refractarius, phre- neticus, Kollerer / spleneticus,	éramus vel os, gemma, Türckis / thy- ites, Dioscoridi.
Milchlichtig / scabiosus, rixig / rau- dig / schindhaartig / haarschlechtig / lunaticis oculis, Monaugig / oc- cultâ cæcitate laborans, Staar- blind / intractatus & novus, unge- ritten / sellarius vel sellariolus,	ergasterium, Berckstatt / vulgò la- boratorium.
Mart. Sattel, Roß / dextrarius, Hand, Roß / vectarius, jugalis, Zug, Roß / curulis, plaustrarius, Fuhr, Pferd / carrucarius, Karren- Gaul / essedarius, Rutsch, Pferd / meritorius, conductitius, Lehen- Roß / contumax. stettig / suffragi- nosus, das an den hindern Füßen	ergastulum, Nothstall / knechtliche Reichen / ergastularius, Reichen- hüter / Stockmeister / ergastu- lus, gebundener und gefangener Knecht / oder Sklav / ergastulum canum, Hundswinger.,
krumm / helciaricus, Schiff, Roß / tolutarius, tolutaris, affurco, gra- darius, Zeltner / veredus, Post- Pferd / mannus, kleines Roßlein / equus gressus glomerat superbos	érgata, Binde / Aufzug / Wellbaum / Preßspindel / Hebung mit den Achseln.
hebt schön / tolútum incedere, den	erica, Heidenkraut oder Staub / ericétum, da sie wachsen.
Zelter gehen / tripedarius, Drey- schlag / Gallopirer / balius, ein	ericius, erinacens, Zgel / ericius mi- litaris, Zgelschranken / Schrauck- bäume.
	erigeron, Kreuzwurz / Grind- wurz.
	erisipelas, atis, g. n. Rotlauff.
	erisma, atis, Untersatz / Gegenpreis.

Index III. Latino-Germanicus.

erisma, atis, Untersatz/Gegegenspreiz.	examen, Zünglein in der Waag/ex-
eruca, Gras: oder Kraut-Wurm/	men apum, Schwarm der Ime-
<i>Martialis</i> , herba salax, Weisseufft/	exauctorare militem, abdanken.
videtur hodiè vocari, Seleri.	exaugurare, Degradirn/entweihen
ervilia, æ, Erfen.	excalceatus, barfüßig.
eruptio, Ausfall in der Belagerung.	excalefactio prima, secunda, die
ervum, Roggenwicke.	ste/andere Ofenhit.
eryngium vel on, Brachdistel/oder	excentricus circulus vel orbis, Him-
Mannstreu/coeruleum flos.	mels: Zirkel/ der einen ander
erythræus lapillus, Perlein.	Mittelpunct hat als die Erden.
escaria vasa, Speis-Geschirr.	exceptitia filigo, <i>Plin.</i> das Beß
escharites panis, gebâtes Brod/Zu-	daraus.
cker-Brod.	excessus & defectus pro latinis vo-
esculenta & poculenta, Speis und	cibus agnoscit <i>Pont.</i> vol. 2. Cic-
Tranck/esculentus, adj. was essig.	ro reddidit pernimum & parum
esox, ocis, Salm/Lachs.	mediocris excessus in potu, ein
essedum, Kalesch/unbedeckter Wa-	Kausch.
gen/essedarius, Fuhrmann dazu.	excetra, Hecknatter.
ésula Indica, Indianische Wolffs-	excipula, excipulus, Fischhalter.
Milch/herba, flos.	Fischreufe.
etelia, Winde / so in Hunds-Lâgen	excipulus contatus, Taucher.
kommen.	excipulum, Treißgeschirr.
evangelium, Voten-Brod.	excisorius, scalper, scalpellus, scal-
eucharistia oratio, Dancksagung.	prum, <i>Celso</i> , Ausschneid-Eisen.
eventiculum, Spreißgarn der Fi-	excrementum, Unflat / Wust/ Aus-
scher. (stung.)	wurff.
evictio, Gewârschaft / Gewârlei-	excubitor specularius, die wilde
enuchus, eviratus, Beschnittener.	Wacht / excubitor, Thurner/
evocatio, Aufbietung zum Krieg.	Nachtwächter/ excubia, Nacht-
evonymus, Spindelbaum.	wacht / Schildwacht / excubito-
eupatorium, Bruchwurz/ Oderme-	rem à statione liberare, die
niq/ aliàs agrimonia.	Schildwacht ablösen.
euphrasia, Augentrost/ herba.	excursus obsessorum, Lauffgraben
euripi, Wassersteff/ Brunnwasser/	aus der Stadt/cont' approche.
Teichlein.	excusor, Bilder: oder Buchdrucker/
euripus, unruhig fließend Meer.	Bilderstecher.
eurónotus, Sud: Ostwind / eurus,	excusia, æ, Gewandbürsten.
Ostwind.	executio, gerichtliche Vollziehung.
exactor, Schuldbot/ Aufschlag-Ein-	exedra, Gestül/ Capitel-Ort.
nehmer/exactio vinaria, Umgeld/	exegeſis, Auslegung.
Aufschlag auf den Wein/ exactor	exemplar, exemplum, Entwurfung/
vectigalium, portorii, Zollner/	Form/Copen.
Mautner/exactio capitum, Kopf-	exenterare piscem, Fisch ausweidi.
Geld/ focorum, ostiorum.	exheredare, enterben/exheres.

Index III. Latino Germanicus.

exodium, vulgò intermedium, kurzweilige Untersehung des Spiels/ exodiarius, Arbit. solcher Kurzweiler.	viel Bonen wachsen / fabétum.
exoletus, adj. veraltet.	faber, ein Werckmann/der mit harter Arbeit umgeht/und den Hammer braucht.
exophthalmus, der grosse und ausschliessende Augen hat.	fabrica, Werckstatt / Bauwerck / Holz, oder Eisenwerck.
exorbitans, irregulare.	fabricator minutarius, vel minutorum opusculorum, Geschmeidmacher.
exos, exossis, ohne Weine/item, piscis, vulgò huso, Haufen.	fabularis historia, mit Fabeln gespielt.
exostrea, Mauerbrecher / Petard / Rad/die Scenas umwenden.	fæx vel fex, fecis, Trüfen/ Hesen.
explorator nauticus, Waghals.	fagopyrum, Heidelkorn.
expromissor, Verbürger.	fagus, Buchbaum/ Hagbuch / glans
excreatio, das Reuspern/excreare, ausreuspern/ausspeien.	fagia vel fagina, Büchlein.
exspes, ohne Hoffnung.	falcidia lex, Gesetz von Erbsfällen.
exta, pl. Eingeweid / extispicium Wahrsageren daraus.	falco, Falck / quibusdam nifus, falcarius, Falckner.
extantiae, Fürgehungen/Ausladungen/in re fabili.	faliscus venter, ausgefüllte Wampen, Blutwurst/ Säumagen.
extorsit articulum, hat ein Glied verzückt/verrenckt.	falx five secula, frumm Messer/falx stramentitia, stramētaria, Strohmesser/ futoria, Rneip der Schuster/ messoria, Sichel/ vineatica, vinitoria, Rebmesser/ arboraria, putatoria, Baumbäcklein / silvatica, Schneidmesser, ruscaria, Catoni, foenaria, foenifeca, Sensen/ falcula, Rebmesserlein/Schnigerlein/ falcatus currus, durchschneidender Streitwagen.
extractorius, adj. eductorius, Plin.	fanaticus, Unsinniger/ Beseffener.
extumuit janua frigore, ist ver schwollen.	farcimen, Wurst / fartor, Wurstmacher/ Viehmaster.
extuffire, heraushusten.	fractura, gebrochener Stein/Scherben / damit man die Mauer einfüllet/ einstopffet.
exulceratorium medicamentum, Plin. das ausschwärend macht.	farinarius propola, Melber/ far, allerley Korn/Dinkelkorn/far adorem, rein sauber Korn / farinarius, farreus, farreaceus, was aus Korn gemacht wird / oder darzu gehört / farreum, Bauernküchlein/ farinarium cribrum, Meel Sieb/
exuviae, pl. Menschenhaut / abgezogene Kleider.	
F.	
Faba, Bonen / fabalia pl. Bonenstroh / fabáginus, fabális, was von Bonen / fabacia, æ, Bonenkuchen/ faba fressa, gerölte Bonen/fabæ tunica, valvulus, operculamentum, folliculus, filiqua, concha, die Hülsen/fabæ oculus, die Mitte der Schelffen / scapus seu stipula fabalis, Bonen-Stengel / hilum, das schwarze Bonenflecklein / fabula, fabulum, kleine Bonen/ fabarius locus, da	

Eieb/ farina, Meel/ farrago, gemischtes Futter dem Vieh/ farrago aviaria, Vogelgefress / farina-
rium, Meeltruben/ Meelgewölbe.
fartilia, pl. Zäpflein die Capaunen/ zu schoppen.
fartura, Füllung/ Mastung/ fartum seu fartura balistæ tormentaria, Ladung der Büchse/ Patron/ fartura in cibis, ein Gefülltes.
fascia, Band/ Binden/ fasciæ crinales, Bändlein an der Haub oder Zopff/ fasciola pectoralis, Rinder-
Schäpperlein/ Halskoller/ fasciæ crurales, Hosenbänder / fasciæ coelestes, Himmels-Gürtel / fasciæ, Fätschen der Rinder/ Bindel / fascia serica, grosse seidene Binden/ Feldzeichen/ fascis, fasciculus, Bund/ Büschel/ fasceatim, Büschelweis.
fascinum, Zauberen/ Beschrennung.
faselus, faseolus, phaseolus, Türckische Bohnen/ Fasolen.
fasti, Calender/ dies fasti, Gerichtst-
Tag.
fatorum prædictio, Planetenlesung.
fauces, pl. Schlund/ fluvii, montis, die Enge.
favi, Immenhäuslein / sechseckigte Estrich- Ziegel.
favilla, erloschene Aschen/ Funck unter der Aschen.
favonius, Westwind.
fecialis, Fried- oder Kriegs- Bot/ Herold.
fel, Gall.
felonia, (lex) Untreu des Vasallen.
felis zibbethica, Zibbetta/ genetta seu panthéra minor, Genetta.
femur, oris, femen, Hüfft / Oberschenkel/ exterius, interius, feminalia, femoralia, Schlaffhosen / femur verveciniū, Pont. Schlegel.

fenestra, Fenster/ fenestratus calceus, fenestrata domus, fenestralis hortulus, Fensterscherb oder Gärtlein / vitreæ alæ, Fensterflügel/ valvulæ reductiles, Gugerlein/ obices, Furreiberlein/ cuneoli inter rotulas interjecti, die Zwickel zwischen den Scheiben / fenestralis scapi, Fensterstock/ commissura fenestralium scoporum, Kreuz-
stock / fenestella jaculatoriæ, Schießloch / fenestrales regulæ, subscudes, Fensterrahm.
feralia, pl. Toden- oder Seelentag.
feræ pennatæ, Federwildbret.
ferculum stercorarium, Mistbär.
ferentarius, ringgerüster Kriegsmann/ quibusdam Schlingenträger oder leichter Weyspringer im Krieg/ Dragoner.
feriæ anniversariæ, statæ, stativæ, gesetzte und gewisse Feiertage / conceptivæ, bewegliche Feste / imperativæ, aus zufallender Noth geboten / præcidanæ, heiliger Abend/ interciæ, halbe Feiertag/ denicales, 10 Tage lang.
feriæ vapulares, Vacanz / Schulfeyrung / Ausstreichung der Kinder / ludicrum vapulare.
fermentum, Höffel/ Germ.
ferramentum, Eisenwerck / ferramentum sculptorium, Stemm-
Eisen/ Stoßeisen/ canalitium seu cavatorium, Hsoleisen / excisorium, auszuschniden/ concisorium, idem, ferramenta, alt Eisen/ ferramenta tonsoria, Rüstzeug eines Scherers / sic feraria, Schlosserzeug/ fabilia, allerley Werckzeug/ ferramentum lord rotatile, Quill-
Eisen des Drechslers / ferraria, Eisen-Grub / ferraria officina, Schmitten/ ferraria aqua, Leichwasser/

AGT.AA.
 VERVV
 AGT.AA.13AGT.

wasser / ferri scoria, squama, recrementum, Eisenschlack / ferrugo, inis, Eisenrost / ferrumen, ferruminatio, ferruminare, mit Eisen löten / ferréoli, Schnapphaken / Soldaten / so mit Feuer Röhren versehen / Carbiner.	dero avicula, quam quidam melius vocant, Schnepffel / multum sanè distinctam à scolopace, Schnepff / si vera priorum opinio. A Martiale lib. XIII. epig. 5. dicitur patulò ficedula lumbò, quomodo igitur magnitudine lusciniam non superet? ut vult Gesner. & Rad. Aliis vocatur ein Feigen Troschel / Halbvogel / frequentes sunt in vineis, nostratibus Troschel.
fervefacere, siedend machen / deferbuit, hat aufhören zu sieden / suffervere, sufferverieri, suffervefacere, ein wenig siedend / siedend machen.	fidejussor, Bürg.
ferula, Schul Ruthe / klein Stecklein / ferulæ fissæ, Schindel oder Bretlein / die Beine einzurichten / ferulâ latâ clunes cædere, peitschen / ferula muscaria, Fliegen Täschelein / ferulaceus adj. Gewächse / so mit Rützhlein schiebt.	fidelia, æ, irdener Krug / congialis, congiaria, dreymässig.
fescennina dicta, grobe Zotten.	fides publica, sicher Geleit / salvaguardi.
festuca, Stufel / Strohhalme.	fidicen, Geiger / Saitenspieler / fidicina, fides, pl. Saiten / fidiculæ, Folterstrick.
feudum, Ictis, Lehen / feudum urbanum, Burg, Lehen.	figlina, ars figuli, Hafnerkunst / figulina officina, seine Werkstatt.
fiber, Biber / animal aquaticum, castor, fibræ, Fäselein / Faserlein / Uederlein der Wurzel / Kräuter / capillamenta, fibrata radix, mit kleinen Wurzeln.	figuræ orationis, Zierrathen der Wörter oder Sprüche.
fibula, Stefft / Klammer / Hästlein / Ring / Mütterlein / hülzkerner Nagel / Balcken / Band / Buchgesperz / Beschlag an der Gürtel / Mütterlein oder Ringlein / darin die kleine Pfeiss im Schienbein / fibularius, Hästleinmacher / Claufurmacher / fibulare, diffibulare, ein- und auszuhesseln.	fila distrahere, zersadmen / fila convolvere, abhaspeln / aufwinden / fila ferrea, Draht / fila neta, Faden / Zwirn / torta, Spagel.
ficaria oreula seu massa, Feigenfäselein / ficarius, Feigenfresser / ficitum, da viel Feigenbäume / ficus spinosa seu Indica, Indianisch Feigenblatt / ficus, Feigen / Feigenbaum / Feigenwurz.	filamenta seu stamina in ligno, Striem.
ficedula, Grasmuck / Gesnero & Ra-	filicula seu polypodium, Baumfarn / Engelsfuß / herba felix, Farnkraut / filicetum aut filictū, da es wächst.
	filius naturalis, Ictis, ausser der Ehe von ledigen Personen geboren.
	fimbria, Beleg / Saum / Fransens / fimbriatus, gefranset.
	finitor, Feld- oder Landmesser / Erdfreis. v. Horizon.
	fiscella, fiscina, geflochten Körblein / Roggenkorb / Weinbutte / Lösfel Körblein / fiscina ficorum, ficariæ crates, Cat. Feigenkörblein.
	fiscus, Kammer-Gut.
	fissura, Schliß / Schrunde.

Index III. Latino-Germanicus.

fistuca, Pflaster / Stempffel / Hon /
Hund oder Block die Pfäl zuschla-
gen / *fistucatus* adj.
fistula, Pfeiffe / Schießrohr / Rohr /
Weinheber / *fistulosus*, rogel /
schwammig / *fistula cochleata*, ge-
schraubt / *striata*, gezogen Rohr /
scopica, Zielbüchß / *venatoria*, Büchß-
büchß / *serata*, Feuerschloß / *rotata*,
Feuerrohr mit Spanner / *gracilis &*
oblongi tubi, Flinte / *nobis lon-*
gula, equestris *fistula*, Karbiner /
vid. milit. vocab. lit. M. & Jaculari,
Fistula ventosa, eine Lufftbüchß.
flaccus, der lampende Ohren hat.
flagellum, Drischel / Geißel / Kar-
betschner / Nebgerten.
flagrio, Strickbub / *flagrum*, Geißel /
Rutenbüschelein.
flammeum, gelber Hochzeitschleier /
flamearius, *flameolus*, gelb oder
rötlich Farber / *flammula Jovis*,
blau und weiße Brennwurk / *flos*.
flexus, Rauck in Fahren.
flos Adonites seu *Anémone*, Ruchen-
schell / Corallblum / *flos equestris*,
regius, *stellaris*, Rittersporn / *flos*
Africanus, Türckischnägelein / *flos*
Mexicanus seu *Peruanus*, Schwei-
ßerhosen / allerley Farben / *flos*
passionis, Passionblum / *florus*,
Gold, Emerlein. *Æliano*.
flos lactis, Milchram / das Best in
einem jeden Ding.
fluviata cannabis *Plin.* im Wasser
geröst.
focale, Halsbinden / Halstuch.
focaria, Ruchenmagd / Ofenschüre-
rin / *focarius*, Schiffloch / *focus*,
foculus, Feuerstatt / Schlotstein /
Schorstein / Heerd / *focarium ful-*
crum, Feuerhund.
foeniculum, Fenchel.
frum cordum serotinum, secun-

darium, Grummet / *mucidum*,
faul Heu / *foenimeta*, Heuschock /
foeni striga vel *stria*, Heuhauß-
lein / *foenum furcillis* versare, mit
Gabeln umkehren / *rastris* corra-
dere, zusammerechen / in *foenificii*
cumulum addere, in pyramides
extruere, zu Schocken machen /
foenifecium, *foenificium*, das
Heuen / *foenile*, Heustadel / *foeni-*
fex, *foenifeca*, Mader / *foeni se-*
men, Heublumen.
foenum Græcum, Bockshorn / *planta*.
foenus unciarum, Zwölff vom Hun-
dert / *uncia centesima*, *foenus tri-*
entarium, Vier vom Hundert.
foetus, junge Nach der Menschen.
foliatum, unguenti genus à folio
nardi, *Plin.*
folium, Baumblat Papyrblat / *fo-*
lium carnosum, *crassiusculum*,
dick Blat / *cultrato mucrone*
schneidend wie ein Messer / *crena-*
tum, *pinnatum*, *fimbriatum*, in-
sectum pectinum modò, gekrau-
set / mit vielen Spitzlein oder
Zahnlein / *circinatum*, rund / *laci-*
niosum, zerbrochen / *deciduum*,
gern abfallend / *sinuosum ambitu*
weit / *breit* / *angulosum*, eckicht /
mucronatum, spizig / *re. foliaceus*,
blätterig / *foliosus*, voller Blätter.
folliculus, Hülsen Häutlein / *avenæ*,
Agen.
follis, Blasbalg / Ballon / *pugillato-*
rius, Faustball / aufgeblasen / *vide*
pila.
fomentum, Labung / Überschlag.
fomes, Zunder / *igniarius*, Lünd /
Zündsticke.
fora vocabantur vasa, quorum usus
in torcularibus, unde *forum vi-*
narium *Col.* Weinbeding oder
Stenderling.

for.

Index III. Latino-Germanicus.

forceps , Zang/libraria, Buchheber/ denticulata, Spitzanglein/coch- leatis, Löffelzang / forcipes unci- natæ, Steinzangen oder Haken/ forcipes, Zangen / verbum ca- strense in propugnaculis.	rium , Fisch-Markt / olitorium, Krautmarkt / promercale, scru- tarium, Grempel-Markt / Tren- del-Markt / lignarium, Holz- Markt/vinarium, Wein-Markt/ salarium, Salz-Markt/ lactari- um, Milch-Markt / panarium, Brod-Markt.
forda , tragende Ruh.	fossæ labrum vel margo , der Kanfft/ acclivitas siye murus fossæ exte- rior, die niederhangende Abda- chung des Grabens gegen dem Feld. <i>Ital.</i> Scarpa acclivitas siye murus fossæ interior, die gegen der Bestung abhängende Abda- chung / <i>Ital.</i> Contrescarpa, fossæ pars moenibus adversa, fossa ca- strensis, Laufgraben.
forfex , Schneiderscheer/forpex, icis, Haarscheer / forpicula, Scheer- lein / forpex deceptorica, <i>Galen.</i> verborgene Scheer.	fraces olei , Deltrüsen oder Hessen. fracidus , adj. faul im Obs/ taig. fractura , Beinbruch.
fori , Gänge in den Schiffen / Sitz- bänck oder Bühne auf dem Schau- platz/ Gaden oder Laden etwas zu behalten und zu stellen/foruli, Bü- cher-Gestell.	fragmen , fragmentum, Spelt/ ab- gebrochene Stück.
foria pl. excrementum tenuius, dün- ner Leibstul wie die Kinder/forio- lus, Hemd, Bett, Besudler.	fragum , Erdbeer/fragaria, Erdbeer, Kraut. (ein Spieß.
forica , das Secret/Abtritt/ confo- rire, besudeln/ <i>Nonn.</i>	framea , Reuterdegen / quibusdam, frangibulum , Brechholz oder Eisen/ Flachsbrecher.
foricula <i>Varr.</i> ostiolum, ein Thürlein.	frangula , Hundsbeer.
forma calcei Laist/forma chartacea, Muster des Schusters oder Schnei- ders/ formæ æneæ, Schrift der Drucker / formatæ <i>Ictis</i> , glaub- würdige / mit Siegel bekräftigte Briefe oder Patenten.	fratria , Bruders Weib. fraxinus , Eschbaum.
formica , Ameis/formicinus gradus, klein Schrittlein.	frenarius , Riemer.
formido venatoria , Federhaspel.	frendet aper , knirschet/ psnurret.
formularius typorum scalptor, Formschneider / item, Copist / <i>Quint.</i> legulejus, <i>Cic.</i> qui ex for- mula juris agit causas.	fretum , enges Meer.
fornax calcaria , Kalkofen / forná- cula, Deselein / fornacarius <i>Ulp.</i> Ofenheizer.	frigidarium , Kalkessel/ Kalkwasser.
fornix , Schwibbogen/ Gewölb/ un- ehrlich Haus / fornicatus, adj. ge- wölbt/ fornicatio, Gewölbung.	fringilla , frigilla, Finc / fritinnit passer, der Spaz girret oder zwir- cket.
fortificare animum , <i>Plaut.</i>	fringillago , Kol oder Brandmais.
forum boarium , Rind-Markt/nun- dinarum, Kram-Markt / pesca-	fritillus , Würffeltriechter.
	frivolarius , Spangelträger.
	frixus , gebregelt/ frixorium, Brat- pfann.
	frons , der vörder Theil eines Ge- baues/

Index III. Latino-Germanicus.

bâues / vulgò frontispicium,	fumaria, Erdrauch/ herba.
frons aciei, die vorderste Schlacht-	fumarium, Rauchloch/ Rauchfang/
ordnung / frons agminis, Vor-	infumibulum, Rauch/ Auslaß.
trab/ Vorzug/ Ital. avantguardia.	funale, Tortschen / Fackel / funis,
frons, frondis, grüner Zweig/ fron-	Strick/ Seil/ Schnur/ funiculus,
dare, Ist abhauen / frondator,	Strücklein / Schnürlein / funis
Baumbauer.	ductarius, Zug-Seil.
frons, frontis, Stirn/ caperata, run-	funambulus, funirepus, Seiltänzer.
licht / relicina, gläset / frontale,	funda, Wurfschlinge / Fischer-Zug-
Stirnriem und Zierd des Pferds/	garn/ Enmer/ Hosensack/ genua-
Hofblender / fronto, onis, groß-	lis, Knierim der Schuster.
stirnig / frontatus lapis, Schloß-	fundamentum fistucarum, fistucis
stein.	pavitum, mit Schlegel und Hauen
frugiperda, Brodverderber / unnü-	eingetriebener Grund.
ßer Lecker.	fundator, Quint. metaphoricè, ein
frumen, Græcis, larynx, ingis, Ra-	Stifter und Steiffer des Ge-
chen/ Schlund.	schlechts.
frumentum, allerley Getraid/ fru-	funditor, Schlingenwerffer.
mentatio Getraidsammlung.	fundulus, Grundel / funduli recens
frumentarii curatores, Proviant-	nati, Senglein/ fundulorum fœ-
meister.	tura.
frustum pueri vel hominis, Klein-	fundus, Boden/ ein Theil Felds/ A-
und unnütz / frustatim, frustilla-	cker / Wiesen / de fundo bibere,
tim, stückweis / frustulentus, adj.	von der Reig trincken / reliquiae
voller Stuck.	fundi, Reiglein.
frutex, Staud/ fruticare, fruticari,	funeralia, Leichbegängniß/ funeraria
herfürsprossen / frutex coriarius,	actio, Leichproceß/ Leichbefleitng.
Lauch, oder Lohholz.	funéta pl. Plin. Bögen in den Wein-
fucus, Himmel/ Anstrich.	gärten.
fulcra plaustrî arrectaria, die Rüpse/	fungus, Pfifferling/ Schwamm am
fulcrorum statumen, das Rüpff-	Baum/ Brand am Baum / Bus-
gestell.	am Liecht/ fungus ignarius, Zun-
fulcrum pullarium, Hühnerstanglein.	derschwam/ fungus, Stulwarze.
fulgur, Wetterleucht.	funis aurigarius, Leitstrick/ ductarius.
fúlica & fulix, avis aquatica, Tau-	Zug-Seil.
cher/ Wasserhun/ Wasservogel.	funiculus miniatus, die Rötelschnur
fuligo, inis, Ruß.	der Zimmerleut.
fullo, Balcker/ Blaicher/ Ohrenhö-	furca, furcilla, furcula, Gabel/ Gab-
ler/ vermiculus, fullonia, Bleich/	gen/ Fleischram/ Gabelein/ bicor-
Balck / Wang / ars fullonica,	nis, mit zweyen Zincken/ Gewand-
Bleichwerck / fallonica, Bleich-	stangen/ Stützen/ furca fimaria,
statt.	Mistgabel/ fornacaria, Ofengabel.
fulmen, Donnerkeul / Blitzstreich /	furfur, Kleyen / furfurosus, wie
Donnerschlag.	Kleyen oder von Kleyen.

furfures, Hauptschuppen.	vel mustela Scythica, sehene Haub/ Böhmische Haub/ galerius fibri-
furnaceus panis, Pasteten / artoti- ptius.	nus, von Biberhaar / galeri lim-
furnus, Backofen / furnus campa- nus, Distillir Ofen / furnarius, Of- fenheizer.	bus, ora, ala, margo, der Stulp. galla, Gallapffel/ Eichapffel.
furunculus, Dieblein / klein spitzig Blätlein.	gallicinium, Zeit der Nacht / wann die Hanne kräen.
furvus, adj. schwarz/ tuncfel.	gallina Adriana, Leg. Henn / pulla-
fusina, Gabel / fuscinula, Gabelein.	stra, junge Henn / veterana, alte/ glociens, Gluckhenne incubans,
fusor, Giesser / Schmelzer / fusor æramentarius, Rottschmid / tor- mentarius, Stuckgiesser / forma- rum seu typorum, Schriftgiesser/ ars fusoria, Gießkunst / fusura, der Guß.	matrix, Bruthenn / effœta, nicht mehr legend / medica, decumana, Welsche Henn, pumila, klein / Nu- midica, Africana, Meleágris, idis, guttata, Indianische / glocit, glo- citat, gracillat, gacket.
fusterna, der obere Theil des Tan- nenbaums. (straff.	gallinago, inis, Ried. Schnepff.
fustuarium, Brügelsupp / Knüttel	gallopavus, Indianischer Han.
fusus, Spindel / Spille.	gallulascere, pubescere, die Stimme mutiren / den Discant verlieren.
futile opus, Klitterwerck / futile vas, das gleich umfällt / oder aus dem schwer zu trincken / inutilis homo, ein Schwächer.	gallus gallinaceus, Han / gallinaceo- rum jubæ, Halsfedern der Gog- gelhanen / gallinarium, Hennen- hofel / gallinarius, Hennemann.
G	ganea, ganeum, Schelmenhaus / unehrlich Haus / ganeo, Schleimer.
Gábata, æ, tisse oder hole Schüssel.	ganglion vel gangilium, Überbein.
gæsum vel gesum, Spieß gleich ei- ner Partisan oder Hellepart.	gangræna, faul Fleisch im Men- schen / Krebs.
gagates, schwarze Agtstein.	gannitus, gannire, der Fuchsen Schreyer / oder Geulen.
galactópata, Milchmaul / Milchsau- fer / galactites, schneeweiß Edelge- stein.	gargarizare, Plin. gurgeln / garga- risinus.
galba, Holzwürmlein / Wurm im Eichbaum.	garrit pica, die Alsterschwäzket.
gálbula, galgulus, Emmerling / avis.	garum, Fischbrüh.
galea, Dickelhaub / navis, oberster Crantz oder Korb auf dem Segel- baum.	gastimarchia, Gefressigkeit.
galéna, Bleyerz / Bleyweiß oder gleissende Blendung des Bleyes.	gavea, Wasservogel Rüwiß oder Geirwiß.
galerita, haubete Lerch.	gaulus, klein / rund Schiff / cuidam in- gentes gauli sunt Italicè galeoni.
galérus, breiter Hut / galericulum vel galericulus, falsch Haar / gale- riculum pellitum è mure pontico,	gaúsape, indecl. Winterdeck / Roke / penula gaúsapina, Mart.
	gazophylacium, Gotteskasten / Kir- chenstuck.

gelicidium, Gefrierung.	gerro, onis, Fakmann / Schwäher /
gemelli, Zwilling.	congerro, Mitschwäher / gerraria
gemmae vites, bekommen Neug-	ancilla, Kindsmagd.
lein / gemmaeunt, gemmae, Au-	gerulus, gero, Trager.
gen an Neben. (Jubilirer.	gestatorium, Senften / Tragsessel.
gemmaeius, gemmarum mango,	gesticulator, Gauckler / Taschenspie-
genealogia, Geschlechts, Erzählung /	ler / Bassenreisser / gesticularia,
oder Beschreibung.	Bassenreisserin / gesticulari, selts-
gener, ri, Tochtermann / Eidam.	same Geberden treiben.
genethliacus, Wahrsager aus der	gestuofus, Gell. der viel Ceremonien
Geburt durch Forschung / gene-	mit den Geberden macht.
thliacus sermo, carmen, Geburts-	gibbus, Hoger / Buckel.
Wünschung.	gigeria pl. intestina gallinarum,
geniculatum, geniculatō caule, mit	Hünergedarm.
Gleichen oder Knöddlein / genicu-	gilvus, adj. gelblicht / farb / Ziegel-
lum, Gleich oder Knöddlein an ei-	farb / Isabellfarb.
nem Halm oder Stengel.	gingiber, eris vel zingiber, Ingwer.
geniculum, Knopff oder Gleich der	gingiva, Zahnfleisch.
Kräuter / Halmknospe.	gingrio, ire, schnadern wie eine
genista, nieders Baumlein / Genist	Gans / klein pfeissen / gingrus,
genannt.	klein Polnisch Pfeisslein / Discant:
genius familiaris, Hausschräkel / ge-	Flöten / gingria, gingrinator.
nialis dies, Freudentag.	Schwegelpfeiffer.
gentiana, Enzian / radix, hochblaue	girgillus, Garnhaspel.
Blum / Kreuzwurz.	githago, inis, roth Kornrosen oder
genualia vincula, Hosenträger /	Blumen.
Kniebänder / geniale, subellium,	glaber, adj. glatt / fahl / glabrare,
Bettstuhl.	glatt machen.
geodæsia, Feldmessen.	glabrētum, sandichtes Ort.
geographia, Erdbeschreibung.	gladiolus, Blauschwerteln / Schwer-
georgica pl. Bücher oder Schriften	tel. Kraut / oder Schwertelblum /
von dem Ackerbau.	herba, flos.
geranium, Storchenschnabel / her-	gladius vibrans, Zitterschwert / gla-
ba, flos, von allen Farben / item,	diatorum compositio, commissio,
Aufzug in die Höhe.	Fechter, Gang / gladiatura, Fecht-
geranus, Reiffstank.	kunst / gladiator factionis penna-
germen, Zweig / Schoß / germina-	tæ, Federfechter / Martiana Marr-
tio, Sprossung / Herfürschiessung /	bruder / ludus gladiatorius, Fecht-
germinationes concurrunt, wach-	schul / præsultor ludi gladiatorii,
sen zusammen.	Vorfechter.
gerontocomium, Bruderhaus.	glandiū vel glandula, drüftig schwei-
gerræ pl. geflochtene Gatter / Hurd /	nen Fleisch / sus glandulosus Col. so
Schanzforb / nichts werthe Sache /	viel Drüß um den Hals hat / item,
unnütz Geschwätz / Narrenwerck.	glandiola, klein Beulein am Hals.
	glans,

Index III. Latino-Germanicus.

glans, Eichel / Schießkugel / Zäpflein zu dem Stulgang / Halszäpflein Halsmandel / glandes lineæ, glandulæ, leinin Eichel an dem Schnupptuch / oder Kragen.	gluten, glutinum, Leim / glutinum farreum, farinaceum, Prompt. Pappen.
glarea, Griefß an Gestad / Riß / glareofus, adj.	gluto, onis, Fraß.
glastum, Weidt / ist ein Kraut blau zu färben.	glycyrrhiza, Süßholz / radix dulcis.
glaucoma, æ, atis, grauer Fleck im Aug / glaucomam objicere, blauen Dunst machen / glaucus, adj. glaucinus grau.	gnatho, onis, Schmaröcker.
gleba, glebula, Ackerscholl.	gnoma vel gnome, denckwürdiger Spruch.
glis, Schlafraß / groß wie ein Eichhorn.	gnomon, onis, Richtscheid / Winkelmaß / Uhrzeiger / Stiel in der Sonnen-Uhr.
globuli farinarii, Knödlein / globuli precatorii, coronarii, Kinglein des Rosenkranzes / globuli, clavi, Knöpfe des Wammes / globuli trusatiles, all Truckspiel / klein Zigarettspiel / globi lusorii, coni, metulæ, trunculi, Regelspiel / metularum novenarius, die neun Regel / globulus caudatus, Schleiff oder Schlinge mit einem Knöpflein.	gobius vel gobius, Gropp / Tholm / gobius fluviatilis, Greßling / Prompt.
globulos in filium colligere, anfasse.	gomphæna, Papagen-Kraut.
globus, Kugel / Geschwader Reuter.	gonagra, Zipperlein an Knien.
glomus, i, eris, Kneuel Garn / glomus giratilis tignariorum, Schnurhaspel.	gossipium, Baumwolle.
glos, gloris, Manns Schwester / Geschwen.	gossus, Fest. der voller Kunkeln ist.
glossema, atis, glossa, tuncfele Wort oder Auslegung derselben.	grabatarius Vet. Lex. Bettmacher / Prompt.
glossographus, Erklärung der tuncfehlen Wörter.	grabatus, Lotterbett.
glottæ, Vitruv. Zierrathen an den Trilippen / wie die umgekehrte Töpf / vide Triglyphi.	graculus, Haß / Dole / avis.
glottis, idis, Wachtel-König / avis.	gradus formicinus, klein / testutineus langsam / grallatorius, weitschrittig / gradus viatorii, Stiegel.
glubo, ere, Rinde abschelen / schinden / glubitor, Abdecker.	græcari, pergræcari, congræcari, zusammensaffen / græca vide mercari, vulgò, auf mit bezahlen / sed Plauto in Attic. Comæd. auf baar bezahlen.
gluma, Kornhülse.	grallæ, Krucken / Stelken / grallator, der auf Stelken geht.
	gramæ vel gramix, Augenbug.
	grammatophylacium, Cankley / Schreibstuben.
	granarium, Kornkast / granarius, Kastner.
	grando, Hagel / Pfinne / grandinosus, adj. pfinnig / grando nivosa cadit, es riselt / fus grandinosus, pfinnige Sau.
	grangæna, faul Fleisch.
	granum tinctorium, infectorium, Schaarlach-Beer.

graphium, Griffel/Schreib-Pfriem/
graphiarium, Federrohr/Feder-
zeug / graphis, idis, das Meissen
des Mahlers / Entwurf eines
Gemäls/cultellus graphiarius,
Schreib- oder Federmesserlein/
graphice, Reißkunst der Mahler/
graphicus nugator, ein rechter
Bossenreisser.

gratitat anser, gackel.

gravendinosus, adj. der ein schweres
Haupt hat/catharrisch/gravado,
destillatio, Schnuppe.

griphus, ein Räsel oder tückele Frag.

grossus, unzeitige Reigen/grostulus.

gruma, æ, Feldmaß / die krumme
Weg in die Schnur zu richten.

grumus, Erdscholl.

grunnitus, grunnire, Saugrungen.

grus, Kranich.

gryllus, Grill/grygallus, Grygelhä.

gryphus vel gryphs, Greiff/animal.

grypus, der eine krumme Nasen hat.

guaiacum lignum, Frankosenholz.

gubernaculum, Steuerruder / gu-
bernator, Stadthalter / der am
Steuerruder sitzt oder steht.

gula, Schlund/gula follis, fornacis,
camini, Spiß des Blasbalgs /
gulo, onis, Fresser.

gummi juniperinum, Verniß oder
Furniß/gummitio, Furnissen.

gurges, Wasser-Wirbel/Schleimer.

gurgulio, Zapflein im Hals.

gurgustinum, Bauernhauslein /
Hüttlein.

gustatorium, ein Ort zu dem Verko-
sten/Credentztisch.

gustatus, gustus, das Verkosten /
Bornachtmahl bey den Alten.

gutta, Tropff/Spreckel.

guttur, Kehl/gutturosus, großfehlet.

gutturium, Gießfaß.

guttus, guttulus, Geschirrlein mit

einem engen Hals / gläsern D
fer, Kännlein / Delkrug.

gymnastes, Meister über die Leib
oder Schul-Ubung / gymnasium
Schul oder Ubung-Ort / gym-
nasiarchus vel gymnasiarch
Vorsteher darüber.

gynæceum, gynæconitis, idis, Frau-
enzimmer-Ort / da sie wohnen.

gypsum, gypsus, Gyps / gypsius
adj. gegypst / è polline marmora-
to, 10 Stückater Arbeiter.

gyrgathus, Narrenhauslein.

gyrus vnl girus, Ring / Kreis / Um-
wendung / gyrare, im Ring um-
treiben.

H.

Habéna, Zügel/am Zaum/habenu-
la Binden für einen Schaden.

hædile, Geißstall.

hæmatites, Blutstein.

hæmoptoicus, Blut ausspenehd

hæmorrhoids, idis, Blutfluß.

hæredium vel heredium, Erbgut

herediolum, Erbgütlein/heredi-

tas ab intestato, Erbschaft ohne

Testament/heres fiduciarius, vnl

gò fidei commissarius, der ein fi-

decommis hat.

halec vel halex, Hering/conditanea

muriacia, in der Tonne / passa

fumò durata, Wickelhering.

haliaetus, Meer-Adler.

halicacabum, halicacabus, Züden

kirschen.

hallum vel hallus, Fest. die große

Zeen / oder der Daum.

halo, onis, Kreis um den Mond.

halophanta vel holophanta / ein

Bossenreisser / Läger.

halteres pl. Stange der Seiltänzer/

Tragbley/bleyerne Springfugel.

hama, Feuer, oder Brandhacken.

hamus, Kettenring / Angel / halieu-

tici

tica pl. Bücher von Fischen/hamus opertus, angeförderter Angel.	helépolis, altes Kriegs-Instrument/Thor und Mauern einzubrechen.
hapsus, Focken, Flachs oder Wolle.	heliacus, ortus, wann der Stern aus der Sonn herfürkommt / occasus heliacus, wann er von der Sonnen vertunckelt wird/hélice, der grofse Bar/sidus coeleste.
hara, Sänstall.	heliocaminus, Sonnendampffloch.
hariolus, hariola, Warsager/Barfagerin / haruspica, hariolari, warsagen.	heliotropium, Sonnenblume/Sonnenwend/herba, flos.
harmonia, Zusammenstimmung.	helix, icis, klein Ephen/Laubwerck/Wirbel/Schnirckel an den Säulen. (wurk.)
harpagium, Gießfrug zu dem Spritzen/Spritzfrug.	helléborum vel helléborus, Rießhellespontus, das euge Meer in Thracia.
hárpago, onis, Schiffhacke / Feuerhacke/hárpaga, Polluc. Herdhacke.	helluo, Schlemmer.
harpastum, kleiner Spilballe.	helvus color, helvolus, falb / bleich, roth/Ziegel oder Reckerfarb.
harpe, Sabel.	hélxine, Mauerkraut/Tag und Nacht/St. Peterskraut/Glockenblum.
harpédone, Spinnrad oder Haspel.	hemerocallis, heydnische Gilgen/Türkischer Bund/flos.
haruspex, quibusdam aruspex, Warsager aus Beschauung des Eingeweids/haruspicina, solche Warsageren.	hemeródromus, schneller Lauffer.
hasta pura, Spieß ohne Eisen/præpilata, mit spitzigen Eisen/amentata, mit einem Riemen/velitaris, gering Spießlein / cuidam, Partisan / hostile, der Schafft oder die Stange des Spießes / Fechterstanglein/hastilibus decertare, in Stanglein fechten/hastilia vibrare, crispere, torquere, schwingen/mit der Piquen spielen.	hemicrania, Hauptweh an einer Seiten.
haustum, Wassergelte / Eimer/Wasser, oder Schöpffrad.	hemicyclus, Bogenfeßl/hemicyclus versatilis, Winde für die Speiß.
heautontimorúmenos, der sich selbst bekümmert / nomen Comœdiæ Terentianæ.	hémina, Quärtlein Wein/vierdter Theil einer Banrischen Maß.
hecta vel hetra, Brodblätterlein.	heiniplexia, der Schlag auf einer Seiten.
hectica febris, Lugensucht.	hemisphærium, halbe Kugel.
hedera, Ephen/Wintergrün.	hæmitritæus, der das drentägige Fieber hat.
helcium non helcyum, Kopfum, met / helciaria navis, Hochenau / helciarii, Hochenauer.	hepatica, Leberkraut / hepatica aurea, flore plena cœruleo.
hercylina, atis, Silberschaum oder Schlaef.	hepiolus, Liechtmucken.
helénium, Alantwurk / helenites, Alantwein.	heracleus morbus, Hinfallend.
	heraclius lapis, Probirstein.
	herba voluntaria Plin. von sich selbst wachsend / sementans, das Saamen gibt / cephalica, für das Haupt / oder Haupt, stärckend/ophthal-

Index III. Latino-Germanicus.

ophthalmica, Augen stärckend /	hinnuleus, hinnulus, junges Reh
cordiaca, Herz stärckend / stoma-	oder Gems / Rehbocklein.
chica, Magenkraut / hepatica, Le-	hinnus, kleiner Maulesel.
berkraut / splenetica, Milzkraut /	hippágo seu hippágoga, Roßjille.
nephritica, Nierenkraut / herba	hipparchus, Obrist zu Pferd.
coronaria, das man zu den Krän-	hippocomus, Marstaller / Stallme-
z braucht / herba sativa semina-	ster.
ria, das man zu den saen braucht.	hippodromus, Rennplatz.
herbigrada cochlea Cic. eine Schne-	hippomachia, Turnir zu Pferd.
cken.	hippómanes, Stücklein Fleisch an
herciscunda familia, Erbschaft / so	der Stirn / eines neugeworffenen
zertheilt worden.	Fülleins.
herifuga Catull. Herrenflüchtig.	hippopéra, Felleisen / Bulgen.
hermæ, Mercurii, Brustbilder.	hippotoxotæ, Schützen zu Pferd.
hermaphroditus, der Mann und	hira, intestinum jejunum Medicis.
Weib ist.	hircipillus, der harte Haar hat.
hermodactylus, Zeitlose / bulbus a-	hircus, Geisbock / Gestanck unter der
grestis.	Achsel / hircusus adj, also stinckend
hernia, Bruch des Leibs / herniosus.	übel schmeckend unter der Achsel.
herodius seu erodius, ein fremder	hirnea vel cirnea, irden Trindge
Vogel nicht ungleich dem Storch.	schirr / Schenckfanne.
herpes, is, Ais / das um sich frist /	hirqui, Augenwinkel.
corpus inficitur rubicundis ma-	hirquitallire, den Discant verlieren.
culis.	hirsúta, Krautwurm mit vilen Füße
hesperus, Abendstern.	hirsutus, hirtus, rauchharig.
heteromallus sericus, (scilicet pan-	hirúdo, inis, Egel.
nus) Sammet auf einer Seiten /	hirundo trinsat, die Schwalbe wim-
vestis heteromalla lanea, Buben-	mert / hirundinaria, Schwalben
sammet / heteromallus sericus ex	kraut.
crassiore filo, Seitenruff.	histrio, leichtfertiger Schauspieler.
hiberna pl. Winterlager / Winter-	Schimpfmacher / Gauckler / hi-
quartir / hibernaculum, Winter-	striona vel histrionica, die Kunst
stub.	histris, icis, Meerschwein / Stachel
hibiscus, Hibisch / herba.	schwein.
hierocomium, Blatterhaus.	hittiunt canes, geben aus.
hieroglyphicæ literæ, Buchstaben /	hodæporicon, Reisbüchlein.
durch unterschiedliche Figuren	holocaustum, Brandopffer.
der Thier bedeutet.	holographum testamentum, das ei-
hierothéca, Konstranz.	ner mit eigener Hand geschrieben.
hilarulus, hilarula Cic. etwas lustig.	holophanta, verlogener Schwäger.
hila, ein Darm oder Wurst.	holosericus pannus, holoserica ve-
hilum, das kleine Schwarze Flecklein	stis, ganz Seiden / Sammet.
an der Nonen.	homulus, homunculus, Menschlein
hinnitus, hinnire, Roßgeschrey / Wi-	Männlein.

Index III. Latino-Germanicus.

honorarium, Ehrenlohn/Trunkgeld.	Wirthshaus/ hospita, Wirthin/
hoplomachus, Fechter mit Kriegs- rüstung angethan.	hospitiolum, Gasthauslein/Gast- stüblein/ <i>Vitruv.</i>
horæ subcesivæ, vel subsecundariæ vulgò successivæ, Sparstunden.	hostimentum, Wiedervergeltung/
horda, tragende Kuh.	hosticum, Feinds Boden/ Feinds Land.
hordeum, Gerste/ hordeaceus, das von Gersten ist/ hordeatia poma, pruna, die mit der Gersten zeitig werden/ decorticatum, hordeum, gebrochen geröllt.	hostorium, radius, lignum æqua- torium, Streichholz.
horia vel oria, kleines Schifflein.	humerales ferreum <i>ICTis</i> , Ruckhar- nisch.
horizon, ontis, Endkreis/so weit die Augen in die Runde herum sehen können.	humor serofus, Gliedwasser.
horminum, vel orminum, Meer- Salben.	hyacinthus, Veilbraun Edelgestein/ Hyacinthblum / Merkenblum /
hornotinus vel hornus, heurig.	hyacinthinus, veilblau / tunkel- blau.
horologium, Uhr/ sciathericum, so- lare, Sonnenuhr. In horologio sunt lamellæ seu fibulæ cessiles, reductiles, Sperrfederlein/æqui- librium seu libramentum, die Un- ruhe/sufflamen rotularum, Spör- rad, oder Hocklein/Suscitabulum, der Wecker. Index seu lingula, der Zeiger / cûrator horologii, Uhr- richter/horologium Solare, hori- zontale, eben niedergelegte Son- nen-Uhr/verticale, fixum, aufge- richtet an der Mauer / declinans, abweichend vom Mittag gegen den Morgen oder Abend / incli- nans, abwärts hangend.	hyæna, Bielfraß / Grabthier/ quod cadavera effodiat.
horóscopus, Geburts-Stund.	hyálinus color, Glasfarb/ oder das vom Glas ist/gläsern/hyálotheca, Gläser-Kaste.
horreum, Scheuer/Stadel/horteo- lum, <i>Val. Max.</i> horreum pensile, in der Höhe.	hybris, idis, vel hybrida, von zwey- erley Art geboren.
horti Adonidis, Blumenscherben vor den Fenstern / hortus, hortulus, Gärtlein / hortensis, hortensius, adj. zum Garten gehörig.	hydra, hydrus, Wasserschlang/ hy- dria, Wasserfrug / hydraulus, Wasserpfeiff/Rohr/ dadurch mans Wasser aus einem Sodbrunn treibt:
hortor, pass. <i>Tacit.</i>	hydrárgyrum, Quecksilber.
hospitium, der Freunde Einfuhr/	hydrómeli, Meth/ hydro melites, Safft vom Wasser und Hönig.
	hydrómela, Wassermühl.
	hydropemmata pl. Wassernudel.
	hydrophobus, der von einem wüti- gen Hund gebissen/Wasserscheuh.
	hydrópota, Wassertrinker.
	hydrops, ópis, hydropisis, Wasser- sucht.
	hymen, hymenæus, Hochzeit/Hoch- zeit-Lied.
	hyoscyamus Bilsenfraut.
	hypæthrum, offener Gang unter freiem Himmel.
	hypate, principalis chorda, der groß Brummer/oder die grosse Saiten/

parhypate, der kleine Brummer/
nächst an der grossen Saiten / li-
chanus, die fünfte Saite / mese,
die Terz/parámese seu trite, Ne-
benterz / paranète, die Quart/
nete, die Quint.
hypericum, Feld-Enpreß/ St. Jo-
hannis-Kraut.
hypérthyrum, Überschwel der Thür.
hypocaustum, Heiße-Stube.
hypochondria, æ, Weiche der Seite.
hypócrysis, Gleißneren/ hypocrita,
Gleißner.
hypodidascalus, Unter-Schulmei-
ster/Provisor. (Grufft.
hypogéum, Ort unter der Erden/
hypomochlium, fulcimentum, ve-
ctis, Unterleg des Hebens/Wi-
dersatz.
hypotheca, Unterpfand/Versetzung/
Einsatz/res hypothecaria.
hypothénusa, geschrenkte Linie/oder
Triangel-Seiten/Schluß-Linie.
hypotrachelium, Seulen-Hals.
hypotrimata pl. gebachener Zucker.
hyssopus, Hyssop.
hystrix, icis, Dornschwein.

I.

Jaculator ferarum, Wildschuß.
jaculus, Schießschlang / jaculum,
Pfeil/ Wurffgarn / jaculator, ein
Schuß/ jaculatoria area, Schieß-
Platz/ jaculaturus farturam imit-
tit fistulæ, virgâ stipatoriâ con-
tensat, ladet/adducit rotulam, aut
dentarum obicem, spannet/fomi-
tem nitratum inspergit scutu-
læ, schüttet Zündpulver auf die
Zündpfanne / obducit catulum
ignarium, zieht den Hanen über/
applicat maxillæ, schlägt an/ col-
lineat, zieleet/reducit ligulâ, drückt
ab/explodit, gibt Feuer/schiest ab.
In fistulis, quas longulas alibi vo-

camus. Germ. Flinten /cùm lig-
movetur catulus, & allisus oppo-
sito, chalybi scintillam excitat
gibt Feuer / hæc rapit fomitem
intra tubum, inflammat fartum
& globum cum fragore expellit
Post jactum virgâ penniculus
purgatur, detergitur rubus, mit
gemischt/& iterum oneratur. V
de Militaria vocabula infra.
jánrhinus color, Beilbraun.
japyx, ygis, seu caurus, Westwin-
jasmínus, Gelsamin/flos.
jaspis, idis, Jaspis / jaspis bor-
türckis/ gemma.
jatraleptes, der mit Salbenschm-
ren umgeht / jatraleptice, Sal-
Schmier- und Salben-Kunst.
ibex, icis, wilde Geiß/Steinbock.
ibis, bis, ein Egyptischer Vogel
nicht ungleich dem Storch / w-
cher mit seinem krummen Schn-
bel sich selbst chystirt.
ichnographia, Platte / Form-En-
werffung / Grund-Riß eines Ge-
bäues/ichnographice, die Kunst
zu entwerffen.
ichnotrophium, Fischfalter/Wey-
ichnopolium, Fischmarkt.
ichthyocolla, Hausblasen oder Bl-
tern/Fisch- oder Mundleim.
iconismus, Conterfen.
iconopolium, Bilderladen.
icterus, Gelbsucht / ictericus, au-
ders hat.
ictis, idis, mustela silvestris, Iltis.
ictus inflexus, obliquus, Zwerd-
idéa, Vorbild. (streich-
idioma, atis, einer Sprach Eigen-
schafft / idiota vel idiotas, ein
schlechte Person / so kein Amt
trägt/idiographus liber, mit ei-
gener Hand geschrieben.
idolum, Gözenbild / idolatra, Gö-

Index III. Latino-Germanicus.

gen, Anbeter / idolomania, idololatria, Abgötteren.	imbricator , Wettermacher / imbrificamulier, Wettermacherin.
jentaculum , Frühstück / Frühstück.	imbricus auster Plaut. der Regenwind.
igne eliquatae herbae , aquae in clibano exsudatae, destillirt.	immissiones tignorum , trabium, asserum, Einlassung.
igniarius , Feuerzeug / Brennholz / Zunder / igniarius funis, fomes, lapis, Zündstrick / Feuerstein.	impages , ium, pl. die Carnis oder Leisten / die Füllungen und Tafel zu steifen / die Füllung.
ignis missilis , Wurff, Feuer / als Raquet / Kugel / c. ignis speculatorius, Wachtfeuer / Spechfeuer.	impatibilis adj. Cic. das nicht leiden kan.
ignitabulum , Glutpfann / lecticarium, Wärmepfann.	impetigo , inis, Zitracht Zittermal.
ignoscentia Gellio, Verzeihung.	impicare , verbichen /
ileus vel illeos , Darmgicht / ilia, orū, Darm / Weiche des Bauchs / intestinū ileon, langer / dünner Darm.	impilia , ium, pl. Filschuh.
ilex, icis , Eichelbaum / iligni canales, eichene Rohr / Stein-Eichen.	impluvia , æ, vulgò pluviale, Regenmantel / in Ecclesiasticis, Rauchoder Bespermantel.
ilepidus , ein Dalker.	impluvium , Hof / unter freyem Himmel / Dachloch / impluviatus color, rauchfarb.
illex, icis , Anreizung / und was anreißt / illices aves, Lockvögel / illicium, Lockung.	impomenta pl. Post, Past / Früchte / Schalen / kalte Schalen / Confect.
illinctus , Latwergen.	importuosus , adj. da kein Gestad noch Schiffende ist.
illisu percussus , durch Widerbrellung.	imprecatio , fig. Fluchrede.
illiteratus , ungelehrt.	impressio , Kriegs-Anlauff / Berennung / Sturm-Anlauff.
illitus, us , das Austreichen.	improbulus , Juven. ein Beckerlein / böß Bublein.
illocabilis , adj. das man nicht verdingen oder verheyraten kan.	improles , ohne Kinder.
illuviem olet , er schmeckt nach der Herberg.	impuer vel impubes , der noch nicht 14. Jahr alt ist.
imbrex, icis , g. foem. contra Grammaticos, Holzriegel. Ex imbricibus quaedam hamatae nostratibus vocantur, Hacken / his superimpositae, Breis / imbricatus adj. imbricata concha, tectum, Muschel wie ein Holzriegel / imbricatum, Plin. Ziegelweiß / imbricamentum, Dordach / imbricarius, Ziegler / imbrices calce junctae, grätet / stramine, gescherfelt /	inaurare , vergulden / inauratum dentepolire, brauniren.
imbrex narium , Theil der Nasen zwischen den Nasenlöchern.	inauris , Ohrenzier / Ohrengehäng.
	incendiariae hamae , Feuerhacken / stulæ, Feuerfäbel / siphones, Feuer spritzen / incendiarius, Feuereia.
	incensus , ungeschäkt. (leger.
	incentor, oris , Intonirer im Chor / Vorsinger. (bestreichen.
	incerare , überwachsen / mit Wachs
	incerniculum , Sieb / Ventelkasten / Repter.

Index III. Latino-Germanicus.

incestus, ūs, Blutschand / incestus, adj. incestificus, ders begehrt.	phiarii, funiculi globuli <i>Varroni</i> , Schnürlein und Knöpflein daran / Unterhemd / indusiarius, Hemdmacher / indusiatus <i>Plaut.</i> mit einem Hemd angethan.
incidua silva, darinn nicht zu holzen.	induvium, Baumrinde.
incile, Wassergräblein / Furchlein / Rinne / Seiche / canalis incilis, Regen-Canal oder Deichel.	inenodabilis <i>Cic.</i> unauflöslich.
incocta massa, dälcket Brod.	inerrantes stellæ, id est, fixæ, <i>Cic.</i>
incoctilia, Kupffergeschirz / inwendig verzinnt / incoquere stannum, verzinnen.	inerticula, eine Reb / oder Nerven den Nerven nicht schadet.
incœnatus, impransus, ungeschen.	inexputabilis adj. das man nicht kan ausrechnen.
incœnis <i>Plaut.</i> ungeschen.	infans exposititius, Findelkind / infantaria, Kindsmagd / infantaria supellex, Kinderwiegen und anders Zugericht.
inconfessus, inconsolabilis, incorrectus, <i>Ovid.</i>	infector, Färber / Baisser / infectus, ūs, die Baisser / inficere, baissen.
incoxare, coxim seu coxim sedere, sitzen mit geschrenckten Füßen / incoxanti pes obstupuit, der Fuß ist ihm entschlaffen.	inferia pl. Todtenopffer / Seel-Amt / Besingniß. (<i>sen.</i>)
incrustare, incrustatio, Verwurff mit Mertel / oder Kleidung mit Marmelstein / glasuren / überziehen / bestechen.	infertores, pl. Anstrager der Speis.
incubatio, Brütung.	inflammatio linguæ, Bräune / morbus.
incubus, Drut / Nachtmännlein / oppressio vel suppressio nocturna pectoris.	inflatio, Geschwulst.
incus, ūdis, Amboss / incus scissilium & sectilium, Hackstock.	infrenus cursus, verhencckter Lauff des Pferds.
indago, inis, Jägergarn.	infucatus, infucare, anstreichen.
indicatio, indicare, das Bot / die Waar bieten.	infulatus mysta <i>Sidon.</i> Bischoff.
indictio, Schätzung / Steuer / Zinszahl.	infumibulum <i>Prompt.</i> Rauchloch / <i>Calep. sine auctore.</i>
indifferens <i>Cic.</i> gleichgeltend.	infundibulum, Trichter / die Gossen in der Mühl / das man das Getraid einschüttet.
indigestus, ungeordnet / ungekocht.	infurnibulum, Brodschauffel.
indigetes pl. einer Stadt oder Lands heilige Patronen.	ingeniculari, <i>Prompt.</i> knien / <i>Calep. sine auctore.</i>
indolentia <i>Cic.</i> Unbetrübung / <i>Senec.</i> apathia.	ingenium subactum, abgerieben / lauffiger Kopff.
indormire sacris, scholæ, verschlaffen.	ingluvies, Vögelkropff.
induciæ, Zustand des Kriegs / Aufzug.	inguen, inis, heimlicher Theil des Leibs.
inductorium, Anziegel für die Schuh.	inimicari, feind seyn.
indusium, Hemd / indusiarii vel stropharii, funiculi globuli <i>Varroni</i> , Schnürlein und Knöpflein daran / Unterhemd / indusiarius, Hemdmacher / indusiatus <i>Plaut.</i> mit einem Hemd angethan.	inoculari, einzweigen.
	inquitinus, Inwohner eine Zeitlang. inla-

Index III. Latino-Germanicus.

insalutatus, sine auctor.	richtung/ Urkund/ glaubwürdige Schrift.
insativus adj. <i>Plin.</i> was vor sich selbst wächst. (schneiden last.	instrumentum dotale, Heurats- Motel.
insecabilis <i>Quintil.</i> das sich nicht	instrumentum vectorium & curule, Artollerey / Stückwagen / Fuhr- zeug.
insecta pl. Fliegen/ Käser/ Unziefer.	instrumentum venatorium, Jäger- zeug/ instrumentum ænearum fi- dium magadii perforati, Spinet.
inficium vel ificium, Gehack/ miscel- laneum, von allerley Fleischbro- cken.	indactilis adj. <i>Lucret.</i> das man nicht anrühren kan.
insignia pl. Schild und Helm / Libe- ren/ gentilitia, des Geschlechts.	interanea pl. das innerlich ist/ Inge- weid/ Fingericht des Schlosses.
insile pl. insilia, vel perpendiculum, quod telam demissam examinat: vel instrumenta lignea pedibus textorum, supposita, Weberscha- mel.	interbibere <i>Plaut.</i> gar austrincken.
insipare, verbum antiquum, ein- schütten.	intercalaris seu insititius, zwischen hineingesetzt/ dies, annus, Schalt- Tag/ Schalt-Jahr.
insitio, das Belken.	intercapedo loci vel temporis, in- terstitium, Begriff zwischen zwey Dingen.
insititius vel inductus sermo, ange- nommene Weis zu reden.	interceptor prædæ, Raubabnehmer.
insitum, Zweig oder Schoß in einem andern Baum eingezweigt/ insiti- vus, insititius, eingezweigt / inse- rere, impffen/ pflanzen/ belken.	intercilium, was zwischen den Aug- brauen über der Nasen ist.
insolare, an der Sonnen trocknen.	intercolumnium, die Weite zwischen zweyen Seulen / intercolumnia, die Steg bey den Buchsekern.
insolutus <i>Sen.</i> unbezahlt.	intercurfus <i>Liv.</i> Unterlauff / meta- phoricè, Verhinderung.
inspicare, spizen/ assulas, Schindel/ ridicas Rebstock.	intercus, utis, was zwischen Haut und Fleisch/ intercutaneus, idem.
instita, Blech / Saum am Kleid / Brem/ Borten.	interductus, us, Strichlein entzwi- schen gezogen.
institor, Kramer/ institoria taberna, Krammerladen.	interfinium, Band der Naslöcher.
instituta priscae legis, Alt Testamēt.	intergerinus, paries, Mittelwand/ Schiedwand/ intergerere, inter- sepire parietem, unterschlagen.
institutiones juris, erste Unterwei- sung des weltlichen Rechts.	interjungere, still halten.
institutor heredis, Einseker eines Erben.	interlucare, die Baum aushauen / den Wald ausschnaiten.
instructor militaris, der die Solda- ten trillt oder abrichtet / <i>Gallis</i> , Sergente, Major,	interludium, kurzweilige Unterse- zung des Spiels.
instrumenta aratoria, Schiff und Geschirr. Musica, von Saiten und Pfeiffen.	interlunium, die Zeit des neuen Monds.
instrumentum, schriftliche Unter-	

Index III. Latino-Germanicus.

intermestris luna, die Zeit / da der Mond neu wird.	intestatus, der kein Testament gemacht.
intermurale spatium, Reihe oder Enge zwischen zweyen Häusern / intermuralis, adj. das zwischen den Mauern ist.	intestina minutatim confecta, Rut; telfleck / intestinum jejunum, Fleischdarm / leere Darm / tenue, seu ileon, dünn Gedärm / colon, Großdarm / rectum, Mastdarm / seu Aßterdarm / cæcum, sehr verwickelt / duodenum, der bey zwölf Finger lange Darm / ileon, intestina pelliculata, Krößdärm.
internecinus congressus, decursio, scharff Nennen.	intestinum opus, Schreinerwerck.
internodium, das Weite zwischen zweyen Gleichen / Absatz.	intinctus Plin. Brühlein / Salzen.
internundinum, 9 Tag zwischen des Wochenmarkts.	intrita vel intritū, zerstoßene Speis / itē, angemachter Kalk oder Merzel / itē, intrita pematum, Schmarren / nostratibus, scilicet ex ovis lacte, Milch, und Eyer, Gladen. ex farina, ovis, butyro, intritum.
interpensivum, hangendes Dächlein / Trausdächlein / Fündächlein / interpersivi parietes, die nicht in das Fundament gesetzt.	intritum jurulentum ex pana, Panatell oder Brodsupp.
interpolis, adj. was aus alt ist neu gemacht / interpolator, der es macht / interpolare, verneuern / bessern / aufs neu ausbuzen.	intubus vel intybus sativus, Endiw Salat / Cichori.
interpretatus passiv. Cic.	investa & illata pl. fahrende Haab.
interpunctio, Unterscheidung mit Punkten.	investiva oratio, rauhe Anflag und Beschuldigung.
interráfilis, das zwischen gefeilet oder geschaben ist / ausgestochen.	inventarium Ulp. Beschreibung der Haab und Güter.
interrogatio fig. Fragrede.	investis, adj. ungebartet / ungefleidet.
interfcalmum, Weite zwischen zweyen Hindern.	imula, Mantwurf.
interstitio Gell. cessatio, Unterlassung. (Dingen.)	invocatus, ungeladen.
interstitium, Weite zwischen zweyen	involucra, Scheertuch.
intertignium, die Weite zwischen zweyen Balken / intertignia, cæca janua.	involucrum, überdeck / darinn was wickelt.
intertrigo, inas, Wollf vom Reiten.	involverus, Raup / Blätterwurm.
intertrimentum, Abgang / Abnutzung.	irenarcha, Fried. Erhalter / Schutz Herr.
intervallum, Weite zwischen den Pfalen und andern Dingen.	iris, iridis, Regenbogen / das Crölein oder Kreislein um den Augenstern / blau Lilien oder Schwertel
intervenium, die Weite zwischen den Aldern der Erden.	iris lutea, gelb Schwertel / iris sibiliana, schwarze Lilien.
interula, Unterhemd / Büllenhemd.	irpex, icis, Karst / die Kräuter auszureuten.
terufurium, der zwischenfallende Gewinn des Buchers.	

Index III. Latino-Germanicus.

- isagoge, Einführung / Einleitung / zur Lehr / erste Unterweisung;
isagogicum, erstes Lehrgeld.
isatis, idis, seu glastum, Weidt / Kraut / damit man blau färbt.
ischias, ischiadis, ischiadicus dolor, Hüftweh / sciatica, vulgò ischiacus, Cat. & Gell. ders hat.
ischuria, Verstopfung des Harns.
isicium, Gehäck.
isoscele, ist eine Figur / wie ein gleich aufgethaner Zirkel.
isodomus, vid. opus.
isthmus, aufgeworfene Erd zwischen zweyen Meeren / Unterschied der Naslöcher.
itinera aquarum, Wassertoln oder Gräben.
itria, orum pl. Hasenohrlein / genus placentæ.
juba, die Mähne oder Hals Haare an Thieren.
judex pedaneus seu pedarius, Schiedmann / Vertragsmann.
judicatum facere, dem nachkommen / was Urtheil und Recht vermag.
jugamentum rhedæ anticum & posticum, hinter und vorder Boggestell / jugamentum, Klammer / Jochband / Schrenckung / jugumentare, schrencken / *Vitruvio est, cum substratis singulis hinc atque hinc trabibus directis, supra transversariæ aliæ hinc inde singulæ rudius, non altà incifurâ committuntur, jugamenta fenestrarum decussata, Fensterstöck.*
jagarius, Ochsenfuhrmann / Ochsenreiber.
jugerum, Feld 220 oder 240 Schuh lang / 120 breit / Jauchart.
juglans, dis, Welsche Nuß.
jugulares venæ, utrinq; ad jugulum.
jugum vel jūgulus, das Knöpflein am Hals / Gurgel / Trossel.
jugum, Joch / Sitzbank im Schiff / Kragen oder Hals der Lauten / oder Geigen / Zwergstange / daran die Reb gebunden / hinc jugata vinea, item Weberbaum / jugum seu collare equorum, Kummer.
julus, Boll oder Käcklein an Früchten.
jumentum, lastbar Thier / coriaginosum, ausgemergelt / clitellarium, dofluarium, sarcinarium, veterinum, vectarium, Saumroß oder Esel / Trag- oder Lastvieh / plaustrarium seu plostrarium, Karnroß / molarium seu pistri-nense, das die Stampfmühl treibet / machinarium, das Rüstung zeucht.
junctura, Fug / Niet / juncturæ laterum aut lapidum, Mertelband.
junculus, der grosse alte Stock am Stammen einer Weinreb.
juniperi baccula, Wacholder- oder Krammelbeer / juniperus, Krammetstand / juniperinum gummi, Verniß oder Färniß.
junix, icis, junges Käcklein.
jurisdictio, Bottmässigkeit / Oberherlichkeit / Gerichtsgewalt und Zwang.
jus, Suppe / Brühe / Recht / Geseß / jus coactum seu gelatum, Sülze / jus atrum, schwarze Brüh / jus flavum, gelbe Brüh / jus è sectis malis, amygdalis, uvis passis, dulcoratum, Gescher / jus ex amygdalis & raphanis contusis, Kreenbrüh / jurulentus, brühigt.
jus seu beneficium retractus, ein Standrecht / jus patroni, das Recht eines Schirmherren.
juscum, Supp / Cüpplein / juscum è pane, ferventi liquamine per-

Index III Latino-Germanicus.

perfusum, Schmalzsupp/ è pane
macerato, Panatell/ oder gewweich-
te und gesottene Brodsuppe/ her-
bile, Krautsuppe/ è pane friabili,
ovis & carnis liquamine, Zersah-
rens/ alliátum, Knoblauch, Sup-
pe / ex trito cicere, aus durchge-
triebener Erbis/ ex integro cice-
re, aus gånzer Erbis/ cepis,
minutim confectis conspersum,
Zwibelsupp / è carnis vel piscium
minutis, caro in jusculum trita,
Zerstossens/ avenacéum, Haber-
supp/ hordearium, Gerstensupp/
ex farina & butyro fervefactum,
gebrennte Supp/ crocatum, Eyer-
suppe / (ovi scilicet croco seu lu-
teo infectum) vinarium, Wein-
suppe/ lacteum, Milchsupp/ carnis
elixæ, Fleischsuppe / zythinum,
Biersupp / herbaceum, olera-
ceum, Krautsuppe.
iusta pl. Seelgerät / Bestattung der
Toten.
iustitium, Gerichtseinstellung.
juvenari, nârrische Bassen treiben/
gumpen wie die Kälber.
juvencus, junger Ochß/ juvenca, jun-
ge Kuh.

L.

Labarum, Panir/ Fahne.
labellum, kleine Leßzen / Grabstein-
lein/ labium, Leßzen/ Spundloch
des Fasses / labium volutæ, über-
schlagene Blätter oder Schnir-
ckel/ verbum fabrilis.
labeo, großleßzet/ großmaulet.
labrum, Leßzen / das äußerste eines
Dings/ Badzuber/ Wassergrand/
Brunnkast.
labrusca, wilde Weinreben.
laburnum, arbuscula, Baumbonen.
agitatum vel ferofum, Butter-
milch/ rührmilch / pressum, Käß

milch/serum, spissatum, gelatum,
gestockte/geronnen Milch/ Schot-
ten/ flos vel cremor lactis, Milch-
ram/ lac acidum, saure milch.
lacca, Mahler- Lack.
lacerna, Regen- oder Reismantel,
depexa, obsoleta, zerschliessen.
lacerta, Ender. (Maus.
lacertus, Dicke des Arms/ oder die
lacinia, Falte eines Kleids/ Saum/
Fransen/ Zipfel des Rocks/ laci-
niatus, laciniosus, voller Falten/
laciniam pallii alis subicere, den
Mantel unter die Achsel schlagen.
laconismus, kurze Weis zu reden
und zu schreiben.
laconicum, Schwitzbad / trucken
Schweis- Bad / laconica clavis,
Dieterich/ falscher Schlüssel.
lacrima abiegna, resina oleosa, Ter-
penthin.
lactarius, adj. das Milch gibt/ lacta-
rium jusculum, Milchsuppe / la-
ctarium nivarium, Schneemilch/
lactaria pl. vulgò lacticinia,
Milchspeisen / lactaria officina,
Käshütten.
lactes pl. Milch oder Milcher in Fi-
schen/ die kleine zarte Därme.
lactuca, Lattich / Salat / lactucula,
lactuca capitata, sessilis, laconica,
grosser Lattich/ Knöpflein- Salat/
oder Lactucen.
lacuna, Pfütze/ Rothlach/ leer Ort/
oder Abgang in der Schrift/ Fül-
lung an den Tafeldecken / Ober-
Leßzenlöchlein.
lacunar, lacunare, laquear, laquea-
rium, Vertäfelung der Bühne
oder Dille/ Schreinerdecke/ lacu-
cunare Ovid. Graben machen/
Füllungen machen/ täfeln / lacu-
natio, Vertieffung / apud fabros
scriniarios.

lacus,

Index III. Latino-Germanicus.

lacus, See / Aesse der Schmid / Mer-	lanista, Fechtmeister.
tel, Pfanne / Mostbrente / Trancf	lanugo, Bauchhaar / Milchhaar /
für das Vieh.	erste Barthaar / die Wolle der
ladanum, Eistenbaumlein.	Früchte.
laena, Überkleid / Überrock / Rüttel.	lanx, cis, blatte Schüssel.
latamen, Düngung / Mist.	lapathum, latinis rumex, Ampffer /
laevis, glatt / laevor, laevitas. Glätte.	acutum, wilder Ampfer / Mengel-
laganum, Ruchlein / lagana jurulen-	wurk / Grindwurk.
ta, Nudelsuppen / testacea, in or-	lapicida, latomus, Steinmeß / lapi-
beim crustata, Vogelhopff / We-	cidina, latomia, latumia, Stein-
spen, Nest.	bruch / Steinflipp.
lagna, laguncula Flaschen / Längel / la-	lapidator, Pflasterer / Bersteiniger.
genula siphunculata, Rüpfferling.	lapis operarius, Werkstein / manalis,
lagochilus, der ein Hasenmaul hat.	Wasserstein / molaris, Mühlstein /
lagopus, i, odis, Schneehun.	veteranus, der schon gebraucht
lalifio, junger Wald, Esel.	worden / redivivus, Klipp / bibulus,
lamia, strix, mulier malefica & vo-	Luffstein / caementitius, Mertel-
latica, Unhold / Her.	stein / Steinkrümmmer / ceraunius,
lamina, lamella, lamna, Schine /	Betterstein / aerarius, Kupffer-
Blech / laminarius, Spengler /	stein / specularis, Unser Lieben
Blechschmid / lamina ferrea, stan-	Frauen Eiß / cyaneus, Lasurstein /
nô vel blumbô incocta, Stürk /	finalis, terminalis, Markstein /
Starckblech / glüende Eisen für	Parius, weisser Marmel / Porphy-
die Albelthäter / lamella reductilis,	reticus, gespreckelter Marmel /
clusilis, cessilis, Sperrfeder /	Lydius, Probirstein / scaber, fissi-
lampetra, Lampret / Pricke / piscis,	lis, Schifstein / coeruleus, Schi-
lampetra minor, Neunaugen / pi-	ferblau / aurarius, Gold / Erk / me-
sciculi.	talicus, Erkstein.
lampyris, idis, Liechtmuck / Nacht-	lappa, Kletten oder Zeck / herba.
muck / noctiluca.	lapfare per lutum, in Roth umknet-
lana anserina, Pflaumfeder / lana ru-	ten / schlipffern.
dis, ungearbeitete Wolle / succida,	lararium, Haus Capell der Heyden.
ungewachsen / facta, gefarrtete	lardum, laridum, Speck / lardarium,
oder gefämmte Woll / neta, ge-	Spicknadel.
sponnen / lanicium, Wollenge-	larix, icis, Lerchenbaum.
winn / lanificium, Wollwerck / la-	larva, Schönbart / Buzen, Antliß.
narius, lanifer, lanificus, Wollen-	larus, Fischer / Lein / Wasservogel.
bereiter / Wollenschlager / lanifica,	larynx, gis, Gurgel / Schlund.
lanipendia, Wollenspinnerin /	laser, Wasserbringen / Teufels / Rot /
Wollenverkaufferin / lanula, zarte	laser est succus, laserpitium, ra-
Wolle.	dix Meisterwurk / Græcis silphiū.
lancearii, Pickenirer / Speerreuter.	later, laterculus coctilis, Ziegel / cru-
lanio, lanius, Mezger / laniēna, lania-	dus, ungebachen / lateres coquere,
rium, lana, Mezge / Fleischband.	Ziegel brennen / coctura laterum,

ein Brand/ lateraria, Ziegelhütte / lateraria fornax, Ziegel-Ofen/ la- terarius, Ziegler / lateres pavi- mentarii, Pflasterziegel.	Bettstättlein/ lecticarius, Senff- ten, oder Sesseltrager / lectister- niator Plaut. Bettmacher/ lecti- strator, lectus genialis, Braut- bett / discubitorius, triclinaris, Tischbett / cubicularis, Schlaf- bett / lectus (vel sella) lorò, aut cingulâ subtentus, auf Gurten gehangt/pluteus lecti, Haupt-oder Kopff-Ort/ sponda, Seitenbret/ julerum columella, Bettseul/ pes lecti Fußsole / sustentaculum ta- bulatum, vel ex funibus subten- tum, der Interboden/umbella, der Himmel / conopeum, velarium, der Umhang/ alæ, die Flügel des Furhangs / cadurcum, Bolster, Zieche.
laternarius, der Latern trägt oder macht/ lucernarius, idem.	lécythus, Delfrug. (wird.
laterones, Trabanten/ lateralis gla- dius, Seitenwehr.	legatari ² Ictis, dem etwas vermacht
latefcit in ventrem planta, Col. wird bauchet	legatus, Stadthalter / Leutnant/ Machtbot / Gesandter / fiducia- rum operam obtinens, Cæs.
latex, icis, Wasser.	legio, ein Regiment Kriegsvolk / bey den Römern von 5000 in die 6000 Mann / jezt 1000 oder we- niger / legionarius adj. darzu ge- hörig. (brecher.
lathyris, idis, Springwurz oder Kraut/lathyridis grana, Spring- körner.	legirúpa vel legirupio Plaut. Gesetz- legulejus, Gesezserfabrner.
laticlavica tunica, latus clavus, Rö- mischer Nachsherren Kleid / mit gesticktem Brem/laticlavus, alter Nachsherr. (hat.	legulus, Ableser / Abbrecher der Früchte/Zusammenklauber/ legumen, Hülsenfrucht/allerley Ge- müß/so in den Hülsen wächst/ co- ctile, das sich kochen läßt/refracta- rium & contumax, das sich nicht leicht kochen läßt.
latifolius adj. das breite Blätter	lema, æ, Augenbuß.
latifundium, ein breit/groß ligendes Gut.	lembus, klein Schifflein / Belgis, Schwyte/lembus vectorius, Tar- tane/ darauf die Rauffleut fahren zu Meer.
latrunculis ludere, im Schach spie- len / latrunculator Ulp. Blutrich- ter/ quæstor, præses, præfectus rerum capitalium, Prosos / Ru- mormeister.	lemniscus, Fessel oder Binden/so an den Kränken herab hangen / lan- ger
latus, Seite / lateralis Prompt. das auf der Seiten ist / latuscum, Seitlein.	
lavarrina Plaut. Wasserstein/ Spül- stein / lavacrum, Bad.	
lavendula, Spicanardi/ Lavendel.	
laver, Wasserfress/ Wasserepffig.	
lauro-cerasus, Trapezuntischer Kir- schenbaum.	
laurus, Lorbeerbaum / laurea, Lor- beerblatt/ Lorbeerfranz/laureola, Lorbeerfränklein/lauretum, Ort/ da viel Lorbeer wachsen.	
lautica pl. Geschenk den Botschaff- ten verehret.	
lebes, étis, irdener Hafen oder Kessel.	
lecticaria sindon, Leilach / lectica, Bettstatt / lecticula, Senffte /	

ger Meißel in die Bunden/lemni- scatus adj. mit solchen Bändern gezieret.	Buch / libellus supplex, Bitt- schrift/ Supplication / libellorū magister, Canzler / libellus fa- mosus, Ehrenrührige Schrift / Schmachtschrift/ Paßquill/libel- lus fidei publicæ, Paßport/libel- lus memorialis, Gedächtnißbrief- lein/ libell ² conventionis, schrift- liche Klage/repudii, Scheidbrief/ libellio, Brieffschreiber / Brief- trager/ librarius, librariolus, Ab- schreiber / Schreiberlein / libra- rium, Buchkasten/ Bibliothek.
lémures pl. Nachtgeister / Gespen- ster/ Poltergeister.	Liberalia pl. ium, Fasnacht/ liber- tus, Frengelassener aus der Dienst- barkeit/ libertinus, dessen Sohn.
lenipes, Varro, ringfüßig.	libeum, das Fäßlein mit dem heili- gen Oel.
leno, lena, Kupler/ Kuplerin/leno- cinium, Kupleren.	Libitina, Göttin der Todten / der Tod / Bahr / Grab / libitinarii, Todengraber und Todentrager.
lens, lendis, Fuß / lens, lentis, Lin- sen / lenticula, Linse / langlicht Geschirrlein.	Libonotus, libs, Südwestwind.
lentare, biegen / weich machen/ len- tus color, tunkel.	libra, ein Pfund/ Waag/ himmlisch Zeichen / Wasser, Waag / libra mercalis, Kramer, Waag/ hält 16 Unzen/Romana, 12 Unzen/numu- laria, Goldschmids gewicht/ vulgo marca, 8 Unzen / Attica, über- trifft die Römische um 4 Quint- lein/ librator, Wasser, Wäger.
lentigo, inis, Laubfleck des Leibs / Leberfleck/lentiginosus, ders hat/ roßmückig/ gefleckt.	libramentum, æquamentum, æqui- librium, das instehende Gewicht/ libramentum, Wägung des Was- sers/ Tiefe oder Höhe/ Würfflinge oder Riemen an der alten Römer Schieß- und Würffstücken/ libra- mentum horologii, Unruh/libra- tor, Wasserwäger/ Büchsenmei- ster / oder Constabel/libripens, dis, Wagenmeister / Wäger / librile, Waagstang/libralis adj. pfündig.
lentisculus, Mastixbaum/resina len- tisci. lentiscina, Mastix/ lentisci- nus adj. (lein.	libraria taberna, Buchladen/ libra- rium, g. n.
lenunculus, Cas. klein Fischerschiff.	libri elephántini, aus Helsenbein / rituales
leontopodium, Löwenfuß/ herba.	
leporarium, Thiergarten.	
levir, des Ehemanns Bruder.	
leuca, eine Französische Meil Stund lang.	
leucoium, Schneetröpflein/herba, flos, triphyllon, dreyblätterig / hexaphyllon, sechsblätterige Hor- nungsblum / species caryophyl- lorum varii coloris.	
leucoma, atis, eine Tafel / item, das Weiße in Augen.	
leucophæus color, weißgrau.	
leviculus Cic. leichtfertig.	
levidensa, schlechter grober Rock oder Kleid.	
levisomnus Lucret. leischlassend.	
libandotis, idis, Rosmarin.	
libella, Richtscheid/Blenwag/Wäg- lein / ein Gewicht von 12 Unzen / ist das alte Römische Pfund/ Unz 24 Lot / item, ist so viel als as, bey einem Creuzer.	
liber, die innere Rinden des Baums/	

rituales, Ceremoni: oder Ge-
brauchbücher.
libum, Leckzelten / süßer Kuchen /
Gladen / libarius, Leckzelter / Ruch-
leinbacher / libum amygdalinum,
Mandeldorten / libum cerasinum,
Weichseldorten / libum paschale,
Eyerfladen / Eyerfäs.
liburnica, Jagschifflein.
liceri, licitari, drauf bieten failschen /
licitatio, das Marcken oder Fail-
schen / oder Bieten auf die Waar.
lichanus, die fünffte Seite bey den
Älten.
lichas, æ, die vordere Spann.
lichen énis, Zittermal / Zitrach / Le-
berfrant.
licium, Webergereiß / Wäfel / quia
ligat stamina utrinque, dadurch
der Zetel gezogen wird / licitato-
rium seu jugum, Windbaum des
Webers.
lien, das Milk / lienteria, rote Ruhr /
lienicus, lienosus, milksüchtig.
ligamen, ligamentum, Band.
lignator, Holzschlager / lignatio,
Holzsammlung / lignari, ins
Holz fahren / lignile, lignarum,
Holzlege / Holzhütte, lignarius
faber, Zimmermann / ligni strues,
Holzstoß / lignorum vehis, Fuder
Holz / lignum induratum, hart
Holz / fugit, hñcit, discedit, flieht /
lignum scissile, Span oder Schin-
delholz / emortuum, abgestanden.
ligula, Bandlein / Nestel / adstricto-
ria, adstrigmentum, Schuhriem /
Bindriem / cruralis, Hosenband /
item, Rührsteck / Schaumlöffel /
Spatel / Schäußelein / Löffelein
voll / Pflaster oder Mertelkell /
Zünglein in der Schießbüchß / li-
gula labialis, Mundstuck zur Vo-
saun / Sagot / ligula futoria, Reib-

holz / die Naat zu bußen / chaly-
bea, die Runkel auszubreiten /
Gerb: oder Polir: Eisen der Gold-
schmid / ferrea, Rader: Eisen die
die Nägel auszuziehen / ligula os-
sea, Falsbein / ligulâ conquadra-
re, complicare chartas falschen / li-
gularius, Nestler.
ligurinus, Zeislein / avicula, liguri-
tor, Schlemmer / Fresser.
ligusticum, Liebstöcklein / herba.
ligustrum, Zaunlilien / item, Mund-
weiden oder Bundholz.
liliaceum oleum, lirinon, Pallad.
Lilien: Del.
lilium convallium, Majenblümlein /
lilium campi (rubrum, miniatum,
flavum) seu Chalcedonicum,
Türkisch Bund Heydnische Lilien.
lima, Seile / limarum incisor, Seil-
hauer.
limax, acis, Schneck.
limbolarius, Vortenwircker / Beleg-
sticker / limbus, Saum des Kleids /
oder Vorten des Brems / oder
Breme / item, die Vorhöll / per
metaphoram.
limen, unter oder obere Thürge-
schwelle / superum seu hyperthy-
rum, Obergeschwelle / interum seu
hypothyrum, das Untergeschwelle.
limes, itis, Marckstein / limitanei
agri, Grenze / milites limitanei,
die auf den Grenzen seyn / limita-
neus comes, Marckgraf.
limis obtueri, scheel anschauen.
limonium weiß Mangolt / herba, qui-
dam accipiunt pro malo citrio
minore, Lemoni / quod apud au-
ctorem classicum non reperiō.
limus, Fetten / Leim.
linamentum, Meißel / Lümplein /
Haderlein / carptum seu vollum,
aus Fäselein / rasile, geschaben /
tortile

tortile, gedrehet / item, was aus Flachs gemacht wird.	rendi lini, Haar oder Flachsdörr.
linaria flava, gelb Leintraut / Hos.	lippus, triefäugig / lippitudo, das Triesen der Augen.
linea, Richtschnur / Linien / Zeil / Schnur / linea margaritarum, perlene Schnur / globulorum precatorium, des Rosenkranzes / linea piscatoria, Angelschnur / linea spiralis, Schnecken-Lini / recta, gerade Lini / obliqua, krumme Lini / linea rubricata, fabrilis, der Zim, merleit Schnur / lineæ militum in acie stantium, Schnaisen der Streitenden.	lipfana sacra pl. Heiligtum / heilige Gebeine / lipfanotheca, Heiligtumkästlein.
lineamentum, Gliedmaß / lineamenta adumbrare, tuschen / linearis pictura, gerissen.	liquamen, Feiste / Brühe / was zerlassen oder zerschmolzen.
lingula, Zünglein in der Waag / Schnabel der Hebstang.	lira, Wasserfurch durch die Aecker / lirare solche machen / item, Pflugwendung / liræ & porcæ, Furch und Stang / liratus, wie die Furchen gemacht / item, gebrämt / liratum, adv.
lingulaca, Blauderer / Schwäker.	lisæ, die grössere Aldern der Gurgel.
limiger, der einen Chorrock anhat.	litera caduca, fließender Buchstab / Talcfe / rugiens, exolefcens, halb ausgelescht / tuncfel / literator, schlechtgelehrter Mann / ein Grammatist / literatus, wolgelehrt / literulæ minutæ, fleiner Druck.
linteo, Leinweber / lintearius, der mit Leinwad handelt / Segelmacher / Tuchmacher / lintearia negotiatio, Leinwadhandel / linteum, Leinwad / lintea, Segel / linteatus adj. in Leinwad gekleidet.	lithargyros, lythargyrum, Silberschaum / Glett / chrysitis, Goldglett / argyritis, Silberglett / molybditis, Bleiglett.
linter, ris, ausgeholtes Schifflein / Santrog.	lithostróton, ein Ort mit Stein oder Esterich besetzt / lithostrótes, æ, Pflasterer / lithótomus, Steinschneider.
linum, Flachs / linearis, linopóla, Flachsverkäufer / linearia avis, Hensfling / Flachsfineß / linum nectum, Zwirn / Faden / rude, ungeschwungen / factum, geschwungen / ner Flachs / gehechelt / infectum, unbereitet / fluviatum Plin. seu aqua maceratum, geröstet / linum Caristium, Erdfachs / linaria, Filsz oder Flachs-Kraut / linum carminatur, wird gehechelt / contunditur stupariis malleis, wird gebläuet / frangibulo conteritur, wird gebrochen / lignū factum, gehechelt / locus arefaciendi seu tor-	lithranthracis. Steinkohlen.
	lithurgus, Priester / lithurgia, Messopffer.
	litis contestatio, Befestigung des Rechtshandels.
	litura, Auslöschung des Buchstaben / liturarius liber, Prompt. Sudelbuch.
	lituus, ein Stab obenher krumm / Schalmen / Krumhorn / Heerhorn / Zinck / Bischoffstab / liticen, Schalmeyer / Zinckenblaser.
	livia, Ringeltaub / livor, bleich / schwarz / Streichmasen / Reid / lividus, adj.

Index III. Latino-Germanicus.

lixa, Sudelbub/ Schmutzloch/lixare, fieden/ elixatura, das Sieden.
lixivia, **lixivium**, Laug / **lixivus** & **lixivius cinis**, Laug-Afchen/lavatio **lixiva**, einfedlen/lixivio detri-
 care, wagen.

lobi, partes extremæ hepatis, am
 Gelung.

lobus, ima auricula, Ohrläpplein.

loculamentum, Lade / Kapslein /
 fictile, Sparfrüglein / **locare**,
 verleihen in Bestand.

loculus, Todtenbahr / **loculi** pl. Se-
 ckel / **loculatus** adj. voll Kästlein.

locusta, Heuschreck.

locutulejus Gell. Schwäger / Plap-
 perer/ Plauderer.

locuturius Gell. Schwäger.

lodix, **icis**, allerley Bettdeck / als
 Leilach/ ic. **lodicula**.

lœmodochium, Brechhaus/nosoco-
 mium pestilentium.

logista, Registrator / Bücher und
 Schrifften Verwalter.

logodædalus, der zierlich schwäzen
 fan. (list.

logographus, Cancellist//Protocol-

loligo, **mis**, ein Fisch / der schwarz
 Blut hat wie Dinten/Plackfisch/
 Dintenfisch.

lolium, Unkraut.

lomentum, Sonnen-Meel.

longabo, **onis** Varr. lange Wurst.

longutio, langer Mensch/longurius,
 lange Stang.

lora, schlechter Nachdruckwein /
 Trestwein.

lorarius, Scherch / Steckenknecht /
lorum, **loreus funis** Riemen / **lora-**
rius artifex, Riemer.

lorica, Brustharnisch/Krebs/hama-
 tilis, hamata, hamis, conferta vel
 comissa, Panzer / item, Brust-
 wehr oder aufgeworfene Erd biß

an die Brust/erhebter Ranfft des
 Stadtgrabens/lorica muri inter-
 jecti continua milit Schirmdach-
 lein einer Mauer/Gelender/Gang
 mit Lehnen / **loricatio**, Berwerf-
 fung / Verkleibung mit Mertel
 oder gestossenen Marmel/ **lorica-**
tio intestina muri, Rückwand /
 Brustwand / **lorica testacea**, Ge-
 simß des Ofens/lorica vel **loricu-**
la scalaris, Gelender an der Stie-
 gen/loricula thoracis, Schößlein/
loricarius, Panzermacher/Plat-
 ner/ Harnischmacher/lorica cru-
 ralis, Beinharnisch / Beintasch /
loricula culinaria, Panzerfleck.

lotium, Harn.

lotos vel **lotus**, ein Baum in Africa
 oder Italia mit süßen Früchten/
lotophagi, die davon fressen / und
 dabey ihres Vaterlands verges-
 sen/ nach Aussag der Poeten.

lotrix, Wäscherin.

loxia, Kreuzvogel.

luca feu **lucana** bos, Elephant.

lucanica, Bratwurst.

lucar, **aris**, Schauspiel-Geld.

lucaria festa, Baldfest.

lucerna polymixos, Kerk oder Um-
 pel/ die viel Licht hat.

lucifuga **lucifugus**, Mauskopff.

lucini² vel **ocella** Plin. Kleinauglein.

lucius, frugeboren/ item, ein Hecht/
piscis, **lucius**, **prunarius**, **butyro**
inunctus, Kolenhechtlein.

lucrifuga Plaut. Gewinnhässig / **lu-**
crio, Gewinnbegierig/sine aucto-
 re Calep. (lich.

Luculli cœna, sehr prächtig und köst-

lucus, finsterer Wald/lucubrare, elu-
 cubrari, & c, bey der Nacht arbei-
 ten/ **lucus incæduus**, Baumwald.

ludii, **ludiones**, **ludiæ**, Spielmann /
 Gauckler/ Gaucklerin/ludi **dolia-**
res,

Index III. Latino-Germanicus.

res, Rübelftechen / ludi Trojani, Turniren.	lustrica, Weihweidel / lustrica dies, Taufftag / lustricum mnemosynon, Fätschengeld.
lues inguinalis, Franzosen-Krankheit.	lustrum, Zeit von 5 Jahren / unehrlich Haus / Aufhalt, Lager / Bett der wilden Thiere / Reinigungs-Opfer.
lumbi, die Lenden / lumbaria, ium, pl. Schößlein am Baues / lumbago, inis, Lendenweh / lumbifragium, Seitenbrechung / lumbi scolopacis, das Hinterbüglein am Schnepff / lumbus leporis, der Hinterlauff des Hasens / lumbi vervecini, lumbi cervini, Hinter-schlegel / lumbi bovini tosti, Lend-brätlein / lumbi ovilli, sale macerati, schäsin Schlegel / lumbulus, dimin.	lutamentum, eine Wand von Leim. luter, eris, Wasserkessel / oder ein Kessel / die Trinckgeschirz zu waschen. luteus color, gelb / lutum Armenum, roter Bolus / luteum ovis, Eyer-dotter.
lumbricus, Regenwurm / Bauchwurm.	lutra & lutris, Otter.
luna intermestris, intermestria, interlunium, lunæ coitus seu conjunctio, der Neumond / corniculata, gespißet / dividua, dimidiata, das erste Viertel / luna gibosa, halb grösser / luna decrescens, das letzte Viertel.	lutum paleatum, aceratum, stramentitium, Leim mit Spreuer oder Stroh gemischt / lutamentum, Leinwand / lutare, mit Leim bestreichen / lutarius adj. was im Letten lebt / ut piscis lutarius.
lunatum ferramentum Col. Werk-messer der Schuster.	luxare, ein Glied verrencken / luxatio, Verzückung / Verrückung der Glieder.
lunula, Späce wie ein halber Mond.	lycanthopia, Wolfsraferen.
lupa, Wölffin / unzüchtiges Weib / lupanar, unzüchtiges Haus.	lycéum, Hochschule.
lupatum, scharf Gebiß vor die Pferd.	lychnis, idis, Marien, Röslein / Kornblum / lychnis Chalcedonia, gefüllte Jerusalems-Blumen / lychnites, gelblicher Rubin.
lupinus vel lupinum, Felgbonen / Wölffschotten / amarum genus leguminis.	lychnopœus, Fackelmacher / lychnus, Kerz / lychnuchus, Kerzenstock / Kerzentraget / Leuchter.
lupus, Wolf / Handsege / Hecht / scharff Gebieß der Roß.	Lydius lapis, Probirstein.
lupus salictarius, Hopffen / vulgò lupulus.	lymphaticus, unsinnig / tobend / lymphatus, gewässert / lymphæ, Wasser.
lurco, Schlemmer / Prasser.	lynx, lyncis, Luchs / lyncei oculi, Luchs-Augen.
luridus color, lutor, schwarzbleich.	lyra, Leire / Laute / lyricen, Lautenist.
luscinia, Nachtigall.	lysimachium, lysimachia, gelb Berderich / herba.
lusciosus, luscitiosus, blinkäugig / überscheinig / Bocks-Augen / luscus, einäugig.	lytrum, Rangiongeld / Lösegeld.

Index III. Latino-Germanicus.

marct / macellarius, Speißver- kauffer.	magnarius, Apul. ein fürnehmer Kaußman/grosser Gewerbsman:
macer vel macis, Muscatblüh.	ergo non tantum Lipsius citandus.
maceria, Mauer von Steinen ohne Mertel/Ordnung der Zehn.	magnates pl. grosse Herrn.
machæra, Schwerd/machæropœus, Messerschmid, Klingenschmid.	magnes, étidis, mica, Silberweiß/ Ragensilber / Glimmer / Talc / lapis ex crustis constans tenuissi- mis, argento similis.
máchina, allerley Rüstung / Rüst- zeug und Kunstwerk / Erfindung/ Betrug / böse Practic / machina, haustoria, Wasserrad / texroria, Weberstul / frumentaria, Mühl/ machinator, Büchsenmeister / in- genier, Kriegsbaumeister / ma- chinarius, Künstler / der die Last in die Höhe zieht / machinarium jumentum, Lastzieher.	magnes, étis, Magnetstein / der das Eisen zieht.
macrocolumn, Megal-Papir.	majalis porcus, verschnittener Eber/ verres exsectus.
maetra, Multer / Meeltrog / Brod- korb / Calep. sine auct.	malacia, Windstille auf dem Meer/ schwanger Weiber Lust.
macula, Mackel / Fleck / Loch oder Masch des Netzes / Gitterloch / Schandfleck.	malacius adj. weich / malassare, ma- lacissare Plaut. weich machen.
mæander, ein sehr frum laufsender Fluß / per metaphoram, was ge- flochten und frum umgewunden / als die Borten auf den Bremen/ mæandri vocum, Laufflein im Ge- sang / mæandri linearum, litera- rum, allerley Zieg und Schnirckel.	malagma, atis, Weich-Pflaster / ma- lagma stomachicum, Magenzelt- lein / Krafft-Strizel.
mæotrum, Lohn der Hebammen.	maleficientia, Cas. Ubelthat / Unbild/ Schad.
magas, adis, magadium, Sattelbo- gen auf der Geigen / ponticulus. Item magas, dis, vel magadium, tabulatum citharæ &c. der Bauch / &c. Dach / &c.	malicorium, Rinde eines Granat- Apfels.
magia, natürliche Wissenschaft ver- borgener Dinge / Zauberer.	maleatus, adj. was geschlagen / ut, libri malleati, malleator, der den Hammer braucht / malleus, Ham- mer / malleofus, Hammerlein / malleoli, Bechfrangk / junge Neb- schoss / die Fersen oder Knoden der Füsse / malleus stuparius, Flachs oder Hanßbleu / lotorius, Wasch- bleu / malleus rostratus, Spiz- hammer.
magis, idis, grosse runde Schüssel.	malluvium, Gießfaß / Handbeck.
magister equitum, Rittmeister / pe- daneus, der die Kinder Lesen und schreiben lehrt.	malobathrum, wolriechende Salbe.
agma, adis, Trest oder das Dicke in den Salben.	maltha, Plin. Mertel / Bech und Wachsvermischung / maltha fa- stitia, Rütte / hinc malthare Plin. verfürten.
	malva, Pappel / malva hortensis, Ehrenrosen / Herbstrosen.
	malum, Apffel / malum pannucium, gerunkelt / musteum, melinelum, süß / aureum, aurantium, Pome- ranz /

rang/Hesperium, medium, Assyrium, citrium, Citronen / Cydonium, Quitten / chrysomelum, cotoneum, Goldfarbe Quitten / Punicum, granatum, Granat / Apffel/hujus cortex dicitur malicorium, Granat-Rinde / cytinus, Granat-Apffel-Blüh balau-stium, wild Granat-Blüh/ acini, Granat-Kern / acini tunica, folliculus, das Häutlein / cicus vel cicum, idem, malum Claudianum <i>Plin.</i> blutrother Apffel/ malus Armeniaca, Amarellenbaum/ Scandianum, Winter-Apffel/ Sceptianum seu orbiculatum, rund/ pulmoneum, bauchet/ petisium, klein/wolgeschmack/ melimelum, Honigsüßer Apffel/ conditanum, duracinum, dauerhaft / cydonium, cottonium, Quitten/mala frixa, gebachene Aepffel / elixa, seu offa ex malis, sive pulmentarium malorum, Aepffelmus. malus, Aepffelbaum / Segelbaum/ Cerealis, Weizenbaum. maña mañilla Quitten/mañillare, Weiber-Halsgoller/ Nieder. mammosa pira <i>Plin.</i> rund bauchet/ mammosus adj. das grosse Quitten hat. (lich). mancipi vel mancupi, eigenthum/ mancipio accipere, ein Gut einthun / mancipi dare, verkaufen/ mancipator, Verkäufer/ emptio mancipi vel mancupi, die Kaufung/ mancipium, leibeigene Person/item, Eigenthum/ Besitzung und Recht zu derselben/ mancipare & emancipare, zum Eigenthum und rechtlicher Besitzung eingeben oder übergeben / manceps, Zollverkäufer/item, Verkäufer seines Eigenen.	mancus, handlos/ mandatarius <i>Itis</i>, cui dantur mandata peragenda, Befehlster. mandibula, Kienback / <i>Calep.</i> sine auct. mandra, Viehstall. mandrágora, Alcaun/herba. mandúco, onis, manducus, Frischmann / Kinderschreck / <i>larvæ vastis maxillis & dentibus.</i> manducones, mandúci, comedónes, edónes, epulónes, lucrónes, gurguliónes, heluónes, parasiti, gulónes, phagónes, liguritóres, nepótes, catillónes, Fresser. manes, , ium pl. der abgestorbenen Seele. magno, onis, Grempler/ Stimpler/ Kleiderbuser / magno equorum, Roßtäuscher/ gemmarum, Jubilirer. mangonium <i>Plin.</i> Kunst/alle Dinge auf den Schein neu zu machen oder zu verbessern. mania, Tobsucht/ Unsinnigkeit/ maniacus, ders hat. (cken). manix, Larven/ die Kinder zu schrecken manicæ, Ermel/ Handschuh/ manica pellita, Schliefer / fimbriata, Überschlag / hülkernes Handband/vulgò die Geigen oder eiserne Handschellen / manicarius, Handschuhmacher. manicatus adj. der Ermel hat / vel manuleatus. manicula <i>Plaut.</i> Händlein. maipulus, Hand voll/ Rott von 10 Soldaten/olim, von 60 oder 100 Mann. manius, Morgen-Kind. manna, gen. n. Hönigthau/ Himmelsbrod/Wrosam des Weyrauches. mannus, mannulus, kleines Rößlein. mansio vel stathmus, Posthaus.
--	--

Index III. Latino Germanicus.

mansuetarii <i>Lamprid.</i> qui bestias	margarita, margaritum, Perlein.
manufaciunt.	margo, Rand eines jeden Dings/
mansum, das gefauct/ præmansum,	marginare vias, das äußerste der
vorgefauct/ geähet/ mansa in os	Wege besetzen/ marginare tabu-
ingerere.	las, mit Nainen einfassen/ item.
mantellum vel mantelum, Mantel.	die Bretter säumen/ fabris, hoc
manteum <i>Cic.</i> locus oraculis dicatus.	est, oras asserum circumcidere,
mantica vel manticula, Batsack/	margines flores sculpturati, Fas-
Halsack/ manticularius, Beutel-	sung mit Blumenwerck/ margine-
schneider/ manticulari, Beutel	us adj. marginata vestis, bordiret/
schneiden/ Taschen raumen.	mit Borden gezieret/ eingefasset.
mantice, Wahrsagerkunst oder Be-	marisca, ungeschmacke Feigen/ Fei-
trug.	genwarck/ fiscus, gen. masc.
mantile, Handquell.	mariscum, mariscus, Seebingen/
mantissa, Zugab.	daraus man Matten macht.
manubia pl. Raub/Beut.	marmor Porphyreticum, rother
manubria epistomiorum seu epito-	Marmel/ Parium, weisser/ mar-
niorum, Clavier der Orgel oder	moratum, Estrich oder Pflaster
Instrument.	von zerstoßenen Marmel/ marmo-
manubrium, manubriolum <i>Celso,</i>	ratio <i>Apul.</i> Besetzung aus Mar-
Handheb/ manubriatus <i>Pontano</i>	mel/ marmorarius, <i>Prompt.</i> Stein-
<i>nostre,</i> manubrium sartaginis,	meß/ marmoratus <i>Cic.</i> mit Mar-
Pfannenstiel.	mel besetzt oder bekleidet/ mar-
manucodiata, Paradeis-Vogel.	moreus, von Marmel/ marmo-
manuleatus seu manicatus adj. was	rosus, da viel Marmel ist/ oder
Ermel hat.	das hart ist/ wie der Marmel.
manumissio, Erlassung der Leibe-	marones pl. die Rosen mit weiß be-
genschaft.	sprenget.
manupretium, Macherlohn.	marra, Zethan.
manus elephanti, Elephanten-Rüs-	marrubium, Lungen-Kraut/ weisser
sel/ manus ferrea, Brandhacken/	Andorn. (lein.
manualis fasciculus, so viel einer	marliculus, <i>Plaut.</i> Baldauf/ Balger.
fassen kan.	marupium, Seckel/ maruparius,
manutius, Großhand.	Seckler.
mapalia, ium, pl. Hirten-Häuslein.	martes, Marder/ martes Scythica,
mappa, Tischtuch/ mappula, Tisch-	Zobel.
Zellertüchlein.	martinalia, ium, pl. Martins-Gans.
marcipor, ex <i>Vet. Lex. Prompt.</i> des	massa, massula, Klotz/ Klotzlein/
Marren Bub/ Publipor, des Pub-	Teig/ Leib-Brod/ massa argentea,
lii/ Lucipor, des Luren Bub.	Blätsche des Silbers.
marcor, Fäule/ Verwelschung.	mastigia, Stricksbub.
marculus, Kessel/ oder Kupffer-	mastruca, Nachbels/ belgine Mäße.
schmied.	matella, matellio, matula, Nacht-
arga, eta fossitia, Mergel.	geschirr/ Harnglas.

Index III. Latino-Germanicus.

mateola, hülzkerner Hammer/ Klopff: holz des Schusters.	feu crustificum, zuheilend/eruga- torium, Kunkel vertreibend/ hy- dragogum, Wasser ziehend oder Wasser ausführend/stupefaciens.
materiari, Holz zum Bauverferti- gen/materia, materies, Zimmer- holz / materiaria seu lignaria fa- brica, Zimmerhütten/ materiarius, Zimmermann / malè materiata domus, übel gebaut/ baufällig.	soporiferum, schlaffen machend/ sternutatorium, niesen machend/ relaxans, rarefaciens, ausdeh- nend/ errhinum, schnupfen ma- chend / catholicum, für allerley Krankheiten.
matërtera, der Mutter Schwester.	medicata potio, Purgaze / Arznei- trüncklein.
mathësis, die Mathematic / oder Himmels- und Erdmessen.	mëdicus circumforaneus, Theri- acks-Krämer.
mátrimus, dessen Mutter noch lebt.	medimnum & medimnus, Getraid- Maß/
matrix, Gebärmutter/ matrix, davon man etwas zeucht.	mediterraneus, adj. was mittellän- disch ist.
matta, Ovid. storea, vel teges, etis, Matraken von Binsen oder von Stroh geflochten.	medius fidius, bey meiner Treu/for- mula antiqua gentilium jurandi.
mattya pl. Schleckerbisslein.	medulla, das Marck/medulla panis, die Moll oder Schmoll des Brods.
matúta, Morgenröth.	medulla spinalis vel fistula sacra, Rückgrad.
mausoleum, köstlich Grab.	malampodium, schwarze Dießwurk.
maxilla, Kienback / maxillaris pars fistulae, der Schwanz des Büch- senschafts.	malámpyrum, Kuhweiz / herba in segetibus nascens.
maza, eine Gattung Brods aus Milch gemacht.	malanaëtus, Fisch oder Stockadler.
mezonomum, Tragbret der Speise.	melancholia, schwarze verbrennte Feuchtigkeit.
mechánicus, Handwerksmann.	melanteres, pl. Buchdruckerballen.
medianus, Vitruv. pro medio.	melanthium, schwarze Kummel.
mediastinus, Hundsbub/ Sudelbub/ Badbub/ Hausknecht.	melanúrus, Meerfisch mit grossen Augen.
medicamentarius, Apotheker.	melapium, Apffel / wie Quitten- Geschmack.
medicamentum catharticum, pur- girend / diureticum, Harntrei- bend / anodynum, Schmerzen linderend/discussorium, austrei- bend / extensorium, säuberend / supputatorium, Geschwür lind- machend/anastomicum, ecphra- ticum, eröffnend/obstipans, ob- struens, stopfend / emplasticum, die Schweißlöcher stopfend / sic- cans, glutinans, ziehend/exulce- ratorium, Haut auffressend/depa- scens, durchfressend/eschariticum	mel arundinum, Zucker Candi / est peculiaris sacchari species, à Can- dia Insula dicta.
	melcagrides, pl. Indianische Heñen.
	melicratum, Meth aus Honig und Wasser.
	melilotus, Steinklee / unser Frau- en Schühlein / Königs- Cron /

Index III. Latino-Germanicus.

<i>Calep.</i> idem, quod <i>ferrula</i> , à <i>ferratula campana</i> .	<i>rum</i> , Quartirmeister / <i>Furier</i> .
<i>melimélum</i> , süßer Apffel.	<i>mentagra</i> , Fleck im Angesicht / <i>Rand am Rien</i> / <i>Zittermal</i> / <i>Zitracht</i> .
<i>melis vel mellis</i> , Dachs / <i>mellis adeps</i> , Dachsen-Schmalz.	<i>mentha</i> , Münz / <i>menthastrum</i> , kleine Bachmünz / <i>wild Voley</i> / <i>Rosmünz</i> . (Schafe.
<i>melliculum</i> , <i>Plaut.</i> <i>corculum meum</i> , mein Schak.	<i>mentigo, inis</i> , Rand am Rien der
<i>méllinus color</i> , Honigfarb / <i>mellarius</i> , <i>meliturgus</i> , Immen-Barter / <i>meliton, onis</i> , Immenstell / <i>Immenbanch</i> / <i>melligo, onis</i> , Honigsafft / <i>melissophilum vel onapialtrum</i> , Melissenkraut.	<i>mentem, Rien</i> / <i>mento, onis</i> , großkienet.
<i>melópepon, onis</i> , <i>Pallad.</i> <i>melo</i> , Melonen.	<i>menytrum</i> , Geleitlohn.
<i>melos</i> , süß Gesang / <i>melodráma</i> , gesungnes Spiel.	<i>mephitis</i> , Schwefelgestand.
<i>melóta</i> , Schaf-Fell / <i>Græc.</i>	<i>meracum vinum</i> , <i>Plin.</i> ganker Wein.
<i>membrana</i> , Häutlein / <i>Pergament</i> / <i>membranarius</i> , Permenter / <i>Pergamentmacher</i> .	<i>merces, édis</i> , Lohn / <i>Liedlohn</i> / <i>mercedula</i> , Trinckgeld.
<i>memorialis libellus</i> , Denckzettel.	<i>mercurialis</i> , Ringleinkraut.
<i>menda vel mendum</i> , Fehler im Schreiben / <i>mendosus</i> , adj. voll Irthum.	<i>merda</i> , Menschenföht.
<i>mendaciunculum</i> , <i>Cic.</i> <i>non mendaciolum</i> , Lüglein.	<i>merenda</i> , Abendbrod.
<i>menianum</i> , Ercker / <i>menianum infame</i> , der Branger.	<i>merga</i> , Korngabel.
<i>meninges pl.</i> die Hirnhäutlein.	<i>merges, idis</i> , Korngarb / <i>merges vel manipulus, decumanus</i> , Zehend-Garb.
<i>mensæ secundæ</i> , Confect / kalte Schalen / <i>mensarius</i> , adj. was zum Tisch gehört / <i>mensarius</i> , Wechsel / <i>mensa argentaria</i> , Wechselbanch.	<i>mergi</i> , Weinreben über die Erden gebogen.
<i>mensa luforia, tesseraia</i> , Spieltisch.	<i>mergula</i> , das Röhrlein in der Ampel / <i>darinn der Loch ist</i> .
<i>mensa tripedanea</i> , rund / <i>drenfüßig</i> / <i>tigrina</i> , langlicht / <i>gespreckelt</i> / <i>eingelegte Arbeit</i> / <i>cypressina</i> , von Cypress / <i>panthérina</i> , von krausen Holz / <i>krausgespreckelt</i> / <i>acerna</i> , von Maßholder / <i>undulata, crispa</i> , gestammt / <i>gekraust</i> .	<i>mergulus seu ellichniū</i> , der Lacht.
<i>enor vel designator hospitio-</i>	<i>mercus</i> , Taucher / <i>Tauch-Endtlein</i> .
	<i>meridiatio, meridiari</i> , Abendschlaff / <i>meridianus</i> , ist ein Himmels-Zirkul / <i>auf dessen Verührung die Sonne Mittag machet</i> .
	<i>meritorius</i> , adj. was um den Lohn dient.
	<i>merops, opis, apiafter</i> , Grünspecht / <i>Immen-Wolff</i> / <i>Vögelein</i> / <i>so die Immen frist</i> .
	<i>merula</i> , Amsel / <i>torquata</i> , Ring-Amsel <i>silvatica</i> , Wald-Amsel / <i>aquatica</i> , Wasser-Amsel / <i>saxatilis</i> , Rußbrecher.
	<i>merx</i> , Baar / <i>mercatus, us</i> , Markt / <i>mercatores annonarii seu castrenses</i> , Marktetenter.
	<i>mesaraicæ venæ</i> , Getroß / <i>Adern</i> .
	<i>mele,</i>

Index III. Latino-Germanicus.

ese, die Terz in der Saiten/Mittel-Saiten.	microscopium, Muckenglaslein.
esenterium, dicke und feiste Haut	microtrogus, Plaut. der schmale
mitten unter dem Eingeweid/vul-	Suppen ist.
gd, der Krage oder Krös.	micturiens, der den Harn lassen will.
esochorus, Capellmeister.	midas, Bohnen-Wurm.
espilum, Mespel / mespilus, Me-	miles ære ditutus, exauctoratus, ex-
spelbaum.	punctus stipendius, ausgemustert /
eta, gespißt wie ein Regel / Zucker-	veteranus, versuchter Soldat /
hut / spizige Säul / der untere	emeritus, ausgedienter / evoca-
Mühlstein / Ziel / meta fœni, Heu-	tus, aufgebottener / gregarius, ge-
schock oder Schober.	meiner Knecht / voluntarius, volo,
etacarpium, Ball in der Hand.	onis, freywilliger / tumultuarius,
etallarii vel metallici, Bergknäp-	subitarius, in Eil zusammengebrach-
pen.	ter oder gezogener / causarius, un-
etamorphosis, wunderliche Ge-	rechter und redlicher Ursachen
stalt, Veränderung.	halber beurlaubet / classarius, zu
etatarus, Theil des Fußes / wo die	Schieß dienend / stationarius,
Zehen anfangen.	Schildwacht / levis armaturæ, ex-
etator, Lagerschlager / metari.	peditus, ferrentarius, rorarius,
etempsychosis, der Seelen Ver-	veles, itis, ring gerüst / militum
wandlung.	supplementum, Ersetzung des
eteora pl. was in der Höhe zu be-	Kriegs-Volk / Recruten.
schauen / Lust-Erscheinungen / als	militares claviculi, Spangen und
da sind : Capra saltans, zwickend	Kopfnägelein im Schild und
Feuer / trabs, pyramis, brennen	Harnisch.
der Striem / ignis latubens, die	Militaria quædam vocabula huc
streiffende Flam / ignis fatuus, &c.	congesta, præter ea, quæ suis locis
das Irrlichtlein / &c.	repetienda.
ethodus, kurzer Bericht / ordentli-	Summus imperator belli, Feldherr /
che Weis zu schreiben und zu lehren.	Kriegsherr / Generalissimus.
etopa, æ, die mittlere Fassung	Strategus, Archistrategus, Dux ex-
zwischen den Holgesimsen oder	ercitus, berühmter / vornehmer
Leistlein / und den Rälber-Zahn.	Kriegs-Held.
Vide Triglyphi.	Generalis, supremus, summus belli
etoposcopus, Wahrsager aus dem	Legatus, Vicarius Imperatoris
Gesicht.	bellici, General-Leutenant.
etropolis, Bischoffliche Residenz	Supremus magister, militum, supre-
Stadt / Hauptstadt.	mus Prolegatus belli, Campidu-
etrum, Maß / Vers / Reim.	ctor, General-Feldmarschal.
ica, Brosam / mica salis, Salzförn-	Supremus Prælectus rei tormen-
lein / micæ lapidum, Steinschifer /	tariæ, officio tormentario cum
mica, Kastensilber / Zalk.	summa potestate præfectus, Ge-
icare digitis, an Fingern spielen	neral-Feldzeugmeister.
oder rathen.	Supremus magister equitum, Gene-
	ral

ral zu Pferd / der Reuterey / von der Cavalleria.	ria, des Obristen Compagnia, vexillatio, cohors peditum aut equitum.
Supremus magister vel ductor peditum, aut peditatus, General zu Fuß / von der Infanteria / des Fußvolcks.	Signifer, vexillifer, vexillarius, Fähndrich / equestris, zu Pferd / Cornet, labarum, Reuterfahnelein / Standarten / Cornetta, Ital.
Supremus vigiliarum vel excubiarum præfectus, General, Wachtmeister / quibusdā General-Major.	Turma equitum, eine Truppen / Geschwader Reuter / globus equitum, eine kleine Truppen / Ductor Turmæ, Rittmeister / agmen, cohors, phalanx equitum, Hauffen oder Squadron Reuter.
Supremus castrorum præfectus, metator, General, Quartiermeister.	Tribunus vel centurio Tormentarius, rei tormentariæ, armamentarii, Stuck-Obrister / Stuck-Hauptmann.
Propræfectus, Promagister, Vicarius alicujus ducis, eines Generals Leutenant.	Optio signiferi, subsignifer, Führer / Untersahnderich.
Optio supremi ducis belli, Adjutor, Instructor vel Structor supremus legionum, ordinum, aciei taxiar-chus, Græcis, General-Adjutant, Germanis, General, Feldweibel / Itall. & Gall. Sergente.	Antesignanus, Anführer / der vor dem Fahnelein hergeht.
Supremus Prætor vel Præfectus rerum capitalium, seu militarium, General, Profos / Strassmeister / Proprætor, sein Leutenant.	Scriba prætorianus, castrensis auctoratorum, Kriegs-Secretari, Musterschreiber / Dicographus castrensis, Kriegs-Gerichtschreiber / vulnerarius, chirurgus castrensis, Feldscherer.
Supremus Judex vel Quæstor rerum capitalium, causarum militarium, General, Feldrichter / Schultheiß / General-Auditor.	Quæstores castrenses, Inspectores, Curatores primarii, Kriegs-Commissarii.
Hipparchus vel Tribunus equitum, Obrister zu Pferd.	Annonæ Structores, Provisores, Curatores, Græcè Sitarchi, Præfecti, annonæ militaris, Proviantmeister.
Chiliarchus vel Chiliarcha, seu Tribunus peditum, Obrister zu Fuß / Colonell, Tribunatus, sein Stell oder Ambt / Præfectus legionis.	Mensores, Metatores hospitiorum, diversorum designatores, Quartiermeister / Furir.
Protribunus legionis, Obrister Leutenant / legio, ein Regiment.	Circumpedes seu custodes sclopetarii Prætoriani, Tribuni, Centurionis metatores, Leibschützen / Furirschützen.
Centurio, vulgè Capitaneus, Hauptmann / Centuriatus, Hauptmann, stell.	Instructores, structores, ordinatares legionis, turmæ, centuriæ, Feldweibel / Sergente.
Procenturio, Succenturio, Lips. Leutenant eines Fahneleins / oder Compagnia zu Fuß / centuria, ein Fahnelein Fußknecht / eine Compagnia zu Fuß / centuria præto-	

Index III Latino-Germanicus.

Machinator bellicus, machinalis scientiæ peritus, Ingenir / Kriegs-Künstler / Igniariæ structuræ artifices, seu pyrotechnici, Feuermeister.	Hastati, sarissophori, lancearii, contati, Piquenirer / sarissa, lancea, Pique.
Machinarii, libratores tormentarii, ballistarii, Büchsenmeister / Constabel.	Hasta brevis, Partisan / Hellepart / kurzer Spieß. (ner.
Circuitores, seu mercatores annonarii, castrenses, Marktedenter.	Duplicarii, Duplarii, Doppelsoldat.
Præfecti pontium, curruum, fabrorum, structores carpentarii, ferrarii, Vegetio, Brückenmeister / Wagenmeister / Geschirrmeister / munitionum, Schankmeister / viarum exploratores ferendis tormentis, Wegmeister.	Ballistarii, sclopetarii, catapultarii, bombardarii, Musquetirer / Schützen.
Honorarii bellatores, Freyreuter / Venturieri.	Equites cataphracti, hoplomachi, loricati, gravis armaturæ Kürassier / levis armaturæ, Archibuser / leichte Reuter / dimachæ, desultorii, subitarii equites, Tragoner / Musquetirer zu Fuß und zu Pferd.
Decurio, Rottmeister / Corporal / Capral / Decuriatus, sein Ambt / decuria, contubernium, eine Rott von zehn Soldaten / Corporalschaft / contubernalis, Rottgefell / item, manipulus, Veget. unde manipularis, commanipulo, onis, Spartian. commiles, commilito, commilitium, Mitsoldat / Spießgesell.	Conquistores, Soldatenwerber / conquistio, Werbung / supplementum, novi delectus militum, neugeworbene Recruten.
Tesserarius, Feldweibel / Adjutant, der die Losung bringt / tessera militaris, die Losung / das Wort.	Armilustrum, Kriegsmusterung / lustrare, mustern / Randevou halten.
Exempti à statione, immunes stationum. Befreyte / editores tesserae, welche müssen die Losung wissen und aussprechen.	Armistitium, Stillstand / Innstand der Waffen.
Circitor, Rundirer / Wachtbesucher / ronda, circuitio, Rundirung / Wachtbesuchung / ronda, Ital.	Auctorare militem, Soldaten schreiben / auctoramentum, Lauffgeld.
Latrunculator, Ulp. Viarum tutator, Rumormeister.	Tormentorum curator, rector, Zeugwart / Schneller.
Carcerarius, Stockmeister / Castigator, apparitor castrensis, Stockknecht.	Commeatus, cibaria, annona, Proviant / domus annonaria, Proviant-Häuser / Magazin.
	Subsessores militares viarum, insidiatores emissarii, interceptores prædæ, Schnapphanen.
	Pabulatores, Futterknecht / lignatores, Holzknecht / aquatores, Wassers schöpfer.
	Exploratores, speculatores / Aufspeher / Spion, Rundschaffter.
	Selecta, delecta, expedita manus, levioris armaturæ copiae, commandirt Volk / volaticus exercitus, Ital. corpo volante.

Index III. Latino-Germanicus.

Excursores, Turmæ equitum, emissitiæ, **Parten**, **Reuter**.

Leges militares, castrenses, **Kriegs**, **Articul** / **Sacramentum militare**, **Kriegs**, **Verpflichtung**.

Panicò excitare militem, **blinden** **Termen** schlagen.

Excubiæ, vigiliæ, stationes, die **Wachten** / stationarii, die **Schildwachten** / Guardie, statio prætoriana primaria, **Hauptwacht** / domus stationationum, **Wachthaus** / corte di guardia, excubitores, vigiles stationarii, specularii, tonclamatae salutis, extimæ vigiliæ agrariæ stationes, die verlorhne **Schildwacht** / **Festo**, Procubitores.

Præsidium, Præsidarii, Guarnison, eingelegte **Soldaten** zum **Schutz** / acies, **Schlacht**, **Ordnung** / Squadron, der **Reuter** / corpus aciei, media acies, das **Mittel** / alæ seu cornua, die **Flügel** / unde alares, alarii, die **Reuter** in beyden **Flügeln** oder **Seiten** / auxiliares, auxiliarii, subsidiarii, subsidia, **Hülff**, **Völker** / qui sunt in subsidiis, in dem **Hinterhalt**.

Exercitus, **Kriegsheer** / ejus frons, die **Spiz** / tergum, das **Hinderste** / agmen, ein ziehendes **Kriegsheer** / agmen primum, der **Vortrab** / avantguardia, extremum, postremum, novissimum, der **Nachtrab** / retroguardia.

Pugna, **Streit** / battaglia, pugna stataria, bestehende **Schlacht** / gradaria, gegeneinander tretend / pugna decretoria, de rei summa, **Hauptschlacht** / velitatio, conflictus, conflictio pugna velitaris, **Scharmügel**.

lum intestinum, **einheimischer** /

innerlicher Krieg / externum, ausländischer / internecinum, exitiale, ververblicher **Krieg** / bellum, quod infertur; quò hostis invaditur, vulgò offensivum, feindlicher **Anfall** / **Angriff** / bellum, quò hostis depellitur, patria defenditur, vulgò defensivum, **Rettungskrieg**.

Stativa, geschlagen **Läger** / stativa prætoria, **Hauptquartier** / æstiva, **Sommerläger** / tentoria, tabernacula, papiliones, die **Gezelt** / casæ militares, castrensis tuguria, gemeine **Zelt** oder **Hütten** der **Soldaten** / baracche, refigere signa, movere castra, **aufbrechen**.

Apparatus bellicus, **Kriegszeng** / **Kriegsrüstung** / impedimenta, **Blunderwagen** / bagage, currus, equi farcinarii, was zum **Tross** gehöret.

Miles custos, **Tutor** datæ fidei, **Kriegsschutz** / salva guardia.

Fides publica, liberi comēatūs tessera, liberæ assertitiæ publicæ fidei, miles custos proficiscentium, frey **Gleit** / **Passport** / salvo condotto.

Tormenta bellica ænea, machinæ militares, ballistæ grandiores, **grob Geschuß**.

Res tormentaria, apparatus tormentarius, curule vectoriumque machinarum instrumentum, bellicum instrumentum, **schwerer Zeug** / artelleri, instrumentum obfidionale, **Schanz** / und anderer **Kriegszeng**.

Pulvis nitratus (tormentarius, tormentalis, *Prompt. pyrius*) & glandes, fartum vel fartura ballistarum, tormentaria fartura, **Kraut** und **Loth**.

Ballistæ tergum, der **Ansatz** / pulveris con-

conceptaculum, der Pulversack / fomes nitratus, Zündpulver / Zündkraut / oscillum, foramen, apertura fomitis, Zündloch / tubus, der Lauff / das Rohr / os, orificium, das Mundloch / pinna dioptra, pinnacidium, das Absehen / ferrea, plumbea glans, pila, globus, Kugel / igniarius fomes, funiculus, funale, igniarium, Zündstrick / cantherii, die Laveten / das Gefäß / darauf das Stück ligt / virga peniculata, der Wischer / rutrum vel rutellum pulverarium, Lad, Schaufel / clava stipatoria, Sekfolb / quā inculcatur fartum. Fulminare machinis æneis, majoribus tormentis se mutuò petere, tonare grandioribus ballistis, mit Stücken zusammen spielen / canoniren / jaculationes grandiorum tormentorum, Canonenschuß / missiones, missus, jactus, urbem verberare tormentis, mœnia quatere globis arietare, beschießen. Tormentum murale seu obsidionale, Mauerbrecherin / Carthaune / duplicatum, doppelte / dimidiatum, halbe Carthaune / colubrina seu basiliscus, Feldschlang / majoris modi, grosse Feldschlang / minoris modi, kleine / campestre, castrense tormentum, vulgò falco, Falconet / Feldstücklein. Quibus magnitudine suppar cantatrix seu lusciniæ die Singerin / Nachtigall / curtissimæ formæ tormentum, Hauwiß / minoris tubi, die Schafedünle / ballista grandifera, grandivoma, grandinans, ferrea grandine foeta, scrutorum grandine constipata, Hagelgeschuß / Feuerfaken / mortarium, Feuermörser / Böler / pyloclastrum, tor-

mentum insititium, inductile, Thorbrecher / petarda, sphæræ, pilæ, punicæ, granatæ, incendiariæ, ignivomæ, igniferæ, globi pyroboli, Punica missilia, Feuer, oder Granatfugel / malleoli, circuli, picati, Bechfrangk / equi tormentarii, Artolleri: Pferd / equi jugarii armamentariæ functionis, currus tormentarii, Artolleri: oder Blockwagen.

Bombarda, *sic à recens voce, à sono ut-
delicet, sclopetum, catapulta ma-
nuaria, Musquet / sclopetum du-
plicatum, Doppelhacken / sclope-
tarius, bombardarius, catapulta-
rius, Schuß / Büchschuß / Mu-
squetirer. Nuper sclopetum super
furcillis librabant, amicti sagulis,
vor diesem haben sie die Musque-
ten auf die Gabel gelegt / und hat-
ten Schützen: Köcklein an: nun
libera manu explodunt bombar-
das. Cingulum transversum, Pantel-
ier / lignei farturæ moduli
seu tubuli, Patron / Ladung / Lad-
maß / theca bombardaria, Patró-
taschen / pyxis pulveraria, Pul-
verflaschen / fistula sclopica, Ziel-
büchß / venatoria, Kürßbüchß /
striata, gezogenes Rohr / fistulæ,
seratæ, Prompt. Feuerrohr / Feuer-
schuß. E quibus, quæ circumactâ
rotulâ impelluntur, dicuntur ro-
tatæ; quæ verò solo catulô ten-
duntur, & ictu chalybis inflaman-
tur, vocantur Germanis Flinten /
Gallis Fusil, gracilis & oblongi
tubi (unde possumus Longulas vo-
care) Sclopus, eine Handbüchß /
sclopi minores, breves, manuales,
pugillares, pugillatorii, (quia
pugno tenentur & exonerantur)
Piscolen / Säusling / sclopus eque-*

stris, Carbiner / Reuterbüchß / globi filô ferreô catenati, Drat-
fugeln / fistula grandifera, gran-
divoma, Schrotbüchß / pilulæ
grandinosæ, minuta grando fer-
rea, granula ferrea, Schrôt / Vide
Jaculum & Jaculator.

Partes sclopi, præter enumeratas.
Catulus, der Han / igniarius lapis,
seu pyrites, die Feuerstein im Hen /
igniaria spongia, Feuerschwamm /
scutula, Vitruvio, das Zündloch /
clavis, der Spanner / rotula, das
Rad / ligula, das Zünglein / lignea
theca, der Schafft / tubus, tubu-
lus, fistula, das Rohr / & pars pro
toto, die Büchsen / ima seu maxil-
ari pars, der Schwanz / cochleæ,
die Schrauben / virga stipans seu
stipatoria, Radsteck / Radstab / virga
sphærospatica seu hamata, der
Kugelzieher / virga peniculata,
der Wischer.

Ballista oneratur fartô, furcitur,
wird geladen / paratur jactui, apta-
tur, tenditur, wird gespannt /
malæ seu maxillæ applicatur, ad-
movetur, man schlägt an / maxil-
laris applicatio, das Anschlagen /
exploditur, disploditur, exonerat-
ur, wird abgeschossen.

Propugnaculum, vallum, munimen-
tum, munitio, Wall / Bollwerck /
Pasten / Schanz / Bestung / Beve-
stigung / propugnaculum seu opus
coriutum, Hornwerck / corona-
tum, Kronwerck / stellatum, Stern-
werck / dimidiata luna, halber
Mond / forcipulæ, forcipes, Zang-
werck / spizeckichte Arm eines
Walls / velamen, Blendung / cor-
bulæ, latibula jaculatorû, Schuß-
löcher und Körbel / lorica trans-
peria, Zwerchwall / lorica castro-

rum, Brustwehr / linea principa-
lis propugnaculi, die Haupt-Lini /
facies propugnaculi, die Gesicht-
lini / linea defensionis, die Streich-
lini / Gall. ligne du flane, zu flan-
ckiren / ala cortinæ, der Streich-
Platz / angulus propugnaculi, das
bestrichene Eck / ala sive humerus
propugnaculi, die Streich / Schul-
ter oder Flügel.

Planta sive pes valli, Anleg des
Walls / altitudo valli, die Höhe /
acclivitas valli exterior, die auß-
serliche Docir oder Boshung des
Walls / latitudo valli verticalis,
die oberste Breite des Walls / al-
titudo lorice exterior, die außser-
liche Höhe oder Brustwehr / inte-
rior, die innerliche / latitudo lori-
cæ verticalis, die oberste Breite
der Brustwehr / gradus ad lorica
seu scabellum aut scamnum,
Band der Brustwehr / ambula-
crum valli, Wallgang / scabellum,
& lorica horizontalis, die Band
und Brustwehr des untern Wall-
gangs / margo valli inferioris, die
Berm oder Zech am Wall / accli-
vitas sive murus fossæ exterior,
die niederhängende Abdachung
des Grabens gegen dem Feld /
oder der Mauer Abhangung / Ital.
Scarpa, acclivitas sive murus fos-
sæ interior, die gegen der Bestung
hängende Abdachung des Gra-
bens / Italis Contrascarpa, via coo-
perta, operta, der bedeckte Weg /
basis lorice viæ coopertæ, Anleg
der Brustwehr des bedeckten We-
ges / ejus altitudo, die Höhe / sca-
bellû & lorica viæ opertæ, Band
und Brustwehr des bedeckten
Weges / lorica post circuitorum
viam, Brustwehr der Rundirer.

Tumuli

Index III. Latino-Germanicus.

Tumuli seu aggeres propugnaculis impositi, die Ragen/cavaliere.	Recessus, reductus, receptus interni, Abschnitt/ heimliche Graben/ innerliche Verschanzung/retirate, reduitti, retrenchement.
Murus inter duo propugnacula interjectus, cortina, cortin.	
Munimentum portæ præstructum, castellum defixum <i>Archit. Milit.</i> Ravelin seu Revelino.	Valli sudes, stipites cuspidati vallo præfixi, palorum munimen, spitzige Pfäl um den Wall herum gesteckt/Palisaden.
Cœcæ cryptæ propugnaculis prætentæ, blinde Gräben/ Mord-Gruben/case matte.	Sudes echinatae ad exasperandum clivum valli, furcati stipites ad hostis ascensum tetardandum, conferti sudium pectines, Vor-spitz/Steckaden.
Suggesta, suggestus, aggeres tormentarii, sedes locandis machinis structæ, Büchel/ die Stücke zu plantiren/ Stück-Schanzen/batteria.	Ericii militares, seu cervi, trabes aculeis confixæ, asperatae, horrentes, ante portas versatiles, Friesische Reuter/spitzeckichte Schlagbäume oder Fallbäume.
Vimineæ loricae, corbes loricales, cratitæ gerræ, corbes terrâ oplet, Schanz-Korb.	Cuniculi, suffossiones, sinuosi suffossionum mæandri, subterraneæ fornaculæ, furnuli, furni cuniculares, Untergrabung/ Minirung/ Mine/ cuniculi reciproci, contrarii, transversi, Untergrabung der Belagertē/contramine.
Vineæ, obsidionales accessus, viæ, fossiles viæ, Lauffgräben/Schirm-Dach/fossæ intestinæ, innerliche Lauffgräben.	milium, Hirß/milium Indicum, Turcicum, Saracenicum, Türkisch Korn.
Terrea munitio, munitiuncula campestris, subitaria, Feld-Schanz/obsidionalia opera, aufgeworfene Schanz des Feinds/ interiora opera, innerliche Schanzen/munitiones trabeatae, castella lignea, Blockhäuser.	millefolium, flos, Tausendblatt.
Appropinquationes operum, promotiones, Näherung der Lauffgräben und Feldschanzen/approches, circumvallatio, Einschließung mit Schanzen und Volk.	millépèda, Raup/ Krautwurm mit vielen Füßen.
Excursus procurus obsessorum, Lauff-Gräben aus der Stadt/contr' approches.	milliare, milliarius, Meil/Italicum, Weg 1000 Schritt lang/ Gallicum, 2000 Germanicum, 4000.
Impressio, assultus, aggressio, incur-sus, irruptio, Sturm/ Sturm-lauf/ Eroberung mit Gewalt/eruptio, Ausfall/ impressio generalis decretoria, Generalsturm.	millum, millus, Halsring der Hunde/muricatus millus, mit eisernen Spitzen.
Ruina murorum, Mauer-Bruch/breccia vel breche.	milvius, milvus, Weiher/ milvinæ ungulæ, Diebs-Finger/ milvus, jugit, lippit.
	mimus, mima, mimula, Gaukler/Gauklerin. (Gulden.
	mina, fünf und zwanzig Loth ben 14 minaciæ, <i>Plaut.</i> Drohungen.

Index III. Latino-Germanicus.

minerval, Schulgeld / Lehrgeld.
 minium factitium, Zinnober / Men-
 nig / miniatus adj. minium genui-
 num & naturale, Verg. Zinnober.
 minurritio, das Coloriren oder Schla-
 gen der Stimm der Vögel.
 minútal, gehackte Speis / Gehäck /
 minútum, minutatim consecrare,
 zu dinnen Blättlein schneiden /
 minutal ex intestinis, Kuttelfleck.
 minutari² faber, Budaeo, Geschmeid-
 macher / minutum, der 60 Theil
 einer Stun / minutarius mercator,
 schlechter Kramer / frivolarius,
 gar schlecht / Spängelkramer.
 minutia, Bißlein / ein gar kleiner
 Theil / aurificibus minutulum.
 misanthropus, Holzbock / Leutechen.
 missile, Wurffspieß / Wurffgewehr.
 missilia, Herrn Geschenke unter das
 Volk ausgeworffen /
 missio, Urlaub / Erlaubniß und Ent-
 lassen der Soldaten / honesta, cau-
 saria, ehrliche / ignominiosa, spött-
 liche.
 missus, us, Wurff / Tracht oder
 Speis / Auslassung der Thier auf
 den Kampf oder Rennplatz.
 mitella, Uderlaß / Binden / Arm-
 schlingen / Haarband / Aufsatz.
 mitra, Bischoffshut.
 modificatus, id est, digestus cibus,
 Cic. verfocht im Magen.
 modimperator, Gastmeister / Ga-
 stirer.
 modiolus, Wassereimer / Wassergel-
 te / klein Trinckgeschirlein / acce-
 ptatorius, Schöpfseimer / Schöpf-
 geschirr / erogatorius, Gießenmer
 am Mühlrad / modiolus rotæ, die
 Nab am Rad.
 modius, Sester / Megen / Ort im
 Schiff / da man den Mastbaum
 einsteckt / modale vas, das einen

Megen hält / modii quatuor, ein
 Malter.
 modulus, Maß / Wassersteffte / oder
 gewisse Austheilung / verjunate
 Schuh / Schusters Leis / Modell
 eines Gebäues / Mottete modus
 modi, Gesang / modulus concide-
 re, frangere, die Stimm brechen /
 Laufflein machen / ad modos cane-
 re, nach dem Tact / oder Mensur /
 modulatio, modulatus, modulari
 idem, modulus linearis, Streich
 model der Schreiner / angularis,
 Germodel.
 moechus, Ehbrecher.
 moletrina, Stampff-Mühl / mo-
 litúra, das Mühlwerck / mola,
 molendinum, Mühle / mola alata,
 pneumatica, Windmühl / ferraria,
 Segmühl / pollinaria, Beutel-
 mühl / trusatilis, versatilis, Hand-
 mühl / hydromyla, aquaria, Wa-
 sermühl / asinaria, machinaria,
 Apul. Eselmühl / molitor, Müller
 molitor, grossen Wercks Aufan-
 ger / molarium, molendinarius adj.
 was zur Mühl gehört / molile,
 Handheb an der Mühl / mola sal-
 sa, geröstet Mehl / mit Salz be-
 sprengt / mola genualis, Knecht-
 Scheibe / molucru, Mühlstender.
 móloche, Herbst-Rosen / groß Pa-
 pel / molochinarius, Weilbraun-
 färber / molóchinus color, licht-
 braunroth.
 molossus, grosser Hund / Schaf-
 Riede.
 moluscum, lignum crispans, Gladen-
 holz.
 molybdena, Bleyerz / molybditis,
 Blenglette / Bleyeschlag.
 momentum, Augenblick / Schwanz
 im Gewicht.
 momordica, Offic. Balsam, Aepffel.

monarcha, einiger Herr und Regent.	chronicus, Krankheit / welche zu gewissen Zeiten wieder kommt / ab- und zunimmt.
monedula, Dohle / Hähne / fringilla, Faibet.	morétum, ein Gladen: Kuchen von Milch / Wein / Räs und etlichen Kräutern gemacht
moneta, Münz / proba, gut / rejecta, nea, adulterina, improba, falsch / accisa, arrofa, beschnitten / monetaria officina, Münzhaus / monetarius, Münzer / monetæ figura, nota, imago, typus, das Gepräg / der Schlag. Rei monetariæ præfectus, Münzmeister / censor, probator, Wardein.	morio, Schalknarr.
monile baccatum, Halsband mit Perlen.	mortarium, Mörfner / Böhler / Mers- tel: Pfan / mortariolum, Zahnloch oder Zahnlücke.
monitor operum, Übersteher.	morticina caro, Luder.
monoceros, otis, Einhorn.	morticini, Plin. clavi pedum, Hühner: Augen an Füßen.
monochordon, Instrument mit einer Saiten.	morum, Maulbeer / morus, der Baum / morum rubi idæi, Hundsbeer.
monochroma, atis, gefuschte Arbeit / monochromatis pingere, tuschen / monogrammos pictura, monochromaton, idem.	mosaicum vel musivum opus, pavementum, eingelegte Arbeit / Estrich oder Pflaster.
monodia, einstimmiger Gesang.	moschus, Bisem / moschi, capreolus, Bisemthier / moschi bulla, Bisemknopff.
monogamus, der nur einmal geheuratet hat.	motacilla, Bachstelz.
monogrammus, mager / durrer Gesell / ausgedorrter Mensch.	motiuncula, Ansetzung der Krankheit.
monomachia, Gefecht von zweyen.	muccinium, Nasenfacilet / Schweiß- tüchlein / mucus vel muccus, Nasen: Unrath / mucosus, rosig.
monopodium, Tisch oder Stuhl mit einem Fuß.	mucor, Schimmel / mucidus, mucet, mucescit, schimlicht / schimlet.
monopola, Alleinigs: Gewerbsman / monopolium, solche Gewerbtreib- ung / monopolium, Ort solches Gewerbs.	mucro, Spiz.
moralis Philosophia, Cic. die sittliche Weisheit.	mugil, Meerfisch mit einem grossen Kopff.
morbis fonticus, anhangende Krankheit / anceps, daran einer stirbt / der ander nicht / palabundus, schwermend / acutus, bald aufreibend / comitialis, caducus, lunaticus, Herculeus, epilepticus, hinfallende Sucht / epilepticus, comitialis, caducus, ders hat /	muginari, mugire, brüllen wie ein Ochß oder Kuh.
	multa vel multa, multatitia pecunia, Geldstraff / venatoria, Weid: Mesterstraff.
	multrale, multrum, Milch: Kübel / multra, das Gemolken und die Kübel. (barbatus.
	mullus, Meerbarben / piscis, mullus mullum, Weinmetz.
	multitia, pl. zarte Kleider / Gewand von zarter Leinwand.

Index III. Latino-Germanicus.

- mulus, mula, Maulesel/mulio, Esel-**
treiber/ mulomedicus, Rossarzt/
mulus marianus, Kriechenträger;
docuit enim Marius, Consul &
Dux Rom. milites suos ferre far-
cinas turcis impositas.
mundus muliebris Weiberzied.
munerarius, der ein Schauspiel läßt
halten. (hig.)
municeps, cipis, Bürgerrechts fä-
munitio ferrea, Schanz von aufge-
worfener Erde/ munitio campe-
stris, castellum campestre, Feld-
Schanz/stellata, Stern-Schanz.
muræna, Meer-Uhl/muræna fluvia-
tilis, Bricken/murænula, Neun-
augen/Steinbeiß / piscis, gefloch-
tenes Hals, Kettlein oder Ring.
muralis crassitudo, Vitruv. dick wie
eine Mauer.
murarius faber, Biderm. in Acroam.
murci, faule verdrossene Leut.
murcidus homo, nauci, Schliffel.
murex, icis, Gattung der Meerschne-
cken/Purpur/Stachelschneck/hart
Kopßbiß / muricatus, gedreht wie
eine Muschel/spitzgefricht/murica-
ta solearum adstrigmenta, Fuß-
Eisen zum Eis / murices, spitzige
Eisen/Lemeisen/ spitzige Felsen.
muria, Salzbrüh/ muriaticus, adj.
das im Salzwasser gelegen.
muricatum, gebogen wie die Meer-
Schnecken.
múrina vel myrina, vel murrhina
vafa, von wolriechenden Steinen
gemacht.
murinus color, Mäusefarb.
murus diplinthius, zween Ziegelstein
dick/triplinthius, drey Stein dick/
intergerinus, Schiedmauer zwi-
schen zweyen Häusern/medianus,
Vitruv. Mittel, ohne Schied-
mauer im Hause.
- musca, Muck/ musca ænea, blinder**
Maus spielen/ da einer mit zuge-
bundenen Augen gerupft wird.
muscarium, Fliegenwedel / Kopf-
schweiff/setaceum, Gewand-Bür-
ste/pavoninum, von Pfau-Federn.
muscerda, Mausfoth.
muscipula, Mäusefalle/ óbex five pa-
xillus, das Holzklein oder Drat an
einem Schnürlein hangend / un-
cus, das krumme Eislein / daran
das Aleß steckt.
musculus, Mäuselein/ item, piscicul?
balænæ ductus, irem das brätige
Fleisch des Leibs/welches man die
Maus nennt/ item, Sturmdach-
lein und Stürmeisen die Mauer
zu brechen oder durchzugraben.
muscus, Moss an Bäumen.
musimon, onis, wildes Schaf mit
Geisjotten.
mus major, ein Ratz/ agrestis, Feld-
maus/aquaticus, Wasserratz/ Al-
pinus seu Noricus, Murmelthier.
Murmännlein / mus araneus,
Fehe/mus Moscoviticus, Sarmati-
cus, Hermelin/mustela Scythica,
mus pondicus, Venetus, odoratus,
peregrinus, köstlich Pelzwerck /
Fehe/ Hermelin.
mus mintrat, nutrit, wimselt.
mustitare, wispern.
mustax, mustace, mystax, mystace,
eine Art des Lorbeerbaums/Rne-
belbart.
mustela, Biesele / Alpina, Norica,
Hermelin/ Fehe/Scythica, Zobel/
fluvialilis, Bricken/ Trüschnuten/
mustela levis, Neun-Augen/mu-
stelinus color, Leberfarb.
mustricola vel mustricula, Schu-
sters-Leist / mustricolarius, ders
mach/ Leistschneider.
mustum, Wein-Most.

mufur-

musurgus, Componist der Gesän- ger.	napellus, Eisenhut/herba venenata.
muticus, Ueber oder Nasen.	naphtha, ein Babylonisch Bech oder Leim Steinöl.
mutilus, gestumpffet/ mutili boves, horulos.	napus, Steck/ oder Banrische Rub/ napina, das Ort / da sie wachsen.
mutire, gihgen.	narcissus luteus, Zeitlosen / pseudo- narcissus, gelbe/schlechte Blume.
mutuli, Trag, Krachstein.	nardus rustica, Baldrian / herba, nardus Assyrica, Epicanardi.
myinda, blinder Maus spielen.	naris, nares, Naslöcher.
myoparo, onis, Raub, oder Jag, Schiff/ Navis piratica.	narthecium, Arznenbüchß.
myops, opis, kurz Gesicht/blinzelt.	nasi orbiculus seu pirula, das runde Zapfflein der Nasen / alæ seu pi- nulæ, das nächste Fleisch herum / dissepimentum, das Mittel zwi- schen den Naslöchern.
myrias, adis, Zahl von 10000.	naliterna, Rühlkessel.
myristica nux, Muscatnuß/ aroma- tica.	nasfo, onis, großnaset.
myrobálanus, um, wolriechende Nuß.	nassa, Fischerreuß/ Fischbär.
myropóla, Apothecker/ Salbenfrä- mer/ myropolium, Apothecke.	nasturtium, Kress/aquaticum, Brun- kress/ nasus, eine Nasen/piscis.
myrothecium, köstliche Salben- Büchß.	nasus aquilus, aquilinus, hohe Nasen/ nasale, Stirnriem des Pferds.
myrrha stillatitia, Storax.	natarile, substant, Schwemme/adj. was schwimmt.
myrites, Myrten, Wein.	nates, pl. der Hintertheil des mitt- lern Leibs.
myrtus, Heidelberstaude/ myrtillus, myrtum vaccinium, Heidelbeer.	nativitas, vox Ulpiani. Natalitium epulum, Lustricum, Kindemahl.
myscelus, der krumme Fuß hat.	natrix, icis, Wasserschlang/ natrix, icis, nomen piscis.
mysta vel mystes, Priester.	navale, Schiffende / das Ort / wo die Schiff gemacht und aufbehal- ten werden/ Italix arsenale.
mystagogus, der die Heiligthum zeigt/ Dom, Küster.	navarchus, Schifherz/ nauclerus, na- viculator, Schiffmeister/ Steuer- mann.
mythologia, Fabelerzählung und Auslegung.	nauci indec. das Böglein oder Sat- tel in der Nuß.
mytilus sive mútulus, schlechter Muschelfisch.	navis oneraria, Last-Schiff/constra- ta, gedeckt / prætoria, des Schiff- Obersten/ proprætorix, Vice-Ad- mirals/præsidaria, Convoij Be- leit-Schiff/horiola, oraria, flein/ N r r 4
myxa, Schnuder/Unraht der Nasen.	
myxos, das Röhrlein in der Ampel. da der Lacht ligt / item, genus piscium.	
N.	
Nablium, Musicalich Instrument mit 10 Saiten/Harpffe.	
nadir, vox Arabica, Fersehpunct/in re Astronomicâ.	
nænia, Todten-Gesang / Klag- Gesang.	
nævus, Nasen des Leibs.	
nanus, Zwerch.	

für das Gestad / vectoria, Rauff-	nausea, Unwill/eckel/Grausen.
Schiff / speculatoria, explorato-	nautea, Schiffboden, Wasser / stin-
ria, catafopium, Spehschifflein /	ckend Wasser von der Baß.
piratica, prædatoria, myoparo,	nebris, idis, Gems: oder Hirschhaut /
Raub-Schiff / militaris, Orlog-	nébrina pellis.
Schiff / Hollandis. Rostrata, ge-	nebula linca, subtiler Schleier.
schnåbelt / actuatoria, Ruder Schiff /	nebularium & nubilarium, Ort / da
phaselus, Lust-Schiff / liburnica,	man auf dem Feld Heu oder Ges-
Kennschiff / celox, furs / geschwin-	trand auf halt unterm Dach /
des Schiff / pristis, lang und eng /	Wetterhütte.
ponto, Ubersfahr-Schifflein / biré-	nebulosum rete, Schneßgarn.
mis, mit zweyen ordnungen der	necromantia, Zauberen aus Brau-
Ruder / trirémis, mit drehen / qua-	chung der Todtē / schwarze Kunst.
drirémis, mit vierē / r. naves	nectarites, Plin. gemachter süßer
longiores, Italis galleazze, navita,	Wein. (ckelein.
nauta, Schiffmann / naumachia,	nefrens, dis, Ferklein / Spanfer,
prælium navale, Meerschlacht.	negantia, æ, Cic. Laugnung.
naulum, Schiff-Lohn / naupégus,	negotiatores militares, castrenses,
Schiffmacher / naviculariam fa-	Markedenter.
cere, Schiffahrt treiben / navigi-	nemus, oris, Lustwald.
olum, navicula, Schifflein. Par-	neóphitus, angehender Christ.
tes navis. Puppis, Hintertheil /	neotericus, non est proba vox,
Schiffs. Prora, Vordertheil. Ro-	νεώτερος, junior.
strum, Schiffsnabel. Latera, die	nepenthes apud Homerum, ein Kraut
Seiten. Tabulata, Schiffboden.	wider die Traurigkeit.
Fori, orum, Übergänge darauf.	nephritis, idis, Nierenweh / Griech /
Transtra, Ruderbänke. Ora, æ,	nephriticus, der es leidet.
Schiffstrand. Gubernaculum, cla-	nepos, neptis, Enckel / Verschwender /
vus, Steuerruder. Carina, unter-	Prasser.
ster Boden. Sentina, zusammenflie-	nerion, Oleander oder Rosenbaum.
sender Urabt. Saburra, der Last-	nervulus Cic. Flein Spannaderlein.
Sand. Malus, der Mast oder Se-	nervus, Flachß: oder Spannadern /
gelbaum. Corbita, Mastkorb. An-	Sennadern / Saiten / Senne am
teña, Segelstang am Mastbaum.	Bogen / Fuß- und Halseisen Stock /
Scalmus, Ruderring. Interfcal-	nervus opticus, Augen-Ader.
mium, Unterschlag zwischen dem	neffotrophium, Endenstall.
Ruderring. Velum, Segel. Re-	néte, die Quint in Saiten.
mus, Ruder. Palma, Palmula, ton-	neurobata, Seiltänzer.
sa, æ, die Fläche des Ruders. An-	niceterium, Sieglohn.
chora Ancker; Rudens, anchora-	nicotiana seu tabacus, Riestwurf /
lis funis, &c. Vide reliqua in li-	Taback / nicotianæ aridæ fumus
terarum initialium serie. Vexil-	per arundinem heustus aut devo-
um navis honoris causa submit-	ratus, Plin. Taback getruncken
tere, die Flagge annehmen.	oder geschnupfft.

nictare, blinkeln / winken / nictus oculi, Augenwink / Augenblick / nictunt canes, wenn sie nach der Gespuhr ausgehen.	aduncæ, Fusellen die fürkeste. nothus, Bastart / Bantfert. notus Süd, oder Mittag, Wind. novacula, Scheermesser.
nidor, Geruch des Geröstten oder Gebratens.	novála, neu aufgebrochener Acker / Neubruch / novalis ager.
nidus, Vogelnest / unterschiedl. Ládlein und Gestell / nidulus, Nestlein.	novendium, neun Tag Zeit.
nili, grosse Wasserführungen oder Dolen / Wasser von vielen Orten zusammen fließend.	noxæ, Straff der Ubelthäter / noxia, die Schuld.
nifus, Sperber / avis.	nox intempesta seu concubia, Mitternacht / sublustris heiter / illúnis, finster.
nitedula, Licht, oder Nacht Muck.	mucamentum, Rázlein oder Zäserlein an Bäumen und Früchten.
nitella, Instrument / etwas glatt oder weiß zu machen.	nuclei tunica, das Häutlein des Nußkerns.
nitrum, Salpeter / Salniter / nitra-ria fodina, Salpetergrube / nitra-rius, Salniter.	nucleus ferti, Stahl.
nodus, Knopff / nodi articulorum, Knorren an Gleichē / oder Gleich / nodus arboris, Knorr oder Ast des Baums / abnodare, die Knorren abhauen / item, eine verborgene Krag / nodi annulorum, Zantseifen / nodus Gordius, unauflösliche Knopff / nodulus dim. nodi farinacei, Knödlein.	nugivendus, nugigerulus, Fabelhans / Nährleintrager.
nola, Schelle / Glöcklein.	numellæ, Hals, und Fuß, Bänder / oder Eisen für die Ubelthäter / Pranger / Schandsäul / numella, Bindstrick / Koppel der Hund / hülzern Rümet vor allerley Thier.
nomarcha, Gesetzmeister.	numeri Arabici, die Zieffer.
nomenciator, Wörterzehler oder Ausleger / nomenclatio, Namen-erzählung.	numidica gallina, Indianische Hen.
nomen, ein Nennwort / nomen primitivum, ursprüngliches Wort / derivativum, abgeleitet.	nummularius, Wechsler / nummaria tessera, Wechsel-Brief.
nomina impedita, unrichtige Schulden / nomen confessum, erkandte Schuld.	nundinæ, Wochen oder Jahrmarckt.
nonæ, der 5 oder 7 Tag des Monats.	nurus, des Sohns Weib.
norma, Winkelmaß.	nutricia pl. Lohn der Säugammen.
nosocomium, Kranken-Spital / nosocomus, Kranken-Barter.	nux juglans, basilica, regia, Hera- cleotica, wellische Nuß / avellana, Prænestina, Pontica, Haselnuß / Græca seu Thasiæ, Mandelnuß / pinea, Zirbelnuße Sardiniana, Castanien / odorata, myristica, Muscatnuß / vitiosa, wurmstichig / casta, faul / nux, Nußbaum / nucula, Nußlein / nucifrangibulum, Plaut. Nußbrecher.
notæ musicæ, die Gesang-Zeichen / caudatæ, mit einem Strichlein /	nycticorax, acis, Nachtrab.
	nymphæa, Wasserblum / aliter; Heracléon.

Index III Latino-Germanicus.

nymphaea, Wasserblum / aliter Heracleon.

nymphæum, Badhaus / Tankhaus /
nympha, junge Hausfrau / Löchlein am Rien / Hülsen der aufgehenden Blumen.

O.

Obba, vas ligneum, Ratschen.

obbibere, übertrinken.

obeliscus, Stein oder Säul / unten viereckicht / oben spizig.

obelus, Schießlein.

obex, icis, Furschub / Reiberlein / Gesperr / Schnallen / Nagel vorm Rad / obex dentatus fistulæ, Gesperr der Flinten.

objurgatoria epistola, Cic.

obligatio fidei vel servitiorum, vulgò homagium, Verpflichtung der Treu oder Dienste / mit welchem ein unterthan seinen Herrn verbunden ist.

obliquare sinus, laviren / den Segel nach dem Wind richten.

oblitterare, ausleschen / durchthun.

obolus, kleine Münz oder Gewicht / ben einem Kreuzer nach alter Rechnung / nach jetziger aber machen 8 einen Kreuzer / nobis, ein Heller.

obrizum aurum, fein oder rein Gold.

obses, idis, Geißel / Bürgleist / Pfandsmann.

obsipare, das Vieh füttern.

obsonatus subst. Einkaufung der Speisen / Brods oder Fleisch.

obsonium, allerley Speiß / ohne Wein und Brod / obsonator, Einkaufser / obsonare famem ambulando, mit Spazieren den Hunger erwecken.

obstetrix, icis, Hebamm.

obtipus adj. krummhalsig / starrhalsig.

obitragulum, überdeck / caligarum, schweizerlag / calceorum, Schuh-

riemen / uncinatum vel fibulatum, Schuhriemen.

obturamentum, Spund / Mundloch / obturamentum stagni, Wasserablaß.

occa, Egen / crates dentata, occare, occipitium, occiput, itis, Hintertheil des Kopffs.

oceanus, das grosse / weite / wilde

ocella, fleinaugia.

ochra, Berggelb oder Obergelb.

ocimum, herba, non ocymum, nam ocymum est farrago herbarum in pabulum boum, Basilienskraut / Königskraut / ratio nominis, à fragrantia, oßw, fragro.

ocrea, Beinschien / Stiefel.

octodiale tempus, octodialia festa, achttägige Feste / die Octav des Fests.

octophorum, Tragsessel oder Senfften von acht Knechten.

octula, Latinis quartarius, ein Aechtelein.

octuffis, acht Unzen.

oculararius faber, Augenspiegel oder Brillenmacher.

oculi caudæ pavonis, die Spiegel / oculi arboris, Augen an Baumen.

oculi glauci, herbei, nocturni, Katzen-Augen / lyncei, aquilini, milvini, scharffe Luchs-Augen / emissitii, schießende Augen / limi, zwerchsehende / ludibundi, liebäuglende / oculi perversi, Cic. schießende / oculi sinus, pelvis cavum, das Hole der Augen.

oculus navis, Schild oder Feld / darin des Schiffs Name geschrieben.

oda vel ode, Gesang / odeum, der Singer Chor / der Spielent Ort.

odontagra, Zange / die Zahne ausbrechen / chirurgis, Weisfuß / for-

tex

Index III. Latino-Germanicus.

fex dentaria, <i>Vet. Lex.</i> odontalgia, Zahnweh.	officialis, <i>Apul.</i> ad officium perti- nens.
conomus, Schaffner/œconomia, Schaffnerey / Hausverwaltung/ Haushalt/œconomus Eccle- siæ, Kirchen-Probst.	officina, Werkstatt/ sutoria, farto- ria, tinctoria.
us, erster Eingang ins Haus.	offucia, Weiber; Unstrich/Betrug.
ianthe, uva vitis silvestris, quæ & ampelos, <i>Plin.</i>	oleander, Rosenbaum.
rogarum, Weinbrüh/œnometer, nometra, mensur vinarius, Wein- visierer/doliaris.	olea, oliva, Delbaum/ oliva, Del- beer/olivum, Baumöl/oliva con- ditanea seu colymbas, adis, einge- machte Oliven/oletum, ein Ort/ da viel Delbaume/ item, Men- schen, <i>Roth.</i> Sanfa, die Frucht des Delbaums/olivæ pulpa.
ropóla, Weinwirth/œnopolium, das Wirthshaus / œnopolium, das Weinschenken/œnophorum, Wein: Kanne / œnanthe, wild Weintrauben: Blüh.	olfactus, ſis, der Geschmack.
sophagus vel gula, Schlund/fistu- la cibi & potus, Speis: Röhr.	olivare, Oliven sammeln/olivarum vindemia.
strum, stehende Brem/Rößbrem.	olla incrustata, glasureter Hafen/tri- pedanea, mit dreyen Füßen/ mo- dialis, der einen Mæßen fast. Con- dimentaria, Siegel mit einge- machten Sachen.
sypum vel œsypus, lana succida, ungebukte Wolle/ Schafwolle an der Woll.	olor, olóris, Schwan/pennæ olori- næ, Schwanensfedern.
sa penita, <i>Plaut.</i> frustrum porci- num, cum cauda, offarius, ders Focht/offula, offella.	olas, Eßkraut / olusculum, Kräut- lein / olitorium forum, Kraut- Marekt/olus coctivum seu conci- sum, grün Kraut/olitor, Kraut- mann/ olitorium, Krautgarten.
sa vinô & melle saporata, <i>Apic.</i> Weinsuppe/ offa, Stuck Fleisch/ Gemüs / dicke Brüh/ Mastungs- Brocken/ offella, offula porcina, schweinen Rößbratlein / Ripp- lein/ Kröpflein/ Striglein/ Ru- delknödlein/ <i>Rader. lib. XII. epig.</i> 40, in <i>Martial.</i> offula ex ovis & pane coacta. Wflänglein. Offa- rius coquus, Suppen-Schmied.	olyra, arinca, Amelkorn.
ffendix, icis, Knopf/Rinck/ Spang ambeutel/an der Gürtel/an der Hutschnur.	omafum, das Reß/ in dem das Ein- geweid ligt/Wanft.
ffensator equus, ein Strauchler/itē, der oft strauchelt im Lesen/ <i>Quint.</i> ffensio belli, Kriegs: Schaden/ of- fensiunculæ domesticæ, Haus- Krieg / offendiculum, Anstoß.	omenzum, das Jüngerweid des Reßes. omphacium, Agrest/ fex vini vel o- lei, omphácinum vinum vel ole- um, Wein oder Del von unzeiti- gen Trauben/oder Delbeeren.
	onager, ri, Bald: Esel.
	oniscus, asellus, Affel oder Rassel/ genus vermiculi, Latinis mille- peda, centipeda, multipeda.
	onóbrychis, (semine clypeatô) Spa- nischer Klee.
	onocrotalus, Schnee: Gans/ Rohr- muni/Rößdum.

Index III. Latino-Germanicus.

onyx, ychis, Nagel am Finger/weiß Edel oder Marmelstein Staar in Augen.

operarium pecus, lastbar Vieh / Dienst-Vieh.

operarius dies, Werktag.

operculum, operculamentum, Deckel/Häutlein/Hülsen/operimentum, *Caton*. Decke/operculum libri, vasis, Buch; oder Hafendeck/operculare, mit einem Deckel zu machen.

operosa medicina, herba, wirkend/fräftig.

opertanea rheda, Rutsche.

ophioglossum, Schlangenzung/herba, ophiophagus, Schlangenträger und Fresser/Schreyer.

ophites, gespreckelter Marmel.

ophthalmia, Augenweh/ophthalmicus, Augen-Arzt.

opistographus adj. das auf beyden Seiten geschrieben/opistographa charta, ein solches Papyr.

opiter, dessen Vatter gestorben/aber der Großvatter lebet.

opium, Saft aus Magen-Saamen.

opobalsamum, Saft vom Balsambaum.

oporothea, Meßfel-Gewölbe/Obst-Gaden.

oppeßulare, verriegeln/verschliessen.

oppicare, verticken.

oppilare, verstopffen/oppilatio, Verstopfung des Leibs/vulgò constipatio.

optice, Perspectiv; oder sehkunst.

optimates pl. Die Fürnehmsten in der Stadt.

optio, m. g. Behülff eines Obersten/Unterhauptmann / Unter-Fahndrich.

optio, f. g. Wählerwahlung / Willführ.

opus temporarium, Werk eine Zeitlang während / intestinum, innwendig Holzwerk / Schreinerwerk/albarium, tectorium, Überweisung/coronarium, runde Füllung / signinum, Pflaster / oder Esterich von gestossenen Scherben und Kalk / reticulatum, von stehenden Ziegelsteinen/isodomum, gleiche Lage der Ziegelsteine/pseudisodomum, ungleiche Lage/opus emplecton, *Vitruv*. Mauer innwendig mit Urban angefüllet.

ora, das äußerste eines Dings.

orata, Forelle/piscis.

oræ vulneris, *Celso* der Ranfft der Wunden.

orbis saltatorius, Ring; oder Kreis; Tanz/orbiculi vitrei, Glasscheiben/orbiculi precatorii, salutatorii, Betringlein.

orbis panis, Laib-Brod/orbis ex ovib; butyratis tumefactus, Gogelhopff/Wespenest/Bogel-Pflanzle.

orbita, Wagenleis.

orca, Bierfaß/Tonne/Butten/Zuber/orcula, Käßlein/orca, ein grosser Walfisch.

orchestra, erhöhtes Ort in der Schaubühne für die Rathsherrn.

oriciniana sponda, *Mart*. Todtenbahr.

ordo, Ambt/Würde/Rott der Soldaten / ordinis desertor, der aus der Ordnung tritt / ordo major Senatorum, der innere Rath/minor, der äußere/ordinum ductor, Hauptmann/Rottmeister.

orea, Mundstück / das Maul-Eisen am Pferd.

orexis, Appetit und Lust zum Essen.

organum pneumaticum, Musicum, Orgel / organopœus, Oraelmacher/obturacula, follium, Windband/

bancſ / Ventill / pinaces, Windſtock / manubria epitoniorum, Clavir / arca ventofa, Windlade / tendiculæ uncinatæ, die Scheeren / regulæ pleuritides, Register.	Stimm oder Geſchren etwas bedeuten / oscinium, bedeuteteres Vogelgeſchren.
orgya vel orgyia, Klaſſter / Ruthe ſechs Schuh lang / orgia lignorum, Klaſſter Holz.	oscitare, gienen / oscedo, Gienſucht / oscitatio, das Gienen / oscitanter, nachläſſig / florum folia ad Solem oscitant, ſie thun ſich auf.
orichalcum, Meſſing / orichalcarius, Kaltoder Rothſchmied.	os, oris, Mund / os, olis, Bein / Stein des Obſtes / os val gum, krummes Maul / osficulum, Beinlein / osseum lignum, ſteinhart / ossuaria, Beinhaus / ossiculatim, ein Bein nach dem andern / os ensiforme, das Herzblatt / osculum, oscillum, Mündlein / Kuß / Mundlöchlein / os putei ſeu crepido, Brunquell.
orificium, Vitruv. Mundloch.	ostium, ostiolum, Thür / ostiarius, Thürhüter / Portuer / ostiaria, ostium fluminis, Auslauff des Fluſſes im Meer / ostium portus, Meerhafen / Einfahrt an demſelben.
origanum, Bolgemut / Bergmünt / herba.	ostrotoreuta, Weindrechsler.
orminium ſeu horminium vel orminium, wild Salben / oder wilder Sparges / orminum fativum, Scharlachkraut.	ostracinda, Kinderspiel mit Steinen / obß gerad oder ungerad.
ornithon, onis, ornithoboscium, ornithotrophium, Geflügelhaus / Höſlein / Hüttlein.	ostracismus, eine Weiß in das Elend durch das Loos oder Wahl zu verdammen.
ornus, Hagbuch.	ostreum vel ostrea, æ, Meerschneck / ostrum, Schneckenſafft / Purpurfarb / ostrinus color, ostracion, um, Schal-Fiſch / Fiſch, Schal / oder Meerschnecken, Schal / ostrum dilutius.
orobanche ſeu scandulaca, quod frumenta scandendo obstrangulet, Schmeerkraut.	osydis, idis, Flachs / Kraut / unſer Frauen Flachs.
oropygium, vide uropygium.	otis, idis, Trappgang / otus, oti, Ohr, Rauß / Ohr, Cul.
orphanotrophium, Waiſenhaus.	ovis hirsuta, ſtammisch Schaf / rejicula, Auswürffling / ovile, Schafſtall / oviaria, æ, Schafheerd.
orphanotrophius, WaiſenVatter.	ovum, Ey / ovi albumen, das Weiße / vitellus ſeu luteum, der Dotter / testa, putamen, die Schal / ovum piscis- Fiſchrogen / ovum irritum.
orthodoxus, rechtmennend / Catholisch.	
orthogonius, adject. & subst. Winkelrecht / Eck nach dem Winkelmaß. (ben.)	
orthographia, rechte Weiß zu ſchreiben	
orthostatae, Vitruv. arrectaria ligna, ſtehende Thürpfosten / und dergleichen Seitenbalken oder Eckſteine.	
orygometra, Wachtelkönig.	
oryx, ygis, wilde Geiß.	
oryza, Reis.	
oscillum, wächſenes Bildlein / Doſche / item, oscillum ſeu oscillatio, das Schützen an einem Strick / hinc oscillo jactari, ſich ſchützen.	
oscines aves, Vögel / die mit ihrer	

Index III. Latino-Germanicus.

subventaneum, leer/urinum, cynosurum, faul / stinckend von der Brut/decumanum, gar groß/re-cens, frisch/sorbile, lindgesotten/requietum, alt/edurum, hart/frixum, butyratum, Eyer, Schmalz/ova elixa super pane jurulento, offa obligata ovis, Apic. verlohrene Eyer auf der Schmalz-Suppe / ova in lacte dissolvere, in Milch / schlagen / ova in jusculeo carnis dissoluta, Zersfahrens/ova in butyro, agitata, Eingerührtes / offa ex lacte & ovis coacta, Milchdor-ten / gallina incubat ovis, exclu-dit ova, legt Eyer/ovum in pullum coit, ist zu einem Hühnlein wor-den/gallina ovipara, ovifera, Leg-henn/ovatus, gestaltet wie ein Ey/ovare, triumphirlich einziehen / sich heftig erfreuen/ovatio, ova-lis, adj. was zu solchem Einzug gehört/ovatio, Zeit des Eynlegens/Plin. coagatum ex ovis, Eysas.	pacificatorius adj. Cic. Friedma-chend/pacificus, friedsam / fried-liebend.
oxalis, Sauerampffer/herba, oxys, idis, Sauerklee/oxycantha, spina acuta, Hagdorn/Paisselbeerstand/berberis, Paisselbeer / oxyba-phum, Essigschüssellein / oxygala, aris vel æ, vel oxygalum, Butter-milch/oxyporum vel oxygarum, säuerlichte Brüh/Fischbrüh/oxy-cratum, Essig mit Wasser gemischt/aliàs posca, oxypalathum, spiziger Sauerampffer.	pactitia pecunia, gedingtes Geld.
oxyphonus, Discantist.	pactores, Cic. die etwas dinge.
oza, Mundgestank/ozæna, Geschwür in der Nasen/polypus.	pæana citare, mit der Stimm stei-gen/hoch singen.
P.	pædagogus, pædótriba, Untertweiser der Knaben/pædagogium, Kam-der-Schul oder Stuben.
Pabulatio, Futtersuchung/Futterey/Ital. fouragia, corbis pabulatoria, Futterkorb/pabulatores, Futter-sammler/pabulari, Futter samm-len.	pædor, Bist Unraht/ Gestank.
	pæonia, Pæonien-Kraut / Königs-Blum/Pfingst-Rosen/Benignen-Kraut.
	pætus, übersichtig/der Bocks augen hat/ item, der lieblich blinzelt.
	pagatim, von Dorff zu Dorff.
	paganalia, Bauern-Kirchweih.
	pagina, paginula, Blätlein Papp.
	pagurus, Meerkrebs.
	pala, Rohschauffel / Grabschauffel / Becken, oder Brod-Schauffel / Kist im Ring / kleines Klotzlein reines Golds/palacra, Scheiben oder Platten des Golds / Gold-plantzen.
	palæstra, Fecht-Platz oder Schul/palæstrita, ein Ringer / Kämpf-fer/Fechter.
	palamedea, avis, Krähe/Kranich.
	palanga vel phalanga, Tragstang / Ballholz. Palangarius, Lasttra-ger.
	palaria, ium, pl. Soldaten-Ubung und Trillen.
	palatæ & pedatæ vites, mit Stecken besteckt.
	pálatha, Klotz, Feigen aneinander flebend/ Kerbel-Feigen.
	palatim, vagabundà umfahrend.
	palatina officia, Hofdienst.
	palatio, palorum substructio, Wil-lung/Unterpfählung.
	palatium, der Rachen.

palea,

Index III. Latino-Germanicus.

palea, Spreuer/item, das roht Lapp, lein am Hahnen-Hals/palea æris, Erbschaum/palearium, Spreuer- oder Futter-Kast.	rum crepido, wo die Augbrauen- Haar wachsen.
palea vel palearium, Unter: Rien am Ochsen/Schlauch/Wammes oder Wamp.	palpitare, Herz-Zittern / zappeln. Palpitatio, das Herzklopfen.
palimpsestus, Schreib: Täflein / Eselshaut zum Schreiben/tabel- la vel tabula deletilis, membrana deletitia.	paludamentum, grosse Kriegs-Bin- den/schönes Kriegs-Kleid/Wap- pen-Rock.
palinodia, Widerruf/Widersag.	palumbes vel palumbus, Holztaube.
paliur ² , Dornstaud/Mehlbeerstaud.	palus, i, Pfahl/palus vitis, Rebstock/ palare, Pfahl schlagen / palatio fundamenti, Schlagen des Fun- daments auf Pfahl oder Persten/ palari, hin und wieder gehen/pa- lorum sepes, vulgo Pallisaden.
palla, langer Frauen-Mantel/Rock/ Zanker-Schaub / pallio, onis, Zankerermacher.	palus, udis, Pfütz / paludofus, palu- stris, pfützig/sümpffig.
pallaca, Rebweib.	pámpinus, Rebblat/Reblaub/pam- pinare, Reblaub abbrechen/pam- pinator, Rebbrecher / pampina- rium, ein jung Rebgeshöß.
pallium, Mantel/palliolum, pallia- re, Apul. bemanteln / palliatus, Cic. bemantelt.	pánaces, is, vel panecéa, Kraut/ das alle Krankheiten heilt / pánaces Herculeum, Angelic: Wurß.
palma, flache Hand / Palmbaum oder Zweig / palmata toga, ein Rock mit Palmblättern und an- dern Figuren gestickt/palmarium facinus, Ritterthat / palmipes, stachfüßig / depalmare, Gell. Maultaschen geben.	panarium, Brodforb / panariosum, Brod-Körblein.
palmes, itis, Nebgeschöß/Weingerte/ orbis, blinde Geschöß ohne Neben/ focaneus, Nebenschößlein/fructu- arius seu racemarius, fruchtbar/ pampinarius seu colis, ohne Trau- bē/subsidiarius geschnittne Gerte.	pancarpiæ, pl. Krank aus allerley Früchten.
palmula, Ruderblatten oder Laffen/ die Breite des Ruders.	pancratium, Kampffspiel mit aller- ley Übungen / pancratistes, Fech- ter in allerley Wehren/pancrati- cè, starck / mannlich.
palmus, vier zwerch Finger/zwerche Hand/Hand breit/palmipedalis, ein Schuh samt einer zwerchen Hand breit oder lang / palma pe- dis, drey Zoll.	pancrestum, Cic. universale medi- camentum, allgemeine Arznen.
palpare, greiffen/streicheln/palpum, das Streicheln / Fuchsschwanz/ palpum obtrudere, schmeicheln.	pandectæ, Bücher / darinn man al- les findet/der alten Römer Geseß- Bücher.
pálpebra, Augendeckel / palpebra-	pandiculari, pandiculatio, sich recken und strecken / pandare, sich biegen und frümme/trabes pandæ, sich biegende Balken.
	pandicularis dies, Fest aller Götter/ nobis, aller Heiligen.
	pandocheum, jedermans Einkehr/ allgemeine Herberg.

Index III. Latino-Germanicus.

pandura, gemeine Geige mit 3 oder 4 Saiten.
 panegyris, allgemeine Zusammenkunft/Wochen-oder Jahrmarsch/ item, sermo panegyricus, Lob-Predigt.
 panicula, paniculus, Boschen oder Rasklein an Früchten/Bäumen/Kräutern/Moss/Röhren/paniculatae herbæ, die Boschen haben.
 panicum, Welscher Hirs/Heidelborn.
 panicus timor, panicum urpöhllicher / unversehener Schrecken / panico excitare, blinden Lermen schlagen.
 panis filigineus, primarius, weiß Brod/similagineus vel similaceus, Semmelbrod/ cibarius, secundarius, Hausbrod / acerosus, grob Brod/furfuraceus, furfureus, von Kleinen/ secalicius, Roggenbrod / hordeaceus, Gerstenbrod/testuaceus, artoptitius, Glade / panis escharites, gedörrt/gebäht/spongiosus, löchericht / nauticus, biscotus, buccellarius, Piscoten / crocatus, Eherbrod / dulciarius, Leckfuch/saccharites, Marhepan/ amygdalinus, Mandeldort/ subcinericius, Zelten / butyratus, Schmalzbrod/ fermentatus, mit Hefen oder Sauertaig / ange-macht azymus, ungehöfelt/unge-säuert/ mucidus, situm redolens, schimmlich/ cuneatus, Spizweck/ escharites panis salernò tinctus, Triet/ panis quadra, Schnitten/ panicea mensa, Brodteller/ passa panis, Laib-Brod / panis durus, exuccus, aridus, exarefcens, altba-chen Brod/ prædurus, induratus, gar altbachen und hart / recens, neugebachen / spissus, spündig / spongiosus, rogelt / panis orbi-

latus, Zelten/furnaceus, artopti-tius, Pasketen / castrenses, Com-mißbrod/nauticus, Piscotenbrod/ deplititius, wol geknätet.
 Pannus, wüllen / leinen oder seiden Tuch/ pannus subdititius, Unter-futter/ pannuceus, pannosus, zer-lumpt/ panniculi, peniculi, pan-nuciæ, Fleck/ Haderlump/ colle-ctor pannuciarius, Haderlumper.
 Pannus Cilicinus, Baracan / te-nuior, Schamlot / pannus lino-lanaque textus, Bärnhäutzeug/ heteromallus, Zuberfammlet.
 Panoplia, völlige Rüstung oder Waf-nung.
 pansa, der breite Fuß hat.
 pantherinæ mensæ, vö Gladerholz.
 pantes pl. Bäuste / Feiste des Bauchs.
 pantomimus, Ersgauckler.
 panurgus, Erzkünstler/ Teuffel.
 panus, Weberspule/ panus arborum, Baumschwamm/ item, Trüsen/ Geschwulst/ panus & tuber, Trüs und Beul.
 papaver, Delmagen/papaver errati-cum, Klapperrosen / Korrosen.
 papilio, Zwenfalter/ Feinfalter/ ite, Gezelt / Himmel oder Vorhang.
 papilla, Brustwärgel.
 pappus, Wolle der Kräuter.
 papula, Hitzblätterlein / papularum eruptiones, Auffahren der Blat-tern.
 parabola, Gleichnuß/ Red.
 parabolani, Psründknecht.
 paradigma, atis, Exempel/ Beyspiel.
 paradoxum, unerhört Ding.
 paradoxus adj. wider den gemeinen Wahn/ seltsam/ wunderbarlich.
 paradromus, idis, Gang unter freyem Himmel.
 parágraphie, Nebenzeichen/ annota-tio,

Index III. Latino-Germanicus.

tio, Unterschiedungs: Zeichen/ Absatz / paragraphus idem, g. fœm. Prompt. quod subintelligatur γράμμα vel litera, sed Masc. Lexico Græco.	parhypate, die Saite nechst bey der grossen.
paralipómenon, hintengelassen.	paries cæmentitius, von groben Steinen/ cratitius, concratitius, Kiegelwäd/ intergerinus, Schiedwand zwischen zweyen Häusern/ medianus, Vitruv. Mittelwand/ Schiedwand/ lateritius, testaceus, von Ziegeln / diplinthius, zween Stein dick / triplinthius, tetraplinthius, drey / vier Stein dick / solidus, gerad übersich / fornicatus, gebogen / gewölbt / plicatilis & reductilis, Spanische Wand.
parallélus adj. gleich weit voneinander/ gleichweitig.	parietaria, Tag- und Nacht: Kraut.
parallelipedum, ist eine ablängig: viereckichte Figur/ wie ein wolgezimmerter Balcken.	parientina, alte baufällige Mauer/ parietarius, Wändfleiber.
paralogismus, falsche Probierung / Rechnung oder Beschluß: Red.	paritura, paritio, Gebärung.
paralysis, der Schlaag.	parius lapis, weisser Marmel.
parámese seu trite, mittlere Saiten.	parma, parmulâ, runder Schild/ Fecht: Schild / parma seu margo fossæ, Absatz des Grabens.
paranète, die Quart: Saiten.	parmatus, Liv. parmâ tectus.
paranympus, auspex, Brautführer.	paro vel paron, onis, Raubschiff.
parapherna pl. das / so der Braut über das Heyratgut ist gegeben.	párochus, parœcus, parœcia, parochia, Pfarrer/ Pfarr/ parochiani, parœci, Pfarr: Kinder.
paraphrasis, Auslegung durch andere Wort/ paraphrastes, solcher Ausleger. (xeneta.	parodia, Nachgedicht oder Gesang.
pararius, Unterhändler / vide pro-	parœmia, gemeiner Spruch.
parafanga, Persianische oder Teutische Meil/ continet 30 stadia.	paronychia, paronychium, Plin. Nagelgeschwär/ Wurm am Finger.
parascève, Vorbereitung.	paropsis, idis, Schlüssel/ Blatten.
Paraseline, des Mondes Wolckenbild.	paroxifinus, fieberisch Frosteln.
parasitari, schmaroken.	parrha, unglückseliger Vogel/ Ribiß.
parástades, pl. Thürpfosten.	parricida, Vatter, oder Mutter: Mörder. parricidium.
parástataæ, Kugel neben oder auf der Säulen.	parthenium seu matricaria, Mutter: Kraut.
paraxonium, Weidner oder Dolch an der Gürtel.	partiarius colonus, der auf gleiche Theil mit dem Herrn um halb bauet/ particulatim Col. von Theil zu Theil.
pardus, pardalis, panthéra, Panter: thier/ pardalus nomen avis.	parus, Meise / parus minor, Blau: meise/ major, Kolmeise.
parelium, Kreis um die Sonn.	Sss
parénesis, Vermahnung/ Unterweisung.	pasce-
parentalia pl. Opffer für die abgestorbene Eltern. Parentale epulum, Reichmahl.	
parergon, das dem Hauptwerck ist hinzugethan/ Neben: ierd.	
parhippi, Hand: Pferd/ Hand: Roß.	

pasceolus, liderne Tasche/ Päcklein
 im Wetschger.
 pascuum, Weid / pascuus adj. zur
 Weid füglich / pascuum glanda-
 rium, Eichel, Wald.
 passer, passerculus, Spatz/ Sperling/
 passer marinus, Platteislein.
 pastillus, süß und wolriechendes Kü-
 gelein oder Kröpflein / globulus
 aromatarius.
 pastinaca, Pastinat, Wurk.
 pastinum, Karst / Haue / zwen spizig
 Eisen / pastinator, Karster / Hauer /
 pastinare, hauen / umgraben.
 pastoria bursa, Täscheleinfrut.
 patagium, Hemd, Kragen / Täßlein /
 padagium lumbare, Schößlein
 am Bammes.
 patella, Blättlein / Knieschüssel oder
 Kniescheib / patina, blatte Schüs-
 sel / patera, Trinckschale.
 patella arborum, clavus, fungus,
 Brand am Bäumen.
 patellarius, Tellerschlecker.
 patibilem naturam omne habet ani-
 mal, Cicl. hat etwas zu leiden.
 patricii, von Rathsherren geboren.
 patrimus, dessen Vatter noch lebt.
 patrinus, susceptor, Gevatter / Göt.
 patroni jus est nominare designan-
 dum, præsentiren vulgò.
 patruus, Vatters Bruder / patrué-
 les, zweyer Brüder Kinder.
 pavicula, breiter Schlägel / Holz-
 Schlägel / Stampffer.
 pavimentare, pavire, ein Estrig le-
 gen / besetzen / pavimentum tesse-
 latum, gewürffelt Estrich / subdia-
 le, unter dem offenen Himmel /
 subtegulaneum, unter dem Dach /
 segmentatum, sculpturatum, mo-
 saicum, musivum, vermiculatum,
 von eingelegter oder mit Figuren
 ausgestochener Arbeit / lithostro-

tum vel asarotum, mit gefärbter
 Steinen eingelegt / intestinum
 von Brettern / spicatum, von Zie-
 geln auf Glasur, Scherben / late-
 ritium, von Ziegeln / reticulatum,
 von stehenden Ziegeln.
 pavo, pavus, Pfau / pavo indicus
 gallopavus, Indianischer Hahn /
 pava, Pfauin / pavoninum musca-
 rium, Bedel von Pfau-Federn.
 pauperiem fecit quadrupes, Ictis,
 hat einen Schaden gethan.
 pausa, Stillhaltung im Lesen oder
 Gesang / pausarius, Senec. der den
 Muder knechten die Maß gibt.
 paxillus, hölzerner oder eisener Na-
 gel / Stäblein / Steckelein.
 pechys five ulna, die grosse Spinde
 des Arms.
 pecten vel plectrum, Kam / Weber-
 blatt / Kartetschen / Fiedelbogen /
 jugū pectinis, Musici, der Frosch /
 arcus canaliculatus, supra quem
 setæ equinae intenduntur, Hack-
 bretschlägelein / Meer-Fisch mit
 Schalen / St. Jacobs Muschel /
 pectunculus dimin. kleine Mus-
 schel / Kammlein / pectinarius,
 Kammacher / pectinatum con-
 ferti digiti, ineinander geflochten.
 pectorale, Brustharnisch oder Krebs /
 Brustfleck / pectusculum, Brüs-
 telein / pectorosus, hochbrüstig.
 pecuarius, Viehmeister / pecuaria,
 Vieherey, Kunst / mit dem Vieh
 umzugehen / pecuariam rem facit,
 peculium, gewonnen Geld / oder mit
 Dienst erarbeitet / eines Kinds ei-
 gen Gut / so es selbst erworben /
 castrense, so im Krieg gewonnen /
 profectitium, so der Vatter sei-
 nem Sohn im Leben verläßt oder
 schenckt / adventitium, das man
 einem gibt / damit zu handeln. Pe-
 cula-

Index III. Latino-Germanicus.

culatus, peculator, Diebstahl/ Dieb aus gemeinem Säckel.	pelluvium & pelluvia, sicut mallu- vium & malluvia, <i>Calep.</i> Fußvolck.
pecunia otiosa, seyrend Geld / nicht angelegt / quæstiosa sive fœnore occupata, angelegt / ausgeliehen/ ærofa, fupfferich / numerata, præ- sentanea, baar Geld.	pelotis, idis, Gattung der Muschel, Fische.
pedamen, pedamentum, Unterstüz der Baum, Rebstock / Gewand, stüßen / pedata vinea, gesteckt / pe- datio, das Stecken.	pelta, halbrunder Schild / peltatus adj.
pedarius senator, Jaherr / pedatim, Fuß für Fuß / pedetentim, gemacht / pedanis, Langfüßer.	pelvis tonsoria, Barbirbeck.
pediculus, klein Fußlein / Laus / Stiel am Obst / pedusculus, <i>Plin.</i> idem. Pedicofus, lausig.	pemmata, pl. Rudel / Pfänglein.
pedisequus, pedisequa, Nachtreter / Nachtreterin / Beschliesserin.	penelops, opis, Art der Endten mit rothem Hals.
peditatus, Fußvolck / pedes, itis, Fuß, gänger / pedestris oratio, ohne ge- wisse Sylben / ledig / ungebunden / pedites lancearii, contati, saris- fophori, hastati, Piquenirer.	penetrable, das Innerste im Haus.
pedum, Hirtenstab / Bischoffs Stab.	peniculus, penicillus, peniculum, penicillum, Wischlumpen / Pin- sel / Fegen / spiziger Meißel in die Wunden / peniculus sedosus, Haarwisch der Schuster / tecto- rius, Weißpense / peniculamen- tum, Saum / Fäselein / Fränslein.
pegma, atis, Gestelle / Bühne.	peninsula, halb Insel.
pelagia, <i>Plin.</i> seu purpura, piscis, habens in faucibus succum pur- pureum.	penna, Schwingsfeder / pluma, Pflaumfeder.
pélamis, idis, junger unerwachsener Meerfisch.	pennaria theca, Federthec / Pennal.
pelecanus, pellecanus, pelicanus, pellicanus, Löffelgans.	pensio, Bezahlung / Reichung der Gülte / pensionibus tribus solve- re, auf drey Fristen oder Termin bezahlen.
pellacia, pellax, betrieglich mit Lieb- fosen.	pensum, Gespinnst / das Wickel am Wo- cken / Kunkel Flachs abzuspinnen.
pellex, icis, Rebsweib / Balg.	pentachordum, Geige mit 5 Saiten / tetrachordum, mit 4 Saiten.
pelliculare, <i>Col.</i> mit Fell vermachen.	pentaphyllos & on, Kraut / das 5 Blätter hat / fünf Finger Kraut.
pellio, Kürschner / pelliceus, pelzen / pellitus, mit Fell gefüttert / oder befleidet / pellis hircina, Bockfell / pellicula hædina, idem, Ovilla, Geißfell.	pentateuchon, die 5 Bücher Moses des alten Testaments.
pellis, Haut / pellicula oculos infe- stans, Starn,	péntathlus sive quinquertio, der in fünfferten Leibs Übung streitet / pancratiastes, der in denselben al- len obsieget / cæstu, mit Streitkol- ben / cursu, mit Wettlaufen / sal- tu, mit Wettspringen / discò, mit Wettwerffen / Blatten oder Stein schützen / luctà, mit Ringen / pen- tathlum seu pentathlon aut quin- quertium, die Übung selbst.

Index III. Latino-Germanicus.

pénula, Wetter: oder Regen-Mantel/pénula scortea, Pilger-Mantel/ pénula pellita, Weiber-Mütlein / gaufapina, Sommer-Mantel/ penulatus adj. penulam scindere, einen mit Gewalt aufhalten/den Mantel zerreißen.	perigæum, der unterste Punct des Planeten-Zirkels.
penum & penus, Vorrath an Speis und Trancf / penarium, penaria cella, Speis-Baden / verba sine penu & pecunia, Plaut. viel Geschrey/ wenig Wollen.	periocha, furker Inhalt oder Begrieff eines Dings.
peplum & peplus, Frauenschleier.	periodus, einUmgang oder Umgreifung eines Dings oder Red / Gangkreis des Planeten-Laufts.
pepo, onis, Melonen.	peristica febris, auf gewisse Tage wiederkommend.
peta venatoria, Waid sack.	perioeci, Völcker/welche zwar unter gleichem Erden-Gezirck/doch ungleiche Ferne wohnen / synœci, welche gar wenig unterschieden sind.
perca, Versich/ piscis, item, Sperber/ avis.	peripetasma, atis, Fûrhang.
percussionum modi, die Tact im Gesang/oder die Mensur/percussiones numerorum, idem.	peripneumonia, Lungenfucht.
perdius, pernox, adj. durch den ganzen Tag und Nacht.	peripsema, atis, Hinwurf/ Abschnittlein/ hinwürffig Ding.
perdix, icis, Rebhun.	periscelis, idis, Hosenband.
peréndinus adj. übermorgiger Tag.	peristomium, Mundstuck für die Pferd.
perfoliata seu pervorata, Durchwachs/ herba.	peristroma, atis, Umhang / Tapezieren.
perforaculum, Pfriem/ Briefstecher.	peristylum, Ort mit Säulen umgeben/Creuzgang in Clöstern.
perfossor Dieb/so ins Haus bricht.	peritonæum, das Netz über das Eingeweid.
perfrictio, Plin. fibrisch Fröstlein.	perizóma, atis, Niederleid / perizonium, Perott. Badmantel / Fûrtuch/ subligaculum.
perfrixit liquamen, die Brüh ist gestockt.	permutare merces, Wab: um Wab: geben/ Bücher stechen.
perfunctoriè, Ulpianus tantum.	perna, schweinen Hamme / Schinck oder der vordere Hamme / coxa porcina, salita.
pérgula, Schupffe / Laube/ Gang auf dem Schiff / Gang mit grün überzogen.	pernio, Ausbruch und Geschwâr der Fersen vor Kälte.
peribolus, Gang mit Lehnen.	Peroriga, Stuttenmeister. Perones lanei, Reitstrümpffe Budæo.
pericarpium, Häutlein/der Früchte/ Hülsen.	perpendiculum, Bleywaag/ Senckel/
periclymenus, periclymenon, Wald oder Speck, Lilien/Rosen von Jericho/ Geißblut.	perpendiculum, der Schnur nach/
pericope, Abschneidung eines Theils von ganzer Rede.	perpendicularis linea, Wagrechte Linie / Schnurarad abhangend.
pericranium, Haut oder Hirnschaal.	perscriptiones, Schuldbrieff.

per-

perficaria, Wasserpfeffer/Flöhkraut/ hydropiper urente foliô.	petóritum, petórritum, offener Was- gen/ Kalesch.
persicus, Pfersichbaum/ persicum, Pfersich / Floris persici color, Pfersich-Blüh Farb/ rubrum di- lutius.	petrelæum, petroleum, Steinöl. petroselinum, quasi apium pétrinū. petum, Nießwurk/ Taback.
persona, angenommene Gestalt im Spielen gemacht Antliz/ Buken/ Fragen: Gesicht/ fabris, item, die wesentliche Bestehung einer ver- nünftigen Natur.	phacóti, ablanglich / rundlechte Schäufelein der Aerkte.
perterricrepus, Cic. & Lucr. Leut- schrecken.	phæcasium, Bischoffs, Schuh.
pértica, lange Stang/ Messrut) v n sechs Schuben.	phagedæna, der umfressende Wurm.
pes, Fuß / Schuh / hält vier zwerch Hand/ zwölff Zoll/ seu duodecim pollices, Daum / 16 Zwerchfin- ger/ communi mensurâ, das Seil/ damit man den Segel spannt/pes contractus, ein verjüngter Schuh.	phalanga vel palanga, Schiffwallen oder Rollen/ runde Prügel/ pha- langarius seu palangarius, Bal- lentrager/ Welker/ Aufleger.
Pes montis, der unterste Theil / bipedalis, zween Schuhe/ tripeda- lis, quadripedalis.	phalangium, Gattung der Meere- spinnen/ item, Niedgras.
peffulatus part. sine auctor.	phalanx, angis, Macedonische vier- eckichte Schlacht-Ordnung/ pha- langitæ, Soldaten daraus.
peffulus ferreus, Thür, Riegelein / interior, Schnallen / Stallen / exterior.	phalarica vel falárica, ein dicker und schwerer Pfeil.
pétalum, Dach, oder Wetterfahn- lein/ Wetterhahn.	pháleræ, pl. Roß, und Wort: Zierd/ phalerátus adj.
petasites, Pestilenz, Kraut.	pháretra, Pfeil, Köcher.
pétaso, petasunculus, hinter schwei- nener Hame. Coxa porcina salita.	pharias, æ, Art der Schlangen.
pétasus, breiter oder Schattenhut.	pharmaceutria, Her/Unhold/ phar- maceutice, Arzneykunst / phár- macum, Arzney/ pharmacopola, Apothecker / pharmacopolium, Græcè <i>φαρμακοπωλιον</i> , Arz- neyverkaufung/ pharmacopoliū, Bpotheck / <i>φαρμακοπωλειον</i> .
petaurum, allerley Gauckelzeug oder Gauckelspiel mit Ringen / Lust- springen / Reiffspringen / petau- rista, solcher Springer und Gau- ckler.	pharus, Leuchthurn für die Schiff im Meer: Barth / Spechthurn / See, oder Meer: Latern.
petigo, inis, Raud/ Kräze.	phaselus, schnelles Schifflein/Vene- tis gondola, Galuke.
petiolus, Stiel am Obst.	phaseolus, Fasonen/Türkische Boh- nen.
petitio recta, gerad auf einen werf- fen/ stechen/ hauen/ obliqua, nach der Seiten.	phasianus, Fasan: Vogel. phasma, atis, Gesicht/ Erscheinung. phengites, Spiegelstein. phiala, Trinckschale. phialargyrus, Geldgeiziger.

Index III. Latino-Germanicus.

philautia, eigene Lieb.	physéter, seu pistris, grosser langer Meerfisch/der Wasser auswirft.
philologus, Liebhaber unterschiedlicher Künste/philomusus, Liebhaber der freyen Künste / oder der Music.	physica, physicus, Natur:Verständiger/ Erfundiger / Natur:Verständniß und Wissenschaft.
philomathia, philologia, Lieb zu vielen freyen Künsten.	physiognomus, physiognómon, onis Erkenner der Natur aus den Gliedmassen.
philomela, Nachtigal.	piaculum, Versöhn:Opffer/ Todens:Opffer/ Sünd:Opffer / item, begangene Missethat / piaculares globuli, orbiculi, numismata, geweyhte Kinglein / Ablass Pfennig.
philosophus, Weltweiser.	pica, Alke/ Alster/ Gelüst schwangerer Weiber/glandaria, Baumagel/ Häher/ seu cornix frugilega.
philothéca, insignia philothesia, guter Freund Wappenbuch. Philothesiuss crater, Willkommbecher.	pica, Tannebaum / picaria arbor, Harzbaum.
philtrum, amatorium poculum, Lieb:oder Vul:Trunk/das Grüb:lein unter der Nasen.	pictura pextilis, gewirckte Bilder / pictoria sublitio, das Gründen der Mahler. Primus coloris inductus, illitus, as, illitio, erster Auftrag der Farben/ regulæ, vel margo regularis, die Ram / abacus picturæ pigmentariæ, der Reibstein/ pigmentarii tritus coticula, der Lauffer/arcula, capsula pigmentaria, die Farb:Büchse / pugillaris astula, Mahlerplatte / Penicilli ductus, Pinselstrich. Pictura minutis punctulis expressa, Dupffwerck / Miniatur, aquaria pictura, Wasserfarb/olearia, Oelfarb / recessus picturæ, Vertiefung/ umbra, der Schatten. Lumen, das Licht der Mahler/eminentia picturæ, die Erhebung/Pictura absoluta, ausgemachtes Gemähl/monochroma, atis, getuschte Mahleren / delineatio, grobe Entwerffung / imago ad vivum expressio, eigentliche Abbildung. Simulacrum iconicū, Contersey/
phlebotomy, Gliedeisen/Laßeisen/ Gliede / phlebotomia, Aderlaß / phlebótomus, der die Ader laßt / oder der Barbierer/ phlebotómenus, dem die Ader geschlagen wird.	aguario
phlégmia, atis, Schleim/ Gliedwasser / phlegmaticus, wässeriger Natur.	
phlégmone, schwierige Entzündung/ oder hitziges Geschwür/ æstus vel inflammatio ulceris.	
phoca, Meerkalb.	
phœniceus color, braunroth/braun.	
phœnicúr ⁹ , rubellio, Rotschwän:lein/ avis.	
phonaescus, Chorregent/ Capellmeister.	
phrasis, Weis zu reden.	
phrenésis & phrenitis, Franz/Taub:sucht.	
phrygio, Seidensticker.	
phthiriasis, Laus:Krankheit/Laus:sucht. (ders hat.	
phthisis, Schwindsucht/phitificus, phillitis, Hirschjungen/ herba.	

- aquario subactu, oleario pingere, mit Wasserfarb / mit Oelfarb mahlen.
- picus, Specht / Ruspickel / viridis, Grünspecht / murarius, Mauer-
specht / martius, turbo, idem.
- pigmenta, allerley Mahler-Farben /
item, zierliche Red und Wort.
- pigmentum, Anstrich der Weiber /
wolriechende Salbe / pigmenta-
rius, der sie macht.
- pignus, oris, Unterpfand / pignora-
titius creditor, der ein Pfand hat /
pignurator, der das Pfand an-
nimmt / oppignurator, ders ver-
setzt / pignorare, versetzen.
- pila, Pfeiler / viereckichte Säule / pila
viatoris, Marter-Säule / item,
ein Mörsel / ein Bollwerk oder
Wasserwehr / ein Ball / pila plum-
bea, ferrea, Schieß-Kugel / pilá-
tim, von einer Säul zur andern.
Pila, Strohbuße in Gestalt der
Menschen. Pila capularis, Degen-
knopff.
- pilæ granatæ, Granatkugel / ignia-
riæ, incendiariæ, Feuer- oder
Brand-Kugel.
- pila lusoria, Spilball / manuaria,
Handball / mit der Hand geworf-
fen / clavaría, den man mit den
Prügel schlägt / paganica, mittel-
mäßiger Ball / mit Pflaumfedern
gefüllt / pugillatoria, den man mit
der Faust schlägt / trigonalis, den
man im Triangel zuwirfft / harpa-
strum, mit dem man Kreis wirfft /
und darum reißt / impostoria, den
man einem andern zeigt / einem
andern zuwirfft / pilarius, der mit
Ballen spielt / item, ein Taschen-
spieler mit den Muscaten oder
Kügelein / item, ein zierlicher Auf-
heber und Abinder im Fechten.
- pilentum, vehiculum pensile, han-
gender Wagen.
- pileum, pileus, Hut / pileo, onis,
Huter / Hutmacher.
- pilicrepus, Haarabschneider / Ball-
schlager / oder Spieler / pilus, ein
Haar.
- pilum, Wurffspießlein / langer Kö-
mischer Pfeil / Kengel oder Hand-
stange an der Gumpen / ein Stöß-
sel oder Stämpffel im Mörsel /
pilum ruidum, getriebener Ham-
merstämpffel in der Papier- oder
Oelmühl / oder Hammerschmitten.
- pinacotheca, Kunstkammer / Behalt-
nus der Gemähle.
- pinax, acis, das öbrist durchlöcher-
te Bret in der Orgel.
- pina, Spiz / Gipffel / Rinne der
Mauer / Mauerfrank / Brustwehr
auf der Mauer / Fisch-Feder oder
Floss-Feder / damit sie schwimmen /
die Brätlein am Wasserrad / Gat-
tung eines schalichten Meerfi-
sches / Absehen in Schiessen / pin-
naculum, der Gipffel oder Spitze
eines Gebäues / pinnacidium, das
Absehen auf der Schießbüchsen
oder Mathematischen Quadrant /
pinnula, das Absehen zum Schies-
sen oder Erkundigung der Weite /
das rundlichte Fleisch der Nasen /
oberste Theil des Ohrs. Locke des
Instrumentis.
- pinus, pinea, pinaster, Fichten-
baum / Harzbaum / Tannenbaum /
Künholz / Ferkelbaum.
- pirata, Meerräuber / piraticus myo-
paro, Raubschiff.
- pirula, das runde Zäpflein der Nasen.
- piper, Pfeffer / piperula & pipe-
ritis, Pfeffer-Blat oder Kraut /
quibusdam siliquastrum. Piperiti-
dis folium.

Index III. Latino-Germanicus.

pipio, onis, junge Taube/ pipire, pipiläre, pipen oder schreyen wie ein junger Vogel/ pipare glücken wie die Hennen.

pirus vel pyrus, Birnbaum / pirum vel pyrum librale, Pfundbirn / volémum, Hand groß oder Faust groß/ agreste, Holzbirn / mustaceum, musteum, süsse/ Jungfrau- birn/postautumnale, Winterbirn/ acidulum, sauerlicht/ amérinum, Spatbirn / ampullaceum, fughlicht / cucurbitinum, länglicht / crustaminum, rōthlicht / S. Jacobs Birn/ dolobellianum, langstänglicht / hordearium, Muscatellerbirn / Falernum melleum, Bergomatbirn / Pomponianum, mammosum, rundlicht/ bauchet/ Regium, fursstänglicht/ signinum teastceum, Ziegelfarb / sementinum vel sementicum, Sommerbirn / frühzeitig / mespilaceum, Steinbirn/ lapidosum, steinicht / melapium, Apffelbirn/ pira in taleolas concisa, Birnschnitz/ Spaltlein/ pira tosta, Birnhugel/ piratium, Birn, Most.

piscium alii spinosi, grätig/ alii cartilagini, frusplet / alii plani, Blattfisch / alii longi, langlet- rund / testacea, mit einer Schale bedeckt/ conchati, Muschelfisch.

piscina, Beyer/ Fischbehalter/ Fischgrub/ Bad- Ort/ Viehschwemme/ piscarium forum, Fischmarkt.

piscis fluvialis vel fluviatilis, im rinnenden Wasser/ lacustris, Seefisch / testaceus, Schalfisch/ crustatus, weich oder lind geschalet / turbinatus, wirbelt und rund zugespitzt / piscis muriâ duratus, konditus, eingesalzen/ lutarius, der

ersten wohnet/ pelagius, Meer-

fisch/ infumatus, geselcht/ piscium genitura, die Laich/ semen pisciū, das Laichen/ pisces ova generant, laichen / piscem desquamare, schuppen/ exdorsuare, aufmachen/ aufthun / exenterare, das Jageweid herausnehmen/ ausweiden/ piscis panificio inclusus, Fisch- Pastete.

pistacis & pistacium, Belsche Pümp- pernüsslein. Fructus folliculo grä- diore incuditur, ciceris effigie.

pistor, Beck / Stampffer / Stosser/ pistillum, Stämpffel / pinsere, zerstoßen/ zermalen.

pistoria officina, pistrina, pistrinum, Stampfmühl / Beck, oder Pistor- ren/ pistura, Beckenwerck/ pistor dulciarius, Leckzelter / pistorium opus, Pastetenwerck.

pisum, Erbis / pisa saccharata, Zucker- Erbis / pitissare, wenig ver- suchen/ süpffeln.

pittacium, breit angestrichenes Pfla- ster / Binden um des Kranken Haupt.

pituita, Schleim/ Gliedwasser/ Zipff oder Pfipff der Hennen / pituitæ eruptiones, Rindsblattern.

pix arida, dörres Bech / radulana, abgeschaben. Pix sigillaris, mi- niata, atrata, Spanisch Wachs / picem excoquere, bechlen / picis excoctor, Bechler.

placamen, Versöhn- Opffer.

placentæ spirales, in modum pila- rum aut globorum, conspiratæ, Schneeballen/ Brandstrauben.

placenta umbilicata, Polsterkuch- lein/ fermentô tumefacta, Germ- kühlein/ crocata, Brandkühlein.

plaga, Streich/ Wunde/ Jagergarn/ Gezirck oder Strich des Himmels oder der Erden.

plaga,

plaga , weit leinen Haupt; Tuch/lan- ger Weiber; Schleyer / plagula , klein Haupt; Tüchlein/ oder Wei- ler der Weiber/ Vlat oder Vogen Vapier.	lein/plectropœus, Lautenmacher.
plagium , Menschendiebstal/ plagia- rius , Menschendieb.	plegma , atis, Zopff / darein mans Haar flechtet/ displicare, expedi- re comas, das Haar aufthun/ in- nectere, implicare, impedire, ein- flechten.
planca , Dille/ Bret/ Steg/ Plancken/ Bruckladen / pensilis , Falter/æ- quatoria, Ziehbaum der Schuster.	plenilunium , Vollmond.
plancus , breit; oder flachfüßig.	plethóra , rosio itomachica, der Sod.
planetæ , hin und wider lauffende Stern.	plethrum , Feld von 100 Schuh / sexta pars stadii.
planta , Pflanz / Gewächs von Blu- mē und Kräutern/ Zweig/ Schoß/	pleurítis , idis, Seitenweh/ Seiten- stechen / pleurítides regulæ , die Register in der Orgel. Pleura , Rippfell.
plantarium , Setz-Garten / Velz , Schul / arbor plantaria , Velz , baum/ plantæ ordinariæ , Col. in einer Ordnung gesetzt/ plantæ pe- dis , Fußsole.	plica , plicatura, Falten.
plantago , inis, Wegerich / acuta , spizig / major groß Wegerich / rosea , Rosen-Wegerich / flos , in Gestalt einer Rosen.	plinthus , die unterste viereckichte Blatten / darauf das Postament oder der Säulen-Fuß steht.
planula , Glatthobel.	plittobolinda , die meiste Augen im Würffelwerffen.
planus , Leutbetrüger/ Stürker.	pluma , Pflaum/ plumarius , Nadel- sticker / plumarius interpolator , Federweiler.
plastēs , Posirer aus Wachs/ Leim/ &c.	plumbágo , Erßbley / Bleyerk / Schreibbley.
plastice , die Kunst/ plasma , atis, das Werck / item, eine weiche Salb.	plumbi lamella seu plumbea char- ta , Blech / plumbi scoria seu de- crementum , Bleyeschlack / plum- beum candidum seu argentari- um , Zinn/ nigrum , Bley/ cinere- um , Wismut/ plumbare , applum- bare, mit Bley lötten/ replumba- re , auflötten/ plumbatura , Löt- tung / Klamme von Bley/ plum- batae , Bleyfugel an Riemen ge- bunden zum Schlagen / plumbo- sus , voll Bley.
plátanus , Baum mit breiten Blät- tern/ puibusdam , Ahorn / Mas- holderbaum / <i>Calep.</i>	pluteus , Sturmdach/ Schankforb/ Pultbret/ oder Schreibpult/ Bü- chergestell.
plateá , breite Gäß.	pluteus scriptorius , Schreibpult / plutei navales , die übersichgehen- de Spitze zu vörderst und hinterst im Schiff.
plathanus , Kuchenbret.	
platyceros , otis, Damhirsch/ Däm- lein.	
plaustrum vel plostrum , Bauern- Wagen/ plaustrarius , Wagner.	
plausus , das Getöß vom Handklopf- fen.	
plautus , flachfüßig.	
plectrum , Fiedelbogen / Hackbret- schlagelein/ Instrument-Dämer.	

Index III. Latino-Germanicus.

- pocœnium, Schlafftrunck / pocillator, Credenzer / Mundschenck / à poculis.
- poculum ansatum, Trinckgeschirr mit einer oder zwei Handheben / pocillum gustatorium, Verkostbecherlein.
- pódagra, das Zipperlein an Füßen.
- podex, der Hintertheil des Leibs.
- podium, Erckel oder Lauben vor dem Haus / item, eine fürgehangte kleinerne Bühne auf der grossen Schaubühne / podium templi, Vorkirch.
- poëma, atis, Reimgedicht / poëta, Reimdichtere.
- polenta, trocken/geröst oder gebreñt Gerstennmehl oder Gerstenmus.
- polio, onis, politor, Schwerd, oder Harnisch: Feger / politura, die Glättung/die Mänge. Polire lanam, politio lanaria, das Tuch walcken.
- poliorcètes, Einnehmer der Städte / poliorcetica, die Kunst.
- politica, Regierungskunst.
- politia, Stadt-Regiment.
- pollen, inis, Semmelmehl / pollinaria arca, Beutelfast / pollinarium cribrum, Beutelsack.
- pollex, icis, Daum / Zoll / oder der zwölffte Theil des Schuhs / pollicaris altitudo, Zolbreit oder hoch.
- pollinctor, oris, Todensalber / pollinctura, Todensalbung.
- pollintor, Cat. Mehlbeutel / Beutelmüller.
- pollubrum, Handbeck / Gießfaß.
- polus, Angel des Himmels/arcticus, gegen Mitternacht / antarcticus, der ihm stracks entgegen gesetzt. Sella polaris, der Angelstern.
- polyanthemum, Schmalzblümlein.
- polygónaton, Weiskurk.
- polygonum, Weggras / Wegtritt.
- polygónius, polygonus, adj. multangulus, vieleckicht.
- polyhistor, oris, in Historien wol erfahren.
- polymita, Kleid von unterschiedlichen Farben gewebet / polymitarii, Teppich- oder Blumenweber.
- polypodinm, Engelsfuß / Baumfarn / herba.
- polygramon, onis, multis πγάμμασι. ist est negotiis, se implicans, curiosus, Wäschler.
- polypus, i, odis, Gattung eines Meerfisches mit viel Füßen / Nasengeschwür.
- polyspastum, Zug mit viel Rädlein oder Scheiben / Flaschenzug.
- pomilio, pomilius, Zwerglein / potius, pumilio, pumilius, pumilus.
- pomœrium, Stadtzwinger.
- pompa, prächtiger Aufzug.
- pompholyx. Hüttenrauch oder weisser Erdrauch.
- pómpilus seu nautilus, nomē piscis.
- pomum, allerley Obst / decumanum, groß/nanum, klein Obst / præcoctus, præcoquum, frühzeitig / serotinum, spätzeitig / fugax, das sich nicht aufbehalten läßt / vitum, mürb / putre, faul / caducum, abgefallen / vermiculosum, vermiculans, wurmstichig / calculosum, lapidosum, steinicht / Stein Obst / maturum, inite, reiff / zeitig / immite, immaturum, crudum, unzeitig / grün / poma frigere, Aepfelschwemmen / poma fricta, Aepfelsäcklein.
- pomus, Aepfelbau / pomarium, Obstgarten / pométum, da viel Aepfelbaum / pomosus, adj. voll Obst / pomarius, Obstner / Obstverkäufer.

pon-

Index III. Latino-Germanicus.

idus centenarium, Centner/pondus, eris, ein Gewicht / Wagstein / Schwere / pondusculum, Gewichtlein / pondo indecl. Pfund.

ns, Brücke / ponticulus, Steg, lein / Geigen oder Lauten, Sattel oder Dach / ponto, onis, Überfahr, schiff / tractorius, Unfahr / pontones penfiles, Trappen / Gerüst der Mauer und Zimmerleut / pons versatilis, subductilis, subductarius, Fallbruck / nauticus, solutilis, Schiffbruck / subpublicus, vom hülzern Joch. Ponticulus plectri, der Frosch am Fiedelbogen / subtendens fetas equinas.

ntifex, Bischoff / Pabst / pontificium, Bischofflich oder Pabstlich Ampt.

pa, Opferschlachter.

panum, breites dünnes Ruchlein / Pastetlein.

pina, Zechhaus / Sudel, Küche / Garfüche / Brateren popinones, Zechbrüder / popinarius, Sudel Koch.

ples, itis, Kniebeug.

ppyima, atis, poppyismus, Täscheln und Schmeicheln den Pferden / poppyismum, edere, schmacken.

pulares, Landsleut / dem Volck Ergebenheit oder Zugethane.

pulus, Säubaum / alba, weiß Alberbaum / nigra, Espenbaum / populetum, da sie wachsen.

orca, Schwein Mutter / Eoss / porca in agtis, terra elata inter duos fulcos, erhabte Erd zwischen zwei Furchen / nostratibus, ein Pfingst ein Rain.

orcellus, nefrens, porculus, fucula, Ferkelchen / Spanferkelchen /

subrumus lactens, Saug, Ferkel, lein / porcellus Trojanus, ein gebratenes und mit unterschiedlicher Speis gefülltes Schweinlein.

porcetra, porca, quæ semel tantum peperit, scrophia, quæ sæpius.

porcus majalis seu castratus, verschnittene Sau oder Eber / serratius, mit Schotten gemästet / saginatus, gemästet / colluviatus, mit Spülwasser gemästet / glandinosus, trübsichtig / grandinosus, pfingst / porcularius, der Schweinefleisch verkauft / porcarius, Säuhirt / Säutreiber / porculator, Schweinmeister / porculatio, das Schweinmästen.

pori, Plin. Schweißlöcher des Leibs / cuticularis meatus.

porphyrio, fremder Vogel mit langen und rothen Hals.

porphyrites, rother Marmelstein.

porrigo, mis, Schuppgrind des Haupts.

porrum, porrus, Lauch / sectile, sectivum, Tarentinum, Schnittlauch / der sich voneinander theilet oder spaltet / capitatum, Breitlauch / parraceus color, lauchgrün.

porta aversa, occulta, Einlaß in die Stadt.

porticus, bedeckter Gang.

portitor, Trager / Überführer aus Gestad oder Lende / Zollner / portorium, Schifflohn / Zollgeld / Lendgeld / portus, Meerhase / Schiffslende / Locus importuosus, da übel anzulenden.

portulaca, Burzel oder Bürgel / herba, cujus radix edulis.

posca, Gesindwein / Essig und Wasser.

poscenium, hintere Spielbühne.

post-

Index III. Latino-Germanicus.

posthuma proles, Kind / nach des Vatters Tod geboren.	pochondriis, aliàs pro diaphragmate.
postica, posticula, posticum, posticulum, hintere Thür / postica san-na, Hinterrucks spötteln.	præcox, ocis, frühzeitig.
postilena, Schwanz; Riemen des Pferds.	prædatitia pecunia, Gell. Raubgeld.
postis, Thürpfost / daran die Thür hängt / postes, die Pfosten beiderseits.	prædiatorius adj. quod ad prædium pertinet.
postliminium, Wiederkunft / Wiedererhaltung der Güter / so im Krieg verloren / oder eines vermeynten Todens.	prædium, ligend Gut / prædiosum, Gütlein / prædium clientelare, beneficiarium, Lehen Gut / prædiatorius eques, Ueberreutter.
postomis, idis, Biß am Zaum.	prædo, Straßenrauber.
poterium, Trinckgeschirrelein / potulentus adj. rauschig / poterium Samiosum, Plaut. klein Trinckgeschirrelein.	præfectus classis, Admiral in der See; Flotte / Obrister des Schiffzeugs / præfectura, Bogten / præfectus prætorii, Marschall / largitionum sacrarum, thesaurarius vulgò.
portionatus part. Svet. getränckt.	præferratus adj. mit Eisen vorn be-schlagen. (stellt.
potistris, Vögel-Trinckgeschirrelein / ποτιστρίς, Græcè.	præfica, Leidfrau / zum Weinen be-præfiscini hæc dixerim, ohne Ruhm zu melden.
potorium, Plin. Trinckgeschirr.	præflorare, Gell. die Blumen vor-abbrechen.
præbenda, orum, Holz und Salz-Reichung für die Gesandte / item, Servis für die Soldaten / Gell.	præfractus adj. hartnäckig.
præcentor, Vorsinger / Anstimmer / præcentoria tibia, vorpfeiffende Schalmey.	præfurnium, Ofenloch.
præcidaneæ feriæ, Feyer-Abend / præcidanea hostia, vorgeschlach-tet.	prægustator, Credenker.
præcinctorium, Junio, Semicinctiū, Martial. Succinctorium, Nonnio, Schurk-fleck / Fürst- / vulgò an-tipendium, cuidam propendium, Fürhang. Præcinctiones, Gurt in Gebäuden / Absatz der Gänge zwi-schen den Staffeln-Ordnungen im Schau-platz / Gesims.	prælia latronum ludere, den Schach-spielen.
præcisè negat, gut rund / durchaus.	prælicenter, Gell. freventlich.
præco, Ausschreier.	præludium, Vorspiel / Præambel.
præcordia pl. das Herz um das Ein- / præcordia, das Herzkfell / aliàs pro hy-	prælum, Trottenbaum / Preßbaum.
	præpilatæ hastæ, vornenher gespißt.
	præposterus adj. hinderst zu förderst.
	præputium, Vorhäutlein.
	præs, prædis, Bürg oder Borg / Pfandsmann / Geld-Bürg gegen der Obrigkeit.
	præscriptio, Verjährung / Erfikung / præscribere, ein Gut in Zeit des Rechtens erfiken und verjähren lassen.
	præsemen unguium, der Nägel Abschnitz / corii, des Leders.
	prætepe, præsepium, Stall / Kripp / Futter;

Index III. Latino Germanicus.

Futterbarn / præsepia, Wein um die Zäun.	primicerius, Cassiodoro, præcipuus Notariorum.
æses limitaneus, Marckgrav.	primipara, die zum ersten gebiert.
æsidium, Besatzung.	primipilus, Hauptmann der ersten Rott oder Geschwaders.
æstega, æ, Ort unter dem Dach halb bedeckt.	primores, primates, die Fürnehmste / primatus, das fürnehmste Ambt.
æster vel prester, g. éris, grosse schwarzespreckelte Schlange.	principia pl. die tapffersten Männer in der ersten Schlacht, Ordnung / principes primores in acie, primi mani primæ legionis milites, secundani secundæ, tertiani tertiae, quartani quartæ, &c.
æstigiæ, præstigium, Verblendung / Zauberer / præstigiator, præstigiatrix, Verblender.	pristes, pristis, Gattung eines Meeresfisches / ite, ein lang schmal Schiff.
æstinare, kämpfen.	privatus homo, gemeiner Mann / der keine Obrigkeit ist.
æstites Divi, Haus, Patron / Nothhelfer / Hülf / oder Schutz, Heilige.	privignus, privigna, Stieff, Sohn / Stieff, Tochter.
æsul à præsiliendo dicitur, summum à Saliis, Catachrêsis.	privilegiarius, Ulp. non privilegiat?
æsultor, Vortänzer.	problema, atis, Frag oder Zweifel, stück / Fragstück. Quæstio in utramque partem agitabilis, disputabilis, disceptabilis, quæstionem aliquam in familiare colloquium adducere, exenterare, de ea differere, dissertatio, ein Discurs führen / ein Frag führen / ein fürgebrachte Schlußred ausführen / ein dunkle Schlußred mit mehreren erleitern / erörtern.
æsumtio, Plin. Iun. Vermuthung.	proboscis, idis, Schnauz eines Elephanten / Schweins / Igels / Rüssel.
ætexta, Römisch Kleid mit Purpurbrem.	procella, Sturmwind.
ætextus, Schein / Vorwand.	procæres pl. die fürnehmste Herren / item, Trag, oder Krachstein / Balckenköpff / welche tragen / procerum segmenta, Pfassenschnitt.
ætor, Schultheiß / Amtmann / Richter / prætorium, Richthaus / Rathhaus / Königlich Haus / Drübristen Zelt / prætoria porta in castris, das Haupt, Thor.	procestrium, Fleck oder offener Gang.
ætor capitalium rerum, latrunculator, Ulp. Kriegs, Schultheiß / Blutrichter / Profos.	prociencia, æ, wann am geib was heraus gehet / prociencia sedis, Plin.
ætor castrensis, Kriegs, Richter / Ital. Adjutant.	proclinationem non habeat ædificium, Vitruv. soll keinen Bauch haben.
ætorianus miles, Quardi / Knecht / Trabant / Hellepartierer.	
ævaricator, der den Gegentheil hilft / und seine Parthen verläßt.	
andiolum, Imbiß / Mittagmahl.	
asinus color, lauchfarb / grasgrün / safftgrün.	
atum falcibus confectari, ficilire, die Wiesen schropffen / nachmachen / pratulum, Wieslein.	
ecies hororiæ, die sieben Tagzeiten der Gebet / precarius adj. bittweis / und was auf eine Zeit verlassen.	

Index III. Latino-Germanicus.

procoeton, Bartstuben/Nebenkam-
 mer/Vorkammer.
 procubitores, Feste, die wilde Nacht
 gegen den Feind/verlorne Schild-
 wacht.
 procudere, schmitten/dengeln.
 próculus, der geboren ist/da der Vat-
 ter aus war/oder gar alt.
 procurator, Anwalt/Gewalthaber/
 Schaffner / annonæ militaris.
 Proviantmeister.
 procus, Buler/procare, bulen.
 progymnasma, atis, Verübung.
 projectura, sine auctore apud Calep.
 habet Prompt.
 projectura, corona, Gefims/Schupf-
 dächlein/Ercker/Bordach/proje-
 ctum, Traussdächlein/ projectum
 clavis, der Bart am Schlüssel.
 proletarius, Kinderreich.
 prolyta, Licentiat der Rechten.
 promercalia, promercalis res, das
 man verkauffen kan.
 prominentia, æ, Fürschuß am Ge-
 bäu/ Ausladung der Schreiner-
 Arbeit.
 promnestria, matrona pronuba,
 conciliatrix & auspex nuptiarum,
 Ehrmutter. (Meer.
 promontorium, Vorberg gegen dem
 promoscis & promuscis, idis, Rüs-
 sel eines Elephanten oder einer
 Mueken.
 promptuarium, promptuaria cella,
 Speis:Gaden:Keller:Gewölb.
 promulsis, idis, Weinmeth/promul-
 sidarius, Methsieder/ vasa pro-
 mulsidaria, Geschirr darzu/ item,
 Vornachtmahl bey den Alten.
 promus condus, Speismeister.
 proneptis, Kinds:Kinds Tochter.
 pronuba, Ehrmutter / Kränklein:
 Jungfrau in der Hochzeit/Braut-
 führerin.

propágo, inis, alter Rebstock / Ges-
 schlecht/propagare, Rebstock ein-
 legen / fortpflanzen.
 própala, der aus dem Laden ver-
 kauft. (chen.
 propalare, sine auct. offenbar ma-
 propnigeon, Plin. Iun. propnigeum
 Vitruv. Ofenloch / warme Kam-
 mer bey der Stuben.
 proplasticè, Kunstmödel zu machen.
 propóla, Fürkauffer/ Hucker/propó-
 la miscellaneus, minutarius, fru-
 tarius, frivolaris, Pfragner/no-
 stratibus farinarius, Melber.
 propontis, idis, das enge Meer bey
 Constantinopel.
 propudium, ehrvergessener Mensch/
 Spottschand/propudiosus,
 propugnaculum, Bollwerck/Pasten/
 Vorschanz/propugnaculi rostro-
 rum, Spitze des Bollwercks/pro-
 pugnaculum lineæ rectæ seu pla-
 niforme, platt Bollwerck / pro-
 pugnator, Stadt: Beschützer/
 Vertheidiger bey Gericht.
 propylæum, Kirch:Portal / Gebäu
 vor der Pforten/Vorschopff.
 prora, der vordere Theil des Schiffs/
 proréta, der vorn am Schiff Sorg-
 trägt.
 prorex, Vice:König.
 prorogatio, Aufzug/Fortsetzung des
 Gesetzes.
 prosa, ungebundene Rede.
 proscenium, öffentliche Spielbühne/
 locus ante scenam porrectus, ubi
 pulpitem; scena fuit altior pul-
 pitò.
 próscholus, Unterschulmeister.
 proscriptio, die Acht.
 profélytus, Fremdling/ der das Jü-
 dische Gesetz angenommen.
 profeucha, Bettler:Hütt.
 prólocer, Schwebervatter / prólo-
 crus,

Index III. Latino-Germanicus.

crus, des Manns Anfrau/conso- ceri, Gegenschweher.	pssecas, pluvia tenuis, Staubregen.
prostibulum, unehrliches Haus oder Weib.	pseudóthyrum, falsche Thür.
profubulæ, Stangen oder Zincken am Hirschhorn.	psilæ, glatte Teppich/psylum, Floß- Kraut.
prothyrides seu ancónes, blinde Flügel der Thür/Thürkleidung.	psilóthrum, Schwarzwurk, Salb/ davon das Haar ausfällt. Schab- messer der Lederer.
próthyrum, Vorthur/ Flek vor der Stuben. (Schrift.	psittacus, Papagen.
Protocólon, erster Entwurff einer	psora, Grind/Raud.
protomyta, Erb-Priester.	pterygium, vitium oculi, Fell oder Augenstarr.
protoplasti, Erstgemachte / Adam und Eva.	ptisana, Gerstenmehl/ Gerstenbrüh- lein/cremor hordei, ptisanarium, Gerstenmus/item, die Pfan dazu.
prototomi, erste Krautstengelein.	puer, mannbar / Jüngling bey 14 Jahren/Mägdlein bey 12.
prototypum, das erste Vorbild.	publicatio bonorum, Vergantung.
prótropum, der erste Most / Vor- lauff.	puer, puerulus, puellus, pusio, pupus, Knab/ Knäblein/Kindlein/pupa, Dochterlein/pupula, puer lactens, saugend Kind/expositus, projectitius, Findel Kind/subdi- titius, suppositus, supposititius, Wechselbalg/collactaneus, an ei- ner Brust gesäugt.
proverbium, adagium, parœmia, Sprüchwort.	puérpera, Kindbetterin / puerperi- um, Kindbett.
proxenéta, Unterkäuffler / Unter- händler/proxeneticum, sein Lohn.	pugillares, pl. Schreibtäfellein.
pruina, Reiff/ oder zusammengefroren	pugio, pugiunculus, Dolche/ Dölch- lein.
pruna, Blut. (Thau.	pugna stataria, bestehende Schlacht.
pruneoli seu spineoli, Gattung der Pflisserling/Rehling.	pugnus, Faust/pugillus, Hand voll.
prunum, Pflaum/ Kriech/ hórdea- rium, weisse Pflaum/cereum, cé- rinum, Spilling / asinarium vel asininum, Rosspflaumen/, Dama- scenum, Zwetschgen/passum, ru- gosum, durre Zwetschgen / pru- neolum, prunulum, prunum sil- vestre, Schlee / prunus, Pflau- men; Baum / prunus silvestris, Schleestaunden/Schleedorn.	pulegium, Polen / herba pulegium agreste, klein Bachmunk/nomen habet à pulicibus, quòd eos fugit incenso flore.
prurigo, inis, pruritus, das Beissen oder Jucken der Krätze.	pulex, icis, Floh.
prymnesium, funis anchorarius, Ankerseil/prymnesius, Pfahl am Gestad / daran man die Schif bindet.	pullaster, pullastra, junges Hünlein/ pullarius, Hennenhüter/ Henne- mann/pullatio, vel pullities, fœ- tura pullorum, Brütung/pullu- lare, herfürschiessen. Pullulatio florum vasculis intercepta, ge- häßletes Geschos.
psalterium, Harffe/psaltes, Harffen- schläger.	

pulligo, inis, *Plin.* schwärzlichte Farb.

pullus, junges Thier/ Hünlein/ **pullus equinus**, Füllen/ **pullarium fulcrum**, Hünnerstanglein.

pulmentum, Nus vom Mehl gekocht/ **pulmentarium**, **pulmentarius cibus**, allerley Gemüs.

pulmo, Lunge/ **Gelung**/ **pulmonaria**, Lungenkraut/ **pulmonarius**, Lungensüchtig/ **pulmonis vitulini appendicula caro**, Brieslein/ **taleoli pulmonis vitulini affi.**

pulmonea poma, wie die Lungen gestaltet/ rund.

pulpa, **pulpamentum**, Schleckerbißlein/ Fleisch des Arms oder die Maus/ Fleisch ohne Bein/ **pulpa arboris**, das Mark im Holz.

pulpitum, erhebetes Schaubrücklein/ Cangel/ erhebetes Ort für die Pfeiffer/ Pfeifferstuhl/ **pulpitum templi**, Vorkirch.

puls, Nus/ **pulticula**, Müslein/ **pultarius**, Nuspfann/ **pultriphagus**, Nusfresser/ **puls ex recens defæcato butyro crispata**, Schmalzfoch/ **pulticula ex ovis cum lacte & saccharo coacta**, Schlüsselmus/ **scutellatam dixeris**, quia in scutella coquitur, **puls ex ovis butyratis crispata**, Eyeremus/ **pulticula vinaria**, Weinmus/ **amygdalina**, Mandelmus.

pulverare, Erdscholl zubrechen/ sich im Staub umwelken/ **pulverare**, *Plaut.* er ist voller Staub.

pulvinar, **pulvinarium**, Küss/ **pulvinus**, item, **pulvillus**, Küsslein/ **Mehfuß**/ **pulvinatus**, adj. aufgeblasen wie ein Küss/ wie ein Küss gestaltet/ **pulvinatæ placentæ**, Pösterlein/ **pulvinus scorteus**, ledern Küss/ **cubitalis**, für die Ellen-

bogen/ **subalaris pulvillus**, Achselfuß/ item, **pulvinus**, eine rund gefugelte Füllung in der Säulen/ item, erheberte bauchete Rundung/ oder Vorschos im Gebäu/ item, Kraut oder Blumen, Bett/ **pulvini**, unterster Liegbaum/ **Sandhauffen im Meer**/ **pulvinatus**, gefugelt rund/ **pulvinus agrorum oblongus**, Rain/ **pulvillus**, concisò olere factus, Krautbölsterlein. **Pulvinaria Deorum**, Götzen Tempel.

pulvis nitratus, **nitreus**, **tormentarius**, Schießpulver/ **scriptorius**, Streupulver/ **pulveraria pyxis**, Streubüchß/ **Pulver**, Flaschen. **Pulvisculus**, **piperis**, **croci**, **cinnami**, **nucis aromaticæ**, Gewürß Stüpp/ **odoratus**, Pulverrauch/ **Stüpppulver**.

pumex, Reibstein/ **Binsenstein**/ **pumicare**, mangen.

pumice oculi, hart weinend.

pumilio, **pumilo**, Zwerg/ **pumilius**, *Statio*, **pumilius**, *Sueton.*

puniceus color, Castanienbraun.

pupillus, Waise/ Vatterloß.

puppis, Hintertheil des Schiffes/ die Schnarrn.

púpula, Augapffel/ **pupilla**, Augstein.

purgamentum, Rehrkohlt.

purpuraria officina, Purpurfarb.

purpurissum, Anstrich/ **purpurascit**, ist braunroht.

pus, **uris**, Eiter/ **purulentia**, Eiterwerck.

pustula, Blätterlein/ **pustulosus**, voller Blätterlein/ **pustulatio** **rum-pitur**, das Eiter bricht auf.

púfula, Brodblätterlein/ **Glochfeuer**/ **ignis sacer**, **pufulosus**, ders hat.

putamen, Schelße/ **Nußschall**/ **Ab-schnitz**.

putare

putare rationes, fleißig zusammenrechnen / Rechnung übersehen.	pyxidatus, Plin. das einer Büchsen gleich sieht.
putator arborum, Baumsauberer.	pyxis, pyxidula, Büchse / Büchselein etwas aufzuhalten / pyxis nautica, Compaß/Seebüchse.
putei crepido, Brunnlehne / putei os, Brunnenmaul / puteal, Deckel des Brunnen / Richterstuhl / Liboni, bey den Römern / putearius, Brunnengraber.	2. Quadra, viereckichter Teller / vierdter Theil eines Stücks.
pyctaciū, Register / Schreibtafelein.	quadrans, 6 Loth / 3 Unzen / quadrans floreni, ein Ort / 15 Centner / quadrans pedis, 4 dwerch Finger / oder 2 Zoll / seu palmus minor, quadrantaria meretrix, eine leichtfertige Bettel.
pygargus, weißgeschwänzter Adler.	quadrantal, vide amphora.
pylæ, enge Paß / Clausen.	quadrare, conquadrare, gevierdt machen / in quadrum dolare, in das Winkelrecht machen / quadratarius lapidum expolitor, sector, cavator. Ars quadrataria.
pyloclastrum, Petard / Instrument die Stadthor aufzusprengen / cui-dam insititium tormentum.	Sidonio. quadratus, quadriarius lapis, vierecket / wolgearbeitet.
pylorus, inferius os ventriculi.	quadrarius adj. viereckicht.
pyra, Holzhauffen zum anzünden.	quadrassis, quatuor asses, ein Bagen / aut strictius loquendo, ein Dreher.
pyralis, Arist. pyralis, pyrausta, Athen. & Gaz. Liechtmück / Feuerwürmlein.	quadratus homo, vierschroëtig / besetzter vier Leib.
pyramis, idis, viereckichte Säul wie ein Regel gespißt / pyramis chartacea, Scharmügel.	quadrificus, in ein Theil gespalten.
pyramus, Brunnfäpplein.	quadriga, ein Wagen mit 4 Rossen bespannt / quadrigula, Wägelein / quadrigarius, Fuhrmann darzu / quadrijugi vel quadrijuges, vier Ross zusammen gespannt.
pyrethrum, Bertram / herba.	quadrirémis, ein Schiff mit vier Ruder Ordnungen.
pyrgus, Trichter oder Becherlein / darinn man die Würffel rüttelt / turricula gradatim excavata.	quadrírotus adj. das vier Räder hat.
pyrites, Feuerstein / Erzkstein / Arabicè marchasita.	quadrivium, da vier Wege voneinander scheiden / Kreuzweg / Kreuzgassen.
pyróboli, Feuer Pfeil / Feuer Kugel / pyróboli chartei & chartacei, Schlag / Ragetlein.	quadruplator, Ohrentrager / Beräther / Aufstecher umbs Geld / quadruplicari, vielfältig machen.
pyrocorax, pyrrhocorax, Stein Dohle / Rab mit gelben Schnabel / Berg Dohle / Berg Rab.	quæsitōr, Richter über das Male,
pyropus, Feuer roth Edelgestein / Rubin.	
pyrotechnica, Kunst im Feuerwerk / pyrotechnites, Feuerkünstler / pyrotechnicus.	
pyrrhicha vel e, Schwerdt Tanz / pyrrhicharius, Schwerdt Tanzer / à Pyrrho inventore.	
pytina, Weinbutte,	

fiß/quæstio, strenge Frag/quæstitor generalis causarum militarium, Italis auditor generale.

quæstor, Rentmeister / Pfennigmeister.

quæstuariæ artes, um den Gewinn, gewinnfam / quæstuolæ.

qualus, Sieb, oder Seihkorb / geflochter Korb / Mehtrühlein / qualillum, idem.

quartarius, quarta pars sextarii, Quårtlein Wein / vierdter Theil der Maß.

quartum Consul, zum vierdtenmal.

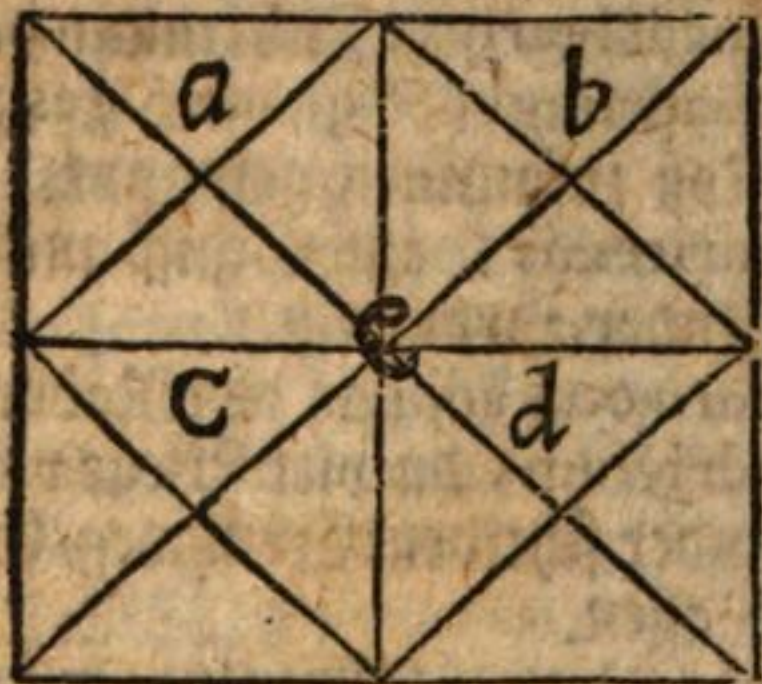
quercula, Gamanderlein / Vergiß mein nicht / herba.

quercus, Eichbaum / quercus ferrabilis, Segreis / quercetum, Eschwald.

querquedula, Kuckentlein / quia querquerô seu gelido tempore maxime apparet.

querquera febris, Gell. kalt Fieber / kalt-schaurisch.

quincunx, fünff Unken / zehen Loth / item, gewisse Ordnung der Bäume / welche / wie etliche wollen / nach Gestalt des Buchstabens V gerichtet ist; andere vermennen / es sey eine Ordnung in fünff Sternen oder Creuz abgetheilet / also:

quincunx usura, fünff von Hundert.

quiqueremis, Schiff mit fünff Ruder-Ordnungen.

quinqertium, quinqertio, vident pentathlum.

quisquiliæ. ausgekehrter Staub / Baumreise / hinwürffig Ding / polentaceæ Trebern.

R.

Rabula, Schwäger / Schreiner / Zungendrescher.

racemus, Weintraub / oder vielmehr der Drapp an Trauben / daran die Beer hangen / item, was von Früchten der Gestalt eines Weintrauben hat / racematio, die Nachlesung.

radiatio, reluminatio, Widerstrahlung.

radicula, Würzelein / speciatim, Rettig.

radius, Rinz oder Ruthen / Kleinere Armpfeiffe oder Weinspindel / Meßruth / Strickelrühlein / radii crocati, Eherstrigelein / radius, Streichholz / radius geometrarum, Maßstab / Weberschifflein / Radspeich / radius temonis, vorderer Nagel an der Deichsel / nostratibus, der Lohner / Strahl / radii nitrati, Feuer Raggetlein / pulvere tormentario farti.

radix, Wurzel / radix unguium, Nagelwurz / dentium, Zahnwurz / radix capillamentis fibrata, die Faserlein hat.

radix montis, der unterste Theil des Bergs.

ralla, dünn Kleid.

rallum, Pflugschaar / Pflugscheerer.

radula, Ribeißen / Raspe / Schaber / Reisser der Schuster / die Runzel zu machen / striata, Knefelholz der Schuster.

ramale, abgehauener Ast / ramus, Ast / Zweig / ramalia pl. der Palmtag / Reuser / ramentum, abge-

schas

schabenes Schnitzlein/ Feilstaub/	ctus, à rationibus, Cammermei-
Reuß / ramentorum crines, Ho-	ster / Cammer-Präsident / Pfens-
belspau/rami cornuum, die Zinckē	ningmeister/ Rechenmeister.
des Hirschgeweihs/ramulosa fo-	ratis, Floß/ ratiarius, Floßmann.
lia, Blätter mit vielen Aederlein /	ratis scirpea, Büschel Dimsen zum
ramus frondosus, Ast mit Laub.	Schwimmen.
rameus adj. <i>Virgil.</i> von einem Ast.	ratiuncula, <i>Cic.</i> schlechte Erweisung.
Ramentum, klein Abschnitzle.	rauca, Echwurm.
ramex, icis, Bruch / Karnisel / ra-	raucédo, raucinas, ravis, Heisere /
micosus, adj.	raucus, heiser.
rana coaxat, der Frosch schreyet oder	raudusculum, antiq. verbum, unge-
quaxet / ranula, Fröschlein / Ge-	schlagen Silber.
schwär unter der Zungen/ ranun-	ravus color, schwarz-gelb/ravilia, æ,
culus, Fröschlein/ Hañensfuß oder	der schwarz-gelbe Augen hat.
Ranuncel/herba, flos, Schmalz-	reátus, <i>Mart.</i> status & conditio reo-
blümlein / Sardonia <i>Solin.</i>	rum. (der auf.
rancor, <i>Fulg. Pallad.</i> der Gestand vñ	rebellant vulnera, <i>Plin.</i> brechen wie:
Schimmel/ rancidus, schimlicht.	rebellio & rebellium, subst.
rangifer, Rainiger / Thier gleich	rebitare, wiederkehren.
dem Hirschen oder Elendthier.	recalvaster, Kahlkopf um die Stirn.
rapa vel rapum, rapulum, Rub /	recensere exercitum, mustern.
Rublein/ rapina, Rubacker / ra-	receptaculum, Einfegung/Behalt-
pum silvestre, Rapunzel/ rapacia	nus, Ort/ receptator, Aufhalter
vel rapicia pl. tenuiores raparum	der Schelmen.
frondes, Rubenfraut / rapi fla-	receptus, Abzug vom Streit/ Feld-
menta, nervi, crines, die Seel der	schank / receptui canere, den
Ruben/ rapæ terræ, orbicularia	Streit abblasen / receptus redu-
tubera, Erdäpfel.	ctus, <i>Ital.</i> redutt.
ráphanus major, Kree/ Meerrettig/	recessus, Absonderungs-Ort/maris,
ráphanus vel ráphanis, idis, Ret-	Ablauff des Meers / item, reces-
tig/ ráphanus silvestris, Erdnuß.	sus, regressio, innerliche Ver-
raptim ludere, den Ball auffangen	schankung.
und widerschlagen oder werffen/	recellere, den Leib zurück biegen /
um den Ball reißen.	rückling niederwerffen.
raripilus, <i>Col.</i> dünnhårig.	réchamus, Zugscheibē oder Rädlein.
rañle tornô, sauber gebugt und po-	recidivus, adj. wiederfallig.
stirt.	reciprocatio maris. Ab- und Zulauff/
rafor, ein Kraker auf der Lauten /	seræ, das Segen / aspera spiritus
Zittern/der nicht viel kan.	reciprocatio, das Rassel.
rastrum, ein Rechen/ Karsten/ Ege-	recisamentum, Abschnitt.
rastellum, Rechlein / Strichzie-	recrementum, Unrat / was sich zu
herlein / musicorum instrumen-	Boden setzt/ was man hinwirft /
tum ad ducendas lineas.	recrementum vitri, Glasgallen.
rationum vel ratiociniorum præfe-	recuperator, Commissarius in Ge-

Index III. Latino-Germanicus.

richts, Handeln/ recuperatorium judicium, Cic. Commission, Re- vision, Rath.	cubi, Ellenstab / regularis, Plin. nach dem Richtscheid gemacht.
recutitus, beschnittener Jud.	regulus, Basilisk, Schlang/ König, lein / Vögelein / Goldhänlein / Zaunschlupfferlein.
redemptor, susceptor operis facien- di, der ein Werck zu machen an- nimmt / Erlöser der gefangenen/ Zollkaffer.	rejectanea pl. hinwürffig Ding/ re- jiculus adj. verwürfflich.
redhibitio, Zustellung desjenigen/so jemand wider Kauffs, Gebrauch und Recht an sich erkaufft hat.	reliqua, orum, reliquatio, Schulden; rest/ reliquari dep. die Restant/ an einer Rechnung schuldig bleiben.
redimiculum, tænia, Hauptbinden/ Hutschnur.	remex, igit, Ruderknecht / remex, Ruder/remigio, Ruderung.
reditus, Zins und Gült.	remora, Verhinderung/ ein kleiner Meerfisch/ Græcis echenéis, idis, der ein Schiff inhält.
redivia vel reduvia, Abschelung der Haut on Fingern / Nagel, Ge- schwar/Burm am Finger.	remulus, Seil / mit welchem das kleine Schifflein an das grosse Schiff gebunden/remulcō trahe- re navem, mit dem kleinen Schiff- lein das grosse Schiff ziehen.
redulcerare, wider schwierig machē.	ren, renis, der Nieren.
reduncus adj. hinter sich gekrümmt.	renutus, Plin. Abschlagen mit dem Haupt.
refectio, refectus, subst. Labung/ Nahrung. Refractor ærarius, Pfannenslicker.	repages, repagulus, Riegel für die Thür / Rothstall der Roß/einge- fangene Schrancken.
refractarius, widerspenstig.	repandum os, überworffenes Maul.
refractariolus, Cic. etwas wider- spenstig.	repastinare, brachen/repastinatio.
refractio, Opticis, Wiederstrahlung.	repens adventus, Cic. gählinge An- kunft.
refrenare aquas, Wasser schwellen.	repertorium, Ulp. Register / Such- buch/Innhalt.
refrigeratorius adj. Plin. kühlend.	repetundarum vel de repetundis actio, Klag wegen des ungerech- ten Ampts-Geldes / vortheilige Amthierung.
refugus capillus, das sich hinter sich zieht/rejicinus, Apul.	replicationes, Ictis, Gegenred/Aus- nehmung.
refusio, Zu- oder Anlauff des Meers/ refusio sumptuum, Erstattung der Unkosten bey Gericht.	replumbare, auflöten.
regalia pl. Königliche Freyheiten/ item, der H. drey Könige Tag.	repositorium, Behaltнус, Kasten/ Credenz, Kasten/Tragbrett..
regesta, Budæo, vulgò registra.	repotia, Nachhochzeit.
regius morbus, Selbstucht.	reprobi nummi, schlimm Geld.
regula, Winkelmaß / Maßstab / Richtscheid/ Regel/Linial/Leiste/ Stäblein oder Stab/Pofament/ Porten/regulæ undatim striatæ, geflamnte Leisten/regula calcea- ria, Maßram der Schuster regu- la cubitalis, vel fescubitalis ali-	reptatus, us, das Kriechen/Rutschen. repul-

Index III. Latino-Germanicus.

repulsa, Abschlagung des Begehrens.	Docke der Drechsler / retinaculum adstrictorium, Feilkloben des Schlosser.
resarrire, wieder jätten.	retrimenta uvarum, Weintreber / retrimmentum, Unraht / Rehrloht.
rescriptum Principis, Fürslicher Bescheid oder Befehl.	reus, Beklagter / Schuldiger.
resecrare, wieder bitten.	rex vini, arbiter bibendi, Trinckmeister.
resegmen, Abschnitt.	rhacoma, Pan. rhecoma, rhapsonticum, Arabicè rhabarbarum rhadages, & rhagadia, Plin. Schrunte in Händen oder Füßen.
refes vel reflex, faul.	rhamnus, weisser Stechdorn / Kreuzdorn / bacca rhamni, Kreuzbeer.
reflex, icis, abgeschnittene Rebgerste.	rapfodia, Zusammenslickung der Reimen. (Kutscher.
resimus, der eine überworffene Nase hat.	rheda, Kutschwagen / rhedarius, rheno, Belzrock.
resina, Harz / resina fricta, pix arida, Colophoni / resinofus adj. resina lentiscina, Mastix / resina laricea, larigna, Terpentin.	rheuma, atis, Hauptfluß.
restibilis ager,, der jährlich wieder gebaut wird.	rhinoceros, otis, Nasenhorn / animal.
restio, Plaut. Seiler / Galgen, schwengel / restis, Strick / Seil / resticula, Stricklein.	rhodia, radix, Rosenwurk.
restitutio in integrum, Einsetzung in alten und vorigen Stand.	rhododaphne vel rhododendros aut rhododendron, Rosenbaum / Off. oleander, Oleander / Ständlein / welches Blüh hat wie die Rosen / und Blätter wie die Lorbeer.
rete, Netz / Fischgarn / rarum, seu grandi maculâ, das grosse Maschen hat / rete jaculum, Zug, oder Wurfgarn / retia pl. reticulata indago, Jägergarn / nebulosum rete, Garn für die Schnepffen und Grammet's Vögel.	rhombus, viereckichter Spitzweck / Garnhaspel / Spulrad / item, piscis, Merbut oder Tarbot.
reticulatus adj. vergittert / gestrickt / reticulata tibialia / gestrickte Strümpf / fascia, gestrickte Binden / reticulator tibialium, Strümpfstricker / retiarius, Fechter mit Netzwerffen / reticulum, Zuggarn / Netzelein / Ragget zum Ballspielen / reticulum capillare, gestrickte Weiberhauben / æreum, ferreum, Drat, Gitter.	rhomphæa, Schlachtschwert.
retinaculum, Heber / Halter / Zwingstock / Hebband / Klamme / Ziegel am Zaum / retinaculum ferreum, seu uncus ferrens, Klamme der Zimmerleut / cochleatum, Zwing, Schrauben / versatile tornionum,	rhonchus, das Schnarchen.
	rhopalum, Glocken, Schwengel.
	rhythmus Reim.
	rhyrium, krumm Geschirr wie ein halber Mond. (lein.
	ribes, Staud der S. Johannesbeer.
	rica, ricala, Weiber, Schleyer.
	ricinum vel ricinium, Weiber, Klagmantel.
	ricinus, Hundslaus / Kreuz, oder Wunderbaum / seu palma Christi, herba.
	ridica, Nebstock / (Fiebers.
	rigor, Strenge / Härte / Schauer des

Index III. Latino-Germanicus.

rima, rimula, Rluft / Riß / Spalt / Klumfen / Schrunde.

ripa, ripula, Gestad / riparius, Gestadhäter.

riscus, Mauerfäfflein / Reiftruben.

rituales libri, Ceremoni: Bücher / ritus, Brauch: Weis.

rivalis, Mitbuler / rivales, die am Bach wohnen.

rizotomus, Wurkelgraber.

robigo vel rubigo, Brand des Getraids / Rost / Melthau / robigalia, Tage / da man ums Getraid geht.

roborarium, Thiergarten.

robur, oris, Stårcke / Reichenstock / robustus carcer, Liv.

robus, bester Weis.

rópalum, Glockenschwengel / clava.

ros, Thau / rorarius miles. Schar: müßler im ersten Angriff.

rofaceum oleum, vinum, acetum, aus Rosen gemacht.

rosa Milefia, rothe Rosen / Junonia, Lilien / Mariana, Marienröslein /

rofacea aqua, Rosenwasser / rosa canina, sylvestris, Hagenbus / Heckenrosen / rosa moschata seu Damascena, Damascen: Röslein /

purpurea, Rohlrosen.

rosio stomachi, Herk: oder Magen: weh / item, der Sod.

rostrum, Schnabel / Schwanz / rostrum veëtis, Schnabel des Hebeisens / rostellum muris, avis, Schnäbelein.

rota, totula, Rädlein.

rotula versatilis in formam crucis, Drehereuz.

rubellio, rubecula, Rothbrüstlein / Rothtröpflein / avis.

rubellus, röhthlicht / subrubicundus, rubicundulus, rothbrecht / rubidus, schwarzroth.

rubeta, Gartentrot.

rubia, Farberrohthe / herba, radix. rubicilla, Rothschwänklein / avis. rubiculi, rubelli, pisces, Rothanglein.

rubrica fabrilis, Rötelsstein / rohte Dinten / rubricam dirigit oculo, schlägt die Schnur an / missets der Schnur nach.

rubus, Brombeerstaud / rubus idæus, Hundsbeerstaud / morum rubi, Brombeer.

ructus, Koppen oder Grolzen.

rudens, grob Schiffseil.

runderarium cribrum, Apul. den Urbau zu reutern / rudetum, wo viel Urbau.

rudicula, Rührsteck / Kochlöffel.

rudimentum artis ponere, deponere, Lehrling werden.

rudis adj. grob / ungehobelt / item, subst. ein Steck oder Stäblein der Frengelassenen / Fechter: Duseck /

rudarius, solcher Fechter / rudibus batuere, mit Dusecken fecht.

ruditus, Eselgeschren / Gigaggen.

rudus, eris. Urbau / Bruchstein von alten Gebäuen / Beschütt / novum, erstgebrochen / vetus, redivivum, altgebrochener Stein /

runderare, ruderatio, mit Stein: und Kalch: gemüßel etwas beschütten / rudus statuminare, Steingemüßel mit Kalch vermischen /

eruderare, die alte Stein oder Urbau hinwegraumen / rudetum, ein Ort / da allerley Scherben und Beschütt.

rufus, feuerroth / rothbrecht / rufulus, item, eine Gattung der Psiferling / rufare, roth machen.

ruga, Runzel / Falten / rugat pallium, Plaut. der Mantel hat Falten / ist runzlicht.

rugitus, Brüllen des Löwen.

ruina, Fall / Einfallung.

nulla,

rulla, Pflugscharrer.	bulétum, Sandgrub/sabulosum, glareosus, griefig/
ruma vel rumen, Dutten / item, Gurgel der Thier / ruminare vel ruminari, wiederkäuen.	fabura Sand des Schiffbodens.
rumex, icis, Grindwurz/rumex sativus, vulgò spinachia, Spinat / herba edulis.	faccarum vel faccharum, Zucker / faccharites panis, Markzenban / faccharatum, mit Zucker eingemacht. Saccharatus, adj.
rumor, rumusculus, gemein Geschrey/ oder Sag.	facciperium, Bulgen/Ranken.
rumpi, brachia viriū, vide traduces rumpus seu tradux, Überschoßling / lange Rebgerthen.	faccularius, Beutelschneider / Be- trieger/facellarius, Säckler/fac- culus vel facellus, Säcklein.
runcatio, sarculatio, sarritura, sarri- tio, extirpatio, Ausrentung/ Zö- tung.	facellum, Capell / sacrarium, Sa- cristen.
rundina, Schrothobel / Rauch- bank/ Schrotseg/ Schneidthau/ Schneidmesser/ runcare, ausjät- ten/ ausschneiden/ schroten.	facerdotium, Priesterthum / Prie- sterliches Amt/Würde/Einkömen.
rupes, Fels/rupicapra, Gemß.	facer ignis, Glochfeuer / facer mor- bus, die hinfallende Sucht.
ruptio, Bruch/ vulgò ruptura.	facóma, atis, gleich schwer Gewicht/ Aufleg auf die Waag / das Ge- wicht gleich zu machen.
ruscū vel ruscus Mänsdorn/frutex.	sacra fistula, Ruckpfeiff oder Bein/ sacrum os, das Creuz im Rücken/ sacra spina, desselben Creuzspize.
ruspari antiq. fleissig suchen.	sacramentum militare, zur Fahnen schwören.
russus vel russeus color, leibfarb / vulgò incarnatus.	sacrificales nummi, Opfergeld.
rustica perdix, Schnepff.	sacrilegus, Kirchendieb/Gottesdieb.
ruta, Rauten/ frutex, herba, rutá- tum vinum, rutâ conditum, Rau- tenwein.	saga, Hex / Unhold.
ruta cæsa pl. fahrender Hausraht / was Band und Nagel nicht hebt.	sagéna, Fischergarn/Zuggarn.
rutabulum, Ofengabel/Ofenruckē.	sagina, Mastung/saginarium, Mast- stall / saginare, mästen / Hennen schoppen.
ruticilla, Rotsterk/ avis.	sagittarius, Schuß.
rutilus color, goldgelb / rutilescit ferrum in igne.	sagiunt canes, gehen auf die Spuhr.
rutrum, Grabhau / Pflaster, oder Mertelhauen/ Kornschäufel/ ru- tellum, Kochlöffel / Gelschäufe- lein/ Mehlschäufelein/Krücklein.	sagum, sagulum, Kriegs- Rößlein / Kriegs-Überrock.
S.	sal fossilis, fossitius, gegraben Saltz/ sal Indus, Plin. Zucker.
Sábanum, Loden/Zwilch/ tela gum- mita.	salamandra, Salamander, Thier- lein/ das im Feuer leben soll.
fabina vel favina, Sevenbaum.	salapusius, geschwäziger Knab.
fabulum, grober Sand / Griep / fa-	salar, aris, g. m. klein Salmiling.
	salarium, Besoldung / Dienstgeld / verdienter Lohn.

Index III. Latino-Germanicus.

salarium vectigal, Salzeinkömen/
 salarius quæstor, Salzmeier.
 salarius falsamentarius, der gesalze-
 ne Speis herumträgt/Ensalker.
 falebra, uneben/rauh Ort.
 Salgama pl. allerley eingemacht
 Obs / als Kappern / Cucumern/
 Oliven / salgamarius, der solche
 einmacht oder verkauft. Salgama
 saccharo condita, Zuckerwerck.
 Scriblita salgamaria, cuidam,
 Aepffel, Törtel.
 saliares epulæ, kostbare Mahlzeit.
 salii, salibusculti, Springer/Tänzer.
 salientes pl. Wasser, oder Spriz,
 Rohrē/faliens, springend Wasser.
 salinum, salillum, Salzbüchlein/
 salinæ, Salzgrube/Salzpfañ/fa-
 lis flos, das beste Salz/popularis
 sal, schlecht / grob/ salarium vas,
 Salzscheibe/ falis spuma, falsa a-
 spergo, inis, Meerschäum / falis
 mica, granum, gruma, Salzkörn-
 lein / fale multo urbem defricuit,
 hat seinen Bürgern tapffer ge-
 zwungen/ salitura, Salzung/ Ein-
 salzen / falsamentum, gesalzen
 Fleisch oder Fisch/falsitudo, false-
 do, inis, Salzgeschmack / Salz-
 rasse / falsura, falsugo, falsilago,
 Salzbrüh. Sal armoniacus seu
 Arabicus, Salmiac.
 saliva, salivum, Speichel/Geiser/fa-
 livare, geisern/salivaris, geiserig/
 salivatus part. Col. mit Speichel
 nezen.
 saliunca, Lavendel.
 salix, Felber, oder Weidenbaum/fa-
 licetum, salictum, da sie wachsen.
 salmo, Salm/ piscis, salmo fallitus,
 salpa, Stockfisch. (Lachs.
 falsura suillæ carnis, Einsalzung des
 schweinen Fleisches.
 saltus, Forst/dicker Wald/saltuarius,

Forstmeister/ Baumwart/Forst-
 knecht.
 salvia, Salben/assatura salviata.
 salum, das Meer.
 salutaris digitus, index, der Zeiger.
 salutigerulus & a, Plaut. Gruf h
 und wieder tragend.
 sambuca, Hackbret/Harffen/Strick-
 leiter / sambucistria, sambucina
 Harffenschlägerin.
 sambucus, Holderbaum/ sambucu-
 aquatica, Schneeballen / flos ar-
 boris.
 samarius, Schwerdfeger/Schleiffen-
 samiolum poterium, irden Trindge-
 schirrlein. Samia vasa, irdene Ge-
 schirr.
 samia, vel sania, nucleus olivæ, Oli-
 vi, Kern oder Stein.
 samolus, Majoran/herba.
 sandalium, Weiberpantoffel/sanda-
 ligerulus & a, Plaut. solche Pan-
 toffel tragend.
 sandapila, Todenhahr/sandapilarii,
 Todenträger oder Gräber.
 sandaraca vel sandaracha, Bergrö-
 the / rohter Schwefel / Reisgeil-
 factitia, Mennig.
 sandix, sandyx, icis, rothe Farb von
 gebrannten Blenweiß oder Rötch-
 stein/Bergröthe.
 sanguiculus, Blutwurst.
 sanguifuga, Blutsauger/ Schinder.
 sanies, Eiter/ Geschwür/ Wund-
 färben/ Hesen / sanies oleæ, Del-
 drüsen.
 sanicula, Wundkraut.
 sannio, Spennvogel/Spötter/sanna-
 rum tria genera, dreyerley Art der
 Spottungen/ciconiam manu pin-
 fere seu exprimere, die Feigen zer-
 gen / auriculas asini imitari, den
 Esel stechen/linguam sitientis ca-
 nis imitari, die Zung ausstrecken.

Index III. Latino-Germanicus.

pa, eingesottener Wein / biß auf	satelles, itis, Trabant/ satellitium, Leibquardi.
Den dritten Theil.	
pinus, der unterste Theil des Tan-	fatisaccipere, Bürgen empfangen /
nenbaums.	fatisdare, Bürgen stellen / Versi-
po, onis, Seifen/saponaria, Seif-	cherung thun / fatisdator, Ver-
senfraut/ Silberblat/flos rubro-	bürger. (schafft.
candidus, Saponarius, Seifen-	fatrapa, Landherr / satrapia, Graf-
fieder/cuidam.	satireja, Seeleney-Kraut.
porata caro lardô, Apic. gespickt/	fatus, us, Säung/satorium triticum,
melle saporata placenta aut sac-	zu dem Säen tauglich / fativus,
charo, gezuckert.	adj. gesaet/ gepflanzt.
pphirus, Saphir/ Edelgestein.	fatyra, schimpfliches / bissiges Ge-
rcasmus, bissiges Spottwort.	dicht oder Reim/ itē, eine Schrift
rcinator, sarcinatrix, Schneider /	von unterschiedlichen Sachen zu-
Schneiderin / veteramentarius,	samm getragen.
Hosenslicker/ Hosenbleker / sarcin-	satyrion, Knabenfraut.
narii currus, equi, Blunderwegē/	saxum, Fels / Schroffen / grosser
item, Sack, oder Lastträger/ sar-	Stein/saxum vivum, natürlicher
cinarium jumentum, Lastthier.	Stein / manuale, der die Hand
scophagus, Todentruhen.	füllt/ vide lapis.
sculum, Jathanen.	saxifraga, Steinbrech/herba.
sciana glans, Råsten.	scabellum, Fusschemel / scabellum
scius lapis, schwarz Edelgestein.	murale, Mauerbank.
scionia herba, Strūmea, ranuncu-	scabiosa, Grundkraut/scabies, Kråze.
lus, Hennesuß/ Weisblum.	scabrities, Rauhe im Greiffen.
scionyx, ychis, schwarz Edelgestein	scæva, scævola, lincker Watsch.
mit weissem Strich.	scala, Leiter/ Stiege/ scalæ gestato-
scissa, langer Spieß/ Pique.	riæ, Tragleiter / scalæ erismate
scamentum, Reuß / abgehant Ge-	fultæ, die eine Gegenstang haben/
stråus / Gerte an beschnittenen	Gegenleiter/plicatiles, solutiles,
Weinreben.	Wurffleiter/reticulatæ, Strick-
scarracum, Lastwagen.	leiter / scalaris forma, hangend/
scarracus color, Purpurfarb.	nicht gerad über sich / scalæ coch-
scarrire, ausjåten/ ausreuten/ sarri-	lides, Schneckenstieg / scala lori-
tor, Ausjåter.	cata, mit Lehnen / scala stataria,
scarago, inis, Bratpfann/ sartagun-	abgesezte Stiegen zu ruhen.
cula, cuidam, ein Pfännlein.	scalmus, Runderstand / Runderring/
scatrix lintearia, Måterin.	Schiffbret oder Baum / darauf
scassafras, vocabulum barbarum. Est	die Runder walzen/labrum navis.
arbor prægrandis in insula Flori-	scalpellus vel scalpellum chirurgi-
da, foliô ficulneô, cortice, ex ful-	cum, Laß oder Schrepfeisen/ Flit-
vo nigricante, aliquantulum acri	te/librarium, scriptorium, Feder-
sapore, sed aromaticô odore fœ-	messerlein/ Driestecherlein/ scal-
niculum redolente.	prum incisorium, Grabseisen/ cava-

Index III. Latino-Germanicus.

torium, Hölisen / coriarium,	scelotyrbe, Geschwür an Knien.
Schabmesser / scalptor figillarius,	scena, Laubhütte / Aus- und Ein-
Siegelschneider / scalpurire un-	gang auf der Spiel-Bühne.
gulis terram, scharren.	scenographia, Bistir od' Modell eines
scalprum fabrile, Schroteisen /	Gebäues mit Brettlein gemacht.
Stemmeisen / Meißel / scalprum	sceptica philosophia, nihil defini-
sutorium, Horat. Werkmesser /	ens, aliena tantum oppugnans.
der Schuster Kneipe.	scévopœus, Wassen-Schmied / für
scamnum, Banck / instrumentarium,	allerley Werkzeug.
Werkbändlein / etiam terra in-	scheda, schedium, schedula, Zettel /
ter duos sulcos altior. Stramen-	Blatt Papyr.
tarium scamnum, Strohbanck.	schema, atis, Figur / Gestalt / Zier.
scamonia, Springkraut.	schidia, æ, ium, Hobelspân / Schie-
scandix, Plin. olus silvestris, trago-	ter / schidiæ, pinastri, Rün.
pogon, Geißbart.	schisma, atis, Zertrennung.
scandulaca, Schmeerkraut / oder	schœnobates, Seiltanker / schœno-
Windenkraut / scandulaceum,	batica, die Kunst.
Baurensenß oder Krefß.	schœnophilinda, Spiel / das Ver-
scandulæ, Dachschindel / scandulari ² ,	borgene zu suchen.
Schindeldeckel / Schindelmacher.	schœnos, mensura, 60 stadia con-
scapha, kleines Schifflein / der inne-	tinens, eine Weise zu messen auf
re Ohrring / scapha frumenti,	60 Roßlauff lang / zwö Deutsche
Schaff Korn.	Meilen.
scaphium, Trinckgeschirr / Nacht-	scholion, scholium, kurze Ausle-
oder Harn-Geschirr / Fuß-Schaff-	gung oder Erläuterung / Neben-
lein zum Waschen.	Verzeichnuß.
scapulæ, Schulterblat.	sciagraphia, erste Entwerffung oder
scapus, gerader Stengel am Kraut /	Riß eines Gemahls / rudis pictu-
Traubenstern oder Ramm / Ben-	ræ delineatio.
delbaum des Webers / der starcke	sciagraphia vel sciomachia um-
Kengel einer Säul / oder Schafft /	bratilis pugna, Übung des Strei-
die Spindel der Schneckenstiege /	tens. (Uhr.
scapus, geniculatus, Stengel mit	sciathericum, horologium, Sonnen-
Knöpfen / scapus papyri, Riß	scilla, Meer-Zwiebel / acetum scilli-
Papyr.	ticum, Essig daraus gemacht.
scarabæus, Roßkäfer / scarabæus Lu-	scintilla, Funcke.
canicus, cornutus, Schröter / cer-	scipio, Lehnsteck / Gehsteck.
vus volans, viridis, grün Käfer.	scirpicula, Rebmesser.
scarus, Meerbrachs / piscis.	scirpus, glatte Vinke / Fischerreufß /
scaturigo, scatebra, Brunnquell /	scirpiculum, Vingen, Körblein /
scaturire, herfürquellen.	Fischerreufß / scirpea crates.
scaurus, der grosse Knoden hat.	scirrhoma, atls, scirrhus, eine harte
scēletus, zusammengegliederte Bein /	Geschwulst / Binde / Baucke des
Beingeruß / Bein-Cörper.	Leibs.

scita-

Index III. Latino-Germanicus.

scitamenta pl. Schleckerbißlein / Schleckerspeis / Kraßtbißlein / sci-ti saporis edulia.	scordium, Wasser-Knoblauch / vide trissago.
scitulus puer, ein feiner Knab / hold- seelig.	scoria, Schlack / Metallschaum.
sciurus, Eichhorn.	scorpio, scorpius, Scorpion / altes Kriegs-Geschütz / Stachel zum Schiessen / spitzige dornichte Geißel / langer Haarzopf der Knaben.
sclopus, sclopétum, sclopétus manu- alis, Schießbüchß / Pistol / Schlee- büchß / Fäustling / Handbüchß / sclopi breves, Pistolen / Zerker- le / vide militaria.	scorpium, Wolffs-Beer.
scobs, obis, Segmehl / Feilstaub / Feilsand / scobina, Feile / Raspe / caseus scobinatus, descobinatus, geriebener Käse / scobina raphani majoris, geriebener Rreen.	scortum, lose Mez / scortus adj. ledern. (Haupts.
scolomachærium, Eisen der Bund- Werkte / die Geschwär aufzuschnei- den. (Schneppf.	scotoma, atis, Schwindel des
scólapax, acis, seu gallinago,	screatus, sis, das Neuspern.
scolopendra, rauher Wurm mit viel Füßen / Nassel.	scriba auctoratorum, Musterschrei- ber / castrensis, Gerichts-Weibel.
scolopendrium seu asplenum, Milz- kraus / Rheinfarn.	scriblita, Strauben / Ruchlein / scriblitæ striatæ, Spritzen, Ruch- lein / scriblita salgamaria cuidam, Nessel, Lörtlein.
scolymus seu strobilus, Artischock.	scrinium, Schrein / Laden / Kasten / scriniolum, Schreinlein / Schäch- telein / scriniarius, Schreiner / Tischler / Künstler / scrinarii o- pus est, præter ea, quæ verbo co- lumma annotavimus, ligna qua- drata, das Holz in die Vierung schneiden / quadrata rotundare, die Vierung in die runde bringen / ad regulam reducere, zwingen / schlichten / decussare, Kreuzweis zusammenfügen / cancellare, ver- gittern / asseribus & tignis præ- texere assulas, forniren / dedolare, hobeln / subscudibus compingere, tabulas marginare, mit Namen einfassen / coassare, contabulare, vertafeln / coagmentare, compa- ginare, zusammenfügen / conglu- tinare, zusammenleimen / runcinâ dolare, mit dem Schrot- oder Grobhobel schroten / denticulata, dolabellâ, mit dem Zahnhobel / plannulâ dolare, mit dem Glatt- hobel / cæca postium intertignia conjungere & collocare, Thür- gerüst
scomma, atis, Spottwort.	
scopæ, Besen / scoparius, Besen- Knecht / scopula, Besenlein / bacu- lus scoparius, Besenstiel / scopulæ fetacæ, Gewandbürsten / rasoriæ, Ras, oder Reibbürsten / a- rundineæ pulverariæ, Staubbese- sen / scopularius, Besenmacher und Bürstenbinder / scopa farina- ria, Ofenwisch der Becken.	
scopula operta pl. Cels. die Schulter- blätter.	
scopulus, Felsen / Scrosen.	
scopus, Zweck / Ziel.	
scorbus, Sporapffel.	

gerüst machen und setzen / lorigationes facere, Brusttafel machen / coronas projecturas parieti adjungere, Gefäss machen / membranas seu brachias osseas aut ligneas in foliorum speciem interfecare, Laubwerck schneiden / nigra politura imbuere, schwarzbaissen / laevigare, defricare, exterere, deterere, glatt machen / undulatum striare, gestammte Leisten machen / opera everganea, sauber / hübsche / zierliche Arbeit / mensa dolatoria, Hobelbank / retinacula cochleata, Schraubzwinge / sustentacula, Knecht / scalpra incisoria, Stemmeisen / cavatoria, Hölleisen / tudes vel pavicula, Klopffel / hülzkerner Schlagel / schidia vel schidia, ramentorum crines, Hobelscheiter / striae vel striaturae, Holckel / striges, Stäbel des Holckels / instrumenta striantia, Keltzen / opus intestinum, Schreiner Arbeit / Plura vide cap. 43.	scrotum, Hodensack / heimlicher Theil des Leibs.
scriptorius cultellus, Feder, oder Schreibmesserlein / scriptorium aurum, Muschel oder Schreibgold / scriptorium atramentum, Schreibdinten / scriptorii errores, Schreibfehler.	scrupus, scrupulus, Steinlein / item, Sorg / Angst / scrupeus, scrupulosus, steinicht / ängstig / scrupularis differentia, schlechter Unterscheid / scrupulose, mit Sorg / scrupulositas, Nachgrüblung / scrupulatum, bey dem wenigsten Stücklein / scruporum duodecim lusus, der Zwölffer. Scrupuliforii, Damespiel.
scriptura, Zoll von der Weid / Zoll, Ambt / scripturae magister, Zollmeister / Lehenprob / scripturarius, Zoltschreiber / scriptuarius ager, Lehen-Acker.	scruta pl. allerley Grempelwerck / scrutarius, Grempler / scrutarium forum, Dantelmarckt / scrutaria, Handthierung mit solchen Sachen / item, Dantlerin / scrutariam facit, ist ein Dantler oder Dantlerin.
scripulum, scrupulum, scrupulus, Scrupel-Gewicht / dritter Theil eines Quintleins.	scrutinium, Nachforschung oder Durchsuchung der Zahlzettel.
scrobs, Grube / scrobiculus, Grublein.	sculponiae, Silkschub / schlechte Schub.
scrofa, Mutterschwein / scrofa pascus vel rophipascus Säuhirt.	sculpto, Bildschnitzer / sculptura, Bildschnitzerkunst / sculptile, das geschnitzte Bild.
	scurra, Spenvogel / scurrari alicui, einen fassen / scurriliter, leichtfertig / scurrilis, exhausto robore, der sich nicht mehr schämt.
	scutale, Schlingleder / darein der Schlingstein gelegt wird.
	scutella, scutula, Schüsselein / sechs-eckichte Spinnenweb oder Ziegel / Zündloch der Büchse / Loch des Armbrusts / scutellatus nummus, Schlüssel-Pfennig / scutellata testa, rundeingebogene Rachel / scutulæ thoracis, Schöslein des Wammes. Scurra, æ, tieffe Schüsself / Tortenpfann. Scutula capularis, tegmen capuli, Stichblatt am Degen.
	scutica, Peitschen.

Index III. Latino-Germanicus.

scutulatus color, Apffel-grau / Apfelfarb.	secunda vigilia, der erste Schlaf.
scutulata vestis, von Dobin oder Damasc.	Secubitus fefquimestris puerperarum, die sechs Wochen der Kindbetterin.
scutum, Schild / scutulum, Schildlein / scutatus geschildet / mit Schilden gewaffnet / scutarius, Schildmacher / Schildführer / scutaria fabrica, Schildwerckstatt / scutulatus, wie ein Schild gestaltet / scutum Amazonium, halb-runder Schild / Tartsche.	securicla, Vitruv. idē quod subscus.
scyphus, Trineßbecher / figillatus, mit gestochenen oder getriebenen Bildern / operculatus, mit einem Deckel / Credenz-Becher.	securis Amazonia, Streithammer / securis, Zimer- oder Holzhacke / Bandhack / Fellhack / caudicalis, grosse Hacke / securicula, Handbeil / securicula, Rinnartlein / insitiva, Schneidmesser oder Zweighacklein / securis simplex, mit einer Schneid / duplex vel anceps, zwenfschneidig / securis dolabrata, Bundart / Bundhacke / Stoßhack.
scytala vel e, idem, quod mus araneus, Hermelin / köstlich Feh / item, eine Weis einer heimlichen Schrift / welche um einen runden Brügel gebunden war / item, eine vergifftte gespreckelte Schlaug.	sedentarius, sellarius, Sekling / der sein Werck sitzend verrichtet.
sebum vel sebum, Unschlit / sebare, Unschlit, Kerzen machen.	sedes, sedile, Sitz / Stuhl / Sessel /
secale, Roggen.	sedicula Stühlein / Siglein.
secamentum, Spelten / Schindel / Dausel / gesegtes Holz.	sedigitus, der sechs Finger hat.
secēspita, alt Opffer-Messer.	sedimentum, das Dicke / was zu Boden sinkt / zythi triticei defervescentis, Germ.
secessus, stiller / abgesonderter Ort.	sedum, Hauswurz.
secluforium, ein besonderer Fisch- oder Vogel-Behalter.	seges, etis, Saat / quod aratum & satum, geackert und gesäet / Kornsaam / gesäeter Acker / arvum, quod aratum nec latum, geackert / nicht gesäet / novalis ager, vor gesäet / hernach wieder geegert / vide novalis alibi.
secta, Rott / einer besondern Meinung anhangend.	segestria pl. Pack Papiir / Maculatur / Einwickelzeug.
sectiles tabulae, lamellae, Schindel / Spån / Furnirspån.	segmen, segmentum, Abschnitt / Borten / Scheiter / segmentarius Bortenwircker / segmentatum opus, eingelegt / vestis segmentata, mit Borten gebremt / segmenta procerum, Waffenschnitt / de latere alituum, segmenta armorum, die vordern Flügel / lumborum, der hintern. Segmenta, furos, bacillis manuariis texere, Borten / Spizflehlen. Labor feminarum.
sectio, sectura, Schnitt / Abtheil einer Schrift / Metallgrub.	
sector, Rauffer der verganten Güter.	
sector zonarius, Beutelschneider.	
secula, æ, Sichel / Sege / stramentitia, Strohmesser.	
secundæ, vulgò secundinæ, Nachgeburt.	
secunda mensa, Confect / Nachtsch.	

gerüst machen
tiones facere
coronas
junge
brg
Cus
erſte Schloß
der Kind.

Bogen / a, mit Leder
überzogen / plicatilis, der ſich laßt
zuſammen legen.

ſellaria, æ, Ort / die Stühl aufzube-
halten.

ſellariola, æ, Stühlein.

ſembella, ſemiſſis, Puſchendel / ge-
nus nummuli, valet unum num-
mulum noſtratem, cum ſemiſſe,
zwey machen drey unſerer Pfenniglein.

ſemen, ſementis, Saat / Saamen /
ſeminarium, Pflanzgarte / ſemi-
na vinacea, Weinbeerfernlein.

ſementitius, ſementinus, das biß zu
dem Saet währet.

ſemestre, Zeit von ſechs Monat.

ſemiaſſa caro iurulenta, ein ge-
dämpffte Fleisch.

ſemicinctium, Fürtuch / Schurz /
piſtorium, Beckenſchurz.

ſemicircularis, Col. halb-rund.

ſemicoctus, halbgeſocht ſemicru-
dus, halbroh.

ſemifacta opera, halb gethan / oben-
hin gearbeitet. (Mond.)

ſemilunare munimentum, halber

ſemiobolus, der zwölffte Theil einer
drachmæ, vide drachma & obol².

ſemipes, halber Schuh / ſechs Zoll.

ſemipotus, ſemigravis vino, hat ein
Rauſch.

ſemipropugnaculum, halbe Schanz.

ſemiputatus, halb geſchnitten.

ſemiſſis, ſemella, halber Creußer / ſe-
miſſis homo, liederlicher Menſch.

ſemita, Fußweg / ſemitæ crepido,

3 Mond
2 Frauen

Patroclia-
ſattel / ge-
l / arcuata,

a, mit Leder

hoher Weg / ſemitarii, Catullo,
Gaſſentretter / ſemitata via, ge-
bahnter Geſteig.

ſemivir, Verſchnittener.

ſemodius, halber Mezen.

ſempervivum, Hauswurz.

ſemuncia, halbe Unz / ein Loth / ſe-
muncialis, ſemunciarius, halb
von der Unzen.

ſenaculum, Nahtſtube / ſenatus con-
ſultum, Nahtſchluß.

ſenecio, Creuſwurz oder Grind-
wurz / ſenecio pro ſene non repe-
ritur apud Calpinum, at in prom-
ptuario & Junio.

ſenio in ludo teſſerario, ſechs Auger
auf dem Würfel.

ſenna, Sennetblätter / Offic.

ſentina, unterſter Theil und Umrath
des Schiffes.

ſentis, Dorn / ſenticétum, Dorn-
heck / Dorngeſtand / ſentus ad
dornicht / rauh Ort.

ſepes, Zaun / ſepimentum virgul-
teum, Zaun mit Stauden oder ge-
flochten / ſtructilis ſepes, gemacht
Haag / viva, lebendig / fabrilis
mit Spelten / Latten / militaris
ſepimentum, Schanzlein mit ei-
nem Graben / ſepes militaris, ſe-
des vallares, ſeps ſudium, Stecke-
den oder geſchlagene Pfähle
die Schanzen.

ſepia, Meerspinne / Blackfiſch / Din-
tenfiſch / ſepium, deſſen Fiſchbein
loligo Plin.

ſeps, ſepis, kleine Schlang oder Horn-
wurm / Kupffereider.

Septentrio, Nord / geag² Mitternacht.

ſeptiana pira, Rundscheiblein.

ſeptum, eingegrencktes Ort / ſe-
ptum venatorium, Schirm
dem Gejagd.

ſeptuax, ſieben Unzen.

ſepul

Index III. Latino-Germanicus.

sepulchrum familiare, hæreditarium, eigene Begräbnuß.	serperastra pl. Geh: Wägelein i er Kinder.
sequester, Mittler / Händler zwischen zwei Parteien.	serpillum, Quendel / Kannenfraut.
fera, Thürschloß / appendula, appendix, appensa, Marckschloß / plana, tecta, laminâ munita, Blattschloß / interanea, das Ingericht / ferarius faber, Schlosser / rotula, die Richtscheibe / obex vectis, die Schnalle oder Falle / manubrium pessuli, der Griff / ansa januæ, die Handheb / fibula feræ appendulæ, die Narb / uncinus, der Kloben / uncus, in quo vertuntur vinculo-	ferra, ferrula, Seg / Seglein / ferræ lamina, das Blat / ferratus, gezän-
rum orbiculi seu extremitates cavæ, Latinis cardo, fabris, der Regel / vectis remissarius, Stoß-	let / ferrâ præliari, scharmütziren mit An: und Rücklauffen / ferrago, Segmehl / ferrarius, Holzse-
oder Schubriegel / den man aus und einziehen oder schieben mag / spina, der Dorn / lamella feræ præfixa, der Schild / obex fenestrarum, Furreiberlein / ferrô dicuntur præmunita, was beschla-	ger / ferrula lamellarum, Laubseg. ferratula herba, vide betonica.
gen / uncus clusilis sive excipiendo pessulo, Schließhaken / sub-	ferrula campana, herba coronaria, Steinflee / Bärenflee.
scudum extremitates orbiculatæ, das Gewind / retiusculum adstrictorium, Feilkloben.	fervabilis adj. das man erhaltē kan.
ferénus color, liechte Farb.	fervi Brutiani, Steckenknecht.
feria, æ, länglicht irden Geschirr / Weinlegel / cervisiaria, Biersaß / feriola, irden Fäßlein.	fervia, æ, Blumenfranz / Blumen-
fericum, Seiden / holosericum adj, ganz Seiden / villosum, heteromallum, Samet / rasum, Tasset / Atlas / subsericum vel tramafericum, Bursat / fericarius textor, Seidenweber / fericatus adj. in Seiden gekleidet / fericum undulatum, Dobin / Schamlot.	büschlein / Riechbüschlein.
ferótinus, spät zeitig.	serum, der späte Abend.
serpentaria minor, seu arum, Teutsch Imber.	serum lactis, Schotten / Råsmol-
	cken / serescit, wird zu Schotten / serum. Ziegenkäse.
	fescubitalis mensura, dritthalb Schuh.
	fesama vel fesamum, Gattung frem-
	des Kornes / Flachs: Dotter.
	fescuncia & fescunx, anderthalb Unz /
	drey Loth / crassitudo fescuncialis, anderthalb Daum oder Zoll dick.
	fescuplum, totum & dimidium, anderthalb.
	feselis, Steinbrech / herba.
	fesquiculare dolium, Col. videlicet amphoræ triginta, ein Fuder Wein. Vide amphora.
	fesquihora, anderthalb Stund.
	fesquipes, anderthalb Schuh.
	fesquicubitalis, anderthalb Ban-
	rische Ellen / fesquipedalis, ander-
	halb Schuh.
	fesquilibra, anderthalb Pfund /
	fesquimensis, anderthalb Monat.
	fesquimodius, anderthalb Maß /
	Star.
	fesquioctavus, fesquitercius, fesqui-
	plus vel fesquialterum,

Index III. Latino-Germanicus.

festertius, festertiolum, halber Baz/	Münze / vier Bazzen geltend.
festertium, tausend halb Bazzen.	fidera errantia, , palantia Planeten.
setæ Säuburst / Angelschnur / seta-	fideratio, gähe Verdorrung der Bau-
ceum cribrum, von Vorsten ge-	me / nervorum, der Schlag.
machtes Sieb / setosum cingulum,	fiderites, Magnetstein / est etiam
Cilisi.	species vilioris adamantis, herba
sexagena vel sexagenarium, ein	quoque, Gliedkraut / fideritis ma-
Schock oder Maß / welche 60	gnes, lapis Heracléus, Magnet.
Theil oder Stück in sich hält.	figilla plutealia pl. Bilder in Tafel
sextans, der sechste Theil eines Dings /	eingesast / oder auf die Pulten ge-
zween Zoll. Sextarius, sexta pars	stellt / juxta Lipsium.
conchi, ein halbe Augspurger oder	figillaria, figilla, pl. kleine Bilder
Bayrische Maas / quam etiam fa-	gegossen oder geschnitzet / figillaris
ciunt cyathi 12, seu cotylæ, aut	cera, Siegel, oder Petschierwachs /
heminae. 2 Triens est poculum 4	signatorius anulus, Petschiering.
cyathorum. Sextans 2 cyathos.	Sigillarius, Dockenwachsen Bil-
Deunx cyath. decem quincunces	dermacher.
apud Mart l. 1. Epigr. 28. sunt 30	sigillatio, blaue Fleck geschlagen.
cyathi, i, e, zwey Bayrische Maß.	siglæ, Justiniano, gebrochene / halb
sex nostratibus, eine halbe Bayrische	vertürzte Wörter.
Maß Wein oder Bier.	sigma, atis halb runder Tisch / wie ein
sextilis, Augustmonat.	halber Mond / item, diætæ, vel
sextula, der sechste Theil einer Unz /	stibadii genus ad formam Græcæ
dritte Theil eines Loths.	literæ veteris C. id est, Σ.
Sibilus, Wispen / Pfeissen des Mun-	signatura Ictis, eines Notarii unter-
des / Zischer der Schlangen.	gedruckt Siegel.
sicaneum aliud pratum, aliud ri-	signifer Apul. Dockenmacher / Bild-
guum, das sich wässern läßt.	macher / insignifex, Petschierste-
sicarius, Todschläger / Mörder / fica,	cher.
kurzer Degen / venatoria, Hirsch-	signinus adj. Ziegelfarb / opus signi-
fänger.	num, von glasurten Steina oder
sicera, starkes Getränck / oder alles	Tachel gemacht / gestoffene Scher-
Getränk so truncken macht.	ben und Kalch.
sicilicum, sicilicucus, pars assis qua-	signum, Bedeutzeichen / Bildnus /
dragesima octava, seu scrupulæ	Kriegsfahne / Präg der Münz /
sex, drachma duæ, quia semun-	signifer, Fähnderich / Thierkreis
ciam mediam secat, zwey Drach-	im Himmel / signa erecta, stiegende
men / zwey Loth.	Fahnen / supina, niedergelassene.
sicilimentum, herba, sicilitione re-	silentiarius, Stillschweiger / silen-
lieta, das Gras so in nachmähen	tium noctis, Mitternacht.
abgeschnitten / sicilire pratum,	siler, Wasser-Weiden.
nachmähen / nachhauen.	silex, icis, Rißlingstein / Rißel.
sicillum, Kneip der Schuster.	silicernium, ein gar alter Kreis / qui-
siclus vel argenteus, Jüdische	busdam ein Todtenmahl.

Index III. Latino-Germanicus.

filiceus adj. quod ex filice.	füsten/ Italis golfo, Krümme des
filicula, Bockshorn/ herba.	Schöslein/ Falten an Kleidern /
filigo, onis, schönster Weiz.	Krümme der Gestade / das Hölz
siliqua, Hülse der Früchte / item,	der Augen / Netz / Garn/ Segel.
Bockshörner / fructus arboris,	sinus vel sinum lactis, Milchkübel /
item, vier Gran des Gewichts /	Napf/ Weidling.
der sechste Theil eines Scrupels/	siparium, Fühhang im Schauspiel.
monetariis, acht Scrupel. De	Cubicularium, Spanisch Wand.
partibus assis vide Calep. in verbo	sipho/ siphon, siphunculus, Wasser-
siliqua, tressis 3 asses, octussis qua-	sprützen / Brunnrohr / Weinbe-
tuor, nonussis, decussis, viceffis,	ber/ siphones incendiarii, Feuer-
centussis, supra centussem majus	sprizen.
æris vocabulum non habemus,	sipillus, smilium, sicillum, Kneipen
siliquatus, was Hülßen hat/ siliquæ	der Schuster/ falcula sutoria.
frumentum, Trebern.	sirpiculus vel scirpiculus, Fischer-
siliquastrum, Hanenfuß/ herba hor-	reuz/ Bingenkörblein.
tensis. Alio nomine piperitis.	sifer, gelbe Ruben.
silo vel silus, der grosse Augenbrauen	sistrum, Glöcklein/ Klinsel.
hat/ oder übersich gekrümmte Na-	sifymbrium, aquaticum, Brunfress/
sen/ kumpffnasen/ Affen, Nasen.	sifymbrium, krauser Balsam oder
silva cædua, Haumwald / incædua,	Bachmünz/ Ital. ballamita, men-
Haumwald / silva, ein Hauffen zu-	ta aquatica, wilder Quendel.
samgelesener Ding/ silvæ concæ-	sitarchus, Proviantmeister.
dibus munitæ, verhaute Wälder/	siticen, inis, Todenseuffer.
viæ silvosæ, wäldichte Wege.	sitta, Nughäher / Nughacker/ avis.
silurus, Schaid/ piscis.	situla, situlus, Caton. Schöpfgeschir/
sima, Carnis / inversa, verkehrter	Eimer/ situlæ incendiariæ, Feuer-
Carnis/ item, liegendes Gefims /	kübel/ sitella, Krüglein.
fabrile verbum.	situs, vergräbet/ Schimmel/ schimlich.
simia, simius, Aff/ major, Pavian.	smegma, atis, Seiffe/ smegmaticus,
simila, similago, inis, Semmelmehl.	zu Reinen dienlich. Situlus lacta-
simo, simus, flachnasen od' schafnasen.	rius, Milchweidling.
simpulum, Opffer-Schalen/ Opffer-	smilax, acis, Bindenkraut/ Glocken-
Rännelein.	blum/ campanula vulgò, aspera,
simulacrum, Bildnuß.	scharff Bindenkraut/ hortensis,
sinapis vel sinapi, indecl. Senff.	Wellische Bohnen.
sinciput, sincipitis, Untertheil des	smilium, Kneipmesser des Schu-
Haupts/ der Pfaffen.	sters/ die Ranfften der Solen eben
findon/ onis, zarte Leinwad.	zu schneiden.
singultus, Hätzchen / Schnupffen /	smiris, idis, Schmergel / das Glas
Hösch/ singultire, höscheken/ sin-	zu schneiden.
gultim, mit Höschek.	sinyrnium, Liebstocklein/ herba.
sinus, der Busen/ Schoß/ Meerschoss/	loboles, herwachsende Jugend/ Sa-
oder Strom des Meers / Meer-	sel/ Zucht.

Index III. Latino-Germanicus.

fobrini, Geschwisterkinder/	sophista, Spitzredner / sophismata,
focculus, Fußsocken / focculus muliebris,	argutiae, Spitzreden / betrügliche
<i>Suet.</i> Sockstiefel.	Reden.
focer, Schweher / der Frauen Vater/	forbillum, potiuncula forbitioni
focrus, Schwieger ihr Mutter.	apta, klein Trüpflein.
solánum, Nachtschatten / herba.	forbitiuncula, Brühlein.
solarium, Sonnen-Uhr / Compas /	forbum, Spörling / Spörräpfel/
Altan / Obergemach / Bodenzins.	forbus, Spörlings-Baum.
solea, Schuh-Sole / Schuh mit ei-	forex, icis, Spikmaus.
ner Sole / interior, die Brand-	foricini dentes, omnia venenose ar-
Sole / solearius, Schuster / solea	rodentes.
ferrea, Huf-Eisen / solearius, adj.	foriculata vestis, <i>Plin.</i> vielfarbig / ge-
solea etiam instrumentum expri-	blümt / gebremt.
mendi oleum. (Erden.	forites, gehäuffte Schlussred.
solennia funerum, Bestattung zur	fors, Los / Hauptgut / hauptsum /
solidus aureus, ein Römischer gulde-	fortitio, Loswerffung / fortilegus,
ner Pfennig / welches 100 halb	Loswerffer.
Bazen galt. (reum.	fostrum, des Arztes Lohn / foteria
soliferreum telum, <i>Liv.</i> totum fer-	pl. Fest oder Opfer für die erlang-
solitaris Einsamer / Einsiedler.	te Gesundheit / item, Verehrun-
folium, Königlicher Stuhl / Bad-	gen demselben / so gesund worden.
wann oder Zuber.	spadix, icis, braunroth / spadiceus
sollicitatio, Anhaltung / Anmah-	color, Castanienbraun.
tung / item, Bekümmernung / sol-	spado, eunuchus, eviratus, Beschnit-
licitator, Buler.	tener / equus spado, Hengst.
solæcismus, solæcus, Fehltried / solæ-	spartum, Röhlein wie die Weiden
cóphanes, scheinende Fehltried.	zum Flechten / Ginstern / sparta-
solox, ungewaschene / unflätige Wol-	rium, locus spartó abundans.
le / pannus è lana foloce, Loden.	sparum vel sparus, Knopffeter Ben-
solsequium, Sonnenblum.	gel / ein Bauren-Pfeil / quibusdam
solstitium, Sonnenwend / brumale,	ein Wurff-Pfeil.
da der kürzte Tag ist / Mittelwin-	spasticus, habens spasmus.
ter / æstivale, da der längste Tag	spatha, <i>Apulejo</i> , Rührstock / Saumlöf-
ist / Mittelsommer.	fel / Palmzweig / breit Schwerdt /
solum, Boden / Erdreich / Solen an	Hencker / Schwerdt / Handegen /
Füssen / vulgò solea, solum fossæ,	spathula, Spathel oder Schöpf-
<i>Cæs.</i> ima pars fossæ.	lein zum Pflaster aufstreichen.
in solutum accipere, auf Abschlag.	spathalion, ramus cum dactylis pal-
sonchos, sonchus, Gänssdistel / Ha-	mæ, item, ornamentum muliebre.
senköhl / herba.	spatula, Schulterblat / Brustkern.
sonor, sonus, Thon / Schall / ab acu-	species aromaticæ, <i>Macrobio.</i>
to sono usque ad gravem se reci-	specillum, conspiciulum, conspici-
pere, die octav singen.	lum, Augenspiel / Brillen / Pflaster
fonticus morbus, hinfallende Sucht.	Schöpflein / oder Spathel zum
	Auf-

A uffstreichen / specillum ocularium, margines ænei vel coriacei specillorum, das Gefäß / specillorum theca, Brillenfutter / specillum auriculare, Ohrlöffel / specillum vulnerarium, Sucherlein / collō anserinō, Endtenschnabel / ciconinō, Storchschnabel / specilla è filo argenteo, Proben.	Ring / Hefftlein / Spangen auf der Achsel / Botenbüchs.
E cimen, Muster / Schaustuck.	S pinus, Schleebaum / spineolus, Schlee / spinetum, Dornstauden.
E cium, Bundeisen / Wundsucherlein.	S pira, gewundener Ring / Seil / Hutschnur / Schlangenwirbel oder Schweif / Brezen / Sprizküchlein / Straubenküchlein / Senlenfuß.
E taculum, Schauspiel.	S piraculum, spiramentum, Rauchloch / Dampffloch / spiramentum follis, Schnabel des Blasbalgs.
E trum, Gespenst.	S piissamentū, Treß / Trüsen / Treber.
E cula, Spähthurn / Wachtthauslein / speculator, Auspäher.	S pithama, dodrans, Spann.
E culum ustorium, Brennspiegel.	S plen, Milz / spleneticus, der am Milz leidet.
E læum, spelunca, Höle.	S plenium, länglich Pflaster / Hauptbinden. (Raub.
E læcelus, wild Salben oder Salven.	S poliarium, Abziehstuben / spolium,
E læisterium, Ballhaus / Kugelplatz / sphæris ligneis evertere conos, kegeln.	S ponda, Bettstatt / spondæ sunt fabulæ, lectum, utrinque sustinentes,
E læulæ precatoriæ, coronariæ, Kinglein des Rosenfranges.	S pondyli, Knöpf oder Gleich des Rückgrads / Winkel eines Gleichs / Gelenck.
E lændylon, Diosc. vel spondylon, Plin. vulgō Angelica juxta quosdam; at Matthiolo est idem, quod acanthus seu branca, ursina, vulgō Bärenklau.	S pongia, spongiola, Schwamme / Gattung der Pfifferling Brätling / Maurachen seu Morchen / radix asparagi sativi, Spargen.
E læica mutila vel mutica, Aeher ohne Spitzen / spicilegium, Aeherfamlung.	S ponsor, Bürg. (wurzel.
E læiculum habet hastile s pedom, Pfeil / Wurffspießlein / speculator, Spießtrager / Trabant.	S ponsus, sponsa, Bräutigam / Braut / sponsalia pl. stipulatio futurarum nuptiarum, Heyraths, Versprechung / Hefftel, Wein / Stuhlfeß / Handstreich / Versprechen.
E læina, Dorn / Fischgrät / Glusen / spinina infectoria, Reußbeer / spinula, Spänlein / spina alba, weisse Distel / Marien, Distel / spina dorsi, Rückgrad / spina seræ, der Dorn / spina recemaria, St. Johannes, Beer, Staud.	S porta, sportula, geflochtenes Körblein / Spent am Geld oder Speis.
E læineoli v. pruneoli idem.	S puma, Schaum / spuma Bâtava, Laugen.
E læinther, eris, Armzier der Weiber /	S purus, Bastart / unehrlich geboren.
	S putum, Speichel / sputator.
	S qualus, Aeltel / piscis.
	S quamæ, Schuppen / Kupferschlag.
	S quatina, Gattung eines Meerfisches mit harter / rauher Haut.
	Iguila

Index III. Latino-Germanicus.

I quila seu scilla, Meerzwibel / kleiner Meerfisch / aliò nomine pinnophylax, weil er dem Meerschnecken / (pinnæ) die kleine Fischlein in die Schalen treibt.	s taticuli, tankmäßige Leibsbewegungen.
s tabilia poma, Col. non decidua.	s taticulum, Kutscher Steig / der Schlag in der Kutschen.
s tabularius, Bauernwirth / Stallknecht.	s tatio, Stand / navium, Schiffstelle / militum, Schildwacht / stationarii, Schildwachten / statiuncula, restitatio, Ständerling / statio militum primæva, allarme, Platz.
s tabulatio boum, ferarum.	s tatio, Prætoria, Cortequardi / Hauptwach / Allarme, Platz.
s tachys, marrubio similis. Andorn.	s tationales, Ständerling / ancilla.
s tracte, è myrrha stillatitia, Gummi von Myrrhen.	s tativa pl. geschlagenes Lager.
s tadiodromi, Wettläuffer.	s tatores, Stadtknecht.
s tagnum, Beyer / See.	s tatua, Bildnus von Holz / Stein / Metall / statuarius, Bildschnitzer / cædit, lævigat, polit lapidem, hauet / schleiffet / polirt den Stein.
s talagmium, Ohrenperlein / Ohrengehång.	s tatumen, pedamentum vitium, & quodvis fulcrum, Nebsteck / Stützen / Seitenbalck der Schiffe.
s talagmus, purpurissum, genus calchanthi, Anstrich / item, inauris, Ohrengehång.	s tatuminare viam lapidibus, den Weg an beyden Seiten mit Steinen besetzen.
s tamen, Bickle an der Kunkel / item, Weberzettel / seu fila recta pectinem transmissa, quibus, subtegmina subtexuntur, item, die Federlein oder Fäserlein im Mitte der Blumen / stamineus, adj. ex stamine, was der Kunkel oder Zettel ist.	s tatus morbi, wann die Kranckheit am hefftigsten.
s tamina vel statumina, pl. die inwendige krume Hölzer / so das Schiff zusammenhalten.	s tela, Pfeiler / viereckichte Sual / Kreuzsaul auf den Gräbern oder Grabkreuz / viatoria, Marter-saul.
s tannum, Zinn / stannarius, Zinn-giesser / Kannengiesser / stannò vas incoquere, verzinnen.	s tellæ inerrantes, Cic. fixæ, stellio, gespreckelt Eyder / stellionatus, Betrug in Verfauffen / Landbetrügeren.
s tapes, edis, Stegreiff / Steigbügel.	s tercorare agrum, düngen / stercorarium feretrum, Misttragen / stercoratio, Düngung / sterquilinum, Misthausen. Stereometria, erhabener Sachen Messeren. Stereometer doliaris, Visirer der Fässer Albeicher.
s tataria pugna, Hauptschlacht in stehender Ordnung / statarii ordines ubi collatis utrinque signis dimicatur. (argenteus.	s ternax equus, abwürffig Pferd.
s tater, éris, vier Baken / nummus statéra, Schnellwaag.	s ternon, g. n. Theil der Brust / wo die Rippen zusam geben / Brustbein, ster-
s tathmus, mansio, diversorium cursorum, Posthaus.	
s tátice, Kunst zu wägen / statica domus, Waaghaus.	

Index III. Latino-Germanicus.

rnutamentum, das Niesen.	stola, langes Weiberkleid/ Janker/ Schaub/ stolatus, adj.
badium, Bett von Laub/ Ruhbett.	stolo, onis, Wassergeschoß/ Neben- geschoß/ Dölpel.
bium, Anstrich/ Spießglas/ vulgo antimonium.	stomacace seu sceletyrbe, gingiva- rum morbus, cum dentes exci- dunt, item, Geschwür am Maul/ Schorbock oder Scorbut/ Mund- säule.
gma, atis, Schandmal/ Brand- zeichen/ stigmarias, æ, stigmaticus, dems eingebrennt.	stomachari, unwürsch seyn.
la, Tropff/ stillicidium, Dach- trauff/ stillatitium vinum, Tropff- wein.	stomachici, Græcè caco stomachi, laborantes stomacho.
nulus, spiziger Steck/ Sporn/ Stachel.	stomachus, proprie fistula, per quam cibus descendit, improprie ven- triculus, qui cibum concoquit, Magen, Speisrohr oder Straß.
atores, qui in navibus, onera componunt, Ballen-Einmacher/ Zusamm-Schopper/ item, Tra- danten/ Quardi-Knecht.	Stomachus languens, marcescens schwacher und düniger Magen/ dis- solutus, geschwächter Magen.
pendium, Kriegssold/ stipendia- rius, der der Steuer oder Scha- zung unterworffen/ stipendiari- um vectigal, ordentliche Steuer/ certum, gewisser Tribut.	stomona, squama subtilissima, ex æris summa lanugine, decussa, nucleus ferri, Stahl.
tipes, itis, Zaunsteck/ Stamm oder Stock des Baums/ Dölpel.	storea, allerley Deck/ so man in die Erde breitet.
s, Spend/ Almosen/ stips colla- titia, zusammengetragen Geld.	strabo, strabus, Schilcher/ Schieler.
ula, Stuffel/ Strohhalm/ proprie, das Blätlein des Halmes/ stipula- tio fabalis, Bohnenhalm.	strages, große Niederlag.
ulatio, Verheißung bey gegebener Hand/ Angelobung/ Verspre- chung auf gewisse Fragwort/ sti- pulatiuncula, Cic. restipulatio, ei- dem, Entgegen-Angelobung.	stragula, æ, stragulum, Decke/ Ober- bett/ stragula vestis, aulæa, Tape- zerey/ bubalina stragula, Roß- oder Ochsendecke.
ia, erstarter Wassertropff/ Eis- tapff/ Nasentropff.	stramentum, Strohwerck/ Spreu.
ps, Stamm eines Baums oder Gewächses/ Geschlecht/ stirpesce- re, zu einen Stamm werden.	stramonium vel stramonium, Stech- äpfel/ arbuscula hortensis cum flore cœtuleo candido.
a, Pflugsterk oder Seizen/ Hand- heb.	stranguria, Harnwinde.
opus, Plin. das Schnalzen/ wann die Wang aufgeblasen.	strategus, Kriegs-Obrister/ archi- strategus, General/ strategema, non stratagema, Kriegslist.
chas, atis, Stöchas-Kraut/ wächst nicht in Deutschland.	stratum, Bett/ Decke/ Satteldecke/ Sattel/ stratura viarum, Beset- zung der Wege/ stratura equi, das Satteln/ stratores mensæ, Tisch- decker/ lecti, Bettmacher/ eq. io- rum, Sattelnknecht/ viarum, Pfla- sierer

Index III. Latino-Germanicus.

sterer / Wegmacher / pontium , Brückenmacher.	strues lignorum , Holzbeug / Schei- terhauff. (hat.
strena, Neue Jahrs-Schenkung.	struma, Kropff / strumofus, der ihn
striæ, Ståbel der Holzfehl / striare, holzfehlen/verbum fabrile.	struthio, struthiocamelus, Strauß- vogel.
stribligo, inis, ungeschickte Weis zu reden und zu schreiben.	struthium, Seiffenfraut / ad eluen- das lanas, vulgò saponaria.
strictivæ oleæ manu stringuntur & colliguntur; caducæ ultrò ca- dunt.	stupa, Rauderwerck / Ruppff / malleus stuparius, Flachschwinge / stupea interula, rupffes Hemd.
strictura, Funnck vom glühenden Eisen.	stuprum, Jungfrauschåndung.
stridor, das Rirren / Gareken / Knir- schen / Zähnkloppern.	sturnus, Star.
striga, longitudo major latitudine, Pising / länglichter Strich oder Ordnung / scamnum, ein Stück Feld breitlich / Varro, Col. striga fœni, Strang des Heues.	stylobates vel stylobata, Fußgestell oder Postament der Säul.
striges pl. Holzfehl / Ståbel der Holz- fehl.	stylus, Seulenschaft / Griffel / spitz- ge Eisen / Dolch / gewisse Weis zu schreiben und zu reden.
strigil vel strigilis, Striegel / strig- mentum, abgestriegelter Wust.	styptica medicamenta, stopffend.
strigosus equus, Zaun dürr / ausge- mergelt.	styrax, acis, vulgò storax, ein wol- riechender Harzbauch / oder Harz davon.
strix, igis, Nachtvogel / Unhold.	suadela, Beredsamkeit / Beredung
strobilus, nux pinea, Zübelnüsslein / Artischock / strobilus feu conus pineus, Lannzapff / item, carduus fativus.	suarius negotiator, Sautreiber suarius, Sauhirt. Venditor car- nis suillæ. Porcinarius.
strophæ, Reimen-Gescklein / Umfeh- rung der Reimen / List / Betrug / Ranck.	subacidulum vinum, Caton.
stropharius, quia facit strophia, feu fascias pectorales feminarum.	subactor, coriarius, Ledergerber Lederbereiter / atutarius, Cord- bonmacher.
strophium, Brustfücklein / Weiber- brusttuch / Halsgoller / Halsmån- telein / Blumenfranz / strophio- lum, Sakinet.	subæratum, aurum vel argentum intús habens æs, Kupffergeld.
strophus, Horat. Wehrgehång.	subalaris pulvillus, Achselfücklein.
structores, Furschneider / Zerleger der Speisen / Tisch-Diener / Bauleut / structores annonæ, Cic. Proviant- meister. (sehnlich).	subalpina Italia, regio Pedimontana subarare, pflügen / umherpflügen.
ructura, Gebäu / magnifica, an-	subauratus, adj. inwendig verguldet subcandidus, etwas weiß / subcæru- leus. (gürte
	subcingulum, balthus, Seitel sub corona vænire, öffentlich ver- kauft werden. (lu
	subcrudus, adj. halb roh / crudiuscu- subcustos, Unterhüter.
	subdiale, offener Gang unter der bloßen Himmel.

sub

subductio rationum vel calculorum, Rechnung.	subsolānus, apeliotes, ventus, Ostwind/ Ital. levante, v. Eurus.
suber, Pantoffelholz.	substantia, Quintil. Reichthum/item, Selbstand/ Selbstwesen.
subexpedaneus, Budæo, Stegreiff/ Steigbügel/ Steigstühlein oder Fußstühlein.	substillum, Tröpflein vom Regen/ Harnstrenge.
subhastare, Solin. verganten.	substitutus, Affter; oder untersehter Anwalt.
subjector testamentorum, literarum, Verfalscher.	substramen, Varr. Unterstreu.
subitarii equites, Tragoner/ zu Fuß und zu Pferd dienend.	substrictæ caligæ.
subjugium lorum, Jochriem.	substrictio insana, sehr grosses Gebäu. (fährt.
sublestus, Plaut. liederlich/ schwach.	subsultim, lepus subsultim fugit,
sublica, æ, & sublicium, palus in aqua defixus, hölzerner Pfahl/ den man ins Wasser schlägt/ sublicius pons, also gebauet.	subtegulanus adj. unter dem Dach.
subligaculum, subligat Unterkleid/ Bruchtuch/ Schlaffhosen.	subtēmen, Eintrag des Gewebs/ lectus loris sustentus, ein Bett mit gespannten Riemen unterzogen.
Sublimatio, Erhöhung/ voc. Chymicorum. (lein.	subturpiculus, Cic. übelanstehend.
sublinguium, Isidoro, Athemszüng.	subucula, Unterhemd/ wullen Hemd/ subuculatus, der ein wullen Hemd anhat.
sublucare, die dicke Aeste hinweg hauen/ das der Wald liechter werde.	subula, Schuster; Ahl/ una, Col. ein Stefft.
submejulus, der das Bett benezet/ comminxit lectum, hats besudelt.	subulæ, profubulæ, die erste Zincken des Hirschen/ subulo, onis, Hirsch ohne Zincken/ Stangen/ Spießhirsch.
subreptitius adj. Plaut. das heimlich sich untermengt.	subulcus, Säuhirt.
subrumus, adj. Saugthierlein.	suburbium, Vorstadt.
subscus, tidis, Leisten/ Klamme/ hölzern oder eisern Zwingband.	succentores, Cic. succentores bassistæ, clariores discantistæ, accentores tenoristæ.
subsellia, orum, Kirchen Gericht/ Schaugestühl/ subsellium genuale, hypogonium, precatorium, Bettstuhl. (her.	succenturio, Capitän/ Leutenant.
subseffor, Strassenrauber/ Ausspe.	succerda, Säukohlt oder Mist.
subsidia pl. Nachhülff/ Succurs/ subsidiarius miles, Hinterhalt/ subsidiarius palmes, Col. subsidium, Hinterhalt/ Entsatzung/	successio provinciarum, Besetzung der Vogteyen.
subsignanus, der hinter den Fahnen steht/ Fahnen Jung.	succidia, æ, schweinen Ruck oder Seiten/ Seitenspeck.
sublimus, ein wenig kumpffnasend.	succinctorium, Schurz/ succinctiū.
	succingulum, Untergürtel/ Wehrgeheng.
	succinum, Algtstein/ candidum ceruum, succineus adj. rapax palæ.

succollare, auf dem Hals tragen.	culus, Fürchlein/fulcatim, Furchweis.
successus, successatio, das Schotteln.	fulphur, Schwefel / sulphuraria, Schwefel: Grube oder Hütten/
fucula, Schweinlein/ Zugwell/ oder Zughaspel/ Binden / vectis, die Bindstange oder Handheb dazu.	fulphuratus peniculus, Einschlag des Weins/fulphuratum, Schwefelhölzlein/ sulphurarius, der's macht. (ler.
fudarium, Bodtuch / Schweißtuch/ fudariolum, Schweißtüchel/ Faszilet. Sudatorium, Schweiß, oder Dampffbad/Schwitzstube.	fumen, Schmeerbauch/ Schweineis
fudes, is, Nebstock/Baunsteck/Pfahl/ Tremel / fudes præfixæ vallis, Pallisaden / vulgò, præpilatæ, Stachelwehr/Stacket.	suppellex, ctilis, Hausrath.
fudum, heiterer Himmel.	superbibere, über das vorige trinken. (Red.
fuffarcinare, einschoppen mit allen Lumpen.	superbiloquentia, Cic. prächtige
fuffibulum, viereckichter langer Rock bis unter das Knie.	supercilium, Augbraen/ ostii, ober Thürgeschwell/ montis, Gipffel/ Fußschuß am Gebäu / Gefins/
fuffimen, fuffimentum, fuffitio, fuffitus, Berauchung / fuffire, räuchern/fuffitor, Rauchmacher.	supercilium salit gaudenti.
fufflamen, Spannfetten/ Radsperre/Spannstrick.	superficies, die Fläche.
fuffrâgo, inis, die hintere Kniebüg/ fuffraginosus equus, das an hinten Füßen krumm.	superliminare, ober Thürgeschwell.
fuffrenatio lapidum, Zusammenflammung der Steine/Steinsug.	superpondium, Apul. Aufschlag am Gewicht/Übergewicht/Zugab.
fuffrutices, kleine Stäudlein oder Gestäud.	supinus adj. rückling/ übersich.
fuffumigo, as, beräuchern.	supparum, supparus, summum velum, Fürschurz / item, Weiber, schürz/ Küttel/ Zuppen/ suppara velorum, Segel.
fuffusio oculorum, Sternfell / der Star.	suppedaneum, Fußschämel / untergesetzte Staffel oder Antritt.
fuggesti summa sponda seu margo, der Ranst des Predigstuhls/fuggestus tormentarius, tormentorum sedes, Italis batteria.	supplementum, Ersetzung / Ergänzung.
fuggillatio, blaue Streichnasen/ Verkleinerung.	supplicium, Leibstraff / demüthige Bitt/Bersohn-Opffer.
fuggrunda, æ, vel fuggrundium, Vordächlein/Traufdach.	suppressio nocturna, nächtlicher Druck der Brust/ vulgò Drutt oder Schrägel.
fuile, Schweinstall.	suppudet, schämen/Scham haben.
fulcus, hole Strich / Ackerfurchen/ quaru fulci, Wasserfurchen/ful-	füra, Baden am Schenckel / furæ, Juvenal. Stiesel oder Stiefelet.
	furcularis, & us, terra furcularis, Zweig/Bels tragend.
	furculus, Schoß / Zweig / Sproß/ Schifer / Spänlein / furculosus, schoßreich/furculare plantas, Col. unnütze Geschöß abbrechen.
	furus,

<i>fusus</i> , Zaunstecken / <i>furi</i> , Posament, Borten.	<i>symphytū</i> , Schiner, oder Schwarzwurk.
<i>fusceptor</i> , Tauffgött / Gebatter / <i>arbiter initiationis</i> , <i>Budæo</i> .	<i>symposium</i> , Mitzech.
<i>fuscitabulum</i> , Zunder / ein Wecker in der Uhr.	<i>symptoma</i> , atis, eine zufällige Veränderung des Leibes und der Krankheit.
<i>fuspendiosus</i> , <i>patibularius</i> , erhängt.	<i>synagoga</i> , Juden-Schul.
<i>fuspiriosus</i> , engbrüstig / feichig.	<i>synaxis</i> , die H. Communion.
<i>fustentaculum</i> , Stütze / Untersatz / <i>Spieß</i> / <i>fabris scriniariis</i> , Knecht / <i>fulcrum ad varia serviens</i> . Sultentaculum <i>cacabi</i> , der Drenfuß.	<i>syncope</i> , tödtliche Ohnmacht.
<i>fus oblongo tergo</i> , lang geschafft.	<i>syndicus</i> , einer Gemein Fürsprecher und Rechtshändler.
<i>fusurro</i> , Ohrenbläser / <i>fusurum</i> & <i>fusurrus</i> , lindes Geräusch oder Getöse.	<i>syngrapha</i> , <i>syngraphum</i> , Handschrift / Schuld-Brief / Verschreibung / <i>facere syngrapham</i> , sich ver schreiben / <i>syngraphæ</i> , Schuld-Brief.
<i>futile capillamentum</i> , falsches Haar.	<i>synodus</i> , Versammlung.
<i>futrina taberna</i> , <i>futrinum</i> , Schuster, Werkstatt / Schuster-Laden.	<i>synopsis</i> , kurzer Inhalt eines Dings.
<i>futura</i> , eine Nacht / <i>vulneris</i> , Häßt der Wunden / <i>futuræ cranii</i> , die Fug der Hirnschal / <i>instrumentum furarum</i> , Heßtgezeug.	<i>syntagma</i> , atis, Zusammentragung unterschiedlicher Dinge in ein Buch. (los / krafftlos.
<i>fycomorus</i> , Adamsfeigen / Maulbeer, Feigenbaum.	<i>syntecticus</i> , <i>defectus viribus</i> , Herz.
<i>fyrophanta</i> , <i>Plaut.</i> Lügenträger / Poffenmacher / <i>fyrophantiose</i> , verlogener Weis.	<i>synteresis</i> , Gewissens-Urtheil.
<i>syllabus</i> , Ramentafel oder Register / <i>syllabarii</i> , <i>nominarii</i> , die erst lesen oder buchstabiren lernen / Buchstabirer.	<i>synthesis</i> , <i>polymita vestis</i> , item, in <i>vestiario composita</i> , kurz Römisches Kleid / Kleiderleg im Kasten.
<i>sylogismus</i> , <i>demonstratio</i> , Beweisung / Schlußrede.	<i>syringa alba vel cœrulea</i> , weiß oder blau Spanischer Hessler / <i>syringitomum</i> , Instrument der Aerzte für die Röhrlein des Leibs zu öffnen / <i>syrinx</i> , Röhrlein / Pfeiffen.
<i>symbolum</i> , Warzeichen / <i>symbola</i> , æ, Zechgeld / <i>collecta</i> .	<i>syrisus</i> , Feigentröblein.
<i>symmetria</i> , rechte / Proportion und Austheilung der Glieder eines Leibs oder Gebäus.	<i>syrina</i> , atis, Schweiff / langer Schweiffrock.
<i>sympathia</i> , Ubereinstimmung der Natur / Mittelding.	<i>syrtes pl.</i> sandichte Derter im Meer.
<i>symphonia</i> , Zusammenstimmung mit mehrer Stimmen und Instrumenten / <i>symphoniaci</i> , Epilleut.	<i>système</i> , atis, ordentliche Bestellung und Unterscheidung der Dinge.
	T.
	<i>Tábanus</i> , Roßbrem / grosse Wespen.
	<i>tabellarius</i> , <i>tabellio</i> , Briefträger / <i>tabellio</i> , <i>Firm. Capitol. Tacit.</i> <i>tabularius</i> , <i>Ulp. Capitol. Concipit</i> / Rotari / Buchhalter / <i>tabellio</i> , <i>Calep. non habet</i> .

taberna, Kramerladen/Werckstatt/
taberna meritoria, verlohener La-
den/vinaria, Weinwirthshaus/
libraria, Buchladen/diversoria,
Wirthshaus/tabernarius, Wirth/
gemeiner Kramer.

tabes, Schwindsucht.

tabula, tabella, Bret/Tisch/tabula
pistoria, Winkelbret der Becken/
scriptoria, Pultbret/coquinaria,
der Küche/lanionia, Fleischbanck/
Spielbret/Rodel/Register/Re-
chenbuch/Schreibtasel/tabulae,
tabellae, Brief/tabulae auctiona-
riae, Register der verganten Gü-
ter/tabula, tabella panis, Schnit-
ten Brod/tabularium, tablinum,
Cankley/Registratur/Archiv/
Schriftbehaltens/Schreibstube/
tabulatum, Dille/tabulatus adj.
gebrettert/tabulatio, Brettung/
gyratilem indicem supra tabel-
lam numeris inscriptam impelle-
re, mit dem Triller spielen.

tabularia, genus tormenti, vide Lip-
sium in Senec. lib. III. de ira.

tabularis arbor, daraus man Bret-
ter schneidt.

tabum, Eiter/Geschwür.

taciturna mulier, Apul.

tæda vel teda, Fackel/Rün.

tænia, æ, Bendel/Haarbendel/Hau-
be/gleissende Steinader/tæniola,
Bändlein/Galaunen/vestis tæ-
niis lirata, segmentata, distincta,
variata, mit unterschiedlichen
Bändlein abgebrant/untersezt.

talaria pl. des Mercurii Schuh/oder
Fuß-Flügel/item, die Podagra-
mische Geschwulst an den Kno-
den/talare corium, talaris aluta,
Quatter/oder Hinterschuh, Ge-
schirr.

larius ludus, Cic. Würffelspiel/

canis unitas, Venus 6. senio, 6.
Hercules, basilicus, guter Würff.
Vulturius, Plaut. schlimer Würff/
infelix jactus.

talea, taleola, Sezweig/Sezling/
Zweig/unten und oben abge-
schnitten/das man in die Erden
steckt oder impffen will/Kerb/oder
Kaitholz/crenis incisa, taleolæ
è piris, Birnschnitz/taleolæ de
jecinore vitulinæ sectæ & tostæ,
Spislein.

talentum, Talent/60 minarū, 600 fl.

talio, onis, gleiche Vergeltung.

talitrum, Fingerschnelle/Hirnbä-
lein.

talpa, Scheermans/Maulwurf/
grumus talpæ, Scheerhauff.

talus, Knod oder Knöchel der Füße/
Würffel.

tamarice, tamarix, icis, tamari-
scus, Tamaristenstand/wilder
Cypress.

tanacetum, Rheinfarn/herba.

tapes, tapetium, tapetum, Tep-
pich/belluatum, mit Thieren ge-
stickt.

taratantara pl. Ennio, Trompeten-
Schall.

tarantula, ein vergiftes Thierlein
wie ein Enderlein.

tarda, tetrax, Trappgans.

tarsus, mons pedis, Riß an Fuß.

tartarus, tartara pl. die Höll.

taurea, æ, Weitschen/Ochsensenne/
Carbatsche/taurus, Stier/sterilis
vacca taura dicitur.

tavtologia, unnütz wiederholte Wort.
Battologia, idem.

taxus, Eibenbaum/taxare, Plin. den
Lart machen/schätzen/ums Geld
anschlagen.

techna, Anschlag/Betrug/technia
vocabula, Kunstwort.

techno-

Index III. Latino-Germanicus.

technophylacium, Kunstammer.
 tectorium, Überweisung/ Verwurf
 der Mauer / Dünche / tectorium
 vitreum, Glasurung / tectorium
 opus, verworffen/ bestochen / ver-
 weisset/ tector, Weißer/ Verwerf-
 fer/ tectorium, seu illinimentum
 cum calce pura, dicitur opus al-
 batum, geweisset/ cum calce & are-
 na arenatum, verworffen / cum
 calce & marmore marmoratum,
 cum gypso gypsatum,
 tectum pectinatum, displuviatum,
 displuvium, spitzig und an beeden
 Seiten abhangend / testudinea-
 tum, vierecket spitzig/ turbinatum,
 rund gespißt/ fastigiatum, gegie-
 belt / scandulare, Schindeldach
 oder Ram / Schiferstein / imbri-
 catum, von Holziegeln/ tegulane-
 um, von Ziegeltaschen / subten-
 sum, Dachstuhl.
 teges, etis, Decke/ tegulum, Deckel.
 tegimen, tegumen, tegulum, tegil-
 lum, tegetacula. Idem.
 tegmen manuale, Handleder der
 Schuster.
 tegula, Dachziegel / flacher Ziegel /
 Tasche/ deliciaris, Holzziegel/ vide
 imbrex.
 tegulaneum pavementum, ex testis-
 tuis, Estrich.
 tela, Gewepp oder Geweb / Spin-
 nenweb/ Leinwad/ tela bombyci-
 na, Seiden/ subserica, halb Sei-
 den / gossipina, Barchet/ lanca,
 willn/ trilix, von dreyerley Garn/
 quadrilix, von vierley Garn / &c.
 ex subtegmine, intexto, stamine
 lineo, halb wollen / halb leinen
 Zeug/ crassior, subtilior, densior,
 tenuior, rarior; undulata, striata,
 floribus distincta, variegata, po-
 lymita, villosa, glabra, &c. Unde

varia apud mercatores nomina
 Radis / einfach / doppelt/ Nase-
 lein/ Birgrat/ Diradel/ Quinet/
 Cronrasch/ Perpetuan/ Parafan/
 Bursat/ Legatur &c. allerley Zeug/
 textor diversimodæ telæ / Zeug-
 macher.
 telamones, pl. die untersezte Bal-
 cken/ geschnitz wie ein Mann.
 telephium seu chironium vulnus,
 ulcus, unheilbar Geschwür/ tele-
 phium, Wundkraut.
 telescopium, Fernglas.
 telia, Reiß umb die Reuter oder
 Sieb.
 telo, onis, tolleno, Sodstrang /
 Brunnenschwengel.
 telonium, Zollhaus/ Band/ Haut/
 telones, æ, Zollner.
 temetum, starcker kräftiger Wein.
 temo, Deichsel des Wagens.
 tempe, pl. indecl. Lustgärten.
 tempus subsecivum seu succisivum,
 Nebenzeit.
 tenasmus vel tenesmus, treibende
 Noht des Stuhlgangs ohne Wir-
 ckung/ harter Stuhlgang.
 tencha five tinca, Schleibe ohne
 Schleim/ piscis.
 tendicula, Schnepfgarn/ Ballstrick/
 Gewandstrick/ Wäschsträngel/ au-
 cupia verborum & tendiculæ li-
 terarum, Cic. captiones ex literis
 & syllabis.
 tenebrio, Mausekoppf.
 teniculus apparatus, Cic. schlechter
 Aufzug.
 tenontes, Medicis, tendones, seu
 tendines, Haarmachs.
 tenor, beständige Weis.
 tentipellio, Federstreck der Schuster.
 tentorium, Gezelt / tentoriolum,
 Gezeltlein.
 tepidarium, Ort/ da man warm ba-

det / laulich Bad / Badkessel / Badstüb.	Brod gewürffelt schneiden / tess- rarius ludus, Würffelspiel / tessera
terebinthus, Terpenthinbaum.	pedatâ manu gyrabilis, cujus casu inscripta litera P, id est, pone, vel
terebra, Borer / Reper / Reiger / te- rebellum, Börerlein / terebra cir- cularis seu doliaris, Faßborer / deceptor, Chirurg. verborgener Borer / cavator, Holborer.	T, trahe, supinatur, Trüllwürffel / tesseræ, numariæ, Wechselbrief.
teredo, inis, Holzwurm / beißende Blätterlein. (leder.	testa, irden Geschirr / Rachel / Scher- ben / Fischschale / testa glaciei, Eis- schal / testa dentis, Zahn-Schifer / testacei pisces, Schal oder Mus- schel-Fisch.
tergum, Ruck / tergus, oris, Ruck- termes, itis, abgebrochener Zweig / samt der Frucht.	testamentum, letzter Will / testatô dicere, bezeugen / testatô contra- dicere, darwider protestiren / te- stamentariæ tabulæ, Testaments- Verfassung / testamentarius, der ein Testament macht / factio testa- menti, Aufrichtung des Testa- ments / testamentum nuncupati- vum, mündlich ausgesprochen / inofficiosum, unmild / oder unge- bührlich.
terminus, March oder Marck / Ziel / End / terminalis lapis, March- stein.	testicillus, Tragrings / Kopffring zu dem Tragen. (wurz.
termus, Fleischmaden.	testiculus, Stendelmurz / Creutz-
terra Cimolia, Balckers / oder Wachs-Erden / assulosa, Stein- kohl / figularis, figillaris, Degel / candida, Kreiden / terra alana, gleba lutea, gelber Bolus, Hispa- nica, weißer Bolus.	testimonium, Rundschaft.
terræ motus, Erdbidem / terræ tu- ber, erhebter Erdscholl / Scheer- hauffen / hiatus, discessio, Spalt.	testuaceum libum, panis, Pasteten.
terriculum, Schrecklein / terricula- mentum sine auctore.	testudo, inis, Schildkrot / Schild- dach / Lauten / Schwibbogen / Creutzgewölbe.
territorium, Zwing und Bahn um einen Flecken.	testum vel testus, ein Pasteten-Dese- lein / Tortenpfann / testum, Fisch- bein. (Starrhals.
tertiana febris, dreytägiges Fieber /	tétanus, Halsstarre / tetanicus, tetra- drachmum, acht Baken / idem, quod stater vel siclus argenteus, vier Spanische Realen. (ten.
teruncius, Italis, bagatino, nobis ein weißer Pfennig / alibi, ein Bier.	tetrarcha, Fürst über die Landschaft
tesqua pl. rauh Ort.	tetrax, ácis, tetrao, tetrax, itis, Quer- han / Birkhuhn.
tessera, viereckichter Ecklein / Würf- fel / Looszeichen / Kriegslosung / Kerb, oder Raitholz / tessellæ, tessellæ, tessulæ, quadrati lapilli, signa olim frumentaria, gewürf- felte Steinlein / tessellæ lingula- æ, trhomus, Klauten / Figur wie ein Zungen oder Spitzweck / tes- sellatim, concideren panem, das	tetrinnit anas, schnattert.
	textilis umbra topiariarum arbu- scularum; Textile aureum flori- bus argenteis distinctum, Gul- den

Index III. Latino-Germanicus.

denstück mit eingewirkten silber- nen Blumen.	tholus, Schild oder Schloßstein mit- ten im Gewölbe.
textrina, Weberkunst/Weberen/tex- trinum, Weberstück / textoria machina, Weberstuhl/textor so- locium, Loder/pannorum, Woll- wirker / Tuchmacher / gossipii, Barchetweber.	thomex, icis, groß Hanffseil. thoracium, Segelseil / zu oberst des Mastbaums.
thalamus, Schlafkammer der Ehleut.	thorax, Brust / Wammes / Brust- harnisch oder Krebs / ocellatus, zerstoichen Wammes / thoracarius, Harnischmacher / Platner / thorax hamatus, Panzerhemd.
thalictum, Feder, Uffel / flos, item, Welsamen / herba.	thracius lapis, schwarzer Algtstein.
theatrum, Schauplatz / Schaubüh- ne / Spielbühne.	thrafo, Schnarcher / Federhang / Bo- cher / toller Hahn / Schnauzhahn.
theca, Behaltens / nummaria, Geld- kasten / pennaria, calamaria, Pen- nal oder Federbüchse / theca coti- culæ vel cotiaria, Rumpff / arena- ria seu pulveraria, Streubüchse / tormentaria, Pulver / Flasche / Büchsenhulster / fortè sclopothe- ca. Theca cultraria, cultellaria, Messerscheid / vagina.	thraupis, idis, Citreinle / avicula ca- nora.
thenar, aris, g. n. die Maus oder das Brätig in der Hand.	threnus, threnodia, Klag, Trauer, oder Todten-Kleid.
thena, Heiligthum / Bahr / Trag- Wagen. (chen Dinge.	thumbulum, Rauchfaß.
theologia, Wissenschaft der Göttli- cheoréma, theoria, Beschauung und Nachsinnung des Gemüths.	thyites, lapis durissimus, ex quo mortaria.
theriaca, theriace, Theriack.	thymallus, Alesch / piscis nobilis.
theriothrophion, vivarium, Thier- garten.	thymbra, Garten-Hysop.
theristrum, dünnes Sommerkleid.	thymelici gesticulatores, Scenici, fabulæ actores.
thermæ, thermulæ pl. warme Bäder/ Wildbad.	thymiamatis, köstlich Rauchwerck.
thermopolium, Sudelfuche / ther- mopolium, die Verkaufung dar- aus / thermopola, cocus nundina- lis, Sudelfoch.	thyminus, adj. von Balsamkraut.
thesaurarius fur, Schatzdieb.	thymum & thymus, Welscher Quen- del oder Randelkraut / thyminus, adj.
thesis, thema, atis, Vorspruch / Men- nungs, Satz.	thynnus, Meersfisch / welcher gesal- zen und in die Tonnen oder Fässer geschlagen / in Welschland häufig gebracht wird / Ital. ton & tonno, unde nomen orcis falsariis.
thlapsi, indecl. Binsenkraut / Bau- rensenff oder Kref.	thyrsus, aufrechte Krautstengel / Spieß mit Laub umgeben.
	tiara vel tiaras, æ, Hauptzierd der Persianer / Türkischer Bund / Bischoffshut / Insel.
	tibia, Schienbein / tibialia, pl. Strümpff / tibialis lamina, Bein- taschen der Fuhrleut / item, Pfei- fe / Flöthen / Schwegel / untricu- laxis tibia, Sackpfeiff / gingrina, kleiner

- kleines Polnisches Pfeifflein / Dis-
cant, Flöthen / longa, Schalmey /
dextra, an der rechten Seiten des
Mauls anzusetzen / sinistra, an der
linken / Phrygia, mit ungeraden
Löchern / Sarrana, mit geraden /
tibiae lingula, das Zünglein / tibia-
rius, Pfeiffenmacher / tibicen,
Schwegelpfeiffer / Schalmeyer /
item, Spreizen / Spreizholz / ti-
bicen plagiarius, Stang oder Ga-
bel des Jägergarns / item, Wurst
oder Fehler im Reimen / Spreiz-
holz / Stützen des Weberstuhls.
tigillum & tigilius, Latten.
tignum & tignus, Rafen / Balck /
Bauhholz / tignarius, Zimmermann /
tigna oneraria plaustrum, Trag-
baum des Wagens.
tigris, is & idis, Tigerthier.
tilia, Lindenbaum / tiliaceus adj. aus
Linden.
tina, vas vinarium, Weinsäß / oder
Weinzuber / oder Butten.
tinca, Schlene / Schleim / piscis.
tinctorium, Färber, Werckstatt.
tinctus, tinctura, Eintünckung / Fär-
bung / Goldanstrich.
tinea, Kleider, oder Bücher, Wurm /
Schab / tineosus, voller Schaben.
tinnitus, das Klingeln / Ohrensau-
sen / tinnimentum, Klingelwerck /
tintinabulum, Glöcklein / tintina-
culus, Plaut. Weiniger / Weitscher.
tinnunculus, Banneweher / avis.
tipula, Wasserspinn.
tithymalus, Wolffsmilch / herba.
titillatio, Kühlung.
titio, ausgelöschter Brand / Brand-
scheid / ardens, brennend.
titivillitium, Faslein / die vom We-
ben abfallen / unnützes Ding.
toga, Mannsrock / prætexta, mit
Purpurbleg / pura, candida, ohne
solches Bleg / palmata, gestickt /
Siegfleid / Phryxiana, zotert / ta-
laris, biß auf die Knoden / toga-
tulus, adj.
tolléno, Brunnenschwengel / Wag-
baum / Brunnengaul / nostratibus,
tollo, onis, Wasserschöpffer / Pum-
per / Schwengelzieher / tolleno
militaris, Schlagbaum.
tolutaris, tolutarius, asturco, gra-
darius, Zelterpferd / tolutim in-
cedere, den Zelter gehen.
tolypæ, fugelte oder Bauren, Ruch-
lein / Athenæo, pileatæ placentæ,
haubete Ruchlein.
tomacula, tomacula, tomacinae, Le-
berwürst.
tomentum, Scheerwolle.
tomex, icis vel tomix, g.f. grob unge-
bucktes Hanffseil / tomices, Hals-
pösterlein der Zugthier. Quod
verò Grammatici quidam scri-
bant hoc vocabulum per th &
primam producant, non intelligo.
tomici, die vordern breiten Zahn.
tomus, Stuck oder Theil von einem
Buch.
tonitru, tonitruum, tonitrus, Donner.
tonsa, die Ruderblatten oder Rassen.
tonfillæ, Schlund / Zäpflein im
Hals / Halsmandel / inflammatio
tonfillarum, inflatio, ulcus, Ge-
schwulst der Mandel.
tonfor, Scheerer / tonstrix, tonstri-
cula, Scheererin / tonstrina, Schee-
reren / Scheerstube.
toparcha, Landherr eines Orts.
topazius, Topaz / scheint in der Fin-
stern wie Gold.
tophus, Duff, oder Sandstein.
topiarium, Gartenzier mit allerley
Gewächß / topiarius, Gartenzie-
rer / topiaria, die Kunst / Spalli-
rung.

topica,

topica, pl. Bücher / Aristotelis, von der Weis Probierungen zu finden.
topographia, Beschreibung und Umzirkung eines Orts.

toral, toralium, Bettdecke / Lenlach / lectricaria findon.

torcular, pen. longâ juxta Priscian, sed malè.

torcular, torcularium, torculum, Traubenkelter / Trott / Weinpreß die Mänge / torculus adj. dazugehörig.

tereuma, atis, ausgestochene / gegrabene / erhabte Arbeit / toreuta, der solche Arbeit macht / quibusdam, ein Drechsler / toreutice, die Kunst.

tori, eminentiæ musculorum, bräsechtig / tori quoque herbarum & plantarum, torulus an etiam ein Bretlein? *Calepinus* male in hoc sensu citat *Plaut.*

tormentum, Peinigung / Forderung / æneum, allerley schwer und grob Geschütz / murale, Charthaune / Mauerbrecher / duplicarium, Doppelhacken / manuale, manuarium majus, Musquete / minus, Pistol / ic. campestre, Falskanetlein / Feldstücklein / auromatum, Zündbüchse Feuerrohr / librator, machinator tormentarius, Büchsenmeister / tormentorum curator, Zeugwart / præfectus officio tormentario, Artollermeister / Stückmeister / Zeugmeister.

tormina pl. num, Darmgicht / Grimmen im Bauch / torminosi, Cic.

tornum vel tornus, Spindel / Dreheisen / tornio, Dreher / Drechsler / tornatura, das Drechseln / tornatilis, das gedrechselt / tornare, drechseln / tornopæus, Winden-

macher / tornus dentatus, Zahnspindel / cochleatus, Schnecken-
spindel / lamina forcipata, Docke / sustentaculum ejus, Reitstock / retinacula ferrea, quibus lignum tornandum infigitur, die Nagel / transversum fulcimentum, cui brachia torentæ innituntur, die Schiene / orbiculus fulcimento suppositus, Schraubscheib / semitubuli ferrei, die Röhren / ad scabriciem auferendam, ferramenta plana, oblique exacuta, die Maise / simplici aciei uncinata, Einschnidt / duplici, Zwenschnidt / rutellum, die Krucken / ferramenta rostrata, die Baucheisen / caniculata cavatoria, die Holey-
sen / Holborer / terebra dentata, Zwirl / opera angulata, geeckelt / ovata, Eyerrund / torquata, ver-
setzt oder gefettelt / striata, basset / undulata, geflammt / squamata, geschuppt / rhombis distincta, geweckelt.

torpèdo, Krampffisch / Zitterfisch / der des Fischers Hand starr macht. (Glieder.

torpor, Faulheit / Ungleichheit der
torques vel torquis, Halsfett / Hals-
band / torquatus, der eine Hals-
Kette an hat / torquilla, Wind-
hals / Drehhals / avis.

torrens, Regenbach.

tortivum mustum, Nachschuß.

tortus, us, Krümme.

torus, Bette / Fleischmaus oder
Fleisch ohne Wein / Fleischknor-
ren / torosus, fleischicht / torus, to-
rulus, der dicke Ring an der Säule / torulus, (alii malunt trochu-
lus,) eine Hutspangen / torus, to-
rulus, pulvillus, hortensis, præ-
coquis, plantarius, ad præcoquen-
dur

Index III. Latino-Germanicus.

dum fimo subactus & seminatus, töxicum, Gift. (Mistbett.	trames, Itis, frummer Fußweg/ Zwerchweg.
trabs, Balck/ Trâm/ trabium intervalla coassantur & contabulantur, es wird der Fauboden gelegt.	transactio, Vertrag.
trachea Lufftröhr der Kehlen.	transcriptio literarum, vulgò, Transport.
trachelium Americanum, vulgò flos Cardinalis, Cardinal-Blum.	trantienna, Gitter / Gitterfenster / accipitur etiam pro decipula virgata seu cancellata, Bogelschlag.
tracta, orum, vel tractæ, Klünglein, Faden/ ausgewalgt und ausge- dehnter Laig.	transfuga, Feldflüchtiger.
tractus, us, Streich/ Gegend/ Zug.	transmissus, us, das Überfahren zu Schiff/ eine Durchfahrt.
traduces, Nebgerte oder Nebzweig/ die man von einem Baum zum andern zieht.	transtillum, Vitruv. Latten.
tragacantha, Dragant/ herba.	traustra, pl. Ruderbänck/ Sitzbänck im Schiff/ Zwerchbalcken.
tragelaphus, Brandhirsch im Böhmer Wald zu fangen.	transvectio, equitum recensio, Musterung der Reuter.
tragémata, pl. Nachricht / Confect/ tragematopola, Zuckerbacher.	transvectum tempus, Tacito.
tragoedia, traurigs Schauspiel/ tragœdus, Spieler darinn/ oder Actor, tragicus, der es schreibet.	transversaria, pl. Zwerchhölzer/ Zwerchbalcken / Abschnitt der Gräben und Bählen / verbum militare. (Delmühl.
tragopógon, Bocksbart / herba in acetariis.	trapes, étis, trapétum, mola olearia, trapezophorum, Tischgestell oder Fuß/ trapezita, Wechsler.
tragula, Gattung eines Wurffspieß- leins/ Schafftlein / Fischer-Netz/ Fischbar.	tremor, das Zittern.
traha vel tráhea, Schlitte/ Schleife.	trepidulus, Gell. etwas erschrocken.
trahax, trahendi vim habens, Eholutum lenoninum, eho sterquilinum publicum impure, inhoneste, injure, illex, labes populi, pecuniæ accipiter, avide atq; invide, procax, rapax, trahax! trecentis versibus tuas impuritates loqui nemo potest; Plaut. trahones calicum, Sauffer / trahones onerarii, palangarii, vectarii, Faßzieher/ Laßzieher/ Aufleger.	triarii, die beste Soldaten im Hinterhalt/ Hinterhut/ qui & pilani dicti. In acie 1 hastati, 2 principes scutati, seu antepilani, 3 triarii.
trajectus, Überfahrt zu Wasser/ trajectio, Überführung.	trias, adis, Drenheit.
trama, æ, subtemen, Eintrag oder Befehl des Webers.	tribuli, Femeisen/ Disteln.
	tribula, æ, vel tribulū, Dreschwagen oder Dreschschleiffen / Dreschel.
	tribunal, Richterstuhl.
	tribunus ærarius, Schatzmeister/ armamentarius, Zeugmeister.
	tributorum præstationes vel pensiones, Gült, und Rentreichung/ tributarius, der Schatzung und Steuer gibt / tributum, Steuer/ Schatzung.

Index III. Latino-Germanicus.

tricæ, verwirres Haar / liederliche Sachen / Wirrgarn.	trimulus puer, canis trimus, drey jährig.
tricliniaris & jus, apparatus tricliniarius.	trinoctialis, adj. drennächtig.
triclinium, Tischstube / Eßsaal / triclinium palatinum, aulicum, Dirniz / tricliniaris minister, Tischdiener / tricliniarchus, Tafelmeister. (gabel.	triobularis homo, ein gar schlechter Gesell.
tridens, drenspitziges Eisen, Mist.	triones, pl. Pflugochsen / à terendo, item, Siebengestirn gegen Mitternacht.
triennium, trieteris, idis, drey Jahr lang.	triparcus, Plaut. trifurcifer, trivenefica.
triens, der dritte Theil eines Dings / vier Zoll.	tripudium, Springtanz.
trieris, is, Schiff mit dreyen Ruder Ordnungen.	tripus, odis, Hasen mit drey Füßen / Drenfuß.
trifolium pratense, Klee.	triquetrus, adj. dreneckicht.
trifur, Erzdieb.	trirémis, Schiff mit drey Ruder Ordnungen oheinander.
trifurcus, ergo & bifurcur.	triscurria, pl. B, declin. Iuven. ludiscurriles, Erkrauberen oder Bußberen.
triglyphi, Trilippen / Holzstoß mit dreyen Furchen / verbum fabrile.	trissago, inis, Gamanderlein / Bergeiß mein nicht / herba.
trigonus, triangulus, dreneckicht.	tristega, pl. drey Gemach oder Gaden oheinander.
triga, drey Rosse nebeneinander geschirrt oder gespannt / oder auch füreinander / Wagen mit 3 Rossen / trigarius, solcher Fuhrmann.	tristiculus, Cic. ein wenig traurig.
trilix, icis, mit dreyerley Farben oder Garn / gewebt / drensfach gefettlet / trilibris, drenpfündig / trilices vestes, ex tribus filis diversicoloribus, trilinguis, der drey Sprachen fan / triceps, drenköpfig / tricorpor, drenleibig / tricornis, drenspitzig / trifaux, drenschlundig / trifer vel triferus, drey mal tagend / trifulcus, trifidus, drenspaltig / trigemmis, das drey Reb Augen hat / tripondium, drey Kreutzer / trimodius drey Mezen / trimodia, æ, & trimodium, Maß / so drey Mezen faßt / trimus, drey jährig / triduum, drey Tagzeit / trinoctium, drey Nächte / trinundinum, drey Wochenmarkt.	tritavus, der Urani / oder Uranherr.
	triticum, Weiz.
	triton, der Hahn oder das Fähnlein auf dem Dach / Wetterhahn.
	tritura, Dreschung / Zerstossung / Arzney / Pulver / tritor, Drescher / tritor colorum, Farbreiber / tritura carnis, piscis, Zerstossens / flagellis terere frumenta, excutere grana, exterere messem, dreschen / tritura stomachica, Magentritt.
	trivium, drey Weg bensammen.
	trium literarum homo, Dieb.
	trochisus, Königlein / Zaunschlupferlein.
	trochiscus, Apotheker Zeltlein.
	trochlea, Binden / Scheiben / Wellen / Rädlein / Rolle / darinn das Seil geht / trochlea polyspastos, mit mehrern Rädlein.

Index III. Latino-Germanicus.

trochus, Topff. (lein.
troglodytes passer, Zaunschlupffer
trojæ ludus Ringelreihen zum Kopff
stechen/turniren.

tropæum vel trophæum, Siegszei-
chen/Siegsaul/tropæi, Suet. die
Spielweis andere zupffen und
rupffen/und sich geschwind um-
kehren.

tropicus cancri five solstitialis,
Krebs,oder Sonnenwendzirkel/
tropicus capricorni five hiema-
lis, Steinbocks, oder Winter-
wendzirkel.

trossulus, ein Junckerlein / olim e-
quites Romani sic vocabantur.

trox, ocis, Wurm in den Hülsen.

trua, ein weit Wassergeschirr/Bad-
wünder/Schwanzkessel/Spühl-
kessel.

trudes, dis, Schiffstang / grosser
Spiellöffel.

trudicula, kleiner Spiellöffel/trudi-
cula doliaris, Bindertriebhel.

trulla, vas vinarium & culinarium,
Gassen/Ruchenschäfflein/Bech-
pfann/Harngeschirr/Mauerkelle.

trullissare, trullissatio, Vitruv. mit
Mertel verwerffen.

trunculi, junge Gans / die äusserste
Theil der Gans / als Kragen/
Fuß/Mägelein.

truncus, Stock des Baums/Kloß/
Leib ohne Kopff/Knopff/Beugel/
Block / truncus carnarius, Hack-
stock des Fleisches.

truo, Græcis, onocrotalus.

trufulus, Prompt. ein dickes Bänk-
lein.

trûtina, Schüsselwaag/monetaria,
Goldwaag / Campana, Schnell-
waag.

trita vel trocta, ein Huch/ piscis.

truber, Beul/Geschwulst/ Knorr am

Baum/Buckel/Pfifferling/Erde-
äpfel / Græcis cyclaminus, g. n.
tuberculum, kleine Blätterlein/
Geschwülstlein / Verglein in der
Hand/ Græcis thenar.

tubicen, Trompeter / tuba ductilis,
Posaune/tuba, Trompeter.

tuburcinari, gäh hinein fressen.

tubus, Teuchel/Rohr zum Schiessen/
zum Sehen/tubulus, Röhrlein/
tubulus normalis, Weinheber
oder Weinzieher/tubi furcillis li-
brari soliti, grosse schwere Mus-
queten.

tucetum vel tucéta, æ, Passet mit
Fleisch gefüllet / oder eingemach-
tes gesalzenes Fleischwerck.

tudes, itis, hülzkerner Hammer/Bin-
der, Schlägel / Klopffholz des
Schusters/Holkschlägel/Stößel/
Handknippel / tudicula, hülz-
ernes Schlägelein / Rochlöffel/
Rührstecke / tudes caudicalis,
Holkschlägel/tudes, fustis, pilaris,
Ballprügel.

tudica, instrumentum, quô vasis si-
gna imprimuntur, item, Del-
stämpffel.

tugurium, Hütten/Bauernhaus/
tuguria castrensia, Italici, barake,
tugariolum, gurgustium.

tûlipa, Tulipā/ flos notus & nobilis.

tumba, Grab.

tumor, Geschwulst.

tumultuaria pugna, Scharmügel.

tumulus, Hübel / Grab / tumulus
moenibus impositus, colles five
aggeres propugnaculorum, cava-
lieri oder Rag/verbum castrense.

tunica, Weiberrock/Schleife/Zwiesel-
haut/Augenfell/Rinde des Bau-
mes / Häutlein der Beer / tunica
molesta, mit Bech angestrichen/
die Menschen zu verbrennen / ta-
laris,

Index III. Latino-Germanicus.

laris, biß auf die Füße / manicata vel manuleata, mit Ermeln/inte- rior, intima, Hembd/ tunicatus, tunicæ, fruticum, membranæ. urbamentum, Unruh.	tron, für die Bilder/typographus, Buchdrucker / typographium, Buchdruckerey/ typographia, die Kunst/ typotheca, Buchstabense- ßer/compositor, structor littera- rius. Idem, pressor, excusor, Dru- cker/ capsula typorum, Schrift- kasten/prelum, die Preß/cochlea, das Mütterlein / die Schraube/ melantères, die Ballen / preli- tula torcularia, der Siegel an der Preß/vectis torcularius, der Zieh- pengel/ Preßstange / preli crates, das Preß, Rähmlein / pluteus, abacus, der Preß, Tisch oder Fuß.	
urbo, inis, Topff / Distillir, Ofen/ Windwürbel oder Windsbraut/ turbinatus adj. gewürbelt und rund gespißt / rund, gewundene Meerschnecken; Schal.	tyro, Lehrling neuer Kriegsmann/ Anfängling des Geistlichen Or- denstandes/tyrunculus.	
urdus, Krammets, Vogel/ turdela, Trostel/ avis.	tyrocnestus, instrumentum perfo- ratum, quod caseus minutatim di- steritur, Schabeisen/ Rabeisen.	
urio, Dolder eines Baums oder Stauden.	V. <td>Vacca, eine Kuh/vaccæ tenebræ seu diffugium, Guggen, oder Kuh- bergen/ ludus puerilis.</td>	Vacca, eine Kuh/vaccæ tenebræ seu diffugium, Guggen, oder Kuh- bergen/ ludus puerilis.
urma, ein Geschwader Reuter/tur- mæ equestris ductor, Rittmeister.	vaccinium, Purpur, Blum / Hia- cynth.	
urpiculus, Cic. etwas schändlich.	vacerræ, Stallstangen für die Pfer- de/ Rothstall/ Schrancke.	
urtur, Turteltaube.	vadari aliquem, einen gerichtlich fordern/item, sich verbürgen und versprechen zu erscheinen / vadi- monium, Verbürgung und Ge- lobung gerichtlich zu erscheinen/ vadimonium constituere, Ge- richts, Tag ansagen / vadimoni- um obire, bey Gericht erscheinen/ deserere, nicht erscheinen/vas, va- dis, Bürg in Gerichts, Handeln.	
urundæ, länglichte Meißel in die Wunden/Mast, äpflein für die Ca- paunen/Brocken in die Suppen.	vadum, Wasserfuhr / vadare, vado trajicere, Solin. durchwaden.	
is seu thus, Benrauch.	vaframentum, geschwinder List.	
ussim excitare cibo, sich erkürnen/ tussilago, inis, Roghuf / herba, Hustenkraut.	vagina, Scheid/ Salmhautlein/Hül- sen/vaginæ bulla, Ohrband.	
utela, Schutz/Schirm/Pflegschaft/ Vormundschaft / Schiffszeichen/ tutor, Vormünder.		
ylus, Holzwang.		
ympanum, Trummel / Heerpauck/ Wasserrad/ Zugrad/ farinarium, Sarg in der Mühl / tympanum circinatum, Wind, Compas/den- tatum, Kampffrad / tympanum escuarium, die Binde in Clöstern für die Speisen/tympanistes, tym- panotriba, Trommelschläger / tympanista pygæus, Pritschen- meister / tympanites, truckene Wassersucht/ groß aufgeschwol- ler Bauch/Windsucht.		
ypha, Kolbe von Mosrohren.		
yphon, ohis, Sturmwind.		
ypus, Form/Modell/ Vorbild/pa-		

Index III. Latino-Germanicus.

vagitus, Kinder-Geschrey / Fuchs-Geschrey.	lus, der grosse Blut-Adern hat.
valeria, Hasengeher / Stock-Adler / Valeriana, vulgo tormentilla, groß Baldrian / roth Heilwurk.	varus, Krummfuß / der die Füße einwärts hat gebogen / varus, der sie auswärts hat gekrümmt / divaricare pedes, graiteln.
valetudo, gut oder böse Gesundheit / valetudinarium, Krankenstüb / valetudinarius, immerzu krank.	vas, vasis, ein Geschirr / coquinarium, Kuchengeschirr / escarium, Schüssel / fictile, figlinum, testaceum, samium, irden / operculare, mit einem Deckel / futile, das keinen Fuß hat / nicht stehen kan / incrustatum, glasurt / vasculum, Geschirrlein / vascularius, Cic. Goldschmied / vasarium, Silber, oder ander Geschirr / vasa conclamare, zum Aufbrechen blasen / vasa colligere, einpacken.
valgus, Krumschenkel / der mit den Waden heraus / mit den Füßen einwärts geht / wie die Krebs-scheere / valgus os, krümes Maul.	vasarium, suppellex vasorum.
vallis, Thal / vallecule, Thälein / Grüblein unter der Nasen.	vates, Weissager.
vallus, Zaunstecke / Pfahl / Rebsteck / Dremel / Stang / vallum, Bollwerck / Schanz / planta seu pes valli, Anleg oder Fuß des Walls / acclivitas valli exterior, äußerliche Böschung des Walls / ambularium valli, Wallgang / scabellum & lorica valli, die Banc und Brustwehr des untern Walls.	vaticinium sine auctore apud Calep.
valvæ, zertheilte Thür / Fensterladen / valvulus, Hülsen oder Häuslein des Kernleins.	vatiis vel vatia, der einwärts geht.
vanga, Schneidmesser / Schneidthan.	uber, Dutte / Eiter / adj. überflüssig.
vannus, Futterwan / Futter-schwing / vannare, evannare, Futter-schwingen.	udo, Filzschuh / udones cilici, vom rauhen Haar.
vapor, Dampf / Dunst / vaporarium, Schweißbad / Dampfloch / blinder Ofen / furnorum rubi clusiles, Dippel / pistoribus. Vaporata caro, gedämpfftes Fleisch / in operculato catillo, gallina in stannea langena aquæ ferventi immissa, liquata, ein Consume.	vectarius equus, Zugroß.
yappa, verdorbener Wein.	vecticularius, Nacht-Dieb / der einbricht / vecticulariam facere, solchen Diebstahl üben.
vari, varioli, Rinds-Blattern.	vectigal, alis, Zoll / Zins / Steuer / etiam privati redditus, vectigalis
varicus, ampliore passu incedens.	ager, domus, &c. davon Zins zu geben / Zinsbar.
variegatus, Apul. bunt gemacht / vielfärbig.	vectis, Thür / Riegel / Hebstang / Windstang / Thürschwelle oder Schnalle / vectarius, der die Hebe oder Windstangen braucht / vectis super clavos ferreos pallo arre-tario infixos, gradatim versabilis, Hebsäul / Schnapper / ad arbo-res in plautrum attolendas.
varix, icis, Krampff-Adern / varico-	vector, der geführt wird / oder einen führt / vectura, Fuhr / / Fahrt oder Fuhrlohn / convector, Cic. Mit-schiff-gesell / vectabulum, Karren / vecta-

vectarius equus, Fuhrpferd / vehiculum, Wagen/Wägelein/meritorium, Lehenwagen / camera tum, Senfte / Roßbar/trufatile, Schubfarrn / Rädleintroq / vehes, is, ein Fuder / foeni, lignorum, vini, item, eine Mähne/vehes scirpea, Wagen: Kreinze.
 velaturam facere, mit Fahren sich nehren.
 veles, itis, geringer Kriegsknecht / velitari, velitatio, scharmütziren.
 vellicare, vellere, zupffen / vellicatus, ūs, aurium, das Zupffen bey den Ohren.
 vellus, eris, abgeschorne Schafwolle / succidum, schmutzig/unsauber.
 velum, Fûrhang/ Segel/ velamen, Decke/ crassum, eine Platen/velarium, Fûrhang auf dem Schau- platz wider die Sonn / velaria pl. theatri tegmina, Ort mit Tü- chern verhengt/velamen, verbum milit. Blendung.
 vena, Alder/vena malleoli, Roßader/ cingularia, Sperrader am Roß.
 venalitiŭs, qui homines venales habet, & qui venditur.
 venator, Weidmann/Jäger/ cornu venatorium, Jägerhorn / cultor venatorius, parazonium, Weid- messer/Weidner/venabulum, Jä- ger spieß / Säuspieß/ sica venato- ria, Hirschfänger/pera venatoria.
 canis venaticus, Joghund / canis hæc, ein Lâsch/ canis sagax, odd- rus, Horch: oder Spûrhund / ex eo genere masculus vocatur, Ge- sellemann/femina, Halle/nictunt, hittiunt, gehen aus/dromas,adis, turbo, inis, Windspiel/ vertagus, der für sich selbst dem Wild nach- geht.
 cervus trimus aut quadrimus, jag-

bare: Hirsch/subûlo, Spießhirsch/ cerva, Hinde oder Hindin / Schachtel/ Wildstuck/ hinnulus, Hirschalb.
 aper, ein wild Schwein/oder Becker/ aper femina, ein Bach/aper femi- na, ein Bach / aper adolescens, (mediæ ætatis) verres, Prompt. ein Frischling / aper validus, ful- mineus, Hauschwein.
 cervus sanguinat, der Hirsch feischt/ schweift/sanguis, Fische/Schweif- se. Cor, Blutkasten / natat, rin- net/excoriatur, deglubitur, man schindt ihn / oder nimmt ihm die Haut ab / deartuatur, man zer- wircket ihn/ oder auswednet ihn/ evisceratur, man weidit ihn aus / recubat in latibulo, er sitzt / pro- dit extra cubile, er geht / fervan- tur vestigia, er wird gespûhrt/ve- stigia, das Gespûhr / tenetur in- dagine, wird bestättiget / exigi- tur, agitatur, urgetur canibus, wird gejagt / effugit canes, ent- flieht den Hunden / rapide fugit, er fliehet/transilit retia, geht zum Zeng aus / venatorem advertit, vernimmt den Jäger / rabia libi- dinis sæviunt cervi, cervæ catu- liunt, gehen in die Brunst / rugi- unt, sie brüllen/cornua, ihre Stan- gen/rami, die Ende/oder Zincken/ cornua cum ramis, das Geweih / die Kron / subulæ, (Plin. ferulæ molli lanugine plumatæ) junge End/ Morchen/ Kolben / latera, Kriegen und Wând / inferiora dorsi, feu clunes cervini, dee Zä- mer/ transfoditur sicâ, man gibt ihm den Fang / cervina, roht Wildpret/ cruorem lambunt ca- nes, mit Hirschfleisch werden die Hunde ge-
 cer-

Index III. Latino-Germanicus.

cervæ parium, das Wild sezt/venator inflat cornu, jagt im Horn/cauda cervina, Bock/venatus cervinus, Hirschfleisch/pellis cervina, nebris idis, Hirschhaut.	tur emissis canibus, hezt auf die Fahrt.
venatus aprorum, Schweinhaz/latebræ, lustra, cubilia ferarum, das Lager/Bett der wilden Schwein/collocatur venabulo, man gibt ihm den Fang/caro aprugna, schwarz Wildpret.	venator indagat vel vestigat feram, vestigia persequitur cane sagace, zieht nach der Fahrt / sucht vor mit einem Leithund / circumscribit cubile feræ, claudit, cingit, prævertit, zieht vor/bricht dem Wild vor.
capreolus, Rehbock/dorcas, adis, caprea, Reh/Rehgeiz/pellis capreoli, Rehsell/rupicapra clamat acutum, die Gems pfeisst oder wiselt/pellis rupicaprae, nebris, Gemshaut/pellis leporina, vulpina, Hasen-Fuchsbalg/capreolus incidit in rete, kömmt in Strick/clava necatur, cervix ei frangitur, wird genickt/posteriores pedes, die hintern Lauff/priores, die Vüg und Knochen.	præversiones venatorum & canum, Fürbeug der Jäger und Hunden, venator positâ fronde signat vestigia feræ, der Jager macht oder legt den Bruch.
vulpes gannit der Fuchs bilt/insultat solo, (sicut & lupus) er trabt/habet unguis, hat Klauen oder Trappen/canibus agitur, wird gehezt vō Strick aus mit Hunden/clava necatur, wird erschlagen.	venator sequitur frondea vel ramea signa ad latibulum feræ, der Jäger zieht zu seinen Bruch / da er ihn verbrochen / und das Wild bestätigt.
lepus vagit, der Has schreyet/fugit, er führt / agitur canibus, wird gehezt / rumpuntur ei illia, wird zerrissen/clava mactatur, wird genickt / quatuor pedes, die vier Lauff / priores duo pedes, zween Sprung.	venator excitat feram, sprengt das Wild auf / canis excitator aprorum, der Saufinder / cervorum, der Jaghund.
felis silvestris, eine wilde Kat/oder Baumreiter.	venator cornu instrepat, venator instrepente cornu, hezt/jagt ins Horn / respondet canibus, ruft den Hunden / sonitus, strepitus cornu venatorii, der Ruff.
aviaria venatio, die Haß/venatio Principalis (interdicta vulgò) die Wildbahn.	dispositis retibus parantur septa venatoria, nach ausgespanntem Zeug werden die Schirm gemacht. Septum principale seu primarium, der Bockstall.
venator exit venatum in silvas, der Jäger zieht gen Holz.	currus plagiarii, instrumentum venatorium & vectorium, Gejaidwagen/circus incinctus, geschlossener Bogen.
venator vestigia ferarum persequi-	retia, casses, Reiz/Zeug/funes, Seiler/plagæ, Wehrtücher/Blasen/formido, seu linea pennis distincta, Federzeug/Federhaspel.
	furcæ, furcillæ, fudes plagiariæ, Reizgabeln. (hezen.
	sine plagis venari, vom Strick aus prim.

principia silvæ, vel confinia silvæ, Vorholz.	canes cunicularii, Dachs/oder Erdhündlein/ Dachsgräberlein/ sunt
stabulatio ferarum, wo sich das Wild aufhält.	pugnaces, streiten/ obsident, premunt, instant, infestant vulpem aut melem, sie kriegen mit dem Fuchs oder Dachs.
canis catulit, die Hündin oder Läsche laufft/ streicht/ parit, wirft oder wölffet.	cervus, Hirsch/ cerva, Hinde/ Schachtel/ das Wild/ hinnulus vel catulus, cervinus, Hirschkalb/ Wildkalb.
canis indagator, odoratus odoriferus, vestigator aprorum, Saufinder/ sagax, Gallicus, Umber, Spürhund/ Leithund/ longo loro vel ductoria testi tenetur, wird geführt am Hengseil/canis vertagus, venaticus, infecutor, excitator ferarum, Jaghund/ Hezhund/ mollossus, Ride/ Bluthund/ turbo, Wind/ oder Windspiel/cauda canum, die Ruten/caninus rictus, Hundsmaul/ rostrum, Rüssel.	cervi latibulum, cubile, lustrum, des Hirschen Stand/ pabulum, die Weid.
canes copulantur & venatum educuntur, die Hund werden gefuppelt/und aus Gejaid geführt/nummella, die Ruppel.	cervus vertit fugam, wechselt oder wuchfelt/ refugit, flectit cursum, declinat, variat, fugit, springt ab/ reißt aus/ flieht davon.
canes sagiunt, nictunt, acutè gannunt, hittiunt, Prompt. parent, Senec. gehen dem Gespüß nach/ geben aus/ lauten wol/ jagen wol.	excrementum cervi, Gelos der Hirschen.
canes pugnant cum apro, insistent apro, die Hunde kriegen mit dem Schwein/ canes pugnaces, freudige Hund.	clunes cervini, Hirschzemer/ Rieb.
canibus obsidentur effugia, viæ, exitus, die Furlagen werden mit den Hunden bestellet/ oder die Hund werden auf die Furlag gelegt/canines odorantur. die Hund wittern.	cervus indagine tenetur, wird bestättiget.
canes cervum facilius odorantur quàm leporem, der Hirsch hat eine bessere und stärckere Bitterung als der Haas.	cervinorum cornuum rami majores, Stangen/minores, Zinckē/Ende.
odor ferinus, Bitterung des Wilds.	cervi cervæq; catuliant, gehen oder sind in der Brunst/ catulitio, die Brunst/ vestigia, priora & posteriora cervorum, Vor- und Hintergefahrte der Hirschen.
canes cingunt vel premunt leporem, die Hund arbeiten auf den Hasen/ raumen den Hasen.	cervus habet ungues aut ungulas, hat Lauffklauen/ Schalen.
	cervus duodenarius, ein Zwölffler/ à numéro ramorum, sedenarius, Sechzehner.
	subulones, junge Hirschen/ Spießhirschen/ cervus mediæ ætatis, jagbar Hirsch.
	cervus exit pabulatum, zieht ins Gras/ nimmt die Weid an/ cervina pastio,
	cervus redit in latibulum, geht in sein Stand/ sucht seine Ruh.
	cervus ex agris in silvas se transfert, zieht vom Feld gen Holz.

Index III. Latino-Germanicus.

cervus saltu supra retia fertur, fällt über den Zeug aus / in retia incidit, fällt in den Zeug.

cervus transfigitur, transverberatur sicā venatoriā, mit dem Hirschfanger gibt man dem Hirschen den Fang/ trajicitur globō, wird gepürscht.

cervus excoriatur, evisceratur, deartuatur, wird gewircket / und zerlegt.

cervinā sale & acetō maceratur, rot Wildpret wird gebailt.

venatus aprorum, Schweinhaß.

aper in cubili repugnat canibus, die Sau streit in ihrem Bett mit den Hunden.

aper triennis, ein Becker / catulus aprinus, ein Beckerlein.

aper anniculus, ein Frischling/ aper femina, ein Bacher/ aper fulmineus, quadriennis, Hauschwein / starke Sau / apri cauda, das Lederlein.

apri dentes vocantur arma, das Schwein hat seine Waffen.

aper pascit, das Schwein frisst/ hat seinen Fraß / aper caret pascuō, hat keinen Fraß.

aper occidit, fulminat canes, hominēque, er schlägt Hund und Leut.

aper altrinsecus confodiendus, dem Schwein soll man vom Dach aus dem Fang geben / trajiciunt aquam, waden übers Wasser.

apri terram invertunt, brechen.

aper collocatur hastā, venabulō fica, man gibt dem Schwein den Fang mit dem Schweinspieß oder Fanger.

leporis cursus, vestigium, die Fahrt/ lepus currit, subsultim fugit, der Haas fährt.

lepus è cubili, latibulo prodit, steht

aus dem Läger auf/ lepus femina flectit & vertit cursum vel fugam, sæpius quā lepū mas, die Häsfin raumt kürzer als der Haas.

lepus flexu canes eludit, exit, ludificat, der Haas raumt ihm.

leporis pedes vocantur; die Läufe/ pellis leporina, Hasenbala / populi tum posteriorum ossicula dicuntur, die Sprung / clava, quā necatur, der Hasenkneppel/ lepus catulit, rammelt/ parit, setzt/ lepus canibus agitatur, wird geheut.

lepus necatur & discerpitur, wird genickt/ erwürgt/ zerrissen/ leporum punctur ilia glande, wird gepürscht.

lepus excoriatur, pelle spoliatur, pellis ei detrahitur, wird gestreift/ evisceratur, wird entweidnet. lepus pascitur, pascit, der Haas weidet / subsistit, lagert sich / retonquet & variat cursus, braucht Absprung.

vulpes catulit, die Füchsin / freyet/ parit, wölffet.

vulpes & lupes morticinō seu morticinā carne illicitur, wird geludert.

vulpes capitur decipulā, reti, foveā, wird mit Fallen/ Garn/ Gruben gefangen / necatur, wird erschlagen/ excoriatur, wird gestreift.

vulpes è fovea in laqueum impellitur, wird mit Schliffen aus seinem Bau gefangen.

vulpes intorquet cursum, trahit oder trapt.

vulpes & melis subtus terram refugit, der Fuchs und Dachs verhölt/ verflüßt/ verliert sich.

cuniculi, suffossiones, fovea, scrobs melium & vulpium, der Dachs- und Fuchsbau.

estigare, indagare lupum, Besuch
auf den Wolff anstellen.
lupus ululat, der Wolff heulet.
lupus excoriatur, dem Wolff wird
die Haut gestreift.
pedes lupi, Wolff, Gebiß/ pedes, die
Klauen/ cursus lupinus, der Drap/
vestigium, sein Gefahrt / catulit-
tio, das Streichen / coitus lupi
cum lupa, die Wolffin treibt und
verknüpft sich mit dem Wolff.
Insultat solo, traget / à canibus
nacatur, gebissen / erwürget/ os,
rictus, das Gebiß/ pedes, Klauen/
pellis abstrahitur, wird abge-
streift.
lupus clamoribus & scloporum ac
tympanorum sonitu in terriculū
& casses impellitur, der Wolff
wird mit Schrecken gefangen.
lupus habet unguis, der Bar hat
Branten oder Zehen.
lupus fremit & frendit, der Bar
brummt / habet speluncam, hat
seine Höle/ hieme vivit suctu pe-
dum, saugt an seinen Branten /
ferit unguibus, schlägt / scandit,
steigt / sternit unguium robore,
hat schwere Branten/ ursina pel-
lis, Bärnhaut.
ungues lyncis, des Luchsen Klauen
oder Bassen/lynx arbores ascen-
dit, der Luchs baumt.
capreolus clamat, das Reh schreiet/
salit, springt / agitur canibus,
wird geheßt/ implicatur reti, fällt
ins Garn/capitur, wird gefangen/
ficâ confoditur, wird genickt/ er-
würgt / evisceratur, wird ge-
wirrt / nicht gestochen / pellis,
sein Fell/ Rehsfell.
vena cava, die Leberader / cephalica,
Hauptader / media, die Me-
dian/ Basilica, die Salvatell.

venenum, Gift / venefica, Her.
venetus color, Meergrün.
ventilabrum, Korn; Wanne oder
Wurfschauffel/ ventilare, erluff-
tern / ventilator, Kornwerfer/
Gauckler/ Aufheber im Fechten.
ventriosus, großbauchet/ venter col-
latus, Schmeerbauch / ventri-
culus, Unterbauch / Magenlein /
ventrale/ Fürtuch/ Fürtuch.
ventus textilis, dünner zarter
Schleier.
venus in tessera ludo, der beste
Wurf.
venustus, Plaut. aliquandū ve-
nustus.
vepres, is. Dorn/ veprecula, Dorn;
büschlein.
ver, Frühling/ primum, novum ini-
ens, der Anfang des Lebens/ me-
dium, adultum; Mittel / extre-
mum, præceps, præcipitans, im
Abnehmen.
veratrum, Nieswurk.
venasculum, Bullkraut / verbascu-
lum, Schlüsselblümlein.
verbena, verbenaca, Eisenkraut.
verbero, onis, streichwürdig.
veredus, Postroß / veredarius, Iulio
Firmico, Postilion.
verminatio, Darmgicht / Winde /
Bauchgrimmen/verminant pue-
ri, haben Würm.
vermis, vermiculus, Wurm/vermi-
nosus, voller Würm/ vermicula-
tio, Wurmschäd oder Plag an
Bäumen und Kräutern / vermi-
culari, wurmstichig seyn.
vernâ, vernula, Leibeigener/ zu Haus
geborner Knecht oder Magd/ ver-
naculus, adj. Landsart/ vernilis,
grob/ unverschämt.
vernatio, Plin. im Frühling abge-
streifte Haut der Schlangen.

verpus, beschnittener Jud / verpus digitus, der Mittelfinger.	Bergs/ vertigo, inis, Schwindel.
verres, unbeschnittener Eber oder Bär/ Frischling.	verticulum, verticulus, verticillum, verticillus, Spinnwirtel / Einspan/ item, Nagel der Seigen oder Lauten / Spanner der Seg/
verriculum, everriculum, Zuggarn der Fischer/ Besen.	verricillatus, adj. oben rund wie ein Spinnwirtel oder Einspan.
verruca, verrucula, Warzen / oder Bürglein des Bergs/ verrucosus, voll Warzen.	veru, verutum, Spießlein/ Rappier/ Bratspieß/ spizig Gewehr/ Pantkettrenner/ Klinge/ veruculum, Bratspießlein/ veruti, Virg. verutis armati.
versatile tympanum, Zugrad / versatilis scena, theatrum, das sich verkehren läßt.	vervactum, Brach, Acker.
versicolor, gespreckelt.	vervex, écis, Hammel / vervecina caro, Hammelfleisch / vervex festarius, Heermann / Widder / so vorangehet.
versoriam capere, Plaut. das Lauffgeld geben/ davon lauffen/ zurückfehren.	vescus, adj. assig / mürb / vesculus, mager/ dürr/ rahn / geschmogen.
versus, Spruch/ Vers / Zeil/ Lini/ Reim/ Absatz/ Umkehr im Schreien, Aekern/ ein Stück Erdreich / hundert Schuh lang und breit / versus agri est centum pedes quoquo versus quadratus, versus remorum, Ruderzeil/ versiculus, Zeilein/ versus intercalaris, Reim/ offters zwischen eingesprengt/ versus fragosus, confragosus, durus, harter Reim / mulilus, truncus, hiulcus, nicht ganz/	vesica, Wasserblatter/ Harnblatter/ vesicula pellis, Gallblatterlein/ vesicula gutturis, Kröpflein der Vögel / vesicaria seu halicacabum, frutex, Judenfirschen.
versura, Schuldenwechsling/ versuram facere, Schuld mit Schuld bezahlen / eine Lücken zumachen / die andere aufbrechen/ æs alienum ære alieno solvere, Banqueron spielen/ versura, Umkehr der Ochsen oder Pferde im Pflügen / Pflugwendung / versura tectorum, Wiederkehr im Dachstuhl/ verbum fabrilis.	vespa, Wespen oder Wispen.
vertebræ / verticuli, Gleich des Rückgrads/ Wirtel oder Würbel eines Gleiches / Gelenckes / Laurent. vertibula.	vesper, véspera, vésperus, vesperugo, Abendstern/ Abend/ vesperna, Abendmahl/ vespertilio, Fledermaus/ stridet, winselt.
vertex, icis, Wirbel des Hauptes / Scheitel/ Gipfel des Baums oder	vespillo, Todengraber.
	vestiarius, Kleidermeister / vestiarium, Kleiderkammer / arca vestitaria, Kleiderkassē/ vestispica, Afran. Kleiderhüterin/ vestispicus, Plaut. Kleiderhüter oder Versorger.
	vestibulum, Vorschopff/ Vorhof.
	vesticeps, ipitis, dem der Bart anfängt zu wachsen.
	vestigium, Fußstapff/ Gespuhr.
	vestis, vestimentum, Kleid / vestis interpetis, umgewand / recta, prosa, nicht umgewandt/ Attalica, gulden Stück/ acu picta, phrygia, phrygiana, gestickt/ serica, bombycina.

Index III Latino-Germanicus.

bycina, Seiden/holoferica, ganz seiden / subserica, tramoferica, halbseiden/Bursat/heteromalla, vom Bubensammet/amphimalla, vom guten Sammet / laciniata, faltechtig / pannosa, gestickt / la- nea, wüllin/ lintea, leinen/ pexa, vom guten Tuch / trita, abgetra- gen/undans, saltet/ rauschet/pel- licea, pellita, mit Belz gefüttert/ polymita, Babylonica, versicolor, vielfarbig / geblümt/ promerca- lis, seil ausgelegt/lugubris, Klag- kleid/ ostrina, conchyliata, Sarra- na, ardens murice, purpurea, Purpur/Scharlach/coccina, Car- mesin / segmentata, fimbriata, aurô virgata, segmentorum mæ- andris distincta, aureis virgis in- tercepta, mit viel Striemen / Schnürlein/ Vorten versehen und gebremt/ cœnatoria, Nachtreck/ scutulata, Damascœna, vom Da- mast / undulata, Schamlot/ Do- bin / viatoria, Reiskleid / vestis lanea, crispa, aus Bon.	veteranus, Schlaffucht/ veterinôsus, veterinô laborans. vétulus, alter Mann/ vetula, altes Weib. vexillum, Kriegsfähnlein / Panir / vexillarius, vexillifer, Fähndes- rich/ vexillifer equitum, Cornet/ vexillatio, Fähnlein/ Fußknecht/ vexillum sacrum, Kreuz, oder Kirchen-Fahne. vir, Weg/ Straß/ Gassen / via re- gia, prætoria, militaris, publica, gemeine Landstraß / delapidata, silicata, strata, gepflastert/ besetzt/ terrœna, immunita, unbesetzt / a- graria viæ, von einem Feld ins ander/ Dorffgassen/ viæ opertæ, verdeckte Wege/verbum castren- se, via trita, gebahnt/transversa, Zwerchweg/ salebrosa, steinicht/ viator, Wanderer/ Stadtknecht/ viaticum, Zehrpfenning / Weg- zehrung/ viaticulum. <i>Apul.</i> vibrare ferrô crines, Haar frau- sen. vibrissæ vel vibrissi, Rasenhärlein. viburnum, wilder Waldreben / Seulbau. vicarius, Verweser/ Statthalter. vicennium, zwanzig Jahr, vicesima, vectigalis gen ² , 5 pro 100. nam vices 5 conficit 100. vicia, æ, Bicken / Vögelgefräß / viciarium, & loliarium cribrum, Col. Bicken, Reute. vicinales viæ, Dorffwege. vicinia, Nachbarschaft. victimarius, Opferknecht / Opfer- schlachter. victoriatu, vier Kreuzer oder ein Baken/ victoriosus, Catoni, sieg- reich. victus, Nahrung. vicus, Gassen/Straße/Dorff/vi- culus
vereramenta, pl. alte Schuh/Schuh- fleck/ veteramentarius sutor, cer- do, Schuhflicker / Schuhgleker / ein jeder schlechter Flicker / vete- teramentarius faber, Pfannen- flicker. veteranus, alter Kriegsmann. veterator, alter Schalck/ veterator advocatus eleganter describitur à Budæo, apud Calep. veteratorie, schalckhaftig. veterina animalia, jumenta, Saum- roß / lastbare Traq: Thier / o- der Zug: Thier / veterinarius, qui eorum curam gerit, Vieh- oder Roß: Arzt / item, medi- cina veterinaria, quasi vecte- rina,	

Index III Latino-Germanicus.

- culus rusticus, Ried/vicatum, von Dorf zu Dorf.
 vidua, Wittib/vidua arbor, an dem eine Rebe gezügelt.
 vidulus, Wäschgerlein/Bulgen.
 viēta poma, mürbe Aepffel.
 viētor, Fagbinder/uncus tractorius, Reißzieher / uncus adstrictorius, Reißhacken / tetinaculum circumulare, Reißkloben.
 vigēssis, zwanzig Kreuzer/ein Zehner / vigena, æ, Stiege/das zwanzig Stück in sich hält.
 vigilia, Nachtwacht/vigiliæ, Nachtwächter.
 vigor, Krafft.
 vilitas annonæ, wolfeile Zeit.
 villa, Mauerhoff / villicus, vilica, Mauer / villula, ein klein Gütlein / villa fructuaria, Schwaig.
 villanus, qui in villa habitat.
 villi multorum pilorum collectio.
 villum, schlecht Weinlein.
 villus, Locke / Zotten / Fransen / Quasten.
 vimen, Weidenband / vimineum, quod ex vimine, viminale, quod ad ligandum est aptum, seu quod ad vimina pertinet.
 vinaceus vel vinaceum, Weinbeerlein / vinacea, pl. Dress / Weinreber / vinalia, Wein-Festtage.
 vinca, *Plin. jun.* vinca pervinca, *Plin. majori*, herba topiaria, Græcis Chamedaphne, quasi humilis laurus, laureola, laurago.
 vindemia, Weinlese / vindemiator, Weinleser / vindemiola, *Cic.* vasa vindemialia, *Varro*.
 vindemia olivarum, mella, per catachresin.
 vindicta est etiam virga, qua percutiebantur servi, in libertatem afferendi.
 vinea, Weingarte / vinitor, Weingärtner / Rebmann / Weinzierlein / vinētum, vitiarium, locus vineis abundans, Ort / da viel Weingewächs / vinea calvata, da wenig Reben. Vinearum quinque genera, Unum sparsis palmitibus humi repens, alterum pedatum simplici adminiculō, tertium jugatum, Überwerch-Stangen / 4. compluviatum, wie eine Schupfse / 5. arbutivum, *Plin.* an die Bäume gezügelt / vineis, aggere, turribus oppugnare, vinealis terra, vineam pedare.
 vineæ, Schirmdach / Sturmdach / Schanzkorb / item, Lauffaraben / vulgō promotiones, viæ intestinæ.
 vinum merum, meracum, purum, putum, lauter ungemengter / gerechter Wein / dilutum, lymphatum, gewässert / generosum, nobile, starck / ignobile, cibarium, schlecht / consistens, ferens ætatem, firmum, beständig / fugiens, exolescens, dubium, evanidum, fatuum, corruptum, lentum, jah / absteigend / accescens, marcidum, verrochen / verdorben / pendulum, jah / mordax / apfirs / diffusum, elutriatum, abgelassener Wein / defrutum, gekochter Wein / hornum, hornotinum, heuriger / anniculum, jähriger / bimum, zweijährig / annosum, edentulum, vetustum, alt / atrum rubeum, dick / roht / heluolum, schiller / fragrans, odoratum, flos Liberi, wolriechend / saccatum, sacco castratum vel fractum, durch einen Sack gesogen / Hippocras / eliquatum, Landwein / honorarium, Schenkwein / præcium, præliganeum,

Index III. Latino-Germanicus.

der erste Wein im Herbst / operarium, secundarium, lora, Gefündwein / Arvium, Chium, Creticum, Malvasir / Apianum, Falerum, Muscateller / Rhæticum, Beltliner/doliare, gefasster Wein/molle, mild / asperum, austerum, rauh / mucidum, fanicht/musteu, süß / protropium, Vorschuß / tortivum, post primam pressuram vinaceorum exprimitur, Nachdruck / Presswein / vinum fæcatum, non depuratum, Heßwein / defervescens, vergirend / defæcatum, vergirt / vinum falvium, von Salbey angemacht / vinarius, vini venditor.	viridarius, Ulp. Gärtner. viritim dimicare, Mañ gegen Mañ. virosa mulier Manns begierig. virus, indecl. Gift. viscera, pl. Eingeweid / visceratio, Austheilung und Geschenke des rohen Fleisches. viscum vel viscus, Vogelleim/etiam rete, viscata virga, Leimruthe. visus, ūs das Sehen / visum, Gesicht / Erscheinung. vitalia, pl. daran das Leben hängt / vitales spiritus, lebhafteste Geister / vitalitas, Plin. vitaliter, Lucret.
viola, Veil / flammea, Drensfaltig, feit, Blume / martia, blau / gelb / violaria, Veilkraut / violarius, infector violacei coloris, Veilbraunfärber / violarium, Ort / da viel Veil wächst.	vitellus, Eyerdotter. vitex, icis, Plin. agnus castus, Schafmüle / frutex.
vipera, Vater / Heßschlang. vipio, junger Kranich. virago, Männlein / männliche Frau oder Jungfrau.	vitilia, pl. weiche Weiden zum Binden / vitilia vimina, quibus reli-gantur, vites. vitiligo, inis, Flecken der Leut / un-gestaltete Leibs-flecken / lentigo, inis, Fleck im Angesicht.
vireo, onis, Grünfack. virga, Ruth / Gerte / Stab / stipato-ria, stipans, Ladstecken / hamata sphaerospatica, Kugelzieher / pe-niculata, Wischer / arithmetica, Bisir, Ruthe / prætoria vel im-peratoria Regiment, Stab / vir-getum, Cic. virgidemia, Ruten-sammlung / virgultum, Gerten-Gestaud / virgator, qui virgis cæ-dit, der mit Ruthen streicht / vir-gatus, gestrimt / vergättert / virgea flamma, Virg. von Reusern / virgula, Ståblein / ferrea, eisern Fenster.	vitilitigátor, Zandkeisen / leichtferti-ger Zanker / vitilitigare, gern zanken. vitis gestamen centurionis. vitis, Weinreb / arbustiva, Neben an die Bäume gezogen / novella neu-gepflant / compluviata, weit und breit zerlegt / pergulata, für einen Gang oder Lauben zu decken / ju-gata, canteriata, mit Zwerchstan-gen aufgerichtet / pedata, sta-tuminata, mit Stecken gestützt oder angebunden / ordinaria, ordentlich gepflant / luxurians, ū-berflüssig schießend / lacrymans, triessend / fiderata, verbrennt / vi-dua, nicht an Baum gezogen / vi-tiarium, Seklingrub / viticula, vitis anulus, Rebzinck / viticulæ pedamina, cucumerum, cucurbi-tarum. Vitis dicitur ab invitando.
virguncula, Jungfräulein. viridarium, Blumengarte / virétum, viretum, grün Ort / Au.	Vitem

Index III. Latino-Germanicus.

Vitem pedare, palare, pfahlen / fodere primore operâ, die Reben erstens hacken / iterare, zum andernmal / tertiare, das drittemal.

vitricus, Stieffvatter.

vitreo, onis, Goldfinck.

vitrum, Glas / vitriaria officina,

Glashütten / vitriarius fusor,

Glasmacher / vitriarius, Glaser /

vitreus color, grasgrün / vitrea-

mina, Glas: Geschirr.

vitta, Haube / Haupttuchlein / ein

Hauptbinde. vitta crinalis, reti-

culum capillare, Harhaube.

vitulus, Kalb / vitula, junge Kuh /

vitulina caro, Kalbfleisch.

vitulus marinus, Meerkalb / grosser

Meerfisch / phoca.

vivarium, Thiergarten.

viverra, Iltis / animalculum exi-

guum ex genere mustellarum,

cuniculos ex antro expellit, vi-

verra Scythica, Zobel.

viviradix, Seßling / von allerley Ge-

wächs / mit der Wurzel gepflan-

zet.

ulcus, eris, offener Schad / Geschwür /

Eiß / ulcerum oræ, margines, la-

bra, Ranßten / sinus, das Loch.

uligo, inis, natürliche Erdseuchte.

ulmus, Ulmenbaum / Rüstbaum /

ulmarium, locus, ubi crescunt

ulmi, da sie wachsen.

ulna, Ellenbogen / Elen / die grössere

Spindel des Arms / ein Klaffter /

Calep.

ulva, Moßkraut / Seegras.

ulula, Nacht: Eule / ululatus, das

Heulen.

umbella feminarum & florum, Dol-

der der Blumen / ventil, oder Be-

delein der Weiber / Schaubhut /

Sonnenschirm.

umbilicus, Nabel des Menschen /

Buchspange / Bus im Obst / fleine

runde / glatte Steinlein / etiam

pala in anulo, Kasten / umbilica-

tus, bauchetrund / mit Spangen

beschlagen / nmbilicus fornicis, v.

tholus.

umbla, Rôtelein / piscis.

umbo, onis, das Mittel des Schil-

des.

umbraculum, Schattenhütte / um-

braculum membraneum, charta-

ceum, rugatum, Liechtschirm /

umbra, Schatten / umbræ, Geis-

ter / catworfene Gemähl / umbra-

ticus homo, domi latens, der da-

heim sitzt / umbratilis pugna, vel

exercitatio militaris, die Sol-

daten trillen / oder in Waffen

üben.

uncia & ejus partes, Cal. uncia seu

pollex, ein Zoll / digitus pars 16

pedis, uncia duodecima, per

zwölffte Theil eines Dings / un-

ciales literæ, pollicari vel polli-

cis crassitudine, grosse Fractur:

Buchstaben / unciarium fœnus,

unum ex 100, semunciarium fœ-

nus, unciarius nummullus, 12

pars assis, unciatim, per singulas

uncias, parce.

uncinus, Niederbecklein / uncinulus,

Häfftlein / adstrictorius, zum

Schnüren / uncus, Hacke / Fischan-

gel / Hacklein / das dem Holz auf

dem Armbrust oder Stachel hält.

unctis manibus, besudelt / unctiuscu-

lum olus, Plaut. unctorium hy-

pocaustum, unctores, unctura,

wolgeschmalzt.

unda, Wasser / undans fretum, wel-

lend / undatim, wellig / undata,

undulata tela, vestis, gewässert

wie Dobin oder Schamlot / un-

data mensa, vom gestrimten Holz /

vom

Index III. Latino-Germanicus.

vom Fladerholz/undulæ lignæ, gestammte Leisten.	vofella vel vulfella, Ruppzanglein.
redo, onis, Frucht des Hagapffelbaums/ Hagapffel.	volucra, Rebwürblein / prærodens teneriores pampinos.
guen, inis, quodvis pingue, unguentum, Salb / unguentarius, mercator unguentorum, Salbenframer/ unguentatus, unguinosus, adj. schmirbig.	volumen, Buch/das mehr Theil hat / item, Theil eines Buchs / item, zugebunden Papp / Tuch / Leinwand / volumen papyraceum, Buch Papp / laneum linteum, Stück Tuch/item, eine Walzung/volutatim, waltzend.
guis, unguiculus, Nagel am Finger/ Klau an Vogeln / das kleine weiße Flecklein an dem Rosenblatt/ unguis ferreus, frum Messer/eiserner Hacken/unguem medium ostendere, unguis virium oculi, à teneris, Beuhle im Augen Winkel.	volvōx, ocis, convolutus, Rebwurm / der sich in die Reblätter wickelt.
gula, Huf / Klau / ungula solida proprie jumentorum, aliorum animalium bifida, bisulca, scissa, ungulæ, zweispizige Hacken.	voluptabilis nuntius, Plaut. voluptarius, eid. voluptuosus, Cic.
lecaulis adj. Plin. das einen Stengel hat.	volūta, Blätter / Schnirkel in Capitellen / verbum fabrilē, item, Schnirkel der eisern Thurbänder.
icornis, Einhorn/ Græcis monoceros otis.	volutabrum, Rohrlache.
igena, non unigenitus, einfach Gelender.	volutatim te domum rapiam, Plaut. welken.
ijuga vinea, Plin. Joseph unigenus, Tert. unistirpis, der nur einen Stamm hat.	volvulus, Darmgicht/ Grimmen.
iversalis, Cic. & Varr. allgemein.	vómica, abscessus, internus, verbor gen eiterig Geschwür/ Apostem.
oculus, unimanus, einäugig/ Einhandel.	vomis vel vomer, Pflugeisen.
la, Gans/ Hole der Hand / vola etiam cava pars pedis, Hole des Fußes/ à vola manus involare.	vomitum, ūs, fōsen/ übergeben / vomitorius adj. quod vomitum ciet.
latica mulier, Gabelreuterin/volaticum ingenium, unbeständig / fahrender Sinn.	vopiscus, Plin. alter vivens ex gemellis.
lgolus, Walger/ volgiolō dilatare, complanare, walgen, quidam putat, posse etiam volvulum appellari. Græcis Cylindrus.	vorāgo, inis, Wirbel/ tiefer Schlund/ Abgrund/ voraginosus, Hirtio.
lo, onis, freywilliger Krieknecht.	vortex, icis, Studel/ Windwirbel/ Windbraus / vorticosus; strudlicht.
	vox, eine Stimm des Menschens / articulata, deutlich/ confusa, undeutlich / assa, ohne Instrument / vinula, Plaut. lieblich / acuta vel suprema, Discant / gravis, infima, Bass / proxima supremae, Alt / proxima infima, Tenor / vocem acutam imitari, Falset singen / vocem canendo crispere.
	Vibrante voce canere, coleren/ mit

- mit der Stimm zittern/vocis uno spiritu ductæ varia & crebra inflexio, Triller/Coloratur/simplices, planique modi gemein singen/ glatt hinan / vocem suspendere, upupa, Widhopff.
- uragus, Hauptmann des Hinterrucks/*Ital.* retroguardia.
- uranoscopus, Himmelseher / item, calionymus, piscis.
- urax, acis, urogallus, Auerhahn.
- urbanitas est illa, in qua nihil absolum, nihil agreste, nihil inconditum, nihil peregrinum, neque sensu neque verbis gestive possit deprehendi, *Quintil.* Höflichkeit/ Sittlichkeit.
- urceus, Schöpffgeschirr/ Krug/ urcéolus, Krüglein/ Rännelein/ urceolaris herba seu parietaria, urceus aquarius, Wasserfrug.
- uredo, inis, rubigo, carbunculus in vitibus, Brand an Gewächsen/ uredine afflari, brandig werden/ in vitibus carbunculus, in cæteris rubigo dicitur, exustio cum pruritu, ab urtica, Brennen der Nessel/item, urica.
- uréteres, pl. Harngång im Leib/ urina, Harn/ urinæ stillicidium, Harnstränge/urinæ incontinens, der ihn nicht halten kan / sedimentum, das zu Boden sißt.
- urica, Mülthau.
- urigo, inis, *Plin.* Brand an Geschwären / durchbrennende Arznei/ ex vi caustica.
- urinator, urinári, Taucher / unter dem Wasser schwimmen / urinatric, schwarz Taucherlein/avis. úrinum ovum, irritum, ohne Hünlein in der Brut.
- urna, Gelten/Wasser-Geschirr / Eimer/Loshafen oder Glückshafen/ Aschenhafen der Todten / oder Aschenglas/ urnula, Geltlein/urna Romana, macht 12. Bayrische Maß/urnarius, Gestell des Wasser-Geschirrs/ item, Wasserstein, urogallus, Auerhahn.
- uropygium, Dirkel der Vögel.
- urpex, vide irpex.
- ursus Bär / ursa, Bärin/ sidus, der Heermagen genannt/ ursus murmurat, brummet.
- urtica, Nessel / Brennessel / iners, mortua, die nicht brennt.
- uruncum, *Varr.* uruncus, jun. Flein Fäselein zwischen dem Halm und Aehren.
- urus, Urochs / wildes Dchs / Büffel.
- ustrina, Schmeltz-Ofen / Eß in der Schmitten.
- usuális, *Martiano* Icto usitatus.
- usucapio, subst. Besizung und Zueignung eines Dings durch lange Niessung/ usucapere, mit langem Gebrauch überkommen.
- usura, Niessung/Brauch/ Bucher/ Zins/Interesse, usura unciaria vel centesima, zwölf vom Hundert/ semissis, sechs vom Hundert/ quincunx, fünf vom Hundert/ usurarius, Bucherer.
- ususfructus, Nutzniessung/ usumfructum pacisci, Nutzniessen/ Leibgeding haben.
- utensilia, allerley bräuchliche Ding und Hausrath.
- utopia, æ, (insulæ fortunatæ) Schauraffenland.
- utrículus, grob Mehl / Hülsen / beschlossene Blüh / utricularius, *Suet.* Sackpfeiffer/utriculi, seminum involucra, & prima florum germina, utrarius *Liv.* ferens, aquam in utre, Wassertrager/ uter, utrus, ein Schlauch.

Index III. Latino-Germanicus.

uva, Weintraub/præcia, præcoqua, frühzeitig / ollaris, eingemacht/passa, major, Eibeben / minor, Weinbeerlein/cybina, Promptuar. Eibeben / pensilis, die man aufhängt/durácina, die bleibig/Apiána, Muscatell/crispa, Kreuzbeer/ursina, St. Johannis-Beerlein/matura, edúlis, escaria, cibaria, zeitig / acerba, unzeitig/ Corinthiacæ uvæ, apyrini, kleine Weinbeerlein/uvæ conditui legere.

uva faucium, das Zäpflein.

uvidus, feucht / uvesere, feucht oder naß werden.

vulneris crusta, Rufen auf der Wunden / vulneris os, die Weite der Wunden / vulnerarius, Wund-Arzt/vulnerarium emplastrum.

vulpes, Fuchs / vulpinari, fuchsschwänzen / listige Ausflüchte suchen / List brauchen / vulpium intortus cursus.

vultur aut vulturius, Geyer / schlimmer Wurff im Würffelspiel / vulturinus, Plin. adj.

vulturnus, Süd-Ostwind.

vultus, angenommene Gestalt des Angesichts / vultus vivos ducere, ad vivum, vulticulus, Cic. Gesichtlein / vultuosus, ernsthaftig anzusehen.

uxorius, adj. weiblich / item, was dem Eheweib gehört / uxorcula, Eheweiblein.

X.

Xanthus, adj. bleichgelb.

xenium, Ehrenschenck / Gastschenck.

xenodochium, Spital.

xiphias, æ, Schwerdfisch.

xiphopœus, Klingenschmied.

xylium linum seu gossypium, Barbet/xylina vestis, auf Baumwoll

gemacht / xylobálsamum, Balsam-Holz / xylorómus, Holzhafer / Holzseger.

xyrotheca, Jun. capsula, novacularia, Bindzeug der Wund-Aerzte und Barbierer.

xystum, offener Spaziergang ohne Dach/xystus, bedeckter Spaziergang.

Z.

Zadúra, zedoaria, Zitwar.

zea, Dünckel / Spelte / genus frumenti, deglubita, zea folliculata, filiquata, Suevis, die Fesen / deglubita corticata, gegerbet in der Mühl/der Kern ohne Schele.

zelus, Eifer / Haß / Abgunst/zelotypia, Liebs-Eiferung / Eifersucht/zelotypus, Eiferer.

zenith, vox Arabica, der Scheitel-Punct gegen den Himmel zu rechnen.

zéphyus, Westwind.

zibéthum, Zibeth, Bisem / zibethi felis vel zibethica, Zibeth, oder Bisem-Katz.

zinniber vel gingiber, Ingwer.

zizanium, Unkraut.

ziziphum, roth Brustbeerle.

zodiacus, Himmlischer Thierkreis.

zona, Gürtel / Gürtung des Gebäus / zonæ cœlestes, breite Himmels-zirkel oder Reiß/zonarius, Gürtler/item, sector zonarius, Beutelschneider/zonula, Gürtlein.

zóphorus, das Friesse/verbum fabrilis, zóphorus pulvinatus, Vitruv. bauchet und rundlecht.

zythum vel zythus, Bier/jusculum zythinum, Biersuppe/zythepsa, zythopœus, vulgò praxator, Bierbräuer/zythum deferveſcit, vergirt.

JURIDICA VOCABULA.

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Affectum beneficium. Ad quod Cleric ^{us} ex præsentatione jus habet.	Antipherna , pl. sunt donationes, quas maritus facit uxori propter dotem. Antidorum dotalitium, Niederlag.
Ager vectigalis , tributarius, consualis JC. Zinsacker/emphyteuticus, Erbgrund / ecclesiasticus, colonicus, Widumbacker/fructuarius, usufructuarius, der verliehen um die Nugniessung / non subactus, brach / limitatus (in centurias dimensus) metatus, (divisus & assignatus) restibilis, quot annis factus, farrarius (fruges produciens.)	Antiquare legem , abrogare, abthun. In Antliam condemnatus, zum Wasser schöpfen.
Agere , forum, jus reddere, causas audire, cognoscere, cognitionem instituere, Gericht/Gehör halten.	Apparitores , Gerichts-Unterleut/apparitio, apparitura, ihr Amt.
Alienatio , juris, dominiq; translatio, Verhandlung/Verwendung des Guts.	Apprehendere maleficum , apprehensio, nach dem Uebelthäter greifen/ihn setzen.
Alimenta , Speis / Kleider / Wohnung/alimentarii JC. quibus alimenta legata sunt.	Aquæductus molaris , molendinarius JC. Wasserfall zum Mühlenwerck.
Allodium , barbarè, proprium cujusque libri hominis patrimonium, frey/eigen Gut/frey Erbgut/Cic. prædium mancipii: cen sui censendo optimo jure possessum.	Arbitrum postulare , statuere, dare, capere, ad arbitrum adigere, ein Schidmann/Schidrichter von Obrigkeith setzen / oder selbst erwählen. In arbitrium compromittere. Arbiter ex compromisso.
Alluvio , Zufluß.	Arbores vento dejectæ , Windwürff.
Alternatio , per vices successio.	Arca , pila, munitio, chelæ (excurrentes in fluvium aggeres ad excipiendum aquarum impetum) Arch oder Wehr im Wasser.
Ambactus , mercenarius servus: vel qui se nobis in servitutem dicavit, Caf.	Archivum , tabularium dicasterii, Registratur / tabularius, Registrator.
Ampliare judicium , auf, oder ver-schieben/ampliarì, quorum damnatio differtur.	Argentarius , nummularius, mensarius, Wechselr.
Anacamptis , pensio, quæ præstatur, novi possessoris in feudum vel emphyteusin admittendi & suscipiendi causâ, Unfall/Aussahrt.	Arrha sponsalitia , arrhabo, Hästgeld / servitii, Drangeld / zu dienen/emptionis, Lenkauff / arrhâ aliquê devincire, JC. subarrhare.
Angatia , ab ἀγγ & ἔπειν, cogere, Scharwerck/ Frondienst/ operarum agrestium præstatio.	Arrugia , cuniculus subterraneus, è quo effoditur aurum, Goldgrub.
Antestari aliquem , einen zum Zeugen nehmen.	Articuli , positiones ab actore propositæ, quibus tenetur reus respondere, Artikel / Rechtliche Fragen.
Antigraphus , Gegenschreiber.	Ex asse hæres , Universal-Erb.
	Assessores , Beisitzer des Gerichts.
	Auctio , subhastatio, Vergantung/auction

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

auctionarius ordo, Gantproceß/ auctionariæ tabulæ, Gantbrief/ in auctionis serie priores, poste- riores, Vor- oder Nachzug/ Stell in der Gantordnung / auctionis diem edicere, denuntiare, den Ganttag ansetzen/ ansagen/ aus- schreiben/ auctione & pignore ali- quid capere, mit Gant und Pfand etwas erhalten.	C. Cadere in commissum, etwas ver- würrt/ versallen haben. Cadere causâ, den Handel verlieh- ren. Caducum feudum, prædium, so dem Lehenherrn heimfällt/ fisco, dem Fürsten. Caducitas emphyteuseos ob negle- ctam præstationem canonis vel pensionis. Jus caduci, Recht zu dem versallnen Gut. Cædua silva, Hauwald. Cambium mutatio unius pecuniæ fortis cum altera. Item pecunia trajectitia peregrè, Wechsels- brief. Canon, pensio annonaria, pecunia- ria, Gilt/ Stifft/ Dienst/ Traid/ Geld / anniversaria pensitatio, collatio, præstatio canonis. Ca- non emphyteuticus, Lehen/ Gilt/ Stifft/ canon secundarius, Nach- stifft oder Steuer. Canonica institutio, legitima colla- tio beneficii ecclesiastici, vulgò, investitura. Capitis diminutio, Ampts oder Würden Entsetzung / capite di- minutus. Capite censi, die man nach dem Kopfschätzet / capitatio, Kopfs- Schätzung. Capitalem fraudem admittere, ein Malefiz begehen / capitalium re- rum præfectus militaris, Profos. Capitulares, qui jus ferendi suffra- gii habent in Collegio (vulgò Capitulo) Canonorum. Captator testamenti, hæreditatis, hæredipeta, der listig sich um ein Erbschaft bewirbet. Castrense peculium, Geld und Gut/ das im Krieg erworben.
Aversa charta, Rückblat des Papiers. Aureus vett. Rom. centum fester- tiis, juxta JC. æstimabatur, seu denariis aut drachmis 25. nempe centussis, 3. fl. 20. fr. Aurum coronariū, gut Cronen Gold/ à coronis aureis, quæ Imperato- ribus Rom. olim missæ dono. Authenticæ litteræ, tabulæ, Origi- nal-Brief.	
B.	
Balivus, Gallic. vocab. Judex, rector loci. Balúca, Hispan. vocab. balux, úcis, palacra, auri massa vel particula, ferè pura; qualis in arrugiis, aut puteis invenitur, aliis, Goldsand/ Prompt. Beneficiarius clientelaris fundus, prædium, feudum JC. Erblehen. Beneficiarius cliens, Vafall. der das Erblehen hat. Beneficii concessio, feudi collatio, Erbtheilung des Erblehens / be- neficia & concessiones Princi- pum, Privilegien/ Gnaden. Bona adventitia, die anderwärts als von dem Patrimoniol herkom- men. Caduca, so versallen/ avita, Stammgüter. Bona fide, sine fraude & dolo, bonam fidem præstare, getreulich und ohn Geserdz. Bucolica, Enuclei oder Bichzigl.	

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

- Casus fortuitus**, Zufall / der durch menschliche Nachsinnung nicht hat können vor gesehen werden.
- Catalogus contributionum Imperii, provinciæ**, Matriel des Reichs oder Lands, Anlagen / Schoß v. der Steuergeld.
- Causa, actio**, Rechtshandel / noxalis, Klag um zugefügten Schaden / damni dati &c. v. actio. **Causidicus plebejus**, vulg. Procurator, Für, oder Vorsprecher bey dem Gericht.
- Cavere pignore, prædibus, prædiis**, Pfand / Bürge / Gut versetzen.
- Cautio, cautela**, Juristen Griffel oder Stückel / cautio, fidejussio, tabulæ, obligatio, chirographum, &c. Versicherung mit Bürgen / Briefen / Schuldverschreibung / Verbindnuß / Schein &c. **indemnitas**, für den Schaden gut seyn / jurata (juratoria) juramento firmata, de non vindicando, Urphed / cautionem præstare, Versicherung thun.
- Cedere bonis**, cessio bonorum, abtreten von Haab und Güter / die Güter den Gläubigern überlassē.
- Cedere foro** Banckerot spielen / fallirn.
- Cedere legibus**, gehorsamen.
- Cessio juris**, vom Recht abstehn.
- Census**, Zins / interesse, renuntiabiles à debitore, die der Schuldner kan aussagen / auffünden / **Census crescunt**, die Zins geschwelen auf / censuales litteræ, Zinsbrief.
- Censor**, probator monetæ, Wardein.
- Centena, æ, JC.** was hundert Stück in sich hält / **sexagena**, was 60. **vicensa**, was 20. **quindena**, was 15.
- Cibaria, pl.** Speis / Nahrung / nicht Wohnung noch Kleider.
- Circuli Rom. Imp.** Crais oder Landgezirk des H. Röm. Reich. **Circulorum collecta**, Craissteuer / **conventus**, Craistag / **Principes**, Craisfürsten.
- Citare, citatio**, für Gericht bieten / beruffen / laden.
- Clientela**, juramentum fidelitatis, vulgò, homagiū. Item Schirmsvogten. Item Lehensschuldigkeit. **Clientelare prædium**, Lehengut / **clientelaris institutio**, vulgò, investitura **Vasalli Clientelaria servitia**, Rittersdienst / **clientelaria jura**, Lehenrecht / **Cliens fiduciarius, beneficiarius**, Basal / Lehenmann.
- Climacterici anni, scalares, gradarii, scanfiles**, die siebner und neuer Jahr des Alters.
- Codicilli**, schriftliche Verordnung eines letzten Willens / doch ohne Einsetzung des Erben. **Codex**, in quem prædia vectigalia, redditus Principum ac Procerum referuntur, Saalbuch / à Saal seu aula.
- Cognatio spiritualis**, geistliche Bevatterschaft / **lustrica, lustralis**.
- Cognati**, von Weibern her befreund / **agnati**, von Männern / quod tamen discrimen ferè non observatur.
- Cognitio, cognoscere**, Gerichtliche Verhör. Item quod vulgò instantia apud varia tribunalia, **cognitor**, Richter / Rechts-Verhörer oder Aussprecher.
- Cohæres**, Mit-Erb.
- Collaterales dicuntur**, qui inter se cognati sunt ex transverso, Verwandte auf der Seiten her.
- Collatio beneficii, officii**, Aufnehmung in einem Ambt.

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Collegium Cathedrale, Hochstift.
 Collecta Turcica, Türken-Steuer.
 Expéditiones Romanæ, Römer-
 zug/Hülffgeld.
 Colonus, propriè qui agrum certa
 mercede conductum colit, der ei-
 nen Acker in Bestand hat. Domi-
 nicus, qui colit agros Principis.
 Partarius, der um halb baut das
 Feld. Curionis, Wittumbauer/
 item, colonus, eingeführter Bür-
 ger / colonia, Ort solcher Inn-
 wohner.
 Comitatus, territorium & distri-
 ctus, cui Comes præest, vel quem
 possidet, Graffschafft.
 Commissa hæreditas, feudum, hy-
 potheca, die Erbschafft / Leben /
 Pfand ist verfallen / commissio
 tollere, verwirkt haben.
 Commissor negotii, Gewaltgeber.
 Compascuus ager, compascua, pl.
 gemeine Weid / gemeiner Trib
 und Weidbesuch.
 Comparere, comparitio, vor Ge-
 richt erscheinen.
 Compendiaria, sc. via, furß Weg
 und Weis. (gleich auf.
 Compensatio debiti & crediti, geht
 Comperendinare reum, vel litiga-
 tores, den Beklagten / oder die
 Parthey auf den dritten Tag ver-
 schieben / comparendinatio, vid
 ampliatio,
 Competens iudex, legitimus, or-
 dentlicher Richter.
 Compositio amicabile, gütlicher
 Vergleich/Vertrag. Componere
 litigantes, einen Vergleich machē.
 Compositores fastorum, Cic. Calen-
 dermacher.
 Componere, perscribere causam,
 actionem juridicè, ex juris for-
 mula, eine Rechtschrift aufse-

zen / perscriptio juridica causæ.
 Compromittere, compromissum,
 veranlassen auf willführlichen
 Entscheid / compromissarius ju-
 dex, JC. ex promisso sumptus.
 Compulsoriales literæ, JC. quibus
 compellitur iudex inferior, à quo
 appellatum, ad edenda acta, cum
 refutatione.
 Condictio, actio in personam, Ge-
 richtliche Anforderung / v. g. inde-
 biti. Cum reperitur pecunia solu-
 ta, quæ non fuerat solvenda, Caus-
 sâ dati. Si quid datum ob causam,
 causâ non secutâ, &c.
 Conditionis, in quas jurat electus,
 Princeps aut Præsul. IC. dicuntur
 capitulationes.
 Conducere & locare ambigua sunt
 JC. verba. Nam conducere ali-
 quando est, pretiô utendum ali-
 quid accipere. Ut conducere do-
 mum, ein Haus stiftten. Aliquan-
 do pretiô alicujus operâ emere,
 einem etwas andingen. Sic con-
 ductor operarum, der Arbeiter
 bestellet. Conductitia domus, con-
 ductitii equi. Sicarii, Meuchel-
 mörder / vulgo assassini. Nonnun-
 quam verò est pretium accippe-
 re pro re aliqua facienda; seu re-
 dimere, verdingen / communiter
 relativum est locationi. Nam lo-
 cator dicitur, qui conductori suâ
 domum utendam locat, verstift-
 tet. Aut qui operam suam locat,
 id est, mercede aliquid faciendum
 suscipit. Ut futor locat operam
 in faciendis calceis, conductum
 opus avertere, die angefrimte
 Arbeit abwerben.
 Locarium, Varrone, quod pro taber-
 nâ, stabulove persolvitur, Stand/
 Stallgeld / Stallmut.

Con-

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Conceptis verbis jurare, Rechtlichen End ablegen.	Contumax dicitur, qui peremptoriè citatus non comparet in jure, aut ei non obtemperat. Contumacia, Halsstarrigkeit.
Conferre beneficium, sacerdotium, officium, dignitatem, collatio beneficii, ein Amt oder Gut verleihen. Conferre, comparare exemplum cum autographo, authentico, originatio, vulgò calcioniren. (hölzer.	Conturbare, absolutè; aut conturbare rationes dicitur, qui se non potest extricare ære alieno, mercatores cum pecuniam & fidem decoxerunt, vulgò, tallirn.
Confinia silvæ, extrema silva, Vor-	Convenire in manum alicujus, ein Mann nehmen.
Consanguinitatis gradus, Sipptahl.	Convenitur, qui in jus vocatur. Conventio judicialis, Gerichtliche Fürsorderung / conventio, consensus in negotio quovis contrahendo. Conventiones gentilitiæ, Erbaustrag / pacta gentilitia de successione, Erbeinigung.
Consequentia hæreditatum, sunt commoda & onera.	Copia, Copen / was von einem andern abgeschrieben.
Conferere manum in jure. Aliquem ex jure manu confertum vocare, Cib. einen für Gericht laden.	Coquina publica, Garfuch / Sudelfuch.
Consignare tabulas, consignationes, mit Sigill verfertigen.	Corporalis possessio, quæ corpore tenetur, wirkliche Besizung.
Consilium, ein Rath / item, Rathgeber / item, Rathort.	Corporale juramentum. Solenne, quod fit tactis sacrosanctis Evangeliiis.
Consilarii ex munere, wirkliche Rath / ex titulo, Titular Rath.	Corruptores testamentorum, aut aliarum scripturarum, pænâ falsi tenentur.
Consistorium JC. Dicasterium Ecclesiasticum, geistlich Gericht.	Corruptela est perversa consuetudo, sacris canonibus inimica.
Confoceri, JC. quorum alterius filia alterius filio nupsit.	Cotoria vena, unde cotes exciduntur.
Consponsores, Cic. Mitbürge.	Credentiarius vulgò, Suëtonio prægustator, qui est principi à dapi-bus prægustandis, Credensiren.
Constituere judicium, diem, quæstionem, judices, arbitros, recuperatores, commissarios, JC. ein Gericht Tag ansehen.	Creditor est, qui mutuum dat, Gläubiger / debitor, qui accipit, Schuldner. Creditor incumbit suo pignori, illud acriter conservat, der Gläubiger hält sich an sein Pfand.
Commissari, verordnen. Constitutio judicii, est controversia ante litem contestatam, cum nimirum iudex prius constituitur.	crimen, Bezeug / Auflag / crimen læ-
Constitutiones Imperii, decreta, sanctiones, ordinationes, vulgò Re-cessus, Reichs Abschied. Constitutiones provinciales, Landrecht / pacis publicæ, Landfried.	Y y
Contractus dicitur quodlibet pactum aut conventio, ein Vertrag / pignoratitius, Pfandschaft / Pfandschilling.	Y y

Index IV Vocabulorum Juridicorum.

- ſæ* majestatis, perduellionis, *Verlegung der hohen Obrigkeit / Schendung.*
Crimen falsi, Brief, *Verfälschung.*
Culpa est deviatia legis dispositione.
Culpa est triplex, Lata, est omissio ejus diligentia, quam passim homines ejusdem conditionis adhibere solent, *Levis*, quam diligentiores adhibent, *Levissima*, omissio diligentia, quam diligentissimi habent.
Cum refusione expensarum, mit *Erstattung der Unkosten.*
Cum populo agere, est rogare, seu interrogare populum, quid suffragio suo vel vetet, vel jubeat.
Curator, *Versorger / Treuhandler / Vorstehender / Benstehender / Pfleger* / *curatio*, vulg. *curatela*, est munus administrandi ejus bona, quibus ipse vel ob ætatem vel aliud impedimentum præesse non potest. *Curatores* dantur puberibus; eorumque officium desinit anno clientis 25. *Tutela* verò anno 14. nam *Tutores* tantum im-
puberibus constituuntur. *Rationes curatoris*, *Pflegsrechnung.*
Curatores annonæ, *viarum*, &c. *Commissarii*, *Verordnete* &c.
Curia, *Rathhaus*. Item *curiæ*, triginta partes populi Romani. *Curiales*, qui ejusdem *curiæ*, *curiones* *magistri curiarum*, Item *curio*, ein *Pfarrherr*.
Curtis, villa, ein *Mayerhof*.
Curules magistratus, olim dicti à *curuli sella*; quòd *curru* in *curiam* solebant vehi.
Custos Ecclesiæ, cui ea, quæ ad ecclesiam pertinent, custodienda mittuntur.
Custodia libera, ein *Arrest*.
D.
Damnum infectum, quod nondum factum, sed futurum timemus, *Schad so nicht geschehen / aber zu fürchten.*
Damnum sine injuria vocatur *JC. pauperies.*
Damni infecti promittere, (scil. causa) gut für den Schaden seyn.
Damnatus indicta causa, qui ad iudicium vocatus non adfuit, absens-
que sententiam passus est. *Damnatus repetundarum*, der um vortheiliger *Ampt. Irrung* verurtheilet worden.
Dare, facere: *dari, fieri*, formulà vetus juris, cum petitur aliquid dari aut fieri.
Dardanarius JC. qui frumentum comprimit, *Cic.* ein *Fürkäufer*.
Dare hypothecæ, pignori, zu *Pfand* einsetzen. *Dare vindicias secundum servitutem*, A libertate in servitutem. *Contra libertatem*, einen zur *Dienstbarkeit* verurtheilen / *Dare vindicias secundum libertatem*, vel à servitute in libertatem, vel contra servitutem, einen von der *Dienstbarkeit* ledig sprechen.
Datus Judex, latinis, vulgò *delegatus*.
Debiles personæ, quæ propter infirmitatem, vel perpetuò aliquò modò rebus suis præesse non possunt. Inter eas *feminæ & pupilli* connumerantur.
Decessor, qui functus magistratu, accedente successore, decedit.
Decretum, edictum, statutum, *Befehl / Verordnung.* *Decernere.* *Decreta Imperii*, *Reichsschluß.*
Decidere, transigere cum aliquo.
De.

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Decisio, transactio. Item litis decisio, est sententia Principis aut Judicis, Richtlicher Entscheid / Rechtsatz / Abschied / Endurtheil / Entscheidung der Hauptsach. Decidere causam de simplici & plano, Summarischen Proceß führen. decimare, decimæ, decimatio, Zehenden / decimator, decumanus, Zehenter / decumanus ager, Zehent Acker / decumanus merges el manipulus, zehent Garb. ductis expensis, wann man den Inkosten darvon abziehet / oder nie rechnet. defensio illicita dicitur, cum offensio licita censetur. Defensio & repulsio accusationis, Schirm / Abkainung der Klage / purgatio. Ferre juramentum, einen Eyd austragen. Ferre aliquem ad judicem, anflagen / delatio, delatores, Aufsteher / Verleimder / falsche Ankläger. Alcare. Vide detrahere. Ecta senectus, gar alt. Gradatio vulgò, exauctoratio, de- ecratio Clericorum, geistliche Absetzung / Entweihung. Egare, mandare & committere. Delegatus Judex, cui causa committitur terminanda vel exequenda, abgeordnete Commis- sarii. Denunciare litem, einen für Gericht an- den / denunciatis criminis, An- kündigung der Mißhandlung. Sine libello, mündliche Rechtsführung. Depositum, was einem vertraut wird zu versorgen. Depositarius C. cui res aliqua custodienda committitur.

Deportatus, deportatio, der in Band und Eisen auf ewig in Elend ver- schickt wird. In insulam aliquam relegatus. Depositiones testium, enuntiatio- nes, attestations, der Zeugen aussage. Deputati v. g. statuum Provincia- lium ad Collegium Provincialium der Landschaftsherren Mitverord- nete. Contributionum provincia- lium, Steuereinnehmer. Derelictum, quod in nullius pote- state est. Derisorium magis, quam utile lega- rum, ein unnütze Erbverma- chung. Descriptio bonorum, Ulpiano In- ventarium, Fundbuch. Describimus proprie, quorum ex- emplum accipimus, subnotamus, cum quasi inventarium confici- mus, Recognoscimus, cum scri- pta religamus. Designatus, id est, electus. Destituere dicitur, qui quod promi- sit, non præstat, Cic. destituitur testamentum, cum non additur hæreditas. Desuetudo opponitur consuetudini. Detrahere JC. defalcare, abziehē. Determinatum pretium rerum vendendarum, Taxordnung. De virginata, Petron. violata virgo. Diarium, quotidianus victus Ulpian- alias libellus, in quo quotidiana acta perscribuntur. Dica judiciorum dea & præses: quandoque jure sumitur, sæpius pro actione. Dicam alicui scribe- re, einen anflagen. Dicere pro testimonio, bezeugen. Dictio causæ, Gerichtliches An- bringen.

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Dicasterium, tribunal Ecclesiasticum, vulgò, Consistorium, Dicasterium Imperiale, Reichs-Kammer zu Speyer/Povinciale, Landgericht.

Didactron tyrocinii mechanici, Gehrgeld/Aufdinggeld.

Dies fatalis, terminus fatalis, J.C. fatalia. Certum tempus, intra quod aut appellandum, aut causa cadendum.

Dies exit, cedit, procedit, verlaufft sich.

Diæcesis, Bezirk des geistlichen Gebiets.

Diffamationis lege teneri, straffmäßig verleunden.

Dilatoria exceptio, Ulp. quæ differt actionem. Peremptoria, quæ omnino tollit.

Dimissoriæ litteræ, vulgò Apostoli, quibus causa ad eum, qui appellatus est, dimittitur.

Diploma, vulgò litteræ parentes, item, Gewaltsbrief. Item litteræ Pontificiæ, vulgò Bullæ.

Disceptator, judex vel arbiter, qui controversiam dirimit vel componit.

Districtus, Gebiet / ubi quis imperium & jurisdictionem habet districti juris, rigidi.

Disquisitio judicialis, Richtliche Anfrag. Judex disquirat assessorum sententiam, laßt die Frag umgehen.

Dispensatio, est provida juris relaxatio.

Dispositio, est ordinatio juris.

Distractio pignorum, Verkaufung der Pfand.

Dividitur sententia, cum de rebus singulis refertur seorsim.

vinatio, est judicium, quò duo plu-

résve de accusatione sibi deferenda contendunt.

Divortium, Ehescheidung.

Documenta, alte Brief.

Dolus malus, fraus est & fallacia, Dolus bonus, pro solertia explicatur.

Doli mali species sunt. Calumnia, falsa crimina intendendo. Prævaricatio, vera crimina abscondendo. Tergiversatio, in universum ab accusatione desistendo, Cavillatio, falsis disputationibus alteri imponendo.

Doli capaces jure Pontificio censentur, septenni majores. Jure civili masculi decem annorum, feminae novem.

Dominium directum, est jus in re. Utile, jus in usufructu. Dominium, Herrschaft/Eigenthum.

Dominus fundi, Grundherr/feudi, Lehenherr.

Donatio inter vivos, cum donum à vivente in viventem transfertur. Donatio mortis causa, quæ non nisi morte donatoris confirmatur: Donatarius J.C. cui aliquid donatur. Donativa, sunt largitiones ab Imperatoribus in milites collatae.

Donatio propter nuptias. Antidotalium dotalitium, Widergab.

Donatio sponsæ à sponso facta, nuptialis, sponsalitia largitas, pretium virginitatis, Morgēgab.

Dos, est patrimonium mulieris, Heuratgut Ehessteuer/

Dotalia, connubialia instrumenta, tabulae, pacta, Heuratsnotel/Brief/Vertrag/Geding.

Ducatus, ducis dignitas, Sueton. in Tiberio, Dupla J.C. Ableinung der Replic.

Du-

Index IV Vocabulorum Juridicorum.

uplicatio, triplicatio, andere und dritte Red / und Widerred / duplica, triplica.

E.

eclesia parochialis, primaria, Pfarrkirch / Mutterkirch / secundaria seu filia, JC. filialis, einverleibt der Pfarr.

culus seu equuleus, Folterram.

dere actionem, monstrare, quid in judicio dicturi simus, editio actionis, edere judicem, eligere & nominare judicem, Editius judex, Cic. quem una pars elegit.

dicimus, quod fieri jubemus; interdiciamus quod fieri vetamus.

Edicta Prætorum, Principum, mandata, leges Befehl / Gebot / edictum peremptorium, ohne Widersprechung.

dicere diem judicii, auctionis, editum auctionarium, den Tag aufsetzen / Rechtstag / Gaudtag.

fractores, Nachtdieb / nächtliche Einbrecher.

ficere, est immaturum partum parere, edere, maturum.

jecta navis, in vadum illisa, an Strand gejagt.

lectores Rom. Imp. Churfürsten / Electoralis dignitas, Electorale collegium, Electoralium munerum substitutio, Erb. Nempter des Röm. Reichs.

lidere exceptionem, die Ausflucht und Ausnehmung zu ruck treiben / zernichten.

lufcare. einem das ander Aug nehmen.

Emancipatio, emancipare, Vätterlichen Gewalts entlassen / dicitur de liberis, at de servis, manumittere. Filius emancipatus, freygelassener Sohn. Item emancipa-

tus, alicui Domino, est ei obnoxium esse, Leibeigener / JC. homo proprius emancipatio prædii rustici, Ubergab des Guts / pater filio emancipat prædium, emancipatio nobilium epheborum, Behrhaftmachung der Elen Knaben.

Emanere, diutius extra castra vagari. Emanfores diutius extra castra vagantes.

Emptio cum susceptione periculi, überhaupt kaufen / ungesehen / plura simul emere.

Emptio, ventio, cum pacto de retrovendendo.

Emptio, redemptio reddituum ad dies vitæ, auf Leibgeding etwas bestehen.

Emphyteusis, Erbrechtgut / Erbzinsgut / ager vectigalis, prædium beneficiarium, clientelare. Ephyteuta, JC. vassallus, cliens beneficiarius, fiduciarius, Erbrechter / Lehenmann / perpetuarius conductor. Gratiano Dominus, Patronus emphyteuticus, Erbrecht-Verlasser / Lehenherr / ejus substitutus, Lehentrager / emphyteuticum jus, Erbrecht / pensio emphyteutica, Lehenreich.

Επιείκεια, æquitas, convenientia, was recht und billich.

Equites saltuarii, Ueberreiter.

Ercisco, vel ercisco, Priscâ linguâ, dividio, zertheilt / erciscunda hæreditas, so zutheilen.

Errones, fahrende Gesellen / Flüchtige.

Error juris, cum nescitur aliquid constitutum, error facti, cum quod actum est, nescitur factum, aut quod non putatur factum.

==:)=(:i==:)=(:i=

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Evidens quod celari aut negari non potest. Evidentia facti, JC. notorium.	Brief / Vollziehungs-Brief / quibus decernitur executio.
Evictio, Gewehrschaft / Schadloshaltung wegen des verkauften Guts / rechtliche Einforderung dessen / so einer mit gutem Titel hat / doch unser ist / Anspruch. De evictione cavere emptori, Gewehrschaft leisten.	Exemplum, Copie / Abschrift / item, ein schwere Straff andern zum Beispiel / exemplum in aliquem statuere, in aliquem fieri.
Evincere, das kauffte oder verkauffte Gut ansprechen.	Exercere quæstionem, einẽ peinlich fragen / exercitio quæstionum.
Exactio, Anforderung / vectigal vini, frumenti, Umgeld / Accis, JC. gabella.	Exhæredare, exhæredatio, exhæres, des Testaments beraubt.
Exarmare, exarmatio, Wehrlos machen / Exauctorare militem, abdanken.	Exhibere reum, exhibitio reorum, Darstellung der Schuldigen.
Exceptio, Auszug / Ausrede / Ausflucht / Behelf / protractoria, JC. dilatoria, verzügliche Einrede / peremptoria perpetua, welche die Hauptsach absetzet und abschneidet / exceptio opposita, widerholte Klag / Gegeneinred / exclusio exceptionis, Abschneidung der Ausred / exceptæ personæ, parentes, liberi, uxor, nurus.	Ex jure manu consertum vocari dicitur, cui lis intenditur, einen für Gericht fordern.
Excipit qui dictata scribit, exceptor (Notarius, vulgò Protocolista, Copist / exceptio, das Protocol, lirn. (rè, ohne falsch).	Eximere diem, est prolongare, verlängern den angestellten Tag / actionem. Eximitur de reis, cujus nomen delatum inter reos deletur, frengestellet.
Ex animi sententia, sine dolo, sincere.	Exempti, exemptio, so allein dem Papst unterworfen.
Ex asse hæres, omnium bonorum, universalisi	Exemptile argentum, das man ausschraufen und ausnehmen kan.
Ex bono & æquo facere, getreu und ohne Gefährde.	Exit, è potestate, der unsinnig ist.
Exedra, Capitelort.	Exit dies actionis, agendi potestas sublata est, der Rechtstag ist verwichen.
Executor, Vollzieher / qui rei judicatæ vigorem ad effectum perducit. Item punire, ulcisci. Executio sententiæ, Vollziehung / executor testamenti, ultimæ voluntatis executores JC. Zwang	Ex nunc, prout extunc, jetzt und dann / nunc, ut tunc.
	Expeditio, Kriegszeug / Expeditio literarum curialium, decertorum, diplomatum, Ausförderung der Ganglenbrief. Expeditor.
	Expensæ propriæ sunt sumptus voluntarii, & non necessarii, hoc tamen discrimen ferè non observatur.
	Expensum ferre, die Ausgab schriftlich verrechnen / acceptum ferre, die Einnahm / Fortunæ omnium feruntur expensa omnia accepta, aller Gewinn und Verlust wird dem Glück zugerechnet.

Expe-

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

periri jus, jure, actionem inten-
ere in judicio, für das Gericht
ordern.

ilata hæreditas, Erbtheil/ so gar
eplündert.

ositi dicuntur infantes, qui à pa-
entibus abjiciuntur, Findelkind.

ostulare cum aliquo, querelam
oud eum ipsum deponere, qui
ecit injuriam, sich bey dem Thä-
r wegen der Unbild hart be-
agen.

ræfectus, exconsul, exquæstor,
s getragenē Amts entsetzet/ent-
issen/ der nicht mehr in Amt ist.

ræscripto agere, vulgò, juxta
strumentum, nach gegebener
struction, Maß und Anordnūg.

romissor, der für einen andern
bürg ist. expromittere.

olutio, völlige Bezahlung.
orris, Bogelfrey.

rahere judicium, prorogare,
roferre, producere; von Tag zu
Tag aufschieben/ extractum, was

us einer Rechtschrift kurz
usgezogen und abgeschrieben.

ranei hæredes, die mit einer
ippsschafft dem Erbsassen ver-
bandt / extraneus miles, ausser
es Lands beschrieben.

ra ordinem fit, was wider den
emeinen Gerichtsbrauch ge-
chicht.

raordinaria pœna, die höchste
Straff/ cognitio, ungewöhnliche
Rechtsverhör / extraordinarium

uxilium, id est, restitutio in in-
egrum. Vide suo loco. Extraor-
linaria crimina, deren Abstrafung

dem Richter überlassen. Extraor-
linaria judicia: In quibus conce-
ptiones formularū non observan-
tur. Extraordinaria tributa, &c.

Extravagantes, sunt sanctiones
principum, juris libris nondum
insertæ.

F.

F. C. fideicommissum denotat; vel
fiduciæ causa, vel fraude credi-
toris, vel faciundum curavit. F. D.
fides data, vel fide data. F. E. fi-
des ejus. F. F. filius familias, vel
fidem fecit. F. F. F. ferro, flam-
ma, fame. F. I. fieri jussit. F. M. I.
fati munus implevit. F. N. C. fidei
nostræ commisit.

Facere judicatum, facere id, quod
sententia continet.

Facit litem suam judex, cum dolo
malò in fraudem legis sententi-
am dicit.

Facere nomen, æsalienum contra-
here.

Facit paria, qui tantum accepit,
quantū expendit, geht gleich auf.

Facere reum, anlagen bey Gericht.

Facere syngraphas, vulgò obliga-
tiones dare/ Schein geben.

Facti quæstio, cum quæritur, quid
sit factum aut non factum, juris,
quid sit justum, quid injustum.

Factio testamenti, Aufrichtung des
Testaments.

Factiones, Factionosi, concitatores di-
scordiae & seditionis.

Falcidia lex, à P. Falcidio Trib. pl.
lata, Juxta hanc portio liberis
debita in bonis paternis, est quar-
ta pars, der vierdte Theil alles
Vermögens/ nempe legitima.

Falsarius J. C. commissor falsi, Brief-
versälscher / falsi pœna, die Straf
darauf.

Familia herciscunda vel erciscun-
da, Erbschafft/ welche soll gethei-
let werden/ familiare sepulchrū,
des Geschlechte Begräbnis.

Famo-

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Famofus libellus, carmen, Läfter-
fchrift.

Fanatici, unfinnige Menschen.

Fatalia. Vide, dies fatalis.

Fecialis, Herold/Kriegs-und Friedens-
hoff.

Felonia, Schelmeren / perfidia va-
falli in dominum; aut hujus in
illum injuria.

Fenebris pecunia, Zins-Geld / auf
Zins ausgeliehen/fenerare pecu-
niam, auf Zins ausgeliehen.

Feudum, Lehen-Güter/ vocabulum

Longobardicum, JCtis à fidelita-
te feu fide dictum. Feudum ca-

ducum, so dem Lehen-Herrn heim-
gefallen / gentilitium, Stamm-

Lehen/feudum proprium, conce-
ditur gratis, emphyteusis vero

pro annua præstatione canonis
vel pensionis. Feudum plerum-

que tantum ad masculos transit;
emphyteusis etiam ad feminas,

& heredes extraneos. Est autem
feudum, genus clientelæ, quo vel

dignitas, vel vectigal, vel præ-
dium aliquod ea lege alicui da-

tur, ut & ipse, & ipsius posteri at-
que hæredes, auctorem beneficii

perpetuo agnoscant, & quasi pro
patrono colant: ejusque caput,

existimationem, & fortunas tue-
antur. Propriè feudum concedi-

tur nulla temporis aut servitio-
rum determinatione; impropriè

conditionibus vel obsequiis no-
minatione definitis est alligatum.

At emphyteusis est concessio
quædam perpetua, ad usum, uti-

litatem, & culturam rei, efficiens
utile dominium: ita ut Domino

proprietas annua pensio persol-
vatur, salvæque sit rei substantia.

Feudum regale, quod ab Impera-

tore vel à rege conceditur. No-
bile, quod accipientis personam
nobilitat, vel nobilem ostendit.
Ignobile, quod à plebeis vel pri-
vatis personis dari solet.

Feudatarius, JC. qui feudum seu
prædium clientelare à patrono
sibi commissum accepit, latinis
beneficiarius dicitur.

Feudum cum pertinentibus & acci-
dentibus juribus, mit aller Zuge-
hör/feudum urbanum, Burglehen.

Feudum pecuniarium, pecuniaria
præstatio ex fundo clientelari,
Beutel-Lehen.

Feudalium causarum præpositus,
magister scripturæ, Lehenprobst.

Scripturarius, scriba feudalis, Le-
henschreiber/fidelitatis juramen-

tum, Lehenpflicht / feudalialia jura,
Lehenrecht/clientelaria.

Fidem suam adstringere, se obliga-
re, sich verpflichten.

Fide sua jubere, sponforem se con-
stituere, periculum in se suscipe-

re, Bürg dafür seyn / fidejussor,
præs, vas, Bürg/fidejussio, Bürg-

schaft / fidejussor succedaneus,
Rückbürg/indemnitas, Schad-

los, Bürg/Gemeinschaft-Leister/
debitor vero, selbst Gelter.

Fideles, Liebe/Getreue/subditi jure-
jurando alicui adstricti.

Fide nobili, auf adeliche Treu.

Fideicommissum, fiduciaria hære-
ditas, prædium, quod fidei alicu-

jus ita committitur, ut illud alteri
restituatur. Fidei commissio, fidu-

ciarius possessor, JC. fideicommiss-
farius, der solches Fideicommiss

besizet/ und kan es nicht verhand-
len/ versetzen/xc. fideicommissum

familiæ, Stammgüter/ so einem
zu besizzen vertraut.

Filius

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

ius spurius, nothus, illegitimus, Bastardt/JC, naturalis, qui extra matrimonium susceptus, nbriæ & tæniæ, End und Bendt. eus, ærarium principis, RammerGeld/fisci reditus, RammerGüter/fisci procurator, advocatus, vulgò, Fiscalis. gellare, strangulare annonam, ruges horreis clausas tenere, das Traid/vertheuren. grans crimen, in quo quis deprehenditur. nes carnis, Canon. jur. languor naturæ, qui appellatur concupiscentia carnis. rma judicii, GerichtsProceß/forma formatio instrumenti, Einrichtung der Brief/forma, formula, formulæ juris, Form des Rechts/vulgò, formalia. Ex formula, præscripto, norma juris inire contractum,&c. ordentlich. rmatae JC. glaubwürdige versiegelte Brief. rum, Markt/Marktfled/GerichtsOrt/forum indicit, agit præses, qui civitates vocat, & de earum controversiis cognoscit. Foro interdicere, einen des Abvocat: Ambs entsetzen/forum competens. Legitimum, Gericht/dem man schuldig zu gehorsamen/rechtmässig/forum cedunt argentarii, alique, qui deferunt negotiationem suam. Gallis, faire banqueroute. renses actiones, civiles, Bürgerliche/Geldhandel/forenses disceptationes &c. ratres patruels, sororesque patruels dicuntur, qui, quævè duobus ex fratribus progenerantur. Fratriæ, duorum inter se fra-

trum uxores dicuntur. Fratrue-
lis, materteræ filius. Fratrueles
etiam consobriini.
Fraus, Betrug/ opponitur fidei.
Item frustratio malitiola, dolus
malus. Fraudator. Fraudatio ve-
ctigalis, qui merces non profite-
tur. Fraus capitalis pro crimine
capitali. Ne hoc mihi sit fraudi,
id est, damno. Fraus fit legi, con-
stitutioni &c. cum salvis verbis
circumvenitur sententia.
Fraudulentus usurpator, malæ fidei
possessor.
Fructus naturales, qui beneficio na-
turæ proveniunt. Industriales,
sive elaborati, qui hominis dili-
gentiæ & industriâ acquiruntur.
In pecudum fructu est lac, pilus,
lana.
Fructuarius seu usufructuarius a-
ger. Vectigalis, ZinsAcker/vul-
gò censualis fructuarius fundus,
in quo usumfructum habemus.
Idem fructuarius, cujus est fru-
ctus, Nutzniesser.
Frustrator, frustratio. Qui in judicio
deest, betrigliche Ausbleibung
bey Gericht.
Fundus est ager cum villa, Haus
und Acker/item, Grund und Bo-
den/fundus dotalis, dotalitius,
Grund des Heurathsguts. Fun-
dus cum villula uno equo arari
solitus, Solde/bigis arandus, ein
Hueb/oder halber Hof/Vett. Al-
lemann. Mansus vel Mansum.
Fundus cum villa, quadrigis aran-
dus, ein ganzer Hof.
Funerale jus curionis, Seelenger-
raid. Funeris funeraria collustra-
tio, Beleuchtung und aufstreckung
der Kerzen. Funerariæ impeniæ,
Leich- und BegräbnisUnkosten/
tunc-

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

funesta familia, die Klagzeit/ fun-
nerare, begraben.

Fungi officio suo, vulgò, facere suum
debitum. (len.

Fustigatio, fustibus castigare, brüg,
G.

Gabella, latinè portorium, vectigal,
Maut, und Zoll-Geld.

Gener, maritus filiae, Euden/ Toch-
termann/ Progener, des Eudens
Vatter. Generationes stirpis, seu
Lineæ paternæ, maternæq; qua-
tuor, vier Ahne von vätterlichen
und mütterlichen Stammen.

Gentilis, qui ex eodem Genere seu
stirpe natus. Jus gentilitatis &
agnationis. Jus gentilitium, Ade-
liches Herkommen/ Freyheit/ ver-
wandt/ befreund. Item pro bar-
baro, ein Heyd. Gens, series ma-
jorum.

Gestores negotiorum, curatores,
procuratores, Geschäft-Verwal-
ter/ Verrichter.

Glans caduca, abfallend Eichel/
Glandatio, Dechel oder Aeferau.
Sues in glandationem immitte-
re, die Schweine in die Eichel
schlagen/ lassen lauffen.

Glebæ adscriptitii, qui cum fundis
mancipantur & abalienantur. A-
lias, servi glebæ, Leibverbundene/
verpflichte Unterthanen.

Glos, gloris, Manns Schwester/
Geschwen.

Glossa, glossema, atis, Auslegung/
Erklärung.

Gradus, sunt ordines cognationum,
die Sipptzahl. Item ordo succes-
sionis in hæreditate vel auctione.

Gradus arctissimi dicuntur: Pri-
mus, secundus, tertius. In Primo
sunt pater & mater; infrà, filius
& filia. In secundo suprà avus,

avia: infrà, nepos & neptis: ex
transverso frater, & soror. In ter-
tio suprà, Proavus, proavia: in-
frà, pronepos, proneptis: ex
transverso, fratris, sororisque fi-
lius & filia, & convenienter pa-
truus & amita, avunculus & ma-
tertera.

Grammatophylacium; latinè Ta-
bularium, Bücher/ Schrifften/
Bahltnuß/ Registratur.

Grassatores, prædones, Freybeuter/
Straßenrauber/ Grassati, grassa-
tio, grassatura. Sueton.

Gratiam legis facere, mit einem di-
spensiren. Gratiose, per gratiam
& favorem. JC.

Gravamen, difficultas causam aut
jus alicujus gravans, implicans.

Guardia pro custodia Vetus vox
Germanica, quasi bewahren oder
verwahren.

Guerra seu Werra, vox Longobard.
Latinè bellum Quiddagium. Pe-
dagium barbarè, vulgò salvus
conductus. Latinè tessera securi-
tatis, comēatūs fides publica, &c.
Gubernator urbis, Vicarius Princi-
pis, Præses dicasterii Provincia-
lis, Stadthalter/ Bicedomb/ &c.

H.

Habitatio viduæ constituta per pa-
cta dotalia, Wittib-Siß.

Hæredium, prædiū parvulum hære-
ditate relictum, flein Erbgütlein.

Hæredes necessarij, qui in potestate
testatoris morientis fuerunt. Ex-
tranei, qui testatoris juri subjecti
non sunt. Hæreditatis aditio,
Erbnehmung/ hæreditas ab inte-
stato, ohne Testament/ hæredita-
ria vel gentilitia pacta, Erbver-
brüderung/ Erbeinigung/ Erbs-
vertrag. De successione.

Holo-

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Holographum testamentum, das von dem Erblasser mit eigener Hand geschrieben.	Imaginum jus, Schild und Helm dürfen führen.
Homagium seu hominium, barbare, Huldigung/Verpflichtung/ obsequiorum & obedientiae promissio jurata. Juramentum fidelitatis.	Immittendi tigni (in parietem vicini) servitus, jus, Traummrecht.
Homines proprii, Leib, verpflichtete Leut.	Immissio in possessionem, immitte- re / einem das Gut rechtlich ein- räumen. (Frenheit.
Hospitatio militum, Einquartie- rung/Alkung/ Servi; der Solda- ten/ Immunitas hospitandi seu ho- spitationis, der Quartier befreyt.	Immunitas Ecclesiarum, Kirchen- Immunitatis gratia instrumenta, Frenheit, Brief.
Hypotheca, ein Unterpfand/ consi- stit in rebus immobilibus; Pignus, Einsatz/in mobilibus. Hypothe- cae obnoxia bona, unterpfande Güter/JC. hypothecata, Hypo- theca tacita, stillschweigende Ver- pfändung / expressa, ausdrückli- che / hypotheca chirographica, verschriebenes Pfand/ Hypothe- carius creditor, JC. qui sub hypo- theca pecuniam credidit. Hypo- thecaria actio, quæ datur credi- tori in pignus obligatum.	Impensæ funebres, was auf den Todesfall gangen/ impensæ litis, Gerichtsunkosten/ Abschiedgeld/ carceris, Einschluß/ Alkuna/ Lösg- geld / impensa ob scripturam & obsignationem, Schreib- und Siegel-Geld / impensæ volupta- riæ, nur Lusts halber / utiles, we- gen der Nutzbarkeit.
I.	Imperium, est potestati coercendi & perendi facinorosos. Dicitur Merum, cum à jurisdictione se- cretum est, scil. jus gladii, Gewalt über Malefiz Person / vocatur mixtum, quando adjuncta est ju- risdictio, ein Gerichtbarkeit / ge- richtliche Botmäßigkeit / & se extendit non tantum ad causas capitales, sed etiam civiles & privatas, ut bonorum possessiones dare, pupillis tutores, litigatori- bus judices constituere, &c.
Jacet hæreditas, quæ non aditur, um die sich keiner will annehmen / ja- cent pretia prædiorum, Cic. quæ vili veniunt, um die man wenig gibt.	Impertinentes positiones (articu- li, interrogationes assertiones) Fragstücke oder Aussag / die zur Sach nichts dienen.
Jactura, Auswerffung der Güter aus dem Schiff/ Schaden.	Impubes dicitur mos annis 14. se- mina 12. minor.
Jactus retis, Wurff des Netzes.	In bonis est, quod superest, deducto ære alieno.
Igni & aquâ interdicere. Interdictio ignis & aquæ, Vogelfrey machen.	In continenti, JC. stracks / in vesti- gio, in eo temporis articulo.
Ignominiosa missio, ein Ehrloß, ab- geschaffter Soldat / mit Schand Abschaffung.	In fide alicujus, idem, quod feudum tenere, Basall seyn.
Imaginaria dicuntur in jure, quæ dicis causa fiunt; Item, imaginaria solutio, est acceptilatio, Schein und Quittung.	

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

In litem jurare, respondet æstimationi litis, wañ der Kläger schwöret/wie hoch er den strittigē Handel und Gerichtsunkosten schätze.	Ingurgitatio, & ebrietatis luxuria, Saufferen.
In rem præsentem venire. In rem præsentem ventio, Augenschein einnehmen.	Injicere manum alicui homini, vel rei, vulgò arrestare, arrestiren/injectio manuum, quando vel homo abire, vel res moveri prohibetur.
In solutum dare, bezahlen.	Inquisitio, investigatio delictorum, strenge Nachfrag.
In solidum teneri, in integrum, für die ganze Summa schuldig seyn.	Insistere rei, sich der Cassen besizlich annehmen.
In tutelam venit mas, vel femina, cùm pubes esse incipit.	Instantia, exercitatio judicii à litis contestatione ad sententiam usque, sein Recht vollführen.
Inauditus, den man bey Gericht nicht laßt zur Antwort kommen.	Institutio in officio, dignitate, munere, vulgò investitura, Einsetzung.
Inconcesse, quietè & sine interpellatione, ohne Streit und Widerred.	Institutus hæres, qui primariò succedit in hæreditate; substitutus, qui secundariò.
Incubare, mala fide possidere: incubatio, incubator, sich ohne Recht eines Guts bemächtigen.	Instruere actionem, vel accusationem, vel litem, est literis ac testibus, cæterisque ad probandum necessariis eam adornare, die Klag oder den Rechts; Handel recht einfadlen.
Indebitum, was man nicht schuldig ist.	Instrumenta dicuntur literæ publicæ, hoc est, quæ vel à persona publica, veluti scriba aut tabellione magistratus scriptæ sunt. At litteræ vocantur privatæ, veluti Rationes, breviaria, codex accepti & expensi, syngraphæ, cautiones à patrefam, conscriptæ.
Indemnitate alicui promittere, de indemnitate cavere, Schadlos zu halten verheissen / indemnitatem præstare, gut für den Schaden seyn.	Instrumentum primitivum, JC. originale, Hauptbrief / instrumentum emptionis, venditionis, Kaufbrief/ instrumenta aratoria, Schiff und Geschirr.
Indicare, die Wahr bieten / liceri, darauf schlagen.	Intentio JC. pro actione usurpatur, rechtliche Anflag/ intentio in jure fundata, der sein Recht kan aus den Gesezen beweisen/intentio etiam libellus actionis.
Indicare quempiam, einen gerichtlich anzeigen/ indicium ipse delationis actus.	
Indictio, der Römer Zinszahl von 15. Jahren zu 15. Jahren.	
Indicere operas, angarias, an die Scharwerck bieten.	
Induciæ, ampliacionis judicii, Stillstand/Ausschub des Gerichts.	
Indicere, durchthun/ auslöschen.	
Inductio, immissio in possessionem, Einsatz in die Güter.	
Inficiari, laugnen was man schuldig ist.	
Informatio judicis, Bericht.	
Ingenuus, freygeboren.	

Inter-

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Intercedere, fidem suam pro alio obligare, die Rechts-Schrift. Ita Cic. epist. 14. lib. 1. ad Attic. Accersivit ad se, promisit, intercessit, dedit. Item inhibere, vetare. Item interponi, interferi.	Intervertores, sunt administratores, qui dolo malo dilapidant rem, pecuniâ in ve fisci, die den Fürsten in Seckel greiffen.
Interdicere aquâ & igni, einen verbanisiren.	Intestabilis, untüchtig ein Zeug zu seyn / oder ein Testament zu machen / testabilis, tüchtig.
Interdictum, interdicere, Verbott / verbieten von Gericht aus / interdictum ecclesiasticum, Kirchen-sperr / Verbiethung und Aufhebung der Geistlichen Aembter.	Intestatus, der gar kein Testament / oder kein Rechtes gemacht.
Interloqui dicitur prætor vel judex, cum quid interea pronuntiat, dum principalis causa plenè disceptetur, hinc sententia interlocutoria, JC. Benurtheil.	Intrus ^{us} , welcher sein Würde / Amt ic. nicht ordentlich / und nach ausweis des Rechts erlangt.
Interpellare judicem, den Richter ersuchen / um sein Amt zu thun / interpellare possessionem, usucapionem, est interrumpere, die Verjährung unterbrechen. Item, einem einreden.	Invaliditas, Aufhebung des ungerichten Urtheils.
Interpolare, est poliendo in aliam formam mutare, umwenden / ausbuzen und erneuern.	Invecta, illata, quæ ab inquilinis in ædes conductas inducuntur & importantur, fahrende Haab.
Interpretatio legis benigna, gütliche Auslegung des Gesetzes / opponitur subtili juris regulæ, ist zuwider der spitzfindigen scharfsen Rechts-Regel.	Inventarium, JC. descriptio bonorum, des Verstorbenen Haab und Gut von Stuck zu Stuck besuchẽ.
Intimare, denuntiare, usus hoc verbo Plin. & Apul.	Investitura JC. institutio legitima, ordentliche Einsetzung in ein Amt / Gewalt / Gut ic. investitus, also eingesetzt.
Interrogare legibus judex dicitur, cum auctoritate legis aliquid interrogat.	Judex compromissarius, willführlicher Schiedsmann / arbiter, judicis officium apud Romanos tribus verbis continebatur. Do, Dico, Addico. Do actionem, Dico jus, Addico, transfero possessionem rerum ab uno ad alium. Index requisitus, requisitio judicis, Ersuchung, Brief.
Interrogationes, positiones, JC. interrogatoria, Fragerfickel des Richters.	Judicatum facere, solvere id quod sententia continet, bezahlen / auslegen / abstaten / was Recht und Urtheil vermag / dem Urtheil nachkommen.
Intervertere, callidè surripere. Item subvertere, evertere. Intervertere hæreditatem, böswichtig die Erbschaft entziehen.	Judicia criminalia, quibus judex capitalia delicta, hoc est, injuriam Reip. factam ulciscitur. Civilia, quibus civium privatam & propriam injuriam persequitur, Malefigurtheil / Burgerlich Gericht.

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Judicium turpe, Cic. quô damnatus infamiâ notatur.	Jus antiquum quod ex legibus XII tabularum descendit.
Judicium militare, <i>Standrecht</i> /quia judices stantes judicant.	Jus canonicum, sunt constitutiones ecclesiasticæ, & dividitur in Decretum & Decretales &c.
Judicium rescinditur, cûm læsus in integrum restituitur.	Jus emporii, <i>freye Niederlag</i> /emporii vinarii, <i>Weinlegstatt</i> .
Judicatio, <i>Rechtsfertigung</i> .	Jus gladii, potestas est animadvertendi in facinorosos, <i>Halsgericht</i> /Stock und Galgen.
Judiciarius ordo, judiciorum ordo, <i>Gerichtsproceß</i> /wohergebrachter Brauch der Rechten / vulgò stylus curiæ, judiciarii ordinis, actionis continuatio, <i>Fortsetzung des Proceß</i> /Gerichtshandels.	Jus cladii ferendi, tribuere, <i>wehrhaft machen</i> .
Jurare in litem, endlich bezeugen/wie hoch die strittige Sach geschätzt werde.	Jus cæduli ligni, <i>Holz-Schlägrecht</i> .
Juramentum calumniæ, <i>End</i> /Bosheit zu vermeiden.	Jus pascendi, <i>Weidgerechtigkeit</i> .
Juramentum solenne, vulgò juramentum corporale, leiblicher <i>End</i> .	Jus patronatus, seu patroni, quod alicui in ecclesia acquiritur, eò quod ipse, vel ejus majores ecclesiam posuerint, ædificarint, suis opibus auxerint.
Juramentum officii, <i>Dienstpflicht</i> /subjectionis, fidelitatis, der Treu/ <i>Unterthänigkeit</i> / Præstitum naturali domino, <i>Erbhuldigung</i> .	Jus primogeniti, vulgò, majoratus, <i>Einsetzung in alle Väterliche Güter</i> .
Jurisdictio, <i>Gerichtbarkeit</i> /Bogten/ <i>Bottmässigkeit</i> /Gerichtszwang.	Jus protectionis, <i>Schutz</i> /oder <i>Schirmherrns-Recht</i> .
Jus naturale, <i>Ulpiano</i> , quod natura omnia animalia docuit. Jus gentium, quô gentes utuntur, <i>eidem</i> , jus civile, determinatio juris naturalis. Jus civile dividitur in quatuor libros principales, scil. Digesta, Codicem, Institutiones, & Novellas Constitutiones, quæ vocantur Authenticæ, quibus adduntur libri Feudorum, Vide in apparatu cap, 76. Iterum jus quatenus ad formandos hominum mores attinet, dividitur à JC. in naturale seu divinum, in Positivum sive humanum; jus naturæ etiam dicitur jus gentium, & constitit in notitiis à natura, hoc est à	Jus possessorium, das Recht um die Besizung / petitorium, um das Eigenthum.
eo, hominum mentibus inditis.	Jus postliminii, das Recht dessen/welchen man vermeynt todt zu seyn/ und dannoch lebt.
	Jus supremi dominii, vulgò superioritatis, <i>Landsfürstliche Herrschaft</i> / <i>Obriegkeit</i> . Jus patronatus, est nominare vel designare aliquem pro beneficio ecclesiastico.
	Jus in te habet, qui jus proprietatis habet, dem die Sach eigen ist. Jus ad rem, cui pignori opposita est, usufructuarius, colonus &c. dem die Sach verpfändt / oder in den Bestand verliehen.
	Jus strictum, summum, das strenge höchste Recht.

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

- Jus trium liberorum**, der drey lebendige Kinder hatte / war bey den Römern vieler Bürgerlichen Bürgen befreyet.
- Jurisconsultus**, ein Wohlerfahrender des Rechts.
- Justum matrimonium**, wann beyde seits kein Ehehafter Mangel ist.
- Justus dolor, metus**, billicher Schmerz / Schrecken.
- Justa præbere**, einem sein Gebühr reichen.
- Justa funebria**, Leichbegängnus.
- Justitia est duplex**. Distributiva, die einem jeden nach seinem Verdienst und Person Belohnung oder Straff ertheilet / commutativa, welche ohn alles Ansehen der Person gleich um gleich gibt.
- L.
- Latruncultores**, so die Strassen bereiten / rein halten.
- Laudemium**, pars quinquagesima, quæ præstatur pro tenoratione emphyteutica.
- Legatum**, ein Erbgemächt / legatarius J.C. dem etwas im Testament vermacht wird.
- Legulejus**, ein Gev. Procurator / schlechter Jurist.
- Lex rogatur, cum fertur**. Abrogatur, cum tollitur. Derogatur legi, cum pars ejus tollitur. Subrogatur, cum aliquid adjicitur. Prorogatur, cum differtur. Irrogatur, cum aliquem propriè fertur. Lex Salica, Saal Recht / vetat succedere feminas, Lex Felonia, Leihensverwirckung.
- Lege agere**, est, quod lege aliqua constitutum est, ritè & solenniter peragere. Juxta legis formulam agere.
- Leges ædilitiæ**, Bauordnung / vestitiaræ, Kleiderordnung / conviviales, Speiß- und Trancfordnung / incendiariæ, Feuerordnung / rerum capitalium, Halsordnung. Lex municipalis, Stadtrecht.
- Legitima verba**, Form des Rechts.
- Legitima impedimenta**, Ehehafte Verhinderung / causæ.
- Legitima**, scil. pars bonorum, nempe tertia seu triens, cum quatuor aut pauciores sunt liberi; olim quarta, vide Falcidia lex. Dimidia, cum plures, Nothgebühren.
- Libellus**, Klagschrift / supplex, Bittschrift / Supplication, famosus, Schmachschrift / Lästerschrift / Pasquil / Ehrverletzung. Item libellus valvis ecclesiarum affixus à libellis, ein Supplicationsmeister. Item libellus accipitur pro epistola assertoria, quam vulgò credentiam, vel certificationem vocant.
- Libellorum magister**, Cankler.
- Libellarium**, Cic. cista, in qua libelli servantur conditi,
- Liberalis causa**, quæ in se continet actionem libertatis. Liberale judicium, in welchem gehandelt wird von einem freugebornen Menschen / so mit Dienstbarkeit unterdruckt.
- Liber**, ein freyer Mensch / libertus, so aus der Dienstbarkeit gefreyet worden / libertinus.
- Librarii**, scriptores librorum, contractum, pactionum.
- Licentiatii** vulgo dicuntur, qui 4. añis in legum studio consumptis, quasi licentiam & missionē è scholis impetrarunt, Græcis λύταιν id est, solubiles, Alii nomen deducunt à Licentia, Doctoris insignia & munus capiendi.

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Libra nummaria, vernacula, ein Pfund Pfennig/ nostratibus est florenus unus, cum octo crucigeris, hoc est, sestertii triginta quatuor; cujus triens seu quarta pars sunt octo cruciferi cum dimidio ein Schilling.

Libra nummularia, Goldschmidtgewicht/ est vii i. unciarum, hoc est, semiunciarum, Loth / xvi. drachmarum, Quintel/ xxxii. vulgò dicitur marca, continetque florenos nostrates decem, crucigeros viginti sex,

Limes, Schied oder Marck/ limitanei termini, signa, lapides, Marckstein / limitati agri, mit Marck unterschieden. Limitanei milites, Grenz Soldaten.

Linea, eine Schnur / trajecta per globulos aut margaritas, pertusa, ein Rosenfranz/ oder Perleschnur. Linea sanguinis dicitur, quã cognati inter se cohærent, Stãmlein.

Liquidò jurare, de re liquida & per-
(ipicua jurare.

Lis, Rechtskriege/ Rechtsstreit/ Gerichtshandel.

Litis æstimatio, Schätzung dessen / um das man streitet.

Litis contestatio, Kriegs bevestigung.

Litis impensæ, Gerichtsunkosten.
Litem dirimere, decidere, den Streit entscheiden.

Litem addicere, für einen aussprechen/ lite cadere, den Handel verlihren.

Litem suam facit judex, wann er der andern Parthey zu viel anhängt oder zulegt. (parthenen.

tigatores, die strittige Gerichts-
tteræ commedatitiæ ad aliud tri-

bunal, vulgo promotoriales, Fürderbrief.

Literæ dimissionis, JC. dimissoriae ad alterius jurisdictionem.

Literæ induciarum solvendi, JC. induciales, Anstandsbrief/ Eisenbrief zur Verschiebung der Bezahlung.

Litteræ securitatis, Paß oder Vergönnbrief.

Literatas significat etiam literis instructum infamibus, mit Zeichen gebrennt. (Stallgeld.

Locarium, Varroni, Stadtgeld /

Locuples testis, ein stattlicher Zeug.

Locuples hæreditas, quæ opes adfert cumjungere. Opulenta, quæ caret incommodis.

Logographi, rationarii, qui rationes publicas, hoc est, tributorum perscribunt, Steuerschreiber/ Steuereinnehmer.

Longum tempus dicitur decennium inter præsentem; vicennium inter absentes; longissimum. 30 aut 40 annorum, JC.

Lucrum cessans, damnum emergens, usitatae voces in censibus, denn wer sein Geld ausleihet / der bezahlt deswegen einen Zins davon/ weil er mit solchem Geld hätte können eine Frucht schaffen/ und ehrlichen Gewinn erhalten / so er solches auf andere Weis angewendet hätte.

Ludificatio, frivola dilatio, JC. ein gesuchte und liederliche Ausred und Aufschub.

Luere JC. lösen / luere pignus, das Pfand lösen/ luitio, Lösung.

Lugubria sumere, deponere, die Klag anlegen/ ablegen.

Luminibus alterius officere, einem das Licht verbauen.

Luso-

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Lusoriè agit, qui cum adversario colludit. Vide colludere.

M.

Macula, infamia ignominia, dedecus, ein Schand / Schandfleck / Unehr.

Magister epistolarum, libellorum, geheimer Cankler / Großcankler.

Magister aulae, curiae, admissionem magister, Marschalek / Obrist Hofmeister / Obrister Cammerherr.

Magna mora, sex mensium dicitur. Magnum tempus, quadriennium accipitur.

Magna negligentia, culpa est: magna culpa, dolus est, JC.

Major patruus, avi & aviae patruus. Major amita, avi & aviae amita.

Majores appellantur omnes, ex quibus orti sumus: propriè autem ii, qui sunt supra tritavum, nec aliud nomen habent. Minores verò, qui ab illis descenderunt.

Major causa, criminalis: minor, civilis dicitur.

Majoratus. Vide jus Primogeniti.

Maleficus, Verbrecher / Ubelmißthäter / maleficium, Ubelthat / maleficium nancisci, apprehendere, den Ubelthäter betretten.

Manceps dicitur, qui manu capit, mancipare, verkauffen / eigen machen. Mancipium, quidquid manu capi potest, ut homo, equus, ovis.

Mancipi res, sunt propriè possidentium, & de quibus tributum non pendendum, Güter / Vieh &c. so ganz frey von Steuer.

Mancipio vendere, dare, est Cicero- ni, res, quæ mancipi (hoc est, proprii juris sunt) ita vendere ut evictionis periculum præstetur, auf Gewehrschafft verkauffen.

Mandata, præcepta Principum,

Befehl. Mandator dicitur, qui aliquid mandat alicui, ut sibi, vel alii aliquid faciat. Mandatu meo, privati hominis; mandato Principis. Mandatarius JC. qui mandatum suscipit, adimplendum.

Manifestum, est publica, vel clamorosa proclamatio, ex certa scientia, & certis auctoribus proveniens.

Manifesti rerum capitalium, dixit Sallust. in Catilina.

Manifestum crimen, in quo quis deprehenditur.

Manifestarium pignus, ein unge- zweifletes Unterpfind.

Mansiones, sunt diversoria militum, expeditionis tempore mansi- cula JC. etiam pro villa accipitur.

Manfus & mansum Cassiodoro, & aliis, ager vel fundus certi modi & mensuræ, ein Hueb oder Sol- den.

Manus, Handschrift / manus arma- ta, mit Gewalt / Gewaltthätig- keit.

Manu brevi, ohne Umschweiff / ma- nu longa, mit langer Hand / und durch andere.

Manum injicere, vide injicere.

Manus mortus, Possessio immorta- lis. Cum res nunquam ad priorem Dominum revertitur, dicitur ad manum vel manus mortuas ve- nisse.

In manum viri mulier convenit, quando nubit.

Manumitere, manumissio, der Dienstbarkeit entlassen / frey stellen und machen.

Manutenere, manutentio, Handha- ben / Handhab / Handhabung.

Marschalcus, verus vox Germani- ca, Magister equitum, Gallis Con- nestabulus, secundus à rege.

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Matertera, est matris soror. Matertera magna, aviæ soror.	Metropolis, dicitur ea civitas, unde colonia deducta est. Mater urbium. Metropolitanus episcopus, qui in tali loco habitat.
Matrimus ac patrimus dicuntur, quibus patres ac matres adhuc vivunt.	Migrare dicuntur inquilini, cum exacto locationis tempore, & habitatione, cum suis rebus illatis, inductis discedunt.
Matrix ecclesia, dicitur cathedralis, Hoch-Stift, Kirchen.	Militare dictum, quod quis ut miles admittit.
Matricula, catalogus, descriptio, index, Matriel/ Namen, Verfassung der Bürger/ Soldaten/ &c.	Militaris, via, Landstraf.
Matricularii, matriculæ curatores, JC.	Minister, nudus, merus executor est.
Matruelis, ex matris meæ fratre natus.	Minor dicitur, qui annum ætatis vigesimum quintum nondum explevit, vulgò Minorennis. Postea ætas legitima incipit. Jure Longobardico minor dicitur, qui decem aut octo annis minor est.
Medianus, ad. verbum architectonicum, accipitur pro medio. Medianæ columnæ ab angularibus distinguuntur; Vitruv.	Minores, & pupilli damno affecti, duplex habent remedium, videlicet, ut aut restitutionem petant, aut curatores, tutoresque negligentiae accusent.
Mediastinus mancipium vilissimum, quod mediis in ædibus stat, ut ad cuiusvis iussu atq; imperata præstò sit, Hausbub.	Miserabiles personæ dicuntur, perpetuò morbo detenti, senes, valedudinarii, mente capti, viduæ, pupilli, orphani.
Meliorare, JC. rem meliorem & fructuosiores efficere. Melioramenta, meliorationes, reductiones fundorum ad meliorem frugem, Verbesserungen.	Mittere in possessionem prætor dicitur, cum alicui rerum custodiam mandat, non ut possideat, sed ut in possessione sit, donec probaverit rem esse suam.
Membrum ædificii, ein Stock des Gebäu.	Missio seu dimissio militis est triplex. Honestæ, quæ emeritis stipendiis, legitimoque militiæ impleto tempore indulgetur ab Imperatore bellico 2. Causaria, cum quis animi vel corporis vitio, militiæ laboribus solvitur. 3. Ignominiosa, cum quis propter delictum sacramento solvitur.
Menfarius, qui numarium negotiationem exercet, Wechsler/ Bucherer/ mensularius, numularius.	Mobilia bona, fahrende Haab/ immobilia, ligend/ mobilia & immobilia, Haab und Gut.
Menfor, Geldmesser.	
Meritoria taberna, Wirthshaus/ Taffern/ meritorium balneum, coenaculum, so bedingt.	
Metari, ausmachen/ ausmessen/ metata diversoria, pass. metator, Geldmesser/ Furier/ Quartiermeister/ supremus, Obrist Quartiermeister.	

Moderamen inculpatæ tutelæ , Nothwehr.	civitatis , Stadtrecht/ Marck- recht.
Modica coërcitio, levis castigatio.	Municipium, forum, Marckfleck / municipales magistratus.
Moduli aquarii, Wasserstößen/ mo- duli, verjüngter Schub.	Mutuatio, sumptio mutuæ pecuniæ, Geld-Aufnehmung/ mutui datio, Geldleiheung.
Moneta currus , gangbare Münz / JC. etiam usualis.	N.
Monitorium JC. Ermahnungschrift an den Richter. Memoriale.	Nancisci, ertappen.
Monopolium , eigensichtige Ver- kaufferey/ Gewerbschaft.	Natalibus restituere, ehlich machen/ legitimiren.
Moratorium JC. Aufzug/ Verlänge- rung/ Verschub des Gerichts/ auf Begehren der Partheyen.	in natura rei , Korn um Korn / Salt um Salt; nicht Korn um Geld.
Mora, est frustratio debitoris non solventis, creditoris non accipi- entis, vergebliche Aufhaltung / Aufziehung der Bezahlung / mo- ram purgare, rechtmäßige Ent- schuldigung wegen des Verzugs.	Naturaliter possidere dicitur, cum quis corpore possidet, usumque rei apprehensæ percipit. Quod si quis verò rei non insistit, neque usum percipit, is per interpre- tationem legis, civiliter possidere dicitur.
More majorum quod fit, rectè ac de- center fit, ist löblich / was nach altem Gebrauch geschieht.	Necessarii sunt, aut cognati, aut af- fines, quippe in quos necessaria officia conferuntur. Necessitudo pro cognatione aut affinitate.
More malo, malitiosè, dolò malò, bösllich.	Negligentia, socordia Advocato- rum, Saumsal der Advocaten.
Morganatica, barbara vox; Germa- nicè, Morgengab Livio, munus nuptiale, quod sponfus die nupti- arum manè sponfam salutans, do- nabat, sponfalitia largitas JC.	Negotium alicui dare, mandare; committere, schaffen / befehlen.
Mortis causâ donatio. Vide Dona- tio.	Nexus dicitur, der wegen der Schul- den einen verpfandt und verstrickt ist in nexu esse, schuldig seyn.
Motu proprio, ex certa scientia, de plenitudine potestatis. Sunt præ- gnantes clausulæ.	Nobiles Romæ dicebantur, quorum partes aut majores magistratum curulem gesserant, & novis ho- minibus opponebantur.
Muleta, pœna pecuniaria, Straff- geld/ Peenfall/ Geldstraff/ Straf- fall / Busgeld.	Nobile officium judicis dicitur per- secutio, seu remedium extraordi- narium, quod adversus eos datur, quibuscum nobis de stricto jure nulla est actio, sed qui interim ex sola æquitate, & quod dicitur, de bono & æquo nobis obnoxii sunt.
Mundus muliebris , Weiber: Ge- schmuck.	Nobiles fœderati, commune
Munus, spectaculum gladiatorium. Munerarius, qui tale exhibet, seu exhiberi curat.	
Municipale jus, privatum cujusque	

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

- castrum securitatis causâ possidentes, dicuntur *Ganerben*. Arx plurimum nobilium familiis communis, *Ganerbhauß*.
- Noctambulones, *Schlaffgänger*.
- Nocere noxam, dicunt JC.
- Nomina tacere, contrahere, *Schulden machen* / nomen bonum, ein guter Schuldner.
- Notare, pro reprehendere, *Estrafen*. Notati dicuntur, quibus aliqua macula adhæret ex judicio publico.
- Notarii propriè, qui excipiunt verba dictantis, per notas & compendia scribendo. Item Notarius seu Tabellio, est persona publica, quæ tabulis seu instrumentis in fidei testimonium suam manum & sigillum addit. Protonotarii Apostolici, à summo pontifice ad id officii constituti.
- Notorium JC. quod omnibus constare potest, nec probatione indiget. Manifestum quod allegari, probarique oportet.
- Notorium triplex, præsumptionis, Juris, & Facti Liquidum quod judici ex actis liquet. Clarum hæc omnia comprehendit.
- Novellæ constitutiones, quæ post Codicem Justiniani & Theodosii editæ.
- Novi homines dicebantur Romanis, qui nullis majorum imaginibus & nobilitate commendabantur.
- Noxa JC. est ipsum corpus, quod nocuit, v. g. servus, pecus. Noxia maleficio, veluti furtum, damnum &c. Noxæ dare, est noxæ nomine dedere, ad noxam, in noxam, v. g. animal, vivum pro peccato tradere.
- Nuda conventio, nudus consensus, sine traditione aut litteris, aut stipulatione. Nuda pollicitatio, sine scriptura.
- Nuda promissio sine fidejussore, aut jurejurando. Nudus, usus sine fructu.
- Nummarius judex, der sich mit Geld bestechen läßt.
- Nummularii, collybistæ, permutatores nummorum, nummarie tesseræ, *Wechselbrief*.
- Nuntium olim mittebant & remittebant conjuges, cum libellum repudii mittebant, *Ehescheiden* / *Ehe aufkünden*.
- Nuncupativum testamentum, quod fit sine scriptis, coram septem testibus viva voce.
- Nuncupare hæredem, est palam nominare.
- Nuptiale munus, *Morgengab*.
- Nutricia, pl. dicuntur nutricis merces, *Ulp.*
- O.
- Obligatio JC. est juris vinculum, eine Verbindnuß.
- Obnoxius alicui. Vassallus dicitur.
- Obrepere judici per acta vel libelli interpretationem. Est falsè insinuare & prætextum facere, vulgò obreptio, est mendacium fraudulosum. JC.
- Obscuro loco nati, ignobili schlechtes Herkommen.
- Obsignare, signi impressione signare, *Petschirben*.
- Obstruere luminibus, einem das Licht verbauen.
- Obstringere res suas, est verpfänden / zu Pfand geben.
- Obterere jus alicujus, est Liviolandere.
- Obventiones JC. allerley Nutzen

fung von Menschen / Vieh / Grund und Boden.	mus judicii, Gerichtlicher Proceß. Ordinarium judicium, ordentlicher Proceß / juxta formulas judiciales.
Occupare pecuniam, exercere, otiosam non relinquere, das Geld anlegen. Occultor ad hominem; Receptator ad locum refertur.	In ordinem redigere, unter die Ge- mein absetzen /
Oeconomi, dispensatotes, curatores ærarii, seu pecuniæ sacræ, Kirchen, Pröbst.	Ordinator litis, Seneca Advocat Schriftsteller / ordinati libelli, concepti, compositi, gestellte Schrift.
Offert se liti, qui nihil ad se pertinentis causæ actionem suscipit, der sich unnöthig in eine fremde Strittigkeit einläßt / eindingt / immiscet.	Ornata jumenta, gesattlet / ge- säumt / 2c.
Officii judicialis expeditiones, Gerichts- handlungen.	Ornatrices, Aufwarterin / Cammer- jungfrauen / oder Dienerin.
Officiales Beampte / vox Ulpiani.	Ostensionales milites, Lamprid. qui ostentui modo habentur in urbi- bus, non bellicæ rei causâ, zu dem Prangen / nicht zu dem Frie- gen.
Ope & consilio. Consilio & ope. mit Rath und That.	Otiosa pretiosa, das Geld so seyret / nicht angelegt ist.
Opem fert, der zu dē Diebstal hilfft.	οὐτε πάντα, ἕτε πάντοτε, ἕτε πᾶσι πάντων, neque omnia, ne- que quovis tempore, neque ab omnibus, Ufurpatum ab Ulpiano de xeniis accipiendis. Nam valdè inhumanum est à nemine accipe- re, passim accipere, vilissimum; ab omnibus, avarissimum.
Operas edere, exhibere. Opera- rum editio, exhibitio præstatio, Scharwerck leisten.	P.
Oppignratio omnium fortuna- rum, Haab und Gut verpfenden ten / versetzen.	Pabula, sunt animalium sumptus, ut annonæ hominum.
Optimo jure possessa domus. Quæ nulli obligata est, vel pignerata, vel ullo nexu tenetur, frey ei- gen.	Pactum & pactio est duorum, pluri- umve in idem placitum consen- sus. Dicitur contractus, quod ex eo contrahatur obligatio, Ver- trag.
Opulenta hæreditas, quæ affert opes sine vexatione, locuples, quæ etiam vexationem habet.	Pacta conventa, vel pacta & con- venta, alles was untereinander vertragen worden.
Opus probatur, wanns von den Verständigen für Recht gehalten wird.	Pactum retrovendendi. Jus redi- mendi fundi venditi.
Operarii servi JC. Handwercks Ge- sellen.	Pacta composita, überlegte Sach / dotalia, Heuratgeding.
Ad opus damnari, dari, in opus tra- di, zu dem Graben / Schanzen 2c. verdammnen.	
Orbi dicuntur, die keine Kinder haben.	
Ordo juris & legum. Ordo legiti-	

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Pacis violatae poena, multa, Frevel
und Bus.

Pagus cum simplici jurisdictione,
Hofmarch.

Palatini, Hofleut.

Palliare, tegere turpe factum, ver-
blümlen.

Pandectae, JC. der alten Römer Ge-
setz. Latine Digesta.

Pannarii, JC. pannorum venditores,
confectores, Tuch- und Zeugma-
cher/Verhandler.

Pariare, paria facere, wo kein Rest
überbleibt/und es an Ausgab und
und Einnahme gleich aufgeht/ pa-
riatio, solche Rechnung/pariator,
dem kein Rest überbleibt / cui op-
ponitur reliquator, reliquatio,
Rest. Ciceroni dicuntur rationes
quadrare.

Parabolani, Krancken warten der
Unheilbaren/mit der bösen Sucht
behaften.

Paragraphus dicitur, quidquid sub
una sententia clauditur JC. in
masculino usurpatur: à Græcis
in feminino, nam subaudiunt
παράμην.

Parapherna, vulgò paraphernalia,
quæ sunt extra dotem, uxoris
constituta.

Pararius, Senec. qui nominibus fa-
ciendis intervenit. Item conci-
liator, intercessorque inter em-
ptorem & venditorem. Proxena-
ta, Unterkauffer / Unterhandler/
proxenetica, sein Lohn.

Pares curiæ dicuntur, qui sunt ejus-
dem patroni clientes. Pares de
domo.

Pars mulieris, der Spindeltheil/pars
viri, ein Schwerdttheil / pars seu
portio prolis, Kindstheil.

Partes litigantes, Gerichts, Par-

thenen / Pars adversa, adversaria,
der Gegentheil/Pars causa cadens,
causæ vel litis abjudicatae, der
verlustigte Theil.

Partiarius colonus. Vide colonus.

Partiaria pecora, quorum foetus,
certis portionibus inter domi-
num & villicum dividuntur, par-
tarii fructus, um halb.

Partus sequitur ventrem, i. e. quoad
statum, sequuntur conditionem
matris: quoad honores & digni-
tatem, sequuntur patrem.

Pascua & prata communia, All-
mendt.

Patria potestas, väterlicher Ge-
walt/ jus patris in filium, aut avi
in nepotem. Opponitur, sui juris
esse.

Paterfamilias, qui in domo domi-
nium habet, etiam impubes.

Patria duplex est, una Originis,
quam germanam vocat Tullius,
altera domicilii. Communis di-
citur, quæ gentis est ejusdem.

Patricii, patrum Conscriptorum seu
Senatorum progenies olim. Item,
quorum parentes curulem magi-
stratum gesserant. Novi homi-
nes; qui primi ex sua stirpe ma-
gistratum curulem erant adepti.

Patrimonium quod liberis paterna
hæreditate relictum. Patrimo-
niale fundi JC.

Patrocinium, Schutz und Schirm/
Gerichts-Vertheidigung/ Hülff/
Beistand/ Fürsprechung.

Patronus, qui alterius causam & de-
fensionem suscipit, Advocat/ Für-
sprecher. Patronus, qui feudi au-
ctor, seu Dominus, Lehenherr.
Patronus, qui alios in fidem suam
suscipit, Schutz und Schirm-
Herr. Patronus in prædiis eccle-
siasticis.

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

fiasticis, qui jus sibi nominandi beneficiarii, & apud Episcopum producendi retinuit. Hinc jus patronatus.	Pejorare, vulgo Rem deteriore facere.
Patrueles, Geschwister/ fratres & sorores à patruo progenerati. Con-	Sub Pellibus agere, degere, in Zel-
fobrini, ex avunculo & matertera geniti. Amitini, ex amita. Solent tamen consobrini confundi, dicique pro quibuslibet fratrum ac sororum liberis.	ten wohnen.
Paupertas, est ipsa pauperis conditio. Pauperies, damnum sine facientis injuria datum, ut cum bestia damnum intulit, das Vieh hat Schaden gethan.	Pellex, Rebsteib/ pellicatus, solche Schand.
Peculatus, Depeculatio, gemeines Seckel Raub/ peculator, gemeines Seckel Dieb.	Pendere conditio, diesve dicitur, cujus adhuc eventus expectatur.
Peculium, eines Kinds eigen Gut oder Geld/ das es selbst erworben/ castrense, was im Krieg erhalten/ quasi castrense, was durch Herren-Dienst erobert/ præfectitium, was mit Hand-Arbeit oder Fleiß erworben/ adventitium, was ihm von Freunden oder andern geschenket oder vermacht worden.	Pendent fructus, quamdiu solo co-hærent, & terra continentur. Hinc pendentes fructus, fundo co-hærentes.
Pecora locare, Vieh einstellen oder einschlagen.	Pensio, ferè dicitur pecunia, quæ ex prædiorum locatione percipitur.
Pedagium J.C. sicher Gelalts-Geld/ vectigal ob præstationem securitatis (vulgo saluum conductum) transeunti datum.	Pensio ex fundis, emphyteutica, Grund-Zins/ Roden-Zins. Pensio, canon fundi beneficiarii, clientelaris pensio, Lehenreich/ ob emphyteutæ decessionem, successionem, Unfall und Abfahrt.
Pedaneus judex, Richter über schlechte Handel.	Pensio tabernarum nundinalium, Standgeld.
Pedarius Senator, der schlechteren Rath's-Herren einer/ vel quod pedibus in curiam itabant, vel tacendo in alterius sententiam transibant.	Per chartam, vel chartæ beneficio possidere, est testamenti jure, & secundum tabulas possidere.
Pedestre iter, vulgo terrestre, Reis zu Land. Ulpiano.	Per manus tradi dicitur, quod successionem quadam ab aliis ad alios devenit.
	Peragit litem, qui eam ad exitum deducit. Peragit reum, qui eum usque ad damnationem persequitur.
	Peragat litem, qui eam ad exitum deducit. Peragit reum, qui eum usque ad damnationem persequitur.
	Peræquatores, qui inspectis prædiis, num censu relevanda, num gravanda. Nobis, commissarii.
	Perduellis, perduellio. Crimen læsæ majestatis, Reipublicæ.
	Perendinus dies; cum lis in triduum profertur; hinc lis & res comprehendinata dicitur.
	Perfecit ædificium, qui consumavit.
	Perfunctoriè, schlecht/ obenhin.
	Perfusoriè, J. C. subobscurè, non disertè.

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Perimere disceptationem, est, ultra non pati adversarium tergiversari, **Peremptorium** edictum, perimit disceptationem inter litigatores. **Peremptoria** citatio, **Endliche Fürsorderung/ Ladung zu Gericht/peremptoria exceptio**, die dem Handel ein End macht / **Einred / die unwidertreiblich ist.**

Peritus legum & juris, ein wolerfahrner Rechtsgelehrter/non legulejus aut rabula forensis, nicht nur ein Schwäger.

Permutatio est generale nomen, & significat contractum innominatum. **Permutare** libros cum libris strechen.

Perpetuus lacus, ein See/Weiher/so nicht austrücknet.

Perpetui usus causa dicuntur in ædibus posita, quæ ut ibi permanent, collocata sunt, was Nagel und Band heßt.

Perpetua locatio, Græcis **Emphyteusis**, **Erbrecht / agri in perpetuum locati.** **Perpetuarium jus**, **Emphyteuticum.**

Perpetuarius conductor J.C. qui fundum certo canone in vitam suam habet conductum: vel etiam ea lege, ut ad alios transferre possit, der ein Gut zu nutzen hat auf **Leibgeding: einen oder mehr Leib.** Et sic distinguitur ab **emphyteuta.** Dicitur autem **perpetuarius**, qui totam vitam includit.

Perpetuatur res per successionem, vel subrogationem, durch nachkommen und nachwöhlen.

Perscribere, est in tabulas publicas & acta referre. **Perscriptio**, in tabulas relatio. **Perscriptio bonorum defuncti.** *Ulpian.* **Inventarium**, **Beschreibung verlassener**

Haab und Güter. **Percriptor**, qui formulas concipit tabularum, tabellio.

Persequi, est iudicio aliquid petere vel postulare.

Persecutionis verbum differt ab **Actione**: est enim **Persecutio** genus, cuius altera species actio, altera generis sui nomine persecutio appellatur. Est autem actio, in qua legitima formularum conceptio observatur, qua de causa, juris ordinarii esse dicitur, ordinari-Gerichts-Proceß oder Gerichtshandlung. **Persecutio** vero est. cum prætermisio legitimo agendi ordine ac formularum ritu, apud magistratum experimur: quæ de causa extraordinaria nominatur.

Persona publica, est tabularius seu **Notarius**, Vet. J.C. **Servus publicus** appellabatur. Est enim persona publica, magistratus.

Personalis actio dicitur, quæ in personam fit, quæ nobis est obligata ad aliquid dandum, vel faciendum. **Personalia beneficia** certis personis concessa.

Pertinentia, vulgò **pertinentiæ & accessoria**, seu **accessiones**, was einem gut anhangig ist.

Pervenisse ex hæreditate dicitur, quod est remansurum cæteris detractis, was den Erben überbleibt.

Perversus iudex, corruptus, vel sinistro affectu abreptus, **Richter / der mit Geld bestochen / oder sonst parrhenisch ist.**

Petitorium iudicium est, quod res, seu **Dominium rei perpetuum** vindicatur. **Possessorium** in quo contendimus de possessione vel adi-

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

adipiscenda, vel retinenda, vel recuperanda.	num jus rei, quæ oppignorata non est.
actor in rem, Actor in personam agit.	Poculenta & esculenta licet judici- bus recipere. I. plebiscito D. de offic. Præsidis.
titori incumbit probatio juris sui.	Plena pubertas, integra & absoluta.
ger incipiendo, tardus perficien- do dicitur, trág und faul zur Ar- beit: langsam in der Arbeit.	Pœna delicti coërcitio. Pœna capi- tis vel capitalis, Leib und Lebens- Straff / pœna corporis, Leibes- Straff.
a causa, was man den Kirchen / Spitalern / Clöstern / Wittwen / Waisen &c. verschafft.	Pœnalis (Plin.) lex. Pœnalis actio, quâ duntaxat exigitur, ut adver- sarius puniatur.
gnus, ein Pfand / differt ab hypo- theca, Unterpfand / quia hæc in re immobili, illa in mobili con- sistit.	Politia, legitima ordinatio reipub- licæ.
gnoratitia actio, wegen des Pfan- des / pigneraticius fundus, einge- setzt zum Pfand.	Pontifex Maximus, quod maximus rerum, quæ ad Sacra & religio- nes pertinent, judex sit, vindex- que contumaciæ privatorum, ma- gistratumque Festus. Pontifi- cium. ejus potestas.
gnationes JC. vel pignoratio- nes, Gegen-Pfandnehmung / Ge- gendruckung / repressio injuriæ, damni, vulgò Repressaliæ.	Popularis status, Endgenosschaft.
gnus capere: pignoris captio, ablatio, Pfandnehmung.	Portorium, vectigal, quod in portu, vel transitu pontis pro exportan- dis mercibus solvitur. Portitor, seu curator portorii, Maut- ner.
gnora eluuntur, man löst das Pfand wider. Pignoris relutio, Wiederlösung.	Portus navium & ratium, Landstett.
gnoscere, interloqui, discutere, significat ex plano & æquo loco cognoscere, hoc est, ubivis. Opponitur, pro tribunali cognoscere.	Poscimus imperiosè: postulamus jure: petimus precario: roga- mus per amicitiam, obsecramus per sacra: flagitamus multo ver- borum strepitu.
gnos à populo differt, ut species à genere; nam in populo omnes civitatis ordines continentur; in plebe autem non insunt patricii. Plebiscitum est lex, quam plebs, non populus accipit.	Positio, thesis, situs, regio, Vorsatz / Gegend / Landschaft / positiones, Sachstück / quas accusator sumit probandas, probationes, argu- menta, demonstrationes, Be- weis-Artickel / Beweisungen.
gnus magistratus, dicti Tribuni, quod plebem in libertate sua de- fenderent adversus potentiorum injuriam.	Possessor, Inhaber / Besitzer / de- tentor litterarum, tabularum, instrumentorum.
enum dominium, plena proprie- tas, à qua ususfructus non est. Ple-	Possessio civilis dicitur, quæ appre- henditur jure Domini. Natura-

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

lis, quæ solo corpore. Possessio fiduciaria. Fide commiss. Posses- sione capere, usu capere, durch Verjährung einziehen oder besiz- zen. In possessionem immittere. Einantwortung thun. Possessor bonæ, malæ fidei, mit Recht oder Unrecht.	Prædium serviens, quod debet ser- vitutem, Dominans, cui debetur servitus.
Possessores cum prædiis principis juris dictioni subjecti, Landsaß.	Prædium clientelare, beneficia- rium, fiduciarium, quod fiducia nomine obtinetur, Lehengut.
Posthumus, Nachmais.	Prædia solitaria, einsichtige Güter.
Postliminium, Widerkunft eines vermeinten Todten / postliminio reversus, einer so wiederkommt/ der da todt gesagt war.	Prædium immune subjectionis, frey reichs Gut / prædium in au- ctione ad dictum, auf der Sand eingethan.
Postulare, ad tribunal vocare, besla- gen / postulatio damni infecti, Rechtfertigung wegen Verhütung eines zukünftigen Schadens.	Prædatorium jus. Prædatoria ju- risdictio, Edelmanns Freyheit.
Potentarius, Cæsari, Livio, Gewalt/ Herrschaft.	Prædatorius eques, inspector, Überreiter.
Præbendæ, Latiniùs g. n. præben- da, was man einem Chorberrn zu reichen schuldig ist.	Præfectus territorii, Landvogt/ Landrichter / Pfleger.
Præcipua dicuntur in hæreditate, & præceptio, quæ alicui proprio nomine deputantur, voraus ver- macht / vulgo prælegatum.	Præjudicium, exemplum ex re ju- dicata, Vorurtheil. Citra præju- diciu in iuriæ, auf Hofrecht.
Præcones olim leges pronuntia- bant, tribus citabant, designatos magistratus renuntiabant: judi- ces, reos citabant, audientiam faciebant: oratores dixisse, pro- nuntiabant; in auctionibus, rei pretium indicabant.	Præposteræ stipulationes dicuntur, quæ obligationem ante conditi- onis eventum constituunt.
Prædes dicuntur sponsores, qui pro aliis fidejudent. Item satisdatores pro re, de qua apud judicem lis est.	Præscriptio, præscribere. Latine usucapere, Verjähren / Verjäh- rung / Verfikung.
Prædium urbanum, non tam ob lo- cum, quàm ob materiam: ut ædi- ficia, horti, etiam si in villa sint.	Præstatio juris funeralis, Reichung der Seelgeraid.
Prædium rusticum, à solo fundo dominantur, Ackerbau / Feldgründ.	Præsumere, Præsumptio, JC. Mut- maßung / existimatio ex verisimi- lilibus, argumentis & conjectu- ris ducta.
	Præteriti liberi dicuntur, qui à te- statore neq; hæredes instituti, ne- que, ut oportet, exhæredati sunt.
	Præteriti Senatores à censoribus, id est, loco moti.
	Prætextus, Schein / color quæsitus.
	Prætor, qui præit jure & exercitu.
	Prætoria cohors, custodia corpo- ris prætoris.
	Prætorium, villa urbana; ædificium à villici habitatione disjunctum, item, Richthaus.

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

- Prævaricari**, vera crimina abscondere, & falsas excusationes recipere. **Prævaricator**, der dem Gerechtigkeit hilft / und seine Parthen verlässt.
- Præventio** est, cum ex duobus legitimis iudiciis, alter cognoscere prius incipit.
- Pragmaticæ sanctiones**, sunt principum rescripta de maioribus negotiis, ex consilii sententia.
- Pragmaticus** dicitur, peritus juris, quod in ordine iudiciorum, cautionibus, & formulis versatur.
- Precarium** dicitur, quod precibus conceditur tamdiu, quamdiu is, qui concessit, patitur.
- Pretium**, Kauf-Geld / Kauf-Schilling / pretium rerum venalium, Pfennwerck.
- Primicerius**, protonotarius, der Oberst unter den Kaiserlichen Schreibern.
- Primogenitura** J.C. jus & prærogativa primogeniti, vulgò majorat.
- Jus privatæ vindictæ**, jus militate, Faustrecht.
- Privilegium**, est jus singulare, & incertæ personæ, vel causæ gratiam, favoremve datum. Item est prælatio quædam & prærogativa.
- Privilegiarius** Ulp. cui, privilegium concessum.
- Pro derelicto** aliquid possidere, quasi rem abjectam à domino.
- Pro rata parte**, seu portione, id est pro cujusque partis ratione.
- Probatio**, est rei dubiæ per argumenta ostensio.
- Probatio plena** dicitur, quæ fidem facit ad dijudicandam controversiam. **Semiplena**, quæ non omnino facit. **Probatio**, seu fides iudici est facienda, non adversa-
- rio**. Probabile dicitur, quod omnibus videtur, vel plurimis, vel sapientibus.
- Processus** est ordo iudicii quidem legitimus, secundum quem controversiæ causarum cognitæ definiuntur.
- Procurator** est, qui aliena negotia mandatu Domini administrat, sive in iudicio, sive extra iudicium. Unde ille procurator litis, hic negotiorum administrator & gestor dicitur, **Gewalthaber / Anwalt**. Item Procuratores, seu Curatores, vectigalium sunt ab Augusta Cæs. constituti, in iis Provinciis, in quibus Proconsules non erant. Deinde iidem, Præsidis provinciæ partibusungebatur.
- Prodit legem**, qui prævaricatur, & ab accusatione inchoata desistit.
- Profectitia** dos, quæ à patre profecta est de bonis ejus. **Adventitia**, quæ à quovis alio, vel ex ipsius mulieris bonis data est.
- Profiteri**, censum, indicare quantum in fortunis possideat. **Profiteri natales**, parentes dicuntur, cum diem ætatis liberorum edunt.
- Professio natalis**, Geburts-Brief.
- Profiteri merces**, est eas apud publicanos seu telonas indicare, tributum pro his debiti exsolvendi causa. **Profiteri vota religiosa**. Nuncupare.
- Profugium**, actus ipse transfugendi ad hostes.
- Progener**. Vide **focer magnus**, & **profocrus**.
- Programma**, proscriptio, scriptura in loco ubi ab omnibus legi possit, proposita latinis edictum.
- Projiciendi servitus**, jus est, extra testamentum maniana projiciendi seu

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

- producendi, ein Ercker machen.
 Projectum, & protectum, ein
 Bordach/Altan/podium pensile.
 Proletarius, der nichts hat als Rin-
 der / proletarius sermo, gemein
 und schlecht.
 Prolytæ, Licentiati juris, quasi so-
 luti magi strorum scholis
 Promatertera, proavia soror.
 Promereales res dicuntur, quæ ut
 divendantur pluris, fuerunt em-
 ptæ, vel quas præter usus suos pa-
 terfamilias habet venales.
 Pollicitatio ad nudam promissio-
 nem; promissio etiam ad sponsio-
 nem refertur. Promissio deferri-
 tur, cum ei non sit satis. Promit-
 tere damni infecti, gut für den
 Schaden seyn/so erfolgen möchte.
 Promus, qui promit è penu (Dispen-
 sator.) Conduus qui in penu recon-
 dit.
 Promotoriales dicuntur JC. litteræ
 commendatitiæ ad judicem, För-
 dernußbrief / Vorschrift.
 Pronubus annulus, quo sponsæ digi-
 tum vir oppigurat, Brautring.
 Pronunciatum, sententia judicis,
 Abschied / Pronuntiare, ferre sen-
 tentiam, das Urtheil fällen.
 Proprium, sive proprietas. barbarè
 allodium, est Dominium cum usu-
 fructus. Dominium plenum. Pro-
 prietas nuda, quæ usumfructum
 non habet, distinctionis causa di-
 cunt JC.
 Proprii hominis, eigene Leut / und
 der Dienstbarkeit unterworfen.
 Propulsatio injuriæ, propulsator,
 der unrechten Gewalt wehret.
 Proscribere, in die Acht thun / pro-
 scriptio, die Acht / proscripti, re-
 legati, capitis damnati, verban-
 nisiret.
 Profocrus, mihi uxoris meæ avia
 est, ego sum illius progener.
 Prospectus & luminis servitus sic
 differunt; quod in prospectu plus
 quis habet, ne quid ei officiat ad
 gratiorem, ac liberam oculorum
 emissionem. In luminibus autem,
 ne lumina cujusquam obscuriora
 fiant. Item prospectus etiam ex
 inferioribus locis est; lumen ex
 inferiore loco esse non potest.
 Prostituti corporis feminæ, unehrlu-
 che / unzuchtige Weiber.
 Protelare litem, protrahere, produ-
 cere, aufziehen / aufschieben.
 Protestatio, est animi declaratio ju-
 ris acquirendi, vel conservandi,
 vel damni depellendi causâ, facta.
 Contestatio est, cum actor, quid
 mentis suæ sit, petendo explicat,
 contra reus diffitetur. Unde & li-
 tis contestatio dicitur.
 Protocollum, vel Protocolum, Pro-
 tocoll / ist das Buch / darinn aller-
 ley Gerichtshandlungen verzeich-
 net / und darnach erst abgeschrie-
 ben werden.
 Provocare, ab inferiore judice ad su-
 periores litem transferre.
 Proxenetica, Belohnung des Unter-
 handlers / aliis proxeneticum,
 proxeneta, Unterhandler / Unter-
 käuffler. Proxeneticae arrhæ,
 quæ sponsum & sponsam inter
 se conciliant, Heßtegeld oder
 Ring etc.
 Proximus pubertati, est puer, qui
 non procul abest ab anno ætatis
 decimo quarto: puella d. duode-
 cima. Pubertas tamen plenior
 reputatur in masculis, anno 18.
 in feminis, 14.
 Publicani, dicebantur olim, qui pub-
 lica, hoc est, Populi Rom. vecti-
 galia

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

- galia conducebant, & administra-
bant.
- Publicum crimen**, quod ad omnium
pertinet injuriam, Publica vis,
quæ armis committitur. Publica
fide venire, vulgò, salvo condu-
ctu. Violare fidem publicam, est
contra illam aliquid committere
Publica monumenta, manu pub-
lica, hoc eò tabellarii seu notarii
descripta & munita, Publica per-
sona. Notarius. Publicæ hone-
statis justitia, est propinquitas ex
sponsalibus proveniens, Publica
via, *gemeine Landstraß*.
- Publicare bona**, idem, quod confis-
care *einziehen*. Publicarii, qui ob
facinus aliquod in ærarium defe-
runtur. Item *verganten*. Publi-
catio bonorum.
- Pupillus**, *Waise* / impubes, qui in
patris potestate esse desit, aut
morte, aut emancipatione. Pupil-
laris ætas. 14. anno terminatur.
Pupillares tabulæ, testamentum,
id est, imuberis filii.
- Purgare**, *sich entschuldigen* / purga-
tio. *Verantwortung* / oder *Ablei-
nungsschrift*. Olim purgare se
solebāt suspecti de crimine, aliàs
duello, aliàs ferro candenti &c.
- Purpurarii**, negotiatores purpuræ,
die mit Purpur handeln.
- Pura lanx**, cælatæ opponitur, die
glatt ist / ohne Zierrat.
- Pura stipulatio**, cui neque conditio
adjecta est. Pura obligatio, quæ
sine satisfatione est, cui fidejussor
vel pignus non accessit.
- Pura charta**, ungeschrieben / Pura
hasta, ohne Eisen. Pura substan-
tia, deducto ære aliena.
- Puteus**, Brunn. Omnis puteus fons,
non omnis fons puteus est, pu-
teos aperire, id est, excavare,
Brunn-Graben / puteal, Deckel
des Brunn.
- Quadruplatores** criminum publico-
rum delatores, qui pro delatio-
nis præmio, quartam partem in
bonis delatorum consequen-
tur. Quadruplica JC. *Hintertreis-
bung der Replic*.
- Quærere verbum**, est propriè re-
rum capitalium, pro cognoscere.
Hinc quærere legibus diceban-
tur, qui criminum quæstiones
exercebant.
- Quæstio** est tormentum, ad eru-
endam veritatem à reis scelerum.
Hinc quæstionibus subicere, re-
cken an der Folter / in die Streng-
frag führen. Item quæstiones,
sunt judicia publica de sceleratis.
Quæstiores, qui quæstionum ju-
dicia exercent.
- Quæstor**, qui pecuniam publicam
tractat.
- Quæstores militares**, hodie com-
missarii.
- Quæstorium**, quæstoris taberna-
culum.
- Quæstus fundi**, sunt redditus, das
Einkommen von dem Gut. **Quæ-
stuaris**, qui quæstus gratiâ ludic-
ram artem exercet **Quæstuaris**
corpora, quæ quæstum corpore
faciunt.
- Qualitas prædii**, bonitas, salubri-
tas, amplitudo.
- Quanti ea res erit**, tantæ pecuniæ
judicium recuperatorium dabo.
ich will erkennen über die Sach /
so viel sie werth und zu schätzen ist.
- Quarta Falcidiæ** est, quam hæredes
beneficiò Falcidiæ legis retinent
ex legatis, si forte amplius do-
drant

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

drante (mehr als der vierdte Theil) in iis consumptum est à testatore. Itaque tametsi plures legatarii sunt, non tamen amplius eis, quàm dodrantem licet attribuire. Vicissim autem non universi hæredes, sed singuli quartam ex sua cujusq; parte retinere possunt, quæ vocatur legitima. Quadrans hæreditatis. Quarta liberorum. Ea quarta autequam detrahatur, æs alienum, funeris sumptus &c. detrahenda sunt. Quare si pater familias intestatò decessit, saltem quadrans hæreditatis ad liberos perventura erat. Hodie verò, cum quatuor sunt filii, vel pauciores, triens seu tertia pars est bonorum paternorum: cum plures extant liberi, dimidia.

Quo jure, quave injuria, proverbiale est, quasi per fas & nefas, velis, nolis.

Quod sine fraude sua, aliorumve fiat. Salvo suo, alienoque jure, mit Vorbehalt eines jeden Recht.

R

Raptus, violentum stuprum, raptor, abductor virginis. Rapina ad rem, raptio ad personam refertur. Rapina violenta rei ademptio.

Ratā rem habere, est comprobare. Pro rata parte, pro contingente portione.

Ratæ preces, exauditæ.

Ratihabitio, approbatio ejus, quod cum eo gestum est, qui egit procuratorio nomine JC. ratificare vulgò, actum approbare.

Ratio æraria Cic. Geldhandel / in was Münz zu zahlen / ad denarium rationem conficere, mit Zehner auszahlen. Rationes refer-

re, Rechnung thun / subscribere, unterschreiben. Rationales Lamprid, Rent, Pfennig, Meister. Rationarii codices, Rechnungbücher / Steuer Register &c.

Rationes, argumenta, Beweis, Artikel.

Raudus, five raudusculus, assem significat, Raudum æs, imperfectū.

Realia JC. dicuntur, quæ ob rem conceduntur, nec personam respiciunt.

Reatus, status est & conditio reorum, hoc est, habitus demissus, pannosus, squalidus, misericordiæ aucupator.

Rebelles dicuntur, qui principi non obtemperant circa ea, quæ ad imperii majestatem spectant.

Receptio in civem, Verleihung des Bürgerrechts.

Receptator, furum & latronum sceptor.

Receptum dicitur, quod à plerisque prudentium approbatum est.

Recitatur testamentum, cum aperitur coram testibus.

Recognoscere feudum, est beneficii sui auctorem agnoscere, nomine fidem illi & obsequium deferre.

Reconventio. Mutua actio. Conventio actoris est, reconventio rei, mutua petitio, Gegenflag.

Rectè ad justitiam; ritè ad sollemnitatem & ritum refertur.

Rectè atque ordine, rectè ac sapienter.

Recuperatores, judices dati, delegati, commissarii recuperatorium judicium.

Redhibitio, Zurückgebung / cum venditor cogitur recipere, quod vitiosum est.

Re-

Redemptor vectigalium , conductor, emptor. Item redemptor, qui certô pretiô opus aliquod faciendum, suo periculô conduxit Redemptura, Livio, Conductio, redemptio publicorum operum. Vide, Conducere.	Relegatio ad triremes , auf die Galeen verdammt / ad latomias, zum Erz und Steingraben / ad ergastula, zum Zuchthaus.
Reditus dicitur, quidquid ex re aliqua obvenit & redit. Reditus prædii, proventus, qui quotannis redit, Zins / Kennt / Gült. Reditus pecuniæ, usura. Dicitur usura quincunx, cum ex centum redeunt quinque, ut in Germania usitatum.	Reliquari dicitur is, apud quem supersunt pecuniæ, nitis subductisque accepti & expensi rationibus. Reliquatio, reliquorum debitio, was im Rest überbleibt. Reliquatores qui reliqua traxerunt, welche den Rest zu sich gezogen / oder welche den Rest schuldig bleiben.
Referendarii Cassiod qui referebant Principi supplicum desideria, & ejus mandata judicibus insinuebant.	Relocare , est alii artifici denuo opus faciendum locare.
Referre de re aliqua, proponere. Controversiam aliquam adductis rationibus explicare. Inde Relationes.	Remittere causam ad alium Judicem, den Handel einem andern Richter überlassen.
Refugæ , qui se poenæ subducunt.	Renuntiabantur magistratus , qui voce præconis declarabantur suffragio populi designati.
Refugia , abscessus sunt ædium, & interiora loca.	Renuntiare sponsalibus , dem Heurathsversprechen absagen.
Refusio expensarum , Erstattung des Unkostens.	Reparatio & fœcundatio prædii , vulgò melioratio.
Refutatio , redargutio, exceptio, replicatio, rechtmässige Einredarwider.	Repertorium Ulp Suchbuch.
Refutatorii libelli , quos Judex à quo provocatum, tanquam opinionis suæ exemplum litigatoribus dat, & acta edit.	Repetundæ , unredliche Amtsverwaltung / averfio pecuniæ publicæ in ministerio publico.
Registra , Vopisco, sunt acta, tabulæque publicæ, quasi regeſta.	Repignerare , est luere & liberare pignus, das Pfand lösen.
Regulæ juris , sunt notitiæ quædam semper firmæ, & immutabiles,	Replicatio , vulgò replica, Gegenred des Auszugs.
Regulariter secundum regulam JC.	Repressaliæ , vide Pignorationrs.
Regia , regalia jura, jura Principis singularia, Fürstliche Hochzeiten / Freyheiten / Herrlichkeit / Lands / Hochzeit.	Repromittere , vicissim promittere. Qui suo nomine cavent, repromittunt: qui alieno (scil. fidejutores) satisdant.
	Repudium , diremptio, divortium, Ehescheidung.
	Repulsio injuriæ . JC. Retorsio, Widerheimschiebung der mündlichen Schmachred.
	Requisitus judex , ersuchte Richter. Requisitoria , litteræ, quibus

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

bus iudex requiritur, Ersuchung, Brief.	Rigor juris, non jus, sed excessus juris & austeritas est, facta ad terrorem & exemplum.
Re integra, von der noch nichts, geändert worden.	Rivales qui ex eadem aqua rivum ducunt, metaphoricè, Mitwilder.
Res geri dicitur, lite contestatâ, wann der Krieg befestiget worden / fängt der Gerichts handel an.	Rota pœnalis, das peinliche Rad.
Res in nullius bonis esse dicuntur. 1. Per naturam, ut feræ silvestres. 2. Quæ pro derelictis habita. 3. Propter reverentiam, ut res sacræ. 4. Temporis diuturnitate, ut thesaurus.	Rota Romana. Duodecim virorum Romæ consilium. Sacrum auditorium. Iudices sacrarum cognitionum, vulgò Auditores Rotæ. Sacri cognitores Romæ.
Rescindere, aufheben / venditionem, iudicium, matrimonium.	Rudes parietes, mit Mårtel nicht verworffen.
Reservatio juris, Vorbehalt / JC. salvo jure meo sine mea fraude.	Rudus, eris, lapidum frusta, & ruinarum materies. Novum rudus materia pavimenti est, uti saxa de novo contusa, seu testæ contractæ cum calce. Vetus rudus, materies ex dirutis ædificiis, Urban.
Rescripta Principum, Fürstlicher Bescheid oder Befehl.	Ruinosa ædes, ruinam minantes, Hausfälligkeit / Abschlaiß.
Residuæ pecuniæ, reliquæ, der Rest.	Rusticellus, tenuissimus villicus, qui uno tantum arat equo, ein Soldner.
Resignare, signatum aperire. Resignare vulgò, abdicare se magistratu, officio, munere.	Ruta, cæsa; quæ neque ædium, neque fundi sunt, was sich wegtragen läßt / quibus opponuntur fixa, junctaque, was Nagel und Band hält.
Restipulari, entgegen versprechen und verheissen.	S.
Restituere, restitutio in integrum, widerstellen in vorigen Stand.	Saccarius, bajulus, qui saccos defert, Sacktrager / saccaria negotiatio, mit Säcken handeln.
Restitutio, reditio ablati. Restitutio natalium, Ehelichmachung der Bestallten.	Sacer esto, soll verflucht seyn.
Retractare. Revocare, quod gestum dictum.	Sacrarium, locus, in quo sacra reponuntur, Sacristen.
Retractus gentilitii jus, cum propinquis conceditur, alienata prædia, oblatô intra legitimum tempus pretiô, recuperare, Einstand Recht.	Sagarius, sagorum venditor, hinc sagaria negotiatio, der mit Kriegesröcken handelt.
Retrovendi pactum. Cum venditori conceditur ab emptore, restituere pretium pro re vendita, eamque repetere, Ausnahm des Rückverkaufs.	Sacerdotium, dignitas & munus ac dotis Priesterthum / item, sein Pfund und Einkommen Beneficium JC.
Reus dicitur, à quo aliquid iudiciô petitur, Beklagter / Antwörter.	

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Sævitia, inconcessa castigatio, Ulp. Levis duntaxat permittitur do- centi.	Satisfacere dicimur ei, cujus desi- derium explemus. Solvit, qui præ- tium numerat; satisfacit, qui pi- gnus, expromissorem, fidejusso- rem præbet. Satis facere, est tan- tum facere, quantum satis sit ira- ta ad vindictam. Satisfactio, est pignoris vel fidejussoris exhibi- tio.
Salarium, annua merces & stipen- dium, quod ob liberalem artem præstatur, <i>Jährliche Besoldung</i> . Salariarius Ulp. cui salarium sol- vitur.	Satispetit, qui caveri sibi postulat.
Salgama pl. vocantur herbæ, quæ conditæ sale, in vasis asservantur. Apud JC. Salgamorum nomine venit oleum, sal, butyrum, & hujusmodi esculenta ad condien- dum. Item culcitra, ligna, oleum, quod transeuntes milites exige- bant, vulgò <i>Serviz</i> .	Satura lex, multis aliis conferta le- gibus olim dicebatur.
Salinæ, <i>Salzgrub / Salzpfan</i> . Sali- tor. qui salis tributū colligit. Cic.	Sciscere, statuere, decernere, jube- re. Unde plebiscita, statuta plebis
Salica lex, denominata à Sala flumi- ne, quod Franci Orientales ac- colebant.	Scribæ curiales; <i>Canzlerschreiber / Canzlisten</i> . Scribarum magister, <i>Canzley / Stadtschreiber</i> .
Saluarius, saltuum custos, <i>Ban- wart / Forster</i> / saltus permeabi- lis, <i>Banforst</i> .	Scribere alicui dicam, <i>für Gericht laden / scripto causam agere, schriftlich einkommen bey Gericht</i> .
Sanctius ærarium, <i>der Gottskassen</i> / item, <i>darvon man nicht heraus nimmt</i> .	Libellum judiciale scribere. Scri- ptum judiciale facere Liv. lib. 9. ad finem, <i>ein Rechtschrift ma- chen / stellen</i> .
Sanctio pragmatica V. <i>pragmatica</i> . Sanctiones sunt constitutiones pœnarū adversum delinquentes.	Scriptura accipitur pro vectigali, quod è pecore colligebatur. Hinc scriptuarius ager, idem qui pub- licus, in quo ut pecora pascan- tur, certum æs tribuitur. Causa hujus significationis, quæ publi- canus scribendo conficiebat rati- onem cum pastore.
Sanctuarium, secretius Principis ta- bularium, <i>geheime Canzley</i> Plin. Item adytum, <i>ein heimlich Ort des Tempels</i> .	Scrinia, capsæ, loculi, in quibus Principum acta asservantur. Scri- nia sacrarum largitionum, <i>Mu- sosenkassen</i> . Scriniarii scrinio- rum præfecti.
Sarta tecta, integra, <i>ganze Dachung</i> .	Sectio, bonorum publicatio, auditio, subhastatio, <i>Vergantung</i> . Secto- res, qui bona condemnatorum auctionabantur, <i>welche die Güter auf der Band einthun</i> .
Satis accipit, cui cautio præstatur, satis acceptio Satisdat, qui spon- forem, aut fidejussorem dat. Sa- tisdatio. Cavet qui chirogra- phum duntaxat dat; satisdat, qui sponforem seu fidejussorem dat. Satisdatō debere, datis sponso- ribus debere, Cic. Satis exigere, satisdationem exigere.	Secundus hæres, qui hæredi institu- to substituitur.

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Securitatis præstatio comparendi in judicio, & recedendi, sicher Ge-
laid zu dem Recht / und von dem
Recht. (mal.

Semel ut semper, einmal für alle
Senatus consultum, Rathschluß.

Sententia; **Ausspruch des Richters**.
Decretoria. **Endbeschied**.

Sententia interlocutoria J.C. quæ nō
de summa controversia, sed de
rebus ad eam definiendam perti-
nentibus pronuntiatur. Et potest
à judice etiam stante ac proce-
dente pronuntiari. V. Interloqui.
Sententia Definitiva, quæ summæ
controversiæ per condemnatio-
nem aut absolutionem finem im-
ponit.

Sequi nomen alicujus, aut fidem,
sich auf eines Treu und Glauben
verlassen.

Sequester, Plaut. propriè est custos
depositi, à pluribus ei commissi,
dem etwas vertraut und hinter-
legt wird / Treuhändler. Item ej-
us rei custos, de qua controversia
est Sequestrare Symmach. J.C. Se-
questratio, Hinderlegung der strit-
tigen Güter.

Sequior sexus, Ulp. das Weibliche
Geschlecht.

Servorum varia olim fuerunt mini-
steria, & officia: Dispensatores
(quibus pecunia Domini curatio
mandata) & atrienses, æstarii,
ministratores, obsonatores, cubi-
cularii, nomenclatores, calcula-
tores, rocarii, coci, lecticarii, cur-
sores, tonsores, scoparii, saltuarii,
diætarii (Tischdiener) aquarii, to-
piarii, textores, tabularii, villici.

Servus fundus, qui servitutem de-
bet; liber, qui est ab ea immu-
nis. **Servitus fundi**, Grund-

Dienstbarkeit.

Servitus duplex, una de hominibus,
altera de rebus. Illa est conditio,
qua quis Domino aliena naturam
subjicitur. Hæc est jus, quod quis
vel in re, vel ex re sua, alteri con-
stituit; Estque triplex, *Personalis*,
veluti ususfructus, usus, habita-
tio. *Realis*, veluti servitutes præ-
diorum urbanorum & rustico-
rum. Mixta, aliquid ex utraque
habens.

Urbanorum prædiorum servitutes
sunt in ædibus, veluti altius tol-
lendi, & officiendi luminibus vi-
cini, aut non extollendi: item
stillicidium avertendi in tectum,
vel aream vicini, aut non aver-
tendi, **Traiffrecht** &c. Rusticorum
prædiorum servitutes sunt, iter,
actus, (Viehtrieb) via, aquædu-
ctus, haustus aquæ, pecoris ad
aquam appulsus, pecoris pascen-
di, cretæ eximendæ, calcis co-
quendæ &c.

Servitium, munus obsequii cliente-
laris. **Lehenpflicht / Lehendienst**.
Si sciens fallo. Formula jurisjuran-
di antiqui; nam lapidem projici-
endo, se feriendum dicebat à Jo-
ve, si fidem falleret. Hinc Jovem
lapidem jurare.

Sicarii, Mordelmörder.

Signatæ tabulæ, Sigel und Brief.

Sigilli jure præditus, Sigelmässig.

Silvam excidere, austrocken / silva
cædua, Schlagholz.

Simonia, geistlicher Wucher oder
Kaufferey.

Simpliciter, sine fraude doloque,
meo, tuoque, ohne eines Entgelt.

Simplicitas legum, significat æqui-
tatem legis, & opponitur subtili-
tati juris.

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Singula, sunt singulariæ litteræ, ut A. Gellius loquitur sine coag- mentis syllabarum; quæ deinde sig- la dicta per syncopen.	In solutum, vel pro soluto datur, accipitur, quod pro liberatione debiti in creditorem transfertur.
Socer, viri pater, uxorisque, <i>Schwe- her</i> / magnus focer, uxoris avus. Major focer, uxoris proavus, &c.	Solvere dicimus alicui (nempe de- bitum) non aliquem, <i>einen be- zahlen</i> .
Societas, est contractus bonæ fidei, de alicujus vel rei, vel negotiatio- nis communione sic institutus, ut ejus & quæstus, & damnum ad unumquemque communiter per- tineat,	Sordes, pro pecuniaria corruptione. Sordide. præparcè, avarè. Sordi- da munera.
Sodales, sodalitium, sodalitas, <i>Zunftverwandte</i> .	Sors, summa, caput pecuniæ, <i>das Capitel</i> / die ganze Summa des Gelds.
Soldata, videtur à Germ. <i>Sold</i> , di- ctum.	Sortilegium, divinationis per crea- turam JC. Sororius, cui soror mea nupsit. Item sororis filius.
Solidus, ut ait Volusius Mætianus idem est, quod libra, quandoque dicebatur aureus, continens cen- tum ftertios solidus etiam 40. denariis æstimabatur.	Spathæ Veget, gladii majores; fe- mispathæ, (minores).
In solidum teneri, <i>schuldig das gan- ze zu bezahlen</i> .	Spolium.
Solenne significat anni versarium, legitimum, ordinarium.	Sponsio, spondere, <i>wetten</i> / verspre- chen / sponsores, <i>Bürge</i>
Solennia judiciorum, testamenti &c. quæ certis legum institutis observantur. Solennes actiones, certis formulis conclusæ, Solen- nes feriæ, statæ & certæ, & quo- tannis recurrentes.	Sponsalia, promissio nuptiarum, <i>Verlobniß</i> / Heuratsversprechen. Sponsalitia largitas, IC. <i>Mor- gengab</i> .
Solenniter cavere, est satisfatione ordinaria & usitata cavere Solen- nis obligatio.	Spurius, qui matre certa, patre in- certo natus.
Solvitur legibus, cui aliquid contra leges facere permittitur,	Stabulum, stabularius, <i>Stauen- wirth</i> . Qui tecto viatores exci- pit, & jumenta apud se stabulari permittit. Locarium Varroni lib. 4. de Ling. Lat quod datur pro stabulo aut taberna, <i>Stallmut</i> .
Solutum dicitur, cum naturaliter, seu verè est pecunia numerata	Stallus, vocab. I. C. an locus Cano- nistarum in choro.
Satisfactum, cum civiliter, id est, non pecuniæ numeratione, sed verbis, quibus creditor est con- tentus.	Stativa non tantum significat castra fixa, sed etiam mansiones seu di- versoria publicorum eursorum seu veredorum.
Soluta prædia Coc. nulli obligata.	Stationarii milites, qui in portuum præliis collocati.
	Status, caput causæ, seu principalis questionis.
	Statutum, idem quod lex civilis, vel municipalis,

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Stata ætas, firma & perfecta, nempe 25. annorum.

Stellionatus, fraus omnis, crimen, dolus, impostura, quæ propriam significationem non habet, allerley Betrügeren / Schelmeren.

Sterilis pecunia, quæ usuras non parit, otiosa.

Stipendium æs militare, Kriegs-Gold / implevisse stipendia dicentur, qui legitima militiæ tempora expleverunt.

Stipendiarii populi, Cic. qui stipendium pro militibus pendebant. Vegetio stipendiarii milites, qui æs militare accipiunt.

Stipulari, stipulatio, est verborum conceptio, quibus is, qui interrogatur, daturum, facturumve se, quod interrogatus respondet, angeloben / stipulator, est tam qui interrogat, quam qui interrogatus promittit.

Subarratio, annuli datio, &c.

Subhastatæ res, auctioni expositæ, subhasta distracta prædia, (nam hasta in foro posita signum erat auctionis) Subhastatio, Vergan- tung.

Subjecti Principis territorio cum Domiciliis, Landsassen.

Subinvestitus, est vasallus vasalli. Clientelam in alium transferre, Alium clientem loco suo substituere, Observandæ hic loquendi formulæ. Quod J.C. dicunt, dare: Concedere feudum, Dicebant Romani, dare mancipio fundum, in fidem suam accipere clientem. Nostri, auferre feudum, aperire feudum. Romani, iujicere manus prædio clientelario. Nostri feudum accipere, investiri de feudo. Rom. Mancipio accipere prædi-

um, fidem patroni sequi, in fidem se conferre, Nostri, servitutes facere Domino. Rom. Clientelam exhibere obsequium præstare Domino. Nostri, vendere feudum. Romani, obsequium vel clientelam exuere alienatò prædiò. Nostri. Vasallus non vult servire, derelinquit Dominum. Romani, Cliens non vult Dominum agnoscere, inficiatur clientelam, facit sui controversiam. Nostri, feudum paternum, feudum antiquum. Romani, Jus gentilitium. Nostri, investituram facere, Juramentum fidelitatis recipere. Romani, Osculo in fidem recipere, in verba & ritus solennes clientem adigere, Sacramento adigere. Nostri, Instrumentum feudale vocant: Romani Instrumentum, tabulas admittæ, receptæ clientelæ. Nostri Salvo jure cujuscunque clausulam apponunt. Romani. Quod sine fraude sua, aliorumque fiat, mit Vorbehalt eines jeden Rechts. Nostri, Feloniam contra Dominum exercere, feudum amittere: Romani Prædium beneficiarium committere. Nostri, culpam remittere. Feloniam non persequi: Romani, manum injectam tollere, manus injectionem remittere. Nostri, feudum improprium vocant, quod temporale: Romani, Precarium clientelare dixerunt.

Subseciva dicuntur, quæ Sutor de materia præcidens, quasi supervacanea abiit. Item Subseciva, quæ in divisione agrorum non efficiunt centuriam, hoc est, jugera ducenta. Item subseciva horz,

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

oræ, quæ subsecantur & suscecan-	Superamenta materiæ, <i>Ulp.</i> Ab-
ir à necessariis, Neben-Stund.	schneiß / Trümmer.
Sellia erant sedes minora judi-	Superexactores, unbillige Erpresser.
a exercentium, qui non in tri-	Superfoetatio, Secundarius conce-
analibus aut sellis curulibus	ptus prægnantis.
confidebant. Ut tribuni, trium	Supplicare, est benignitatem supe-
iri, quæstores. Erant & subfel-	rioris appellare.
a Judicum eorum, qui publicis	Suppositi partus, pro falsis & adul-
idiciis disceptandis operam da-	terinis.
ant, Schranken der Richter,	Suppressere testamentum, verfu-
uhl	sehen das Testament / malo ani-
stiterere, pro hæerere & dubitare.	mo celare.
stantia accipitur à JC. pro bonis	Suprema ordinare, Testament ma-
facultatibus.	chen. Supremæ tabulæ, Testa-
stitutio, est secundi hæredis	ment.
appellatio, quasi substitutio,	Surda testimonia quæ feruntur per
Nachsetzung des Erben.	tabulas.
stitutio Domini Emphyteutici.	Subrepere, vel surrepere aut obre-
stitutus, Lehenträger / Anwalt /	pere. Obrepimus, cum tacendo
suffectus, suffectio,	aliquid impetramus, quod expri-
fragia emendicare nundinari, die	mendum erat. Subrepimus, cum
Wahlstimmen erbetteln / erkauf-	per falsam narrationem aliquid
en / suffragiorum nundinatio.	à principe impetramus. Subre-
fugium, locus ad evitandum	ptio, Obreptio.
imbrem aut tempestatem.	Suspensa bona dicuntur Senecæ,
mittere pecora, matribus alen-	quæ venalia pendent in tabula
la supponere: vel in locum de-	proscripta.
nortuorum capitum substituere.	Suspendiosus, <i>Plin.</i> den man gehen-
mittere, supponere accusato-	cket hat.
rem, delatorem.	Sua morte decedere, id est, natura-
bmovetur actor per exceptio-	li. <i>Senec.</i>
nem, cum eam repellere non	Sycophantæ, Sycophantati, injustè
potest.	aliquem judicio venare.
imum jus, nimis callida juris in-	Syndicus, defensor causarum alicu-
terpretatio, <i>Cic.</i> inimicissime &	jus communitates Latinis, Actor.
infestissime contendere, duriter,	Syndicatus, ejus officium.
præfracte, asperrimo, vehemen-	Syngrapha, instrumentum emptio-
tissimoque judicio persequi.	nis Rauffbrief.
mma Summarum, <i>Plaut.</i> in Tru-	Synopsis brevis bonorum descrip-
culento, cum in rationibus mul-	tio. Inventarium aut Repertori-
ta nomina & capita in unam sum-	um Ulpiano.
mam rediguntur.	Synthesis, est plurium vestium con-
mmarium, narrationis brevia-	fervatio. Turnebus etiam de una
rium.	veste elegantiore interpretatur.

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

T.

Tabelliones, publici contractuum scriptores, Notari.

Tabellarius, Brieftrager.

Tabularii, qui præsunt tabulario civitatis, dicasterii, Principis, Registrator / Buchhalter.

Tabularium Actorum Imperii, Reichs-Canzley / Registratur. Censoria, Taxbücher / Register.

Tabulae nuptiales, testamenti, Herediths / Testamentbrief etc.

Talio, par vindicta, Aug um Aug.

Taxatio, vulgò taxa, Satz / Tax.

Censores, taxatores panarii, cerevisiarii, piscarii, Brod, Bier, Fisch, Fleischbeschauer un Seher.

Taxare, pretio aestimare, setzen.

Temeritas accusatorum tribus modis detegitur; aut enim calumnantur, falsa crimina intendendo: aut praevaricantur, vera crimina abscondendo: aut tergiversantur, accusatione penitus desistendo.

Temerarius litigator dicitur, qui nec intentionem suam probat, neque allegationum causam habet.

Tempus motae litis dicitur, quo lis contestata est.

Aliud est tenere, aliud possidere.

Tenet, qui corpore possidet, etsi non jure.

Tergiversatio judicis, ungebührlicher Verzug des Richters.

Terminus, terminalis lapis, ein Markstein.

Terminos agri, sepi &c. transilire, überackern / überzeunen.

Terminus litis, Endbescheid. Sententia definitiva. JC.

Terrena via, fabulosæ opponitur.

Territorium. Locus seu ager, in cuius fines magistratus terrendi,

seu submovendi jus habet, Gerichtszwang / Bottmässigkeit.

Testes, omni exceptione maiores, wider welche man nichts annehmen kan. Testes adigere, advocare, die Zeugen beschneiden / dare, verschaffen / producere, aufbringen. Testium productio, Eröffnung der Zeugen. Testimonium, urkundt / Zeugnis / Erfahrung / Kundschaft. Testimonialis litteræ Veget. Kundschaftsbrief. (cendi.

Testabilis, cui jus testimonii dicitur.

Testatò conventus, coram testibus, hat Zeugen zu ihm geschickt.

Testamentariae tabulae, Testamentbriefe Testator, Erblasser. Testamentum, letzten Willens Verfassung. Holographum, das mit eigener Hand des Erblassers geschrieben. Nuncupativum, mündliches Testament.

Testamentarius, testamenti scriptor. Ulp. Item executor ultimæ Voluntatis, Vollzieher des letzten Willens.

Thesaurarius, thesaurorum præpositus, custos.

Titulus bonæ fidei, facit justam possessionem. Titulus coloratus.

Torquere jus, per interpretationem pervertere, dem Recht ein Nasen drähen.

Tortura JC. quæstio, die strenge Frag.

Trabes propriè sunt duo tigna, ædificii gratiâ simul compacta; Nam cum simplicia sunt, non trabes, sed tigna dicuntur.

Traditio, est datio possessionis.

Trajectitia pecunia dicitur, quæ trans mare periculò creditoris vehitur.

Tran-

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

Transcribere jus suum, est in alterum conferre.

Transigere, convenire cum altero.

Transactio propriè appellatur cum aliquò datò, vel retentò, vel promissò, timore, præsentis vel futuri judicii, in re dubia conventum decisumque est, ein gütliche Vergleich / Vertrag.

Transjungi jumenta dicuntur, quæ in quadrigis loco mutantur.

Transvectio equitum, Musterung der Reuteren.

Transumptum, vulgò Vidimus, ein glaubwürdige Abschrift von dem Hauptbrief.

Treuga, barbara vox, induciæ, securitas personis & rebus præstita, bellò nondum finito.

Tribunal, ein erhöchter Richtersitz.

Tribu movere, aus ein Zunft aus thun Verbrechens halber.

Tribunorum militarium duo erant genera, inquit Pedianus in Verri. 2. Rufuli, qui in exercitu creari solebant. Comitati, qui Romæ Comitibus designabantur.

Tributum, Landsteuer / Schätzung / Zins / Tributio, Steuerreichung.

Tritavus, patris & matris atavus.

Trinum edictum, trina citatio, quæ & Peremptoria nominatur.

Triplicatio, secunda actoris defensio, duplicationi opposita, vulgò Triplica, oder Widersetzung der Duplic.

Tristis litera O, *Id val* O. mors. condemnationis.

Turbata cera, aut signa tabularum, das Sigill ist verlest worden.

Turpes personæ, ist est, infames. Turpes conditiones, inhonestæ, & contra bonos mores. Turpis arbiter, pecuniâ corruptus.

Tutor, quasi tuitor & defensor pupilli, Vormunder. Tutorum assignatio, Vormund; Satzung. Tutela pupillaris. Tutelaria cura, Plaut. Vormundschaft. Tutelam reddere, tutelæ rationes reddere, Vormundschaft Rechnung leisten. Tutelaris causa, quam tutor pupilli nomine intendit. Tutela auctoritatis, Beystand / Anwalt der Waispersonen / Wittib. Tutela est potestas in libero capite ad tuendum eum, qui per ætatē seipsum defendere nequit.

V

Vacat pecunia, quæ non occupatur, das man nit anlegt. Vacant bona, wo kein Besizer ist. Vacat hæreditas, die man nicht antritt. Vacat domus, das nicht bewohnt wird.

Vacatio munerum publicorum, Aembter / so ledig seynd.

Vacuus fundus, den niemand besizt.

Vacus pecunia, otiosa, inutilis, infructuosa, so nit angeleget wird.

Vagabundi, fahrende Schuler / Landsterker / Gurt- und Herrnlose Knechte.

Valetudinarius, qui frequenter ægrotat. Valetudinarium, Kranken Zimmer.

Vadimonium, sponsio constituto die in judicio se sistendi, aut comparendi, ein Gelobung oder Verbürgung bey Gericht / auf bestimmten Tag zu erscheinen. Vas, vadis, ein Bürg / qui pro altero vadimonium obit.

Vadari reus dicitur, cum vadimonio obstringitur, præstituta die se in judicio affuturum. Actor vadatur reum cum acceptis vadibus, eum ad comparandum in judicio adstringit. Vadimonium deserit,

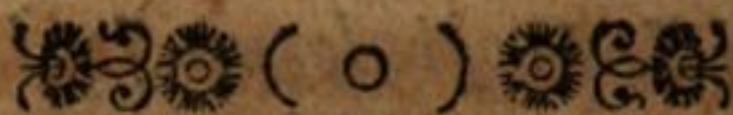
Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

- der nach seinem Versprechen nit
erscheinen bey Gerichte.
- Vasallus, latine cliens, beneficiarius,
Dienstmann/ Lehenmann.
- Vectigal, generaliter dicitur, quid-
quid fisco vel reipubl. inperii no-
mine præstatur, Zoll / Umgeld /
Steuer. Vectigal vinarium,
Wein Aufschlag. Vectigal in fo-
cos; censio, pensio focorum,
Herdrecht / Feuerstatt. Vectigal
ponderationis, Baggeld. Vecti-
gal fluviaticum, Wasserzoll. Ve-
ctigalium administri, Umgelder.
Aufschlags, Einnehmer. Vectiga-
les, Zinsbare Leut. Vectigales a-
gri, seu emphyteutici, Erbrecht,
Grund. Vectigalia pecora, loca-
ta, Zins, Vieh / im Bestand / ein-
geschlagen. Vectigal agrarium;
Bodenzins.
- Vectigal emigrationis, immigrati-
onis (è ditione, vel jurisdictione)
Jus detractionis, Abzug / Nach-
steuer / Auf, und Abfahrt. Jus emi-
grationis, immigrationis persol-
vere.
- Venatio principalis, Wildbahn. Ve-
natio majorum ferarum. Jus ve-
nandi majores feras, hohe Jag-
barkeit. Venatio minorum fera-
rum, Klein Waidwerck. Venandi
jus precarium, Gnaden, Gejaid-
der. Venatorium instrumentum,
Gejaidzeug.
- Versum in rem dicitur, quod in pa-
trimonium redactum est, vel Do-
mini aut patris facultates ampli-
ficavit.
- Versuram facit, qui æs alienum ex
ære alieno solvit, der eine Lucken
aufbricht / damit er die ander zu-
macht.
- Vicinales viæ, Dorff, Weg / exi-
tum habent in militares, sie gehen
auf die Hauptstrassen.
- Via lignaria, Holzweg.
- Viaticum, sumptus itineris, viaticu-
lum, Ulp. Weg, Zehr, Geld.
- Viatores dicti, qui è villa in Curiam
Senatores accersebant. Item ap-
paritores, qui vocabant homines
magistratum ex agris, Gerichtss-
bott / tabellio dicasterii, Fron-
bott / Gerichtsdienner / viator mi-
litaris judicii, Waibel.
- Vicarius, qui vicem alterius obti-
net. Vicaria opera, an statt eines
andern Dienst leisten.
- Vicedominus, qui Domini vice res
ipsius administrat, eiq; vicariam
operam præstat.
- Videri fecisse, formula, qua vete-
res in sententiis utebantur.
- Vicus, Dorff / viculus rusticus, trium
aut quatuor domorum, Weiler.
- Villa, ein Baurenhof / Manerhof /
Schwaig / Villa triplex est. *Urba-*
na, quam sibi Dominus, qui urbem
incolebat, ædificavit. *Rustica*, qua
villico; procuratori, instrumen-
tisque rei rusticæ destinata. *Fru-*
tuaria, quæ frugibus condendis
parata. Villicus, Maner / Schwaig-
ger ic. Villa parochialis, Wilt-
tumb, Hof / Dominica, Herrnhof /
censualis (Lat. vectigalis) Zins-
hof / servillis, Ding, oder Rent-
hof / Kelenhof / villa cum fundo,
bigis (duobus equis aut bobus)
araneo, Hueb / Halberhof.
- Vindicare, est jus aliquid, vel Domi-
nium sibi asserere. Vindicatio,
proprietas assertio, vindiciarum
postulatio. Vindex, assertor, Frey-
macher / Beschirmer / vindiciæ, al-
sertiones, Freymachung / Erret-
tung / vindicias fert, qui rem de-
creto,

Index IV. Vocabulorum Juridicorum.

- creto, sententiâq; obtinet: Dicit, qui adjudicat, der es frey spricht / vindiciæ secundum servitutem, zur Dienstbarkeit erkennen / secundum libertatem, frey erkennen.
- Vindicta, erat virga, quam lictor capiti servi manumittendi imponebat, Freystab / Item ultio, Rechnung.
- Vir bonus, qui facit alteri, quod sibi vult fieri.
- Vis armata, Gewalt mit Wehr / publica, öffentliche Gewalthätigkeit / Vis major, quæ humano consilio neque provideri, neque vitari potest.
- Vitium faciunt ædes, vitia ædium, Baußälligkeiten.
- Vitalitium, debitum cum vita extinguendum.
- Vocare in jus, judicium, vocatio, Ladung für Gericht / Fürsorderung.
- Voluntas ambulatoria, usq; in momentum mortis. Donatio mortis causa testamentum, &c.
- Voluptariæ impensæ, Unkosten nur Lusthalber / ut viridaria, salientes, picturæ &c.
- Urbana prædia, Urban. Güter / omnia ædificia vocantur, & horti, etsi in villa sint. Rustica verò fundi.
- Usura centesima est, cum pars sortis centesima singulis mensibus solvitur, zwölff von hundert / usura
- ra bessis, acht von hundert / usura quadrans, vier von hundert / usura quincunx, fünff von hundert / usura semis, sechs von hundert / usura triens, drey von hundert. Usuraria pecunia dicitur, quæ sub usuris debetur. Usurarium debitum, cujus usuræ debentur, ist zu verzinsen / usurarius debitor, Zinsmann.
- Usualis, JC. was bräuchlich und gänglich ist.
- Usuarius, qui usum habet; fructuarius vel usufructuarius, qui fructum.
- Ufus & habitatio, Gebrauch der Güter und häusliche Wohnung.
- Usucapere, usucapio, vulgò præscriptio, Besizung / und Zueignung eines Dings / durch ein lange Niessung / Besizung / Verjährung / usucapio currit, procedit, hat ihren Gang. Dicitur, quod per usum aliquid capiat, & auferat.
- Ususfructus, est jus alienis rebus utendi, fruendi, salvâ earum substantiâ, Nutzniessung / usufructuarius, fructuarius, Nutzniesser. Usus est jus utendi re quapiam, quatenus ei. cui conceditur, necesse est. Ususfructus est jus utendi, fruendi re aliena, quidquid inde emolumenti, etiam ad voluptatem, percipere poterit.
- Uxorio nomine, an statt des Eheweibs.

Index V. Germanico-Latinus.

U.

U / anguilla, sehr groß / decumana.	U / anguilla, sehr groß / decumana.
U alrupe / mustela. Vide in Indice Latino Germ.	U alrupe / mustela. Vide in Indice Latino Germ.
U al des Schusters / subula.	U al des Schusters / subula.
U as / cadaver, U as für die Vögel oder Fisch / esca, pastus, cibus, oblipare escam, das U as auswerfen.	U as / cadaver, U as für die Vögel oder Fisch / esca, pastus, cibus, oblipare escam, das U as auswerfen.
U abbilden / effingere.	U abbilden / effingere.
U abbitten / deprecari U abbitt / deprecatio.	U abbitten / deprecari U abbitt / deprecatio.
U abbrechen / decerpere, U abbrecher der Frucht / legulus.	U abbrechen / decerpere, U abbrecher der Frucht / legulus.
U abconterfeyung / ectypon, ectypum.	U abconterfeyung / ectypon, ectypum.
U abdanken / exauctorare militem.	U abdanken / exauctorare militem.
U abdecken / glubitor.	U abdecken / glubitor.
U abend / vesper, vespera, U abendbrod / merenda, U abendmal / vesperna, U abendschlaf / meridiatio, meridiari, U abendstern / hesperus, U abendspat / crepusculum.	U abend / vesper, vespera, U abendbrod / merenda, U abendmal / vesperna, U abendschlaf / meridiatio, meridiari, U abendstern / hesperus, U abendspat / crepusculum.
U abendtheuer / circulator.	U abendtheuer / circulator.
U berglaub / superstitio.	U berglaub / superstitio.
U berwitz / delirium, deliramentum	U berwitz / delirium, deliramentum
U bgang oder U bnutzung / intertrimentum.	U bgang oder U bnutzung / intertrimentum.
U bgötteren / idolomania.	U bgötteren / idolomania.
U grund / abyssus, barathrum, vorago, inis.	U grund / abyssus, barathrum, vorago, inis.
U bfürhen / abbreviare, compendificare, U bfürzung des Weges / compendium.	U bfürhen / abbreviare, compendificare, U bfürzung des Weges / compendium.
U blaf des Wassers / emissarium.	U blaf des Wassers / emissarium.
U blauß des Meers / recessus maris.	U blauß des Meers / recessus maris.
U blöser / legulus.	U blöser / legulus.
U nehmung des Leibes / atrophia.	U nehmung des Leibes / atrophia.
U brig des Gemähls / adumbratio.	U brig des Gemähls / adumbratio.
U bschiedbrief apostoli.	U bschiedbrief apostoli.
U bschlagung des Begehrens / re-	U bschlagung des Begehrens / re-
U / culpa.	U / culpa.
	U bschnitt / recessus, reductus, receptus interni, segmentum, segmen,
	U bschnittlein / peripsema, atis,
	U bschnitt des Leders / - præsegmen corii, der Nagel / unguium,
	U bschnitt / putamen, kleine U bschnittlein / ramentum, recisamentum, resegmen, segmentum.
	U bschrift der Copi / Apographum.
	U bschén im schießen / determinatio scopi.
	U bsonderungs, Ort / recessus.
	U bspannen / abjugare, abjungere.
	U bstehlen / compilare, U bsteler / compiler.
	U bt / archimandrita, U btey / diæta cœnobiarchæ.
	U btrettung von Haab und Gütern / cessio bonorum.
	U tritt / forica.
	U bränniger vom rechten Glauben oder Religion / apostata.
	U brech / diverticulum, divortium,
	U brech / avius, devius, adj.
	U wenden / averruncare.
	U ziehstube / apodyterium suspoliarium.
	U cker / ager, U eidacker / ager compascuus, geährter U cker / arvum, verwildeter U cker / codetum, neu aufgebrochner / novalis ager, U cker oder Feldbau / agricultura, kleiner U ckerbau / aratiuncula, Bücher von U ckerbau / georgica, U ckerscholl / gleba, glebula, U ckersfurchen / sulcus. Plura vide sub voc. <i>Ager</i> .
	U chs oder Ramm am Wagen / axs.
	U chsel / humerus, U chselfuß / culcitra subalaris, U chselfmäntlein / epomis idis, U chselfgestanck / hircus,

Index V. Germanico - Latinus.

cus, hircosus, der hohe Achsel hat /	Uimer oder Selten / urna, situla,
humerosus, Achs/ala, axilla, Ach-	antlia, situlus aquarius, Schöpfai-
selhaar / pili subalares.	mer / modiolus acceptatorius,
Achsen / farracum, plaustrum, plau-	Gießaimer / erogatorius.
strariæ merces.	Alis / das um sich frisst / herpes is.
Acht / proscriptio, in die Acht thun /	Alabaster, Stein / alabastrites, æ,
proscribere, proscriptus.	Alabaster, Geschirr / alabastrum.
Achtbar / spectabilis, spectatus.	Allantwurz / helenium, inula, A-
Achtel / octula.	lantwein / helenites, inula inco-
Adamsfeigen / sycomorus, wilde Fei-	cta vino.
gen.	Allaun / alumen mit Allaun gemischt
Ader / vena, Leder, Ader / vena ca-	Wasser / aqua aluminata.
va, Haupt, Ader / cephalica, Me-	Alberbaum / populus.
dian / media, Salvatell / basilica,	Alfermes / granum cocci medica-
Aderlaß / phlebotomia, der die	tum. Compositio ex granis cocci.
Ader läßt / phlebotomus, dem die	Allarmeplatz / statio militum prima-
Ader geschlagen wird / phlebotu-	ria, Statio prætoria.
menus, Aderlaßbinden / mitella,	Allgemein / universalis.
Aderlassen / sanguinem mittere,	Allmosen / Eleemosyna, stips.
schlagen / incidere. Vide vena.	Aloe / aloë, Aloeholz / agallochum.
Adler / aquila, Meeradler / haliaë-	Allraun / mandragora.
tus, Adlerstein / ætites.	Alster / pica, schwäzket / garrit.
Aederle der Kräuter / fibræ, capilla-	Altan / ambulacrum pensile. Sola-
menta, Aederrechtig / nervosus,	rium.
musculosus, venosus.	Altar / ara, Altardiener / acoluthi.
Aehnlichkeit / analogia.	Alter Greiß / acheronticus senex,
Aehrenspiz / arista, Aehr ohne Spi-	vetulus, capularis senex, decrepi-
gen / spica mutica vel mutila,	tus, depontanus, altes Weib /
Aehersammlung / spicilegium.	vetula, das Alter / senectus, so
Aeltel / squalus.	hinfällig / declinata ætas, veralt-
Aesch / thymallus.	tet / exoletus, adj. Alter Schalck /
Aff / simia, simius, Affenspiel / lu-	veterator.
dicrum.	Alt / Stim / mediæ vocis contentio.
Affodilwurz / asphodelus.	Amarellen / cerasum apronianum,
Affterdarm / intestinum rectum.	Armeniacum, Amarellenbaum /
Affterred / affaniæ.	malus ameriaca, vel cerasus Ap-
Agley / aquilegia.	roniana, America, armeniaca.
Agrest / omphacium.	Amboß / incus, udis.
Agstein / achates, electrum, succi-	Ameis / formica, formicosa arbor,
num, schwarzer Agstein / gaga-	formicinus gradus, flein und lang-
tes, thracius lapis.	same Schrittle.
Ahorn / platanus.	Ammelforn / arinca typha, olyra.
Ahornbaum acer, das davon ist /	Ammiral / architalassus, in der See-
acernus, adj.	flotte / præfectus classis.

Ampel/lampas, lucerna, der Dacht/
lychnus, das Röhrle/ mergula.

Ampfer/ lapathum, rumex, wilder/
acutum.

Amsel / merula, Ringamsel / tor-
quata, Baldamsel / silvatica,
Wasseramsel/ aquatica,

Amt / ordo, Amtmann / prætor,

Amtsgeossen / Collegæ, Amts-

Entsetzung / capitis diminutio.

Amt auf sich nehmen / provinci-
am, magistratum capere, præfe-
cturam sumere, de provincia de-
cedere, aufgeben &c.

Anatomirē / incidere corpora mor-
tuorum, incisio, vulgo anatomia.

Unerstwoher/ adventitius, adj.

Andorn so weiß / marrubium, sta-
chis.

Anfallen/ aggredi, greulich anfal-
len/ degraffari aliquem,

Anfluß/alluvio.

Anforderung/ actio, condictio.

Anfrau/ avia.

Anführer / der vor dem Fähnlein
hergehet/ antesignanus.

Angel/ hamus, angeköderte / oper-
tus, Angelschnur/ linea piscato-
ria, seta, Angelrut/ calamus.

Angel des Himmels / polus, Angel-
stern / stella polaris, Angel der
Biene/ aculeus apum.

Angelicwurk/ panace herculeum.

Angelobung/ stipulatio.

Angeſicht / facies, vultus ab *affectu*
animi.

Angst so sehr groß/ agon.

Angster/ bombyllus, baucalium.

Anhaltung/ sollicitatio.

Anhang / appendix, corollarium.

Anherr/ avus.

Anis/anisum, mit Zucker überzogen/
saccharatum.

Anker/ anchora, Ankerseil/ anchora-

rii funes, anchoralia, prytane-
sium, Ankermeister/ anchorarius,
Anker. Vide Butter.

Anſlag/ ſo peinlich/ accusatio crimi-
nalis, wegen des Empfangenen
Schadens / noxialis gerichtlich/
conventio, raube Anſlag / inve-
ctiva oratio.

Anſlag/ pecuniaria exactio

Anreizung/ illex, icis.

Anrennung/ assultus.

das man nicht anrühren kan / inta-
ctilis, adj.

Anſpruch/ condictio.

Anſtimmer/ præcentor.

Anſtoß/ offendiculum.

Anſtoß ans Gebäu/ appendix.

Anſtrich/ cerussa, pigmentum, pur-
purissimum, fucus, stibium, stalag-
mus, das Anstreichen/ illitus, in-
fucatus, infucare.

Antimoni/ Spießglaß/ stibium.

Anzapffen / epistomio, aperire do-
lum.

Apffel / malum, pomum, güldner

Apffel / chrysomelum, malum
aureum, gebachne Apffel / mala
frixata, Apffelmus / elixa s. offa
ex malis, s. pulmentarium inalo-
rum, Apffel wie Quittten Ge-
schmack/ melapyrum, süßer Apf-
fel/ melimelum, Apffelgewölbe /
oporothea, Apffel schwemmen/
poma frigere, Apffelfüchlein /
mala frixa, Apffelbaum/ pomus,
malus. Da viel Apffelbaum/ po-
merium, Apffelförtel/ scribli-
ta salgamaria, Apffelgrau / scu-
tulatus color. Plura vid. sub voc.
malum Apffel: Regel/ mala elixa
incocto pane.

Apſtem / apostema, atis, collectio-
nes, humores præter naturam
collecti, abscessus internus, vomicae.

Ap-

Apotheker /medicamentarius, myropola, pharmacopola, Apotheke/myropolium, pharmacopolium, Apothekezeltlein / trochiscus.	ohne Kunst/ empiricus, Arznei/pharmacum, medicamentum, Arzneitränklein / medicata portio, purgierende oder ausführende Arznei/ catharticum medicamentum, allgemeine Arznei/ alle böse Feuchtigkeiten auszutreiben/ catholicum medicamentum, pancrestum, Harn treibend / diureticum, Schmerzen linderend / anodinum, wider Gift/ antidotum, Arzneibüch/ nartheticum, Arzneikunst/ pharmaceutice, Arzneiverfassung/ pharmacopolium, Arztlohn/ fostrum, Arzneipulver / trituta, Plura vide sub voc. <i>Medicamentum</i> .
Appellation / appellatio, rechtliche Anrufung oder Ersuchung eines höhern Richters / provocatio ad majus tribunal.	Asche / piscis, thymallus.
Appetit und lust zu Essen/ orexis.	Asche / arbor, fraxinus.
Arbeit / so erhebt / gestochen/ getrieben / anaglypha, anaglyphata. Plura vide sub voc. <i>anaglypha</i> .	Asche / cinis, Funck unter der Aschen/ favilla, Aschermitwoch / cineralia pl. Aschefarb/ cinereus,
Archibuserer / miles levis armatus.	Aspe / vide Spinnwirtel.
Architrab / epistylum. (ræ.	Aspen / populus nigra.
Archiv / tabularium, tablinum.	Asselwurm / oniscus, asellus, millepeda, centipeda, multipeda.
Armband / armilla, ders trägt / armillatus, Armschlingen/ mitella,	Ast / ramus/ Ast abhauen/ frondare, abgehaener Ast/ ramale, Ast mit Laub / ramus frondosus, von einem Ast / rameus.
Armzier / brachiale, Armstück / brachialis, Armlein / brachiolum, hat den Arm ausgeworffen/ oder mit Werffen verrencket/ brachium eluxavit jactu, ausgefallen / casu emovit compagibus.	Athem / spiritus, Athemzünglein / epiglottis, idis, sublinguam.
Arm des Meers oder Fluß/ brachium, sinus.	Atlag / bombycina tela rasa densaque, sericum rasum.
Armbrust / catapulta.	Attrichstaud / ébulus.
Arrestiren / injicere manum, injectio manus.	Agel / pica.
Art / modus, forma, indoles, natura.	Auerhan / retrao, tetrax, icis, tetrax, acis, urax, acis, urogallus.
Artickel / capita rei, clausulæ.	Ausbietung zum Krieg/ evocatio.
Artischock / cardus sativus vel altiss, cinara, scolymus, strobilus.	Ausgeblasen seyn im Reden/ ampullari.
Item Zirbelnuß / nux pinea.	Aufgenommener Sohn / adoptivus.
Artollerey / ballistarius commeatus, instrumentum vectorium & curule, Artollerey, Pferd/ equi tormentarii, equi jugarii armamentariæ functionis, Artollereywagen/ currus tormentarii, Artollereymeister/ præfectus officio tormentario.	Aushaltlager / lustrum ferarum, Aushaltort / receptaculum.
Arzt / Medicus, Hof. oder Haupt.	
Arzt / archiater, archiaterus, Arzt	

Index V. Germanico-Latinus.

Auflauff / Aufruhr / seditio, tumultuatio.	Augustimonat / sextilis.
Auflösen / solve, unauflöslich / inenodabilis. (ptio.	Ausbrechung des Mundes / aphthæ pl.
Anfnehmung an Kindesstatt / adoptio.	Ausfall / eruptio.
Aussatz / mitella, feminarum.	Ausgang / exitus, eventus, clausula in oratione, des Flusses im Meer / ostia, plur.
Aufrecht stehend / arrectarius, adj.	Ausjäten / runcare, farrire, Ausjäter / farritor.
Ausschlag auf den Wein / exactio vinaria, Ausschlag-Einnehmer / coactor, exactor.	Auslauff des Flusses im Meer / ostia-ria, ostium fluminis.
Aufwarter vor der Thür / accensus ostiarius, custos ostiarius.	Auslegung / exegetis.
Aufzug sehr prächtig / pompa.	Auslöschung des Buchstabens / li-tura.
Auge / oculus, Augbraun / cilium, Oberaugbraun / supercilium, wo die Augbraunhaar wachsen / palpebrarum crepido, der grosse Augbrauen hat / filo vel filus, Augenschad so fressend / ægilops, opis, Augengeschwür / argema, atis, & æ, der hohle und tieffe Augen hat / cœlophthalmus, Augen-Arzney / collyrium, Augstern / pupilla, Augenspiegel / Specillum, conspicillum, conspicillum, Augenfell / tunica, der grosse und ausschliessende Augen hat / exophthalmus, Augenbus / gramia, lema, æ, Augenwinkel / hirci, Augenblick, momentum, Augen-Ader / nervus opticus, Augen-winkel / nictus oculi, Augen an Bäumen / oculi arboris, Augen-weh / ophthalmia, Augen-Arzt / ophthalmicus, Augendeckel / palpepræ, Augenstaar / pterygium, Augapfel / pupilla, Augen an Reben / gemæ, Augentrost / euphrasia, flos, herba, grauer Fleck im Auge / glaucoma, æ, das Weiß / album oculi, Augendiener / captator benevolentia.	Ausreuten / averruncare, farrire, Ausreutung / runcatio, farricatio, farritura, farritio, extirpatio.
	Ausschneid-Eisen / excisorius, scalpellus, scalprum.
	Ausschreyer / præco.
	Ausschuß / delectus militum, nummi rejiculi, rejecti, des Gelds.
	Ausspäher / corycæus, emissarius, explorator, speculator.
	Ausspannen / abjugare, abjungere.
	Aussag der Zeugen / depositiones.
	Aussatz / elephantiasis, lepra.
	Auswurf / excrementum.
	Auszug / breviarium.
	Art / ascia, Schlag-Art / ascia capitata, Zwerch-Art zu beyden Seiten schneidend oder hackend / bipennis s. anceps securis, Wagen-Art / axes. Plura vid. sub voc. securis.
	Augen / manus in os ingerere.
	B.
	Bach / rivus, die am Bach wohnen / rivales, Bachmüntz / lilymbrium, menthastrum, pulegium agreste, Bachrinnen / collicia vel colliquia, Bachstelz / motacilla.
Augenschein / rei evidentia, einnehmen / in rem præsentem venire.	Bacchantisch / bacchatim, more bacchantium.

Bach :

Bachofen / clibanus, furnus, Bach / Fäbel / alveoli.	Ballen in der Hand / metacarpium.
Backen / bucca, großbacket / bucco, bucculentus.	Ballen der Rauffleute / cistæ sequestribus involutæ, Ballentrager / phalangarius seu palangarius,
Backenstreich / colaphus, mit flacher Hand / alapa.	Ballpriegel / tudes, fustis pilaris.
Bad / lavacrum, balneum, Badstube / cella, caldaria, tepidarium, Badtuch / sudarium, Badwan / solium, Badmantel / castula, perizonium, Bader / balneator, Badknecht / mediastinus, Badzuber / labrum, Badhause / nymphæum.	Balsam / Balsamum, Safft vom Balsambaum / opobalsamum, Balsamholz / xylobalsamum, Balsamäpfel / momordica.
Bär / ursus, Bärin / ursa, Bärenhaut / pellis ursina, Bärenhäuter / calo, Bärenhäuterzeug / pannus lino lanæque textus, Bärenflau / acanthus, sphondylion, Bärenflee / ferrula campana, Bärnöhrlein / auricula ursi, auf der Bärenhaut liegen / deses otia, Ein Bären / excipulus, pro piscibus.	Band / ligamen, ligamentum, copula, fascia, Bündlein / ligula, an der Haube oder Zopff / fasciæ crinales, tæniola.
Baißer / infector, die Baiß / infectus, us, Baißen / inficere, Baißen / venatio aviaria.	Bandnagel / confibula.
Einbaiken . macerare.	Banck / scamnum, Banckle / scamillum.
Balck / tignum, vel tignus, trabs, Balckenband / fibula. Atlantes untersezte Balcken hübsch gearbeitet / everganæ trabes, der Balck biegt sich / trabs pandat, mit Balcken zusammengefüget / trabes compactiles, Balckenband / subscus, udis.	Bankerottiren / conturbare, decoquere, Bankerottirer / conturbator. (bator.
Baldrian / nardus rustica, groß Baldrian / Valeriana vulgò tormentilla.	Banckert / nothus.
Bala / pellex, Balgerlein / marsiculus, Balgen / altercari, digladiare.	Banquetiren / agitare convivia.
Ball / pila, Ballschläger / pilicrepus, Ballhaus / sphæristerium, Ballon / follis, den Ball ausschlagen und fangen / expulsum, data tim pila ludere.	Bann / anathema, Bannrichter / Præfectus rerum capitalium, Bannen den Teuffel / alatores carminibus evocare ex orco, elicere.
	Bannwald / lucus incoedus.
	Barbirer / chirurgus, Barbirer / Kunst / chirurgia, Barbierbeck / pelvis tonsoria.
	Barchet / tela gossipina, xylinum linum, s. gossipium, Barchetweber / textor gossipii.
	Baret / pileus quadratus.
	Barfuß / nudipes.
	Barfüßig / excalceatus.
	Barhaupt / nudo capite.
	Barn / præsepe.
	Barracan / pannus cilicinus.
	Bart / barba, langer Bart / barbitium, der wenig Bart hat / barbatulus, erste Barthaar / lanugo, Bart am Schlüssel / projectum clavis, Gaisbart / hircinum barbitium, aruncus.
	Basilienkraut / ocimum.

Index V. Germanico - Latinus.

Basilisse / Schlang / regulus.

Bassist / barophonus,

Bastart / nothus, spurius.

Bathengel / chamædrys, ydris.

Batterie / aggeres tormentarii.

Bau / so ihm Dach und Gemach erhalten wird / ædificium factum tectum. Auf einen Gewölb bauen / ædificium suspendere. Bauwerck / fabrica, Bauherr / ædilis, Baumeister / architectura, architecton, onis, Baukunst / architectura, Bauleute / structores, Bauholz / tignum & tignus.

Bauch / vixus, Bauchgrimmen / chordapfus, morbus iliacus, colicus dolor, colica, tormina, verminatio, Bauchwurm / lumbricus, Schmerbauch / abdomen, aqualiculus.

Baucke des Leibs / scirrhomia, atis, scirrhus.

Bauer / colonus, Wildenbauer / colonus curionis, Halbbauer / partiarus, Laurentfurchweih / paganalia, Laurenfächlein / coliphium, tolypæ, Laurenhüttlein / cucuma, Laurenhaus / tugurium, Laurenhäuslein / gurgultium.

Baufälliges Haus / ædes ruinosa, malè materiata domus.

Bauholz / materia.

Baum / arbor, in die Länge sägen oder hauen / arborem in pulpam cædere, in die Runde / in orbem cædere, Abgehauene Baumaste / concædes pl. Baumbuger / frondator, Baumrinde / induvium, liber, tunica, cortex, Baum ausbauen / interlucare, Baumwald den man nicht abhauen soll / lucus incæduus, Baumöhl / olivum,

Baumschwamm / panus arborum Baumsfarn / polypodium,

Baumsauberer / putator arborum Baumreife, quisquiliæ, Baumwart / saltuarius, Baumbäcklein / fax arboraria, putatoria, Baumwolle / gossipium, Baumbohnen / anagyris s. laburnum, Baumsam / filicula s. polypodium, Baumgarten / pomarium, vide arbor, Baumschwamm / panus in arboribus. Baumheckel / calidris, avis, Baumhegel / pica glandiaria, Tuch aus Baumwolle / xylinavestitis.

Baz / victoriatus.

Bech / pix, Bechbaum / arbor picaria, Dürres Bech / pix arida, abgeschabte / radulana, Bechfränk / malleoli, circuli picati, Bechler / picis excoctor, Bechlen / picem excoquere.

Becher / crater, eris, Willkommbecher / crater philothesium, Becherlein / cyathus.

Beck / pistor, Beckenschauffel / pala, Beckeren / pistoria officina, pistrina, pistrinum, Beckentwerck / pistura, Beckenschurz / semicinctium pistorium, Fußbeck / malluvium, pollubrum.

Bedeutzeichen / signum.

Beer / Beerlein, bacca, baccula.

Beermutter / matrix.

Befehlhaber Soldaten zu schreiben / conquistator.

Befehlchter / mandatarius.

Befreundte vom Vater / agnati, von der Mutter / cognati.

Begräbniß / sepulchrum, eigne / sepulchrum familiare, hæreditarium.

Begriff zwischen zweyen Dingen / intercapedo.

Begriff eines Dings / argumentum, furker / breviarium.

Behaltensfäßlein / theca, armarium,

Index V. Germanico-Latinus.

um, armariolum, receptaculum, repositorium.	Besatzung / præsidium.
Beil / ascia.	Bescheiden / apophoréta pl.
Bein / os, ossis, ohne Bein / exos, exossis, Beinbruch / fractura, Beinharnisch / lorica cruralis, Beinschien / ocrea, Beinlein / ossiculum, Beinhaus / ossuaria, ein Bein nach dem andern / ossiculatim, Beindrehler, ostotoreuta, Beincörper / sceletos, Überbein / ganglium, verbeint / induratus, Beinharnisch/oder Schien/tibia-le ferreum.	Beschießen / urbem verberare tormentis, mœnia quatere, globis arietare. (pedisequa.
Beflagter / reus.	Beschliesserinn / famula atriensis,
Bekleidung / amictus.	Beschmiken / collutulare.
Beleg / fimbria, instita.	Beschnittner / eunuchus, evitatus, spado, Beschnittner Jud / recutitus.
Bellen / baubari, latrare.	rauhe Beschuldigung / invectiva oratio.
Belzen / inferere, das Belzen / infitio, Belzbaum / arbor plantaria, Belzschul / plantarium, gebelzt / confeminalis, vel confeminea arbor.	Beschrenung / fascinum.
Belzrock / rheno, Belzen / pelli-ceus, mit Belz gefüttert / pellitus.	Beschütt / rudus, eris.
Bemsel / penicillus, Waschbemsel / penicillus lotorius, Bemsele / (scopulæ.	Besen / scopæ, verriculum, everriculum, Besenknecht / scoparius, Besenlein / scopula, Besenstiel / baculus scoparius, Besenbinder / scopularius.
Bendel / tænia.	Bessener vom bösen Geist / arreptitius, energumenus adj. fanaticus.
Benianenfraut / pœonia.	Besignus / inferiæ, exequiæ, justa
Beredtsamkeit / suadela,	Besoldung / salarium. (funebria.
Berennung / impressio.	Bessern die veraltete Dingen / interpolare. (nia funerum.
Berg / mons, sehr hohe Berge / ce-raunia, Berggelb / ochra, Berggrün / chrysocola, Berggröte / sandaraca vel sandaracha, sandyx, icis, Bergknappen / metallarii vel metallici, Bergzinnobler / minium genuinum & naturale, Bergdable / pyrocorax, pyrrhocorax, Bergmünze / origanum, unterster Theil des Berges / radix montis, pes.	Bestattung der Todten / justa, solennia
Bersich / perca.	Besteck / theea, mensaria, graphiaria: tonsoria, chirurgica.
Bertram / pyrethrum.	Bestoben / ebriolus, vom Staub / pulvereus.
	Besudlen / collutulare.
	Betonien / betonica aut veronica.
	Betrug / fraus, im Verkauffen / stellionatus, Betrüger / saccularius, circumscriptor, Betrug / machina, techna, offucia.
	Bett / cubile, torus, Betthimmel / cadurcum, Bettmacher / grabatarius, strator lecti, Bettstatt / lectica, sponda, Bettstattlein / lecticula, Bettstuhl / genuale subfellium, Bettdecke / stratum, toral, toralium, Bett der wilden Thier / lustrum.

Bettler / mendicus, Bettlerhütt /
proseucha, Bettelsack / mendici-
tas, mendicabulum

Beul / tuber, so vergiftet. bubo,
klein Beulein am Hals / glandiola.

Beut / manubiæ pl.

Bevestigung / propugnaculum, val-
lum, munimentum, munitio.

Beutel / marsupium, crumena, Beu-
telschneider / saccularius, zona-
rius sector, sector, manticularius.

Beutelfasten / arca pollinaria, in-
cerniculum, Beutelsack / cribrum
pollinarium, beutlen / cribrare,
cernere, Beutelmühl / mola polli-
naria, Beutelmüller / pollintor.

Bewährt / authenticus,

Beweis / argumentum.

Benfuß / artemisia, herba.

Bensiger der Gericht / assessor.

Benspiel / paradigma, aris.

Bezahlung / pensio, Bezahlungs-
Schein von dem Glaubiger gege-
ben / acceptilatio.

Bezüchtigung / crimen, actio crimi-
nalis.

Biber / fiber, castor, canis ponticus,
Bibergeil / castoreum.

Bibliothec / librarium, bibliotheca,

Bickel / bipalium, Bickelhaube / ga-
lea.

Biegen / lentare, sich biegen / pan-
dare. Bienenkorb / alvear, alvea-
re, alvearium, apiarium, Biene-
banck / Bienenmeister / apiarius,

Bienen-Wolff / ein Vogel / der die
Bienen frisst / apialter.

Bier / zythum, vel zythus, cervi-
sia, Bierfaß / orca, seria, cervi-
siaria, Bierfeller / apotheca, Bier-
suppe / juscum zythinum, Bier-
brauer / zythepsa, zythopæus.
Plura vide sub voc. cervisia. Bier-

Wutscher / pandex cervisiæ.

Biesem / moschus, Biesemknospe /
bulla moschi, Biesemblümlein /
carduus hortensis, Biesemthier /
dorcus vel capreolus moschi.

Bieten / indicare.

Bild / imago sehr grosses / colossus

Bildermahler / cælaturæ pictor
kleine Bilder gegossen oder ge-
schnitten / sigillaria, sigilla, Bilder-
drucker oder Stecher excutor.

Bilderladen / iconopolium, Bild-
schneider / sculptor Bildschneider-
kunst / sculptura, das geschmückte

Bild / sculptile, Bildermacher /
sigillarius, signifer, Bildniß / fig-
num, simulacrum, statua, Bild-
schneider / statuarius, Bilderladen
pinotheca, Bildhauer / statuarius
anaglyptes, Ebenbild / imago, effi-
gies, typus, Vorbild / idea, figu-
ra, exemplum, archetypon, Con-
terse / simulacrum iconicum.

Bilsenkraut / hyoscyamus.

Bimsenstein / pumex.

Binden / fascia, grosse Seidene Bin-
den / fascia serica, Binden für
den Schaden / habenula.

Bindertrübel / tudicula doliaris,
Binderschlegel / tudes, itis, Bind-
messer / culter victorius.

Bindriem / adstrigmentum, Bind-
zeug der Wund : Arzt und Be-
bierer / xylothea, capsula nova-
cularia.

Bine / tabulatum pegma, atis

Binke / juncus, scirpus, Büschel
Bingen zum Schwimmen / ratis
scirpea, Bingenkörblein / scir-
piculum, scirpiculus, scirpiculus,
da sie wachsen / scirpetum,

Birkenbaum / betula vel betulla.

Birckhun / tetrao, tetrax, icis, te-
trax, acis.

Birn / pirum, Birnbaum / pirus vel
pyrus

pyrus, Birnschnitz/Taleolæ e pyris. Plura vid, sub voc. prius.	Blauschwertlein / gladiolus, flos.
Bischoff / episcopus, infulatus mysta,	Blech / lamina, lamella, lama, plumbea, charta, so dünn von allerley
Bischoffshof / episcopium, Bischoffstab / lituus, pedum, Bischoffliche Residenzstadt / metropolis,	Metal / bractea, Blechmacher / bractearius vel bracteator, laminarius, die Kunst / bractearia.
Bischoffshut / metra; tiara, vel tiaras, æ, Bischoffsschuh / phæcadium.	Bleich / pallidus, pallidulus, sehr bleich / luridus, luteus, wie Bley / lividus, Bleichrot / helvus, helvolus. (nica.
Bismuth / plumbum cinereum.	Bleicher / fullo, Bleichstatt / fullo-
Biß am Zaum der Pferd / postomischamus.	Bleichschwarz / livor, bleichgelb / xanthus, adj.
Bissen / bolus, buccæ, buccella, in bitten geschnitten / buccellatus,	Blendung / velamen, Blender des Rosses / frontale.
Bittschrift / libellus supplex,	Bley / plumbum, Bleyeschlack / plumbi scoria f. recrementum, mit
Blackfisch / sepia.	Bley löten / plumbare, applumbare, von Bley / plumbosus, Bley,
Blahen / cadurcum. Velarium crasum.	glett / molybditis, plumbago, Bleyfloß / die Tiefe des Meers
Blaicher / fullo, Blaich / fullonia, Blaichwerk / ars fullonica, Blaichstatt / fullonica.	zu messen / bolis, idis, Bleyerk / molybdæna, plumbago, quæ scribitur, Bleyweiß / cerussa, gale-
Blasbalg / follis, Schnabel oder Spizen an demselben / acrophysium.	na, Bleywag / libella, norma, pendiculum, nach derselben etwas richten / ad libellum & normam exigere.
Blas / equus balius.	Bleß / aria, capitis, areofus.
Blashorn / Buccina.	Blindschleich / cæcilia.
Blat / folium, dick Blat / carnosum crassiusculum, Blätterwurm / involvolus, das breite Blätter hat / latifolium, Blätlein Papier / pagina, paginula, Blätter mit vielen Aederlein / venulosa folia. Plura vid. sub. voc. folium.	Blinzangig / lusciosus, luscitiosus, myops, opis, blinzlen / nictare, cœcurire, lieblich blinzlender / pætus.
Blatteislein / passer marinus.	Blistreich / fulmen.
Blatten / discus, paropsis.	Block / truncus, Blockhäuser / munitiones trabeatæ, castella lignea,
Blattern / papula, Auffahren der selben / papularum eruptiones,	Blockwagen / currus tormentarii.
Blatterhaus / hierocomium,	Bloderhosen / braccæ, caligæ follicantes, der sie an hat / braccatus.
Blätterlein / pustula, tuberculum, voller Blätterlein / pustulosus,	Blöcken / blacterare.
Brodblätterlein / pustula.	Blockschiff / navis oneraria, trabica.
Blattner / buccularius.	Blocket Arbeit / opus impolitum.
Blaufuß / accipiter stellaris, Blau-	Bloderer / locutulejus, verbosus.
mais / parus minor.	

Index V. Germanico-Latinus.

- Blum** / flos, Blumen in Scherben vor den Fenstern / Adonidis horti, Blumwerck / encarpa pl. Blumenbüschelein, servia, æ, Blumenfranz / strophium, Blumengarten viridarium.
- Blunderwägen** / impedimenta, sarcinarii currus.
- Blut** / sanguis, Blutstein / hæmatites, Blut ausspenehend / hæmoptoi-cus, Blutfluß, hæmorrhoids, idis, Blutrichter / prætor capitalium rerum, latrunculator, Blutsauger / sanguifuga, Blutschand / incestus, ders begehet / incestificus, Blutwurst / apexabo.
- Bockshorn** / fœnum græcum, der Bocksaugen hat / pætus, Bockfell / pellis hircina, Bocklein / hircum olere.
- Boden** / fundus, solum, künstlich / besetzter Boden / asarotum, Bodenbret / asser pavimentarius, Bodenlegen / coassationem facere.
- Böhler** / mortarium.
- Böhmischer Ohrlöffel** / clava muricata vel clavata.
- Bogen** / arcus, Bogen am Rad / absis, gebogen / arcuatus, hinter und vörder Boggestell / jugamentum rhedæ anticum & posticum, Bogenmacher / arcuarius, Bogenweis / arcuatim. Plura vid. sub. voc. arcus.
- Bogenrock** / cyclas, adis, Bogensesel / hemicyclus, Bogenpapyr / plagula, ein Bogen in Quart / quaternio chartæ. plura vid. sub. voc. chartarius.
- Boldergeister** / lemures nocturni.
- Bollwerck** / agger, eris, propugnaculum, vallum, munimentum, munitio, Spitze des Bollwercks, propugnaculi rostrum.
- Bolsterziech** / cadurcum, Bolster pulvinus, pulvinum, pulvinar, pulvinarium.
- Bolus** / so gelb / alana, s. lutea terra roter / luteum Armenum.
- Bonen** / faba, Bonnenwurck / colocasium & colocasia, æ, Scheelbonen / conchis, is. mit Bonen geschoppet / conchiatus pullus, Bonenstroh / fabalia, Türkische Bonen / faseolus, faseolus, phaseolus das kleine schwarze Flecklein an der Bonen / hilum, Bonenmehl lomentum, Bonenwurm / midas Bonenhalm / stipulatio fabalis. Vid. voc. faba. Bonenküchel / fabacia, æ.
- Borer** terebra, Borerlein / terebellum, Schraubborer / cochleaterebra, Borer der Binder / terebra doliaris, circularis vid. sub. voc. terebra.
- Borretsch** / buglossum vel buglossus vulgò borrago.
- Borris** / chrysocolle, chrysis, idis.
- Borten** / instita, segmen, Bortentwircker / limbolarius, segmentarius, Borten des Brems / limbus Bortirt / margineus, marginatus vestis, vestis segmentata, Borten mit Spitzen / denticulata segmenta, turi, margines, rænix.
- Bosierer** / fictor, plastes, ceroplastes cerarius.
- Bossenreisser** / gesticulator, halophanta vel holophanta, attellanus, graphicus nugator, Bossenreisserin / gesticulatrix, Bossen oder Meister Hämmerlein spielen / attellanas ludere, artlicher Bogen / lepidū facinus, grober Illiberale.
- Bot** / nuncius, tabellarius, Botenbrod / evangelium.
- das Bohrt** / indicatio.

Index V. Germanico-Latinus.

Bottmäßigkeit / jurisdictio, ditio
juridica.

Brachdistel / eryngium vel on,

Brachacker / vervactum, brachen/
repastinare, das Brachen / repa-
stinatio, Brachvogel / arquarta,

Brachsen / cyprinus latus, perca.

Bratung / spongia, spongiola, ge-
nus fungorum.

Bräune / inflammatio linguæ.

Bräutigam / sponsus.

Brand an Bäumen / patella, arbo-
rum, clavus, fungus, uredo, des

Getraids / robigo vel rubigo,

an Neben oder Früchten / car-

bunculatio, brandig / carbuncu-

losus ager, Brandhacken / hama,

manus ferrea, Brandopfer / ho-

locaustum, ausgelöschter Brand /

titio, Brandkuchlein / placenta,

crocata, Brandzeichen / stigma,

demis eingebrannt / stigmatias, æ,

stigmaticus, Brandwein / vinum

eliquatum, Brandmais / frin-

gillago.

Branger / numella, in catasta stare,

Braten / assare, Bratens / assatura,

Bräter / automatum, assarium,

Bratwurst / botulus, lucanica,

Brateisen / darin der Spieß

wird umgetrieben / crateuterium,

Bratpfann / cucuma, sartago,

Brateren / popina, Bratspieß /

veru, verutum, Bratspiglein /

veruculum. Vide *assum*, Brat-

pfann / sartago, frictorium.

Brauch / ritus.

Braunroht / phœniceus color, spa-

dix, icis, spadiceus, **Biolbraun** /

janthinus, amethystinus, hyacin-

thinus color, braunschwarz / bæ-

tius, fuscus, braunlecht / tuba-

quilus, Braunroht senn / purpur

alcere, Bräunle / equus badius,

brauniren / inaurare, auro pin-
gere, vel potius inauratum dente
polire, lævigare.

Braut / sponsa, Brautkleid / epi-

thalamium, Brautbett / lectus

genialis, Brautführer / parany-

phus, auspex, Brautführerin /

pronuba.

Brechhaus / loemodochium, noso-

comium, pestilentium.

Brechhin / foeta canis.

Breitlang / porrum capitatum.

Breme / œstrum.

Brem / instita, fimbria.

Brennholz / igniarium, Brennsolb /

ampulla testacea, Brennarzney /

caustica medicamenta, Brennei-

sen / cauterium, Brennessel / ur-

tica, die nicht brennet / iners,

mortua. Brennofen / clibanus,

Brennspiegel / speculum ustori-

um, Brennend / sacer ignis.

Brenten / rina, lacus, labrum, orca,

alveus.

Bret / asser, asserculus, planca, ta-

bula, Bretterung / tabulatio, ge-

brettert / tabulatus, adj, Bretter /

assamenta, sectiles tabulæ, bret-

tern / assare, Bretlein / assercula,

Richtbret der Schuster / asser o-

creis diducendis, Schneidbret /

assula sutoria, Bretter Zusam-

menfügung / coassatio vel coa-

xatio, mit Brettern decken /

marginare tabulas, emargi-

nare.

Bretspiel / abacus luforius. alveus

luforius, tesserarius, Bretspiel-

stein / calculus.

Breken / spira farinacea, panis.

Brennhaus / Officina cervisiaria.

Brief / codicillus, literæ, epistola,

tabulæ, tabellæ, Brieffschreiber /

libellio, Brieffstecher / perforacu-

lum,

lum, Briefbehaltuiß/archivum,	friatili, des Benbrauchs/manu
Briefliche Urfund/auctoritates,	Bruch/ramex, icis, ruptio, ruptur
giltige Briefe / authenticæ ta-	Bruchstein von alten Gebäu
bulæ, Brieftrager/bajulus, Brief	rudus, eris, Bruch des Leibes
Versälschung/crimen falsi, Brief	hernia, herniosus, Bruchsch
stecher / scalpellum librarium,	der / lithotomus, per catach
Brieftrager/tabellarius, tabel-	Bruchstein / cœmentum, ru
lio, Briefmahler/chartarius pi-	novum.
ctor.	Bruchwurz / agrimonia eupat
Brieslein / pulmonis vitulini ap-	rium.
pendula caro, taleoli pulmonis	Brucken / pons, Bruckenmach
vitulini assi.	strator pontium, Bruckenmei
Brillenmacher/oculariarius faber,	præfectus pontium.
Brillen/specillum, conspicillum.	Bruder/frater, Bruderhaus/
Brillenfutter/specillorum theca,	photrophium, gerontocomi
Brillenreisser/attellanus.	Brudersweib/fratria.
Brinslen/nidor, adustus cibus.	Brügel-suppe/fustuarium.
Brocken / frustum, fragmentum,	Brühe/jus, offa, jusculum, sorbet
frusta esculenta, einbrocken / in-	schwarze Brühe / jus atru
terere, intritum, intritus panis.	gelbe/ jus flavum, brühigt/
Brod/panis, Brodfüchlein/artola-	lentos, säuerlich / oxyporum
ganus vel artolaganum, Brod	oxygarum, die Brühe ist gest
hütter/artophylax, Brodfresser/	perfrixit liquamen, Brüble
artotrogus, ungesäuert Brod /	forbitiuncula, intinctus.
azymus panis, Brodwurm/blat-	Brüllen des Löwen/rugitus, l
ta pistrinaria, Brodforb / cani-	len wie ein Ochß/boare, mug
strum, corbis vel arca panaria,	Brütung/incubatio, brüten/in
Fechter, oder Rämpfer, Brod /	bare ova & ovis, ausbrüten/
coliphium, Gebähetes / eschari-	cludere partum.
tes panis, Brodmarck/forum pa-	Brummer/der grosse/oder die gr
narium, Brodverderber / frugi-	Coiten / hypate, der kleine
penda, Brodblätterlein / heceta	hypate.
vel hetta, Brodbeschauer oder	Brunn/puteus, Brunnlehne/or
Wäger / ædilis cerealis, Brod	tei s. crepido, Brunnfass/labr
forb/panarium, Brod so dälcket/	concha, Brunnquell / scaturig
incocta massa, Brodschauffel/in-	scatebra, Brunndeckel / pute
furnibulum, pala, Brodsuppe /	Brunnengraber/putearius, Br
intritum jurulentum ex pane,	nenschwengel/tollo, onis, toll
Brodforblein/panariolum. Vide	Brunnenmeister / aquilex, ego
panis.	Brunnröhr / siphon, siphon,
Brombeerstaud/rubus, Brombeer/	phunculus, Brunnfress / nalt
morum rubi, da sie wachsen / ru-	tium, sisymbrium aquaticu
betum.	Brunnfasse/castellum.
Brosam / mica, pulticula è pane	Brust/pectus, thorax, Brust an d

Index V. Germanico-Latinus.

Bieh/ armus, Brustbraten/ assum	bularins. Plura vide sub. voc.
armi, Brüstlein/ pectusculum,	typus.
hochbrüstig/ pectorosus, Brust-	Buchbaum/ fagus, Büchlein/ glans
fuchlein/ strophium, Brustfern/	fagia, vel fagina.
spatula, Brustriem der Kasse/an-	Buchsbaum/ buxus.
tilena, Brustbein/ sternon, Brust-	Buckel/ gibbus, tuber.
wärzel/ papilla, Brustharnisch/	Buchler/ procus, sollicitator, amasi?
ægis, idis, lorica, Brustwand/	buhlen/ procare, Buble/ amicula,
loricatio, intestina muri, Brust-	amica, Mitbuhler/ corrivalis.
wehr/ lorica castrorum, die auß-	Büchse/ pyxis, pixidula.
serliche Höhe der Brustwehr/ al-	Büchse oder Höle der Hüft/ in wel-
titudo loricae exterior, die inner-	cher sich die Oberschenkel umkeh-
liche/ interior, die obrieste Breite	ren/ acetabulum f. oxybaphum.
derselben/ latitudo loricae verti-	Büchse, bombardia Zielbüchse/ fi-
calis, Banck der Brustwehr/ gra-	stula scloopea, Fürstbüchse/ vena-
dus ad lorica f. scabellum aut	toria, Lustbüchse/ ventosa, Büch-
scamnum, Brustwehr der Run-	senmeister/ ballistarius, librator,
dierer/ lorica post circitorum	machinator, Büchsenjuch/ sclo-
viam, Brustharnisch/ pectorale,	petarius, bombardarius, catapul-
Brustwehr auf der Mauer/ pinna,	tarius, Büchsenhulffter/ theca
Brusttuch/ pectorale, strophium	tormentaria, sclopotheca.
pectoris, Brustfern/ spatula vitu-	Büffel/ bison, bubalus, wilder Büf-
lina.	fel/ bonafus.
ubensammet/ heteromallus.	Bühl/ clivus, tumulus, Bühel/ die
uch/ liber, Büchergestell/ pluteus,	Stück zu pflanzen/ suggesta, sug-
foruli, Büchermurm/ tineas, blat-	gestus, aggeres tormentarii, se-
ta, Buchstab/ character, Buch-	des locandis machinis structae.
fasten/ chartophylacium, libra-	Bühne/ pegma, atis.
rium, Buch Papyr/ volumen	Bürdträger/ bajulus.
chartaceum, Buchführer/ Buch-	Bürg/ fidejussor, vas, adis. sponfor,
händler/ bibliopola, Buchladen/	Bürgleiss/ obfes, idis, præs, præ-
libraria taberna, Buchdrucker/	dis, Bürgen empfangen/ fatis, ac-
typographus, excusor, Buchdru-	cipere, Bürgen stellen/ fatisdare,
ckerfarb/ atramentum fuligino-	Verbürger/ fatisdator, Neben-
sum, f. typographicum, Buch-	bürg/ appromissor, expromissor,
druckerey/ typographium, Buch-	Bürgschaft/ fidejussio, fatisda-
binder/ bibliopegus, Schnitt des	tio, cavere per fatisdationem.
Buchs/ circumcisura libri, Büch-	Bürgel/ portulaca.
lein/ libellus, codicillus, Buchse,	Bürstbüchse, fistula venatoria.
ker/ compositor characterum,	Bürsten/ scopæ, seta, setæ, Bürsten-
Büchgesperr/ fibula, Buchheber/	binder/ scopularius, Gewandbür-
forceps libraria, Bücherverwal-	sten/ scopulae setacæ, excutia, æ,
ter/ logista, Buchdruckerballen/	Kraß, Reibbürsten/ rasoriae.
melanteres pl. Buchhalter/ ta-	Bürsten das Wild/ glande deicere.

Index V. Germanico-Latinus.

Büschel / fascis, fasciculus, Büschel-
weiß / fasciatim.

Bulgen / hippopera, facciperium,
vidulus.

Bund / fascis, fasciculus.

Bundriem / amentum.

Bundschuh / amentata solea, pero-
nes, pl.

Bunzeng / instrumenta stylorum,
vide plura sub voc. *aurifex*.

Burg / castellum, castrum, Burg-
vogt / castellanus, Burger / civis,
Burgerrechts verlustiget / æra-
rius s. capite census, Burger-
rechts fähig / municeps civis.

Bursat / subsericum, vel tramaferi-
cum, vestis subserica.

Burzel / portulaca, der Vogel / urd-

Busart / buteo. (pygium.

Busch des Helm im Wappenschild /
apex plumatilis scuti.

Busen / finus.

Butten / cupa, orca, labrum, lacus,
Buttenframer / circuitor inhti-
torius.

Butter / butyrum, ausrühren / buty-
rum agitare, jactare, den Butter
auslassen / butyrum decoquere,
Buttermilch / lac agitatum vel
ferosum, oxygala, atis, vel, æ,
oxygalum.

Buß am Riecht / fungus, in der Nase /
mucus, mucosus, im Geschwür /
pus, am Obst / umbilicus, in Augē /
gramiæ, Bußer / emunctorium.

C.

Calender / fasti, Calender, Büchlein /
codicillus fastorum.

Calmen / cadmia fossilis.

Calmus / acorum & àcorus, cala-
mus aromaticus.

Cameelthier / camelus, lauffige Ca-
meelthier / cameli dromedarii.

Camillen / anthemis, is, chamæ-

mèlon, chrysanthemon, vel, um.

Camin / caminus, Caminsfeger / ca-
mineuta.

Cammerherr oder Diener / à cubicu-
lis, Cammermeister / rationum
vel ratiociniorum præfectus, à
rationibus.

Canoniren / fulminare machinis
æneis, majoribus tormentis se
mutuò petere, tonare grandiori-
bus, ballistis, Canonschuß / jacula-
tiones grandiorum tormento-
rum.

Canonisirn / in Divorum numerum
referre. (thedra.

Canzel / pulpitum, suggestum, ca-

Canzelift / actuarius, amanuensis
curiæ, logographus.

Canzler / à libellis, archigram-
mateus, cancellarius, libellorum
magister, Canzlen / gramatophy-
lacium, tabularium, tablinum,
archivum.

Capell / sacellum, Capellhäuslein /
ædícula, Capellmeister / melo-
chorus, phonascus.

Capelle der Goldschmied / vasculum
ex osse bubulo ad expurgationem
auri & argenti, vulgò cupella.

Capitain / Centurio, Capitain, Lieu-
tenant / Succenturio.

Capitel / canonicorum senatus.

Capitelhaus / exhedra, exhedrion.

Capitel / epistylum.

Carbatsche / taurea, æ.

Carbiner / sclopus equestris, Carbi-
ner, Reuter / equites catapultarii.

Carbuncelstein / carbunculus.

Cardabonmacher / alutarius, Weiß-
gärber / Cardabon / aluta labora-
ta, Cordubensis.

Cardobenedibe / atractylis.

Carmesin / coccum vel coccus, also
gefleidet / coccinatus.

Car

Index V. Germanico-Latinus.

Carnis / impages, ium, pl. sima, cyma, vel, atis, cymatium, ver. fehrtter Carnis / inversa.	manubria epistomiorum f. epitomiorum. (niorum.
Cartaune / tormentum murale f. obsidionale, halbe / dimidiatum, doppelte / duplicatum.	Clausen / pylæ.
Cartetsch / bractea grandinis ferrea f. capsula.	Clausurmacher / fibularius.
Castanien / castanea, æ, glans sardiana, Castanien, Schalen / echinatus calyx, Castanienbraun / badius, bajus, puniceus color, spadicus color, da viel Castanienbäume / castanerum.	Closter / cœnobium, Oberste darinn / cœnobiarcha, Clostermann / cœnopita.
Catharrisch / gravedinosus.	Clystir / clyster, eris, Clystiermarteri / enema, atis.
Ceder / cedrus mit Cederöl gesalbet / cedratus, adj. was vom Cederbaum ist / cedrinus, adj.	Colophon / resina fricta. pix arida.
Centner / pondus centenarium.	Coloquinten / colocynthis, idis, cucurbita silvatica.
Ceremoni Bücher / libri rituales.	Coloratur / chroma, tis, Coloriren / chromatis vel chromatibus uti.
Chartenspiel / alea / Chartenspieler / aleator, aleo, mit Chartenspielen / chartis ludere, &c. Vid plura sub voc. charta.	Ziehen der Stimm / minuritio.
Chor Altar / ara primaria, Chor fleid / amiculum linteum, vel lineum, die damit bekleidet / lingeri, linteati, Chor Regent / chordstares, phonaſcus, Singer	Commisßbrod / panis castrensis.
Chor / odeum, Chor Singer, Choricus, Choral Gesang / Cantus Gregorianus & vocibus assis.	Compaß / solarium, pyxis horaria, vor die Wind / amulum, pyxis nautica.
Eibeben / uva passa major.	Confect / bellaria impomenta pl. mensæ secundæ, tragemata.
Eichori / intubus vel intybus sativus.	Constabel / ballistarius, machinarius, librator tormentarius.
Eistenbaumlein / cisthum, sadanum.	Contract / paralyticus, nervorum resolutio.
Citrinlein / citrinula, avis.	Contraſet / archetypon, iconismus, simulacrum iconicum. Contraſehen / effigiare, Contralor, promus condus, apographum, Copist / formularius.
Citronenbaum / citrus, Citrone / malum Medium, Assyrium, citrium, Hesperium, citromalum, malum citroneum, Citronenfarb / color citrinus, Candirte Citronenschelffen / citrinus saccharius.	Contribution / collectæ militares, collatitia pecunia, contributiones.
Citrullen / cucumis citrulus.	Copen / exemplar, exemplum.
Clavier der Orgel oder Instrument /	Cordabon / aluta laborata concinnata. (lata.
	Cordebenedictenfraut / caryophyllus.
	Corallblum / flos agonidis f. anemom.
	Coriander / coryandrum. (ne.
	Cornet / vexillifer equitum.
	Corporal / decurio, Corporalschafft / decuria, contubernium.
	Cortequardi / statio prætorial.
	Credenzbecher / scyphus operculatus. Credenztiſch abacus, abaculus, Credenzer / pocillator, prægusto.

gustor, Credenzkasten / reposito-
rium, Credenzen / libare gustu,
Credenzschreiben / litteræ hono-
rariæ.

Creutzdorn / thamnus, Creutzbeer /
 bacca rhamni, Creutzbaum / ri-
 cinus, Creutzgang in Klöstern /
 peristylum, Creutzer / cruciger,
 zween Creutzer wehrt / diobola-
 rius, zween Creutzer / diobolus,
 diobolum, dipondius, dupondius,
 dupondium, Creutztag / ambar-
 balia, ambarvalia, pl. Creutzvo-
 gel / loxia, Creutzweg / compi-
 tum, quadrivium, Creutzweis /
 schrencken / decussare, decussatim,
 Creutzwurcz / erigeron, gentiana,
 senecio, testiculus.

Creuzgang in Cloſtern/peristylium,
ambitus templi.

Creuglini / decussatio, decussatim.

Cubeben / carpesium, uva cybina,
officinis cubebæ.

Cucumern / cucumis vel cucumer.

Combel / cymbalum.

Cypressfrant / abrotonum fœmina.

2.

Dach / tectum, Dachsparren / can-
terii, Feist der Dachsparren / can-
teriorum cunei, Dachtrauff / stil-
licidium, abhanges / complu-
vium, compluviatum, viereckig /
aufrecht / erectum, Dachstuhl / con-
tignatio fastigiata, Dachrinne /
deliquiæ, deliciæ, abhängig
Dach / tectum vel tegulæ delicia-
tæ, deliciæ, Dachloch / implu-
vium, hangendes Dachlein / inter-
pensivum, viereckicht / spitzigt /
testudineatum, plura vide sub
voc. tectum.

Dachs / melis vel mellis, Dachsen,
schmalz / mellis adeps.

t / esucht im Liecht / ellychnium.

Dāntelmarek / scrutarium forum.
Dāntlerin / scrutaria, ist ein Dānt-
ler / scrutariam facit.

Dalese / litera caduca.

Damaß / bombycina tela Damascena scutulata, mit güldnen Blumen / inauratis floribus picta distincta.

Damm agger, eis.

Dammhirsch / dama, damula, pl.
tyceros, otis.

Dampff / vapor, Dampffloch / spiritusculum, spiramentum, vapor, caro, Dampffnudel / penina vaporata.

Dancksegung / eucharistica oratio

Dannzapf / conus pineus.

Danzhaus / choreum, Danzlied
choreuma, atis, Todtentanz
mortalis chorea, Schwerdt
pyrriche, armata saltatio, pyr-
charius, Schwerddanger / No-
danz / geranus, ausdansen /
saltare canticum.

Darm / hilla, Fleischdarm / in
stinum jejunū, ileon, Mastdarm
rectum, sehr verwickelt / cæcum
der bey zwölf Finger lange / du
denum.

Darmgicht / coeliacus morbus, ileus
vel ileos, tormina, verminatio
volvulus, der grosse Darm / co-
lon, vel colum, langer / dün-
ner Darm / intestinum, Därme / inte-
stina, Darmen / intestina
orum.

Darstellung in einem Spiegel
actio.

Dattelnuß / caryóta, vel caryotis.
 vel cariotis, grotidis, Dattel-
 baum / palma, eine fürtreffliche
 That / palmarium facinus.

Daucher / mergus avis.

Daum/pollex, Daumenbreit/pollicaris latitudo.

21

Index V. Germanico - Latinus.

Dauung/ chylosis, die erste/ conco-	Dillenfraut / anéthum.
ctio prima.	Dingpsenning/ arra vel arrha pacti-
Dechant / decanus ecclesiasticus.	tia pecunia, die etwas dingen /
Decke, velamen, oprimentum,	pactores.
stragula, stragulum, teges.	Dinten / atramentum, Dintensaß /
Deckel / operculum, tegulum, mit	atramentarium, Dintenfisch/ori-
einem Deckel zumachen / opercu-	go, inis, sepia, dessen Fischbein /
culare vas.	sepium.
Deigel / argilla, terra figularis.	Dinzetag / dies genialis.
Degenknopf / pila capularis.	Dirniß / triclinium aulicum.
Degradiren/exaugurare, desecrare.	Discantist / ozyphonus, acuta, vox,
Deichsel / temo, Deichsellohner /	Discant verlieren/hirquitallire.
cuneus temonis.	Disputierkunst / dialectica.
Deleket Brod/panis malè subactus.	Distel / carduus, weise / spina alba,
Demantstein / adamas, antis.	Distelfinck / acanthis, idis, car-
Denckzettel / memorialis libellus,	duelis.
Deuchel / canalis.	Distilircolb / ampulla testacea, D-
Deutlich / articulaté, deutliche Re-	fen/clibanus, furnus Campanus,
de / articulata vox.	turbo, inis, distiliren / igne eli-
Dickmachung / condensatio.	quare.
Dieb / fur, trium literarum homo,	Dobin / bombycina tela undulata,
aus gemeinen Seckel / peculator,	scutulata, sericum undulatum.
Dieblein/ furunculus, Dieb so ins	Dockel/pupa Dockenmacher/sigilla-
Haus bricht / perfossor, Dieb,	rius artifex, coroplathus.
stahl/ furtum, aus gemeinen Se-	Dölpel / bardus, stipes.
ckel / peculatus, Diebschlüssel /	Dolch / climaculum, pugio, Dölsch-
clavis adultera, laconica, Diebs-	lein / pugiunculus.
finger/milvinæ ungulæ, ein Haus-	Dole / graculus, monedula.
oder heimlicher Dieb / fur diæta-	Doln/ aquæ ductus, aquagium, der
rius, Kirchendieb/ fur sacrilegus,	Unsauberkeit / cloaca.
Nachtdieb / lavernio, einsteigen-	Domfirsch / cathedralis ecclesia,
der Dieb fur sacrilegus, Beutel-	Domstift / collegium cathedra-
schneider / manticularius, saccu-	le, Dom Capitel / cathedralium
larius, zonarius sector, Viehdieb/	canonicorum senatus, Domfû-
abactor, abigeus, Menschendieb/	ster / mystagogus, custos sacrarii
plagiarius, die That / plagium.	cathedralis, Domprobst / præ-
Diech/femur, exterius, femen, inte-	positus, antistes cathedralis
rius.	Donner/ tonitru, tonitruum, toni-
Dienstvieh / operarium pecus,	trus, Donnerstein / brontia, ce-
Dienstgeld / salarium.	raunius lapis, Donnerkeul / ful-
Dieterich/clavis adultera, Laconica,	men.
Digenfleisch / caro infumata.	Doppelsöldner / duplicarii duplarii,
Dillen / assamenta, pl. tabulatum,	Doppelhacken / duplicarium tor-
planca, Blanck.	mentum, sclopetum duplicatum

Index V. Germanico - Latinus.

Dorff / pagus, vicus, von Dorff zu Dorff / pagatim.	kleiner Druck / literulae minutae.
Dorn / vepres, spina, sentis, Dornheck / senticetum, Dornicht / senatus adj. Dornbüschlein / veprecula, Dornstand / paliurus, spine-tum, Dornschwein / hystrix, icis.	Drüsen am heimlichen Ort / bubo, Drüse / glandula.
Dotter / vitellus s. luteum.	Drut / ephialtes, incubus, suppressio pectoris.
Dragant / tragacantha.	Ducat / nummus aureus.
Drat / fila ferrea, Drat-Model / multifori moduli, Dratfugeln / globi filo ferreo catenati, Dratgitter / reticulum ferreum, Drat des Schusters / cheleuma.	Duffstein / tophus.
Drechsler / tornio, Dreheisen / tornum vel tornus, das Drechslen / tornatura, das gedrechselt / tornatilis, Drechsler des Helfenbeins / eborarius tornator, ostotoreuta, drechslen / tornare. Vide Tornio.	Dünche / tectoriū, Düncher / tector.
Dremel / vallus.	Düngen / stercorare, Düngung / lætamen, stercoratio.
Dreschwagen / tribula, æ, vel tribulum, Dreschung / tritura, Drescher / tritor, dreschen / flagellis terere frumenta, excutere grana, exterere messem.	Dünckel / zea, Dünckelmuß / álica, alicastrum.
Drenfaltigkeitblume / viola flammaea,	Dürerer Mensch / monogrammus.
Drenfuß / chytropus, ollæ sustentaculum, tripus.	Dunst / vapor.
Dreneckigt / triquetrus, drenjährig / trimulus, drennächig / trinoctialis, drennächte / trinoctium, dren-tagzeit / triduum, drenspizig / tricornis, drenschlundig / trifaux, drenspaltig / trifulcus, trifidus, drenleibig / tricorpor, drenköpfig / triceps, der dren Sprachen Fan / trilinguis, drenpfündig / trilibris, dreneckigt / triangulus, Drenheit / trias.	Durchlauff des Bauchs / diarrhæa.
Drischel / clava, flagellum.	Durchwachs / perfoliata s. perforata, herba.
Dritt Enckel / ábnepos.	Dußmig / nubilis.
Dringen / minaciæ.	Dutten / mamma, mammilla, uber, das grosse Dutten hat / mammosus adj.
	Duget Nestel / as, vel duodecas ligularum,
	F.
	Ebenholz / Ebenus.
	Eber / so verschnittē / majalis porcus,
	Eberwurk / chamæleon, itis.
	Eckel / nausea.
	viel Eckigt / multangulus, polygonus, polygonus, adj.
	Edelgestein gelblich / chrysolithus, grün und goldlecht / chrysoprassus.
	Ege / occa, crates dentata, rastrum, egen / occare.
	Egel / hirudo.
	Ehebrecher / mœchus, Ehescheidung / divortium, Eheverlobung / desponsatio, heimliche / clandestina.
	Ehre / honor, Ehrenlohn / honorarium, Ehrenpreis / veronica, Ehrenrosen / malva hortensis.
	Eibenbaum / taxus.
	Eichapffel / galla Eichel / glans, Eichel

chelbaum / ilex, icis, quercus, Eichwald / quercetum, Eichwurm / rauca, Eichene Rohr / iligni canales, leinen Eichel / an den Schnuptuch oder Kragen / glandes, lineæ, glandulæ.	Eintrag des Webers trama, æ, subtemen.
Eichhorn / sciurus.	Wäfel.
Eidam / gener.	Eintünkung / tinctus, tinctura.
Eifer / zelus, Eifersucht / zelotypia, Eiferer zelotypus.	Einwickel Zieg / segestria, pl.
Eigenthümlich / Mancipi vel Mancupi, Eigenthum / Mancipium.	Einzweigen / emplastrare, emplastratio.
Eimer / funda, haustrum, situla, situlus, urna.	Eisen / ferrum Eisenwerck / ferramentum, Schnarreisen / ferramenta resiliendo ferientia, Kopffeisen / nodoso s. globoso capite Dämmeisen / in modum flexi pollicis recurvo, Zieh Eisen / uncus tractorius, mit Eisen vorn beschlagen / præferratus, Eisenwerck / fabrica, plura vid. sub voc: ferramentum. Ferraria Eisen grub / Eisenrost / ferrugo, Eisenbeisser / thrafo, in die Eisen schlagen / in compedes dare, compingere.
Einäugig / cocles, defioculus, lufcus, unoculus.	Eisenhut / aconitum, napellus.
Einbaiffung / conditio, conditus, conditura.	Eisenkraut / verbenæ, verbenaca.
Einsalung / ruina.	Eisvogel / alcèdo vel alcyon.
Einführung / zur Lehr / isagoge.	Eiszapff / stiria, Eischoll / crusta
Eingeweid / exta pl. viscera, pl. Wahrsageren daraus / extispicium. (nis)	Eiter / uber. (glaciei.)
Einhorn / monoceros, otis, unicorn.	Eiter / pus, puris, sanies, tabum, Eiterwerck / purulentia, das Eiter bricht auf / pustulatio rumpitur.
Einmachung / conditio, Einmachē / condire, eingemachte Sachē / conditanea, was zum Einmachen gehöret / condimentarius, eingemacht Obs / conditiva poma.	Elendthier / alce vel alces.
Einpacken / confarcinare aliquid.	Elenbogen / cubitum, ulna Sesquip.
Einsager / à memoria.	Elenstab / regula cubitalis, die kurze Elen / sesquicubitalis, die lange Elen.
Einsalzung / conditura, conditus, conditum.	Elephant / barrus, sein Geschrey / barritus, Rüssel / manus Elephantis, proboscis, idis.
Einsatz / hypotheca, vel hypothecaria obligatio.	Emmerling / galbula, galgulus.
Einschliessung der Stadt / circumvallatio.	End eines jeden Dings / coronis, terminus.
Einsiedler / anachoreta, solitarius, falscher / circumcellio.	Endivi Salat / acetarium intyba-
Einspann / verticulum, verticulus, verticillum, verticillus.	ceum, cichoreum vel eichorium, intubus vel intybus sativus.
Einspänniger / eques meritorius, conductitius, veredarius.	
Einstandmahl / cœna aditialis.	

Index V. Germanico-Latinus.

Endkreiß / finitor, horizon, Erdscholl / grumus.	Ergänzung / supplementum, Ersehung.
Engbrüstig schnauffen / anhelator, asthma, asthmaticus, suspiriosus.	Ergießung / diluvium.
Engelsfuß / filicula f. polypodium.	Erhöhung / sublimatio.
Enkel / nepos, neptis.	Erlebaum / alnus.
Ente / anas, atis, plura vide sub. Anas. Entenstall / nessotrophium:	Erlöser / redemptor, Salvator, Servator.
Enterben / exheredare.	Ermel / manicæ, der Ermel hat / manicatus, adj. vel manuleatus.
Entsagung / subsidium.	Erscheinung / phasma, atis.
Entwerffen / deformare. Vitruv. delineare. Entwerffung / exemplar, exemplum, diagramma, Kunst zu entwerffen / diagraphice.	Erwehlung / optio.
Entweyhen / exaugurare, defecrare.	Erzbley / plumbago, quâ scribitur.
Enzian / gentiana, herba.	Erzgrube / æraria fodina.
Ephem / heder, klein Epheu / helix, icis, Epheu-Beer / corymbus, die ein Epheufrank oder Spießlein trägt / corymbifer.	Erzschäum / palea.
Eppich / apium palustre.	Erzstein / lapis metallicus, pyrites.
Erblehen / emphiteusis, Erbgut / hæredium vel heredium, Erbgütlein / herediolum, Erbschaft ohne Testament / hereditas ab intestato, so zertheilet worden / herciscunda familia.	Eschbaum / fraxinus.
Erbs / pisum, Suppe aus durchgetriebener Erbs / jus ex trito cicere, aus ganzer / ex integro, Zucker-Erbs / pisa saccharata.	Esel / asinus, Eselgeschrey / ruditus, Eselhaut zum schreiben / palimpsestus, Eseltreiber / agaso, mulio, Eselmühl / mola asinaria, machinaria.
Ercker / menianum, podium.	Espenbaum / populus nigra, da sie wachsen / populeum.
Erde / terra, zusammengetragene / congestitia, pl. vide sub voc. terra.	Esſaal / cœnatio, cœnaculum, diæta, triclinium, Essig / was sich essen läßt / edulis, adj. esculentus adj. Ungessen / incoenatus, impransus, incoenis.
Erdbeschreibung / geographia,	Esse in der Schmitte / ustrina.
Erdbidem / terræ motus, erhebter Erdscholl / terræ tuber, Erdapfel / cyclaminus; rapa terræ, orbicularia tubera, Erdbeer / fragum, Erdbeerkraut / fragaria,	Essig / acetum, Essig schüssellein / acetabulum f. oxybaphum, Essig mit Wasser gemischt / oxycratum.
Erdbech / asphaltus, Erdharz / bitumen, Erdnuß / raphanus silvestris, Erdreich / solum, Erd	Esterich / pavimentum, mosaicum vel musivum opus, tegulaneum pavimentum ex testis tuis, künstlich eingelegt / asarotum, von zerstoßenen Marmor / marmoratum, von gestoßenen Scherben und Kalch / opus signinum, plura vid. sub voc. pavimentum.
/ fumaria, pompholyx.	Exempel / paradigma.
	Exemplar / archetypon.
	En / ovum, Eyerfuchlein / crocatus panis, Eyerfladen / libum paschale intri-

Index V. Germanico-Latinus.

intritum ex ovis, Eversuppe / jus crocatum, Eyerdotter / luteum ovi, Eyerbrod / panis crocatus, Eyerdotter / vitellus, Eyer, schmaltz/ova butyrata. Plura vide sub voc. ovum.	stularum, ein zerfahrnes / ova, in juscule carneo minutim disoluta.
Eyder / lacerta, gespreckelte / stellio.	Falb/helvus color, helvolus, gilvus.
Egen / erodere, chrysulca, Eß, Pulver / pulvis erodens, abessen / depascere.	Falck/falco, quibusdam nifus, in der Hand getragen / accipiter manuarii, Falckner / accipitrarius, falcarius.
F	Falkonet / campestre, castrense tormentum.
Fabelhanns / nugivendus, nugigerulus, Fabelred / apologus, mit Fabeln gespickt / fabularis historia, Fabel, Erzählung und Auslegung / mythologia.	Fall / ruina, lapsus, casus.
fackel / funale, tæda vel teda, Fackelträger / datuchus, Fackelmacher / lychnopæus.	Fallbrücke / pons versatilis / subductarius, subductilis.
faden Zwirn / fila neta, Zersadmen / fila distrahere, pl. vide sub voc. fila.	Falle / decipula, decipulum, Fall an der Thür / pessulus, obex.
fäglein / orcula.	Fallstrick / tendicula.
fäglein / peniculamentum, capillamenta, fibræ.	Falte / ruga, lacinia, plica, voller Falten / laciniatus, laciniosus, sinuosus, rugatus, plicatus.
fähnlein / signum, vexillum, vexillatio.	Falkbein / ligula ossea, Falkmesser der Schuster / ensis rasorius, falcken / ligula conquadrare, complicare chartas, Falken der Auerhahn / ic. tempus vel dies incubatus, incubationis.
fätschen der Kinder / fascia Fätschengeld / lustricum mnemosynon.	Farb / chroma, atis, color, volle Farb / color satur, Farbbüchse / arcula, capsula pigmentaria, Farbreiber / tritor colorum, Färber / infector, tinctor, Färberwerckstatt / tinctorium, Färbung / tinctus, tinctura, Färberhandwerck / baphice, ars tinctoria, Färberkessel / cortina, ahenum tinctorium, zweymal gefärbt / dibaphus, solche Färberkunst / dibaphice. Plura vide sub voc. color. Farb alten Dingen anstreichen / mangonium
fahrt oder Fuhrlohn / vectura, mit Fahren sich nehren / vecturam facere, merces plaustrariæ, auf der Achs geführt / fahrende Haab / mobilia, invecta & illata, fahren der Schuler / erro, vagus, circulator, Auffahrung der Blätterlein / eruptionis papularum, pu-	mango, onis, Farben, Vermischung / harmoge.
	Fahrgeld der Schiffenden / naulum, portorium.
	Farnkraut / filicula, filix, da es wächst / filicetum.

Fasel oder **Zucht** / soboles, propago, sobolescere, **Fäſlein** / so vom **Tuch** abgeschliffen / titivilitium, am **Crantz** / leminisci, an **Kräutern** / fibræ, capillamenta, an **Blumen** / nucamentum, penicula, julus.

Faß / dolium, **groß Faß** / cupa, cadus, **Faßhan** / epistomium, **Faßbinder** / doliarius, viator, **Faßgiringel** / crena doliaris, **Faßtauben** / tabulæ, affulæ doliare, **Faßkreiß** / circuli doliare, **Fäſle** / doliolum, **anzäpffen** / dolium relinere, aperire, **der Spund** / operculum, **Zapff** / obturamentum.

Fasanvogel / phasianus, phasidis avis, phasiana.

Fasnacht / antecineralia, Dionysia, liberalia, pl. ium.

Fatzinet / strophium, sudarium, **Tischfatzinet** / mantile.

Fakmann / gerro, aretalogus, sycophanta.

Faul / reses vel refex, **faule Leute** / murci, **Fäule** / marcor, **faul Fleisch** / gangræna.

Faumlöffel / spatha, **abfaumen** / despumare.

Faust / pugnus, **Faustball** / follis pugillatorius, **Faustling** / sclopi minores, breves, manuales, pugillares, pugillatorii.

Fechter / athleta, palæstrita, **Vorgesetzter über ihre Belohnung** / agonometheta, **Fechtergang** / gladiatorum compositio, commissio, **Fechtmeister** / lanista, ein **Fechter mit verdeckten Augen** / andabata, **Fechterisch** / athleticè, palæstricè, **Fechtkunst** / athletica gladiatura, **fechten** / batuere, **Fechterbrod** / coliphium, **Federfechter** / gladiator factionis pennatæ,

Marrbruder / gladiator factionis

Martianæ, **Fechter mit Kriegerüstung angethan** / hoplomachus, **Fechtplatz** / palæstra, **Fechter in allen Wehren** / pancratiastes, **Fechtschul** / ludus gladiatorius, **Vorsechter** / præfultor ludi gladiatorii, **Fechtschild** / parma, parmula, **Fechtboden** / palæstra.

Feder / calamus, penna, **die Krausen der Feder** / calami crena, fissura, **Federfiel** / calvis pennæ, **Federzeug** / graphiarium, **Federmesserlein** / cultellus graphiarius, scalpellum librarium scriptorium, **Federthec** / pennaria theca, **Federbusch** / crista, **Federhanns** / thraſo, **Federhaspel** / formido venatoria, **Federweiler** / plumarius interpolator, **Federbusch** / crista.

Federwildpret / feræ pennariæ.

Fegopffer / catharma, at is, oder **Verworffner wie ein Fußhader**.

Fehe / mus araneus, mustela Alpina, Norica, Scythica, mus ponticus, Venetus, odoratus, peregrinus, scytala, vel e.

Fehler im Schreiben / mendum.

Feigenbaum / ficus, wilder / caprificus, **dürre Feigen** / carica, **Syrische Feigen** / coctana s. cottana, **Feigenfäſlein** / ficaria arculari massa, **Feigenfresser** / ficarius, **da viel Feigenbäume** / ficetum, **Ju-dianisch Feigenblatt** / ficus spinosa s. indica, **Feigenkörblein** / fiscina ficorum, ficariæ crates, **unzeitige Feigen** / grossus, grossulus, **ungeschmackt** / marisca.

Feile / lima, scobina, **Feilhauer** / limarum incisor, **Feilstaub** / ramentum, scrobs, obis, **Feilfloben der Schlosser** / retinaculum adstrictorium, **geseilet** / descobinatus.

Feil

Seiltrager / circuitor, institorius.	ta, Fensterladen/valvæ, plura vide sub voc. fenestra.
Feind / hostis, Feinds Boden oder Land / hosticum, feind seyn / inimicari.	Ferchenbaum / pinus, pinea, pinaster.
Feiste / adeps, ipis, arvina.	Fercklein / nefrens, dis, porcellus, porculus, succula.
Felberbaum / salis, salignus, adj. salicetum, salictum, das Ort.	Fernglas / telescopium.
Feld / campus, flaches Feld / æquor campi, gebrachtes Feld / arvum, Feldmesser / finitor, Feldmesserer / geodæia, Feldmaß / gruma, Feldherr archistrategus, summus imperator belli, Feldbinden / baltheus, bombycinus, sericus, fascia serica, Feldweibel / accensus castrensis/aciei, centuriæ, legionis instructor, armiductor, taxarchus, Feldflüchtiger / transfuga, Feldscherer / vulnerarius, chirurgus castrensis, Feldschlang / colubrina s. basiliscus, grosse Feldschlang / majoris modi, kleine / minoris modi, Feldstücklein / campestre, castrense tormentum, Feldschanz / munitio campestris, castellum campestre, eben Feld / æquor, liegt im Brach / ager requiescit.	Fersen des Fusses / calcaneum, calcaneus, calx.
Feldmaus / mus agrestis.	Fetzen / peniculus, penicillus, peniculum, penicillum, frustrum, segmen,
Feldenpreß / abiga, ajuga, chamæpytis, tyos, hypericum.	Feucht / uvidus, feucht oder naß werden / uvescere, humescere, feucht Wetter / substillum.
Feld im Wappenschild / area scuti, Felge des Rads / absis.	Feuer / ignis, Feuerstatt / focus, foculus, Feuerhund / focarium fulcrum, Feuerschauffel / batillum vel batillus, Feuerbock / fulcrum focarium, Feuerhacken / hama, harpago, onis, Feuerzeug / igniarium, Feuerstein / igniarius lapis, pyrites, Feuerschloß / fistula serata, Feuerkübel / incendiariæ situ-læ, Feuerspritzen / siphones, Feuerhacken / hami incendiarii, FeuerEinleger / incendiarius, Feuerrohr mit Spanner / fistula rotata, Feuermörfel / mortarium, Feuerwerck / ignis missilis, Wachtfeuer / ignis speculatorius, Feuermeister / igniariæ structuræ artifex, FeuerRak / ballista grandivoma, grandinans, ferrea grandine foeta, FeuerGlock / æra campana vel incendiaria, Feuerspritzen / siphones incendiarii, FeuerAnblaser / cinerarius, ciniflo, onis, FeuerKugel / sphæræ, pilæ, punicæ, gramatæ, incendiariæ, ignivomæ, igniferæ, globi pyroboli, punica missilia, Feuerschwamm / igniaria spongia, Feuerwürmlein / pyralis, pyrausta, Kunst im Feuerwerck /
Fenchel / fœniculum.	
Fendrich / signifer, vexillifer, vexillarius, zu Pferd / equestris, UnterFendrich / optio signiferi, subsignifer, Fähnlein / vexillatio.	
Fenster / fenestra, Fensterscherb / fenestralis hortulus, Fensterstock / jugamenta fenestrarum, decussa-	

werck / pyrotechnica, Feuerkünst-
ler / pyrotechnites, pyrotechni-
cus, Feuerraggetlein / radii nit-
rati, Feuerkübel / situlae incen-
diariae,

Feyertage / feriae, gefetzte und ge-
wisse Feyertage / feriae anniver-
sariae, statuae, stativae. Plura vide
sub voc. feriae. Feyertag / dies fe-
stus, feriatus, gebotten / feriae
imperativae.

Fichtenbaum / pinus, pinea, pinea-
ster, abies.

Fieber / febris, tägliche / diaria,
ephemera, der das drentägige /
hemitritaeus, fiebrisch / Fröstlein /
perfrictio kalt Fieber / querquera
febris drentägig / tertiana febris,
viertägig / quartana, Schauder /
paroxysmus, kommt zu gewisser
Zeit / periodica.

Fiedelbogen / pecten vel plecturum.

Figur / schema.

Filzschuh / impilia, ium, pl. scul-
poniae, udo, onis.

Finanker / der allenthalben Geld
aufnimmt / æruscator, æruscare.

Findelhaus / prephotrophium,

Findelkind / infans exposititius.

Finger / digitus, Fingerring / con-
daliu, Fingerschnelle / talitrum.
plura vide sub voc. digitus. Fin-
gerhut / digitale. (eclipsis.

Finck / fringilla, Finckenhabicht /
asterias.

Finsternus / defectio Solis aut Lunae,

Fisch / piscis, Fischlein / piscicul²,

Fischerstang / contus, Fischerzille /
cymba Fischreuse / nassa, excipu-
la, Fisch ausweiden / exenterare,

Fischohren / branchiae, Fischan-

gel / uncus Fischtonne / cadi sal-

amentarii, Fischmarck / forum

miscarium, ichnopolium, Fisch-

falter / ichnotrophium, Fischleim /
ichthyocolla, Fischer Zuggarn /
funda, Fischbrüh / garum, Fischer
mit den Angel / hamiota, Bücher
von Fischerey / halieutica, pl.
Fischerleim / larus piscis, Fischer-
schifflein / lenanus, cymba, Fischer-
garn / fagena, Fischerreiß / scir-
pus, scirpea crates, scirpiculus
vel sirpiculus, Fischgrät / spina,
Fischschale / testa, Fischstein / te-
stum, Fischadler / melanæetus,
Fischrogen / ovum piscis, Fisch-
brühe / oxygarum vel oxyporum,
plura vid. sub voc. piscis & piscina.

Fischfedern / pinnae, Schnuppen /

squamae, Fischmilch / lactes, ge-

saltne / falsamenta, Weissfisch /

alburnus, leuciscus, Gangfisch /

albula lacustris, Fischfalter / pisci-

na, Fischreich / piscosus, Fisch-

verfauffer / piscarius, cerarius,

Fischgarn / rete, everriculum,

tragula, cassis, Fischergabel / ful-

cina, tridens, Fischer Schnur /

linea, Fischerbern / excipula,

Korb / piscella, scirpiculus, Rute /

arundo, Fischbein / ossa piscium.

Fitscheln / in utramque partem gar-

rire, geræ, gerrones,

flache Hand / palma, flachfüßig /

palmipes, Fläche / superficies.

Flachs / linum Flachsschwinge / mal-

leus stuparius, Flachsbrecher /

frangibulum, Flachsverfauffer /

linearis, linopola, Flachsfinck /

linearia avis, gehechleter Flachs /

linum factum, plura vide sub voc.

linum. (osyris, idis.

Flachssader / nervus, Flachsfraut /

Fladen / linum, panis artoptitius,

moretum, libarius, ders macht.

Fladerholz / lignum crispans par-

therinus molascum, der Baum.

Flac

Flagge / vexillum, die Flagge abnehmen / vexillum navis honoris causa submittere.	Flitte / scalpellus, vel scalpellum chirurgicum.
Flasche / lagena, laguncula, Flaschenmacher / ampullarius, Flaschenzeug / polyspastum.	Flötenpfeiffer / auletes, aulædus, Discantflöthen / gingrus.
Fleck / macula, im Angesicht / lentigo, inis, mentagra, vitiligo.	Floh / pulex, icis, Flöhkraut / conyza f. cunilago, cunila, vulgò pulicaria, persicaria.
Flecken / castellum, von Flecken zu Flecken / castellatim.	Floß / ratis, Floßmann / ratiarius, Floß am Fisch / penna, pinna.
Fledermaus / vespertilio.	Flotte / classis.
Fleisch / caro, gesalzen Fleisch / caro conditanea, salita muriatica,	Fluch / anathéma, Fluch, Rede / imprecatio.
Fleischhacker / lanius, lanius, Fleischgewölb / oder Fleischhacke / carnarium, Fleischgäbelein / créagra,	Flügel / alæ, Flügel der Reuter / alares equites, Flügel der Schlachtordnung / alariæ, copiar, cornua.
Fleischrahm / furca, Fleischdarm / intestinum jejunum, Fleischsuppe / jus carnis elixæ, Fleischbanck / laniena, lanarium, lanca, Fleisch ohne Bein / pulpa pulpamentum,	Fluß / fluvius, so sehr frumm lauffet / mæander Flußfall / cataraeta.
Fleischpasteten / artocreas atis, gebraten Fleisch / assa, gesotten / lixa, elixa, im Schmalz geröstet / rixa, fracta, in Brühlein / jurulenta, Dingen / infumata, auf dem Rost / tosta, Wildpret / ferina schwarz / aprugna, roth / ferina, cervina, Rindfleisch / bubula, Schafffleisch / ovilla, vervecina, Kalbfleisch / vitulina, Fleischbanck / macellum, Fleischmaden / termes vel terminus.	Fluß des Haupts / catarrhus, defluxio capitis.
Fleß / procestrium.	Folderbanck / equuleus, eculeus, Földerram / catasta, Folterstrick / fidiculæ, Folterung / tormentum.
Fliedeisen / phlebotomum.	Fontanell / cauterium, fonticulus erivans.
Fliegen / culex, musca, insecta Fliegenstecher / culilega, Fliegentäschlein / fercula muscaria, Fliegelwedel / muscarium.	Forelle / orata vel aurata, trocta.
Fließpapier / charta emporeutica, bibula.	Form / typus, Formschneider / typorum scalptor, Form, Entwurfung / ichnographia.
Flinder, Gold / bracteolæ aureæ, Flindermacher / bracteolarius.	Forst / saltus, Forstmeister / saltuarius præfectus.
Flinte / fistula gracilis & oblongi tabi.	Fragrede / interrogatio.
	Frais / analepsis vel catalepsis, phrenesis & phrenitis.
	Fransen / fimbria, lacinia, villus, gefranset / fimbriatus, Fränslein / peniculamentum.
	Franzosenholz / guajacum lignum, Franzosen, Krankheit / ludes inguinaria.
	Fras / gluto, onis.
	Frauenzimmer / gynæceum, Ort da sie wohnen, gynæcomitis, idis, Frauehaar / adiantum, seu callitrichon, herba, Frauenkraut / bals,

Index V. Germanico-Latinus.

balsamita, hortensis costus,	Fuder Holz / lignorum vehis vel
Frauenmantel / palla, Frauen-	vehes, Fuder / vehes, is.
schleyer / peplum & us.	Fuge / commissura, jnnctura.
Fresser / gulones, liguritores, man-	Fug der Hirnschale / suturæ cranii.
ducones, manduci, comedones,	Fuhr/vectura, Fuhrpferd/vectarius
epulones, lurcones, gurguliones,	equus, Fuhrzeug / instrumentum
heluones, phagones. catillones.	curule & vectorium, Fuhr-Pferd
Freudentag / penialis dies.	equus curulis, plaustrarius, Fuhr-
Freundmahl / agape, charistia, pl.	mann / auriga, aurigarius.
Freund / amicus, Freundlein /	Führer / ductor, optio signiferi,
amiculus, zu Freund machen /	subsignifer. (equinus.
amico as.	Füllein / equuleus, equulus, pullus
Freventlich / prælicenter.	Füllung / fartura, Gefülletes / far-
Freheits-Brief / diploma, tis.	tura in cibis, Füllungen/machen/
Freyherr / dynasta, Freyheit / liber-	lacunare. (on.
tas, ohne Gesetz / autonomia,	Fünffingerfrau / pentaphyllos &
Freyung / asylum, Freygelassener	Fügwort / conjunctionis vocula.
aus der Dienstbarkeit / libertas,	Fürdächlein / interpenſivum.
Freyreuter, honorarius bellator.	Fürstleß / præcinctorium, semicin-
Fried / pax, Friedstab / caduceum	ctium, succinctorium.
vel caduceus, Friedbott / caduci-	Fürgehungen / extantia.
fer fecialis, Frieds, Erhalter /	Furhang / velum, velarium, peri-
irenarcha, Friedmachend / paci-	petasma, atis, Fürhang überein
ficatorius, friedsam / pacificus.	Bett / conopeum, cortina, Für-
Froendienst / angaria.	hang im Schauspiel / siparium.
Frosch / rana, schrenet oder quaket /	Fürkasser / propola.
coaxat, Fröschlein/ranula, ranun-	Furnis / gummi juniperinum, für-
culus, Frosch am Fiedelbogen /	nissen / gummitio.
jugum pectinis, ranula, Geschwär	Fürschneider / carptor, structor cibo-
unter der Zungen / Laubfrosch /	rum seu mensarius.
calamata, Grasfrosch / rubeta.	Fürschub / obex, icis.
Frostig / alſioſus.	Fürst / princeps, Fürstenhof / aula.
früh vor Tag / antelucanus, adj.	Fürtuch / ventrale, perizonium,
Frühstück / jentatio, jentaculum,	semicinctium.
frühzeitig / præcox, frühstücken /	Funcke / scintilla, favilla.
jentare.	Furchen / liræ, sulcus, collicia,
Frühling / ver.	Furchlein / incile, wie die Fur-
Frucht / fructus, Fruchtgeheng,	chen gemachet / liratus, Furch-
corymbus, encarpa, plur.	weiß / sulcatim.
Fuchs / vulpes, Fuchswedel / alo-	Furier / designator hospitiorum,
pecurus, der Fuchsen schreyen /	menſor, metator, Furierschützen/
vagitus, gannitus, gannire, Fuchs-	circumpedes, f. custodes sclope-
balg/pellis vulpina, fuchschwän-	tarii Prætoriani, Tribuni, Cen-
ken / vulpinari.	turionis, metatoris.

- Fuß** / pes, breitfüßig / planus, **Fuß** / sole / plantæ pedis, flachfüßig / plaurus, **Fußgefäß** / basis, **Fuß** für **Fuß** / pedatim, pedetentim, langfüßer / pedo, onis, großfüßig / pediculus, **Fußvölck** / peditatus, **Fuß Eisen** / columbar, zum **Eis** / muricata, solearum adstrigmenta, **Fußgänger** / pedes, itis, **Fußbeck** / pelluvium & pelluvia, **Fußschämel** / suppedaneum, scabelum, **Fußsocken** / soccus, **Fußstapff** / vestigium, **Fußweg** / semita, **Fußband** / compes. **Fußlein** / pediculus, **Hohle Fuß** / vola, breitfüßig / pansa, planeus, planus, **Schiegfuß** wie die **Krebsen** / valgus, der **auswärts** geht / vatia, vatiis, der **einwärts** geht / compernis, **Krummsfuß** / varus, loriipes, mit **grossen Knoden** / scarus, langfüßig / pedo, longipes, **schurpffer** / atta.
- Futter** / pabulum, **Futterknecht** / pabula ores, **Futtersuchung** / pabulatio, **Futterkorb** / corbis pabulatoria, **Futtersammler** / pabulatores, **Futter sammeln** / pabulari, **Futterkast** / palarium, **Futterschwing** / vannus, **Futter schwingen** / vannare, evannare.
- G.
- Gab** / donum. munus, **Gegengab** / antidoron.
- Gobel** / fuscina, furca. **Gäbelein** / furcilla, fuscinula, plura vide sub voc. furca. **Gabel zu den Nezen** / tibicines plagiarii, zu dem **Vögelgarn** / ames, itis, **Fleischgabel** / creagra, **Ofengabel** / rutabulum, **Fischergabel** / fuscina, **Korngabel** / merga, mit **drey Spitzen** / tridens.
- Gacken** / gratitare.
- Gaden im Haus** / contignatio, **drensfach** / tristega, plur.
- Gätter** / clathri, clathra, orum, cancelli, obex clathratus, fenestra clathrata. (lera.
- Gall** / fel, **Überlauff der Gall** / cho-
- Gallapffel** / galla, **Gallblätterlein** / vesicula fellis.
- Galgan** / cyperus, galanga.
- Galgen** / furca, patibulum, **Galgen schwengel** / patibularius, furcifer.
- Gamanderlein** / chamaedrys, idis, quercula, trissago, inis.
- Gang** / gradus, **kleiner Gang** / gradus formicinus. **langsamer** / testudineus, **weitschrittiger** / grallatorius, **unter frehem Himmel** / hypethrum, a, subdialis ambulatio.
- Gang mit grün überzogen** / pergula, mit **Lehnen** / peribolus, so **hänget** / ambulacrum pensile, **offener** / procestrium.
- Gangfisch** / albula vel leuciscus lacustris.
- Gans** / anser, **Gänslein** / anserculus, **seiste gemäste Gans** / saginatus, cereus, **junge Gans** / acrocolia, pl. anseris, trunculi. **Flügel** / **Fuß** / **Kragen** / **Lebern** / **Ma gen** / &c. in einer **Pfefferbrühe** / extremitates membrorum, piperrato juscule incoctæ, der **vörder Flügel** / armus, **Gänsstall** / chenoboscium vel chenotrophium, **Gansdistel** / sonchos, sonchus, herba, **Ganshirt** / anserarius.
- Gantbuch** / auctionariæ tabulæ, **öffentlich verganten** / auctionari.
- Garfuch** / cocus nundinalis, **Garfü che** / popina,
- Garn** / rete, **Wurff oder Zuggarn** / rete jaculum, **Garnstange** / ames, itis, **Garnhaspel** / girgillus.

Index V. Germanico - Latinus.

Plura vide sub voc. *reta* & *reticulus*.

Garten/hortus, **Gartenzier**/topiarius, **Gartenzierer**/topiarius, **Gartenbett**/areola, **Gärtlein**/hortulus, zum **Garten** gehörig/hortensis, **Garten** Jssop/cunila, **Gartenpfeffer**/amomum, **Gärtner**/viridarius, hortulanus, **Gartenknecht**/vagabundi milites.

Gasse/via, vicus, so breit/platea, enges **Gäßlein**/angiportus. Plura vide sub voc *via*. **Gassentretter**/femitarium.

Gast/epulo, onis, **Gasthaus**/hospitium, hospitium, **Gastgeb**/convivator, **Gastmeister**/modimperator, **Gastkammer**/hospitale, orbiculum.

Gaßgen/balbutire. hæsitare lingua.

Gauch/vid. Dölpel.

Gauchhaar/lanugo.

Gauchheil/anagalis.

Gaukler/ludii, ludiones, mimi, ventilatores, gesticulatores, histriones, **Gauklerin**/ludiæ, mimæ, minulæ, **Gaukler mit den Händen**/chironomus, solche **Gauklerey**/chironomia.

Gauf/vola.

Gebärung/paritura, paritio.

Gebäu/structura, so schön und herrlich/basilica, structura magnifica, so sehr groß/substructio infana, **Spiz des Gebäues**/coronis.

Geberden/gestus, der viel Ceremonien damit machet/gestuofus.

Gebiet/ditio, diæcesis.

scharff Gebieß vor die Pferd/lupatum,

Gebot/edicta pl.

Gebraten/horoscopus.

Gedächtnis/memoria, **Gedächtnis** Brieflein/libellus memorialis

Geding/contractus, pactum.

Gelsucht/arcuatus vel aquatus morbus, icterus, **ders hat**/ictericus.

Gefängnis/carcer.

Geflügelhof/cohors vel cors, tis, solches **Geflügel**/cohortalis, **Geflügelhaus**/ornithon, onis, ornithoboscium, ornithotrophium.

Gefressigkeit/gastrimargia.

Gefreundte vom Vatter/agnati, von der Mutter/cognati.

Gefrente exempti à statione, immunes stationum.

Gefrierung/gelicidium, congelatio.

Gefüttertes Kleid/abolla, **Suppen**/rusticorum. (coeli.

Gegend/tractus, ditio, regio, plaga

Gegenfug/proportio.

Gegenquittung/antápocha.

Gegenred/replicationes.

Gegenschencfung/antidóron.

Gegenschreiber/antigraphéus.

Gegenspreiz/erisma, atis.

Gegenstimm/antiphona.

Gehäck/inficium vel ificium, mineral, von allerley Brocken/miscellaneum.

Geheimer Rath/ab aure, intimum consilium.

sich aufgehen/exulcerare pedem.

Gehstecf/scipio, baculus.

Gehwägelein der Kinder/serperastrapl. curriculum puerile, vehiculum subalare.

Geiser/saliva, salivum, geisern/salivare, geiserig/salivaris.

Geige/pandura, chelys, yos, grosse

Geige/barbiton & barbitos, **Baß**

geigen/gravis, **Discantgeigen**/

acuta, **Tenor oder Altgeigen**/me-

dia, **Geiger**/fidicen, **Geige mit**

fünff Saiten/pentachordum, mit

vier/tetrachordum, **Geigen für**

die

Index V. Germanico-Latinus.

die Bösen Weiber/bojæ, manicæ lignæ, columbar.	Gelten / urna, Geltlein / urnula, Gelten: Napff / alveus, capula.
eisbock / hircus, Geis / capra, Geis: stall / caprile, hædile, Geisfell / pellicula ovila, hædina, Geisflee / cytissus, Geiswerffen / eindalismus lus puerorum, wilde Geis / ibex, icis, oryx, ygis, Geishirt / caprarius, Geisbart / aruncus. Plura vide sub voc. caprile. Geis: blat / periclymenus, periclyme- non.	Gelung / pulmo, appendices, pul- monis, Gelust schwangerer Weiber / pica. Gemach / pedetentim, Gemach in Haus / conclave, penerale.
eissel / Trischel / scutica, aus Rie- men / flagellum, flagrum. eisel oder Bürg / obfes. eiwig / gavea.	Gemahl / pictura, ausgemachtes / absoluta, Plura vid. sub voc. pi- ctura.
efros, Aldern / mensaraicæ venæ. elächter das sehr laut / cachin- nus.	Gems / rupicapra, hinnuleus, hinnu- lus, Gemshaut / pellis rupica- præ, nebris, idis, nebrina pel- lis.
elb / luteus color, gelblicht / gil- vus.	Gemuß / offa, pulmentarius cibus.
elbsucht / icterus, regius morbus, ders hat / ictericus adj.	General / archistrategus, imperator belli, General: Feldzeugmeister / supremus præfectus rei tormen- tariæ, officio tormentario cum summa potestate præfectus, Ge- neral zu Pferd / supremus magi- ster equitum, General zu Fuß / supremus magister vel ductor peditum aut peditatus, General: Wachtmeister / supremus vigilla- rum vel excubiarum præfectus, General: Quartirmeister / supre- mus castrorum præfectus, Meta- tor, General: Feldwaibel / stru- ctor supræmus Legionum, ordi- num, aciei taxiarchus, General Profos / supremus prætor vel præfectus rerum capitalium f. militarium, General: Feldrichter / supremus Iudex vel quæstor re- rum capitalium.
eld / pecunia, Geldkasten / theca nummaria, der allenthalben Geld aufbringer / æruscator, æruscare. Geld Einforderer / coactor, Geld auf Bucher geliehen / æs u- suarium, Geldgeiziger / philargy- rus, Geld: Schuld / æs alienum, Geld das man wiegt / nicht zehlt / æs grave, gesammeltes Geld / col- lectaneum æs, Geldstraff / multa vel multa, multaritia pecunia, gewonnen Geld / peculium, æs circumforaneum, gemeine / ge- hende Münze / (vulgò, usuale) Plura vid. sub voc. pecunia. Spe- culum.	Genick / cervix, das Loch im Genick / ima cervix, den Hasen genicken / cervicem lepori frangere.
eleitslohn / ménytrum.	Genserich / argemone, herba.
elender an der Stiegen / lorica vel loricula scalaris.	Gepräg / monetæ figura, nota ima- go, typus.
elencf / artus.	Gerbeisen / ligula f. ligula chaly- bea ad poliendum corium, Ger- ber.
elsamin / jasminus.	

Index V. Germanico-Latinus.

ber / coriarius, gerb / officina coriaria, gerben / concinnare pelles.	haben / amphota vala, Geschlechtserzählung / genealogia.
Gerichtsunkosten / æstimatio litis, Gerichtsdiener / apparitor, geschworne Gerichtsbot / cursor iudicii, Gerichtsort / dicasterium, Gerichtschreiber / dicographus, für Gericht fordern / dicam alicui scribere, Gerichtstage / dies fasti, Gerichtszwang / jurisdictio, Gerichtseinstellung / iustitium, Gerichtstag an sagen vadimonium constituere, bei Gericht erscheinen / vadimonium obire.	Geschmack / olfactus, Geschmuck / mundus muliebris, cimelium.
Germ / fermentum Germfuchlein / placenta fermento tumefacta	Geschmeidmacher / fabricator minutarius vel minutorum opusculorum.
Germudel / modulus angularis.	Geschütz / tormenta bellica ænea, machinæ militares, Art des großen Geschützes / basiliscus, ballistæ grandiores, tormentum æneum.
Gerstenbrüh / cremor ptisanæ, cremor hordei, Gerste / hordeum, das von Gersten ist / hordeaceus, gebrochene geröllte Gersten / decorticatedum hordeum, Gersten-Suppe / hordearium jus, Gersten-Brod / hordeaceus panis, Gersten-Meel / ptisana.	Geschwader Kriegsvolk / agema, atis, Geschwader Reuter / globus, turma equitum.
Gerte / virga, Gertengeständ / virgultum. (tens / nidor.	Geschwätz so unnöthig / battologia, gerræ.
Geruch des Gerösten oder Gebräut / pontones peniles.	Geschwâr / fanies, tabum, ulcus, so inwendig / abscessus, apostéma, unter der Zungen / ranula, an Knien / scelotyrbe, es, æ, giftig / carbo, hitziges / phlégmone, æstus vel inflammatio ulceris, unheilsam / telephium s. chironium vulnus, ulcus.
Gesalkene Fischbrühe / alex, alcis.	Geschwen / glos, gloris. (tini.
Gesandter / Legatus.	Geschwister Kinder / sobrini, amici.
Gesang / cantio, oda vel ode, moduli, modi, süß / Gesang / melos, gesungnes Spiel / melodrama, einstimmiges / monodia.	Geschwulst / inflatio, tumor, tuber, Geschwulstlein / tuberculum, im Hals, angina, harte Geschwulst / scirrhomia, atis, scirrhus.
Geschäftig / actuosus.	Gesetz / jus, Gesetzbrecher / legirupa, vel legirupio, Gesetzersahner / legularius.
Gescheid / catus.	Gesicht / phasma, atis.
Geschichten / acta, Geschichtschreiber / à commentariis, Geschichtsbücher / chronica pl.	Gesims / corona, projectura, Gesimslein / coronis, idis, cyma, æ, vel atis, cymarium, præcinationes, Gesims des Ofen / lorica testacea.
Geschirr / vas, vasis, Geschirrlein / vasculum, die zwei Handhaben	Gesperster / lemures, spectra.
	Gesperr / obex, icis, der Zlinter / obex dentatus fistulæ.
	Gesprächspiel / drama.

Index V. Germanico-Latinus.

bespreckelt / verficolor.	brium, gleiches Gewicht / æquipondium, von hundert Pfund / centumpondium.
bespunt / pensum.	Gewinn / lucrum, gewinnhässig / lucrifuga, gewinnbegierig / lucrío.
bespur / vestigium.	Gewölbt / fornicatus, cameratio, cameratus, Gewölb / fornix, concameratio, Gewölben / concamerare, Gewölbseulen / anterides pl. erismata, Gewölb unter der Erden / crypta, cryptoporticus, Gewölbung / fornicatio.
bestad / portus, ripa, ripula, da kein	Gewürz / aroma, atis, plura vide sub de hoc vocab.
Gestad ist / importuosus adj. Ge-	Geyer / vultur aut vulturius.
stadhüter / riparius.	Gewiß / capella f. vanellus, avis.
gestalt / schema, Gestaltveränderung / metamorphosis.	Gezelt / tentoria, tabernacula, papiliones, Gezeltlein / tentoriorium, gemeine / casæ militares, castrensia tuguria.
geständ / suffrutices.	Gienen / oscitare, Gien sucht / oscendo, das gienen / oscitatio.
gestanck / pædor, fætor, mephitis,	Gießer / fusor, Gießkunst / ars fusoria, Gießfaß / gutturnium, mal-luvium, pollubrum, Gießfrug zu dem spritzen / harpagium, Gießei-mer am Mühlrad / modiolus erogatorius, Umgießung / transfusio.
Gestelle / pegma, atis.	Gißt / toxicum, venenum, virus, indecl. Gißtarney / alexipharmacum, antidotum, Gißtmittel / amuletum.
gesternt / asterias, æ, ardea stellaris, vulgò Moskuf / avis.	Gigagen / ruditus.
gestrauß so dürr / cremium.	Gilt und Rent / tributorum præstationes, pensitationes.
gesundheit / valetudo, sanitas.	Gimpel / rubicilla avis, vide Dölspel.
getraid / frumentum, Sammlung / frumentatio.	Ginst / genista.
getraidmaß / medimnum vel medimnus.	Gipfel eines Gebäues / pinna, pin-naculum, des Berges / supercili-um montis, vertex, icis.
gevatter / patrinus, susceptor, ar-biter initiationis, Gevaterschaft / cognatio spiritualis lustrica, lu-stralis.	Giren / effervesce-re, ebullire, ver-giren / defervescere.
gewächs von Bäumen und Kräu-tern / planta.	Gisgen / mutire.
gewärschafft / evictio.	Gitter / crates, craticula, cancelli, auf
gewalt des Raths / auctoritas.	
gewalts Brief / diploma, atis, Ge-	
walt haber / procurator.	
gewandbürste / excutia, æ, scopulæ setacæ, muscarium setaceum,	
gewandstücker / pedamen, peda-mentum.	
gewandstange / furca bicornis, per-ticas sustinens, ames, itis.	
geweb / tela.	
gewerbstadt / emporium, grosser	
Gewerbsmann / magnarius, all-	
einig Gewerbsmann / monopola,	
solche Gewerbstreibung / mono-polium.	
gewicht / pondus, eris, Gewichtlein / pondusculum, Instand des Ge-	
wichts / æquamentum f. æquili-	

- auf gitter Art / cancellatim hül.
 kern oder eisern Gitter/clathrum
 velus.
- Glas / vitrum, Glashüte / vitraria
 officina, Glasmacher / vitrarius
 fusor, Glaser / vitriarius, Glas-
 geschirr / vitreamina, Trincglä-
 ser/calices, caliculi, cyathi vitrei,
 glasuren/crustare, Gläserbürsten/
 echinus, glasuret Geschirr / vas
 incrustatum, Glasmahleren/ en-
 caustice, Glasmahler/ encaustes,
 Glasfarb oder das von Glas ist /
 gläsern / hyalinus color, Gläser-
 fass / hyalotheca, Gläscheiben/
 orbiculi vitrei, gläsern oder glasi-
 ren / incrustare vas.
- Glatt / glaber, levis, glatt machen/
 glabrare, Glätte / lævitas, lævor,
 glättung / politura, Glatthobel/
 planula.
- Glazen / calvities.
- Glaubiger / creditor.
- Gleich / articulus, nodi articulorum,
 am Halm / geniculum, mit glei-
 chen / geniculatim, gleich des
 Rückgrads / spondyli, vertebræ,
 verticuli, das zwischen den Glei-
 chen / internodium, von gleich zu
 gleich / articulatim, membra-
 tim.
- Gleichgeltend / indifferens.
- Gleichförmigkeit / analogia.
- Gleichnisred / parabola.
- Gleißneren / hypocrysis, Gleißner/
 hypocrita.
- Glett / lythargyros, um.
- Glieder sucht / arthritis, der damit
 behaftet / arthriticus, Glied /
 articulus, artus, Gliedwasser/hu-
 mor, serosus, phlegma, pituita,
 Gliedmaß / lineamentum, Glied
 verrencken / luxare, Gliedkraut /
 aderites.
- Glimmer / magnes, etidis.
- Glochfeuer / pusula, ignis sacer, ders
 hat / pusulosus.
- Glock / campana Glöcklein / fistrum,
 campanula, tintinnabulum, nola,
 Glockenblum / helxine, Glocken-
 schwengel / malleus, rhopalum,
 Glockenspeiß / æs campanum,
 Corinthium, Glockenthurn /
 campanile.
- Glusen / acicula, acus capitata, Glu-
 senbüchlein / aciarium, Glusen-
 kopff / aciculæ nodulus, acicularius.
- Glucken wie die Hennen / pipare, glo-
 citare. Glück / fortuna, Glücks-
 haben / urna fortunæ.
- Glückwünschung dem Hinweggreifen
 den / apobatherium s. propem-
 ticum, dem Wiederkommenden/
 epibatherium.
- Glutpfanne / ignitabulum.
- Göt / patrinus, susceptor, Got / sus-
 ceptrix.
- Götzentempel / delubrum, Götzen-
 bild / idolum,
- Gogelhopff, lagana testuacea in or-
 ben crustata, pl. orbis ex ovis bu-
 tyratis tumefactus.
- Gold / aurum, fein oder rein Gold /
 obrizum aurum, Goldgelb / ruti-
 lus color. Goldschlager / bractea-
 rius vel bracteator. Goldanstrich/
 tinctus, tinctura, Goldsand / ba-
 luca, Goldglett / chryfocolla,
 chyrfitis, Goldschoum / auri sco-
 ria, KunstGold zu machen / alchy-
 mia, arabicè, chryfopœja, vergul-
 den / inaurare, Goldschmied / auri-
 fex, vascularius, Goldschmieds-
 Laden / aurificina, Goldgrub / aura-
 ria, aurifodina, Goldmacher /
 chryfopæus, Goldschmieds Ge-
 wicht / libra nummularia, Gold-
 Erz / lapis aurarius, Goldlöt /
 chry-

Index V. Germanico-Latinus.

Chrysotheca, Goldglette / chry-	vomæ. igniferæ, globi pyroboli
tis, spuma auri, Goldknöpflein /	punica missilia.
lactaria, Goldgelb / flavus, aureus	Granatstein / carchedonifis, vulgø
olor, Goldgulden / nummus ar-	granatus.
genteus, 60. nostratibus crucige-	Graß / agrostia.
is æstimandus.	Graßgrün / prasinus color.
Gold Emerlein / florus, Goldblüm-	Grasmuck / curruca.
lein / chrysanthemon.	Graswurm / aruca.
Goldfink / aurivittis, vireo, onis.	Grauer Fleck im Aug / glaucoma,
Goldforell / aurata.	æ, atis, grau / glaucus, adj, glau-
Goldhänlein / regulus, Goldwurm,	Grausen / nausea. (cinus.
ein oder Reiser / aurelia. cantha-	Greiff / gryphus vel gryps.
is, idis, Goldwurz / asphode-	Greiffen / palpare.
us.	Greiß / decrepitus, filicernium.
Her oder Leder / colobium scor-	Greitlen / divaricari.
eum.	Gremelmarkt / forum scrutarium,
Herbstkorn / gazophylacium,	promerciale, Gremelwerck / scru-
Herbstacker / cœmeterium,	ta pl. Grempler / scrutarius, man-
Grabe / fossa, fossula.	go, onis.
Grab der Ehren / cenotaphium,	Grenze / limitanei agri, die auf den
Grab / tumulus, tumba, condi-	Grenzen sind / milites limitanei.
torium, Grabstein / cippus. Grab-	Greßling / gobius fluviatilis.
schauffel / pala, köstliches Grab /	Grät / spinæ piscium.
mausoleum.	Griesmeel / crinnum, Gries / sabu-
Grabhau / rutrum, Grabeisen / scal-	lum, am Gestad / glarea, Gries
prum incisorium, cæstrum, Grab-	oder Stein / nephritis, idis, der
schauffel / bipalium.	damit behaft / nephriticus.
Graben machen / lacunare, vocab.	Griffel / graphium, stylus.
hortense.	Griegelhaan / grygellus.
Graben / ausstechen / sculper e, scal-	Grill / grillus, Grill im Kopff / phan-
pere, cælare, sculptura, cælatu-	tafiæ.
ra, untergraben / agere cunicu-	Grimmen des Bauchs / colicus do-
los, suffodere terram.	lor, volvulus, tormina alvi.
Grabthier / hyæna.	Grindwurz / rumex, icis, erige-
Grabschafft / satrapia.	ron, fenecio, lupathum acutum
Granatapffel / malumpunicum, gra-	Grind / pfora, Grindkraut / sca-
natum, Granatrinde / malico-	Grob / rudis. (biosæ.
rium, Wilde granatblühe / balau-	Grolzen / ructus.
stium, Granatfern / acini, Gra-	Gropp / gobio vel gobius.
natapffelblühe / ampullagium,	Grosch / tressis seu tres asses, sive
das kleine Häutlein im Granat-	nostra monetâ, tres crucigeri,
apffel / cicum vel cicus.	quem triariumvoces, ut denariû,
Granatflugel / sphaeræ, pilæ, puni-	duodenarium, quindenarium,
cæ, granatæ incendiariæ, igni-	xv. crucig.

Index V. Germanico - Latinus.

Große Herren / magnates pl.
was sehr groß ist / decumanus, adj.
Großkopff / capito.
Großmutter / avia, Großmutter
Schwester / abmatertera.
Großvater / avus, Großvatters
Vater / abavus, Großvatters
Mutter / abavia, Großvatters oder
Großmutter Bruder / abavuncu-
lus. (lus.
Grube / scrobs, Grüblein / scrobicu-
Gruff / hypogæum.
Grünfinck / vireo, onis, chloris, idis.
Grünspan / æris flos, ærugo.
Grünspecht / merops, opis, apiaſter,
picus viridis.
Grüsch / furfures.
Grummet / fœnum cordum, fero-
tinum, secundarium.
Grundel / cobitis, barbatula, fundu-
lus.
Grundfloß / die Tieffe des Meers zu
messen / bolis, idis, Grund und
Boden / fundus.
Grundlinie / basis. (phia.
Grundeiß eines Gebäues / Ichnogra-
Grungen / grunnitus, grunnite.
Guckguck / coccyz, ygis, cuculus.
Gugel / cucullus.
Guggenbergen / ludus puerilis, la-
tebræ vaccæ, quasi Ruhebergen /
diffugium.
Gürtel / cinctus, cingulum, Gürte-
lein / cincticulus.
Gulden / aureus, aurcolus, florenus.
Gummi / alburnum, von Myrrhen /
Gunchel / colus. (ſtacta.
Gurgel aspera arteria, jugulum vel
jugulus, canna pulmonis, larynx,
gurglen / gargarizare, gargari-
ſmus, die gröſſere Adern derſel-
ben / liſæ.
Gurt / Gürtel / cingulum, zona,
cingulus, cinctus, cincticulus,

Index V. Germanico-Latinus.

hircipilus, Haarbendel / tænia,	Hätschen / singultus,
Haarabschneider / pilicrepus,	Hast der Wunden / futura vulneris.
Haar-Nadel / acus crinalis, cri-	Hafen / olla, glaserter / incrustata,
ale, discerniculum, discrimi-	dreifüssiger / tripedanea, plura
ale, Haar ausfallen / alopecia,	sub voc. olla.
Haarschopfforn an der Stirn /	Hafenkäs / caseus ollaris.
antia, pl. capronæ.	Häfner / figulus, Häfnerleim / ar-
Häbern / avena, Habermus / avena-	gilla, terra figularis, Häfner-
ea puls, wilder Häbern / ægi-	kunst / figlina, ars figuli, seine
ops, opis, Habersupp / jus ave-	Werckstatt / figulina officina.
laceum.	Hagapffel / unedo, onis, arbutum,
Hacht / accipiter, ris, die Augen	Hagapffelbaum / arbutus, Hag-
erkappen / oculos obnubere.	dorn / comus, die Frucht / cor-
Hachtfräut / accipitrina,	num, von solchem Baum / cor-
ger Hach / feroculus, audaculus.	neus, der Ort wo sie wachsen /
Haken / uncus, uncinus, harpago,	cornetum, Hag-Eich / æsculus,
hamus.	æsculerum, verhagen / ein Hag
Haback / mensa coquinaria, latio-	machen / dumis vel rucis sepire,
ria. Gehäck oder Geheck / minu-	Hagbuch / sagus, ornus, Hag-
al, insitium vel isicium.	dorn / oxyacantha, spina acuta,
Habret / sambuca, Hackbretschlâ-	Hagenbusch / rosa canina, silve-
lein / plectrum.	stris, fagius, adj.
Hack / securis, grosse / caudicalis,	Hagel / grando, Hagelgeschuß / bal-
Häckle / securicula, mit einer	lista grandivoma, grandinans,
Schneide / securis simplex, zwey-	ferrea grandine fæta, scrutorum
hneidig / duplex vel anceps.	grandine constipata.
Hackmesser / cultri incisorii, vel mi-	Halbbraten / semiallus, adj.
nutales.	Halbeisen / peninsula.
Hackspân / / assulæ, schidia.	Hulffter / capistrum, camus, capi-
Hackstock / truncus, incus scissilium	stratus, adj.
& sectilium.	Halm / calamus, culmus, stipula,
Haderlump / panniculi, peniculi,	Halmhäutlein / vagina.
pannuciæ, Haderlumper / colle-	Hals / collum,
ctor pannuciarius.	Halsband / collare, monile, mit
Haderlein / lineamentum, aus Fâs-	Perlen / monile baccatum,
lein / carptum s. volsum, gescha-	Halsgoller / fasciola pectoralis, der
ben / rasile, gedrehet / tortile, zer-	Weiber / mammillare.
hadert / pannosus, pannucius.	Halskappe / cucullus, Halsack /
Häcktlein / uncinulus.	mantica vel manticula, Hals-
Häckgeld / artha, arrhabo, da hâfts /	eisen / columbar, Halskette / tor-
hic notus est.	ques vel torquis, der eine Hals-
Häher / pica glandaria, cornix, fru-	fette anhat / torquatus, Halsstarre /
gilega.	tetanus, halstarrig / capitosus,
Härte / callus, rigor.	Halszäpflein / epiglottis, idis

Index V. Germanico-Latinus.

- glans, Halstuch / focale. Hals-
ring der Hunde / millum millus
mit eiserne Spitzen / muricatus
millus, Halsmantel / amiculum
lintheum, strophium, Halstuch der
Weiber / amictorium, Krumm-
hals / obstipum collum, Halsei-
sen / Pranger / numella, colum-
bar, nervus Halsfragen / collare.
Hammel / vervex, écis, Hammel-
fleisch / caro vervecina.
- O**rder Hamme / perna, hinder Ham-
me / petaso.
- H**ammer / malleus, Manierham-
mer / mallei & ferramenta diversi-
modè apta ad complanandum
Hammerschmied / malleator æris,
Hammerschmide / officina æris,
hülzkerner Hammer / tudes, itis,
mateola, Triebhammer / ad tu-
bera extundenda, Hammer an der
Thür / cornix, icis der den Ham-
mer braucht / malleator, Ham-
merlein / malleolus, marculus,
geschlagne Bücher / libri malleati,
Hammerspiz / rostrum mallei.
Streithammer / securis Amazo-
nia.
- H**amster / cricetus.
- H**änfling / linaria avis.
- H**ahn / gallus gallinaceus, Indiani-
scher / gallopavus. Plura vide sub
voc. gallus.
- H**and / manus, Handwurzel / car-
pus, Weissagung aus den Händen /
chiromantia, solcher Weissager /
chiromantis, Handgauckler / chi-
ronomus Handschuh / chirothe-
ca, manica, Handwercksmann /
mechanic², Handpferd / parhippi,
Handvoll / pugillus, Handschrift /
syngrapha, syngraphum, Hand-
heb / ansa, ansula, stiva, capu-
lum vel capulus, manubrium,
manubriolum, Handheb / am
Schild / clypei ansa vel capulus,
Handquell / mantile, Handlan-
ger / bajulus, operarius, Hands-
ge / lupus, Handbeil / securicula,
Handknippel / tudes, itis, Geld
mit der Hand gewinnen / æs ma-
nuarium, manupretium, Einhän-
del / unimanus, mancus, Hand-
wercksmann auf dem Stuhl / se-
dentarius, fellularius, Hand-
wercksleute / operæ mercenariæ,
Handwercksgesellen / artifices ser-
vi Jctis juniores opifices, Hand-
wercks Zunft, Stuben oder Her-
berg / taberna, diversorium,
tribule.
- H**audquel / mantile.
- H**andlungen / acta, pl.
- H**andschrift / chirographum, eigne
Handschrift / autographum.
- H**andschuh / Ermel / manica, mani-
catus, adj. Handschuhmacher /
chirothecarius, manicarius, von
Hand zu Hand / datatim, Hand-
täglein / enchiridion, um, Hand-
beck / malluvium, Handlos / man-
cus, Handlein / manicula, Hand-
voll / manipulus, groß Hand /
manutius, Handmühl / mola ver-
satis, Handheb an derselben /
molile, Handbeck / pollubrum.
- H**ahnenfuß / ranunculus, herba, flos.
- H**anff / cannabis vel cannabum,
Hanffseil / cannabinus funis,
Hanff für die Vögel / semen can-
nabis, Hanffbrechen / cannabem
decorticare, Hanffbleu / malleus
stuparius.
- H**ahnengeschrey / gallicinium, toller
Hahn / thrafo, insolens.
- H**ans in allen Gassen / ardelio.
- H**arffe / nablium, psalterium, sam-
buc, Harffenschläger / psaltes,
Harffen

Harpffenschlägerin /sambucistria, sambucina.	bauen / pastinare, farculum farrire,
Harn / urina, lotium, Verstopfung desselben / ischuria, Harnstreng / substillum, urinæ stillicidium, Harngeschir / scaphium, Harnblatter / vesica, Hornwinde / stranguria, Harngång / uretètes, der den Harn nicht halten kan / urinæ incontinens, daß sich im Harn gesetzt / sedimentum urinæ.	Hauffen oder Squadron Reuter / agmen, cohors, phalanx equitum.
Harnisch / lorica, Harnischmacher / armamentarius, buccularius, loricarius, thoracarius, gangger Harnisch / cataphracta.	Hauhechel , Ochsenbruch / anonis, herba.
Hartnäckig / præfractus.	Haupt / caput, Haupttricht / caput coenæ, Hauptwehe / cephalea, vel cephalgia, an einer Seite / hemi-crania, Haupt-Stadt / metropolis, Hauptfluß / rheuma, Hauptbecke / capitium, Hauptfuß / cervical, Haupt-Schnuppen / fur-fures,
Hark / resina, alburnum, Harkbaum / arbor conifera vel resinifera, picaria, pinus, pinea, pinaster, harkigt / resinofus,	Hauptmann / centurio, vulgò capitaneus, Hauptmannstelle / centuriatus, us, Hauptmann über tausent Mann / chiliarchus, Haupt-wacht / statio prætoria, prætoriana primaria, Hauptquartier / stativa prætoria, Hauptmann der ersten Rott oder Geschwaders / primipilus, Hauptbinden / redimiculum, tænia, Vordertheil des Haupts / sinciput, sincipitis, Hintertheil / occiput, Haupttring / Hauptriegel / cestillus, ancillarum ad aliquid ferendum.
Hartwachs / tendo, inis.	Hauptspruch / pronunciatum, axioma.
Has / lepus, dessen vorderst Lauff / armus leporis, hinter Lauff / clunus leporinus, der ein Hasenmaul hat / lagochilus, Hasenföhl / sonchos, sonchus, Hasenbalg / pellis leporina, Hasenohrlein / itria, orum, genus placentæ, Hasengenez / aquila leporaria, fulva, valeria, melomæetus.	Haus / domus, Hausfchregel / genius familiaris, Hausknecht / modic-stinus, Hausverwaltung / œconomia, Hausverwalter / œconomus, Hauskrieg / offensiculæ domesticæ, Hauswurk / sedum, semper-vivum, offic. Hausraht / supellex.
Haselhun / attagen.	Hausblasen / ichthyocolla.
Haselnuß / nux avellana, prænestina, pontica.	hausen / huso.
Haselwurk / asarum.	Haut der Hirnschalen / pericranum
Haspel / harpédone, girgillus, rhombus,	Häutlein / crustula, folliculus, tunica, membrana, operculum, operculamentum, cuticula, pellicula
Haube / vitta, tænia, fehene Haube / galericulum pellitum è muro pontico.	
Haubitz / curtissimæ formæ tormentorum.	
Hau oder Schnitt / sectura, scissura, incisura, vulnus cæsim factum.	
Haue / pastinum, Hauer / pastinator,	

Index V. Germanico-Latinus.

la, ungearbeitete Haut / <i>pellis rudis</i> .	bipennifer Hellepart / <i>bipennis, hasta brevis</i> .
Hebammenlohn / <i>mæotrum</i> , Heb- amm / <i>obstetrix</i> .	Heller / <i>obolus</i> .
Heber / <i>retinaculum</i> .	Helffenbein / <i>ebur</i> , oris, mit Helffen- bein besetzt / <i>eburatus</i> . Plura vid- sub voc. <i>ebur</i> .
Hebriem am Pfeil / <i>amentum</i> .	Helmvisier / <i>buccula</i> , Helm / <i>casus</i> , <i>idis</i> .
Hebstang / <i>vectis</i> .	Hemd / <i>indusium</i> , <i>tunica interior</i> , <i>intima</i> , <i>subucula</i> , Hemdmacher / <i>indusiarius</i> , mit einem Hemd an- gethan / <i>indusiatus</i> , Hemdtragen / <i>patagium</i> .
Das Ross hebt schön / <i>equus creffus</i> <i>glomerat superbos</i> , <i>mollis cru-</i> <i>rum glomeratio</i> .	Henfling / <i>linaria avis</i> .
Hecheln / <i>carminare lanam</i> , <i>linum</i> , Hechel / <i>pecten ferreus</i> .	Hengel / <i>climacter</i> , de quo suspen- duntur leberes.
Hecht / <i>lucius</i> , <i>lupus</i> .	Hengst / <i>equus spado</i> , so verschnitten / <i>canterius vel cantherius</i> .
Hecknatter / <i>excetra</i> , Heckenrosen / <i>rosa canina</i> , <i>silvestris</i> , Heckschlan- ge / <i>vipera</i> , Heck / <i>dumus</i> , <i>dumo-</i> <i>fus</i> , <i>dumetum</i> .	Henne / <i>gallina</i> , junge Henne / <i>pul-</i> <i>lastra</i> , plura vide sub voc. <i>Gallina</i> .
Heerd / <i>focus</i> .	Hennenfobel / <i>gallinarium</i> , Hen- nemann / <i>gallinarius</i> , <i>pullarius</i> , Hennenfuß / <i>sardonias herba</i> , <i>stru-</i> <i>mea</i> , <i>ranunculus</i> .
Heerd grosses Vieh / <i>armentum</i> .	Herberg / <i>diversorium</i> , <i>diversorio-</i> <i>rum</i> , <i>diversoria taberna</i> , <i>hospiti-</i> <i>um</i> , der in der Herberg einkehrt / <i>diversor</i> , allgemeine Herberg / <i>pandocheum</i> .
Heerpaucken / <i>æneum tympanum</i> , <i>aheno tympanum</i> , <i>anácara</i> , Heer- horn / <i>lituus</i> , Heerwagen / <i>arcto-</i> <i>phylax</i> , fleiner Heerwagen des Himmels / <i>cynosura</i> .	Herbst / <i>autumnus</i> , der Herbstfrüchte Zeitigung / <i>autumnitas</i> , Herbstro- sen / <i>malva hortensis</i> , <i>molochea</i> .
Hefen / <i>fæx vel fex</i> , <i>fecis amurca</i> , im Essig / Del / Dinten / <i>crassa-</i> <i>mentum</i> .	Herdhache / <i>harpaga</i> .
Hest / <i>capulum vel capulus</i> .	Hersfürschießung / <i>germinatio</i> .
Hestgezeug / <i>instrumenta futura-</i> <i>rum</i> .	Hering / <i>halex vel halec</i> , in der Ton- ne / <i>conditanea</i> , <i>muriatica</i> .
Hestlein / <i>fibula</i> , Hestleinmacher / <i>fibularius</i> , ein- und aushesten / <i>fi-</i> <i>bulare</i> , <i>diffibulare</i> .	Hermelein / <i>mus moscovitius</i> , <i>Sar-</i> <i>maticus</i> , <i>mustela cythica</i> , <i>mus</i> <i>ponticus</i> , <i>Venetus</i> , <i>odoratus</i> , <i>pe-</i> <i>regrinus</i> , <i>mustela Alphina Norica</i> <i>scytala</i> , <i>vele</i> .
Heidelforn / <i>fagopyrum</i> , <i>panicum</i> .	Heroldstab / <i>caduceum vel caduceus</i> .
Heidenkraut oder Staub / <i>erica</i> , da sie wachsen / <i>ericetum</i> .	Herold / <i>caducifer</i> , <i>caduceator</i> , <i>fecialis</i> .
Heiligthum / <i>lipfana sacra pl.</i> Hei- ligthumkästlein / <i>lipfanotheca</i> .	
Heilwurk / <i>althea</i> , <i>hibiscus</i> .	
Heimisch / <i>cicur</i> , heimische Tauben / <i>columbæ cellares</i> .	
Heisere / <i>raucedo</i> , <i>raueitas</i> , <i>ravis</i> , heiser / <i>taucus</i> .	
Heizstube / <i>hypocaustum</i> .	
Helepartirer / <i>prætorianus miles</i> ,	

Herrenflüchtig / herifuga Herren- schenck / donativum	Hinterhalt / qui sunt in subsidiis, subsidiarius miles, subsidium.
Herrschung diecæsis ditio, des Vol- kes / democratia.	Hinterlauff des Hasens / lumbus leporis. (lumbi cervini.
Herzrohr / aorta, Herzwehe / cardi- algia, rotho stomachi, ders hat / cardiacus, Herzhittern / palpita- re, palpitatio, Herzfell / præcor- dia, pl. Herzblat / os ensiforme, Herzgrüble / ventriculus cordis.	Hinterschlegel / lumbi vervecini, Hintertheil des mittlern Leibes / na- tes, pl. podex.
Herzuneigend / acclinis.	Hintertheil des Hasen / lumbi leporis.
Heß / graculus, monedula, pica.	Hinwurff / peripsema, atis.
Heß, oder Jaghund / canis agitator ferarum, venaticus.	Hippocras / vinum nectareum, mul- sum primæ notæ.
Heu / fœnum, faules / mucidum, plura vide sub voc. fœnum. Heuschock oder Schober / meta fœni.	Hirn / cerebrum, hinter Hirn / ce- rebellum, Hirnschale / calva, cal- varia, cranium, testa capitis, Hirn- häutlein / meninges pl. Hirn- schalle / talitrum.
Heurathsnotel / instrumentum do- tale, Heurathsversprechung / sponsalia.	Hirs / milium, Welscher / panicum.
Heurig / hornotinus vel hornus.	Hirsch / cervus, Hirschfänger / fica venatoria, Hirschjemer / clunes cervini, jagbarer Hirsch / trimus aut quadrimus, Hirschhaut / ne- brina, pellis, nebris, idis, pellis, cervina, Spießhirsch / subulo,
Heuschreck / cicada, locusta, fleiner / attelabus,	Hirschkalb / hinnulus, catulus cer- vinus. Plura vide sub voc. venator.
Hendelbeer / myrtillus, myrtum vac- cinium, Myrtenstaud / myrtus.	Hirschkraut / dictamnus, dicta- mnum.
Hendnische Gilgen / hemerocalis,	Hirschjung / asplenum scolopendri- um, phyllitis, herba.
Hendnisch Wundkraut / costum, co- stus.	Hirtengesang / bucolica, pl. bucoli- cum carmen, Hirtenhäuslein / mapalia, Hirtenstab / pedom.
Hehlwurk / valeriana.	in Historien wol erfahren / polyhistor, oris (pulæ.
Hex / lamia,atrix, mulier malefice & volatica, pharmaceutria, faga, venefica.	Hiz / æstus, Hizblätterlein / boæ, pa-
Hieb / cælio.	Hobel / dolabra, Hobelein / dolabella, Schlichthobel / planula, Schrott- hobel / runcina, hobeln / dolare, fleissig hobeln / edolare, Hobel- banck / dolatorium, Hobelspân / ramentorium crines, schidia, æ, ium, assulæ.
Himmel / cœlum, Himmel oder Für- hang über ein Bett / conopœum, Himel über das H. Sacrament / umbellæ Eucharistiæ,	Hochenau / helciaria navis, Hoche- nauer / helciarii.
Himmelbrod / manna, himlizen / fulgurare, fulguratio.	
Hinde / cerva.	
Hinfallende Sucht / heracleus mor- bus, comitialis, caducus, lunati- cus, Herculeus, epilepticus, son- ticus morbus.	

Hochfraut/ anethum.

Hochzeitlied/ epitalamium, hymen, hymenæus.

Hockesbockes; Becherlein der Taschenspieler/ acetabula, pl.

Höfel oder Sauerteig/ fermentum.

Höflichkeit/ urbanitas, höflich/ urbanus.

Höle/ cavea, spelæum, spelunca.

Hölle/ tartarus, orcus, crebus.

Höllhafen/ lebes, vel cacabus caldarius.

Hönigthau/manna, Hönigfarb/melinus color, Hönigsaß/melligo, inis.

Höschel/ singultus, höscheken/ singultire, mit höschöck/ singultim,

Hof/ area, unter frehem Himmel/ impluvium.

Hofdienst/ palatina officia.

Hoffaß/ palatinum mancipium.

Hofnarr/ morio.

Hoffnung/ spes, ohne Hoffnung/ exspes.

Hoger/ gibbus.

Hohe Schul/ lycæum.

Hol/geholt/concavus, adj. Hölleisen/ scalprum cavatorium.

Holderbaum/sambucus,

Hollippen/ adorea cannæ.

Hohlköhl/ canaliculus, gefehlet/ mit Hohlfehl gemacht/ canaliculatus, Stäbel der Hohlfehl/striæ.

Holzriegel/ imbrex, icis.

Holzhacken/ caudicalis securis,

Holzscheider/ caudices ligni, fragmenta, segmina, ligna secta,

Holzflieben/cuneare ligna, Holzschlegel/ pavicula, tudes caudicalis,

Holzwerck/fabrica, Holzlege/ lignile,

Holzhütte/ lignarium,

Holzstoß/ligni strues, Holzmarck/ forum lignarium,

Holzschlager/ lignator,

Holzsammlung/ ligna-

tio, ins Holzfahren/lignari, bart

Holz/ lignum induratum/ abge-

standen/ emortuum, Holz im

Bau verfertigen/materiari, Holz-

fuecht/lignatores, Holzbock/ma-

santropus, Holztaube/ palumbus

vel palumbus, Holzhauff/um an-

jünden/pyra, Holzwurm/teredo,

collus, Holzwanß/tylus, Holz-

hacker/xyloromus.

Hopffen/ lupus salictarius, vulg. lupulus.

Horn/ cornu, Hörnlein an Sch-

cken/ cirrus, Hornblaser/ corni-

cen, Hörnlein/ corniculum, pluri-

vide sub voc. cornicen & cornu.

Die Aetz am Horn/ profubila.

Hornfisch/ acus, aci, buccinator.

Hornis/ crabro, onis.

Hornwerck/propugnaculum f. opus

cornutum.

Horseleuch/ æsculus.

Hosenband/ periscellis, idis. Hosen-

bänder/ fasciæ cruales, genual-

vincula, Hosenslicker/veteramentarius,

Hosensack/ funda.

Hosteisen/ artopta.

Hon/ fistuca, fistucatus adj.

Huche/trutina piscinaria.

Hucker/ propola.

Hudler/ dardanarius. Ulp anno-

flagellator, Hudelsgehind/ f. populi.

Huf/ ungula, Hufeisen/ solea ferrea.

Huffschmid/ equarius faber,

Hüfft/ coxa, coxendix, icis, femur

oris, femen, Hüftweh/ coxarum

morbis, ischias, ischiadis, ischia-

dicus dolor, ders hat/ ischia-

cus.

Hülffgeld/ collecta.

Hülffvölcker/ auxiliares, auxiliaris,

subsidiarii, subsidia.

Hülßen/ pericarpium, calyx, follicu-

lus.

ule : olim

(G+o+D): (G+o+D)

HTG : aHTHTG : a

a : : 8 : : 88 : : 8 : :

ule : olim

(G+o+D): (G+o+D)

HTG : aHTHTG : a

lus, operculum, operculamen- tum, filiqua, vagina, volvulus, was Hülsen hat/ filiquatus, Hü- lsenfrucht/ legumen, das sich ko- chen läßt/ coctile, das sich nicht leicht kochen läßt/ refractarium & contumex.	galérus, Huter/ pileo, onis, spitz- ger heidnischer Hut/ albogálerus, gebogener Stulp des Huts/ au- ricula pilei, Hutschnur/ redimi- culum, tænia.
Hüneraugen an Füßen/ clavi pedum, junges Hünlein/ pullaster, pulla- stra, Hünlerstanglein/ pullarium fulcrum, Hünlerdarm/ asine, asy- la, herba, Hünlerstall/ cors vel chors, itis, Hünlergedärm/ inte- stina gallinarum, gigeria pl.	Hyacinthblum/ hyacinthus, vac- cinium.
Hütten/ attegaia, æ, schlechte/ casa, tugurium, Hüttlein/ gurgustium, Hüttenrauch/ arsenicum, auri- pigmentum, pompholyx.	Hyssop/ hyssopus.
Hummel/ fucus,	J.
Humsen der Bienen/ bombus, bom- bilare.	Jacobsbruder/ conchiger.
Hund/ canis, Spürhund/ canis sa- gax, odoratus &c. Hündlein/ catel- lus, catella, catullus, plura vide sub voc. canis. Hundslauffen/ ca- tulire, Hundskuppel/ copula, Hundszwinger/ ergastulum can- um, Hundsbrem/ cynomia, Hundsmuck/ cynips, cyniphis, Hundszüg/ cynoglossum, Hundsz- dorn/ cynosbaton, Hundslaus/ ricinus, Hundsheer/ frangula, Staud/ rubus idæus, grosser Hund/ molossus, Hundsknoblauch/ ampeloprasum, Hundskürbis/ bryonia, Hundenzwinger/ ergastu- lum canum,	Jäger/ venator, Jägerhorn/ cornu venatorium, Jägerspieß/ venabu- lum, Jägertasche/ penna venato- ria, Jägergarn/ plaga, Jaghund/ canis venaticus, Jägergarn/ cas- sis, is, indago, inis, Bücher von Jagwerck/ cynegetica, pl. Jäger- zeug/ instrumentum venatorium, Jagtschifflein/ myoparo, onis, acatium, celox, ocis, liburnica.
Hundert Centner/ centussis, hun- dertfältig/ centuplicato, hundert- weis/ centuriatim.	Jäncker/ palla.
Hurd/ gerræ, crates.	Jätung/ runcatio, sarculatio, sarri- tura, sarritio. extirpatio, Jä- thauen/ sarculum.
Husten/ tussis, heraus husten/ extus- fire.	Jaherrn/ Senatores pedarii.
Hut/ pileus, pileum, breiter Hut/	Jahr/ annus, Jahrmarkt/ nundinæ, Jahr-Bücher/ annales, jährlich/ anniculatus, annótinus, plura vide sub voc. annona.
	Jaspis/ Jaspis, idis.
	Jauchart/ jugerum.
	Jbisch/ althæa, hibiscus, Jbenbaum/ taxus. (tyos.
	Je länger je lieber/ chamæpytis,
	Jerusalem's Blumen/ lychnis Chal- cedonia,
	Jgel/ Echnius, ericius, erinaceus, Jgelkolb, Echinata clava, Jgel- schranken/ ericius militaris, Jgelrüsel/ proboscis, idis,
	Jlluminiret/ cælaturæ pictor.
	Jltis/ ictis, idis, mustela silvestris viverra,
	Jmbis/ prandiolum,

Index V. Germanico - Latinus.

Jmenkraut / cerinthe, cithrágo, inis.	bum, halicacabus, vesicaria.
Jmmenwolff / merops, opis, apiafter.	Jungfrau / virgo, Jungfrau, Schán- dung / stuprum, Jungfräulein / virguncula.
Jmmenschwarm / examen apum,	Juppen / abolla, supparum, suppa- rus, item, summum velum.
Jmmen: Häuslein / favi, Jmmen: warter / mellarius, meliturgus,	R.
Jmmenstell / melitton, onis, Jm- menlast / pulities apum.	Rabbisfraut / brassica capitata, crambe.
Jmpffen / emplastrare, inferere,	Rabirabi / caulis edulis, f. capitatus, f. calirapus.
Jmpffung / emplastratio.	Rachel / testa, des Harns / matula.
Jndianischer Haan / gallopavus,	Refer / scarabæus, Roßkäfer / pilu- larius, Goldkäfer / cantharis, idis,
Jndianische Henne / gallina Nu- midica. Africano, Meleágris, idis,	unser Frauen Kule / cantharis ru- -
Jntel / tiára vel tiáras, æ.	Rämpfer / palæstrita. (bea.
Jngenier / machinator bellicus, ma- chinalis scientiæ peritus.	Räpslein / loculamentum.
Jngeweid / interánea pl. des Netzes / omentum.	Räs / caseus, Ort / da man die Räs macht / caseále, Räsmodel / casea- ria forma, Räsmilch / lac pres- sum, Rášhütten / lactaria of- ficina, geriebner Räs / caseus sco- binatus, descobinatus, Rasmol- cken / serum lactis. Plura vide sub voc. caseale.
Jngrün / chamædaphne, herba.	Rästlein / locus, voll Rästlein / lo- culatus, adj.
Jngwer / gingiber, eris, vel zingiber /	Rästlein an Bäumen und Früchten / nucamentum, panicula, panicu- lus, julus.
Jnhalt so kurz / breviarium.	Ralb / vitulus, Rälberbraten / assum vitulinum, Ralbfleisch / caro vitu- lina.
Jnstand des Krieges / induciæ.	Rahl / glaber, adj. Rahlkopff um die Stirn / recalvaster, Rahlheit cal- vities.
Jnstrumenthämmerlein / malleolus fidium temperator.	Ralch cæmentum, calx, angemach- ter intritum vel intrita, arena- tum, Ralchhütten / calatorium, Verkalchung calcinatio, unge- löschter Ralch calx viva, Pflaster- truhén / lacus, mortarium calcis,
Jnwohner eine Zeitlang / inquilius.	Ralchhofen / fornax calcaria, Ralch- brenner / calcarius.
Joch / jugum, Jochband / jugamen- tum, Jochriem / subjugum lorum.	
S. Johannis: Beerleinstaud / ri- bes, spina racemaria, S. Johan- neskraut / chamæpytis, tyos, hy- pericum, Blum / chrysanthemum vel um. S. Johanesbrod / Bochs- herndle / siliquæ, ceracia, orum.	
Jrdengeschirr / testa, vas fictile, fi- glinum testacium, Samium.	
Jrrlichtlein / ignis fatuus.	
voll Jrrthum / mendosus.	
Jrrgarten / labyrinthus.	
Jsabelifarb / gilvus, adj.	
Jubilierer / gemmarius, gemmarum mango.	
Jücken der Krätze / prurigo.	
J / so beschnitten / apella, Juden- schul / Synagoga, Judenleim / bi- umen, Judentürchen / halicáca-	

Index V. Germanico-Latinus.

Kalesch/petronitum, petorritū, essedum, Fuhrman darzu/essedarius.	rucarius, Karrensalb / axungia.
Kaldschmied orichalcarius.	Karst / bipalium, irpex, icis, rastrum pastinum, Karster/pastinator, pastinare, sarrire,
Kamm / Kämpel / Sträl / pecten, Kämmer carminare lanam, linum, Kämmlin / pectunculus, Kammacher pectinarius.	Karten / S. Charten.
Kammer / cubiculum, Kammerlicht / cubicularia lucerna, Kammerdiener / cubicularius, Kammergut / fiscus, Brautkammer thalamus, Nebenkammer / procoenium, der die Kammer inn hat/coenacularius, Kammergut / fiscus, principis ærarium, Kammerling/cubicularius à cubiculis, Kämmerherr/principi ab aurea clava.	Kartetschen / carminare lanam, linum, Kartetsche / plectrum vel pecten.
Kamm der Vögel / crista. (va.)	Kasse/scrinium, arca, Käßler/scrinarius, mit Eisen beschlagen/arca ærata, mit vielen Fächeln/arca loculata, dem der Geldkasten vertrauet/arcarius, Käßleinmacher/arcularius faber. (pala.)
Kampff / agon, Kämpfer / athleta, Kämpferbrod / coliphium, Kampff zwischen zweyen/duellum, Kampfrad/tympanum dentatum.	Kastner / granatius, Kast im Ring/Kastel / ælurus, catus, cattus, catta.
Kampfer / caphura, odoramentum Indicum.	die Kassen / tumuli s. aggeres propugnaculis imposita, Meerfak / cercopithecus, Genethfak / geneta, Zibelfak / felis zibethi.
Kanne / cantharus, dreymaßige / cantharus congialis, congiarius, Känthel / urceolus.	Kassenschwanz / equisetis, equisetum, herba, Kassensilber / magnes, etidis, mica.
Kannentraut / ferpyllum, Kannengießer / stannarius.	Kassenaugen / oculi glauci, cæsi, herbei, noctuini.
Kappaun / capo vel cobus, Kappaunstein / alectoria.	Kausen / emere, gern kausen wollen / empturire, Kauffbrief / tabulæ emptionis. Fürkauffer/pro-pola, grosser Waaren Verkauffer/magnarius, der aus dem Laden verkauft / prodola, des Kauffherrns / factor, institor, Kauffmannschiff / vectoria, navigia, kausfichtig / emax, der gern verkauft / vendax, das man verkaufen kan / promercialis, adj. das fail ist/venalis, das gängig / vendibilis, Menschen die fail sind / venalitii.
Kappe / capitium Ulp. cucullus, Doctor, Kappe / epomis, idis.	gefeuet / mansum, vorgekauft / præmansum.
Kappern / capparitis.	Kauf / asio, noctua.
Karbätscher / nervus bubulus.	Rebßweib / pallaca, pellex, icis.
Karsfrentag / dies parasceves.	Keder / esca piscium.
Karnier / sacculus, mantica.	
Karwochen / hebdomas major, hebdomas Christo patienti sacra.	
Karnifel / ramex, icis hernia.	
Karpff / cyprinus, carpus vel carpio.	
Karren / carrus, vectabulum, cisium, biga, cartuca, Kärner/carrucarius, cisiarius, Karrnroß/equus car-	

Index V. Germanico-Latinus.

- Reder**, Eisen die Nägel auszu ziehen /
ligula ferrea.
- anfiedern** / hamo escam infigere.
- Regel** / conus, Regelspiel / globii
lusorii, conimetulæ, trunculi,
die 9. Regel / metularum nove-
narius.
- Kehl** / guttur, gula, großkehlet /
gutturosus. (tum.
- Kehrsot** / purgamentum, retrimen-
- Reichen** / ergastulum, Reichenhüter /
ergastularius.
- Reile** / cuneolus, Reil etnschlagen /
cuneare.
- Mauerfell** / trulla.
- Keller** / hypogæum, apotheca, cella
mellaria, olearia, vinaria, Kelle-
rer / cellarius, promus condus.
- Kelter** vide Torckel.
- Kerbelseigen** / fiscina ficorum, pa-
latha.
- Kerbholz** / talea crenis incisa.
- Kerbleintraut** / anthriscum, chæ-
rephillum.
- Kern an den Früchten** / granum, an
den Nüssen / Nucleus, den Kern
ausnehmen / enucleare, exossare,
Kernigt / granosus, adj. Kern in
Nuben / nervi, filamenta, crines,
Kern der Burger / flos civium,
- Kerk** / lychnus, Kerkenstock / can-
delabrum, lychnuchus, mit viel
Dache / lucerna polymxos,
Wachskerz / cereus, Unschilt / se-
bacea, candela, Kerkengießer /
cerarius fusor, Kerkenstock / spiræ
cereæ, conspirati cerei, cereus
glomus.
- Kessel** / ahenum, cacabus, Kesselein /
cacabulum, Kesselgestell / corti-
nale, Kesselschmieds, Hammer /
marculus, Kessler, faber Kessler,
gesind / contribules ærarii.
- Kesten** / castanea, glans Sardiana,
- Schale** / putamen, corium, echi-
nus, calyx, Kästenbraun / puni-
ceus color, spadix, spadiceus.
- Kette** / catena, gefettet / catenatus,
mit Ketten zusammen gebunden /
catenatio, Kettlein / catenula,
Kettenring / hamus, Kettenhund /
catenarius canis, gulden Ketten /
torquis, murenula, torquatus, adj.
- Reucher** / asthma, asthmaticus, feu-
chig / suspiriosus.
- Reul** / cuneus, in Figur eines Reuls /
cuneatim.
- Ribiß** / parrha.
- Richer Erbs** / cicer, cicercula.
- Rin** / mentum, Großknet / mento,
onis, Rimback / mandibula, ma-
xilla.
- Rien** / assulæ pinastri, cremium,
Span / pinæ tædæ, Rienruß / atra-
mentum tectorium.
- Ries** / glareæ, Riesicht / glareosus,
adj. calculosus.
- Rieselstein** / calculus silex.
- Rimmichlehrer** / camineuta.
- Rind** / infans, puerulus, saugend / la-
cteus, Rinderschul oder Stuben /
pædagogium, ohne Rinder / im-
proles, Rindsmahl / natalitium
epulum, lustricum, Rinderblat-
tern / pituitæ ereptiones / mitsau-
gend Rind / puer collactaneus,
Rind nach seines Vatters Tod
gebohren / puer posthumus, im
hohen Alter des Vatters / procu-
lus, langsam geboren / cordus,
frühgeboren / lucius, am Morgen
geboren / manius, mit den Füßen
voraus geboren / agrippa, mit
krummen Armen / ancus, von un-
gleichen Eltern hybrida, unehlich
geboren spurius, nothus, incerto
patre natus, Mißgeburt / abortus,
Kinderhaus / curotrophium, Kin-
der,

Index V. Germanico-Latinus.

derlehr / catechesis, Kinder müs-	Klee/trifolium, dreyfach/trifolium,
lein / athera, Kinder, Docken-	Er fleibet / carptim edit, modici
werck / crepundia, pl. Kinder,	cibi est.
schrecker / manduco, onis, mandu-	Kleid / vestis, vestimentum, gestick-
cus, Kinderwerck / ápinæ / pl.	tes / cento, centunculus, unge-
Kinds magd / getraria ancilla, in-	fleidet / investis Kleiderpußer /
fantaria, Kindsblattern/vari, va-	mango, onis, Kleiderwurm /
rioli, ethymata, pl. tum, Kinder,	blatta, tineæ. Plura vide sub voc.
wiegen/infantaria supellex Kind-	vestis. Kleidermeister / vestiarius,
betterin/ puerpera, Kindbett/pu-	Kleiderkammer vestiarius, Klei-
erperiū, Kindergeschrey/ vagitus.	derkasten / arca vestiaria, Kleider-
Kirchen Probst / œconomus Eccle-	hüterin / vestispica, Kleiderhü-
siæ, Kirchportal / propyleum,	ter / vestispicus, gulden Stuck /
Kirchenstock / gazophylacium,	vestis Attalica, mit Blumen und
Kirchweyh / templi dedicatio,	Bildern / picta, phrygia, mit
consecratio, encœnia, pl. Kir-	viel Farben/ polymita, mit Bor-
chendien / sacrilegus.	ten versehen / segmentata, gefaltet/
Kirren / stritor.	gewässert und rauschet / undans
Kirsch/ cerasum, schwarz Kirsch/ a-	mit Ermeln / manicata, bis auf
ctum. Plura vide sub voc. cerasum.	die Knochen/ talaris, voller Fleck/
Kistler/ Schreiner / capsarius, scri-	pannucia, æ.
niarius.	Klein-äuglein / lucius vel ocella.
Kläger / actor, Klag / actio.	Kleinod / cymelium.
Klafter/ orgya, vel orgyia, Klafter-	Klepper / vide Zetler.
holz / orgyia lignorum.	Kletten / lappa.
Klaggesang / epicedium, nœnia.	Kleyn / actus, aceris, furfur, wie
Klaiben oder Kleiben linere, gluti-	Kleyn oder von Kleyn / furfu-
nare, lutari, Beflaibung mit	rosus, acerosus.
Gummi / guminitio.	Klingenschmied / xiphopœus, ma-
Einem ein Klämper anheften/ con-	chæropœus, Klinge / veru, ensis,
vitium in aliquem dicere, labem	lamina.
alicui aspergere.	Das Klinglen/ tinnitus, Klingelwerck/
Klamme/ retinaculum, retinaculum	tinnimentum, Klinge / tinnabu-
ferreum, s. uncus ferreus.	lum, das Klinglet/ tinnulus, adj.
Klammer/ commissura, compages,	Klipp / lapis redivivus, veteranus,
fibula, jugamentum, plumbatura.	Vitruv. der schon gebraucht wordē.
Klappern / crepitare, Klapperer /	Klitterwerck / futile opus.
locutulejus. (erraticum.	ein Klitterling / oder Pfitterling /
Klapper-Rose / anemone, papaver	homo infirmæ valetudinis.
Klaret / melicratum, hydromeli,	Klob / ames, itis, clamus aucupa-
aqua mulla, item, tuba acuta.	torius.
Klasen / enger Eingang / fauces.	Klöpperlein / crepitaculum.
Klau oder Klatte / unguis, ungui-	Kloppholz des Schusters / tudes,
culus.	itis, mateola.

Index V. Germanico-Latinus.

Kloß / massa, truncus, Kloßlein / massula, Kluft / rima, so sehr groß / chasma, atis, Klüftlein / rimula.	Knorren von Bäumen hauen / abno- dare, Knorren an Gleichen / nodi articularum, Knorr des Baums / nodus arboris, tuber.
Klumsen / rima, Klumslein / rimula, rimosus adj.	Knittelsrass / fustuarium.
Klupper / Mauleisen / Biß des Pfer- des / postomis.	Knobal / cadmia metallica.
Knab / puer, Knaben , Unterweiser / pedagogus, pædotriba, Knäblein / puerulus, Knabenfraut / satyrion.	Knobelwagen / vide Wagen.
Knebelbart / mustax, mustace, my- stax, mystace.	Kochen / coquere, Koch / coquus, co- cus, das sich kochen läßt / cocti- bilis / Sudelfoch / cocus nundina- lis, Kochlöffel / tudes, itis, tudi- cula, tutellum, Köchle / Kochbub / cocculus, vocarius.
Knebelspieß / venabulum.	Köcher für die Bögen / corytus.
Kneip der Schuster / falx sutoria, si- cillum, sipillus, smilium, sicillum, facula,	Köhl / beta, brassica, gepflanzt / fa- tiva, breiter rother Köhl / cum- na, lævis, rubra, wild Köhlkraut / buprestis, idis.
Kneten / depfere.	König / rex, Königin / regina, Bice / König / prorex, Königlein / regu- lus, Jaunkönig / tochilus.
Kneul Barnfaden / glomus, i, eris.	Königsfron / corona imperialis, Kö / nigsblum / pœonia.
Knie / genu, der die Knie eng bey- einander hat / compernis, Knie / bänder / genualia vinnula, Knie / ingeniculari, Kniescheibe / mola genualis, patella, Kniebeug / po- ples, itis, hinter Kniebieg / suffra- go, inis.	Kohlwurk / bulbos, runde Wurk wie eine Zwiebel.
Knifelholz der Schuster / radula, striata.	Kolbe / clava, Kolbenträger / clava- tor, Kolb damit man heimleuch- tet / laterna obelisco præfixa,
Knirschen / stridor.	Kolbe von Mosrohren / typha,
Knoblauch / allium, da Knoblauch / wächst allietum, Knoblauchsup / pe / jus alliatum, plura vid. sub voc. allium.	Koldern / jurgari.
Knoden um die Gleich / condyli, der grosse Knoden hat / scaurus.	Kole / carbo faxeus, Kolschwarz / anthracinus color, Steinkol / car- bo faxeus, Kolhütten / carbona- ria, Kolosen / carbonaria fornax, Kolbrenner / carbonarius, Kolen / höchtlein / lucius carbonarius bu- tyro inunctus, Kolmais / fringil- lago, Kölel / carbunculus, bren- nend Kohl / pruna. carbo vivus, candens.
Knöchel der Füße / talus.	Kon / mucor in vino, mucidus, adj. mucescit vinum.
Knödlein / globuli farinarii, offella, offula.	Kopff / caput, Flein Köpfflein / capi- tellum, capitulum, Haupttruch der
Knocken / cossim sedere, incoxare.	
Knopff / nodus, offendix. an der Hut- schnur unaufslölicher / nodus gor- dius.	
Knöpfe des Wammes / globuli, cla- noduli,	

Index V. Germanico-Latinus.

der Weiber/ capitium, Kopff/die	Krät/ unguis, falcula.
in Gebäuen für die Mauer aus-	Krân/ raphanus, geriebner/ scobina
gehen / proceres, mutuli, capita-	raphani majoris, Krânbrûhe/ jus
trabium, Kopffleisten an der Thür	ex amygdalis & raphanis cōtusis.
antepagmentum, Großkopff/ ca-	Kröpflein/ offella, offula.
pitio, Kopffsteuer/capitatio, Kopf	Krâse/ scabies, petigo, inis.
zu etwas neigen / conquinescere,	Krafft/ vigor, Krafftmehl/amylum.
Kopffgeld/exactio capitium, ohne	Krafftbißlein/ scitamenta.
Kopff / acephalus.	Kragen/ collare, gespißter/ segmen-
uppel der Hund/ numella.	tatum, plura vide sub voc. collare.
orb / corbis, calathus, cōphinus,	Kramerdeck / cadurcum, Kramer/
Körblein/calatiscus, geflochtener/	institor, Kramerladen/institoria
qualus, Körblein/ fiscella, fiscina,	taberna, schlechter Kramer / mi-
Körbmacher / cophinopœus.	nutarius mercator, gar schlechter/
orn so rein/ ador, indecl.	frivolarius, Kramerwaag/ libra
ornblum/lychnis, idis, Kornblum-	mercalis.
lein so blau / cyanus, Korngabel/	Krammetbeer / juniperi baccula,
merga, Kornschauffel/ rutrum,	Staud/ junipetus, Krammetsvo-
rutellum, Kornrosen/ caltha, gi-	gel/ turdus.
thago, inis, papaver erraticum,	Krampffader/ varix.
Kornwanne/ventilabrum, Korn-	Krampffisch/ torpedo.
falter / cumera, allerley Korn /	Kranich / vipo, grus, ciconia, avis
far, rein sauber Korn/ far odore-	palamedea.
um, plura vid. sub voc. farinarius.	Krankheit/ morbus, anhangende/
Kornhülse / gluma, Kornkaste /	morbus fonticus, daran einer stir-
granarium, Kornwurm/curculio	bet/der ander nit/ anceps, schwer-
vel gurgulio. Vid. Kocken/Weiß/	mend / palabundus, bald aufreis-
Korngarb / merges, Kornstadel/	bend/acutus.
horreum, bestes Korn/ filigo, ro-	Krankenspittal / nosocomium,
bus, i, Kornmesser/ mensores fru-	Krankenwarter / nosocomus,
mentarii, Kornsack / saccus fru-	Krankenstube/ valetudinarum.
mentarius, Kornstreichholz / ho-	Kranz / corona, allerley Dinge /
storium, radius.	daraus man Kränze macht / co-
ortelatsch / fica brevior gladius.	ronamentum, Kränzelblum/ co-
osten/ gustatus, gustus.	ronaria herba, Kranz aus aller-
ot/ lutum, mit Roth überstreichen/	ley Früchten/pancarpiæ pl. Kranz
delutare, oblimare, Rothlach /	von Blumen/ corona pacilis, no-
lacuna, volutabrum Rothschau-	xilis, zusammengehefft / futilis, die
cke/ gaufape. (fel/ pala.	Bündel an Kränzen / lemnisei,
krächsen/ ærumna, æumnula, fer-	tæniæ, ein rund Werck wie ein
culum, institorum.	Kron/ coronarium opus.
Krâhe/ cornix, cornicula, schreyen	Krapff / placenta farta, Kröpfle /
wie eine Krâhe / cornicari, Krâ-	pastilli, globuli aromatarii.
benfuß/ coronopus, herba.	Kraspeln/ crepitare dentibus.

Kraß

Index V. Germanico - Latinus.

Krazbürsten / scopula rasoria,
Krausen / culullus, trulla fictilis, mit
 einer langen Handhab / carche-
 sium, **Krausle** / modiolus.
Krausmünz / balsamita.
Kraut und Loth / tormentaria fartu-
 ra, pulvis nitratus, tormentarius,
 tormentalis, pyrius, fartum vel
 fartura ballistarium.
Kraut / herba, **Eskraut** / olus Kräut,
 lein / olusculum, **Krautmarckt** /
 oliotorium, plura vide sub voc.
 herba. **Kraut, Suppe** / jus herbile,
 herbaceum, oleraceum, grün
Kraut / olus coctivum s. conci-
 sum, **Krautmann** / olitor, **Kraut** /
 das alle Kranckheit heilet / pana-
 ces, is, vel panacea, **Kräuter** / so
 man aus Essig isset / acetaria, pl.
Kräuterbuch / anthologica, **Kraut** /
 wurm / bruchus, eruca, **Krautsten** /
 gel / caulis, **Kraut, Wurm** / mit vie-
 len Füßen / millepeda, hirsuta, cen-
 tipeda.
Krebs / cancer, **Meerkrebs** / camma-
 rus, **Krebscheer** / acetabula, chelæ,
 pl. Plura vide sub voc. cancer.
Krebscirckel / tropicus cancri.
Krebs oder Brustharnisch / cassis,
 idis, lorica, pectorale.
Krebskranckheit / carcinoma, car-
 nioma.
Kreiten / creta, cretula, mit Kreiden
 geweist / cretatus.
Kreis / circulus, gyrys, vel girus, um
 dem Mond / halo, onis, **Grais um**
 die Sonne / parelium.
Kren / raphanus major.
Kreß / nasturtium.
Kres / intestina ovium, ovilla inte-
 ranea, in vitulis & hœdis, pätices,
 pl. intestina pelliculata, **Kres am**
Hembd / patagium, **Kres aus** /
brechen / ordinare plicas seu fi-

nus petagii, **Kres mit Spitzen** /
 collare segmentum, gefalten / ru-
 gatum, striatum, plicatum.
Kreßling / gobio, gobius fluviatilis.
Krese / icabies, scabiosus / das Zu-
 cken / prurigo, pruritus.
Kriech oder Pflaum / prunum, pru-
 nus, der Baum.
Kriechen / reptatus, reptare.
Krieg / bellum, **Kriegskleid** / abolla,
Kriegslager / castra, pl. **Kriegs**
schultheiß / prætor capitalium re-
 rum, **Kriegs, Lob** / dorea, **Kriegs**
richter / prætor castrensis, **Kriegs**
gürtel / cingulum, baltheus, bom-
 bycinus, sericus, **Kriegs, Ord**
nung / acies, ein ziehendes / reisen
 des Kriegsheer / agmen, Flüge
 der Kriegs, Ordnung / ala
Kriegsrüstung / apparatus belli-
 cus, **Kriegshülff von Bundesge**
nossen / auxilia, **Krieg ordentli**
ankündigen / clarigatio, clarigare
Kriegsleute zu Schiff / classarii
Kriegs, Erpressung / collectæ mi-
 litares, collatitia pecunia, contri-
 butiones, **Kriegsgesellschaft** /
 cmoilitiū, **Kriegswagen** / covinus
spizige Kriegsordnung / cuneus,
Kriegsbot / facialis, **Kriegs, An**
lauff / impressio, **Kriegs, Baumei**
ster / machinator, **Kriegsherr** / sum-
 mus imperator belli, vornehm
Kriegsheld / Strategus, Architra-
 tegus, Dux exercitus, **Kriegs, Se**
cretari / scriba prætorianus, ca-
 strensis auctoratorum, **Kriegsge**
richtschreiber / Dicographus ca-
 strensis, **Kriegs, Commissarii** /
 quæstores castrenses, inspectores,
 curatores primarii, **Kriegskünst**
ler / machinator bellicus, machi-
 nalis scientiæ peritus, **Kriegs, Ar**
ticul / leges militares, castrenses,
 Kriegs

Kriegs-Verpflichtung/sacramen- tum militare, Kriegsheer/ exer- citus, plura vide sub voc. miles.	Krucken / grallæ, grallator, der auf Stelken geht. Kruck-Entlein / querquedula.
Einheimischer Krieg / bellum in- testinum, ausländischer / exter- num, verderblicher / interneci- num, exitiale, Kriegsschuß/ miles custos, Tutor datæ fidei, Kriegs- Schaden/ offensio belli, Kriegs- binden/ paludamentum, Kriegs- röcklein/sagum, sagulum, Kriegs- fahne/ signum, Kriegs-Sold/sti- pendium, Kriegslift/ stratagema, Kriegs-Oberster/ strategus, alter Kriegsmann/ veteranus, Kriegs- fahnlein / vexillum, Neugeworb- ner/ novitius miles, tyro, Kriegs- Schlacht / pugna, prælinm, sich unterhalten lassen / dare nomen militiæ, Kriegsgesell/ commili- to, commiles, commilitium, zu Wasser / copiae navales, geschri- bener Soldat/ auctoratus, dele- ctus, ausgemustert/exauctoratus, expunctus stipendiis, Evocatus, wieder erbetten zum Kriegen.	Krufft/ crypta.
Alt verdienster/ emeritus. gemei- ner Soldat / gregarius. freywil- lig/voluntarius, in Eil zusammen- bracht / subitarius, Doppelsöld- ner / duplicarius, Musterschrei- ber/ scriba auctoratorum, Quar- tiermeister / designator hospitio- rum, Wachtmeister/ excubiarum præfectus &c. Vide in voce miles.	Krug/ amphora, urceus, urceolus, der Krug schottert/ bilbit, Krüg- lein / sitella.
Kröpflein der Vögel/ vesicula gut- turis.	Krümane / tortus, us, Krummfuß / der die Fuß einwärts hat gedo- gen varus, auswärts / varius, Krümme des Schwibbogens/ab- sis, Umweg/anfractus.
Krös Darm / intestina pelliculata, ileon,	Krümmung / der Bogen am Rad / curvatura,
Kropff / struma, der ihn hat / stru- mosus.	der krumme Fuß hat / myscelus, vulgus, krummes Maul / os val- gum, sich krümmen / pandare.
Krospel / cartilago, inis.	Krummhorn / lituus, Krummhäl- sig / obstipus.
Krote / bufo, Krötenstein / cheloni- tis idis, vel chelonites.	Kuche / culina, coquina, Sudelku- che / coquina nundinalis, Kuchens- holz / cocula ligna, Kuchenmei- ster / archimagirus, Kuchenge- schirr / coquinaria vasa, Kuchen- magd/ focaria, Kuchenbret/ pla- thanus.
	Kuchen/ Kuchlein/ collyra, crustu- lum, placenta, Kuchleinbacher / crustularius, librarius, süßer Ku- che/libum. Plura vide sub voc. pla- centa Baurenküchlein/colyphium.
	Kugel/ globus, pila ferrea, plumbea glans, Kugel-Platz / sphæriste- rium, Kugeln / sphæris ligneis ludere, vel conos evertere, Ku- gelweis/conglobatim, halbe Ku- gel/hæmisphærium, Kugelzieher/ virga sphæromatica, Bleykugel/ glans plumbea, vel orbiculata poma, Kugelrund.
	Ruh/ vacca, junge Ruh/ bucula, tra- gende Ruh/ forda, horda, junges Rühlein / junix, icis, juvenca, bu- bile, Rühestall/ Rühhirt/ armen- tarius,

Index V. Germanico-Latinus.

tarius, bubsequa, bubulcus, was
Rúhhorn hat / bucerus, Rúhmel-
cker / bumulgus, Rúhaugen / buph-
thalmus, Rúhweiß / melampy-
rum, herba.

Rubiꝝ / gavea, avis.

Kübelstechen / ludi doliare.

Rühlend / refrigeratorius, adj.

Kühlfaßel / aquiminarium, echinus.
frigidarium.

Rümmich / cuminum vel cuminum,
cunila, Schwarz / melanthium.

Rånholz / pinus, pinea, pinafter,
Rån / tæda vel teda,

Kinnalein / cuniculus.

Kürbis / cucurbita, fleiner Kürbis/
cucurbitula, Plura vide sub voc.
cucurbita, cucurbitinus, ad.

Küpf. fulcra plauſtri arrectaria, das
Küpfgeſtell/ fulcrum, ſtatumen.

Kürissierer / cataphractus, cataphra-
ctarius, hoplomachus, loricatus,
gravis armaturæ.

Kürschner / pellio.

Ruß / pulvinar, pulvinarium, Ruß,
lein/ pulvillus, plura vide sub voc.
pulvinar.

Riſſenpfenning / cumini ſector.

Raſter / arcularius faber.

Rüttel / læna, supparum, supparus,
summum velum, Segel.

Rurten / cydonium malum, Rurten-
saft / cydonites.

Rütte / maltha factitia, verſüſſten /
malthare,

Einlung / titillatio.

Summet / jugum f. collare equo-
rum, helcium. (ria. §

umpſſ / fæniſecarum, theca coria-

Rundschafft / testimonium, Rund-
schaffter / exploratores, specula-
tores.

inflammator / technophylacium, &
cotheca.

Rupffer / æs cyprium, Rupffergrün /
ærugo, Rupfferschlag / squamæ,
æris squama, Rupffergeld / suba-
ratum, Rupffergeschir / æramen-
ta, pl. verzint / incoctilia, verſupf-
fert / æratus, Rupfferschmidte /
æraria officina, Rupfferschmied /
ærarius faber, Rupfferſtecher /
chalcographus, æris cælator, die
Kunſt / Rupffer zu ſtechen / ſcal-
ptura, æraria Rupffergeld / æroſa
pecunia, Rupffer in Blatten ge-
ſchlagen / æs malleatum, Rupffer-
waſſer / chalcanthum, Rupffer-
ling / lagenula ſiphunculata.

Rupfferstein / lapis ærarius, Kupfer-
Cyder / seps, sepis, Kupffer-
ling / æreolus, nummus æreus.

Kupler / leno, Kuplerin / lena, Kup-
leren / lenocinium, Kuppel des
Hund / copula, numellæ.

Kurzweilige Rede / acroama, atis.
 Kuß / basium, osculum, oscillum,
 suavium.

Rutschpferd / essedarius, Rutsche/
opertanea rheda, Rutschwagen/
rheda, Rutscher / rhedarius.

Duttelfleck / intestina minutatim
confecta, minuta ex intestinis.

Thymis / capella f. vanellus avis.
abung / refectio.

achs / esox, ócis, salmo, salitus.
ack der Mahler / lacca.

actucen/ lactuca crispa, cappadox.
ade / loculamentum, scrinium.

aden / invitare , ungeladen / invo-
catus,

aden/ taberna, verliehener/ taber-
na meritoria. Plura vide sub voc
taberna.

adung / lignei farturæ moduli l.
tubuli.

ndschaußel / rutrum vel rutellum
pulverarium.

Endstrecke/

Ladstecf / virga stipans f. stipatoria.	Laudgericht / dicasterium provin-
Lägel / lagena, laguncula.	ciale, Landherr / toparcha, dyna-
Lager / castra Lägerschlager / meta-	sta, satrapes, Laudsaß / municeps,
tor, geschlagen Lager / stativa.	Landfind / indigena, Land-Wein /
Lämeisen / murices.	vinum indigena, patrium, Land-
Lärmen / bellicum, Lärmen-Schall /	Straß / via regia, militaris, Land-
classicum, Lärmen blasen oder	Sprach / lingua vernacula, Land-
schlagen / ad arma conclamare,	Tafel / tabula chorographica.
blinden Lärmen schlagen / panico	Langer Mensch / longurio, Lange
excitare militem.	Stange / longurius, Lange Wurst /
Laggen / à pedibus, celeres circum-	longabo, onis.
pedes.	Laschen der Schuh / adstrigmentum.
Laib Brod / massa, orbis panis, pa-	Laseisen / phlebotomum, scalpellus
sta panis,	vel scalpellum chirurgicum, Lase /
Laich / piscium genitura, das La-	detractio sanguinis, scarificatio,
ichen / semen piscium, Laichen /	phlebotomia.
pisces ova generant.	Lastkopff / cucurbitula.
Laid oder Laidfrau / præfica, Laid-	Last / onus Lastschiff / corbita, navis
gesang / nœnia, lessus.	oneraria, Lastwagen / farracum,
Laim der Hafner / archilla, creta	Lastzieher / machinarium jumen-
figularis, mit Laim bestreichen /	tum, Lasttrager / palangarius, Last-
lutare, delutare,	thier / jumentum clitellarium,
Ein Laine oder Lene / fulcrum, fu-	dossuarium, sarcinarium, veteri-
stentaculum Bettstuhl / fulcrum	num, vectarium.
genuale.	Lasurstein / lapis cyaneus.
Laist / forma calcei, mustricula, vel	Laterntragee oder Macher laterna-
mustricola, Laistschneider / mu-	rius, lucernarius.
stricolarius.	Latten / assamenta, pl. tigillum &
Lamm / agnus, spat geboren Lamm /	tigillus, transtillum.
agnus cordus, vide plura sub voc.	Lattich / lactuca, grosser Lattich / la-
<i>agnus.</i>	ctuca capitata, sessilis, laconica.
Lamprett / lampetra, muræna flu-	Latwergen / ecligma, atis, illinctus.
viatilis, Pricke.	Lauben / compluvium, pergula, Laub-
Land / regio, Landherr / dynasta,	hütte / scena, Laubwerck / helix,
satrapa, Land-Vogtey / toparchia,	icis, Laubfrosch / calamita.
satrapia, Landbetrügereyen / stel-	Lauch / porrum, porrus, Lauchgrün /
lionatus, Landschafft / Beschrei-	porraceus color, Lauchfarb / prasi-
bung / chorographia, Landmesser /	nus color,
finitor, Landstreicher / agyrta, cir-	Laventel / lavandula, saliunca,
culator, Landsmann / contrerra-	Laveden / cantherii tormentorum
neus, des Landes ewig verwiesen /	bellicorum.
deportatus, Landsleut / popula-	Lauff am Rohr / tubus.
res, Landfahrer / erro vagabun-	Laufflein machen / modulos conci-
dus, Landgraf / comes provincialis.	dere, frangere.

Index V. Germanico-Latinus.

Lauffen/ currere, in die Bett/ cur- fura, Lauffgeld/ auctoramentum, Lauffgeld geben/ auctorare mili- tem, Lauffgraben/ accessus, fossa castrensis / obsidionales, accessus, fossa castrensis, obsidionales, ac- cessus fossiles viæ, innerlicher fos- sa intestina, Lauffgraben machen castra aggere cingere, vallatâ fos- sâ munire aggerem, fossam duce- re, den Lauffgraben eröffnen/ castrense vallum aperire, Lauff- graben aus der Stadt excursus obsessorum, Lauffplatz caradro- mus, curriculum, Schneller Lauf- fer / hemerodromus, Lauffen der Hund / catulire, catulitio.	Lederstreck / der Schuster / tenti- pellium.
Laug / lixivium, Laugasche / cinis lixivius & lixivus, einem ein rässe Laug gießen/acrem acculationem alicui parare, graviter aliquē de- ferre, gravi infortunio multare.	Leffel / cochleare, Laimleffel / ligu- la, spatha, Kochlöffel / tudicula, Lefflen/ procare, Leffelgans / pla- tea à rostri latitudine, quibusdam pellicanus.
Laugnung / negantia æ, Cic infica- tio.	Leffzen / labia, labium, labrum, der grosse Leffzen hat / chilo, onis, labeo, kleine Leffze / labellum.
Laus / pediculus, lausig / pedicofus, Lausucht phthiriasis, pedicularis	die Schöble einlegen / humare ta- leas, eingelegte arbeit/opus musi- cum, mosaicum, segmentatum, picturatum, sculpturatum, vermi- culatum.
Lauten / chelys, lyræ, testudo, inis Lautengesang / carmen lyricum Lautenist/lyricen Lautenmacher/ plectropæus.	Legstein im Gebein / corium, late- rum ordines.
Leberkraut/ hepatica, lichen, Leber- fleck/ lentigo, ders hat/lentiginos- us, Leberfarb/ mustelinus color, Leberwurst / tomacula, tomacia.	Lehen/ feudum, Burglehen/ feudum urbanum, Lehengut / emphiteu- sis, beneficiarium prædium, clien- telarius fundus, emphiteuticus ager Lehentrager / emphiteuta
Leckwerck/ ecligma, atis, Leckzelten/ libum, Leckzelter/ libarius, pistor dulciarius, Leckfuch/panis dulcia- rius.	Lehenacker / scripturarius ager, Lehenmann / cliens fiduciarius, beneficiarius, Lehen, Probst/ scrip- turæ magister, Lehenschreiber / scripturarius.
Leder/ corium, byrsa, so lind/ aluta, alutarius, Ledergerber / subactor coriarius, corii subactarius, Zapffleder / corium camelinum, Futterleder/ corium subdititium, alles Lederstücklein / corii minutia,	Lehnstreck / scipio. Lehrgedicht / apologus. Lehrgeld/ minerval, erstes Lehrgeld/ isagogicum, Lehrjung / tyro.
	Leib / corpus, Leibeigner / manci- pium, verna, vernula, Erlassung der Leibeigenschaft/ manumissio, Leibel/ thorax manicis defectus, Leibrock / tunica.
	Leibgeding / jus emphiteuticum, usum fructum pacisci, Leibquardi- satellitium, Leibstraff / supplici- um capitale, Leibstuhl / sella fa- miliaris, Leibsbruch mit Ausge- hung der Därmer / enterocela, a, Leibschnüzen / circumpedes s. custodes sclopetarii, Leibhaftig besitzen/

besitzen / naturaliter possidere, tenere, Leibfarb / rufus, rufus color, purpurissus & fucus genarū.	Leiten den Dieb aus / æs feralis sonat, den Todten / funebris æris pulsus, die Spörleiten / æris clusilis sonus.
Leichbegängniß funeralia, Leichproceß / funeraria actio, Leich / funus, exequiæ, funebris pompa, Leichsalber / pollinctor, Leichträger / sandapilarius, Leichbegraber / vespillo, Leichrüstung / paratus funebris,	Leitstrick / funis aurigerius, des Leithunds / venatoria copula.
Leichtfertig / dissolutus.	Lemoni / limonium, vulgò malum citreum, hac tamen voce, limonium, quæ herbam significat, utitur Famianus Strada pro pomo citreo.
Leiden / pati / das nicht leiden kan / impatibilis, adj. patibilis, das leiden kan / das Leiden Christi / Christi patientis historia.	Lend / lumbi, Lendbraten / assum lumborum bovinorum, Lendenweh / lumbago, inis, ischias, adis, delumbare, die Lend abschlagen.
Seld auf Zins ausleihen / argentum foenori locare.	Lendgeld portuorum, da übel anzulenden / importuosus.
Leilach / lecticaria sindon, toral, toralium, lodix, icis, lodicula.	Lenz / ver.
Leimen / gluten, glutinum, glutinosus, viscosus Mundleim / gluten linctu molitum, Leimen / glutinare.	Leich / alauda, haubete Leich / cassita, galerita.
Leim mit Stroh gemischt / lutum paleatum, aceratum, stramentum.	Leichenbaum / larix, icis.
Leimrut / viscata virga. (tium.)	Leser / anagnostes, æ.
Leinwand / lutamentum, mit Leim bestreichen / lutare.	Letten / limus.
Leinentuch / pannus, Leinwand / linteum, so sehr zart / byssus, sindon, onis, gemeine tela, Leinweber / linteo, der mit Leinwand handelt / lintearius, Leinwandhandel / lintearia negociatio, in Leinwand gefleidet / linteatus Leinweberen / linnificium.	Leuchterträger / acoluthi, lychnus.
gelb Leinfrucht / linaria flava,	Levitensrock / dalmatica. (chus.)
Leiste / subscus, regula. gestammte Leisten / regulæ undatim striatæ.	Leutenant / Legatus, eines Generals / Propræfectus, Promagister, procenturio, succenturio.
Leiter / scala, Tragleiter / scalæ gestatoriae, Strickleiter / scalæ reticulatæ, solutiles, Wurffleiter / plicatiles Gegenleiter / erismate fultæ.	Leutscheu / misanthropus.
	Leudfapp / epomis, idis, funebris, cucullus atratus.
	Leuer / lira, grosse Leuer / barbiton, Leuergesang / carmen lyricum, Leuerin / fidicina, psalteria.
	Leysauff / arrhabo.
	Liberen / insignia.
	Licentiat der Rechten / prolyta.
	Liebstocklein / ligusticum, smyrnium.
	eigne Lieb / philautia, Liebhaber unterschiedlicher Künste / philologus, Liebhaber der freyen Künste / philomusus, Liebhaber / amasius, Liebsträncklein / amatorium poculum, philtum, Lieb zu vielen

Index V. Germanico-Latinus.

len freyen Künsten/ philomathia, philologia, Liebes- Eiferung / zelotypia.	Löffel/cochlear, Gießlöffel/ cochlear fuforium, Kochlöffel / cochleare coquinarium, Schaumlöffel / cribrarium, Löffelförblein/ fiscella, fiscina, Löffelzung / forceps cochlearis, Löffelfraut/ cochlearia, Löffelgans / pelecanus, pellecanus, pelicanus, pellicanus, plātea, à latitudine rostri.
Liechtbraunrot / molochinus color.	Löffelgeld/ lytrum.
Liechtbuger / emunctorium, Liecht- buß / fungus elychnii, Liecht- muck / cicindela, hepiolus, lam- pyris, idis, pyralis, pyrausta, Liechtschirm/umbraculum mem- braneum, chartaceum, rugatum, beim Liecht arbeiten/ lucubrare, lucubratio.	Lötung / plumbatura, ferrumen.
Liederlich / sublestinus, inutilis, per- functorius, frivolus.	Löwenfuß/ leontopodium, herba.
Lied/ carmen, so unkeusch/ carmen fescennium, Klaglied/epicedium, v. Klag,	Lohn / merces, was um den Lohn dienet / meritorius adj. Lohn des Ueberwinders / brabium vel bra- vium, Austheiler solches Lohns/ brabeutes, Lohn für die Wohlthat charisterion, um, verdienster Lohn salarium, Lohn des Arzts / so- strum, der Hebamm/ mæotrum, der Säugamm/ nutritia, orum, des Geleits / menytrum, für die Wohlthat / charisterium, für den Unterhändler/ proxeneticum, für den Obieger/ niceterium, für die Lehrnung/ minerval, Ehrenlohn/ honoratum, schlechter Lohn/ mer- cedula.
Liedlohn / merces.	Lorbeerbaum/laurus, Lorbeerfrant/ laurea, daphnoides, Lorbeerfränk- lein / laureola, Ort / daniel Lor- beer wachsen/ lauretum.
Liga / v. Verbindniß / fœdus, con- spiratio.	Los/sors, Loswerffung/sortitio, Los- werffer/ sortilegus.
Liegen auf den Rücken / supinus cu- batus, auf dem Bauch / pronus, Ausliegen/ abnoctare.	Losung oder Kriegswort/tessera mi- litaris, welche müssen die Losung wissen und aussprechen/ editores tesserae.
Lilien/ lilium, blaue Lilien/iris, idis, gelbe/iris lutea, schwarze/suliana, Liliendel / liniaceum oleum, Ort der Lilien/ liliatum.	Loth / semuncia, semuncialis adj. halb Loth/ filicus.
Lindenbaum/ tilia, aus Linden / ti- liaceus.	Lotterbett/ accubitus, anaclinteri- um, grabatus.
Linial/ regula, canon,	Lotterbub / scurra, scurrilis, scur- rati.
Linie/ linea, gerade/ recta/ krumme/ obliqua, Schneckenlinie/ spiralis.	
Linimenta, Gliedmassen / linea- menta.	
Links und recht / ambidexter,	
Linsen/lens, lentis, lenticula, wie ein Linsen gestaltet/ lenticularis, adj.	
Lippen / coagulum.	
Lispler/ blæsus.	
Lochvögel/ illices aves.	
Lochung/ illicium.	
Loden/ fabinum, item Zwilch/ Lode- rer/Zwilchmacher/fabanarius.	
Löchlein am Rien/ nyrappa.	

Luchs / lynx, lyncis, Luchsaugen / lyncei oculi, aquilini, milvini.	blinder Maus spielen / musca ænea, myinda, Mäusdörn / ruscus vel ruscum.
Luder / morticina caro.	Mähner / agitator jumentarius, die Mähne / juba.
Lügen / mendacium, Lüglein / men- daciunculum.	Magen / stomachus, Undaunung des Magens / cachexia, Schwacher Magen / languens, marcescens,
Lügner / halophanta vel holophanta.	Magen / languens, marcescens, der einen schwachen Magen hat / cacostomachus, Magenweh / ca- cochymia. Magenzeitlein / ma- lagma stomachicum, geschwach- ter / dissolutus, Magenlein / ven- tricus.
Lügenträger / sycophanta.	Safft aus Magensamen / opium.
Lümplein / linamentum, aus Fä- lein / carptum s. volsum, gescha- ben / rasile, linteolum, peniculus,	Mager / monogrammus, macilen- tus.
Lust / animabilis & spirabilis natura. so rein / æthra, Lust Erscheinung / meteora, pl.	Magnetstein / magnes. etis, sideri- tes, Magnet / sideritis magnes, lapis herculeus.
Lusttröhr / aspera arteria, der Keh- len / trachæa.	Mahler / pictor, Mahleren / pictura, gründen der Mahler / pictoria sublitio, Mahlerplatte / pugilla- ris assula, plura vide sub voc. pi- ctura, Mahlerfarben / pigmenta, Erhöhung in der Mahleren / emi- nentia, æ, Vertieffung / recessus.
Lumpenleut / homines abjecti & perditi, Haderlumper / penicu- lorum collector, pannuciaris.	Mahlschaz / arrha vel arra, vel ar- rhabo.
Lunde / fomes igniarius,	Majenblümlein / lilium convallium.
Lungensucht / peripneumonia, pul- monaria, phthisis, Lungenfraut / marrubium, Lunge / pulmo, Lun- gensüchtig / pulmonarius.	Majen von Blumen / servia.
Lurtscher mit den Füßen / attia.	Majoran / amaracus, Del daraus / amaracinum.
Lusthaus / diæta, etwas lustig / hila- rulus, hilarula, Lustschiff / phasæ- lus, Lustwald / nemus, oris.	Maise / parus, Kolmaise / parus ma- jor, Blau Maise / parus minor,
Gelust der schwangern Weiber / pica.	Maisel der Barbierer / cuneolus.
M.	Mahl / coena, Einstandmahl / coena aditialis. Plura vide sub voc. cæna.
Macarell / scomber vel scombrus, lacertus, piscis.	Malter / modii quatuor.
Macherlohn / manupretium.	Malvasier / vinum Arvisium, Chium, Creticum.
Macfel / macula.	Mals / byne, hordeum tostum.
Maculatur / charta emporetica, segestria, pl.	Mandelbaum / amygdalus, Man- deldorten / libum amygdalinum.
Made im Fleisch / termes, terminus.	
Mäder / foenifeca.	
Mähne / vectura, vehes, abmähnen / jumenta labore conficere.	
Mährleinträger / nugivendus, nu- gigerulus.	
Mäusfarb / murinus color, Mäus- foth / muscerda, Mäusfalle / mu- scipula, Mäuslein / nausculus,	

Index V. Germanico-Latinus.

Mandelmuß / pulicula amygdalina, Mandel mit Zucker überzogen / amygdala, saccharata.	moreus, da viel Marmel ist / marmorosus, gespreckelter / ophites, rother / porphyrites.
Mandelnuß / nux Græca f. Thasia,	Marschall / præfectus prætorii, magister aulæ.
Mandeln / tonsillæ.	Marsstaller / equinarius, hippocomus, Marstall / equile.
Mandelaeschwulst / inflammatio tonsillarum, inflatio, ulcus.	Martersaul / stella viatoria, pila viatoria.
Mang / fullonica, politura, torcular, torcularium, torculum, dar zu gehörig / torculus.	Martinsgang / martinalia,
Mangolt / beta, Wild Mangolt / auricula muris, Holz Mangolt / limonium.	Marrbruder / gladiator factionis Martianæ.
Mann / vir, Mannsrock / toga, Man gegen Mann fechten / viritim dimicare, Mannsbegierig / virofa mulier, Mannstreu / eryngium vel on, herba, Mannbar / puber.	Marzepan / panis saccharites.
Mantel / mantellum vel mantelum, pallium, Mantelein / palliolum, bemanteln / palliare, bemantelt / palliatus, Regenmantel / penula, Pilgermantelein / penula scortea, Einem den Mantel zerreißen / penulam scindere.	Maß / modulus.
Mappe / Tabula geographica.	Masen des Leibes / nævus.
Marcepan / saccharites panis.	Maßstab / radius geometrarum, regula,
Marder / martes.	halbe Banrische Maß / sextarius vini, drehmäßige Ranne / cadus congiarius.
Mariendistel / chamæleon, spina alba, Marienröslein / lychnis, idis, rosa Mariana.	Maß / metrum, Maßrahm der Schuster / regula calcearia.
Marck / medulla, im Holz / pulpa.	Maßholderbaum / acer, platanus, das davon ist / acernus aaj.
Marck / forum, mercatus, Marckgraf / limitaneus comes, præses limitaneus, Marcketenter / circulator castrensis, mercator annonarius, negotiator militaris, Märckeln / empturare.	Maßlieben / bellis, idis. flos.
Marckstein / lapis finalis, Jctis, terminalis, limes, itis.	Maßtirbaum / lentiscus, Maßtir / refina lentisci, lentiscina, lentiscinus, adj.
Marmel / marmor, so weiß / lapis parius, gespreckelter / porphyreticus, Befegung aus Marmel / marmoratio, von Marmel / mar-	Maßkorb / corbita, Maßbaum / malus, Segelstang an demselben / antenna.
	Maßtung / fartura, sagina, Maßdarm / intestinum rectum, Maßstungsbrocken / offa, Maßstall / saginarium, mästen / saginare,
	Materialist / aromatopola.
	Matraße / culcitra lanea vel tomentitia, matta, storea, vel teges, etis
	Matricl / album.
	Mauer / murus, das zwischen der Mauer ist / intermurale spatium, Mauer von Steinen ohne Mergel / maceria. Plura vide sub voc. murus, Mauerbrecher / aries, exostr

stra tormentum murale, f. obfi-
dionale, Mauerhruch/ ruina mu-
rorum, Mauerkrant/ helxine,
Mauerspecht/ picus murarius,
Mauerkrantz/pinna, Maurez/cæ-
mentarius, Mauerfästlein/ ri-
scus, Mauerbanck/ scabellum
murale.

Maulbeer/morum, Maulbeerbaum
morus, Maulbeerfeigenbaum/
sycomorum,

Maulesel/ mulus, mula, fleiner
Maulesel/ hinnulus,

Maulkorb/ capistrum. chamus, das
ein Maulkorb anhat/capistratus,
großmaulet/ bucco, bucculentus
mit grossen Lefzen/ labeo, chilo,
dem die Zähne weit herfür ble-
cken/bronchus vel brochus, frum-
mes Maul/ os valgum, der ein
langes Kien hat/ mento.

Maultasch/ alapa, Maultaschen
geben/ depalmare.

Maulthier/ burdo.

Maultrummel/ crembalum,

Maulwurff/talpa, Maulwurffhauf-
fen/ grumus talpæ,

Maurachen/ spongia, spongiola.

Mausfalle/ muscipula, das Hölzgle
an der Schnur/ obex, das frum-
me Eisele/daran das Aefß/ uncus,
Spizmaus/ forex, icis.

die Maus am Arm/ musculus, mu-
sculosus, starcke Fleischmaus/ to-
rus, lacertus, lacertofus, blinde
Mauspiel/ myinda,

Mautner/exactor vectigalium, por-
torii, telones.

Mayerhof/ villa, Mayer/ villicus,
villica.

Meel/ farina, grob Meel/ cretura,
Meelsieb/ cribrum farinarium,
Meeltrog/ maetra, Meelbeer-
staud/ paliurus, Meelwurm/aca-

rus, pistrinaria blatta, Meelbeut-
ler/ pollintor, Meeltbau/robigo,
vel rubigo, Meelschauffelein/ ru-
trum, auserlesen Meel/ simila, si-
milago, flos, pollen, geröst Meel/
polenta, Gerstenmeel/farina hor-
dea, Habermeel/avenaria, Krafft-
meel/ alica, amyllum.

Meer/æquor, mare, Arm des Meers/
da das Wasser ab, und zulaufft/
æstuarium, An, und Ablauff des
Meers/ æstus, unruhig fließend
Meer/ euripus, Meeres, Enge/
fretum, Meer, Rauber/ pirata,
Meerhafen/ portus, Meergras/
alga, Meerbarben/ mullus, das
grosse/ weite/ wilde Meer/ occa-
nus, Meerschwalben/ apodes,
Meerfrebs/ pagurus, astacus,
cammarus, Meerhafen/ ostium
portus, Meerschlacht/ nauma-
chia, prælium navale, Meerrau-
ber/ pirata, Oberster der Meer-
Rauber/ archipirata, Meerfisch/
piscis pelagius, Meerschneck/mu-
rex, ostreum vel ostrea, gebogen
wie die Meerschnecken/ murica-
tim, Meerschnecken Schale/ o-
stracion, um, gespißte Meermu-
schel/ buccina, Meerahl/muræna,
Meerfrebs/ camarus, Meerfisch
mit grossen Augen/ melamurus,
Meerfah/ cercopithecus, Meer-
grün/ venetus color, Meerfahb/
phoca, Meerschwein/ hystrix,
Meerrettig/ raphanus major,
Meerspinne/sepia, Meerschäum/
salis spuma, falsa aspergo, inis,
Meer;wibel/ scilla, squilla, Essig
daraus/ acetum scilliticum,
Meerschopf/sinus, Meerfahb/ vi-
tulus marinus, Obrister im Meer/
architalassus, præfectus classis.

Meerfahb/ phoca

Index V. Germanico-Latinus.

Meergras/alga.	Mertel verwerffen / trullissare, trullissatio. <i>Vitr.</i> alias incrustare.
Meerspinne/ loligo.	Merzenblum/ hyacinthus, primula veris.
Meil/milliare, milliarium, Deutsche 4000 passuum, Welsche 1000 passuum, Niederländische / leuca 2000 passuum.	Mesner/ æditimus, ædituus.
Meise / parus.	Mespil / mespilum, Mespelbaum / mespilus.
Meißel/linamentum, gedrehet/tortile. Item scalprum fabrile.	Messer / culter, Messerscheid / theca cultraria, cultellaria Messerschmid/cultrarius, machæropeus, plura vide sub voc. culter & falx.
Meister Hämmerlein / citeria effigies, larva mimici masculi.	Messgewand/ casiola, Isidoro, Vestis sacifica, sacrificalis.
Meisterfuch / archimagirus, Meisterstück machen / specimen artis edere.	Messing/ æs coronarium s. orichalcum.
Meisterwurz/ laserpitium,	Messopffer / lithurgia.
Melber/ farinarius propola,	Messruthe/ radius, 10 Schuh lang/ decempeda, von 6. Schuhen/ peritica, Messer / decempedator.
Melckfuh / bos lactaria.	Metall von Silber und Gold / electrum, Metallschaum/ scoria.
Melissen/ apiastrum, Melissenkraut/ melissophyllum vel on, apiastrum.	Meth / hydromeli, melicratum, Weinmeth/promulsis, idis, Methsieder/ promulsidarius.
Melonen / melopepon, onis, pepo.	Metz/ scortum, prostibulum.
Melten / atriplex.	Metzen / modius, das einen Metzen hält/ modale vas, halber Metzen/ semodius,
Mengelmurz/ lapathum.	Metzger / lanio, lanius, Metzge/ laniena, lanarium, lanea.
Mennig / minium, sandaraca, vel sandaracha factitia.	Mieder / colobium fœmineum, mammillare.
Mensch/ homo, Menschlein homulus, homunculus, Menschenfresser/ anthropóphagus, Menschen Diebstal/plagium, Menschendieb/ plagiarius, Menschenhaut/ exuviae, Menschenst/ merda.	den Baum vom Mieß säubern/ emulscare arborem.
Mensur nach dem Tact / ad modos canere.	Milbe im Wachs/ acarus.
Mergel/ creta fossitia, marga,	Milch/ lac, Milchgeschirr/ camella, dicke Milch / coagulum, Milchrahm / cremor lactis, flos lactis, Milch, Marck / forum lactarium,
Mertelkast / alveus calcarius, erstangemachter Mertel/ arenatum, intrita vel intritum, maltha,	Milchmaul/ galactopota, Milchfladen / intritum ex ovis & lacte, das Milch giebt/ lactarius, Milchsuppe/ lactarium jusculum, Milchspeisen / lactaria pl. lacticinia,
Mertel rühren/arenatum, Mertel / cæmentum, calx arenata, subacta, Mertelband / junctura laterum aut lapidum, Mertelpfann/ mortarium, Mertelstein/ cæmentitius, Mertelhauen / rum, Mertelkelle / trulla. mit	Milch

Index V. Germanico-Latinus.

Milch oder Milcher in Fischen/	Model / typus, forma, modulus.
lactes, Milchhaar/lanugo, Milch-	Modell eines Gebäues / modulus.
Füßel / multrale, multrum,	Mörder / ficarius.
Milchtorte / offa ex lacte & ovis	Mörsner / mortarium, pila.
cocta, Milchfüßel / sinus vel fi-	Molch / Salamandra.
num lactis, Buttermilch / Rühr-	Monat / mensis, der erste Tag eines
milch / lac ferofum, agitatum,	jeden Monats / calendæ, Mo-
geronene Milch/saure Milch/aci-	natblümlein / bellis, idis, conso-
dum, oxygala, atis, & æ, Ein	lida minor.
Milcherer / das Männle des Fi-	Mond / luna, lunare sidus Senecæ,
sches/ lactea, pl.	Zeit des Neuen / interlunium,
Milch / lien, splen, Milchlichtig/ lie-	da der Mond neu wird/interme-
nicus, lienofus, spleneticus.	stris luna, plura vide sub voc. luna.
Milchfraut/asplenum, scolopendriū.	Wann der Mond nicht scheint /
Mine/ cuniculi, suffossiones, sinuosi	luna silens, illunis nox, Vollmond/
suffossionum mæandri, Minirer /	plenilunium, Neumond / inter-
cunicularii, Contra-Mine/ cuni-	lunium, die ganze Nacht schei-
culi reciproci, die Mine entde-	nend / luna pernox, gespißt / cor-
cken / cuniculi hostilis detectio.	niculata, das erste Viertel / divi-
Miniatur / imago punctis picta.	dua, halb grosser / gibbosa, das
Mirb Aepffel / vieta poma, das sich	letzte Viertel/ decrefens, wächst/
läßt reiben / friabilis, adj. Mirb	crescit, adolescit, nimmt ab/ de-
werden/ fracescere.	ficit, fenescit, Mondfinsternis /
Missethat / piaculum,	defectio, defectus, deliquium lu-
Mißgeburt / abortivum, abortio,	næ, Mondlichtig / lunaticus.
Mist/lætamen. (abortus,	Monstranz / hierotheca.
Mistbär / ferculum stercorearium,	Morchen/ spongia, spongiola, tuber
feretrum, Misthauffen / sterqui-	terræ.
linium, Mistgabel / furca fima-	Morgenröt/matura, Morgenstern/
ria, tridens.	der Bauren Streitkolb / clava
Mitbuhler / rivalis.	muricata vel clavata, Morgen-
Mitsängling / collactaneus adj.	find / manius, Morgenfrühe /
Mit, Soldat / commiles, commili-	diluculum
to, commilitium.	Mos / paniculus, panicula.
Mitstimmer / adstipulator.	Mos an Bäumen / muscus.
Mittagnahl/ prandiolum,	Mosrohr/arundo.
Mittel/ medium, das letzte oder äu-	Mos-Ente/ boscas, adis, Mosochs/
ßerste Mittel/anchora sacra, Mit-	ardea stellaris, buteo, Mesfraut/
telwand/intergerin ² paries, Was	ulva.
Mittelländisch ist / mediterraneus,	Mosbrente / lacus, Most/ mustum,
adj. Mittelpunct/centrum.	Vorlauff / lixivium, protrupium
Mitternacht/nox intempesta s. concubia,	Nachdruck/tortivum, Biernmo-
Mittler / conciliator, sequester,	piratium, Mostfuß / musteus
	mustulentus, Mostfrug urceus

- mustarius, Most fieden/ defrutare, gesottener Most/ defructum, Mostgeschirr/ vasa defutaria.
- Mucke/ culex, icis, musca.
- Muckenglaslein/ microscopium.
- Müder der Weiber/ amictorium mammillare.
- Mühlthau/ ærugo, urica.
- Mühle/ mola, molendinum, moletrina, Müller/ molitor, Mühlstein/ lapis molaris. Plura vide sub voc. moletrina. Stampffmühl/ pistrinum, Windmühl/ alata, Handmühl/ trufatilis, verfatilis, Sägmühl/ ferraria, Wassermühl/ hydromyla, Eselmühl/ machinaria, asinaria, asinus molaris, Mühlstein/ molaris der Mühl Handhab/ molile, Wasserrad, tympanum, die Enmer oder Schöpfen/ columbaria, die Bretle am Rad/ pinnae, Trimmelen/ darinn man das Korn aufschütt/ infundibulum, der ober Mühlstein/ catillus, unter Mühlstein/ meta, Mühlwerck/ molitura. Mühlkeipfel/ crepitaculum molendinarium, pistinarium.
- Münchlein/ eine Art Vögel/ atricapilla.
- Münz/ mentha.
- Münz von Geld/ moneta, von allen Sorten/ æs, plura vid. sub voc. moneta. Münzpräg/ signum monetale.
- Multer oder Multer/ macra, alveus.
- Mume/ amita.
- Mumenschankschlager/ aleator personatus, vermumt/ personatus.
- Mund/ os, oris, Mundlein/ osculum, oscillum, Mundschencf/ pocillator, Mundstuck/ vor die Pferd/ peristomium, Mundgestanck/ oza, Mundloch/ orificium, obturamentum, Mundstück/ oreo, Mundloch/ archimagirus, Mundschencf/ á poculis, Mundvoll/ bolus, buccia, buccella, Mundfäule, stomacace, s. sceletyrbe, Mundleim/ ichthyocolla, Mundweiden oder Holz/ ligustrum.
- Murmelt hier/ mus alpinus s. Noricus.
- Muscatblühe/ macer vel macis Muscatnuß/ myristica nux aromatica.
- Muscatellertrauben/ apianæ uvæ, Muscatellerwein/ vinum falernum.
- Muschel/ calix conchæ, concha, gedrehet wie eine Muschel/ muricatus, Muschelfisch pisces conchati, Muschelgold/ scriptorium aurum, Muschelfisch/ testacei pisces.
- Mus/ pulmentum, puls, Müslein/ pulticula, Muspfann/ pultarius, Musfresser/ pultiphagus. Plura vide sub voc. puls. Muschaffen/ cacabus.
- Musik-Regent/ mesochorus, præfectus musicæ.
- Musquet/ bombardæ, sclopetum, catapulta manuaria, tormentum manuale, manuarium majus, Musquetierer/ ballistarii, sclopetarii, catapultarii, bombardarii, zu Fuß und zu Pferd/ dimachæ, desultorii, subitarii quites, Dragoner/ grosse schwere Musqueten/ tubi furcillis librari soliti.
- Muster/ specimen.
- Musterung/ armilustrum, Musterstern/ lustrare, recensere exercitum, Musterplatz/ diribitorium, Musterschreiber/ scriba prætorianus, scriba auctoratorum, Musterung der Reuter/ equitum recensio.

Mutmas

Mutmaßung / conjectura.

Mutter / mater Mutterschwester / matertera, Mutter Bruder / avunculus, der Groß-Mutter Bruder / magnus, der Mutter ihr Großmutter Bruder / major, der Urgroßmutter Bruder maximus, dessen Mutter noch lebet / matrinus, Muttermörder / parricida, Muttermord / parricidium, Mutterfraut / parthenicum s. matricaria, Mutterschwein / scrofa, Muttermilch / ingenta, nativa macula, Mutter / Eshule / matris pullus, albæ gallinæ filius.

Mutter im Essig / crassamen, crassamentum, Mutterbaum / matrix, arbor.

Weiber Mücke oder Mantele / penula pellita.

Myrtenwein / myrtites.

N.

Nab / modiolus, Hölle der Nab / tubulus modialis.

Nabel der Menschen / umbilicus.

Nachbarschaft / vicinia, confinium,

Nachbar vicinus.

Nache / cymba, cymbula.

Nachgeburt / secundinæ.

Nachgrüblung / scrupulositas.

Nachhochzeit / repotia.

Nacht / nox heitere / sublustris, finstere / illunis, Nacht-Eul / bubo,

Nachtigall acredula, luscinia, philomela, Nacht-Geschirr / matella, matellio, matula, scaphium,

Nachtbeß / mastruca, Nacht-Dieb / effractor, vecticularius,

sofchen Diebstahl üben / vecticulariam facere, Nachtrab / ni-ticorax, acis, Nachgeister / lemures,

Nacht Eul / ulula, Nacht-männlein / incubus, ephialtes,

Nachtigall / philomela, Nacht-

wacht / vigilia, Nachtwächter / vigiliae, Nachtmuck / cicindela, lampyrus, idis, noctiluca, nitedula, bey der Nacht arbeiten / lucubrare, elucubari, e, Nachtsch / secundæ mensæ, Nachtrock / cœnatorium, cœnatoria vestis, Nachtschatten / solanum, die erste Nachtsch / conticinium noctis, Nachtwächter / excubitor, Nachtwacht / excubiae.

Nachtreter / pedisequus, pedisequa.

Nackterfarb / helvus color, helvolus.

Nadel / acicula. acus, Stricknadel /

acus assyria, Babylonia, Semira-

mia, Nadelsticker / plumarius,

Nadler / acicularius, Nadelbüch-

lein oder Nadelbein / aciarium,

Haarnadel / acus crinalis, discer-

niculum capillare, crinale.

Näterin / sartrix lintearia, netrix,

nere.

Nagel / clavus, Nägelein / clavicu-

lus, Nagel mit einem Haken / un-

cinatus, plura vide sub voc. clav².

Nagel vorm Rad / obex, icis, hülser-

ner oder eiserner Nagel / paxillus,

Nagel am Finger / unguiculus, onyx,

fibula, confibula, Nagelwurz /

radix unguium, Nagelgeschwer /

paronychia, paronychium.

Nägel an der Lauten / Geigen / ic.

verticuli, verticilli, verticilla,

epitonia.

Nahrung / victus.

Namenbuch / album, das keinen Na-

men hat / anonymus, adj. Na-

men Erzählung / nomenclatio.

Namentafel / syllabus.

Napff / catinus, Napfflein / catillus.

Narrenhäuslein / gyrgathus, Nar-

renpossen / affaniae, Narrenwerck /

apinae, gerræ, einen Narren /

verbis ductare.

Nasen

Index V. Germanico-Latinus.

- Nase** / *nasus*, in der Mitte erhebt / *aquilinus nasus*, abbeissen / *denasare*, der eine krumme Nase hat / *grypus*, Theil der Nase zwischen den Nasenlöchern / *imbrex narium*, Nasenfacilet / *muccinium*, Nasen Unrath *mucus*, Nasenlöcher / *naris*, *nares*, das runde Zapfflein in der Nasen / *nasi orbiculus*, f. *pirula*, das nechste Fleisch herum / *alæ* f. *pinula*, das Mittel zwischen den Naslöchern / *dissepimentum*, großnaset / *nafo*, *onis*, Nasengeschwähr / *ozæna*, *polypus*, mit nidergedruckten Nasen / *Simo*, *simus*, mit kumpffeter / *tilo*, *nasi redunci*, Naswizig / *nasutus*, *emunctæ naris*.
- Nasenhorn** / *Rhinoceros*, Nasenhärlein / *vibrissæ* vel *vibrissi*.
- Nascher** / *catillo*, *onis*, Naschen / *catillare*.
- Nasselmurm** / *oniscus*, *asellus*, *multi-peda*, *scolopendra*.
- Nat** / *futura acia*.
- Natter** / *vipera*.
- Natur-Verständiger** / *physicus*, **Naturverständnis** *physica*, **Erkennner der Natur mit den Gliedmaßen** / *physiognomus*, *physiognomon*.
- Nebenkammer** / *procoeton*.
- Nebenweiglein** / *coliculi* vel *cauliculi inutiles*.
- Nägeleinblum** / *caryophyllum*, **Nägelcarb** / *badius color*, *phoenicius*.
- Nehfuß** / *pulvillus*, **Nehrühlein** / *qualus*.
- Neid** / *lividus*, *adj.*
- Neig** / *fundus*, von der Neig trincken / *de fundo bibere*, **Neiglein** / *reliquiæ fundi*.
- Nennwort** / *nomen*.
- Nessel** / *urtica*.
- Nest** / *nidus*, **Nestlein** / *nidulus*.
- Nestel** / *adstringentum*, *ligula*, **Du- ket Nestel** / *as ligularum*, **Nestler** / *ligularius*.
- Netz** / *rete*, **Netzlein** / *reticulum*, das grosse Maschen hat / *rarum*, f. *grandi macula*.
- Netz** / *omasum*, über das Eingeweid / *peritonæum*, um das Eingeweid / *præcordia*, pl. **Netzhäutlein** / *tunica*, *retina oculi*.
- Neubruich** / *novale*, *novalis ager*.
- Neujahrs-Schenkung** / *strena*.
- Neumond** / *interlunium*.
- Neunaugen** / *pisciculus*, *lampetra*, *mustela lævis*, *murænula*. *Hæc enim Auctores promiscuo significatu usurpant*,
- Niederkleit** / *castula*, *perizonis*, *atis*, grosse Niederlag / *strages*.
- Nieren** / *ren*, **Nierenbraten** / *assum- renum*, **Nierenwehe** / *nephritis*, der damit behafftet / *nephiriticus*.
- Niesen** / *sternutare*, das Niesen / *sternutamentum*, **Nieswurk** / *helleborum* vel *helleborus*, *petum*, *veratrum*.
- Nießung** / *usura*.
- Niet** / *commissura*, *crena*, *junctura*.
- Nissig im Wegen** / *aginasor*.
- Nord** / *septentrio*, **Nordostwind** / *aquilo*, **Nordwind** / *boreas*, *no-*
- Mitternacht** / *aparctias*, *æ*, **Nordwestwind** / *cœcias*, *æ*, *caurus* vel *corus*.
- Notari** / *Notarius*, *Plin.* & *Martial*, *Tabellarius*, *Ulp.* ein **Protocollist** / *Copist* / *actuarlus*, *formularius amanuensis*.
- Nohtstall** / *ergastulum*, *repages*, *repagulum*, *vacerræ*.
- Notirbuch** / *adversaria* pl. ein fleißiger **Notierer** / *analectes*, *metaphoricè*.

Nudel / pemmata, pl. so grob / co-
liphium, Nudelsuppen / lagana,
jurulenta, Wassernudel / hypro-
pemmata, Nüdelein / pemmata,
à verbo πένω, coquo, præcipue
panem seu farinam incoquo, unde
πέμμα & πεμματίον

Nulla von Nulla geht auf / æquatæ
rationes, par calculus.

Nuß / nux, grüne Nußschale / puta-
men, culeola, orum, plura vide
sub voc. nux. Nußpicke / picus,
fitta, Nußbrecher / merula saxati-
lis, avis, nucifrangibulum, quò
nuces franguntur,

Nuß des Armbrusts / epizygis.

Nuß / lens, lendis.

Nußniessung / usus fructus, Nußnies-
sen / usum fructum pacisci.

O.

Oberbett / stragula, stragulum.

Obergemach / solarium.

Oberschenckel / femur, oris, femen.

Oberster über 1000. Mann / chi-
liarchus, zu Pferd / hippar-
chus.

Oblat crustulum, Oblatbacher cru-
stularius.

Obmann / agonotheta.

Obrister zu Pferd / hipparchus vel
tribunus equitum, zu Fuß / chiliar-
chus vel chiliarcha s. trihunus pe-
ditum, seine Stell und Amt / Tri-
bunatus, Obrister Lieutenant /
protribunus Legionis.

Obst / pomum, groß / decumanum,
klein Obst nanum, frühzeitige /
præcox, ocis, præcoquum, plura
vide sub voce. pomum. Obstgar-
ten / pomarium, voll Obst / pomo-
sum, adj. Obst verkauffer / po-
marius, Obstgarden / oporothe-
ca.

Ochs / bos, mit eingebognen Hör-
nern / bos, camurus, mit über sich ge-
bogen / licinius, mit breiter Stirn /
patulus, Ochsenstal / bubile, Ochse
lein / bucus, Ochsenjung / bug-
lossum magnum, herba, Ochsen-
treiber / jugarius, Ochsenmarkt /
boarium, junger Ochs / juvenus,
Ochsenfenne / taurea, æ, nervus
bubulus.

Ochsenbrech / anónis, onónis, herba.

Odermenig / eupatorium agrimo-
nia, herba.

Oel / die Ringer und Rämpffer zu
salben / ceroma, atis, Oelrug /
lecythus, Oelbaum / olea, oli-
va, Oeelbeck / oliva, ein Ort / da
viel Oelbäume / olivetum, Frucht
des Oelbaums / sanfa, Oelma-
gen / papaver, Oelmühl / trapes,
étis, trapétum, mola olearia, Oel-
stempffel / tudica, Oeldrüsen /
amurca, fœces olei, sanies oleæ,
vel sedimentum.

Offenbar machen / propalare.

Ofen / fornax Oeselein / fornacula,
Ofenloch / præfurnium, propni-
geon, propnigeum, Ofenbruch /
cadmia fornacaria, die erste / an-
dre Ofenhiß / excalefactio prima,
secunda, Ofenschirrerin / focaria,
Ofenheizer / fornacarius, furna-
rius, Ofengabel / furca fornaca-
ria, plura vide sub voc. furnus.
Ofenwisch der Becken / scopa fa-
rinaria Brennofen / clibanus, Di-
stillier, Ofen / turbo, furnus cam-
panicus, Ofenkruck / rutabulum,
Glasofen / furnus vitriarius, Zie-
gelofen / laterarius clibanus,
Schmelzofen.

Ohm / amphora, cadus, vas vina-
rium congiorum 8, vel 10. nost-
ratibus 20. apt 30. mensurarū, Ro-
manis

Index V. Germanico-Latinus.

manis sextariorum 60.

Ohnmacht / deliquium, syncope.

Ohr / auris, **Gang des Ohrs** / auris alveolus, **Löcher im Ohr** / auris meatus, **langohrig** / auritus, **Ohrenbläser** / fufurro, **Ohr läpplein** / anfula, auricula infima, auris ala, lobus, ima auricula, **Ohrengehänge** / inauris, stalagmium, **Ohr löffel** / auriscapium, specillum auricularè, **Ohr klingen** / aurium tinnitus, **Ohrenträger** / quadruplator, **Ohrenriemen der Pferde** / auræ, **Ohrband** / vaginæ bulla, **Ohr, Cul** / asio, otus, oti.

Oliven kern / samsa vel fanfa, nucleus olivæ, **Oliven** / oliva, **eingemachte** / oliva conditanea, colymbas, adis, **unzeitige zarte Oliven** / dupra, **Oliven sammeln** / olivare, olivitas.

Omeis / formica.

Operment / arsenicum, auripigmentum.

Opfergeld / sacrificales nummi.

Opferkännelein / capis, idis, guttus, **Opferschalen** / simpulum, **das Schüssel mit zwey Opferkändel** / malluvium, **Brandopfer** / holocaustum, **Schlachtopfer** / victima, **Sündopfer** / piaculum, piaculare sacrum, **Todtenopfer** / sacrificium funebre, mortuale, exequiale.

Ordnung / constitutio.

Orgel / organum pnevmaticum, musicum, **Orgelmacher** / organopæus, **Orgelregister** / pleuritides regulæ, **Clavier** / manubria epitoniorum vel epistomiorum, **Organist** / organicus, organarius. Vide cap. 43.

Original / archetypon, autographum, tabulæ authenticæ, *Ulpiano*.

Orlochschiff / navis militaris.

Ort/oder 15. Kr. / quadrans floreni,

Osterlucey / aristolochia, herba.

Ostwind / eurus, subsolanus, apeliotes.

Otter / lutra & lutris.

P.

Pabst / Pontifex, **Päpstlich Amt** / pontificium.

Pack Pappyr / segestria.

Päen / in pruna torrere,

Päonienkraut / pæonia,

Paiselbeer / berberis, **Paiselbeers taub** / crispinus, oxyachanta, spina acuta.

Paket / sarcina. fascis, fasciculus.

Palester / arcus balistarius.

Palisaden / palorum sepes. fudes præfixæ vallis.

Palmbaum / palma.

Panatell / intritum jurulentum è pane macerato.

Panier / labarum, vexillum.

Pantelier / cingulum militare, transversum,

Panterthier / panthera, pardus. pardalis, **schreyen wie ein Panterthier** / caurire.

Pantoffel / crepidæ, **Weiber Pantoffel** / sandalium, solche **Pantoffel tragend** / sandaligerulus, sandaligerula, **Pantoffelholz** / suber crepidatus, adj.

Panzer / lorica hamatilis, hamata, hamis conferta vel commissa,

Panzermacher / loricarius, **Panzerfleck** / loricula culinaria, **Panzerhemd** / thorax hamatus.

Papagenkraut / gomphæna, **Papagen** / psittacus.

Pappyr / charta, **Postpappyr** / angusta, veredaria, cursoria, plura vide sub voc, charta, chartarius **Scharitaria officina**, **Pappyrne Schar** / miscel/

misel / cucullus chartaceus, Pa-	Heerpaucken / ænea tympana, pl.
pierer / chartarius.	Heerpaucker / æneator.
Pappel / malva, Pappelbaum / po-	Pavian / cercopithecus, Simia ma-
pulus, Syrischer Pappelbaum / al-	jor, caudata.
ceaSyriaca, groß Pappel moloche.	Peinigung tormentum, peinliche
Pappen / colla, glutinum farreum,	Frage / quæstio torturæ, v. Fol-
farinaceum.	tern.
Paradeisvogel / apus, odis, manu-	Peinliche Anflag / actio criminalis.
codiata.	Peitschen / scutica, taurea, æ.
Parfuß / excalceatus, discalceatus.	Pennal / penuaria theca, calamaria.
Parlauffen / cursurâ certare.	Pensel / peniculus, penicillus, peni-
Parfich / perca piscis.	culum, penicillum, Weißpensel /
Parthey Reuter / excursores, Tur-	peniculus tectorius, Penselstrich /
mæ equitum emissitiæ.	penicilli ductus.
Partisan / bipennis, hasta brevis,	Pergament / membrana, Perga-
Zwercheisen der Partisan / alæ.	mentmacher / membranarius,
Passionblum / flos passionis.	membranula dimin.
Passport commeatus, diplôma, atis,	Perlein, erythræus lapillus, marga-
libellus fidei publicæ, liberi com-	rita, margaritum, Perleimmut-
meatus tessera, literæ assertitiæ	ter / concha f. cochlea margariti-
publicæ fidei.	fera.
Passquill / libellus famosus.	Perspectiv / optice, tubus opticus.
Pasteten / artocreas, popanum, te-	Pestilenzkraut / petasites.
stuaceum libum, furnaceus panis,	Petarde / exostra, pylocлаstrum,
artopticus, Pastetenbecker / cupe-	insititium tormentum.
dinarius, artocreatum pistor, Pa-	Petersilge / apium hortense.
steten, Pfanne / authepsa, Paster-	S. Peters Kraut / hélxine.
ten Ofenlein / clibanus, testum vel	Petschierstecher vide Sigelschnei-
testus, Pastet mit Fleisch gefüllt /	der / insignifex, Petschierwachs /
tucétum, vel potius, eingemacht	figillaris cera, Petschiering / sig-
Fleisch / Pasteten, Berck / pisto-	natorius annulus.
rium opus, Fleischpasteten / pis-	Pfänklein / offula ex ovis & pane
cis panificio inclusus.	coacta, coagulum ex pane crocato,
Pasten / agger, eris, propugnacu-	vel butyro crocato.
lum, vallum, munimentum,	Pfaffenschnitt / segmenta procerum.
munitio.	Pfaffensuder. Vide Triet.
Pastinac, Wurk / pastinaca.	Pfal / palus, fudes, is, sublica, æ.
Patron / lignei farturæ moduli f.	Pfal schlagen / palare, spitige
tubuli, Patron zum gießen / mo-	Pfal um den Wall herum geste-
dulus gypseus aut plumbeus, Pat-	cket / valli fudes, stipites cuspidatî
ron, Tasche / theca bombardaria,	vallo præfixi, palorum munimen,
Patron für die gemahle / typus	vites palatæ, an die Steck gebund-
exemplar, Patronieren / imagi-	ne Pfalstempffel / fistuca, Pfal am
nes ex forma coloribus illinere.	Gestatt / prymnelis.
	Ffff
	Pfalz

Index V. Germanico-Latinus.

- Pfalk** / curia, **Pfalkgraf** / Comes Palatinus.
- Pfand** / pignus, **Pfändlich einziehen** / comisso tollere, **Pfandsmann** / obfes, idis. Plura vide sub voc. pignus.
- Pfandschilling** / arra vel arrha, **verpfänden** / pignorare, dare hypothecam, **verpfändeter Grund** / fundus pignoratitius, creditor pignoratitius. **der mit Pfand versehen** / pignoratio, pignorator.
- Pfanne** / cucuma, cacubus, **Pfännlein** / cucumella, cacubulum, **Bratpfanne** / affaria, **Pfannenflicker** / veteramentarius faber, refactor ærarius, **Pfanngestell** / climacter, **eris**, **Pfanngestiel** / manubrium, sartaginis, **Pfanne zum Bettwärmen** / batillus.
- Pfarrer** / parochus, parœcus, curio, **Pfarr** / parœcia, parochia, **Pfarrfinder** / parochiani, parœci, **Pfarrers Berrichtung** / curionia sacra, ad curionem pertinentia, curionatus, curionalis dignitas, **Pfarrrey**. Curiale beneficium.
- Pfau** / pavo, **sein ausgestreckter Schweiff** / concha, **Pfaun** / pava, **Bedel von Pfaufedern** / pavonium muscarium.
- Pfeffer** / piper, **Pfefferblatt oder Kraut** / piperula & piperitis, piperatus, adj. gepfeffert.
- Pfeiffen** / calamus, calamus fistularis, tibialis fistula, syrinx, tibia, **Flein Polnisch Pfeifflein** / gingrus gringria, **Pfeiffenmacher** / tibiarius, plura vide sub voc. tibia. **Pfeiffen des Mundes** / sibilus, **auspfeiffen** / exhibilare.
- Papppfeiffe** / tibia decumana. Item tuba, Quart, Posaune. **Pfeiffer** / tibicen, tibicina, aulædus, aule-
tes, **Dankpfeiffer** / choraules, **Baurenpfeiff** / auleticus calamus, **pastoritia fistula**, **vorpfeiffen** / præcinere tibiâ, præcentrix tibia.
- Pfeiffholter** / papilio, *insectum alatum*.
- Pfeil** / jaculum, spiculum, telum sagitta.
- Pfeiler** / stela, columna, columella, *pila*, plura vide sub voc. *columella*.
- Pfeilsfeder** / alæ. **Pfeilföcher** / corytus.
- Pfenning** / **deren vier einen Creuz machen** / æreolus, **Pfenningmeister** / argentarius coactor, quæstor.
- Schüsselpfenning** / scutellati numuli.
- Pferd** / equus, **Rehrung des Pferdes** / circumactus equi, **abwürfen** /
Pferd / equus sternax, **Pferd** /
Zummeler / domitor equorum. Vide equus.
- Pfersichbaum** / persicus, **Pfersich** / persicum, **Pfersichblühfarbe** / floris persici color.
- Pfifferling** / tuber, fungus, **Gattung der köstlichen** / boletus.
- Pfingstrosen** / pœonia.
- Pfinne** / grando, **pfinnia** / gandinofus.
- Pflanzen** / inferere, **Pflanze** / planta.
- Pflanzgarten** / seminarum.
- Pflaster über einen Schaden** / emplastrum.
- Pflasterer** / lapidator, lithostrotator, strator viarum, **Pflasterziegel** / lateres pavimentarii, **Pflaster von zerstoßenem Marmor** / marmora tum, **von zerstoßenem Scherben und Kalch** / opus signinum, **Pflasterhauen** / rutrum, **Pflaster** / pavimentum, **Pflaster über einen Baum** / emplastrum.
- Pflaum** / pluma, lana anserina.
- Pflaumen** / prunum, **Weisse Pflaume** / hordearium, **Rospflaum** / asina-

rium vel asininum, Pflaumenbaum/ prunus.	Piscotenbrod / buccellatum, panis nauticus, bis coctus.
Pflegschaft/ tutela.	Pistolen / sclopi minores, breves, manuales, pugillares, pugilatorii.
umher Pflügen / subarare, Pflug, Frümme / darin das Pflugeisen / bura vel buris, vomis vel vomer, Pflugeisen/ dens, dentale, Pflug, Ochsen/ triones, pl. boves aratores, Pflug / aratrum, Pflugsterz oder Handheb / stiva, Pflugschörrer/ rallus, rallum.	Pitschierring/ annulus sigillaris, signatorius.
Pfnusel/ gravedo, destillatio.	Plackfisch loligo.
Pfortner/ ostiarius.	Plaggeist/ alastor.
Pfoste/ postis.	Plahen / velum crassum.
Pfragner / propola miscellaneus, minutarius, scrutarius. frivolarius, nostratibus, Fragner.	Planetenlesung/fatorum prædictio, Planeten / sidera errantia, palantia.
Pfriem/ perforaculum.	Plancken/ planca. (lantia.
Pfrillen/ schlechte Fischlein/ bdella.	Plantschen Gold oder Silber/ palacra, lamina lamella, argentea.
Pfründknechte/parabolani, Pfründner/ alimentarius.	Plateis/ passer marinus.
Pfund/ pondo, indecl. as, assis, libra, Pfündig / libralis, adj. halb Pfund/se libra, anderthalb Pfund sesquilibra, zwey Pfundig/ bilibra, adj. bilibris, trilibris, Pfund Geld/ diversi apud diversos valoris.	Platte/ patina, patella, lanx, discus, catinus, paropsis, idis.
Pfüße/ lacuna, palus, pfüßig/ paludosus, palustris.	Platten auf den Kopff / orbis rarus.
Pickelharing/ halec passa, fumo durata.	Platten schießen/ disco ludere.
Pickel/ ligo.	Platte/ Ichnographia.
Pickenierer/ contati, lancearii, hastati, sarissophori, Picken spielen/ hastilia vibrare, crispere, torquere, Pickel/ sarissa, lancea.	Plattner/malleator æris, loricarius, thoracarius, buccularius, thoracopæus,
Pilger, Mantelein / penula scortea.	Platz/ area.
Pillulen der Apotheker / catapotia, pl.	Plauderer/ balatro, blatero, onis, locutulejus, bombylius, lingulaca,
Pilzung/ palatio, palorū substructio.	Plaudern/ blaterare.
Pipen/ pipire, pipilare.	Ein Plerr machen / glaucoma oculis objicere.
Pippen / epistomium, Pippen aufreiben/ epistomiorum apertura.	Plunzen/ apexabo, onis.
Pips an der Nonnen/ coryza.	Podagra/ex pedibus laborare, articularis morbus, arthritis, an Händen / chiragra, die geschwollne Knochen / talaria, pl. an Knien / conagra.
	Pöler/ mortarium.
	Polier, Eisen/ligula s. lingula chalybea ad poliendum.
	Polster/culcita vel culcitra.
	Polsterfuchlein/placenta umbilicata
	Poltergeister/ lemures.
	Pomeranz/ malum aureum.
	Porfirch / ambon, onis, pondium templi.

Index V. Germanico-Latinus.

Portal / propylæum.	Protocollist / actuarius, logographus.
Portenwircker / segmentarius lim- bolarius.	Probian / cibaria res, item cibaria pl. commeatus, Probianmeister / à commeatu, præfecti annonæ militares, annonæ structiores, provisores, frumentarii curato- res, Zutragung des Probiants / annonæ supportationes, Probi- antmeister / sitarchus, Probiants- häuser / domus annonariæ.
Posamentporten / regulæ, furi, seg- menta latiora.	Provisoner / beneficiarius.
Posaune / tuba ductilis, buccinator.	Pulsader / arteria. (ria.
Posierer / plustes, die Kunst zu posie- rer / plastice, das Werk / plasma.	Pultbret / pluteus, tabella scripto-
Possenmacher / sycophanta.	Pulver / pulvis nitratus, Pulversack / pulveris conceptaculum, Pulver- flaschen / pyxis pluveraria, Pul- verrauch / pulvis odoratus.
Posthaus / curforum diversorium, mansio vel stathmus, Postmeister / veredorum magister,	Püffel / urus.
Postilion / cursor, veredarius.	Pümpernüßlein / pistacis & pista-
Postroß / celeres, pl. equi cursua- les vel cursorii, veredus.	Pumpe / antlia. (cium.
Postpast / impomenta pl.	Pumphosen / braccæ, der sie an hat / braccatus.
Pöse Practic / machinæ, machinatio- nes pravæ, Practicant / actuosus.	Purgake / medicata potio.
Prälat / archimandrita.	Purpurblum / vaccinium.
Präservativ / antidotum.	Purpurschneck / conchylum, con- chyle, murex, Purpurfarb / con- chyliatus color, farranus color.
Pranger / catasta, menianum in- fame.	Q.
Prasser / decoctor, epulo, lurco heluari, abligurire.	Quartel Wein / quartarius vini, he- mina, vini.
Predigstul / ambon, onis suggestus, suggestum.	Quardi / prætorianus miles, Quar- dinecht / stipatores.
Preg der Munk / signum.	Quartiermeister / menfor vel desig- nator s. metator hospitiorum.
Preine der Zung / inflammatio lin- guæ.	Quaston / villus.
Preßbaum / prælum.	Quaren / coaxare.
Preßspindel / ergata.	Quecksilber / argentum vivum, hy- drargyros, hydrargyrum.
Pricke / lampetra, muræna fluvia- tilis, mustela fluviatilis.	Quendel / serpillum, Wilder / bal- samita, menta aquatica.
Priester / lithurgus, mysta vel my- stes, Priesterthum / sacerdotium.	Quintlein / drachma.
Pritschen / latâ ferulâ vel palma clu- nes cædere, depalmare nates,	Quitanz oder Quittung / accepti- latio, apocha.
Pritschenmeister / depalmator feru- laceus, tympanista pygiacus.	Quitten / cidonium malum, cydo- nium,
Probierstein / cotieula, heraclius la- pis, lapis Lydius,	
Probfilber / argentum probum.	
Prosoß / quæstor, præses, præfectus rerum capitalium, latrunculator.	

nium, cottonium, Quittenlat- werge oder Safft / cydonites, Goldfarbe Quitten chrysome- lum.	Kant / anfractus, flexus, Item strophæ.
R.	Kannen / beta nigra, f. sanguinea.
Rab / corvus, Rab schwarz / coraci- nus color, Rabengeschrey / croci- tus, crocitat corvus, Rab mit gelben Schnabel / pyrocorax, pyrrhocorax.	Kanken / facciperium.
Rachen / frumen, larynx, ingis.	Kankiongelt / lytrum.
Rachen / palatum, fauces.	Kappier / verutum.
Rad / rota, Rädlein / rotula, Rad- schiene / canthus, Radsperre / sufflamen, das vier Räder hat / quadrirotus, adj. Rädleinführer / coryphæus, die Spaiche / radius rotæ, der Bogen am Rad / Rad- felge / absis, idis, die Rab / modio- lus rotæ, der lange Nagel vorn am Rad / Lohner / paxillus, embo- lium, Radsperre / sufflamen, suf- flaminare, Radschmied / rotarius, Radbrechen / in rotam agere, crurifragium.	Kapungel / rapum silvestre.
Rädlein in dem Zug / trochlea.	Raspe / radula, scobina.
Raggetlein / pyroboli chartei & chartacei, radii nitrati.	Rathhaus curia, Rathherr Sena- tor, Rahtschluß / auctoritas, se- natus consultum, den Rahtschluß beschreiben / auctoritates perscri- bere, Rahtstube / senaculum, Rahtsdiener / accensus, Raht- schlag / Rahtsfrag / consultatio, der inner Raht / major ordo Sena- torum, der äußere Raht minor ordo, Ja Herren / pedarii Sena- tores, Rahtschreiber / Statt- schreiber / amanuensis curiæ, a- ctuarius, alicubi etiam Syndicus, Verräther / proditor, proditio.
Ragget zu Ballenspielen / reticu- lum pilare.	Ratz / glis, mus major.
Räkel / ænigma, griphus.	Raub / præda, manubiæ, spolium, Raubabnehmer / interceptor præ- dæ, Raubschiff / myoparo, onis, pyrratica, prædatoria, paro vel paron, onis, Raubgeld / prædati- tia pecunia.
Rätschen / crotalum, crotalum.	Rauch / fumus, Rauchfang / cami- nus, Rauchschlund / fauces, Rauch- loch / fumarium, Rauchauslaß / infumibulum, spiramentum, Rauchfarb / impluviatus color, fuscus, Rauchsaß / thuribulum, köstlich Rauchwerck / thymiama, rauchern / suffire, Rauchmacher / suffitor, Hüttenrauch / pompho- lyx.
Rasselscheid / rugosa anus, turpicu- la facies,	Rauchharrieh / hirsutus.
Ram / margo, mit Ramen einfassen / marginare tabulas, Ram fürs Fleisch / carnarium, Folterram / equuleus, mit Ramen einfassen / imaginem regulis includere.	Raude / petigo, pfora.
Ram der Milch / flos lactis,	Ravelin / agger portæ præstructus.
Rand eines jeden Dings / margo, pulvillorum hortensium margi- nes.	den Boden raumen / eruderare solum.
Ranfft / crusta, crustulum.	

Kaup/Krautwurm/campa vel campe, involvolus, millépeda, eruca, ein **Kaupp/homo sordidus, illiberalis.**

Kauschig / ebriolus, potulentus.

Kauschen im Spielen / v. charta.

Kaute/ ruta, Kauten, Wein / ruta-tum vinum / ruta conditum.

Kebgeschoß / palmes, Kebzinck / capreolus, clavicula juguli, junge

Keb schoß/ malleoli, pampinaria,

abgeschmittne Kebgerte / reflex, icis, Keb schoß zum nechsten bey m

Stoß / duramen, duramentum,

Keblaub/ pampinus, Keblaub ab-

brechen / pampinare, Kebmesser/

falx vineatica, vinitoria, Keb-

messerlein / falcula, Kebbrecher /

pampinator, Kebstoß / ridica, sta-

tumen, pedamentum vitium, su-

des, is, vallus, plura vide sub voc.

vitis. Kebgerten / flagellum, lan-

ge / rumpus f. tradux, Augen an

Keben / gemmæ, bekommen Au-

gen / gemmant vites, gemmaf-

cunt, Kebstoß / propago, inis,

Kebstoß einlegen/propagare, Keb-

würmlein/volucra, Kebwurm/vol-

vox. Plura vide sub voce, palmes.

Kebholz / vitiginea ligna, wilde

Keben / labrusca, Kebenschlag /

articulatio, Wurmfressig/vermi-

culatio, Hißschweche / figeratio.

Kebhun / perdix.

Rechen / rastrum, Rechlein / rastel-

lum.

Rechenkunst / arithmetica, die Zahl-

wurzel zu suchen / algebra, Re-

chenmeister / calculator, Rechen-

raht / à rationibus, Rechenschrei-

ber / ærarius scriba, Rechenpfen-

ning / calculus, Rechnung, sub-

ductio rationum vel calculorum,

Rechnung übersehen / putare ra-

tiones, Rechentisch oder Rechen-

tafel / abacus calculatorius.

Recht / jus, Recht eines Schirmher-

ren / jus patroni.

Rechts handlung / actio, dica, das

weltliche Recht / civile, das geist-

liche / divinum, aller Völder / jus

gentium, jus humanum, das na-

türliche / naturale, das gemeine /

publicum, das strenge / sumum,

das Stadtrecht / municipale, das

Londrecht / provinciale, Faus-

recht / jus vindicationis private.

Vid. Indic. Juridic. alt herkom-

men / moribus constitutum, Bur-

gerrecht / jus civitatis, der ligen-

den Güter/prædiatorium, Rechts-

handel / actio, lis, causa judicia-

ria, Rechtspruch / judicatum,

sententia, Rechts tag / vadimo-

nium, nicht erscheinen / vadimo-

nium deferere, zum Recht verbin-

den/vadari aliquem, diem alicui

dicere, dicam impingere, Rechts-

handel verlieren / causâ, lite ca-

dere.

sich Recken / pandiculari, pandicu-

latio.

Recruten / militum supplementum.

Rede so kurzweilig und spißfindig /

acraoma, zweiffelhafftige/amphi-

bolia, amphibologia, Redübung /

declamatio, der langsam redt /

tardiloquus, der wenig redt / bre-

viloloquus, der viel Wort brauchet /

multiloquus, der unverständig

redt/vaniloquus, sic grandiloquus,

pauciloquus, multiloquium, pau-

ciloquium, vaniloquentia, blan-

diloquentia, Abreden / delitare

lingua.

Refectori / Revent / triclinium, cœ-

naculum, Tischdiener / triclinaris

minister.

Regali

- Regal, Papier** / charta Imperialis, Claudiana, macrocolum, regia.
- Regel** / regula, norma, v. **Nicht**, scheit.
- Regen** / pluvia **Regenwind** / imbricus auster, **Regenmantel** / impluvia, æ, vulgò pluviale, lacerna, **Regencanal** / canalis, incilis, **Regenbogen** / iris, idis, **Regenwurm** / lumbricus, **Regenmantel** / penula, **Regenbach** / torrens.
- Regierung der vornehmsten** / aristocratia **Regierkunst** / politica.
- Regiment** / legio, **Regimentsstab** / virga prætorica vel Imperatoria, **Regimentsherrn** / collegium summi magistratus, supremi consilii, suprema curia **Regiment der Vornehmsten** / aristocratia, dominatus optimatum, **des Volckes** / democratia eines Herrn / monarchia, etlich weniger / oligarchia, das gemeine / Respublica.
- Register** / album, repertorium, Ulpiano, **Registratur** / archivum, tabularium, tablinum, chartophylacium, **Registrator** / archivi præfectus, chartophylax, **Register über Bücher** / catalogus, index libri, elenchus, **der Namen** / album, librarium, vulgò matricula, **des Hausrahts** / inventarium, Ulpiano.
- Rehe** / caprea, dorcas, **Rehbock** / capreolus, **Rehsfell** / pellis capreoli, **Rehling** / pruneoli f. spineoli.
- Reiberlein** / obex, icis.
- Reibstein** / pumex, **der Mahler** / abacus picturæ pigmentariæ, **Farbenreiber** / tritor colorum, **abreiben** / pumice lævigare.
- Reich** / regnum.
- Reichstag** / comitia, pl.
- Reichtum** / substantia, divitiæ, **Reicher** / dives.
- Reif** / pruina.
- Reiff** / circulus doliaris, **Reiff treiben** / circulo ludere, **Reiffstank** / geranus, **Reiffzieher** / uncus tractorius, **Reiffhacken** / uncus adstrictorius, **Reiffkloben** / retinaculum circulare.
- Reiger** / ardea, avis Diomedæa.
- Reimen** / metrum, carmen, poemarhythmus, versus, **Reimen offters zwischen eingesprengt** / versus intercalaris, **harter Reime** / versus fragosus, confragosus, durus, **nicht ganz** / mutilus, truncus, hiulus, **gegen Reimen** / carmen amœbœum, **Reimengeseklein** / stropa.
- Reinigungs, Opfer** / lustrum.
- Reinfarn** / scolopendrium f. asplenium, tanacetum,
- Reiß** / oryza, **Reißmus** / cremor oryzæ.
- Reis** / iter **Reistrube** / arca camerata, **Reisbüchlein** / hodæporicon.
- Reiser der Schuster die Runzeln zu machen** / radula.
- Reiskunst der Mahler** / graphice, das **Reisen** / graphis, idis, **abreißen ein Bild** / delineare, oris lineamenta effingere, **Ausreißen die Wunden** / vulnus exculcerare, **Ausreißen der Rossen** / equi excussis habenis erumpunt. **Sich reißen um eine Sach** / contentè pugnare.
- Reitrock** / chlamys, ydis, **klein Röcklein** / chlamydula, **Reitschul** / equaria domitura, plura vide sub voc. eques & equus, **Reitstrimpf** / perones lanei.
- Einen reckhen** / fidiculis distendere.
- Reuckh** / strophæ, diverticula.

Index V. Germanico-Latinus.

Kencsh /albula piscis, Fuß verrenckt/ pes laxatus, distortus.	Richter / iudex, prætor, nachgesetzte
Kenne / coagulum.	Richter / delegati, den nachge-
Das Kennen / decursio equestris, equitia pl. Berrennen/Löten/fer- ruminare, plumbare.	setzen nachgesetzt / subdelegati,
Kennplatz / hippodromus, cadadro- mus, circus, decursorium, Kenn- roß / celeres, pl. Ringelrennen / decursio ludicra, Troje lusus, scharff rennen/internecinus con- gressus, decursio, Rennschiff/na- vis liburnica,	Richthaus / prætorium, Richters- stuhl/tribunal, ordentlicher Rich- ter/ Judex competens, Ulp. will- führlicher Richter/ arbiter hono- rarius, Bannrichter oder Blut- richter / capitalis iudex, Instand des Gerichts/justitium, Gerichtss- schreiber / dicographus.
Kentmeister / á rationibus, quæstor, Schreiber/ ærarius, scribe, Kent und Gült/ vectigalia,	Richtschnur oder Richtscheid / amul- fis, regula, canon, gnomon, onis, libella linea, das Wasser zu mesi- sen/ chorópates, nach dem Richt- scheid gemacht/ regularis.
Kettich /raphanus vel raphanis, idis.	Rid / grosser Hund / molossus, canis pecuarius.
Keuser /cremium, ramalia, pl. Keuß/ ramentum, farmentum.	Riebeisen / radula, tyrocnestis,
Keusgeel /sandaraca.	Riedgras / phalangium.
Keusse / nassa, excipulæ.	Riedschneppf / gallinago.
Das Keuspern /excreatio, screatus, ausreuspern/ excreare,	Ried oder Weiler / vicus, viculus ru- sticus.
Keuter / eques, Keuteren / alarii, Keuterfahlein/labarum, Keuter- büchß/ sclopus equestris, Spring- reuter/eques desultorius, Keuter Mustering / transvectio equi- tum.	Regel für die Thür / repages, repa- gulum, pessulus.
Keutetz /incerniculum, cribrum, cri- bellum, setaceum, da man reut- tert / cribrarius, adj. Keutten / runcare, Durch Keuttez fallen / repulsam pati, accipere.	Riegelwände / concratitii parietes.
Keßel vom Brod / artopemma, Ker- schreßel / artopemma cerasinum, Weichselreßel/ duracinum. Depf- felreßel/ malinum, Uyreßel / cro- catum, Holderreßel/ sambuceum.	Riem / corrigia lororum, Riemer/ frenarius, lorarius artifex, Ri- men um die Ohren des Kopfs/ ante- a, æ, Jochriem/ subjugium lorum, loreus, adj.
Ein Richt / missus, ſis, ferculum, an- richten/ cibos inferre, einrichten ein Bein/reponere os in suam se- dem, den Vögeln richten / infi- dias avibus moliri.	Riegel für die Thür / obex ferreus, vectis januæ, Stoßriegel / remis- sarius, vectis, oppellulare, in die Riegel gebaut / domus cratitia.
	Sich rimpffen / contrahere vultum.
	Rind / bos, Rindfleisch / bubula, Rindmarck/ forum boarium.
	Rinde / cortex. eines Granatapf- fels/ malicorium. Rindle/ corti- cula, corticatus, adj. decorti- care.
	Rinde oder Ransst / crusta, crustu- losus, adj.

- Ring** / annulus, circulus, **Bermäh**, **Rodel** / vide Register.
Lungs Ring / annulus pronubus, **Röhrwasser** / aqua caduca, **Röhrfa-**
plura vide sub voc. *annulus*. **Ring-** **sten** / concha, crater.
Fäfflein / dactylothea, **im Ring** **Röhrlein** / fyrinx, tubulus.
umtreiben / gyrare, **Ringlein**, **Röstelschnur der Zimmerleut** / funi-
Fraut / mercurialis, **Ring auf dem** **culus miniatus**.
Haupt / testicillus, **Ringelstechen** **Mogel** / fistulosus, spongiosus.
hastâ dissum trajicere, confixum **Rohr** / arundo, calamus, canna tu-
auferre. **bus, Judianisch oder Meerrohr** /
Ringelblum / caltha. **arundo indica, Röhrlein** / canali-
Ringeltaube / livia. **cula, canaliculus, wo die Rohr**
Ringler / palæstrita, luctator. **wachsen** / cannetum, **Rohrbusch** /
Ringelrennen / decursio ludicra, **arundinetum, cannetum, hohl wie**
Trojæ lusus. **ein Rohr** / cannaliculatus.
Rinck / offendix, icis. **Rohr** / fistula, so gezogen / bombar-
Rinne / incile, **Rinne im Feld** / elices, **da striata caniculata, geschraubt**
colliquiæ, sulci aquarii, Tachrin- **Rohr** / fistula cochleata,
ne / deliquiæ, colliciaæ.
Rinfüßig / lenipes.
Rinsel des Flusses / alveus,
Ripp / costa, **Rippfell** / pleura, **Ripp-**
brätlein / assum costatum, **gerip-**
pet / costatus, **kurze Rippen** / costæ
notæ, Rippenbrechen / delumbare,
es rieselt / cadit nivosa grando.
Ris Papier / scapus, vicenarius pa-
pyri fascis.
Riß / scissura, ruptio, rima, rimofus.
Riß / rima, rimula, **Riß am Fuß** /
tarsus.
Ris Papier / scapus papyri.
Rittersporn / calêdula, flos equestris.
Ritterstand / equestris ordo, der den
Ritterorden anträgt / eques tor-
quatus, Ritterthat / palmarium
facinus, Ritter Güter / feuda no-
bilium.
Rittmeister / magister equitum, du-
ctor turmae.
Roch / crudus, cruditas.
Roch unter die Achsel umgeschlagen /
cinctus Gahinus,
Rochenbrode panis secalitius, **Ro-**
cken / secale.

Rosenwurst / apexabo, onis.

Rosen, Del / rosaceum oleum, Rosenessig / rosaceum acetum, rote Rosen / rosa millesia, Leibfarbe / Alabandica, Rosenwasser / rosacea aqua, Damasten, Röslein / rosa moschata, Rulrosen / purpurea.

Rosß / equus, Rosß, Arzt / equarius medicus, mulo medicus, Rosßgeschrey / hinnitus, hinnire, Rosßschweiß / muscarium, Rosß, Zierd / phaleræ, Rosß am Karren / jumentum plaustrarium f. plostrarium, Rosßhirt / jumentarius, Rosß das Rüstung zeucht / machinarium, Rosßkamm / antiæ, pl. capronæ, Rosßmaulkorb / fiscella, fiscina, Rosßkummet / helcium, Rosßgurt / cingula, æ, Rosßstall / equile, Rosßbereiter / equiso, junges Röslein / equulus, equuleus, plura vide sub voc. equus. Rosßwicke / ervum, Rosßzille / hippago, f. hippagoga. Rosßmuckig / lentiginosus, Rosßteutscher / magno equorum, kleines Röslein / mannus, mannulus, Rosßbiß / scharff / lupatū, lupus, murex, Rosßdecke / dorsuale, Rosßpferd / Huf, Eisen / soleæ ferreæ, Rosßgeraht / phaleræ, phalera-tus, adj. Schwangkriem / postile-na, Brustriem / antilena, Stirnriem / nasale, frontale, Biß an Zaum / oreæ, postomis, Rosßheerd / armentum, Rosßhirt / armenta-rius, die Mähne / juba equina, Pagaschi / Plunderrosß / agmina-lis &c. Rosßbereiten / equorum domitura, Tiger, Rosß / nigris di-stinctis maculis, Springhengst / equus admissarius, cubitor, das Rosß gern legt. Ein Rolderer / fe-ociens, funalis, Seitenrosß.

Schweißfuchs / equus ex albo ful-vus, ein Falch / helvus, Sattel-pferd / ephippiarius, Saumrosß / sarcinarius, Lehnrosß / meritorius, veredarius, lindmäulig / lentæ cervicis, hartmäulig / duræ cer-vicis &c.

Rosßkäfer / scarabæus, buprestis, Rosßmunk / menthastrum, Rosßbrem / asilus, tabanus.

Rosßmarin / libanotis.

Rost / crates, craticula, Fleisch auf dem Rost gebraten / offella.

Rost / ærugo, robigo vel rubigo, rostig / æruginosus.

Rot / ruber, rötlich / rubellus, rot, brecht / subrubicundus, rubicun-dulus, schwarzrot / rubidus, Fär-berröte / rubia, Rotänglein / ru-biculi, rubelli, Rötelsstein / rubri-ca fabri, Feuerrot / rufus, rot machen / rufare, Rotsterk / rutilil-la, Rotänglein / rubelli pisciculi.

Rotbart / ehenobarbus, Rot-schwänglein / phœnicurus rubel-lis, rubecula, rubicilia, Rotlauf / erisipelas, atis.

Rotfärber / purpurarius, flammararius. Rotschmied / æramentarius fusor, orichalcarius.

Rotschwänglein / rubicilla, avis, Rötelsstein / rubrica fabrilis.

Rott der Soldaten / ordo, Rottge-sell / contubernalis, commanipu-lo, onis, Rottmeister / decurio, onis, ordinum ductor, sein Ampt / decuriatus, Rott von 10. Solda-ten / manipulus, decuria, con-tubernium.

Roszig / mucosus, Rosß / mucus pi-tuita.

Rube / rapum, rapa, Rüblein / rapu-lum, gelbe Ruben / fiser. Plura vi-de sub voc. rapa.

Rubin /

Rubin/pyropus, so gelblicht/iychnites.	Ruad machen/circinare, circulare, rotundare, in die Runde / circulatim, Rundierer / circitor, Rundierung / circuitio, ronda Italica, Kugelrund / circinata rotunditas.
Ruck / dorsum, Ruckgrad / medulla spinalis vel fistula sacra, rucklings / supinus, adj. Ruckleder / tergus, onis, Ruckharnisch/humerale ferrum, Ruckwand / lorica-tio, intestina muri.	Runkel / ruga, der voller Runkeln ist / gossus, rugosus, runklet machen / rugare, die Runkel vertreiben / eruge.
Ruckpfeiff / sacra fistula, Ruckgrad / spina dorsii.	Rupffzanglein / vulsella vel vulsella, deglabratorium instrumentum, Rupffhark / medicamentum, Rupffstupa, rupffes Hemd / stupea interula.
Ruder/remus, Ruderfnecht/remex, igitis, Ruderung / remigium, Ruder-schiff / navis actuaria, Ruder-band / transtra, Ruderring / scalmus, Unterschlag zwischen demselben / interscalmum, Ruder-stand / scalmus, Ruderblatten / palmula, Steuerruder / clavus, gubernaculum Ruder, Zeil / ver-sus remorum, der den Rudern zu-schrent / celeustes, der sie läßt auf-hören / pausarius, der auf dem Ru-dern trägt / dorsuarius, dorsuari-um, vel dossuarius jumentum, Samer, Roß oder Esel.	Rus / fuligo.
Rufen / crustula.	Rustbaum / ulmus.
Ruhebett / anacinterium.	Rutschen / clunibus reptare, das Rutschen / reptatus, us.
Rote Ruhr / dysenteria, lenteria.	Rute / virga, ferula, Rutenbüsche-lein / flagrum, Ruten-sammlung / virgetum, virgidemia, der mit Ruten streicht / virgator.
Rührkübel / alveolus oxygalæ, Ein-gerührt / intritum crocatum seu ex ovis.	S.
Rührmilch / lac agitatum vel fero-sum.	Saal / aula, Eß, Saal / triclinium, diæta.
Rührstee / rudicula, spatha, tudicula.	Saat / seges, semen, sementis, satio.
Rümpffen / nares corrugare, fron-tem contrahere.	Sack / faccus, lederner / culeus vel culleus, Säckler / sacrellarius, Säcklein / sacculus, vel sacellus, Watsack / ascopera, durch ein Sack gesiegen / faccatus, adj. einen in Sack schieben / disputando impli-catus, elinguatus.
Rüssel eines Elephanten / proboscis & promuscis, idis, Rüssel / ro-strum, porcinum.	Sackpfeiffer / utricularius, ascaules, Sackpfeiff / utricularis tibia.
Rüstammer / armamentarium.	Sacktrager / saccarius.
Rüstzeug / machina.	Sacristen / sacrarium, Sacristan / ædituus.
Rumormeister / quæstor, præses, præfectus rerum capitalium, la-trunculator, viarum tutator.	Sad / plethora, rosio stomachica.
	Säbel / harpe, acinaces, g. m.
	Sägmeel / scobs, obis.
	Sänfte / arcera, lectica gestatoria.
	Säung / satus, zu dem Sæn tan-lia

Index V. Germanico-Latinus.

lich / satorium triticum, gesäet / fativus.

Saffran / crocus vel crocum, Wilder / cnicus vel cnecos, Saffran-geel / croceus, cracinus.

Safft / succus, aus Nagasaamen / opium, vom Balsambaum / opobalsamum.

Saite / nervus, chorda, fides, pl. Saitenspieler / fidicen, die größte Saite / hypate, die nächste an derselben / parhypate, &c. Plura vide sub voc. hypate. Instrumentum musicum, mit einer Saide / monochordon mit 4. Saiten / tetrachordon, mit 5. oder 6. Saiten / pentachordon, hexachordon.

Salamander / salamandra.

Salat / acetarium, lactuca, Köpfflein / capitata, lactuca, Krauser / lactuca crispa, cappadox.

Salben / salvia, Meer-salben / horminum vel orminum, Wildsalben / sphácelus.

Salbe / unguen, unguentum, Salbenfrämer / unguentarius, wolriechende Salbe / pigmentum, malocathrum, ders macht pigmentarius, weiche Salbe / plasma, atis, Salbung / chrisma, atis, Salbenschnier der Ringer alipta, der mit Salben schmieren umgeheth / jatraleptes, Salbenkunst / jatraleptice, Salbenfrämer / myropola, köstliche Salben-Büchß / myrothecium.

Salm / salmo, esox, ocis, flein Salm ling / salax, acis.

Salmiac / sal armoniacus,

Salpeter / nitrum, Salpetergrube / nitraria fodina,

Salz / sal, gegraben / sal fossilis, solitius, Salzeinkommen sala-

rium vectigal, Salz-meyer / salarius quæstor, Einsalzer / salarius, falsamentarius, Salzbüchßlein / salinum, salillum, Salzpfanne / salinæ, das beste Salz / salis flos, Salzmarkt / forum salarium, Salzstörnlein / mica salis, Salzbrühe / muria, das im Salzwasser gelegen muriaticus, adj. plura vide sub voc. salinum.

Salzen / embamma, atis, intinctus.

Samen / semen, sementis, Schießt in Samen / sementat.

Sammet / holosericus panus, holoserica vestis, zu beeden Seiten zottigt / amphimallon, amphimallum, amphimalia. amphitapa, auf einer Seiten / heteromallus, sericus, Bübersammet / vestis heteromalla, Bursat / serico lanea.

Sammetblum / amaranthus.

Sand / sabulum, arena, Sandgrub / sabuletum, Sandig / sabulosus, Sandstein / rophus, Sandgrub / arenaria, sandigter Ort / glabretum, Sand des Schiffbodens faburra.

Saphier / sapphirus, so blau / cyanus.

Sarbaum / populus.

Sat / cardialgia, rosio stomachi,

Sattel / sella equestris, ephippium, Satteltasch / ascopera, bulga, Sattelbogen auf der Geigen / magas, magadium, Sattelfnecht / strator equorum, Satteldecke / stratum, das Satteln / stratura

Satzung / constitutio. (equi.

Sau / sus, so pfännigt / sus grandinosus, Sau stall / hara, suile, Sau trog / aqualiculus, linter, ris, Säuhirt / scrophascus vel scrophipascus, subulus, Säufot / succerda, Sau / porcus, Sauburst / seta,

Index V. Germanico-Latinus.

feta, Säutreiber / suarius negotiator. Plura vide sub voc. porcus.	hat Schaden gethan / quadrupes pauperiem fecit, Einem Schaden loß halten / indemnem præstare, indemnitas, Schad des Leibes / ulcus, der Naßst / labra margines, oræ, das Loch des Schadens / Sinus. (capsula.
gublum / ambubeja, ambugia.	Schächtelein / scrinium, scriniolum,
aubrod / cyclamen.	Weiber Schänden / vitiare, stuprare,
aule / columna, obrister Theil derselben / capitellum. Plura vide sub voc. columna.	Schärfte des Gesichtes / acies
auerbunn / acidulæ.	Ein Schaf Korn / medimnus, medimnum, Schäffel mit zwey Hand, heben / diota, Für die Fuß / scaphium, Schäfelein / lancea.
auerrampffer / oxalis.	Schaf / ovis, Schafffleisch / caro, ovilla, Schafgeplerr / balatus,
auerklee / oxis, idis, säuerliche Brühe / oxyporum vel oxygarū, Spitziger Sauerampffen / oxypalathum.	Schafhund / canis pecuarius,
auffen zusammen / græcari, pergræcari, congræcari.	Schaffstall / caula, ovile, Schäfin
augamme / nutrix. Lohn derselben / nutricia, pl.	Schlegel / lumbi ovilli sale macerati, Schassele / melóta, Schafriede / molossus, Flammisch Schaf / ovis hirsuta, Auswürffling / rejicula, Schafbeerd / ,oviaria, æ.
augmilch / colostrum, colostrum, Saugthierlein / subrumus.	Schaffneren / œconomia, Schaffner / œconomus, procurator.
aum / fimbria, lacinia, Saum am Kleid / instita.	Schafft des Spießes / hostile.
aumroß / jumentum clitellarium, doffuarium, farcinarium, veterinum, vectarium, Saumsattel / citella, Saumer / clitellarius agaso.	Schaidel / vertex,
aurach / crispinus.	kalte Schalen / impomenta, pl.
haartwerck / angaria, Schaar, wercksverrichtung / agariarum præstatio, exhibitio, operis clientaris, imperati.	Schalck / veterator, Schalckhaftig / veteratorie
schab / tineas, blatta.	Schalcksnarr / morio.
schabarack / dorsuale, stratum.	Schalffisch / conchilium, conchyle, ostration, testacei, pisces, Schal / testa ovi, putamen.
schabab / è memoria deletus,	Schall / sonor, sonus.
schabenfraut / blattaria.	Schalmen / tibia longa, lituus.
schaber / radula,	Schalmeyer / tibicen, liticen.
schabmesser der Lederer / psilótrum, scalpellum coriarium,	Schalttag / intercalaris s. insititius, dies annus.
schachbret / abacus lusorius, alveus lusorius, tesserarius, im	Schamel / scabellum, scamillum, suppedaneum.
Schachspiel / latrunculis ludere.	Schamloth / sericum undulatum, bombicina tela undulata, scutulata, cymatile sericum.
Schad / damnum, so nicht geschehen / damnum infectum, einem für Schaden gut seyn / damni infecti promittere, cavere alicui.	
schädlich / damnificus, das Thier	

Schande

Index V. Germanico-Latinus.

Schandfleck/ macula, labes, nota.

Schandmahl/ stigma, atis.

Schanz/ agger, propugnaculum, vallum, munimentum, munitio, geschwind aufgeworffene / agger congestitus, innerliche/ interiora opera, Schanzkörb/ corbium s. cistarum objectus, gerræ, corbes loricales, Schanzmeister/ præfectus munitionum, Schanzzeug/ instrumentum obsidionale, Schanz von aufgeworffner Erde/ munitio terrea, Schanzkörb/ vimineæ loriceæ, corbes, loricales, cratitiæ gerræ, corbes terra op-pleti, Schanzlein mit einem Gra-ben/ militare sepimentum, ge-schlagene Pfahl darum/ sepes mi-litaris, fudes vallares, seps fu-dium. Vide moles.

Scharb/ carbo aquaticus.

Scharfrichter/ carnifex.

Scharlach/ coccum vel coccus, Scharlach, Kleid/ coccinum, coc-cina vel coccinea vestis, Schar-lach, Schneck/ conchylium, con-chyle, Scharlachfarb/ conchyli-a-tus color, Scharlachbeer/ granum tinctorium.

Scharmikel im Krieg/ velitatio, conflictus, conflictio, pugna veli-taris, tumultuaria pugna.

Scharmiziren/ velitatio, vesicatio.

Scharnikel/ cucullus papyraceus.

Scharte/ dentes, denticuli denti-culatus ensis, retusus.

Scharwächter/ circitores nocturni.

Schatten/ umbra, Schattenhütte/ umbraculum.

Schattirung im Gemähl/ umbræ colorem condiunt. Vide pictura.

Schatzkammer/ ærarium, Schatz-meister/ tribunus ærarius, Für-sten, Schatz/ fiscus.

Schakung/ tributum, stipendium, der derselben unterworffen / sti-pendiarius, tributarius, ordent-liche Schakung/ stipendiarium vectigal, Schatzkammer/ gazophy-lacium, sanctius ærarium, thesau-rarii fures.

Schaubhut/ umbella.

Schaub/ palla, stola mulierum.

Schaubstroh/ fasciculus, manipulus straminis.

Schauessen/ epularis oculorum pa-stus.

Schauder des Fiebers/ rigor, hor-ror.

Schauffel der Becken/ pala, infurni-bulum, Grabschaufel/ ligo, Feuer-schauffel/ batillus, Kornschaufel/ rutrum, rutellum, Wurffschaufel/ vannus, ventilabrum.

Schaum/ spuma, Schaum des Gol-des/ chyrstitis, spuma auri.

Schauplatz/ theatrum, so rund/ am-phitheatrum.

Schauspiel so fröhlich/ comœdia, so traurig/ tragœdia, spectaculum, Schauspieler/ histrio, die Kunst/ historionia, Schauspielgeld/ lu-car, aris, der ein Schauspiel läßt halten/ munerarius.

Scheel anschauen/ limis obtueri.

Scheelen/ deglubere, delibrare.

Scheelfraut/ chelidonia & chelido-nium.

Scheer/ forfex, forpex, Scheerlein/ forpicula, plura vide sub voc. for-fex, Schermesser/ novacula, Scherrtuch/ involucrum, Scheer-wolle/ tormentum, Scheerer/ tonsor, Schererin/ tonitrix, Scheerstube/ constrina.

Scheib/ discus, orbis.

Scheibenrolle/ trochlea, im Zug/ Glasscheiben/ orbiculi vitrei.

Scheid/

- Scheid / vagina, ausziehen / evaginare.
 Scheidbrief / libellus repudii.
 Scheidkunst / chymia, ars chymica.
 Scheidsmann / arbiter, Scheidwand intergerinus paries.
 Scheidwasser / aqua secretoria, chry-
 Scheidung / divortium. (sulca.
 Schein / prætextus. Vide Quittung /
 syngrapha, apocha.
 falscher Schein / offuciæ, fucus, fal-
 laciæ.
 Scheidel / vertex, des Haupts / di-
 scrimen capillorum.
 Scheiderhauffen / strues, Scheider
 Holz / caudices ligni, fragmenta,
 lignorum, secta ligna.
 Scheiterspân / assulæ, schidia, orum,
 Scheiterweis / assulatim, plura vide
 sub voc. assula.
 Sched / equus bicolor, geschedet
 Kleid / vestis versicolor.
 Schelffe / tunica putamina, pl. fol-
 liculi.
 Schelle / campanula, cymbalum, no-
 la, tintinnaculum.
 Schelon / decorticare, glubere.
 Schelch sehen / limis oculis aspicere,
 transversa tueri.
 Schemeltritt / insile.
 Schenckel / crus, Oberschenckel / fe-
 mur, oris, femen.
 Schenckfandel / cirnea vel hirnea.
 Schepplerle der Kinder / fascia, fa-
 sciola pectoralis.
 Scherb / testa.
 Scherb / lorarius lictor.
 Schermaus / talpa.
 Scheubroß / pavidus.
 Scheuer / horreum, horreolum, in
 der Höhe / pensile.
 Schieler / strabo, strabus.
 Schiene / lamina, lamella, lamna,
 bractea, bracteola.
- Schienen / canthi, Schiennägel /
 rotarii clavi.
 Schienbein / tibia.
 Schießbogen / arcus balistarius,
 Armbrust / palester / arcus manu-
 alis, klein / arculus, Pfeilköcher /
 pharethra. die Senne / nervus,
 die Krin / crena, die Nuß / uncus,
 fibula, das Loch in welches die
 Nuß wird eingelegt / epizygis.
 Schießbüchß / ænea fistula, bombar-
 da, Schießplatz / campus jaculato-
 rius, Schießfugel / glans, Schieß-
 pulver / pulvis nitratus, nitreus,
 tormentarius, Schießschlang / ja-
 culus. Plura vide sub voce. jacu-
 lz. Geschraufft Rohr / fistula coch-
 leata, Zielbüchß / scopica, Büchß-
 büchß / venatoria, Handbüchß /
 sclopus, Fäustling / pugillaris sclo-
 pus, Feuerstein / lapis igniarius,
 Zündloch / scutula, Spanner /
 clavis, das Rad / rotula, das
 Zeugle oder Dupffer / ligula,
 der Schafft / theca lignea, das
 Rohr / tubus, tubulus, fistula,
 der Schwanz / pars maxillaris,
 der Schwanzschrause / cochlea,
 der Ladstab / virga stipatoria, der
 Kugelzieher / virga hamata, der
 Wischer / virga penniculata,
 Büchsenloht / glans pila blumbea,
 globus, mit Schrot geladen /
 plumbea, grandine, Krautpulver /
 pulvis nitratus, tormentarius,
 die Ladung / fartura, fartum,
 spannen / fistulam parate jactui,
 anschlagen / maxillæ admove-
 re, Lunte / igniarius fomes, funis,
 Büchsen Schmied / faber tormen-
 tarius, Büchsen schiffster / theco-
 pœus fistularum ænearum.
 Schiferstein so blau / cyaneus lapis,
 vulgo lapis lazuli, lapis scabe-
 fidi

fissilis, Schiferblau / *coeruleus*,
Schifer / *furculus*, Schifer / *assu-*
læ, *micæ*, *segmina*, *secamenta*,
segmenta ligni & lapidum, ein-
gezogen Schifer / *furculus digito*
infixus, Schifferich / *iracundus*,
pronus ad iram.

Schiff / *navis*, Schifflein / *navicula*,
actuariola, *actuariolum*, *scapha*,
Schiffstange / *trudes*, Schiffahne /
aplustre vel aplustrum, Schiff-
Kappe / *bardocuculus*, Schiff mit
zwey Ruderordnung / *biremis*,
Schiffseil / *camelus*, Jagtschifflein /
cata scopium, ausgeholetes Schif-
fein / *linter*, *ris*, Schiffsegel / *aca-*
rium, Schiffsboden / *alveus*, *ca-*
rina, Bauch / *alvus navis*, Schiff-
geschrey / *celeufma*, *vel celeuma*,
Schiff-Flottille / *classis*, schnelles
Schiff / *dromas*, *adis*, *dromon*, *o-*
nis, Schiffsoldaten / *epibatæ*, *claf-*
fiarii, Schiffkoch / *focarius*, Gän-
ge in den Schiffen / *fori*, Schiff-
hacke / *harpago*, *onis*, Schiffslende /
portus, *navale*, da keine Schiff-
lende ist / *importuosa*, *adj.* kleine
Schifflein / *lembus*, Schiffherr /
navarchus, Schiffmeister / *nau-*
clerus, *plura vide sub voc. navis*.
Schiffswallen / *phalanga vel palan-*
ga, hinter Theil des Schiffes / *pup-*
pis, vorder Theil / *prora*, der vorn
am Schiff Sorge trägt / *proreta*,
Schiffbrücke / *pons nauticus*, *sub-*
licius, Schifflohn / *portorium*,
naulum, Schiff mit vier Ruder-
ordnungen / *quadriremis*, grob
Schiffseil / *rudens*, Schiffstelle /
statio navium, Schiff mit drey
Ruderbäncken / *trieris*, *is*, *trire-*
nis, geschnabelt Schiff / *rostrata*,
Lastschiff / *oneraria*, *cobirta*, Lust-
schiff / *phaselus*, Brügge im Schiff /

tabulata, *orum*, *pegma*, stinckend
Wasserboden / *sentine*, *nautea*,
Schöpfzeug / *antlia*, die Schnar-
ren / *puppis*, die erhefte Schiffs-
zierde / *acroteria*, *pl.* die Zug des
Schiffs / *commisura*, Holz daran
die Ruder gebunden sind / *scalmus*,
Ort zwischen der Ruder / *inter-*
scalmium, oberste Korb / *corbis*,
galea, Ort / da man den Mast-
baum einsteckt / *modius*, Rippen
des Schiffes / *costæ*, *statumina*, *pl.*
Ruderlöcher / *columbaria*, Sitz-
bänck / *transra*, *pl.* Schiffahne /
aplustre, *aplustrum*, Schiffleiter /
pons, Schiffslast / *faburra*, Schiff-
seil / *rudentes*, Schiffsnabel /
rostrum, Schiffmacher / *naupegus*,
Schiffbrod / *panis nauticus*.

Schiff und Geschirr / *instrumenta*
aratoria, *ut equi*, *boves*, *aratra*,
currus.

Schild / *scutum*, Schild und Helm /
insignia, Schildwacht / *miles sta-*
tionarius, *excubiæ*, *vigiliæ*, *sta-*
tiones, verlohrene / *vigiles concla-*
matae salutis, *extimæ vigiliæ*, *a-*
grariæ stationes, Schildlein / *scu-*
tulum, *plura vide sub voc. scutum*.
die Schildwacht ablösen / *ex-*
cubitorem à statione liberare,
Schild / so rund / *ancile ancilium*,
halb rund / *cetra*, *pelta*, Hand-
heb am Schild / *clypei ansa*, gro-
ßer runder Schussfreyer / *clypeus*
Argolicus, Schildjung / *armi-*
ger, *scutigerulus*.

Schildkrot / *testitudo*, Schildkroten
Dach / *chelonitis*, *tidis*, *vel che-*
lonites.

Schiler / *strabo*, *strabus*.

Schilling Geld / *varii valoris*, *qui-*
busdam denarius, *aliis quina-*
rius seu duo sestertii, *aliis nove-*
narius.

narius &c. aliis dodecas, ut ovo-	Schlag / apoplexia, apoplexis, fide-
rum 12.	ratio, nervorum, der damit getrof-
Schimmel/ situs, mucor, Schimm-	fen/apoplecticus, auf einer Seiten/
licht/mucidus, rancidus, Gestand	hemilpexia.
vom Schimmel/rancor, es schim-	Schlag, Alder / arteria.
melt / mucet, mucescit, Item	Schlagen / batuero.
equus candidus, glaucus.	Schlag der Münz / monetæ figura,
Schindeln/assulæ, schidia, schandu-	nota, imago, typus.
læ, sectiles tabulæ, sectamentum,	Ausschlag des Pferds / calcitrare,
zuspitzen/assulas inspicare, Schin-	calcitratus, des Kinds/mentagra.
deldecker / scandularius.	das Papyr schlägt durch / litteras
Schinden/ deglubere, excoriare.	transmittit, charta bibula.
Schinder / sanguisuga, morticino-	Einschlag im Wein/sulphuratus pe-
rum excoriator.	niculus.
Schind / perna, coxa porcina.	Einschlag der Pferd / cataplasma
Schirling / cicuta, herba venenata.	fimarium equorum.
Schirm / tutela.	Unterschlagen den Fechtern / inter-
Schirmdach/ obsidionales accessus,	cedere, intercessor, den Fuß unter-
Schirmdächle einer Mauer / lo-	schlagen / supplantare aliquem.
rica.	Schlang/serpens, coluber, Schlang
Schirm auf dem Gejaid / spetum	mit zweyen Köpfen / amphibæ-
venatorium.	na, Schlanglein/ anguiculus, ab-
Schirmschirm/umbraculum, Schirm,	gestreifte Schlang/ anguis, ver-
herr/ tutor, partonus.	nans, vergifte / basiliscus, grosse
Schlachtbank / mensa lanionia.	Wasserschlange/ boa, Schlangen
Schlachtordnung / acies, wird ge-	mit Zincken auf dem Kopff/ cera-
macht / componitur, ordinatur,	stes, Wasserschlang/ hydrus, mit
Schlachtschwert / rhomphæa,	viel Köpfen/ hydra, Schlangen-
plura vide sub voc. aries, pugna,	zung/ ophioglossum, Schlangen-
præsidium.	fresser / ophiophagus.
Schalck / chrysitis, spuma auri, hel-	Feldschlang/ Geschütz/colubrina.
cysma, atis, scotia.	Schlangenfrant/ draconium, dra-
Schläse / tempora.	cunculus, serpentaria majors.
Schlaffen / dormire, ausschaffen /	Schlapp/ pileus depressus.
destertere, verschaffen/ indormi-	Schlarffen/ pedes cum strepitu tra-
re, Schlaffbett / lectus cubicula-	here,
ris, leischlaffend / levisomnus,	Schlauch / uter, utris.
Schlafftrunk / pocœnium,	Schlauraffenland / utopia.
Schlaffhosen/feminalia, femora-	Schleckerbiblein/ mattya, pl. scita-
lia, subligar, subligaculum,	menta, sciti saporis, edulia, orum.
Schlaffsucht/veternus, lethargus,	Schleckmarck / cupedinarius,
der damit behafftet / veternosus,	forum Schleckwerckmacher / cu-
Schlaffkammer der Ehleute/tha-	pedinarius, Schleckwerck so süß /
lamus.	calamus, aromaticus, sacchara-

Index V. Germanico - Latinus.

tü, Schlecken/catillare, Schleck-	culus.
foch / cupedinarius.	die Flasche schlottert / lagena bilbit.
Schlenckhin / mutare herum.	Schloßer der Rinder / lagenula si-
Schlee/pruneolum, prunulum, pru-	phunculata.
num sylvestre, Schleebaum/spi-	ein armer Schlucker/esurio, onis.
nus, Schleedorn / prunus sylve-	Schlüssel/ clavis, falscher / laconica,
Schlegel so breit/pavicula. (stris.	Schlüsselein / clavícula, Haupt-
Schleiff oder Schlinge mit einem	schlüssel/generalis, plura vide sub
Knopff/ clavus vestiarius, globu-	voc. clavis. das Schlüssel-Röhrle/
lus caudatus.	canaliculus.
Schleiffe / traha.	Ausschluss / tergiversatio.
Schleiffstein / cos, tis, cos aquaria,	Schlüsselblümlein / verbasculum.
gyratilis, rotaria, Schleifer/cotia-	Schlund / tonsillæ, fauces pl. fru-
rius, famiarius.	men, larynx, ingis, gula, œsopha-
Schleim/pituita, phlegma, atis	gus, ist ihm in unrecten Schlund
Schleue / tencha f. tinca.	kommen/cibus potusve deerravit
Schleuer der Weiber/ calantica, ri-	in alienum tramitem. Plin. sich
ca, rricula, plagula, flammeum,	erfirnen / tussim irritare cibo vel
Subtiler / nebula linea, ventus	potu gutturi immisso, guttur exa-
textilis.	sperare devio cibo.
Schlemmer/decoctor, lurco, ganeo,	Schlusslinie/ hypothenufa.
gurgès, helluo, liguritor, Schlem-	Schlussred/ argumentatio.
merhaus/ ganea, ganeum, zusam-	Schmachschriff / libellus famosus.
men schlemmeu/ congræcari.	Schmalz/ butyrum, austassen / de-
Schleppen/abfretten/Italis, strapaz-	coquere, Schmalzkübel / eadus
zare, improbo labore se vel ju-	vel orca butyri, Schmalzsuppe /
mentum conficere.	jusculum è pane, ferventi liqua-
Schlichthobel / planula.	mine perfusum, Schmalzbrod /
Schliefer / manica pellita.	panis butyrat ² , Eyer im Schmalz/
Schlier am heimlichen Ort / buro,	ova frixa, schweinen Schmalz/
ulcus inguinarium.	adeps fuilla, Schmalzbettler/cœ-
Schliffel/murcidus homo, nauci.	nipeta, ungeschmalzen/sine adipe,
Schlinge/funda, Schlingleder/ scu-	sine butyro.
tale, Schlin des Arms/ mitella,	Schmalzblümlein/chryfanthemum
Schlinger / funditor, Schling-	vel uni, polyanthemum.
baum / viburnum.	Schmarcken/parasitari, Schmaro-
Schlitte / traha, trahea.	ker / cœnipeta, gnato, onis.
Schliß/fissura, Schlißlein/crena.	Schmarren/ intrita pemmatum.
Schloß / castellum, Schloßverwal-	Schmaus/ schmausen/ obsolete pro
ter / castellanus.	sausen Vide Schnappbisle.
Schloß/ fera, Schlosser/ faber fera-	Schmeer/ arvina, Schmeerbauch /
rius, plura vide sub voc. fera.	abdometi, aqualiculus, fumen,
Schlot/ caminus, Schlotfeger/ ca-	venter collativus, Wageschmirb/
nineta, Schlotstein / focus, fo-	axungia.

Schmeer,

Schmeertraut / scandulaca, sym- phytum.	lyx, testa, Ort / da man Schne- cken zieht / cochlearium, Hörn- lein an Schnecken / cirrus, Schne- ckensafft / ostrum, Schneckenstie- ge / cochlea, cochlidion, Schne- ckenlini / linea spiralis, Schneck im Häusle / cochlea, opercu- laris.
Schmeichlend / adulatorius, adj. schmeichlen / palpum obtrudere, Schmeichler / assentator, parasit- us, aretalogus, parasitari.	Schneeballen / placentæ spirales, in modum pilarum ad globorum conspiratæ, sambucus aquatica.
Schmelzofen / ustrina.	Schneehun / lagopus, Schneegans / onocrotalus.
Schmelzwerck / encausticum opus, Schmelzer / fusor.	Schneetröpflein / leucojum, herba.
Schmergel / das Glas zu schneiden / smiris, idis.	Schneide / acies.
Schmitte / ferraria officina,	Schneiden in dünne Blättlein / conse- crare aliquid in tenues mem- branas.
Schmollen / medula panis.	Schneider / sartor, Schneiderin / sarcinatrix, Schneiderscheer / for- fex, Flicker / sarcinator.
Schmuck der Weiber / mundus mu- Schmuck / (liebris.)	Schneidmesser / falx silvatica, das nicht schneiden läßt / infecabilis,
Schmuckoch / lixa.	Schneiderfisch / apua, æ.
Schnabel / rostrum, der Hebstang / lingula, rostrum vectis, Schnebe- lein / rostellum, Schnabelwaid / pingue solum.	Schnell / ales.
Schnack / culex, icis, cimex, icis.	Schnellbanc / catapulta, machina bellica veteribus.
Schnadern wie eine Gans / gin- grio, ire.	Schnellfüßich / celeripes.
Schnallen / obex, icis.	Schnellwaag / statera, trutina cam- pana.
Schnall oder Hirnbäckle / talitrum.	Schnepff / ficedula, rustica perdix, Schnepffgarn / nebulosum rete, tendicula.
Wasserschnallen / iusculum aqueum, geschmackig / dicax. (vile, inane.)	Schnitt / sectio, sectura, Abschnitt im Gebäu / Absatz / interceptio contignationes.
Schnappbäckle / prandiolum, ein Zausen / merenda, merendula, cuidam stataria, kurz und gut / das bald aufgegessen.	Schnitten Brod / panis quadra, ta- bula, tabella panis.
Das Bret schnappet auf / asser subsi- lit.	Schnittküchlein / artolaganus vel artolaganum, guldne Schnitt- lein / crocatus panis.
Schnapphanen / subsessores milita- res viarum, insidiatores emissari- um, interceptores prædæ.	Schnittlauch / porrum sectile, secti- vum.
Das Schnarchen / rhonchus, schnar- chen / stertere, ausschnarchen / destertere.	Schnitzer / culter in manubrium re- ductilis,
Schnarcher / thraeo,	
Schnarmaulen / esuriens, spectator edentium.	
Schnauß / proboscis, promuscis.	
Schnecken / cochlea, limax, acis, Schne- ckenhaus / cochleæ domus, ca-	

Index V. Germanico-Latinus.

ductilis, Schnißbanck / machina	Schoß / planta, furculus, germen,
quadrupes, Schnißerlein / falcula.	Schoßreich. furculosus.
Schnoß / rostrum.	Schoß / stolones, coliculi inutiles,
Schnuder / myxa, an der Hennen /	frisch / vitales, unfruchtbar / spa-
coryza,	dones, zarte Schößlein der Kräu-
Schnubr / nurus.	ter / cymata vel cymæ pl.
Schnupffen / singultus, schnupffen)	Schoß / sinus, gremium.
singultire, singultim flere, hat,	das Schotteln / succuss ² , succussatio.
schen. (tuita.	Schotten / serum lactis, lac serum,
Schnuppe / gravedo, destillatio, pi-	spissatum, gelatum, wird zu Schot-
Schnupftüchlein / sudariolum.	ten / ferescit.
Schnur / linea, funis Schnürlein / fu-	Schragen / equuleus, ligneus.
niculus Perlene Schnur / linea	Schramme / cicatrix, icis.
margaritarum, Schnurgrad ab-	Schrancken vor dem Haus / diathy-
hangend / perpendicularis linea,	rum, gemeine Schrancken / car-
nach der Schnur / amussim, ad	ceres, repagula.
amussim, examussim, ad perpen-	Schrauben / clavis, cochleatus, coch-
diculum.	lea, aufschrauben / evolvere, re-
Schober / meta fœni.	torquere cocleam, einschrauben /
Schock / sexagenarius alicujus rei.	intorquere, Schraubzwinge / re-
Schönbart / larva.	tinacula cochleata, sing. retina-
Schöpfseimer / modiolus, accepta-	culum.
torius.	Schrecken / so unplötzlich / panicus ti-
Schöpfgeschirr / situla, fitulus, ur-	mor, panicum, Schrocklein / ter-
ceus, urna, capula, haustrum,	riculum.
fitella.	Schregtile / contignatio intercepta,
Schöpfzeug / antlia, æ.	abgesetzt / in angulum rectum re-
Schöpplerlein / crotalum.	flexa, observa,
Schößlein am Wammis / loricula	Schreiber / amanuensis, Schreib-
thoracis, lumbaria, ium, pl. pa-	der / calamus, Schreibtäfellein / pu-
tagium lumbare, scutulæ, tho-	pillares, Schreibdinten / atra-
racis.	mentum scriptorium, Schreib-
Schößlein / coliculi vel cauliculi, cy-	Pult / cista scriptoria vel libraria,
Erdscholl / gleba, grumus. (mæ.	Schreibmesserlein / cultellus gra-
Scholderer / apparitor ludentium.	phiarius, Schreibbanck / palimpse-
Schopff / cirrus, an der Stirn / cri-	stus, Schreibstube / tabularium,
nes anteventuli, propenduli, an	tablinum, Schreibbley / plumba-
Rossen / capronæ.	go, Schreibpult / pluteus scripto-
Schopffstächl / projectum.	rius, Schreibmesserlein / scripto-
geschopptes Hünle / fertilis gallinula.	rius cultellus, Schreibfehler / scri-
Schorbock / scorbutus, stomacace f.	ptorii errores, Schreiberle / libra-
sceletyrbæ.	riolus, Zollschreiber / scriptura-
Schorstein / foculus, caminus, Schor-	rius, Notari / amanuensis,, actua-
steinfeger. camineuta.	rius, Copist / formularius, Gegen-

schrei

schreiber / antigrapheus, Testamentschreiber / testamentarius, Gerichtschreiber / dicographus, Theck für die Feder / penaria, calamaria, graphiaria theca, Schreibfischel / mensula scriptoria, Weltbeschreibung / cosmographia, des Erdbodens / geographia, eines Orts / topographia, einer Landschaft / chorographia, Verschreibung / chiographum, syngrapha, Abschrift / apographū, exemplar. chrein / scrinium, Schreinlein / scriniolum, Schreiner, Arbeit / opus intestinum, Schreiner / scri-narius, arcularius faber, clino-pæus, clinopegus, Schreinerwerck / intestinum opus, Schreinerdeck / lacunar laquearium, laquear lacumare.	brile, Schrotbüchse / fistula grandifera, grandivoma.
chrenckung / jugmentum, schrencken / jugamentare, obvertere, cancellare.	Schrunde / fissura, rima, rimula.
chrepffisen / scalpellus vel scalpel-lum chirurgicum, schrepffen / scarificare, Plin. scalpello sangui-nem mittere, alias cucurbitulæ.	Schubfarren / vehiculum versatile, Schublade / capsa ductilis.
chregel / incubus, ephialtes.	Schuh / calceus, Schuhsole / solea, Schuhe mit Riemen / amentata solea, Schuh, Behaltnuß / calcearium, hoher Schuh / cothurnus, Schuhriem / ligula adstrictoria, adstrigmentum, obstragulum, Schuhriem / corrigia, Schuh ab-tretten / deculcare calceos, Schuh-uhl / subula, alte Schuh / vetera-menta calcearia, pl. Schuheisen / so spizig / adstrigmentum solea-rum muricarum, Schuhring / an-fa, ansula, Schuh von roher Och-senhaut / carbarinæ, Holzschuh / colopodia, spizig / calcei repandi, Stäckelschuh / ligno aut densato curio suppecti, Schuhdrat / che-leuma, Leist / modulus, forma, mu-stricula, Schin und Unterschlag / cuneoli, Fingerhut / digitale, An-zug / inductorium, Zweck / clavicu-li, Reisser / radula, Stachel / chaly-bea ligula, Reibhölzer / ligulæ fu-turis poliendis, Klopsholz / tydes, mateola, Kneib / smilium, ficillū, falcula futoria, Werckmesser / scal-prum futorum, Handleder / ma-nuale tegumen, Daumenring / an-nulus pollicaris, Knieriem / funda-genualis, Streichhader / fascis cheleumaticus, Rassel / radula suberis, Haarmisch / peniculus se-tosus, Salz / ensis rasori, Schneit-bret / assula futorium. Ziechbaum / planca æquatoria, Richtbret / as-ser ocreis diducendis, Krisselholz / radula striata, Lederstreck / tentipellium, Wendstreck / baculus, versorius, Wasrahm / regula cal-cearia,
schrot / pilulæ grandinosæ, minuta grando ferrea, granula ferrea.	
schroter / cervus volans, scarabæus, lucanicus, cornutus.	
schroffen / saxum, schroffriger Ort / contragus, confragosus locus.	
schrothobel / runcina, schroten / run-cinare, Schroteisen / scalprum fa-	

Index V. Germanico-Latinus.

senaria, Muster / forma charta-
cea, Schwamm / spongia, Zang/
forceps, Scheer / forfex, Werck-
bänckel / scamnum instrumenta-
rium, Schusterschwärz / atramen-
tarium sutorium, Ubergeschuh /
aluta calcei, Quatter / talaris
aluta, die Laschen / adstrigmenta,
Futterleder / subdititium corium,
Brand-Sole / interior solea, Aff-
terleder / corium talare interius,
Fleck / frusta, segmina, minutæ
corii, Werckschuh / pes, halb
Schuh / semipes, semipedalis, adj.
sesquipedalis, anderthalb schu-
hig / tripedalis &c..

Schüssel / paropsis, catinum vel cati-
nus, catilus, um, vas escarium, so-
tief oder hol / gabata, æ, blatte
Schüssel / lanx, cis, patina, grosse
runde Schüssel / magis, Schüssel,
Mus / pulricula ex ovis cum lacte
& saccharo coacta Schüssellecker /
catillo, onis, Schüsselranfft / cre-
pido lancis, Schüsselein / scutella,
scutula, Schüsselpfenning / scutel-
latus nummulus, tieffe Schüssel /
cutra, æ, Schüsselwaag / tru-
tina, Essig, Schüssele / acetabu-
lum.

Schütte / agger, vallum, locus con-
gestitius, beschützen / ruderare, ru-
dus inducere.

ein Schütz / puer trivialis.

Schütz / jaculator, sagittarius.

Schütz / catapultari, zu Pferd / hippo-
toxotæ.

Schützenmeister / ballistarii vel bali-
starii, sclopetarii, bombardarii.

Schuldenflag / actio pecuniaria,

Schuldenrest / reliqua, orum, reli-
quatio, Schuldiger / reus, Schuld-

brief / syngraphæ, unrichtige

Schulden / nomina impedita,

Schuldbot / exactor, Schuldbrief /
perscriptiones, syngraphum, er-
kannte / nomen confessum, voller
Schulden / obæratu, Schuld mit
Schuld bezahlen / versuram face-
re, versura solvere, Schuldflag /
actio pecuniaria, ein Transport
machen / nomina transcribere.

Schulter an dem Vieh / armus,

Schulterblat / scapulæ, spatula,

Schulterblätter / scoptula operta,

pl. Schulter / humerus.

Schultheiß / prætor.

Schulgeld / didactrum, minerval,

Schulort / gymnasium, Meister

über die Schulübung / gymna-

stes, Unterschulmeister / hypodi-

dascalus, Schulherr / gymnastar-

chus.

Schunck oder vorderste Hamme /

perna, hintere Hamme / petaso,

petasunculus.

das Schupffen / oscillo jactari, oscil-

lum, oscillatio.

Schupffe / pergula, projectura, co-

rona.

Schuppen / squamæ, Hauptschnup-

pen / furfures, desquamare pisces.

Schuppgrind des Haupts / porrigo,

inis.

Schnuri mari / turbulentus homo,

Schurz / succinctorium, succincti-

um.

Schurzstee / præcinctorium, semi-

cinctium, succinctorium, castula,

præcinctium.

Schußgatter bey der Stadt, Pfor-

ten / cataracta, æ.

Schußlöcher / corbulæ, latibula jacu-

latorum.

Schuß vom Geschütz / emissiones,

ejaculationes, jactus tormento-

rum.

Türfuß / eminentia, æ, projectum,

pro-

projectura, æ, prominentia, æ, supercilia, coronæ parietum.	tibicen, auletes, aulædus, gin- gria, gingrinator.
Schusterwerckstatt / sutrina taber- na, sutrinum, Schuhfleck / cerdo, onis.	Schweher, Vatter / profocer, focer.
Schutz / tutela.	Schweiss / syrma.
Schutzschrift / apologia.	Schweissstern / cometa.
Schwäget / locuturius, lingulaca, locutulejus, balatio, blattero, onis, gerro, Schwäzgesell / con- gerro, geschwäzig / dicax, dicacu- lus, verlogner Schwäzer / holo- phanta, der hierlich schwätzen kan / logodædalus.	Schwein / sus, porcus, Schweinstall / suile, hara, wild Schwein / aper, Hau, Schwein / aper validus, ful- mineus, Schweinhaz / vernatus aprorum, Lager oder Bett der wilden Schwein / lotebræ, lustra, cubilia ferarum, Schwein vom Spühlwasser gemästet / colluvia- lis porcus, Schweinsmutter / por- ca, ein gebratnes und mit unter- schiedlicher Speise gefülletes Schweinlein / porcellus Troja- nus, plura vide sub voc. porcus.
Schwahn / cygnus, olor, Schwah- nenfedern / penuæ olorinæ.	Schweinsrüfel / rostrum, probos- cis, idis, Schweinenschmalz / adeps suilla, Schweinenfleisch / caro suilla, Schweinhaz / apro- rum venatio, Schweinlein / sucula, des Schweins Bühlen / fossitia apri pastio.
Schwalbe / hirundo, wimmert / trin- sat, Schwalben, Stein / chelido- nia & chelidonium, Schwalben, kraut / hirundinaria.	Schweiß / sudor, Schweißlöcher des Leibes / pori, cuticularis mea- tus, Schweißbad / vaporarium, Schweiß, Luchlein / muccinium, Schweiß, Bad / sudatorium, Schweißtuch / sudarium.
Schwalle / piscis, leuciscus, mugilis, vel mugil fluviatilis. Item Weis- fisch.	Schweizer, Laß / obstragulum cali- garnm.
Schwamme / spongia, spengiola, Schwamm am Baum / fungus, schwammig / fistulosus.	Schwemme / natatile, subst. pi- scina.
Schwanz im Gewicht / momen- tum.	Aepffel schwemmen / frigere poma, fricta poma.
Schwanzkessel / trua, schwanken / vacillare, titubare.	breit Schwert / spatha, Schwert- tänzer / pyrrhicharius, Schwert- tanz / pyrrhica, vel e. Schwert / machæra, Schwertsieger / samia- rius, pollio, onis, itor.
Schwanzriem des Pferds / posti- lena.	Schweimer / grassator, Suetonio.
Schwarz / furfus, schwärzlich / bæ- ticus color, schwarz, bleich / luri- dus color, luror.	Schwertelgras / carex, icis, wo es wächst /
Schwarze Kunst / necromantia.	
Schwarzwurk / symphytum.	
Schwefel / sulphur, Schwefelgrube / sulphuraria, Schwefelbölzlein / sulphuratum, spinulæ, assulæ sul- phuratae, ders macht / sulphura- rius, Schwefelgestanck / mephi- tis.	
Schwegel / tibia, Schwegelpfeiffer /	

wächst/carectum, Schwertelblum gladiolus.	lin-tearius, Segel/lin-tea, velum, Segelseil zu oberst des Mast- baums/thoracium, Segelstang/ antenna, Segel/ suppara velo- rum, der grosse Segel/ artemon, onis, Segelloch/carhesium, Segel im vordern Theil des Schiffs/ dolon, onis, hindern Theil/ epi- dromus.
Schwibbogen / concameratio, for- nix, testudo.	
Schwieger/ focrus	
Schwillig Wetter/ coelum æstuosū.	
Schwindel/ vertigo.	
Schwindel des Haupts/ scotoma, atis.	
Schwindgrube/ cloaca, receptacu- lum sordium.	Sege/ secula ferra, ferrula, Seg- mühl/ mola ferraria, plura vide sub voc. ferra. Handsege/ lupus.
Schwindsucht/ phthisis, tabes atro- phia, ders hat/ phthisicus.	Sehkunst/ optice, handelt von den geraden Strahlen/ agit de radiis directis, Sehgläser: Kunst oder Perspectiva, Dioptica, handelt von dem Bruchstrahlen/ agit de refractione radiorum, in Ver- größerung und Verkleinerung der Sehgläser/ als da sind Fern- gläser/ telescopia, Vergrößer- Gläser/ macroscopia, microscop- ia, kleinmachend. Das Sehen/ visus.
Schwingsfeder/ penna.	
Schwirig/ ulcerosus, Item irritabi- lis, bald auf.	
Schwizbad/ caldarium laconicum, sudatoria cella.	
Sciatica/ ischias, covarius morbus.	
Scorbut/ oscedo, oris vitium.	
Scorpion/ scorpio, scorpius.	
Scrosen/ scopulus.	
Scrupel, Gewicht/ scrupulum, scru- Sebel/ acinaces. (pulus.	
Sehtlen/ lixivium, lixivia, lixivium lavare, lixivius cinis.	Seiden/ sericus, holosericus, pan- nus, Seidenweber/sericarius tex- tor, Seidensticker/phrygio, Sei- denwurm/bombyx, icis, Seiden- rupff/ heteromalus sericus Flo- ret. Seiden/ crispum, tenuëque bombicinum, Nähseiden/sericum netum, seidener Zeug/ pannus bombycinus, tela serica, Seiden- blast/ chamælæa, herba. Vide Lasset. In Seiden gefleidet/ sericatus, adj.
Seckler/ chirothecarius, Seckel/ loculi, marsupium.	
Secret/ forica.	
Secretarius/ ab epistolis, à secretis, geheimer/ ab aure.	
See/ stagnum, lacus, Seebink/ma- riscum, mariscus, Seefisch/piscis lacustris, Seebüch/ amusium, pyxis nautica, Seegras/ ulva.	
Seegen/ bona precatio, Zauberer/ carmen stygium incantamen- tum.	
Seelenen, Kraut/ tatureja.	
Seelentag/ feralia, pl. Seelenambt/ inferiæ, Seelengeräht/ justa,	Seiffen/ sapo, onis, smegma, atis, Seiffenkraut/struthium, sapon- aria, Seiffensieder/ saponarius.
Seele der Abgestorbenen/ manes, ium.	Seiffte Ort/ brevia, pl. vadum, aqua brevis, tenuis.
Seelbaum/ malus, Segelmacher/	Seiher/ colum, durchseihen/colare. Seil/funis, restis, Zugseil/funis di- ctarius, Seiltanker/funambulus, funi-

funirepus, neuropata, schoenobates, die Kunst/schoenobatica, Seiler/ restio.	voc. columella. Seul, Capitel/epistylum, Säulenhals / hypotrachelium, viereckigte Säule/pila, von einer Säul zur andern/ pilatim. Stela viatoria, Marterssäule.
Seite/ latus, das auf der Seiten ist/ lateralis, Seitlein / latufculum, Seitenroß/ equus funalis.	Sichel/ secula, æ, falx messoria.
Seitenbret/ sponda, Seitengürtel/ subcingulum, baltheus, Seitenbrechen / lumbifragium, Seiten Speck/ succidia, æ, Seitenwehe/ pleuritis, idis, Seitenwehr/ lateralis gladius.	Sieb von Borsten gemacht / setaceum cribrum.
n Seidel Wein / dodrans vini, dimidia mensura Bavarica, sive sextarius.	Siebreuter/ capisterium, cribrum, Meelsieb / cribrum farinarium, sieben / cribrare, cernere, Sieb / incerniculum.
semmelmehl / pollen, inis, simila, similago.	Sieden / coquere, decoctio, decoctum, decoctus, us, elixare, das Sieden / elixatura, siedend machen/ fervefacere, hat aufhören zu siedern / deferbuit, ein wenig siedern/ siedend machen/ sufferverescere, sufferveresceri, sufferverefacere, einsieden/defrutare, gesottner Wein/ defrutum.
senff / sinapis, vel sinapi indecl.	Sieggesang / epinicion, Sieglohn/ niceterium, Siegzeich tropæum vel trophæum.
senffte / lecticula, gestatorium, vehiculum cameracium, Senfftentträger / lecticarius.	Siegel / sigillum, Siegelschneider / scalptor, sigillarius. Siegelwachs sigillaris cera, eines Notari untergedruckt Siegel/ signatura, Siegelgeld/cerarium, versiegeln/ obsignare, obsignator.
sengelein / fundulorum foetura.	Sigmarskraut/ ascea.
senckel / perpendiculum, Senckelschnur/ amussis.	Sigrüst/ æditimus, ædituus.
sennader / nervus.	Silber/ argentum, Silberglett/ argyritis, idis, Silberweiß / magnes, etidis, Probsilber/ argentum probum, das die Prob nicht hält/ argentum ærosum, Silbergrub/ argentaria, argentifodina, mit Silber vermischt / argentosus, Silberschaum / helcysma, atis, lythargyros, um. Plura vide sub voc. argentum & argyritis.
sennetblätter/ senna.	
senfen / falx foenaria, foenifeca.	
seffel / sedes, sedile, sella, doppelter / bissellium, Sesselträger/ lecticarius, Tragsessel / gestatoria, Bogensessel / arcuata, mit Leder überzogen / pellicea, der sich läßt zusammen legen / plicatilis.	
seggarten/ plantarium,	
seßling / talea, taleola, viviradix, farculus, utrinque sectus. Item pisciculi ad foeturam in piscinam & lacum missi.	
sevenbaum/ sabina vel savina.	
Seul auf dem Gebäu / acroterium vel on, Stul/columella, columna blatte Seule / columna superficialia, Seulensuß/basis, sehr grose Seulen/colossus, plura vide sub	

Singer/ cantor, Versammlung der selben/ chorus, hoch singen/ pæa- na citare, Besingnis der Todten/ exequiæ, inferiæ. parentalia, iusta funebria, Zusammensingung / symphonia, trium, quaternum, quinum, senum &c. cantio ter- nionone, quaternionone, quinione, ogdoade musicorum constans, vorsingende Pfeiff/ incentiva, nachsingend/ succetiva, Sing- meister/ phonascus.	Sommerlager/ æstiva, pl.
der Unsinnigen Ketterle/gyrgathus, Sinnbildung/emblema.	Sonnenuhr/ solare, schiaterium horologium. solarium, eben nie- dergelegte/ horologium vertica- le, fixum, plura vide sub voc. ho- rologium. Sonnenwendkreis/
Sittlichkeit/ urbanitas, Sittlich / urbanus.	tropicus cancri solstitialis, Son- schirm/ umbella, Sonnendampf- loch/ heliocaminus, Sonnen- blume/heliotropium, solsequium Sonnen-Finsternus/ deliquium solis, an der Sonnen ligen/ apri- cari.
Sittich/ psittacus.	Späthurn/ specula.
Sitz/ sedes, sedile, Sitzlein/ sedicula.	Spalt oder Kluft/ chasma, atis, ri- ma, rimula,
Sitzbank/ fori, Sitzbret/orbis bal- nearis. Sitzling/ sedentarius.	Span und Schindelholz/ lignum scissie.
Sitzbein/ coccyx, ygis.	Spänlein/spinula, affula, schidia, pl.
Schmirgel der Glaser/smyris, idis.	Spanische Wand/ cubicularium interstitium, inter pensivus paries Scena.
Smirlin/ æsale, vel æsalon, & æsa- lis.	Spanische Glocken/ convolvulus Hispanicus, cubicularis, herba.
Sodbrunne/ puteus, adj. putealis, puteanus.	Spanischer Klee/onobrychis.
Soldat/miles, eingelegte Soldaten zum Schutz/ præsidium, præsi- diarii, Soldaten-Ubung/ palatia, ium, pl. Soldaten-Musterer/ conquisitor, ausgemusterter Sol- dat/ ære dirutus, exauctoratus, expunctus, versuchter/veteranus.	Spanisch Wachs/pix sigillaris. mi- niata, atrata.
Plura vide sub voc. miles. Soldat stipendium, Ort/ da man den Sold austheilet/ diribitorium, Soldbezahler/ diribitor, Solda- ten, Berber/ conquisitores, Soldaten schreiben/ auctorare militem, den man zur Straff keinen Sold gibt/ ære dirutus, miles.	Spanfercklein/ porcellus, æfrens, porculus, succula.
le/ solea, Brandsole/ interior, Füssen/solum.	Spangenfrämer/ frivolaris.
	Spangen an den Büchern/ umbil- licus, damit beschlagen/ umbili- catus.
	Spangen/ bullæ, clavuli capitati, Spangen auf der Achsel/spinther, Rinck an der Gürtel/ offendix.
	Spann/ spithama, dodrans, die vor- dere/ lychas, æ.
	Spannader/ nevus, Nlederlein/ ner- vulus.
	Spannfetten/ sufflamen, iwerch über den Wagen/ carena adstri- ctoria.
	Spargen/ asparagus.

Sparfrüglein / capsella nummaria.	Spend / stipis.
Sparstunden / horæ subcesivæ vel succisivæ secundariæ.	Spengler / laminarius.
Spatel oder Schâuffelein zum Pflaster aufstreichen / spatula, specillum, ligula.	Sperber / accipiter fringillarius, nisus, perca.
Spatz / passer, passerculus.	Sperl / acicula capitata.
Spaziergang unter der Erden / cryptoporticus.	Sperrfederlein an der Uhr / lamellæ f. fibulæ cessiles, reductiles.
Specht / picus martius.	Sperräderlein / sufflamen rotularum.
Speck / adeps, ipis, lardum, lardum.	Sperrglocken / æra clusilia pulsantur,
Specklilien / periclymenus, periclymenon, herba.	Spervogel / cavillator, sañio, scurra.
Spereüter / equites lancearii, contati.	Spicanardi / nardus spicanardi.
Speichel / saliva, salivum, sputum, mit Speichel netzen / salivaticus.	Spicknadel / lardarium, spicken / lardo trajicere.
Speichen / radii rotæ.	Spiegelfunst / catoptrica, handelt von den gegen, und gebrochenen Strahlen / agit de reflexis & refractis radiis.
Speierling / Spörling / forbum, der Baum / forbus.	Spielball / pila lusoria, fleiner / harpastrum.
Speise / edulium, Speis und Tranck / esculenta & potulenta, Speis für ein Monat oder Tag / demensum, so zerstoßen / intrita vel intritum, unsterblich machende Speiß / ambrosia, Unlust zu den Speisen / anorexia, nausea ciborum, Oberster Speisemeister / architriclinus, Speiskeller / apotheca, cella penuaria, Speisaustrager / dapifer, infertor, Speisgeschirr / escaria vasa, Speismarckt / macellaria taberna, Speisverkaußer / macellarius, Speisröhre / fistula cibi & potus, Speisgewölß / promptuarium, promptuaria cella, Speismeister / promus condus, procurator peni, Speisung / cibus, us, res cibaria.	Spiegelgeld / aleatorii nummi, Spielmeister / choragus, Spilleute / symphoniaci, Spielbret / tabula lusoria, abacus lusorius, Spielbühne / theatrum, Spieltisch / mensa lusoria, tesseraria, Person / actor, Theil des Spiels / actus, gesungenes Spiel / melodrama, kurzweilige Unterweisung des Spiels / interludium, Spielmann / ludi, ludiones, ludæ, Vorspiel / præludium, pro ludium.
Spelten / secamentum, fragmen, fragmentum! Item genus frumenti Suevici, zea deglubita.	Spieß / hasta, ohne Eisen / puta, mit spizigen Eisen / præpilata, mit einem Riemen / amentata, gering Spieslein / velitaris, Spießgesell / commiles, commilito, commilitium. kurzer Spieß / hasta brevis, langer / sarissa, Spießhirsch / veru, verulum, Spießtrager / spiculator.
	Spiesglas / stibium.
	Spille / Spindel / fusus, torquere fusi

Index V. Germanico-Latinus.

fufum, Spindelkorb / quallus, quasillus, calathus.	Spizweck / panis cuneatus.
Spilling / prunum cereum, cerinum.	Drenspizig Eisen / tribuli, murices.
Spilmann zu dem Dank / choraula, der Spilleut Ort / odeum, Spilgurgel / aleator, assiduus, Spilplatz / area luforia, aleatoria.	Spizanglein / forceps denticulata.
Spinat / rumex fativus, vulgò spinachia.	Spörling / scorbium, Spörlingbaum / forbus.
Spindel des Drechslers / tornum vel tornus, fufus, Spindelbaum / evonymus, Spindel des Zugs / axis, des Arms / radius.	Sporapffel / scrobis.
Spinet / instrumentum ænearum fidium magadii perforati.	Sporn / calcar, Sporer / calcarius artifex.
Spinnenweb / rela, aranea, Spinne / araneus.	Spottred / scomma, cavillum, Spottvogel / cavillator, fannio.
Spinnenwirtel / verticulum, verticulus, verticillus, Spinnrädlein / colus rotata.	Sprachlos / elinguis, ansprechen / incantare.
Spiz / veru, veruculum.	Spreiße / sustentacolum, der sich spreißt / anatus.
Spittal / xenodochium, nosocomium.	Spreisgarn der Fischer / evericulum.
Spiz / mucro, cuspis, spizen / inspicere, Spitze der Mauer / pinna, pinnaculum, auf dem Gebäu oder Schiff / acroterium vel on, Spitze der Bienen und Scorpionen / aculeus, Spitze oder Gipffel / apex, apiculus, Spizweise / cuspidatè, cuspidatim, mit der Spitze einzapffen / cuspidatim inferere, des Helms / conus.	gespreckelt / multicolor, versicolor.
Spitze am Kragen / denticuli patagii, mit Spizen gezieret / denticulatū patagium, denticuli linei.	Spreuer / acus, aceris, palea, Spreuer, Kest / palearium.
Spizfindige Red / acroama, atis.	Sprichwort / proverbium, parœmia, gnome, adagium.
Spizhammer / malleus rostratus.	Springer / salii, salibusuli, springend Wasser / aqua saliens, Springkraut / scamonia.
Spizkopff / cilo, onis,	Spring. Reuter / desultorii equites, desultores.
Spizmaus / forex.	Springwurk / lathyris, idis, Springförner / lathyritis grana.
Spizredner / sophista, Spizreden / sophisinata, argutiæ, Spizreder / gurator.	Springzeit des Viehes / admissura, Spriße / siphon, siphunculus.
	Sprizenfuchlein / scriblitæ striatæ, spiræ crocatæ.
	Sprizwedel / aspergillum, aspersorium, Springfrug / harpagium.
	Sproß / furculus, germen.
	Spruch / versus, so denckwürdig / gnoma vel gnome pronuntiatum Axioma, Grundspruch.
	Spule / alabrum, canna glomeratoria: filum à colo ducitur in fufum, de fuso in alabrum, hinc in gurgillum, deinde in glomerem, hinc in pannum, postea in telam. Der Faden wird von der Gunkel gezogen /

zogen/in die Spillade/von dañen	Stahlkraut/ anónis, onónis.
gelegt an den Haspel / von dem	Stall/ stabulum, præsepe, præse-
Haspel gewunden in ein Klunge;	pium. Barre/Stallmeister/ hip-
Darnach durch die Weberspule ge-	pocomus, equarius, Oberster
zogen in den Eintrag des Gewe-	Stallmeister / archippocomus,
bes / nachdem wird daraus Tuch	Stallknecht / stabularius, Stall-
oder Leinwat gemacht.	stangen für die Pferde / vacerræ.
Spuhlrad / Spinnrad / rhombus,	Stamm des Baums/ caudex, icis,
harpédone, rota glomeratoria,	stipes, stirps.
cui fila circumvolvuntur.	Stammler/ balbus, blæsus.
Spühlkessel/ trua.	Stampffer/ pavicula.
Spülstein/ lavatrina.	Stampffmühl / moletrina, pistoria
Spund / obturamentum, opercu-	officina, pistrinum, pistrina,
lum, epistomium.	Stampffer / pistor, olim; nobis
Spundloch des Fasses/ labium.	ein Beck oder Pfister.
quadron Reuter/agmen, cohors,	Stand/statio, Item labrum, solium,
phalanx equitum.	Butte. Item Stander/ canterii
taar in Augen/onyx, ygis, suffu-	doliis subjecti.
sio oculorum, pellicula oculos in-	Standarten / labrum.
festans.	ein Standrecht / jus s. beneficium
stab/ arundo, virga, Ståblein/ba-	detractus, Standrecht/ iudicium
cillum, bacillus, paxillus, virgula,	militare.
verborgne Behr/dolon.	Standsgenossen/ collegæ.
stabwurf/ abrotonum.	Ausstand geben/dare cœnam profe-
stachel der Spinnen und Scorpio-	titiam, Einstand geben/aditiales
nen / aculeus, stimulus, Stachel	epulas celebrare.
V. Schießbogen.	Stangen der Saultånger/halteres,
stachelschwein/ histris.	pl. Stange des Spisses/ hostile,
stadel / horreum, horreolum, in	lange Stange/ pertica.
der Höhe/ horreum pensile.	Starn/sturnus, Står/sesquimodius
stadthalter/ vicarius.	frumenti.
stadtknecht/statores, accensi præ-	Starck/ pancraticè, athleticè.
toriani.	Starthals/ tetanicus.
stadtschreiber/ amanuensis curiæ,	der Starck am Wagen / temo arre-
archigrammateus, Stadtdiener/	ctarius, posticus plaustris.
apparitor, Stadtseckel/ærarium.	Staubbesen/scópæ arundineæ, pul-
stadtzwinger/pomœrium, Stadt	verariæ.
beschützer/propugnator, Staffel/	Staude / frutex, fruticetum, fruti-
gradus scalares.	cosus, adj. fruticare, fruticatio.
Ständerlein/ cupa.	Stechäpfel/ stramonium vel stramo-
Ständerling/statiuncula, restitatio.	nium.
Stärke/ robur.	Stechdorn/ rhāmnus.
Stahl/ nucleus ferri, chalybs, sto-	Stechen mit Büchern / permutare
mona, atis.	libros cum libris.

zerstochenes Wammes / ocallatus
thorax.

Stechen der Seiten / pleuritis.

ein Stecher / Dolch / fica, pugio,
pugiunculus, clunaculum, cluna-
bulum.

Steckaden / Stachelwehr / Pallisa-
den / fudes præpilatæ, ferratæ.

Steck / baculus, scipio, Stäckelein /
bacillus, Schiffsteckel / contus.

Steckenfnecht / servi Brutiani, la-
rarii.

Steck Rub / napus, Ort / da sie wach-
sen / napina.

Stefft / fibula, Stefften des Wassers /
moduli aquarii, epistoma, euripi,
exiliores aquarum ductus.

Steg / planca, Steglein / ponticulus,
Steggreiff / stapes, edis, subex
pedaneus.

Stein / lapis, so groß / saxum, natürli-
cher / saxum vivum, der die Hand
füllet / manuale, Steinbrech / saxi-
fraga, selis Steinlein / scrupus,

scrupulus, steinicht / scrupus feru-
peolus, Steinflee / ferrula cam-
pana, Adlerstein / ætites, Altstein /

gagates, succinum, Altstein / lapis
redivivus, rudus, Feuerstein / pyri-
tes, Besehtstein / tilex, Blutstein /

hæmatites, Bruchstein / cæmen-
titius, Donnerstein / Krotenstein /

bontia, Gold, Probierstein / lapis
lydius, Kalchstein / saxum calca-
rium, Kappaunstein / alectoria

pemma, neubrochner Stein / sa-
xum vivum, novum rudus, Sand,

stein / saxum, arenarium, Schloß-
stein / lapis frondatus, Schwal-

benstein / chelidonium lapis,

Schwammenstein / spongites,

Toffstein / topus, Pingsstein / pu-
ex, Steinbeiß / pisciculus, vide

ennaugen, Steinfisch / pisces

saxatiles, Steinfüg / suffræna-
tio, Steingemärsel / rudus, Steins-
hütten / lapidaria fabrica, Steins-
flippen / idem quod Steinbruch /
Steinader / tæniæ.

Stein im Leib / nephritis, calculus,
der ihn hat / nephriticus, Steins-
öl / naphtha.

Steinbock / ibex, capricornus.

Steinbocks, Cirkel / tropices capri-
corni s. hiemale.

Steindohle / pyrocorax, pyrrho-
corax.

Steinkohlen / lithántraces, Steins-
schiefer / micæ lapidum, Steins-
schneider / lithotomus, Steins-

meß / lapicida, latomus marmo-
rarius, Steinbruch / lapicidina,

latomia, latumia. Plura vide sub
voc. lapis. Steinflee / melilotus,

Steinöl / naphthapetroleum,
mit Steinen besetzt / delapidata

via, Steinzang / anfa, forcipes,
uncinatæ.

Stelzen / grallæ, der auf Stelzen
geht / grallator.

Stemmeisen / scalprum fabrilis,
ferramentum cavatorium, Holz-

eisen.

Stempffel / pistillum, fistuca, im
Mörser / pilum.

gerader Stengel am Kraut / scapus

Stengel mit Knöpfen / scapus ge-
niculatus. Stengel / caulis, wird zu
einem Stengel / decaulescit.

Steppen / acu pingere.

Sternkraut / amellus, aster atricus,
stellaria, bubonium.

Sternfell / vide Staar.

Sternlein / asteriscus.

Sternseher / astrologus. Cælum stel-
latum, voller Stern.

Sternwerck / opus cornutum, Stern-
schanz, munatio stellata.

Steuer /

Index V. Germanico-Latinus.

steuer/ stipendium, tributum, ex- actio, collecta, æ, vectigal, indi- ctio, ordentliche Steuer/ stipen- dium vectigal, der sie gibt/ tributarius.	pausa. Stillschweiger/ silentiari ² .
steuerfisch/ acipenser, vulgò stu- rio.	Stimme/ vox, Gegenstimm/ anti- phona, Stimm ohne Instrument/ assa vox. Stimm brechen/modu- lus concidere, frangere. Vide Singen. Schwache Stimm/ te- nuis, vilis vox, beständige/ firma
steuermann/ nauclerus, navicu- ator, gubernator Steuerruder/ gubernaculum, clavus, Steuer- rey/ exempti oneribus.	weibisch/ infracta, laut/ canota, sonora, dimpel/ obtusa, hoch/ cuta, tief/ gravis, profunda. heiser/ rauca. übellautend/ absona, ab- furda, helle Stimmi/ limpida, clara. still/ submissa, verbissen/de- vorata, strangulata, Discant/ acu- ta, suprema vox, Alt/ subacuta, acutæ proxima, Tenor/ vox me- dia, Bass/ ima.
steuer / dos, dotalia, bona, do- ales fundi, Nachsteuer/ vectigal migrationis.	Stimm/ suffragium, votum.
stibich/ farcina doliaris.	Stimpler/ mango, onis, interpola- tor.
stichblat am Degen/ scutula capu- aris, tegmen capuli, im Spie- en/ chartula victrix.	Stipendiat/ beneficiarius.
stichel/ stylus ad fodicandum.	Stirn/ frons, frontis, Stirnriem frontale, des Pferds/ nasale. Plu- ra vide sub voc. frons.
stich lassen/ sub cultro linquere.	Stiſſig/ capitosus, pertinax, cere- brosus.
sticken/ acu texere.	Stigen/ Geschirr/ capedo.
stichnadel/ acus Assyria, Babylonia, semiramis, Phrygia.	Stoß für die Übelthäter/ robus, cippus, ergastulum, Stoßmei- ſter/ ergastularius, carcerarius.
stichwurz/ bryonia.	Stoßfisch/ asellus marinus, salpa.
stiesel/ ocreæ.	Stoßadler/ aquila leporaria, fulva, valeria, melanætus.
stieffohn/ privign ² , Stieftochter/ privigna,	Stoßfnecht/ castigator, apparitor castrensis.
stieffvatter/ vitricus.	Ausstoßen/ extirpare.
stiege/ scala. Schneckenstiege/ sca- læ, cochlides, mit Lehnen/ sca- la loricata, abgesetzte Stiegen zu ruhen/ scala stataria.	Stör/ acipenser, storio.
stiel in der Sonnenuhr/ gnomon, onis, am Obß/ pediculus, petiolus.	Storax/ Plin. styrax, resina stilla- titia ex arbore styrace.
stier/ taurus, Stör/ piscis, silurus, sturio.	Storch/ ciconia, Storchenschnabel/ geranium, flos.
stifter des Geschlechts/ fundator.	Stoßbanck/ dolabra inversa, & pe- data vietorum,
stigliß/ carduelis.	anstossen ein Kleid/ admetiri cor- pori,
stiegel/ gradus viarum.	
stiegelhupffer/ ardelio, erro,	
stilet/ pugio, verutum.	
stillhalten/ interjungere, Still- stand der Waffen/ armistitium,	
Stillhaltung im Lese oder Gesang/	

pori, mit der Zungen/ hæsitare, hæsitantia.	Streubüchß/pulveraria pyxis, arc- naria theca.
ein An, oder Aufstoß/im Haus / of- fendiculum, offensiuncula.	Streupulver/ pulvis scriptorius.
Stoß, Ermel / nostratibus, Schlie- fer/manica pellita.	Strich/tactus.
Stoßeisen / ferramentum canali- cium.	Strichlein entzwischen gezogen/ in- terductus, us, virgula interposita.
ein Rib, oder Stoß, Eisen der Ru- chel / instrumentum denticula- tum concidendis minutim rapis, pomis.	Strick/funis, restis, Stricklein/fu- niculus, resticula, gestrickt/reticu- latus, gestrickte Strimpff/reticu- lata tibialia, gestrickte Binden/ reticulata fascia, gestrickte Wei- ber, Hauben/reticulum capillare, Strickbub/flagrio, mastigia.
Stoßig/acclivis locus.	Stricken mit Nadelu/acu texere.
Strassbuch/cerites tabulæ.	Stricksbub/frustrum pueri.
Strassgeld / multa, Strassherren/ triumviri capitales.	Striegel/strigil vel strigilis.
Strang des Heu/striga vel stria.	Striem/vibex, icis.
Strassenrauber / prædo, subfessor, Strasse/via, vicus, plura vide sub voc. via.	Strimpff/tibialia, Strimpffstricker/ reticulator tibialium.
Straubenfuchlein / scriblita, spira, crocata.	Strohalm/Stuffel/culmus, festu- ca, stipula, Strohbanck/stramen- tarium scamnum, Strohdach/ culmen, Strohmesser / falx stra- mentitia, stramentaria, Stroh- sack/culcirra stramentitia.
Straucheln/cespitare, Strauchler/ offensator.	Strom/brachium, vel sinus maris, item, fluentum, die Runß / al- veus, adverso flumine, wider den Strom. (colus.
Straußvogel / struthio, struthioca- melus.	Strudel / vortex, strudlicht / vorti- cal.
Streckbanck/equuleus.	Stuben / hypocautum, ober Stu- ben / cœnatio, cœnaculum, mit Schreiner Deck behenckte Tische stube / cœnatio laqueata, Trind- stube / cœnatio publica, Stub/ conclave, diæta, Abziehstub/ apo- dyterium, Studierstube / musæ- um, das Fleß vor der Stube / ve- stibulum, prothyrum, Stubenge- sell/ contubernalis, Stubenhünd- le/catellus melitæus.
sich strecken/pandiculari, pandicula- tio.	Stuck / ballista, tormentum belli- cum.
Streich/plaga.	Stuck Feld/ actus, Stuck Feld 100. Schub
Streicheln/palpare, das Streicheln/ palpum.	
Streichholz/ hostorium, radius, li- gnum æquatorium.	
Streichlinie/linea defensionis.	
Streichmodel der Schreiner / mo- dulus linearis.	
Streichplatz/ala cortina.	
Streit/pugna,	
Streithammer/cestra, secutis ama- zonis.	
Streitkolb/clava, cœstus.	
Strenge/rigor.	
Streu/stramentum.	

Schuh lang und breit/actus quadratus.	Sturmdach/ pluteus.
Stück Fleisch/offa, Brod/fragmen, frustum, frustulum, quadra casei.	Sturmglöcken/ æra Martia.
Stück Tuch/ volumen panni.	Sturmwind/ typhon, onis, ecnephas, æ, procella, Sturm, Anlauff/impressio, Sturm/assultus, aggressio, incursus, irruptio, General, Sturm/impressio generalis decretoria.
Stückgießer/fusor tormentarius.	Stuttenmeister/peroriga.
Stück Obrister oder Hauptmann/Tribunus vel centurio tormentarius, rei tormentariæ, armamentarii, mit Stücken zusammen spielen/ fulminare machinis æneis, majoribus tormentis se mutuo petere, tonare glandioribus ballistis, Stückwagen/ instrumentum curule & vectorium,	auf ein Stück/ momento.
Stück Schanken/ suggesta, suggestus, aggeres tormentarii, fedes locandi machinis structæ,	Suchbuch/ repertorium.
Stückmeister/ præfectus officio tormentario.	Sui elbub/ lixa, mediastinus, Sucheluche/ popina, thermopolium.
Stückweiß/ frustatim, frustilatum, voller Stück/ frustulentus, adj.	Sudelfoch/ popinarius, thermopola, cocus nundinalis, Sudelbuch/ adversaria, pl. liturarius liber, Sudelpapir/charta rudis.
Stückschelm/ consceleratissimus.	Sudwind/ auster s. notus, Sudostwind/ vulturnus, euronotus, Sudwestwind/ Africanus, libis, libonotus.
Stud/ equa, wirfft/ parit.	Sündflut/cataclysmus, diluvium.
Studiren/ studere, der nichts studiret/ amusus, Studierstube/ museum.	Sündopffer/ piaculum, placamentum.
Stuhl/ sedes, fedile, Stühlein/ sedicula, fellariola, æ, Stühl aufzubehalten/ fellaria, æ, Gestühl/ subsellia, pl. orum.	Süßholz/ glycyrrhiza.
Stuhlgang/ dejectio, Stuhlwarze/fungus, harter Stuhlgang/ tenebimus.	Süßlicht/ dulciculus, süß machen/ edulare.
Stürk/ lamina ferrea stanno vel plumbo incocta.	Sulze/ decoctum gelatum, jus coactum. Item muria.
Stützen/ statumen, sustentaculum, capedo.	Sumpf/ locus palustris, vorticofus.
Stulpff des Huts/ margo pilei, flexus, intorta crepido, auricula reducta.	Suppe/ jus, Süpplein/ jusculum, plura vide sub voc. jus. Suppenschnied/ offarius coquus, Weinsuppe/ jusculum vinarium, vide jus. was eine Brühe hat/jurulentus, adj Suppen verschütten/ gratiam effundere.
Stund/ hora, anderthalb/ sesquihora, Stundlang/ horarium spatium.	Supplication/ libellus supplex.
	Z.
	Taback/ petum, nicotiana s. tabacus, Taback getruncken oder geschnupffet/ nicotianæ aridæ fumus per arundinem haustus aut devoratus.

Zach mit Rinnen / rectum declina-
tum, **Zachstuhl** / contignatio,
was unter dem **Zag** ist / loca sub-
tegulanea, **Zachloch** / impluvium,
Zachtrauff / stillicidium, **Zür-
tächle** / interpersiva, orum, **Zrauf-
tächle** / projectura, **Bortach** / sug-
grundia, orum, imbricamentum,
Plin. **Zachdecker** / scandularius,
unter das **Zuch** bringen / impo-
nere fastigium operi, vom **Zach**
ab / supernè **Zach** erhalten / sar-
ta tecta tueri. Vide plura sub voc.
tectum. (gulus.

Zacht im **Liecht** / ellychnium, mer-
nach dem **Zact** / ad modos, ad nu-
meros canere.

Zäschleintraut / pastoria bursa.

Zäglein / patagium manuum, dex-
trariolum,

Zaselhoffmeister / architriclinus,
Zaselmeyer / triclinarchus, **Za-
felbret** / asser tabularis, **täfelu** /
contabulare, **Zaseldiener** / tricli-
niaris minister.

Zasern / taberna, diversoria, **Za-
fernwirth** / tabernarius.

Zasset / sericum rasum, so doppelt /
bombycina tela filo duplici.

Item seidene Zeug / vestis serica,
bombycina, sericum rasum,

Doppeltasset / filo duplici, cui-
dam multitia, **Sammetes Kleid** /

vestis holoferica, serica hete-
romalla, bombycina villosa,

Schamlot / Tobin / undulaca,
Damast / damascena, scutulata,

Bursat / subserica, tramoferica,
Bubensammet / heteromalla la-

nea, gulden oder silbern **Stuck** /
tela aurea, argentea, mit Blum-

werck / floribus distincta, **Sei-
enrupff** / vestis bombycina c

raffio / ore filo, **Barracan** / pannus

lanceo cilicinus, **Bon** / crispa
vestis lanca, **Mahl** / bombyx
spissiori filo texta, **Rappazan** /
tela serico-linea &c. Tot scili-
cet, diversa telarum sunt genera
& nomina, quot diversæ materiæ
& texturæ.

Zagbüchlein / ephemeris, idis.

Zaglohn / diarium, merces diur-

na, **Zagwerker** / operarius, ope-

ræ mercenariæ, **Schalttag** /

dies insititius, intercalaris, da

man kein **Gericht** hat / nefastus.

Zagwerck / opera, æ, diurna,

Zag und Nacht gleich / æquino-

ctium, æquinoctialis dies, kurze

Zag / da sich die **Sonne** wendet /

dies solstitialis, ein **Zag** setzen /

diem dicere alicui, vadari ali-

quem, iudicium constituere,

Zagen / comitia, conventus ce-

lebrare, es **taget** / diluculat,

vor **Zag** / tempus antelucanum.

Zahen / pyrrhocorax, avis.

ausgezogner / ausgebreiter **Zaig** /

tracta, æ, tracta, orum.

Zalck / magnes, etis, mica.

Zamarisfenstaud / tamarice, tama-

rix, icis, tamariscus, frutex.

Zannenbaum / abies, picea, pinus,

pinea, pinaster, **Zannenbaum**

Schwam / agaricū, der ober Theil

des **Zannenbaums** / fusterna.

Zannzapff / strobilus, conus.

Zank / chorea, **Zankhaus** / cho-

reuma, nymphæum, **Zanklied** /

choreuma, **Zanker** / choreutes,

salii, salibusuli, **Bortanker** /

choragus, der Ort zum **Zank** /

choragium, **Zankpfeiffer** / cho-

raules, zum **Zank** aufmachen /

choreuma, modulari, **Nachtank** /

epichoræa,

Zappejerey / aulæa, peristroma, atis,

Turckis

Türkische Tappezerer / attalica, Babylonica.	Tenne /area.
Tartane /darauf die Rauffleute fahren zu Meer/lembus vectorius.	Teppich /tapes, tapetium, tapetum, stragula vestis, pictura textilis, mit Thieren gesticket/belluatum.
Tartsch / Schild / scutum.	Teppich-Weber / polymitarius, glatte Teppich/psilæ
Taschenspieler / præstigiator, agyrta, gesticulator, sein hockes hockes	Terpentin /lacryma abiegna, resina oleosa, laricea, larigna, Terpentinbaum /terebinthus.
Becherlein / acetabula, Taschenraumen / manticulari, manticularius sector zonarius,	Testament /letzter Wille/testamentum, Testaments , Verfassung / testamentariæ tabulæ, ohne Testament/ab intestato, der kein Testament gemacht/ intestatus, der eins macht/testamentarius, Aufrichtung des Testaments / factio testamenti, mündlich ausgesprochenes / testamentum nuncupativum, ungebührliches / inofficium.
Tasch /scortea, pera, Täschlein /popysmate vel popysmo mulcere.	Teucher / mergus, nomen piscis, & avis,
Silberne Tasse / argenteum malluvium, argentea bellariorum patina.	Teuffels , Bannung / devotorium carmen, carmine evocare umbra stygias.
Thau /ros, rorulentus, roscidus.	Plag , Teuffel /alastor.
Taube /columba, Taubenschlag /columbarium, Tauber /columbarius, heimische Tauben / columbæ cellares, Täublein /columbulus, a, pipio, onis.	Teuffels , Kohlt /laser.
Taubsucht /catalepsis, phrenesis, & phrenetis, delirium.	Thal / vallis, so rund / convallis.
Taucher /Fisch/cataractes, fulica, & fulix, mergus, Neß , Taucher /excipulus contatus.	Thälein /vallecula.
Tauff /baptismus, Tauffwasser /aqua lustrica, Tauffstein /baptisterium, Taufstag / lustrica dies, Tauffgött /susceptor.	Thaler / Philippeus, Fernandicus nummus, talerus, vulgò crucigerorum go.
Tausendblatt /millefolium.	herrliche That /palmarium, facinus, halb gethan / semifacta opera.
Tausendgöldentraut /centaurium,	Verthuer /decoctor, profusus nepos.
Tausendschön /amaranthus.	Theorbe /barbiton & barbitos.
Den Taxt machen /taxare.	Theriack / theriaca, theriace, Theriacks , Krämer /circulator, medicus circumforaneus.
Teich /piscina,	Theurung machen / annonam incendere, excoriare defacere.
Teichel / canalis, aus Stein gemacht/ canalis structilis, canaliculatus, adj.	Thier / animal, Kast , Thier /jumentum, vectarium, ausgemergelt /cori
Teichlein /euripi.	
Teig / massa, Teig kuetten /deplere farinam.	
Teller /discus, Teller , Tüchlein /mapula, Tellerschlecker /assecta menfarum, coenipeta, patellarius, vieredriger Teller /quadra.	

coriaginosum, Thiergarten / the-
riotrophion, vivarium, Thiere so
auf der Erden und im Wasser le-
ben / amphibia animalia, der mit
den Thieren streitet / bestiarius,
Thiergarten / leporarium, viva-
rium, roborarium, Gellio, Thier-
linbaum / cornus, corneus, adj.
Tholn / gobio vel gobijs.
Thon / sonor, sonus, der vierdte
Theil eines Thons / diesis.
Thorbrecher / pylocлаstrum, tor-
mentum insititium, inductile,
Thorbüter / atriensis.
Thürfleidung / antepagmenta vel
antipagmenta, Thürriegel / ve-
ctis, Thür / ostium. Thürhüter /
ostiarus, Thürpfosten / Thürge-
rüst / antia, pl. palastates, die
vordere Thür / antica, hintere /
postica, posticula, posticum, po-
sticulum, Thürangel / cardo,
Thürlein / foricula, ostiolum,
oder Thürschwelle / limen supe-
rum, s. hyperthyrum, untere
Thürschwelle / limen inferum s.
hypothyrum, Thürrieglein / pes-
sul ferreus, Thürpfost / postis,
falsche Thür / pseudothyrum,
blinde Flügel der Thür / prothy-
rides s. ancones, Vorthür / pro-
thyrum.
Thurnier zu Pferd / hippomachia,
ludus Trojanus.
Tigel / catillus vel catinus. Giestie-
gel / catinus triangularis.
Tiegerthier / tigris.
Timper / fusca vox.
Tisch / mensa, tabula, tabella, mit
einem Fuß / monopodium, drey-
füßiger / mensa tripedanea, Tisch-
diener / diætarius, triclinaris
Tischmagister, Tischtuch / mappa,
Tischtüchlein / mappula, was zum

Tisch gehört / mensarius, plura
vide sub voc, mensa. Tischdecker /
stratores mensæ, Tischstube / tri-
clinium, Tischgestell / trapezo-
phorum, Tischler / arcularius fa-
ber, seriniarius, plura vide sub
voc. scrinium. & voc mensa. Tisch-
bret / Tragbret / darauf man
die Speisen aufträgt / mazono-
mum. Horat.
Titel / epigraphe, epigrama.
Tobsucht / mania.
Tochtermann / gener.
Tod / mors, Zodenbahr / loculus,
orciniana sponda, sandapila, ca-
pulum vel capulus, Todtenopfer /
piaculum, inferiæ pl. Todten-
truhen / sarcophagus, Todschla-
ger / sicarius, Todtenpfeiffer / si-
ticen, inis, Todtengraber / vespil-
lones, Todtenkappen / amiculum
ferale, Todtenlied / epicedium,
nænia, Todtentag / feralia pl. Tod-
tengraber / libitinarii, sandapila-
rii, leichter Tod εὐδαιμονία, lenis
excessus, Todtenbeschwörung /
psychomantia, necromantia, na-
nium evocatio.
Tonne / orca, Tonne Gold / nostrati-
bus, centum millia Rhenensium,
Tonne Hering / mille haleces.
Topff / trachus, turbo, inis.
Tortenpfanne / authepsa, scutra, te-
stum, vel testus, artopta, Torten-
panis testuaceus, artoptitius,
Tortsche / sax, funale, tæda.
Trabant / bipennifer, latero, satel-
les, itis, spiculator, stipator.
Trächter / infundibulum, im Spie-
len / fritillus, gyrgus.
Tränck für das Vieh / lacus.
Tragbley / haltères, Trager / geru-
lus.

Trag-

- Traglohn/comistrum**, das Tragen/
gestamen, gestatio, gestatus, us,
gestator, der trägt/ bajulus, dos-
suarius, sarcinarius, phalanga-
rius.
- Dragoner/ desultorii equites**, subi-
tarii equites, desultores, dima-
chæ.
- Tragriem/ Kechsen/ ærumna**, æ-
rumnula, ferculum institorum.
- Tragsäulen/ antes, ium, pl. Trag-**
fessel/ gestatorium: **Tragstang/**
palanga vel phalanga, **Trager/**
portitor, **Tragbret/ repositori-**
um, mezonomum.
- Traifgeschirr/excipulum, Traifen/**
guttis, inquinare vestes
- Tranck und Speiß/ potulenta & e-**
sculemta.
- Trappgang/ otis, idis, tarda, tetra-**
x, tetrao, tetrrix, Item **Virehun.**
- Traub/ botrus, Traubenstengel/**
botrys, eingemachte Trauben/
botryo, **Traubenfelter/ torcular,**
torcularium, torculum, **Trau-**
benbeerlein/ acinum vel acinus,
Traubenhäutlein/ acini follicu-
lus vel tunica, **Traubenfernlein/**
acinorum nuclei, femina, **Traub**
mit grossen Beeren/ bumastis.
- Trausdachlein/ interpersivum, pro-**
jectum, suggrunda, æ, suggrun-
dium, der **Trauff/ stillicidium.**
- Traumausleger/ conector.**
- ein wenig traurig/ tristichulus, sub-**
tristis.
- Treber/ quisquiliæ polentacæ, si-**
liquæ frumenti, spissamentum.
- Trechler/ tornio, toreute, seine**
Kunst/ toreuticæ, vide sub voc.
tornus.
- Tremel/ fudes, is, longurius, pertica.**
- Trencke/ aquarium, lacus pro ju-**
mentis, adaquare, träncken.
- Treschen/ terere fruges, flagellare**
perticis, das **Treschen/ tritura.**
- Trescher/ tritor, getroschen**
- Traid/ detrita, extrita frumenta,**
- Treschwagen/ tribulum, tribula,**
æ, **Trischel/ flagellum, clava.**
- Trest/ magna, spissamentum, Trest-**
wein/ lora.
- Tretten/ calcare, getretten/ de-**
calcare.
- Triangel, Seiten/ hypothenufa.**
- tribne Arbeit/ anaglyphæ, otum,**
anaglyphatus, maleatum opus.
- Trichter/ infundibulum.**
- Triesen der Augen/ lippitudo, tries-**
fäugig/ lippus.
- Triet/ panis escarites, falerno tin-**
ctus, aromaticâ conditurâ imbu-
tus.
- Triller/ vibratio vocis; vox canen-**
du crispata; vocis unico spiritu
ductæ varia inflexio.
- Triller zum Spielen/ lusorius nu-**
merorum index, vel gnomon,
orbis lusorius cum versatili num-
morum gnomone. Last uns den
Triller drehen/ lusorium gnomo-
nem versemus, vel gyremus.
- Trillung/ palaria, ium, pl. olim,**
exercitatio militum.
- Was bey den Alten waren die Pfeils-**
schiesser und Schlingen, **Werffer/**
seynd bey uns die Musquetirer/
veterum sagittarii, & fundito-
res, nostri sunt sclopetarii.
- Was bey den Alten war ein Lang/**
oder langer Spieß/ wird bey uns
genennt ein Picque, vocabulo
Gallico, die solche tragen/ Pic-
quenierer/ veterum sarissæ, no-
bis sunt oblongæ hastæ; quas qui
ferunt, hastati, sarissophori, lan-
cearii appellantur.
- Die Musquetierer werden erstlich**

Index V. Germanico-Latinus.

unterrichtet / mit dem Gewehr
recht umzugehen / ante omnia
sclopetarii condocesunt scite
tractare arma.

Darnach sagt man ihnen / was vor
ein Unterscheid sey zwischen den
Gliedern und Rehen / deinde di-
scunt discrimen inter ordines in
latum & longum; inter frontem,
& corpus aciei, observare.

Dann müssen sie wissen / was sen
Links und Rechts sich wenden /
tum docentur sinistrorsum & læ-
vorsum se vertere; quæ declina-
tio corporum sive in dextram sive
sinistram sit facienda.

Wie die Glieder entweder zu dop-
peln / oder auseinander zu ziehen /
quomodo ordines vel contrahen-
di, vel diducendi.

Wie dieselben über zwerch zu kehren/
quomodo obliquandi.

Wie man soll von den Gliedern her-
aus treten / und wider am gehö-
rigen Ort sich stellen / quomodo
de statione recedendum & ad-
eandem redeundum.

Wie die Weite zwischen den Glie-
dern zu halten / quomodo spatia
& intervalla ordinū observanda.

Wie sie zu verändern / quomodo mu-
tanda.

Wie man soll einander ausweichen/
quomodo discessiones sive adven-
tantium, sive recedentium, &
mutui occurfus faciendi.

Wie das Gewehr manierlich zu er-
greiffen / quomodo arma dextre
prehendenda, tenenda, erigen-
da, demittenda, inclinanda, po-
nenda, resumenda, in omnem
partem obvertenda.

ac illæ voces instructorum ad
sclopetarios.

Nehmt euer Gewehr zugleich in die
Hand / simul arma prehendite.

Legt euer Gewehr nieder / arma
(nempe sclopetos) pariter depo-
nite.

Aufrecht ohne Gewehr / erecti state.

Stellt euch in die vorige Positur/
restituete te miles.

Erhebt euer Gewehr zugleich / arri-
gite arma.

Schuldert euer Gewehr / bombardas
in humeros suscipite.

Läßt euer Gewehr sinken / inclinato
sclopetos, vel sclopetata.

Präsentirt euer Gewehr / aptate
bombardas ictui.

Eröffnet die Pfannen / aperite scu-
tulam.

Schüttet Zündkraut auf / pulverem
nitratum inspergite.

Macht die Zündpfannen zu / claudite
scutulam.

Schüttet ab / pulverem excutite.

Geht der Musqueten ein Schwung/
bringts auf die lincke Seiten / mit
dem rechten Fuß vor / transferte
bombardam in partem lævam,
pedem dextrum præponite.

Greißt nach der Ladung / und macht
mit den Zähnen auf / pulverariam
thecam dentibus recludite.

Bringts an das Mundloch / admo-
vete orificio bombardæ.

Ladet / onerate.

Papir darauf / chartam indite.

Thut drey Stöß mit dem Ladste-
cken / virgâ stipatoriâ densate far-
tum.

Zieht den Ladstecken wieder heraus/
eximite virgam.

Rugel aus dem Mund und Papir
darauf / pilam plumbeam cum
charta inculcate.

Präsentirt euer Gewehr / probirt
den

- den Luntten / bombardas aptate
ictui, funiculum igniarii purate.
- S**chlagt an mit gebognen Knie/auf
halben Mann/coligite vos in po-
plites, bombardas admove te ma-
xillæ, in virum medium colli-
mate.
- S**ebet Feuer/exonerate sclopetum.
Olim jacula præsertim graviora
docebantur adversus palum, tan-
quam hominem, jacere, & hoc
exercitium *Palaria* vocabatur.
- H**æc ad sclopetarios, haltati verò
pari ferè modo exercentur, nam
jubentur dextrè prehendere ha-
ltam, eandem arrigere, demit-
tere, in humeros recipere, in-
clinare, obvertere hosti, dex-
trorsum, sinistrorsum converte-
re, obliquare, unà cum gladio
stricto vibrare, à cuspide tenere,
post se trahere, sursum, deorsum,
movere, pede firmare densatim
opponere hostili equiti, &c.
- M**arschirt / militari gradu proce-
dite.
- W**as die Reuter belanget / sollen sie
eng reuten/ discant equitare con-
fertim, condensatè.
- S**ich in die Trouppen austheilen /
in turmas discedere.
- B**ald wieder in die Ordnung thun/
cito redire in ordinem.
- S**ich gähling wenden / repente se
convertere.
- S**ich präsentiren/ obsistere hosti.
- S**ich schwencken / flexus & reflexus
facere.
- B**ald hinten / bald vorher ansetzen /
circuire, discurrere in cornu.
- B**ald eng / bald weit von einander
reiten / mutare pugnam, contra-
here, laxare ordines.
- D**en Feind Tropfenweis heraus
locken/turmatim laceßere hostes.
- H**intenher angreifen / à tergo se
circumfundere. (incurrere.
- I**n die Flanken gehen / à latere
- M**it Gewalt durchbrechen / aciem
perrumpere, perfringere, tur-
bare &c.
- D**ie Tragoner oder Spring, Reu-
ter / seynd halbe Musquetierer /
halbe Reuter / Dinarnarchi seu
desultorii equites, partim pede
merentur, partim equo.
- I**hre meiste Kunst ist / geschwind
auf und ab dem Pferd springen /
imprimis docentur, celeriter in-
silire in equos, & ex iis resilire.
- L**ernen mit einem Fuß im Stegreiff
stehen / und dem Pferd über den
Kopff hinaus schießen / discunt,
altero pede stapedi inhærente,
fistulam æneam supra caput equi
explodere, &c.
- W**er diese oder dergleichen Kriegs-
Exercitien oder Übungen weis
läufftiger wissen will / der lese die
Bücher / so von dieser Materi
handeln / uns war genug / eine
kleine Entwerffung zu geben.
Quibus lubet militaria exercitia
penitus cognoscere, ii libros ade-
ant, ex instituto hoc argumen-
tum tractantes, nobis satis erat
hæc ruditer, & ἐν παραφύγῃ ad-
umbrasse.
- T**rincfgeschirr / patorium, scaphi-
um, Trincfgeschirrlein / poteri-
um, kleines / poterium Samio-
lum, Bögel, Trincfgeschirrlein /
potistris, Trincfbecher / scyphus,
mit geflochnen oder getriebnen
Bildern / sigillatus, mit einem
Deckel / operculatus, mit ei-
nem engen Hals / baucalium,

- grosses Trinckgeschirz / ciborium,
hölzern / cissibium, wie ein Schiff-
lein / cymbium, erden / hirnea
vel cinnea, klein Trinckgeschirz /
modiolus, Trinckschale / patera,
phiala, Trinckgeschirz mit einer
oder zwey Handheben / poculum
ansatum, lagena dicta, mit zwey
Ohren / Kraußle / culullus.
- Trinckgeld / honorarium, merce-
dula, gar austrincken / ebibere,
übertrincken / obbibere, zu viel
trincken / largius se invitare.
- Triumphierlicher Einzug / ovatio,
ovalis, triumphierlich einziehen /
ovare.
- Trompeter / tubicen, æneator,
Trompeten: Schall / taratanta-
ra, pl. Tromete / tuba.
- Tropff / gutta, stilla, Tropffwein /
stillatitium vinum.
- Troschel / ficedula, quibusdam tur-
dela, species turdorum.
- Troßbub / cacula, calo, was zum
Troß gehört / currus, equi farci-
narii.
- Trossel / jugulum vel jugulus.
- Trosselbein / clavicula juguli.
- Trottenbaum / prælum.
- Truchses / dapifer.
- Truckentuch / tersorium, sudarium.
- Truhen / arca, cista, arcula, eistu-
la, Reißtruhen / riscus, arca
viatoria.
- nachtrucken / recudere librum, ite-
rum prælo subicere.
- Trüsen / fax vel fex, ecis, spissa-
mentum.
- Trummel / tympanum, Trummel-
schlager / tympanista, tympa-
notriba, Trummelschlegel / ba-
culi nodosi tympanorum, Maul-
trummel / crembalum.
- Trumm / fragmen, particula, fru-
stum, frustillum.
- Trunckenheit / crapula, Trüncklein /
sorbillum, potiuncula sorbitioni
apta, starcker Trunck ohne Ab-
satz / amystin, vel amystide bibere,
Rundtrunck / circulares haustus,
poculum salutis, philothesius
haustus, scyphus, Gesundtrunck
Hundstrunck / largius bibit,
vine semigravis.
- Truppe Reuter / turma equitum,
eine kleine / globus equitum.
- ein Trusele / troffulus; puer in parvo
crassus. Item, salipufulus, Ca-
tullo.
- Truß dir / tuis ingratiis, te invito.
- Tuch / pannus, Tuchmacher / lin-
tearius textor pannorum, grob
Tuch / levidense, dünn Tuch /
ralla, Tüchlein / panniculus, lin-
teolum, ungebleicht Tuch / linum
crudum, gebleicht / factum,
Tüchler / lintearius, lintearia
negotiatio, Tüchleren / linteria
taberna, Tuchmacher / textor,
aut negotiator, panni, Tuchs-
scheerer / panni tonsor.
- Tudern / balbutire, hæsitare, hæsi-
tantia.
- Tuffstein / lapis bibulus, pumex.
- Tugend / virtus, wirckende Tugend /
actuosa virtus.
- Türkisch Nägele / flos Africanus,
Türkischer Bund / flos hemero-
callus, Türkisch Korn / milium
Turcicum, Saracenium, Türcki-
scher Bund / Turbant / cidaris.
- Türkischer Bund / tiaras, æ, lili-
um campi (rubrum, miniatum,
flavum) s. chalcedonium.
- Türkisch / eranus, vel os, jaspis borea.
- Tulipan / tulipa.
- Tummelplatz / area domituræ.
- Tunkel / furvus, adj. lentus color.

Turban oder Perſianischer / Hut /	Bergeſſung aller Strittig und Un ;
Turner / excubitor. (cidaris.	billigkeiten / amnestia.
Turnier / decursio, Trojæ ludus,	Bergicht / phrenesis.
zu Pferd / equestris, zu Fuß / pe-	Bergiſſ mein nicht / chamaedris,
destris, Turnierplatz / decurso-	quercula, triffago.
rium, catadromus, Turnier ,	Bergittert / clathratus, reticulatus,
Spiel / ludi Trojani.	Bergulder / inaurator, aurarius.
Turteltaube / turtur.	Verheyrathen / locare, daß man
Zuſchen / lineamenta adumbrare,	nicht verheyrathen kan / illoca-
monochromatis pingere, ge-	bilis, adj.
zuſchte Arbeit / monochroma,	Verhindrung / remora.
atis.	Verhör der Parthenen / cognitio
	judicialis.
B.	Verjährung / præscriptio.
Bacant , Tage / alcedonia, feriæ	Verjüngerung / contractura, voca-
litterariæ, pl.	bulum fabrile.
Basall / cliens fiduciarius, benefi-	Verkauffer / mancipator, ſeines
carius.	eigenen / manceps, daß man
Batter / pater, Battermörder / par-	verkauffen kan / promercialis.
ricida, deſſen Batter noch lebt /	Verkleinerung / ſuggillatio.
patrimus, Batters Bruder / pa-	Verkoſtbecherlein / pocillum gusta-
truus, Batterloß / pupillus.	torium.
Beilblau / hyacinthinus, amethy-	Verlohrner Hauff / emiffarii mili-
stinus color.	tes, qui præcedunt aciem ad le-
Beil / viola, Beilfraut / violaria,	ceſſendum hoſtem, verlohrene
Beilbraun / janthinus color,	Schildwacht / procubitores, Ex-
Beilbraun Färber / violarius,	cubitorem ſtatio hoſti proxima.
infector violacei coloris, Ort /	Vermählungs-Ring / annulus pro-
da viel Beil wächſet / violarium.	nubus.
Beltliner / vinum Rhæticum.	Vermiſchung aller Dinge / chaos,
Bentil / obturacula folium episto-	vieler Dinge / cinnus.
mium.	Vermuthung / præſumptio, con-
Verbannung / anathema, verban-	jectura.
net / catharma, atis.	Verais / juniperium gummi.
Verbleichen / oppicare, implicare.	Verrähter / quadruplator.
Verblendung / præſtigix, præſti-	Verriegeln / opreſſulare.
gium, Verblender / præſtigiator.	Verſammlung / collegium, ſyno-
Verbürger / expromiſſor.	dus, Verſammlungs-Tags / co-
Verdingen / locare, da man nicht	mitia.
verdingen kan / illocabilis adj.	Verſchließen / opreſſulare.
Verſallen / commiſſum, als verſal-	Verſchnittner / ſemivir.
len einziehen / commiſſo tollere.	Verſchreibung / cautio, chirogra-
Verſuchung / devotiones, devo-	phum, ſyngrapha, um, mit
torium carmen, diræ.	einem End / jurata, verſchrib-
gleiche Vergeltung / talio.	H h h h 5
	ner /

Index V. Germanico-Latinus.

ner Schuldner / chirographarius
debitor, sich verschreiben/ facere
syngrapham.

Verschwender / asotus.

Verse / versus, metrum, dem keine
Syllabe abgeht / acatalecticus,
die Wort aus dem ersten Buch-
staben der Verse zusammen gefü-
get / acrostichis, die ersten Buch-
staben der Verse / acrosticha, pl.
dem zwey oder mehr Sylben ab-
gehen/brachycatalecticus versus,
dem eine Sylben abgeht/catale-
cticus, zweyen Vers / distichon.

Versen der Füße/ calx, calcaneum.

Versicherung/ cautio, mit einem
End/ jurata.

Versöhnopfer/ piaculum, placamen,
supplicium.

Versteiniger/ lapidator.

Verstopffen/ oppillare, Verstopfung
des Harns / ischuria, des Leibs /
oppilatio, constipatio.

Bertäfelung der Dille / lacunar, la-
cunare, laquear.

Bertiessung/ lacunatio.

Vertrag / contractus, transactio,
Vertragsmann / judex pedaneus
f. pedarius.

Verwalter / administrator, Ver-
waltung/administratio, dioecesis,
ditio.

Verwelckung/ marcor.

Verweser/ vicarius.

Verwilliger/ adstipulator.

Verwirckt/ commissum.

Verworffen/ catharma, atis.

Verwurff mit Mertel/ incrustare,
incrustatio.

Verzeihung/ ignoscentia.

Verzuckung des Gemüths / éctasis,
der Glieder/luxatio.

esper/vesperrinae preces.

vest machen / ist gefrohren / hat

einen Bund, Segen/carmen vul-
nerarium, amuletum, stygium
adversus vulnera, impenetrabi-
lis ictui, carmine magico indu-
ratus.

Uhr/horologium, Uhrrichter/cura-
tor horologii, Uhrwerck/automa-
ta, pl. Uhrmacher / automatarius
faber, horologiopæus, Reisuhr/
clepsamidium, clepsydra, æ, plu-
ra vide sub voc. horologium, Uhr-
zeiger/gnomon, onis, penult. cor-
repta, Sonnen-Uhr/sciatericum,
solare.

Uhranherr / proavus, Uhrahne des
Großvatters/atavus, des Uhrans
Vatter/abavus, tritavus.

Uhrwerck/horarium organum, Klein
Uhr/horologiolum, Schlaguhr/
rotatum, Stund-Quadrant/qua-
drans horarius, Compas / pyxis
horaria, Seulen-Uhr/ cylindrus
horarius, crux, annulus horarius,
Theile der Uhr / partes horologi
rotati, die Unruhe/libramentum,
æquilibrium irrequietum, die
Gewicht-Schnur / libramentum
pendulum, das Kampff-Rad/ro-
ta primaria, das Rädlein unter
der Unruhe / rotula libramenti,
das Stund-Rad / rota horaria,
das Schwingrad/palmula ferrea
præcipitans motū, das Gewicht/
pondus, pondusculum, das Glöck-
le/campanula, der Glockenschwen-
gel/ rhopalum, der Hammer/
malleus, malleolus, der Zeiger/
index horarius, der Becker / su-
scitabulum, &c.

Uhu / bubo.

Ubelthat/ maleficientia, maleficium.

Überbein/ ganglium vel gangilium.

Überbett / cadarcum, teges, etis,
stragulum plumeum.

Über

Überdeck / obstragulum, operimen- tum, darein man was wickelt / involucrum,	Bielfras / hyæna, animal.
Überreichung, Schrifft / dedicatio.	Biereckicht / quadrarius, quadratus, vierdter Theil eines Stuckes / quadra, gevierdt machen / qua- drare, conquare, vierschrötiq / quadratus homo.
Bereinkommung / contractus.	Vigil der Verstorbenen / funebris psalmodia.
Überfahr, Schiff / ponto, onis, Über- fahrt / trajectus, Überführung / trajectio, Überführer ans Gestad / portitor, das Überfahren zu Schiffe / transmissus.	Violbraun / amethystinus color, hyacinthinus, Violbraun geflei- det / amethystinatus.
Übergeschuh / aluta calcei.	Violini v. Geigen / Viol di Gambe, Barbitos genualis, nam genibus aptatur ad plectrum.
Überkleid / læna.	Visierer der Fässer / stereomater doliaris, Visierruthe / virga arith- metica.
Übermorgen / perendie, übermorgi- ger Tag / perendinus, adj.	Visier eines Hauses / scenographia, ignographia, orthographia, mit Bretlein aufgerichtet / in den Grund gerissen / von unten bis oben auf entworfen.
Überschattung / adumbratio.	Bitriol / chalcanthum, roht Bitriol / chalcitis, is.
Überscheinig / lusciosus, luscitiosus, pætus.	Ulmenbaum / ulmus, Ort / da sie wachsen / ulmarium.
Überschlag / manica fimbriata, re- flexa, replicata, der Aergste / sple- nium, cataplasma.	Umgang um die Felder / Stadt / ambarbalia, ambarvalia, pl.
Überschösling / rumpus s. tradux.	Umfahrend / palatim, vagabundè.
Überschopff / Kranz / des Gesims / projectura coronarum.	Ungelder / coactor, exactor, Um- geld / exactio.
Überschrifft / epigrapha, epigrama.	Umgraben / ablaqueare, pastinare.
Überschwell der Thür / hyperthyru.	Umhang / peristroma, atis, cortina.
Überschwemmung / eluvies, eluvio.	Umwendung / gyrus vel girus.
Übersteher / monitor operum.	Umweg / anfractus,
Überweisung / convictio, convictus, adj. (tectorium opus.	Unbezahlt / insolutus.
Überweisung / dealbatio, albarium,	Undaunung / atrophia, des Magens / cachexia.
Überziehen / crustare, incrustare, incrustatio.	Uneben / salebra.
Uchs oder Nchs / ala, axilla, Schwerdt unter der Uchsen / gladius subu- laris, Gestand der Uchsen / hircus, virus, hircosus, adj.	Unflat / excrementum, pædor.
Biehdieb / abactor, abigeus, Bieh- stall / mandra, Biehtränck / aqua- rium, piscina, Biehmeister / pe- cuarius, Bieheren / oder Kunst mit dem Bieh umzugehen / pe- cuaria, der mit Bieh handelt / pe- cuarius, groß Bieh / armentum, flein / grex.	Ungelehrt / illiteratus, idiota.
	Ungleichheit / anomalia, anomalus, adj.
	Unhold / lamia, strix, mulier male- fica.

Index V. Germanico-Latinus.

fica & volatica, pharmaceutrica, saga.	Untersatz / basis, erisma, atis, sustentaculum.
Unkraut / lolium, zizanium.	Unterscheidung mit Puncten / interpunctio. (pothyrum.
Unraht / pædor, recrementum, recrementum, der Nasen / myxa.	Unterschwelle / limen inferum s. hyerste Unterweisung / itagoge.
Unruh / turbamentum,	Unterstütze der Bäume / pedament, pedamentum.
Unruhe in der Uhr / æquilibrium s. libramentum horologii.	Unverheuratet / cœlebs, innupta, 2
Unruhiger Mensch / ardelio, homo turbulentus.	Unwegsam / inaccessus locus.
Unschlit / sebum vel sebum, Unschlit, fergen machen / sebare, Unschlit, ferse / candela sebacea.	Unwill / nausea.
Unsinziger / fanaticus, unsinnig / lymphaticus, Unsinnigkeit / mania, ders hat / maniacus.	Unze / uncia, eine halbe Unz oder 12 Loth / semuncia, 2 Unz / sextans, 3 Unz / triens, 4 Unz / quadrans, 5 Unz / quincunx, 6 Unz / selibra oder ein halb Pfund / 7 Unz / sextunx, 8 Unz / bes, 9 Unz / dodrans, 10 Unz / dextans, 11 Unz / deuma ein Pfund / libra.
Unterbauch / ventriculus, aqualicul ² .	Unziefer / insecta, pl.
Unterbett / culcita vel culcitra.	Unzüchtig Weib / lupa, unzüchtig Haus / lupanar.
Unterfutter / pannus subditius.	Vogtfindliche Schuldigkeit / cliental, vogtbare Jahr / añi tutelares.
Untergrabung / cuniculus, untergraben / cuniculos agere, Untergraber / cunicularii.	Vogel / avis, ales, Brachvogel / Brachvogel / arquata, Vogelhaus / aviary, Vogelverkauf / aviarius, Vogelflohen / ames, itis, Heerd / area aucupatoria, Vogelfrey / aqua & igni interdictus, Vogelrohr / arundo aviaria, Vogelfanger / auceps, Vogelfang / aucupium, singende und vorbebedende Vogel / aves oscines, plura vide sub voc. avis. Vogelflohen / calamus aucupatorius, arundo aviaria, Leimrute / viscaria virga, ein groß Vogelhaus / ornithon, onis, ornitrophium, Vogelfrey / neci devotum caput, expositus morti, Haus / cavea, Kamm der Vogel / crista, Vogelschlag / decipula, decipulum, Vogelstas / sarago aviaria, vicia, Vogelfrosch / ingluvies,
Unterhändler / pararius, proxeneta, sein Lohn / proxeneticum.	
Unterhaltner / beneficiarius, sich unterhalten lassen / nomen dare militiæ.	
Unterhemdt / subula, intetula.	
Unterhändler / proxeneta, sein Lohn / proxeneticum.	
Unterleid / subligaculum, subligar femoralia.	
Unterlassung / interstitio, cessatio, induciæ.	
Unterlauff / intercurfus.	
Unterleg des Hebeisens / hypomochlium, fulcimentum vectis.	
Unterpfählung / palatio, palorum substructio.	
Unterpfand / hypotheca, pignus, oris, der ein Pfand hat / pignoratitius creditor, der das Pfand annimmt / pignurator, ders setzt / oppignurator.	

ingluvies, Voggelleim/ viscum vel viscus.	Vorhautlein/ præputium.
Volg/ consequentia, consecutio,	Vorhölle/limbus.
Unvolg/ inconsequentia, Quintiliano.	Vorhof/ vestibulum, atrium.
Vollmond/ plenilunium.	Vorkammer/ antithalamus, procoeton.
Volte/ circumactus equi, ein halbe	Vormittägig/ antemeridianus, adj.
Volte oder Kehrung/ dimidiata circumactio, Volkisirung/ oder	Vormundschaft/ tutela, Vormund/ tutor. (num & pennus
Kraisritt/ equi in gyrum versatio, circumactio, Courbetten	Vorrath an Speiß und Tranc/ pet
oder Krumsprünge/ equus alternis pedibus solum numerosè feriens. Crura antica & postica sub-	Vorschank/ propugnaculum.
sultim glomerans. Das Pferd	Vorschopff/ vestibulum, propylæum, prothyrum, Vorurtheil/ præjudicium.
wird von dem Thurnier mit hal-	Vorsinger/ incentor, oris, præcentor. (tor.
ben Lauff geübet/ macht etliche	Vorspiel/ præludium.
Passaden oder Zaum; leidende	Vorstadt/ suburbium.
kurze Sprung/ leni decursiones,	Vortanker/ præfultor.
exercetur, pugnae lentiore pede	Vortretter/ anteambulo.
proludit, Reitschul/ palæstra equaria, Roßbereiten/ equaria do-	Vorwand/ prætextus.
mitura vel domitus, Roßbereiter/	Uhrabne des Großvatters/ atavus.
equarius domitor, equitandi magister, das Pferd tumlen/ equum	Urbau/ rudus, eris.
agitare, ad gressus superbè glomerandos condocere, domiturâ exercere.	Urber, Güter/ Stadtgrund/ prædia urbana, Feldgründ/ prædia rustica.
Voltesiren/ alio sensu vocantur exercitium celeriter & expeditè in	Urfund/ auctoritates, instrumentum.
lignum equum ab omni parte saliendi, quod Vegetio Salitio dicitur, in quo gladiis etiam stratis; & contum manu tenentes sine ullo ephippii adjumento, quod	Urlaub/ missio, ehrliche/ honesta, causaria, spöttliche/ ignominiosa.
illo ævo in usu non erat, in equum insiliebant.	Urochs/ urus, Püffel.
Vorbild/ archétypon, idéa typus.	Ursprung eines Dings/ caput, origo.
Vordach/ projectura, corona, Vor-	Urtheil/ crisis, Leute die von unterschiedliche Sprachen und Schriften urtheilen/ critici, ihre Urtheil/ criteria.
dächlein/ suggrunda, æ, vel suggrundium.	Urtheil bey Gericht/ decisio.
Vorgeher/ anteambulo.	Uruhranherr/ tritavus.
hohes Vorgewölbe/ fastigiatum propylæum.	W.
	Waar/ merx, böß/ improba, gut/ proba.
	Wabe/ favus, cæræ sexangulæ.
	Wachs/ cera, cerula, Siegelwachs/ sigillaris, Wachsung oder Pflaster von Wachs/ ceratum, Wachsposierer/ ceroplastes, mit Wachs bestrichen/ incerare, wächser

nes Bildlein / oscillum. Plura vide sub voc. *cera*.

Wachsen / crescere, das vor sich selbst wächst / infativus, *Plin. herba voluntaria*, eidein.

auswachsen / exolescere, schießt aus / in semen maturescit.

Wachtel / coturnix, **Wachtelkönig** / glottis, idis, ortygometra.

Wachtbesucher / circitor, **Wachtbesuchung** / circuitio, **Wachten** / excubiæ, vigiliæ, stationes, **Wachthaus** / domus stationariorum, **Wachthauslein** / specula, **Wachtmeister** / excubiarum præfectus. (lus.

Wächtschgerlein / vidulus, pasceo-

Wäfel / trama, subtemen.

Wäfen Spul / panus.

Wärmpfann / lecticarium igniarium.

Waden am Schenckel / sura.

Wassenschmied / scevopœus.

Wag / libra, **Wassermäger** / libratior, **Kramermag** / libra mercalis, plura vide sub voc. *libramentum*.

Wagflob oder Loch / da die Wag in hängt / und sich umkehrt / agina, **Auswäger** / aginator,

Wäglein / libella, **Wagrechte Linie** / perpendicularis linea,

Wagstein / pondus centenarium,

Waghauß / statica domus, **Kunst zu wägen** / statica, **Wagschüssel** /

trutina, bilanx, **Wag mit 2. Schüssel** / trutina bilanx, state-

ra, **Schnell-Wag** / trutina campana, **Goldmag** / trutina monetaria,

Wäger / Wagmeister / libripens, dis, **Schwanc im Gewicht** momentum, das Zwerch,

stängele darinn die Schüssel hängt / jugum, das Klöble darinn / anla,

das Züngele / examen; lingula,

die Schüssel / lanx, librile, das man auf die Wag legt / damit's gleich werde / iacoma, atis, æquipondium, **Wagflob** / ágina, **Ubergewicht** / superpondium, **Kramer-Wag** / libra mercalis, **Ein Pfund** / libra seu pondus, indecl. ein halb Pfund oder **Marck** / selibra, ein Unz oder **zwey Loth** / uncia, ein Loth / semuncia, ein Quintle / drachma, octava pars uncia, drey Theil eines Quintel / oder der vier und **zwanzig** Theil eines Quintels / scrupulus, ein Gran / granum piperis vel hordei, der sechste Theil eines Scrupels / filiqua, **Pfund** / libra. Hinc adjectiva libralis, bilibris, trilibris, quadrilibris, quinquelibralis, centenarius, hundertpfündig. Der **zwölffte Theil eines Loths** / sextula, der achte Theil / sicilicus, 3 Loth / fescuncia, sextans, 2 Unzen oder 4 Loth / quadrans, 2 Unzen oder 6 Loth / quincunx, 5. Unzen oder 10 Loth / semissis, 6 Unzen oder 12 Loth / septunx, 7 Unzen oder 14 Loth / beßis, 8 Unzen oder 16 Loth / dodrans, 9 Unzen oder 18 Loth / dextans vel deunx, 10 Unzen oder 20 Loth / deunx, 11 Unzen oder 22 Loth / libra, pondus, ein **Pfund** / 12 Unzen oder 24 Loth. Hinc adjectiva unciarius, semunciarius, fescunciarius, sextantarius, quadrantarius, trientarius, semissarius, septunciarius, beßialis, dodrantalis, dextantarius, deunciarius, libralis.

Wagen / vehiculum, mit zweyen **Pferden** / biga, solcher **Fuhrmann** / bigarius, **hängender Wagen** / car-

pea-

pentum, Wagnier / carpentarius, plura vide sub voc. <i>carpentum</i>. Wagengestell / compans, compago, Wagenschmier / axungia, Wägelein / curriculum, Wagenmeister / præfecti curruum, Wagenleis / orbita, offner Wagen / petoriturum, petorritum, essedum, covinus, hangender / pilentum, vehiculum pensile, Lastwagen / plaustrū vel plostrum, sarracum, Wagnier / plaustrarius, Wagen mit 4. Rossen bespannet / quadriga, currus quadrijugis, mit 3. Rossen / trigæ, mit 2. bigæ, biga, Kinderwägle / chiramaxium, curriculum manuale, das man mit der Hand ziehet. Landkalesch / vehiculum meritorium, Kutsche / vehiculum cameratum, Himmel der Kutsche / fornix rhedaria, camera curulis, Wagenhals / explorator nauticus, Wagenspiel / alea, Wägelein / quadrigula.	Bald / sylva, den Wald erhaueu / daß er liechter wird / collucare, Wald darinn nicht zu holzen / incidua silva, den Wald ausschneiden / interlucare, finster Wald / lucus, dicker / saltus, Waldbruder / anachoreta, Hauwald / silva cædua, Hauwald / incædua, verhaute Wälder / sylvæ concædiabus munitæ, wäldigte Wege / viæ silvosæ, Waldmeister / saltuarius.
Wahl / optio.	Bald, Esel / onager, ri, junger / lalisio.
Wahr um Wahr geben / permutare merces.	Bald, Lilien / periclymenus, periclymenon.
Wahrsager / hariolus, hariola, Wahrsagerin / haruspica, wahrsagen / hariolari, Wahrsager aus Beschauung des Eingeweids / haruspex, solche Wahrsageren / haruspicina, Wahrsager aus dem Gesicht / metoposcopus.	Balger / volgiolum, walgen / volgiolo dilatare, complanare.
Wahrzeichen / symbolum,	Ball / propugnaculum, vallum, munimentum, munitio, Spitz, eckigte Arm desselben / forcipulæ, forcipes, Anleg / planta s. pes valli, die Höhe / altitudo valli, die äußerliche Boschung / acclivitas valli exterior, die oberste Breite / latitudo valli verticalis.
Waid / pascuum, zur Waid füglich / pascuus, adj. Waidack / pera venatoria.	Ballgang / ambulacrum valli, die Brem oder Zech am Ball / margo valli inferioris. Vide sub voce <i>miles</i>.
Waisenhaus / brephotrophium, orphanotrophium, Waisenvatter / orphanotrophium, Waise / pupillus.	Wallach / canterius vel cantherius.
Walcker / fullo, Walck / fullonia, Walcker, Erd / die Zücher weiß zu machen / cimolia terra vel creta.	Wallfisch / balæna, cetus, der sie verkauffet / cetarius.
	Wallholz / palanga vel phalanga.
	Wallhügel / aggeris propugnaculum.
	Walzeisen / cylindrus, Walzbock.
	Wammes / thorax, gestochens / ocellatus.
	Wamp / palear, palearium, eingemachte Wamp / echinus conditaneus.
	Wampen so angefüllt / faliscus ventris.
	Wand / paries, Wand von Leim / lutamen.

Index V. Germanico-Latinus.

tamentum, Wand vertäfelu /
coassationem facere, Wandflei-
ber / parietarius, plura vide sub
voc. *paries*.

Wanderer / viator.

Wanne / capisterium, vannus, ven-
tilabrum, ventilator.

Wanst / omasum, Wänste des
Bauches / pantices, pl.

Wanzen / cimex, icis.

Wappenbuch / philotheca.

Wapenrock / paludamentum.

Wardein / censor, probator mo-
netæ.

Warm Bad / caldarium, thermæ.

Wahrsager / ariolator, hariolus,
aus der Geburt / genethliacus,
aus den Händen / chiromanticus,
aus dem Traum / conjector so-
mniorum.

Wahrsagerkunst / mantice.

Wartknecht / apparitor.

Wardstube / procœton.

Warken / verruca, vetrucula.

Waschen auf das stärkste / aceto
perfundere, Wäscherin / lotrix,
Wäschbleu / malleus lotorius.

Wasenmeister / carnifex, deglubi-
tor.

Wasser / aqua, lymphæ, springend/
caduca, Wasser, Stuben / arca
aquarum, Wasserleitung / aquæ-
ductus, aquagium, Wasserwehr/
agger, eris, Wasserreich / aquo-
sus, Wassersucht / tympanites,
Wassertrog / alveus, aqualis,
Wasserfaß / arca aquaria, Was-
serfurt / vadum, Wassersucht /
intercus, utis, hydrops, opis,
hydropisis, Wasserkrug / urceus
aquarius, wasserschöpfen / aquar,
Wassertrager / aquator, Was-
serführung / aquilegium, Was-
serstein / aquarium, Wasserfur-

chen / aquarii sulci, Wassermann/
aquarius, Wasserblase / bulla,
warm Wasser / calda, Wasser-
flut / cataclysmus, Wasserfall /
cataracta, æ, Wasser, Rieß / cha-
radra, Wasser, Vogel / chara-
drius, Wassersteltz / cinclus, Was-
ser, Rad / tympanum, Wasser-
Gelte / haustrum, Wasserspi-
gen / siphon, onis, siphunculus,
Wasserschöpfer / Brunnenschentel
tolleno, onis, Wasserblätter
vesica, Wasser, Geschirr / urna
Wasser, Eppich / laver, Wasser-
Huhn / fulica, Wasser, Knob-
lauch / scordium, Wasserweiden-
fili, Wasser, Spinne / tipula,
Wasserfurchen / collicia vel col-
liquia, im Feld / elix, icis, elix-
ces, pl. lira, Wassertisch /
echidna, hydra, hydrus, Was-
sergus / eluvio, eluvies, Wasser-
wirbel / gurgies, Wasserpfeiff / hy-
draulus, Wassermühl / hydromy-
la, Wassernudel / hydropemna-
ta, Wasserscheu / hydrophobus,
Wasser, Trinker / hydrópota,
Wassergäblein / incile, Wasser-
Tolen / itinera aquarum, Was-
sergrand / labrum, Wasserstein
lapis manalis, Wasser, Vogel
larus, Wasserwäger / librator,
Wägung des Wassers / libramen-
tum, Wassertessel / luter, eris, ge-
wässert / lymphatus, Wasserrad
machina haustoria, Wasser, En-
mer / modiolus, Wasserstift / mo-
dulus euripi, Wasserrag / mu-
aquaticus, Wassertisch / natrix,
Wasserblum / nymphæa, Wasser-
Ablass / obturamentum stagni,
Wasserpfeffer / persicaria, Wasser-
wehr / pila, Wasser, schwellen /
refrænare aquas, Wasserkrug /
hydria

hydria aqualis, Wasserle/aquula,	Wechselbalg / puer supposititius,
Wassergelte / situlus aquarum,	subdititius, suppositus.
Wasser holen / aquari, aquatio,	Wecker in der Uhr / suscitabulum.
Wasserladen / arcæ aquariæ, septa	Weeg / via, Wegeführung / viaticum,
aquaria, Wasserrad / tympanum	wegsam / accessus, frumme Weege /
haustorium, Wasserstein / aqua-	ambages, Abführung des Weegs /
rium, aquariolum, lavatrina,	compendium, kurz Weeg / com-
Wasser / five Bachstelz / motacilla,	pendiaria, Weegscheid / bivium,
Wasserdeichel / canalis, Wasser-	Weegmacher / strator viarum,
ser, Stube / castellum aquarium,	Weegmeister / viarum explarato-
Wasserfurch / lira, zwischē zweyen	res. Plura vide sub voc. via, Weeg
Aeffern / elices, colliciaē seu col-	ben den Aeffern / via agrariæ,
liquiaē, Wasser, Stiefel oder	Dorffweeg oder Gassen / actus,
Rohr / für die Sod, Brunnen / hy-	schmaler Weeg / semita, gebahnte
draulus, Wasserholen / itinera	Weeg oder Steig / callis, Abwee-
aquarum, Wassertrager / aquarii,	ge / diverticulum, divortium via-
Wassermang / chorobates, Wasser-	rium, avia, pl. Hochweeg / crepido
ser, Überlauff / alluvio, inundatio,	semitæ.
restagnatio, Wasser zusammen fließ-	Wegerich / plantago, inis, spizig /
send / nilus, confluens, subst. gleich-	acuta, groß / major, Rosenwege-
fallend Wasser / carraeta, Wasser	rich / rosea.
im Geblüt / phlegma.	Wegge / cuneus, Weggenbrod /
Watsack / bulga, mantica vel manti-	Spizwegg / cuneatus panis.
cula.	Wegtritt / polygonum.
Watschger / ascopera, vidulus	Wehrgeheng / baltheus, strophus,
Watten / vadare.	succingulum.
Weber / textor, Webergereiß / li-	Weibel oder Diener der Obrigkeit /
cium, Windbaum des Webers /	accensus, apparitor.
liciatorium s. jugum, Weberzett-	Weiberisch / uxorius, Weiberzierd /
tel / stamen, Weberkunst / textrina,	mundus muliebris, Weiber, An-
Webertunck / textrinum, Weber-	strich / offucia, fucus, purpurissum.
stul / textoria machina, Webersche-	Weibermüßlein / penula pellita.
mel / infilia, pl. infilia, Weber-	Weiberschleier / rica, rricula,
baum / jugum, Weberspule / panus,	Weiberflagmantel / ricinium vel
Weberblat / plectrum.	ricinium, Weiberschürz / suppa-
Wechholder / juniperus.	rum, supparus, summum velum,
Wechsel / collybus vulgò cambium,	Weiberrock / tunica, Weiber-
Wechselbrief / cambio, vulgò col-	brustfleck / strophium, Weis-
lybistica tessera, nummaria tesse-	bertand / aniles nugæ, fabulæ.
ra, Wechsler / argentarius, colly-	Weichs der Seiten / hypochondria,
bista, mensarius, nummularius,	æ, des Bauchs / ilia, orum.
trapezita, Wechsel treiben / ar-	Weiche / malacus, weich machen /
gentariam facere, Wechselbank /	lentare, malassare, malacissare, e-
argentaria.	mollire, macerare.

Index V. Germanico-Latinus.

Weichpflaster / malagma.
 Weichsel / cerasum duracinum,
 Weichselwein / cerasites, Weich-
 seldorten / libum cerasinum.
 Weidt / ein Kraut blau zu färben /
 glastum, isatis, idis.
 Weidacker / compascuus ager, Weid-
 recht / compascuum, ius.
 Weidenband / salix, da sie wachsen /
 salicetum, salictum.
 Weidling / alveus.
 Weidmann / venator, Weidmesser /
 culter venatorius, parazonium,
 multa venatoria.
 Weidner / clunaculum, clunabulum,
 parazonia.
 Weidsack / ascopéra.
 Weihbrunnfessel / ámula, aquimi-
 narium, Weihwasser / aqua lustra-
 lis, piacularis, Weihwedel / a-
 spergillum, aspergorium, lustrica,
 entweihen / desecrare.
 Weihe / milvius, milvus.
 Wein / vinum, Weinkeller / cella
 vinaria, apotheca, Weingeschirr /
 armillum, Weintraub / botrus,
 weit zerlegte Weinreben / brachi-
 ata vinea, Weintreber mit Was-
 ser vermischt / brisa, Weinsatz /
 cadus, Weingart so wenig Reben
 hat / calvata vinea, Gábelein am
 Weinreben / capreolus, Wein-
 stein / crusta vinacea, Weinstand /
 cupa, Wein ablassen / clutriare
 vinum, Weinbutte / fiscella, fisci-
 na, orca, cupa, dorsuaria, Wein-
 heber / fistula, Weinmarkt / forū
 vinarium, Weinsuppe / jus vina-
 rium, wilde Weinreben / labrusca,
 ganzer Wein / meracum vinum,
 Weinmeth / mulsūm, Weinmost /
 mustum, Weinbrühe / ænoga-
 rum, Weinvisirer / ænome-
 ter, ænometra, mensor vina-

rius, Wein, Wirth / ænopo-
 la, Wein, Wirths, Haus / æno-
 polium, das Weinschenken / æ-
 nopolium, Weinfanne / æno-
 phorum, Weinsuppe / offa
 vino & melle saporata, Wein-
 mus / pulticula vinaria, Wein-
 butte / pytina, Weinreber / re-
 trimenta uvarum, Weinbeer-
 kernlein / semina vinacea, Wein-
 legel / feria, æ, Weinheber /
 siphon, siphon, siphunculus,
 Weinwirthshaus / taberna vi-
 naria, Weinzuber / tina, vas
 vinarium, Weinpresse / torcu-
 lar, torcularium, torculum,
 Weinheber / tubulus normalis,
 Weinlesung / vindemia, Wein-
 leser / vindemiator, Weingar-
 ten / vinea, Weingärtner / vi-
 nitor, Weinrebe / vitis, Wein-
 traube / uva, Weinbeerlein /
 uva passa minor, plura vide sub
 voc. vinum & uva. Kräuter
 Wein / vinum herbis conditum,
 biß auf den dritten Theil einge-
 sotten / defrutum, Wein abzie-
 hen / elutriare, vergräter / vul-
 gò vergerner Wein / vinum de-
 fæcatum. Heßwein / fæcatum.
 Columella. Weinzieher / tubulus
 Weiß / flug / catus. (normalis,
 Weissager / vates, aus den Vögeln /
 augur, auspex, icis, das Weiss-
 gen / augurium, Weissagung aus
 den Händen / chiromantia, sol-
 cher Weissager / chiromantis,
 Weiße / albarium, das Weiße im
 Aug / albumen oculi, albugo,
 leucoma, atis, das Weiße am
 Baum / nächst bey der Rinde /
 alburnum, etwas weiß / subcan-
 didus, weiß-grau / leucophæus,
 aqueus color, das geweisset ist /
 opus

- opus albarium, tectorium, Weiß
pense/ penicillus tectorius, Weiß
f. Katch / calx tectoria, Weißer
dealbator. albarius.
- Weißfisch/ alburnus, leuciscus, flu-
viatilis.
- Weißgerber / alutarius.
- Weißwurz/polygonotum.
- Weite zwischen zweyen gleichen/in-
ternodium, interscalmum, zwi-
schen zweyen Balken / interti-
gnium, zwischen Pfählen/ inter-
vallum, zwischen den Adern der
Erden / intervenium.
- Weiz/ triticum, bester Weiz/robis,
siligo, inis, Weizenmus / alica,
alicastrum, Welscher Weizen/
arinca, typha, olyra.
- Wellbaum / axis, érgata, Nagel/
darinn die Welle umlaufft / axi-
culus.
- Welle/ trochlea.
- Wellsame / thaliotrum.
- Welsch, Linsenbaum / colutea vesi-
caria.
- Welsche Nuß/ nux juglans, dis, ba-
filica, regia, heracleotica.
- Welt / mundus, Weltbeschreibung/
cosmographia, Weltweiser/ phi-
losophus.
- Wendelbaum des Webers / scapus.
- Wendgesichter / catagraphæ ima-
gines.
- Wespennest / orbis ex ovis butyra-
tis tumefactus.
- Werber/conquisitor, Werbüß/con-
quisitio, Neugeworbene/ supple-
mentum, novi delectus militum.
- Werch/ stupa, stupeus, adj,
überworffenes Maul/os repandum,
rückling niederwerffen/recellere,
mit Mertel verwerffen/incrusta-
re, trullifare, Vitruv. tectorium
inducere.
- Werck / opus, eine Zeitlang wäh-
rend / temporarium, inwendig
Holzwerck / intestinum, vorste-
henden Ziegelfteinen / reticula-
tum, Werckbäncklein/ scamnum
instrumentarium, Werckstatt/
ergasterium, vulgò laboratoriu,
fabrica, officina, taberna, Werck-
mann / faber, Wercktag / opera-
rius dies, Werckstein / lapis ope-
rarius, Werckmesser der Schu-
ster/lunatum ferramentum, scal-
prum sutorium, Werckzeug aller
Gattung/ armamenta, arma ce-
realia, rustica, naudica, coqui-
naria, scholastica, tonsoria &c.
Werckmeister / architectus, die
Kunst/architectonice.
- Wermut/absinthium, der beste/pon-
ticum, Wermutwein/absinthites.
- Wersich / brassica apiana, sebellia-
na, crispa.
- Wespen / Wepsen / vespa, Wespen-
nest / lagana testuacea, in orbem
crustulata, grosse Wespen / taba-
nus.
- Wesen/substantia, natura, Cic.
- Westwind / zephyrus, favonius, ja-
pyx, ygis, f. caurus.
- Wetscher / ascopéra, bulga, cru-
mena, ferrata vel ferata, das
Säcklein darinn/pasceolus.
- schön Wetter / alcedonia, pl. Wet-
terleucht / fulgur. Wetterhütte/
nebularium & nubilarium, Wet-
terstein/lapis ceraunius, Wet-
termacher / imbricator, Wetter-
macherin/imbrica, mulier, Wet-
termantel/ penula. Wetterfah-
lein / petalum, Wetterhahn/
triton, Wetterleich / fulgur, ful-
getrum.
- Wegstein/ cos, otis, coticula, Dec-
oder Rumpff/cotaria theca, Grn-

be/solche Steine zu graben/cotaria, eos aquaria, Schleiffstein.	mites juris venatorii, Principi reservati.
Beyer/ichnotrophium, piscina, stagnum.	Wild Völen/ menthastrum.
Benrauch/thus, Schifflein/acerra, arculathuris.	Wildpret/ schwarz/ aprugna, rot/ caro cervina, ferina.
Bickel am Rocken/pensum, stamen.	Wild Schwein/ aper. Plura vide sub hoc vocab.
Bieken/ vicia, æ.	Wildschütz/ jaculator ferarum.
Bidder/ aries, so am Horn gestukt/ aries mutilus, blöcken wie die	Willkomm, Mahlzeit/adventorium epulum, zum Willkomm eine Zech
Bidder/blaeterare, Bidder/ so vorangehet/ vervex, ecis.	geben/dare symposium adventorium, Willkommbecher/ crater philotesius.
Widersatz/ hypomochlium, fulcimentum vestis.	Willführ/ optio.
Widersatz der Kält gegen die Wärme/ und hingegen/ antiperistasis.	er hat verwimmert/ocalluit, obdurt contra fortunas.
Widerspänstig/ refractarius, etwas widerspänstig/ refractariolus.	Wind/ ventus, so in Hundstagen kommen/ etesiae, Windstill auf dem Meer/ malacia, Windband/ obturacula follium, Windmühl/ mola alata, pnevmatica, Windstock/ pinaccs, Windsucht/ tympanites, Windlade/ arca ventosa, Windstrick/ numella, Windbaum des Webers/ liciatorium s. jugulum, windig/ ventosa dies, Ostwind/ eurus, Nordwind/ aquilo, boreas, Sudwind/ auster, nothus, Westwind/ zephyrus, favonius, Windbraus/ turbo, inis, Wind, Compas/ tympanum circinatum, Windwirbel/ vortex, icis.
Widhopff/ uppupa.	Winde/ ergata, fucula, trochlea, rechamus.
Widlvögel/ fasciculus, avium, quaternio.	eine Winde/ wie in Klöstern/ tympanum escarium, hemicyclus versatilis.
Wiederhallung/ echo.	Windstand/ vectis, der Nagel/ axiculus.
Wiederhäcklein/ uncinus.	Windhals/ torquilla, avis.
Wiederholung/ repetio, kurze Wiederholung der Hauptpuncten/ anacephalæosis.	Windel/fasciae.
Wiederruff/ palinodia.	Windenfraut/ scandulaca, smilax, acis.
Wiederstrahlung/ refractio.	
Wiedervergeltung/ antidoron, hostimentum.	
Wiesel/mustella, color mustellinus.	
Wiesen/ pratum, gelbe Wiesenblum/coronopus, Wieslein/ pratulum.	
Wiffen/ acu texere.	
Wifel/ pensum, lanæ aut lini manipulus colo annexus.	
Wifen/ vicia, æ, Wifensieb/ cribrum vicarium.	
Wildbad/ thermæ, thermulæ,	
Wild, Feuer/ sacer ignis.	
Wildbahn/ venatio principalis, li-	

- Windspiel** / dromas, adis, turbo.
inis.
- Winkel** / angulus, stumpfer / angulus obtusus, plura vide sub voc. *angulus*. **Winkelmaß** / norma, amussis, gnomon, nach demselben etwas richten / ad libellam & normam exigere, nicht nach dem **Winkelmaß** gerichtet / enormis, **Winkelrecht** / orthogonius, adj. & substant., **Driangel** / trigonus, triangulus, triangularis, adi. das 4. **Winkel hat** / tetragonus, quadrangulus, **Winkelgrad** / orthogonus, **Winkelmaß** / normanum, der **Senkel** / regula, nicht nach dem **Winkelmaß** / enormis, adj.
- Winken** / nictare.
- Winslen** / queritari, murmur querulum.
- Winderdecke** / gausape, indecl.
- Wintergrün** / hederā, **Winderlager** / hiberna, pl. **Winterstube** / hibernaculum.
- Wirbel** / vorago, inis, des **Haupts** / vertex, eines **Gleiches** / vertebrae, verticuli.
- Wirrgarn** / tricae.
- Wirthshaus** / caupona, cauponula, hospitium, **Wirtschaft** / cauponaria, **Wirth** / tabernarius, **Wirthin** / hospita, plura vide sub voc. *caupona*.
- Wisbaum** / malus cerealis.
- Wischer** / virga penniculata.
- Wischlumpen** / peniculus, penicillus, peniculum, penicillum.
- die Wiesen schroffen** / sicilere pratum, falcibus confectari, quae foenisecae praeterierunt.
- Wispeln** / sibilus, sibilare.
- Wispern** / mufitare.
- Wittib** / vidua,
- Woehenmarckt** / nundinae.
- Wasserwahr** / pila, area, aggeres, chelae aquariae.
- Wöhrlos machen** / exarmare, exarmatae ligulae, die ohne **Steffter** seyn / wöhrhaft machen / ius gladii concedere.
- Wölffin** / lupa.
- Wörterzehler oder Ausleger** / nomenclator.
- Wolfeile Zeit** / vilitas annonae.
- Wolff** / lupus, **Wolffraseren** / lycanthropia, **Wolffsgebiss** / rictus lupi, **Wolffsklauen** / pedes.
- Wolff von reiten** / intertrigo.
- Wolffsbeer** / scorpium.
- Wolffshunger** eine Krankheit / bulimus. bulimia.
- Wolffschotten** / lupinus vel lupinum.
- Wolffswurz** / aconitum, **Indianische Wolffsmilch** / esula indica, tithymalus.
- Wolgemuth** / origanum.
- Wolle** / lana, **Wollenartetscher** / carminarius, ungepuckte **Wolle** / oesypum vel oesypus, lana succida, **Wollwürcker** / textor pannorum, **Woll an Früchten** / julus, **Wolle der Kräuter** / pappus, **Wollwürcker** / textor pannorum, **Wollin** / laneus, ungesponnene **Wolle** / lana infecta, gesponnen / facta, neta, die **Woll hechlen** / carminare, **Wollspinnerin** / lanifica, lanipendia, **Wollwerck** / lanificum, lanicium, **Wollschlager** / lanarius, lanifex.
- Wort im Krieg** / tessera militaris, ursprünglich **Wort** / nomen primitivum, abgeleitet / derivativum.
- Wucherer** / usurarius, foenerator, danista dardanarius, **Wucher** / usura, **Wucherer** / mit Korn / flagellator annonae, zwischenfallender

- Gewinn des Buchers / inter-
usurium, s. von 100. usura
quincunx, usura centesimæ.
- Wullenhembd / interula, subucula,
der ein Wullenhembd an hat / su-
buculatus.
- Wüllentuch / pannus.
- Würde / ordo.
- Würffel / astragalus, cubus, talus,
tesse, Würffelspiel / alea, astraga-
lismus, talarius ludus, tesslerarius
ludus, Würffelmacher / cubopœus.
wie ein Würffel / cubita figura,
Würffeltrichter / fritillus.
- Würzen / condire, Würkung / con-
ditio conditus, conditura, Ge-
würk / aromata, pl. condimenta,
pl. aromatopolium, aromatopo-
la, Würkframer.
- Wullkraut / verbascum.
- Wundarzt / chirurgus, vulnerarius,
die Kunst / chirurgia, Wunde /
vulnus, plaga, Rufen auf der
Wunde / vulneris crusta, Weite
der Wunden / vulneris os, Wund-
eisen / specillum, Wundseegen /
carmen thessalium, colchicum,
vulnerarium &c. Wundkraut /
consolida, fanicula, telophium.
- Wurff / missus, us, jactus, us.
- Wurffgarn / jaculum.
- Wurffsolbe so spizeckicht / aclis, idis.
- Wurffpfeil / missile an einen Rie-
men / aclis, idis, f. tragula.
- Wurffschaufler / ventilabrum.
- Wurffschlinge / funda, Wurffspieß-
lein / pilum, spiculum.
- Wurm / vermis, vermiculus, vol-
ler Wurm / verminosus, Wurm/
der sich in die Rebblätter ein-
wickelt / convolvulus vel con-
volvulus, f. volvox, Wurm am
Finger / paronychia, parony-
chium, reduvia, der umfressen-
- de / phagedœna, Wurm in den
Hülsen / trox, ocis, wurmfichig/
vermiculari, Wurmsamen / ab-
sinthium, seriphium vel mari-
num, Wurmfich / caries, cario-
sus, adj. Regenwurm / umbri-
cus, Holzwurm / coffus teredo,
Kornwurm / eurgulio vel gur-
gulio, Weingartenwurm / vol-
vox, convolvulus, Seidenwurm/
bombyx, Gras, Krautwurm /
Raup / midas, eruca, campe,
Kindertwurm / lumbrici, Fleisch-
mad / termes, termus, in Eich-
brunnen / galbæ, Kleider- und
Bücher / tineæ, blatta, Ohren-
heil / fusto, Goldwürme / aure-
lia, Meelwurm / blattæ, pristi-
nariæ.
- Wurst / farcimen, Blut, oder Ro-
senwurst / apexabo, Leberwurst /
tomaculum, hilla, Bratwurst /
botulus, botellus, lucanica.
- Wurstmacher / botularius, fartor.
- Wurzel / radix, Wurzelgraber /
rizotomus, Wurzelklauber /
Kolbwurzel / bulbus, tadix ro-
tundatunicata, es wurzelt / radi-
cescit.
- Wurst / so zusammenfließet / collu-
vies, pædor, excrementum,
Wurst-Ausführung / colluvio col-
liviaria, pl.
- 3.
- Zahlen / palpitare.
- Zänckisch / rixolus, jurgiosus, liti-
giosus, Zänckisen / vitilitigator,
gern zäncken / vitilitigare.
- Zäpflein im Hals / gurgulio, ton-
sillæ, uva faucium, Zäpfleins-
wehe / angina, Zäpflein zum
Stuhlgang / balanus, vulgò,
suppositorium, glans.
- Zäferlein / fibræ, capillamenta, an
Bäumen /

Bäumen und Früchten / nucamentum.	voc. forceps. Rupffzangle für das Haar volfella.
Bruchzahl / numeri fracti, runde Zahl numerus rotundus, Ziffer / numeri Arabici, vulgò ciphrae.	Zanckeisen / perplexus annulorum lusus, gordius annulorum nodus.
Bahn / dens, Zahnwehe / odontalgia, Zahnschifer / testa dentis, Zahnlücken / alveoli, cavernæ, cavernulae, praesepia dentium, die vordersten Zahn / dentes primores, incisores tomici, gelafte, Stockzähne / molares, maxillares, Zahnbrecher / circulator, circumforaneus medicus, vide plura sub voc. dentes. Die Zahn ausschlagen / edentare, Zahn lückigt / edentulus, Zahnfleisch / gingiva, Ordnung der Zähne / maceria, Zahnflappern / stridor, dem die Zahn herfür blicken / brochus vel bronchus, der gute Zahn hat / dentatus, dem die Zähne herfür schießen / dentientes pueri, dentitio, Zahnblecken / ringi, Zahnweh / odontalgia, Zang / die Zahn ausbrechen / odontagra, forpex, forpicula dentaria, chirurgis, der Weisbock, Zahnstierer / dentiscalpium, dentificium, das kleine Zahnle hat / olus denticulatum.	Zapffe / veruculum, cuneolus obturamentum, die man durch ein Loch stößt / axilli, Fußzapff / siphunculus, epistomium, eiserne Zapffen / ferrei ancones, Vitruv. Zapffresser Wein / gratæ mordacitatis, abzapffen & anzapffen / dolium epistomio aperire, Zapffleder / corium camelinum, quod ex gibbo camelorum petitur.
Borzeichen / prognosticon.	Zauberer / praestigia, praestigium, incantatio, carmen, devotiones falcinum, magia, Mittel darwider / amuletum, verzaubern / fascinare, incantare, excantare fruges, Zauberer / magus, praestigiator.
Zaucheisen / cauterium stigmaticus, adj.	Zausen / retro ferre pedem.
Kurze Verzeichnung / breviarium.	Zaun / sepes, mit Stauden / sepi mentum, virgultum, Zaun sieck / sudes, is, furus, vallus, stipes, tis, plura vide sub voc. sepes. Lebendige Zaun / arbusti vae seepes, Liecht Zaun / seps e sectilibus tabulis.
Nebenverzeichnis / paragraphe. Paragraphus, Reisverzeichnis / hodieporicon, vulgò itinerarium.	Zaunlilien / ligustrum.
Zamer / domitor, masuctarius, Lamprid.	Zaun schlupfferlein / regul ² , trochil ² .
Zange / forceps, Spizanglein / forceps, denticulata, Zange die Zahn auszubrechen / odontagra, fortex dentaria, plura vide sub	Zechgeld / symbola, Zechhaus / popina, Zechbrüder / popinones, zusammzechen / congracari, Zechfren / asymbolus.
	Zeck / ricinus, vermis, vulgò Hundslaus / Item nostratibus idem quod Kletten / herbæ genus echinatum, quod vestibis adhæret, Latinis lappa,
	Zelt / tentorium, papilio, tabernaculum, über ein Bett / conopeum.
	Zeen / digitus pedis, die grosse / hallum vel hallus.

Behengarb / merges vel manipulus decumanus.	Zeug /testis, ich nimm zum Zeugen/antestor, aris, Zeugen Aussag/at-testationes, Zeugmeister/præfectus officio tormentario, tribunus armamentarius, Zeughaus/armamentarium, Zeugwart/tormentorum curator, resector.
Behentag /decennium.	allerley Zeug / varium instrumentum venatorium, nauticum, rusticum, &c. Item, varium genus telæ, sericæ, länicæ, lineæ.
Behner /denarius.	Zibethfatz / felis zibethica, zibethi felis. Zibeth-Wisem/zibethum.
Behrpfenning /viaticum.	Ziech über ein Riß /cadurcum, juvenali.
Zeichen /character.	Ziegel am Zaum /retinaculum.
Zeiger in der Uhr /index s. lingula.	Ziegel/later , laterculus coctilis, ungebachten/crudus, Ziegelfarb/glivus, helyus color, helvolus, figelinus, adj. Holziegel/imbrex, Ziegelschweiß/imbricatum, Ziegler/imbricarius. Plura vide sub voc. later, tegula & imbrex. Gebrennter Ziegel / laterculus coctilis, ungebrennter Ziegel / laterculus crudus, flacher Ziegel oder Taschen/tegula, Hacken / tegula hamata, lateritius, adj. Holziegel/imbrex. Ziegler/laterarius, Ziegelmauer/muri coctiles, Ziegelhütten/lateraria.
Zeigerfinger /salutaris digitus, index demonstratorius.	Ziehband / tractorium scamnum.
Zeil /linea, versus, Zeilein/versiculus.	Zieh-Eisen / uncus tractorius, das sich ziehen läßt/metallum ductile.
Zeinle /sportula, calatiscus, corbula, fiscella, quasillum.	Abziehstube / apodyterium, Abzug von der Hauptsumme/deductio de summa, Anziegel / inductorium calcei, Auszug / epitoma, epitome.
Zeislein /acanthis, ligurinus, spinulus.	Ziel /meta, scopus, terminus.
Zeit / tempus, Zeit von 5. Jahren/lustrum, Anfang einer gewissen Zeit/æra, æ, Zeit/wann Tag und Nacht gleich ist / æquinoctium, Zeit / so immer währet / ævum, Zeitbücher/chronica, pl.	Ziel-Wetz /fistula scopica.
Zeitloß / colchicum orientale, hermodactylus, narcissus luteus.	Ziffer /numeri.
Frühzeitig /præcox, præcoquus, adj. spätzeitig / cordus, unzeitig/im-maturus, crudus, crudiusculus.	Ziger /seu Schotten/serum lactis.
Zelten /panis subcinericius, orbiculatus. Item trochiscus, pastillus.	Zigeuner /circulator Ægyptius.
Zemcr /postica pars dorsi cervini.	
Zendel / bombycina tela filo simplici. (tomia.	
Zergliederung /anátome, vulgò anazerleger der Speisen/structores.	
Zerlumpt /pannuceus, pannosus.	
Zermahlen /pinsere.	
Zerrütt /ceritus. emotæ mentis.	
Zerschneiden /deruncinare.	
Zer, toßen /pinsere, Zerstoßung/ trituratura.	
Zertrennung /schisina, atis.	
Zettel /scheda,, schedium, schedula,	
Zettel der Weber /stamen.	
Denckzettel / chartula memorialis, Sueton.	

Bille/alveus, cymba.	Zifererbs/cicer, cicercula.
Zimmer der Knaben / andron, andronitis, Frauenzimmer / gynæcéum.	das Zittern/tremor.
Zimmern/asciare, exasciare, fabricari.	Zittermahl / impetigo, inis, lichen, énis, mentagra, Zitterfisch/ torpedo, Zitterschwert / gladius vibrans.
Zimmerholz/ materia, materies.	Zittwar/zadura, zedoaria.
Zimmerfrucht/bacchar, vel baccharis.	Zobel/martes Scythica, mustela Scythica, viverra Scythica.
Zimmermann/ lignarius faber, materiarius, tignarius, Zimmerhütten/materiaria s. lignaria fabrica.	Zoll/ vectigal, Zollgeld/ portorium, Zollamt/ scriptura, Zollmeister/ scripturæ magister, 6. Zoll/ semipes, 11. Zoll/deunx. cis, 10. Zoll/ dextans, Zollerkauffer/manceps, Zollschrreiber/ scripturarius, Zoller/exactor vectigalium, portorii, portitor, telones, æ.
Zimmerschragen/canterii, zusammengefügtes Zimmerholz / cardinata ligna.	Zopff / darein mans Haar flechtet/ plegma, atis, Haarzopff/cirrus.
Zimmetholz oder Zimmetrind / cassia s. cassia, cinnamomum, cinnamum.	Zotten/villus.
Zinck/ buccina, buccinum, lituus, Zinckenist/ buccinator, cornicen. inis, liticen.	Zotten/so sehr grob/sescenina dicta, illiberalia, sordida, obscœna.
Zinn/stannum, inwendig verzinnt/ incoctilia, pl. verzinnen / incoquere stannum, Zinngiesser/ stannarius.	Zober/accessio, additamentum, auctarium, scurrilia, inverecunda, propudiosa.
Zinnober/ cinnabris, minium factitium.	Zuchtmeister/censor.
Zins/vectigal, usura, Zins von Zins/ anatocismus, Zins und Gult/ reditus.	Zuckerbrod / saccharides panis, Zucker/saccarum vel saccharum, mit Zucker eingemacht/ saccharatum, Zuckerwerck / salgama saccharo condita, bellaria, pl. Zuckerfandel/canna saccharea, mel arundinum, Zuckerbrod/ crutulum, Zuckerbacher/ tragematopola, crustularius, gebackner Zucker / hypotrimmata pl. Zucker-Erbis/ ipsa saccharata.
der in dem Zins wohnet / coenacularius, Gewinn aus dem Hauszins/ quæstus coenacularius.	Zudäppisch/alludians, gratiosulus.
Zinszahl/indictio.	Zueignung/additio.
Zipff der Hüner/pituita.	Zugab/accessio, additamentum, auctarium, mantissa.
Zipffel des Rocks/lacinia.	Zughaspel / succula, tractoriæ machinæ, cinoma, ergata, &c. Aufzug.
Zipperlein/arthritis, idis, der damit behaftet/arthriticus, an Händen/chiragra, an Knieen/ gonagra, an Füßen/podagra.	
Zirbelnuß / cybeles pomum, nux pinea.	
Zirkel / circulus, circinus, Begriff desselben/capacitas circuli.	
Zischen der Schlangen/sibilus.	

Zugmesser / Schnittmesser / dolabra, dolabella.	Zusammenstimmung / harmonia.
Zugpflaster / cataplasma. Zuggarn / der Fischer / verriculum, everriculum, funda, segena, ductus, Zugwelle / fucula, Zugrad / versatile tympanum, Zugroß / vectarius equus, Zugseil / funis ductarius.	Zusammentragen / compilare, Zusammentrager / compiler, Zusammenklauber / legulus.
Züge / mæandri linearum, literarum.	das zusammen zieht / adstrictorius, adj.
Zügel / habena.	Zusatz / appendix, corollarium.
Zündloch der Büchse / scutella, scutula, oscillum.	Zuschrift / dedicatio.
Zündstrick / fomes igniarius, funiculus, funale, funus igniarius, Zündpulver / fomes nitratus, Entzündung / inflammatio ulceris.	Zwagen / lixivio defricare.
Zündbüchß / tormentum automatum, bombardia igniaria.	Auswarchen / pellem aut corium detrahere.
Zünglein der Waag / examen, lingua.	Zweck / scopus.
Zürbelnößlein / strobilus, nux pinea.	Zweig / germen, planta, furculus
Zugmaß / accessio.	grüner Zweig / frons, frödis, wachsen zusammen / germinationes concurrunt, einzweigen / inoculare, Zweig in einen andern Baum eingezweiget / insitum, eingezweiget / insitivus, insititius, Zweiglein der Kräuter / cauliculi, Zweig / frons, Nebenweig / stolo, voller Zweig / furculosus, zweigen / inoculare.
Zunder / fomex, igniarium, fuscitabulum, Zunder-Schwamm / fungus igniarius.	der Zwölffer / lusus duodecim scruporum.
Zunften / corpora artificum, Zunft-Verwandte / curiales, Zunftstube / curia, Zunftmeister / curio.	Zwerchbalck des Schiffes / costæ, transtra, pl. transversaria, pl.
Zupffen / vellicare, vellere, das Zupffen bey den Ohren / vellicatus aurium, das Härle rupffen / lusus vellicantium caput obnuptum, tropæi, Sueton. der solches thut.	Zwerchfell / diaphragma, atis.
Zusaagung / conditio,	Zwerchstang / daran die Neb gebunden / jugum,
Zusammenfügung / commissura, compages, confibulationes.	Zwerchstreich / ictus inflexus, obliquus.
Zusammenkehrer / convertitor.	Zwerch / nanus, pumilio, pumilo, pumilius.
Zusammenraspeln / convasare.	Zwetschgen / prunum damascenum, durre / passum, rugosum.
Zusammenrinnung / conglutatio, confluentes,	Zweyfärbig / bicolor, zweyleibig / bicorpor, de numero binario vide plura sub voc. bicolor.
	Zweysalter / papilio.
	Zwickel / cuneolus, conus, lincus, in Strimpffen.
	verzwickte Red / contortulæ, conclusunculæ, Cic.

Index V. Germanico-Latinus.

Zwiedorn / androgynus, hermaproditus.

Zwifel / cæpe, vel cæpa aut cepa,

Zwibelgart oder Bett / cæpina,

kleine Zwifelein / cæpula, Zwi-

belsuppe / jus cepis minutim con-

fectis conspergum, Zwifelhaut /

tunica.

Zwilch / sabanum.

Zwilling / gemelli.

Zwingstock / retinaculum, adstrictorium.

Zwingschrauben / retinaculum, cochleatum.

Zwirn / linum netum, Faden /

Zwizern / coruscare, lingua vel gladius vibrans.

H
84
1984

Pexenfelder, Michael

Apparatus Eruditionis

Sulzbacum 1704

Enc. 173

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10401466-7

VD18 14519356-001